1622

IHS

Patet in canticum moysis.

COMMENTARII IN CANTICVM MAGNVM MOYSIS,

Audite cæli quæ loquor.

AVCTORE
FR. BALTHAZARE PAEZ LVSITANO
ordinis Sanctissimæ Trinitatis & redemptionis captiuorum Conimbricensi Doctore.

ANTVERPIÆ,
Apud Petrum, & Ioannem Belleros.
M. DC. XXII.

AD. ILLVSTRISSIMVM
ET
REVERENDISSIMVM
S. R. E. CARDINALEM
OCTAV. BANDINVM
ORDINIS SANCTISSIMÆ TRINITATIS, ET REDEMptionis captiuorum Protectorem dignißimum.

MVLTIS titulis vestræ Illustrissimæ Dominationi debitum iamdiu nostræ tenuitatis prouentum distulimus offerendum; non quasi me furatus subducerem, sed quo dignius proponerem. Dum enim exilem, exiguamque meam segetem conspicatus contemplarer, Vestra ipsa Amplitudo perculsam,& nutantem humillimam meam V. Dominationis obseruantiam detinuit, ne munus leuidensæ tanto viro, Dominoque meo viderer offerre. Vnde prius ad publicam aream, communemque omnium lucem sub alijs Patronis prodire constitui, vt quid de nostris studijs, & lucubrationibus cæteri sentirent, apud me expenderem, & vel corrigendo reuocarem, vel purgando polirem, vel addendo insererem; & dum aliorum subirem, simulque euaderem, notam, omni prorsus effugata, ad V. I. D. non iam sub tyrocinio, aut ignotus, sed ad remotissimas vsque plagas peruulgatus accederem. Qui igitur, Deo dante, studia nostra vbique, & ab omnibus eo animo

excipi video, quo à me evulgantur, & à Sacræ Scripturæ studiosis, sacrisque concionibus studentibus minimè contemni conspicio: nec immerito dum eis vtcumque vel prodesse, vel inseruire, totis, ac indefessis viribus diu, noctuque insudo; neque enim par erat, vt repulsam paterer, inuidoque carperer dente, qui sacræ Ecclesiæ mensæ doctrinæ panem paruulis frangendum discussum pariter, & excussum propono. Hoc ergo dum expendo parum audientis animi vires colligo, vlterius iam progredi ausus, maxime dum humanissimis V. I. Dominationis literis, Vestræ item amplitudinis splendor attemperatus accessibilis nobis iam redditur, aditumque aperit.

Magnum igitur Moysis Canticum, magnum itidem exigebat Patronum: Amplissimum ego nactus, maiora vtique canere incipiam, atque dum exilibus meis annotationibus Moysen illustro V. I. D. virtutis, sapientiæ, ingenitæque nobilitatis fulgentissimis radijs longe illustriorem me indies fore prospicio. Enim vero cum V. I. D. totius nostræ sacræ Religionis Amplissimus Protector esse dignetur, mihi ad vestræ Protectionis limina confugienti minime adesse dedignabitur; dum vero ad pedes vestræ Celsitudinis supplex subsisto, satis, superque cæteros eminens excellam, non vt despiciam, qui omnes libens veneror, ac suspicio, sed ne deinceps ab auditione mala timeam; & cum pia mater Ecclesia ad se accurrentes etiam pro criminibus reddat immunes; dum pro criminantibus ad Dignissimum, Amantissimum, Colendissimumque S. R. E. Cardinalem confugio, quamlibet effugiam notam, omnemque prorsus euadam censuram, quinimo ex tam multis, quæ apud V. I. D. laudum rationes suppetunt pariter, & concurrunt, æncomiis, me ad postrema

si dici

(si dici liceat) Vestræ celsitudinis prouolutum consequetur mei laboris non vulgaris commendatio, qua caput exeram, osque fidenter aperiam, vt cum Moyse, Ezechia, cæterisque Cantica edentibus vlterius Omnipotentis Dei laudes decantare queam, eumque iugiter pro Vestræ Illustrissimæ Dominationis diuturna, & incolumi vita, ac fælicioribus incrementis deprecari.

Vestra Illustrissima Dominationis

Minimus, sed obsequentissimus seruus

Fr. Balthasar Paez.

ã 3 A D.

AD LECTOREM.

POstquam Canticum Moysis Exod. 15. *quod incipit*, Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. *literali expositione, moralibusque annotationibus illustratum expediuimus, Deo dante, promissis vlterius satisfacimus, magnum iam eiusdem Prophetæ Canticum*, Audite cæli quæ loquor, *vsque ad versum* 15. *hoc volumine, solito stylo, proponimus, cæteros deinde versus quamcitissimè eadem exponendi methodo, & ratione edituri. Arduam sane prouinciam, nostrisque viribus superiorem suscepimus, sed legentium beneuolentia, ac indefesso labore superabilem. Dum enim vestræ vtcumque commoditati (Lector humanissime) cæterorumque sacrarum literarum studiosorum iugiter insudamus, obsequium potius quàm notam, offensamve promeremur: quam si forte publico ministerio inseruientes adhuc non effugimus: quid mirum si hac mihi pro diuturno labore reddantur; quando pro tantis beneficijs talia Omnipotenti Deo reddita cum Moyse expono, quæ vel nomine carere censentur, dum ait*: Hæccine reddis popule stulte, & insipiens? *Probè siquidem calleo, certéque confido fore, vt prudentes, & sapientes, dum nobiscum Canticum percurrerint, quidquid dignum censura inuenerint, non illico acerbe carpent, quinimo caritatis oleo emollientes beneuole decantabunt.*

Licen-

Licenças.

IN Diuinis literis, & in Sanctorum Patrum lectione, vt qui maximè versati Doctoris Fr. Balthazaris Paez ex grauissimo sanctissimæ Triadi, & captiuorum redemptioni dicato sodalitio, in Moysaicum Deuteron. 32. Canticum incipit, *Audite cæli, quæ loquor*; non minus solida, quam varia eruditione refertos pariter, & refectos commentarios, ex speciali Illustrissimi, & omni æuo commendatissimi Episcopi, D. D. Ferdinandi Martinz Mascarenhas, supremi, & meritissimi in rebus fidei Inquisitoris commissione; continua ferè, & præ voluptatis cumulo accrescente, indefessa lectione transcurri; & in tam spatioso rerum, & specioso sententiarum campo, nihil, quod vel orthodoxæ fidei puritati, vel proborum morum venustati næuum inurat, deprehendi; quin potius tam in germani sensus inquisitione, quàm in mystici appositione, & prosequutione ita Catholicorum dogmatum firmitatem, & inhærentem sententiæ expositionem, cum prædiuite multarum rerum ad morum pauperiem subleuandam, fere ex sanctis Patribus collecta supellectile nectit Author, vt non solum doctrinam eximiam, & Religiosi pectoris pietatem, sed etiam in eruendis difficillimis scripturæ (innumera enim eius loca enodantur) sensibus, facilitatem, & ingenium ostentet peracutum. Quare dignissimos illos prælo, ad communem omnium, & præcipue illorum, qui in Verbi Dei declamationes ad populum incumbunt, vtilitatem pronuntio. Olysippone in nostro hoc Diuo Eligio dicato cœnobio. Anno Domini 1619. Iulij die 10.

M. Vincentius à Resurrectione.

POdese imprimir vista a approbaçaõ, & torne pera cõferircom o original pelo proprio Reuedor.

O Bispo Inquisidor Geral.

POdese imprimir este liuro aos 20. de Iulho de 1619.

Damião Viegas.

QVe se possa imprimir este liuro, vistas as licenças que tem do Bispo Inquisidor Geral, & do Ordinario, & depois de impresso tornara a esta mesa para ser taxado, & sem isso naõ correrà. Em Lixboa a 11. de Iulho de 1619.

Francisco Vaz Pinto, *Gama,* *Moniz.*

FRater Bernardinus de sancto Antonio Prouincialis, & Vicarius Generalis Ordinis sanctissimæ Trinitatis, & Redemptionis Captiuorum in Prouincia, & Regnis Lusitaniæ, facultatem concedimus Reuerendo admodum Magistro fratri Balthasari Paez primo Definitori dictæ Prouinciæ, & sacrarum literarum interpreti in nostro Vlyxbonensi Conuentu, vt typis possit tradere Commentarios, quos composuit ad Canticum Moysis, *Audite cæli, &c.* speramus enim fore perutiles sacrorum librorum studiosis, atque adeo fidelibus omnibus. Datum Vlyssipone in nostro Conuentu sanctissimæ Trinitatis 20. die Aprilis, 1619.

Fr. Bernardinus de sancto Antonio, Prouincialis & Vicarius Generalis.

APPROBATIO.

Hi Commentarij in Canticum Moysis, secundum quod legitur Deut. 32. pleni mysteriis & doctrinis, quibus delectantur Theologi, digni sunt, qui multorum manibus conterantur, vt Theologiæ studiosi prouocentur ad lectionem continuam, cùm hic liber esse possit pro codice multorum librorum. Quod testatur 9. Maij, anno 1620.

Egbertus Spitholdius S. T. L. Canonicus,
Plebanus Antuerpiensis &
Librorum Censor.

SVMMA PRIVILEGII.

ARchiducali priuilegio cautum est, nequis præter voluntatem Gerardi Wolschatij Typographi Antverp. *Commentarios in Canticum Moysis*, &c. infra sexennium vllo modo imprimat, aut alibi impressos, in has regiones importet, venelésve habeat. Qui secus faxit, confiscatione librorum, aliaque graui pœna multabitur, vt latiùs patet in literis Bruxellæ datis 11. Maij 1620.

Signat.

Steenhuysen.

Huius priuilegij vigore prædictos *Commentarios in Canticum Moysis*, &c. edendos commisi Petro & Ioanni Belleris, Bibliopolis Antverpiensibus, 20. Iunij 1622.

Testor

Gerard. Wolschatius.

COMMENTARII IN CANTICVM MOYSIS.

Audite cæli quæ loquor, audiat terra verba oris mei. Deut. 32.

EX superiori capite num. 19. constat quisnam fuerit Auctor huius cantici, & quis fuerit finis, quem collimauerit; ibi enim dicitur num. 19. *Nunc itaque scribite vobis canticum istud pro testimonio inter filios Israel; introducam enim eum* (scilicet populum) *in terram, pro qua iuraui, &c. cumque comederint, & saturati, crassique fuerint, auertentur ad Deos alienos, & irritum facient pactum meum, postquam inuenerint eum mala multa, & afflictiones, respondebit ei canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit obliuio. Scripsit ergo Moyses canticum, & docuit filios Israel.* Præcipuus verò Auctor Deus illud assumpsit in testimonium, quo probaret, & infinitam

Deut. 32. n. 19

ſuam bonitatem, & peruicaciam & ingratitudinem populi Iſraelitici. Vnde Iacobus de Valentia hoc in loco concludit 3. Moyſem poſuiſſe hoc canticum in arca fęderis, vt eſſet teſtimonium contra filios Iſrael, vt quando viderent punitiones in eis, cognoſcerent hoc eis fuiſſe prædictum.

Itidem ex ſuperiori capite patet, quinam fuerint auditores, apud quos primum Moyſes protulit verba huius cantici illi à Domino inſtillati, etenim num. 28. habetur. *Congregate ad me omnes maiores natu per tribus veſtras, atque doctores, & loquar audientibus eis ſermones iſtos, & inuocabo contra eos cælum, & terram; noui enim quod poſt mortem meam inique agetis, &c. & occurrent vobis mala in extremo.*

Deut. 31.n.28

TEX-

TEXTVS.

Num. 21 *Audite cæli quæ loquor, audiat terra verba oris mei.*

EXPOSITIO LITERALIS.

A NON insolita est in sacris literis similis inuocatio, etenim Isai. 1. n. 2. dicitur: *Audite cæli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus loquutus est, &c.* (Isai. 1. n. 2.) similiter etiam Mich. 6. Deus iudicium positurus cum seruis suis post enarrata c. 5. singularia beneficia, quibus tamen rebelle, &
B durum cor nihilo fractum, emollitúmue fuerat, sic incipit: *Audite, quæ Dominus loquitur; surge, & contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocem tuam: audiant montes iudicium Domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium Domini cum populo suo, & cum Israel iudicabitur Popule meus quid feci tibi, &c.* (Mich 6 n. 1.) vbi D. Hieronymus rationem reddit, quæ præsenti
C etiam cantico inseruit, cur eos compellat audire, quia iudicium Domini cum populo suo, qui poterat quasi Deus pro sceleribus populi peccatoris inferre supplicia, non vult videri potens, sed iustus: & ad iudiciũ prouocat peccatores juxta illud propheticum Isai. 43. *Venite, & iudicemur, dicit Dominus* (Isai. 43. n. 26.); etiam nunc Israel cogit præsentibus Angelis, & omni creatura, si quid habeat respondere, vt iustificetur Deus
D in sermonibus suis & vincat cum iudicatur. Sic Hieronymus, cui suffragatur Ambrosius in apolog. Dauid c. 10. vbi ait. Veniens ad iudicium Deus dicit: *Popule meus quid feci tibi, &c.* singula in conspectu tuo locat beneficia, vt tanquam de ijs iudices, quæ seruare debueris, quo magis reus fias, qui diuinis non potueris stare beneficiis. *Quid feci* (inquit) *tibi?* tanquam reum se constituit, & te iudicem. Sic ille.

A Hoc igitur in loco puniturus Deus plebem Iudæorum prius recenset beneficia, vt grauiora censeantur crimina, quæ deinde refert, iudicio veluti se addicens, & subijciens vult vt innotescat quanta cum ratione in illos deseuierit, quos tantis cumulauerat beneficijs, & tam ingratos fuerat expertus. Solet autem Deus sic agere cum populo suo, imo & cum singulari aliquando homine, vt patet 1. Reg. 2. quando punitu-
B rus Deus Heli primo illi refert beneficia collata: *Nunquid non apertè reuelatus sum domui patris tui, &c.* (1. Reg. 2. n. 28.) vbi Abulens. q. 23. ostendit Deum consueuisse proponere beneficia collata, & offensas sibi ab ingrato populo illatas, vt iustam comprobet iram suam in puniendo, & indignum ostendat diuinarum promissionum, quæ præcesserant.

C Cum verò tam iusta fuerit causa, & tam nota sententia, monuit superiori capite Deus num. 19. vt memoriter tenerent, & ore decantarent canticum illud, quasi voluerit, vt ipsimet Israelitæ ore proprio contra se ferrent sententiam; nam sicut ibi aduertit Oleast. solent sæpius mali, mala sua prophetare, & aliquando Deus cogit peccatorem aduersus se sententiam proferre; vnde & reprobi aduersus se ipsos dicunt: *Malos malè perdet, & vineam suam locabit alijs*
D *agricolis, qui reddent ei fructum temporibus suis* (Matth. 20. nu. 41.): Licet autem hæc verba non à sacerdotibus, sed à Christo dicta fuisse tradãt Marc. & Luc nihilominus & Matt. apertè loquitur, & postquam prolata fuère ab illis, fortassis Christus eadem confirmauit. (Marc. 12 n. 9. Luc 20 nu. 16.) Aduertit autem D. Chrysostom. Homil. 69. in Matth. propterea Christum Dominum demerita ipsorum in parabola proposuisse, vt ipsi non intelligentes contra se proferrent sententiã,

affertque in confirmationem parabolã pro- A
positam Dauidi à Nathan, & sententiam à
Dauide contra se ipsum prolatam, cũ dixit:
2. Reg. *Viuit Dominus quoniam filius mortis est vir*
12. n. 5. *qui fecit hoc, ouem reddet in quadruplum.*
Nisi fortè ea sit ratio, quam idem Auctor af-
fert, quod ideo voluerit memoriter retine-
ri, & decantari canticum istud, quia volebat,
vt decantantes mala sua ab eisdem malis de-
terrentur; sic enim cõsueuit diuina clemen-
tia quæ nobis immineant mala ante prædi- B
cere, vt resipiscentes eadem caueamus.

Audite, Hæbr. verbum ab aure deduci-
tur, puta *auriculate cæli*, vnde verbum
Græc. quod Latine redditur, *attenae*, sicut
legit Greg. 19. Moral c. 15. *Attende cælum,*
& loquar, seu *attendito*, non bene aliqui ex
Græcis ad oculos referunt, vt sit inuocatio
cælestium spirituum, qui tanquam vnus sit
oculus, & longè perfectius quam nos intel-
lectilia, & spectabilia percipiant, inuocantur; C
nam aduertere in scriptura sumitur pro au-
dire, & audire sumitur pro intelligere & ad-
Gen 42 uertere, vt Genes. 42. *Nesciebant quod in-*
n 23. *telligeret Ioseph, eo quod per interpretem lo-*
queretur ad eos: alij legunt, *nesciebant quod*
Psal. *audiret Ioseph*, & Psal. 77. *Audiuit Deus,*
77. nu. *& spreuit*. i. *aduertit, & intellexit*; sicut ibi
62. bene explicat D. August. sed illud aduer-
tendum est cum Tolet. in c. 10 Ioann. quod
audire in scriptura aliquando significat audi- D
tum exteriorem, & interiorem apprehen-
sionem, qua, quid dicatur, percipitur, & hoc
Psal. bonis, & malis commune est, Psalm 94. *Si*
94. n 8. *vocem eius audieritis, nolite &c.* Aliquando
vero audire significat vltra prædicta assen-
sum, & obedientiam voci præstare, Isai. 65.
Isa. 65. *Omnes cæde corruetis, quia locutus sum, &*
n. 5. *non audistis*; quomodo verò hoc in loco
accipiendum sit constabit ex auditoribus, &
ex sensu, & significatione, qua cæli, & terra E
hoc in loco sumuntur, si enim per cælos, &
terram intelligantur corpora superiora, &
sublunaria, non assensum significant; si verò
ad intellectualia referantur, secundo modo
cum proportione sumentur.

Nisi fortè, audire, significet hoc in loco
iudicum officio fungi, quasi Moyses, siue
per eum Deus in iudicium vocet cælos, &
terram, & quæ in horum ambitu continen-
tur, vt sententiam ferant contra ingratũ po-
pulum, & iudicent post enarrata beneficia
iusta esse supplicia, quæ deinde commemo-
rat, & comminatur; enim verò in sacro ser-
mone nonnunquam auditores appellantur
iudices, & audire significat iudicare, vt Deu-
ter. 1. dicitur: *Audite illos*, & exponẽs ma- Deut. 1.
gis sacer textus, sicut solet, id quod sub me- n. 16.
taphora obscure dixerat, addit; *quod iustũ*
est iudicate. & 2. Reg. 14. vbi nos habemus: 2. Reg.
Sicut Angelus Domini, sic est Dominus meus 14. nu.
Rex, vt nec benedictione, nec maledictione 17.
moueatur, vnde & Dominus Deus meus est
tecum; sensus est quẽ ex Heb. 70 expressere
ibi dicentes: *Sicut Angelus Domini ad au-*
diendũ bonũ, & malũ. i. ad discernendú, &
iudicandú inter bonú, & malú. In hoc etiã
sensu dixit Eliu senioribus Iob 32. *Expe-* Iob 32.
ctaui sermones vestros, audiui prudentiam ve- n. 11.
stram, donec disceptaretis sermonibus vestris.
vbi D. Greg lib. 23. Moral. cap. 4. ad med.
ait. Loquẽs Eliu indicat quã superbè tacue-
rit, & apertè, declarat se ad verba senum iu-
dicantis potius studio, quàm tacentis vo-
to tacuisse. Sic Greg. ostendit Eliu iudicis
officio functum dum se audiuisse testatur.

Hinc etiã auditores dicuntur iudices etiã
vulgari sermone; sed in facto est optimus lo-
cus Iob 31. *Quis mihi det auditorẽ*: Vbi pa- Iob 31.
raph. Pagnini habet: *iudicẽ audientem me*; nu. 35.
existimat enim auditorẽ esse iudicis nomẽ,
cuius est auditis partibus quod iustum est,
discernere & statuere, quẽ etiã sensum Phi-
lippi præsbyt. interpretatio confirmat, cum
ait: Auditorem Deum implorat, sciens vti-
que eum iudicem esse iustissimum; Et quod
sit hic germanus sensus patet ex eo quod
stat in sequitur, *Et librum scribat ipse, qui*
iudicat, auditor s. quem postulauerat. Cum
igitur ex sacris literis constet audire sumi
pro iudicare, & auditorem pro iudice; & iu-
dicium hoc in loco habeatur inter Deum, &
Israelitas, vt ex ijs, quæ dicimus, patet, pro-
fectò non ineptè dicetur, imo fortassis, vt
existimo, rem penitus attingendo, Moysen
hoc in loco cælum, & terram, & quæ in his
continentur ad audiendum tanquam iudi-
ces inter Deũ, & populũ Israel vocasse; tam
apertum siquidem erat, & manifestum Dei
ius contra eos, quos tantis affecerat benefi-

ciis, quorum detestabiles mores tandiu sustinuerat, quorum offensas, & idololatriam tulerat, quorum denique ingratitudinē dissimulauerat, vt vel ipsa inanimata simul, & sensibilia, bruta, ac rationales, & intellectuales creaturæ sententiam facile proferre possent. Hoc autem iudicium nihil detrahit de suprema Dei authoritate, cuius sedes à nemine iudicatur, sed extremam denotat nequitiam, & ingratitudinem Iudæorum, contra quos vel ipsæ creaturæ ferreant sententiam, si quæ acceperant a Deo, perciperent; & quæ pro illis reddiderant, audirent. Quod autem Deus huiusmodi iudicium dignetur subire, pro multis, quæ possemus afferre, satis sit Chrysostomus tom. 5. sermo. 4. de fato, & prouidentia prope finem, vbi ostendit quomodo Deus velit suam causam, & iustitiam nobis inculcare puniturus delinquentes, vt patet in Sodoma, tunc addit. Quid tam benigno, misericordique Deo æquale? Nos vindicaturi sæpe dedignamur rationem reddere: ipse autem nisi prius te docuerit, nisi prius te admonuerit, nisi rationem à te acceperit, vt iuste pœnam irroget, non animaduertit in eos, qui iam olim meruerant pœnas, paratus vbique rationem reddere, & non dedignatur iudicari. Vbique Prophetæ eiusmodi sermonibus pleni sunt, vbique iudicia Dei cum hominibus audiuntur. Sæpe ipsi, qui iniuste egerant, ad iudicium vocantur sæpe etiam ad manifestandam iudiciorum euidentiam, creaturas considere facit: neque ipsum aduersarium, neque creaturas insensatas in iudicio audire refugit Deus: qui mox noster est, cum maxime iustas nostras esse causas confidimus, Mich. 6. *Audite valles, & fundamenta terræ, quia iudicium Domino*, & rursum Isai. 1. *Audi cælum, & auribus percipe terra, quia Dominus loquutus est.* Sæpe autem illos citat: *Popule meus quid feci tibi*, *& in quo iniuria te affeci?* Et Hieremiæ 2. *Quid inuenerunt in me patres vestri neglegentiæ?* Neque solū ita agit cum ciuitatibus, & gentibus, sed & cum priuatis quibusdam hominibus, cum Dauid per Prophetam desceptat: Ionæ, qui Niniuitis prædicare renuerat, per coloquintidas respondet: *Si tu parcis propter coloquintidas, ego nō parcam propter Niniuem?* Plenas inuenies talibus Scripturas. Sic Chrysost. probat quod nos diximus; Deum s. aliquando subire iudicium, non quod illius dominium, & summam minuat authoritatem, sed quod mortalium probet, & cōuincat iniquitatem, qua de re plura habet Theod. in c. 2. Hierem ibi: *Quid inuenerunt patres vestri* Vt alios omittamus. His igitur Deus, qui l. ipsos delinquētes iudices sumit, & proponit, modo per Moysen celos, terráque nominat, vt inter pientissimū Deū, & nequissimū populum ferant sententiam.

[Margin notes, left: Deut. 4. n. 26. — 2. Reg. 14. nu. 17. — Iob 32. n. 11. — Iob 31. nu. 35. — Mich. 6. n. 1. — Isai. 1. n. 2. — Mich 6 n. 2. — Hier 2. 5. — 2. Reg. 7 n. 5. ; right: Ion 4. n. 10.]

Difficultas maxima est, quidnam nomine cælorum, ac terræ hoc in loco intelligatur; & quia similia prorsus sunt hæc verba illis quæ habet Isaiæ c. 1. *Audite cæli, auribus percipe terra*, quibus in verbis Hieron. Basil. & Chrysost. tom. 5 homil. de pœnitentia conueniunt respexisse Isai. ad hæc nostri text. nam illos eosdem testes, quos Moyses hic vocauerat beneficiorum, minarum, & promissionū, harum quidem si in fide, & officio manerent; illarum vero, si ab vtroque deficerent; Isaias quia defecisse constabat, inuocauit postea, imo implorauit illorū testimonium & fidem, vt probet non tunc primum esse proposita beneficia, & indicta supplicia, vt iustissimā Dei causam demonstret erga ingratū, & rebellem populū. Sunt igitur qui eo in loco cælorum nomine intelligunt Angelos, per terram verò homines; idque per Metonymiam, iuxta quam per continens intelligitur contentum, ita interlinealis, Emanuel Sa, Pintus; & videtur desumptum ex Hieron. qui ibi ait, cælū significare supernas, angelicasque virtutes, terram vero mortaliū genus. nā ab his, quæ continent, significant ea, quæ continentur, ita Haymon, Beda, & alij quos tacito nomine designat Carthus. & sane in scriptura cælum pro Angelis accipitur, vt Psal. 17. *Inclinauit calos, & descendit*, vbi Hieron. calorū nomine cælicolas intelligit. i. angelos, quos præmisit Deus quādo nostra venit ad nos indutus natura, sic misit Angelū Gabrielem ad Virginem desponsatā viro, &c. sic militiam cælestis exercitus misit ad pastores, sic Psal. 46. *Aduocauit cælum desur-*

[Margin notes, right: Isai. 1. n. 2. — Psal. 17 n. 10 — Psal. 46 n. 4.]

desursum, & terram discernere populum suum. i. adducet cæli habitatores, vt assistant in iudicio. ita Hieron. Lyran. Vatabl. & Iansen. & in eodem sensu dicuntur cæli laudare Dominum. i. habitatores cæli. Denique quod cæli nomine Angeli accipiantur probat Orig. homil. 1. in Gen. Hilar. in Ps. 68. sic exponit Ambros. illud Genes. *Leuo manum meam ad Deum excelsum possessorem cæli, & terræ*: vt nomine cæli Angelos intelligat, sic Basilius in Psal. 2. sic August. 12. confess. c. 9. & Philo de somnijs, & ij omnes, qui ita explicant illud, *In principio creauit Deus cælum & terram*, vt per cælum Angeli intelligantur.

Gen. 14. n. 22.

Gen. 1. n. 1.

Alij, inter quos est Agell. hic putāt Moysen minime cum cælo ac terra tanquam anima, sensuque præditis agere, sed quia superiori cap. seniores, ac principes conuocarat, ideo illos figurate cælos appellare existimāt; terram verò plebem, ac reliquum vulgus, quod sicut cælū longè terra sublimius, ac nobilius est, sic principes cætero populo præstant: sicut è cælo terra quidquid pulchritudinis, ac decoris habet, accipit, sic ab illis ordo plebi, modusque oritur, quod probat Agell. ex Isai. 13. vbi cum diuinum oraculum ageret de excidio Nabuchodonosor, ait: *Super hoc cælum turbabo, & mouebitur terra de loco suo propter indignationem Domini exercituum, & propter diem iræ furoris eius*: vbi principum ruinam cælorum commotioni comparat, & plebis excidium terræ turbationi confert.

Isai. 13. n. 13.

Alij sub cælorum ænigmate sapientiores & prudentiores intelligunt, vt Procop. ad dictum locum Isai. & ita ferè Rupertus: sub appellatione verò terræ, rudiores, & ineptiores accipiunt; quæ expositio ex eo confirmatur, quia statim Moyses velut Magister cæteris intellectu præcellens, tanquam cælū pluuiam doctrinæ, & rorem pollicetur. Sapientes autem, & magistros in sacra scriptura cælos appellari postea ostēdemus, & probat Arnob. in Psal. 19. & 32. & Greg. in 1. Reg. 2. cap. 16. & 10. Moral. cap. 10. & 30. Moral. cap. 7. 10. & 22. Hieron. Isai. 63. & Zachar. 8. & in Psal. 113. & Aug. in Psal. 32. & 49. Beda in Prou. cap. 3.

Alij nomine cælorū intelligunt eos, quorum cōuersatio, & cogitatio in cælis est, qui in terrestri corpore degentes cælestē vitam agunt, qui humanis rebus contemptis, quas homines hiante ore venantur, cælestia solū appetunt, & ad superiora aspirant: per terram verò homines flagitiis corruptos, qui terram semper spectant, quærunt, & meditantur, & in humana retributione spem suam collocantes cælestium bonorum penitus obliuiscuntur; quæ expositio fundamentum habet in scriptura non contemnendum; illa enim viros sanctitate celebres, & diuinæ meditationi deditos cælorum nomine appellare consueuit, impios verò terram dicit. Quo sensu plerique explicant illud Isai. *Cælum mihi sedes est.* vbi Orig. & Greg. teste Pinto per cælu intelligunt viros iustos, qui ob excellentem charitatem animique præstantiam cum cælo conferuntur; etenim cum adhuc in terra constituti sint, se tamen ita in sublime ferunt vt in cælis quodammodo habitent, & cum Paulo dicant: *Nostra conuersatio in cælis est.* Videndus Ambros. sermon. 12. in Psalm. 118. ibi. *Verbum tuum permanet in cælo.* vbi ita ait: in cælo verbum permanet, & quod secundum verbi dispositionem regitur & gubernatur; & paucis adiectis, sunt in terris cæli, qui enarrant gloriam Dei: qui sunt isti cæli? Audi dicentem: *Sicut portauimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem huius cælestis.* Isti igitur sunt cæli qui etiam in terris positi audent dicere, *Nostra conuersatio, &c.* Isti sunt cæli, in quibus fides, grauitas, continentia, doctrina, vita cælestis est. Nam quemadmodum terra dictus est qui lapsus ex illa præuaricatione cælestis gratiæ & in hæc vitia terrena deiectus præuaricationis suç se vinculis religauit: ita è contrario cælum dicitur, qui vitam Angelorum custodia integritatis exercet, & corpus suum continenti sobrietate moderatur, mentem quoque suam miti tranquillitate componit, peccatum pauperibus misericordi liberalitate dispensat: est ergo & in terris cælum, in quo possunt virtutes esse cælestes. Calū mihi thronus; ego magis iusti affectū, quam elementum intelligo. Sic Ambrosius ostendit & cælum dici iustos, & terram impios, quod etiam tractat lib. 5. de sacramentis, c. 4. Hieron.

Isai. 1. n. 1.

Philip. 3. n. 20.

1. Cor. 5. n. 49.

A Hieron. Iob 33 n.3. & D. Greg. 20. Moral. c. 15. sic nostrum explicat text. Quid cælum nisi sublimus debet intelligi vita Sanctorum? cui cælo dicitur: *Attende cælum, & loquar.* non enim insensibili, sed rationabili creaturæ loquebatur; cælum fuit Abraham, cælum Isaac, cælum Iacob, &c. Videndus Hilar. canon. 10. in Matth. August. epist. 57. Greg. 15. Moral. c. 14. & 29. Moral. c. 6. & Bernard. serm. 28. in Cantic. ad illa verba

B *Cant. 1. num. 4.* c. 1 nu. 4. *Formosa sicut pellis Salomonis*, ait. Exemplo eius, quæ sursum est Hierusalem, hæc quoque, quæ adhuc peregrinatur, habet cælos suos, homines spirituales, vita & opinione conspicuos, fide puros, spe firmos, charitate latos, contemplatione suspensos; qui quidem verbum salutare pluunt, increpationibus sonant, coruscant miraculis, &c. Beda in cap. 1. Genes. Hieron. Isai. 14. & 42. & Hiere. 10 & 1. contra Iouin. Dyd. Alex. Psalm. 32. *Verbo Domini cæli firmati sunt.*

C quod de hominibus cælestibus intelligit, qui cælestem nempè Christi imaginem ferunt. Rupertus de Trinit. & operibus eius lib. 1. c. 12. Sancti inquit quorum in cælis est regnum, ipsi quoque cæli dicuntur, & sunt. Iuxta hæc igitur plerique hoc in loco per celos intelligunt viros iustos, & sanctos; per terram verò impios, & terrenos; sic enim multi interpretantur illud Genes. 3. in male-

D *Gen. 3. nu. 14.* dictione serpentis: *terram comedes*, vt nomine terræ peccatores intelligantur ad hunc sensum: terram comedes. i. peccatores incorporabis tibi, vt non solum malus ipse, sed & malorum caput sis.

Alij propius, vt mihi videtur, ad rem accedentes per cælum ipsa corpora cælestia intelligunt, per terram verò ipsum terrestre corpus elementale. Fundamentum esse potest, quia Moyses Deut. 30. postquam diui-

E *Deut. 30. n. 18* na proposuit beneficia ijs, qui diuinæ legis præceptorum essent obseruatores, præuaricantibus ac minimè obsequentibus ait: *Prædico tibi hodie quod pereas, & paruo tempore morieris in terra, ad quam Iordane transmisso, ingrederis possidendam; testes inuoco hodie cælum, & terram, quod proposuerim vobis vitam, & bonum; benedictionem, & maledictionem*; quos ergo pacti testes adduxerat, nunc perfidiæ proponit, vt ostendat quam iusta sint supplicia, quæ Deo inspirante prosequitur. Neque mirum videri debet si cælum, ac terram contestatur Moyses, cum etiam Iosue lapidem testem aduocat c. 24. tulit lapidem pergrandem & dixit ad omnem populum: *En lapis iste erit vobis in testimonium, quod audieritis omnia verba Domini, quæ loquutus est vobis, ne fortè postea negare velitis, & mentiri Domino Deo vestro.* *Iosue 24 n. 26.* vbi in Hebr. est. *quod audierit ipse lapis, ehibi samega*, & 70. secundum probatissimos Latinos codices habent, *quod audierit*, & D. Aug. q. 30. in Iosue sic legit: *ecce lapis iste, &c.* quia audiuit omnia quæ dicta sunt à Domino, quæcunque locutus est ad vos hodie. Quod licet Hebræi de vera auditione lapidis illius intelligant, tamen per prosopopæiam est dictum, tum ad significandam vim & efficaciam Dominici verbi, quòd dura etiam saxa, & res alias, quæ non solù intelligentia, & ratione, sed prorsus omni vita carent, quodammodo afficiat; tum ad incusandum hominû stuporem, quos diuina verba tum promissoria, tum comminatoria non percellant, aut permoueant. Simili modo Iacob *lapidem erexit in titulum*, *Gen. 31 n. 45.* dixitque fratribus: *Afferte lapides; qui congregantes fecerunt tumulum, comederuntque super eum*, quem vocauit Laban, *tumulum testis*, & Iacob, *aceruum testimonij*, dixitque Laban: *Tumulus iste erit testis inter me, & te hodie.* Vnde glossa hoc in loco ait: In principio cantici Moyses maxima elementa in testimonium vocat, vt si homines mandata Dei neglexerint, illorum testimonio conuincantur, & puniantur conuicti. & Magist. in hist. scholast. in persona Moysis ait: quia testimonium huius rei deest mihi protestatio hominum, aut inutile esset quia mortales sunt, mortalia elementa in testimonium inuoco. Ita etiam Theodoret quæst. 40. in Deut. vbi in confirmationem affert puteum iuramenti inter Abraham & Abimelech regem Geraræ. Ita etiam Vatabl. explicat. Vos cælum, & terra estote testes eorum quæ dicturus sum, & *Gen. 21 n. 32.* in eadem sententia est Oleast. & Abul. hic, sic Basilius ad dictum locum Isai. vbi Procopius desumptum ex nostro tex. asserit: quia longis, inquit, postea temporibus quæ vari-

vaticinabantur, futura erant, suumque sortitura exitum (cum eorum, qui tunc audierunt, nullus esset superstes futurus) diuinas virtutes sempiternasque mundi partes, in eorum etiam, quæ postea essent euentura, testimonium vocat. Sic ferè Sanctius ibi, & alij, qui volunt continere hæc verba grauem obiurgationem, quandoquidem ideo Moyses appellat, & alloquitur res insensibiles, vt homines multo illis insensibiliores esse demonstret, & hunc sensum germanum esse asserit Pint. ad dictum locum, eique suffragatur maxime Zeno Veronens. Episcop. tom 2. Bibliot. serm. 1. in Isai. vbi ait, grandem Iudaicæ gentis offensam libri istius exordio proloquuntur, & iracundiam diuinæ indignationis ostendunt; non enim est parum criminis, vt semper ad ipsos durus sit sermo prolatus, nunc alteris videatur ingestus, & dum clamat Propheta: *Audi cælum & terra*, significat quod illi audire contempserint, cum iussu Dei cælum obsecundet, & terra; quia cælum pluuias, & fruges terra non denegat. & serm. 4. ad eadem verba ait: censuit eos, cælo & terra testibus denotare, vt inexcusati facinoris competenti iudicio subiacerent. & D.Chrysost. tom. 1. priori procemio in Isai. ait: verbum causaris cum cælo, & ad terram deflexo sermone, homines posthabuisti rationis alioquin participes, differens cum elementis nulla preditis ratione Quandoquidem brutis ipsis ratione vacantibus minus vtebantur ductu rationis. Nec ob id solum, sed quia Moyses eos introducturus in terram promissionis mentis aciem intẽdebat in ea quæ apprehensura eos erant mala; quæ enim tunc possidebant, erant externis relicturi: *Audi cælum, & attendat terra verba oris mei.* Contestor vobis cælum & terram, ait Moyses, quia si ingressi terram promissionis dereliqueritis Dominum Deum, inter omnes gentes dispergemini. *Audi cælum*, tu enim manna demisisti: auribus percipe terra, ortigometram enim tu dedisti: *Audi cælum*, tu enim supra naturæ ordinem specimen dedisti virtutis tuæ, sursum eras, & aream affectatus es: *Auribus percipe terra*, tu enim deorsum eras, & mensam dapilem, effusamque adornasti, ab operatione desedit natura, & gratia operata est, non iam operabatur bos, &c. quæ pro hac re videnda sunt, quibus similia habet Caietan. hoc in loco.

Quia igitur & verba Scripturæ in proprio sensu, quoad possunt, debent intelligi, &, vt vidimus aliquando, sacri Auctores & cælum inuocant, & insensibilia appellant, ac testes adducunt dicendorum, & quæ in præsenti à Moyse traditur doctrina, sublimis admodum est, & Iudæos, ac Gentiles comprehendit, iustos & iniquos existimo cælorum, terræque nominibus intelligi debere, & corpora cælestia, & sublunaria, & omnia insuper, quæ in his continentur, tum in ornatum grandiloqui sermonis, tum in solatium, & commendationem iustorum, atque etiam in vehementem reprehensionem iniquorum, quod mihi videtur attigisse Caiet. hoc in loco, cum ait, Moysen totum vniuersum in testem citare; clarius Theod. q. 40. vbi quærens cur Moyses contestetur cælum & terram, respondet, non quod animata sint & ratione prædita, sed quia creaturas omnes comprehẽdit, similiaque prorsus habet in c. 2. Hierem. & in expositione nostri tex. ait, Moyse de Domino vniuersitatis loquente, & de totius orbis opifice, atque eorum, quæ sunt, conditore differente; oportebat digne eius vocis auditores inuocare; propterea tanquam in vno maximo theatro, nimirum in hoc orbe cælum ipsum & terram, & omnia quæ in his sunt, ea quæ dicuntur attendere adhortatus est. Inuocat autem vniuersam terram, & cælum, eo quod non contra Iudæos solum hęc verba dicuntur, sed etiam contra omnes totius orbis gentes, &c. & Procop. in Isai. explicans nostri tex. verba, ait; cum contra Iudæos tantum huiusmodi voces proferantur, haud sciam cælum & terra inuocantur merito, quæ gentes per totum orbem versantes, ac cælestibus sedibus dignas repræsentant; & Gregor lib. 10. Moral. c. 3. hunc sensum non abhorret, cum ait, sacram Scripturam terram appellare solitam Ecclesiam. Facit etiam, quia audire, & auribus percipere externam denotant additionem, & internam, siue hanc in auditu colloces, siue in cordis perceptione, quod parum interest;

A tereſt; qua de re videndus Orig. homil.6. in lib. Iudicum, & homil.9. in Hierem. Hieron. in c.1. Ioel. & in cap.3. ad Galatas. Aug. in Pſal.58. Rupert. in c.3. Abac. Hilar. can. 10. in Matth. Clem. Alex. 6. Stromat. Iam vero cæli, & terra, nec auribus audiunt, nec corde intelligunt, proindeque ad illa materialiter ſumpta referri nequeunt verba huius Cantici, maxime cum Moyſes intellectum poſtulet; verba enim audire, nec intelligere, eſt videre corpus, ſpiritum vero non B percipere, vt bene oſtendit Agell. procem. in Pſalm fol. 14. c. 2. Vnde qui auditum communicat, & intelligentiam ſimul, dicitur vitam communicare, vt Eccleſiaſt. 4. *Sapientia filijs ſuis vitam inſpirat*, quod Clemens Alex. 7. Stromat. legit, *inſpirauit filios ſuos*, hoc eſt, intelligere fecit; quem locum Tertul. in Scorpiac. ſic videtur legiſſe: *Ingenuauit filios ſuos.* i. vitam corporeã, veluti adeptis, et ſpiritualem, quæ eſt intel- C ligentia, concederet. Videndus item Plutarch. lib. de offic. audit. vbi docet quid ſit audire vocem docentis, dicens: Quemadmodum qui bibunt, extincta demum ſiti obuertunt pocula, cælaturamque contemplantur; ita ipſi (ſcilicet auditori) detur reſpirandi ſpatium dictionemque conſiderandi, an elegans aliquid, & elaboratum habeat. Cum igitur Moyſes auditum vtroque modo hic poſtulet & quærat, quid fieri poteſt: vt D functiones vitæ exhibeant quæ vita carent, proindeque diximus in teſtes iudiceſq; vocari inſenſibilia; in auditorium vero, quæ ſenſu præſtant.

Eccleſ. 4.n.12.

Ex hoc loco conatur Origen. homil.4. in Ezech. & ex alijs, quę ibi affert, oſtendere, terram eſſe animal ſenſu & ratione præditum, quandoquidem Moyſes terram ad audienda quæ loquuturus erat, vocat, cui ex Chryſoſt. ſententia reſpondet Xiſtus Se- E nenſ. 2. tom. lib. 5 annotat. 242. docens adducta ab Origen. teſtimonia eſſe per proſopopœiam intelligenda; ſolent enim diuini ſcriptores, vt oratio ſignificantior fiat, rebus inanimatis animatas perſonas affingere, inducentes, tum fluuios manibus plaudentes, tum colles ſaltantes, tum montes ſubſultantes: non vt hæc animata eſſe putemus, neque vt illis cogitationem aliquam attri- A buamus, ſed vt intelligamus quanta ſit propoſitorum bonorum amplitudo, aut vitandorum malorum neceſſitas, vt quæ, vel ea etiam, quæ ſenſu carent pertingat; vnde & in rebus acerbis, & moleſtis inducunt vitã lamentantem & montes, & templi laquearia eiulantia, vt & hinc rurſus malorum grauitatem reputemus, & toto conatu effugere curemus.

Verba oris mei. i. verba Dei, meo tamen B ore prolata, cũ lingua mea calamus ſit ſcribæ; etenim prophetarum verba, Dei verba dicuntur Deut. 18. *Qui verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor exiſtam.* Pagnin. *Vir, qui non obedierit verbis meis.* vbi Oleaſt. ait. Non dicit, qui non obedierit verbis eius, ſed meis, vt ſcias verba propria Prophetæ, quæ ipſe loquitur nomine ſuo, ab eis, quæ nomine Domini profert diſtinguere, at illis om- C nino, ſicut ipſi Deo obedias, aliàs vero ſcias eſſe hominis verba. Et Chryſoſt. tom. 1 in cap. 1 Iſai. ſtatim poſt principium: Mos fuit in vniuerſum ijs, qui accepta à Deo oracula in alios tranſmittunt, & euulgant, primo loco ea conſtituere, ne quid viderentur ſuopte ingenio loqui: ſed quia, quæ à ſe dicerentur, diuina eſſent quædam oracula, ac literæ è cælis delatæ. Ad hanc ſcribendi formam dicebat eximius Dauid: *Lingua* D *mea calamus ſcribæ, &c.* quæ proſequitur in eandem ſententiam; quo in loco etiam diſcimus quali attentione debeamus prophetarum, & prædicatorum verba audire. Videndus hac de re Chryſoſt. homil. 68. in Matth c.16. ibi. *Audiſtis quia ex ore infantium, & lactentium perfeciſti laudem*, quod deſumptum eſt ex Pſal. 8. Ait ergo Chryſoſt. quam rectiſſime ex ore dictum eſt, non enim ex mente illorum illa verba procede- E bant, ſed virtute ipſius tenera illorum lingua ad formanda hæc verba ducebatur, quæ res balbutientes tunc gentes, quæ poſt ex fide maximè ſonuerunt, figuratè ſignificauit; Apoſtolos quoque nimirum confortauit, nam ne ambigerent, quoniam rudes homines tantam rem potuerint prædicare, hoc infantium exemplo vniuerſa huiuſmodi anxietas anguſtia ſedari potuit, cum dubitare nequiuiſſent, quin & ipſis facultatem dicendi

Deut. 18.n.19

Matth. 16

Pſal. 8. n. 3.

daturus sit, qui paruulos fecerat eloquentes. A Similia sunt quæ habet Agellius in Psalm. 77. *Inclinate aurem vestram in verba oris mei*. quod ex Eusebio explicat; non enim sua, sed spiritus verba proferebat. Videndus Augustin. lib. 50. homil. homil. 28. tom. 10. vbi hoc clarissimè prosequitur.

Psal. 77. n. 1.

Cùm igitur negandum non sit, hoc in loco Moysen diuino afflatum spiritu verba protulisse, non incongrue intelligemus ipsum propterea huius cantici verba oris sui B tantummodo appellasse, vt alio dictante denúciet à se esse pronúciata, & in hoc sensu innuat intelligendum, quod deinde dicit, dum huius concionis, & prædictionis doctrinam suam appellat. Et fortassis vt hoc ipsum inculcaret, elegátissima, scilicet, huius Cantici verba oris sui esse affirmat, qui Exodi 4. dixit: *Non sum eloquens ab heri, & nudiustertius, & ex quo loquutus es ad seruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ sum*; at Deus qui *linguas infantium facit esse disertas*, dixit illi: *perge igitur, & ego ero in ore tuo, docebóque te quid loquaris*. vbi August. q. 9. legit: Ego aperiam os tuum, & instruam te, quæ locuturus es. addit que Augustinus: apparet non tantum instructionem oris, sed etiam ipsam apertionem ad Dei gratiam pertinere; non enim ait: *aperi os tuum*, & ego instruam te, sed vtrumque promittit, *aperiã, & instruam*. D Imò & Theodoretus ibi asserit, voluisse Deú vt Moyses exilis esset vocis, & bisiocris linguę; quando hac ratione diuina virtus certior appareret, quemadmodum piscatores, publicanos, & coriarios veritatis doctores elegit. Et Hugo de S. Vict. in annotat. ad Exodum aduertit id, quod Moysi tarditatem, & inepriam linguæ obijcienti dixit: *Quis fecit os hominis, aut quis fabricatus est mutũ, nónne ego?* Quasi diceret, inquit ille, qui os do, verba dare possum. Videndus Augustinus lib. 4. de doctrina Christiana, cap. 15. vbi ait: Si loquitur in eis Spiritus sanctus, qui persequentibus traduntur pro Christo; cur non & in eis, qui tradunt discentibus Christum, &c. Cùm igitur Moyses tardæ, impeditæ, & prorsus ineptæ linguæ fuerit, cùm ad audienda verba oris sui inuitat, & conuocat cœlum & terram; videtur

Exod. 4. n. 10.

Exod. 4. n. 11.

proculdubio inculcare verba illa à Deo fuisse posita in ore suo, quod aperiendum promiserat, & de illis profectò esse, quæ Paulus postulauerat, cùm dicebat: *Orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omnibus Sanctis, & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei*. vbi vides sicut in præsenti, Paulum dicere os suum, sed verba Dei esse ad proferendum concessa, quę verba expendens Orig. homil. 3. in Exod. ait: Beati quorum os Deus aperit, vt loquantur. vnde Psalm. 80. *Dilata os tuum, & implebo illud, &c.* Os igitur Moysis impleuit Deus, cum illud aperuit, & in illo posuit verba sua, proinde ad illa audienda inuitat; nam quæ à Deo nobis tribuuntur, in aliorum vtilitatem debemus conuertere, sicut bene prosequitur D. Gregor. 28. Moral. c. 6. ad med. vbi in confirmationem affert D. Pe- C trum, cùm ait: *Vnusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispẽsatores multiformis gratiæ Dei*. Tunc, inquit Gregorius, bene multiformis Dei gratia dispensatur, quando acceptum donum propter eum cui impenditur, sibi datum putatur. nam & membrorũ nostrorum tunc bene ministerijs vtimur, cum sua eis officia distincta seruamus, &c. Cùm ergo Deus verba sua posuerit in ore Moysis, non sibi, sed auditoribus collata censet, proindeque ait: *Audite cæli, &c.*

Ephes. 6. n. 18.

Psal. 80. n. 11.

1. Pet. 4. n. 10.

ANNOTAT. I.

De necessitate, & vtilitate audiendi verba Dei.

E IAm ad canticum Moysis Exod. 15. nu. 1. annot. 1. ostendimus, quæ nos ratio adegerit, vt post expositam literam sacri text. ad mysticos sensus declinaremus; plura ibi diximus, quæ à pluribus modò dicendis nos retrahunt; illud tantum cum D. Gregorio ob oculos versamus, quod dixit homil. 4. in Euang. in verbis, scilicet scripturæ sacræ prius est seruanda historiæ veritas, & postmodum requirenda spiritualis intel-

A intelligentia allegoriæ: tunc namque allegoriæ fructus suauiter capitur, cùm priùs per historiam veritatis radice solidatur. Similia sunt, quæ habet præfat. in Iob c. 2. dicens: Sacri tractator eloquij morem fluminis debet imitari; fluuius quippe dum per alueum defluit, si valles concauas ex latere contingit, in eas protinus sui impetus cursum diuertit, cumque illas sufficienter impleuerit; repentè se in alueum refundit: sic nimirum, sic diuini verbi esse B tractator debet, vt cùm de qualibet re disserit, si fortasse iuxta positam occasionem congruæ ædificationis inuenerit, quasi ad vicinam vallem linguæ vndas intorqueat, & cum subiectæ institutionis campum sufficienter infuderit, ad sermonis propositi alueum recurrat. Sic ille. Cui suffragatur Hieron. in cap. 13. Isai. dicens: Spiritualis interpretatio sequi debet ordinem historiæ: C quod plerique ignorantes lymphatico in scripturis vagantur errore. Vbi recolendum, & iuxta traditam doctrinam intelligendum venit id, quod Gregor. dixit præfat. in Cantica: Sicut palea frumentú, sic & litera tegit spiritum: sed quia iumentorum est paleis, hominum frumentis vesci; qui humana ratione vtitur, paleas abijciat, frumenta spiritus edere disponat. eadem fere habet Orig. lib. 4 de principijs, c. 2. vbi docet, sacram D scripturam contemplandam esse, quasi constet ex corpore, & spiritu, &c. Tantis proinde patronis, ac ducibus ducti, de more post literalem sensum ad mysticum iam ascendimus.

Sicut prima vox Dei dicit, Audi, vt notauit D. Ambrosius: sic & id, quod primò postulat in præsenti Moyses, aures sunt, quæ prima ianua, patensque via est ad doctrinam cælestem, quæ ex auditu incipit, iuxta illud Pauli: *fides ex auditu* vnde & sanctæ E animæ dicitur: *Audi filia, & inclina aurem tuam.* vbi Hieronymus epist. ad Princip. virg. ait: Cùm audierit, & inclinauerit aurem, totamque se doctrinæ tradiderit, & eorum intelligentiæ, quæ dicuntur, obliuiscatur primùm populum suum, &c. vbi principium in auditione ponit. Nam si audiens sapiens sapientior erit, sicut Salomon dixit, quod de omnibus in vniuersum in-

Rom. 10 n. 17.
Psal. 44 n. 11

A telligunt Beda, Hugo, Dionysius, & Lyra: licet de doctrina ibi à Salomone inculcata potior doceat sententia, vtique qui verba Dei audierit, primam viam diuinæ sapientiæ aperit ingressuræ. Hinc est quod ascensurus Iacob in Bethel, id est, domú Dei cum suis, prius illi offerunt inaures, quæ erant in auribus eorum; vbi Rupert. lib. 8. c. 12. ait: Hoc ordine, & his profectibus ascendendum est in Bethel. i. in domú Dei, B &c. primò enim offerendæ sunt aures, sed auferendæ inaures, quæ iuxta eundem Rupertum sunt falsæ doctrinæ, phaleræ sermone nitidæ, sed sensu veritatis vacuæ. Hoc videtur suo modo assequutus Aristoteles, qui 6. Ethic. dixit, oportere expertorum, & prudentium enuntiationibus non minus attendere, quàm demonstrationibus. & Plato teste Macrob. lib. 1. in somnium Scipionis c. 8. docilitatem, & audiendi at- C tentionem posuit inter partes prudentiæ, quem probat D. Thom. 2. 2. q. 49. artic. 3. & sane qui aures præbet doctrinæ, iam aliquid sui iuris confert, exigereque videtur, vt cætera Deus suppleat, & viam aperiat ad supernaturalem doctrinam capessendam. Mirabitur iure quis, quod selectis militibus, & instructa iam acie, Deuter. 20. iussu Dei proclament duces per singulas acies audiente vniuerso exercitu: *Quis est ho-* D *mo, qui ædificauit domum nouam, & non dedicauit eam, vadat, & reuertatur, &c. Quis est homo, qui plantauit vineam, &c. Quis est homo, qui despondit vxorem, &c.* Quid igitur opus erat hos euocare, conscribere, & dispensere, si à viis reuocandi erant, & ab exercitu repellendi? Obiectioni respondet Oleast. ibi: Vult Dominus, inquit, vt quantumcumque debilis, & pauidus sis, opera tamen virtutis aggrediaris, & alij te E reducant, tu verò ad magna te accinge, & conare, quod non potes perficere; magnum enim in operibus bonis est saltē inchoare. Sic ille. Ex cuius doctrina constat, quod etsi assensū nō possimus præbere diuinis admonitionibus, nec aures animi, vt decet, diuinæ doctrinæ aperire, tamē auditū exponere optimū quidē est, & vt plurimum maximè conducibile, quò Deus ad animum deferat, quę externè percepimus, ac nos docibiles

Prou. 2. n. 3.
Gen. 35 n. 4.
Deut. 20. n. 5.

ſuos reddat & faciat, vt faciamus quæ audiuimus. Vbi notandū venit, id quod Auguſtinus de ſe etiam incurioſo, & contemptore rerum diuinarum, auido tamen verborū, quæ audiebat, affirmat lib. 5. confeſſ. c. 13. & 14. Rerum, inquit, incurioſus, & cōtemptor adſtabam, & delectabar ſuauitate ſermonis, & veniebant in animum meum ſimul cum verbis, quæ diligebam, res etiam, quas negligebam, & dum aperirem cor ad excipiendum quam diſertè diceret, pariter intrabat, & quam verè diceret. Videndus idem Augustinus ad illa verba Pſalm. 77. *Inclinate aurem veſtram in verba oris mei.* Pulchrè enim aduertit, quod cum potius Propheta deberet ſecundum vulgarem loquendi modum dicere: eleuate, erigite, ſeu arrigite aures; potius dicit, *inclinate aurem*, vt, ſcilicet, denotet magna ſubmiſſione, & humilitate auſcultanda eſſe altiſſimi verba; quod etiam mihi videtur dixiſſe Iacobus illis verbis: *In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum.* vbi nos plura diximus: ait ergo Auguſtinus: Ille piè attendit legem Dei, & verba oris eius, cuius aurem inclinat humilitas, non cuius erigit ceruicem ſuperbia; quod enim infunditur, concauo humilitatis excipitur, eminentia tumoris expellitur. Vnde alio loco: *Inclina*, inquit, *aurem tuam, & excipe verba intellectus* & in Pſalm. 57. in fine ait: Quotidie ad Eccleſiam procedunt, & non faciunt quod audiunt; faciunt tamen vt audiant, ſic poſſunt facere vt audiāt, & faciant: tu autē quantū longè es a faciēdo, qui tantum vagus ab audiendo. Similiā ſunt quæ habet Chryſ. hom. 15. in Geneſ. vbi de ſuis auditoribus ita ait: Qui tanta voluptate audit, declarat ad opera quoque facienda ſe paratum; alioquin creber iſte veſter cōuentus, certum argumentum eſt, quod bene valeatis animi. nam ſicut eſurire ſignum eſt bonæ valetudinis: ita amare diuina eloquia, ſpiritualis ſanitatis indicium fuerit maximum, &c. Pulchra ſunt quæ hac de re habet Plutarch. in lib. de auditione, & Ber. ſerm. 45. in Cant.

Pſal. 77 n. 1.

Iacob 1 n. 21.

Pro. 22. n. 17.

Sed illud notandum quod aduertit Hieron. in cap. 3. Amos, auditū ſcilicet in Scripturis ſanctis non ſignificare ſolum iſtum auditum carnis, ſed internum, qui auribus cordis fit, & de quo Chriſtus Dominus dixit: *Qui habet aures audiendi, audiat.* vbi Greg. hom. 15. in Euang. ait. Omnes qui illic aderant, aures corporis habebant, ſed qui cunctis aures habentibus dicit: *Si quis habet aures audiendi, audiat*; aures procul dubio cordis requirit, & Auguſt. ſerm. 18. de verbis Domini: Surdos, inquit, quam multos Dominus ante oculos ſuos intuebatur, cum diceret: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Quis enim ante illum ſine corporis auribus ſtabat? Quas ergo alias aures niſi interioris hominis requirebat? Et Theophylact. in Matth. ait: Multi aures habent, ſed non ad audiendum; propterea ait Chriſtus: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Hoc igitur diſcrimen inter auditores Verbi Dei, & ceteros reperitur, quod hi auditores tantummodo ſunt, & ideo ſatis eſt, ſi ea, quæ audiunt non tranſeunt ab auribus, nec animum permeent; at auditores verbi Dei factores eſſe oportet, iuxta illud Iacobi: *Eſtote factores verbi, & non auditores tantum.* vnde Aug. Pſal. 103. in fine 1. concionis, ait. Excuſationem in iudicio non habebitis, niſi vos bonis operibus exercueritis, & eorum quæ audiſtis tanquam pluuiæ, fructum congruum non dederitis, &c. Et ſanè Chriſtus Dominus hoc procul dubio docet Matth. 7. *Omnis qui audit verba mea, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram.* vbi per verbum faciendi loquitur, & ædificanti aſſimilat auditorem; vnde Auguſt. ſerm. 59. de verbis Domini, ait: Per ſeruos ſuos concionatores conducit Dominus, non vt otientur, ſed vt operentur.

Luc 8. n. 8.

Iacob 1. n. 22.

Matth. 7 n. 24.

Hinc eſt quod conqueritur Deus de auditoribus, qui operatores non ſunt, ſed irriſores potius; & ideo Hierem. 6 ait: *Cui loquar, & quem conteſtabor vt audiat? Ecce incircumciſæ aures eorum, & audire non poſſunt.* vbi Theodoretus ait: Tales erant iſti, qui verbis diuinis volebant attendere, ſed ſugillabant, &c. Hinc etiam apud Ezechielem conqueritur, quod verba ſua ad aures tantum perueniant, more cantantium, cuius voces auditui tantum inſeruiunt. *Audiunt*, inquit, *ſermones tuos, & non faciunt, quia in canticum oris ſui vertunt illos, & auaritiam*

Hier 6. n 10

Ezech. 33. nu. 31.

A *tiam sequitur cor eorum, & est eis quasi carmen musicum, quod suaui, dulcique sono cantatur, & audiunt verba tua, & non faciunt ea, &c.* Vbi pro carmine musico ex Hebræo verti potest *canticum amorum*, seu *amatorium*; est enim in Hebræo *aganim*, à verbo *agan*, quod significat amare, vt apud Hieremiam: *Contempserunt te amatores*
Hier. 4. n. 30 *tui.* Audit quis amatorium carmen, & vocis modulatione tantum delectatur, nihil interim curans de significatione eius; instar igitur horum auditorum plerique audiunt verbum Dei, nec tamen mouentur, aut proficiunt, efficiúntue quæ illis inculcantur: vnde Hieronymus ibi ait: Tales sunt hodie multi in Ecclesia, qui aiunt; Venite audiamus illum, & illum, mira eloquentia prędicationis suæ verba voluentem, &c. Quod si mihi quis obijciat, & diuini verbi concionatores musicos, ac citharœdos esse, qui non solum in terris, sed in cælis etiam diuinas in-
Apoc. 5 n. 8. tonant laudes, vt constat ex eis, qui citharas habere visi sunt, ac decantantes auditi; vbi plerique, quorum suppresso nomine meminit Alcaçar, prædicatores intelligunt, & probatur à Vieg. ibi sec. 6 ex cap. Isai. 16. *Ven-*
Isai. 16 n. 11 *ter meus ad Moab quasi cithara sonabit.* vbi D. Hieron. per citharam compositam, & benè sonantem Prophetam prędicantem intelligit; quam etiam ob causam Isai. 22.
Isa. 22. n. 23. prædicatores instrumenta musica appellantur, prout ibi etiam exponit idem Hieron. Sunt igitur musici, & citharœdi concionatores; proinde quid mirum, si eorum verba ad aures tantum deducuntur, & cor nequaquã persuadent? sed dicimus Dei verbi præcones re vera instar illorum cantorum, citharœdorúmue esse, quos fabulantur Poëtę, Orphei, scilicet, & Amphionis, qui feras, & immanes animantes, ipsasque syluas, montes, ac saxa ad sese trahere dicuntur. nam vocis instrumento, & efficacitate doctrinæ, rudes & obduratos trahunt peccatores, lapidea cordi emolliunt, cæcos illustrant, obstinatos, ac scelerũ omnium colluuioni immersos, media interuenenienete gratia, ad fidem Christianam amplectendam, & peccatã detestandi perpelluntur: quo sensu & Clemẽs Alex. in exhort. ad gentes asserit, Christum Dominum nouum fuisse citharœdũ, qui tum per se, tum per suos concionatores omnia ad se traxit; sic enim habet: Solus ipse feras mãsuefecit; volucres quidem, id est, eos, qui ex se ipsis sunt leues: serpentes, id est, deceptores: leones eos, qui ad iram sunt concitati: sues eos, qui sunt voluptati dediti: lupos eos, qui sunt rapaces: lapides etiam, & ligna ad se traxit, id est, eos qui lapides, & ligna adorant, & qui instar lapidum insipientes erant, iuxta illud Matth. 3. *Potens* Matt. 3 n. 9.
B *est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*, id est, ex Gentilibus, qui lapidibus crediderunt. Has ergo omnes immanissimas feras, & lapides ipse cælesti cantu in mansuetos homines transformauit: vnde quantum potuerit nouum canticum, homines ex lapidibus, & homines fecit ex feris: Sic ille ostendit qualis citharœdus extiterit Christus Dominus, quem sui imitantur prædicatores, ac musici, qui proinde eo animo
C sunt audiendi, vt auditores sint etiam commouendi, & conuertendi; non aliter ac de rebus etiam insensibilibus commendantur antiqui, & verè de peccatoribus asseritur à Clemente Alexandrino, dum diuinas voces perceperunt, & in hoc sensu terra etiam audire debet, vt commoueatur, & contremiscat, non illa insensibilis, cui sensum attribuit Origenes, sed grauis peccatorum onere, & iniquitatum sentibus spinosa. Cæterum qui
D obscœnis carminibus, & profanis cantibus aures applicant, in ijs, quæ admodum delectantur, cælestibus citharœdis aures occludunt, sicut de illis dicitur Michæ. 7. *Aures* Mich. 7. n. 16.
eorum surdæ erunt. vbi Diuus Hieronymus explicat de impijs, qui sanam doctrinam per voces horum cantorum sibi instillari refragantur; sic vero habet: Aures eorum obsurdescunt, quia malitia non solum oculorum obcæcauit intuitum, sed & aures fecit ob-
E surdescere, noluerunt enim audire vocem incantantium, & venefici incantãtis sapienter, &c. nam si audirent, haud perstitissent immoti, qua de re videndus Augustinus q. 6. in Iosue. vbi Hiericuntinos muros pro- Iosue 6 n. 20
stratos prosequitur ad voces tubarum; sic vero habet: Quis non stuperet saxa sono dirupta, fundimenta clangore quassata, & ita collapsa, vt cum victores nihil manu læderent, apud aduersarios nihil stabile rema-

neret:

neret: sed hæc in figuram facta esse non dubium est; nam sacerdotales tubæ præfigurarunt huius temporis Sacerdotum prædicationes, per quas non cessant peccatoribus terribili sono iudicium nuntiare gehennæ, interitum prædicare, & aures delinquëtium verberare. Sic August. ostendit quomodo commoueantur ea, quæ admodũ dura sunt, fortia, & imperterrita ad vocem incantantis sapienter, ad sonitum cantantis, ac modulantis Dei verba. Etenim is Deus, qui regulam auream, vel potius linguam auream,
Iosue 7. n. 25. vt habent Septuaginta, surripientem comburi iussit, quia illa profana erat, & prohibita; delectatur admodum si delectantes videat, & attendentes linguas aureas ignitas de illis, quæ è cœlo descenderunt super Apostolos loquentes ignita etiam verba. Vbi
Act. 2. nu. 3. notandus venit Orig. homil. 7. in Iosue, admonens curiosos ne delectentur in profana auditione Poëtarum, & Philosophorum; sic vero habet: *Vide ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat sermonis aurea pulchritudo, memẽto quia Iesus anathema esse iussit omne aurum, quod in Hierico fuerit inuentum. Si Poëtam legas fulgenti carmine Deos, deasque texentem, ne delecteris eloquentiæ suauitate, lingua aurea est. Si eam sustuleris, & posueris in tabernaculo tuo, id est, si introduxeris in cor tuum quę ab illis asseruntur, pollues omnem Ecclesiam Domini.* sic Origines. De huiusmodi autem auditoribus qui peruersa aliquando doctrina fuerũt edocti, cum ad audiẽda sacræ doctrinæ verba accedunt, dixit optimè Plutar. lib. de officio auditoris, dedocendos prius esse deinde docendos, ne salutiferi sermones ex venenatis, & virulentis venenum, & virus trahant. Nõ est tamẽ hoc in loco omittenda pulchra ea similitudo apud Chrys. hom. 2. in epist. 2. ad Thess. vbi vento similẽ dicit sermonem ac verba præconis Dei, vt inde deducamus quo animo sint percipiẽda. Quod nauigijs, inquit ille, sunt spirantes venti, hoc animis sunt verba; quãdiu nauigia sub anchora detinentur, nec spirantibus ventis vela expandunt, nec proficiscuntur, nec nauigant, nec ex vno in alterum feruntur locum: quandiu animi aures non aperiuntur vento doctrinæ, nec ferreæ præscinduntur,

A seu leuantur anchoræ, quibus rebus terrenis adhæret animus, sub vitiorum pelago detinetur animus, nec proficit nec portum petit, aut ingreditur, &c. proindeque expandenda sunt vela animi, aperiendæ cordis aures, suscipiendus doctrinæ flatus, excipiendus animo disciplinæ halitus, quo felicem nauigationem peragere & æternæ gloriæ portum plenis velis possimus petere. Vbi etiam sese offert non minus elegans lo-
B cus apud eundem Chrysostomum homil. 5. contra Iudæos in fine, vbi versat illa Christi Domini verba Matth. 25. *Oportuit te committere pecuniam meam numularijs, & veniens ego recepissem vtique quod meum est cum vsura, &c.* Per pecuniam ergo intelligit Chrysost. verba Dei à prædicatoribus prolata; per vsuram verò profectũ, & opus, ad quæ illa diriguntur, & ad quæ auditores tenentur, cui creditum est verbum Dei, vt *Mat. 25 n. 27.*
C fructum, lucrumque multiplicatum afferat. Cum dixisset Dominus, ait Chrysosto. *Ego veniens cum vsura repetissem eam;* ostendit quod posteaquam audierit, qui accepit doctrinam, vsuram facere oportet tanquã Domino repetituro. Vsura autem doctrinæ nihil aliud est quam operum exhibitio. Nos deponimus pecuniam in aures vestras, necesse est vt vos reddatis vsuram Domino. Sic ille, qui similia prorsus ex eodem loco
D affert hom. 41. in Genes. & respondet ijs, qui talenta potius ad Doctores quam ad auditores conuertere nituntur, atque: Si diligenter parabolam intueamini, scitis quod Doctores quidem debent dinumerare pecuniam, sed vos non solũm eam seruare, sed & similiter negotiari debetis. Sic ille ostendit quo animo excipienda sit cælestis doctrina, cui aperiendæ sunt aures, vt talis pecunia numeretur, sed nidem recludendæ, vt
E animo talis thesaurus summo cum profectu Domino tradendus reseruetur. Videndus hac de re Gregor. 19. Moral. cap. 13. vbi ad rem nostram interpretatur verba illa Psalm. 147. *Velociter currit sermo eius.* vult enim hoc dictum esse de electis apud quos Dei sermo quam citissimè ab auribus corporis ad intimum cordis auditum transit, hæc est enim vna ex notis animæ prædestinatæ ad gloriam, si vocem veri pastoris percipiat, *Ps. 147. n. 15.*

cognos-

cognoſcat, & conſeruet, affert inſuper & illud Pauli 2. Timoth. 2. *Verbum Dei non eſt alligatum*; ſicut enim libere profertur à loquente, itidem & libere tranſit, & permeat ab auditu corporis ad animę perceptionem. *2. Tim. 2. n. 9*

Tertio id etiam probat ex illo Pſal. 76. *Etenim ſagitta tua pertranſierunt.* Sic ergo ait: De curſu, qui in electorum cordibus agitur, Pſalmiſta teſtatur, dicens: *Velociter currit ſermo eius.* plerumque verò & curſum non habet, quia prædicatio ad aures venit, ſed ſecante interna gratia, ad corda audientium non pertranſit: de cuius prædicationis verbis propter electos dicitur; *etenim ſagitta tua pertranſierunt.* ſagittæ quippe Dei pertranſeunt, quando verba prædicationis eius ab auribus ad corda deſcendunt. Sic ille probat quomodo verba Dei non debeant hærere in externis auribus, ſed ad animum vſque penetrare, quo tamen non deuenient niſi externè audiantur, & diuina operante virtute ad animam vſque deducantur. Primum quidem adumbratum cernitur in illo loco Amos c. 3. vbi dicitur: *Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, ſic eruentur filij Iſrael, qui habitant in Samaria.* Vbi Hieronymus ſimilitudinem à diuino oraculo aſſumptam, ſic exponit: In crure via oſtenditur doctrinarum, in aure ſacramenta dictorum; vnde ad credentes dicitur: *qui habet aures audiendi audiat.* & in Apocal. quoque Ioan. legitur, *qui habet aures audiendi, &c.* quaſi velit Hieronymus illud ex Propheta deducere, quod quamdiu leo ille rugiens, & quærens quem deuoret, non totum deglutiuit, & abſorbuit hominem peccatorem, ſed adhuc ſuperſunt auriculæ, quæ vocem vocantis paſtoris poſſint percipere, & quibus à docente, corripientéue poſſit euelli, & extrahi à faucibus leonis, haud deſperandum de remedio, & reductione illius, imò & ideo pedes auribus coniuncti proponuntur, quia facilis regreſſus patet ad reuocationem, & conuerſionē illius animæ, quæ ad audiēdum verbū Dei aures præbet, ſicut elegāter probat Bern. ſerm. 41. in Cant. & ſer. 28. vbi multus eſt in hoc argumento cōprobando. *Pſ. 76. n. 18* *Amos 3 n. 12.* *Luc. 8 n. 8.* *Apoc. 2 n. 11.*

Quod ſi velimus dictum locum cū Gregorio intelligere, qui 6. Moral. cap. 11. per

A crura deſideria intelligit, quibus anima veluti greſſibus, ac pedibus fertur in rem amatam, & concupitam: id profectò protendunt aures cruribus coniunctæ, & crura auribus adunata, quia is, qui auribus percipit Dei verba, nouo ſtatim deſiderij ardore accedendi accenditur, & perueniendi ad Deum præuenitur, quod poſſumus confirmare ex eo, quod diuinum oraculum ait Oſeæ in cap. 5. *Ego quaſi leæna Ephraim, ego capiā,*

B *& vadam, tollam, & non eſt, qui eruat.* vbi paraphraſis Chaldaic. habet: *Verbum meum quaſi leæna erit domui Ephraim:* Solet enim leæna rugitu ablatos filios quærere, quam qui deprædatur audiens, prædam perterritus demittit: ſic & inimicus generis humani ablatam aliquando animam dimittit, imo & anima peccatum abijcit, & euomit, & lachrymatur, audita voce Dei. Neceſſarium proinde eſt huiuſmodi voces audire, quod primo a nobis Deus requirit, & in præſenti poſtulat Moyſes, & aliquando poſtremum ſolet eſſe remedium, quando nihil præter aures ſupereſſe videntur ab ore leonis. Vbi notanda venit pariter, & adoranda Dei benignitas, qua ille vtitur ne quis deſit Deo vocanti. nam quia pleriqque ſunt qui animi aures omnino habent obturatas ne audiant clamores & voces. Deus perinde cum eis agit quemadmodum homines cum ſurdis; ſicut enim his, quia voces non percipiunt, ſignificationibus manuū indicamus ea, quæ volumus; ita Deus eos, qui ad illius voces penitus obſurduerunt, quaſi ſurdos manuum ſignis alloquitur; ſic enim interpretatur Rodolphus illud Prouerb. 1. 24. *Quia vocaui, & renuiſtis: extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret*: quod ſic explicat Bernar. citatus a Salazar, ſed non benè citatus, vt vocis dictione Deum vti affirmet, cum per concionatorem alloquitur: manuum verò ſi quis cum miracula patrat, quæ ſunt propriè ſigna manuum. Alter Beda in libello, quem de indignatione inſcripſit; vbi dicit manuū ſignis alloqui Deum tunc, cum voces prædicantium non accipientem bonorum operum exemplis cōpellit: ad quē modū Chriſtus Dominus cū doctrina vocis manuum ſigna cōiunxit, cum cœpit facere, & docere. *Oſee 5. n. 14.*

C

D

E

Cæterùm

Cæterùm vt verba ad aures animi perue- A
niant, pulsent, & persuadeant, necessaria est
Dei virtus, & Spiritus sancti gratiæ sonus;
sed statim illud occurrit, quod dixit Ioan-
1. Ioan. nes: *Vos vnctionem, quam accepistis ab eo*
2. n. 27 *maneat in vobis, & non necesse habetis vt*
aliquis doceat vos, sed sicut vnctio eius docet
vos de omnibus, &c. vbi vnctio doctrinam
internam significat, qua Deus alloquitur
animam, illiusque auribus diuinam instillat
doctrinam; appellatur autem vnctio huius- B
modi locutio, quia fouet lumen fidei, calo-
rem charitatis inflammat, corroborat spem
& promptum reddit hominem, expeditum-
que ad operationem virtutum. Si ergo ista
vnctio, doctrina, ac locutio interna, quæ
maxime docet, & intime persuadet, satis est,
ita vt non indigeamus interna admonitio-
ne, & locutione; quid clamat Moyses hoc
loco: Audite quid proclamatores verbi Dei?
Vnde & hæretici eo loco nituntur, vt multa C
peruersè asserant de hoc interno, & exter-
no excludendo magistro & doctore, vt vi-
dere est apud Bellarm. lib. 3. de verbo Dei
c. 3. & sequentibus. Præuidit sibique obie-
cit, pariterque dissoluit difficultatem hanc
D. August. tom. 9 tract. 3. in 1. Ioan. ad finé
vbi ita ait: Modo mihi facio quæstionem,
& illi ipsi Apostolo facio: dignetur audire
paruulum quærentem à se, ipsi Ioanni di-
co, vnctionem habebant, quibus loqueba- D
ris? tu dixisti, quia vnctio ipsius docet vos
de omnibus, vt quid talem epistolam feci-
sti? quid illos tu docebas? quid instruebas?
quid ædificabas? Iam hic videte magnum
sacramentum fratres, sonus verborum no-
strorum aures percutit, magnum intus est.
Nolite putare quemquam hominem aliquid
discere ab homine. Admonere possumus
per strepitum vocis nostræ si non sit intus E
qui doceat inanis fit strepitus noster. Adeo
fratres vultis noscere, nunquid non sermo-
nem istum omnes audistis? Quam multi
hinc indocti exituri sunt? Quantum ad me
pertinet omnibus loquutus sum, sed quibus
vnctio illa intus non loquitur, quos Spiri-
tus sanctus intus non docet, indocti redeũt:
magisteria forinsecus adiutoria quædam
sunt, & admonitiones, cathedram in cœlo
habet, qui corda docet propterea ait & ipse

A in Euangelio: *Nolite vobis dicere magistrũ* Matt.
in terra, vnus est magister vester Christus 23. n. 8.
ipse vobis ergo intus loquitur, sic sunt ista
verba, quæ forinsecus dicimus, quomodo
est agricola ad arborem forinsecus opera-
tor, adhibet aquam, & diligentiam culturæ
qualibet forinsecus adhibeat, nunquid po-
ma format? &c. Audite agricolam Aposto-
lum, & videte quid sumus, & audite magi-
strum interiorẽ: *Ego plantaui, Apollo riga-* 1. Cor. 3
B *uit, sed Deus incrementum dedit neque qui* n. 6.
plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui
incrementum dat Deus. Hoc ergo vobis
dicimus: siue plantemus, siue rigemus lo-
quendo, non sumus aliquid, sed ille, qui in-
crementum dat Deus. i. vnctio illius docet
vos de omnibus. Sic Augustinus ostendit
vim. & efficaciam interni magisterii, respe-
ctu cuius nostra externa doctrina, & prædi-
catio parum proficit, & nihil efficit; si illa
C desit. Cæterum licet Deus principalis au-
ctor gratiæ sit, & verus magister, non qui-
dem absque ministerio externo humani
doctoris, ad cuius vocem internè loquitur,
& qua veluti instrumento vtitur; sic Philip- Act. 8.
pus Dei iussu Eunuchum docuit: & euan- n. 35.
gelizauit illi Iesum. Sic & Ananiam ad Act. 9.
Paulum misit vt videret & Spiritu sancto n. 17.
infunderetur. Sic & Petrus Cornelium, & Act. 10.
qui cum illo erant erudiuit. Consuetudo ta- n. 34.
D men est scripturæ, quæ Deus principaliter
facit, sic Deo tribuere, ac si planè solus fa-
ceret; idque propterea quod simul vim sup-
peditet causis secundis, quo sensu Christus Matth.
Dominus præmonuit fidelem in persecu- 10. nu.
tione non locuturum. i. non solum, nec 10. &
proprijs verbis, sed spiritum Patris in illo; 20.
Ipse enim est qui docet hominem scientiam. Psal.
Similia habet idem August. lib. 1. ad Sim- 93. nu.
E plic. q. 2. & Gregor. homil. 30. in Euang. ad 10.
illa verba: *Ille vos docebit omnia*, vbi ait:
Nemo docenti homini tribuat. quod ex ore
docentis intelligit: quia nisi intus sit qui
doceat, Doctoris lingua exterius in vacuum
laborat. Ecce vnam docentis vocem inte-
rius pariter auditis, nec tamen pariter sen-
sum auditæ vocis percipitis. Cùm ergo vox
dispar non sit, cur in cordibus vestris dispar
est vocis intelligentia: nisi quia per hoc
quod vox loquentis communiter admonet,
est ma-

eſt magiſter interior, qui de vocis intelligentia quoſdam ſpecialiter docet, &c. Idipſum eleganti pluuiæ ſimilitudine expreſſit Athanaſius in ſerm. de ſemente, dicens: Vniformis eſt ipſa pluuia, quæ dejicitur; ſed tamen multiplicem operatur ſementem, frumentum enim efficit, fabam milium, zeam, &c. quod bene tractat Vaſquez 1. p. diſp. 98. c. 4. & 7. Et Philo lib. 2. legis allegoriarum poſt medium ait: O tu ſcito animæ cibum eſſe ſcientiam, quam non ſermo ſenſibilis, ſed Deus largitur, &c. Videndus item erit Ioan. Dried. lib. 2. de via muſtuſenſ. ſcript. 3 ad 2. arg.

Non excluditur igitur externus magiſter, quem ſibi in miniſterium aſſumit Deus, ſed oſtendit Ioannes eo in loco, quomodo Deus ſupremus, & principalis ſit doctor, & noſtra voce aliquando vtatur, noſtramque præmittat doctrinam, vt ſuam poſtea ſuggerat, & inter vtramque conuenientiam oſtendat ac externo magiſterio ſuo communicet auctoritatem, quod recte docet D. Auguſtin. lib. 2 quæſt. Euang. cap. 47. Vel etiam permittit Deus externas voces docentium, ne quis illas parui pendens internam tantum expetat, & expectet doctrinam, quod proſequitur Caſſian. collat. 2. capit. 15. dicens miſſum Saulum ad Ananiam, cum illius prius doctrina quam ſua inſtitui volens, ne ſcilicet quod recte geſtum fuiſſet in Paulo, poſteris malum præſumptionis præberet exemplum, dum vnuſquiſque ſibimet perſuaderet ſimili modo ſe quoque debere Dei ſolius magiſterio, atque doctrina, potius quam ſeniorum inſtitutione formari. Sic ille. cui ſuffragatur Greg. l b. dialog. cap. 1. vbi loquens de ijs, qui interno ſolúmodo præceptore imbuuntur, aut imbui volunt, ait: Viſus rectæ cõuerſionis eſt vt præeſſe non audeat, qui ſubeſſe non didicerit, nec obedientiam ſubiectis imperet, quam prælatis non nouit exhibere; alioquin fiet, vt dum ſe quiſque ſancto Spiritu impletum præſumit, diſcipulus hominis eſſe renuat: afferenſque pleroſque, qui ab interno magiſtro ſunt edocti, vt Moyſes, & Baptiſta, addit hæc infirmis veneranda ſunt, nõ imitanda, &c. Vnde citatus Caſſianus concludit: manifeſtiſſime comprobatur, nulli à Domino viam perfectionis oſtendi, qui habens vnde valeat erudiri, doctrinam ſeniorum, vel inſtituta contempſerit, parui pendens illud noſtri cantici; Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, ſeniores tuos & dicent tibi. Quã in re recte dixit Baſilius in regul. breui. q. 1. quod quamuis ductore indigeat homo vt erigatur in viã veritatis, & affirmet Apoſtolus, *non eſſe nos ſufficientes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis*, vtitur tamen vt plurimum Deus hominis opera ad auxiliu animarũ; & quemadmodũ vult, vt fides, quæ ipſius donum eſt ex auditu prædicationis percipiatur, ſic ſapienter etiam decernit vt doctrina Chriſtianæ perfectionis, quæ fide tanquam fundamento nititur, munere quidem ſuo, ſed non niſi magiſtri voce, in animis hominũ inſeratur. Similia ſunt quæ habet idẽ Baſilius in reg. fuſ. diſput. c 16. & ſer. de inſtit. monaſt. Hieronym. epiſt. ad Ruſt. Bern. epiſt 87. Vincent. tract. de vita ſpirit. Caſſian. collat. 21. c. 11. 2. Cor. 3. n. 3. Coloſſ. 4. n. 3.

Neceſſarius itaque eſt externus prædicator, & audienda verba doctrinæ quæ comitatur interna locutio, & ſine qua nihil proficit prædicantium vox, proinde hæc attendenda. illa enixè poſtul. nda de cuius munere venit vt à docentibus dignè, & laudabiliter percipiatur ſpiritualis inſtructio, ſicut proſequitur Greg. 29. Moral. c. 13. vbi ait: Quilibet prędicator verba dare auribus poteſt, corda verò aperire non poteſt; & niſi per internam gratiã ſolus omnipotens Deus prædicantium verbis ad corda audientium inuiſibiliter aditum præſtet, in caſſum prædicatio aure audientis percipitur, quia peruenire ad intima corde ſuo prohibetur. Cũ Deus prædicationis verba tribuit, per terrorem verba compungit. Hanc viam Paulus prædicator egregius, dum ſuperna myſteria terribiliter intonaret, ſe à ſe habere non poſſe conſpiciens, diſcipulos admonebat, dicens: *Orantes ſimul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis oſtium verbi ad loquendũ myſterium Chriſti:* Qui ergo loquebatur myſteria, ſed in corde audientium, eiſdem myſterijs à Domino aperire oſtiũ precabatur, habebat quidem iam tonitruum (id eſt verbum) ſed dari ei deſuper viam quęrebat.

Hanc viam nequaquam se Ioannes dare pos-
1. Ioã. 2 v. vlt. se cognouerat, qui dicebat: *Non necesse habetis vt aliquis doceat vos, sed vnctio eius docet vos de omnibus, &c.* Similia sunt quæ habet idem Gregor. cap. 14. eiusdem lib. & c. 5. lib. 11. vbi ait; Plerumque fit vt cum audientis cor, exigentibus culpis, Dei gratia non repletur, incassum exterius à prædicatore moneatur, quia mutum est os omne, quod loquitur, si ille interius in corde non clamit, qui aspirat verba, quæ audiuntur. & August. in Psal. 126. Nos loquimur foris, Deus ædificat intus; laboramus & nos tanquam operarij, sed nisi Deus ædificauerit domum. i. Ecclesiam, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Similia habet lib. 4. de doctr. Christ. c. 16. Ex quibus plane cõstat, quod vt terra nostra det fructum, necesse est vt prius Dominus det benignitatem suam, eamque intus aperiat, subigat, irriget, & foueat.

Quoniam igitur tam necessaria est interna locutio, & frustra clamat præco nisi auditum præstet Deus, & externa verba docentis ad mentem vsque dirigit, & deducat, proinde enixè orandus Deus, vt quæ debemus loqui, ipse apponat in ore nostro; quod
Psal. 48 v. 4. videtur dixisse Dauid Psal 48. *Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam*, & mox subdit: *Inclinabo in parabolam aurem meam*; vbi acutè Chrysostomus inquirit quomodo regius vates sibi constet. namque si os præparat ad loquendum, qua cohærentia statim aures applicat vt percipiat: differt siquidem prædicator ab auditore; sed nodum soluit statim Chrysost. dicens: valde prudenter ne quis existimaret esse humanum, quod dicitur, & ne haberet suspectam eius inuentionem. & Theodor. ibi ait: Innuit se nihil loqui proprium, sed esse diuinæ gratiæ instrumentũ;
Psal. 44 v. 2. vnde alibi: *Lingua mea calamus scribæ.* Videndus hac de re Greg. 33. Moral. c. 21. vbi alludens ad id, quod dicitur num. in c. 7.
Num. 7 v. 89 ait: de rebus dubijs Moyses semper ad tabernaculum recurrit, coram testimonij arca Dominum consulit, exemplum doctoribus
Ioan. 1. v. 51 præbens, &c. Ioan. 1. dicitur: *Videbitis Angelos ascendentes, & descendentes super filium hominis*, vbi si meminerimus dixisse Gre-

A gor. homil. 34. in Euang. Angelus nomen est officij, non naturæ, & nuntius interpretatur, facile significatum comperiemus, Angelos annuntiantes verbum Dei, ipsum Deum debere consulere, & adire, vt inde hauriant, quæ deducant, & doceant; magisque constabit hæc doctrina, si aduertamus August. 12. contra Faustum cap. 26. Euangelicæ fidei prædicatores in ascendentibus, ac descendentibus Angelis agnouisse.
B Quod si adhuc inquiras, cur prius ascendere, quam descendere asserantur? In promptu est solutio, quia scilicet prius interiori mentis affectu ascendendo repleri, & doceri oportet doctor, siue prædicator, quàm ad docendum descendat in auditores; quod pulchrè dixit Bernard. serm. 18. in Cantic. his verbis: Disce non nisi de pleno effundere, implere prius, & sic curato effundere, benigna prudensque charitas affluere con-
C sueuit, non effluere: si sapis concham te exhibe, non canalem; canalis siquidem simul & recipit, & effundit; concha vt impleatur expectat, & quod superabundat sine suo damno communicat. Verum canales multos hodie habemus in Ecclesia, conchas verò perpaucas. Tantæ charitatis sunt per quos nobis fluenta cælestia emanant, vt ante effundere, quàm infundi velint; loqui, quam audire paratiores, & prompti doce-
D re quod non didicerunt. Videndus Augustinus 4. de doct. Christ. c. 14. & 15. vbi monet, vt prædicator prius ad Deum leuet animam sitientem vt bibat, quàm eructet, & prius impleatur, quam fundat. Ait ergo Augustinus: agat vir eloquens vt intelligenter, vt libenter, vt obedienter audiatur, & hæc se posse pietate magis orationum, quam oratorum facultate non dubitet, vt orando pro se, & pro illis, quos est allocuturus, sit
E orator antequam dictor. Ipsa hora iam, vt dicat accedens, priusquam exeat proferentem linguam, ad Deum leuet animam sitientem, vt eructet quod biberit, & quod impleuerit fundat, &c. quibus similia habet D. Gregorius 6. Moral. c. 3. vbi monet prędicatorem ad imitandum diuinum præceptorem Christum Dominum, qui per diem miracula in vrbibus patrabat, at verò ad orationis studium in monte pernoctabat.

Vt perfectis, inquit ille, prædicatoribus insinuat, quatenus nec actiuâ vitam amore speculationis funditus deserant, nec contemplationis gaudia penitus operationis nimietate contemnant: sed quieti contemplantes sorbeant, quod occupati erga proximos loquentes refundant. Sic ille.

Videndus item erit Bernardus loco proximè citato, vbi inuehitur in eos, qui diuina repleti doctrina proximis non exhibent, sed frumenta abscondunt populis, quapropter maledictionem Dei incurrunt. Videndus etiam D. Thom. 2. 2. q. 188. art. 6. vbi præfert in Religionibus eam, quæ ex plenitudine contemplationis ordinatur ad docendum, & prædicandum; affertque locum petitum ex Gregor. homil. 5. in Ezech. post medium, vbi de prædicatoribus diuinitus edoctis ait: Vnde ipsi ardent, alios incendunt. Hinc de perfectis viris post contemplationem suam redeuntibus dicitur

Ps. 144. n. 7. Psalm. 144. *Memoriam suauitatis tuæ eructabunt*, &c. Et fortassis ideo Dauid dixit se eructare verbum bonum, quia diuina repletus scientia loquebatur; fieri enim nequit quin bonum sit verbum, quod eructat, & profert ille, qui diuinæ sapientiæ aqua potatus, & repletus ad effundendum fidelibus accedit. Id igitur vt fiat debet profecto prædicator prius esse orator, quam dictor, & prius haurire è fonte diuinæ sapientiæ, vt inde repletus alijs propinare valeat.

Olim Esther pro salute populi sui Regem Assuerum allocutura, Deum prius orat, sermonemque ab eo precatur, dicens: *Tribue*

Esth. 13 n. 11 *sermonem compositum in ore meo in conspectu leonis, & transfer cor illius, &c.* quę verba ponderat D. Augustinus, vt inde colligat quanto magis incumbat diuini verbi tractatori prius Deum conuenire, & ab illo postulare quę verba possit auditoribus eloqui; sic verò habet 4 de doct. Christ. cap. 30. siue ad populū, vel apud quoslibet iam iamque dicturus, siue quid apud populum dicē-dum, vel ab eis voluerint, ac potuerint, legendum est, dicturus oret, vt Deus sermonem bonum det in os eius. Si enim regina orauit Esther pro suæ gentis temporaria salute, locutura apud Regem, vt in os eius Deus congruum sermonem daret; quanto magis orare debet, vt tale munus accipiat, qui pro æterna hominum salute in verbo, & doctrina laborat? Illi verò, qui ea dicturi sunt quæ ab alijs acceperunt, & antequam accipiant orent vt bene & ipsi proferant, & illi ad quos proferunt, sumant & de prospero exitu dictionis eidē gratias agent, à quo id se accepisse non dubitant, vt qui gloriatur, in illo glorietur, in cuius manu sunt, & nos, & sermones nostri. Sic ille, qui etiam vidēdus est quæst. 9. in Exod. & Origen hom. 3. in Exod. & Chrys. homil. 3 ad populum, vbi meminit prædictæ orationis Esther.

Nec omittendus Epiph. initio lib. 1. vbi ait: Græcorū scriptores, Poëtæ & Oratores vbi fabulosum aliquod scriptum aggrediuntur, Musam aliquā inuocāt, quid ni nos Deū verum opt. max. Hinc est quod in Ecclesia salutaris mos obseruatur postulandi benedictionē, in qua dicitur: Dominus sit in corde tuo, ac in labijs tuis, &c. vt auditores sic audiant verba oris prædicantis, vt intelligant esse verba Dei, & cùm talia agnoscantur, fores animi eorum, qui audiunt, possint pulsare. Deinde etiam plenam gratia beatissimam Virginem matrem inuocat concionator, vt gratiam, & dicenti, & audienti cōsequatur; vtrumque enim requiritur in hoc negotio; verum etenim est quod dixit Augustinus de moribus Ecclesiæ, c. 1. in medio. Scientiam veritatis, neque omnes, à quibus quæritur, discere possunt; neq; omnes qui quærunt, discere digni sunt: & diligentia igitur, & pietas adhibenda est; altero fit, vt scientes inueniamur; altero, vt scire mereamur, &c. Vbi per scientes intelligo eos qui diuina gratia perfusi, diuina itidem scientia pariter sunt instructi ad docendos auditores. Vtrumque igitur singulari Dei beneficio fit, & pro vtroque enixè precandus est Deus. nam iuxta Salomonem, *Aurem audientem, & oculū videntem,* Prou. 20. n.

Dominus fecit vtrumque. Vbi Hieron. & 12.

Beda interpretantur aurem audientem, auditorem obedientem; oculum autem videntem, doctorem eruditum. & infrà dicitur, dat vnicuique gratiam secundum mensuram donationis suæ, videlicet qui dat doctori donum docendi, dat auditori donum au-

diendi, & discendi, & vtrumque donũ Dei A est; ita ibidem Glossa & Lyran.

Non est tamen negandum fieri optimè posse, vt Dei verba ponantur in ore impij, sicut Balamo contigit, cuius os, non scelestum cor, Spiritus sanctus agit; de quo videndus Origines hom. 14. in Num. vbi ait; Dicitur ad eum: verbum quodcumque dedero in ore tuo, loqueris. Si dignus fuisset Balaam, verbum suũ Deus non in ore eius, sed in corde posuisset: nunc autem quoniã B in corde eius desiderium mercedis erat, & cupiditas pecuniæ, verbum Dei non in corde, sed in ore eius ponitur, &c. Hoc etiam in hominis fieri videmus. nam aliquando aqua, quæ ab altissimo monte per occultas venas, & meatus terræ progreditur, ac deducitur, tandem in medio alicuius vrbis foro ad communem omnium vtilitatem, potum, & ministerium per os alicuius bestiæ, serpentisue ex lapide, ære, siue argento constructi, scaturit, & prorumpit; nec C tamen terrorem ingerit accedentibus, nec venenum instillat excipientibus, nec nauseam, horrorémue incutit potantibus, cum probè calleant nihil officere salutari aquæ, per quid tandem egrediatur, sed vnde promanet. Pro qua re notanda occurrit mandibula illa asinina, quæ sitienti Samsoni aquam largissimè præbuit: ait enim sacer

Iud. 15. v. 18. textus Iudic. 15 *Sitiens valde clamauit* D *ad Dominum, & ait: Tu dedisti in manu serui tui salutem hanc maximam, atque victoriam: en siti morior, incidámque in manus incircuncisorum.* Aperuit itaque Dominus molarem dentem in maxilla asini, & egressæ sunt ex ea aquæ, quibus haustis, refocillauit spiritum, & vires recepit. Vbi recolendum est quod Gregor. 13. Moral cap. 6. dixit, maxillas scilicet Ecclesiæ sanctæ esse prædicatores; insuper & D. E Hieron in c. 12. Iob de doctrina Euangelij intelligit maxillas, cum ait: In maxillis & dentibus oris eloquium intelligitur. opus hoc maxillæ eleuatio appellatur; ita & doctrina, & prædicatio Euangelij magnificata est super omnem terram. Per aquas verò sacra doctrina intelligitur à Basil. Cyrill. Theod. & omnibus ferè expositoribus ad

Isai 12. v. 3. illa verba Isai. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.* Vbi Chald. habetur, accipietis doctrinam nouam ab electis iustis hominibus. Quid ergo incommodi si inepta maxilla sit rudis, tardi, bardi, crassique animalis, si tamen aquam præbet præclarissimam? Non dedignemur cum Samsone quemcumque aquæ suæ nobis obtulerit Dominus tubum, & canalem. Aspiciũt plerique quandoque magistrorum, doctorumque famam, eloquentiam, & auctoritatem; nos ab omnibus quod honestum, bonum, ac salutare est, libenter discamus, etiam ab obscurioribus, contemptioribus, iunioribus, infantioribus, ineptioribus, & rudioribus. Fontis è corde creatus est Samson scatebra, nónne vt vera dicam asininum os fuit? Deus animalis ob stuporem, segnitiem, tarditatem, ruditatem, pistrinũ, & clitellas maximè contempti, ac triti molaris? Sed sicut dixit August. 2. de doct. Christ. Quisquis bonus, verusque Christianus est, Domini sui esse intelligat, vbicunque inuenerit veritatem, &c. Neque laborandum vt Platonico, Aristotelico, similibusque nominibus ora crepantia potius, quàm pectus vero plenum quæramus, audiamus, & habeamus, sicut monet idem Augustinus. lib. de vera relig. cap. 3. Enimuerò mandibula illa, sicut notauit ibi Theod. triplici ratione ex lege erat immunda: nam & asinus viuus est immundus, & mortuus rursus est immundus, & quod cædis fuisset instrumentum, vtpote ab ea cæsis mille alienigenis; sed etsi esset immunda, legislator tamẽ ex ea, & nõ aliunde præbuit vsum aquæ. Sic Theodor. docet, Deum ab immundis mandibulis, & ineptis doctoribus salutarem aquam sapientiæ posse elicere, & elargiri. Illudque hac in re dolendum, & lugendum quod ideò peccatores Dei verba in ore prædicatorum paruifaciunt, quia illa non Dei, sed hominum verba existimant, & ideò contemnunt. Quod bene prosequitur Bernard. serm. 2. de Petro, & Paulo. statim post principium, vbi ait: Vnum timeo ne toties audita verba salutis vilescere nobis incipiant tanquam verba. Vilis siquidem, & volatilis res verbum hominis nullius molis, nullius ponderis, nullius pretij, nullius soliditatis, aërem verberat, vnde & verbum

dici-

dicitur; nemo vestrûm fratres sic accipiat: imò nemo sic despiciat verbum Dei. Fructus vitæ sunt verba Dei, non folia, etsi folia, sed aurea sunt: proinde non parui pendantur, non pertranseant, non præteruolent, &c. quæ videnda sunt in hinc sententiam.

Piè equidem, ac verè pius, ac verax ille Gerson vel potius Thomas Kempis lib 1. de imit. Christi, cap. 5. ait: Non te offendat auctoritas scribentis (adde dicentis, ac docentis) vtrum paruæ, ac magnæ literaturæ fuerit: sed amor puræ veritatis te trahat. Nõ quæras quis hoc dixerit, sed quid dicatur, attende &c. Miremur potius, & commendemus non serpentum, leonumque ora, è quibus doctrinæ cælestis exiliunt latices, sed Deum, qui os illis pro nobis infudit, nobisque sitientibus præbere dignatur; qua de re videndus Bernardus epist. 135. cùm ait: Profectò lex Domini conuertit animas, non

Nũ. 22. 1. 30. ego. Testimonium Domini fidele sapientiã præstans paruulis, non ego. Laudatur de bona literæ tornatura manus, non calamus. Fateor vt multum tribuam mihi, lingua mea calamus scribæ, &c. Et sanè asinæ voce Deus docuit Balaamum, & galli cantu Petrum admonuit; vnde Chrysostomus tom 2. homil 43. in Matth. hac de re eleganter dixit: Si bene vixerint, eorum lucrum est; si bene docuerint, nostrum: accipite ergo quod vestrum est, & nolite discutere quod alienũ est. Et Auctor operis imperfecti homil 43. ait: Nunquid propter terram vilem pretiosum aurum contemnitur? Non sicut aurum eligitur, & terra relinquitur, sic & vos doctrinam accipite & mores relinquite. apes flores colligunt, herbas relinquunt; sic & vos flores doctrinæ colligite, & conuersationem relinquite. Quibus similia habet Aug. tract. 46. in Ioan. post medium, vbi expendens illud, quod Christus Dominus

Matt. 23. n. 3. dixit: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, omnia, quæ dicunt vobis, facite, secundum opera autem eorum nolite facere.* Ait ergo Augustinus ad rem nostrã. Qui malè facit inde lædit, vnde malè facit, non vnde bona dicit: botrum carpe, spinam caue. Bene, quia intellexistis, sed propter tardiores dicam hoc idem planius quod modo dixi, botrum carpe, spi-

A nam caue; cum Dominus dicat: *Nunquid colligunt de spinis vuam, aut de tribulis ficus?* Mat. 7. n. 16. Verum est omnino, & tamen etiam verum ego dixi; botrum carpe, spinam caue; quia botrus aliquando de radice vitis exortus pendet in sepe, crescit palmes, interitur spinis, & portat fructum spina non suum: non enim spinam vitis attulit, sed spinis palmes incubuit. Noli interrogare nisi radices, quære radicem spinæ, extra in-

B uenies à vite: quære originem vuæ, vitis hanc protulit ex radice. Cathedra ergo Moysis vitis erat, Pharisæorum mores spinæ erant; doctrina vera per malos palmes in sepe: botrum inter spinas cautè leges, ne dum quæris fructum, laceres manum: & cùm audis bona dicentem, ne imiteris mala facientem, quæ dicunt facite, legite vuas: quæ autem faciunt, facere nolite, cauete spinas: etiam per mercenarios vocem pastoris au-

C dite. Sic August. ostendit quomodo ab Ægyptijs aurum, argentũmue doctrinæ auferendum sit, quomodo ab ore serpentis dulcis haurienda aqua, quomodo ab ore mercenariorum percipienda doctrina magistri, quæ dicuntur verba oris eorum, quia ibi à Deo ponuntur; denique quomodo sumendum sit ab ore leonis dulce mellis fauum, sicut contigit Samsoni, qui cùm in ferocissimi leonis occursum illapsus esset,

D vltro belluam adortus strangulauit, peremptam ex publica via in syluam proximam pertraxit, eamque ibi in abscondito reliquit. paucis pòst diebus profectus belluæ cadauer inuisurus declinauit à via, vbi mira res oculis obiecta est: Nam frequens apum examen in tabidis eius faucibus fauos fabricauerat. vt de pon. à problema Palæstinis proposuit: *De comedente exiuit cibus, & de forti egressa*

Iudic. 14. n. 8.

E *est dulcedo:* Alludens, scilicet, ad mordacissimum, & ferox leonis os, vbi mel inuenerat dulcissimum, quo in loco Procop. ait: Fertur quemuis leonem viuum os habere fœtidissimum, adeò, vt dictum sit mirificum in ore fœtido mel repertum dulcissimum quod videtur sumpsisse ex Plin. libr. octauo, cap decimosexto. Videtur insuper admonere quandoque diuinitus in fœtidissimo peccatoris

ore mel doctrinæ diuinæ reperiri, indéque in nostram vtilitatem desumendum. Neque nouum est per fauum mellis Dei doctrinam denotari; eterum ex mente Prosp. lib. de promiss. 2 1. id apertè dixit Regius vates ijs verbis: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Et Salomon Prouerb. 16. *Fauus mellis composita verba.* vnde & Procop. subdit: Dedit ex hoc Samson parētibus, & Christus discipulis, cùm aperuit sensum vt intelligerent scripturas, & viderent quàm suauis est Dominus. Sed clariùs Samsonis euentum ad præsens institutum prosequitur in c. 12. Iob, vbi ait: In Samson qui leonem tenuit, & occidit, & in ore mortui fauum mellis inuenit: significatum est quod in superbis, in quorum ore putor fuerat blasphemiæ, esset postmodum dulcedo laudis, & gratia Dei, &c. Videndus erit idem August. tom 10 lib. 50. homil. hom. vlt cap. 13. in principio; vbi ait: An fortè attendunt multos etiā in ipsis honoribus Ecclesiasticis propositorum, & ministrorum non congruenter viuere sermonibus, & sacramentis, quæ per eos populis ministrantur? O miseros homines, qui hos intuendo Christum obliuiscuntur, qui tanto antè prædixit, vt legi Dei potiùs obtemperaretur, quàm imitandi videantur illi, qui ea, quę dicunt non faciunt, & traditorem suum tolerans vsque in finem, etiam ad euangelizandū cum cæteris misit. Tam sunt autem isti absurdi, & præposteri, & miseri, qui præpositorum suorum malos mores imitari eligunt, quàm per eos prædicta Domini præcepta seruare, quàm si quisquam viator remeandum sibi esse existimet in itinere, cum viderit milliaria lapidea literis plena viam docere, & non ambulare, &c. quæ in eandem sentētiam prosequitur. Præclara sunt quæ hac de re habet Guarncus ser. 2. de Pentecost post medium.

Psal. 118. n. 103.
Prou. 16. n. 24

B

C

D

Nihil igitur officit quominus cælestis doctrinæ mel, etiam si reperiatur in ore tabido, fætido, & mordaci, percipiendum sit & gustandum. nam sicut apes etiamsi abhorreant fætida, sicut ibi notauit Lyran. tamen mellificarunt in putrido ore: sic etiā purissimū diuini eloquij mel in horrido, tabidóque ore veluti fabricatum reperitur. Inde igitur euellendum, prout Hebræū,

E

A radah, significare putat Vatabl. Addit verò Iosephus, tres a Samsone ad sponsam mellis huius fauos delatos; sed illud plus notandū, quod & mel gustauit, & alijs propinandum detulit, sed oris in quo repertum fuerat, putorem subticuit, & tabefactum, ac putridum locū celauit; nihil enim oportebat scire vnde erutum fuerat mel, sed illius tantum dulcedinem gustare; & fortassis ideò diuinitus cum Nazaræo Samsone dispensatum est de nō attingendo cadauere, sicut notauit Theodo. & probat ibi Serar. q. 16. vt posteris comprobatum remaneret, nihil omnino cōtaminationis in eo reperiri, quod quis mel doctrinæ ab immundo ore hauriat, suspiciat, & suscipiat, tacendam malignitatem loquentis oris, sed gustanda mellita verba docentis Docuit hoc Greg. 6. Moral. cap. 5. vbi prædicta verba Christi: *Quæ dicunt vobis, facite*; sic explicat, & confert cum illis Iob: *Cuius messem famelicus comedet*: vbi sermo est de stulto, per quem peccator designatur. Ait ergo Greg. Habet stultus messem, quia iniquus quisque donum rectæ intelligentiæ accipit sanctæ Scripturæ sententijs docetur, bona loquitur, sed tamen nullo modo hoc, quod dicit, operatur. Verba Dei profert, nec tamen diligit; laudando exaggerat, viuendo calcat Quia ergo stultus iste rectè & intelligit, & dicit, sed tamen hęc operando non amat, messem habendo ieiunat, quam nimirum famelicus comedit: quia is, qui ad Deum sanctis desiderijs anhelat, discit quod audit; agit, quod didicerit, & dū doctoris praui rectâ prædicatione reficitur, quid aliud quàm stulti fruge saturatur? An non famelicos suos veritas, vt stulti messem comederent, admonebat, cum per desideria sancta flagrantibus de Pharisæis præcepit, dicens: *Quæ dicunt facite, iuxta opera verò eorū nolite facere* ac si apertè diceret. Verbi messē loquendo excolunt. sed hanc malè viuendo minimè contingunt: Vestram ergo famem messis illa reficiat. sic Gregorius. Illorum stultitiam carpit, qui cùm rectè loquentes, & docentes audiant, indocti prorsus remanent, & stulti malè operando: insupérque rationem innuit, cur multoties bene loquentes, sed malè operantes despiciamus, quia scilicet non esurimus iustitiam. Etenim

Matt. 23. n. 3.
Iob. n. 5.

sicut

sicut famelici, & sitibundi, vt famem expleant, & sitim extinguant, neq; vbi cibus sit expendunt, neque cœnosam, ac lutosã aquã fastidiũt, sed illud tantum curãt, vt refocillentur, & cibum necessarium sumant: sic & ille, qui esurit panem doctrinę, & salutarem anhelat aquã, minime curat, quo tandem ore profluat aqua, nec vbi sint eloquia dulcia super mel & fauũ, sed illud tantum, quod aqua sit doctrinæ, & panis verbi ad animæ nutrimentum, & incrementum destinatus.

Hoc etiam exposuit Chrysost. homil. 43. in Matth. duplici similitudine, altera petita ab auro, quod à vili extrahitur terra, hac tamen relicta: alia similitudine apum, quæ flores colligunt ad fabricandos fauos, relictis interim folijs, quæ nihil illis prosunt. Nunquid, ait ille, propter terram vilem pretiosum aurum contemnitur? Apibus herbæ necessariæ non sunt, sed flores herbarum; flores illæ colligunt, herbas relinquunt: sic & vos flores doctrinæ colligite, & conuersationẽ relinquite, vt quasi inutilis herba arescat. Sic ille docet, quomodo iniquorum præceptorũ auditores verba oris eorum percipere debeant, & illorum doctrina illustrari, relicta praua eorum vita, vtpote qui sint auditores vt audiant, & factores verborum, quæ audiunt. Qua in re prętermittendũ non censeo eorum errorem, qui ad loquentes, ac docentes se tantum conuertunt, vt crimina notẽt, & defectus obloquantur, cùm potius tenerentur deplorare miseram eorũ conditionẽ, qui recta dicunt, & mala faciunt, ferentes cõtra semetipsos sententiam, dum faciendorũ illustres promũt sententias, & contra illas scienter in malum operantur. Qua de re optimè dixit Philo lib. quod deterior pot. insid ijs merito posse dici, quod Deus Caino, *quid fecistis?* Quid vobis ipsis profuistis. Quam vtilitatẽ anima vestra percepit ex tot istis de virtute sermonibus? Quid in vita vestra magnum, paruũue correxistis? An potius veras criminationes contra vos ipsos protulistis, qui probando bona, & verbis philosophãdo interpretes quidẽ fuistis facundissimi, & tamen conuincimini turpissimè tum sapere tum viuere? An non in animabus vestris omne bonum emortuum est,

Matt. 23. n. 3. Iob. n. 5.

Gen. 4. n. 10.

A incandescentibus vitijs, & cætera, quæ in hanc sententiam prosequitur. Ex quibus liquidò constat verba sacræ doctrinæ, à quocunque tandem proferantur, excipienda esse, neque curandum de subiecto, sed potius de obiecto audientiũ, quod est ipsa doctrina verbis Dei prolata, & in audientium vtilitatem conuertenda. Semper tamẽ prę oculis debet habere Doctor, & Magister, vt nõ omnia omnibus communicet, sed pro captu audientium, qua de re videndus est August. B lib. de bono perseuerant. c. 2. & tract. 9. in epist. Ioann. Lactant. Firmian. lib. 5. diuinarũ institut. c. 4. & Dionys. Areopag. epist. 9. ad Titum. Et lib. de Ecclesiast. hierarch. c. 1. Philo lib. 2 de Monarch. cùm ait: Non omnia tradenda omnibus. Nazianz. orat. 1 de Theolog. & Chrysost. homil. 18. in 2. ad Corinth. c. 8. & Ambros. ser. 13. in Psalm. 118 lib. de Cain. & Abel, cap 5.

C

ANNOTAT. II.

Contra eos qui nolunt audire Dei verba.

ILLVD equidem ex præsenti loco deduci videtur, propterea Moysen ad audienda verba huius Cantici compellasse cælũ & terram, quia Iudæi, quos sæpè alloquutus fuerat, nihilo iã sæpè repetitis verbis commouebantur, aut proficiebant, sed indies deteriora cõmittentes crimina in maiorem Dei contemptũ prolabebãtur, acrioremque Dei iram incurrebant. Sic enim præsentem locum explicat Hieronym. ex illo Hierem. 2. *Obstupescite cæli super hoc, & portæ eius desolamini vehementer.* Cælum, inquit ille, cui dictum est: Attende cælum, & loquar; videns Dei præcepta calcata inhorrescit, & stuporem dissimulare non potest, omnis enim creatura ingemiscit & cõdolet super peccatis hominum: quod ideò videtur dixisse Hieronymus, quia omnis creatura Dei vocem libenter audit, eique annuit, & obsequitur. etenim Thren. 1. vocauit Deus tempus, & Aggæi 1. vocauit siccitatem, & Psal 104 vocauit famem super terram &

D E

Hierem 2. n. 12.

Thre. 1. n. 14.

Aggai. ram & cætera si vocarentur, illicò adessent, A
1 n.11. cùm ea, quę non sunt vocata cum sint, aduc-
Psal. niant. Secundum autem vsitatam phrasim
104. scripturę, idem est, à Deo vocari, atque reip-
n.16. sa venire, & esse, solus homo aures obturat
Rom 4. & Adamum imitatus vocem eius audiens se
n 17. abscōdit; quæ fortassis fuit causa, cur in cā-
Gen.3. tico puerorum omnia ferè sensibilia, & in-
n. 10 sensibilia ad laudes Dei conuocentur, poste-
riori autem loco homines, vt saltem pudore B
adacti audirent, & ad Dei laudandum cō-
uenirent. Vrget autem maximè, & acerbis-
simè torquet magistrorum corda, si verba
in vanum proferant, quod insidentitis ar-
gumentum non vulgare est auditorum, sicut
prosequitur Ambros. serm 80 vbi ait: An-
nuntiauimus vobis regni cælestis gaudium, &
nullum cordi vestro motu quodam alacri-
taris excitauit; prædicamus tristè iudicium,
& sensus vestri ad pœnitentiā in lacrymas C
non prorumpunt: nam dilitatis genus est, in
diuinis rebus nec gaudere prosperis, nec fle-
re contrariis, &c. Nam plerunque contingit,
vt qui sæpius docentem audit, nec audien-
do proficit; clamoribus illius penitus iam
obsurdescat & quasi non audiens reputetur;
sicut de Nilo ait Ambros lib 2. Hexameron.
c.2 his verbis: Nilus fluuiorū maximus eo
videlicet loci, vbi se ex altissimis montibus
in cataduparilla præcipitat, magnitudine fra- D
goris sui aures accolarum obtrudit, vt au-
diēdi munere carere dicantur, &c. Quasi igi-
tur surdi sint homines, iam non audiunt,
imò quasi non credant audiunt. nam secun-
dum Scripturæ phrasim audire aliquando
idem est, ac credere, sicut probat Ioan. Fer-
nand. in suo thesauro. c. 169. Quod si cre-
dunt, & non audiunt, videntur certè ad sor-
tem prædestinatorum nullatenus pertinere;
sicut prosequitur August. trac 42. in Ioann.
& Gregor. homil. 18 in Euangel. cùm ex- E
Ioan 8. plicat illud Christi: *Propterea vos non audi-*
n.47. *tis, quia ex Deo non estis.* Videndus hac de
re Zeno Veronens. Episc. serm. 1. in Isaiam. tom.
2, Bibliot. vbi propterea ait, Isaiam simili
modo, atque nunc fecit Moyses, cælum, &
terram ad audiendum conuocasse, quia Iudæi
verbum Domini contempserant, & repule-
rant: Non enim, inquit ille, est parum crimi-
nis, vt semper apud ipsos diuinus sit sermo
prolatus, nunc alteris videatur ingestus, &
dum clamat Propheta: *Audi cælum, & terra;*
significat quod illi audire contempserint. &
ser. 4 ait: Censuit Propheta eos cælo, & ter-
ra testibus denotare, vt inexcusati sceleris
competenti iudicio subiacerent. Quibus si-
milia habet Ambros lib. de fide resurrectio-
nis, cū explicat verba illa Ezech. 37. *Ossa*
arida audite verbum Domini, vbi eleganter
prosequitur hoc argumentum; in quo etiam
est Chrysost tom 1. priori proœmio in Isaiā,
vbi ponderat Prophetā propterea cælos, &
terram allocutum, quia homines ratione
præditi non audiebant. & homil. 3 de pœnit.
tom. 5. versans præsentem nostrum textum,
affert locum positum ex Isai. 50. *Veni & non* *Isai. 50*
erat vir, vocaui, & non erat qui audiret. *n.2.*
Tunc addit: Irrationales alloquor, quoniam
quidem rationales in vilitatem irrationalium
acti sunt: propterea, & alius Propheta Re-
gem vidit furentē, idolum venerantum, Deū
despectum, aliosque vniuersos trepidos,
& dixit: *Altare, altare, hæc dicit Dominus,* *3. Reg.*
&c. Lapidem alloquitur sic: Quemā qui- *13 n.2.*
dem lapide ipso insensibilior: audi altare,
audi, hæc dicit Dominus: atque illicò alta-
re scissum est: lapisque audiuit, fractus est
lapis, effudit libamen: quomodo non audi-
uit homo? Extendit manum suam vt Pro-
phetam raperet, & exaruit manus, stetit tro-
phæum manus, stabat vocem emittens, &
cæt. quo in loco ostendit Chrysostomus,
propterea Moysen, Isaiam, & Prophetas in-
sensibilia quandoque alloqui, relictis homi-
nibus, quia hi verbum Domini reijciunt,
nec illi, vt par erat, parent. Sed heu miseri!
quibus, quia diuinis admonitionibus obsur-
duerunt, continget etiam, vt nec exaudian-
tur à Deo, sicut illis dicitur Prouerb. 1: *Voca-* *Prou. 1.*
ui, & renuistis. extendi manum meam, & *n.24.*
non fuit qui aspiceret, ego quoque in interi-
tu vestro ridebo, & subsannabo, tunc inuo-
cabunt me, & non exaudiam. Vbi Lyranus
explicat: Vocaui per sapiētes, scilicet Pro-
phetas, & renuistis, contemnendo eorū mo-
nitiones; ego quoque in interitu vestro ri-
debo. Auctor verò catenæ Patrum Græco-
rum ait: Hæc, aliaque eiusmodi non absq;
graui cōminatione nōnunquam affert Scri-
ptura, quo nimirum ad salutatem pœniten-
tiam, pec-

tiam, peccatorumque detestationem nos A excitet. Nititur autem prædictus Auctor ostendere, hæc verba non continere Dei irrisionem, qui non lætatur in perditione hominum, sed graué comminationé erga eos, qui Dei monita spernunt, & prædicantium verbis minimè cedunt.

In quam sententiam consulendus est ille locus Isai. vbi conqueritur Deus de ijs, *Isa.28. n.9.* qui verba Dei irridebāt, nec eo animo, quo fas erat, percipiebant, ait ergo: *Quem docebit scientiam? & quem intelligere faciet* B *auditum ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus?* Qui locus legendus mihi videtur apposita interrogationis nota, vt sit sensus, qué probauit Vatabl. neque displicet Adamo, qui idé sentire testatur Hebræorú magistros, quem nouissimè etiam tenet Sanctius. Et quis erit iá, qui non otiosè, & quasi per ludibrium sermones nostros excipiat, quando hi, qui magistri existimantur in populo, perinde sunt, atque modò si a maternis vberibus essent auulsi? Quia nec faciūt, quæ illis præcipio, nec percipiunt, quæ ad eos loquor: & ita hunc locum Isai. videtur intellexisse Paulus, cùm ait: *Fratres nolite* *1.Cor. 14.n.21* *pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus autem perfecti estote. In lege scriptum est, quoniam in alijs linguis, & labijs loquar populo huic, & nec sic exaudient me.* Quibus vltimis verbis ostendit Paulus allusionem ad locum Isaiæ, dum ait: *In loquela labij, & in lingua altera loquetur ad populum istum.* Nec insolens dicendi modus si paruuli dicantur, qui non audiūt, nec obsequuntur verbo Dei. nam Hebræorum 5. habetur: *Cum deberetis magistri* *Hebr.5 n.12* *esse propter tempus, rursus indigetis, vt vos doceamini, quæ sunt elementa exordij sermonum Dei.* Explicans verò diuinum oraculum in quo consisteret puerile ingenium Iudæorum, ait: *Quia manda, remanda, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi.* Solent enim pueri, quæ audiunt, aliquando per ludibrium repetere, & quasi irridendo vocem reddere ad parentes, quandoque etiam verberationem comminantes, vt si pater dicat: Vide ne verberibus te afficiam, ne virgis vapules; & infans respondeat eadem repetendo. Similem proinde mimesim videntur continere dicta verba, repetit enim Deus eodem vocis sono id quod væsanus populus occinere solitus erat oraculis prophetarum, in quorum ore frequens erat *Isauah* quod mandare, seu præcipere est vt hæc mandat, seu præcipit Dominus, & similiter verbū, *kauah*, quod expectare, & vox modicū. De verbo, expecto, & mādo, satis multa sunt exempla; de modicū, Isai. *Isai.10. n.25* 10. *Adhuc enim paululum, modicumque, & consummabitur indignatio.* Oseæ 1. *Adhuc* *Osea 1. n.4.* *modicum, & visitabo sanguinem Iezrael.* Aggæi 2. *Adhuc vnum modicum, & ego* *Aggai 2.n.7.* *commouebo cælum, & terram.* Cùm ergo prophetæ diuino afflati numine hęc sæpius insipienti populo inculcarent, ipsi irrisoriè, & cum fastidio propheticas voces imitati repetebant, dicentes: *Manda, remanda;* ac si dicerent; quid tandem nos importunis, ac molestis sermonibus obruitis? Pro- C inde igitur subsannanti populo, & minimè audienti iam deinceps in loquela labij, & in lingua altera loquetur, id est, non iam benignam monitionem in futurum loquentur ei prophetæ, sed præsens infortunium, vt ibi videtur intelligere Hieronym. Aget, inquit Sanctius, non vt cum rationali natura amica exhortatione, aut rationibus ad persuadendum idoneis, sed stimulis, & plagis, quibus bruta corrigi aut exagitari so- D lent; sic enim iustum est supplicium ijs, qui non audiunt monentis, & exhortantis Dei voces, vt illas tandé plectentis & punientis audiant.

Et in eodem sensu, imò in maiorem elucidationem dicti loci Isai. facit alius ex epist. ad Galat cap. 4. vbi postquàm Paulus de Galatis grauiter conquestus est, ait: *Vellem autem esse apud vos modò, & mutare* *Gala.4 n.20.* *vocem meam, quoniam confundor in vobis.* E Vbi mutare vocem, est seuerius, & acerbius agere cum ipsis, neque iam appellare filios aut tanquam tales alloqui, quia in illis confundebatur, qui nec vt serui obsequebantur, aut terrebantur; quod quandoque contingit nobili patri cum degenere filio. Ita Claud. Altis & D. Thom qui lect. 6. ad finem ait: Vellem mutare vocem, quasi dicat; modò blandis verbis vtor, vocans vos fratres, & filios in absentia, sed si

essem præsens, asperius corriperem, vtpote quia magis possem vocem obiurgantis exprimere, & irascentis resonare clamorem, & dolorem pectoris magis, quàm per litteras explicare, & magis cor vestrum viua vox, & confusione de errore vestro, & mea turbatione moueret.

Sed adhuc notandum quod 70. ad dictũ locum Isai. habent pro loquela libij, irrisoriè; & sanè vox Hebræa *Lahhag*, in scriptura plerumque irridere significat; irridebit (B) proinde Deus eos, qui verba Dei rident & parũ pendunt: *Erit proinde* (addit sacer text) *eis verbũ Domini; manda, remanda, expecta, reexpecta* vbi per synechdochen hoc genus irrisionis ponitur pro quacunq; amara, atque offensionis plena, cui admixta est indignatio, atque exprobratio, & negatio pariter eorũ, quę petuntur, cũ amara repetitione eorum, quæ audiuimus in nostrã vtilitatem, (C) & contempsimus in nostram confusionẽ, & perditionẽ, & deinde apponit Propheta quid consequatur, vt vadant, & cadant retrorsum, quod quidem in misero casu deterius est; nã qui in faciem cecidit, videt; at qui retrorsum, neque locũ videt, nec se erigit facilè: Eo modo cecidit Heli, & fractis ceruicibus mortuus est. Vide quã grauis fuerit casus iste. Sic ceciderunt Iudæi, Ioan. 18. Cur verò casus iste dolendus sit, videtur osten- (D) dere Salomon. cùm ait: *Via impiorum tenebrosa, nesciunt vbi corruant*; vbi catena Græca ait: Proponitur hic quoddam extremæ malitiæ, & occæcationis argumentum. At viri iusti in faciem cadunt, vt Moyses, & Ezech. & tres discipuli in transfiguratione Christi, de quorum casu Greg. homil. 8. in Ezech. in fine ait: In faciem nostram cadimus, quia ex malis erubescimus, quæ nos reminiscimur perpetrasse: ibi enim cadit (E) homo, vbi cõfunditur, vnde & Paulus, quasi quibusdam in facie iacentibus dicebat: Quẽ fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Minatur igitur Deus infelicem casum ijs, qui respuunt diuinas admonitiones, vt scilicet retrorsum cadant, nec casum agnoscant, nec confundantur & erubescant, nec è terra surgant; etenim casus retrorsum, vt in multis etiam, fortissimisque animalibus spectare licet grauissimus est. nam qui eo modo cadunt, ægrè admodum surgunt. Si taurus resupinus cadat, etiam dum maximè furit, sic hæret immotus, vt infantibus ioco, atque ludibrio sit. De equis, & mulis id maximè timent rustici, præsertim si secus sit depressus, & vtrinque sit aliquid, vel molliter acclive.

1.Reg. 4.n.18 — Ioan.18 n 6 — Prou.2. n.19 — Num. 16.n 4. — Ezec.2. n 1 — Matth. 17. n.6 — Rom 6. n.21

Iusto igitur Dei iudicio, qui ad diuinas voces assurgere renuunt, & Dei monita ac verba rident, qui habitat in cælis irridet eos, & cadere retrorsum permittit, vt neque casum agnoscant, neque assurgere valeant. Qua de re videndus locus ille Deuter. 18. vbi diuinum oraculum ait: *Qui verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam.* Vbi Pagninus explicans auditionem, de qua noster vulgatus sic legit: Vir, qui non obedierit verbis meis, quæ loquetur in nomine meo: ego requiram. Exponens verò Oleast. hæc verba ait: Non dicit, qui obedierit verbis eius, sed, meis, vt scias verba propria Prophetæ, quæ ipse loquitur nomine tuo, ab eis quæ nomine Domini profert, distinguere: vt istis omnino, sicut ipsi Deo obedias, alia verò scias esse hominis verba. Quo in loco etiã discimus quali attentione debeamus Prophetarum verba audire. Sic ille. Cæterùm hoc in loco recolenda est interlinealis Glossa, quæ explicat; quali pœna Deus futurus sit vltor in eos, qui ipsius verba non audierint; habet enim: Perpetua pœna vindicans; qua animaduersione explicat, quæ tandẽ culpa sit Dei verba contemnere, nec aures, ac animum aperire, quandoq; idem tali, ac iugi supplicio afficiatur.

Deut. 18.n.19

Apertus est hac de re locus apud Mich. c. 5. vbi Deus rorem suæ doctrinæ tanquam singulare beneficium pollicetur, & in fine contra respuentes, nec audientes sic comminatus inuehitur: *Faciam in furore, & in indignatione vltionem in cunctis gentibus, quæ nõ audierunt* vbi Hieron. ait: Qui rorem sermonis recipere noluerunt: *Faciam*, inquit, *in ira, & furore vltionem in gentibus pro eo quod audire noluerunt.* Lyran. verò ait: Faciam vltionem in cunctis gentibus, quæ non audierunt, prædicationẽ, scilicet,

Mich. 5 n.7

cet, Apoll[illegible]orum fidelium: A
Qui non [illegible]ur pœnas temporales, [illegible] futuras, & æternas.

Hoc [illegible]rum habet in ijs, qui sępè [illegible] Dea non statim dicunt: *Loquere D[illegible] quia audit seruus tuus*; sed potius ob[illegible] aures suas ne in eis sonet vox spon[illegible] proinde multoties solet aliquorum [illegible]clare, & quadam violentia, dolor[illegible]ibito, aperire, iuxta illud
Iob 36. n.10 Iob 36. [illegible] *quoque aurem eorum vt* B
corripiat [illegible]uetur. vt reuertantur ab iniquitat[illegible] Hieronymus explicat: Autem ad [illegible]um sibi Deus per castigationes [illegible]s inspirationes aperit, &
Isai. 50 n.4 ideò Isa[illegible] *mane erigit mihi aurem, vt [illegible]si magistrum; ego autem non contr[illegible]* Abach. 3. *Domine audiui*
Abach. 3 n.1 *auditi[illegible], & timui.* Vbi Hieronym. Dante te [illegible]auriculam, ita audiui, vt tu vis audiri sermonem tuum.

Eos igitur, qui sic vocati non reuocantur C
à vijs suis pessimis, nec audiunt vocem vocantis Dei, sed alienorum, tandem puniet acerbissimo supplicio, & perpetua pœna. Quia verò adeo insensibiles reddiri erant [illegible]raelitæ, vt nec repetitis beneficijs grato erga Deum animo afficerentur, nec vocibus comminantis deterrerentur, in maiorem ipsorum confusionem cælos, & terram, &
omnia, quæ in eis continentur, inuocat D
Moyses.

Caueant proinde diuinam animaduersionem, & certò certiùs sibi instare sciant, qui vel renuunt audire verbum Dei, vel auribus tantùm corporis audiunt, qui longissimas conqueruntur conciones, qui pro breuitate temporis intempestiuitatem allegant, qui quàm tardissimè accedunt, & quàm citissimè discedunt: Quibus statuendus est
locus ille Actor. 20. vbi habetur: *Vna sab-* E
Act. 20. n.7. *bathi cum conuenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum, pertraxitque sermonem vsque ad mediam noctem: erant autem lampades copiosæ in cænaculo vbi eramus congregati, sedens autem adolescens nomine Eutychus super fenestram cùm mergeretur somno graui, disputante Paulo, ductus somno cecidit de tertio cænaculo deorsum, &*

A *sublatus est mortuus.* Vbi Chrysost. hom. 43. ait: Tantum erat audiendi desiderium, confundamur nos, qui neque in die hoc facimus; & loquens de adolescente, qui somno correptus decidit, ait: Et hoc sanè miraculum, quod etiam ille cùm esset adolescens, non erat ignauus, & cùm somno grauaretur, non recessit, neque timuit periculum ne laberetur. Nec mireris, non enim ab ignauia dormitauit, sed à necessi-
B tate naturæ. Considerate domum illam, vbi & fenestras multi occupabant vt audirent tubam illam, &c. Videndus Euseb lib. 4. de vita Constant. Mag. cap. 33. vbi testatur dictum Imp. horas integras audiuisse Dei conciones, cùm autem Episcopus iuberet sedere; subtristi, ac anstero vultu respondisse, Nefas videri institutis de Deo disputationibus aures præbere negligentes: & cap.
C 29. asserit ipsummet Imp. si qua inter dicendũ incidisset occasio loquendi de Theologia, assurrexisse, eoque habitu tandiu constitisse vultu contracto, & depressa voce, atque tanta prudentia, & moderatione, vt præsentium animos cælesti disciplina initiare, ac deuouere videretur. Hoc vtinam aspicerent, & imitarentur nostri temporis iam, non dicam principes, ac proceres, sed de media etiam plebe homines, vt vel audiant vel audiendo percipiant, & opere im-
D pleant quę dicuntur, ne in tantam deueniant miseriam, & extremam infelicitatem, vt quia minimè conuertuntur, perta si concionatores conuertant fermè rem suum cum Moyse, & illorum nequitiæ, ac obdurationis compellent testes, dicendo: *Audite cæli quæ loquor, audiat terra, &c.*

Neque omittendi hoc loco sunt ij, qui si
E tandem ad audienda Dei verba accedunt, profectò auditorum munere funguntur. i. iudicium, iuxta illud, quod superiùs aduertimus, verbũ, scilicet, audiendi in sacris literis pro iudicare sumi. Sedent igitur pro tribunali in Ecclesia, & audiunt, vt iudiciũ ferant, & auditores se exhibeant erga concionatores, & quod in se debebant facere iudicium, & iustitiam corrigendo, emendando, & puniendo quæ peccasse cognoscunt, exercent erga verbi Dei proclamato-

A res, quos multoties acrioribus verbis verberant, & in portis sedentes cum senatoribus terræ damnant, & plectunt. Qua de re videndus Chrysost. homil. 11. in Matt. vbi ostendit quomodo quidam ad audiẽda verba Dei accedant, alij verò vt calumnientur. Cõtra huiuscemodi auditores audiẽdus Auctor operis imperfecti homil. 43 in Matth. dicens: Vos, qui sedetis in Ecclesia quasi iudices Sacerdotum, & non auditores, aliena discutientes, & non propria considerantes, B ex vobis ipsis iudicate de Sacerdotibus. Sicut vos omnes auditis, & non omnes facitis quod auditis: sic & Sacerdotes omnes docent, sed non omnes faciunt quod docẽt. Si bene vixerint, eorum est lucrum: si bene docuerint vestrum, accipite ergo quod vestrum est, & nolite discutere quod alienum est. Propter bonos Sacerdotes etiam malos honorate, ne propter malos etiam bonos contemnatis, &c. C Videndus item Chrysost. homil. 30. in Acta Apostolorum, vbi carpit stultos auditores qui facile iudicium ferunt cùm nec possint, nec debeant, & inter alia ait: Quomodo auditor ille non ridiculus? Quomodo non adulator, & irrisor putabitur magis? Dum asserit, Doctorem benè dixisse, nescire autem se quid dixerit. Hoc adulationis est. Quomodo non dignus vituperatione est, qui nõ potest dicere causam, propter quam laudauit dicentem, &c. Est elegantissimus hac de re locus Hieron. tom. 1. epist. ad Pammach. post medium, vbi ait: Felices (inquit Fabius) essent artes, si de illis soli artifices iudicarent. Poëtam non potest noscere, nisi qui versum potest struere. Philosophos non intelligit, nisi qui scit dogmatum varietates: manu facta, & oculis patentia magis probant artifices. Nostra quam dura sit necessitas, hinc potes animaduertere, quod vulgi standum est iudicio: & ille in turba metuendus, quẽ cum videris solum despicies. Hoc prætereũs tetigi, vt eruditis contentus auribus non magnopere cures quid imperitorum de ingenio tuo rumusculi iactitent. Sic Hieron. ostendit & quos auditores, seu iudices habeant concionatores, & quanti faciendum sit huiusmodi iudicium.

TEXTVS.

Num. 2 *Concrescat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina.*

EXPOSITIO LITERALIS.

MVltis verbis, vt Vatabl. notauit, eãdem rem inculcat Moyses in præsenti, ac si tantum diceret; vtinam doctrina mea, & sermo meus non sit inutilis, sed fructuosus, & vt talis excipiatur & expectetur, sicut contingit in pluuia, ac rore, quando maximè E necessaria sunt; prosunt enim maximè sitienti terræ, eamque lætificant & fœcundant. Metaphora petita est à terra promissionis, cui iam ferè appropinquauerant Israelitæ, in qua quoniam à Maio ad Octobrẽ vsque mensem pluuia non est, fructus frugesque rore perfunduntur, ne nimio calore arescant, & pereant; vnde in Scriptura frequentissima reperitur dicta metaphora, vt Oseæ 6. *Quasi ros manè pertransiens.* & Oseæ

Osea 6. n. 5.

Oſee 13 Oſeæ 13. *Sicut ros matutinus*; & de præ-
*n.*13. dicatione, ac doctrina Apoſtolorum ad li-
Mich. teram dicitur Mich. 5. *Erunt quaſi ſtilla ſu-*
5.*n.*7. *per herbam*. Etenim ſicut herba antea ve-
luti exſiccata, arida, & emortua decidente
rore reuireſcit & lætiſſima redditur; ita
arentes animæ concupiſcentiæ calore, non
ſolum perfunduntur rore doctrinæ, quo
fœcundentur in melius, ſed hilares etiam
redduntur; nam roris infuſione lætitia in-
Pro. 19. dicatur; vt Prouerb. 19. *Sicut fremitus*
*n.*12 *leonis, ita & Regis ira; & ſicut ros ſuper*
herbam, ita & hilaritas eius; imò non me-
taphorica tantùm mihi videtur hæc locu-
tio, ſed prouerbialis etiã, qua vtimur quo-
ties aliquid emarcidum, aut mortuũ ad vi-
rorem, ſeu vitam reuocatũ iri ſignificamus;
imber enim, & ros herbam marcidã quaſi
reuiuere, ac virere facit; qua loquendi phraſi
vſus eſt Dauid Pſalm. 103. *Emitte ſpiri-*
*Pſ.*103. *tum tuum, & creabuntur, & renouabis fa-*
*n.*30. *ciem terræ*. Terræ igitur facies herbæ ſunt,
& plantæ, quæ ſub hiemali glacie, & æſtiuo
calore defeciſſe videntur & ab hoc ſuperfu-
ſo rore hilareſcunt. Sicut autem ros, & plu-
uia decidunt, nec expectant virum, aut præ-
ſtolantur filios hominum, ſed de cælo ve-
niunt, & herbis, ac ſatis præbent incremen-
tum; ſic doctrinæ pluuia & rore animæ à
Deo irrigantur, creſcunt, & vernant, inte-
riuſque recipiunt cooperantem, & adiuuan-
tem gratiam. Is enim qui nullis præceden-
tibus meritis roris gratiam concedit, & do-
ctrinã largitur, impertitur etiam incremen-
tum, & ad prouentum bonorum operum
maturandum efficaciter operatur.

Quod Hieron. dixit, concreſcat, Hebræi
exponunt, ſtillet Pagnin. & Vatabl. ſtilla-
bit; vbi verbum ſtillandi idem ſignificat, ac
continenter, & fluente oratione loqui, vt
Ezech. patet Ezech. 20. *Pone faciem tuam contra*
20. *nu.* *viam Auſtri, & ſtilla ad Africum, & pro-*
46. *pheta ad ſaltum agri*. & c.21. *Pone faciem*
Ezech. *tuam ad Hieruſalem, & ſtilla ad ſanctua-*
21.*n.*2. *ria*. Similiſque loquendi forma reperitur
Mich. 2 Mich. 2. *Ne loquamini loquentes; non ſtilla-*
*n.*6. *bit ſuper iſtos*. Chal. *Ne prophetetis prophe-*
tantes. Aquila, *Ne ſtilletis ſtillantes*; quod
Hieron. ſic explicat: Quodã idiomate He-
braico eloquiũ ab eo, quod fluat, & ad au-

A res perueniat audientium in ſimilitudinem
pluuiæ deſcendentis ſtillationem vocans.
Similia habet idem propheta, & idem S.
Doctor eodem in c. n. 11. Vnde iam patet
idem eſſe hoc loco ſtillare, atque loqui; pa-
tetque ex illo loco Iob 29. *Super illos ſtil-* *Iob* 29.
labat eloquiũ meum. vbi Hieron. metapho- *n.*22.
ram aperiens ait: Senſim vtique ſermo do-
ctrinæ meæ, diligentia mea, diligentium me
viſcera penetrabat. Philip. ſenſim interio-
B ra viſcerum penetrabam. Olymp. cum ſiti,
atque auiditate audiebant. Chald. pulcher
erat eis ſermo meus. vbi Pined. ait, ſimile
id Deuter. Concreſcat in pluuiam doctrina
mea, &c. Onkel. ad noſtrum tex. ſuauis ſit,
ſicut pluuia doctrina mea At D Greg. ad di-
ctum locum Iob in voce ſtillandi obſeruat
quandam in docente curam, & ſtudiũ quo
ſe, ſuaque verba accõmodet captui audito-
rum, vt qui ſint anguſtæ mentis quaſi angu-
C ſti orificij, humoris copiam continuò ne
reſpuant; ſic enim habet. In hac ſtillatio-
ne eloquij quid aliud quàm menſura prædi-
cationis accipitur? quia oportet vt exhorta-
tionis gratia ſingulis iuxta capacitatem in-
genij conferatur Debet enim ad infirmita-
tem audientium ſemetipſum contrahendo
deſcendere, ne dum paruis ſublimia, & id-
circo non profutura loquitur, ſe magis curet
oſtendere, quàm auditoribus prodeſſe. Sic
D Greg. cuius doctrinam ad præſentem locũ
de ſtillatione cum concretione ſic coniun-
gimus, quod niſi tenues vapores, nimium-
que ſubtiles exhalationes craſſeſcant, nec
ferent vtilitatem aliquam, neque ex ſublimi
regione in terras deſcendent. Sic itidem ſi
nimiæ ſubtilitates craſſiori quodam modo
plebi non exponantur, non capiunt audito-
res, neque influet ſana doctrina in illorum
animos. Scio quidem verbum ſtillandi vim
E non habere, quam contemplatur Gregor.
ſed cum noſtro contextu maximè cohæret.

Caiet. ex Hebræo legit: effundetur ſicut
pluuia: futurum pro imperatiuo, vt ſæpe fit
in ſacris litteris, & certè verbum, *Har. ph*,
quod multi vertunt ſtillabit, potius ſignifi-
cat fluere vt Oleaſt. probat, & Caiet vertit.
Vatabl. exponit: Vtinam doctrina mea effi-
ciat quod in agris aqua, vt ea non ſit vana,
ſed fructum afferat.

Septuaginta dixerunt; Expectetur vt pluuia eloquium meum. Chald. Suauis sit vt pluuia: noster verò interpres videtur non tantum imbrem, & pluuiam, sed horũ originem exprimere voluisse, & doctrinæ accõmodasse, vt sit sensus, Sicut ex concretis, atque constipatis nubibus pluuia descendit in arentes herbas, sic doctrina nostra tanquam ex pleno fonte effluat, & decidat in animos vestros desiderantes talem doctrinam. Septuaginta verò dum dixerunt: Expectetur sicut pluuia, sensus est: in expectatione, ac desiderio sit doctrina mea exoptata, sicut solet esse pluuia ab arente terra.

Quia verò neque omni terræ, neque semper accommodata est pluuia, sicuti vel ipsa experientia patet; aliquando enim vehemens imber terram inundat, dissipat, & corrumpit sata, proindeque opus est etiam, vt sensim decidat ros, & in terræ viscera penetret: ac placidè irriget, leniterque, & intimè perfundat, herbescentemque segetum viriditatem euocet, & nutriat. Ad hunc igitur modum doctrina non semper cum impetu debet effluere, nec cum admiratione, terrore, strepitu & commotione, sed aliquando etiam placidè, leniterque animos audientium demulcendo pariter, & reficiendo. Ideò Moyses postquam suam doctrinam pluuiæ comparauit, seu grossæ stillæ; hoc enim significat vox Hebræa, *matar*, modò iam precatur eam instar roris, & tenuis pluuiæ, quod significat vox, *tal*, quo pacto etiam Dauid de Messiæ seruatoris doctrina dixit: *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia super terram*. qui locus de doctrina Christi explicatur à D. August. Agell. & Pined. quorum vterque illum exponit ex nostro contextu. Explicat verò Rupertus duo illa verba, *cõcrescat*, & *fluat*, dicendo: Quomodò pluuia concrescit? Quomodò ros fluit? Notandum est, quia de deorsum, tenuem nebulam exhalantibus aquis, humor in nubibus densescit, & de nubibus in terram, concreta pluuia defluit: ros autem sine nubibus nocturno frigore concretus, de cælo in terram matutino sereno cadit. Sic cæli isti, qui enarrauerunt nobis gloriam Dei, gloriam eandem partim per studium sacræ lectionis, partim

Psal. 71 n. 6.

A per solam didicerunt reuelationẽ Dei; quod legendo didicerunt, nobisque loquendo refuderunt, quasi de deorsum humorem susceptum, & in pluuiam concretum gratiosæ nubes per herbam reddiderunt; quod per solam Dei reuelationem acceperunt, quasi rorem nocturnum meditando, atque contemplando congregauerunt, & prædicando, vel etiam scribendo super læta fidei, vel spei nostræ gramina destillauerunt. B Vtroque modo perfectum cælum, vel firmamentum decet esse firmamentum, id est, Apostolum, vel prædicatorem idoneum, qui non de corde suo, vel à semetipso loquatur, sed quod audierit, hoc testetur: quod in Spiritu sancto didicit, hoc annuntiet, & loquatur. Sic ille rem optimè exposuit, & philosophiam acutè tetigit prout ad hunc locũ opus erat, cuius vberior explicatio petenda est ex lib. Metheororum Aristot. vbi Curs. Conimb. C tract. 7. c. 1. & 8.

Præclarè vero 70 dixerunt, *Expectetur sicut pluuia eloquium meum*; quasi exponant, quomodo accipienda esset doctrina Moysis, & quomodo ipse loquatur, vt sit sensus Non humano fauore, ingenio, & arte depromptum, censendum est meum eloquium emanare nõ sicut irrigationes aquarum, quæ arte, & industria agricolæ deducuntur, ac deriuantur; sed sicut pluuia, quæ D de cælo descendit à Deo, cuiusque iussu in terras defluit; non enim pluuia, aut ros eiusmodi est, inquit Mich. c. 5 vt ab homine sit expectanda; Dei beneficia sunt, Deique munera: *Quasi ros à Domino*, inquit ille, *& quasi stillæ super herbam, quæ non expectat virum, & non præstolatur filios hominum*.

Mich. 5 n. 7.

Vel etiam potest esse sensus, quem affert E interlinealis, Lyran. & Catthus. relatus, & ad similitudinem pluuiæ: sicut pluuia terram fœcundat, ideoque expectatur summo desiderio; sic mea doctrina audientiũ mentes irriget, & fœcundet, quatenus ex semine verbi cælestis procedant in fructus bonorum operum, iuxta illud Isai: *Quomodo descendit imber de cælo, & inebriat terram, & germinare eam facit, &c.*

Isai. 55 n. 10

Vel possumus explicare cum Procop. qui ait: His verbis hortatur Moyses vt locum apud

apud se ipsos parent, in quo eloquia ista ex-
cipiant, quemadmodum agricolæ terram
præparare solent, quo nulla elabatur aqua,
&c. Quæ expositio maximum fundamen-
tum habet in Hieron. lect. ad Iob 37. ibi:
frumentum desiderant nubes; quo in loco
de desiderio doctrinæ cælestis exponit, cō-
firmátque ex nostro textu: *Excipiat velut
pluuiam eloquium meum, & descendat si-
cut ros verba mea.* Quod possumus adhuc
Iob 29. n. 23. explicare ex Iob 29. *Expectabant me sicut
pluuiam: & os suum aperiebant quasi ad im-
brem serotinum.* Vbi Hieron. ait: Pluuiæ
in mne copiosam valde eruditionem suæ
scientiæ demonstrat, & laudat auditores
suos, quòd disputante eo, cum grandi desi-
derio expectauerint, &c. Licet enim aperire
os sæpè habitum loquentis reddat, nunc è
contrario tacentis, audientis, & inhiantis ad
rem aliquam salutarem, demonstrat, instar
aridæ terræ, quæ in scissuras finditur, & pan-
ditur, patentéque ore pluuiam de cælo præ-
Ps. 118. n. 131. stolatur. Vnde Dauid dixit: *Os meum ape-
rui, & attraxi spiritum, quia mandata tua
desiderabam.* Vbi Agell. maximū verbi Dei
desiderium hoc habitu corporis indicat, vt
qui ardenti cupiditate rei alicuius æstuant
aut siti maxima laborant, aperto ore spiri-
tum sorbent.

Id autem, quod nos legimus, *Concrescat
vt pluuia doctrina mea*, antiqui codices ha-
bent: *Concrescat in pluuia doctrina mea*, &
idem omnino sensus est nam prepositio, in,
pro, similiter, aut, sicut, ponitur multoties
Psal. 38 n. 8. in scriptura, vt Psal. 38 *Veruntamen in ima-
gine pertransit homo*, id est, sicut imago. &
Psal. 77 n. 69. Psal. 77. *Ædificauit sicut vnicornium san-
ctificium suum, in terra quam fundauit in
sæcula*, id est, sicut terra, quam fundauit in
sæcula: sic namque ibi vertit Symmach. &
Chrysost. in Psal. 115.

Quasi imber super herbam. Iuxta Hebr.
circumloqutione opus est, quoniam signi-
ficatur subtilis, & minuta pluuia instar ca-
pillorum, etenim dictio, *seirim*, est à radice,
sahar, quod est horripilare; vnde, *sear*, id
est, pilus, possétque proinde verti: *Sicut pilis
super herbam*, vel potiùs, *sicut aqua quæ ex
pilis effunditur*, & nos hyssopū appellamus
aspersorium ex pilis constructum, quo aqua

A cum quadam tenuitate aspergitur, vt solet
fieri in Ecclesijs, quando aqua benedicta fi-
delibus irroratur. Significatur itaque do-
ctrina accommodata incipientibus in via
Dei, qui intelliguntur nomine Hebraico si-
gnificante teneram herbam, & vix emergen-
tem è terra.

Et quasi stillæ super gramen. Iuxta Hebr.
etiam circumloqutione opus erat, quando-
quidem significatur grādis vberiórque aqua
B super herbam, indicaturq; doctrina accom-
modata grandioribus, & proficientibus in
via Dei, quemadmodū grandiusculis herbis,
satisue necessaria, accōmodatáque est magna
pluuia, qua, & æstu torrida reuirescant, & ad
maturitatem, fructúmque perueniant.

ANNOTAT. I.

C *Doctrina cælestis nomine pluuiæ significatur.*

VSitatum satis est apud sacros scri-
ptores, vt verbū Dei nomine plu-
uiæ significent, vt apud Isai. *Quo-* *Isai. 52 nu. 10.*
*modo descendit imber, & nix de
cælo, & illuc vltrà non reuertitur, sed ine-
briat terram; sic erit verbum meum quod
egredietur de ore meo, non reuertetur ad me
D vacuū.* Vbi sermo est de euangelica doctri-
na, quæ confertur cum vtili pluuia terram
fœcundante; hoc enim in sacris literis est, nō
reuerti, iuxta illud, *Gladius Saul non est re-* *2. Reg. 1 n. 21.*
uersus inanis. & eodē sensu ibidem dicitur:
Sagitta Ionathæ nunquam rediit retrorsum.
clarius Isai. 36. de Senacherib. *In via qua* *Isai. 36 n. 30.*
venit, per eam reuertetur, id est, nihil effi-
ciet; dictum igitur locum Isai. sic exponit
E Hieron. imò ex illo nostrum aperit. Hoc
dicendum quod euangelicæ sermo doctrinæ
imber appelletur, & pluuia, quas fundunt su-
per terram nubes spirituales, ad quas per-
uenit veritas Dei, quē imbrem, & quas plu-
uias Moyses in Deuter. cantico pollicetur:
*Audiat terra verba oris mea, expectetur
sicut pluuia eloquium meum & descendant
sicut ros verba mea*, vt qui seminauerunt in
lachrymis, in gaudio metant, &c. & in hoc *Eccl. 39 n. 9.*
sensu Eccl. 33. dicitur. *Ipse tamquam imbres*

emittit

emittet eloquia sapientiæ suæ. & lib. Iudic. c. 6. per rorem modò super vellus, modò super aream decidentem doctrinam cælestem intelligunt Theod. ibi. q. 14. Hieronym. ad Paulin. Ambros. proœmio in lib. 1. de Spiritu sancto. August. lib. de vnit. Eccles. c. 5. & in Psalm. 45. & multi alij, & Isai. 5. (*Isa. 5. n. 6.*) *Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem.* Vbi Hieron. per nubes intelligit Apostolos, apostolicosque viros, per quos Deus cælestem imbrem doctrinæ terris impertit; quem etiam locum Tertul. lib. contra Iudæos c. 13. ad fin. intelligit de doctrina cælesti. Et Iob. c. 29. (*Iob 29. n. 23*) *Expectabant me quasi pluuiam, & os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum.* Vnde etiam Philo lib. de profugis explicãs illud: *Ecce ego pluo vobis panes de cælo.* ait: Nam reuera sapientiam æthercam Deus supernè instillat generosis & cupidis animis, &c. Et lib. 2. legis allegoriarum post medium loquẽs de manna, ait: Viden' cibum animæ quale sit, verbum Dei continuum roris simile, &c. In hoc etiam sensu D. Ambros. epist. 11. ad Irenæum explicat illud Deut. 28. *Aperiet Dominus thesaurum suum optimum cælum, vt tribuat pluuiam terræ tuæ.* Hæc est pluuia, inquit ille, eloquium legis, quod irrorat animam, &c. Similia habet Cyrill. Alex. in cap. 10. Zachar. & Hieron. in cap. 28. Iob. Et Glossa in hoc nostro textu habet: Doctrinam legis pluuiæ, & rori comparat; quia à fidelium cordibus germina spiritualis fructus exigit. Hæc enim sunt ager, & vinea Dei, &c.

Vsque adeò verò in sacro sermone inoleuit, vt doctrina cælestis pro pluuia acciperetur, vt ab eadem radice in Hebræo deducantur. Etenim à *iara*, aqua, *more*, Doctor, *iore*, pluuia, & *chora*, lex, seu doctrina deriuantur. Quod si velis rationem noscere huius similitudinis inter cælestem doctrinam, & pluuiam, præter eam, quæ statim occurrit, quod scilicet vtraque de supernè cadant, & adueniant, aliam affert Pierius Valer. lib. 38. Quod, scilicet, imbres longè fæcundiores sint alijs aquis, magísque nutriant & celerius conficiantur; eodémque modo doctrina ea, quæ cælitus instillatur, longè fæcundior est, quam quæ ab hominum opinionibus, mente, & ore emanat, eaque affluenter auditores alluuntur, viuificantur, vegetantur, crescunt, & ad potiora augentur; sicut enim elegantur appellauit Plinius lib. 31. cap. 1. pluuiam animam vitalem è cælis delatam: sic & nos veluti animamur, informamur, & imbuimur doctrina cælesti, veluti anima, vt flores, fructúsque bonorum operum proferamus. Adde etiam ex eodem Plinio ibi c. 3. quod pluuialis aqua quamcitissimè calefiat, qua in re adumbrata videtur cælestis doctrina, quæ veluti ignescit; si non ignis dicitur à Christo missus in terram, si animum promptum, (*Luc. 12 nu. 49.*) paratumque, & in mansuetudine suscipientem insitum verbum inueniat. Vnde Hierem. 23. (*Hier. 23. n. 29.*) *Nunquid non verba mea quasi ignis?* & à Christo edocti discipuli hoc ipsum confessim dixerunt *Nonne cor nostrum ardens erat in via, cùm loqueretur, &c.* (*Luc. 14. n. 32.*)

Adde quod Galenus agens de ponderibus, & mensuris, pluuialem aquam, vtporè purgatissimam, & defæcatissimam vult esse iustam omnium liquorum mensuram, tum etiam alibi cum Hipocrate esse leuissimam, limpidissimam, atque tenuissimam, quanquam ea in re contrarius sit Plinius lib. 36. c. 3. censens aquam pluuialem, neque esse leuissimam, neque non sordidissimam; at nunc adhibenda fides Medicis, si non quo ad vsum, & potum aquæ pluuialis, at saltem quo ad splendorem rei in speciem purgatissima: Sic & doctrina cælestis limpidissima, nihilque terreum habet, quod deprimat, sed quia descendit à Patre luminum, inde etiam ascendere facit; aqua enim in ascensu mensuram descensus seruat, proinde hæc aqua saliens est in vitam æternam, quia inde processit.

Denique è cælo fluens aqua in herbas, fructices, plantasque omnes decidens ea omnia, quæcumque emolliri apta sunt, humectat, pascit, & liberaliter velut anima educat; at in ijs, quæ natura, proprietateque sua obturata, dura, solida, atque repugnantia sunt, proficere nihil quicquam potest: eodem prorsus modo in hominibus erudiendis, instituendísque cælesti pluuiæ accidit: enimverò ij, qui acuto, prompto, docibilique sunt ingenio, minimo negotio eru-

erudiuntur, mollescunt, resoluũtur, decidunt, & complanantur, ac ad intimum cordis perfunduntur; qua de re videndus Aug. in Psal. 142.

Contrà verò qui plumbeum, obtusum, atque honestis disciplinis, & moribus auersum, & monitionibus obduratum animum habent, decidentem repellunt pluuiam, & à se resilire faciunt; inuita siquidem Minerua, nihil rectè fieri, dici ve potest, vt apud Horatium habetur lib. de arte poetica. Quod in obduratis Hebræis videre est, de quibus
Psal. 77 n. 43 Psal. 77. *Quoties exacerbauerunt eum in deserto*, id est, contentiosè aduersus eum egerunt, iussis reluctati sunt, & monitis se opposuerunt. Facit etiam catena Patrum Græcorum hoc in loco: vbi ait: Gramen, & fœnum steriles herbæ sunt & (vt inquit Saluator) in clibanum mittuntur: emittunt autem hæc inculta, & deserta loca. Sciens igitur Moyses sterilitatem audientium, inquit: sicut imber super gramen, & sicut nix super fœnum; in aures scilicet auditorum, nullum ex auditione capientium fructum.

Cùm igitur talis conuenientia reperiatur inter pluuiam, roremque, & cæleste disciplinã, iure optimo dicturus, & docturus Moyses à pluuia auspicatur, nec incongruè sanè Moyses hoc fecit, cui diuinitus ab aqua nomẽ inditum est; Moyses enim Ægyptijs aqua dicitur, in quã a parentibus acerbissimi edicti regij metu proiectus fuerat, & diuinæ prouidentiæ commendatus in cistula iacens, nõ sine numine exemptus est. Hic igitur aptissima loquendi methodo vberrima diuinarum rerum disciplina cælos, terramque instituturus à cælesti aqua felicibus exorditur auspicijs.

ANNOTAT. II.

Nubes appellantur sacri concionatores, qui cælestem emittunt pluuiam.

Satis tritum, vulgaréque est in diuino sermone præcones verbi Dei appellari
A nubes: ad hoc siquidem munus à Deo auocantur cùm ex terrenæ humilitatis humo, & ex sæculi huius mari, ac tumultu, cælesti quadam vi tolluntur, vbi spiritu Dei agitati, quo ipse voluerit deducuntur, quemadmodum nubes è terra, ac mari in aëra sublatæ à ventis impelluntur. Huc pertinere puto, quod desideratus gentibus, & omnium sæculorum votis expetitus aut imber dicatur, aut cũ imbre cõparetur, Isai. 45. *Rorate cœli* Isai. 45 n. 8.
B *desuper, & nubes pluant iustum*. Inde etiam natum existimo vt summum infortunium, grauissimæque minæ censeantur, quæ terræ sitim, & ariditatem à cælestis imbris inopia denunciant; quę in scriptura frequenter sunt Leuit. 26. *Dabo vobis cælũ desuper sicut ferrum*. & Deut 11. *Iratus Dominus claudet* Leuit. 26. n. 19. *cœlum, & pluuiæ non descendent, & terra non dabit germen suum*. Qua de re videndus Arnob. in Psal. 104. Hieron. Isai 5. & 14. & Deut. 11 n. 17
C Daniel. 2 & Zachar. 14. Aug in Psal. 56. 76. 77. 88 96. & 137. Greg. 17. Moral. cap. 14. vbi inter alia sic habet: Nubium nomine prædicatores sancti designantur, qui per mundi partes circumquaque transmissi & verbis nouerant pluere, & miraculis coruscare Quos Isai. Propheta longè anteintuẽs, dixit: *Qui sunt isti, qui vt nubes volant?* Isai. 60 n. 11. Videndus item. 27. Moral cap. 14. vbi in hoc sensu nostrum tex interpretatur. Similia ha-
D bet Theud. ad cit. locum Isai. vbi per nubes intelligit prædicatores qui vniuersum orbẽ perlustrantes cælestis doctrinæ pluuia irrigant. & Hieronymus tom. 7. ad illud Iob. 26. *Qui ligat aquas in nubibus*, ait: Nubes sãctos Doctores interpretamur Ecclesiæ, quia Iob. 26. n. 8. aquas Euangelij portant effundendas, & gubernandas ab Spiritu sancto deferunt, vt irrigentur terræ populorũ, & de cælesti pluuia virtutum fruges spirituali operatione
E multiplicentur; & exponens illud Hieremiæ; *Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in cœlo, & eleuat nubes ad extremis terræ, fulgura in pluuiam fecit*, ait Omnis doctrina Domini de cælestibus fluit, Hiere. 10. n. 13 dicente Dauid: *Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata est, tu verò perfecisti eam: & eleuat siue educit nubes ab extremis terræ*: Nebulæ siue Psal. 67 n. 10 nubes, quibus mandauit Deus ne pluerent Isai 5. n. 6.

1. Cor. 4 n. 9. super Israel imbrem, educuntur ab extremis terræ, quarum vna loquebatur: *Puto enim quod Deus nos Apostolos nouissimos ostendit tanquã mortis destinatos.* Fulgura in pluuiã fecit; cum enim imber de cælo venerit doctrinarum, & arentia hominum corda satiarit; tunc coruscationes inuenies, & clara fulgura sapientiæ, &c. quibus similia habet Gregorius 30. Moral. cap. 3. Clarius Augustinus in Psalm. 35. ibi *Veritas tua vsque ad nubes*; vbi sic ait: Re vera fratres nubes sunt B prædicatores: quando minatur per prædicatores Deus, coruscat per nubes; terret per nubes, & irrigat per pluuiam, quibus similia dixit Psalm. 96. ibi: *Illuxerunt fulgura eius orbi terræ*; ait enim: Vnde fulgurat? de nubibus. Quæ sunt nubes Dei? Prædicatores veritatis. Sic in verbis, sic in factis cùm miranda dicunt, & miracula faciunt, &c Suffragatur Origines homil. 5. in Hierem. vbi C nostrum explicans text. ait: Vnusquisque Sanctorum nubes est. Moyses nubes est, & quasi nubes loquebatur: Attende cælum, & loquar, & audiat terra sermonẽ ex ore meo, expectentur vt pluuia verba mea, si non fuisset nubes, nunquam dixisset: Expectentur vt pluuia verba mea, &c. Similiter Isai. vt nubis loquebatur, & quia ipse nubes erat, alias nubes comprophetantes sibi sciebat,
Isai. 5. n 6. ideò vaticinans aiebat: *Mandabo nubibus* D *meis ne pluant super eam imbrem.* Et quomodo Deus humiles maximè eligit, vt nubes sint, dictum est Psal. 134. *Educens nubes*
Ps. 134. n. 7. *ab extremo terræ*, vt idem Origines statim ait: Si quis ergo sanctus custodiens præceptum Saluatoris factus fuerit in hac vita nouissimus, fit nubes, & educit Dominus non à primis terræ, non à consulibus, non à iudicibus, non à diuitibus: beati enim pauperes spiritu. Vides quomodo ab extremis E educat Deus has corporeas nebulas? Propterea si volum, nubes fieri ad quas perueniat veritas Dei, nouissimi omniũ simus. Sic ille. Cui adhuc addẽ illis Greg. hom. 10. in Ezech vbi ait: Cùm sanctæ exhortationis verba alia mens suscipit, alia recipere recusat, super vnam ciuitatem Dominus pluit, &c. Similia habet D. Thom. in cap. 12. epist. ad Hebr. Hugo Card. in c. 1. Apocal. & Philo Carpath. Episcop. in Cantic. statim

A in principio, dicens: Cælestis doctrina non ex terra scaturit, ac legitur, sed è cælo deriuatur, & fluit; ait enim: *Expectetur vt pluuia eloquium meum, & descendant vt ros verba mea.* Similia sunt quæ habet Rupertus lib. 2. in Leuit. cap. 45. in medio. In quã item sententiam videndus Alcaçar Apocal. 4 n. 1. Annotat. 1. vbi in nostrum argumentum interpreatur illam scalam Iacobo ostẽsam, per quã ascendebant Angeli, & descendebant, vt inde doctrinam haurirent, & ad suggestum descenderent. Gen. 2 n. 12.

Hinc est quod Prophetis dabatur verbũ, & ipsi dicebant: Principium loquendi in Oseæ: Factum est verbum Domini. Et sane verba à Domino accipit concionator, cùm diu se scripturarum studijs dedit, cùm sanctorum Patrum libros diligenter voluit, cũ ab illis didicit, quos Deus dedit in Ecclesia Pastores, & Doctores, cum Deum orauit, vt ipse, qui morbos nouit auditorũ, eas sibi sententias suggerat, ea verba, eam aquã, quę ad animos curandos, abluendos, & fouendos plurimum valeat, & conducat. His efficitur idoneus vt à Deo doceatur, & impleatur, & audiat illud: *Ecce dedi verba mea in ore tuo.* Hierem 1. n. 9.

Sed heu in quam infelicia deuenimus tẽpora, quando huiusmodi nubes in aëra tantum resoluuntur, eò quòd sententiarum põdera negligunt; verba tantùm quærunt: si lingua expeditiori prędíti sint, eius loquacitate contenti theatra conscendunt, facti velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Nec in pœnam ipsorum audaciæ deest inanis auditorum frequentia in quos rectè vetus prouerbium vsurpes, similes habent labra lactucas, & Hieronym. procem. lib. 12. in Isai. ait: Nullus tam imperitus scriptor est, qui lectorem nõ inueniat sui similem, multoque pars maior est Milesias fabellas reuoluentium, quam libros Platonis. De his sanè dicitur: visionẽ cordis sui loquuntur, nõ de ore Domini: fortassis nec cordis sui visiones loquuntur, sed aliorum, quorum conciones, & verba recitant verius quam dicunt, sicut loquitur Riber Oseę 1. num. 23. vbi ait: Quid si fortè suas repetitum venerit olim grex auium plumas? Ecce ego ad Prophetas ait Dominus, qui furantur verba mea vnus- Hiere. 23. n. 16

mea vnusquisque à proximo suo. Mihi isti vere fures verbi Dei videntur, qui, cùm sacris literis nullam operam dederint, nec ius docendi habent, nec quid docent: *Propheta qui habet somnium, narret somnium, & qui habet sermonem meum, loquatur sermonem meum:* qui non habet sermonem Dei, oret prius, precetur, laboret, & quærat; interim taceat dum discit, ebibit, & haurit.

Hiere. 23.n.28.

In quam sententiam videndus Hieron. in c. 3. Ezech vbi obseruat illud: *Cùm pertransissent septem dies, factum est verbum Domini ad me, dicens: Speculatorem dedi te, &c.* Ait ergo, qui speculator futurus est, & Dei verba populo narraturus, multo tempore debet quiescere, vt scilicet à Deo accipiat, & discat, quæ posteà distribuere possit; quod magis exponit in c. 3. Ecclesiastes ad illa verba: *Tempus tacendi, & tempus loquendi.* Pithagoricos reor, inquit, quorum disciplina est tacere per quinquennium, & posteà eruditos loqui, hinc originē fuit traxisse decreti: Discamus itaq; & nos prius non loqui, vt postmodum ad loquendū ora reseremus Sileamº certo tempore, ac ad præceptoris eloquia pendeamus: nihil nobis videatur rectum esse, nisi quod discimus, vt post multum silentium ex discipulis efficiamur magistri; nunc verò pro sæculorum in peius labentium vitio docemus in Ecclesijs quod nescimus. Omnes artes absque Doctore non discimus, sola hæc tam vilis, & facilis est, vt non indigeat præceptore.

Ezech. 3.n.17.

Eccl. 3. n.7.

Hoc etiam notauit Basil. in Psalm. 48 ad illa verba: *Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam.* Si quis, inquit, bōnum prius non habuerit in corde reconditum, quomodo per os thesaurum proferet, quem intus non habet? *Inclinabo in parabolam aurem meam.* Quæ, inquit, ab spiritu didici, ea vobis nuntio; nihil meum, nihil humanum dico. Sed postquam auditor sum factus propositionum spiritus in mysterio tradentis nobis Dei sapientiam aperio vobis, & manifesto propositionem; aperio autem, non aliter quàm per psalterium, &c. Videndus Victor Antioch. in c. 6. Marci. vbi redeuntes à prædicatione discipulos vocauit Christus Dominus, dicens: *Venite seorsum in desertum locum, & requiescite pusillum.* Per hoc, inquit ille, Christus Dominus Ecclesiæ Doctores, & pastores monet, ne externis turbis perpetuò se dedant; sed priuatim sæpè, secretoque agentes animum colligant, eundemque à publicis negotijs, & occupationibus quantum res patitur identidem reuocent, quo scilicet diuinitus perfundantur ea doctrina, quam effundere debent.

Psal 48. n.4.

Marc. 6 n.31.

Facit in hanc sententiam Rupertus lib 9. in Genes. cap 26. vbi illustri allegoria carpit eos, qui non instar nubium à Deo cælestem hauriunt doctrinam; item eos, qui talibus magistris delectantur; virorumque verò nequitiam sic ostendit ad illa verba Genes. *Effusus es sicut aqua: non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.* Huic Ruben similis est, quicunque thorum Dei patris, vel plebis eius regnum adulterino introitu ascendit, scilicet non audientium salutem, siue profectum, sed gloriæ suæ quærendo voluptatem, quemadmodum iste ascendendo patris sui cubile non ex inde generare sobolem, sed proprij corporis quæsiuit explere libidinem: Sic & ante Christi aduentum Pharisæi, Saducæi, Samaritæ, cæterique temporis illius hæretici thorum Dei Patris, id est, sanctę legis scripturam violenter ascendentes plebem eius iniquo semine corruperunt, & post Christi aduentū Cherintus, Marcion, atque Hebeon, cæterique Hæresiarchæ thorum eiusdem Christi, vel doctrinam Euangelij nō vocati ascēdentes, suis quique locis, vel temporibus plebem eius peruersa doctrina commaculauerunt. Vnde sciendum, quod non libera, sed ancilla non vxor legitima fuit, quam adulterauit Ruben, & dicta est Bala. quod interpretatur inueterata. Denique, & quæcūque plebs, siue quæcunque anima libera vel Christi vxor est, legitimo vero amore Christum diligens, adulterium non recipit, incestum non admittit; quæ autem ancilla est, non habens spiritum Domini, in quo est libertas, quæ inueterata est & ambulat in vetustate peccati, citò adulterio succumbit.

Gen. 49 n.4.

Sunt itaque annuntiatores Euāgelij nubes quas Spiritus sancti vis doctrinæ ministros

idoneos constituit eosque ducit, deducit, ac reducit. Quia verò & nubes supra montes Isai. 52 n. 7. solent apparere, de his dicitur: *Quam speciosi super montes pedes annuntiantiu bonũ,* Rom. 10 n. 15. *prædicantiu salutem*: sic enim habet Hebraica lectio, vnde Paulus desumpsit hunc locum. Quòd si velis rationem huius pulchritudinis noscere, audi Tertul. 3. contra Marc. legentem, quam tempestiui pedes, vbi videtur fieri allusio ad tempestiuam aquam, quam nubes opportuno diffundunt tempore, quæ fructus ad maturitatem adducit, & ideo Ambrosius epist. 11. ad Irenæ. legit: Tanquam maturitas in montibus, quasi qui videat pluuiam tempestiuam doctrinæ, & virtutum fructus iam iam videatur cernere. Hieronymus vero legit: Pulchritudo in mõtibus: in Hebræo est verbum quod significat desiderare, & concupiscere; quod enim pulchrum est, & speciosum, concupiscibile item est. Hoc igitur maximè concupiscunt fideles, vt pluuia perfundantur doctrinæ; 4 Cant n. 16. sicut velle etiam videtur sponsa cap. 4. cum ait: *Surge Aquilo, & veni Auster*, qui solet rorem secum deferre, & pluuiam, sicut Plinius docet lib. 2. c. 47. Vnde & Græcis à nimio humore nomen sortitur, teste Phauor. Philos. apud Gell. lib. 2. c. 22. Vnde & nebulosus appellatur plerumque à Poetis, & quoniam nubes in aquas valde admodum resoluit, & pluuias concitat, pincerna aquarum à quibusdam vulgò dicitur.

Quòd si velis videre qualiter primi Ecclesiæ Euangelicæ prædicatores nubes fuerint ab Spiritu sancto in quam partem vellet directę, & vbi esset impetus spiritus, gradientes, recole cap. 8. Act. vbi vir Æthiops Act. 8. n. 27. Eunuchus potens Reginæ Candacis reuertebatur super currum legens Isai. dixit autẽ spiritus Philippo: *Accede, & adiunge te ad currum istum; accurrens autem Philippus annuntiauit illi Iesum, & credentem baptizauit*. Ecce qualiter adductus ab Spiritu sancto fuerit; tunc deinde sequitur: *Spiritus Domini rapuit Philippum, & amplius non vidit eum Eunuchus: & inuentus est in Azoto, & pertransiens euangelizabat ciuitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream*. Ecce reductio istius nubis, & deductio, vt cælestem pluuiam pertransiens instillaret ciui-

A tatibus. Similiter & Act. 13. *Duas nubes Saulum, & Barnabam ab Spiritu sancto electos* Act. 13. n. 2. & 4. *videmus, qui missi ab eode spiritu abierunt Seleuciam, & inde nauigauerunt Cyprum, & cum venissent Salaminam prædicabant verbum Dei*. Deinde Act. 16. *Paulus & Timotheus transeuntes Phrygiam, & Galatiæ* Act. 16. n. 3. & seqq. *regionem vetati sunt ab Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia; cum venissent autem Mysiam tentabant ire in Bithyniam, & non* B *permisit eos spiritus Iesu*. Ecce nubes deductæ, directæ, retentæ ab Spiritu sancto, quæ vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur.

Hinc est quod Hieron. ad illa verba Iob. Iob 37. n. 11. *Frumentum desiderant nubes*, ait: Vsuum frumentum Doctores Ecclesiæ qui velut nubes portant aquas Euangelij, audire desiderat; sicut & illi, qui erant de hoc frumento habitantes Antiochiæ rogabant Paulum, & C Barnabam vt loquerentur eis verbum Dei; & Moyses ait: *Excipiat velut pluuiam eloquium meum*. Vnde Apostolus ait: *Ego plãtaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementũ* 1. Cor. 3 n. 6. *dedit*. & Deus præcepit nubibus suis, dicens: *Ite in vniuersum mundum, prædicate* Mat. 27 n. 19. *Euangelium omni creaturæ*. Proinde quasi vento spiritu Dei, quo vt nubes agebantur, prohibiti sunt ire Bithyniam, & de Iudæa Romam illis transire præceptum, &c. quæ D ibi latissimè prosequitur.

Hæ igitur nubes ab immenso pelago, & infinito mari diuinæ sapientiæ aquam hauriunt, vt pluuiam voluntariam, voluntarieque suscipiendam diffundant populo Dei; de qua pluuia videndus Dionysius Areop. cap. 15. de cælesti Hierarch. aperitque Deus has nubes, qui repleuit; vnde Dauid ait: Psal 50 n. 17 *Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam*; quæ verba commentatus E Greg. ait: Non aliter iustitiam proferre potero, nisi tu labia mea aperias: tu es enim qui ora superborum obstruis, & linguas infantium disertas facis. Hactenus os meum ego ipse aperui, & ideò ex vaniloquio peccatum contraxi, nunc verò vt tu aperias desidero. Illius labia Deus aperit, qui non solũm quid loquitur, sed etiam quando, & vbi, & cui loquatur, attẽdit Dominus dedit mihi linguam, & vitam, quando s. oporteat sermonẽ dicere.

dicere. Meritò ergo sapiens est, qui accepit à Domino quo tempore sit loquendum.

Hinc est quod Chrysost. tom. 5. demonstr. aduersus gentiles, quod Christus sit Deus, ante medium, aduertit doctrinam diuinitus inspiratam prophetis, & prædicatoribus appellari in sacris litteris auditum, non locutionem loquelámue, aut verbum, quod magis in eam quadrare videbatur, quia s. ea loquebantur Prophetæ, quæ à Deo audierant, & acceperant veluti nubes. Sic ergo habet ad illud Pauli Rom 10. desumptū ex Isai. 53.

Rom. 10 n. 16 Isai. 53 n. 1 *Domine quis credidit auditui nostro*? Non dixit, doctrinæ nostræ, sed, auditui nostro; Vbi ostendit quod nō proprium aliquid loquuntur, sed ea ipsa administrarunt, quæ audierunt à Domino; quæ genuina nobis videtur explicatio illius loci, licet ibi aliam afferat idem Chrysost. Sed illam etiam posuit Ambrosius, qui ait: Quis credidit auditui nostro? hoc est, quis credidit quæ audiuimus abs te, & loquimur, &c. Nullam enim aquam emittunt Euangelicæ nubes, nisi à Deo communicatam; sicut nec gradiuntur, nisi ab illo motæ; vnde & Paulus dicit: *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?*

Videndus pro hac re Greg. lib. 17. Moral. vbi rectè ostendit, quomodo Deus aperiat ora istarum nubium, quibus suam Ecclesiā rigat, lætificat, & fœcundat, exponens enim illud Iob. 26. Iob. 26 n. 8 *Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum*, ait: Quid nubes nisi prædicatores appellat? Nam quia in sacro eloquio aliquando aqua scientia dicitur, Prou. 18. n. 5 Salomone attestante Prouerb. 18. *Aqua profunda verba ex ore viri, & torrens redūdans fons sapientiæ* Aqua significari scientiam Dauid Propheta testatur, Psal. 17 n. 12 dicens: *Tenebrosa aqua in nubibus aeris*, vel occulta scientia in Prophetis, si scientiam sanctam, quæ hic aquæ nomine designatur, vt hauriebant corde, ita ore funderent, immensitate eius auditores suos opprimerent potius, quàm rigarent Vnde religata intrinsecus scientia, vt non pariter deorsum erumperet, auditores suos destillatione verborum nutriens nubes illa loquebatur, dicens: 1. Cor. 3 n. 1. *Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi,*

A *non escā*. Quis enim ferre potuisset si raptus ad tertium cælum, raptus in paradisum etiam arcana verba audiens, quę loqui homini non liceret, tam immensos supernæ scientiæ sinus aperiret? Aut cuius non virtutem auditoris oppprimeret, si ea, quæ intrinsecus audire poterat, in quantum carnis lingua sufficeret, extrinsecus inundans, aquæ huius immensit. s emanasset? Vt verò auditores rudes non inundatione scientiæ, sed B moderata prædicationis destillatione foueantur; ligat Deus aquas in nubibus, vt non erumpant pariter deorsum: quia Doctorum prædicationem temperat, vt auditorum infirmitas Doctorum rore cōualescat. Quod bene in Euangelio mystica descriptione narratur, dum dicitur: *Ascendit Iesus in nauiculam Petri, & rogauit vt à terra reduceret pusillum, & ita sedens prædicabat turbis.* Luc. 5. n. 3 Per nauem Petri quid aliud quam commis- C sa Petro Ecclesia designatur? De qua vt Dominus turbis confluentibus prædicet, eam à terra paululum reduci iubet, quam nec in altum duci, & tamen à terra præcipit remoueri, profectò significans, prædicatores suos rudibus debere populis, nec alta nimis de cælestibus, nec tantum terrena prędicare. Aqua itaque ligatur in nubibus, quia prædicatorum scientia infirmorum mentibus loquens, quantum sentire valet, docere pro- D hibetur. Nam plerumque si auditorum cor verbi immensitate corrumpitur, lingua docentiū indiscretionis pœna mulctatur. Vnde scriptum est in Exod. *Si quis aperuerit cisternam, & foderit, & non operuerit eam, cecideritque bos, vel asinus in eam, Dominus cisternæ reddet pretium iumentorum.* Exod. 21 n. 33. Quid enim est, aperire cisternam, nisi intellectu valido Scripturæ arcana penetrare? E Qui ergo cisternam fodit, cooperiat, ne illuc bos vel asinus ruat; quisquis namque ad alta scientiæ fluenta perueniens cum hæc apud bruta audientium corda non contexerit pœnæ reus addicitur. Operienda est itaque cisterna, quia coram paruulis mentibus tegenda est alta scientia, ne vnde cor docentiū ad superna attollitur, inde infirmitas auditorum ad ima delabatur. Dignum quippe est vt qui prædicat, audientis modum consideret: quatenus ipsa prædicatio cum auditoris

totis sui incrementis crescat. Sic quippe agere vnusquisque prædicator debet, sicut cum illo diuinitus agitur, prędicare rudibus non debet quantum cognoscit, quia & ipse de supernis mysterijs cognoscere non valet quanta sunt. Sic Gregorius. Cuius aurea verba pro præsenti re omittere minime duximus.

Similia sunt quæ habet Hieron. ad dictũ locum Iob: *Qui ligat aquas in nubibus &c.* vbi ait: Per has nubes sanctos Doctores interpretemur, qui aquas euangelij portant populis effundendas, vt irrigentur terræ populorũ, & de hac cęlesti pluuia virtutũ fruges spirituali operatione multiplicentur, quas aquas desuperabundantia defluentes ligat Deus in nubibus suis, vt vnicuique secundũ capacitatẽ cordis sui tantũ doctrinæ, tanquã aquam effundat quantum suscipientis possibilitas patitur, ne simul fortassis effusę obsint cordibus minus valentibus abundantiorem suscipere doctrinam, &c. Similia sunt quæ habet ibi. Greg. 17. moral. c. 14. in medio. Videndaque sunt quæ scribit Greg. 26 Moral. c. 13. & 15. & Nazian. in apologet. ad med. vbi loquens de nostro argumento

Hebr. 5 n. 12. per allusionem ad Paulum, dum dixit: *Facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo;* ostendit cælestem doctrinam instar cibi esse, qui, si temperatus sit nutrit, immodicus obruit, eodem modo, & doctrina, & oratione in plagam grãdinis alludens etiam ad illud

Hebr. 6 n. 7 Pauli: *Terra venientem super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis, à quibus colitur accipit benedictionem à Deo.* Confert cælestem doctrinam non largissimæ pluuię, sed imbri tenuiter decidẽti, atque: Quemadmodum ingens pluuia nequaquam maiorem vtilitatem parit, quã ea, quæ minori copia labitur, quippe cum illa vehementia sua terram deuoluat, ac distrahat, forteque etiam ipsa agricolam mulctet: hęc autẽ leniter, & tranquillè defluens altissimeque illabens pinguiorem terram efficit, & cultorem iuuat, spicamque ad maturum fructum nutrit: eodem modo nec copiosa, verbisque affluens oratio sapienti oratione vtilior censenda est; illa enim exigua fortasse voluptate affectum auditorem relinquit, simulque cum percusso aëre dis-

A soluitur, nec quidquam aliud virium habet, quàm vt verborum lenocinio, quasi præstigijs quibusdam, auidas hominum aures deliniat. Hæc autem mentem penetrat, dilatatumque os, & spiritum implet, nec in ipso ortu extinguitur, sed frugem ingentem paucis syllabis gignit, &c. Hoc igitur vt contingat necesse est Spiritus sancti assistentia, qui nubem cõcludat, & aperiat, prout oportere censuerit, ne potius obruat quam irriget;

B nam sicut dixit Chrysol. serm. 43. Populis populariter est loquẽdum, communio compellenda est sermone communi, omnibus necessaria dicenda sunt more omnium, &c. Et iuxta dicta intelligetur locus ille Malachię 2. *Labia Sacerdotis custodient scientiã & legẽ requirent ex ore eius;* vbi Sacerdotes, per quos designãtur prædicatores, & magistri, dũ custodiunt scientiã, nõ auari censendi sunt, sed eam custodire, vt dispensent cũ discre- Mala. 2. n. 7

C tione, neq; enim debent illico totũ scientiæ thesaurum effundere, & margaritas ante porcos iacere, sed prudenter clauibus obsignatũ habere, vt pro ratione temporis, loci, & personarum distribuãt, prout viderint expedire. Ideo enim & Isaiæ 8. dicitur: *Signa legẽ, liga testimoniũ in discipulis meis.* Hebr. habetur: *in doctis meis*, vt sit sensus; satis de his hactenus: non enim capaces sunt audiendi hæc mysteria: ne ergo tu & cæteri Isai. 8 n. 16

D docti mei ea in propatulo habeatis, inutilitérve proferatis, sed signata potius, & recondita, vt animis aptis instilletis, non vero vt prodigatis, & indecenter effundatis.

Repleuerat olim Deus nubem illam doctrina sua, Prophetam scilicet Ionam, vt Niniuitis instillaret, & cum diuinum flatũ sequi deberet, & pluere vbi Deus iusserat; aliò viam arripuit, vt fugeret à facie Domini, & quia vento quo dirigebatur, obstitit,

E Dominus misit ventum in mare & facta est tẽpestas magna, nauisque periclitabatur conteri. Licet autem verum sit quod tempestates suas habent causas naturales; ex exhalationibus enim patiter, & aere commoto fiunt, vnde pleraque sunt præsagia tempestatum, quæ à nautis longa experientia deprehenduntur, sicut docet Basil. hom. 7. Hexam. Ambros. lib. 5. Hexam. c. 9 quibus suffragatur Plutarc. in lib. de causis natural. Plin.

A tal. Plin.lib. 18.c. 35. quæ omnia accepit à Poeta ad calcem lib. 1. Georgic. hæc tamen tẽpestas ministrata est à diuina prouidentia, sedato enim vastissimo mari, sola ea pelagi pars agitata est, quam nauis Ionæ nauigabat, sicut acute colligit Theophylact. Cuius rei illud est efficax argumentum, quia alias non mitterentur sortes ad deprehendendam causam tantæ tempestatis, si ea communis foret. Theophylacto accedere videtur Hieron. ibi. cum ait: in tranquillitate tempestas B oritur, nihil, Deo aduersante, securum.

Quod si legenti hæc assertio non placeat, necessariò fateri tenebitur insolitam fuisse eam tempestatem, & vehementiorem quam vnquam nautæ passi fuerint, vnde compulsi sunt Deum inuocare, & causam tantæ commotionis indagare, sicut bene notauit Chrysost hom. 1. de pœnit ad med. vbi ait: Nouerat gubernator ipsa experientia insuetam illam esse hyemem, atque à Deo illatam pla- C gam, maiores humana industria fluctus, vbi gubernatoris manus nunquam profuerant; alterius enim maioris gubernatoris rei illius casus hunc vniuersum scilicet gubernantis mundum, ope, atque superno indigebat auxilio: propterea, & illi remos, & vela & funes, atque diuersa dimittentes, orationi instantes, manus tendebant, Deumque orabant. Vbi vero neque sic profecerunt, mi- D serunt sortes, & prodidit de cętero sors noxium. Sic Chrysost. Ostendit quo impetu tandem desæuierit Deus in nubem, quæ ministerio suo noluerat fungi, & quomodo cõprehenderit spiritus tempestatis illum, qui Dei spiritum contempsit, & qui minas Niniuitis proponere iubetur; minatur etiam supplicium illis, qui cum nubes sint ad irrigandos populos huius muneris penitus obliti à diuino spiritu se deduci nequaquam E permittunt.

Quod vero magis notandum, imo & timendum est ab ijs, qui inobedientẽ Ionã imitantur, quod magister à Deo edoctus & Propheta destinatus, dum munere abutitur suo, stultus redditus est & insciùs factus. in eam enim dementiam prolapsus, est vt à facie Dei constituerit fugere, quam nemo effugit, sicut bene prosequitur citatus Chryso. cum ait: Quonam fugis homo. Nunquid & alium audiuisti prophetam dicentem: *Quo vadam à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?* in terram? sed *Domini est terra, & plenitudo eius*; si ad infernum? *adest*: si in cælũ: *tu illic es*: si in mare? *& illic tenebit me dexteratua*. Sed tale est peccatum, quod & ad ignorantiam multam nostrã redigit animam, & cætera quæ prosequitur, vt ostendat inscitiam peccantis prophetæ, qui magister fuerat à Deo constitutus ad instruendũ populum Niniuitarum; fit enim iusto Dei iudicio, vt qui magisterio, & scientia à Deo infusa abutitur, in extremam deueniat stultitiam, & eam incurrat dementiam, quam vulgares etiam homines vitare solent. *Psal.* 138 *n.*7 *Psal.*23 *n.*1.

Contra hos audiendus Paulus, cum ait: *Non sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex syncæritate sicut ex Deo coram Deo in Christo loquimur*, quo in loco Lyran. ait: Adultera dicitur mulier, quę semẽ suscipit ab alio quam à proprio viro, semen autẽ est verbũ Dei: quod propter Dei gloriã, & honorem suscipiendum est ad prædicandum. Sic ille probat adulteriũ Prædicatorũ, qui suscepto rore cælesti instar nubium non diffundunt: alij vt Vatablus legunt: *Non cauponantes verbum Dei*, quod ex additione Pauli Burg. ibi debemus intelligere ex illo Isai. *Vinum tuum mixtum est aqua*, vbi alij legunt, *caupones tui miscent vinum aqua* explicansque glossa quid sit, ait: Præcepta sanctæ scripturæ, quibus corrigere debet auditores, ad illorum voluntatem emollit. Videtur itaque metaphora sumpta à cauponibus, qui vinum vendendum aqua superinfusa augent, vt plus lucrentur; augetur quidem vinum, sed hebetatur, vimque suam, virtutem, & efficaciam amittit; istorum instar adulterantes verbum Dei & qui prolem illi non acquirunt, sed lucrum sectantur, aut inanem vulgi opinionem consectantur, & hominum gloriam aucupantur, aciem diuini gladij obtundunt, efficaciã diuini verbi hebetant, & vim diuini seminis diluunt, moremque gerunt dicentibus: *Nolite videre, & aspicientibus; nolite aspicere ea, quæ recta sunt, loquimini nobis placentia, videte nobis errores, &c.* Vbi notandum est quod pro placentia in Hebræo habetur: *dispertita*, ac si diceret: loquimini nobis dispertita, id est, *2 Cor.*2 *n.*17. *Isai.* 1 *n.*22. *Isai.*30. *n.*10

Malac. 2.17 *Isai.*8 *n.*16

id est, quæ nullum petant, pungant, aut offendant; quod possumus explicare adhuc ex illo Prouerb. 28. *Qui corripit hominem, gratiam postea inueniet apud eum, magis quam ille, qui per linguæ blandimenta decipit.* Alia litera habet: *Postea inueniet gratiam plusquam dispertiens linguam*; etenim dispertire linguam est loqui lubrica, & quæ non offendant, quod inquì auditores à falsis prædicatoribus volunt, dum dicunt, loquimini nobis placentia, seu dispertita, id est, loquimini nobis varia dulcedine, & lectione consignatum sermonem, ne vitia nobis exprobretis, ne ad emendationem vrgeatis, ne futura supplicia proponatis, ne ex ore vestro quæ pungant, & corda transfigant, proferatis. Hi igitur, qui sic loquuntur placentia, & audientium voluntatibus obsequuntur, adulteræ deprehéduntur nubes, nec ex Deo, & coram Deo videntur loqui, cum nec proferant, quæ à Deo acceperunt, nec Deum sibi, dum docent, præsentem contemplentur, vt coram Deo videantur loqui.

Prou. 28 n. 23.

A

B

C

Quia verò caupones sunt, & aquam vino miscent, plures ad illos audiendos accurrunt quam vel quærant, vel patiantur ex Deo, & coram Deo loquentes; confluunt enim homines ad blandiloquos, & placentia loquentes; fugiunt, & detestantur vere ex Deo loquentes, nam hoc esse solet hominum ingenium, vnde Lactant. lib. 3. Diuinar. instit. c. 16. & 17. aduertit Epicuri sectá plurimos habuisse assertores, imo plures quam cæterorum philosophorum scholas, quod plus docuerit voluptatis. Epicuri, inquit, disciplina multo plus celebrior semper fuit, non quia veri aliquid afferat, sed quia multos ad populare nomen voluptatis inuitat: nemo enim non in vitia pronus est, &c.

D

Hinc est quod Hierony. lib. 2. contra Iouinia ad finem ipsum alloquens ait: Ne glorieris quod multos discipulos habeas: filius Dei docuit in Iudæa & duodecim tantum illum Apostoli sequebantur, Pharisæorum autem doctrinæ omnis populus applaudebat, dicens: *Crucifige, crucifige eum, non habemus regē, nisi Cæsarem*, id est vitia sequimur, non virtutes, Epicurum, non Christū, Iouinianum, & non Apostolum Paulum:

E

quod multi acquiescunt sententiæ tuæ indicium voluptatis est: non enim tam te loquétem probant, quam suis fauent vitijs: pro magna sapientia deputes si plures proci post te currant, quos gehennæ succidiæ nutris? Post præconium tuum, & balnea, quæ viros pariter, & fæminas lauant, omnis impatiétia, quæ ardentem prius libidinem, quasi verecundiæ vestibus tegebat, nudata est, & exposita; quæ ante in occulto erant, nunc in propatulo sunt. Ostendisti tales discipulos, non fecisti, hoc profecit doctrina tua, vt peccatum, nec pœnitentiam quidem habeat, &c.

Est optimus hac de re locus Hierem. 28. à principio, vbi Ananias in domo Domini coram Sacerdotibus, & omni populo plura prospera dixit contra Hierem. prædictioné, & tulit catenam de collo Hierem. Prophetæ, & confregit eam, dicens: *Sic confringā iugum Nabuchodonosor Regis Babylonis post duos annos*: quæ omnia falsa erant; vnde & illi dixit Hierem. *Audi Anania non misit te Dominus, & tu confidere fecisti populū istum in mendacio, idcirco hæc dicit Dominus Ecce ego mittam te à facie terræ: hoc anno morieris; aduersum enim Dominum loquutus es, & mortuus est Ananias in anno illo.* Reddit igitur Hieron. tantæ audaciæ causam, & cur in domo Domini coram principibus, & Sacerdotibus ausus fuerit insurgere pseudo-propheta contra sanctissimum virum dicens, Habet fiduciam in templo Domini loqui contra Prophetam, quia prospera populo pollicetur, & libenter audiuntur mendacia; præsertim quæ læta promittunt. Hieremias dixerat etiam cætera vasa, vel templi, vel domus regiæ, & vniuersi populi, quæ Nabuchodonosor demiserat, transferenda Babylonem, hîc autem è contrario ea etiam, quę translata fuerant referéda promittit. Sic ille qui etiam lib. 2. contra Iouinian. ad finem eundem locum expendens ait: Hieremias captiuitatē nuntians lapidatur à populo: Ananias filius Assur frāgebat ad præsens ligneas torques, & in futurum ferreas præparabat: semper pseudoprophetæ dulcia pollicentur, & ad modicū placent. Amara est veritas, & qui eam prędicant, replentur amaritudine; in azymis enim

Ier. 28 n. 11.

enim veritatis & synceritatis Domini Pascha celebratur, & cum amaritudinibus comeditur, &c.

Mich.2 n.11 Hinc est quod Michæas dixit: *Vtinam nõ essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer*: quia sicut notauit Hieronymus superiori loco, qui vera dicunt, non tam placide audiuntur, quam qui ad placitum loquuntur, & cauponantur verbum Dei. Qua de re consulendus erit idem Hieronymus ad

Eccles. 9 n.11 illa Salomonis verba: *Vidi sub sole, nec sapientium panem, nec Doctorum diuitias, nec artificum gratiã, sed tempus casumque in omnibus.* Quod totum conuertit in præcius institutum contra imperitos auditores, qui placentia tantum sectantur, & stulta, floridaque; nõ solida vera, & profutura quærunt, & loquuntur; sic ergo habet: Quod, ait non est sapientibus panis, quotidie hoc probatur exemplo multorum, qui cum sapientissimi sint, necessarij indigent. & illud non est scientibus gratia: videas enim in Ecclesia imperitissimos quosque florere, & quia nutrierunt frontis audaciam, & volubilitatem linguæ consequuti sunt: dum non recogitant quid loquantur, prudentes se, & eruditos arbitrantur: maxime si fauorem vulgi habuerint, qui magis dictis lenioribus delectatur & commouetur; & è contrario eruditum virum latere in obscuro, & persecutiones pati, & non solum in populo gloriã non habere, sed inopia, & egestate tabescere. Hæc autem fiunt, quia incerto statu feruntur omnia, & non est in præsenti retributio meritorum, sed in futuro, &c.

Videndus idem Hieron. cum loquitur de ijs, qui apud Danielem, *Bibebant in vasis*

Dan.5 n.3.&4 *aureis, & argenteis, & laudabant Deos suos aureos, & argenteos, ferreos, ligneosque, & lapideos*, quod totum conuertit in prophanos diuini verbi proclamatores, dicens: Omnis doctrina contraria veritati, quę assumit verba prophetarum, & testimonijs diuinæ scripturæ abutitur ad sensum suum & dat bibere his, quos decipit, & cum quibus fornicata est tollat vasa templi Dei, & inebrietur in eis: & non Deum, cuius vasa sunt, sed Deos laudet aureos, & argenteos, æneos, & ferreos, ligneosque, & lapideos: aurei mihi videntur hi, qui sæculari ratione com-

A positi sunt; argentei, qui habent eloquij venustatem, & rethorica arte constructi sunt. Qui autem inserunt fabulas Poetarum, & vetustis traditionibus vtuntur habentes inter se multum vel elegantiæ, vel stultitiæ differentiam, isti vocantur ænei, & ferrei qui autem penitus inepta proponunt, lignei appellantur, & lapidei. Sic Hieron. describit profanorum concionatorum differentias, ex quibus plane constabit, eos nullatenus esse

B nubes, nec à Deo communicata effundere, nec Dei spiritu agi, aut deduci, sed proprio, vel vanæ gloriæ flatu. Simila sunt quæ docuit idem Hieron in c.5. Mich. ad illa verba. *Destruam omnes munitiones, & maleficia* Mich.5

de manu tua vbi vanam doctrinam appellat n.11. veneficia, quæ insipientes, & venefici concionatores auditoribus instillant & propinant. Auferam, inquit, maleficia, quibus vel ipse decipiebaris ab alijs, vel deceptus alios

C decipiebas, & loquentes, siue pronuntiantes non erunt tibi. Nunc loquentibus, & pronũtiantibus plenus est orbis: loquuntur quæ nesciunt, docent quæ non didicerunt: magistri sunt cum discipuli antea non fuerint. Cũ ergo docuerit Deus hominem scientiam, cessabunt falsæ præsumptiones Sic Hieron. ostendit quantum distent veræ nubes ab adulterinis.

Videndus pro istius rei complemẽto Hie-

D ron. Oseæ in c.4. vbi explicat illa verba, *Peccata populi mei comedent*, in hunc modum Osea 4 n.8

Comedent peccata populi, id est, ex eis viuunt, dissimulant enim peccata, quæ laudãt: ita plurima admittuntur, plurimaque simul ad eorum quæstum afferuntur hostiæ, & populum spoliant, &c. Quibus simila habet Greg homil.17. in Euang. vbi ait: Cur peccata populi comedere dicuntur, nisi quia peccata delinquentium fouent? &c. Est optimus pro hac re locus apud Hugonẽ Car-

E dinalem in c.1. Apocalyp. ad illa verba: *Pedes eius similes auricalco*, vbi ita: Pedes sunt moderni Doctores Ecclesiæ, qui sunt æri similes, sed Apostoli primi rectores Ecclesię, qui quasi caput fuerunt, auro comparabantur: æs minus ponderosum est quam aurum, minus valens, minus fulgens, minus pretiosum, minus ductile, sed è conuerso magis sonorum, magis rigidum, magis corrosiuum,

magis copiosum, & plura vasa facta sunt in A templo de ære, quam de auro, 3. Reg. 7. horũ mihi sunt non in camino ardenti, & benedicit sicut in camino, quia videntur esse inflammati, & accensi charitate, qui tamẽ sunt frigidi, de quibus Paulus 1. Corinth. 13.
1. Cor. 13. n. 1. *Si linguis hominum loquar, &c. factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens, &c.*

Cant. 4 n. 5 Non omittendus hoc in loco est Gregor. lib. 30. Moral. c. 22. vbi existimat sacri verbi B concionatores esse sponsi vbera meliora vino, per quæ Deus populis lac impertit, vt illi videãt iterũ, atq; iterũ, quod lac immulgeãt auditoribus; nisi enim salutare fuerit, Christi nõ erit. Mira sane laus concionatorij muneris, quod illius ministri vbera dicantur Dei; per hos enim Deus hominibus sua impertit viscera, quod longè maius quid est quã quod nubes sint, sicut in præsenti prosequimur. Sed timendum valde, ne pro diuino lacte, quod regium est, & regios alit spiritus, vtpote ex Regis mamilla expressum, C lac aliud noxium, non à Deo, sed ab humanis visceribus, à vana nimirum, & prophana eruditione, ab humano odio, vel amore, qualibetue alia passione, auditoribus præbeant, alantq; viperinos potius, aut lupinos catulos, quam Ecclesiæ alumnos, aut Dei filios: vt igitur vbera affixa sunt pectori, sic curare debet prius concionator, vt maximè D adhærescat Deo, eiusque spiritum ipse hauriat, quem in alios effundat, vt à Christi lacte Christianum hominem, aut verius in homine Christiano Christum informet, alioqui fundet verba inania, neque aliud sonabunt, quam quod æs sonans, aut cymbalum tinniens, quod quidem supplicij loco ponitur his, qui à Deo recesserunt, cum dicitur: *Da eis vbera arentia.*

E Meminerint insuper Apostolici viri, prædicatores, & magistri, quod non tantum
Osea. 9. n. 14. nubes dicuntur, quæ à terra eleuantur, sed Angeli etiam, qui cælum conscendunt, vt inde doctrinam hauriant, & ad suggestum descendant; sic enim interpretatur Alcaçar in c 4. Apocal. n 1. annotat. 1. illam Iacobi scalam, de qua Genes. 28. in ea enim est sẽ-
Gen. 28 n. 12. tentia, vt asserat Deum non innixum scalæ in superiori parte, sed in inferiori; insuper ait, Angelos ascendentes, & descendentes non alatos fuisse volitantes per aëra, sed gradatim ascendentes, proindeque homines, qui ratiocinationis vsu à natura ipsa constricti; cum ad rerum cælestium cognitionẽ ascendunt, apposite considerantur, non alis, sed rationis, ac discursus scala, quasi quibusdam gradibus innitentes ascendere, dum mentis, & ingenij ratiocinatione sese paulatim attollunt; cum tamen Angeli, vel minimo momento quasi vnico, & rapidissimo volatu, eò simul vi mentis perspicacissimæ feruntur, quò ingenij aciem destinant, & cum cælum eorum propium sit domiciliũ, vt homines conueniant, non prius nobis proponi deberent ascendentes, mox descendentes, sed è contra.

Homines igitur apostolicos putat esse hos Angelos, qui vt regni Dei mysteria prędicent, debent prius conscendere, vt inde percipiant quæ doceant; scitè enim Diogenes Cynicus disputanti cuidam de cælestibus dixit: Quando de cælo venisti? Phrasisque vsitata est scripturæ, qua ascendere in cælum idem sonat, quod ascendere ad diuina mysteria cernenda, & contemplanda, descendere verò dicitur ad illa eulganda hominibus, vt patet ex Deut. cum dicitur, *Mãdatum hoc non est in cælo situm, vt possis dicere; quis nostrũm valet ad cælum ascendere, vt deferat illud ad nos, & audiamus?* Ad quem locum alludens Paulus, ait: *Ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in celũ?* & subdit, *id est, Christum deducere.* Quasi diceret; id quod optare poteras quando dicebas; vtinam quis ascenderet in cælum, atque descenderet; id ipsum cumulatissimè tibi Deus concessit efficiendo vt Christus descenderet de cælo. Idem colliges etiam ex Prouerbijs cap. 30. Deut. 30. n. 12 Rom. 10. n. 6 Prou. 30. n. 4.

Ecce igitur ascensus, & descensus Angelorum, qui cum propheticus fuerit, adimpletum asserit Christus Dominus suo aduentu, cùm dixit: *Amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes;* quæ verba si attentè expendantur, & connectantur cum textu, magnam cælestium mysteriorum reuelationem & referationem probant; vnde Cyrill. lib. 2. in Ioan. c. 3. cui suffragatur Tolet. ad prædicta Ioan. 1 n. 51

A prædicta verba Christi air, ea non ad aliquē diem singularem, sed ad totam Christi dispensationem pertinere. i. ad legis Euangelicæ tempus. & Aug. & Beda expressè nomine Angelorum prædicatores Euangelicos intelligunt, tum ad dictum Ioannis locum, tum etiam in scala Iacob; & hac fortassis ratione Paulus dixit: *Conuersatio nostra in cælis est.* Philip. 3. n. 20. Hoc dixerim in tanti muneris commendationem, & recordationem summæ B auctoritatis, & dignitatis, qua pollet, & vt nihil docere, aut effundere audeant prædictę nubes, probati Angeli, nisi quod à Deo acceperint; sic enim puluis, & terra nostra arida, cælitus irrigata & fæcundata, non tam spinas, & tribulos germinabit, sed flores, fructusque vberrimos.

Hinc est quod Dauid dixit Domino: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Ps. 142 n. 6. vbi Aug. C explicans, quā desiderauerit aquam, ait: Cōplue me ad faciendum fructum bonum; Dominus enim dabit suauitatem, vt terra nostra det fructum suum. Anima mea velut terra sine aqua tibi; non mihi, sed tibi. Sitire tibi possum, me irrigare non possum: citò exaudi me Domine, complue me, ne sim puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Abundat mare, inundat, copiosum est, fluctuat, sed amarum est; discreta item est aqua, ap- D paruit arida anima mea: irriga eam, quia velut terra sine aqua tibi, &c. Quo in loco D. Augustinus alludit ad illud Genes. Genes. 1 n. 9. *Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt in locum vnum, & appareat arida, & factum est ita.* Vt sit sensus; non desunt mihi aquæ sub cælo, & super terram, quibus fortassis arbitraretur quis nostram posse irrigari animam, qualis profectò est humana sapientia, & eloquentia, & mundana doctrina, cui olim operam dedi, quam ebibi, & qua mea mens E abundare videtur, sed hæ aquæ cùm solam terram sapiant qualibet agitentur, & commoueantur aura, & amaræ insuper sint, sitim potius accendunt, quam extinguant; insuper, & sterilitatem inferunt, non fæcunditatem afferunt, proinde in vnum locum, imò & in se iussu tuo congregentur, & arida appareat mea terra, meaque mens; apertoque ore expetat, & postulet aquam, imbrem, ac rorem, quo irrigetur, lætificetur, & fæcun-

A detur, vt & germinare, & fructum ferre queat; de qua pluuia intelligit Hieron. illud Oseæ 6 *Veniet quasi imber vobis temporaneus, & serotinus.* Oseæ 6. n. 4. etenim si consurgimus ad eum diluculo post peccati noctem, ac iustitiæ tenebras tēporaneum imbrē, & antelucanum rorem elargitur, si verò ad vesperam serò, & in fine diei præsentis vitæ expectamus aquam cælestem, serotinū imbrē B mittit. In quam sententiam commentatur Orig. ex nostro præsēti tex. illa verba Leuit. 26. *Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea custodieritis, & feceritis ea, dabo vobis pluuias temporibus suis, & terra gignet germen suum & pomis arbores replebuntur.* Leu. 26 n. 4 Sic ergo habet Orig. hom. 16. in Leuit. hoc de temporali pluuia intelligi non valet, quia hac scriptum est; quia *pluit Dominus super iustos, & iniustos* Matth. 5 sed C intelligendum esse de pluuia spirituali, de qua in Deut. dicitur: *Audite cæli, &c concrescat vt pluuia doctrina.* Dabo ergo, inquit, vobis pluuiam in tempore, necessario addit, in tempore; sicut enim imber iste terrenus, si importune veniat. i. cum messis colligitur, cū frumenta teruntur in areis, obesse magis, quam prodesse videbitur; ita & ij, quibus pluuia verbi Dei ministranda committitur, obseruare debent id, quod dicit sacra Scri- D ptura, vt in tempore præbeant. i. ne ebrio, ne occupato in alijs animo, cum attentus esse non potest, vel cum alieni vitij languore constrictus est, & non Doctori, sed morbo proprio interior præstatur auditus. prudenter ergo conijciat, vbi potest vacare mens, vbi sobrius, vbi intentus auditor est, & ibi pluuiam ministrat in tempore; sicut & tritici mensuram seruus fidelis, prudens in Euangelio conseruis dare iubetur in tempore: Matt. 24. E sed & aliter possumus intelligere, quod mādatur imber in tempore dandus. Puer est aliquis, & paruulus in fide indiget pluuia, sed lactis pluuia; sicut enim dixit ille, qui sciebat pluuias in tempore dispensare: *Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis* 1. Cor. 3 n. 2 Hebr. 5 n. 12. oportet ergo metiri doctrinam pro virium qualitate, &c.

Nisi forte hoc velimus intelligere secundum phrasim Scripturæ iuxta quam per rorem, & pluuiam aliquando belli impetus, & armo-

2.Reg. 17.n.11 armorum strepitus designatur, qua de re est A optimus locus 2.Reg 17.vbi Chusai ad Absalon ait: *Congregetur ad te vniuersus Israel à Dan vsque Bersabee quasi arena maris innumerabilis, & tu eris in medio eorum, & irruemus super eum in quocumque loco inuentus fuerit: & operiemus eum sicut cadere solet ros super terram, & non relinquemus de nostris, qui cum eo sunt ne vnū quidem.* Vbi cadere ros super terram pertinet ad iacula, tela, missilia, & lapides quæ leuis B armaturæ milites iacere solebant primo statim congressu; vnde Beroaldus in cōment. ad lib.2. Apul ait: Rorarij apud antiquos appellantur milites, qui primi prælium committebant à rore dicti, quod antè rorat quā pluit. Et ad illud Ezechiel. cap. 4. Nubes magna, & ignis inuoluens, ait Theodoretus; significat hastarum, & iaculorum omnisque generis telorum copiam, & quasi inundationem. C

Psal. 109.n.4 Quo fortè sensu possumus exponere illud Psalm. *Ex vtero ante luciferum genui te;* vbi alia litera habet: *Ex vtero auroræ tibi ros natiuitatis tuæ.* vt sit sensus; ab vtero matris tuæ, & ex primordijs natiuitatis tuæ obnoxius apparuisti miseriarum, pœnalitatum, & persecutionum telis, quæ super te veniunt velut ros super terram.

Quo etiam sensu possumus exponere, nec ineptè, illud Cantic. *Aperi mihi soror mea, quia capilli mei pleni sunt rore, &* D Cant.5 n.2 *cincinni mei guttis noctium.* Vbi sponsus animarum nostrarum adducens sponsam quò citiùs illi fores aperiat, conqueritur se multa ob illius amorem sustinere opprobria, & persecutiones, quibus omnino repletur super se cadentibus, non aliter atque ros cadere solet. Nec mirum, siquidem erat signum, cui contradicebatur, & ille, qui a sponsa dicitur candidus, signum autē, seu E album nos dicimus in quod collimantur sagittæ. Is igitur, qui candidus erat sponsus peccatorum telis vndequaque petitus nō aliter repletus proponitur quàm terra rore desuper cadente: neque enim par erat, vt qui amoris incendio deflagrabat. de rore tantùm super eū cadente conquereretur aut meritum sibi asciceret à guttis noctium decidentibus, sed à persecutionum telis, iniuriarum iaculis, & pœnarum missilibus.

In hoc ergo sensu possumus deducere hunc locum, vt significet Moyses se velle, vt verba prædicationis tela sint, quæ transfigant corda, & vsque ad diuisionem animæ penetrent. Neque absonum est in sacris literis doctrinalia verba tela, armaque appellari, quibus peccata confodiuntur, & extinguuntur; nam Paulus gladiū appellauit verbum Dei, Ephes.6 n.17 & in hoc sensu adducitur à Pineda lib.5. de rebus Salom. cap. 4. & explicatur locus ille Isaiæ: Isa.26 n.19 *Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent, expergiscimini, & laudate qui habitatis in puluere, quia ros lucis ros tuus.* Vbi per rorem intelligit pluuiam sagittarum quas Deus, eiusque ministri in corda audientium mittunt. Hinc etiam plerique per sagittam electam intelligunt concionatores verbi Dei, sicut videre est apud Sanct. Isai.49 n.2 ibi, qui de re videndus Hieronymus epist. ad Princip. vbi Paulum prædicantem sagittam esse dicit, & in illud Psalm. *Sagitta tua acuta*, Psal.44 n.6 ait: prædicationes corda hominum transfigentes acutæ, quia vsque ad interiora cordis penetrant; estque optimus hac pe re locus 4. Reg. 13. vbi Eliseus dixit Ioas 4.Reg. 13.n.17 Regi Israel: *Iace sagittam, & iecit, & ait Eliseus; Sagitta salutis Domini, &c.* Vbi Rabbinus ait: Doctoribus præcipitur iaculo prædicationis terram, id est, carnales, percutere, &c. quæ prosequitur in hanc sententiam. Vnde, & quia iacula sunt, dolorem, non risum causare debent, & magno conatu intima penetrare, quod dixit Hieron. ad Nepotia cūm ait: Delicatus magister est qui pleno ventre de ieiunijs disputat: docente te in Ecclesia, non clamor populi, sed gemitus suscitetur, lachrymæ auditorum laudes tuæ sint, &c. quibus similia habet Epist. ad Rust. de forma bene viuendi, & ad illud Ecclesi. Eccles. 12.n.11 *Verba sapientum sicut stimuli.* Vbi Hieron. ait: si cuius igitur verba non pungunt, huius sermo non est sapiens. Facit & illud Act. *Durum est tibi contra stimulum calcitrare.* Act.9. n.5 Quod Ignatius epist. ad Philip. ita explicat: Durum est prædicationem Apostolorum reijcere; videndúsque erit pro hac doctrina Cyprianus epist. ad Donatum, vbi ait: Accipe non diserta, sed fortia; & Augustinus

gustinus 4. de doctrina Christiana, cap. 14.
Pluuiam igitur m ttit Deus missilium, & sagittarum acutissimarum, quibus hominũ corda, quantumuis inimicissimorum charitate vulnerata deijcit, & prosternit, imò attrahit, conciliat, obsequentissimamque facit. vnde Gregorius, & Beda prædicatoribus accommodant illud Prouerb. *Verte impios, & non erunt*, id est, ita illos ad te conuerte missis in corda eorum tuæ prædicationis sagittis, & ad pedes tuos deijce, vt quod fuerant, non sint amplius.

Quis non videat sagitta Domini transfixum Paulum, quando audita illius voce in terram cadens, & tremens ac stupens dixit: *Domine quid me vis facere?* Quis nõ cadẽtes quasi ex alto populos opertos rore sagittarum Dei incredibili impetu, & celeritate confluentes ad Regem bellatorem, imò triumphatorẽ contemplaretur, cũ conuertebatur, id est, refundebatur ad illum multitudo maris, fortitudo (.i. exercitus hostium sponte se illi submittentium) gentium ad illud veniebat. Videndus de huiusmodi sagittatione August. in Psal. 119. vbi ait: Nouit Dominus vulnerare ad amorẽ & nemo pulchrius sagittat, quam qui verbo sagittat, vt faciat amantem. Similia sunt quæ habet Bernard. serm. 29. in Cant. & Ambros. in exhortat. ad Virg.

Sunt itaque verba Apostolorum & prædicantium, quę instar roris super corda audientium debent fluere; de quibus Sanctius, & Bened. intelligunt Zachar. cùm ait: *Extendi mihi Iudam quasi arcũ*, proindeq; non aliò verba, & sagittas collimare debent, quàm in corda, & animos eorum, quos docent Imitentur omnes illum, qui cùm Alconis Cretensis filiũ rapuisset draco, illæso filio draconem sagitta confecit: qua de re videndus Manil. Valer. Flac. in argonau. sic & prædicatores sauciare debent cor, seu peccatũ vt intereat, personã non vulnerare, memores quod in dicto facto circa filiũ Alconis, vt ait Manil. Ars erat esse patrem Si enim magistri se patres esse recordentur (quod nos alibi probatum supponimus) serpentem transfigent filium illæsum reseruabunt. Domitianus olim, vt scribit Suetonius, in pueri procul stantis præbentisq; pro scopulo dispansam dextrę manus palmam sagittas tanta arte dirigebat, vt omnes per interualla digitorũ innocuè euaderent. Est quidem sermo diuinus discretor intentionum, & cogitationum, illumque proinde concionator ita dirigere debet, vt humanæ manus aut potentia non timeat, aut industria non detineat, aut datis non corrumpatur, aut vulnera non horreat; cæterùm tanta subtilitate opera discutere debet, vt innocuos relinquat digitos & manus ad bene operandum, & quæ inter illos reperta fuerint iniqua, transfigantur.

Iudici teli vis tanta narratur, vt non clypeus, non thorax, nõn aliud quidquam summæ firmitudinis obsistere queat; laudatur q; Aligernis telũ quo thoracatũ cũ thorace atque scuto transfigebat, lapidem, & quiduis aliud durum, solidumque defringebat, vt refert Suidas in Agathiam. Sed meminisse oportet Euangelicum prædicatorem sermonem Dei penetrabiliorem esse omni gladio ancipiti, & pertingentem vsque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, vt illum immittat toto animo & spiritu, nec remittat donec deficiant inimici. Elisæo quidem opus est, hoc est, Deo, vt sagitta salutis infigatur, sed si manum concionator, doctórue (cuius, vt ait Gregor. 30. Moral cap. 5. per sanctæ intentionis arcum audientium cordibus verba rectæ exhortationis est infigere) contineat, aut remittat, aut non sæpius immittat, sicut contigit Ioas, cum Elisæo non operabitur integram salutem, imò potius fient sagittæ paruulorum plagæ illius. *Hebr. 4. n. 12* *4. Re. 13 n. 15. & seqq.* *Psal. 63 n. 8.*

Debent autem hoc in loco Euangelici viri auditores cum Orig. hom. 3. ex lib. quatuor homil. & in alio comment. hom. 2. in Cant. monere vt denudent potius pectus, & transfigendum præbeant huiusmodi iaculis, quorum vulnera præclara appellat Nyssen. homil. 4. in Cãtic. Dulces plagas, per quas vita ad interiora penetrat. Sunt cor, & anima scopus, & meta quò Deus sagittas suas mittit, itẽ diabolus suas auaritię sagittã misit hic in cor Iudæ. ille postulat præberi sibi cor: *Fili præbe mihi cor tuum* hic vitam præbet, ille mortem ingerit, suspendium suadet, laqueũ inijcit, & cùm vulnera illius. s. diaboli talia *Ioan. 13 n. 2.* *Prou. 23. n. 26*

talia sint, de quibus dicitur à Propert. lib. 2. eleg. de amore. Ne quisquam ex illo vulnere sanus abit omni custodia custodiendum est
Prou. 4. n. 23 cor, iuxta monitum Salomonis; vbi catena Græcorum Patrum ait: Omni custodia, hoc est, magna cura, & cautione, aut omni certè loco, & tépore temporisq; qualitate custodi
Psal. 129 n. 9 cor tuum, iuxta illud: *A custodia matutina vsque ad noctem, &c.* Videndus Cyrillus Alex. in Zachar. c. 9. n. 60 & 61. vbi egregiè demonstrat, quo pacto diuini verbi sagittæ, quique illas iaciunt, feriant, non ad morté, sed ad charitaté eos deducétes, & vt sub ipso feriant; vbi explicat citatum locum Zachar. & Abacuc in c. 3. n. 11.

Repetitis proinde verbis, & multiplicatis sagittis debet descendere velut ros bellicus diuina prædicatio, vt animam transfigat, & operetur salutem, ac fructum afferat in vitam æternam: sicut etiam terram fœcundare solet, non vna, vel altera tantum gutta, sed quæ diu stillari solet pluuia, & ros qui diu, sensimque descendens fluit.

Illud deinde aduertendum est in commédationem concionatorum legis Euangelicæ, quod olim propheta solam aquam velut nubes effundebant, at modò nostri prædicatores nõ tam aquam emittunt, quàm gemmas loquuntur, & margaritas proferunt; si enim simile est regnum cœlorum thesauro, si pretiosis margaritis qui cælestia bona annuntiant, qui futura prædicunt, qui cæleste iter prædicant, qui æterna pollicentur; & gemmas proferunt, & margaritas diffundunt, & lapillos pretiosos spargunt, neque tam fœcũdatur terra solùm, quàm ditatur; pro qua re
Isai 6. n. 6 notandus venit locus ille Isai. vbi ait: *Volauit ad me vnus de Seraphim, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari* q iç verba intelligenda videntur de prædicatoribus Euangelicis, quibus concreditũ ast accendere ignem illum, quem Christus venit mittere in terras, cuius carbones in ore ipsorũ redd ti sunt carbũnculi; nec mirum, quando altare illud vnde sumpti sunt Christum significabat.

Vt autem credamus c lculum Isaiæ esse gemmam non parum vrgent nomen ipsum calculi, D. Hieronym. auctoritas, Hebræa vox, 70. interpretum cum nostro vulgato concordia. Enim verò si illic sermo est de pruna, & non de lapillo, cur vulgatus sumpsit nomen calculi, qui lapillo propriè conuenit, vt patet ex Apocalyp. 2. & esse calculos gemmeos; & calculum Latino gemmis attribui, & nomen Græcum illi respondens patet ex interpretibus ad dictũ locum Apoc. Apoc. 2. n. 17
& Hieron. ad citatum locum Isai. vbi ait: Calculus iste qui à solis 70. interpretibus potest non carbonem significare, vel prunã, vt plerique existimant, sed carbunculum lapidem; clarius verò epist. 143. quæ est ad Damasum, & habetur in 4. tom. manifestè recusat calculum interpretari de pruna, sed de lapillo, vel gemma intelligi, & post multa ait: Siue igitur calculum vertamus, siue carbunculum; in calculo diuini sermonis veritas, & rigor; in carbunculo lux doctrinæ manifestè ostenditur, iuxta id Psal. *Mãdatum Domini lucidum, illuminans oculos.* Psal. 18 n. 9.
præterea vox Hebræa, *rispa*, licet deriuetur à *recep*, quod significat prunam, significat lapillum; siquidem omnes interpretes, vt aduertit Hieronymus transtulére calculũ, & ex eadem radice deriuatur Hebraicum participium, quod Cantic. 3. ponitur. Vbi nos legimus, *Charitate, constrauit*, Hebraicè, *rasuph.* Eademque vox est 2. Reg. 16. Cant. 3 n. 10 2. Reg.
vbi nos legimus, *Stratum lapidibus*, & Hester 1. vbi legimus; *stratum lapide*, atque ita 70 ad dictum locum Cantic. verterunt, *lithostroton*, & quinta editio: *medium eius calculis composuit*; & de calculis. i de carbunculis, intelligunt Ambros Theod. & Nyssen. quos refert ac sequitur Delrius, vbi etiam videndus est Sanctius. 16 n. 17 Hest. 1 n. 6

Nec obest vulgati lectio; nam ibi, sicut alijs in locis, sapienter respexit ad præcipuũ sensum; sensus autem charitatis exprimitur carbunculis, quibus Salomonis lectica strata erat Quod si adhuc Ecclesiæ intelligentiam de calculo ignito obijcias, cùm dicitur; qui labia Isaiæ calculo mundasti ignito; in promptu erit responsio, ignitum lapidem carbunculum significare cùm ignẽ in colore, & fulgore mirificè referat, vt patet Ezec. 28. neque inusitatum esse apud Latinos. vt ardere pro splendere vsurpetur. Virgil. 10. Æneid. Ezec. 28 n 14 & 16.

Ardet

Ardet apex capiti, cristisque à vertice flāma A
funditur. Et lib. 11.

Campúque armis fulminibus ardet. i. fulget. Deinde aduerto quod quamuis Seraphinus forcipe tulerit calculum de altari, posteà manu illum apprehendit, & Isaiæ osculandum exhibuit. Tandem pruna ori apposita impedimentum afferre solet, non expeditionem, vt notauit Forerius, atque ita dicendum est, carbunculum ori prophetæ Euangelici fuisse appositum, & sicut B prouerbium Græcum olim dicebat: rosas loqui, iam de Euangelicis prædicatoribus dici potest, carbunculis quidem loqui, quibus terram ditent, & repleant; nam perfectus carbunculus vnius drachmæ sexagies mille nummis aureis hodie æstimatur, id est, pluris quàm adamantes quatuor eiusdem ponderis. Neque contemnenda est inter carbunculum, & verbum Dei ore prolatū conuenientia, quando ignis ab illo videtur con- C temni, cùm ipsum ignis calefacere nequeat, quod non solum à Plinio, & alijs multis, sed etiam ab Arist. affirmatur 4. Meteor c.48. Cùm igitur tot diuitias loquantur homines Dei qua diligentia excipiendæ sint, quanta item solicitudine cauendum est, ne coram porcis cælestes margaritæ mittantur, qua de re audiendus Aug. & habetur 1. 1. c interrogo, cùm ait: Interrogo vos fratres, & sorores, dicite mihi, quid vobis ma- D ius videtur, verbum Dei, an corpus Christi? Si verè vultis respondere, hoc debetis dicere: non est minus verbum Dei, quam corpus Christi, & ideò quanta solicitudine cauemus quando corpus Christi ministramus, vt nihil de manibus nostris in terram cadat de eo; tanta solicitudine obseruemus, ne verbum Christi depereat.

Sed heu miseri, & infelices terreni, qui porcis similes effecti lutū potius eligunt vt E in eo volutentur, quam gemmas vt ditentur, & piscibus similes effecti in medijs maris aquis doctrinæ cælestis versantur, nec tamen sale condiuntur, sicut dixit Clemens. Alexand. & sæpè repetitum accipientes imbrem, nihil nisi spinas proferunt peccatorū, quibus & Deum pungant, & sibi ignem accendant, quod dixit Paulus Hebr. 6 *Terra venientē super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis, à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo; proferens autem spinas, ac tribulos reproba est, & maledicto proxima, cuius consummatio in combustionem*; quæ verba ponderans D. Bernard. serm. de sancto Benedicto, statim in principio ait. Magnus mihi timor, fratres mei, ne quis fortè minus illud recipiat, & non sicut recipiendum est verbum Dei; scio enim terram, quæ sæpius superuenientem in se recipit imbrem, si fructum non fecerit, reprobam fore, & proximam maledicto. Et ego vtique ipsam benedictionem cælestis Patris, non meam (quam tamen ipso quidem dignante accipitis per os meum) opto vobis benedictionem manere semper, nec in maledictionē posse mutari, videndus Chrysost. homil. 41. quæ incipit: Grauor hodie, & miror in enarrando sermone; nam cum mente repeto quod nobis quotidie insonātibus, admonentibus, & spirituale hoc vobis continuum apponentibus, multi ex his ipsis, qui adsunt, & spiritualis huius doctrinæ, & horrendę, atque terribilis mensæ participes totos dies in spectandis ludis equestribus perdunt, esse perinde atque non doceremus, tam nihil proficimus. Quare ergo posthac docebo viros, quibus non est animus, vt ex ijs, quæ dicuntur, proficiant? Et ne mireris, siquidem & Agricola, cùm post multos labores, & ærumnas sterilem videt agrum, neque digna laboribus mercede respondentem, non pari alacritate illum seminat, & colit, & medicus quoque videns infirmum suis mandatis non obtemperare, sed vacantem quotidie his, quę morbum incrudescere faciunt, sæpenumerò in sua illum ægritudine relinquit. Similiter, & qui disciplinas pueros docent, videntes illos priora respuere, & abijcere eorum, quæ anteà docta sunt memoriam sæpè auersantur. Veruntamen agricola tardior quidem fit, quia videt damnum suum maius fieri, vtpote qui labores, & sumptus ferat, & fructibus destituatur, &c. Similiter & Ambrosius serm. 1 ait: Cùm videmus plures è fratribus pigriùs ad Ecclesiam conuenire prædicamus inuiti, nō quo nos pigeat loqui, sed quia negligentiores prædicatio nostra grauet potius, non emendet.

Infelices proinde illi, qui eas steriles imitantur terras, quæ quò magis è cælo irrigantur, maiorē contrahunt ariditatē, & sicciores redduntur; de quibus Plin. lib. 31. c. 4. statim post principium ait: Quædam terræ imbribus sicciores fiunt, velut in Narniensi agro, quod admirandis suis inseruit Mar. Cic. Siccitate lutum fieri prodens, imbre autem puluerem: Cùm enim quotidie dicti homines cælestis doctrinæ rore perfundantur, & concionum pluuia irrigentur, sicciores, & aridiores redduntur, ac in sterilem rediguntur puluerem, vt non nisi de puluere cogitent, loquantur, & operentur: quibus Deus videtur dicere per Oseam:

Ose. 6. n. 4. & 5. *Quid faciam tibi Iuda? misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens: propter hoc dolaui in prophetis, & occidi eos in verbis oris mei,* &c. Vbi Hieron. ait: Parentis in filios monstrat affectum, iuxta illud quod in Isai legimus:

Isai. 5. n. 4. *Quid est quod vltra debui facere vineæ meæ, & non feci?* & in Mich.

Mich. 6 n. 3. *Populus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi?* &c. Quid igitur faciā? Misericordia vestra qua vobis semper misertus sum, quasi nubes matutina pertransijt, & quasi ros mane consurgens, qui orto sole siccatur. Dolaui vos in prophetis: & verbis terribilibus comminatus sum: scalpellum, ignes, & cauteria protuli, vt qui clementem contemnebatis, timeatis offensum, & occidi negligentes in verbis oris mei, vt antè peccatores verborum terrore vnirem, quā captiuitas immineret. Et tandem concludens Hieron. ad rem nostram, ex nostro textu ait: Nos autem nubem diligamus illam, quæ perpetua est, & quæ à mundi huius ardore nos protegit. Cui sedens Dominus venit in Ægyptum, & omnia Ægyptiorum simulachra confregit: amemus illum rorem de quo Moyses loquitur: *Descendant sicut ros verba mea,* & de quo Isa. dicit:

Isai. 26 n. 19. *Resurgent mortui, & resuscitabūtur qui in sepulchris sunt.* Ros enim qui à te est, sanitas eorum est. Sic Hieron ostendit, quanti facienda sit diuina pluuia, & quàm infelix eorum sit conditio, qui nihilo franguntur, nec emolliuntur, diluunturve diuino imbre, imò in causa sunt præ duritia sua, cur misericordia Dei abundantissima, quæ ad eos properabat, reddatur

A velut matutina nubes, quę multum imbrem allatur: videtur, afferreque nisi Solis orientis calore aresceret, quasi enim lapidei essent homines, impenetrabiles omnino redduntur diuinæ pluuiæ, pro qua sæpè sagittas emittunt, & iaculantur in ipsas nubes, & prædicatores: neque enim abs re videtur Deus hoc in loco dixisse de sermonibus prophetarum, *propterea dolaui vos in prophetis*, ac si diceret; crebris ictibus pulsaui,

B vt vos expolirem, atque ad vitæ rectitudinem, morum æquitatem, rationis normam, amussim iustitiæ elata vestram duritiem reducerem, sumpta potius metaphora à lapidibus, quàm à lignis; nam vox Hebræa *Chatsab*, quæ hoc loco ponitur propriè est lapides cædere, seu excīdere, vt 2. Paralip. 2. 2 Paral. 2. n. 2.
Et octoginta millia qui cæderent lapides de montibus & prouerb. 9. *Excidit columnas septem.* Prou. 9. n. 1.

C Neque est quod scrupulum ingerat verbum dolandi, quod magis lignis quam lapidibus videtur conuenire; nam Deut. 10. in lapidibus reperitur: *Dola tibi duas tabulas lapideas,* & iterum *Cúmque dolasset eas.* Deut. 10. n. 1. & 3.
& 3. Reg. 6 *De lapidibus dolatis.* Dolat igitur Deus homines lapideos in prophetis id est, per prophetas, & concionatores suos; 3. Reg. 6. n. 7.
hæc enim præpositio sæpè instrumentis aptatur, vt alibi ostendimus: quasi prædicatores instrumenta sint ad duros,

D & lapideos homines tundendos per verba doctrinæ; & ideò Hieronym. explicat verbum dolandi fieri per verba terribilia, quo sensu etiam Ecclesia ait: Tunsionibus, pressuris expoliti lapides, suis coaptantur locis, &c.

Cùm ergo lapidei sint, & indurati plerique homines, præter quàm quod pluuia, & ros doctrinæ eos minimè permeat, sed in superficie manet; inde est quòd quælibet aura

E contrariæ opinionis, aut appetitionis, humanæve gloriæ radijs exsiccatur.

Neque absre erit si dicamus propterea filium Dei ad iudicium venturum in nubibus, quasi secum testes adducat eos, qui toties testimonium fidei protulerunt, toties contra vitia tonarunt, toties radios virtutum miserunt, bona cælestia proposuerunt, & inferni tormenta descripserunt; nam sicut notauit Sot. in 4. d. 47. q. 2. art. 1. Nubes tum temporis futuræ

ris futuræ sunt miraculosæ; nam in ipso resurrectionis articulo motus cælorum cessabunt, nec amplius erunt vapores, qui possint in nubes concrescere.

Scio tamen, nubes velut Dei thronum futuras esse; nam cùm Deus ad ferendum Eliam currum igneum designauerit, ad suscipiendum gloriæ principem nubes, veluti Dei sedem, mittet. Sed sine huius rei præiudicio fortè tunc nubes apparebunt in testimonium nostræ malitiæ, & sterilitatis, vtpote qui à nubibus pluuia doctrinæ irrigati, stillis verbi toties irrorati, & rore prædicationis penitus perfusi, nec fructū edidimus, nec emendati profecimus, nec molliores redditi sumus. Proinde ne acerbam, vltimā, & irreuocabilem sententiam audiamus, modò expectemus sicut pluuiam verba Dei, suscipiamus sicut rorem eius doctrinam, sicut stillas super gramen, & sicut guttulas imbris serotini, quæ veniunt super herbam, iuxta monitum Ecclesiast. *Domino altissimo secundum datum eius, quoniam Deus retributionis est, & septies reddet tibi*; Vbi videndus est Bed. lib. de similit. explicat tum præsentem locum per similitudinem stomachi bene dispositi, & morati, qui ea, quæ suscipit ab homine, in vtilitatem eiusdem hominis conuertit, & in oculos redit, manus, ac pedes, quibus omnibus alimentum subministrat, & sine quibus homo non posset consistere.

Illud deinde recolendum, nos. s. obstrictos maxime, & deuinctos ad reddendas gratias omnipotenti Deo, qui, ne ager suæ Ecclesiæ sterilis, & infæcundus reddatur, nubes illi prouidit, aquam distribuit, rorem concessit, vt & marcidæ herbæ reuirescerent, & cælestis planta nempe homo, è cælo irrigata fructus in vitam æternam reddere posset: Et cùm probè nouerit plerósque his beneficijs minimè profuturos, ab illarum collatione minime supersedet, quæ eo nomine pluuiæ appellantur, quia super nos cadit, & iniustos; qua de re opportunè per Hierem. dicitur: *Nunquid deficiet de petra agri nix Libani, aut euelli possunt aquæ erumpentes, frigidæ, & defluentes, quia oblitus est mei populus meus?* Vbi pijssimus Dominius se confert cum Libano

A niuibus cooperto semper in agrum subiectū distillantibus, & per montium rimulas percolatis, quæ omni fertilitate, & optimorum fructuum copia fęcundant tellurem adiacētem; tum etiam cum perennibus fontibus, quorū scaturigines, & defluxus sopiri haud possunt; nostra proinde tantum culpa erit, imò & nostra durities in culpa erit, si abundanter irrigati vberrimos prouentus non afferamus; qua in re eleganter dixit Seneca 7.
B de benef. c. 31. & 32. Dij omnium rerum optimi auctores, qui beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perseuerant. Nihilominus tamen more optimorum parentum, qui maledictis suorum infantium arrident, non cessant Dij beneficia congerere, de beneficiorum auctore dubitantibus, non est magni animi dare, & perdere: at hoc est magni animi, perdere & dare: sic ille Dei
C beneficam munificentiam prosequitur qui pluuiam suam etiā in mare, & in deserta, ac syluas emittit, vt liberalitatem suam testatam relinquat.

Quod si olim Ægyptij vnius, verique Dei notitiam ignorantes, grati tamen animi affectatores exundantis Nili mensuram, altitudinis cubitorum in Serapidis templum singulis annis deferebant, & licet qua id tandem animi persuasione præstiterint, non
D v quequaque sit certum: sanè videtur id effectum vt suæ fertilitatis ac prouentuum terræ mensuram Deo acceptam referrent, qui illorum domos Nili inundatione bonis omnibus repleret. Hoc Constantinus Imperator pijssimus non iam in Serapidis templo, sed in Christianorum Ecclesijs vero Deo bonorum omnium largitori apponi, & consecrari mensuras illas iussit. vt Auctores sunt Cassiod. ad Euseb. historiam, illius
E verba non prætereunda in tripartita sunt; quem moris erat in Ægypto, vt mensura ascendentis Nili fluminis ad templum Serapidis deferretur, velut ad incrementi aquarum, & exundationis auctorem, subuerso eius simulachro, vlna ipsa, id est, aquæ mensura ab aquarum Domino cœpta in Ecclesias deferri. Sic ille. Si ergo in memoriam, & gratitudinem aquæ opimantis, & fæcundantis agros illa mensura, etiam à gentilibus falso Deo deferebatur, quanto strictiori ratione,

tione, & æquiori iure nos vero Deo gratias reddere tenemur, qui nubes concessit, quæ pluuiam deferant; rorem tribuit lætificantem pariter, & fœcundantem; & stillare illas facit quo sterilitatem nostram omnino releget, & vberiores prouentus educat?

ANNOTAT. III.

Rore cælestis doctrinæ pretiosæ virtutum gemmæ conflantur, & proferuntur.

DVm audio expectãdam, & expetendam pluuiam irrigantem, rorem lætificantem, & pretiosas doctrinæ stillas decidentes, mihi in mentem venit, præclaras virtutum gemmas in animis nostris hoc cælesti rore conflari si hiante & sitiente ore percipiatur, & conseruetur; nam teste Plin. lib. 9. c. 35. ista illarum generatio, & genitura Conchæ illarum sunt, haud multum ostrearum conchis differentes, has vbi genitalis anni stimulauerit hora, pandentes sese quadam oscitatione impleri roscido cõceptu tradunt, grauidas postcà eniti, partumque concharũ esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici, si vero turbidus, fœdum sordescere. Eundem pallere, cælo minante, conceptum; ex eo quippe constare cæli eis maiorem societatem esse, quam maris, in nubilum trahi colorẽ, aut pro claritate matutina serenum, si tempestiue satientur, grandescere & partus, si fulguret, comprimi cõchas, ac pro ieiunij modo minui, si vero & tonuerit, pauidas ac repente compressas, quæ vocantur physemata, efficere speciem, verũ inani inflatam sine corpore. Sic ille ostendit quam dependentiam gemmæ habeant à cælesti rore, & influxu, vt nos ex hac philosophia ascendamus ad indagandum, & prosequendum influxum, quem virtutum gemmę habent à cælesti rore, & doctrina.

Neque est quod quis in nomine hæreat, dubitéue virtutes esse gemmas, quæ in co-
A ronis sanctorum pro decore, & pulchritudine inseruntur; id enim asserit Isaias Abbas orat. 17. de gaud. animæ; imò, & in hac vita totum hominis ornamentum sunt, ita vt de nullo alio liceat gloriari, imò neque homo dici possit, qui huiusmodi vnionibus insignitus nõ fuerit; quod prosequitur Philo li. de Abrah. ad illa verba: ***Noe vir iustus in generatione sua***. vbi sic ait: In tantum hunc virtutis amatorem scriptura magnificauit, vt
B in stemmate eius non more aliorum auos, & proauos, maioresque cæteros recenseat, siue paternos, siue maternos, sed virtutes tantũ, disertè clamitans, nullam aliam familiam, cognationem, patriam sapientis, præter virtutes, & harum actiones. ***Noe vir iustus***, quia nemo iniustus, est homo, sed potius bestia humana forma prædita: in solum autem iustitiæ sectatorem nomen hoc cõpetit. Sic ille ostendit latissimum discrimen
C inter has gemmas & illas, quas probatissimas arbitrantur mortales; illæ namque verũ hominem probant, hę verò improbum aliquando reddunt, & qui hominem de illis æstimant, haud certum iudicium sequuntur: quæ fuit ratio, cur Adam statim ac se huiusmodi gemmis spoliatum sensit absconderit se quasi qui nullatenus conspiciendus putaretur, vtpote qui ab ea perfectione, in qua conditus fuerat, deciderat, quod prosequi-
D tur Philo lib. 2. leg. alleg. in principio, vbi ait: Abscondit se Adam, & vxor eius. hic introducitur dogma, quo docemur omne malum esse exul; ciuitas enim sapientum propria, virtutes ipsæ, in hanc quisque admitti nequit, exulat, virtutis autem exul statim abscondit se à Deo, &c. Quod etiam ille ostendit in Esau nequam, qui ruri degebat, eò quòd tanto virtutum ornamento carebat. Videndus Hierony. tom. 1. epist. ad Rust.
E in princip. vbi virtutes dicit gemmas. Hinc est quod torquem aureum solidæ virtutis præmium fuisse traditum est à Veget. lib. 2. quem citat Pier. lib. 41. quasi qui tribueretur virtuti, vt illius gemmis omnimodis exornaretur.

Quod si splendorem virtutis velis intueri, illum ostendit in ipsa etiam luce D. Ambros. lib. 1. Hexameron. c. 9. ad illa verba: ***Vidit Deus lucem***; vbi ita habet: Vidit Deus lucem,

lucẽ, nec quod ignorabat vidit, nec id quod nesciebat ante, aut non viderat comprobauit, sed bonorum operũ proprium est vt externo commendatore non egeant. plus est quod probatur aspectu, quam quod sermone laudatur, suo enim vtitur testimonio, non alieno suffragio, lucis natura huiusmodi est, vt non in modo, non in mensura, non in pondere, vt alia, sed omnis eius in aspectu gratia sit. Proprijs itaque sermonibus naturam lucis expressit, quę videndo complacet, quem ipsa videndi officio subministrat, & cætera, quæ prosequitur, & virtutibus accommodat, qua solo ipso aspectu, & pulchritudine comendantur potius quàm verbis, cùm virtus sit ipsamet pulchritudo. Vnde de Abacuc 3. *Operuit cælos gloria eius.* 70. *Operuit cælos virtus eius.* vbi Agell expendit, propterea 70. pulchritudinem, & venustatẽ solere appellare, quia nihil sit, quod tam placeat, & oblectet quã virtus venusta-te, & pulchritudine sua: vnde & velut insigne regiũ ac diadema decet maximè ipsum regẽ, decorémque & splendorem illi conciliat, vt patet Zach. 6. *Oriens nomen eius* & paulò pòst: *Ipse sumet virtutẽ, & sedebit*: Hieron. Ipse portabit gloriam. Solent reges pro gloria, & ornamento coronas gestare, longè tamen illustriori pulchritudine commendarentur, si virtutum gemmas pro corona & sceptro gestarent; quod videtur dixisse Philo lib. de præm. & pœn. cùm ita habet: *Virtus augustam, & reuerendam præ se fert speciẽ, & sola potest sedendo magnas calamitates imminentes repellere, &c.*

Abac. 3. n. 8.

Zach. 6 n. 12.

Hinc est quod etiam apud inuidẽtes oculos, odio obcæcatos, & malitiâ obturatos suã retinent virtutum vniones venustatem; quod eleganter prosequitur Greg 7. Moral. c. 12 vbi ostẽdit eos, qui virtutes oderunt, earũ adhuc amore ita capi, vt eas vellent adipisci, certis tamen, pro velle suo, conditionibus. Sic enim ait: Recta quidem deliberãdo appetunt, sed ad consueta semper mala replicantur, bona quidẽ cupiunt, sed à malis nequaquam recedunt. Esse quippe humiles, sed tamen sine despectu: esse contenti proprijs, sed sine necessitate esse casti, sed sine maceratione corporis: esse patientes, sed sine contumelijs volunt, cùmque adipisci virtu-

A tes quærunt, sed labores virtutum fugiunt, &c. Simila habet homil. 25. in Euangel. vbi etiam impium Balaam ostendit mortem iustorum exoptasse; ait enim: Balaam Israelitici populi tabernacula contemplatus fleuit, eisque se similem fieri in morte deposcit, dicens. *Moriatur anima mea morte iustorũ, & fiant nouissima mea horum similia.*

Si autem velis gemmæ istius colorem intueri, attende quid Bernardus dicat serm 71.

B Colorem operi tuo dat cordis intẽtio, & iudicium conscientiæ; si autem & bona fama secuta fuerit, est liliũ, quippe cui nec candor lilij desit, nec odor. Porrò virtus, & si non propterea maior, pulchrior tamen, illustriorque efficitur, &c.

Si vero pondus expendere vel s horum vnionum, legendus tibi erit Philo lib. 2. legis allegor. Vbi aduertit grauitatem manuũ Moysis, quas Aaron, id est, ratio, siue intel-

C lectus, & Hur. i. lumen, seu claritas sustentabat. Sunt, inquit, manus Moysis graues, nã cum hominis mali actiones subuentaneæ, leuesque sint, meritò sapientis graues habentur, immobiles, inconcussaque, ideoque fulciuntur b Aarone ratione, & ab Hur lumine. Vult igitur scriptura figuratè docere, sapientis actiones necessario fulciri veritate, rationéq; quibus similia, vt solet, docet Ambros. epist 7. cùm ait. Leuitate animi,

D atque infirmitate morũ curas inanes voluimus, & operamur superuacua. Sapientis autẽ cor, actúmq; & opus radicatũ esse decet, atq; immobile Hoc docuit Moyses, quando manus illi grauiores fiebant ita vt vix sustineret eas Iesus Naue, ideoque vincebat populus, quando non perfunctoria gerebantur opera, sed plena ponderis, atque virtutis, non nutantis animi, nec titubantis affectu, sed fundatæ mentis stabilitate, &c.

E Si de magnitudine ferendum iudiciũ sit, inuenies nunquam certò constare, sicut plerunque cõtingit in pretiosissimis rebus, cum virtutis perfectio in qualitate potius sit cõsideranda, quã in quantitate; vnde, & à nouissimis operarijs incepit solutio, & in vltimo ac breui tempore salutem consecutus est latro, cuius pœna cœperat in latrone & cõsũmatur in martyre, sicut dixit Aug. & prius in malis suis cœpit gloriari, quàm puniri, sicut dixit

Ambrof.ser 45. Rectè proinde Philo lib. de præmijs, & pœnis ait: Virtus, & honestas in qualitate consistit, nõ in quantitatate; vnde, vel vnus die transactus sine culpa integræ vitæ sapientis cõparatur. Quam diuitẽ verò, & præclarum reddant hominẽ virtutes, licet contẽplari ex pretio illarum; qua in re prius licebit & gemmarum pretiũ proponere. Plinius igitur citato loco ait: primum, & culmen omniũ rerum pretij margaritæ tenent; meminit verò Horatius cuiusdã vnionis, cuius indicatio plus viginti siclorum millibus fuit. & Plinius muliebrẽ Lolliæ Paulinæ mũdum margaritis constantẽ plus octingentis millibus æstimat ac duas illas Cleopatræ margaritas tantopere ab antiquis celebratas æstimauit Plinius ipse pluris duodecies centenis millibus. Adũbrant hæc omnia virtutũ pretiũ inæstimabile indicántq;, quod qui vere agnoscit, sicut sapiens ille & prudens negotiator Euangelicus, vendit omnia plus vẽditurus, si haberet, & emit eã; & qui has gẽmas auribus audientiũ instillat, & apponit, iure de illo dicitur: *Margaritum fulgens qui arguit sapientem, & aurem obedientem.*

Mat. 13 n. 45.
Prou. 25 n. 12

Solent aures fœminarum non tã onerari, quàm ornari, ac ditari gẽmis, sed longè ditioribus margaritis aures animi decorantur, si, vt decet, audiant, & rorẽ doctrinæ suscipiant, & suspiciant, nec illud tandem committant, de quo conqueritur Plinius eodẽ in loco, quod mulieres pedibus, nec crepidarũ tantũ obstrigulis, sed totis socculis margaritas addunt; neq; enim gestare iã margaritas, nisi calcent, ac per vniones etiã ambulent, satis est. Virtutum enim gemmæ in capite gestari, & præ oculis haberi debent; non cõteri, non conculcari aut contemni, cùm tanti valoris & æstimationis sint.

Quod inde etiã licet opinari cùm tam illustrem, & nobilem reddant hominem, vt etiam si inferioris conditionis ille sit, dummodo virtutũ vniones comparatos, aut infusos habeat, omniũ nobilior, & illustrior iure censetur Hoc prosequitur D. Ambros. epist. 4 in Patriarcha Iacob de quo cõquestus socer ipsius Laban, eò quòd de domo eius cũ vxoribus egressus fuerit, vt in patriam rediret, nec petita, nec obtenta à socero licẽtia, dixit illi: *Cur ignorãte me fugere voluisti, nec indicare mihi?* Reddens verò rationem Ambros. cur abeundi licentiã Iacob minime postulauerit ait Se subijcere nõ debuit vt ab eo tanquã seruulus dimitteretur: nam qui diues erat virtutibus, etiã si seruierit Labano, illarũ tamẽ claritudinẽ, & decorẽ nõ amiserat, vt ignobilẽ seruorũ cõditionem incurreret.

Gen. 31 n. 27.

A B C D E

Hoc item notauit ipse Ambrosius in Iosepho, qui etiam si per inuidiam à fratribus venditus sit tanquam seruus, imò vt seruus fieret, seruilẽ tamen cõditionem nullatenus induit, nec illustrẽ virtutum prosapiã, & nobilitatem amisit, quod notasse videtur psalmista, cùm ait: *In seruũ venundatus est Ioseph*, minimè tamen addit quod seruus tandẽ factus sit. Ait ergo Ambros. epist. 7. Esau liber natus, & seruus factus est: Ioseph vẽditus in seruitutem, electus est ad potestatem, vt suis emptoribus imperaret; non dedignabatur tamen ob equũ seruitutis, sed tenebat virtutis fastigiũ, cõseruabat libertatẽ innocentiæ, integritatis auctoritatẽ; vnde pulchrè psalmista ait: *In seruũ venundatus est Ioseph, humiliauerunt in compedibus pedes eius.* In seruũ, inquit, venundatus est, nõ seruus factus: humiliauerũt pedes eius, nõ animã eius: quomodo enim humiliata est anima, de qua dicit *Ferrum pertransijt animam eius?* Nã cùm aliorum animas peccatũ transeat (ferrũ enim peccatum est, quod est penetrabile) Ioseph sancti anima ita non patuit peccato, vt magis peccatum ipsa penetraret. Quomodo hic seruus, qui erudiuit principes populi in illa frumẽtaria dispẽsatione, vt futuræ inopiæ consulerent, & declinando prouiderent? Aut quomodo seruus qui totã terrã acquisiuit, & vniuersum populum Ægyptiorum in seruitutẽ redegit? Non fecit igitur eum seruum venditio; nam vtique negociatoribus erat venditus, nunquid leges pecuniæ potiores quàm leges naturæ? Plerique emptores leonum sunt, & tamen non dominantur leonibus, sed ita subijciuntur versa vice, vt si exasperatos eos excutere ceruice toros viderint, fugiant, & delitescant. Nihil ergo præiudicat pecunia, quæ plerunque sibi dominos emit, contractus non mutat genus, nec sapientiæ libertatem adimit. Denique famuli sapienti multi (vt scriptum est) seruiunt liberi, sola est sapientia libera,

Psal. 104. n. 17.

bera, quæ diuitibus pauperes præficit; & cætera, quæ prosequitur, & quibus ostendi tantum esse virtutis pretium, vt etiam venditios seruos manu mittat, reddat nobiles, dominos, ac principes constituat.

Pretiosos vniones diuturno labore venātur homines, multa transfretant maria, plerasque peregrinantur prouincias, diuersa perlustrant regna, vt quærant, inueniant & acquirant: sed non minori sollicitudine inuigilant in custodia, ne fur deprædetur, ne casus auferat, ne vrgēs necessitas eripiat. Hoc ipsum in virtutū margaritis docet Bernardus de vita solitaria ad fratres de monte Dei, vbi ita ait: *Virtus vult doceri cum humilitate, quæri cum labore, haberi cum amore*, &c. Notandúsque venit hoc in loco Tertullianus lib. ad Martyres cap. 4. vbi referens ea, quæ homines ob inanem mundi gloriam pertulere, animos excitat, ad perferenda grauiora pro virtute, & vera gloria. Si tantum, inquit, terrenæ gloriæ licet de corporis, & animi vigore, vt gladium, ignem, crucem, bestias, tormenta contemnant sub præmio iudis humanæ, possum dicere Modicæ sunt hę passiones ad consecutionē gloriæ cęlestis, & diuinæ mercedis. Tanti vitreum? quanti verum margaritum? Quis ergo non libentissimè tantum pro vero habeat erogare, quantum alij pro falso? Quot otiosos affectatio armorum ad gladium locat? Certè ad feras ipsas affectatione descendunt, & de morsibus, & cicatricibus formosiores sibi videntur. Iam ad ignes quidam se auctorauerunt, vt certum spatium in tunica ardēte conficerent. Alij inter venatorum taureas scapulas patientissimè inambulauerunt. Hęc, benedicti non sine causa Dominus in sęculum admisit, sed ad nos, & tunc exhortandos, & in illo die confundendos, si reformidauerimus pati pro veritate in salutem, quæ alij affectauerant pro vanitate in perditionem. Sic Tertull. eleganter ostendit quantum deceat pro vera virtute decertare, quanta liceat certamina adire pro veris margaritis, quando pro vitreis, & caducis rebus tot videmus homines sustuli[illegible] ores, sustinuisse aduersa, aspera supe[illegible]

Iam verò ea, quæ pretiosa sunt cum amore habentur, ideóque summa cum diligentia custodiuntur, est siquidem amor mater sollicitudinis, & magister obseruantiæ. Docuit & natura ipsa magnam adhibendam custodiam virtutibus quandoquidem in vmbra, & symbolo ipsarum, gemmis scilicet materialibus, id docuit. Etenim docente eodem Plinio concha ipsa èqua nascitur gēma cum manum videt properantem vt auferat, comprimit sese, operitque opes suas gnara, propter illas se peti, manumque, si præueniat acie sua, abscindit, null. iustiori pœna. Sic ille, cui nihil sanè addendum, nec omittendum in hac doctrina, iuxta quam debet anima virtutum margaritis prædiues si deprædantis manus ingenium f. ars, & potentia accedat, vt inæstimabiles diuitias auferat, & se ipsam statim comprimere, & in se ipsam colligi modestia, humilitate, timore, ac pudore suffusa. Quòd si fortè iam apud se deprædantis manum reperiat, præscindat omnino, & occasiones amputet, ne in posterum quis audeat accedere, néue vllus supersit, qui diripiat.

Pro qua re aduertendum est id, quod Plinius citato loco de gemmis dixit: *Sole rubescunt, candoremq; perdunt*: est siquidem virtutis proprium, vt si quando in oculis solis humani appareat, erubescat, & pudore afficiatur, sicut alibi prosequuti sumus, quod si illis exponatur, & gloriam humanam vendicet, aucupetúrue, statim, deperditur. Qua in re virtus, quæ cæli rore alitur, mānæ de cælo dato assimilatur. Etenim hoc si soli exponebatur, euanescebat, liquefiebat, & resoluebatur, si verò ad ignem applicabatur, durius euadebat. Sic & opera, quæ cęlesti gratiâ desuper influente, & cooperante, fiunt, si humanis oculis, ac radijs terrenæ glorię exponantur vt inde laudem, & mercedē captare veline omnis amittitur fructus, & perit virtus at si ad ignem diuini amoris applicata coalescant, omnia in Deum referendo, tanquam in patrem luminum, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, velut ros expectatur, & accipitur, tunc duriores, & perfectiores redduntur virtutum gemmæ.

Daturus olim Deus legem Moysi, & familiariter locuturus cum eo, & gloriam suā manifestaturus, vnde ab eo radiante vultu redijt, dixit Moysi: *Nullus ascendat tecum, nec videatur quispiam per totum montem: boues quoque, & oues non pascantur è contra.* Vbi Oleast. ad rem nostram ait: Quid facitis filij Adam vanissimum genus quærentes populi frequentiam ac populosas vrbes ad ostendendam gloriam ac diuitias vestras, cùm videatis Deum vestrum tam latenter velle ostētare diuitias gloriæ suæ? Vni soli, & in secretiori montis supercilio, à quo homines, & iumenta arcere iubet gloriam suam ostendit, neque solum homines, sed etiam iumenta suspecta habet cum gloriam suam ostendere vult. Sic & Christus cùm transfiguratione sua quandam beatitudinis speciem in corpore suo voluisset ostendere, non hoc palàm, sed tribus ex suis, & in montis vertice, quos adiurauit ne ante obitum suum hoc alicui reuelarent, facere dignatus est. Et considera discrimen, nos si quicquam iniurium pati debemus, latebras & solitudinem quærimus; si quid verò honoris ostendendum est, publica loca. Christus autem ad dedecora & ignominiam, populosam vrbem requirit, ad gloriam verò ostendendam, secretissimum montem. Sic ille.

Exod. 34. n. 3.

Si ergo Deus, qui gloriam inamissibilem habet, & à nullo timere potest, nec inanis gloriæ crimen incurrere, sic gloriam suam celat & abscondit, nos qui in pyraterica vita degimus, & vndique latronibus circundamur, cur non abscondemus virtutum gemmas, quæ oculorum hominum radijs si non deprędantur, deperdūtur sanè & inficiuntur?

Facit pro hac sententia id, quod Caiet. notauit Exod. 7. vbi Dominus dixit ad Moysem, & Aaron: *Cùm dixerit vobis Pharao; ostendite signa, dices ad Aaron: Tolle virgam tuam, & proijce eam coram Pharaone, ac vertatur in colubrum.* Ait ergo Caiet. Considerandum quod vult Deus, vt non incipiant facere miracula, nisi rogati; ait enim: *Cùm dixerit vobis Pharao: ostendite signa, dices ad Aaron, &c.* Ea enim signa, & opera magnifica virtutum, quæ coram oculis hominum exercentur, debent tunc tantùm fieri, quando necessaria sunt, & in Dei gloriam cedunt, ac eo modo, vt apertè constet, nullā nos inde gloriā, aut laudem velle aucupari; vbi etiam Oleast. hoc probat ex filio Dei in carne: ait enim: Cōsidera Christū, quē non inuenies ex curiositate, sed semper necessitate cōpulsū fecisse miracula; idemque ferè notauit Lypoman. ad dictum locum.

Exod. 7 n. 9.

Nouit sanctus Ioseph quantū conduxerit ad virtutem, candē celare, & abscondere, qui sibi nihil, totum Deo referebat in somniorū interpretationibus, ratione quarum in tantā euectus est dignitatem: etenim in carcere constitutus, conspicatúsque ministros regis tristitiā possideri, sciscitatus eos dixit: *Cur tristior est hodie solito facies vestra? qui responderunt: somniū vidimus, & non est qui interpretetur nobis; dixit ad eos Ioseph: Nunquid non Dei est interpretatio? Referte mihi quod videritis.* Dicturus igitur Ioseph ministris Regis, quid somnia portenderent, quia id profectò magnū, insolitum, & supernaturale videbatur, & erat totū in Deum refudit, ne quid humanæ laudis subreperet, aut inanis gloriæ adhæreret: quo in loco Chrysost. hom. 63 sic scribit: Non à me promitto vobis aliquid me dicturum. Deus est, qui reuelat: narrate igitur mihi. Vide intelligentiā, & humilitatis excellentiā; nō dixit: Ego vobis dijudico, ego vobis dico somniorū euētū; quid? sed Deus enim est solus qui talia reuelat: hic sole clarior existens, & potens omnia cū veritate dicere, & semetipsū manifestiorē demonstrare, nihil in medium affert; neque enim humanā venabatur gloriam, sed sufficiebat ei gloria superna, & oculū illum, qui non dormitat, habere volebat laudatorem factorum suorum. Ideo silente eo, & omnia obtegere moliente, misericors Dominus in tantam eum gloriam duxit. Sic Chrysost. ostendit veriorem sole Iosephum; solis humani radios, existimationémq; attendisse maximè, vt caueret.

Gen. 40 à n. 7.

Simile quid in sim[i]li materia contigit Danieli, qui postquā à Deo cōsequutus est non interpretationē tantum somnij Regis Nabuchodonosoris, sed ipsum insuper somnium, quod ab illo omninò recesserat, & cuius penitus erat oblitus: dixit proinde Deo Daniel: *Nunc ostendisti mihi quæ rogauimus te; quia sermonem Regis aperuisti nobis;* vbi non

Dan. 2. n. 23.

vbi non sibi arrogat, quod à Deo cōsequutus fuerat, sed orationibus sociorū reuelationem attribuit, cum ait; *Quæ rogauimus te.* Deinde, & cùm illi tantùm reuelatio facta fuerit, ipse omnibus apertam prædicat, ne sibi quid præcellens, & singulare glorianter vendicare censeatur, dum ait: *Sermonem Regis aperuisti nobis*, quod totū in præsens nostrum argumentum vertit Theod orat. 2. in Daniel. vbi ait. Operæ pretium est diuini huius viri notare modestiam; nam & precibus petens socios obsecrationis sibi similes asciuit, & pro ijs, quę consequutus erat, laudem contexens, rursus eorum mentionem fecit, neque enim dixit: indicasti mihi quæ petij à te, sed, quæ rogauimus te. Sic ille ostendit quomodo se contraxerit Daniel ne ura laudis humanæ gemmam inclusam surperet.

Qui idem Theod in hanc sententiam obruit: Elisæum quādo misit Giezi ad suscitandum filium Sunamitidis, dixisse illi: *Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum manu tua, & vade. Si occurrerit tibi homo, non salutes eum; & si salutauerit te quispiam, non respondeas illi, & pones baculum meum super faciem pueri.* Hoc igitur præceptum, licet literaliter denotet diligēm indefessam in succurrendo mulieri bemeritæ, sicut intelligi debent similes locutiones Christi Domini ad discipulos, vt communiter scribentes ad cap. 10. Luc. aduertunt, & de hoc præcepto etiam obseruat Ambros. lib. de 42. mansionibus, mans. 26. & Cyran. hoc in loco; tamen Theodor. id illi iniunctum à propheta asserit, vt omnem occasionem amputaret viro alioqui laudis, & gloriæ cupido publicandi resurrectionē miraculosam, ad quam mittebatur, & quæ silentio potius erat inuoluenda, & abscondenda; sic enim habet q 17. in 4. Reg. Quā ob causam mittens Giezi ad suscitandū puerum iussit, vt si aliquem videret in via, non eū salutaret; & si eum salutauerit, nō ei respondeat? Sciebat eum esse honoris cupidum, & causam dicturum, inanem autē gloriam fore impedimento ne faciat miraculū. Theodor. docet, quomodo cauenda sit inanis gloria in rectè factis, & occultanda virtus, ne pereat, néue deprædetur.

A Hinc est quod ipse Christus Dominus hac in re dixit: *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.* Vbi Chryso. hom. 19. ait: Quasi de insidiosissimo aliquo serpente loqueretur Dominus, potentissimoque furandi, ei vtique, qui non tota mente vigilasset, attendite inquit: Et Theophyl. Attendite, ait Dominus, & cauete; quasi de aliqua malā bestia dicat: Attende ne te dilaceret. & Euthym. Matth. 6 n. 1.

B Dicit Christus, attendite, insinuans feram hanc latenter in modum furis irrepere, &c. Christum imitatus Nazianz. in sententijs aliud simile quæsiuit verbum, cùm ait: Caue ne te inanis gloriæ cupiditas vllo modo abripiat; ea enim simplicioribus animis callidè insidiari solet. Suffragatur Basilius in constit. monast. c. 11. vbi ait: Callida insidiatrix vana gloria, vel in ipsius cæli conuexis insidiarum aduersus nos collocatrix, &c.

C Facit & Aug in Psal. 7 dicens: Qui bene didicit, vel expertus est vitiorum superandorum gradus, intelligit vitium inanis gloriæ solùm, vel maximè cauendū esse perfectis; quo primo enim vitio lapsa est anima, hoc vltimum vincit, &c.

Cùm igitur pretiosi sint vniones virtutū, deprædari profectò desiderat, qui thesaurū publicè portat in via, sicut dixit Gregorius homil. 11. in Euangel. Accinit Bernard. ser.

D 4. in Psal. *Qui habitat*, ad med. vbi eleganter hanc rem prosequitur, dicens: Necesse est abscondere interim si quid habemus boni, quoniam thesaurum regni cælorum qui inuenit homo, abscondit. Propter quod etiam corporaliter in claustris, & in syluis abscondimur An nō timemus, ne fortè hic vili mercede hac recepta, in futurum mercedem non habeamus? Necessaria est ergo hæc absconsio non solùm ante oculos aliorum, sed etiā

E multò magis ante te ipsum; hoc enim habet Dominica illa sententia: *Cùm feceritis hæc omnia, dicite; serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Væ enim nobis si nō fecissemus* Et hæc est vtique magna virtus, & magna securitas. Qualis forsitan absconsio fuerit, vel obumbratio, quæ Mariæ facta est ab Spiritu sancto ad celandum videlicet tam incomprehensibile sacramentum, &c. Videndus item Chrysost. homil. 11. ex varijs in Luc. 17 n. 15.

rijs in Matth. vbi admonet tantam adhibendam cautelam, ne laudis & humanæ gloriæ aliqua subrepat cupiditas in virtutũ exercitio, vt nosmetipsos obseruare, & cauere debeamus; sic enim habet: Quid facturi sumus, quia non possumus noctu surgere facere eleemosynã, ne videamur ab hominibus? Interdiu potéstne fieri, vt non videatur homo faciens eleẽmosynam.? Tu te noli videri, & non te videt alius. Tu ad aucupandam laudem humanam hoc noli facere, & nullus te videt. A B

Propositæ tibi sunt, candide lector, margaritæ virtutum, quarum natura, & pretio constituto, constabit item quanto indigeamus Dei auxilio, imò verò quantopere ad id postulandum teneamur, qua ratione, & attentione præstolandus sit ros diuinæ gratiæ, & supernaturalis doctrinæ; nam si purus influxerit, & à nobis suscipiatur, candor conspicitur, & concipitur innocẽtiæ; si verò turbidus sordescat, & fœtus: pallet itẽ cælo minante conceptus, quando scilicet, quis ad Dei doctrinam metu seruili, ac formidine, non sponte, & illius ductu accedit. Quòd si non tempestiuè suscipiunt animi, quomodo virtutes grandescent, & crescent? Et qui tãtùm accedunt vt audiant, externo scilicet auditu, & curiosa, ac fictili intentione, solidam minime concipient margaritam, sed inanem tantum virtutis speciem, & vanam solùm Religionem. Hinc est quod August. lib. 50. homil. homil. 26. in medio ait: Vellem scire si ab illa hora, qua verbum Dei prædicari cœperit, semper pretiosissimas gẽmas, & inaures, vel annulos aureos erogare vellemus; vtrum stare, aut accipere vellent filię nostræ: qui verbum Dei libenter audit, inaures animæ de patria paradisi transmissas se suscepisse non dubitet, qui admonetur vt pauperi tribuat aliquid, dum manus ad eleẽmosynas expandit, dextralia à Christo trãsmissa percipiet: sic anima sancta diuinis sermonibus, tanquam spiritualibus, & æternis bonorũ operũ margaritis cõponitur, vt ad illius cælestis sponsi consortium, & nuptiale conuiuium feliciter ornata perueniat. Nos margaritas vobis de paradisi patria prouidentes, nullam aliam in hoc sæculo mercedem optamus accipere, nisi vt vos pauenter, & libenter, quę vobis insinuantur, videamus audire & cum Dei adiutorio secundum vires vestras operibus adimplere. Sic Augustinus. C D E

ANNOTAT. IV.

Describitur gemma virginitatis, & castitatis.

QVoniam quæ hucusque diximus, obscura quędam tantummodo virtutũ delineamenta videntur, & eas solum in genere proponunt, operæ pretium duximus, si ad eas virtutes descendamus, quæ ad Religiosos, & Ecclesiasticos viro maximè spectant.

Plinius igitur de vnionibus ait: Omnis dos in candore, magnitudine, orbe, læuore, pondere: summa laus coloris est exaluminatos vocari. Meminit & margaritarum candoris Tertull. de habitu muliebri cap. 1. & D. Hieron. ad Demetriadem: Ecquod aptius iam dici, assumíue potest symbolum ad præclaram virginitatis, castitatisque gemmam proponendam? De qua Hieronymus lib. 1. contra Iouinian. in præsens argumentum dixit. Vnde virginibus, & continentibus, quasi gemmis pulcherrimis Ecclesiæ monile decoratur, &c. & epist. ad Eustoc. de custod. virgin. Laudo nuptias, laudo coniugiũ sed quia mihi virgines generant; lego de spinis rosam, de terra aurũ, de concha margaritum. & Nyssen. in Cant. pag. 343. quod si castitatis torquẽ adeptus es, qui collum tuum puritate vitæ; quasi quibusdam vnionibus splendere faciat, etiam alium torquem habeto, qui diuinorum mandatorum lapides magni pretij contineat in sese, colliq; pulchritudinem adaugeat. Constitutum igitur habemus virginitatem, & castimoniam margaritam esse.

Margaritæ verò candor ex eodem Plinio nullam patitur labem: nullam item virginitas, nullam puritas, nullam sanctimonia. Quæret aliquis, nec insulsè quæret, cur Deus reuelans Iosepho multo antè tempore adorationem

rationem à fratribus exhibendam, quæ A mediante venditione, & multis ærumnis inde sequutis à Deo paranda erat, non itidem illi ostenderit dominę accusationem, carcerem, & vincula, quæ illum admodum torsere. Credo equidem ideo à Deo sic dispositum, quia dedecebat castum adolescentem, vel etiam in somnijs turpem subire repręsentationem, quod plané constabit in eo, quod apprehendens impudica mulier pallium Iosephi, ipso in B manibus eius relicto, aufugit, timens scilicet contagium, veritus ne inficeretur, si palliū, quod impura mulier apprehenderat, retineret; quod nos alibi latius prosequuti sumus ex sanctis Patribus, modò satis sit. Abulens. ibi cùm ait, cautè fecisse Iosephum fugiendo; quia expectando se ipsum vinceret. Videndus pro hoc argumento est Hieron. lib. contra Iouinian. post principium; vbi aduertit id quod Paulus dixit: ***Bonum est homini mulierem nō tangere***: sic ergo habet C Hieronym. Non dixit, bonum est vxorem non habere, sed, bonum est mulierem non tangere: quasi & in tactu periculum sit: quasi qui illam tetigerit, non euadat, quæ virorum pretiosas animas rapit, quæ facit adolescentium euolare corda. Alligabit quis in sinu ignem, & non comburetur? Aut ambulabit super carbones ignis, & non ardebit? Quomodo igi- D tur qui ignem tetigerit, statim aduritur: ita & tactus & fœminæ, sentit naturam suā, diuersitatem sexus intelligit. Narrent & ethnicorum fabulæ Mitram, & Erichtonium, in lapide, vel in terra de solo æstu libidinis esse generatos, vnde & noster Ioseph a tangere eum volebat Ægyptia, fugit ex manibus eius, & quasi ad morsum rabidissimi canis, ne paulatim virus serperet, palliū, E quod tetigerat, abiecit. Sic ille; cui necessario addendus Philo Carpathius ad finem comment. in Cant. vbi iustum instituens, vel eius describens ex illis verbis vltimis facext. ***Fuge dilecte mi, assimilare capreæ, hinnuloq; ceruorum***; sic ait: Si laqueum tibi concupiscentiæ proponat iniquus hostis per talem fæminam, quam quidem non videre prima victoria est, secunda nō alloqui, tertia non attingere: nam si facies fæminea aculeus est peccati, quid erit eloquium, ac tactus? Tu contra ad illum arduum continentiæ montem (Ioseph s.) te conuertas, eiusque castitatem recorderis, & temperantiam, teque serues illæsum, &c.

Videndus erit in hanc sententiam Liuius 2. de bello Punico. Valerius Maximus lib. 5. Ouidius in Fastis, & Augustinus 10. de ciuitate cap. 16. vbi de Claudia virgine Vestali referunt id, quod Hieron. lib. 1. contra Iouin. sic prosequitur: Claudia virgo Vestalis cùm in suspicionem venisset stupri, & simulachrū Matris ideæ in vado Tiberis hæreret ad comprobandam pudicitiam suam refert cingulo duxisse, ne vnquam multa milium hominum trahere nequiuerāt: melius tamē, inquit Lucani Poetæ patruus, cum illa esset actum, si hoc, quod euenit ornamentum potius exploratæ fuisset pudicitiæ, quàm dubiæ patrocinium. Sic Hieronymus, qui per illum patruum Lucani intelligit Senecā, cuius hæc de Claudia sententia est, quod fuerit quoddam infelicitatis genus egere patrocinio numinis ad purgandam infamiam pudicitiæ; decebat enim eam virginem ita castam esse, vt nec falsus rumor vllus de illa posset oriri: Minutia, inquit ibi Hieron. propter suspicionē stupri viua defossa est: iniusta (vt reor) pœna, nisi grande crimen putaretur læsa virginitas.

Qui in tabernaculo Dei olim ministrabant, tunicis lineis induebantur, easque baltheis constringebant, quod explicans Beda de tabernaculo cap. 9. ait: Accingantur tunicis lineis, vt castitatem habeant, non sericis, non laneis, quæ ex animali mortuo sunt, ne s. castitas aliquid mortuum sapiat, cingantur baltheis, ne castitas remissa sit, ne vento elationis aditum pandat, ne iactantia præsumptionis bona opera impediat, & tandem ad ruinam subeundo impellat. Sic ille puritatē castimoniæ adumbratam in tunicis lineis præcinctis ostendit. Rodulphus verò citatus in Glossa aliam affert rationem, dicens: Linum cum de terra nascatur multo labore natiuum colorem deponit, & quem prius non habuerat candorem assumit: in lino ergo castitas intelligitur, quia caro nostra de immundo concepta semine, sine multa corporis & spiritus afflictione ad munditię hone- *Exod. 28. n. 4.*

ftatem nequaquam producitur. Sic ille. Cui necessariò addendum est propterea in linea veste candida castitatem designari, quia sicut multo labore linum natiuum amittit colorem, & in candidum tandem abit, sic & facillimo negotio candorem amittit, & munditiem, & quælibet spurcitia statim in eo conspicitur & notatur; proinde multo etiam labore sudandum est, vt candor vestis obseruetur.

Fugiendum proinde est, & vitandũ quodlibet immundum contagium, & hac de re videndus Hieronymus aduersus Vigilantiũ ad finem, cùm ait: Cur inquies, pergis ad eremum? Videlicet vt tua bella non patiar, ne me capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus; respondebis, hoc non esse pugnare, sed fugere. Sta in acie, aduersarijs armatus obsiste, vt postquã viceris, coroneris. Fateor imbecillitatem meam, nolo spe pugnare victoriæ, ne perdam aliquando victoriam, si fugero, gladium deuitaui: si stetero, aut vincendum mihi est, aut cadendum. Quid autem necesse est certa dimittere, & incerta sectari? aut scuto aut pedibus mors vitanda est. Tu qui pugnas, & superari potes, & vincere: ego cùm fugio, non vincar in eo, quod fugio, sed ideò fugio, ne vincar. Nulla securitas vicino serpente dormire; potest fieri vt me non mordeat, tamẽ potest fieri vt aliquãdo me mordeat. Sic ille ostendit, quanta cum cautione seruanda, & conseruanda sit castitatis gẽma, ne polluatur; & quomodo fugiendum sit periculum, ne vnio pretiosissimus frangatur; quo sensu etiam possumus interpretari cum eodem Hieron. eodem in loco accensas lampades Virginum, quæ sponsi præstolantur aduentum, quia sinter casus huius vitę versantur, & Domini pauidæ præstolantur aduentum; scientes verò imbecillitatem suam, pretium insuper pudoris, & quod leui polluatur labe, ac veluti vitreum frangatur vas, memores quod fragilia vasa portant, timent offendere, ne impingant, corruant, atque frãgantur, lucem proinde, accensis luminibus, postulant illam, de qua psalmista: *Lucerna pedibus meis verbum tuum.*

Videnda sunt quæ hac de re diximus in epist. Iacobi c. 1. n. 21. §. 2. Denique cùm Christus mũdis corde dicat, visuros Deum, quia castitas mundissima est, nec sibi e terra quicquam affricari patitur; propterea in terra mundissimis Angelis, qui in candidis vestibus visuntur, comparatur: *In resurrectione, neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo.* Math. 22. quæ verba expendens D. Ambros. lib. 1. de Virg. ait: Præmium iam teneris, quod nobis promittitur, vobis præsto est, votorumque nostrorum vsus apud vos est; de hoc mundo estis, & non estis in hoc mundo, sæculum vos habere potuit, tenere non potuit, &c. quibus ostendit castitatem degere in mundo sine immundo contagio, pluraque habet Auctor operis imperfecti hom. 42. & 71. in Math. Mat. 22 n. 31

Hebræi, teste Lyrano, appellarunt Phineẽ Eleazari filium Angelum in lib. Iudicũ, vbi dicitur: *Ascendit Angelus de Galgalis ad locum flentium.* Quæres, cur hunc hominẽ plerique Hebræorum Angelum vocauerint? Quia in populi consortio cum filiabus Moab, acerrimus castitatis propugnator extiterat; idemque de eo asserit Lyran. Iosue in c. 2. Etenim qui sic pro castitate pugnauerat, non potuit non censeri Angelus: ijs enim hæc virtus attribuitur, vtpote quæ nihil de terra & impuritate luti habere videatur, cum tota è cælo sit; qua de re plura habet Hieron. epist. 22. ad Eustoch. de cust. virgin. c. 5. & August. lib. de sancta virginitate, cap. 13. Iudic. 2 n. 1.

Hinc est quod D. Hieronymus in Psal. 95. vniuersam castitatem, siue ea in virgine sit, siue in vidua, aut continente, appellat holocaustum, quod totum Deo comburebatur ita vt nihil de illo remaneret: huiusce igitur instar castitas tota Deo dicata nihil terrenum sapit, nihil immundum illi superest.

Nõ vulgaris difficultas est quid significẽt ea verba Christi Seruatoris: *Eunuchi, qui seipsos castrauerũt propter regnũ cælorum; qui potest capere capiat:* vbi verbũ, *capere*, satis sinuosũ, ambiguúmq; est. Nam D. Hieronymus existimat pertinere hoc ad præmiũ, quod quis nititur consequi, metaphorâ sumptâ ab antiquo more illorum, qui currebant in foro, seu stadio, vt illi vocabant, quorum Mat. 19 n. 12.

quorum qui primus ad metam accederet, dicebatur capere præmium, iuxta illud Pauli: *Vnus accipit brauium*; quo sensu locutus est idem Paulus ad Hebræos; *Propter eos qui hæreditatem capiunt salutis*: vt sit sensus dicti loci: Qui potest consequi præmium debitum castitati, nitatur consequi. Alij in alios deflectunt sensus, quos, longum esset recensere; mihi tamen videtur rectè posse hoc verbum exponi, si aduertamus quod Prudentius Aureolus ait lib. 2. contra Symmach.

Hæc primum paruæ teneris capiuntur in annis.

Vbi alludit ad virgines Vestales; etenim ex, quæ consecrabantur, arripiebantur, siue capiebantur, manibus Sacerdotum ab ipsis urentibus, vt vel in templum deferrentur, vel in templo offerrentur, vt videre est pud Gell. lib. 1. noct. c. 12. Virgo Vestalis simul atque capta, atque in atrium estæ deducta, & Pontificibus tradita est, statim tempore, sine emancipatione, ac ne capitis minutione è patris potestate it, & ius testamẽti faciundi adipiscitur De ore autem, ritúque capiundæ virginis literæ quidem antiquiores non extant, nisi ò capta fuisse fertur, quæ capta prima est Numa Rege: capi autem virgo propterea ci videtur, qui Pontificis Maximi manu ehensa ab eo parente, in cuius potestate , veluti bello capta abducitur. Hæc ll.

Vnde existimo patere sensum illius sententię, *qui potest capere, capiat*, id estqu ipose omnino eripere, & apprehensũ extrahe patria potestate, in qua natus est, scilicet, genitorum appetituum, carnalium cogitonum, naturalium commotionum, is tã capiat præmium, & brauium æternæ titudiuis castitati pollicitæ; se tamen ere debet ad modum, quo capiebantur ines, vt scilicet extrahat se à mundanis, is, & immundis cogitationibus, & nullus patiatur præclaram castitatis gemmã m contrahere labem.

eque verò omittenda est hoc in loco stio illa à D. August. proposita 1. de iuit. c. 8. cur scilicet Deus permiserit, ora virginum, & continẽtium violari ab

A aliquibus tyrannis, cum pudicitia, sicuti gemma impatiens prorsus sit cuiusque maculæ, cuius rei sicut difficilis est indagatio sic & elegantissima solutio apud August. ibi, qui ita ait: Alta quidem prouidentia creatoris mundi, atque rectoris, & inscrutabilia iudicia eius. Veruntamen interrogate fideliter animas vestras; nam fortè de isto integritatis & continentiæ, vel pudicitiæ bono vos inflatius extulistis & humanis laudibus delectatæ in hoc etiam aliquibus inuidistis: tamen
B si ita esse responderint, nolite mirari hoc vos amisisse, vnde hominibus placere gestistis: illud vobis remansisse, quod ostendi hominibus non potest. Si peccantibus nõ consensistis, ne amitteretur, diuinum accessit auxilium: humanæ gloriæ ne amaretur humanum successit opprobrium. In vtroque consolamini pusillanimes: illinc probatæ, hinc castigatæ: illinc iustificatæ, hinc
C emendatæ. Quarum verò corda interrogata respondent, nunquam se de bono virginitatis, vel viduitatis, vel coniugalis pudicitiæ superbijsse, sed humilibus consentiendo de dono Dei cum tremore exultasse, nec inuidisse cuiquã paris excellẽtiã sanctitatis, & castitatis sed humanâ laude postpositâ, quæ tãto maior deferri solet quãto est bonũ rarius, quod exigit laudem, optasse potius, vt ea amplior numerus esset, quàm vt ipsæ in pau-
D citate amplius eminerent. Fortassis istæ, quę bene sibi sunt consciæ, non se ex isto castitatis bono, quod inflatum extulisse, & tamẽ vim hostilem in se perpessæ sunt, habebant aliquid latentis infirmitatis, quæ posset in superbiæ fastum, si hanc humilitatem in vastatione illa euasissent, extolli. Sicut ergo quidam morte rapti sunt, ne malitia mutaret intellectum eorum; ita quiddam ab istis vi raptum est, ne prosperitas mutaret modestiã
E earum. Quanquam, & illud non sit tacendum, quod quibusdam, quæ istæ perpessæ sunt potuit videri cõtinentię bonum in bonis corporalibus deputandum, nec tale bonum esse, quod inuito animo non possit auferri: qui error eis fortasse sublatus est. Cùm enim cogitant, qua conscientia Deo seruierint, vident esse consequens nequaquam illũ fuisse permissurum, vt hæc acciderent sanctis suis, si eo modo perire posset sanctitas

quam contulit & diligit in eis. Sic Augustinus ostendit, cur Deus permiserit virgines, & castas violenter corrumpi, & prostitui, & insuper sic exteriùs profanatas nihil meriti, & castitatis perdidisse, quæ nūquam nisi voluntario potuit violari certamine, & impudico infici, aut denigrari casu.

Videndus hac de re idem Aug. eodem lib. c. 19. vbi de Lucretia oppressa à Tarquinij Regis filio ait, habeturque hic locus 35. q. 5. c. ita ne. Egregie quidam ex hoc, veraciterque declamans ait: Mirabile dictu. Duo fuerunt, & adulterium vnus admisit; splendidè atque verissimè. Intuens enim in duorū corporum commixtione vnius inquinatissimam cupiditatem, alterius castissimam voluntatem, & non quid coniunctione membrorum, sed quid animorum diuersitate ageretur attendens. Duo, inquit, fuerunt, & adulterium vnus admisit. Sed quid est hoc, quod in eam grauius vindicatur, quæ adulterium non admisit? Ille patria etiam cum patre pulsus est: hæc summo est captata supplicio. Si non est illa impudica, quare inuita comprimitur? Non est hæc iustitia, qua casta punitur. Vos appello leges, iudicesque Romani; nempe post patrata facinora, nec quēquam scelestum indemnatum impunè voluistis occidi. Si ergo ad vestrum iudiciū quisquā deferret hoc crimen, vobisque probaretur non solum indemnatam, verum etiam castam, & innocentem interfectā esse mulierem: nónne eum, qui id fecisset, seueritate congrua plecteretis? Hoc fecit illa Lucretia, illa, illa sic prædicata Lucretia: innocentem, castam, vim perpessam Lucretiam Lucretia insuper interemit. Si adultera, cur laudata? si pudica, cur occisa? Quod ergo se ipsam quoniam adulterium pertulit, etiam non adultera occidit, non est pudicitiæ caritas, sed pudoris infirmitas: puduit enim eam turpitudinis alienæ in se cōmissæ, etiam si non secum, & Romana mulier laudis auida nimium verita est ne putaretur quod violenter est passa cū viueret, libenter passa si viueret. Vnde ad oculos hominū mentis suæ testem illā pœnā adhibendam putauit, quibus conscientiā demonstrare non potuit. Sociam quippe facti se credi erubuit, si quod alius in ea fecerat turpiter, ferret ipsa patienter. Non hoc fæ-

A minæ Christianæ fecerunt, quæ passæ sunt similia: tamen nec in se vltę sunt crimen alienum, ne aliorum sceleribus adderent sua. Sic Aug. ostendit qualem conceperit Lucretia opinionem de munditia castitatis, quæ licet per errorem, in sua minimè passa est, eam, quæ verè macula non erat, reputans fortasse vel solā vmbrā cuiuslibet labis posse notā, inurere mūdissimæ sanctimoniæ.

B Sicut autem ea, quæ pretiosissima sunt summa custodiuntur vigilantia, & cura iugi obseruantur, sic & virginitas, & castitas debet summopere custodiri; vnde Hieron. lib. 1. contra Iouin. c. 12. ait: Saluator auxilio suo cooperit, & diuino clypeo tuetur ipsam castitatem, ne immundum quid illam inficiat. Similia sunt quæ habet Ignatius epist. 11. vbi ad præsens institutum ait, virgines Deo dicatas seruandas esse, vt pretiosa Christi

C monilia. & Hieron. epist. ad Furiam de seruanda viduitate ait; Grandis virtutis est, & sollicitæ diligentiæ superare quod nata sis, in carne, non carnaliter viuere, tecum pugnare quotidie, & inclusum hostē sustinere, Argi (vt aiunt) centum oculis obseruare. Sic Hieronym. pulchre ostendit ex fabuloso pastore, quot oculis opus sit ad pretiosam gemmam castitatis custodiendam.

Videndus hac de re Bernardus lib. de or-

D dine vitæ; vbi ait, castitatem ope & custodia cæterarum virtutum esse seruandam & vigilanti studio custodiendam, alioqui facilè lapsuram, & cōterendam. Nisi aliarum, inquit, virtutum ope fulciatur, facilè labitur, & proinde nimio studio seruanda est, quia semel amissa non reparanda est; prima nanque tela sunt oculorum: Secunda verborum, & ideò suffragatur ei plurimum verecundia,

E quæ custodit oculos, & taciturnitas, quæ retinet linguam, atque obedientia, quæ mentem occupat. & serm. 3 de septem frumentis ait: Vide quam sollicitè te custodire debeas ab eo, qui dormit in sinu tuo, &c. quæ prosequitur in hanc sententiam.

Hoc ipsum probare possumus ex 3. Reg. 7. vbi Salomon duas fecit columnas ad ostiū templi & super eas posuit lilia, quæ symbola sunt castitatis, vt hoc symbolo admoneremur, collocandam, & custodiendam esse castitatem in superiori, & eleuato loco, 3. Reg. 7 n. 19.

quo

quo nullus perueniat, quem nullus attingat, præeminentia, scilicet, contemplationis & abstractione à rebus terrenis. Hoc etiā deducimus ex eo, quod in lingua sancta eadem vox, *almah*, quæ significat Virginem, significat etiam absconditam, qua de re videndus Hieron. in tradit. Hebr. in Genes. & Oleast. in c. 24. Gen. n. 43. ibi: *Et Virgo quæ egredietur ad hauriendam aquā*, vbi ita ait; ponitur hic nomē, *almah*, à verbo, *halam*, quod est proprie abscondere; ideò, *almah*, puellā absconditam, & latentem significat, aut quod lateat qualis sit futura, aut quia aspectibus hominū abscondita sit. Abscondita igitur esse debet castitas, & domi accurate latere, & recludi, ne si pateat deprędetur pretiosa gemma; deprędari enim desiderat qui thesaurum publicè portat, & ostentat.

Quòd si pretium huius margaritæ noscere velis, ex eo illud deducunt Hierony. & Ambros. quod Christus Dominus virginitatem non præcepetit, iuxta illud Pauli: *De virginibus præceptum Domini non habeo, &c.* quod expendens Hierony. epist. ad Eustoch. ait: Quia maioris est mercedis, quod nō cogitur & offertur. & Ambros. lib. 1. de Virgin. ait; Præceptū non habuit, sed habuit exemplum; non enim imperari potest virginitas, sed optari. nam quæ supra nos sunt, magis in voto quàm in magisterio sunt. Videndus Basilius lib. de vera virgin vbi docet, coniugiū idē naturale esse, castitatē verò, excellens quid & veluti supra naturam, supra hominem, ideoque nusquam à Deo imperatā, non modò in veteri, sed neque in nouo testamento, quia tantæ virtutis meritum nō pręcepti necessitati subijci voluerit, sed egregij, singularis animi specimen existere, qui sponte sua nullius imperij necessitate coactus id exequatur, quod supra omnem humanæ naturæ modū est. Notandúsq; venit ille locus Apoc. 14. vbi de virginibus, imò & castitatis sectatoribus dicitur; *Sequūtur agnū quocunque ierit: hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, & agno*. Quæret aliquis, & meritò, cur empti dicantur ex hominibus, qui castitatē seruant; cùm constet omnes in vniuersum emptos fuisse pretio magno, sanguine scilicet immaculati agni, & licet alias solutiones hoc habeat, videtur posse ad prǽsés

A institutū explicari adducta similitudine negotiatoris, qui licet multam supellectilem coëmerit, & diuitias congregauerit, si tamen duas, vel tres margaritas magni pretij acquisiuit, quasi cæterarū immemor, dicit se aquisijsse, & cōparasse tres illas margaritas, quasi oblitus cæterarum rerū, quarū minimè meminit; tāti namq; facit dictas gēmas, vt in cōparatione earū nihil aliud emisse videatur. Eodē pene modo tanti videtur Deus facere
B virginitatis & castitatis gēmas, vt virgines, & castos tantū asseratempros, cùm cæteros cuiuscunq; ordinis, & conditionis homines Filius Dei sangume suo comparauerit.

Ostendit insuper Deus quanti apud se pretij castitas etiam continentis sit, in eo; quod iussit Ezechieli quando illi abstulit vxorem, dicens: *Fili hominis ecce ego tollo à te desiderabile oculorum tuorum non planges, neq; plorabis, neque fluent lachrymæ tuæ, corona* Ezec. 24 n. 15
C *tua circumligata sit tibi, &c.* Quid igitur iubet Deus prophetā tanta lætitia excipere triste nuntium demortuæ vxoris? Cùm non lugubri, sed festiuo habitu funera celebrare iubet? profectò vt ostenderet Deus, sic debere exultare in profectu potioris, & perfectioris status continentiæ, & potius gratū se exhibere quàm lachrymantem, dum ad nobiliorem continentiū numerum se videt translatum. Quodque magis in hac re notā-
D dū est, tunc Deus prophetam sibi assumpsit, tanquam idoneum populi instruendi ministrū, cùm illū, mortua vxore, in continētiæ statu deposuit. quod notauit D. Hieronym. lib. 1. contra Iouin. vbi ita scribit: Ezechiel, qui captiu, tenebatur in Babylone, qui tempestatē ab Aquilone venietē viderat, & turbinē cuncta rapientem, ait: Mortua est vxor mea ad vesperam, feci manè sicut mihi præceptum erat: prædixerat enim ei Deus, quod
E in die illa aperiretur os eius, & loqueretur, & non taceret amplius. Diligenter attende donec vxor viueret, non habebat libertatem populi commonendi: moritur vxor, & coniugale vinculum soluitur, & absque vlla trepidatione semper in officio prophetali est, sic Hieronym. ostendit qu ratione Deus voluerit celebrari à propheta perfectiorem statum continentis, quasi de coniugio

 exeundo

exeundo de carcere fuerit liberatus, & in A Posterum, nobilitatem castimonia professus. Videndus in hanc sententiam Bernardus ser. 2. ad frates, vbi interpretatur id, quod dixit
2. Cor. 4 n. 7. Paulus 2. Corint. *Habemus thesaurũ in vasis fictilibus*, vbi thesaurum istum putat esse castitatem, qui cùm pretiosissimus sit luteo vase reconditur, quo maiori vigilantia custodiatur, & maiori præmio sic custoditus à Domino afficiatur. In vase, inquit ille, fictili, thesaurus castitatis illustrior, &c. Similia B sunt quæ habet sermone 3. de septem fragmentis, vbi pretiũ castitatis sic exaggerat. Fortè paruũ aliquid reputatis continentiam vestram, sed ego non ita. Scio enim quos habeat oppugnatores.

Tanti igitur pretij castitas censetur, vt mulieres virgines supra fœminarum conditionem videatur efferre; tanti in continentibus, vt statum, & naturam mulierum excedere. Notauit hoc pulchrè & acutè D. Hieron. C aduersus Heluid. prope finẽ, in eo, quod Paulus ait: *Et mulier innupta, & virgo cogitat*
1. Cor. 7 n. 33. *quæ Domini sunt, & diuisa est mulier, & virgo*. Aduertit igitur Doctor maximus, virginem à muliere diuisam, & seperatam; quasi virgo, & casta longè distet à conditione, & statu mulieris, & in alium longè illustriorem euaserit, sic enim habet Hierony. Quid repugnas? quid oblatras? Vas electionis hæc loquitur. Diuisa est, dicens, mulier, & virgo. D Vide quantæ felicitatis sit, quæ & nomen sexus amiserit. Virgo iam mulier non vocatur. Sic ille, quo nihil pulchrius, elegantius nihil dici, cogitariue potuit in hanc sententiam, sed adhuc pro continentibus nõ deerit ex eodem Hieronym. probatio; nam paulò inferius aduertit id, quod ait facer
Gen. 18 n. 11. Tex. de Abrahamo, & vxore sua: *Erant ambo senes, prouectaq; ætatis, & desierant Sara fieri muliebria*; deinde expendit, & confert E
Gen. 21 n. 12. cum hoc loco illum alium ex c. 21. Genes. vbi postquam duram iniunxit rem Abrahamo de eijciendo è domo filio Ismaele, dicens: *Eijce ancillam hanc, & filium eius, durè accepit hoc Abraham pro filio suo, cui dixit Deus; non tibi videatur asperum super puero, & super ancilla tua: omnia, quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius*: quibus in verbis, præcepit Deus Abrahamo stare ordinationi, & præcepto vxoris suæ, quę potius deberet subijci ordinationibus mariti, id igitur factũ existimat ratione illius, quod præcesserat, quia Saræ desierant muliebria præ ætate, & iam fœtui concipiendo inepta erat, ac proinde cessauerat à re vxoria, cui operam non dabat, eò quòd iam filios desperauerat, vnde dixit: *Postquã consenui, & Dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo?* Vbi Lyran ait: Ex hoc videtur quod Sara continuit ab actu coniugali, ex quo transijt tempus suum concipiendi secundum naturam, quousque fuit certificata de conceptu futuro diuina virtute; hoc ipsum asserit Abul. ibi factum ex communi vtriusque consensu postquàm Sara excessit tempus vsque ad quod secundum naturam concipere poterat, & hoc erat eis sanctum, & laudabile, quia iste actus cùm bene fit secundùm naturam, ad generandum ordinatus est, quando autem vir, & vxor vident se naturaliter non posse gignere, si vltra carnaliter misceantur, iam ad voluptatem illud est, quod viris sanctis non conuenit. Sic Abul. qui tamen ita intelligendus est, vt talis coniugatorum congressus sine peccato possit dari. Erat igitur Sara in statu continentiæ, qui vsque adeò illi profuit, & in tantum eam extulit, vt non solum liberauerit à maledictione illa: *Sub viri potestate eris, &* Gen. 3.
ipse dominabitur tui; sed insuper eam fecerit n. 16.
veluti dominam mariti, cui ille inuerso ordine obtemperare iam teneretur. Ait ergo Hieron. Defecerũt Sarę muliebria post quod dicitur, *Omnia quæcunque dicit tibi Sara, audi vocem eius*. Quæ non est in partus anxietatibus, & dolore, quæ deficientibus menstrui cruoris officijs, mulier esse desijt: à Dei maledictione fit libera, nec est ad virum conuersio eius, sed è contrario vir subijcitur ei: & Domini voce præcipitur; *Omnia quæcunque dicit tibi Sara, audi vocẽ eius*.

Videndus in hanc eandem sententiam idẽ Hieron. apolog. cõtra Ruffin. lib. 1. vbi versat illũ locũ Matth. cũ Christus Dominus dixit: *In resurrectione nec nubent, neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei in cælo*; quæ Mat. 22
verba sic ad rem nostram deducit. Re vera n. 30.
vbi inter virum & mulierem castitas est, nec vir incipit esse, nec fœmina, sed adhuc in corpore

corpore positi mutantur in Angelos, in quibus non est vir neque fœmina. Facit in hanc sententiam ea expositio, quam ingeniosam dicit Tert. lib. de velandis virgin. c. 5. eorum, qui Euam adhuc virginem censent noluisse Scripturam mulierē appellare quando dixit Genes. 2. *Hac vocabitur virago*, quod ille legit, *vocabitur mulier*. Sic ergo ait Tertull. Ingeniosè quidam, de futuro volunt dictum, vocabitur mulier: quasi hoc futura esset cū virginitatem resignasset, &c. Hi ergo putabant minimè appellatam à sacro textu Euam mulierem quandiu virgo extitit; est siquidem veluti extra communem conditionem fœminarum, quæ virili virtute virginitatem seruat, & castimoniam custodit. Et cap. 6. eiusdem lib. Meminit eius, qui dixerit, propterea Angelum ad Beatam Virginem dixisse: *Benedicta tu inter mulieres*, Luc. 1. & Apostolum Galat. 4. *factum ex muliere*, cùm constaret perpetuò virginem extitisse B. Mariam, quia desponsata erat. Sic enim habet. Ad hæc duo ingeniosè quidam respondisse sibi visus est, quoniam quidem desponsata est Maria, ideirco & ab Angelo, & ab Apostolo mulierem pronuntiatam; desponsata enim quodam modo nupta. Quæ tamen expositio improbatur, & meritò, dum aliquid maiestati Matris Dei videtur detrahere; conducit tamen ad præsens argumentum, & excellentiam virginitatis demonstrandam, quæ in ipsa Beata Virgine supra omnes excelluit.

Luc. 1. n. 38.
Galat. 4 n. 4.

His suffragatur Zeno Veronens. Episcop. serm. de pudicitia; vbi ponderat propterea Iosephum ad supremam dignitatem peruenisse, & excellentiorem factum fuisse super fratres ac dignum redditum cui Rex diceret: *Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, vno tantum regni solio te præcedā, tulitque annulū de manu sua, & dedit eum in manu eius, vestiuitq; eum stola byssina, & collo torquem aureum circumposuit: fecitque eum ascendere super currum suum, clamante præcone, vt omnes coram eo genu flecterent, & præpositum esse scirent vniuersa terra Ægypti.* Hoc igitur totū meritò castitatis adeptum putat, vnde & torquem collo circumpositum, gēma castitatis ornatum describit, & nudum

Gen. 41 n. 40.

A fugientē Iosephum, ne pudicitiam amitteret, amictu regio ornatum proponit. Sic ergo habet: Ioseph, quem Domini sui vxor prius amare cœperat, quàm oderant fratres; nam cùm medullitus mulier ardoris insani cōflagraret incendio, in suadelam sacrilegam argumentis vehementer armatam captat solitudinem, secretum captat, & locum quasi etiā non irritata adolescentia inuitis fœminis violenta esse cōsueuit. At ille in repugnantia B vestem sibi violenter extortam relinquens, ex impudicitiæ fouea nudus aufugit, sed pudicitiæ splendore vestitus. Denique Rex iure secundus factus est regni, qui insignis Rex erat iam ante pudoris. Similia docuit Clemens Alex. 7. stromat. cùm ait: Nec Ioseph quidem ab instituto abducere potuit vxor Domini. Ei autem se exuit per vim tenenti tunicam, vt qui à peccato fuerat nudatus, honestatis autem, & temperantiæ orC namento induerit; nam & si oculi Domini Ægyptij Ioseph non videbant, at omnipotentis quidē certè inspiciebant. Sic ille prosequitur nuditatem Ioseph, & indumentum castitatis, ratione cuius meruit regium ornamentum, & qui dominæ respuerat amplexus impudicos, pretioso torque circundatur collo; & qui humanam, ac carnalem superauit incōtinentiam, super cæteros extollitur homines, vt eos gubernet; qui se ipso D superior inferiorem hominis conditionem, & appetitum superauerat.

Virum dictum existimat Rupertus fuisse Iosephum ob inconcussam castitatem, quasi solus inter alios se exhibuerit virum, qui pudicitiam insanæ mulieris superauit; sic enim habet lib. 8. in Gen. c. 33. Rectè hunc Psalmista virum nuncupauit, dicens Ps. 104. *Misit ante eos virum*, sed virum, quem mulier nec suadere, nec superare potuit, qui proinde E cæteris viris præponitur gubernandis, & qui honesta verba iaculauerat in prouocantem, publico præcone acclamatur, vt adoretur. & qui pallium excutientis vitulæ cornibus commiserat, byssina tunica induitur, sic enim habet Rupert. lib. 8 in Gen. c. 4. pro pallio, quo in manu adulteræ relicto, nudus effugit, stola byssina, Deo iudice, indutus est. En tibi candide lector lectissimam, & pulcherrimam castitatis gemmam proposuimus, eius

Ps. 104. n. 17.

mus, eius decorem, pretiũ, pondus, quo ferues, & custodias pretiosissimum, thesaurũ quo æstimes illum latissimum pretium, pro quo cæli; diuitiæ conceduntur; cum enim virtus hæc cælestis sit, qui illa fuerit insignitus, facile a cælicolis admittitur.

Pondus ité descripsimus, quo grauis fias, nec quali bet aura tentationis, suasionis, aut delectationis flectaris; imo pondus huius pretiosi vnionis arripias, ne à vento circundacaris. Memineris lapidem esse castitatem, vt ictus tentationum sustineas: lapidem pretiosum, ne vili æstimes, aut venundes, de cælo rore defluente genitum, vt cælestia custodiat, & foueat desideria. Quòd si quærétes pretiosas margaritas tot emetiuntur prouincias, tot maria transfretant, tot labores eundo, & redeundo sustinent tot iactantur tempestatibus, tot exantlant ærumnas: hæc longe pretiosior gemma intra nos est, proinde in oculis habendi, præ omnibus æstimanda, aperiendumque cor, & aures animi, vt cælestis ros defluat, & excipiatur, quo hæc margarita gignitur, augetur, & perficitur.

ANNOTAT. V.

Proponitur pretiosa margarita obedientiæ.

ADdit citatus Plinius gemmam rotundam esse debere, ac orbiculatam, vt sit apta, & facilis moueri, & circunduci, quo statim hierolyphico virtus obedientiæ exprimitur, solo minimè adhærentem, sed in puncto, & pro necessarijs tantum velut sphæricam, tangentem terram, & in quamlibet partem se voluentem.

Non abs re igitur obedientiam dicimus gemmam, nam Prouerb. 6. dicitur: *Conserua fili mi præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ; liga ea in corde tuo iugiter, & circunda ea gutturi tuo.* Vbi obedientia præceptorum collo appensa describitur, quo loco pretiosi gestantur vniones; est autem phrasis scripturæ, vt ea, quæ in summo pre- Prou. 6. n. 20.

A tio habentur, collo circumdari, & gestari dicantur: vbi etiam illud aduertendum est, collum esse symbolum obedientiæ, vtpote cui imponitur iugũ, sicut Theod. Orig. & Bern. intelligunt locum illum Cantic. 1. *Collum tuum sicut monile*; vbi pro hac re videndus est Ghiller. qui eundem sensum multis prosequitur. Hieron. autem, & Theod ex Hebræo legunt: Collum tuum in monilibus; iam verò margaritæ & vniones inseri & apponi solent aureis monilibus. Si ergo in monilibus collocatur sponsæ collum. i. illius obedientia, & submissio, fit consequens, vt ea sit gemma, quæ aureo inseritur, & includitur monili, quod si monilia pretiosis gemmis adornata potius ornant, quàm onerant, audi Ambros. ser. 3. in Ps. 118. vbi prædicta verba sic explicat. Portare iugum Christi suaue est, si ornamenta putas ceruicis tuæ, non onera. Erige ceruicem, redimicula non vincula geris, &c. Prosequitur hoc ipsum Ambros. epist 20 in ea benedictione quam caligans corporeis oculis Isaac, sed mentis acie perspicax, concessit seniori filio, vt iuniori obediétiam in typo Christi profiteretur; sic verò habet: Denique Isaac filio suo petenti benedictionem ait: *Seruies fratri tuo*: erit autem cum deposueris, & solueris iugum illius à collo tuo. Quomodo istud conuenit, vt seruiat cum soluerit iugũ fratris à collo suo, nisi distantiam ita seruitutis intelligamus? Contulit igitur benedictionem pater impigro, & fideli filio, sed quia pater erat, seruauit seniori filio benedictionem, vt eũ seruum faceret fratris sui, non quo familiam suam degeneri vellet seruituti addicere, sed quia is, qui regere se nó potest, & gubernare, seruire debet, & subditus esse prudentiori, vt eius regatur cõsilio, ne sua stultitia præcipitetur, & labatur temeritate. Pro benedictione igitur huiusmodi confertur seruitus. Denique inter bona annumeratur, inter collatam terræ vbertatem, & rorem cæli. Sed tunc erit istud, cùm deposueris iugũ eius à collo tuo, vt voluntariæ seruitutis mercedem habeas, non iniuriam subeas necessitatis. Inhonorata huiusmodi seruitus, quæ necessitate cogitur, honorata autem, quæ pietate defertur. Vnde Apostolus: *Si volens hoc ago, mercedẽ habeo*; si in-

Cant. 1. n. 10. B C Gen. 28 n. 37. D E 1. Cor. 9 n. 17.

A si inuitus, dispensatio mihi credita est, melius vtique mercedis præmium quam dispensationis obsequium est. Nos igitur non cō-
Galat. 5.n.14. tineamur seruitutis iugo, sed charitate spiritus seruiamus, quia dixit Apostolus: *Per charitatem spiritus seruite inuicem.* Sic Ambros. ostendit discrimen inter graue iugum seruitutis, & præclarum monile pretiosis obedientiæ margaritis ornatum. Neque verò
B hoc in loco est omittendus Bern. ser 41. in Cant. statim in principio, cùm ait: Solet ornari collum monilibus, non ipsis comparari: sed hoc illæ facient, quibus quia de proprio non inest decor, aliundè vt mendicent necesse est, vnde se speciosas mentiantur; nam sponsę collum ita in se ipso formosum, & tā decenter quasi natura formatum est, vt extrinsecus non requirat ornatum. Hoc nēpe intelligi voluit, qui minimè quidem à collo,
C (vt assolet) pendere monilia, sed ipsum potius esse sicut monilia dixit. Sic Bernard. ostēdit, ac deducit pulchritudinem obedientis sponsæ, cuius collum sicut monile dicitur, quia pretiosis obedientiæ præceptis, veluti margaritis, adornatur, & refulget. Possetq, iure de obediente anima id dici, quod Tertull. de adornata gemmis fęmina lib. de habitu mulieb. cap. vlt breuissimis loculis matrimonium grande profertur: saltus, & insu-
D las tenera ceruix fert, graciles aurium cutes calendarium expendunt, quod totum magnas diuitias ostendit, & in ceruicibus, & in auribus fæminarum reperiri, sicut ibi bene ostendit Pamel. & bene quadrat in obedientiæ commendatione, cuius apertissima symbola sunt, & collum, & aures.

Quod si gemmę etiam vt collo circumligentur perforari solent: hoc etiam in vnione, & margarita obedientiæ contemplari li-
E cet, si tamen aduertamus cum Pierio Valer.
Exo. 21 n.6. lib. 33. aures obedientiæ symbolum vulgatissimū esse, & haberi, quod notauit Theodoret. quæst. 45. in Exod. ad illa verba cap. 21. vbi auris perforari iubetur seruo recusanti libertatem, & præ amore Domini sui, in ipsius domo, & obedientia remanere eligenti. Sic enim habet: indicat signum illud auditus organo appositum, seruum omnem obedientiam præstare debere. Rectè igitur

A cohæret huiusmodi perforatio cum ea, quæ fit in gemmis ad hoc vt collo valeant suspēdi; sic enim facilius aptantur, sic & obedientia perforata signatur, quæ in perforatis auribus designatur.

Quod igitur hæc gemma è superioribus influentijs dependeat, & aperto ore rorē exspectet, patet ex eo, quod Hieronymus notauit epist. ad Rustic. ad illa verba Deuter 6.
B *Audi Israel & tace*; quod promptam indicat obedientiam, vt ibi prosequitur; deinde etiam ex eo, quod locuturus Deus Samueli, & rorem suę doctrinæ aspersurus, prius voluit eum aperto ore præstolantem conspicere. Hinc est quod eum semel, iterum, & tertiò vocauit, & illius promptitudinem in audiendo, surgendo, accurrendo, & reuertendo patientiam, veluti examinando probauit, quod totum expendens Gregor. lib. 2.
C in 1. Reg. cap. 3 ait: Vocans voce, dum Heli 1. Reg. 3. n. 8.
putatus est, cognitione latuit, vt ad magistrū puer curreret, & dum se non fuisse vocatum audiret, deceptus ostenderet in quanto culmine virtutis staret. Puer ergo humiliter homini subiectus, atq; obediētiæ ardua arce sublimatus dū vocatus accessit, iussus rediјt: quid aliud nobis exēplo præbuit, nisi altissimæ formam obedientiæ? Vera namque obedientia, nec præpositorum intentionem di-
D scutit, nec præcepta discernit: quia qui omne vitæ suæ iudiciū maiori subdidit, in hoc solo gaudet, si quod sibi pręcipitur, operatur, sed in tanta perfectæ eius conuersationis gloria, vita nostra confunditur. Quis enim sese à murmuratione compesceret, quis ab ira temperaret, si vocatum se bis, & ter audiret, & tamen ex vocantis responso perciperet, quia vocatus minimè fuisset? Puer Samuel nec vocatus, nec repulsus offenditur,
E quia vocantis, aut repellentis animum videre voluit, qui in hoc solùm gaudere nouerat, quod obediuit: qui obedientiæ bonum exequitur, non iniunctum opus considerare debet, sed fructum. Vocauit ergo Deus puerum, sad voce magistro simili: vnde profectò modum suæ locutionis indicaret. Causam vocationis tacuit, vt electus puer qua humilitate obedientiæ esset sublimis ostenderet Ire ad præceptorem perculit, vt deuotionis suæ munus offerret. Redire ad somni

quietem finitur, vt profectò nec ea, quæ sunt minima, contemnamus. Iteratò excitat, vt ostenderet, quia nec imperiorum instantia fatigaret. Per eum qui reprobandus erat, audire quemadmodum debuisset, didicit, vt profectò sciamus, quia malorum imperia tunc etiam veneranda sunt, cùm ipsi laudabilem non habent vitam, &c. Deinde ait: *Loquere Domine quia audit seruus tuus.*

1 Reg. 3. n. 10. Dixit, loquere, qui vellet semper audire, & nunquam Deus taceret; petit vt loquatur qui hunc nunquam in internis suis affectibus silere desiderat: loquere, quia eo interni auditus gaudio sibi complacet, quo in exterioribus suis nihil placet. Ecce patens, & aperta concha rorem cælestem expectans, & excipiens, quo pretiosa gemma concrescat, & perficiatur.

Hebr. 11. n. 8. Notandus pro hac re venit ille locus Hebr. 11. vbi habetur: *Fide qui vocatur Abraham obediuit in locum exire*, qui maximè declaratur ex illa voce Aug. sola est quæ fidei possidet merita obedientia, &c. vbi illud inprimis notandum venit, obedientiam, siue generaliter accipiatur, siue vt distincta virtus obiecto subiecto, & tota ratione ac natura sua, distare à fide. obediunt enim Deo Angeli, obediuit & Christus; & tamen fidem minimè illi habent, nec Christo conuenit: est enim proprium fidei, vt ad omnia diuinitus reuelata, & ab Ecclesia, seu talia proposita, sese fundat, nulla expectata ratione; deinde ita omnibus reuelatis credit, vt si vni tantùm discredat vel etiam minimo, totam fidem supernaturalem amittat, hoc est, non eam tantùm fidem, quæ respicit particularem rem cui discredit, sed & eã quæ cæteras respicit, quibus adhuc videtur credere; illis enim credit non iam supernaturali fide, vt videre est apud Theologos cum D. Tom. 2. 2. q. 1. art. 1. Hæc igitur est ratio, cur fide dicatur Abraham obedire, quia similiter sese habet obedientia quo ad vim eam, quæ illi inest excellentissima deducendi homines in vitam æternam expressam à Christo

Mat. 19 n. 17. Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Iam ergo non ingreditur, si vnũ transgreditur. vnde Iacobus in c. 2

Iacob. 2 n. 10. *Quicumque totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus; qui enim dixit: Nõ mæchaberis; dixit &, Nõ furaberis.* Et Ezech. in cap. 1. de pennis animalium, id est, virtutibus, ait: *Iuncta erant pennæ eorum alterius ad alterum.* & Moyses

Ezec. 1. n. 9. Exod. 14. dixit: *Cuncti greges pergent nobiscum.* Debet igitur perfectus obediens omnibus à Deo sibi iniunctis satisfacere, nulli

Exo. 14. n. 26. verò refragari, aut dissentiri, & cùm os aperiat, & aures animi ad excipienda præcepta nullo modo debet os aperire, vllumue proferre verbum contra id quod illi à Deo, ipsiúsue vicem gerente, iniungitur, aut præcipitur quod dixit Dauid Ps. 61.

Psal. 61 n. 6. *Veruntamen Deo subiecta est anima mea:* vbi in Hebr. habetur: *Deo tacet anima mea.* enim verò is, qui perfectè Deo subijcitur, & obtemperat, etiam si hiante, & sitiente ore præstoletur quidquid Deus illi præcipit, cõtra ea tamen, eumue, qui præcipit, nec verbũ profert, nec os aperit, sed mutus obtemperat, ideoque Dauid hac de re loquens dixit

Psal. 36 n. 7. Psal. 36. *Subditus esto Domino, & ora eum.* vbi in Hebr est: *quiesce Domino.* quod D. Hieronymus legit: tace Domino, id est, nihil obloquaris, aut mussites contra ea, quæ Deus præcipit. Hinc est quod obedientia per taciturnitatem explicatur, sicut videre est Isai.

Isai. 47 n. 5. 43. *Sede tacens in tenebris filia Babylonis.* vbi in Hebr. est: *sede subiecta.* ille siquidem verè subijcitur, qui tacet ad ea omnia, quæ illi per præceptum imponuntur Vnde Basil. de inst. monach. serm. 12. dixit: Perfecta, veraque obedientia in eo cernitur, si quis ex eius consilio (.i. superioris, ac Dei) non à rebus modò flagitiosis abstineat, sed siue ea quidem, quę laudabilia sunt, sine sententia illius minimè faciat.

Illudque mihi obseruandum, quod cum obedientia nullam vocem emittat cùm vocatur, aut illi aliquid præcipitur, vocem tamen censetur habere ea ipsa quæ voce carent, vt obedienti aure suscipiat, & auscultet. Non vocali aliquo signo, sed columna ignis, & nubis præeunte, populum direxit Dominus per desertum in promissam terrã: posset equidem Angelus, qui columnam deferebat, populum euocare, deducere, & sistere facere vocaliter, sed talem ductorem prouidit Deus populo suo iter facienti, cui sine voce obediret, quem sine ore audiret,

& ad

& ad nutum tantummodo pareret. Quod si quis objciat in sacro textu haberi, *Ad imperium Domini proficiscebantur, & ad imperium illius figebant tabernaculum*, id intelligendum est, sicut docet Abulensis, ibi q. 46. non quasi per imperium voce aliqua intimatum surgerent, aut consisterent, sed per motum tantummodo, aut quietem nubis, vnde & Caietan ait: Non aliud significatur imperiū, quàm ascensus nubis significans proficiscendum esse, &c. Sed illi, qui tam prompto animo Deo per mutum internuntium parebant, sic surgebant, ac manebant, ac si illa nubes voces emitteret, & clamaret.

[*Ose. 1. n. 3.*] Videndus hac de re Oseas cap. 1. dum paruit Deo præcipienti, & accepit Gomer filiā Debelaim, quantumuis turpis esset, & prophetæ indigna vxor, famę penitus, & dignitatis suæ oblitus, ad rumores hominum surdus solum Deum audit, vnicum decus suum putans, Deo obtemperare. Vnde, & quasi parum esset voluntate obedire, intellectu etiam (quod omniū maximum est) Deo subditur, eumque in obsequium Dei captiuat; enim verò deliberando minimè moratur, non cogitat quid personam suam deceat, sed cæca quadam obedientia, imò & ob id magis oculata, honestum, decorumque esse credit quidquid Deus præcipit, neque pueritiam objicit sicut Hieremias: neq; recusat sicut Ezech. dum dixit: *Morticinium, & laceratum à bestijs non comedi ab infantia mea*; neque vt Petrus ait: *Nunquā manducaui omne commune, & immundum*: [*Ezec. 4. n. 14.*] [*Act. 10. n. 14.*] perfecta namque obedientia indiscreta omnino est, sicut dixit Bernardus ad fratres de de monte Dei, cùm tamen prudentissima sit: hoc est, inquit ille, non discernit, quid vel quare pręcipiatur, sed ad hoc tantùm nititur, vt fideliter, & humiliter fiat quod à maiore præcipitur, &c.

[*Num. 22. n. 6.*] Iussit olim Balac ad Balam vt veniret ad se, & malediceret populum Israel. Surrexit ille, & consuluit Dominum, qui præcepit illi ne pergeret ad Balac. Iterum verò ab eodē Rege Balac vocatus contra præceptum Domini institit, & secundò quæsiuit ab eo verūnam deberet proficisci, & dixit illi Deus: *Surge, & vade cum eis*. De hac ergo secun-

A da interrogatione sic ait Theod. ibi q. 41. Quare cum prohibuisset illum ire (s. Deus) rursū abire iussit? Desiderio promissarū pecuniarū captus denuò rogauit, an sibi cū his qui missi fuerant abeundū esset, existimans Dominum Deum pœnitere potuisse; itaque permisit abire. Sic ille exponit Dei permissionem, & illius rationem. Ex quo facto, ait Caietanus, ibi apparet quod cupiebat Balam morem gerere Regi. & quia ad hoc pro-

B nus ibat, cùm potiùs deberet Deo obedire, quam pecunię, proindeque nihil amplius Deo dicere; vera enim obedientia sic voci, imò nutui Dei obedit, vt nihil prorsus respondeat. Occurrit illi Angelus euaginatum habens gladium, imò, sicut notauit Origenes ibi hom. 13. eum interfecisset, nisi asina declinasset; sic enim Deus punire solet eos qui & si tandem obediant, post iniunctum præceptum aliquid obloquuntur. Fortassis, &

C hic locus aperit illum Exod. quando Deus *occurrit Moysi in itinere, & volebat occidere eum*, per Angelum. s. qui in persona Dei occurrit, sicut notarunt Diod. Tarsens. & [*Exo. 14. n. 24.*] Theod. qui indicant, Angelum apparuisse Moysi districto gladio, & minitabundum ei mortem similiter, atque Balam asinæ insidēti obstitisse, imò, vt aliqui volunt, Moyses grauissimo quodam & lethali genere morbi percussus fuit ab Angelo, atque ob eam cau-

D sam non ille, vt conueniens erat, sed eius vxor operata est circuncisionem. Inquirendum igitur restat, cur Angelus Moysen voluerit occidere? D. Augustinus existimat, Moysen parum fideliter, & sedulò fecisse, dum tanta functurus legatione secum duxit vxorem, & filios, oneri procul dubio, & impedimento futuros tanto negotio peragendo. Citans itaque D. Aug. ser. 86. de temp. illa verba Exod. *Tulit Moyses vxorem suam, &*

E *filios suos, & imposuit eos super asinum, & reuersus est in Ægyptum*; & illa alia verba: [*Exod. 4. n. 20.*] *Occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum*, subdit. Forsan ex hoc loco possumus [*Supra. n. 24.*] intelligere, quod displicuerit Deo, quod Moyses tanta facturus mirabilia vxoris impedimentum secum ducere voluerit. Vnde datur intelligi, quòd ex illo loco remiserit vxorem ad socerum, quam tamen ille posteà ad Moysen in deserto versantem reduxit.

Simlia habet q. 12. in Exod. vbi asserit quorumdam sententiam esse, ob id Angelum terruisse ne ad impedimentum ministerij, quod diuinitus impositum Moyses gerebat, fœmineus sexus comitaretur. Sic ille. Eusebius verò Emissenus, & Cæsariens. aiunt, Moysen ducendo secum vxorem, & filios in Ægyptum suspicionem afferre potuisse, non omnino se credere, aut sperare Hebræos liberatum iri seruitute Ægyptiorum, & profecturos fore in terram promissam; si enim hoc putasset, & pro certo habuisset, quid opus erat vxorem, & filios secum ducere in Ægyptum? Expeditius namque, & commodius erat relinquere eos in terra Madian apud socerum, vt in itinere, quod illac facturus erat, postea eos acciperet: Dei enim iussu ducturus erat Hebræos ad montē Horeb, cui vicina est terra Madian. Dion & Theodoret. tradunt causam, cur Moysen Deus occidere voluerit, fuisse quod cùm Moyses valde timuerit Pharaonem, & Ægyptios, multumq; de incredulitate populi Hebræi dubitaret, timidè, diffidenterque iussa Dei executurus proficiscebatur in Ægyptum, quapropter voluit Deus maiori aliquo timore, sicut clauus clauo truditur, timorem illum extrahere. Alij cum communiori sententia dicunt causam fuisse, quod filium suum quo tempore oportebat, non circumcidisset. Ita Hebræorum doctissimus R. Dauid Kimhi, & Isidorus Pelusiot. Rupert. Lyran. Abul. Caiet. Perer. & multò ante omnes Tertull.

Nouissima explicatio sit ad rem de qua nobis institutus est sermo, quod si similis fuit apparitio, & comminatio angeli facta Moysi, & Balamo, similis eorundem extitit & culpa; ea verò videtur, quod iussus Moyses à Domino ire in Ægyptum vt liberaret populum suum, semel, iterū, & tertiò respōdit, institit, & recusauit sibi à Deo munus iniunctum, tandemque viā arripiens non tam firmo animo Deo in omnibus obsequendi, cùm dixit socero suo: *Vadam, & reuertar ad fratres meos in Ægyptū, vt videam si adhuc viuant:* (Exod. 4. n. 18.) Iam verò qui voci Dei respondet, & vocē habet vt quid deinceps proferat, summè displicet præcipienti Deo, nec obedientiæ margaritum in animo suo nutriet, quod ex rore & verbo Dei decidente generatur, &

A constatur; debet siquidem velut mortuus tacere, at vt viuus obedire, imò & si cōtra preceptum sibi aliquid videat à Deo imperari, omnino silere.

Vnius, & alterius rei nobis proponit exemplum Ambros. Orat. de fide resurrectionis; (Gen. 22. n. 2.) prioris quidē in Lazaro, posterioris in Abrahamo filium offerente contra oraculū (Gen. 18. n. 10.) de posteritate ab illo suscipiēda, quē occidere, & succidere iubebatur. Sic ergo ait Am-

B brosi ad illa verba, *Lazare veni foras*. (Ioan. 11. n. 44.) Audiuit defunctus, & *Exiuit foras de monumento ligatus pedes, & manus institis, & facies eius sudario colligata erat.* Comprehende si potes quemadmodū clausis oculis iter carpat: vinctis pedibus gradum dirigat, inseparabili gressu, separabili progressu; manebāt vincula nec tenebant; tegebantur oculi, sed videbāt. Videbat denique qui resurgebat, & ambulabat, qui deserebat sepulchrū. Virtute enim diui-

C næ præceptionis operante, natura suū non requirebat officium, & tanquā in excessu posita nō iam suo ordine, sed diuino nutui seruiebat. Rūpebātur prius mortis, quā sepulturæ vincula; agebatur, priusquā parabatur incessus. Si miraris hæc, disce qui imperauit, tunc mirari desines. Et paulò pòst loquēs de obediente Abrahamo, ait: Dum filiū ex diuino præcepto offert: quē serò susceperat, citò obtulit, nec paterni nominis appellatione re-

D uocatur, cùm ille patrem vocaret, hic filium: cara quidē nominū pignora, sed amabiliora præcepta, & properabat obsequiū, etiam cùm audiret oraculum. Obtulit quidē filium, sed Deus non sanguine, sed pietate placatur. Oīē pro homine demonstrauit in ligno, vt filium patri redderet, nec periret hostia Sacerdoti. Itaque nec Abrahā cruentatus parricidio, nec Deus sacrificio fraudatus est. Sic ille. Cui

E suffragatur Bernad. ser. de virtute obedientiæ, & de gradibus eius, cū ait: Sternit asinū, ligna componit, ignem accendit, eximit gladium, non à Deo quærit, quare? Non murmurat, non conqueritur, non saltem vultum doloris ostendit, sed omnium, quæ præcipiuntur, gnarus, in mortē filij pia crudelitate festinat. Similia habet Chrysost. homilia vigesima-octaua ad populum, vbi de eodem Abrahamo ait: Nihil iste iustus cogitauit ebrius desiderio; nihil enim aliud in-

tuebatur,

tuebatur, nisi quomodo mandatũ impleret, &c.

Ostendit hoc præ omnibus passiuum illud, *fiat*, beatissimæ Virginis matris quod promptũ, paratumq; animũ denotat ad obsequendũ, ita vt nihil prorsus volũtatis, aut actionis videatur habere, imò totus ad obsequendum, & patiendũ sit pronus, nam sicut dixit Basilius hom. 26. de mart. Mamãte ad illa verba Christi Seruatoris: *Oues mea vocẽ meam audiunt.* Audiunt, non disputant, hoc est, non sunt inobedientes, non contendunt, imò sicut gemmę auribus fæminarum appẽduntur, ita & obedientiæ vniones vniuntur maximè auditui, vt idem prorsus sit audire præcepta, & eis obedire. Vnde teste Lypomano verbum, *Samaa*, & audire significat, & obedire; etenim in vero obediente inter audire, & obedire nihil interest, vnde in Exodo dicitur: *Omnia qua locutus est Dominus faciemus, & erimus obedientes.* Alia litera habet, *Faciemus, audiemus*. Caiet. verò iuxta Hebraicum dicit, *audiemus*, at verò nostra vulgata exposuit, vt solet, verbũ illud, *audiemus*, per illud. s. *faciemus* nam opera sapiẽtis, sicut dixit Philo nihil differunt à diuinis eloquijs, & aures verè obedientiũ adornantur gemmis obedientiæ. Qua de re videndus Bernard. ser. de obedientia, vbi ait: Audi quid Dominus de simplici populo protestetur. *In auditu auris obediuit mihi*, vt videlicet ostenderit vno, eodémque momento processisse, & imperantis imperiũ, & obsequium obedientis.

Luc. 1. n. 38.

Ioan. 10 n. 16.

Exo. 24 n. 7.

Psal 17 n. 45.

Videndus idẽ Bern. ser. de S. Martino, vbi obedientiã sanctorũ Angelorũ prosequitur, dum in nostrũ ministerium, tanta illorũ nobilitate veluti indignum mittuntur; ait enim, ipsos spiritus tã sublimes audi *omnes esse administratorios, & in ministeriũ missi dignãtissimũ*, vt ne indignum dicã: minimè tamen puto reperies in scripturis aliquãdo quenquã illorũ, vel cõtradixisse mittẽti, vel erga ipsos tam inferiores se, propter quos in ministeriũ mittebantur, saltem tenuiter fuisse commotum, & exempla sunt obedientiæ, si diligenter attendas eos, sanè acceptabiliora, quo in materia digniori; quanto enim, & nobilior est, qui iubetur, & ignobilius quod præcipitur, tanto dignior & illustrior obedientia;

Hebr. 1. n. 14.

A nobilitatem enim suam ab ignobili subiecto participat, & pulchritudinem ab auditione, & taciturnitate.

Læuor in gemma tersa quædam politura est absque tumore, aut scabritie, & denotat morigeram animã, & subiectã, absq; difficultate, impedimẽtóue vllo sese mouẽre ad ea, quę illi iniungũtur. Sũmus olim Sacerdos toto corpore pretiosis, & elegãtibus vestibus indutus, solis pedibus discalceatis, sanctuariũ

B ingrediebatur; cuius rei rationẽ affert Greg. Nyssen. de vita Moysis, vbi ait: Induto vestitóq;, Sacerdoti nudũ calceamentũ imponitur, ne tardior ad currendũ sit, aut vix mobilis pedes secũ attrahens animaliũ mortuorũ; nam impedimento calcei fuerunt Moysi cùm ad ardentem rubũ accederet, & c. Iungẽdáq; sunt hoc loco quæ habet Dionysius Areop. de cælesti Hierarch. c. 15. ponderat enim cur sancti Angeli, & alati, & discalceati pingãtur.

Exod. 28.

Exod. 3.

C Pennatos, inquit, sanctorũ Angelorum pedes Theologia finxit; penna enim declarat celeritatẽ; nuditas verò, & calceorum priuatio id, quod solutũ, ac liberũ, & c. Ad hoc igitur denotandũ discalceatus proponebatur summus sacerdos, tanquã celer, & expeditus ad exequenda pręcepta Dei. In cuius confirmationẽ vidẽdus Bernard. ser. de virt. obed. & de grad. eius ad med. vbi ait: *Velociter currit sermo Dei*, & velocẽ desiderat sequentẽ. Vides cùm

D quanta velocitate currit ille, qui dicit: *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Fidelis obediens nescit moras, fugit crastinum, ignorat tarditatem, præcipientẽ, parat oculos visui, aures auditui, linguam voci, manus operi, itineri pedes; totúmque se colligit, vt imperantis colligat voluntatem, & c.

Psal. 147. n. 4.

Psal. 118. n. 32.

Vide Dominũ festinanter pręcipientẽ, & hominẽ festinanter obedientẽ: *Zachae festinans descẽde, quia hodie in domo tua oportet*

E *me manere; & festinanter descẽdit, & excepit eum gaudens.* Animaduertisti quia, & festinãter descenderit, & gaudẽter exceperit. Audisti obedientiã audi & obediẽtiæ remunerationẽ: *Quia salus huic domui facta est.* Nõne legisti quòd filijs Israel præcipitur vt *Agnũ comedant festinãter?* Festinanter quippe veri Agni comestio signatur implenda, quia verba illa, quæ per legẽ dedit, quæ per semetipsum præbens exhibuit, quæ per ecclesię

Luc. 19. n. 5.

Exod. 12. n. 11

ecclesiæ præpositos tradenda reliquit, veloci sunt obedientia consummanda. Et tu ergo cum voluntatem cordi, simplicitatem operi, hilaritatem vultui coniunxeris; adde velocitatem, vt sis iuxta Apostolum Iacobum, *Velox ad audiendum, & ad implendum velocior*. Sic Bernard. cit. loco.

Iacob. 1 n. 19. Hinc est quod de obedientibus Dei ministris quos Seraphinos vocat Ezechiel, dixit volasse instar fulguris coruscantis, *Animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscatu*, hoc enim videtur dixisse Propheta, vt incredibilem obedientiæ celeritatem in exequendis diuinis mādatis denotaret; licet enim fulgura celeriter accendantur, semper tamen aliqua temporis mora interponitur, qua ignis possit materiam superare, & inflammare; at coruscare possunt vno, eodemque temporis puncto per vniuersam aëris regionem. Parum igitur visum est prophetæ ad denotandam seraphinorum obedientiam, si diceret eos instar fulgurum procedere, nisi insuper addidisset, particulam coruscantis, vt sic exponeret velocitatem, qua illico perueniunt, quò mittuntur; nihil enim intercedit inter missionem, & executionem, ac obedientiam.

Ezec. 1. n. 14.

4. Reg. 4. n. 19. Notandus hic venit locus ille cuius iam superius meminimus, quando Elisæus misit Giezi ad suscitandū filium Sunamitidis; voluit enim propheta pretium hospitij matri soluere quamcitissimè restituto filio mortuo, sicut notauit Ambros. lib. de Abraham c. 5. ad med. vbi ita habet: Elisæus defuncti pignoris resuscitatione donata, resoluit hospitij pensionem; misit ergo Giezi, qui baculum deferret Domini, & præceptoris sui, & dixit illi: *Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & vade, si occurrerit tibi homo non salutes eum, & si salutauerit te quispiam, non respondeas illi*. quod Lyranus sic explicat: Non commisceas cum eo verba te ab itinere impedientia. & per talem modum loquitur Saluator. *Neminem per viam salutaueritis*. Clariùs verò ad nostrum institutum dixit Ambros. lib. de 42. mansionibus filiorum Israel. Opus Dei præproperam etiam festinationem exigit: *Maledictus*, inquit propheta, *qui facit opus Dei*

Luc. 10 n. 4.

A *negligenter*, & lib 7. in Luc. c. 10. alt Elisæus seruo mandauit ne per viam aliquem salutaret; festinatò enim iubebat contendere, ne confabulatione alicuius obuij mandato deflecteretur è munere. Ergo non salutationis officium aufertur, sed oustaculum impediendæ deuotionis aboletur, vt quādo diuina mandantur, paulisper sequestrentur humana. Pulchra est salutatio, sed eò pulchrior, quò præceptorū maturior executio
Iere. 48 n. 10.

B diuinorum, quæ per moram sæpe traxit offensam. Ideò autem, & honesta prohibentur, ne solennis gratia obrepat officij, & impediat ministerium, cuius mora culpa sit Sic ille; quibus habet similia Aug. ser. 42. de Sanctis, & serm. 206. vbi citata verba Christi sic explicat: Hoc ita dixit: *Neminem per viam salutaueritis*, tanquam diceret, omnia permittatis, dum quod iniunctum est, peragatis. Plura habet Geregor. hom.

C 17. in Euang. & Euthym. ad dictum c. 10. Luc.

Erat Niniue ciuitas magna, itinere triū dierum, Ionæ 3. Vbi Hebraica veritas habet: Erat Niniue ciuitas magna Deo. Chald. verò, Erat Niniue ciuitas magna coram Domino. i. vastissima; sic enim dictum Hebraismum explicant grauiores interpretes Pagnin. Brix. & Vatabl. de cuius magnitudine
Iona. 3. n. 3.

D præter id, quod scriptura habet, eam trium dierum spatio vix quemquam posse perambulare; qua de re videndus Strabo lib. 2. suæ geographiæ pag. 171. & lib. 16. pag. 534. M. Anton. Moret variar. lec. 6 c. 17. accuratiùs Diodorus Siculus lib. 1. & 3. qui describens eam asserit constare ex stadijs 480. id est, 60 millitrijs, quæ quindecim perficiunt leucas Lusitanas in ambitu: Longitudinem verò fuisse 140. stadiorum, id est, quatuor leucarum cum dimidia. Latitudinem verò

E 90 stadiorum, id est, trium leucarum sex stadijs minus. Sunt qui velint eam per ambitum habuisse viginti leucas Hispanas; attamen satis, superque erat ea magnitudo, quā docuit Diodor. Siculus, vt peragrari vix posset trium dierum spatio ab homine prædicante per vicos, plateas, & fora, vt satis credendus sit fecisse is, qui singulis diebus peragrasset quinque prædicando, & clamādo ob deflexus viarum. Hoc posito dubium est:

est: Verum cœperit Ionas prima die, qua ingressus est vrbem in primis tantum quinque leucis, quæ statim occurrunt ingredienti vrbem, prædicare, quæ tertia pars erat longitudinis vrbis, an vero vniuersam ciuitatē, quę vix tribus diebus poterat peragrari, vna, & eadem die percurrerit? Scio hac in re probabiliorem, & accômodatiorem esse expositionem, quam Hierony. 2. loco affert; quod s. in tertia tantum parte vrbis Ionas prima die prædicauerit, & inde ad reliquos cōfestim prędicationis verbū veluti per internuntios peruenerit. Verum illa nobis inseruit pro præsenti instituto, quam idem Hieronym. præter Theophyl. affert, quod Ionas præcepti memor, & superioris naufragii non oblitus, viam trium dierum, vnius diei festinatione, compleuit; enimverò si timor pedibus alas addit; & alatam vidimus obedientiā, vt quamcitissimè iussi cōpleat vnde tam velox cucurrit Propheta.

Luc. in c. 3. dicitur, *Factum est verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto*: non aperit tamē sacer tex. quodnam verbum fuerit Ioanni intimatum? Cæteroqui subditur, & venit in omnem regionem Iordanis: fortassis ita disponente, & dictante diuino spiritu, vt tam promptam in Ioanne nobis describeret obedientiam, qui etiam antequam sermo Dei ad illum factus compleretur, ipse iam properauerit, & venerit ad ripas Iordanis, quò præcipiebatur venire.

Luc. 3. n. 2.

Nouerat hanc in obtemperando diligentiam sanctus Abraham, qui licet nocte consurgens properauerit ad locum sacrificij, quò ire præceperat Deus, quia tamen, & senili grauitate, & comitatus impedimento aliquātulum, & plusquam in votis habebat, detinebatur, oculis accelerauit, & præuenit quācitissimè ad locum peruenire, quò pedibus pro voluntate non poterat; sic enim habet sacer text. *Die autem tertio eleuatis oculis vidit locum procul.* vbi Ambrosius lib 1. de Abraham ait: Sollicitè explorat qui properat implere, quamuis senilem studio accelerat gradum, tamen hoc serum putans præcedebat oculis. Vigebant singulorum officia mēbrorum, licet senilia membra nō possent vigere. Solet hebetari visus senum, vt etiam

Gen. 22 n. 4.

A propinqua non facilę conspiciant; hic non solum vidit locum, sed etiam longè positum aspexit Sic ille ostendit, quomodo visu præuenerit Abraham pedes, quibus non poterat tam celeriter ad optatum, ac præceptum locum peruenire, visuque, & animo velociter accesserit quia tardè videbatur illi corpore accedere. Videndus Cyrillus de incarnat. vnig c. 13. vbi loquens de Seraphinis, qui erant in arca, *versis vultibus in propitia-*

B *torium* ait: Conuersi in propitiatorium, & penè nutui Dominico oculum intendentia, ad Dei enim voluntatem tantum respicit sancta multitudo. Sic ille describit perfectam obedientiam, quæ maximè cernitur in eo, quòd attentis oculis præueniat etiam Dei iussa, vel saltem paratam se exhibeat, & promptam ad exequendum se ostentet.

Exod. 25. n. 20.

Hoc etiam docuit Ambrosius ser. 14 in

C Psalm. 118. ibi. *Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine.* vbi ponderat Deum dixisse apud Isai. *Quem mittam, & quis ibit nobis?* Et Isai respondentem: *Ecce ego, mitte me.* Inquirit ergo, Cur Deus vniuersorum Dominus non illico iusserit Prophetam, nec suo dominio vsus fuerit, sed expectauerit vt Propheta se Deo obtulerit. Vtique ait seruulo suo poterat imperare, quem dignum, qui mitteretur, inuenerat, sed maluit eum

Isai. 6. n. 8.

D spontaneæ oblationis non fraudare mercede, qui, vt ipse se offerret, præstolatus est, & quamuis eius sciret affectum, expectauit tamen vocem, vt cumularet gratiam. Sic Ambros. cui necessariò addendus Bernar. ser. de S. Martino prope finem, quando moribundus sese obtulit Deo, ne vicinus morti fraudaretur mercede illius obedientiæ, ad quam vita peruenire non poterat, dicens: Domine si adhuc populo tuo sum necessarius, nō re-

E cuso laborem. Ait ergo Bernardus: O verè sanctam animam! O obedientiam singularē! bonum certamen certasti, cursum consummasti, fidem seruasti, de reliquo superest tibi corona iustitiæ quam reddet tibi Dominus hodie. Adhuc dicis, non recuso laborem, fiat voluntas tua. Obtulisti planè Isaac, vnicum illum, quem diligis quod in te est, iugulasti, immolasti singulare gaudium tuum pia deuotione, paratus redire iterum in pericula, innouare certamina, denuò subire laborem,

prolongare

prolongare tentationem, deinde differri adhuc ab illa tanta felicitate: postremò (quod maximum est) à Christo tuo peregrinari diutius, si modò ipse voluisset. Nec sanè dubium, quin ampliorem gratiā mereatur qui paratum se exhibet etiam ante mandatum, quàm qui obedire satagit post mandatum. Magna quidem obedientia vestra sancti Angeli, sed quod dicere audeam, pace vestra, nescio, an inueniatur in vobis quisquam paratus in tale aliquando ministerium mitti, in quo necesse habeat non videre faciem Patris. Magnū est Petre quod Dominum secuturus omnia reliquisti, sed audiui te in monte dicentem: *Bonum est nos hic esse.* Non est hoc: si adhuc populo tuo sum necessarius. Paratū cor tuum Martine, siue manere in corpore, siue dissolui, & esse cum Christo: id quidem longè ampliùs per omnem animum, viuere quoque non renuis. In quo enim alio non obedire potuerat, qui in hoc tanto articulo tam deuotè clamabat: Fiat voluntas tua. Videndus idē Bernard. serm. 62. in Cantic. vbi docet nullatenus scrutanda diuina præcepta, sed captiuandum intellectum, & offerendam voluntatē. Sufficit nobis scire, quia sic Deus voluit, & hæc est bona scrutatio, sicut altera quæuis mala: formidolosa scrutatio maiestatis, at voluntatis tam tuta, quàm pia. Qua de re videndus Hieron. tom. 1. epist. ad Rust. de forma bene viuendi, & tom. 4. in Reg. Monach. c. 10. vbi de antiquis subditis sic ait: Subditi anteà conabantur ints implere, quàm forent emissa, & quibusdam quodammodo indicijs nitebantur prophetare de voluntate mandantis. Et Gregor. lib. 2. in lib. Reg. c. 4 ait: Vera obedientia neque præceptorum intentionē discutit, nec præcepta discernit, nescit iudicare quisquis perfectè didicit obedire, præceptum in hoc pensari debet, quod maioris est. Videndus item Bernardus serm. de conuers. Pauli, vbi ponderat id, quod ille dixit: *Quid me vis facere?* O verbum breue, inquit Bernardus, sed efficax, sed dignum omni acceptione: quàm pauci inueniuntur in hac perfecta obedientiæ forma, qui suam ita abiecerint voluntatem, vt neque cor ipsum proprium habeant. quod etiam dixit Cassian. lib. 4 de instit. cænob. Cùm veros obedientes crucifixos appellat;

Mat. 14

Act. 9. v. 6.

A qui enim crucifixus est neque ambulat quò vult, neque facit quod vult, sed ab alio moueatur necesse est.

Probatus in vnione color est ex Plinio exaluminatus candor absque vlla obscuritatis nubecula, sed summa puritas, ac splēdor, quod melius dixit Bernardus in rem nostrā dicto serm. de obed. his verbis: Tertius gradus est hilariter obedire; serenitas in vultu,
B dulcedo in sermonibus, multum colorant obedientiam obsequentis. Vnde & Gentilis ille Poeta ait sic: Super omnia vultus accessere boni: quis enim locus obedientiæ vbi tristitiæ cernitur ægritudo? Ostendunt plerumq; voluntatē animi signa exteriora, & difficilè est vt vultum non mutent qui mutant voluntatem: nubilosa corporis compositio, & facies tenebris obfuscata, tristitiæ deuotionem recessisse significant. Respice
C Dauid ante arcā Domini hilariter saltantem, & quàm sapienter superbientis fæminæ reprimit indignationem: *Ludam*, inquit, *& vilior ero in conspectu Domini.* Cernis igitur quàm necessaria, & conueniens sit hilaritas in obedientiæ executione? Quis imperat libenter tristitiam efflanti? Si vis ergo perfectus esse, hilariter, & cum magna vultus alacritate suscipe iubentis imperium, vt voluntati cordis, simplicitati operis, vul-
D tus hilaritatem adiungas. Sic Bernardus.

2. Reg. 6 n. 42.

Quod si pulchritudinem huius gemmæ velis conspicere? Audi Salomonem in illius commendationem. nam vbi nos habemus Cant. 7. *Quàm pulchra, & quàm decora,* paraphrasis Chald. habet, *Quàm pulcher es cœtus Israel tempore quo tu portas super te iugum regni mei*; quæ verba summam denotant pulchritudinem in subiectione colli
E ad portandum iugum obedientiæ, & quia res magnæ potius pensari quàm eloqui possunt, quia tanta obedientiæ lux, & pulchritudo inexplicabilis prorsus est, ex fœditate inobedientiæ veluti ex vmbra illam possumus indagare; etenim Euseb. Emiss. hom. 2. ad monachos, explicans illum locum Isai. *Quare ieiunauimus, & non aspexisti: humiliauimus animas nostras, & nescisti? Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra*; quæ verba ad inobedientes detorquens ait: Videmus per inobedientiam animarum, opera

Cant. 7. n. 6.

Isai. 58. n. 3.

opera non respici, ieiunia non audiri, vota non suscipi. Ire post voluntates proprias tam perniciosum est, vt hoc Dominus iam postmodum iratus pro damnatione peccati irroget, dicens: *Dimisi illos secundum desideria cordis illorum* Obedientia in iunioribus adhuc necessitas, in senioribus vero dignitas. Sic Euseb. inobediẽtes describit, qui etiam figurantur in eo quod Plin. cit. dixit, conchas. s. aliquando abortiri speciem quandam inflatam sine corpore, quam vocant physemmata, qua de re cit. Euseb. ita ait: Euenit huiusmodi animabus quod domui quę supra arenam ædificata est; hæc enim parabola maximè ad inobedientes respicit, omnis qui audit verba hæc, & non facit ea, *similabitur viro stulto qui ædificauit domum suam supra arenam, venerunt flumina, &c.* Cùm influxerint stillicidia passionum, cùm flauerint venti illi, vtique qui in aëre isto volitant parati ad Christi aream ventilandum, sicuti inuenerint paleas, quas ad ludibrium suum rapiant, atque dispergant, tunc irruent in domum illam, quæ sine obedientiæ fundamento ædificata est, & fiet ruina illius magna. Aues ipsæ diligunt nidos suos, amant feræ loca in quibus nutritę sunt, amant cubilia, & pascua; & tu intellectu præditus, ita sensu alienus efficeris, vt præferas Dei beneficijs voluntates, vel intentiones tuas. Hæc Eusebius contra inobedientes, quorum inflationem externam sine veritate bene deducit, ex eo quòd cælestem rorem non percipiunt, nec in vtilitatem animæ conuertunt, ideòque illis dicitur, *Audiunt verba, & non faciunt.*

Psal. 20 n. 3.

Matt. 7 n. 27.

Fecit quidem *Saul holocausta Domino & pacifica,* & vt patet hæc non obtulit sic altari, vt tum temporis vsitatum erat, & tamẽ in sacro textu dicitur: *Ædificauit Saul altare Domino, tuncq́; primum cœpit ædificare altare Domino.* Cur igitur hoc secundo loco dicitur primo constructum altare cum iam superius constet à Saule fuisse ædificatum. quod etiam aduertit Lyran. & Hieron ibi in quæst. Hæbr. dicens: ædificasse anteà legitur altare Domino? Huic quæstioni respondet Hugo Card. & Glossa Et habetur 3 q. 1. c. Sacerdos, quæ sic habet: Ædificauit altare Domino, quia obedienter, & rectè. Superiùs

1. Reg. 13. n. 9.

Sup. c. 14. n. 35

A verò cùm increpatus est à Samuele, non dicitur ædificasse Domino, quia inobedienter ædificauit. Vbi vides altare contra obediẽtiam Deo debitam fabricatum sic reputari ac si non fuisset; ea enim, quæ inobedienter operantur, etiamsi in obsequium Dei videantur cedere, externam tantùm speciem, & fallacem apparentiam continent, corpore vero, & rei veritate prorsus carent, sicut physemmata illa, vel potius falsæ gemmæ, & abortiuæ.

B Libet etiam hoc in loco meminisse inobedientes illos, qui vel reuerentia ducti, vel pudore humili adacti, vel gratitudinis vi compulsi, se non tam promptos diuinis præceptis exhibuerunt, ita tamen, vt dum se contrahunt, vel humilitate, vel pudore, vel gratitudine, in illustriores euadunt gemmas verę aliàs obedientię. Petrum igitur ab honore se excusantem cum Dominus velut i

C seruus illi vellet pedes lauare, vocat ibi Cyrilus reuerenter obedientem, neque ipse omnino recusauit, vt iterũ iubenti Domino statim nõ cederet, sed dixit: *Domine tu mihi lauas pedes?* Vbi Rupert. ait: Tu, quẽ confessus sum Christum Filium Dei viui, Rex Regum. Dominus dominantium, vestimenta tua posuisti, aquam infudisti, vt pedes mihi laues cæno procumbens? Expauit, de Domino & magistro suo magna, de se verò

Ioan. 13 n. 8.

D humilia sentiens; si quidem adhuc non plenè cognouerat magistri sui disciplinam. s. quod in schola eius ille maior, qui humilior esset, &c. sed statim vbi audiuit dicentem Dominum: *Si non lauero te, non habebis partem mecum;* vide apertam concham, vt obediẽtiæ gemma non iam rore tantùm cælesti, sed aqua etiam missa in peluim, tota perfunderetur, & in illustrem, ac perfectam magnitudinem euaderet; nam dicit ei Simon Petrus:

E *Domine non tantùm pedes meos, sed & manus, & caput* Vbi Rupertus acutè aduertit Simonis nomen, quod obedientem significat; sic verò habet: Hoc obedienter, secundùm nomen suum bene locutus est Simon; Simon namque interpretatur obediens. Bene ergo non vt paulò antè dixit Euãgelista: *Dicit ei Petrus,* sed dicit *ei Simon Petrus, &c.* Ille igitur, qui præ reuerentia aliquam inobedientiæ speciem initio visus est ha-

buisse, in verum tandem, & perfectum obedientem sic potius profecit.

Recusauit item & Hierem. propheticum munus sibi à Deo iniunctum, cùm dixit: *Nescio loqui, quia puer ego sum*, & quia hęc detrectatio similis fortasse videri illi alteri, quam in Moyse superiùs reprobauimus. D. Hieronymus hanc præ illa laudat, & nobiliorem, ac pudore decoratam ostendit ibi dicens: Detestatur officium, quod pro ætate non potest sustinere, eadē verecundia, qua & Moyses, tenuis, & gracilis vocis esse se dicit; sed ille quasi magnæ robustæque ætatis corripitur; huic pueritia datur venia, quæ verecundia, & pudore decoratur. Sic Hieron. in recusatione prophetæ pulchritudinem obedientiæ inuenit, quæ maximo decore perficitur, cùm externa verecundia, & pudore interna animi submissi illustratur.

Hiere. 1 n. 6.

Exod. 4. n. 10.

Cæcis illis duobus, quibus Christus seruator visum restituit comminatus est, dicens: *Videte ne quis sciat*; at ipsi exeuntes statim contra præceptum, beneficium, & salutem euulgarunt. Posset quis iuxta externam apparentiam inobedientiæ crimen inurere, gratam tamen hanc illorum inobedientiam asserunt Chrysost. hom 33. in Matth. Hieron. Beda, & Thophylact. ibi qui omnes illos excusant, ex eo quia non euulgarunt beneficium, tam ne obedirent, quàm vt gratos se profiterentur; solet autem, & gratitudo simili defectui occurrere, eumque excusare. Vnde Tertull. lib. 4. contra Marci. c. 39. obseruat gratum illum leprosum à Christo sanatum iussum cum alijs sacerdotes conuenire, minimè ad illos peruenisse, neque munus à lege prçscriptum detulisse, gratum tamen se præbendo superiori ratione obedientem extitisse. Intellexerat, inquit Tertull. veram se Deo omnipotenti oblationem, gratiarum. s. actionem, apud verum templum, & verum Pontificem eius Christũ facere debere. Sic Tertull. Hi igitur inobedientes, vt maiorem obedientiam profiterentur, aliqua ex parte, vel visi sunt recusare præcepta sibi iniūcta, vel se ipsos excusare præ humilitate: sic aliquando contingit ijs, qui vt longiùs prosiliant retrocedunt, & qui vt altiùs ascendentes contingant, se priùs colligunt, deprimunt, & deijciunt.

Matt. 9 n. 30.

Luc. 17 n. 10.

Leuit. 14. n. 10

Si denique pondus margaritæ huius expendere velis; nam ex eodem Plinio inter margaritas maior illa æstimatio est, quibus pondus grauius, quapropter pluris fieri solent occidentales margaritæ, quam orientales. Grauitas huius gemmæ in primis pensari debet ex illius fundamento, quod magni ponderis, & momenti est, nempe ex charitate, quod prosequitur Mart. Delrio lec. 10. de Dei præsentia in opere suo Mariano, patetque ex Basil. in regulis defusè explicatis q. 5. vbi ostendit effectum dilectionis esse mandatorum obseruationem, idque probat ex testimonio Christi: *Si diligitis me, mandata mea seruate*. Et ratio huius rei est, quia non potest non grauissimum esse pondus illius virtutis, quæ ita adhæret Dei voluntati, vt suam, omniumque cæterorum voluntatem & placitum facilè cōtemnat, quò Deo in omnibus placeat, & obsequatur. Interrogetur aliquis artifex, cui Princeps opus construendum locauit, cur tali modo, & non alio commodiori elegantiorique faciat, quo faceret haud dubiè, si sibi suóque faceret arbitratu: statim ille respondebit, sic iussisse operis conductorem, nec par esse, vt alteri ille placere curet, quàm principi, qui & optimè persoluet promissum præmium, & ipse promissis stare intendit. sic & obediens cum Deum præ omnibus diligat, eidem tantùm placere studet & in omnibus obsequi, quod dixit Tertull. lib. de Orat c. 4. vbi ait: Artificium promerendi obsequium est, obsequi verò disciplina, morigera subiectio est.

Ioan. 14 n. 15.

Hoc ipsum possumus comprobare ex Dauide duobus in locis ab eodem Basil. annotatis, primò cum dixit: *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non vt lex tua*; & est sensus. Cuncta mihi hominum (præ tuis ô Deus) iudicia, dictáue nihil mihi esse videbantur nisi næniæ, nugationes, ineptiæ, & mera mendacia: ideò præ tuis præceptis illa omnino despiciebam. Altero verò loco ait: *Loquebar de testimonijs tuis in conspectu Regum. & non confundebar*: quia videlicet non curabam illis placere, sed tibi: non metuebam illis mea improbari, sed tibi. Quāta hæc libertas est! non curare quid homines sint

Psal. 118. n. 85.

Eod. 46.

sint dicturi, quanta felicitas, quanta grauitas virtutis amore Dei ferri, tanquam pondere illo ab Aug. assignato, quo feratur obediens anima quocunque tandem mittatur, tantoq; celerius obsequatur, quanto plus dilexerit eum, tanto libentius, quanto ardentior fuerit charitas; tanto denique nobilius, quanto amabilius; nam vt cit. ait Basil. non ibi dura necessitate seruitur, vbi diligitur quod iubetur.

Petri 1. n. 22. Vnde lux affertur Petro, cùm dicit: *Animas vestras castificantes in obedientia charitatis*; quo in loco Græcus textus potiùs habet, *in obedientia veritatis*. Syriacaque lectio, & versio Clarij, & Vatabl. ait: *Qui animas vestras purificastis obediendo veritati.* Oecum. *Præparantes vos ipsos ad obedientiam veritatis per spiritum.* Noster igitur interpres potiùs reddidit, *obedientiam charitatis*; quia ea sola meretur verum, & absolutum nomen obedientiæ, quæ fit ex charitate, eamque pro fundamento habet, non timorem; qua de re videndus Bernardus tractatu de præcepto, & dispensatione cap. 9. vbi nostram vulgatam lectionem secutus ait: Perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur; neque contenta angustijs professionis largiori voluntate fertur in latitudinem charitatis, & ad omne, quod iniungitur spontanea, vigore liberalis, alacrisque animi, modum non considerans in infinitam libertatem extenditur. Hæc est illa, de qua signanter Apostolus Petrus: *Castificantes*, inquit, *corda vestra in obedientia charitatis*. Pulchrè ipsam per hoc sequestrans ab illa inerti, & seruili obedientia, quodammodo nec charitati prompta, sed obnoxia necessitati. Hæc iusti illius, cui *lex posita non est*, propria est: non quod, vel ille perfectus viuere debeat sine lege; sed quia non sit sub lege: minimè quippe est contentus voto suæ cuiúsque professionis, quam superat animi deuotione; eisdem penè D. Bernardi verbis vtitur Petrus Blesens. epist. 131. (Timot. 1. n. 9.)

Cùm igitur obedientiæ margarita pondus amoris sequatur, illòque feratur in omnibus, quę illi iniunguntur, fieri non potest, quin pretiosissima sit; quippe quę ex pondere æstimatur. Sed adhuc notandum restat

A pondus hoc secundùm veram æstimationē esse censendum; nam falsa longè aliter de rebus iudicat, ac ipsæ in se sunt; qua de re cōqueritur D. Bernard. serm. 4. de aduentu, dicens: Aurum, & argentum nónne terra est rubra, & alba, quam solus error hominum facit, aut magis reputat pretiosam? Et de terrenis etiam gemmis ante Bernard. dixit Chrysost. ser. 2. super, Vidi Dominum: non hominum iudicium rectum, & verum, non modò opinio decipiens, & cum errore rerū B pretium, vel augere, vel minuere potest. Quid enim sunt vniones, qui iam etiam ad vultus hominum ornandos adhibentur, nisi concharum excrementa? Gemmę autem quid sunt nisi lapides? &c.

Si igitur in ferendo iudicio de rerum pretio, & pondere, tam facilè hallucinantur hominum mentes, standum profectò est iudicio, & sentētiā sapientię diuinę, quę in essen- C do, & in iudicando, ac dicendo prima veritas est, & sapientia: nam, teste D. Bernard. serm. de verbis Apostoli, *Non est regnum Dei, &c.* Est sapiens, cui quæque res sapiunt prout sunt.

Videamus igitur iudicium Filij Dei de obedientia, vt illius æstimationem, valorem, & pondus percipiamus; de illo namque dixit Ber. ser. 46. in Cantic. Tantus obedientiæ amator, vt mori, quàm non obedire maluerit; D cui addere possumus, priùs voluisse obedire, quàm nasceretur, posteà voluisse obedire, quàm moreretur praeuenit siquidem obedientia mortem, superfuit itidem & vitæ obsequium. Sub Ethnico principe enumerante populos sibi subiectos nascitur Christus Dominus, & ad illius præceptum implendum grauidam Angelorum Reginam sponsus Ioseph adducit, vt cū illa profiteretur Bethlem: *Eò quòd esset de domo, & familia Dauid.* (Luc. 2. n. 5.) E id quod factum est volente, & annuēte Deo infante, qui nomina suorum habet scripta in cælis, quasi parum iudicauerit si se per totam vitam obsequentem præberet, & non etiam ante vitam humanorum principū decretis pareret adhuc in vtero Matris, qui Patri obediens iam tunc aderat. Voluit item, & post mortem obediens apparere; nam, sicut notauit Bernar. serm. in feria 4. hebdomadæ pœnosæ ante medium. Ex eo voluit

Ioan.19. n.30. Christus, *inclinato capite tradere spiritum*, vt se obedienté vsque ad morté crucis profiteretur: sed addimus, inclinato capite spiritum emisisse, vt etiam post mortem obedientiam testaretur, qui subditus dicitur à 1.Cor. 15 n 28 Paulo *post subiecta sibi omnia in cælo* Imò & D. Augustinus enarratione 1. in Psal.68. explicans illud Pauli Philipp.2. *Factus obediens vsque ad mortem*, ait: adde, super mortem: Longior siquidem fuit obedientia, quàm vita.

Id ego deduco ex Ecclef. vbi ait: *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, ibi erit*; quem locum Hieron. ac Latini omnes interpretes explicant de statu in quo quis moritur, quod in eo iugiter permanere debeat, vt interim de animabus purgandis in igne purgatorio sermo nõ sit. Cùm ergo in eo statu, in quo quis moritur, deinceps videatur semper permanere, voluit Christus Dominus inclinato capite pro obedientiæ typo animam efflare, vt sic obediês, etiam post mortem perpetuò haberetur, lõgiusq; protracta esset obedientia, quã vita. Vide igitur quanti fecerit Christus Dominus obedientiã, cui se, & ante ortũ commisit, & post morté etiã annuens tradidit, dũ in symbolum illius inclinato capite emisit spiritum.

Ecclef. 11 n. 3.

Sed adhuc mihi videtur latere aliquid in eo, quod D. Bernard. dixit de grad humilitatis c. 2. Pro obedientia non dubitauit mori, & lib. ad milites templi c. 13. Ne obedientiã perderet, perdidit vitã; existimo enim id planè significare, pluris fecisse Christũ Seruatoré obedientiam, quàm vitam, & illam huic præponderare, quod ad præsens argumentũ maximè facit, idq; vt explicem, notandũ propono D. Thom. 1.p q.20. art.4. vbi quærit, vtrum Deus semper diligat meliora, & docet Christũ, vitamq; illius sanctissimã multò meliorem esse quàm totum genus humanũ, atque etiam vniuersitatem creaturarum, ac proinde esse quid amabilius, magisque Christum, quà homo est, dilectũ esse à Deo, quàm sint boni vniuersitatis creaturarum: etenim nõ solũ illi cõtulit præclariora dona, quã sint bona vniuersitatis creaturarum, sed etiã bona omnia creaturarum, tam naturalia, quàm supernaturalia in laudé, & honorem Christi Domini, tanquam in finem ordinauit, iuxta illud ad Hebræos: *Propter quem omnia, & per quem omnia*. Hoc supposito, inquirit D. Thom. Cur Deus pro nobis omnibus tradiderit Christũ, si meliora plus diligit; videtur namque plus nos dilexisse, quàm Christũ? Cui quæstioni præter solutionem, quam Sãctus Doctor affert, ea nobis in præsentiarũ placet, quam ibi Molin. affert. s. Christũ offerendo atq; ad breue tempus vitam corporalem pro salute generis humani amittendo, maius bonum honestũ, tam præclaro humilitatis, obedientiæ, & charitatis opere sibi voluisse, & comparasse, quàm sit bonum vitæ, quod ad breue tempus amisit. Etenim licet homo liberalis, ac magnificus sua bona in aliorum vtilitatem diffundat, maius tamen est bonum honestum liberalitatis, & magnificentiæ, quod sibi vult, & acquirit, quam sint bona, quæ in aliorum commodum impertitur; vnde etsi alios diligat, in quos liberalitatem, & munificentiam exercet, se tamen plus diligit, bonum illud honestum virtutis sibi comparãdo. Neq; obest si aliquis obijciat, per mortem Christi humanitatem desijsse, & non fuisse verbo vnitam; nam quãtum bonum fuisset humanitatem in triduo vnitam Verbo extitisse, tantum bonũ, honestum, meritorium, ac laude dignum extitit ex morte perpessã ob Patris obedientiam, & ex voluntate carendi prædicta vnione pro implendo præcepto Patris, & pro remedio generis humani, vnde sibi tam præclaram laudem comparauit, maximè cum alioqui eodé triduo partes humanitatis, nempe anima, & corpus, Verbo permanserint copulatæ; qua de re plura dici solent à Theologis 3. p.q. 1. art. 2. sed ex dictis constat quanta sit grauitas, & quam multum sit onus, & pretiũ præclari istius vnionis, obedientię. s. quandoquidem, & vitæ Dei hominis videtur præponderasse, & prælatum illi fuisse à sapientia Patris, cui quæque res sapiunt prout sunt.

Hebr. 2 1. n. 10.

Hinc intelliges id, quod tradunt Theologi, maximè D. Thom. 2.2. q. 186. art. 5. ad 5. actiones. s. parui momenti, si ex voto obedientiæ fiant, magni fieri à Deo; magni item ponderis, & meriti esse, & reputari, & præponderare alijs operibus secundum se excellentioribus, quæ tamen sine

sine obedientia fiunt, quia, vt S. Doctor ait, A nihil maius potest homo Deo dare, quam quod propriam voluntatem propter ipsum subijciat alterius voluntati. Et articulo 8. latè probat votum obedientiæ esse præcipuum inter tria vota Religionis. & D. Gregor. vltimo moral. c. 12. notauit *meliorē dici obedientiam, quam victimas.* ait enim: per victimas aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur. & lib. 4. in 1. Reg. c. 4. ad illa verba Prouerb. *Vir obediens loquetur victorias*, ait: Cæteris quidem virtutibus dæmones impugnamus, per obedientiam vincimus. Victores ergo sunt, qui obediunt; quia dum voluntatem suam alijs perfectè subijciunt, ipsis lapsis per inobedientiam Angelis dominantur. Plura hac de re habet ibi cap. 2. & 35. moral. c. 12. & Ephrēm de virtutibus, & vitijs, Tit. de obedientia ait: Qui obtinet obedientiam, magnam possessionem obtinet, magnasq; sibi diuitias accumulauit. & de virtute cap. 2. ait; In obedientia sanctorum vita illustris est, & magnifica; Moyses enim seruus Domini, etsi doctrina Iethro non erat instructus, veruntamen illi se subiecit, atque seruiuit. Iesus Naue filius perfecta sua obedientia tantum donum promeruit, vt Moysis successor fieret: & Samuel per obedientiam, quam Heli Sacerdoti præstitit, dignus habitus est qui vocem Dei audiret. Elisæus huius adminiculo, pallium, & gratiam sui accepit magistri. Ipse quoque Deus Verbum incarnatum vitam in humilitate, & obedientia traduxit, sicut nos docet Euang. dicens: *Erat subditus illis.* super quę verba D. Bernard. hom. 1. ad finē ait: Quis, quibus? Deus, hominibus. Mirare vtrumlibet, & elige quid amplius mireris, siue Filij benignissimam dignationem, siue Matris excellentissimam dignitatem: vtrinque stupor, vtrinque miraculum: & quod Deus fœminæ obtemperet, humilitas absque exemplo: & quod Deo fœmina principetur, sublimitas sine socio. Disce homo obedire, disce terra subdi, disce puluis obtemperare. Deus se humiliat, & tu te exaltas? Deus se hominibus subdit, & tu dominari gestiens hominibus, tuo te præponis Auctori? Si hominis, ô homo, imitari dedignaris exemplum, certè non erit tibi indignum sequi Auctorem tuum.

(Margin: 1. Reg. 15. n. 22. — Prou. 21. n. 28. — Exod. 3. — Deut. 34. — 1. Reg. 3. — 4. Reg. 2. — Luc. 2.)

Videndus idem Ephræm citatus c. 6. vbi ex opposito ostendit obedientiæ pretium, dicens: Dum sub obedientia versamur, ne opera inobedientiæ agamus, ne ad nos patiamur quemadmodum passus est Giezi minister prophetæ Elisęi. Vbi alludit ad casum Giezi; qui munera ab Elisæo recusata, & oblata à Naamā Syro lepra curato, occultè, perfidéque contra voluntatem prophetę postulauit, & accepit, furtumque suum, mendacio addito, occultare studuit: nam suæ inobedientiæ, & mendacij iustas pœnas luit, & lepra, quæ Naaman Syro adhæserat, mox ipsum infecit, & semini eius vsque in sempiternum hæreditario contigit, vt sciret quanto pluris facienda esset obedientiæ gemma, quàm omnia, quæ à Syro cōcessa illi possent obuenire, quod expendens Chrysost. ser. de Naaman Syro à propheta curato, ait: Vno in tempore duplex virtus ostenditur, & geminata potestas prophetam sanctissimū demonstrat, curatur Naaman Syrus, & lepra Giezi perfunditur seruus. Syro fides, id est, obedientia, attulit gloriam, & seruo perfidia intulit pœnam. Ille de Syria veniens, quod desiderauit, accepit: hic de prophetæ domo exiens plagam sibi de perfidia acquisiuit; Naaman curatur, & gaudet: Giezi vulneratur, & deflet: alius suis redditur sanus, alius cunctis ostenditur maculatus, alius exemplū virtutis .s. obedientiæ ostendit: alius meritum fallaciæ demonstrauit. Curatur fide, qui fuerat maculatus; & maculatur perfidia, qui fuerat sanus. Inde salus nascitur, hinc metus! inde gloria petitur, hinc fraudis molestia formidatur. Vt his exemplis, & fidei pretium, & perfidiæ supplicium cunctis gentibus monstraretur. Sic ille.

(Margin: 4. Reg. 5.)

E Quod si huius gemmæ fulgorem contēplari velis, non aliunde melius probatum volo, quàm ex eo quod dæmones obedientiā adeò detestantur, vt illa longè, latéq; fugentur. Iussit Deus Isaiā lamentare destructionē ciuitatum Moab, cásq; enumerans super quālibet singularem assumit planctum, & quia confidebant in dæmonijs, idolis, excelsisque suis, dicit, minimè idola inuenturos, quando ea quęrerent pro auxilio. Isai. 16. n. 11.

Laborauit Moab super excelsis suis, id est, in ædificandis excelsis, aut in ascendendo ad illa, ***ingredietur ad sancta sua, vt obsecret***, & non valebit seu non præualebit, nec audietur, quia sc. victi, fugatique recesserunt dæmones. Huius igitur fugæ, abscessus, & victoriæ causam si roges, videtur propheta præmisisse, cùm ait: ***Venter meus ad Moab quasi cithara sonabit***, id est, Deus ventrem, & omnia interiora mouit quasi citharœdus cum pulsat citharam contra Moab prophetando, & hoc facto fugantur dæmones, & idola non respondent; vnde nec præualent qui ad illa accurrunt, vt pro auxilio deprecentur. Quid ergo cithara, aut citharœdus ad rem præsentem? Per citharam intelligit Eucherius obedientiam quia fides, seu chordæ, non se mouent vt sonent, sed mouentur ad arbitrium pulsantis, & aër conceptus in interioribus exit ad pulsationem. Vnde iam patet mens prophetæ, talisque est. Ita mecum egit Spiritus sanctus, & me excitauit contra Moab, & verba exierunt ad motum, nutum, & imperium eius; proindéque mea hac obedientia fugati sunt omnino dæmones, & illic nullum reperere auxilium idola colentes, dum pro remedio illa conueniebant. Qui in re videtur propheta alludere
1.Reg. 16.n.23 ad illud. 1. Reg. 16. vbi dicitur; *Quandocunque spiritus Domini malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, & percutiebat manu sua, &c.* vbi Beda ait: Quid quod cithara tantæ fuisset virtutis, vt spiritus pelleret immundos? Sed figura erat Christi obedientis, qui dæmonis sic frangeret audaciam. Idemque aduertit Angelom. in hunc locum.

Constat igitur Isai. repræsentasse virum obedientem, & Deo per omnia ita obsequentem, vt ad illius tactum, & iussum statim moueretur, sonaret, & loqueretur: huiusmodi autem obsequium, & obedientia fugant maximè dæmones; illius siquidem splendorem maximè detestantes & nullatenus sustinentes procul abscedunt. Hoc ipsũ videre est Luc. in cap. 10. vbi reuersi sunt
Luc.10. 70 discipuli cum gaudio, dicentes: *Domine, etiam dæmonia subijciuntur nobis in nomine tuo*, id est, super alia mirabilia, quæ edidimus, vnum maximè videtur excellere,

A quod, scilicet, dæmonia virtute sancti nominis tui fugata sint, & de hoc summopere gaudemus. Dixit Iesus: *In hoc*, scilicet præcipuè, *nolite gaudere, quia & spiritus vobis subijciuntur*. vt sit sensus: Non prohibeo de hoc gaudere, & de hac potestate vobis concessa in nomine meo lętari, sed præcipuè de alio gaudendum vobis est; est enim vsitatus hic loquendi modus in Scriptura, 1.
Reg. 8. *Non te abiecerunt, sed me*, id est, nõ 1.Reg.8 n.7.
B te præcipuè. Et Matthęi 10. *Non estis vos qui loquimini, sed spiritus Patris vestri*, id Mat.10 n.20.
est, non tam vos estis. Sensus igitur prædicti loci est: *Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cælis*; hoc enim præcipuum est, & causa expellendi dæmones. Sed rogabis, in quonam istiusmodi causa, & virtus dæmones expellendi sita sit? Hoc opus, & labor sit. Multi multa hoc in loco dicunt, quorum impugnatio nostra modò non in-
C terest, proindéque tantùm dicendum, quid nobis videatur oportunius. Etenim hic loquendi modus Christi Domini videtur ad militiam pertinere, & ad obedientiam Iudaicam, quæ tunc maximè vigebat, quando Christus Dominus hoc dixit: hoc secundum patet ex descriptione, cuius meminit Luc. in cap. 2. Quando iuxta edictum Augusti Cæsaris descriptus est vniuersus Orbis. Primum ostendo ex libro Numer. vbi præcepit
D Deus Moysi in deserto, vt omnes iuuenes à viginti annis, & suprà, iurent se obedientiã Num.1. n.2.
præstituros ducibus, & mox ipsorum nomina scribuntur. *Tollite summam vniuersæ congregationis filiorum Israel per cognationes, & domos suas, & nomina singulorum à vigesimo anno, & suprà, omnium fortium ex Israel.* Hebraicè pro *tollite*, habetur *leuate*, & ita transfert Oleaster à verbo, *Nasa*, subleuauit, sustulit; nam, vt ait Abulens. in
E cap. 6. Exod. Mos erat iurantis leuare manum, quod nos posteà latiùs expendemus. Leuabatur igitur manus, & in ea nomẽ scriptũ, seu nomina, quãdo plura erant. Iubet igitur Deus scribi nomina subditorum, & obedientiam profiteri; hoc enim erat scribi, vt patet ex dicto loco Euangelij Luc. in cap. 2. Præcepit autem hoc Deus quia sic superandi erant hostes, & fugandi dæmones Chananæorum.

His

His igitur præmissis, iam videtur constare quid significent illa verba: *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis*, id est, in libro militiæ cælestis, & diuini obsequij, cui vos omnino subiecistis, & per omnia subdidistis; huiusce modi enim professione, & obedientia, facilè dæmonia superabitis, & illa vobis subijcientur, qui tam promptè, & strictè diuino imperio vos subiecistis. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici*. Athanasius in Psalm 28. dicit significari hoc in loco dæmones ijs nominibus, qui prosternuntur obedientia militari, & cælesti. Et Titus Bostren. ac Euthym. ita interpretantur illud Psal. *Super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem*, & reddunt rationem petitam ex principio eiusdem Psalmi: *Qui habitat in adiutorio Altissimi*, id est, qui se illi subdit, & obtemperat; in protectione, id est, obedientia; & hac ratione omnis obediens loquetur victorias, sicut

Prou. 21. n. 28. dixit Salomon, & fugabit dæmonem, longè, lateque propulsando; nam miles obediens terror est hostium, sicut dixit Tucidides lib. 5. & Cassian. collat. 1. c. 20. in fine, vbi affert locum ex cap. 11. Prouerb. vbi nos

Prou. 11 n. 15. habemus: *Qui cauet laqueos, securus erit*; ipse verò citat secundum 70. *Odit tutela, & cautionis vim malignus*. Explicans verò addit: quæ de seniorum verbis procedit, vbi loquitur de obedientia; quo sensu etiam loquutus est Doroth. serm. 5. cùm ait: Maximè offensus est diabolus huiusmodi pædagogis, & curatoribus. Ex his igitur lux iam redditur citato loco, *qui habitat in adiutorio*, protectione, & tutela altissimi, & eius militiæ, ac obedientiæ nomen dedit, super aspidem, & basiliscum ambulabit, & conculcabit dæmones, ac fugabit qui tenebris assueti lucem, & splendorem obedientiæ sustinere minimè valent, qui etiam per inobedientiam multos aggredi, & superare solent. Qua de re videndus Cassian. collat. 2. cap. 11. vbi ait: Nullo alio vitio tam præcipitem diabolus monachū protrahit, ac perducit ad mortem, quàm cùm eum neglectis consilijs seniorū, in suo iudicio persuaserit, ac definitionem, doctrināmue confidere, &

A concludit dicendo: Ideo semper seniorum summa diligentia sunt sectanda vestigia atq; ad eos cuncta, quę in nostris cordibus oriuntur, sublato confusionis velamine, deferenda. Sic ille.

Notandum insuper est ex eodem Plin. quod in mari mollis est vnio, exemptus protinus durescit, qua in re admonemur mirabilem vicissitudinem, & indicibilem cōuersionem, quam diuina operatur gratia in anima, quæ è mundi fluctibus, ac tumultibus

B ad claustra Religionis extrahitur; licet enim in mari sæculi sub parentibus, maioribus, prælatis, ac principibus diuinū excipiat animi rorem, quo gemma obedientiæ efformetur, adhuc tamē in mundi commotionibus, & agitationibus non concretę, neque duratæ sunt, sed teneræ adhuc, & debiles: at vbi diuino inspirante numine, de mari sęculi; sic enim mare interpretantur ventis vndique

C agitatum Orig. hom. 4. in Matth. & hom. 6. in d uersis; Hilar. Canon. 7. & 14. in Hieron. Isai. 18. Ezech. 26. Zach. 10. Greg. hom. 24 in Euang. Aug. 13. confess. c. 17. & 20. de ciuit. c. 15. & in Psal. 39. Clemens Alex. 5. stromat. Cyrill Alex. lib. 3. in Ioan Vbi primum igitur ad quietem Religionis prædictæ gemmæ è mari sæculi extrahuntur, cælestis eas fortitudo tenet, & robur quoddam planè admirabile. Hoc vt sortiretur Paula sub

D nomine gemmæ inserendæ cunis Iesu in præsepio ipsius, monet Hieron. in epist. ad Lætam de instit. Paulæ, vbi ait: Postquam ablactaueris eam cum Isaac, & vestieris cum Samuele, redde pretiosissimam gemmam cubiculo Mariæ, & cunis Iesu vagientis impone, nutriatur in monasterio, sit inter virginum choros, &c. viuat angelicè sine carne.

E Ecce extractam gemmam è mari sæculi, cubiculo Reginæ Angelorum, & cunis Christi infantis pro ornamento appositam. Sed quoniā meminit ablactationis Isaac, & vestiti Samuelis, videtur nobis adductis his exemplis voluisse Hieron. extractionem è mari sæculi, quam prosequimur, adumbrare, Refert ig tur sacer tex. de Isaac. *Creuit puer, & ablactatus est; fecitq; Abraham grande conuiuium in die ablactationis eius*. vbi glossa interlinealis ait; in die ablactationis, intelligitur Gen. 21 n. 8.

telligitur profectus mētis, quādo s. anima relictis infātiæ escis, & puerilibus mūdi cibis, imperfectiorē ascendit alimoniam, & relictis ephebis, ad grandiorem statum transcendit. Clariùs hoc dixit Aug q. 50. in Genes. his verbis: Meritò quæritur, cur Abraham nec in die, quo natus est ei filius, nec die, quo circuncisus est, sed die, quo ablactatus est, epulum fecerit, quod nisi ad aliquam spiritualem significationem referatur, nulla solutio quæstionis est, tum s. esse debere magnū gaudiū spirituale ætatis, quando fuerit factus homo nouus spiritualis. i. non talis, qualem
1. Cor. 3 n. 2. dixit Apostolus: *Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis; sed nec adhuc potestis: adhuc enim estis carnales.* Similia habet Ambros. lib. 1. de Abrah c. 7. Fit itaque conuiuium in ablactatione Isaac, & in extractione illius à mundi illecebris, & à separatione terrenarum rerum, in qua figurabatur extractio animæ à rebus sæculi: quod clariùs videre etiam est in ablactatione Sa-
1. Reg. 1 n. 23. muelis; de qua dicitur: *Mansit mulier, & lactauit filium suum donec amoueret eum à lacte, & adduxit eum secum postquàm ablactauerat:* Vbi Raban. in Gloss. ait: Non vult Anna puerum duci ad domum Dei antequam ablactetur, quia Ecclesia nullum ad sacerdotium prouehit, dum lactis infantiæ particeps est, non solidi cibi, & intelligentiæ spiritalis capax. Vbi vides ablactationem significare extractionem à mundi fluctibus ad perfectiorem statum ecclesiastici ordinis, & religiosæ obseruantiæ; quod etiam prosequitur Chrysost. hom. 21. in epist. ad Ephes. vbi ait: Disce quid fecerit illa, mox illum subduxit, atque obtulit in templo; non dicebat: Expectabo donec crescat puer, vt rebus mundanis vtatur, vt paululum puerili ætate immutetur, sed relictis his omnibus, vnum duntaxat intendit, quomodo statim ab ipsis vitæ exordijs spiritualem imaguneulam Deo fingendam offerret. Quid enim est aliud subducere, quam à sæculi mari extrahere obedientem Samuelem, vt in templo Dei adolescat, & veluti gemma obdurescat?

Captiua fœmina aliena ab Israelis nobilitate, & genere iubetur non solùm peregrinā vestem, quam è patria asportauit, deponere,

A sed etiam capillos, & vngues, vt extracto illo tam externo, quàm naturali cultu, segregata iam censeretur à turbine, & mari sæcu- Deut. 21 n. 12.
li; qua ratione etiam, & Religiosis fœminis primo statim ingressu capilli abscinduntur, & sæculares vestes exuuntur. Quod etiam non vtcumque adumbratum videtur in ferculo illo, & lectulo, quem fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani. Vbi aduertendum Cant. 3. n. 9.
est, Libanum, quia extra sortem erat Israel,
B licet illi finitimus, populum significari alienum, Gentilem, & veluti in mari sæculi enatum, idque ratione altissimarum arborum, quæ ibi in magnam longitudinem efferebātur: vnde Dauid dixit: *Vidi impium superexaltatum, & eleuatum super cedros Libani.* & Amos dixit: *Ego exterminaui Amorrhæum à facie eorum: cuius altitudo cedrorū altitudo eius, & fortis ipse quasi quercus.* Psal. 36 n. 35. Amos 2. n. 9.
C Qui igitur in Libano natalibus fixi radicibus steriles cedri sunt, & inutiles, inde abscissæ, & à suo natali situ extractæ, ex quo nullum iam trahunt alimentum, & succum, & ramorum luxuria spoliatæ, quam à suo genio, atque natura acceperunt, si doleutur, & aptentur, ita vt penè nullum sit vestigium antiquæ formæ, & ruditatis, Dei lecticę, & reclinatorio aptissimè inseruiunt, vnde tres Patres apud Theod. ad cit. locū Cant. dicunt:
D ex his qui ex improba radice excisi fuerant, ferculum sibi fecit ipse Christus. Similia sunt quę habet Nyssen. orat. septima in Cant.

Est autem huiusmodi excisio lignorum de Libano, abnegatio sæcularis vitæ, vt docet Basil. in regulis fusioribus, interrog. 6 Est summa rerum omnium vitæ superioris obliuio, atque à suis voluptatibus recessio: & hoc sanè indicatum est, cùm sponsæ dicitur:
E *Veni de Libano sponsa mea, Veni de Libano: Veni coronaberis.* Clariùs Dauid eidem iubet vt obliuiscatur populum suum, & domum patris sui: non sensu non incongruè, nec vulgariter verùt intelligendus locus ille Ezechielis: *Quando nata es, in die ortus tui nō est præcisus vmbilicus tuus & aqua non es lota in salutem, nec sale salita.* Vbi conqueritur Deus de impijs Hebræorum moribus quibus imitabantur gentiles, & eorum fæcibus, cæno, & luto adhærebant, nō aliter ac infans, Cant. 4 n. 8. Psal. 44 n. 11. Ezec. 16 n. 4.

infans, qui adhuc habet vmbilicum, per quē A matre trahitur alimentum, nec extractus est à maternis visceribus, nec oblitus antiquæ necessitudinis, & familiaritatis, paternæque ac maternæ conuersationis; promdéque talis anima inepta est, quæ ad connubia veniat cælestis sponsi, nuptialibúsque excolatur, & exornetur compositionibus, nisi prius excitetur, & extrahatur ab illo impuro volutabro, mundetúrque ab eo, quod ex vtero traxit, abscindatur vmbilicus, ne- B que quicquam aut habeat, aut speret à matre Cethæa, sicut & illi fecit Deus, quę describitur ab eodem propheta, cùm dicitur: *Expandi amictum meum super te*, qui erat matrimonij ritus, aut futuri connubij sponsio, sicut Ruth dixit Booz: *Expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es*; sic enim exponit Rabbi Dauid, *Et iuraui tibi*, sicut sponsus iurare solet sponsæ se eam ducturum; *Et ingressus sum pactum tecum, & facta es mihi*. s. vxor, *Et laui te aqua*, gratiæ. s. meæ, *Et vestiui te discoloribus*, &c. Nunc etiam innotescet cur Deus in cedros radicatas in mundi huius Libano desæuire dicatur, & cum ingenti fragore fulmen vibrare, quo. s. & illas à radicibus euellat, ornamentísque natiuis expoliet, & ad honestum, & religiosum cultum traducat; sic enim videtur intelligendum illud: *Vox Domini confringentis cedros, & confringet Dominus cedros Libani. & comminuet eas tanquam vitulū Libani*. vbi Basil. Euthym. Niceph. Nyssen. hom. 14. in Cant. & Theod. rem deducunt ad vitulum, quem Moyses contriuit. Quemadmodum igitur ex aureo vitulo conflatili, quem pro Deo coluerunt Hebræi, potuit vas aliquod sacrum deposita priori forma, efformari, & conflari; sic ex prophano mundi tractu, corde, & animo potest veluti conflari, & cōmutari aureum cor, & extrahi pretiosissima gemma placitura maximè diuino sponso; sic enim hunc locū exponit Sanctius in c. 3. Cant.

Sup. n. 1.

Ruth c. 3. n. 9.

C

Psal. 28. n. 5.

D

Exod. 32. n. 20.

Sed planior sensus erit si aduertamus in Hebræo haberi, *Iar Kidim*, hoc est, exilire eas facit, & sanè Symmach. & quinta editio legunt, *Saltare eas fecit*, vel fecit: vox enim Dei vocantis, & comminantis efficacissima est ad conuellendas cedros, & radicatas E

extrahendas, ita vt veluti exultantes, & saltantes ad transplantationem veniant è Libano gentilitatis, in domum Libani Salomonis, claustra. s. Religionis, quorum illa fuit figura. Quod adhuc illustrari potest ex Malac. cum dicitur: *Et egrediemini, & salietis sicut vituli de armento*. cæterum ad hoc vt ex illis fiat lectica, & lectulus Salomonis, debent extrahi à gentilitate, & Libano mundi, & à mari sæculi; tunc enim cedent in ornamentum, & obsequium diuini sponsi. Malac. 4. n. 2

Solent agricolæ, & topiarij arbores, & virgulta, quæ in arido solo enascuntur, in aliud melius, & vberius transferre, vt altiùs surgant, fructus afferant, & in magnam euadant altitudinem: sic & contingere solet ijs, qui in mundo orti, & nutriti in Religionis claustra transferuntur; felicius enim, & vberius surgunt, citiusque vberes proferunt fructus, quod videtur dixisse Dauid ijs verbis: *Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri florebunt*. vbi Theod. ait: Hi qui arboribus his comparati sunt agricolam quidem habent Deum, viridarium verò diuinū templum Et in quantum profectum excrescant ostendit Euseb. Emiss. hom 5. ad Monachos, vbi inter alia sic ait: Intelligamus quantum nobis Dominus pia vocatione cōtulerit numeremus (si possumus) ex illo tēpore ex quo hic (s. in Religione) conuersari videmur, quanta lucra fecerimus; de quātis fraudibus, de quātis adulterijs, rapinis, periurijs sacrilegijs liberati simus, & tunc videbimus quantū etiā de præsentibus beneficijs Domino debeamus; si nunc in sæculo essemus, quid aliud ageremus quam voluere mur in malis nostris. Nescio ad quæ lucra velimus in sæculo viuere; nam hic grande putetur damnum non quotidie aliquid acquiri, illic grandis quæstus esse putandus est, vel acquisita non perdere: interdum de rebus paruissimis excitamur, & inter hæc quomodo exultat aduersarius noster quādo nos videt ad hoc maxima contempsisse, vt in minimis deformius vinceremur. Intra muros positi vix resistimus, in sæculo expositi quid faciemus? Qualiter stare poterunt in collectantium tempestatum impetu, qui tam grauiter colluctantur in portu? Psal 91 n. 14.

Sic ille ostendit, & profectum plantarum extractarum de sæculo, & improbat earum conditionem, quæ in melius minimè euadunt etiā postquàm transplantatæ fuerint.

Sed cōsiderandum est quomodo extracta arbusta,& virgulta ad transplantationem denudantur luxuriantibus ramis, & superfluis pampinis, vt feliciùs, fœcundiúsque germinent, quod accuratè obseruandum est in extractione à sæculo, & transplantatione ad Religionem, quod prosequitur Rupertus lib. 1. in Numeros c. 28. ad cap. 8. dicti lib. Numer. vbi de extractione Leuitarum à seculari statu ad ecclesiasticum ita dicitur: *Tolle Leuitas, & purificabis eos iuxta hunc ritum; aspergantur aqua lustrationis, & radant omnes pilos carnis suæ.* Ait ergo Rupert. Pili carnis sunt vitæ veteris cogitationes, quas sic à mente incidimus vt de amissione earum nullo dolore fatigemur. Pili carnis sunt quælibet superflua humanæ corruptionis; Leuita namque assumptus vocatur. Oportet ergo Leuitas omnes pilos carnis radere, quia is qui in obsequijs diuinis assumitur debet ante Dei oculos cunctis carnis cogitationibus mundus apparere, &c. quibus similia prorsus habet Greg lib. 5. Moral. c. 24. *Num. 8 n. 6.*

Est optimus pro hoc argumento locus in Exodo, vbi dicente Pharaone ad Moysen: *Ite, & sacrificate Deo vestro in terra hac.* respondit Moyses: *Non potest ita fieri: abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro? quod si mactauerimus ea quæ colunt Ægyptij coram eis, lapidibus nos obruent. Viam trium dierum pergemus in solitudinem, & sacrificabimus Domino Deo nostro.* Illud igitur notandum est ex Strabone in Glossa, Lyrano, & Caiet. quod Ægyptij abominabantur oues, & eas adorabant propter Iouem Hammonem, qui habens caput arietinū pingebatur; item bouem colebant Ægyptij, qui consecratus erat Api, sicut vacca Isidi. Abominabantur igitur oues & boues Ægyptij, quia hæc adorabāt, vnde & eius generis animalium cædem, siue ad esum, siue ad sacrificia abominabantur Ægyptij. *Exod. 8. n. 25.*

Hoc igitur supposito aduertendum est id præcipue à nobis velle Deum sibi immolari,

A iugulari, & comburi, quod Ægyptij huius sæculi adorant, qua de re videndus Augustinus q. 95. in Genes. ad c. 46. vbi per pecora irrationabilem vitam intelligit, & explicat id quod sacer textus habet dicto cap. *Detestantur Ægyptij omnes pastores ouium.* Sic ergo habet Augustinus. Iusta seruitus, iusta dominatio cùm pecora homini seruiunt, & ipse pecoribus dominatur: vnde Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & habebit potestatem piscium maris, & volatilium cæli, & omnium pecorum quæ sunt super terram;* vbi insinuatur rationem debere dominari irrationabili vitæ. Sic Augustinus; qui etiam videndus est q. 28. in Exod. vbi explicat etiam modum sacrificādi Deo res omnes, quas Ægyptij adorant; sic enim habet: Sic sacrificia Israelitarū abominationes sunt Ægyptijs, sicut iniquis vita iustorum, &c. Cùm igitur ijs rebus dominentur Religiosi, quæ dominantur Ægyptijs, & ea Deo mactent, litent, & offerant, quę mundi cultores adorant, quales profectò sunt diuitię, voluptates, & honores, id sanè, si fiat in conspectu eorundem, & in oculis Ægyptiorum, ægrè quidem ferent, eò quòd videant idola sua, & falsos Deos suos à Religiosis viris conculcari, & conteri. *Gen. 43 n. vlt.*

Vel etiam poteris, si velis, cum Gregorio Moral. c. 16 interpretari dictum locum; ille enim sic habet: quid stultius in mundo, quàm mentem verbis ostendere, nihil callida machinatione simulare, nullas iniurijs contumelias reddere pro maledicentibus orare, paupertatem quærere, possessa relinquere, rapienti non resistere, percutienti maxillam alteram præbere? Vnde bene huius mundi dilectoribus ille egregius Dei sapiens dixit: *Abominationes ipsorum immolabimus Deo nostro?* Oues quippe Ægyptij edere dedignantur, sed quod abominantur Ægyptij, hoc Israelitę Deo offerunt, quia simplicitatē conscientiæ, quam iniusti velut infimam, abiectamque despiciunt, iusti in virtutis sacrificium vertunt, & excellentes, ac recti puritatem, ac mansuetudinem Deo immolant, quam abominantur reprobi, & fatuitatem putant. Sic Gregorius ostendit, quomodo venerentur mundi cultores ea, quę Religiosi verè

verè

A verè abominantur, & reprobant, imò illarũ abiectionem Deo immolant, & se ipsos, in eis deserendis, immolantes offerunt. Sed adhuc non omittendus Rupertus lib. 1. in Exod. cap. 34. vbi rem luculenter pertractat, dicens: Grauis Ægyptiorum detestatio, & eorum, qui verè adoratores vnius Dei esse cupiunt, pulchra instructio. Primò sciendum, quia de nullo hîc pecore agitur quod vel B abominandum, vel colendum sit Ægyptijs, vt Domino Deo vero mactetur, aut immole- *Ierē. 7.* tur; nam per Prophetam ipse loquitur: *Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia non sum locutus cum patribus vestris, & non præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus.* Quænam ergo sunt abominationes Ægyptiorum, nisi fides, & omnes animi virtutes? Vel quæ colunt C Ægyptij, nisi omnia vitia? Abominabilis namque est superbis humilitas, & iniustis vniuersa iustitia; dixit autem Scriptura: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum, &c.* E contrario tumidam ceruicem, & cor crassum Ægyptij colunt: sed enim hæc primitus mactare debet verus Israel, & tunc demũ spiritum contribulatum, & cor offerre contritum, atque humiliatum, vt legitimum, & ritè ordinatũ sit sacrificiũ. Igitur abominationes Ægy- D ptiorum, vel veritatẽ, & sanctitatem immolabimus, & ea, quæ colunt Ægyptij s. omnẽ falsitatem, omnemque prauitatem, vnum verum Deum colendo in nobismetipsis immolabimus? Sed omnes, qui hoc ordine volunt immolare, persecutionem patiuntur. Ait ergo: *Quod si mactauerimus ea, quæ colunt Ægyptij corã eis, lapidibus nos obruent*; E quæ enim participatio iustitię cum iniquitate? Aut quæ societas lucis ad tenebras? quæ *2. Cor. 6.* conuentio Christi ad Belial? Similia sunt quæ habet Bernardus serm. 1. in Vigilia Natiuit. ad finem, cùm ait: abominationes Ægyptiorũ immola Deo tuo, &c.

Ne igitur viri Religiosi à mundanis prohibeantur, aut molestiam patiantur, dum coram oculis eorum immolant Deos eorũ, procul ab illis recedendum est, & conficiẽda via in desertum Religionis: hæc enim est extractio ab aqua, & mari huius sæculi, ad A cuius fugam, & abstractionem columbæ pennas precabatur Dauid, dicens: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* *Psal. 54 n. 7.* Quæ verba Hebraismum continent, vehemens desiderium denotans; & sensum habet: O vtinam! qualis etiam reperitur Cant. 8. *Quis mihi det te fratrem meum* *Cant. 8. n. 1.* & apud Hierem. *Quis dabit capiti meo aquam?* *Ierē. 9. n. 1.* vehementer igitur desiderabat Da- B uid pennas ad volatum, & vt mundum desereret, promittens sibi inde securitatem, & requiem, nam sicut dixit Ambrosius ad dicta verba lib. de fuga sæculi: vbi ergo volatus, ibi requies; videndúsque erit Theodoret. quęst. 1. in Leuit. vbi alludens ad sacrificium Abrahæ, de quo dicitur, aues minimè diuisisse: & ad præceptum Leuitici de non secã- *Leuit. 1 n. 17.* dis, aut diuidendis auibus, ait: Quemadmodum Patriarcha volatilia non diuisit, ita C nec legislator ea iubet diuidi, nam qui volant Deum ex toto corde diligentes, non partiuntur animum, collocantes illum tum in terrenis, tum in cælestibus, sed totum sursum ferunt. Quibus verbis docet Theodoretus, quonam pacto deserere debeamus Ægyptũ, & euolare in desertum; in cuius figuram loquens Moyses ad Pharaonem de exitu Israel de Ægypto dixit illi: *Cuncti greges pergent nobiscum, non remanebit ex eis vngula.* *Exod. 10. n. 26* D Auis enim vel minima vngucula detineri potest, ne auolet, & cum tota sit extra laqueũ, tota tamen detinetur.

Quo pacto autem fieri debeat huiusmodi extractio, & separatio exponit Origenes homil. 14. in Numer. ad illa verba cap. 30. vbi nos legimus: *Si quis virorum votũ Domino vouerit.* *Num. 30. n. 3.* legit ipse cum 70. *Homo, homo quicumque vouerit votum Domino, aut* E *iurauerit, non profanabit verbum suum.* ait ergo Origenes: Quæ est ista repetendi nominis causa, quasi non sufficeret dixisse; homo qui votum vouerit Domino? Quid ergo, quod ait; homo, homo; & quid sibi velit geminata hominis appellatio, non mihi silẽtio prætereundum videtur. Homo interior, & exterior Deo est offerendus. Scio diuersa vota in Scripturis referri. Anna vouit Deo fructum ventris sui, alij vitulos, Nazaræus semetipsum deuouit Deo, quod est super omne votum; nam filium offerre, vel filiam,

aut pecus, aut prædiū, hoc totum extra nos A
est; semetipsum Deo offerre, hoc perfectius, & eminentius omnibus votis, quod qui facit, imitator est Christi, qui dedit homini terrā, post hæc semetipsum dedit. Si te voueris, imitandus tibi est vitulus, quē non licet humanis operibus deseruire, nihil facere, quod ad homines, & ad præsentē pertineat vitā, sed quidquid ad animam pertinet, & ad diuinū cultus obseruantiā. Sic Orig. explicat quo pacto Religiosis viris egrediendum sit B
de Ægypto, & Domino debeant immolare ea, quæ colunt, & venerantur Ægyptij.

Suffragatur huic doctrinæ D. Dionysius Areop. de diuinis nominibus c. 4. p. 1. vbi ait Nos toti extra nos simus, totiq; Dei fiamus; præstat enim Dei esse, quàm nostros, &c. Et sanè hoc videtur esse egredi vere de Ægypto s. in nobis ipsis minimè remanere quoad appetitus, & desideria, sed à parte inferiori extrahi, à concupiscentia separari, & ad Deū C
eleuari, & sanctificari. Vnde Ierem. 1. vbi no-
Ierem. 1 n. 5. stra vulgata habet: *Antequam exires de ventre sanctificaui te*, paraphr. Chaldaic. habet:
Num. 6. n. 2. *Separaui, seu segregaui te.* Et illud Numer. 6. *Vir, siue mulier cum fecerint votum vt sanctificentur.* 70. habent: *Quicunq; magnè vouerit.* Alij ex Hebræo: *Cùm mirificauerit vouendo votū*. Pagninus pro re nostra legit: *Vir siue mulier cum separauerint se vouendo, &c.* Votorum enim emissio, & Religio- D
nis professio, egressio de Ægypto est, sāctificatio mirificatio, & separatio quędā, qua verbis nostris veluti gladio attingente vsq; ad diuisionem animæ, intellectū, & voluntatem à brutali sensu, & appetitu separamus, vt facti veluti extra nos ipsos; ad Deum euolemus,
1. Cor. 6 n. 17. & illi adhærentes vnus veluti spiritus cum eo fiamus, iuxta doctrinam Pauli.

Tollere iussit olim Deus Isaacum per ma- E
nus parentis, & dum tollit, extrahit, & dum defert, offert, & sacrificat, non tamen iugulat, nec comburit, sicut bene notauit D. Bernardus super *Ecce nos reliquimus omnia*: vbi hoc expendit, dicens: Olim Abrahā dictum est: *Tolle filium tuum, quem diligis Isaac, & offer mihi eum in holocaustū.* labor fictus est in præcepto, oblatus siquidē Isaac sanctificatus est, non mactatus: & tu igitur si vocem Dei audieris intus in animo & dicatur tibi vt offeras Isaac, tuum quodcūque est gaudiū immoles Deo (interpretatur enim Isaac gaudium, seu risus) fideliter, & constanter obedire non timeas nimirum etsi rē grandem tibi dicit Propheta, facere debes, & obtemperandum ei per omnia, etiāsi oportuerit proprium Isaac iugulari; nunc autem quidquid affectio propria iudicet, securus esto: non Isaac, sed aries morietur; non peribit tibi lætitia, sed contumacia, cuius vtique cornua vepribus hærent. Age ergo qui relinquere vniuersa disponis: te quoque inter relinquenda numerare memento; imò verò maximè, & principaliter abnegare temetipsum, si deliberas sequi eum, qui exinaniuit propter te semetipsum. Sic Bernard. ostendit quo pacto relinquenda sit Ægyptus, & deserendus mundus.

Venitque hoc in loco notandum quod in veteribus illis holocaustis ex Dei præscripto seruabatur, nempe, vt cæteris igni absumptis, sola pellis cederet Sacerdoti, Leuit. *Leuit. 7 n. 8.*
7. Religiosum statum veluti sacrificium esse probat Aug. lib. 10 de ciuit. c. 6. statim post initium, vbi ait: Homo Dei nomine cōsecratus, ac deuotus, in quantū mundo moritur, vt Deo viuat, sacrificium est; quinimò & D. Th. 2. 2. q. 186. art. 7. ostēdit Religionis statū nihil aliud esse quā holocaustum. Si autē velis & Sacerdotē huius holocausti inspicere audi Greg. 9. Moral. c. 31. cùm ait: Nos ipsos sacrificium Deo offerimus, cùm vitam nostrā diuino cultui dedicamus. Si ergo in holocaustis cætera Deo in odorem suauitatis cremabantur, & sola pellis Sacerdoti offerenti remanebat: in hoc etiam holocausto, & separatione diuino igni, & amore omnia interiora conburenda sunt, & diuino numini ac gloriæ consecranda, præter hanc exteriorem hominis speciem, quæ eadem perseuerat, quandoquidem mutari nequit, sicut interius omnia immutantur.

Quæ olim animalia, vt ab aquis diluuij saluarentur, ingressa sunt arcam Noe, eadem prorsus remanserunt, & egressa sunt, quę fuerant ingressa: atqui ab aquis terrenę cōuersationis extracti in superiorē, & perfectiorem vitā assumuntur, & transferuntur, alij prorsus euadunt moribus, & vitæ ratione, ac instituto, vt iam non ij, qui anteà erant, sed alij omnino

omnino videantur, vnde & nomina multoties mutāt; qua de re vidēdus Chrysost. tom. 5. hom. 3. de pœnit post initium, vbi ait: Arca quidem animalia suscepit, & animalia cōseruauit: Ecclesia verò (& maximè Religio) animalia suscipiens, eadē transformauit, vtputa accipiter illuc introiuit, & accipiter exiuit; introiuit hic quis accipiter, columba exit; introiuit lupus, & ouis egreditur; leo introiuit, & exit agnus, non transmutata natura, sed malitia exclusa, &c. A

Fieri autem debet hęc extractio libentissimo animo, tū ex parte extrahentis, tum ex parte extracti; & quod ad primum attinet, videndus est Anastasius Nicænus quæst. 35. in Scripturam, vbi quærit, curDeus non prohibuerit Iephte sacrificare filiā, sicut Abrahamo prohibuit sacrificare filium, & respōdet ideò non prohibuisse, quia & pater voti compos, & victor memor promissi de offerenda quacunque re, quæ illi primum obuiàm venisset, statim atque vidit filiam scidit vestimenta sua, & ait: *Heu me filia mea, &c.* Deinde etiam, & filia certior reddita de voto dixit etiam patri: *Hoc solum mihi præsta, dimitte me, vt duobus mensibus circumeam montes, & plangā virginitatem meā cū sodalibus meis.* Pater itaque lamentatus vestē disrupit, quod tum temporis signum erat summi mœroris, & filia per montes lachrymata est, vt si lachrymæ vtriusque colligerentur, ignem holocausti ferè extinguerent; huiusmodi igitur oblatio Deo maximè displicet; ait itaque dictus Anastasius: Neque pater erat dignus beneficio Abrahæ post illam de voto pœnitentiam, & vestium dilacerationem, & lamentationem; neque filia Isaaci vita post impium luctum, & duorum mensium eiulationem, vt quę iudicauerit hoc sacrificiū esse quauis calamitate grauius; hoc autē permisit Deus, eos, qui tunc erant, & qui postcà futuri erant, erudiens, citra moram, & cum fide, & gaudio implere promissum. Sic ille ostēdit sacrificium de nobis Deo offerendum esse non quasi vi extortū, sed sponte oblatum, & quomodo extractio de mari sæculi nullatenus sit violenter facienda, sed libentissimo animo exequenda, cū hilarem sui datorem diligat Deus, qui diligit & suarum facultatum largitorem.

Iud. 11. n. 35.

B C D E

Pro qua etiam doctrina facit quod Iosue olim percepta fraude Gabaonitarum, dixit illis: *Sub maledictione eritis, & non deficiet de stirpe vestra ligna cædens, aquásque comportans in domum Dei mei.* Posset quis statim inquirere, quænam maledictio ista fuerit seruiendi in domo Domini, quando pro benedictione Isaac dixit filio Esau quod seruum Iacobi illum constituerit: extitit autem benedictio, quod Esau typum Christi veneraturus erat in fratre. Insuper & Dauid dixit: *Elegi abiectus esse in domo Dei mei, &c.* Qui igitur fieri potuit, vt pro maledictione imposuerit Iosue Gabaonitis felicem seruiendi Deo sortem? Rem detulit Augustinus citatus in Glossa, ad Religiosos, quorum ij figurantur in Gabaonitis, qui Dei Religionem non profitebantur nisi fraude, & veluti vi coacti, & pro redimenda vita; etenim nulla prorsus ratione Chananæi tolerari poterant ab Israelitis, nisi Religionem puram, sacrumque Dei cultum susciperent, & verè profiterentur, vt igitur Iosue, & iusiurandum seruaret, quod iurauerat Gabaonitis, & præceptum Dei minimè violaret, eos Dei seruitio obstringit, iam verò qui non sponte, & voluntaria lætitia, ac gaudio Religioni se committit, & cultui Dei se dedit, quasi sub maledicto est; quasi enim pœnam sustineat, iugum Religionis portat & Religiosus sine Religione est.

Iosue 9. n. 23.

Gen. 27 n. 37.

Hildebertus Turon. Archiepiscop. epist. 23. certiorem facit Abbatem de fugitiuo Monacho, asseritque eum Monachum sine Monacho inuenisse; ait enim: Confrater & filius vester exijt in regionem longinquam, vbi eum sine Monacho inuentum, ad conuentum monui redire Monachorum. Sic ille extra conuentum inuenit, quem vtinam nunquam in conuentu aliquo reperissimus, Religiosum s. sine Religioso, aut sine Religione, qui ferè illi sunt qui vi compelluntur, & extrahuntur à mari cum secum deferunt commotum mare, & ijsdem appetituum commotionibus, & fluctibus agitentur quibus in mari sęculi commouebantur, proinde immundos adhuc in mundo versari potius dicentur, quàm ab illo extractos esse.

Debent itaque voluntariè egredi è mundi pelago, & ingredi Religionis nauem, imò & portum, & ingressum, qui hanc vitam amplexari desiderant, illud præ oculis habẽts, quod Deus dixit Abrahamo egressum præ-
Gen 12 n.1. cipiens: *Egredere de terra tua* Hebraice, *lech lecha*; id est vade tibi, qui datiuus, licet pleonasmum plerumque contineat, sic exponitur à Caiet. hęc phrasis significat quod ad ipsius Abrahæ vtilitatem præcipiebatur ille
Gen. 41 n.14. egressus: quid enim vtilius potest esse homini quam è mundo egressus? Gen. 41 olim ad Regis imperium eductum de carcere Iosephum totonderunt, ac veste mutata, obtulerunt ei; hoc ipsũ egredientibus de sæculo fit capite tonso, nouũ habitũ in signũ noui hominis imponunt, quasi qui è carcere egrediantur, & profectò id asseruit Tertul. qua solet grauitate verborum lib. ad Martyres cap. 2. vbi sanctos Martyres qui in carceres conijciebantur alloquens, ait: Cætera æquè animi impedimenta vsque ad limen carceris deduxerunt, vos quoque, & parentes vestri? Exinde segregati estis ab ipso mundo, quãto magis à sæculo, rebúsque eius, nec hoc vos consternet q uod segregati estis à mundo; si enim cogitemus ipsum magis mundum carcerẽ esse, exijsse vos è carcere, quã in carcerẽ introisse, intelligemus. Maiores tenebras habet mundus, quæ hominum præcordia excæcant. Grauiores catenas induit mundus, quæ ipsas animas hominum constringunt. Peiores immunditias expirat mundus, libidines hominum. Plures postremò mundus reos continet: iudicia denique non Proconsulis, sed Dei sustinet, quo vos benedicti de carcere in custodiarium, si fortè translatos existimetis. Habet tenebras, sed lumen estis ipsi: habet vincula, sed vos soluti Deo estis. Christianus etiam extra carcerem sæculo renunciauit: in carcere autem, etiam carceri. Nihil interest vbi sitis in sæculo, qui extra sæculum estis; & si aliqua amisistis vitę gaudia, negotiatio est aliquid amittere, vt maiora lucretis. Sic ille carcerem proponit in mundo, & ostendit etiam carceres Christianis custodias potius esse, & longè nobiliorem harum esse conditionem quam sit mundi à quo illi qui educitur, ac si è carcere exsolueretur, capilli cum Iosepho tondentur, vt

A summo Regi Regum in summa libertate seruus offeratur, & intra claustra inclusus, ac parietibus detentus extra carcerem versatur, & summa libertate filiorum Dei perfruetur.

Insuper, & in signum supremæ conditionis, quam sortiuntur sic extracti à sæculo, & ad Dei obsequium translati, capitibus coronati incedunt, quasi iam certi, & securi de
B triumpho, præmio, & corona reportanda, vtque tantam dignitatem contemplantes quid indignum illa operari renuant, & vereantur; qua de re videndus Chrysostomus tom. 1. homil. de Iosephi continentia, vbi ait: In mundanis certaminibus post victoriã coronæ; in Christi autem stadijs, ante victoriam coronæ: quare autẽ coronatos in agonem mittit nos Christus? Vt metum incutiat aduersarijs, sensúsque nostros erigat, vt
C ad honorem à Deo nobis datum spectantes nihil indignum Domino loquamur, vel faciamus. Nam si Rex aliquis purpura amictus, coronáque caput ornatus, & victus naturæ affectionibus indignum quiddam Regia maiestate fecerit, mox vt in Regiam stolam aspexerit, emendat se, operámq; dat ne posthac à fœdis vincatur cupiditatibus, & tu quoque indutus Christum visa turpis animæ concupiscentia, ad diuinam statim stolam
D respice, meliorque statim eris, &c. Sic Chrysostomus prosequitur cur Religiosi coronas in capitibus deferant, externum insuper vestitum commutent, & loco peregrino, ac à mundo alieno vtantur, vt etiam vtantur hoc mundo tanquam non vtantur, & in carne viuentes, non sint in carne, sicut dixit Augustinus serm. 4 de verbis Apost. vbi etiam addit: Noli remanere in te, transcende te, in illo te pone, qui fecit te. Domestici igitur Dei fiunt per habitus susceptionem, & ad-
E uenæ, ac peregrini sæculo, quibus tamen ager emitur pretio sanguinis Christi, vt magnam portionem per mortem sæculi habere agnoscant, qua de re videndus Ambrosius serm. 51. de Iuda; vbi inter alia ait: Pretio Dominici sanguinis ager figuli comparatur, vt iam inde Christus, & viuos sanguinis sui passione redimat, & mortuos pretiosa passione suscipiat; illius figuli, qui hominem plasmauit: ager Christi sanguine emptus est peregrinis,

peregrinis, qui erant sine domo, sine patria A & toto orbe exules iactabantur, Christi sanguine prouidetur, vt quibus non est in mũdo possessio, ijs in Christo sit sepultura. Istos autem peregrinos quos esse dicimus, nisi deuotissimos Christianos qui renuntiantes sæculo, & nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt? Christianus enim, qui mundum non possidet, hic totum possidet Saluatorem, qui se à carnalibus vitijs tanquam peregrinum, & alienum custo- B dierit, is Christi requiẽ meretur. Hæc Ambrosius, quæ totidem verbis transtulit Augustinus tom. 10. serm. 128. de tempore, qui etiam est de Iuda Iscarioth.

Ecce vt potuimus extractionem gemmæ pretiosissimæ obedientiæ à mari sæculi, descripsimus, quod fortè symbolicè prætulit Moyses, qui ex fluuij vndis eductus ad magnam posteà, & sublimẽ virtutem peruenit. & Exod. 15 vt ibi in Cantico vidimus, de- C pingitur Israelis libertas, atque felicitas post maris traiectum. In quam sententiam notandum venit id, quod obseruat Alcaçar in c. 21. Apoc. n. 22. not. 33. templum fuisse ostensum Ezechieli c. 48. extra ciuitatem, eadem fere distantia, qua templum sancti Laurentij à Madrito distat, cum tamen in cælesti Hierosolyma templum intra vrbis mœnia constructum, quod idem auctor multis fuerat prosequutus in c. 3. n. 11. not. 2. Asserit D igitur, hoc ideò fuisse ostensum prophetæ, vt denotaretur singularis perfectio, quam Deus in nouo testamẽto quærit à fidelibus, & maximè Religiosis, vt. s. se ipsos abnegent, & à se egrediantur, seque derelinquãt, & sæculum, & ad Deum quærendum prodeant; est siquidem sponsus animarum nostrarum candidus, & rubicundus; ac si ita dicere liceret: erubescit videri inter turbas,

Cant. 3 n. 2. & in foris, ac plateis. Cant. 3 dicitur. *Surgã, & circuibo ciuitatem per vicos, & plateas.* E Amb. lib. de Isaac, & anima c. 5. versans hunc locum ait: Fortasse ideò non inuenit, quia in foro quæsiuit, vbi lites sunt; in plateis, vbi nundinę rerum venaliũ, &c. Cant. 3. postquã per vicos, & plateas quęsiuit sponsa dilectũ

Cant. 3. n. 4. suũ nec inuenit, ait: *Paululũ cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea,* vbi Gilbert. serm. 7. apud Bernard. Quod præterimus nõ respicimus, non attingimus, sed contemnimus, nec inutilis hæc pertransitio; paululùm enim cùm pertransisset, inuenit dilectum, trahebat illam vlterius amor dilecti, nec vacuum sinebat esse ex otio cõferre cum illis, ferebatur impetu feruentis amoris, namque pertransisse se perhibet, quasi auiditate, & desiderio supergrediens quidquid dici poterat, pertransiuit, & quod potuit ab illis dici, & quod potuit in illis conspici, quid inde pertranseat illos, quorũ & scientię est numerus, & naturæ modus. Reliqui omnes pertransibiles sunt, solus ipse pertransiri non potest. Denique dicit Ec- Eccl. 24 clei. 24. *Transite ad me omnes, qui concupi-* n. 26. *scitis me, &c.* Transite, inquit, ad me, non pertransite. Sic ille ostendit quomodo pertransire debeamus quæcunque nos detinere possunt, & si occupare nõ possint, quomodo excedere debeamus, quæ infra nos esse debent, vt Deo & coniungamur, & perfruamur.

Interuit præsenti argumento Ambrosius epist. 6. vbi aduertit Deum olim Sacerdotes Exo. 24 à populo separasse, atque etiã posteà ipsum n. 2. Moysen iussisse intrare in nubem, populum autẽ deorsum stare, & remanere. Vides, ait ille, diuisiones? Nihil in Sacerdotibus plebeium requirit, nihil populare, nihil cõmune cum studio, atque vsu, & moribus inconditæ multitudinis; sobriam à turbis grauitatem, sertam vitam, singulare pondus? Quomodo enim potest obseruari à populo qui nihil habet secretum à populo, dispar à multitudine? Superegrediamur igitur plebeias opiniones, & strata quædam gregalis conuersationis, &c. Vbi per dictam separationem diuinitus factam ostendit adumbratam fuisse præsentem, de qua nobis est sermo, per quam extrahi, & separari debet à communi conuersatione, & familiaritate terrena, qui in cęlestem debet transire consuetudinem, vt cęlestis gemma euadat.

Suffragatur etiam præsenti argumento Phylo lib. de Cherubim, vbi aduertit, Abrahamum egressum è domo sua, vt Domino filium immolaret, sicut illi fuerat præceptũ, accepisse ignem, & gladium, non ad iugulandum, & concidendum tantùm filium, sed ad mysticum

mysticum insuper sacrificium, in quo rescindere debebat discretionis gladio quidquid terrenum apud se teperiret, & cōburere igni diuinę charitatis quicquid superfluum, aut nimis adhærens illi esset. Accipit, inquit ille, ignem, & gladium, resecare, ac exurere quidquid mortale habebat, cupiens, vt expedita cogitatione sublimis ad Deum euolaret.

Extracta igitur anima à fluctibus sæculi, & separata à mari negotiorum, & à salo terrenæ voluptatis, indurari debet contra mollia, & delectabilia, vt perfecta margarita euadat nam sicut dixit Euseb. Emissen. hom. 4. de Epiph. Venire ad Eremum summa perfectio est: nō perfectè in Eremo viuere, summa damnatio est. Induratus igitur debet esse animus in egressu; deinde etiam, & multò magis in progressu. Pro egressu celebris est ille locus apud Hieron. epist. ad Heliod. post principium in tom. 1. vbi ait: Licet paruulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine, & scissis vestibus vbera, quibus te nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater iaceat; percalcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum Christi euola, solum pietatis genus est in hac re esse crudele. Non est nobis ferreum pectus, nec dura præcordia, non ex silice natos Hyrcanæ nutriere tigrides, & nos per ista transiuimus. Nunc tibi blandis vidua soror hæret lacertis, nunc illi, cum quibus adoleuisti, vernulę aiunt: Cui nos seruituros relinquis? dicant si volunt, & grāmatici: in te omnis domus inclinata recūbit. Facilè rumpit hęc vincula amor Dei & gehennæ timor. Similia habet Eusebius Emissen. hom. 8 ad monachos, cùm ait: Propter amorem Domini nostri ad relinquendos dulces affectus, & cara pignora fortissimi fuimus iucundissimos pijssimorum vultus parentum quasi odissemus, ita fugimus, bellum quodammodo pietati ipsi induximus, & nunc ad declinandas negligentias, ad expugnanda leuissima vitia infirmi, ac desides quod nunc in minoribus cedimus, per vitia nostra, ipsi nos accusamus. Docemus enim quod quidquid nunc agimus non impossibilitatis est, sed temporis: respicimus ad fidem illam, feruoremque, quo cœpimus, & ad ornandum conuersationis nostræ vsum, saltem de primordijs nostris sumamus exemplum. Si periculosum

A est non quotidie aliquid addidisse, quanto periculosius est etiam ab initijs recessisse? &c. Videndus item Cassian. collat. 14. c. 3. vbi explicat illud Hierem. *Ecce constitui te super regna, vt euellas, &c.* & ad rem præsentem congruè aptat. Duplici, inquit, nobis labore sudandum est in expellendis vitijs, in virtutibus acquirendis. Et hoc non nostra capimus coniectura, sed illius sententia perdocemur, qui solus opificij sui vires, rationemque cognouit. Ecce, *Ierem. 1 n. 10.*

B inquit, cōstitui te hodie super regna, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes. In expulsione enim noxiarum rerum quatuor esse necessaria designauit. s. euellere. destruere, disperdere, dissipare, in perficiendis verò virtutibus, & his, quę ad institutionem pertinent, acquirēdis, ædificare tantummodò, atque plantare. Vnde liquidò patet, difficiliùs euelli, ac de-

C strui corporis, animique passiones, quàm spirituales exstrui ædificarique virtutes. Similia habet lib 4. instit. c. 43. Et Aug. serm. 47. de diuersis, vbi ait: Præpone omnibus voluntatem Dei; disce amare te, non amando te. Quid de illo dicitur? Reuersus est ad se ipsum (.s. prodigus) si ergo reuersus ad se, exierat à se, quia ceciderat à se & exierat à se, redit priùs ad se, vt redeat in illo vnde ceciderat à se; sicut enim cadendo à se remansit

D in se, sic redeundo ad se, nō debet remanere in se, ne iterum exeat à se. Redit ad se, & pergit ad Patrem, vbi tutissimè seruat se, subducat se sibi, vt hæreat Deo, &c. Vedēda sunt hae de re quæ habet Hieron. epist. ad Rustic. de forma bene viuēdi & epist. ad Celantiam; ex quibus apertè constabit qua animi fortitudine, & resolutione extrahenda sit à sæculo ea anima, quæ se Deo conse-

E crare nititur; aliter siquidem ad veram duritiem perfectæ gemmæ minimè perueniet, nisi sæculi vndas, & mollitudinem tota deliberatione deserat, & relinquat.

ANNO-

ANNOTAT. VI.

Imm.t n.19.

Proponitur excellentia paupertatis.

TErtio loco occurrit paupertatis gēma nihil omnino terrenum expetēs aut expectans, sed de cælo tantū, ad quod proinde aperto ore anhelat; hæc enim est vera paupertas, etiam in medijs copijs, & diuitijs; qua de re videndus Chrysostomus concione 2. de Lazaro, vbi à contraria opinione diuitem, & pauperem ostendit, sed pauperem verè diuitem probat, atque: Nec diues ille est, qui multis opibus circumuallatus est, sed qui non eget multis: nec is pauper est, qui nihil possidet, sed qui multa concupiscit. Ab hoc discite hunc esse finem paupertatis, & opulentiæ; si quem videris multa concupiscentem, existimato illum omnium esse pauperrimum, etiamsi possideat omnium opes. Rursus, si quem videris non multis egentem, illum omnibus opulentiorem esse dicito, &c. & sanè qui Deo vacat, Deum possidet, & sibi acquirit; quid amplius desiderat, cuiue in diuitijs cedet? Dixit hoc Hieronymus citata epist. ad Heliod. his verbis: Affatim diues est, qui cū Christo pauper est. Aduerte frater, non tibi licet de tuis quicquam habere rebus, omnis qui non renunciauerit cunctis, & quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Filius hominis nō habet vbi caput suum reclinet, & tu amplas porticus, & ingentia tectorum spatia metiris? Hæreditatem expectans sæculi cohæres Christi esse non poteris. *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia,* tu autē perfectum te fore pollicitus es: perfectus autem seruus Christi nihil præter Christum habet, aut si quid præter Christum habet, perfectus non est: & si perfectus non est, cùm se perfectū fore Deo pollicitus sit, antè mentitus est: *os* autem, *quod mentitur, occidit animam*. Igitur vt concludam: si perfectus es, cur bona paterna desideras? Dominum fefellisti si perfectus non es. Vociferatur ille sæpè: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum*. & ego onustus auro arbitror me Christum sequi? &c.

Matt. 19.n.21

Sap. 11. n.11.

Mat. 16 n.24.

A

Nihil igitur terrenum expetit gēma paupertatis, sed solo cælesti rore pascitur, nutritur, augetur, & perficitur, solique Deo adhæret, à quo solo dependet, & cui tantùm subordinatur: in quam sententiā dixit Bern. epist. 100. Non paupertas virtus reputatur, sed paupertatis amor, &c. Et Cæsarius Arelatensis hom. 27. ait: Habendi amor nisi ad integrum resecetur, ardentior est in paruis, & plus torquetur in minimis: & nisi ex toto corde & affectu pauper sis, paupertas ipsa non virtus, sed miseria iudicanda est & hom. 19 ait: Non satis prodest quod à nobis qualescunque facultates excussimus, quando ipsæ in nobis resident cupiditates, inde est quod interdum de rebus paruissimis excitamur, & pro vilium rerum appetitu grauissimas contentiones mouemus. Hoc quare? quia licet reliquerimus in rebus exterioribus bona, adhuc in cordibus mala interiora retinemus. Et inter hæc quomodo exultat aduersarius noster quando nos videt ad hoc maxima contempsisse, vt in minimis deformius vinceremur? Apostolus non dixit: aurum, vel argentum radix est omnium malorum, sed magis cupiditas diuitiarum, & non solùm diuites, sed qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum, ac tentationem, &c.

B

C

D

Comprobatur autem inæstimabile pretiū istius vnionis ex eo, quod dixit Aug. tom. 4. lib. 83. quæst q. 36. Venenum charitatis est spes adipiscendarum, aut detinendarum rerum temporalium: augmentum eius est cupiditatis diminutio; perfectio verò nulla cupiditas. Hæc Aug. Si ergo charitas forma cæterarum virtutum est, eisque pretium tribuit, & valorem communicat, proculdubio grandis erit paupertatis æstimatio, quæ perfectam continet charitatem, cùm nihil de terra velit, tota cælo inhiet: qua de re vidēdus D.Th. cùm explicat illud Matth. 19. *Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes*; sic enim ait: Notanda sunt ista verba; non ait: vade & manduca omnia, quæ habes, sed vade, & vende; non ait, aliqua, sicut Ananias, & Saphira, sed omnia; & pulchrè subiungit: quę habes; illa enim habemus, quæ

E

Mat. 19 n.21.

mus, quæ iustè possidemus. Illa ergo quæ A iustè possidentur, vendenda sunt; quæ verò iniustè, eroganda. Genad. de Eccle. dog. ait: Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare, melius est pro intentione sequendi Dominum insimul donare, & absolutum sollicitudine egere cum Christo, &c. quæ ibi videnda sunt. Facit Greg. 2. Moral. c. 27. cùm ait, voluntariam paupertatem inchoare perfectionem, & accingere hominem ad culmen perfectionis. B

Sed iam diuitias paupertatis prosequamur, priorque in dicendo sit Chrysost. lib. 3. cont. vitup. vitę Monast. vbi ait: In omnibus philosophemur, & nihil nobis inopia lædere poterit, quin clariores reddet, & omnibus diuitibus copiosiores; quid enim Elia pauperius, sed propterea omnes diuites vincebat, quoniam pauper hic erat; ipsam verò paupertatē ex mentis opulentia elegit, quo- C niam enim omnem pecuniarū copiam animi sui magnitudine esse putauit inferiorem, nec philosophia sua dignam, ideò tantam pauperiem amplexatus est, &c.

Hoc in loco meminisse fas est eius quod refert Plutarchus in Orat. de fortuna Alex. Vbi refert ipsum Macedoniæ Regem dono misisse Xenocrati philosopho quinquaginta talenta auri, quæ philosophus animo tanto auro longè superiori contempsit; tunc ait D Plutarc. Xenocratem laudamus quòd dono missa ab Alexandro sibi quinquaginta talenta auri non acceperit, dantem non laudamus, an non quia à largiente, sed potius à non accipiente contemni pecuniam putamus. Plus enim est data contemnere, quàm ex possessis elargiri. Sed illud in nostra perfecta paupertate mirandum, & commendandum, quod licet philosophus data despexerit, nihil amisit, sed qui pauper erat, pauper remansit; E at in Christiana paupertate qui diues erat, pauper remanet, longéq; perfectius est possessa relinquere, nihilque sibi penitus reseruare, quàm oblata nolle, & in diutina paupertate remanere. Videndus idem Plutarc. in vita Phocionis, vbi ait, Alexandrum dono misisse Phocioni ex Asia centum talenta. His Athenas deportatis, quæsiuit ex ministris eius Phocion, qua de causa in multis Atheniensibus tantum munus sibi soli Alexander largiretur? Vbi responderunt illi, quòd te existimat vnum virum bonum, & honestum. Ergo sinat me, inquit Phocion, talis vt habear, & sim. Ita reportata ex Athenis pecunia est, ostenditq; Græcis ille locupletiorem tantam summam dante esse, non indigentem eius. Sic Plutarc. ostendit in paupere Græco gentili, diuitias egestatis, quandoquidem illa tantum contentus, tantā summam respuit, & remisit, longè alacriori animo recepturus, si verum paupertatis pretium percepisset, quo æternæ diuitiæ comparantur, quas neque fures effodiunt, nec furantur, neque tinea demolitur, neque tempus consumit.

Obseruat pro hac sententia D. Aug. ser. 18. de verbis Apostoli post principium, quod Petrus respondit Claudo petenti ab eo eleemosynam: *Argentum, & aurum non est mihi.* Iustè, inquit Aug. sequebatur, vt largiretur signa, qui opes contēpserat. Quid hac paupertate ditius? Quid hac virtute pauperius? Argentum, & aurum non habet qui argentum non habet? Eloquium vehemens, eloquium igne purgatum, qui aurum non habet, fidem habet. Videamus quid amplius coruscet, virtus, an aurum, quod ita est in abscondito, vt illud videatur prouidens hominibus natura damnasse, nec exposuisse rem successuram oculis cupidorum? Atque vt adiuuaretur paupertas difficultate petendarum diuitiarum, cum labore facit quæri, quod noluerat inueniri. Ad possessionē eius non omnes idonei, ad contēptum eius omnes idonei; nemo ergo non potest inter eos reputari, qui dispersęrunt, tribueruntq; pauperibus, iustitia eorum manet in æternum. Nemo nō inter eos reputari potest qui bene voluerit per fugacium rerū despectum placere Deo. Magnæ felicitatis est conditio Christianorum, quibus claritudo regni in paupertate posita est. Possidere quod cum labore requiritur, paucorum est; contemnere quod cum fructu contemnas, omnium est. Felicitas ergo magna Christianorum, quibus datum est, vt paupertatem faciant pretium regni cælorum. Non tibi displiceat paupertas tua, nihil ea potest ditius inueniri. Vis nosse quàm locuples sit? Cælū emit, quibus thesauris

Act. 3. n. 6.

thesauris conferri possit, quod videmus paupertati indultum? Vt ad regnum cælorum veniret diues possessione sua obtinere possit? Nunc obtinet vt contemptus perueniat. Aurum, & argentum non est mihi, sed pro his quid habet? *In nomine Iesu Christi ambula.* De effectibus pretia rerum æstimantur. Qui aurum donabant, implebant pauperis ventrem, maius onus pedibus debilibus futurum; solabantur infirmitatem, sanitatem reddere non valebant; ille autem qui aurum B non possedit, sanitatem dedit; Deo diues est, inops auri. Surge, & ambula. Hoc planè non in marsupio, sed in animo tenebatur. Pauperem hominem expauit infirmitas, æqua lege, & æqua potentia reges captiuósque cõstringens. Non potuit sustinere iussionem pauperis regibus dominans Debilitas, quã ei inuexerat natiuitas, vt pauperis iubentis exclusa est. Videndus Anselmus, cũ tractat illud C 2. Corinth. *Tanquam nihil habentes*, &c. vbi ait: Estote tanquam nihil habentes. i. mundi despectu cuncta, quæ habetis pro nihilo ducentes, & tali cogitatione sitis omnia vestra possidentes; quia tunc mens vestra non tenebitur in infimis, &c. 2 Cor. 6

Quoniam verò incidimus in supremam, & eleuatam paupertatem, diuitemque egestatem probauimus, inofficiosum non erit si expendamus quanto cum honore pauper vi- D ta functus efferatur; nobiliori vtique comitatu deductus, quàm vlli diuitum, & potentum vnquam contigerit; sic enim me pro- sequitur D. Chrysost. ad illa verba: *Factum est vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ.* Portabatur, inquit ille, ne saltem ambulans laboraret: portabatur ab Angelis, non suffecerat ad portandum pauperem vnus Angelus? Sed propterea plures veniunt, vt quorũ lætitiæ fa- E ciant, gaudet vnusquisque Angelorum tantũ onus tangere, libenter talibus oneribus prægrauatur, &c. Luc. 16 v. 22.

Mirum quidem visum est Ruperto quod eiectis mensis numulariorum, & flagellatis venditoribus, qui templum profanabant, his, qui columbas vendebant nõ solum parcens, sed veluti reueritus dixerit Christus Dominus: *Auferte ista hinc*: quod totum ex eo factum esse arbitratur, quia paupertatis

A æstimator in tantum ei deferendum putauit, vt in medio furore, & ira ei pepercerit: sic enim habet Rupert. lib. 3. in Ioan. c. 3. ad illa verba, his, qui columbas vendebant, dixit: *Auferte ista hinc*, &c. Hoc valde notandum est, quod in medio feruore districtionis, in ipsa flamma zeli ardentis, dum sine cura Sacerdotum mercimonia proijcit, omnes eiecit de templo, oues, & boues, & mensas subuertit, pauperibus (.s. his qui columbas vẽdebant: non enim diuites, sed pauperes eiusmodi auiculas vendere solent;) pauperibus ergo parcit, vt non exturbet columbas quas vendebant, quas, cùm exturbatæ euolassent, ipsi consequi non possent, & aliquãto damno affecti angerentur; sic ille ostendit quanti verus rerum æstimator faciat paupertatis gemmam, cui pepercit præ æstimatione, & decore dictæ virtutis.

Quod si gemmæ ex pondere æstimentur, quantum, & quàm graue sit paupertatis, ex eo innotescit, quod notauit Aug. ser. 25. de verb. Dom. secundũ Luc. statim post principium, vbi ponderat id, quod Christus Dominus de pauperibus dixit: *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Ait ergo Mat. 25 v. 40. Aug. Minimi ergo qui sunt Christi? hi illi sunt, qui omnia sua dimiserunt & secuti sunt eum, & quidquid habuerunt, pauperibus distribuerunt, vt Deo sine sæculari compede expediti seruirent, & ab oneribus mũdi liberatos velut pennatos sursum humeros tollerent. Hi sunt minimi. Appende minimos istos & graue pondus inuenies. Sic argutè perpendit Aug. pondus paupertatis ex æstimatione diuitiarum relictã. eò enim grauior redditur paupertas, quò leuior censetur ex dimissis, & expeditior ex pluribus, quæ pro Deo reliquit, vt agilior, & leuior ad cælum euolet.

Mirum sanè est quod plures Angeli ad deducendum vnum pauperem conuenerint, cùm ad quodlibet quantumuis graue onus deferendum vnus satis sit Angelus, sed tantum paupertatis onus multos prægrauare potest, & onerare, multique proinde congregantur, vt nobis paupertatis pondus indicent.

Acutè notauit Chrysolog. Christũ Seruatorem dixisse adolescenti, imò, & omnibus ad per-

ad perfectiora tendentibus vt venderent quę possidebant, quasi voluerit eos inferiora dimittere vt superiora acquirerent, sicut si quis ferrum, aut æs reijceret, vt aurum, aut gemmas conquireret; sic enim habet ser. 22. Non potest dominari omnibus, nisi qui proprijs non tenetur, deiectæ mentis est qui familiaris rei meminit cùm vocatur ad Regnum; iacens animus plebeius nummulum thesauris regalibus anteponit, pauper sensus paruis incubans perdit magna, & inhians tẽporalibus deserit sempiterna. Vendite quæ possidetis. Homo tali monitu Christus te ditare voluit, nõ nudare: manere tibi tua voluit non perire: perpetuari, nõ vacuari saeculos imperauit: iussit te transferre, nõ perdere. Quo in loco videtur Chrysol. allusisse ad illud quod aliàs dixit Christus Seruator de homine quærente bonas margaritas; etenim inuenta vna pretiosa, vẽdidit omnia bona sua, & emit eam; sic igitur vt nobis acquiramus paupertatem præcipit Deus vendere quæcũque pretiosa videatur, vt pretiosiorẽ margaritã nobis comparemus, cuius tantum pretium, & pondus est, vt posita in altera bilãcis parte, alterã ad suprema eleuet, sicut euenire solet quãdo grauius pondus imponitur.

Facit in hanc sententiam locus ille vbi
Mat. 11 n. 12. Christus Dominus ait: ***Regnũ cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.*** enimvero qui rapere aliquid constituit vacuas manus habeat necesse est, alioqui si in eis aliquid habeat frustra nitetur comprehendere. quod bene explicat Chrysost. hom. 53. in Ioan. vbi ait: Quid significat, vim patitur regnũ cęlorum? Nisi opus est multa, angusta est via, robusta anima opus est, & generosa: raptores præoccupare admituntur, desperge quæ habes in manibus; quousq; enim pręsentia seruas, illa rapere non poteris, &c. Et Aug. ser. 223. de tempore ait: Dimitte terrena, & accipies cælestia. Et D. Prosp. lib. 2. de vita cõtempl. c. 16. ait: Qui vult Deum possidere, renuntiet mundo, vt sit illi Deus beata possessio. Deus cùm dicit: ***Filijs Leui non dabitis partem inter fratres suos, ego Dominus portio eorum***; satis ostendit quod ij, qui terrenę hęreditatis contẽpserint portionẽ, Deũ spiritaliter merẽtur possidere vel ab illo possideri, eo solo perfrui, atq; illi adhærere insuperabiliter cõcupiscunt. Quid vltra quærit, cui omnia suus Cõditor fit, aut quid ei sufficit, cui ipse nõ sufficit? Item quid potest esse felicius, cui efficitur suus Cõditor census, & hæreditas eius dignatur esse ipsa Diuinitas? Vidẽdus Chrysolog. ser. 28. vbi sic incipit: Virtutibus cognata paupertas terrena, vt disciplina comprobat cælestis. Athleta ad luctamen nudus accedit, confligit cum fluctibus nauta nudus, miles in acie nõ nisi expeditus assistit: qui tendit ad philosophiam, totũ quod in rebus est, antè contemnit. Est ergo virtutibus cognata paupertas: & si paupertas virtutũ parens, virtutũ socia sic habetur, sapere cõuenit quare Christus ad virtutis officiũ sic pauperes elegit. Petrus, & Andreas, Iacobus, & Ioãnes germanitas cõbinata, imò cõgeminata paupertas in Apostolorũ principes eliguntur, pauperes censu, loco humiles, viles arte, obscuri vita, labore cõmunes, addicti vigilijs, fluctibus mancipati, negati honoribus, iniurijs grati, sed tn istis quãtùm vilis mundanus videbatur aspectus, pretiosas tãtùm animas Dei intuitus tunc videbat: viles arte, sed simplicitate pretiosi; obscuri vita, sed vitæ merito perlucentes, &c. quibus ostendit pretiosa fuisse fundamenta Apostolorũ, imò pretiosas paupertatis gemmas elegisse Dominũ in fundamẽta suæ Ecclesiæ, vt angulari lapidi, probato, electo, & pretioso Christo Iesu corresponderent; ille enim angularis lapis fuit, cui superpositi fuerunt pretiosi isti pauperes, electi tamen, & probati à Summo Artifice.

Pro qua re videndus est optimus locus apud Rupert. lib. 1. in lib. Reg. c. 5. ad illa verba: ***Domini sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem.*** vbi ait in Hebræo haberi: ***Domini sunt afflicti terræ***; sic ergo habet: Afflictos terrę Hebræi, & pauperes spiritu, & humiles corde intelligunt, super quos Dominum orbem posuisse dicunt, quia eorum meritis terram stare autumant. Cui consonat Euangelica veritas, pauperes spiritu in fundamento beatitudinis collocans, dũ octo
enumerat beatitudines. & sic incipit: ***Beati*** Matt. 5
pauperes spiritu. Vbi vides Deum, qui in suis n. 3.
ædificijs pretiosa in fundamentis collocat,
vt patet ex Isaia, In fundamentum suæ Isai 28
Ecclesiæ, & vt cæteros lapides portarent, n. 18.
elegisse

elegisse pauperes homines, magni in eis A faciens paupertatem, & ostendens nobis illius pretium, & pondus, & æstimationem.

Notandus venit hoc in loco Theod. q. 53. in Exod. vbi ex illis verbis: *Non apparebis in conspectu Domini Dei tui vacuus*; ostendit pauperes, & egenos locupletiores Deo offerre oblationes, quàm diuites, qui sola terrena Deo offerunt: imò verò inde monet B pauperes vberiores virtutum fructus debere proponere Deo, ex eo, quòd diuitijs temporalibus careant. Nec omittenda quæ habet Bernard. epist. 103. cùm ait: Volo te esse amicum pauperum, magis autem imitatorē. Ille gradus proficientium est, hic perfectorum. Amicitia pauperum Regum amicos cōstituit, amor paupertatis Reges, *quoniam* Luc. 16. *ipsorum est regnum cælorum: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt, cùm* C *defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*. Vides, quia magna dignitas sancta paupertas sit, vt non modò patrocinium ipsa sibi non quærat, sed & ferat indigentibus, quale est hoc absque interuentu cuiuspiam Angelorum, vel hominum, sola diuinæ gratiæ confidentia accedere per temetipsum ad vultum gratiæ, capessere summam rerum, attingere totius magnificentiæ culmen? Et epist. 208. ad Regem Siciliæ: Suscipe D pauperes tanquam aduenas & peregrinos, veruntamen ciues sanctorum, & domesticos Dei; parum dixi, ciues, Reges sunt, ipsorum est enim Regnū cælorū iure, & merito paupertatis. Videndus idem Ber. 4. de cōsiderat. vbi aduertit quod cæteris virtutibus in futurum proponantur, & promittantur bona, saturabuntur, vocabuntur: at paupertati, inquit, nō tam promittitur, quàm datur Regnū cælorū, cùm dicitur, *quoniam ipsorum est regnū cælorum*; & serm de villico iniquitatis, E paupertatē appellat bona pauperum, quibus in officio continētur, sicut diuitū bona sunt diuitiæ, ne eos paupertatis molestia frangat. Eleganter verò deducit nobilitatem paupertatis ex eo, quòd illius nomenclaturam sibi Deus assumpserit. Pro qua re recolendū est id, quod Nazian. in laudē pacis aduertit Orat. 14. quòd, *pax Dei* dicatur à Paulo, deinde verò & *Deus* dicatur *pacis*, imò verò & ipse dicatur pax: tot enim titulis sibi pacem vendicauit Deus, vt eā nobis maximè inculcaret; deinde, & illud addo, quod obseruauit Phili. 4 n. 7. August. tract. 7. 8. & 9. in 1. epist. Ioan. non Sup. n. 9 posse amplius charitatē, & dilectionem cōmendari, quā quòd Deus charitas & dilectio Ephes. 2 n. 14. diceretur. Ex quibus illud colligo, quòd si in summam commendationem pacis Deus dicitur pax; & in laudē dilectionis Apostolus Ioannes ait: *Deus charitas est*. Nil profectò amplius in cōmendationem paupertatis dici potuit quàm si Deus pauper, aut paupertas Dei diceretur. Sic ergo habet Bernardus epist. 23. Nobilis reuerà titulus paupertatis, quam ipse Deus ore commendans prophetico ait: *Ego sum vir videns paupertatem meam*. Super omnes regios thesauros Thren. 3 n. 1. hic vos titulus nobilitat ampliùs, & reddit illustres. Scio me ex Scriptura commemorasse superiùs, non esse laudandum hominem in vita sua, verùm quomodo me possum cohibere a laude illius, qui post aurum non abijt, & sperare contempsit in pecuniæ thesauris? de quali nimirum Scriptura sic loquitur: *Quis est hic, & laudabimus eum: fecit enim mirabilia in vita sua?* Eccles. 31. Cur denique dignus meis laudibus non erit, quem sui quoque nominis Deus laude dignatur, dicente Dauid: *Pauper, & inops laudabunt nomen tuum*. Plura habet epistola Psal. 73 n. 21. 24. vbi ait: Pauperiem æquo animo ferre virtus patientiæ est: sponte appetere sapientiæ laus est. Laudatur denique, & admirabilis prædicatur, *qui post aurum non abijt*: qui verò & abiecit, plus nihil merebitur? &c. Et serm. 21. in Cantic. ait, quod ab vnigenito, vt ipse loquitur, dictum est: *Si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum*. idē omnibus quoq; eius fratribus dimittentibus omnia addit esse commune, quibus omnia non solum adijciuntur sed etiam subijciuntur, si modò terrenis rebus spoliati, ac super illas altiùs elati fuerint.

Videndus etiam Nazianz. in Apolog. vbi paupertatem diuitias suas appellat, quæ ipsum non gloriantem solum, sed arrogantem faciunt. & Orat. 24. Magnas illa diuitias, ait, hoc est, inopiam, &c. Pulchra item sunt quæ habet Hieronymum epist. ad

Saluinam, tum epist. ad Celant. & Ambros. epist. 10. vbi inter alia ait: Cùm regnũ Dei pauperum sit, quid esse locupletius potest? Et sermone 10. post multa, quæ hac de re habet, sic scribit: Vsque adeò nuda virtus apta est cælo, vt quamuis iustus, quamuis sanctus aurum, vel diuitias possidens non possit esse perfectus, talem voluit Deus adolescentem illum, cui dixit: *Vade, vende, &c.* ad paradisum redire qualis Adam fuerat de paradisi sublimitate deiectus. Nudus enim Adam incola paradisi fuit. & serm. 89. in fine ait: Est sanctis viris semper diues ipsa paupertas. Vnde credo hos beatos hanc Ecclesiam non minùs orationibus, quàm impendijs fabricasse. Totam substantiam in huius facturam operis expenderunt, & ipsis certè nihil deest; ipsa planè est, sicut diximus, dites, locuplesque paupertas, quę expendit omnia, sed hęc à Deo benedicta est, sicut illa vidua, de qua dixit Dominus in Euang. *Mulier hæc vidua pauper plus quàm omnes misit* [Marc. 12. n. 43.] Videndus Chromat. Episc. Aquiliens. concion. de octo beatitudinibus tom. 2 biblioth. cùm ponderat verba illa, *Beati pauperes spiritu*, sic verò habet: Apostolus in paupertate diuitias inesse ostendit cælestes, dicens: *Tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.* [Matt. 5 n. 3.] [2. Cor. 6 n. 10.] Vnde Petrus: *Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo, &c.* O verè beata paupertas, quæ cùm nihil de mundi facultate habeat, tantum de cælo largitur. Non dat quidem argentum, vel aurum, sed quod plus est diuitijs omnibus, reddit corporis sanitatem. Imaginem Cæsaris in nummo, quam daret, non habuit, sed Christi imaginem in homine reformauit. Videndus Chrysolog. serm. 26. ad finem, cùm ait: Elias, & Elisæus, dum declinant ad viduarum vacuas, & inopes mansiones, copiosè quod viduis deerat, suppleuerunt; qua de re D. Aug. li. 50. homil. homil. 18. post principium ait: Nunquid Deus defecerat pascere seruum suum Eliam? Nónne illi, quia deerant homines, alites ministrabant? Nónne illi panem offerebat coruus manè, & ad vesperam carnes? Ostendit ergo Deus qui cùm voluerit, quomodo voluerit, pascere seruos suos potest, & tamen vt posset eum Religiosa vidua pascere, fecit eum egere.

A Egestas animæ sanctæ in abundantiam versa est animæ Religiosæ. Non poterat Elias de misericordia Dei dare sibi, quod lagunculæ dedit? Videtis nempe, & manifestum est, quod aliquando serui Dei, ideò non habent, vt probentur, qui habent: qui erat in Elia vt præciperet, ipse erat in vidua, vt obediret. Vade, inquit, mihi priùs fac de egestate tua, non deficient diuitiæ tuæ. Patrimonium viduæ modicum erat farinę, & modicum olei.
B Hoc modicum non defecit. Quid felicius hac paupertate? Similia sunt quæ habet Hilarius in Psal. 118. Ambrosius epist. 82. Cyprian. de habitu virg. Chrysost. hom. in illud, *Iustum deduxit Dominus per vias rectas.* Aug. serm. 23. de verbis Apostoli. Hieron. in Psal. 111. vers. 5. vbi ait: Habent & sancti vnde faciant eleemosynas, cùm nihil habeant, &c.

Et in hanc sententiam quærit Cæsarius
C Arelat. homil. 1. Cur Deus pauperes in hoc mundo reliquerit, imò verò quod magis mirandum est, quod sicut suam nobiscum assistentiam promittit omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi, sic etiam quasi pro magno beneficio pauperes semper affuturos promittit. *Non deerunt pauperes in terra habitationis vestræ.* [Deut. 15. n. 11.] imò & ipse Christus Seruator: *Pauperes semper habebitis vobiscum*, quasi secundum post Deum bonum
D in terra, paupertas sit; sed ille ideò asserit factum, vt diues temporalium rerum verè ditaretur per pauperes earundem rerum. Ego puto, inquit ille, charissimi, quia ita Deus noster pauperes in hoc mundo esse permiserit, vt in pauperibus diuitum fidem probaret: vel in pauperum misericordia diuitibus misereretur, vt beneuolum locupletem etiã inopia aliena ditaret, & opulentior quisque ingentia de egente lucra reciperet, & mirifi-
E co, summóque commercio, dum inopi misericordia temporali largitate confertur, inde æternus thesaurus compensetur. Intolerabilis dolor erit si inde quisque causas mortis incurrat, vnde vitæ gaudia comparare potuisset. Noli ergo despicere diuitem, qui cum sibi pauper sit, facere te diuitem potest. Sic ille.

Venit autem hoc in loco obseruandus obscurus, sed elegantissimus locus apud Hieron.

Hieron. tom. 1. epist. ad Pammach. vbi loquens de eleemosynis eiusdem Pammach. & de studio easdem largiendi, ait: Munerarius pauperum, & egentium candidatus: quę postrema verba forensia sunt & Romana; etenim qui munus aliquod in Republica ambiebant, candidati dicebantur, quorum conditioné accuratè, & graphicè describit Tert. lib. de pœnit. c. 11. his verbis: Sed illos, qui ambitu obeunt capessendi magistratus, neque pudet neque piget incommodis animæ B & corporis, nec incommodis tantum, verum & contumelijs omnibus eniti in causa votorum suorum: quas non ignobilitates vestium affectant? Quę non atria nocturnis, & crudis salutationibus occupant, ad omné occursum maioris cuiusque decrescentes; nullis conuiuijs celebres, nullis comessitiobus congreges, sed exules à libertatis, & lætitiæ felicitate. Sic ille miseram candidatorum conditionem, qui per comitia ire solebant candidati suadendo, rogando, C submittendo se omnibus, & nudató etiam corpore, cicatrices ostendendo, & munera largiendo. vnde Cicero pro Murena ait: Nec candidatis ista benignitas adimenda est, quæ libertatem magis significat, quàm largitionem.

Hinc igitur per translationem aliarũ quoque rerum petitores dicuntur candidati, vt apud Quintill. Candidatus eloquentiæ, qui D eam postulat, & procurat; & à Plin. in panegyr. Candidatus gloriæ, & immortalitatis; & Lactant. nos immortalitatis candidatos dixit: & Tertull. lib. de Orat. c. 3. ait: Angelorum si meruimus candidati. Vbi Pamell. Quippe qui alioqui ad Angelorum honorem, quem (vt candidati apud Romanos cõsulatus) petimus, peruenire non possimus, nisi mereamur; quo pacto etiam Rhenanus interpretatur illud apud eundem Tertull. E lib. 2. cont. Marc. Candidatus æternitatis, ac restitututionis candidatos. Simili etiã phrasi à contrario sensu dixit Tertullianus lib. de corona militis: candidatis diaboli. Et lib. de fuga in persecutione: candidatus timoris.

Hoc igitur supposito, clarius iam innotescet quid Hieron. intendat, cùm Pammachium egenorum candidatum vocat; etenim

A sicut apud Romanos qui munus Reip. affectabat, muneribus omnes sibi deuincire, & conciliare nitebatur, vt ei suffragium tribuerent, & ad honores illustriores, pinguioremque fortunam extollerent: ita Pammachius quasi candidatus ad egenos accedebat, imò & adibat, & illis veluti munera tribuens, abundantiorem largitionem, & largiorem substantiam affectabat, & dando præstolabatur, ac illis sese totum demittens, & decrescens maius ab illis sperans incrementum, minora libenter concedebat.

Quod si vis pauperum candidatum contemplari, tibi ante oculos adsit Abraham, de quo dicitur: *Cùm vidisset Abraham tres viros, cucurrit in occursum eorum, & adorauit in terram, & dixit: Domine si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum, sed afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes vestri, & requiescite sub arbore: ponámque buccellam panis, & confortetur cor vestrum, postea transibitis.* Quæ omnia candidatum redolent, proponunt, & exponunt. Vnde & ea sic explicat Chrysostomus homil. 41. in Genes. dicens: Dicere, *Domine*, est captantium beneuolentiam: dicere autem, *si inueni gratiam in oculis tuis*, hoc est admirabile. Beneficium, inquit, das, non accipis. Verè enim huiusmodi res hospitalitas est, qua magis accipit, quàm dat qui illam promptè, & alacriter exercet. Et vide quomodo prædicit mensę tenuitatem, imò lautitias. Vidisti, quomodo varijs vtitur modis, precibus vincere prætereuntes, & gestibus, & verbis & operibus attrahere eos volens. Primùm enim adorauit, deinde Dominos vocat: posteà dicit quæ illis exhibiturus sit, extenuans eas, & nihili eas vocans, &c. quæ ibi videnda sunt pro hac re. Vbi etiam ostendit Abraham non cognouisse eos, qui aderant, esse Angelos in habitu, & forma hominum, sed existimasse peregrinos, & pauperes, quibus velut candidatus submissè loquebatur, quasi ab eis sperans & postulans suffragium, & voti emissionem ad veros honores, & diuitias comparandas.

Gen. 18 n. 2.

Hoc etiam videre est in consobrino dicti Abrahami, qui cùm vespere sedens in foribus ciui-

Gen. 19 n. 2. bus ciuitatis vidiſſet duos etiam Angelos in forma, ac habitu virorum, ſurrexit, & obuiã eis proceſſit; adorauitque pronus in terram, & dixit: *Obſecro, Domini, declinate in domum pueri veſtri, & compulit illos oppidò, vt diuerterent ad eum.* Vbi Marius in rem noſtram ait: Angeli quaſi coacti domum Loth ingrediuntur, vt charitas ipſius tentata, & probata remuneraretur, & oſtenderent quantum eſſet hoſpitalitatis bonũ, &c. Hi itaque egenorum candidati conſtitutum, & ratum habebant quantum honoris, & diuitiarum ipſa paupertas apud ſe retineat, quam proinde tantopere reuerebantur, cui obſequia præſtabant, cui ſuas diuitias largiebantur, alijs profectò veriotibus, & largioribus cumulandis, & recompenſandas, quæ terrenarum valorem, & pondus longè ſuperarent.

Hinc eſt quod Clemens Alex. 7. ſtromat. loquens de iuſto, & ſapiente viro, ait. Maximè quidem diues, ex eo, quod nihil concupiſcat, vt qui paucis egeat, & cuiuſuis boni magnis abundet copijs. Et 2. pædagogi diuitias paupertatis commendans, ait: Veræ diuitiæ ſunt paupertas, &c. non æquum eſt ſtudium ſuum ponere in eis rebus quæ volenti licet ex foro emere. Videnus Nazianz. Orat. 30. vbi de Cratete Philoſopho refert, qui relictis omnibus poſſeſſionibus editum locum conſcendit, & inde clamauit: Crates Cratetem libertate donauit, quem locum diſertè tractat Chryſoſt. lib. 2. cont. vituperat. vitæ monaſt. Similia habet Greg. 3. dialog. c. 14. vbi ait, Iſaac quondam tali fuiſſe animo, vt cum multæ poſſeſſiones pro monaſterij vſu offerrentur, nunquam induci potuiſſet vt eas admitteret, quoniam, vt ille ait, ſic metueret paupertatis ſuæ ſecuritatem perdere, vt auari ſolent perituras diuitias cuſtodire. Denique magnos ſpiritus paupertatis in deſpiciẽdis diuitijs ex eo poſſumus probare, quod maius quidpiam ſit opes contemnere, quàm eaſdem diſtribuere, & elargiri. Vnde D. Thom. 3. p. q. 7. art. 2. oſtendit, in Chriſto Domino fuiſſe liberalitatem in ſummo gradu, ex eo potius, quòd diuitias contempſerit, quàm ex eo quòd eaſdẽ conceſſerit; illud enim maiorem animi magnificentiam declarat. qua etiam de re videndus

A Auguſt. epiſt. 34. ad Paulinum, vbi docet cauendam elationem in huiuſmodi contemptu: ſolet ſiquidem obrepere elatio, & ſuperbia magnificis, & ſupremis operationibus, qualis plane eſt deſpicere diuitias, & paupertatem omnibus præponere, quæ quidem omnibus præponderat, & antecellit.

Neque verò potuit meliùs nobis conſtare pondus iſtius gemmæ, quam proſequimur, B quàm ex eo, quòd è cælis videtur Filium Dei in carne detuliſſe; id enim nõ vtcunq; , ſed apertè videtur oſtendere illud Iſaiæ, vbi idem Verbum incarnatum ait: *Spiritus Domini ſuper me, euangelizare pauperibus miſit me.* Nam hunc locum iuxta literæ corticem de populo Hebræorum prolatum, de ſemetipſo viuæ vocis oraculo interpretari dignatus eſt ipſe Chriſtus Dominus, qui ſuã exorſus eſt doctrinam à pauperum com- C mendatione, & conſolatione in monte, ſicut notauit Tertullianus lib. 4. contra Marc. cap. 14 vbi ait: Igitur quia conſolatione pauperũ exorſus eſt, ſtatim ſe illũ repræſentare geſtiuit, quem demonſtrauerat per Iſaiam, *Spiritus Domini ſuper me, &c.* vbi etiam videndi ſunt D. Hieron. & Euſeb. Cæſar. demonſtrat. lib. 3 c. 1. & lib 9 c. 10. Iſai. 6. n. 1.

Hinc etiam eſt quod ad quærendum, & adorandum Chriſtum infantem poſitum in D præſepio, & pannis inuolutum, pro ſignò paſtoribus datur ipſa paupertas, ſub qua latebat pretioſiſſimus theſaurus; qua de re videndus D. Bernardus ſerm. 4. in Natiuitate Domini. Voluit enim Filius Dei, vt certò ſciremus, nullibi certiores poſſe eſſe diuitias æternitatis, quam ſub ea paupertate; vſque adeò ſiquidem diues eſt, & pretioſa paupertas.

E Solent homines probari auro, diuitijs, & honoribus: ſed longè certiùs, efficaciùs, & meliùs de illis periculum fit per inopiam, & egeſtatem; hæc enim veram iuſtitiam & virtutem oſtendit, & probat. Dixit Plinius ex doctorum Prouerbio: Lydius lapis facit de auro, quod aurum facit de homine. Melius vtique diceret, quod aurum poſſeſſum facit de homine, meliùs facit contemptum. Sed quia Plinius ignorauit hoc, nos Deus docuit per Iſaiam, cùm ait: *Ecce excoxi te,* Iſai 48. n. 10.

ſed non

sed non quasi argentum, elegi te in camino paupertatis. vbi D. Hieron. lib. 16. in Isai. cap. 57. legit: *Probaui te in camino paupertatis*. Et sanè Hebr. *bachar*, purificare est. Atque Hieron, non solùm diuitiæ, sed paupertas probat hominem, & Lazarus probatus est pauper, qui egestatem simul, debilitatemque sustinuit, &c. in eo autem quod dicitur *excoxi te*, &c. videtur fieri allusio ad caminum ignis ardentis, in quem tres pueri missi laudabant Dominum. Paupertate enim decocti iusti, probantur maximè si Deũ laudant, iniqui siquidem incendio illius flagrant, & in fumum resoluuntur; illi cùm aurum terrenum non habeant, velut aurum obrizum, & perpurgatum remanent; isti, qui auro, & argento abundant, sicut scoria resoluuntur, & sicut æs, & ferrum, absumuntur. Et illis poterit inculcari illud, *Isai. 1. n. 22.* *Argentum tuum versum est in scoriam*. Et apud Ierem. cum præexistet examen argenti sordidi, subdit diuinum Oraculum: *Ierem. 6.* *Omnes isti Principes declinantes, ambulantes fraudulenter æs, & ferrum vniuersi corrupti sunt, argentum reprobum vocate eos.*

Vnde etiam Chrysost. homil. 40. in Matth. confert pueros in fornace ignis ardẽtis probatos, & laudantes Deum cum pauperibus æquo animo sustinẽtibus ignem paupertatis, quo à Domino examinantur. Sic verò inter alia ait: Considremus nouum quiddã, atque inopinatum, hominem in fornace psallentem, in igne gratias agentem, hominem extremæ inopiæ colligatum, & plurimam tamen Deo gloriam, laudesque referentem. Illis siquidem pueris inueniuntur æquales quotquot paupertatem cum gratiarum actione patiuntur: est enim terribilior pauperies igne, & grauius vrere consueuit, &c.

Thren. 3. n. 19. Threnorum in cap. 3. dicitur: *Recordare paupertatis meæ* Pagninus ex Heb. legit: *Afflictionis meæ, planctus mei absynthij*, in Hebr. est: *Recordare instabilitatis meæ*. Paraphrastes Chald. legit: *Recordare acerbitatis meæ*: quid igitur tot nominibus paupertas redditur, & explicatur à sacris interpretibus cum vnica res sit? Nisi quia harum omnium rerum effectus in vna paupertate reperiuntur; & cum vnica sit, multiplex existit in examinando, & probando virtutem, iustitiam, & rectitudinem hominis. Est enim summa afflictio, & veluti absynthium amara, & ad amaritudinem redigens. Est instabilis, & nullibi consistere diu permittit, sed vbique, & ostiatim cursitare facit: quærens victum, ac remedium, quia ergo multipliciter cruciat, multipliciter etiam probat, & examinat.

Prosequitur hoc Chrysolog. ser. 26 ad finem, cùm ita scribit: Tu pauper commissam tibi dispensationem non paruam paupertatis existimes, si patienter feras, si ingratus non sis; si sis, vel in ipsa necessitate sobrius, & frugalis, si danti agas gratias, non danti non ingeras blasphemas iniurias: si tantum quęras, quantum dat misericordia, non quantũ cupiditas importuna compellit. Sic ille ostẽdit quotuplex probatio in paupertate sit. Cui suffragatur Euseb. Emissen. hom. 4. ad Monachos, cùm rectè expendit qualiter paupertas non in multis tantùm, & magnis, sed in paruis etiam, & paucis animum cuiusque examinet; sic ergo habet: Nihil habere interdum res necessitatis est: nihil verò cupere, res virtutis, & ideò hunc sibi specialiter modum Religiosus debet imponere, vt tantum habeat, quantum necessitas poscit, non quantũ cupiditas concupiscit: habendi amor, nisi ad integrum resecetur, ardentior est in paruis, & plus torquetur in minimis; & nisi ex corde, atque affectu pauper sis; paupertas ipsa non virtus, sed miseria iudicanda est Et homil. 5. in eandem sententiam dixit: Interdum de rebus paruissimis excitamur, & inter hæc quomodo exultat aduersarius noster, quando nos videt ad hoc maxima contempsisse, vt in minimis deformius vinceremur, &c. Quibus nihil pulchrius dici potuit, quandoquidem eò res deuenit, vt probatio paupertatis non iam de auro, & argento, sed de vitro, de luteo vase, & de rebus nullius ferè momenti admodum periculosa sit.

Probatissimam itaque gemmam paupertatis hucusque prosecuti sumus, quæ in imis huius sæculi locis aperto, hiantéque ore, imò multis aliquando patentibus plagis, solum rorem de cælo expectat & proinde ad pauperes consolandos, & docendos, descẽdit

Filius Dei veluti matutinus ros, & ante luciferũ genitus: quid mirũ igitur ſi taliſeuaſerit gemma paupertas, cũ tali enutrita fuerit rore & primos naſcẽtis Solis radios exceperit.

Ex his igitur quæ tam multis diximus iamconſtat quoniam rore cæleſti decidente doctrinæ cæleſtis, & ſupernaturalis gratiæ in animis noſtris efformentur virtutes, quæ bona enaſcantur, quæ margaritæ producantur & quæ gemmæ concreſcant. Neſcio quem malum genium in mendaciloqua poëſi finxit in aureum imbrẽ cõuerſum. Fraudis artificẽ euentus prodidit. Aureus imber virginem grauidauit, ſed vitiauit, & dehoneſtauit. Noſter hic aureus, cęleſtis. ſ. imber, de quo Moyſes in præſenti virginẽ animã fæcundat, & replet, imò & corruptã animam virginem reddit, & caſtã exhibet: Potuit quidẽ improbus, & inhoneſtus nimbus ire per medios ſatellites, & turrim aheneã permeare nõ poteſt (prò dolor!) cæleſtis hęc pluuia, & diuinus ros doctrinæ, & gratiæ chalybẽ humani pectoris, & cordis peruadere? Vah! quanta eſt durities humani pectoris quis te rigor, quod frigus, (ô homo) ſic obfirmat, & indurat? Etiamſi ſolido conſtares adamante, ros tamen iſte hirci emiſſarij, & agni, qui tollit peccata mundi, copioſo imbre, & ſanguine permiſtus deberet hanc duritiẽ tepefacere, emollire, & perrumpere. Vtinam tandem rigor emolleſcat, frigus incaleſcat, liqueſcat ferrũ, cedat creatura Creatori, & terra cælum expectet, ab illóque irrigata fæcundetur & fructus afferat dignos, qui ſummo Cultori proponantur.

Iouem pluuium Gentiles certo ritu propitiabant; alij ex Numę præſcripto Elicium certo carmine illice deuocabant. Nos cæleſtem pluuiam ſine vllis ſuſurris, aut incãtaminibus ſola expectatione, deſiderio, voto, auiditate & poſtulatione pellicere, & propitiare poſſumus. Cæterùm dum audis rorem, memineris te debere eſſe vellus. Vellus carni adhæret, ſine carnis tamen ſenſu, dolore, aut vulnere detondetur, inſtar huius nos degentes in carne, carnalis contagionis, & ſanguinis infectionis expertes prorſus eſſe debemus. Velleris item ſolida mollities ſic aquæ meatum præbet, vt nuſquam diſcindatur; & integrè recipiat permeantem. Sic

A in nobis (faxit Deus Opt. Max.) patulus, & bibulus Dei amor, leuis, & mollis humilitas, ſed ſolida caſtimonia, & ſanctitas inuiolata. Nam ſicut dixit Philo lib. de profugis; reuerà ſapientiam æthercam Deus supernè inſtillat generoſis, & cupidis mentibus.

Ros iſte vellera amat, vtinã perpauca non inueniat, quia pleríque ſunt induti jubas, B ſetas, villos, & pilos ferarũ, nulli, aut perpauci ouiũ agnorũmue vellera, pleriq; ſuperbi, arrogantes, iubas leonum quatiunt. Lurcones, & ganeones nõ ſunt agni laniẽtes, ſed Epicurei de grege porci ſetoſi. Bile tumidi, iracundi, & intractabiles ſunt vrſi ſæui, ac villoſi. Rapaces, immiſericordes, & qui ex alienis incõmodis ſua quærunt cõmoda, vlulantiũ luporũ villos oſtẽtant. Qui palpũ alijs obtrudunt, & gloriantur cũ ſimplices cir- C cũuenerint, vafram geſtant ſub pectore vulpem. Qui liuore meliorũ contabeſcunt, & clancularijs delationibus, detractionibúſque abſentes, vt loligine, vel ſepiæ ſucco aſpergunt, rabidæ, & atræ canis pilos geſtant. Ros cæleſtis, ſupernaque pluuia doctrinæ, & gratiæ hos canium, vulpiúmque pilos fugiunt, in luporum, vel vrſorum villos non deſcendunt; porcorũ ſetas, & leonũ iubas penitus horrent, & execrantur. Fugiamus, & nos D hóſce deteſtandos mores, induamus mãſuetudinem, acquiramus animi candorẽ, remis, velíſque in vellera nitamur commutari, quo in nos cæleſtis ros deſcendat, nos perfundat, & repleat.

Gedeon rorem velleris in concham expreſſit. Vbi Hugo Victor. in elucidat ad lib. Iudicum per Gedeonem Chriſtum Dominũ intelligit. Iam verò in Hieroglyphicis con- E cha ſymbolũ amoris eſt. Vnde Gentiles, vt conſtat apud Feſtũ lib. 3. Cypriam illã amoris matrem ex concha produxerunt. Vultis igitur vt Chriſtus in vos rorẽ hunc exprimat, vt abundet? Cõchas imitamini, vt amore cęleſti pręparati oriẽtis Solis iubar, & radium excipiatis; illæ enim hiant, & ſe pãdiculãt vt matutino rore illapſo, margarito fæcũdẽtur.

Quòd ſi ad velleris tenuitatẽ, & manſuetudinẽ non perueniatis, ros ille, qui primò in vellus deſcendit, ſecundò etiã terrã perfudit, quæ ſquallens in circuitu velleris iacebat:

Isai 40. bat: proinde *Consolamini, consolamini po-*
n. 1. *pule meus, dicit Dominus. Loquimini ad cor*
Hierusalem. Non in solũ iam vellus, sed etiã
in terrã ros, stillæ, ac pluuię descendunt. Ne-
mo proinde mœstus decedat, nemo diffidat,
aut desperet: etiamsi vellera nõ simus, arida
tamẽ terra sumus, quæ cęlestem expectat, &
4. *Reg.* 2 amat imbrem, vt læta reddatur, speciem in-
n. 6. duat, germen producat, & fructus proferat.
Fluit iste ros semper, vt Elizæi oleũ quãdiu
vasa reperit vacua, in quæ influat: proinde
qui aridi, & siticulosi sumus veniamus ad a-
quas, exepectemus vt rorem, & oportunam
pluuiã, eloquia Dei, & excipiamus cælestem
imbrẽ, quo irrigati fæcundemur. Audiamus
loquentẽ Moysem, excipiamus pluuiã à nu-
bibus Prophetarum, & Prædicatorũ descẽ-
dentẽ. Aperiatur huic rori os nostrum, & in-
clinemus aures nostras in verba eorum, imò
in verba Dei, atque adeò clamemus præ de-
siderio dicentes: *Rorate cæli desuper, & nu-
bes pluãt iustitiam*, & gratiam, vt terra no-
stra germinet herbas, flores, & fructus pro-
ducat.

ANNOTAT. VII.

Quàm pernitiosum sit otium virtutibus.

Libuit ad calcem huius de virtutibus
tractatus id prosequi, quod Plinius
loco citato aduertit. vnionũs. colorẽ
indulgẽtia mutari, quod profectò indicat vir-
tutũ habitus sese in actus debere explicare,
& extendere, ne omnino sopiantur, & per-
eant, amissa gratia, si fuerint infusi, vel si ac-
quisiti otio prorsus delitescant, & emorian-
tur. De otiosis quidem eleganter dixit Sene-
ca, illos mortem ipsam præuenire, ac prorsus
mortuos esse, antequam moriantur: sic enim
habet epist 61. Viuit is qui se vtitur; qui verò
latitant & torpent, sic in domo sunt quo-
modo in conditiuo. Horum licet in limine
nomen inscribas, mortem suam antecessẽ-
runt, &c. quibus in verbis videtur Gentilis
Philosophus attigisse ex parte eam superio-
Iob. 5. rem philosophiam, cuius meminit Iob cum
n. 7. dixit: *Homo nascitur ad laborem sicut auis*
A *ad volatum*. Vbi Gregor. 6. moralium c. 7.
ait: Ad laborem quippe nascitur homo quia
nimirum is, qui accepta est prẹditus ratione,
considerat quod valde sibi sit impossibile,
vt hæc peregrinationis suæ tempora si-
ne gemitu euadat; vnde bene Paulus cùm
tribulationes suas discipulis enumeraret, ad-
iunxit: *Ipsi enim scitis quod in hoc positi su-* 1. *Thes.*
mus, quasi diceret; ad hoc positi sumus in 2.
hoc mundo, vt operemur, & nequaquam
B otiemur. Vbi notandum venit id, quod dixit
Ber. ser. ad illa verba: *Beatus homo qui in-
uenit sapientiam*. Cùm legatur, inquit, Adã
in loco voluptatis ab initio positus, vt ope-
raretur, quis sanũ sapiens filios eius in loco
afflictionis ad feriandum positos arbitretur?
&c. Aut igitur insanus reputabitur, qui otiũ
fuerit sectatus aut se filium Adæ negabit dũ
illius conditionem detrectat.

Hinc est quod Christus Dominus omni-
C bus in vniuersum dixit: *Si quis vult venire* *Mat* 16
post me, &c. Vbi Chrysost homil. 56 acutè *n.* 24.
aduertit, Christũ nequaquam dixisse: si quis
vult stare, quia regnum cælorũ nõ stantibus,
& otiosis cõcedetur, sed ambulantibus, gra-
dientibus, proficientibus, ac tendentibus ad
ea quæ anteriora, & perfectiora sunt, quos
Paulus *Sectatores bonorum operum* appella- *Tit.* 2.
uit, vbi vox Græca *Æmulatorem* potius si-
gnificat, vt vertit Hieron. Ambros. & Aug.
D cuius vocis energiam magni facit Chrysost.
cùm ait: Vides vt non simpliciter à nobis
opera virtutum exigantur? Additur nempe
Sectatorem, hoc est magna cũ alacritate, atq;
ingenti studio, & animo virtutis opera capes-
sentẽ, qua in re vehementia qua dã ad sit ne-
cesse est omnino laudabilis, &c. Etenim A-
postolus quasi parum fuerit populum, aut
hominem Christianum bonis operibus es-
se intentum, & occupatum, requirit adhuc
E æmulationem, vehementiam exigit, &
veluti concertationem admonet, ne vlla
prorsus incuria, aut negligentia adsit.

Hinc etiam est quod Ieremias ait: *Nolite* *Iere.* 51.
stare recordamini procul Domini, & Hieru- *n.* 50.
salem ascendat super cor vestrum Vbi Hugo
Cardinal. de progressu in itinere perfectionis
explicat, ad quã maximè iuuat si ob oculos
nobis proponamus Hierusalẽ cælestem, in
cuius itinere nullatenus sistendum, aut

cessandum est, sed iugiter progrediendum, & ambulandum in sequela Christi, qui *nobis reliquit exemplum, vt sequamur vestigia eius*, sicut dixit Petrus: sunt autem hæc vestigia impressa non in puluere tantùm, sed in sanguine, sicut ibi aduertit Lorin. cui nos potiùs dicimus in puluere, & in sanguine impressa esse. In puluere quidem, id est, in laboribus, & pressuris; hoc enim significat puluis in sacris, & profanis literis, petita metaphora à luctatorum puluere, vt videre est quando luctabatur Iacob cum Angelo. Hebraic. puluerizabatur vir, nam abaque significat puluerem, seu terram, vnde verbum abaq. quod ibi habetur. De profanis extant palæstræ Romanæ, & Græcanicę monumenta; ibi enim luctantes se inuicem puluere aspergebant, vt facilius, & firmius inuicé prehensos se tenerent; qua de re multa in Hieronymi Mercurialis Gymnasticis, & Petri Fabri agonysticis, & repetita nonnulla apud Martinum Roam lib. 6. singulo. cap. vltimo, vbi locum istum ad hunc morem refert, licet aliò posset deduci cum Del Rio ibi. Hinc coronæ sine labore, pugna, lucta, & certamine dicebantur sine puluere palmę, vt patet apud Horatium.

1. Petr. 2. n. 21.

Gene. 32. n. 18.

Quis circum pagos, & circum compita pugnas
Magna coronari contemnat Olympia? cui spes,
Cui sit conditio dulcis sine puluere palma.

Vbi Budæus, sine puluere, interpretatur, sine certamine; & Pausanias appellauit eos, qui sine certamine, & aduersario palmam assequebantur, sine puluere.

In puluere igitur certaminis, laboris, & pugnæ nobis reliquit impressa vestigia Christus Dominus, quæ sequamur insuper, & in sanguine; plagæ enim Christi Seruatoris luculenta sunt vestigia, non pedum duntaxat, verum etiam manuum, & lateris, & nulla cõpendiosiora ad inuestigandum, inueniendumque Christum, perueniendumque ad illius gloriam, quam impressa ista vestigia; eò vsque enim progrediendum est, imò & pugnandum, ac decertandum, donec ad illum perueniendum, tantum abest vt in otio, & desidia torpentes stemus. Vnde Tertull. in Scorpiaco c. 12. legit dictum locum Petri: *vt adsequamini.*

Sed fortè conquerentem audire videor Christum Dominum de languentibus, otiantibus, & torpentibus, qui relicta vestigia in nostram deductionem, & doctrinam, no solùm non obseruant vt imitentur, & gradiatur, sed nec videnda patiuntur remanere, & extare; quibus proinde per Ieremiam dicit: *Facta est mihi hæreditas mea sicut leo in sylua, ideò odiui eam.* Nam teste Epiphanio in Physiol. c. 1. Ælian. lib. 11. cap. 30. Plut. lib. de animalium temperat. Isidor. lib. 1. orig. c. 2. Dionys. c. 1 de cælest. hierarch. Nazianz. in carm. de virtut. Glycas in annalibus quos Gonsalus Ponce citat ad dictum locum Epiphan. Leo propria vestigia, ne inueniatur, caudá delet, & tegit; vnde citatus Nazianz. ait:

Ierem. 12. n. 8.

Sæpè mihi rursus delectum subdolus hostis
Virtutis, vtque adimens, mea lumina fallit
Vt fera signa pedum, quæ si quis callida turbat
Hunc venatorem virtutis lædat vt arte.

Sic igitur desides, ignaui, & otio tantùm indulgentes, quæ reliquit Christus vestigia, sequenda, & imitáda, nequis in vmbra quietis delitietur, ipsi reddunt infecta, penitusque inuestigabilia, & incognita, quibus per ironiam, & allusionem ad Christi vestigia perpetuò consistentibus ait D. Saluianus lib. 6. de prouidentia: Videlicèt vestigia Saluatoris sequimur in Circis: vestigia Saluatoris sequimur in theatris: tale .s. nobis Christus reliquit exemplum, quem fleuisse legimus, risisse non legimus. Sic ille; Cui suffragatur Aug ser. 2. de sancto Stephano ex opposito, dum docet B. Stephanum passionis Christi vestigia secutum patiendo, sustinendo. Videndus Cyprian. lib de bono patientię, cum ait: Ipse (.s. Christus) salutis nostræ via, qui Christum vestigijs salutaribus sequimur per Christi exempla gradiamur. Et D. Bern. ser. ex paruulis ait: Omnes volunt ad te venire, pauci tamen post te; vellent enim glorificari tecum, sed non compati tecum; vellent gloriam tecum, sed abhorrent humilitatem passionis tuæ; esse beati cupiunt, labores autẽ perpeti recusant, &c. Meliùs proinde sanctus Iob ait: *Vestigia eius secutus est pes meus, viam*

Fleuit Christus Luc 19. 41. Ioan 11. 35. Heb. 5. 7. Act. 7. n. 59.

Iob 23. n. 11.

viam eius custodiui, & non declinaui ex ea: A vbi ex Hebr. propriè: *Apprehendit pes meus illius gressum*, magnamque emphasim habet. Quamuis enim verbum originale dicatur de manibus, quæ aliquid apprehendunt, & tenent firmiter, & tenaciter, transfertur tamen ad pedes, qui firmiter inhærent, nec à via deflectunt, etiamsi impellantur à turbine, alióue vim inferente. Vbi etiam notanda venit versio illa, quam affert Caiet. quæ ab alio explosa, à nobis amplectenda est. B Existimat ergo legi posse *in beare tue vidis pes meus*: cuius lectionis sensus ad nostrum institutum erit (de litera enim aliàs iudicandum erit) nequaquam pes meus lassabitur, aut aberrabit, seu dimouebitur in te sequendo, & vestigijs tuis perpetuò inhærendo; imò si alati aliquando visi sunt pedes, nunc mei oculati profectò erunt, neque dormitabunt, aut dormient, cùm videant beatitudinem, quam promisisti sequentibus te, & C palmam, ac brauium, quod proposuisti gradientibus, imò currentibus & decertantibus in stadio huius viæ, & vitæ. Minimè itaque deflectent cùm attentos habeant oculos; insistent igitur vestigijs tuis, neque tanto proposito exemplo, & oblato præmio, consistent immobiles.

Similis profectò est locus ille Psal. vbi
Psal. 16 n. 5. Dauid ita precatur. *Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia* D *mea*: vbi eleganter Hieron. *Sustenta gressus meos in callibus tuis, & non labentur vestigia mea*: & sanè Hebræum thamoch: infinitiui pro imperatiuo, significat sustentare, quod etiam verbum positum est Exod. 17. cùm sermo est de sustentatione manuū
Exod. 17. n. 12 Moysis. Quia maxima perfectio est firmos habere pedes, & sustentatos in via Dei; proinde vulgatus noster, vt puto, dixit; *Perfice* E *gressus meos in semitis tuis*, quod symbolū placuit Cælestino Papæ 2. item Honorio. 3. & Greg. 10. teste Alphonso Ciaccon.

Venit autem hoc in loco maximè obseruanda expositio D. Th. qui pro nostro argumento existimat habitus ab actibus generatos remanere in nobis veluti vestigia, quæ proinde debent confirmari, & exerceri actibus ipsis repetitis, veluti gressibus impressis, ne aboleantur, & penitus extinguantur; proindeque sensus est: Perfice, & sustenta gressus seu actus meos secundū præcepta tua, ne moueantur, labantur, & deleantur vestigia, & habitus, quorum conseruatio, & perseuerantia pendet maximè ab exercitio; nā otio & desidia facilè pereunt. Vnde Hieron. tom. 1. epist. ad Demet. ait: Neque tibi sufficit à malis esse otiosam, si otiosa fueris à bonis. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*. Blandimur nobis si malis fructibus non grauemur, qui damnandi sumus, si à bonis steriles mansérimus: Sic abscindet Pater omnem palmitem non ferentē fructum in Filio; & qui acceptum talentum *Luc. 19. n. 20.* in sudario abscondit, quasi inutilis seruus, & nequam damnatur à Domino, nec minuisse solùm, sed non auxisse damnabile est. Sic Hieron. damnabilem ostendit, imò & damnatam probat otiositatē, & desidiam; & sanè pretiosæ margaritæ non inueniuntur, nisi à negociatoribus, & quærentibus eas multo cum labore, & diligentia.

Olim apud Romanos, teste Gellio lib. 4. c. 12. si quis agrum suum passus fuerat sordescere eumque indiligenter curabat, ac neque arauerat, neque purgauerat, siue quis arborem suam, vineamque habuerat derelictui, non id sine pœna fuit: sic & in Christiana Republica, & in cœtu fidelium, si quis plantas virtutum desinat sordescere & per otium ac negligentiam sylnescere, non iam vt inutilis tantum seruus, sed etiam vt nequam plectendus erit, vt & desidi seruo dicitur: *Serue male, & piger*, vbi particula, &, *Mat. 25 n. 26.* sicut aliàs solet esse, causalis videtur, ac si diceret; male, quia piger; & sanè eo in loco sola desidia, & pigritia objicitur, & exprobratur.

Apud Athenienses etiam teste Plutarc. in vita Solonis, morte mulctabatur otiositas: apud Chistianos verò longè seuiori, duriori, ac diuturniori morte damnantur otiosi, & ab eis longè, latéque proinde relegandum est otiū, vnde Hieronym. tom. 1. epist. ad Rust. de forma bene viuendi ait: Ægyptiorum monasteria hunc morem tenent, vt nullum absque operis labore suscipiant, non tam propter victus necessitatem, quàm propter animæ salutem, &c. Victus corporis labore compara-

comparatur, & homines nõ nisi sudore vultus sui vescuntur pane suo, si standum esset supplicio à Deo nobis imposito, animæ itẽ cibus, & alimonia ab operatione maximè pendet, vnde & salus, ac vita spiritus necessariam connectionẽ habet cum corporis exercitamento, & operationẽ, ideóque Hieronym. epist. ad Demet. ait: Nec idcircò tibi ab opere cessandem est, quia, Deo propitio, nulla re indiges, sed ideò cũ omnibus laborandũ est, vt per occasionẽ operis nihil aliud cogites, nisi quod ad Domini pertinet seruiturẽ. Quamuis omnem censum tuũ in pauperes distribuas, nihil apud Christũ erit pretiosius nisi quod manibus tuis ipsa confeceris. & epist. ad Paulin. Semper aliquid operis facito, vt te diabolus inueniat occupatũ: non enim facilè capitur à diabolo, qui bono vacat exercitio. Videndus Bern. ad fratres de monte Dei vbi non solũ eos monet ad vitãdum, & fugiendum otium, sed docet insuper quibus in rebus ad illud fugandum occupari debeant, dicens: Quæris quid agas, vel in quo te occupes? primum extra quotidianum orationum sacrificium, vel lectionis studiũ quotidianæ discussioni conscientiæ, emendationi, morum compositioni, sua diei pars neganda non est: deinde operandum est aliquid manibus, quod iniūgitur nõ tam quod animum delectando ad horã detineat, quàm quod spiritualibus studijs delectationẽ conseruet, & nutriat, in quo rem tratur ad horã animus, non resoluatur, &c. Videndus item ser. 63. in Cant. vbi ostendit, diabolũ præstolari tempus quo otio aliquo, etiã modico distentam animam videt, vt illam aggrediatur, & impugnet. Si semel, inquit, spiritu dormitãte peruaserit, descenderit in viscera cordis, &c. quibus similia habet lib. 2. de considerat. cùm ait: Rectè sapiens testatur: *Sapientiam scribe in otio*, cauendum & in otio otiũ est. Fugienda otiositas mater nugarum, nouerca virtutum, &c. Suffragatur Greg. homil. 35. in Euang. cùm ait: Quietis tempore ad victoris animum redit, &c. *Eccles. 38.*

Fallor nisi ad incutiendum otiosis metum, & languentibus, ac voluentibus se in desidia, ingerendũ timorẽ, proponuntur nobis tot inflictæ plagæ quiescentibus, ac volup.ati indulgentibus. Dormienti Sauli inter milites, ac in medio exercitu hasta eripitur, inermis, ac morti obnoxius redditur, aut saltem defensione propria tunc priuatur. *1. Reg. 4. n. 7.* Isboset Saulis filio dormienti meridie super stratum suum caput à ceruicibus reuulsum est. Ioas Rex Iuda in suo lectulo magnis languoribus impeditus nihil tale cogitans, aut præcauens à proprijs seruis interfectus est. *2. Paralip. 24. n. 25.* Holofernem multo vino, somnóque sopitum, & sepultum, in ipso regio throno iugulatum legimus: *Iudit. 13. n. 10* & Balthasarem ex lautissimo conuiuio in crapulam resolutum, ab hostibus subito irruentibus occisum; *Dan. 5. n. 20.* quin etiam & sponsum reliquisse, & pertransijsse sponsam in lectulo iacentem comperimus; pulsantienim dixit: *Expoliaui me tunicam mea, laui pedes meos, &c.* Sed cùm tandem surrexit vt aperiret, ille declinauerat, atque transierat. *Cant. 5. n. 3.* vbi ad nostrum argumentum Theodor. ait: Quantum detrimentum pigritia pariat, & quantum laboris afferat hinc perdiscamus; dum enim excusat se sponsa, nec statim ianuam vult aperire, cogitur paulò pòst non solum ad ianuam vsque progredi, sed ciuitatem percurrere, & plateas circuire, atq; in custodes incidere, à quibus etiam vulnera accipit, & vix sponsum inuenit exoptatum; quod si statim vocanti paruisset, hæc omnia incommoda euitasset. Sic ille ostendit, & quantum detrimenti sustineat otiositas, & quantum bonum amittat, & in hoc cernitur duplex malum.

Hinc est quod Hieron. tom. 1. epist. ad Heliodor. quæ est prima, statim post principium, ait: Quid facis in paterna domo delicate miles? Vbi vallum? Vbi fossa? Ecce de celo tuba canit: ecce cum nubibus debellaturus ori em Imperator armatus egreditur. Ecce bis acutus gladius ex Regis ore procedens, obuia quaque metit: & tu mihi de cubiculo ad aciem, tu de vmbra egrederis ad Solem? Corpus assuetum tunicis, loricæ onus non fert; caput opertum lineo, galeam recusat: mollem otio manum durus exasperat capulus. Insidiatur in occulto, sicut leo, vt rapiat pauperem, & tu frondosæ arboris tectus vmbraculo, molles somnos futuros præda carpis? Inde me persequitur luxuria, inde auaritia conatur irrumpere, inde venter meus vult

vult mihi Dominus esse pro Christo, &c. A Est optimus in hanc sententiã locus apud Hieronym. Ezech. in cap. 30. ad illa verba: *Interficiam, siue disspergam multitudinem Mempheos*, (sic enim ille legit.) Pro Mempheos, inquit, in Hebr. habetur, *No*, quam supra iidem 70 Diospolim transtulerunt, quę interpretatur requies; multi enim sunt, qui quærunt requiem, & iacere volunt super lectos eburneos, & comedere agnos lactentes. B Hos igitur disperdet Dominus, qui diligunt requiem, & otium sectantur, qui dormiunt in lectis eburneis, & nihil omnino operantur. Addit deinde Hieron. Heliopoleos. Hebr. *On*, dicitur, quod interpretatur dolor. Non igitur omittendum est, quod, *No*, interpretatur requies, &, on, dicitur dolor. Vnde si literam inuertas, & pro, no, id est, requie, legas *On*, inuenies dolorem, angorémue, & pressuram; C tam parum siquidem distat otium à dolore, & pressura, vt si ex vno latere, ad quod otiosus iaces, te inuertas ad aliud plenum doloribus, & tormentis æternis, euigilans te inuenies, & qui in delitijs otiaris, forsan ad tormenta, & dolores deduceris.

Ezec. 30 n. 14.

Videndus erit Chrysost. hom. 35. in Act. Apostol. vbi latè ostendit, omnia ab otio dãnum accipere, & profligari, & ideò nobis Deum indidisse necessitatem operandi. Similiaque habet Bernard. serm. 3. de Nat. D Domini in fine, vbi ostendit, quiescentes, & somno correptos non vidisse Orientem solem in Bethleem, nec audiuisse cantantes, & vocantes Angelos: deinde argumentatur pro vigilia, & operatione ex eo, quod placeant Angelis ij, qui pro rebus temporalibus, sibi tamen ex officio iniunctis, vigilant, & laborant, vt ipse ostendit in pastoribus custodientibus gregem suum, & posset E insuper probare in Rege Angelorum, qui videns duos fratres mittentes rete in mare, secundùm officium suum (erant enim piscatores) videns insuper duos alios reficientes retia sua, ad se vocauit sic occupatos & tali occupatione bene affectos, vt Ecclesiæ suæ præficeret, & ministerio Euangelij addiceret, ac ab officio piscandi pisces, ad homines capiẽdos eueheret. Ait ergo Bern. Quã multi nobiles secundũ carnẽ, quàm multi potẽtes,

Mat. 4 n. 18. & 21.

quàm multi sapientes huius sæculi hora illa (. s. Natiuitatis) in stratis mollibus quiescebãt, & nemo eorũ dignus habitus est nouam videre lucẽ, scire magnũ illud gaudium, Angelos audire cantãtes, *Gloria in excelsis Deo*. Agnoscãt igitur homines, quia qui in labore hominũ non sunt, visitari ab Angelis nõ merentur. Agnoscãnt quã placeat supernis ciuibus labor; quãdoquidẽ & eos, qui pro victu corporis, corporali vrgente necessitate, laborant, suo dignãtur alloquio, & alloquio tã felici. Nimirum humanam in eis agnoscunt ordinationem, qua constituit Deus, vt in sudore vultus sui vescatur Adam pane suo. Quibus vltimis verbis ostendit Bernardus extra conditionem, & constitutionem hominum degere illos, qui panem otiosè comedunt, & cùm labori, ac sudori à Deo addicti sint, crapulâ otiati, & ebrietate grauati delitiantur, diuinam detrectantes sententiam, sed diuinũ, & æternũ incurrentes suppliciũ.

Gen. 3. n. 19.

Neque verò inefficax erit argumentum pro vitanda otiositate, si illam timendam, & relegandam in Angelis ostenderimus; inde enim facilè comprobabitur, quanto magis reijcienda sit à filijs Adæ, qui labores ab ipso hæreditarunt. Obseruandus proinde erit locus apud Bernardum serm. 4. de verbis Isai. Vidi Dominũ, statim in principio; obseruat enim dixisse Prophetã. *Seraphim stabãt super illud: sex alæ vni, & sex alæ alteri*. Ait ergo Quid sibi volunt alę istæ fratres? Ergo ne etiã cùm hiems trãsierit, & sedebit Rex super soliũ, volandũ adhuc erit, & ipsi Seraphim, vt possint diuersis occurrere necessitatibus? at absit. Ad quid ergo tunc alæ? Veruntamẽ scio beate Isaia, quia Propheta es tu, & spiritũ eius habes, qui abundantia pietatis, & merita supplicum excedit, & vota. Salua mihi sit illa tã amata stabilitas. Credo autẽ sic in statione immutabilitatem, sic & in volatu alacritatẽ promitti, ne videlicet insensibilis quædã, & quasi lapidea stabilitas æstimetur. Vide flammã quasi volantẽ, & stantẽ simul, nec miraberis iam Seraphim stantes volare, stare volantes. Sic Bernardus docuit in sanctis Angelis stabilitatem nequaquam otiosam esse censendam, qui pariter volabant amando, & stabant permanendo; præmiserat autẽ idẽ Bernardus superiori serm. 3. ad finem

Isai. 6. n. 2.

iuſtus eſt,peccato quiſq;perit ſuo, ipſe,quẽ morte dignũ videt,ſe occidit;creãdo nõ inſti tuit hominẽ mortalẽ, iudicãdo punit peccatorẽ.Sic ibi. Quod ſi nobis objicias Eccleſ. locũ c. 11.n.14. *Bona & mala, vita & mors à Deo ſunt.* Et illud Iſai.65.n.7. *Ego Dominus faciens pacẽ, & creas malum* Audi quid pro vtroq; loco dicat Auguſt de prædeſtinatione Dei c.4 tom.7. pro peccatis tuis malum tribuo,quod mereris,& apud me iuſtũ bellum, tibi malũ;huiuſmodi ergo malũ creat Deus, quod per ſe ſibi fit iuſtum, & ex homine fit homini malũ,vt bellũ victis eſt malũ,vincẽtibus bonũ; inde mors iuſta ex iudice iuſto, mala autẽ ex miſero peccatore:ignis quoque lignis,& ſtipulis eſt nocuus,auro,argentoq; pretioſus:hęc excoquit& puriora reddit,illa inflãmat Plura habet c.5. & 15.de ciuit c.12.

Eccl. 11 n. 14.

Iſai.65 n. 7.

Quoniam verò diceret etiam quis cùm à Deo punitur:Deus iniuſtè me punit ; hoc etiã excluditur,dũ dicitur,quod omnes viæ Dei iuſtæ ſunt Et ne quis tandẽ cauſaretur, Deũ non ſteriſſe promiſſis, & proinde commeruiſſe, vt homo transgrederetur etiã Dei legẽ, & pactũ initũ infringeret,dicitur,quod fidelis ſit, & in quo iniuſtitia nõ cadat,proindeque neque iniquus eſſe poſſit, neq; penitus populus de Deo iuſtè conqueri

Vox igitur *Tſur*, quæ hoc in loco habetur, fortem ſignificat, & robuſtum, & aliquando rupem,aut petram,vt Prouerb.31.*Viam ſerpentis ſuper Eſur.*i.petrã. Iob 18. *Nunc propter te derelinquetur terra, & transferetur ſur* i. *ſaxũ, aut munitio,de loco ſuo.*Iſai. 51. & ſæpè alibi,& aliquando veluti Dei attributa ſignificat, vt poſteà dicã n. 18.in ordine ad fortitudinem , & firmitatem,& hoc loco. ſignificat firmam in dicẽdo,&operando firmitatem,& ſtabilitatẽ,quæ nec præmio,nec prece flectitur. *Dei (rupis) perfecta opera.* Tygur *Opus petra illius ſolidũ eſt,quoniã omnes viæ eius ſunt iudicia.* Onkel. *Fortis eſt, perfectaq; ſunt opera illius.* Septuagint. *Deus vera opera eius*, hoc eſt(ſicut exponit Cyrillus) irreprehenſibiles, & integræ,& culpæ omnis expertes ſunt eius prouidentiæ rationes:integer eſt,nihil ex eius operibus reprehendi poteſt Theodoret. *Deus verax,opera eius & omnes viæ eius iudicia.*

Sed vt hoc ex fonte Hebræo exponamus

A aduertendũ eſt, *Thamim*, vocari in Hebræo quæ ſibi ita æquantur & coniuncta ſunt, vt neutrũ ab altero excedatur,aut diſtinctũ ſit. Vnde ſi duæ tabulæ ita compactæ ſint, vt altera ſuperet, non dicuntur *Thamim*. Iuxta hunc igitur loquendi modũ opera Dei dicũtur,& ſunt perfecta,quia in ijs,neq; potentia excedit æquitatẽ,neq;æquitas excedit potẽtiam,ſed paria ſunt opera eius, & perfecta; vnde Tertul.lib.de anima cap. 10.ait:Tantus

B eſt artifex in minimis, quantus in maximis; nam ſicut dixit Aug.23.contra Fauſt.c.5.Ars diuina in omnibus ſibi ſimilis eſt , quia in ſuo quæq. genere perficiendo vbiq; perfecta eſt;ſingula enim etiam minima,&quæ nobis videntur ab ecta,quandam ſui generis habent perfectionẽ,&ad perfectionẽ totius Vniuerſi nõ parũ cõferunt,ſicut ibi docet Auguſtinus, & in eis potentia æquitati,&entitati cuiuſlibet rei perfectè reſpondet. Quod etiã dixit

C Tertull contra Marcion.Bonitas Dei operata eſt mundũ,iuſtitia modulata eſt,quaſi normas, & regulas faciendi poſuit in omnibus, quandã ſeruans harũ viã, & compoſitionẽ.

Vel etiam poteſt eſſe ſenſus:Omnia opera eius ad amuſſim rationis,iudicij,iuſtitiæ, & æquitatis producta ſunt ; & hunc ſenſum magis aperiunt ſequentia verba , *& omnes viæ eius iudicium*,ſeu vt ex Hebræo legunt Pagn Caietan.Tygur,& alij, *Quoniam om-*

D *nes viæ eius iudicia*, quod exponit Vatabl. æqua.i. ſunt iuſta, & æqua,etenim ſicut aduertit Caiet.ratio redditur cur perfecta ſint, & dicantur opera Dei, ex hoc .ſ. quod omnes viæ eius ſint iudicium, hoc eſt,rationabiles ſint, non declinantes à iure . Ex hoc (inquit Caiet)quod omnes viæ Dei,quibus regit mundum, iudicium ſunt(hoc eſt,iure innituntur) manifeſtè ſequitur quod nihil imperfectionis admiſcetur diuinæ opera-

E tioni. Similia habet Agell. Vnde Saluianus lib 1. de prouidentia poſt principium ait: Ita Deum in futurum iudicaturum affirmemus, vt tamen ſemper etiam in hoc ſæculo iudicaſſe doceamus. Dũ enim ſemper gubernat Deus ſemper iudicat:quia gubernatio ipſa eſt iudiciũ.& c.quę proſequitur ii. hanc ſententiã quã cõcludit, dicens:Si regit hoc ipſo quod regit, iudicat:quia reg nẽ eſſe non poterit,niſi fuerit iugiter in Rectore iudicium.

Neque verò poterunt non esse perfecta opera Dei, quando summo iudicio, seu perfecta intellectione, veluti arte dirigente, facta sunt; quo sensu per Verbũ à Ioan. dicuntur omnia facta, & sibi in eo complacere dicit Pater, prout illum interpretatur Rupertus lib. 1. in Ioan. cap. 14. Quia omnia opera per illud facta inuenit perfecta; sic enim intelligit illa verba, *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Quando, vel quomodo in isto mihi bene complacui? Tunc vtiq; quando in isto principio cælum & terram creaui, quando in isto omnia feci, tunc mihi in eo complacui, teste Scriptura, cùm dicit: *Dixit Deus, fiat lux, & facta est lux. & vidit Deus lucem quod esset bona.* Dixit Deus, fiat hoc, vel illud, factumque est ita, & vidit Deus quod esset bonum. Itemque. *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* Sic in isto mihi complacui, meo ipse iudicio comprobatus, quod operarius, & architectus essem bonus, & vtilis. Nec dubitet auditor beneuolus hunc Filium dilectum illud esse Verbum, per quod omnia facta sunt, & sine quo factum est nihil. Sic Ruper. ostendit omnia Dei opera bona, & perfecta fuisse à Deo, quia per Verbum, per intellectum, cognitionem, & iudicium suũ omnia condidit, vnde & in Verbo sibi cõplacet, tãquam in eo per quod perfectus artifex, & conditor probatus est. Vnde Ambr. serm. 14. in Psal. 118. ad illa verba: *Viuifica me secundùm Verbum tuum*, rectè admonet, vt quicũq; perfectè operari velimus, Deum imitemur, qui per Verbum suum suæ intellectionis partum, & suę cognitionis adæquatum terminum operatur, vt nos etiam per intellectum, rationem & iudicium operemur. Tu, inquit, imitator esto Dei, quomodo imitator? Nunquid cælum potes facere, aut terram, aut mare? Non vtique, sed vt omnia per verbum facias, nihil sine verbo: omnia cum ratione, nihil sine ratione, &c. Etenim is, qui iuxta normam rationis, & secundùm iudicium operatur, perfectè operatur, vnde & perfecta dicuntur hoc in loco opera Dei, quia secundùm iudicium sunt facta.

Ioan. 1. n. 3. Matt. 3 n. 11. & c. 17. n. 5. Genes. 1 n. 4. Sup. n. 31. Psal. 118. n. 10.

Oleaster verò hoc in loco dicta verba intelligit de opere perfecto, quoniam impleuit Deus quod Patribus promiserat; siquidem iam ad ostiũ promissæ terræ aderant; etenim videtur Moyses hoc in loco Iudæos arguere, ex eo, quod Deus promissis steterit, & cõpleuerit omnia, quę promiserat; ipsi verò fœdus initum cum Deo fregerant, neque deinceps pactum seruaturi erant.

Verùm licet negandum non sit, Moysen in præsenti voluisse arguere Iudæos, obijciendo illis perfectionem Dei in operibus suis, haud quaquam opus erat vniuersa Dei opera ad hoc vnum reducere, imò ex cæteris collectiuè sumptis hoc vnum opus deducere; qui enim incepta opera sua non relinquit, neque imperfecta dimittit & fidelis vsquequaque est in promissis suis, opus etiam introducendi populum in promissam terrã nequaquam relicturus erat inchoatum, incompletum, & imperfectum.

Perfectionem igitur in Dei operibus posteà latiùs tractaturi, illud hoc in loco inquirimus, quidnam nomine viarum, & iudiciorum Dei intelligendum sit? Etenim viæ Dei in Scriptura pręcepta dicuntur, vt patet ex Ps. 85. *Deduc me Domine in via tua*, (& Psal. 118. dicitur semita mandatorum,) *& ingrediar in veritate tua*. i. in via vera, & fideli, quæ non fallat, ac decipiat ambulantẽ, & Psalm. 17. *Deus meus impolluta via eius*, & per expositionem, *Eloquia Domini igne examinata*. vbi Agell. ait: Via Domini præcepta, & oracula sunt; & via, non quod ille per eam ambulet, sed quod ea nobis ostendat, per quæ ipsi ambulare, & secundũ quæ viuere debeamus; & in hoc sensu id, quod statim additur, *Deus fidelis, & absque vlla iniquitate*: ad legem Dei firmam, & fidelem optimè potest reduci, & in hoc sensu dicitur Iob. 23. *Viam eius custodiui, & non declinaui ex ea.*

Psal. 85 n. 10. Iob 23. n. 11.

Via etiam significat mores & consuetudinem Dei, sicut nonnulli accipiunt illud Psalm. *Vt cognoscamus in terra viam tuam.* vnde Agell. in illud Psalm. 17. *Deus meus impolluta via eius*, ait: Potest via Dei eius mores, atque consuetudo accipi: quæcumque facit iustissima sunt: nihil iniustitię, nihil reprehensionis habent, vt dixit Moyses in Cantico, *Dei perfecta sunt opera, & omnes viæ eius iudicia*; quod enim ibi dixit perfecta,

Psal. 66 n. 2. Psal. 17 n. 31.

fecta; idem hic dixit impolluta, iustissima sunt, neque vllam reprehensionem capiunt. Sic ille. Potuit autem Moyses hoc testimonium asserere de vijs Dei, vtpote cui notæ factæ sunt, & apertæ, prout dicitur in Psalm. *Psal. 102. n. 7.* *Notas fecit vias suas Moysi*. Vel etiam viæ Domini possunt dici ordines ab ipso præscripti in gubernandis hominibus, quo sensu aliqui, inter quos est Agell. intelligunt illud Psalm. *Docebo iniquos vias tuas*. & Chrysost. *Psal. 50 n. 14.* interpretatur illud Isai. c. 2. *& annunciabit vobis viam suam*. viam inquit, consueuit scriptura accipere pro Dei mandatis.

Vel etiam Dei operationes dicuntur viæ eius; primò, quia sicut per viam venitur ad terminum, & via est notior, quam terminus: ita Deus, qui secundum se nobis ignotus prorsus est, per operationes suas nobis innotescit, & istæ operationes, quæ in Deo sunt viæ, iudicia sunt, quia quidquid agit iustum est, vnde Hieronym. ad illud Iob, *In* *Iob. 22. n. 28.* *vijs tuis splendebit lumen*, ait. Viæ tuæ, actus tui boni erunt, &c. Vel alio modo operationes Dei dicuntur viæ eius, quia in nobis idē modus loquendi est; vocamus enim operationes nostras vias, quia sicut homo per viā procedit, ita operatio est processus noster, quia tota vita nostra extenditur per operationes; ita Abul. hic q. 2. in principio.

Iudicia. i. causæ cognitio, & peruestigatio, & denique illud totum, quod in nobis præcedit, antequam feramus iudicium; nam iudicandi, & iudicij vox complectitur quidquid in iudicio, & foro fit, litis tractationē, criminationem, defensionem, discussionem, & ita in Deo plenam, & perfectissimā cognitionem indicat hæc vox, & multiplicata iudicia dicuntur hoc in loco respectu plurium obiectorum, sicut etiam plures distinguunt Theologi scientias in Deo, cùm vnica & simplicissima sit; de omnibus igitur illis obiectis plenam omnino habet cognitionem Deus, ac si omnes illorum rationes coram eo veluti iudice ostensæ, & comprobatæ essent, & ideò Moyses voluit significare Deum omnia summo iure facere pro iudicio, non pro voluntate.

Deus fidelis. Pagnin. ex Hebræo *fortis*, seu, Deus *stabilis, & nō est iniquitas*. Nā hæc vox *fidelis*, firmitatem, & stabilitatem significat;

A inde fidelis domus ædificatur nunquā ruitura. 1. Reg. 2. 35. *Ædificabo ei domum fidelem*. Similiter & cap. 25. n. 28. & 2. Reg. 7. n. 16. & 3. Reg. 11. n. 38 Aquæ item fideles, quæ non deficiunt & perennes. Isai. 33. n. 16. & cap. 22. n. 23. *Figam illum paxillum in loco fideli*. & cap. 55. n. 3. *Misericordias Dauid fideles*. & Act. c. 13 n. 54. *Sancta Dauid fidelia*. & Christus Dominus: *Sacerdos fidelis*. Hebr. 2. n. 17. cum allusione ad 1. Reg 2 *Su-*
B *scitabo mihi Sacerdotem fidelem*. Regnum enim, & Sacerdotiū Christi ex stirpe Dauid in æternum, Tygur. *Deus verax*, Hebr. in abstracto, *& veracitas, & non iniquitas*. Vatabl. in promissionibus; quo etiam sensu exponit Hieron. in cap. 55. Isai. & iuxta illud Psalm. 144. *Fidelis Deus in omnibus verbis* *Psal. 144. n. 13.* *suis*, atque illud Deut. *Ipse Deus fortis, & fidelis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus se*. & Psalm. 32. in eodem sensu *Deut. 7 n. 9.*
C dicitur: *Rectum est verbum Domini, & omnia opera eius in fide*. vbi per verbum Do- *Psal. 32 n. 4.* mini eius decreta intelligunt Hebræi, quæ recta sunt, & absque vlla iniquitate; & apud Oseam: *In tribubus Israel ostendi fidem*. vbi *Osea 5. n. 9.* Hieron ait: Verba mea non esse inania rebus ostendam; quo etiam sensu multi intelligunt illud, quod de Filio Dei dixit Ioan. *Ioan. 1. n. 14.* *Plenum gratiæ & veritatis*; de promissis enim impletis intelligit D. Th. Lyran. &
D Carthus. Fidelis itaque veracē significat passim in scriptura vt Daniel 2. n 45. Apocal. 1. n. 5. Apocal. 3. n. 14. Timoth. 1. c. 1. n. 15. &c. 3. n. 1. & c. 4. n. 9. & 2. Timoth. 2. n. 11. ad Tit. 3 n. 8

Quia igitur nomen, *El*, commune erat Deo vero, & falsis Dijs, ideò Moyses declarat conditiones veri Dei, quod s. fidelis sit, & ab eo aliena omnis fallacia, & ini-
E quitas, cùm tamen falsi Dij mendaces & iniqui essent.

Iustus & rectus. Pro explicatione horum verborum notandum est, quod sicut in nobis duplex iustitia reperitur, vt patet apud Arist. 5. Ethic. c. 1 vna generalis, vt significat omnem virtutem, vel potiùs collectionem omnium virtutum; altera verò specialis, vt significat certam speciem virtutis; ita etiam de Deo iustitia ijsdem modis dici potest; generali namque ratione dicitur Deus iustus, quia

TEXTVS.

Num. 3. *Quia nomen Domini inuocabo: date magnificentiam Deo nostro.*

EXPOSITIO LITERALIS.

HIc est finis proœmij A huius Cantici, sicut aduertit Vatablus, & Caietanus, sensusque est: Ideò confidenter opto, & hortor verba mea sic recipi, ac taliter fructificare quia Omnipotens Deus per gratiam suam, & voluntate sua hoc potest conferre, atque vt cóferat enixè precor; proinde & vos mecum B ipsum laudare, ac magnificate; subest enim ei cum voluerit posse, *qui vocat ea, quæ non sunt, tanquam sint, & omnia quæcunque vult facit in cælo, & in terra.* Tritum sanè apud sacros Vates res omnes ad laudandum Deum conuocare; vnde Dauid Psalm. 148. cælestes spiritus, homines & quidquid cæli ambitu continetur, ad Dei laudes decantandas inuitat, laudandique verbum tredecies vsurpat ob tredecim diuinitatis proprietates, quæ Exod. 34. commendantur. Cæterum illud maximè aduertendum cũ Chrysost. tom. 5. homil. cum presbyter esset designatus ad med. in eundem Psalmum, quod cum cæli, terræque incolæ omnes prouocentur ad laudes Dei proferendas, vnus tantũ peccator nec inuitatur, nec auditur. Nam Dauid ait: *Laudate Dominum de cælis. Laudate eum omnes Angeli. Laudate eum Sol, & Luna, &c.* Ait ergo Chrysost. Omnem D populum cælestem complectitur, nunc vbi vides peccatorem? Et quomodo, dixerit aliquis, in cælo videre possum? Ergo age in terram descendamus, ad alteram chori partem transeuntes, nec hic rursus videbis peccatorem. *Laudate Dominum de terra, dracones, & omnes abyssi, bestiæ, & vniuersa*

Sap. 12. n. 18.
Rom. 4. n. 17.

pecora, serpentes & volucres pennatæ. Haud frustra, vertentur dum hæc loquor, intersilui, quia & mentis cogitatio metu confusa est, ad amaras vsque lachrymas grauemque eiulatum perducta. Quid enim obsecro posset esse miserabilius? Scorpij, serpentes, ac dracones inuitantur ad laudandum eum, à quo conditi sunt. Solus peccator ab hac sacra chorea submotus est, idque iure optimo, &c.

Vatablus explicat. Quando nomen Domini prędico, vel celebro, magnificate interim Deum nostrum (intellige) in cordibus vestris, iuxta illud Psalm. *Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.* Confitemini illi quòd magnus sit, ac potens: eius vires, ac potentiam multis in rebus experti extollite. Glossa interlinealis ait; Virtutes, & magnalia Dei cantabo. Proinde, & vos, quos ad audiendũ con- C uocaui, mecum eundem Deum, eiusq; magnificentiam inuocate. Antonius à Fons. in suis ad Caiet. annotat. ait; Nomen Domini inuocare, est Dei maiestatem colere, & laudare, illique religiosè seruire.

Psal. 33. n. 4.

Hinc intelliges illud Genes. 4. Tempore Enos esse inceptum inuocare in nomine Domini; hoc enim perinde est, ac si dixisset: Hactenus per Cainitarum impietatem factum erat, vt nomen Domini, id est, Maiestas Dei, veraque Religio parum coleretur, nunc vero cum Dominus ipsi Seth daret liberos, cœpit in his restaurari verus Dei cultus hactenus collapsus.

Postquàm igitur Moyses inuitauit cælum & terram ad audienda ea, quæ iam iam loquebatur, & in tantùm profutura pollicebatur, inculcat modò, & infert duo, quæ

O maximè

maximè conducunt, vt vtilis sit docentis
doctrina. Primum, inuocationem Dei, à quo
veluti à Patre luminum, ***Omne datum opti-
mum, & omne donũ perfectum.*** Secundum,
Dei magnitudinis, & omnipotentiæ Diuinæ
cognitionem, & exaltationem.

ANNOTATIO VNICA.

Inuocandus Deus, eiusque auxilium postulandum, vt quæ apprehendimus perficiantur.

DOcet hic locus implorandum esse
Diuinum auxilium ab ijs, qui de
rebus diuinis agere constituunt,
& instruere populum curant. Cùm enim
doctrina Euangelica cælestis sit ros, qui de
cælo descendit, inuocandus vtique erit cæli
Dominus, eiusq; implorandũ præsidiũ; alioqui
magister, qui fretus humana & fragili sciẽtia,
ad docendum accesserit, nihil efficiet, neque
discipuli proficient; quod prosequitur Na-
zianz. Orat. de statu Epis. Vbi sic incipit:
Cùm præsentem linguæ considero morbũ,
nec non eos, qui in vno die sapientes eua-
dunt, Theologósque electione creatos qui-
bus solũ velle sufficit, vt docti existant, su-
pernam desidero sapientiam, ac stationẽ se-
cundùm Hieremiæ verba, quæro nouissimã
& vt cum me ipso solo conuersari possim.
Quàm difficulter quis se ipsum aut Philo-
sophia longa instruit, & paulisper anima ge-
nerosum, ac lucidum ab humili, & tenebris
commixto depurat, inde Deum sortiatur
propitium, sed priusquam illam, quantũ ne-
cesse est, assequatur, & satis purgetur tam
auribus, quam mente, nequaquam tutũ esse
scio, vt vel animarum curam suscipiat, aut
veræ Theologiæ se ingerat. Audimus
Deum, cum Moysi legem tradere vellet, plu-
tes ad montẽ euocasse, ex quibus Aaron vnus
erat cum filiis duobus sacerdotibus, Moyses
2. Reg. 6. n. 7. verò ascendit, ac in nubes intrat, cum Deo-
que cõgreditur. Scio Ozam percussum, quod
solam arcam attingere fuerat ausus cum à iu-

A mentis distraheretur; nam licet illam saluas-
set, ipse tamẽ perijt. Sed, & hoc noui, quod
multis nec vilia templi tangere tutum erat,
ac propterea aliorum, & externorum opera
indigebant. Quomodo ergo me audacter di-
uinis ingererem sermonibus? Quandoquidẽ
desideriũ tale nequaquam laudabile est; co-
natus verò terribilis, ac non decet, vt vnus-
quisque primo se expurget, deinde cũ puro
conuersetur. Si non velimus Petri instar Ie-
B sum à nauicula expellere, tanquam mini-
mè eo digni. Proinde postquam sermone
Theologum purgauimus, age aliquid quoq;,
vel breuiter de Deo disseramus, ipsi Patri,
& Filio, & Spiritui sancto, de quibus sermo
est, confidentes. Opto autem, vt mihi Salo-
monis illud contingat, vt nihil imbecillitate
mea proprium de Deo cogitem vel dicam:
Cùm enim dicit; ***Omnium sum stultissimus,
& prudentia hominis in me non est.*** Hoc nõ
C ideo dicit quod insipientiã suam cognoscat:
quo pacto enim hoc fieri posset, cũ sapientiã
præ cunctis rebus alijs à Deo petierit, illáq; sit
cõsecutus. Sed quod nequaquã prudentiã ha-
beat propriã, sed Diuinã, & perfectiori sit in- Galat.
structus. Sed & Paulus: ***Viuo***, inquit, ***ego, iã nõ*** 1. n. 20.
ego, sed viuit in me Christus. Verum illud
de se non tanquam penitus mortuo dicit, sed
quod meliorem, quàm plures alij, vitam vi-
uat, ac vitam adeptus sit permanentem, &
D quæ nulla morte possit finiri. Sic Nazianz. o-
stendit, se fretum Dei auxilio de Deo locu-
turum; alioqui audacissimum censendũ, qui
diuinas res, humana fretus potentia & elo-
quentia proferret.

Instituti quidem erant tres pueri in omni
Chaldæorum scientia, sed quia hæc parum
proderat, addit sacer text. ***Pueris autem his*** Dan 1.
dedit Deus scientiam, & disciplinã in omni n. 17.
E ***libro, & sapientia.*** Vbi Theodor orat. 1. ait:
Non enim Chaldæorum institutio intelligẽ-
tes eos fecit, verùm diuina gratia, intelligẽ-
tia, & sapientia. Hinc docemur Auctorem
omnium rerum Deum nullam ætatis ra-
tionem habere, &c. sed pro nostro argu-
mento instruimur, veram scientiam, & intel-
ligentiam potiùs à Deo esse comparandam
precibus, quam acquirendam laboribus; fru-
stra enim sapiens euadere nititur, qui veram
sapientiam non adiecit.

Hinc est, quod loquens de se ipso quando voluit Regi & somnium, & interpretationẽ enarrare, ait Propheta Daniel: (Dan. 2. n. 17.) *Ingressus domum suam, Ananiæ, & Misaeli, & Azariæ socijs suis indicauit negotium, vt quærerent misericordiam à facie Dei cæli super Sacramento isto.* Vbi Theod. ait: Diuinus Daniel cùm ad inquirendum somnium exiguum sibi tempus dari petijsset, non incassum illud in ratiocinando, sed in precibus, ac supplicationibus consumpsit, haud se solo fretus, sed similibus quoque sui æqualibus ad communiter supplicandum ascitis, neque eum spes fefellit, &c. (Sup. n. 18.) *Tunc Danieli*, ait sacer text. *mysterium per visionem nocte reuelatum est, & benedixit Daniel Deum cæli qui dat sapientiam sapientibus, & scientiã intelligentibus disciplinam.* Vbi Theod. ait: Decet perpetuum, ac sempiternum Deum celebrare sapientię, & intelligentiæ fontem, qui sapientiam, ac prudentiam suppeditat, quam tamen haud temere impertitur, sed ijs, qui illius cognoscendi studio tenentur, reuelatque eis, quibus visum est ea, quæ nusquã apparent, &c. Sic ille ostendit à Deo postulandam scientiam, & doctrinam ad vera, & præclara docenda, cum Deus supernus fons sit, vnde pluuia, & ros veniunt; & proinde, qui illo nituntur, & ab illo consequuntur, possũt vera, & apta loqui. Quod si Pater ad primam vocem Filij substantiã illicò dedit, qua in sui perniciem abusurus erat, diffidendum vtique minimè est, Deum concessurum sapientiã ei, qui postulauerit in aliorum vtilitatem, & profectum.

Celebrem affert quæstionem Hieronym. epist. ad Damasc de visione Isai, in cap 6. ad finem, quam ab Hebræo suo ventilatam, & discussam asserit, quisnam s. melius fecerit, vtrum Moyses, qui à Deo missus dixit: *Precor Domine non sum dignus*; & rursus: *Mitte quem missurus es.* An verò Isaias qui cũ non fuisset electus à Deo vltrò se illi obtulit, dicens: (Isai. 6. n. 8.) *Ecce ego, mitte me* Et postquam attulit ea, quæ pro parte Moysis à quopiam offerebantur, ait: Qui assertor est Isaiæ, dicebat, Prophetã nõ tã sui merito quã misericordię Dei confisum postquã à Seraphim audierat; (Isai 6 n. 7.) *Ecce tetigit hoc labia tua, & abstuli iniquitates tuas*; otio noluisse torpere, sed vltrò in (A) ministerium Dei se obtulisse. Sic ille ostendit confidentiam Isaiæ cũ humilitate Moysis; ille enim à Deo purgatus, & edoctus se ad munus docendi ingerit, quod Moyses, quia nondum illi constabat de Sapientia à Deo impertita, recusabat, modò tamen à Deo instructus, & quod in posterum edoceretur confisus, præsens Canticum aggressus est, & ad illius doctrinam percipiendam auditores cõuocauit; mox verò profitetur hoc in loco, (B) se inuocaturum Deum, qui fons est totius eloquentiæ, ne ipsi tandem vis dicendi, & copia desit; nam, cùm Deus potentes inuitet, id sanè est vt præbeat, & largiatur, proindeque inuocantibus minimè deficiet; pro qua re vidẽdus Nazianz Orat. 3. ad illud Isai. *Omnes sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, emite, & bibite.* (Isai. 55. n. 1.) Sic ergo habet Nazianzen. O celeritas misericordiæ, ô quæ facilitas commutationis! solum volueris, (C) & bonum hoc emptum erit; nam Deus alacritatem ipsam pro magna acceptat commendatione; sitit sitientes, potum prębet bibere volentibus, benignè confert beneficẽtiam, cùm inuocatur, &c. Iure ergo, & confidenter magna dicturũ se pollicetur, qui in corde suo statuerat Deum inuocare pro ijs, quæ adhuc dicturus erat.

Quo in loco & commendanda occurrit fiducia sanctorum hominum, dum toti Deo (D) innituntur, & plus confidentiæ in illius largitione habent, quam in semetipsis, & vitãda propria notitia, & scientia, si Deo non adhæreat. Dixit Christus Dominus discipulis suis: *Vnus vestrûm me traditurus est; singuli verò cœperunt quærere: Nunquid ego sum Domine?* (Mat. 27 n. 25.) Vbi interrogatio frustranea videbatur, cùm quisque satis sibi innotesceret, & agnosceret, minimè traditurum magistrum; cæterum magis credunt ac fidunt (E) magistri notitiæ, & scientię quam propriæ, & illi qui omnia nouit se ipsos committunt, ab eo quærunt illud etiã, de quo sibi admodum certi videbantur, quod notauit D. Hieron. Matth. 26 cum ait: Plus credunt magistro, quàm sibi, pertimescentes fragilitatem suam, tristes interrogant de peccato, cuius conscientiam non habebant; magistrum interrogant etiam de sibi notis, & omnino prospectis, inuocaturi profectò ipsum quãdo

quibus nulla reperitur species, qua Deus nō possit aliam nobiliorem producere; & in vniuersum nihil datur ita quantitate amplū, adeò gradu intensum, sic specificā dignitate excellens, quo non possit Deus infinitè progrediendo aliud maius, ac perfectius efficere, vt docet D.Thom. 1.p.q.25.art 6.& 2. cont. Gent.c.26.& D. Bonauent. in 1.d.44. q.1. vbi Capr.d.44.q.vlt.art.2. & d.35.q.2. & probari solet apud Philosoph. ad 3. lib. Phys.c.8.

Cùm ergo illæ res, quæ adhuc produci possunt perfectiores, iam productas superent, hæ respectu illarum imperfectæ censendę sunt. Hoc tamen facilem habet solutionem, si aduertamus, vnūquodque in sua specie, & quantum ad suum substantiale perfectum esse; nam species rerum ex trita doctrina, consistunt in indiuisibili, seque habent vt numeri, in quibus, quæcunque vnitatis additio, subtractioue variat speciē; quinarius enim, si ei noua accedat vnitas, iā non quinarius, sed senarius remanet; si detrahatur vnitas, non quinarius, sed quaternarius erit. Vnde etiam nec dabiles sunt sub eodem genere duæ species pares inter se dignitate, sicut nec duo numeri, quorum vnus alterum non superet. Habet itaque vnaquæque species omnimodam suam perfectionem consistentem in indiuisibili, & proinde perfecta producta est à Deo, vnde materia prima, quia consistit in dicta imperfectione, perfecta est imperfectè, id eo, Philosophi dicunt hoc vniuersum, quod nunc est, fieri nullatenus posse elegantius, aut melius secundum substantialem rerum perfectionem, quæ augeri nequit, nec secundùm ordinem, & dispositionem partium mundi, & aliorum, quæ in eo sunt; quem ordinem vsque adeo bonum existimamus, vt meliorem esse posse, atque huic mundo conueniētiorem, & decentiorem minimè putemus. Neque item potuit hoc vniuersum esse perfectius in regimine, & gubernatione, quæ optima, & præstantissima est. Prætereà secundum proportionem, cōuenientiam atque aptitudinem partium mundi inter sese, & cum ipso mundo non potuit mundus esse perfectior. Ad extremū respectu eius finis, propter quem mundus à Deo factus est,

A perfectus censendus est, quandoquidem eius comparatione aliter mundus fieri melior nec potuit, nec debuit. Vnde Bernardus serm 3. in die Pentecost. post principium ait: Tria in magno huius mundi opere cogitare debemus: videlicet, quid sit, quomodo sit, & ad quid sit constitutus. Et in esse quidem rerum inæstimabilis potentia commendatur, quod tam multa, tam magna, tam multipliciter, tam magnificè sunt creata. Sa-

B nè in modo ipso sapientia singularis elucet, quod hæc quidem sursum, hæc verò deorsum, hæc in medio ordinatissimè sint locata. Si verò ad quid factus sit mediteris, occurrit tam vtilis benignitas, tam benigna vtilitas, quæ etiam ingratissimos quosque multitudine, & magnitudine beneficiorum possit obruere, & cætera, quæ prosequitur in hanc sententiam.

C Quod si nobis obijcias defectus naturales, & monstra quæ maximæ imperfectiones sunt: dicimus, hæc ordinata esse, vt cælestiū rerum indeficiens bonitas, inuiolabilis ordo, & illibata pulchritudo appareat, & ad mundi absolutionem ita necessum esse vt omnibus numeris sit absolutus. Si insuper opponas mala culpæ & pœnæ; hæc quidem bona sunt, dum per illa iustitiæ diuinæ fit satis, dum ad cautionem, emendationem & correctionem inseruiunt. Mala verò cul-

D pę, etsi simpliciter mala sint, tanta est Dei bonitas, sapientia, & potentia, vt ea ad aliquod bonum, vel ordinentur, vel proficiāt, ab illo quidem præuisa, permissa, non tamen facta, aut prædefinita, quod latiùs explicare non est huius loci. Etenim, aut Deus condonat peccata, & ostendit bonitatem, aut vindicat, & probat iustitiam, aut ad correctionem cæteros, imò ipsos pec-

E cantes prouocat, & demonstrat misericordiam. Qua de re videndus Euseb. Cæsar. lib.3.de præparat. c.vlt. Aug.lib.1 de ciuit. c.8.& seq.& lib.11.cap.18. vbi ait: Neque Deus vllum non dico Angelorum, sed vel hominum crearet, quem malum futurum esse præsci sset, nisi pariter nosset quibus eos bonorum vsibus commodaret, atque ita ordinem sæculorum tanquam pulcherrimū carmen, etiam ex quibusdam quasi antithetis honestaret: antitheta enim quæ appel-

lantur in ornamentis elocutionis sunt decẽ- A tissima, quæ Latinè appellantur opposita, vel quod expressiùs dicitur, contra posita.

Poterit etiam quis hoc loco objicere cum Hieron. ad illa verba Eccles. *Vanitas vanitatũ & omnia vanitas*, quod ipse sanctus Doctor objicit: Si cuncta quæ fecit Deus sunt valde bona, quomodo omnia vanitas, & nõ solũ vanitas, verùm etiã vanitas vanitatum, vt sicut in Cãtico Canticorum inter omnia carmina excellens carmen ostenditur, ita in vanitate vanitatũ, vanitatis magnitudo monstretur? Insuper si omnia vanitas vanitatum, quomodo Dei perfecta sunt opera? Vt ergo ille respondeat obiectioni, præmittit in hunc modũ: Legimus in Exod. glorificatũ vultum Moysi in tantũ, vt filij Israel in eũ aspicere non possent, quã gloriã Paulus Apostolus ad comparationẽ Euangelicæ gloriæ dicit esse non gloriam, *Nam nec glorificatum est* inquit, *quod glorificatum fuit in hac parte propter excellentẽ gloriam*. Possumus igitur & nos in hunc modum, cælum, terrã, maria, & omnia, quæ in hoc circulo continentur, bona quidẽ per se dicere, sed ad Deũ comparata, esse pro nihilo, & quomodo si igniculũ lucernæ videns, contentus essem eius lumine; & posteà, orto sole, non cernerem, quod lucebat stellarum quoq; lum.na iubare viderem solis abscondi, ita aspiciens elementa, & rerum multiplicem varietatẽ, admiror quidẽ operum magnitudinem, recogitans autem omnia pertransire, & mundũ suo fine senescere, solũmq; Deum illud semper esse, quod fuerit, compellor dicere, non semel, sed bis: *Vanitas vanitatum & omnia vanitas*. Sic Hieron. ostendit quomodo omnia vana, & imperfecta iure censeantur, si perfectissimo Deo comparentur, cùm tamen in suo genere perfecta sint. Videndus item hoc in loco erit Chrysost. homil. 7. post med. vbi ait: Fecit Deus Cete magna. Deinde additur: Et vidit Deus quod bona. Hinc temeritatem omnia absque ratione blaterantium cõprimit Nam vt nullus dicere possit, cuius gratia Cete facta sunt? Quam nobis vtilitatem conferunt? Quasi Deum ob suum opificium accusans? Nam si cordatus esses, posses etiam ex horum creatione, & potentiam Dei, & ineffabilem misericordiam addiscere. Potentiam quidem, quia sermone, & præcepto ex aquis talia animantia produci fecit: misericordiam autem, quia vt ea produxit, propriam eis regionem attribuit, innauigabilem maris partem illis decernens, ita vt nemini possent nocere, sed versentur in mari, & sui spectaculo supereminentem opificis potentiam doceant, nullumque humano generi damnum inferant. An paruam putas misericordiæ partem geminam B tibi vtilitatem hinc exoriri? Etenim sapere volentes ad Dei notitiam introducunt, & admirari faciunt misericordiæ eius magnitudinem, quod ab eorum nocumentis humanum genus liberauit. Neque ob nostram dumtaxat vtilitatẽ ea omnia facta sunt, sed ob immensam ipsius Dei magnificentiam, vt magis Creatoris prædicetur potentia. Sic ille. Similiaque habet Procop. ibidem in hunc modum: Quædam animalia à Deo formata sunt, vt inseruiant homini: quæ- C dam vt nos inducant in speculationem, & contemplationem miraculosæ mundi creationis: quædam vt nos timore percellant quodam; ne metu omni vacui negligentia obtorpeamus, &c. neque omittendus Ambrosius 5. Hexamer. cap. 5. vbi de maioribus piscibus ait: Sunt qui inuicem se deuorent, & sua carne pascantur: minor apud illos esca maioris est. Rursus ipse maior à D validiori inuaditur, & fit esca alterius prędator alicui. Aut quia ad vsum hominum dati sunt, in signum quoq; facti sunt, vt in his nostrorũ morũ vitia videremus, & caueremus exempla, ne quis potior inferiorẽ inuaderet, daturus in se potetiori exemplũ iniurię. Itaq; qui alterum lędit, sibi laqueum parat, in quẽ ipse incidat, &c. Hic etiam occurrit solutio, cur Deus noxias creauerit, & produxerit iussu suo herbas; neque enim credendum est E primo telluris partu solas prodijsse beneficas, & humanis vsibus aptas plantarum, herbarumque species; simul enim ingratæ, molestæ, noxiæ, virulentæque productæ sunt. Hoc tamen certum est nullam, etiã cicutam, idque genus alias quauis occulta virtute sua carere, qua proinde mortalibus nulla sit nõ vtilis, ac necessaria; nam vt rectè notauit Procop non sunt omnino noxia, sed vim medicam retinent.

Eccles. 1. n. 2.

2. Cor. 3 n. 10.

Sed si

Sed si omnia Dei opera sunt perfecta, adhuc poterit illud opponi, quod apud Tertul. lib. 6. de spectaculis c. 2. aliqui prætendebant, dicentes, omnia à Deo instituta, & bona, & homini tributa, proindeque eis sine discrimine vti posse, & licita, quæ ex eis cõstabant, quia bonũ sortita fuerant Auctorem; sapiens enim argumẽtatrix sibi videtur ignorantia humana, præsertim cùm aliquid de gaudijs, & fructibus sæculi metuit amittere, sicut ibi ait Tertullianus, qui obiectioni respondens ait: Non ergo hoc solum respiciendum est, quo omnia sunt instituta, sed à quo conuersa. Ita enim apparebit cuius vi sint instituta, si appareat cuius nõ sint. Multum interest inter corruptelã, & integritatẽ, quia multum est inter institutorem, & interpolatorem Cæterùm omnes species malorũ, quæ etiam ethnici indubitatè, & prohibent, & defendunt, ex operibus Dei cõstant. Vis homicidium ferro, veneno, magicis deuinctionibus perfici; tam ferrum Dei res est, quàm herbæ, quàm Angeli; nunquid tamẽ in hominis necem Auctor ista prouidit? At quin omnem homicidij speciẽ vno, & principali præcepto interemit: *Non occides*. Proinde aurũ, æs, argentũ, ebur, lignum, & quęcũq; fabricandis idolis materia captatur, quis in sæculo posuit nisi sæculi Auctor Deus? Nunquid tamen, vt hęc aduersus ipsum adorentur? At quin summa offensio penes illum idololatria est. Quid nõ Dei est, quod Deum offendit? Sed cum offendit, Dei esse desijt; & cum desijt, offendit. Ipse homo omnium flagitiorum Auctor, non tantum opus Dei, verùm etiam imago est: & tamen & corpore, & spiritu desciuit de suo institutore. Neque enim oculos ad concupiscentias sumpsimus, neq; linguam ad maliloquium, &c. quæ prosequitur, quibus ostendit, Dei operibus non decere abuti, neque ex eo, quod abutamur aliquam illis imperfectionis notam incurrere, sed potiùs nobis maximum nocumẽtum inferre, & grauissimam culpam incurrere, dum res ab optimo Creatore productas in mala patranda assumimus contra voluntatem, & præceptũ benignissimi Creatoris.

Quid tamen est, quod cùm perfecta sint omnia Dei opera, & irreprehensibilia, solus homo hanc veritatem negare videtur, dum

A minimè contentus sua sorte, & modo, quo à
Deo cõditus est, se meliorem reddere cona-
tur pingendo se, renouãdo, & se aliũ reddẽ-
do, quam à Deo creatus est, in maximam
Creatoris cõtumeliam? Quod prosequitur
Tertul. lib. de cultu feminarũ c. 5. vbi contra
transfigurationẽ facierũ, & vultuũ, ac specie-
rũ transmutationẽ: de quo abusu tam multa
apud nostros, nostri hac tẽpestate cernimus
B ita ait: In Deum delinquunt, quæ cutem
medicaminibus vngunt, genas rubore ma-
culant, oculos fuligine collinunt. Displicet
illis nimirũ plastica Dei. in ipsis redarguunt,
reprehendunt Artificem omnium; reprehen-
dunt enim cũ emendãt, cũ adijciunt, vtiq; ab
aduersario artifice sumentes additamẽta ista,
id est, diabolo. Nã quis corpus monstraret
mutare, nisi qui & hominis spiritum malitiâ
transfigurauit? Ille indubitatè huiusmodi
C ingenia concinnauit, vt in nobis quodam-
modo manus Deo inferret. Quod nascitur,
opus Dei est: ergo quod fingitur, diaboli
negotium est. Diuino operi Sathanæ in-
genia superducere, quàm scelestum est? Serui
nostri ab inimicis nostris nihil mutuantur,
milites ab hoste Imperatoris sui nihil con-
cupiscunt: de aduersario enim eius, in cuius
manu sit, aliquid vsui postulare, transgressio
est, Christianus à malo illo adiuuabitur?
D Nescio an hoc ei nomen perseueret. Et
c. 6. eiusdem libri sic habet: Dominus
ait *Quis vestrûm potest capillum atrum* Matt. 5
ex albo facere, aut album ex atro? Hæ, n 36.
quæ reuincunt Deum: Ecce, inquiunt,
pro albo, vel atro flauum facimus gratiæ
faciliorem; quamuis, & atrum ex albo
conantur facere, quas pœnitet ad senectam
vsque vixisse. Prô temeritatem! Erube-
E scit ætas exoptata votis, furtum confite-
tur, adolescentia, in qua delinquimus, suspi-
ratur, absit à sapientię filiabus stultitia tãta.
Senectus enim cũ plus occultari studuerit,
plus detegetur. Hęc est æternitas nostra, de
capitis iuuẽtute, & c. 7. Mirũ quod cõtra Do-
mini pręcepta contẽditur, ad mensurã nemi-
nẽ sibi adijcere posse pronunciatum est Vos
planè adijcitis si nõ pudet enormitatis, pude- Matt. 6
at inquinamenti. Ne exuuias alieni capitis, n. 27.
forsitan immũdi forsan nocentis, & gehẽnę
destinati, sancto & Christiano capiti suppares.

Deus vos velari iubet; credo ne quarundam capita videantur. Atque vtinam miserrimus ego in illo die Christianæ exultationis, vel inter calcanea vestra caput eleuem, videre an cum cerussa, & purpurisso, & croco, & in illo ambitu capitis resurgatis: an taliter expictam Angeli in nubila sublevent obuiam Christo. Hodie vos Deus tales videat, quales tunc videbit, &c. quæ ibi prosequitur contra eas, quæ Dei opera mentiuntur, dum perficere volunt, & cum Dei perfecta sint opera, imperfecta potiùs reddunt.

Videndus hac de re erit Clemens Alex 3. pædag. c. 11. vbi inter alia ait ante med. Alienorum capillorum appositiones sunt omnino reijciendæ, & externas comas capiti adhibere est maximè impium, quæ mortuis pilis cranium induunt; cui enim manum imponit presbyter? Cui autem benedicit? Non mulieri, quæ est ornata, sed alienis capillis, & per ipsos alij capiti. Et post multa addit. Est autem absurdum eos, qui facti sunt ad Dei imaginem, & similitudinem tanquam architypum exemplar contemnentes, externum ornatum inducere, improbum humanum artificium Dei artificio præferentes, &c.

Quantumcunque tamen laboret humanum ingenium, & artificium, firmum opus Dei stat, nec illi addi potest quidquam, cuius perfecta sunt opera, vnde, & quæ addunt mulieres, seu homines (prô dolor!) se ornãtes, fictitium prorsus, fabulosum, & depictu est, ideoque Nazianz. in carmine ad Virginem huiusmodi ornatum appellauit artem efficiendi viuas tabulas, non verò viuos vultus, verásue pulchritudines. Et D Ambros. lib. 1. de virg. postquam multa hac de re dixit, tandem ait: Emitur hæc species, an habetur? Quantumcunque enim aliunde emitur, & additur, vera non habetur, etiãsi videatur. Vnde Clemens Alex. subnotat huiuscemodi subornantes, & pulchritudinẽ fucatis coloribus ementientes. quod quidẽ in causa est, vt inspectores citiùs & faciliùs defectus, quos superaddito ornatu tegere nituntur, deprehendant. Sic enim habet 2. pædag. cap. 12. Apelles pictor cùm vidisset quendam ex suis discipulis pinxisse Helenã multo auro ornatam: O adolescens, inquit,

A cum non posses pingere pulchram, pinxisti diuitem. Tales sunt Helenæ, quæ nunc sunt mulieres nõ verè pulchræ, sed multis fictæ, & ornatæ diuitijs. Bene Paulus earum ornatum iure abesse iubet; si enim sunt pulchræ, sufficit natura, non contendat ar cõtra naturam, hoc est, fraus minimè litiget cum veritate; sin autem sunt natura turpes, ex ijs, quæ sibi applicant, quod non habent, arguunt. 1. Tim. 2. n. 9.

Suffragatur Nazian. cùm eleganter appel-
B lat asc tam istam, & fucatam pulchritudinẽ, deformitatem potiùs, & fœditatem; sic enim habet Orat. 19. Natiua pulchritudine destituta ad colores confugiunt, atque tanquam in theatris se ostentant ob venustatem inuenustæ, atque ob fœditatem deformiores. Multa in hanc sententiam habet Cyprian. de disciplina, & habitu virg. vbi post medium ait: Non metuis ne artifex tuus te non a-
C gnoscat increpans vigore censoris & iudicis, & dicat; Opus hoc meum non est, nec hæc imago nostra est: cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti, expugnata est mendacio facies, figura corrupta est, vultus alienus est, Deum videre non poteris, cùm oculi tibi non sint, quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit. Illum tu sectata es, rutilos atque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo cõpta,
D cum illo pariter arsura. Sic ille arguit eas, quæ obliteæ verborum nostri tex. *Dei perfecta sunt opera*; adulterant opus Dei, non perficientes quidem, sed inficientes; non in melius reddentes, sed in peius deprauantes; vnde Hieronym. epist. 89. quæ est ad Virginem Demet. ait: Dignum est, vt imago Dei splendeat, & inde pulchra, inde sit compta, alioquin adultera est, & à diuino aliena cõiugio anima, si vllis alijs monilibus acquie-
E scit ornari, nisi illis quæ de thesauris sponsi per sancti Spiritus pignus accepit, &c. quibus ostendit ineptam esse diuino consortio, quæ opus Dei adulterando perficere nititur, cùm tamen perfecta sint opera Dei. Proindeque, & illi placent qui Dei opus conseruant, & exhibent, non qui adulterant, & deprauant, ideóque illi placens Iob proponitur simplex, & rectus. vbi Orig. Verus. nõ pictus. & apud Isaiam. cap. 17. n. 10. *Naghamanim*

manim, i. non picti, nec fucati Deo iucundi, & perpulchri sunt, at hypocritæ, qui formosi videri volunt, amantque meretriculari more
Mat. 6. n. 2. videri placereque hominibus externo apparatu, & fucata virtutum specie, Matth. 6. 2. Deo iniucundi, deformes, abominabilesque videntur.

Sed hoc in loco operæ pretiũ erit si postquam perfectionem operum Dei in naturalibus ostendimus, id etiam in supernaturalibus ostendamus, statimque se offert gratia, lumen gloriæ, beatissima Virgo Mater, & mysterium incarnationis, quorum de perfectione potiùs ad scholasticos pertinet, quã ad nos. Sed in gratiæ infusione id pro præsenti instituto obseruandum erit, quod eleganter aduertit D. Bonauen. tom. 6. in diætis salutis tit. de pœnit. & eius part. n. 5. probat enim, integram Deo à nobis faciendam confessionem, quia integram indulgentiam, & perfectam condonat Deus, suam largiendo gratiam; sic enim habet: Deus est Rex nobis, & in mensa Regia poni debent panes integri, non fragmenta. Deus enim non cõsueuit dimidiare veniam. Ideò totum hominem sanum fecit in sabbato, vt dicitur apud
Ioan 7. n. 23. Ioan. Et sicut magni mercatores in grosso non obolatam, non denariatam vendunt, sicut pauperes mercatores: pręceteris quia mercatura Dei est gratia, & venia est, res indiuisibilis, cùm ipse sit summus mercator: ista duo erunt indiuisibibia instar margaritę vel alterius lapidis pretiosi, qui totus emitur, vel totus dimittitur. Sic Seraphicus Doctor opus iustificationis & diuinæ gratiæ perfectum in Deo probat.

Hinc est quod Christus Dominus homines facto sanabat, & animo, & corpore, hinc quod Concilium Trid. sess. 14. c. 5. dimidiatam prohibet confessionem; magna siquidè offensio, & contumelia videtur irrogari perfectissimæ indulgentiæ, & gratiæ si Deo dimidiatè fiat confessio, cuius perfecta & integra est remissio peccati, sicut & perfecta illius sunt opera, vnde quia integrè, & perfectè peccata sua cõfessus fuerat Dauid, per-
Psal. 115. n. 7 fectã prædicat indulgentiã sibi à Deo factã, cùm ait: *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini inuocabo.* vbi Euthym. intelligit, Dauidem gra-

A tias Deo reddere propter dimissa omnia peccata, quo pacto etiam Hieron. exponit, legit tamen, *Dissoluisti vincula mea;* Nostra verò vulgata meliùs rem aperit; significat enim non dissoluta tantum, sed disrupta, confracta, & dissipata; quasi dicat: Non tantum aperuisti aliqua ex parte, vt in vinculis hominum contingere solet, quorũ veluti vnum aperitur, & vna tantùm pars
B dissoluitur, qua vinctus tenetur, non tamen confringitur, cæteris vinculis integris remanentibus, quibus adhuc vel idem homo, vel alius vinciri, & concatenari possit, at tu dirupisti vincula mea, & omninò in posterum confregisti, vt si fortè ego merear concatenari, aliunde, vel denuò quęrenda sit catena, cùm tu me liberando à prima, eam omninò diruperis & confregeris.

C Pro qua re notandum est, quod olim quãdo quis in vincula conijciebatur, & posteà de illius innocentia constabat, non tantum vincula & catenas euadebat solutus, sed insuper eadem vincula confringebantur, & disrumpebantur, ne deinceps possent inseruire ad comprehendendũ, & ligandũ aliquem, qua de re est optimus locus apud Iosephum lib. 5. de bello Iudaico c. 12. aliàs 1. vbi de seipso vincto, & per Vespasianum soluto sic ait: Recordatus Vespasianus si-
D gna, & alia (multa enim sibi contigerant imperium præmonstrantia) & Iosephi dicta, quibus eum, Nerone viuo, ausus fuerat appellare Imperatorem, admirabatur virum, quem adhuc habebat in vinculis: aduocatoque Mutiano cum amicis, & Rectoribus alijs, primum quam strenuus fuisset Iosephus, quantùmque popter eum laborasset exponit, deinde vaticinationes eius, quas ipse quidem timoris causa suspicaretur esse
E figmenta, tempus autem minas fuisse, & rerum exitus probauisset, vocatúmque ad se Iosephum solui iubet; hoc autem facto alij quidem rectores ex ea gratia, quam alienigenæ retulisset, præclara etiam de se speranda esse arbitrabantur. Titus verò qui cum Patre aderat: Iustum est, inquit, Pater vnà cum ferro etiam probro Iosephum solui; erit enim tanquam nec in initio vinctus sit si non dissoluerimus, sed inciderimus catenas. Namque id agi solet in his, qui non rectè

fuerunt vincti. Eadem Vespasiano placebant, A
& quidã interueniens securi catenas abrupit.
Ægesippus autẽ, qui velut interpres Iosephi
extitit, idẽ ait, & subinfert: Addidit Titus vt
frangerẽtur potius, quàm soluerentur cate-
næ, quod si frangerentur, ita esset, ac si non
esset ligatus.

Cum igitur peccatum mortale catena sit,
quæ ligat, cõprehendit, & concatenat miserũ
peccatorẽ tam fortiter, & indissolubiliter, vt
sola Dei sapientia, & potentia soluere possit; B
statim atq; peccatorẽ pœnitet, confitetur, &
indulgentiã precatur; nõ tã soluit Deus vin-
cula, & catenas, quam disrumpit, dissipat &
confringit. Olim nõ disrumpebantur catenæ
illis qui ob verè cõmissas culpas detineban-
tur, modò tamen misericors Deus, cuius per-
fecta sunt opera, perfectam largitur remissio-
nem, ita vt non soluat tantùm vincula, sed
dissoluat, & disrumpat, & in eum statum re-
ducat pœnitentem peccatorem, qui inno- C
centiæ videatur respondere, cum non ope-
riat, aut radat peccata, sicut hallucinati dicũt
Hæretici, sed dimittat & penitùs disrumpat;
sicut fatetur Dauid, cùm ait: *Dissoluisti*, sed
meliùs, *Dirupisti vincula mea*.

Videre hoc est in illo vincto à diabolo,
de quo Christus Dominus ait: *Cùm fortior
illo superuenerit, vniuersa eius arma, in qui-*
Luc. 11. n. 22. *bus confidebat, & spolia eius distribuit.* vbi
Haimo asserit vniuersa arma diaboli esse pec- D
cata, quibus nos vincit, & deuincit; hęc au-
tẽ Deus omninò aufert, & abijcit; perfectè si-
quidem sanat, & iustificat, cùm perfecta il-
lius sint opera. Vnde Aug. lib. de vera, & falsa
pœnit. ait: Impium est sperare à Deo dimi-
diatam veniam, & hominem, quem sanat,
perfectè sanat.

Probat hoc Ephræm tract. de pœnit. vbi
insanabile Dauidis vulnus ita sanatũ asserit, E
vt neq; cicatricem retinuerit vulneris. Illud
autẽ aduertendum est, plerosque, scilicet, ex
Patribus asserere, sanato vulnere peccati, ad-
huc cicatricem superesse, sicut videre est in
Athanasio libro de blasphemia in Spiritum
sanctũ. Basil. hom. de pœnit. & germano eius
fratre Gregor. Nyssen. Orat. non esse dolen-
dum ob eorum obitum, qui in fide discesse-
runt Chrysost. homil. 41. in Act. Apost. Cyrill.
Orat. in sanct. lauac. Orig. homil. 8. in Leuit.

A Hieron. epist. ad Rust. & habetur in Cap. to-
tum, & ibi Glossa in verbo, cicatrices, de
pœnitentia, distinct. 3. Cicatrices igitur in-
telliguntur peccatorum reliquiæ, quæ à Do-
ctoribus scholasticis, atque Summistis ap-
pellantur paruæ illæ dispositiones relictę in
anima ex pręcedẽtibus actibus peccaminosis,
ita D. Thom. 3. p. q. 86. art. 5. D. Antonin. 3.
par. tit. 14. cap. 16. Scot. in 4. dist. 15. quæst.
1. art. 5. Basol. ibi dist. 14. qu. 2. art. 1. & Ca-
B tecis. Rom. ex Concil. Trid. Hæ igitur prauæ
dispositiones aliquando remanent sublato
peccato, quia peccata non sunt, quamuis
ex peccato sint, & ad peccatum inclinẽt; per-
fecta enim à Deo iustificatio omnia peccata
disrumpit, & vincula omninò dissoluit, non
tamen vsquequaque verum est huiusmodi
cicatrices remanere, quin etiam aliquando a
Deo auferantur, sicut docet D. Thom. loco
cit. ad 1. Quod, inquit, contingit quãdo Deus
C tanta commotione conuertit cor hominis,
vt subitò consequatur perfectam sanitatem
spiritualem animę, non solum remissã culpã,
sed etiã sublatis omnibus peccati reliquijs,
sicut patet in Magdalena, atque ita accidisse
in Dauide, dubitandum nõ est. Tollit igitur
Deus aliquando ita peccata vt nec cicatricẽ,
nec vestigium aliquod in nobis relinquat,
quãquam semper ita auferat peccata, vt nullũ
prorsus remaneat, & ita perfectum est opus
D iustificationis, quod prosequitur Chrysost.
tom. 5. homil. 18. ad populũ, & hom. 3. de
pœnit. post med. vbi ita habet: Sic Deus de-
let peccata, vt neque eorum vestigium ma-
neat. In corporibus quidem non est ita: sed
quanquam millies conetur medicus, tametsi
vulneri medicinas addat, vulnus quidem
euanescit, sæpéque in facie vulneratus quis-
que vulnus quidem curauit, cicatrix verò
E remanet vulneris argumentum, faciei defor-
mitatẽ habens, atque si abolere contendat
mille medicus modis, nequit: repugnat e-
nim sibi naturæ infirmitas, artis, & medici-
narum imbecillitas: Deus autẽ cùm deleue-
rit peccata, sic delet, vt neque cicatrix, neque
cicatricis supersit indicium, non vestigium
quodquam, sed & cum sanitate decorem
elargitur. Post pœnæ liberationem, & iu-
stitiam inserit, atque peccantem coæqua-
lem facit non peccanti, &c. quæ prosequi-
tur in

tur in hanc sententiam, pro qua multus est idem Chrysost. tom. 1. procemio primo in Isaiam ad medium. Quibus similia habet Gregor. lib. 9. Epistolar. epist. 39. & Chrysol. serm. 3. de prodigo, vbi ait: Pater curat filij vulnera, ne filio cicatricem, næuum filio ne relinquat.

Hinc intelliges, cur ex ignobiliori opere liceat comprobare & colligere superius, & nobilius in Deo; etenim is cuius perfecta sunt opera, semper perfectiora intendit, eaque de illo intelligenda sunt, quando imperfectiora exercet. Reuerà maius, & perfectius opus fuit, Virginem Filium Dei concipere in vtero suo, quàm sterilem Elisabet & annis prouectam Ioannem concipere, & tamen ex minori hoc opere maius confirmat, dicens:
Luca. 1. n.36. *Ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filiū in senectute sua, &c. quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Videtur namq; inefficax ratio argumentandi ex eo quod facilius, & minus est ad colligendū id, quod perfectius; hac tamen colligēdi forma vsus est Christus Dominus; nam cum allatus esset ante illū paralyticus, ijs, qui circū stabant, dixit:
Mat. 9. n. 5. *Quid est facilius dicere; Dimittuntur tibi peccata; ac dicere: Surge, & ambula? Vt autē sciatis, quia Filius hominis habet potestatē in terra dimittēdi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam*: vbi à minori argumentatus est; nam remittere peccata, & iustificare peccatorem maius opus est, quàm sanare paralyticum, vel creare cælos, & terrā, imò & quod amplius est, quam dare gloriā sanctis, quia gloria datur ijs, qui eam iam merentur; gratia verò datur sine meritis, & sanare paralyticū, si pertinebat ad ostendendam potestatem remittendi peccata, cū finis nobilior sit ijs, quę conducunt ad finem, cōstat remissionem peccatorum magnificentius Dei opus extitisse. Et hoc etiam argumentandi modo vsus est Ambros. lib. de ijs, qui mysterijs initiantur cap. 9. vt probet Eucharistiæ fidem ex eis, quæ longè inferiora sunt, mirabilibus, quæ in Eucharistia reperiuntur. Ratio igitur huius rei est, quia Dei maiestas, & bonitas cum intendat magna facere potius, quàm parua, & cum Dei perfecta sint opera, si minora facit & imper-

A fectiora exequitur, maiora vtique & perfectiora operabitur.

Est etiam Deus perfectus iuxta illud, *Estote perfecti sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* Mat. 5. n.48. quod rectè Franciscus Lucas explicat, dicens: Neminem à dilectione vestra excludatis: non hunc ametis redamantem vos, aut volentē benefacere vobis; illum verò oderitis odio prosequentē vos, aut cōtempseritis à quo cōpendij nihil speB retis (imperfectus enim, ac mutilus amor ille sit) sed omnes amor vester cōplectatur, omnes diligite, sicut Pater vester perfectus est, omnes diligit, omnibus benfacit, in omnes diffundit bonitatē suā ita, vt etiam cum hominū malitiā, & ingratitudine certet, quāuis à nemine ipse emolumenti quidquā expectet, & pauci, vel redament beneficū. Sic ille describit Dei perfectionē in dilectione sua, & charitate, cuius longitudinem, latitudiC nemq; elegāter explicat Greg. 10 Moral. c 6.

Est etiam perfectus Deus in benefaciendo hominibus, suntq; beneficia illius perfecta, vnde non solū internum robur, sed externū quoq; decus respiciūt, & perficiunt illum in quē conferuntur. Apud Amos in cap. 7 proponitur Deus stans super murū litū, pulchrū Amos 7 n.7. (nimirū aspectu, beneq; formatū) & in manu eius trulla cementarij (sua enim manu, atque potentia, decorē & robur sui populi tuebaD tur Deus quasi parietem quendam calce superinducens) sic verò habet Hieron. Trulla cementarij, qua solent superinduci parietes, & non solum pulchritudinem accipere, sed & fortitudinē contra iniuriam imbriū. Subditur verò statim totius visionis expositio: *Ecce ego ponam* (.i deponam) *trullā in medio populi mei, & nō adijciam vltrà superinducere?* Superinduceit Deus quod ferme collabebatur, & ruebat, & erectum instruit;
E sunt enim Dei perfecta opera, & quæ, vel malitia sua, vel temporum decursu, vel inimicorum incursu corruunt, vel deficiunt, perficit & in integrum reducit, vnde Iob, cuius caro consumpta erat à supplicijs, reuertitur ad dies adolescentiæ suæ; & Naaman diuinitus mundatus à lepra, restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, & mundatus est Vi- Iob. 33. n.25. 4 Reg. 5 n.14. dendus hac de re Philo lib. de sacrif. Abel & Cain,

Cain, longe à princ. vbi ait: Teſtamentum
Dei figuratè dicuntur eius gratiæ, nec eſt
fas, vt ille quicquam imperfectum largiatur.
Itaque integra, abſolutaque ſunt dona ingeniti
omnia, &c. Optima ſunt quę habet
Ambroſ. in Pſalm 1. cùm explicat illa ver-
Pſal.1. ba: *Fructum ſuum dabit in tempore ſuo.*
n.3. vbi ita habet: Ligna terrena fructum non
dare, ſed ferre dicuntur. Sed lignum vitæ ac
ſapientiæ dat fructum, hoc eſt, largitur & donat.
Rurſus illud occurrit: Si lignum eſt ſapientiæ,
cur in tempore dabit, & non ſemper?
Ne fortè graue ſit nobis hoc ſentire de
Chriſto, ſed tu, qui legiſti, quia diſpenſatorē
fidelem, & prudentem conſtituet Dominus
ſuper familiā ſuā, vt det illis in tempore tritici
menſurā. In tēpore vtiq;, nō ſemper. Tur-
Luc.12. bari vtiq; nō debes. Poteſt ſapiētia ſemper fru-
n.42. ctū dare, ſed quia ſapientia eſt, debet ſapiēter
dare, diſpēſare prudenter. Tunc debet ſemper
dare quando nos plenā menſurā poſſumus
accipere, nunc non poſſumus in hoc ſæculo
ſuſtinere, nouit ſapientia quibus & quando
dare debeat, quæ nec folium amittit ligni ſui,
&c. quibus oſtendit Ambroſ. Dei perfectionem
in beneficijs conferendis, & occurrit
obiectionibus, quæ Dei largitati poſſunt
opponi, dum cùm poſſit ſemper benefacere,
in tempore tantum facit, & cùm omnibus,
aliquibus tantùm concedit & cùm omnia
Matth. omnibus, *Vni dat quinq; talenta, alij duo, alij*
25.n. *verò vnū; vnicuique ſecundùm propriā vir-*
15. *tutem*, quod perfectiſſimam benefaciendi
rationem in Deo probat.

Probat inſuper, & perfectiſſimam operandi
rationem in Deo id, quod ſponſa in
Cant.5 commendationem ſponſi ſui ait: *Manus eius*
n.14. *tornatiles aureæ plenæ hyacinthis.* Per manus
autem intelligi opera notiſſimum eſt, vt
videri poteſt apud Ambroſ. de virg. 3. Aug
epiſt 119 Greg in 1. Reg. 16. & 21. Moral.
c 7. & 22 Moral. c. 10 & hom. 13. in Ezech.
Hieronym. in. c 2. Sophon. & Matth. 8. &
epiſt 70. & paſſim alibi. Hæ igitur manus,
dicuntur tornatiles, quia nihil illis ad perfectionem
defuit, ſicut teſtatur de Filio Dei
vox populi, Marc. 7. *Bene*, (id eſt, optimè,
more Hebr.) *omnia fecit*; vnde Diuinitatem
Marc. tem eius Iudęi credere tenebantur, vt ipſe-
7.n.37 met apud Ioan. teſtatur: *Si non facio opera*

A *Patris mei, nolite mihi credere; ſi autem facio,* Ioan.10
& mihi non vultis credere, operibus credite: n.37.
*vt cognoſcatis, & credatis, quia Pater
in me eſt, & ego in Patre.* Etenim qui torno
operatur, faciliùs, citiùs, atque perfectiùs
operatur, ſic & Deus homo ſolo nutu, voluntate,
imperio interdum, & taciturnus,
nam natura Conditoris ſui tacitum nutum
ſentiens promptè obtemperabat. Ipſe namque
erat, & eſt antiquus, & primæuus tor-
B nator, qui tornauit cælum, & terram, &
ſphæricos Solis, & Lunæ, cæterorúmque
planetarum orbes, ac corpora, torno ſuo. i.
imperio velociſſimo: vbi notanda venit
Hebr. lectio apud Vatab. *Manus eius, vt orbes
aurei*; quaſi dicat, (exponit Vatabl.) Opera
Domini ſunt perfectiſſima. Etenim veteres,
ea, quæ perfecta erant, orbiculata, ſeu
circularia dicebant, imò, & non ſolum Deū,
cuius etiam principij, finiſque nuſquam ap-
C parentis ratione habita ex hieroglyfico circuli
Ægyptij intelligebant, quod etiam ad
Perſas, Turcáſque deuenit, ſed etiam ipſam
perfectionem indicabant circulo, quod figurarum
ea ſit vndequaque perfecta, vt videre
eſt apud Valerian. lib. 39. tit. de circulo, &
Ariſt. 1. Ethic. c. 13. vnde & Dionyſius
Areop. lib. de Diuin. nomin c. 4. definiens
diuinum amorem, dixit eſſe circulum, qui
initium in bono habuit, & in bonum tandē
D definit. Aureæ verò dicuntur propter ſummam
ſapientiam, qua Deus in operationibus
ſuis procedit. Cúmque manuum Dei
ſint perfectiſſima opera, Philo ille Cyprius
ſatis accommodè hęc verba retulit ad opus
paſſionis Chriſti Domini. Tunc enim, inquit
ille, Chriſti manus tornatiles aureæ factæ
ſunt, cum eas pro ſalute noſtra crudeliſſimis
clauis confixas in vitæ ligno extendit: quæ
E quidem ob diuiniſſimam puritatem & innocentiam,
admirandáque opera, iure aureæ
etiam prædicantur. Plenæ verò Tharſis ſecundum
70. dicuntur propter gentium ad ſe
conuertendarū plenitudinem; Tharſis enim
conuerſio gaudij interpretatur. Cum enim
Ieſus in cruce manus ſuas extendit, tunc ad
ipſum ſumma cum lætitia ſe conuertit Ec-
cleſia, dicens: *In velamento alarum tuarū* Pſa.60
ſperabo; manus enim ſuas ſponſus extendit n.5.
velut auis ad protegendos pullos ſuos à rapacitate

pacitate bestiarum,& ne diutiùs ab ingluuie dæmonum immanissimorum deuoraremur. Sic ille; cui nos accinentes dicimus rectè dici manus Christi Domini tornatiles aureæ, cùm perfectissimum opus nostræ Redemptionis absoluit. Vnde, & veluti de completo,&orbiculato opere dixit: *Consummatum est.* *Ioan.19 n.30.*

Cùm igitur perfecta sint opera Dei, debemus & nos quàm maxime poterimus eniti, vt perfecti simus in operibus nostris ad imitationem diuini Parentis qui totus perfectus est,illud deinde præ oculis habentes, ne imperfectionibus nostris imperfectū reddamus Dei opus. Pro explicatione igitur nostræ perfectionis aduertendum est, illam dici à Paulo secundum charitatem; sic enim habet: *Super omnia autem hac charitatem habete, quod est vinculum perfectionis*, vnde, & Ioan.in.1.sua Epist.ait: *Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Nam,sicut dixit Aug.in Psalm. 31. quod credit homo, fidei est; quod operatur,caritatis,&c.quæ prosequitur, ostendens caritatem esse principium perfectè operandi,sicut fides principium cognoscendi,quod etiam docuit scitis illis verbis lib. confes.c.9. Amor meus pondus meum, illo feror quocúque feror; quibus coniungenda sunt quæ habet Areop.in Ecclesiast.hierarc. c.1.& Cyrill. Alexan.c.14. Ioan. Explicans autem magis Aug.lib.de doct. Christ.c.22. in quo consistat hæc perfectio,ait:Tunc optimus est homo, cùm tota vita sua pergit in incommutabilem vitam, & toto affectu inhæret illi. Quibus similia habet lib. 10. cófes.c.20. vnde iam intelligetur cur perfectionem collocauerit Christus in relictione temporalium, quando adolescenti dixit: *Si vis perfectus esse,vade, & vende omnia, quæ habes.* Etenim spes adipiscendarū aut retinendarum rerum temporalium venenum caritatis est, sicut dixit Aug.lib.83.quæst.q.36.pluraq; hac de re habet Greg lib.2. Moral.c.27. Aug lib.7. de ciuit.c.4. Hieron. epist ad Demet. & passim alibi. *1.Ioan. 4.n.8.* *Mat.19 n.21.*

Si verò perfectio nostra consideratur in obseruatione mandatorum, sanè Greg.hom. 27.in Euang. omne mandatum de sola dilectione esse cócludit, & omnia præcepta esse vnū in radice dilectionis; maximéq; hoc in loco obseruandū venit id, quod aduertit Chrysost.hom.8.in epist.ad Coloss.ante mediū, vbi dixit,dilectionē esse vinculū perfectionis, quo .s.anima Deo concatenatur, & perfectissimo bono adhæret, vt inde perpetuam sortiatur perfectionē; sic enim habet: Nō dixit Paulus, Vertex, sed quod maius est, vinculum, hoc enim est magis necessarium; nam vertex, quidem est intentio perfectionis: vinculum autem est complexus, & comprehensio eorum, quæ perfectionem efficiunt tanquam radix. Hinc est quod Bernard.ser.2.in Cant. imperfectum ostendit fuisse amorem Petri, quia non adhęsit Deo per amorem, sed timore mortis succubuit, & ab illo separatus est; cùm tamen fortis sit vt mors dilectio. Et ser.1. de omnibus Sanctis post medium corrigit amorem, quo Adamus vxorem prosequebatur, dicens: Videamus nunc quantū diligas Euam. Vidit Dominus igneum tenens gladium in vltionem præuaricationis; oppone te discrimini propter illam, & dic: Domine, mulier infirmior est, mulier seducta est: mea est iniquitas, meum peccatum: in me solum vindicta procedat. Sed non loquitur sic; *Mulier*, inquit, *quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi.* O peruersitas! pœnam pro ea suscipere refugis, & culpā admittere, non recusasti? Quomodo, prò dolor! omnia confudisti, perniciose misericors, vbi seruus esse debueras, & perniciosus crudelis, vbi misericordiam impendere oportebat? Nā delinquere propter illam nullo modo; satisfacere verò pro ea, libenti animo debuisti. Sic enim oportet fieri fratres, vt nunquam propter alium homo peccet, quod est iustitiæ; & libenter aliena peccata portet, quod est misericordiæ, &c. Imperfectus itaque deprehensus est amor, quia statim destitit ab officio; vera autem dilectio vinculum est, quo tenetur quis, & retinetur in officio. Si autem amor sit erga Deum, vinculum perfectionis est; caritas enim animam Deo alligat, & coniungit, in qua coniunctione, & dilectione perfectio nostra conspicitur. Vnde intelliges illud Matth 5 *Estote perfecti sicut & Pater vester perfectus est*, vbi, & perfectio proponitur, & filiatio Dei assignatur; quibus verbis ad- *Can.8. n.6.* *Genes. 3.n.12.* *Matt.5 n.48.*

1\. Ioan. 4 n. 7. bis adiungenda sunt, illa ex 1. Ioan. *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.* Etenim perfectio nostra in filiatione Dei consistit, filiatio verò in eo, quòd diligamus Deum & proximum, sicut bene, licet obscurè, notauit D. Aug. ad cit. loc. Ioan. Clariùs verò Caiet. dũ dixit, dilectionem esse veluti formam constitutiuam filiorum Dei. Vbi statim illud sese offert difficile, & obscurum, cur. s. amor constituat filios Dei, non verò scientia, & intelligentia, cum tamen hæc videatur in nobis exprimere diuinam similitudinem, quæ ad rationem; filiationis pertinet, ea siquidem sola cognoscimus, quorum expressam habemus imaginem in nobis, vt modò ex Philosophia supponimus apud lib. 3. de anima c. 8. q. 3. vnde in Theologia Filius Dei propterea dicitur, & est verbum, quia procedit vt expressa imago, & similitudo ex vi suæ processionis. Qui de re videndus Suar. lib 9. Trinit. c. 1. & 2. Et Spiritus sanctus non est Filius, neque dicitur, cùm tamen partus sit diuini amoris. Quid igitur est quod diligẽtes Deum, filij Dei dicuntur: ij verò, qui non diligunt, non sunt perfecti, neque filij Dei; addit verò Aug. quamuis Basilicas intrent, quamuis prophetiam adepti sint, filij Dei non sunt, imò quãuis baptismum, & sacrosanctam Eucharistiam recipiant. Ratio igitur esse videtur, quia potest quis sacramẽta accipere, & tamen malus esse, amare verò nequit in malitia permanendo, quod optimè notasse videtur Chrysost. hom. 71 in Ioan. post medium, vbi ponderat præceptum de caritate, & dilectione traditũ fuisse à Christo Domino, cùm iam discessisset Iudas, imò & Ioannes id notasse videtur quando dixit: *Cum accepisset ille buccellam, exiuit continuò; & cùm exiisset, dixit Iesus: mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicẽ.* Hæc autem, inquit Chrysost. post proditoris abitum verba fecit, cùm tamen præsente Iuda primum sacrificium corporis, & sanguinis Christi sit celebratum, imo & cùm ipse proditor, sicut probabilior fert sententia corpus, & sanguinem Christi communicauerit, neque defuerit sacrificio qui defuit amoris precepto: potuit enim falso communicare, amare non potuit. Hinc est quod dilectio sit veluti forma assimilatiua Deitatis, sicut & A similitudo paterna in filijs; licet enim per scientiam, notitiam, aliasue virtutes similes Deo reddantur homines, id sanè est veluti per repræsentationem mortuam, non tamen per imitationem viuam; at repręsentatio vel in mortuo corpore reperiri potuit, charitas verò non nisi in viuo, Deus autem viuos voluit habere filios, & sibi similes in perfectione dilectionis.

Ioan. 13 n. 3.

Pulchrè quidem dictum est ab illo Legato Teutonorum, de quo Plin. lib. 35. c. 4 post medium: Cùm in Romano foro proposita esset illa pastoris senis cũ baculo imago, interrogareturque, quanti eum æstimaret: sibi donari nolle talem viuum, verumque. Cæterum negandum non est quod quamuis ea imago exprimeret pastorem, pastor verus non fuerit, sed pastoris statua; neque enim sola repræsentatio sufficiebat ad constituendum verum pastorem, vnde qui generationẽ definiunt, eam dicunt esse processionem viuentis à principio vitæ coniuncto, idque per modum similitudinis; neque enim generasse dicetur qui similẽ sibi effinxit statuã, maximè verò, qui viuentem efformauit, quãuis sibi dissimilem in indiuiduo, vnde Philo, lib. plantat. Noë, statim post principium explicans ea verba, *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ*, ait: Necessum est, vt qui eũ recipit, emittentis imaginẽ referat: mortua namque potest esse imago, charitas verò, quæ per dilectionem Deum imitatur, mortua esse nequit; & Hilar. can. 2. sup. Mat. Dignitas originis in operum consistit exemplis, nunquam verò homines propiùs ad Dei similitudinem accedunt, quàm cùm benefici sunt amatores, & imitantur Deum, cuius perfecta sunt opera in perfectione diligendi, & benefaciendi; sicut prosequitur Philo, lib. de creat. princ. & lib. de Iud. Gen. 1. n. 7.

Consistit igitur tota nostra perfectio in dilectione, quã ita Deũ diligimus, vt in eo, & propter eum, proximum etiam diligamus; pro qua re illud aduertendum est, quod quãdo omnium Creator quamlibet rem sigillatim producebat, eã in singulari approbabat: deinde verò videns cuncta quæ fecerat, omnia iterum commendauit: in qua duplici approbatione illud insinuare videtur, se minimè con- Gen. 1. n. 12. & 31.

mè contentum si creaturæ absolutam tantùm habeant bonitatem.i.secundùm speciē, & naturam suam, sed insuper velle, vt relatiuam habeant bonitatem, in ordine s. ad cæteras creaturas. Nam sicut dixit Aug lib, de bono viduitatis c.6. habent oculi in corpore magnum honorem, sed minorem haberent si soli essent, & alia minoris honoris membra non essent: in cælo ipso sua luce Sol Lunam superat, sed non vituperat; stella ab stella differt in gloria, non dissidet in superbia. Ideò fecit Deus omnia, & ecce valde bona; non tantum bona, sed etiam valde bona, non ob aliud nisi quia omnia. Nam & per singula opera dicebatur: vidit Deus quia bonum est. Vbi autem omnia nominata sunt, additum est, valde: meliora enim quędam singula: sed meliora simul omnia, quam qualibet singula. Sic Aug. cui annectendus Leo Papa ser.10. de Quadrages. post princ. cū ait: Cùm omnes, & singuli quique fidelium, vnum idemque Dei templum sint, sicut perfectum hoc in vniuersis, ita perfectum debet esse in singulis: quia etsi non eadem est membrorum omnium pulchritudo nec intenta varietate partium, meritorum potest esse parilitas: communionem tamen obtinet decoris connexio charitatis: in sancto enim amore consortes, etiamsi non ijsdem vtuntur gratiæ beneficijs, gaudent tamen inuicem bonis suis, & non potest ab eis extraneum esse quod diligunt, quia incremento ditescunt proprio, qui profectu ditantur alieno. In hac, dilectissimi, vnitate Sanctorum, vbi idem amatur, idem diligitur idemque sentitur, nec superbis locus est, nec inuidis, nec auaris: & quidquid est illud, quod aut vanitas gloriatur, aut ira sæuit, aut luxuria lasciuit, non in Christi fœdere, sed in diaboli parte censetur, longéque à sedibus pietatis excluditur. Qua de re videndus D Thom. 2.2.q.184. art.2 vbi bene perfectionem charitatis pertractat in resp. ad 3. dicens: Potest & circa dilectionem proximi duplex perfectio attendi sicut & circa dilectionem Dei: vna quidem, sine qua charitas esse non potest, vt. scilicet, homo nihil habeat in affectu, quod sit cōtariū dilectioni proximi: alia autem, sine qua charitas inueniri potest; quæ quidem attenditur tripliciter; primò quidem secundùm extensionem dilectionis, vt .s. aliquis non solum diligat amicos & notos, sed etiam extraneos, & vlterius inimicos. Hoc enim, vt dicit S. Aug. in Enchiridio c.73. est perfectorum filiorum Dei; secundo secundùm intensionē, quæ ostenditur ex his, quæ homo propter proximum contemnit, vt .s. homo contemnat nō solùm exteriora bona propter proximum, sed etiam afflictiones corporales & vlteriùs mortem, secundùm illud Ioan. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suā ponat quis pro amicis suis.* *Ioan. 15 n. 13.* Tertiò quantum ad effectum dilectionis, vt .s. homo pro proximis impēdat nō solū temporalia beneficia, sed etiam spiritualia, &c. Et nihil magis intendat quam aliorum bonum, vtilitatem, profectum. Vnde Clemens Alex. Orat. ad gentes ait: Multi in vnā cogi dilectionem festinemus, beneficio affecti prosequamur vnionem. Quæ est autem ex multis vnio? Cum ex vocum multitudine, & dispersione diuinam ceperit harmoniam, sit vnus concentus, vnum chori ducē sequens, & magistrum verbum. Similia habet 1. pædagogi c. 12. & cap. 13. ad finem, vbi ait: Christianorum vita, quam nunc instituimus, est quidam conuentus, ac congregatio rationalium actionum, &c. Cōmendat sponsus hanc suorum fidelium charitatem Cant. 4. cum alloquitur Ecclesiam suam, dicens; Emissiones tuæ paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus. Vbi in rem præsentem Theodoret. ait: Per malum punicum charitas intelligitur; quandoquidem sub vno eiusdem mali cortice multa sunt grana, ita mutuò inter se conseruata, vt se vicissim non comprimant, nisi aliqua putredo in medio nascatur, &c. Hoc sanè admodum placet sponso si talē charitatis compagem, & vnionem videat sub vna fide, & professione. Optima sunt quę in hanc sententiam habet Fulgent in prolog. lib ad Monim. Ex quibus iam patet quomodo imitari debeamus in perfecto opere dilectionis Deū, cuius perfectissima sunt opera; qui enim Deum imitatus fuerit in præcipuo opere, facilè imitabitur in cæteris prout potuerit. Denique pro perfectione Dei in operibus suis, videnda sunt quæ diximus ad Canticū

Q 2 Moysis

Moysis text.1.annotat.4. ad finem,vbi per præsentem locum cum Bernardo exposuimus. Videndusque erit Chrysostomus tom. 6. hom. de Anna,quæ est prima post medium illius.

ANNOTATIO II.

Fidelis Deus, tum dicendo, tum promittendo, proinde in vtroque illi adhærendum.

Fidelis hoc in loco deduci videtur à fide, quam Cicero 1.offic.sic definit: Fides est dictorum, conuentorumq; constantia, & veritas;quo sensu apud Terentium dicitur: Sed ijs quas semper in te intellexi sitas fide, & taciturnitate. Hinc dare fidem dicimus aliquid promittere; & Virgil. Accipe, dáque fidem; & Isai. in hoc sensu
Isai.11. n.5. dixit de Filio Dei in carne: *Erit fides cinctorium renū eius*;nam cum Christus Dominus fidem virtutē Theologicā non habuerit, vt videri potest apud D. Tho. 3.p.q.7. art.3. sensus erit: Accingetur fide.i.fidelitate,quia promissis stabit, & veritatem loquetur; quo etiam sensu Lyran. & alij intelligunt illud
Tren.3. .23. Trenorū: *Multa est fides tua*.i. fidelitas tua in adimplendis promissis, & verè loquendo, vel etiam multa est fides quam de te habemus, quę inde ortum habet, quod fidelissimus sis in verbis, ac promissis.

Hanc igitur Dei fidelitatem, & veracitatē
Psal 88 n.5. confitentur sancti Angeli, siue iusti, de quibus Dauid: *Confiteātur cæli mirabilia tua Domine, & veritatem tuā in Ecclesia Sanctorum*. vbi Theodor.habet: Æquū est, vt cælestes illæ virtutes mirabilia tua confiteātur,neq; mirabilia tantūmodo,verum etiam
Psal.88 n.37. veritatē,& fidem Similia sunt quę habet idē Theod.ad illa verba Psal. *Thronus eius sicut*
Psal.30 n.6. *Sol,&c.& testis in cælo fidelis* Vltima enim verba sic explicat:Horū omniū quæ superiùs promissa sunt,est testis in cęlo fidelis,ipse nimirū Deus,qui ea promisit,& cōpleuit.qui etiā veritatis Deus dicitur ab eodē Psalmi-

A sta, vnde Abac.*Si morā fecerit,expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit*.i.citissimè,accertissimè veniet. Hinc est quod Paulus ait: *Neq; tentemus Christū,sicut quidā eorū tentauerūt,& à serpentibus perierunt*. vbi Apostolus loquitur de diffidentia Israelitarū in deserto;tunc verò addit:*Tentatio vos non apprehendat, nisi humana*:vbi si quæras, quænā tentatio sit præter humanā, seu quæ tentatio sit humana, D. August. lib.quæst. noui testam.q.52.tom.4.ait, quod tentatio
Abac.2 n.3. 1.Cor. 10.n.9.
B hoc in loco idē est quod diffidentia;& proinde sensus Pauli est: Quando diffidendum vobis erit,sit vestra diffidentia de hominibus, qui incerti, infideles,ac mendaces esse solent;nō verò de Christo,qui Deus,& homo est,proinde fidelis,&absque vlla iniquitate, in quo gentes sperauerunt, & qui ideò dicitur Deus spei, qui gaudio replet omnes, qui illi fidunt,& in eo sperant,cum nullatenus deficere,aut mentiri possit. Rom.15 n.12 Sup.n. 13.
C

Conquestus olim Hierem.de Deo, quasi in verbis ipsius defectus aliquis posset reperiri,ait: *Quare factus est dolor meus perpetuus,& plaga mea disperabilis renuit curari?Facta est mihi quasi mendaciū aquarum infidelium*; ac si dicat Propheta,sicut eum ibi exponit Brix. Quare eris mihi instar putei aquā falsò promittentis, & instar aquarū instabilium, quæ non semper fluunt? Ionatas Cap.15 n.18.
D (.s.Chaldæus) sic vertit: *Non sit mihi verbum tuum in mendacium,& quasi scaturigo aquarum, cuius aquæ deficiunt. Promisisti ergo te facturum me murum æneum, & ego ad hoc nihil promerui: tantū malorū vim in me irritaui*. Sugillāti igitur Dei verba falsitatis, sic statim respondet diuinū oraculum: *Si conuerteris,conuertam te, & ante faciem meam stabit: et si separaueris pretiosum à vili,quasi os meum eris: conuertentur ipsi*
E *ad te, & tu non conuerteris ad eos*. Vbi idē Brix.sic in præsens argumentum rem conficit: Quoniā Propheta peccauerat per prima verba animi commotionem ostendens, redarguitur hic à Domino.Si reuersus fueris, hoc est, si pœnituerit te huius incredulitatis tuæ, qua etiam verbum meum sugillas: & pro virili tua conatus fueris ad te reducere populum rebellem, & ex impijs facere iustos, eris quasi os meum, & quod tibi promisi

promisi, præstabo, & quidquid dixeris, ratũ, ac firmum erit, ac si ego dixissem, conuertetur ipsi ad te, hoc est, cupient amicitiam contrahere tecum: Sic ille ostendit os Dei, eiusque verba nullum prorsus pati posse veritatis defectum, imò instar diuiniores esse homines veraces, & qui veritatem sectantur.

Quod si velis huius fidelitatis in Deo rationē altiùs rimari, inuenies, quod cùm aliquis falsum asserit, & mendaciũ affirmat, id vel propter ignorantiã veritatis cōtingit, aut propter malitiã, quia. s. aliquē decipere vult qui ita loquitur; at tam ignorantia, quã malitia repugnant Deo, ergo & falsitas etiam repugnabit. Assumptum probo, quia de ratione primæ veritatis est, quod sit summè sapiens, & summè bona; hæc enim duo attributa includuntur in conceptu intrinseco, & ratione primæ veritatis; vt planè cōstat, & alibi probatum suppono: summæ verò sapientiæ aperta sunt omnia, & nuda; proindéq; falli non potest, summa verò bonitas fallere nequit; aut decipere, neq; ex malitia, neque ex ignorantia. Insuper etiã hoc probatur, quia eodē modo competit Deo immutabilitas, & veracitas, vt mox dicemus: sed Deus de potētia absoluta mutari non potest, igitur neque per eandem potest recedere, à sua veracitate qui fidelis est, & absque vlla iniquitate. Multa hac de re habet noster Scalante lib. 5. de quant. relat. &c. sacræ Script. c. 7. vbi satis eruditè pugnat pro veracitate Dei. Videndus Plutarchus in tract. de Iside, & Osiride, vbi ait: Nihil, vel maius hominem accipere, vel dignius dare munus homini Deũ posse veritate; reliqua enim videtur Deus largiri non tanquã tibi propria, & peculiaria. Et Ælian. lib. 12 de varia historia tradit, Pythagorã affirmasse res duas hominibus longè pulcherrimas datas diuinitus, cũ Deorum immortaliũ operibus comparandis; veritatem, & beneficentiam. Respondisse quoque Demosthenem refert Alex. Tyr. ser. 8 Simile Deo habere homines benigna facere, veritatem diligere. Idemque Pythagoras teste Hieron. in 3. apolog. aduersus Ruff. aiebat, veritatem post Deum colendam; & sanct. Nicolaus Oresm, trac. de monet. mutat. c. 13 ait, Antiquitus in monetis excudi imaginem Dei, &

A crucis, ad probandam verã monetam, & falsam, quasi hoc non potuerit melius cōprobari, quam apposita effigie Dei fidelis, qui solus excludit omnem falsitatem, & veritatem impertiri potest.

Cùm ergo fidelis & verax sit Deus in dicendo, & promittendo adeò, vt cæteros Dei titulos hic videatur excedere, & ipsemet Deus potiùs de veritate velit laudari, quàm de qualibet alia re; vnde Dauid dixit: *Adorabo ad templũ sanctũ tuũ, & confitebor nomini tuo, super misericordia tua, & veritate tua, quoniã magnificasti super omne nomen sanctũ tuum*: quorum verborum sensum sic elicit Agell. Laudabo te de misericordia, & veritate, quod eloquium tuũ supra omne nomē magnificaueris, & euexeris. i. omnia alia tua nomina & laudes, quæ tibi iure debētur & tribuuntur, extuleris, at de fide promissorum tuorum, quod ea fidelissimè serues, magis quam de vlla alia laude celebrari volueris; cùm omne nomen, omnem famam quæ de te prędicari potest, tuo eloquio, ac promissis fidelibus vincas, & superes.
Psal. 137. n. 3
B
C

At poterit quis subijcere hoc in loco id, quod Christus Dominus dixerit: *Si ego testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verũ*, etenim Christus Deus erat; proinde, si illius testimonium ratũ, verũque non est, neque ipse verax, & fidelis est. Miratur quidē hoc dictum Christi Seruatoris Aug. ser. 43. de verbis Dñi secundùm Ioan. in principio, & ait: Quomodo ergo non est verũ testimoniũ veritatis, nónne ipse est qui dixit: *Ego sum via, veritas, & vita?* Cui ergo credendũ est, si veritati nō est credendũ: Profectò enim nō vult credere nisi falsitati, quinō elegit credere veritati. Et Greg. 29. moral. c. 6. Quis est veritas nisi ille, qui dixit: *Ego sũ via, veritas &c.* Soluit igitur Aug. difficultatē in hunc modũ. Dictũ est hoc secũdùm ipsos, vt sic intelligas & his verbis hunc sensũ concipias: *Si ego testimoniũ perhibeo de me, testimoniũ meum non est verum*, id est, sicut putatis? ille enim nouerat, verum esse de se testimonium suum, sed propter infirmos, propter incredulos, propter nō intelligentes, Sol lucernas quærebat: fulgorem quippe Solis lippitudo eorum ferre non poterat, ideò
Ioan. 5. n. 31.
D
Ioã. 14. n. 6.
E

ideò quæsitus est Ioann. qui testimonium A perhiberet veritati. Sic Aug. nodum soluit, cuius clarior solutio erit, in priori tamen fundata, si ponamus sensum prædictorum verborum esse: si testimonium, quod de me perhibeo, nullo alio argumento, aut testimonio probo, quam exterioribus verbis, & humana ratione, aut auctoritate tantummodo quæ apparet, nullatenus fide dignum est, nec verum censendum, licet à parte rei verū sit. Cæterum non ego meo humano, exterioríque nitor testimonio, sed diuino, operibus nempe, & diuinitatis argumentis, ac signis corroborato. Ita ferè Ambros. lib. 5. de fide c. 5. Athanas. Orat. cont. gregal. Sabell. Cyrill. Alex. lib. 2. in Ioan. c. 147. & Chrysost. hom. 39.

Veritatem itaque suam, quam Deus tanti facit, voluit publicâ testificatione ratam haberi, quando in limine, & ingressu promissę terrę iussit prægrandes erigi lapides, eosq; leuigare, & ædificare altare, ac super eo holocausta Domino offerre, vt constat ex c.

Deut. 27. n. 4 & seq. 27. Deut. vbi Oleast. ait: Hoc ideò iussit, vt testaretur huiusmodi Scriptura, se iam illis promissa impleste, restare verò, vt ipsi etiam promissis starent, non colendo alium Deum.

Quinimò, & quod Deus in vno testamēto promisit, in alio impletū videri, & comprobari voluit, vnde Abac. dixit: *In medio*

Abac. 3. n. 1. *annorum viuifica illud.* 70. habent: *In medio duorum animalium.* quem locum de duobus testamentis intelligunt ij, quorum, suppresso nomine, meminit ibi Hieron. vt sit sensus: Cognosceris verus, & probaberis fidelis quādo ea, quę in vno testamēto promisisti, in altero adimpleta deprehenderint homines, & inter vtrumque cohærentiam aduerterint, quæ omnia tuam infallibilem veritatem magnopere testantur.

Quod etiam ex eo confirmatum volumus, quod libri, in quibus Dei verba continentur, vetus, nouumque testamentum dicuntur, idque non aliâ ratione factum esse videtur, quàm vt intelligeremus firmissima, veracissima, ac fidelissima verba Dei, qualia prorsus sunt verba testatoris, de quibus in iure habetur esse fidelissima, vnde etiam D. August. lib. de vnit. Eccles. c. 11. tom. 7. colligit, verbis extremis dictis à Christo Domino necessariò esse præstandam integram fidem, quia nouissima verba erant hominis morientis; sic verò habet: Cum nouissima verba hominis morientis audiuntur ituri ad inferos, nemo eum dicit esse mentitum, & impius iudicatur hæres, qui forte illa contempserit. Quomodo ergo effugiemus iram Dei, si vel non credentes, B vel contemnentes repulerimus verba nouissima, & vnici Filij Dei, & Domini nostri, ac Saluatoris ituri in cælum, & inde prospecturi? Sic Augustinus nouissima verba Christi morientis, & testatoris fidelissima vel saltem ex hoc capite probat, imò & omnia Dei verba quæ in vtroque testamento continentur fidelissima comprobātur, cum ideò testamenta dicantur.

Hæc est ratio, cur Propheta diuino afflatus numine, & Dei verba proferens dixerit: Psal. 44 n. 2.
C *Lingua mea calamus scribæ*, seu *Stylus*, vt dixit Symmachus, *Scriptoris*, sicut legit Cyprian lib. 1. cont. Iud c. 29 seu *Notarij*. Vult ergo Propheta verba sua, vel potiùs Dei, ore Vatis prolata nequaquam vana esse, mendacia, & in aërem desinentia, sicut plerumque esse solent hominum dicta, sed esse veluti perpetua monumenta, & verba in ære exarata, quibus summa fides apud homines habetur; vt sit sensus: Non volabunt nec D euanescent; imò quod ego loquor cum sit à Deo inspiratum; & ego veluti calamus ad depingendos characteres Deo dictante inseruiam, tam diuturnum erit, ac si scriberem in plumbi lamina, vel celte sculperem in silice, vel stylo scriptoris publici, vel notarij vteret: quod acutè videtur attigisse August. cùm ibi ait: Quod lingua dicitur sonat, & transit, quod scribitur manet.

Sunt itaque Dei verba veluti perpetua E monumenta, quibus inconcussa adhibenda est fides, quæ etiam fuit ratio cur Dei verba paucissima nobis proponantur, vt in maiori pretio habeantur, maiorque illis adhibeatur fides, id in singulis personis sic ostenditur, etenim Diuinus Pater ad intra in tota æternitate præter vnum Verbum, & bonum, & quo nullum aliud verbum æquè bonum nec dicit, nec nouit dicere, quod eructat Psal. 44. n. 2. vt ibi August. Hieron. & Ambros. de be-

de benedictionibus Patriarch. cap. 11. Gregor. 33. moral. 3. & quando promissum verbum compleuit illud idem mittens ad extra incarnatum, visibile abbreuiauit quoad fieri potuit, sicut aduertit Ambros. in cap. 9. ad Roman. & Hieron. in cap. 10. atque hoc fuit compendium, summa, & epilogus longissimæ orationis quam instaurationem, seu recapitulationem vocat Paulus Ephes. 1. n. 10. & Heb. 1. n. 2. iuxta expositionem Hieron. Chrysost. & Theophylact. quod etiam prosequitur eleganter Bernard. serm. 1. de circumcisione, cùm ponderat. Dei verbum abbreuiatum in carne, adhuc in circumcisione plus abbreuiatum fuisse. Filius item etsi Dei Verbum, Deique sapientia nihil ad intra loquens, ac dicens, silentij amicus probatur, cum quietum silentium omnia tenerent Sap. 18. n. 14. oritur. Silens in dilectione sua quę multa ministrare solet verba; *Silebit in dilectione sua*, Sophon. 3. 17. Vatablus: *Tacitus erit in dilectione sua.* Tacet insuper longissimo triginta annorum spatio, & pro quolibet velut decennio tribus tantùm loquitur annis, tacet insuper coram Principe Sacerdotum, Matth. 26. n. 63. Imò neq; ab Herode interrogatus vllum respōdit verbum, Luc. 23. n. 9. multis impetitus iniurijs, & falsis obiectis criminibus suæ voce adest verbum, Marc. 14. n. 61. instar ouis, agnísue, Isai. 53. n. 7. Tertia denique persona, Act. 2. n. 20. Linguarum pluuias è cælo emittens, efficiensque vt in ore discipulorum omnia genera nascerentur linguarum, veriúsque ac melius præbens linguas, quam aues illæ aureæ, quas deorum linguas antiqui vocabant, de quibus Rhodig. lib. 13. cap. 5. Videtur quidem elinguis, linguas tantùm iudicans, nec incongrue cum digitus Dei dicatur, Luc. 11. n. 10. qui spiritus Dei dicitur, Matth. 11. n. 28. hoc totum illi iudicare v detur Deum velle verba sua plurimi fieri; solent siquidē homines quæ rara sunt pretiosa habere. Hæc etiam fuit ratio cur verba Dei dicantur videri, potiùs quàm audiri, quod notauit Philo, libro de migratione Abrami parum post principium, ad illa verba Exod. *Hæc dices filijs Israel: Vos vidistis quod de cœlo locutus sum vobis*, dicens: Cùm mortalium voces auditus sensu iudicentur, Dei verba lucis modo videri ex diuinis oraculis discimus. Dicunt enim, quod *totus populus videbat vocem*; non audiebat, quia non erat hic aër plectro linguæ percussus, sed splendor virtutis lucidissimus à rationali fonte nihil differens, quod & alicubi significatur hoc modo: Vos vidistis quod è cælo locutus sum ad vos; non dixit, audistis, propter eandem causam, &c. magis verò rem aperiens libro de decalogo post principium, ait: Tunc vos è medio flammæ supernè ruentis horrendum insonuit diserta & articulata iuxta cōmunem captum auditorij tam manifestè se ingerens, vt videre magis quàm audire se putarent, sicut in lege ipsa scriptum legitur his verbis: Vniuersus populus videbat vocem apertissimè. Humana enim vox auditu, diuina visu percipitur? Quare? Quia quæcunque Deus dixit, non verba sunt, sed opera, quorum iudicium non tam est penes aures, quàm penes oculos, &c. Cùm igitur sensus visus inter omnes accōmodatissimus sit testis veritatis, quemadmodū notauit idem Philo, in libro de confusione linguarum, vnde in bene constituta Repub. lege cautum est, ne quis audita dicat pro testimonio; & Plautus in torculento dixit: Pluris est oculatus testis vnus, quàm auriti decem. & Galen. lib. 14. de vsu partium c. 3. ita habet: Sensuum aliorum certissimus est visus, vt qui maxima & plurima eorum quæ corporibus insunt discernat, s. colorem, magnitudinem, situm, & positionem, quæ nullus alius sensus ita facilè percipere potest. denique apud Horat. in arte Poet. sic habetur: Exod. 20. n. 18

Segnius irritant animos demissa per aures
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus
Et ipse sibi tradit spectator.

Hinc, inquam, est quod certissima Dei verba certissimum testem sibi delegere, vt potiùs dicantur videri, quàm audiri, quia certissima sunt, & certissimum secum deferunt effectum. cùm nullum patiantur defectum: quod dixit Tertul. lib. de resurrect. carnis c. 21. his verbis: Puto Deo nec liuorem, nec dolum, nec inconstantiam, nec lenocinium ascribi posse, per quę ferè promulgatio maiorum cauillatur, &c.

Facit pro commendanda huiusmodi fidelitate in

A litate in Dei promissis id quod statim addit Moyses in præsenti, dum iustum appellat Deum postquam asseruit fidelem; nam sicut notauit Maldonat. in cap. 5. Baruc. n. 2. Iustus in scriptura multoties est qui facit quod promittit, & iustitia idem est quod veritas; quia sicut iustus est qui à recto non deflectit, ita, & veritas in dicendo conformitas est cum veritate intellecta. Iniustitia igitur Deus liberauit & eripuit homines, quia promissis stetit, & veritatem seruauit, quod videtur

B dixisse Isai. *Isai. 25 n. 9.* *Et dicent in illa die: Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & saluauit nos*; vbi pronomen, iste, magnã mihi videtur habere epitasim: importat enim comparationem quandam cum alijs, siue hominibus, siue gentium Dijs, qui cum magna interdum promittant, nihil tamen præstant, quorum cogitationis fideles non sunt quiq; expectantes in ipsis saluare nequeunt, iste

C tamen Deus non sic: *Expectauimus eum, & saluauit nos. Iste Deus, sustinuimus eum, exultabimus, & lætabimur in salutari eius.* Et in eundem sensum, eodemque modo cecinit Moyses demerso Pharaone in ijsdem fluctibus, qui ad facilem, & securam viam se aperuerat Filijs Israel: *Exod. 15. n. 2* *Iste Deus meus & glorificabo eum, Deus Patris mei, &c.*

Cùm ergo Deus verax, fidelis, & iustus sit, illi fidendum est, & immobiliter adhærendum, ita vt spem nostram, seu fiduciam

D in nullo alio liceat collocare. Nouerat Dauid quanta fides fidelissimo Deo habenda esset, & qua mente illi soli credendum, quando dixit, fidem suam protestatus: *Psal. 115. n. 1* *Credidi propter quod locutus sum, ego autē humiliatus sum nimis.* Quid igitur locutus est Dauid postquam credidit? Illud vtique quod subiungit: *Ego dixi in excessu meo; omnis homo mendax:* quamuis afflictus esse nimis in ex-

E cessu meo, id est, in fuga mea, vel festinatione mea, vt est in Hebr. cū fugiens Saulē de mea patria exirē; hoc enim significat excessus, sicut quando Moyses & Elias visi in maiestate, *Luc. 9. n. 31.* *dicebant excessum eius*, id est, loquebantur de exitu eius à vita, vnde in Græco est exodos. i. exitus; in mea igitur fuga dicebã, *Omnis homo mendax*, in Hebr. habetur, & ita legit Hieron. *Omnis homo mendacium:* tantum abest, vt homo sit fidelis, quod potiùs mendaciū est. Theodotion: Omnis homo deficit. Vbi Chrysost. non ad verborum mendacium referendum putat, sed ad defectum rerum, cùm spem, & opinionem vt plurimùm fallant, proinde non est fidendum rei infirmissimæ; sunt enim *Psal. 61. n. 10.* *vani filij hominum, & mendaces filij hominum.* Sensus ergo est: Ego non pono spem meam in homine, cùm vanissimus, & infidelissimus sit, vnde quando secundum humanum arbitratum, & hominũ iudicium penitus de me, déque rebus meis actum esse videtur, tantum abest, vt ego diffidam diuinæ promissioni mihi à Deo inculcatę circa meam libertatē, vt potiùs iam veluti de re obtenta possim illi gratias agere; nam eo in loco calicem pro portione, quæ alicui obtingit, accipiendum esse puto, iuxta illud Psalm. *Psal. 15. n. 5.* *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei.* Quando igitur Dauid ait: *Calicem salutaris accipiam*, significat: partem, ac regnum mihi diuinitus concessum, vel etiam in media tempestate, & persecutione mihi videor re vera iam iam accipere, & proinde mihi maximè incumbere Deum datorem laudare inuocando eius nomen. Alij hoc in loco nec abs re nostra interpretantur, Cõuiuialem, ac lætum calicem eleuabo simul commemorans salutem mihi à Deo datam, & proinde laudes recensebo, quem calicem salutaris appellabant, & veluti indicem, ac testem diuinæ opis, & salutis acceptæ. Quia verò solent ij, qui à periculis eruuntur post naufragium adimplere emissa vota, ego potiùs antequam labores penitùs euadam iam de votorum adimpletione agam; adeò enim certus sum de euasione, & prosperitate futura, cùm de Dei promissis nullatenus dubitem, imò potiùs dirupta iam vincula mihi videar videre: *Dirupisti vincula mea, &c.* Ecce qualiter fideret Dauid fideli Deo, cum mendaces dicat omnes homines, vanos, & fallaces, & proinde eis nullatenus confidendum. Hæc est ratio cur idem Dauid attentos voluerit auditores suos Ps. 77. n. 7. *Psal. 77 n. 7.* *Vt ponant in Deo spem suam, & mandata eius exquirant: ne fiant sicut Patres eorum generatio praua, & exasperans generatio, quæ non direxit cor suum*, intellectum, s. & voluntatem vt recta & inconcussa fide in Deum tenderet. *Et non*

est cre-

est creditus cum Deo spiritus eius. Chal. & Hieron. ***Non credidit Deo spiritus eius.*** Tygur. & Vatab. ***Nunquam verè credidit Deo.*** Fælix. Brixian. & Guar. ***Non fuit fidelis cum Deo.*** i. non firmiter illi fide, & fiduciâ adhæsit, cum tamen ipse fidelissimus sit, & appareat ac se communicet illis, ***Qui fidē habent in illum,*** Sap. 1. n. 2. vbi Tygur. & Vatab. legunt: ***Ijs qui non diffidunt ipsi exhibet se.*** Et Anton. Abbas 1. Melissæ ser. 1. ***Ijs qui illi non diffidunt, apparet.***

Vnde patet cur Hierem. dixerit: ***Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum;*** cæteri enim præter Deum, vt plurimum, mali sunt sperantibus in eis, ideoque Bernard. aduertit prophetā dixisse plures esse qui sperent in Deo, quàm qui Deum quærant; sic enim habet ser. 9. in Psal 90. Sanè & ipsam numeri discretionem diligenter aduerte, quod sperantes quidem in eum pluraliter dixerit, quod hoc videatur commune multorum, quærere verò eum singulariter: Quod singularis sit puritatis, singularis gratiæ, singularis perfectionis, non domo nihil sperare nisi à Deo, sed nihil quærere nisi eum, quod si bonus illis, quanto magis isti? Cæterum si quæritur ratio cur plures sint qui Deo fidentes illi adhæreant sperando, & se totos illi credendo, quàm qui eum toto animo quærant; mihi sanè ea videtur esse quod maior sit veritas rerum in essendo, quā hominum veritas in dicendo, proindéque faciliùs rerum veritas ac bonitas, quantumuis fragilis, & caduca sit, homines detinere potest, ne toto animo ad Deum quærendum ferantur, quam hominum veritas in dicendo, ne Dei veracitati, ac fidelitati credendo se illi totos committant, & in illum sperent. Cum enim Deus fidelis sit, & absque vlla iniquitate, homines verò infideles, vani, fallaces, & pleni iniquitate, nullam illis fidem adhibentes se totos fideli, ac vero Deo credunt: pauci verò sunt, qui se Deo quærendo applicent. Semper tamen verum est nulli alteri rei præter Deum verè & meritò fidendum esse in terra, quod optimè prosequitur Philo lib. de Abraham, prope finem vbi ad
Gen. 15 n. 6. illa verba Genes. *Credidit Abram Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* ita habet: In sacris literis huius viri elogium extat testa-

A tum reddito Moysi oraculo, quo dicitur, quòd Deo credidit: id vt dictu est breuissimum, ita factu maximum; cui enim præter eum credendum est? Principatibus ne, an glorijs, honoribus, diuitijs, nobilitati, sanitati, integritati sensuum, robori, pulchritudiniue corporis? Atqui principatus omnis est lubricus, innumeris insidiatoribus obnoxius. Quòd si quando confirmatur, id fit non sine multis acceptis, & illatis calamitatibus. B Nihilo stabiliores sunt honores, & gloriæ incertissima possessio, pendens à moribus, rumoribúsque leuium, & improborum hominum, quę si quando perseuerat, nihil tamen verò bonum in se continet. At diuitiæ, generisque nobilitas etiam deterrimis obueniunt, sed sic solis bonis hæc contingere, maiorum, & fortunæ ista laus est, non ipsorum, qui habent: ac nec corporis quidem dotibus efferri æquum est, quibus C nos alia animalia superant. Quis enim homo fortior, aut robustior tauro inter cicures, inter feras leone? Quis præditus acutiore visu quam accipiter, aut aquila? Quis auditu tam felix, quàm asinus tardissimus animalium? Quis odoratu cane sagacior, quem aiunt rei venatoriæ periti vestigantem longinquos lepusculos improuisum in eos irruere, nam hoc genus catuum venaticorum vtitur oculorum vice naribus. Sanitatē quo- D que plurima bruta fruuntur egregiè. Quod autem ad pulchritudinis certamen attinet, etiam inanimata quædam mihi videntur vincere posse formositates virorum ac mulierum, simulachra, statuæ, picturæ, & vniuersum fictorum, pictorumque opera eximia, quæ apud Græcos, atque barbaros sunt in pretio & dedicantur inter præcipuos ornatus vrbium. Solum igitur certum, firmumque bonum est fides, qua Deo creditur, vitę E solatium, bonæ spei supplementum, depulsiuum calamitatum, felicitatum conciliatiuum, superstitionis ablegatio, pietatis assertio, prosperitatis hæreditas, profectus in bonis omnibus fultus vniuersorum autore, qui potest omnia, vult tantùm optima. Videndus idem Philo lib. 2. legis allegoriarum post medium, cùm ponderat eadem verba: *Credidit Abram Deo, &c.* sic enim ait: Optimum fuerit Deo credere, non incertis

cogitationibus coniecturísque fallacibus. Abraham ille Deo credidit, & reputatum est illi ad iustitiam, quod si credemus proprijs cogitationibus, ædificabimus exornabimusque ciuitatem corrumpentis veritatem intellectus. Quamobrem experrectus qui somniauerit, inuenit quod omnes motus processúsque insipientis sint mera insomnia nihil veritatis habentia. Nam ipse intellectus somnium esse conuincitur: quia certissimum est Deo credere, & fallitur qui credit B vanis cogitationibus. Sic ille. Et Bernard. loco suprà citato, vbi ad illa verba, Tu es Domine spes mea, sic ait: Hæc mihi vna omnium promissionum causa, hæc tota ratio meæ expectationis: sperent in alijs alij, fortè hic in scientia literarum, hic in astutia sæculi, ille in nobilitate, ille in dignitate, ille in qualibet alia vanitate confidat, speret qui vult in incerto diuitiarum, ego verò ne ipsa quidem nisi abs te victui necessaria spero, C nimirum verbo tuo confidens, in quo abieci

Matt. 6 omnia Matth. 6. *Quærite primum regnum*
n. 33. *Dei, & iustitiā eius, & hæc omnia adijcietur*
Psal. 9. *vobis.* Nempe *Tibi derelictus est pauper, or-*
n. 34. *phano tu eris adiutor*; Si mihi præmia pro-
Psal. 26 mittuntur per te obtinenda, sperabo, *Si ex-*
n. 3. *urgant aduersum me prælia*, si sæuiat mun-
Galat. 5 dus, si fremat malignus, *Si ipsa caro aduer-*
n. 17. *sum spiritum concupiscat*, in te ego sperabo, Vt quid si hæc sapimus, vt quid cunctamur D abijcere omnino spes miseras, vanas, inutiles, seductorias, & huic vni tam solidæ, tam perfectæ, tam beatæ spei tota deuotione animi, toto feruore spiritus inhærere? Si quid illi impossibile, si quid vel difficile est, quære aliud, in quo speres. Quis sperauit in eo, & confusus est? Faciliùs est cælum, & terram transire, quam verbum eius euacuari. Sic Bernard. ostendit Dei fidelitatem, quam E noster text. commendat, dicens: Deus fidelis, &c.

Quia verò Dauid talem, ac tantam nouerat Dei fidelitatē, eum appellat Deū veritatis, cui animā, vitámque suā securiùs committeret, quam sibimet; certus vtique quod potens, & verax sit tale depositū seruare, & reddere; ait ergo: *In manus tuas Domine cō-*
Luc. 23
n. 46. *mēdo spiritū meū, redemisti me Domine Deus veritatis*, Græc. & Hebr. habetur, *cōmendabo*, sed futuro vti pro præsenti satis familiare Hebręis est ad designandā perseuerantiam rei, de qua agitur, quamquā verò hoc in loco eādem sententiā efficiat, hoc amplius quidem habet, nam certum animum, firmā, fixamq; sententiam significat, vt sit sensus; Ita sum Mat. 24
certus de tua veritate, & fidelitate, vt animā n. 35.
meam in manus tuas deponā; nam verbum Psal. 30
cōmendo, hoc in loco figuratiuum est, & allusiuum ad cōmendationē depositi, vt patet ex verbo Græco, vnde Tertul. verba illa Christi, *In manus tuas commendo spiritum meū* lib. cont. Praxeam c. 25. legit: In manibus tuis depono spiritum meum; quod sanè rem nostram confirmat, & mentem Prophetę aperit. Sed adhuc in verbo cōmendo, idē possumus cōsiderare ex eo quod Petrus ait:
Hi, qui patiuntur secundùm voluntatem 1. Pet. c.
Dei, fideli Creatori cōmendent animas suas 4.
in benefactis. vbi Apost. quasi interpretem Prophetæ agens, quem ille dixit Deū veritatis, dicit fidelē creatorem, seu fidelem Deū cum Moys. In præsenti, apud quem Dauid confidentiùs, quā apud se deponit animam suā, securus vtiq; & certus quia veritas Dei nullatenus in discrimen venire potest.

Posset fortassis cuiquam videri absurdū & penè ridiculum quod iusserit Deus, vt tubis canerent sacerdotes ad deijciendos Hiericuntinos muros, sed mirari ampliùs posset id quod facer text. ibi refert in hunc modū:
Igitur omni populo vociferante, & clangen- Iosue 6.
tibus tubis, postquam in aures multitudinis n. 6.
vox, sonitusq; increpuit, muri illico corrue- Ibid. n.
runt. E Græco sic ad verbum: *Cùm audisset* 20.
vocē tubarū, vlulabat omnis populus vlulatu magno, & vehementi, ceciditq; murus. Heb. verò ad verbū: *Vlulabat populus cū canerent buccinis. Nā simul atq; audiuit populus vocem buccinæ vlulauit populus clamore ingenti.* Constat igitur ex sacro text. populū, postquā audiuit clangentes tubas sacerdotū, magnum clamorē edidisse; vbi notanda venit firma fides, & inconcussa spes Israelitarū, qui Dei verbo de casu murorū ad vocem tubarū clangentiū, ita crediderunt, vt ante partā victoriam, iam eā celebrauerint acclamationibus, certo cerituscredentes, nullatenus posse deficere fidelē Deum; sic enim eleganter locū exponit Masius, cùm ait: Hic populi prædican-

Hebr.11 n.30. prædicanda fides est,quę ipsa muros prosternit,teste Apost. Hebr. 11.nisi enim firma fide apud animũ suum ille statuisset, Deum quod promiserat plenè effecturum, haud quaquam profectò tam lætâ acclamatione,tanquã non sperans,atq;expectans,sed in manu victoriã habens , cecinisset triumphũ,priusquã labẽtem murum vidisset. Ostendit autem idem Masius quod inusitati rerum euentus vocem eripere solent,& spiritum intercludere , sed Deus voluit Israelitas naturã vincere, & supra naturã credere, ac celebrare quasi iã vidissent id,quod nondum cernebant,profitẽtes se tantam fidem fideli Deo habere,vt nõ iam dubitationi, sed nec etiam expectationi locus superesset.

Hæc est ratio cur Petrus in sua Canonica, & Paulus ad Rom dixerint secuti 70. 1.Pet.2 n.6. *Qui crediderit in eũ*(.s. Deum)*non confundetur*. Rom.9. n.33. Isai.28. n.16. Quod desumpũ est ex Isai.vbi nos legimus, *Qui crediderit,nõ festinet*.Vbi,nõ festinet, idẽ est atque,nõ confundatur,nec erubescat; ea enim est vis Hebrææ dictionis,desumpta metaphora à consuetudine erubescentium, qui solent festinare,& se quãprimũ ab astãtium consortio veluti currendo proripere,& abducere, quod nos Lusitanè, & Hispanè dicimus, *Correrse* ; obseruanda est enim regula frequens Scripturæ secundum quã actiones,quæ signa sunt affectuũ animi, pro ipsis actionibus vsurpantur, vt percutere femur, tollere,cõplodere aut conserere manus, aliquid indicant, quasi naturali signo latens in animo. Cũ ergo confusionẽ , atq; ruborẽ sequatur fuga qui enim pudefiunt,neq; sustinere possunt,neq; subire audent aliorũ oculos,quare quã possunt ocissimè festinãt subducere se ab hominũ conspectu. Hinc fit, vt festinatio pro cofusione, & pudore sumatur, & ita noster Vulgatus apud Isai.figuratè locutus est dũ dixit,*nõ festinet*. Principes verò Apostolorũ,& 70 propriè locuti sunt,dicẽtes,*nõ confundetur*. Est igitur sensus; nõ festinabit,nec curret, aut confundetur, qui fidelissimo Deo se credit,& cõmittit,nullus enim defectus potest reperiri in iustissima regula,nulla falsitas in fidelissimo Deo,nullum mendaciũ in veracissimo Domino. In quam sententiam videndus erit Chrysost lib.1.de prouid.post med. vbi ita habet:Fidelem, ac A religiosum virũ adeò constanter, & firmiter promissa Dei tenere conuenit,vt quantũlibet effectus contrarios aspiciat, ne sic quidẽ perturbetur,neq;desperet euentũ.Intuere denique fidelis Abraham cuiusmodi pollicitationem acceperit , & qualia facere sit iussus. Levit. 14.n.3. Nam promissio quidẽ erat ex Isaac implendum esse orbem vniuersum; iussio autẽ hunc ipsum Isaac immolare vrgebat,ex quo orbis totus erat implendus . Quid igitur? B Istud ne tanta dissonantia & repugnantia esset præcepti, & promissi , in nullo penitus turbatus est,neque hæsitauit, neque aliquid huiusmodi loquutus est. Quid est hoc?Alia promisit Deus, alia facere iubet? Quomodo hoc erit excisa radice?Fefellit me igitur,atq; delusit?Nihil prorsus locutus est, sed ne cogitauit quidem. Et meritò sanè ; cùm enim Deus aliquid pollicitus fuerit,etiam similia sunt quæ pollicitationem huiusmodi ob- C tundant, atque intercipiant, turbari minimè conuenit ; aut de fine dubitare . Hoc enim maximè Dei potentiam commendat, dum in rebus ambiguis finem certum,atque exitum reperit, & cætera, quæ in eandem sententiam prosequitur.

Pro qua re notandus venit hoc in loco D. Th.1.2.q.102.art.5.ad 7.vbi asserit,per ritũ legis leprosum non emundari à macula lepræ,sed ostendi mundatum, & hoc signifi- D care verba sacri text. cùm de sacerdote sic ait: Cùm inuenerit leprã esse mundatã,præcipiet ei, qui purificatur, &c. Infert igitur Sanctus Doctor iam lepram esse mundatam, dici tamen purificari lepram in quantum iudicio sacerdotis leprosus restituebatur cõsortio hominum, & cultui diuino;tunc addit.Contingebat tamen quandoque,vt diuino miraculo per ritum legis corporalis mundaretur lepra : quando sacerdos deci- E piebatur in iudicio, quæ doctrina maximè consideranda est ; nam si fortè humanum sacerdotis iudicium, cui Deus commiserat sententiam ferre de sanitate lepræ, & alios securos , & certiores reddere de sanitate , & abolitione lepræ , deceptum falleretur , ne contingeret quem decipi , & leprosum pro mundato , ac sano admittere , Deus miraculosè operando sanabat leprosum , ne is , qui

Dei ministro fidebat, tanquã fideli, & vera loquenti leprosum pro sanato admitteret, ac proinde confunderetur; is enim error in Deũ refunderetur, & ideò illius veritas deceptioni occurrit, ne qui Dei ministro confidit, confunderetur.

Facit in hanc sententiam quod Iesus locutus est ad turbas, & ad discipulos suos, dicens; *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite: secundum verò opera eorum nolite facere; dicunt enim, & non faciunt.* Super quæ verba videndus erit Aug. lib. 4. de doct. Christ. c. 27. vbi aduertit, Deum nullatenus permisisse, vt Pharisæi falsam inculcarent doctrinam, quanquã permiserit vt nequissimam vitam degerent, cum enim eorum cathedra, & magisterium, nomen, & titulum Dei subierit, æquum imò necessarium erat, vt veritate stabilitum, & radicatum firmaretur; sic enim habet: Audiuntur vtiliter qui etiam vtiliter non agunt: sua enim quærere student, sed sua docere nõ audent; de loco. s. superiore sedis ecclesiasticæ, quem sana doctrina constituit. Propter quod ipse Dominus priusquam de talibus, quod commemorauit, diceret, præmisit: Super cathedram Moysi sederunt. Illa ergo cathedra, non eorum, sed Moysi, cogebat eos bona dicere, etiam non bona faciendo. Agebant ergo sua in vita sua: docere autem sua, cathedra illos non permittebat aliena. Multis itaque prosunt dicendo quæ non faciunt, &c.

Matth. 23. n. 1. & seq.

Nec libet hoc in loco præterire verba illa Christi seruatoris ad Iudæos, Ioan. 8. *Quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.* quorum verborum sensus explicari debet petita metaphora vasis iam pleni, quod liquorem amplius capere nequeat, aut ita stricti, & angusti, vt copiam superinfusam non recipiat. Ita in Iudæis ob eorum plenitudinem, id est, quia pleni erant, & referti malitiâ, & peccatis, quibus coangustatus intellectus, & oppressus incredulitate, sermonem Christi purum, sanctum, & diuinum minimè capiebant, imò potius Christi sermo in eis locum minimè inueniebat; vbi Chrysost. hom. 53 ad med. aduertit, non dixisse Christum Dominum: *Non capitis sermonem meum,* sed *meus sermo non capit in vobis*; vt indicaret sermonis, & doctrinæ ipsius magnitudinem. Longè tamen aliter interpretatur hunc locũ August. serm. 35. de verbis Apost. ad med. Vim enim facit in verbo capiendi, vt perceptus sermo percipiat animum, comprehendat affectiones, desideria colligat, & alliget. causa autem istius apprehensionis prouenit ex eo, quod fidem adhibeamus dictis, & verbis Christi veri Dei nos alloquentis. Sic ergo habet Augustinus: Dicit Iudæis Dominus; *Sermo meus non capit in vobis*; ergo in his capit, in quibus inuenit quod capiat; in his enim inuenit quod capiat sermo, qui capit, quos Deus pollicendo non decipit, &c. etenim cum Deus veracissimus sit, eos capit verbis suis; qui illi fidem præbent, & diuinis pollicationibus firmiter adhærent. Vnde concludit Augustinus sermonem, dicendo: Pereat contristatio, vbi tanta est consolatio: detergatur luctus ex animo, vbi habitat qui non fallit promissor. Sic Augustinus infert, summopere lætandum esse, & gaudendum Christianis, qui veracissimo, & fidelissimo Deo fidunt; etenim sicut falli non potest, quia veritas: ita etiam minimè fallere potest, quia verax. Hinc est quod Tertul. lib. de hab. mulieb. statim in principio asserit propterea non inueniri in terris, qui omni contempto ornatu, & deposito cultu, lugubrem pœnitentiæ habitum induant quod diuinis promissionibus non assentiuntur, nec Dei verbis integram fidem astruunt; sic enim ille exorditur dict. lib. Si tanta in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in cælis, nulla omnino vestrûm, sorores dilectissimæ, ex quo Deum viuum cognouisset, & de sua, id est, feminæ conditione didicisset, lætiorem habitum, ne dicam gloriosiorem, appetisset, vt non magis in sordibus ageret, & squalorem potius affectaret, & ipsam se circum ferens Euam lugentem, & pœnitentem, quo plenius id, quod de Eua trahit (ignominiam dico primi delicti, & inuidiam perditionis humanæ) omnis satisfactionis habitu expiaret, &c. Plorandum autem maximè est quòd homines tam citò creduli suasionibus serpentis fallacis, & quotidie fallentis, veritati Dei inconcussæ, tardè, aut

Ioan. 8. n. 37.

aut vix assentiantur, & ex propria falsitate, Dei verba pensantes, illis minimè adhæreant.

Est optimus, sed obscurus, pro nostro argumento locus apud Isaiam, cum ita habet: *In quo qui Benedictus super terram, benedicetur in Deo amen, & qui iurat in terra, iurabit in Deo amen*: quo in loco, vt multa omittamus, aduertendum est, Diuinum Oraculum dixisse numero præcedenti; Dimittetis nomen vestrum in iuramentum electis meis, & interficiet te Dominus Deus, id est, vos eritis in iuramentum execratoriû, quia Diuina fide, & Religione relicta, idola venerati estis, ita vt electi mei, & fideles illud dicant; si fallor, aut si mentior, talia mihi eueniant, qualia Iudæis, qui relicto, vel contempto Deo, ad idola transfugerunt. Nunc ergo contraria de electis, fidelibúsque seruis, qui Deo crediderunt, & in illo confisi sunt, prædicit, adducendum nempe illorum nomen, quodcunque illud sit, siue dilectus, siue Christianus in benedictionem in hunc, aut similem modum: Ita me Deus amet, aut ita mihi benefaciat Deus, sicut amauit, aut benefecit dilectis suis, aut Christianis, qui soli Deo adhęserunt, & in illum sperarunt, totam fiduciam in eo collocantes, & ita mihi contingat, sicut contingit fidelibus, qui fideli Deo omnino credunt, quod magis confirmat illa vox, Amen; vt sit sensus: Contingat mihi quod fidelibus contingit ab ipso Deo amen, id est, veritatis, vel fidelitatis, seu à vero, & fideli Deo: aut largiatur mihi Deus fidelis, verus, seu veritatis Deus, id quod largitus est dilecto populo suo, qui ex eo, quod illi credidit, & se illi commisit, pleraque bona, & pollicita assecutus est; sic enim Deus suorum fidem remunerare solet, qua ipsi Dei fidelitatem testantur tanquam sigillo, quemadmodum disertis verbis docuit Ioannes Baptista, loquens de fidelibus, & dicens: *Qui accipit eius testimonium* (scilicet Christi) *signauit quia Deus verax est*, id est, ipsa fide, veluti quodam sigillo Deum esse veracem, & fidelem testatus est; est enim hic locus similis profectò illi apud eundem Euang. vbi Christus Dominus dixit de semetipso: *Hunc Pater signauit Deus*, seu, vt Græcè habetur,

Isai 65. n.16.

Ioan.3. n.33.

Ioan.6. n.27.

A *sigillauit*. quo in loco Chrysost. hom.43. & Euthym. explicant, quia Pater, signo suo, id est, testimonio, tam voce, quàm miraculis edito, ab alijs hominibus secreuit, & quasi nota distinxit, sigillóque Filium suum esse demonstrauit, vt patet apud Matth. & Ioan. Ad hunc itaque modum fideles Deo adhærendo, & credendo, fide sua, & securitate, qua se Deo loquenti, aut pollicenti committunt, illius veracitatem signant, & proinde digni sunt qui bonis omnibus à Deo repleantur, & in iuramentum deprecatorium ab hominibus assumantur, postulantes, vt ea ipsis eueniant, quæ Deus fidelis & verax fidelibus suis elargiri solet: qua de re plura diximus ad cap.15. Exod. text. 3. & 4. annotat. 3.

Mat.17 n.5. Ioan.5. n.37. Ioan.15 n.26. 1.Ioan. 5 n.6.

B

Ex dictis elicimus omni prorsus carere excusatione eos, qui alteri rei præter Deum C credunt, & adhærent; etenim Deus fidelis est, & absque vlla iniquitate, cætera omnia infidelia, & mendacia sunt. *Suauis, quidem, est homini panis mendacij, & posteà implebitur os eius calculo.* vbi per panem intelligo turpem huius vitæ consolationem, seu voluptatem cum Hieronym. in c.30. Isai. Greg. 15. Moral. cap.5. & 23. Moral. c.26. & 27. Vel panis proceres significat, & Principes viros cum Hieron. Isai.28. & designat inanis gloriæ fauorem cum Greg. 1.Reg.17. & D 15. Moral. c.5. Sed cùm famelicus homo huiuscemodi pane vescitur, os eius calculo repletur, quo & dentes franguntur, & dolore afficitur, nec alitur aut sustentatur; sunt enim hæc omnia panis mendacij, imò ipsum mendacium.

Prou. 20.n.17

Ose. 4. ait Deus: *Audite verbum Domini filij Israel, quia iudicium Domino cum* E *habitatoribus terræ: non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt.* Vbi videtur alludere Propheta ad id, quod contigit diluuij tempore, quando aquæ inundauerunt super terram, & nihil pręter aquam videre erat; sic igitur mendacia inundauerunt super terram, vt nihil præter mendacium videri posset: insensibilia enim mentiuntur, *Mentietur opus oliuæ, & arua non afferent cibum*, & ipsummet

Ose.4. n.1.& 2.

Gen.7. n.10.

Abac.3. n.17.

Pſal. 16 n. 12. mendacium,& iniquitas ſibi mentitur, *Mentita eſt iniquitas ſibi*;& deniq; hoc velut flumen decurrit ſuper terram, imo & *in ſiti cur-*
Pſal. 61 n. 5. *rit*, iuxta 70. nam Hebr. habetur, *voluerunt mendacium*.

Vnde quia homines ſecundum mores ſui ſæculi viuunt, & iuxta id, quod maximè vſi-
Hierem 9 n. 5. tatum eſt, *docuerunt linguã ſuã loqui mendacium*, ſiue, *didicit lingua eorũ loqui mẽdacium*. vbi Hieron. ait, conſuetudinẽ hanc veluti in naturã iam tranſijſſe hominũ; qua in re illud maximè deplorandum eſt, quod officium, & morem diaboli induunt, dũ mẽ-
Ioan. 8. n. 44. tiuntur; vnde Chriſtus ait: *Diabolus in veritate non ſtetit, quia non eſt veritas in eo; cũ loquitur mendaciũ, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, & pater eius*. Vbi D. Chryſoſt. homil. 53. in Ioan. ait: Ille primus mendaciũ
Gen. 3. n. 5. peperit, inquiens Geneſ. 3. *In quacunq; die comederitis aperiẽtur vobis oculi*. Mẽdacio ergo primo vſus eſt diabolus, homines non tanquã proprio, ſed alieno vtuntur; ille proprio.

Ezech. 29. n. 3. Ezech. 29 inuehitur Deus in Regem Ægypti, quod ipſe promiſerit ſubuenire Iſraelitis, & occaſio illis fuerit deficiendi à Deo, & confidentiam, ac ſpem ſuam collocandi in Rege Ægypti, qui eis fuit baculus arundineus; erat autem baculus arundineus in Prouerbio, idque de homine dicebatur, qui cum prodeſſe vellet, nocebat, ſicut baculus arundineus, qui dum eo nitimur, fractus manum perforat; quæ metaphora ab Iſai. declara-
Iſai. 36. n. 6. tur. *Ecce confidis ſuper baculum arundineum confractum iſtum, ſuper Ægyptum: cui ſi innixus fuerit homo, intrabit in manũ eius, & perforabit eam*. Sic Pharao Rex Ægypti omnibus, qui confidunt in eo, eodem modo ha-
4. Reg. 18. n. 21 betur 4. Reg 18. Cum igitur Iudæi auxilio tuo vti voluerunt, & ſe tibi fidebant, con-
Hierem. 37. n. 4. fractus es; & cùm exercitus Pharaonis ex Ægypto in Iudæorum auxilium egreſſus
Hierem 37. n. 7. eſſet, ſiue metu, ſiue à Chaldæis profligatus in Ægyptum redijt, vt Hierem. præ-
Ezech. 29. n. 6. dixit; ait ergo Deus per Ezech. *Pro eo quod fuiſti baculus arundineus, quia apprehenderunt te manu, & confractus es, propterea ego adducam ſuper te gladium, &c. neque erunt vltrà domui Iſrael in confidentia docentes iniquitatem, vt fugiant, & ſequantur eos, & ſciant quia ego Dominus Deus*.

Vbi Hieronymus rectè aduertit diuinum Oraculum exprobraſſe tum Ægyptijs tum Iudæis, quod vanum auxilium quæſierint ab alio, quam à Deo, quod agnoſcere tenebantur, tum qui poſtulabant, nempe Iudæi; tum qui pollicebantur, nempe Ægyptij: illi ne poſtularent, aut præſtolarentur ab alio, quam à Deo; iſti ne promitterent, quod ſolus Deus fidelis poterat conferre, cuius, ſcilicet, baculus conſolatur ſperantes in ſe; qui ſolidus eſt, & virga contra ſerpentes. Ait ergo Hieron. Omnis cauſa pœnarum eſt, quod fruſtrà domui Iſrael promiſit auxiliũ & fuit ei virga, vel baculus arundineus, vacuus, & inanis, nihil in ſe habens plenitudinis; quia non poterat dicere, nos autem de plenitudine eius accepimus, cum Scriptura præceperit: *Non apparebis in conſpectu Do-* Exo. 23.
mini Dei tui vacuus, aut inanis: quod au- n. 15.
tem non debeamus ab Ægypto auxilium poſtulare, & alibi Scriptura teſtatur: *Væ eis,* Iſai. 31.
qui deſcendunt in Ægyptum. Vt autem ſcia- n. 1.
mus qui ſit baculus arundineus, ſuper quo Iſrael confidere non debeat, ex contrario baculo, & virga Domini intelligere poterimus, de qua ad Dominum Dauid: *Virga* Pſal. 22
tua & baculus tuus, ipſa me cõſolata ſunt; n. 4.
hanc virgam habuit Aaron, qui dracones Ægyptios deuorauit. Cauſa iræ Dei contra Ægyptum illa eſt, quod populum Dei ſuo deceperit auxilio, ne ſperaret in Domino, & illum ad iracundiam prouocarit. Sic Hieron. oſtendit quomodo à Deo puniantur, qui mendaces homines quærunt, quique per mẽdacium homines fallunt, cum ſolus Deus fidelis ſit. Vnde iratus Deus quod Iudæi ab Ægyptijs auxilium petierint, eos in poteſtatem Chaldæorum tradidit, vt conſtat ex Hierem. & Iſai.

Hoc inſuper probat querimonia illa Dei Hiere. 2
de decem tribubus apud Oſeam, vbi ſic ait: n. 18. &
Factus eſt Ephraim ſicut columba ſeducta. 36.
quibus in verbis diuinum Oraculum carpit Iſai. 36.
ſtultitiã, & vecordiã Ephraim. quod omninò n. 6.
ſimilis ſit colũbę ſeductę, ſiue ſtultę: etenim Oſe. 7. n.
cũ multa habeat columba, quę Scriptura lau- 11.
dat, vt quòd celerrimè volet, quòd felle & amaritudine careat, quòd limpidas quærat & amet aquas, quòd cadauerum paſtum refugiat, hoc vnum deteſtandum habet, quòd facilè

facilè feducitur, & decepta in posterum minimè cauet: nam ficut notarunt Euthym, & Theophylact. in c. 10. Matth. Columbæ etsi pullis orbentur, nihilominus ad eosdem redeunt Dominos, & easdem repetunt domos. ex quo possumus intelligere illud Matth.
Mat. 10 n. 16. *Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ*, nã ficut bene notauit Ribera ad cit. loc. Oseæ, sensus est; vt immemores simus iniuriarum, & placidi ad eos reuertamur, à quibus læsi, vexatique fueramus. Habet hoc etiam columba, quod ficut volatu velocissima, sic corde tardissima sit, nec aucupem retia tendentem, aut videre, aut vitare curat, sed laqueos, & fallaciam, ac deceptionem veluti sponte quærat, & incurrat. Conqueritur proinde Deus de decem tribubus, quæ cùm sæpè expertæ fuerint in vanum spem suam collocasse in circumuicinis gentibus, & se illis credidisse, ad illas tamen sæpiùs accurrebant, veluti stultæ, & deceptæ columbæ, relicto vero, & fideli Deo, quod illi ingratissimum erat. Fecit autem hic locus secundùm tropologiam, eos qui Ægyptum conueniunt, rationes excogitando, ambiendo, adulando, amicitias & fauores AEgypti captando, largitionibus vtendo, & nullum non lapidem mouendo, vt humana ratione consequantur, quod expetunt, ne Deo debeant illius assecutionem, sed AEgypto: qua quidem in re, & Dei maiestati, & fidelitati non minimum detractum intelligant, iuxta illud infidelissimi
Isai. 7. n. 12. Achaz, qui dixit: *Non petam, & non tentabo Dominum*. vbi iuxta Hieron. verti potest: *Non petam, & non exaltabo Dominum*: sciebat Rex, ait Hieron. quod si signum peteret, accepturus esset, & glorificaretur Dominus, quod quasi idolorum cultor refugit. Ex qua sententia infidelis sanè est in Deum fidelissimum, qui ipsum non conuenit, nec postulat, aut expectat ab eo, quod AEgyptus fallax non potest concedere, & stultus pariter est vt columba excors, qui fidem alteri præbet, præterquam fideli Deo: Sed non impune euadent; nam cùm profecti
Isai. 19. n. 8. fuerint ad postulandum auxilium, *Expandet super eos Deus rete suum, & deficiet vt eo auxilio, quod petunt, capiantur*; quod Dominus per Isai. minatur, dicens: *Væ qui*

A *ambulatis, vt descendatis in Ægyptum, & os meum non interrogastis sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in vmbra Ægypti: & erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, & fiducia vmbræ Ægypti in ignominiã*. Sic enim consueuit fidelis Dominus, & iustus instè punire eos, qui infidelem adeunt AEgyptũ, & illius falsitati decepti credunt. Isai. 30 n. 2.

B Est autem maximè deplorandum in huiusmodi columbis seductis, quod sæpè ac sæpiùs deceptæ, adhuc tamen deceptiones quærunt, & fallacias amant, quod summæ stultitiæ argumentum est; cordato enim viro sat est prima seductio, vt secundam vitet, & ad verum, fidelem, & omnis prorsus deceptionis expertem Deum veluti ad sacram anchoram fugiat; quod præclarè dixit Nazianz. epist. ad Bosporium Colo-
C niæ his verbis: Iam secundò à vobis supplantatus sum, ac seductus. Quod si hoc meritò facis, odoretur Dominus odorem bonæ vestræ fragrantiæ; si verò iniustè, ignoscat Dominus. Ita enim consentaneum est, vt de vobis loquar: quandoquidem præceptũ nobis est, vt iniuria affecti patientes simus. Veruntamen quemadmodum vos vestræ sententiæ potestatem habetis, ita & ego
D meæ. Iam non amplius grauis vobis erit molestus ille Gregorius, secedam ad Deum, qui solus sincerus & fraudis expers. Cohibebo me ipsum. Ista me ipsum admonui. Bis enim ad eundem offendere lapidem brutis dumtaxat animantibus parœmia tribuit. Sic ille ostendit stultitiam seductæ columbæ, quæ deserto fideli Deo, ad Ægyptum pro remedio, & auxilio confugit, quæque sæpè decepta, sæpiùs deceptionem quærit, & lapidem, cui sæpè impingat, & in quo tandem
E confringatur, repetit, relicto firmo lapide, immobili, & inconcusso, qui proinde deficere nullatenus potest. Ideóque Isidorus Pelusiota lib. secundo, epist. 17. ait: Spes in Deum firma turris est, non modò rerum grauium, & acerbarum depulsionem pollicens, verùm ne præsentibus quidem illis animum perturbare sinens; nam qui à rebus humanis sese exemit, ac spe cælesti suspensum animum habet, non modò id consequitur, vt rebus molestis

Moysis text. 2. annotat. 4. ad finem, vbi per præsentem locum cum Bernardo exposuimus. Videndusque erit Chrysostomus tom. 6. hom. de Anna, quæ est prima post medium illius.

ANNOTATIO II.

Fidelis Deus, tum dicendo, tum promittendo, proinde in vtroque illi adhærendum.

Fidelis hoc in loco deduci videtur à fide, quam Cicero 1. offic. sic definit: Fides est dictorum, conuentorumq; constantia, & veritas; quo sensu apud Terentium dicitur: Sed ijs quas semper in te intellexi sitas fide, & taciturnitate. Hinc dare fidem dicimus aliquid promittere; & Virgil. Accipe, dáque fidem; & Isai. in hoc sensu
Isai. 11. n. 5. dixit de Filio Dei in carne: *Erit fides cinctorium renũ eius*; nam cum Christus Dominus fidem virtutẽ Theologicã non habuerit, vt videri potest apud D. Tho. 3. p. q. 7. art. 3. sensus erit: Accingetur fide. i. fidelitate, quia promissis stabit, & veritatem loquetur; quo etiam sensu Lyran. & alij intelligunt illud
Tren. 3. n. 23. Trenorũ: *Multa est fides tua*. i. fidelitas tua in adimplendis promissis, & verè loquendo, vel etiam multa est fides quam de te habemus, quę inde ortum habet, quod fidelissimus sis in verbis, ac promissis.

Hanc igitur Dei fidelitatem, & veracitatẽ
Psal. 88 n. 5. confitentur sancti Angeli, siue iusti, de quibus Dauid: *Confitẽātur cæli mirabilia tua Domine, & veritatem tuã in Ecclesia Sanctorum*. vbi Theodor. habet: Æquũ est, vt cælestes illæ virtutes mirabilia tua confiteãtur, neq; mirabilia tantũmodo, verum etiam
Psal. 88 n. 37. veritatẽ, & fidem Similia sunt quę habet idẽ Theod. ad illa verba Psal. *Thronus eius sicut*
Psal. 30 n. 6. *Sol, &c. & testis in cælo fidelis* Vltima enim verba sic explicat: Horũ omniũ quæ superiùs promissa sunt, est testis in cęlo fidelis, ipse nimirũ Deus, qui ea promisit, & cõpleuit. qui etiã veritatis Deus dicitur ab eodẽ Psalmista, vnde Abac. *Si morã fecerit, expecta eum,*
Abac. 2. n. 3. *quia veniens veniet, & non tardabit*. i. citissimè, accertissimè veniet. Hinc est quod Paulus
1. Cor. 10. n. 9. ait: *Neq; tentemus Christũ, sicut quidã eorũ tentauerũt, & à serpentibus perierunt*. vbi Apostolus loquitur de diffidentia Israelitarũ in deserto; tunc verò addit: *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana*: vbi si quæras, quænã tentatio sit præter humanã, seu quæ tentatio sit humana, D. August. lib. quæst. noui testam. q. 52. tom. 4. ait, quod tentatio hoc in loco idẽ est quod diffidentia; & proinde sensus Pauli est: Quando diffidendum vobis erit, sit vestra diffidentia de hominibus, qui incerti, infideles, ac mendaces esse solent; nõ verò de Christo, qui Deus, & homo est, proinde fidelis, & absque vlla iniquitate, in quo gentes sperauerunt, & qui ideò dicitur Deus spei, qui gaudio replet omnes, qui illi fidunt, & in eo sperant, cum nullatenus deficere, aut mentiri possit. Rom. 15 n. 12 Sup. n. 13.

Conquestus olim Hierem. de Deo, quasi in verbis ipsius defectus aliquis posset reperiri, ait: *Quare factus est dolor meus perpetuus, & plaga mea disperabilis renuit curari? Facta est mihi quasi mendaciũ aquarum infidelũ*; ac si dicat Propheta, sicut eum ibi exponit Brix. Quare eris mihi instar putei aquã falsò promittentis, & instar aquarũ instabilium, quæ non semper fluunt? Ionatas (.f. Chaldæus) sic vertit: *Non sit mihi verbum tuum in mendacium, & quasi scaturigo aquarum, cuius aqua deficiunt. Promisisti ergo te facturum me murum æneum, & ego ad hoc nihil promeui: tantũ malorũ vim in me irritaui*. Sugillãti igitur Dei verba falsitatis, sic statim respondet diuinũ oraculum: *Si conuerteris, conuertam te, & ante faciem meam stabis: et si separaueris pretiosum à vili, quasi os meum eris: conuertentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos*. Vbi idẽ Brix. sic in præsens argumentum rem conficit: Quoniã Propheta peccauerat per prima verba animi commotionem ostendens, redarguitur hîc à Domino. Si reuersus fueris, hoc est, si pœnituerit te huius incredulitatis tuæ, qua etiam verbum meum sugillas: & pro virili tua conatus fueris ad te reducere populum rebellem, & ex impijs facere iustos, eris quasi os meum, & quod tibi promisi Cap. 15 n. 18.

promſi,præſtabo, & quidquid dixeris, ratū, A ac firmum erit,ac ſi ego dixiſſem, conuertétur ipſi ad te, hoc eſt,cupient amicitiam contrahere tecum : Sic ille oſtendit os Dei, eiuſque verba nullum prorſus pati poſſe veritatis defectum, imò inſtar diuiniores eſſe homines veraces, & qui veritatem ſectantur.

Quod ſi velis huius fidelitatis in Deo rationē altiùs rimari,inuenies, quod cùm aliquis falſum aſſerit & mendaciū affirmat, id B vel propter ignorantiā veritatis cōtingit,aut propter malitiā, quia,ſ.aliquē decipere vult qui ita loquitur;at tam ignorantia,quā malitia repugnant Deo,ergo & falſitas etiam repugnabit. Aſſumptum probo,quia de ratione primæ veritatis eſt,quod ſit ſummè ſapiens, & ſummè bona;hæc enim duo attributa includuntur in conceptu intrinſeco, & ratione primæ veritatis; vt planè cōſtat, & alibi probatum ſuppono : ſummæ verò ſapientiæ a- C perta ſunt omnia, & nuda;proindéq; falli non poteſt, ſumma verò bonitas fallere nequit; aut decipere,neq;ex malitia,neque ex ignorantia. Inſuper etiā hoc probatur, quia codē modo competit Deo immutabilitas, & veracitas, vt mox dicemus:ſed Deus de potētia abſoluta mutari non poteſt, igitur neque per eandem poteſt recedere, à ſua veracitate qui fidelis eſt,& abſque vlla iniquitate. Mul- D ta hac de re habet noſter Scalante lib. 5. de quant. relat. & c. ſacræ Script c. 7. vbi ſatis eruditè pugnat pro veracitate Dei. Videndus Plutarchus in tract. de Iſide, & Oſiride, vbi ait: Nihil, vel maius hominem accipere, vel dignius dare munus homini Deū poſſe veritate; reliqua enim videtur Deus largiri non tanquā tibi propria, & peculiaria. Et Ælian. lib. 12 de varia hiſtoria tradit, Pythagorā affirmaſſe res duas hominibus longè pulcher- E rimas datas diuinitus, cū Deorum immortaliū operibus comparandis; veritatem, & beneficentiam. Reſpondiſſe quoque Demoſthenem refert Alex. Tyr. ſer. 8 Simile Deo habere homines benigna facere, veritatem diligere. Idemque Pythagoras teſte Hieron. in 3. apolog aduerſus Ruff. aiebat, veritatem poſt Deum colendam; & ſanct Nicolaus Oreſm, trac. de monet. mutat. c 13 ait, Antiquitus in monetis excudi imaginem Dei, &

crucis, ad probandam verā monetam, & falſam, quaſi hoc non potuerit melius cōprobari, quam appoſita effigie Dei fidelis, qui ſolus excludit omnem falſitatem, & veritatem impertiri poteſt.

Cùm ergo fidelis & verax ſit Deus in dicendo, & promittendo adeò, vt cæteros Dei titulos hic videatur excedere, & ipſemet Deus potiùs de veritate velit laudari, quàm de qualibet alia re; vnde Dauid dixit: *Adora-* *Pſal.* *bo ad templū ſanctū tuū, & confitebor nomi-* 137.n.3 *ni tuo, ſuper miſericordia tua, & veritate tua, quoniā magnificaſti ſuper omne nomen ſanctū tuum* : quorum verborum ſenſum ſic elicit Agell. Laudabo te de miſericordia, & veritate, quod eloquium tuū ſupra omne nomē magnificaueris, & euexeris. i. omnia alia tua nomina & laudes, quæ tibi iure debētur & tribuuntur, extuleris, at de fide promiſſorum tuorum, quod ea fideliſſimè ſerues, magis quam de vlla alia laude celebrari volueris; cùm omne nomen, omnem famam quæ de te prędicari poteſt, tuo eloquio, ac promiſſis fidelibus vincas, & ſuperes.

At poterit quis ſubijcere hoc in loco id, quod Chriſtus Dominus dixerit: *Si ego te-* *Ioan.* 5. *ſtimonium perhibeo de me, teſtimonium me-* n. 31. *um non eſt verū*. etenim Chriſtus Deus erat; proinde, ſi illius teſtimonium ratū, verūque non eſt, neque ipſe verax, & fidelis eſt. Miratur quidē hoc dictum Chriſti Seruatoris Aug. ſer. 43. de verbis Dñi ſecundùm Ioan, in principio, & ait: Quomodo ergo non eſt verū teſtimoniū veritatis, nónne ipſe eſt qui dixit: *Ego ſum via, veritas, & vita?* Cui ergo *Ioā.* 14. credendū eſt, ſi veritati nō eſt credendū: Pro- n. 6. fectò enim nō vult credere niſi falſitati, quinō elegit credere veritati. Et Greg. 29. moral. c. 6. Quis eſt veritas niſi ille, qui dixit: *Ego ſū via, veritas &c.* Soluit igitur Aug. difficultatē in hunc modū. Dictū eſt hoc ſecūdùm ipſos, vt ſic intelligas & his verbis hunc ſenſū concipias: *Si ego teſtimoniū perhibeo de me, teſtimoniū meum non eſt verum*, id eſt, ſicut putatis? ille enim nouerat, verum eſſe de ſe teſtimonium ſuum, ſed propter infirmos, propter incredulos, propter nō intelligentes, Sol lucernas quærebat : fulgorem quippe Solis lippitudo eorum ferre non poterit, ideò

ideò quæsitus est Ioann. qui testimonium perhiberet veritati. Sic Aug. nodum soluit, cuius clarior solutio erit, in priori tamen fundata, si ponamus sensum prædictorum verborum esse: si testimonium, quod de me perhibeo, nullo alio argumento, aut testimonio probo, quam exterioribus verbis, & humana ratione, aut auctoritate tantummodo quæ apparet, nullatenus fide dignum est, nec verum censendum, licet à parte rei verũ sit. Cæterum non ego meo humano, exteriorique nitor testimonio, sed diuino, operibus nempe, & diuinitatis argumentis, ac signis corroborato. Ita ferè Ambros. lib. 5. de fide c. 5. Athanas. Orat. cont. gregal. Sabell. Cyrill. Alex. lib. 2. in Ioan. c. 147. & Chrysost. hom. 39.

Veritatem itaque suam, quam Deus tanti facit, voluit publicâ testificatione ratam haberi, quando in limine, & ingressu promissæ terræ iussit prægrandes erigi lapides, eosq; leuigare, & ædificare altare, ac super eo holocausta Domino offerre, vt constat ex c. 27. Deut. vbi Oleast ait: Hoc ideò iussit, vt testaretur huiusmodi Scriptura, se iam illis promissa impleuisse, restare verò, vt ipsi etiam promissis starent, non colendo alium Deum.

Deut. 27. n. 4 & seq.

Quinimò, & quod Deus in vno testamẽto promisit, in alio impletũ videri, & comprobari voluit, vnde Abac. dixit: *In medio annorum viuifica illud.* 70. habent: *In medio duorum animalium*, quem locum de duobus testamentis intelligunt ij, quorum, suppresso nomine, meminit ibi Hieron. vt sit sensus: Cognosceris verus, & probaberis fidelis quãdo ea, quæ in vno testamẽto promisisti, in altero adimpleta deprehenderint homines, & inter vtrumque cohærentiam aduerterint, quæ omnia tuam infallibilem veritatem magnopere testantur.

Abac. 3. n. 1.

Quod etiam ex eo confirmatum volumus, quod libri, in quibus Dei verba continentur, vetus, nouumque testamentum dicuntur, idque non aliâ ratione factum esse videtur, quàm vt intelligeremus firmissima, veracissima, ac fidelissima verba Dei, qualia prorsus sunt verba testatoris, de quibus in iure habetur esse fidelissima, vnde etiam D. August. lib. de vnit. Ecclesi. c. 11. tom. 7. colligit, verbis extremis dictis à Christo Domino necessariò esse præstandam integram fidem, quia nouissima verba erant hominis morientis; sic verò habet: Cum nouissima verba hominis morientis audiuntur ituri ad inferos, nemo eum dicit esse mentitum, & impius iudicatur hæres, qui fortè illa contempserit. Quomodo ergo effugiemus iram Dei, si vel non credentes, vel contemnentes repulerimus verba nouissima, & vnici Filij Dei, & Domini nostri, ac Saluatoris ituri in cælum, & inde prospecturi? Sic Augustinus nouissima verba Christi morientis, & testatoris fidelissima vel saltem ex hoc capite probat, imò & omnia Dei verba quæ in vtroque testamento continentur fidelissima comprobãtur, cum ideò testamenta dicantur.

Hæc est ratio, cur Propheta diuino afflatus numine, & Dei verba proferens dixerit: *Lingua mea calamus scribæ*, seu *Stylus*, vt dixit Symmachus *Scriptoris*, sicut legit Cyprian lib. 1. cont. Iud c. 19 seu *Notarij*. Vult ergo Propheta verba sua, vel potiùs Dei, ore Vatis prolata nequaquam vana esse, mendacia, & in aërem desinentia, sicut plerumque esse solent hominum dicta, sed esse veluti perpetua monumenta, & verba in ære exarata, quibus summa fides apud homines habetur; vt sit sensus: Non volabunt nec euanescent; imò quod ego loquor cum sit à Deo inspiratum; & ego veluti calamus ad depingendos characteres Deo dictante inseruiam, tam diuturnum erit, ac si scriberem in plumbi lamina, vel celte sculperem in silice, vel stylo scriptoris publici, vel notarij vteretur: quod acutè videtur attigisse August. cùm ibi ait: Quod lingua dicitur sonat, & transit, quod scribitur manet.

Psal. 44 n. 2.

Sunt itaque Dei verba veluti perpetua monumenta, quibus inconcussa adhibenda est fides, quæ etiam fuit ratio cur Dei verba paucissima nobis proponantur, vt in maiori pretio habeantur, maiorque illis adhibeatur fides, id in singulis personis sic ostenditur, etenim Diuinus Pater ad intra in tota æternitate præter vnum Verbum, & bonum, & quo nullum aliud verbum æquè bonum nec dicit, nec nouit dicere, quod eructat Psal. 44. n. 2. vt ibi August. Hieron. & Ambros. de be-

de benedictionibus Patriarch. cap. 11. Gregor. 33. moral. 3. & quando promissum verbum compleuit illud idem mittens ad extra incarnatum, visibile abbreuiauit quoad fieri potuit, sicut aduertit Ambros. in cap. 9. ad Roman. & Hieron in cap. 10. atque hoc fuit compendium, summa, & epilogus longissimæ orationis quam instaurationem, seu recapitulationem vocat Paulus Ephes. 1. n. 10. & Heb. 1. n. 2. iuxta expositionem Hieron. Chrysost. & Theophylact. quod etiam prosequitur eleganter Bernard. serm. 1. de circuncisione, cùm ponderat Dei verbum abbreuiatum in carne, adhuc in circuncisione plus abbreuiatum fuisse. Filius item etsi Dei Verbum, Deique sapientia nihil ad intra loquens, ac dicens, silentij amicus probatur, cum quietum silentium omnia tenerent Sap. 18. n. 14. oritur. Silens in dilectione sua quę multa ministrare solet verba; *Silebit in dilectione sua*, Sophon. 3. 17. Vatablus: *Tacitus erit in delectione sua*. Tacet insuper longissimo triginta annorum spatio, & pro quolibet velut decennio tribus tantùm loquitur annis, tacet insuper coram Principe Sacerdotum, Matth 26. n. 63. Imò neq; ab Herode interrogatus vllum respōdit verbum, Luc. 23. n. 9. multis impetitus iniurijs, & falsis obiectis criminibus sine voce adest verbum, Marc. 14. n. 61. instar ouis, agnìue, Isai. 53. n. 7. Tertia denique persona, Act. 2. n. 20. Linguarum pluuias è cælo emittens, efficiensque vt in ore discipulorum omnia genera nascerentur linguarum, veriúsque ac melius præbens linguas, quam aues illæ aureæ, quas deorum linguas antiqui vocabant, de quibus Rhodig. lib 13. cap. 5. Videtur quidem e linguis, linguas tantùm iudicans, nec incongrue cum digitus Dei dicatur, Luc. 11. n. 10. qui spiritus Dei dicitur, Matth. 11. n. 28. hoc totum illi iudicare videtur Deum velle verba sua plurimi fieri; solent siquidē homines quæ rara sunt pretiosa habere. Hæc etiam fuit ratio cur verba Dei dicantur videri, potiùs quàm audiri, quod notauit Philo, libro de migratione Abrami parum post principium, ad illa verba Exod. *Hæc dices filijs Israel: Vos vidistis quod de cælo locutus sum vobis*, dicens: Cùm mortalium voces auditus sensu iudicentur, Dei verba lucis modo videri ex diuinis oraculis discimus. Dicunt enim, quod *totus populus videbat vocem*; non audiebat, quia non erat hic aër plectro linguæ percussus, sed splendor virtutis lucidissimus à rationali fonte nihil differens, quod & alicubi significatur hoc modo: Vos vidistis quod è cælo locutus sum ad vos; non dixit, audistis, propter eandem causam, &c. magis verò rem aperiens libro de decalogo post principium, ait: Tunc vos è medio flammæ supernè ruentis horrendum insonuit diserta & articulata iuxta cōmunem captum auditorij tam manifestè se ingerens, vt videre magis quàm audire se putarent, sicut in lege ipsa scriptum legitur his verbis: Vniuersus populus videbat vocem apertissimè. Humana enim vox auditu, diuina visu percipitur? Quare? Quia quæcunque Deus dixit, non verba sunt, sed opera, quorum iudicium non tam est penes aures, quàm penes oculos, &c Cùm igitur sensus visus inter omnes accōmodatissimus sit testis veritatis, quemadmodū notauit idem Philo, in libro de confusione linguarum, vnde in bene constituta Repub. lege cautum est, ne quis audita dicat pro testimonio; & Plautus in torculento dixit: Pluris est oculatus testis vnus, quàm auriti decem. & Galen. lib. 14. de vsu partium c. 3. ita habet: Sensuum aliorum certissimus est visus, vt qui maxima & plurima eorum quæ corporibus insunt discernat, s. colorem, magnitudinem, situm, & positionem, quæ nullus alius sensus ita facilè percipere potest. denique apud Horat. in arte Poet. sic habetur:

Exod. 20. n. 18

Segnius irritant animos demissa per aures
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus
Et ipse sibi tradit spectator.

Hinc, inquam, est quod certissima Dei verba certissimum testem sibi delegere, vt potiùs dicantur videri, quàm audiri, quia certissima sunt, & certissimum secum deferunt effectum, cùm nullum patiantur defectum: quod dixit Tertul lib. de resurrect. carnis c. 21. his verbis: Puto Deo nec liuorem, nec dolum, nec inconstantiam, nec lenocinium ascribi posse, per quę ferè promulgatio maiorum cauillatur, &c.

Facit pro commendanda huiusmodi fidelitate in

litate in Dei promissis id quod statim addit A Moyses in præsenti, dum iustum appellat Deum postquam asseruit fidelem; nam sicut notauit Maldonat. in cap. 5. Baruc. n. 2. Iustus in scriptura multoties est qui facit quod promittit, & iustitia idem est quod veritas; quia sicut iustus est qui à recto non deflectit, ita, & veritas in dicendo conformitas est cum veritate intellecta. Iniustitia igitur Deus liberauit & eripuit homines, quia promissis stetit, & veritatem seruauit, quod videtur B
Isai. 25 n. 9. dixisse Isai. *Et dicent in illa die: Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & saluauit nos*; vbi pronomen, iste, magnā mihi videtur habere epitasim: importat enim comparationem quandam cum alijs, siue hominibus, siue gentium Dijs, qui cum magna interdum promittant, nihil tamen præstant, quorum cogitationis fideles non sunt quiq; expectantes in ipsis saluare nequeunt, iste tamen Deus non sic: *Expectauimus eum, & C saluauit nos. Iste Deus, sustinuimus eum, exultabimus, & lætabimur in salutari eius.* Et in eundem sensum, eodemque modo cecinit Moyses demerso Pharaone ijsdem fluctibus, qui ad facilem, & securam viam se aperuerat
Exod. 15. n. 2 Filijs Israel: *Iste Deus meus & glorificabo eum, Deus Patris mei, &c.*

Cùm ergo Deus verax, fidelis, & iustus sit, illi fidendum est, & immobiliter adhærendum, ita vt spem nostram, seu fiduciam D in nullo alio liceat collocare. Nouerat Dauid quanta fides fidelissimo Deo habenda esset, & qua mente illi soli credendum, quando
Psal. 115. n. 1 dixit, fidem suam protestatus: *Credidi propter quod locutus sum, ego autē humiliatus sum nimis*. Quid igitur locutus est Dauid postquam credidit? Illud vtique quod subiungit: *Ego dixi in excessu meo; omnis homo mendax*: quamuis afflictus esse nimis in ex- E cessū meo, id est, in fuga mea, vel festinatione mea, vt est in Hebr. cū fugiens Saulē de mea patria exirē; hoc enim significat excessus, sicut quando Moyses & Elias visi in maiestate,
Luc. 9. n. 31. *dicebant excessum eius*, id est, loquebantur de exitu eius à vita, vnde in Græco est exodos. i. exitus; in mea igitur fuga dicebā, *Omnis homo mendax*, in Hebr. habetur, & ita legit Hieron. *Omnis homo mendacium*: tantum abest, vt homo sit fidelis, quod potiùs mendaciū est. Theodotion: Omnis homo deficit. Vbi Chrysost. non ad verborum mendacium referendum putat, sed ad defectum rerum, cùm spem, & opinionem vt plurimùm fallant, proinde non est fidendum rei infirmissimæ; sunt enim *vani filij hominum, & mendaces filij hominum*. Sensus ergo est: Ego non pono spem meam in homine, cùm vanissimus, & infidelissimus sit, vnde quando secundum humanum arbitratum, & hominū iudicium penitus de me, déque rebus meis actum esse videtur, tantum abest, vt ego diffidam diuinæ promissioni mihi à Deo inculcatę circa meam libertatē, vt potiùs iam veluti de re obtenta possim illi gratias agere; nam eo in loco calicem pro portione, quæ alicui obtingit, accipiendum esse puto, iuxta illud Psalm. *Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei*. Quando igitur Dauid ait: *Calicem salutaris accipiam*, significat partem, ac regnum mihi diuinitus concessum, vel etiam in media tempestate, & persecutione mihi videor re vera iam iam accipere, & proinde mihi maximè incumbere Deum datorem laudare inuocando eius nomen. Alij hoc in loco nec abs re nostra interpretantur, Cōuiuialem, ac lætum calicem eleuabo simul commemorans salutem mihi à Deo datam, & proinde laudes recensebo, quem calicem salutaris appellabant, & veluti indicem, ac testem diuinæ opis, & salutis acceptæ. Quia verò solent ij, qui à periculis eruuntur post naufragium adimplere emissa vota, ego potiùs antequam labores penitùs euadam iam de votorum adimpletione agam; adeò enim certus sum de euasione, & prosperitate futura, cùm de Dei promissis nullatenus dubitem, imò potiùs dirupta iam vincula mihi videar videre: *Dirupisti vincula mea, &c.* Ecce qualiter fideret Dauid fideli Deo, cum mendaces dicat omnes homines, vanos, & fallaces, & proinde eis nullatenus confidendum. Hæc est ratio cur idem Dauid attentos voluerit auditores suos Ps. 77. n. 7. *Vt ponant in Deo spem suam, & mandata eius exquirant: ne fiant sicut Patres eorum generatio praua, & exasperans generatio, quæ non direxit cor suum*, intellectum, s. & voluntatem vt recta & inconcussa fide in Deum tenderet. *Et non est cre-*

Psal. 6. n. 10.
Psal. 15 n. 5.
Psal. 77 n. 7.

est creditus cum Deo spiritus eius. Chal. & Hieron. *Non credidit Deo spiritus eius.* Tygur. & Vatab. *Nunquam verè credidit Deo.* Fælix. Brixian. & Guar. *Non fuit fidelis cum Deo.* i. non firmiter illi fide, & fiduciâ adhæsit, cum tamen ipse fidelissimus sit, & appareat ac se communicet illis, *Qui fidẽ habent in illum*, Sap. 1. n. 2. vbi Tygur. & Vatab. legunt: *Ijs qui non diffidunt ipsi exhibet se.* Et Anton. Abbas 1. Melissæ ser. 1. *Ijs qui illi non diffidunt, apparet.*

Vnde patet cur Hierem. dixerit: *Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum*; cæteri enim præter Deum, vt plurimum, mali sunt sperantibus in eis, ideoque Bernard. aduertit prophetã dixisse plures esse qui sperent in Deo, quàm qui Deum quærant; sic enim habet ser. 9. in Psal. 90. Sanè & ipsam numeri discretionem diligenter aduerte, quod sperantes quidem in eum pluraliter dixerit, quod hoc videatur commune multorum, quærere verò eum singulariter: Quod singularis sit puritatis, singularis gratiæ, singularis perfectionis, non domo nihil sperare nisi à Deo, sed nihil quærere nisi eum, quod si bonus illis, quanto magis isti? Cæterum si quæritur ratio cur plures sint qui Deo fidentes illi adhæreant sperando, & se totos illi credendo, quàm qui eum toto animo quærant; mihi sanè ea videtur esse quod maior sit veritas rerum in essendo, quã hominum veritas in dicendo, proindéque faciliùs rerum veritas ac bonitas, quantumuis fragilis, & caduca sit, homines detinere potest, ne toto animo ad Deum quærendum ferantur, quam hominum veritas in dicendo, ne Dei veracitati, ac fidelitati credendo se illi totos committant, & in illum sperent. Cum enim Deus fidelis sit, & absque vlla iniquitate, homines verò infideles, vani, fallaces, & pleni iniquitate, nullam illis fidem adhibentes se totos fideli, ac vero Deo credunt: pauci verò sunt, qui se Deo quærendo applicent. Semper tamen verum est nulli alteri rei præter Deum verè & meritò fidendum esse in terra, quod optimè prosequitur Philo lib. de Abraham, prope finem vbi ad
Gen. 15 n. 6. illa verba Genes. *Credidit Abram Deo, & reputatum est illi ad iustitiam*, ita habet: In sacris literis huius viri elogium extat testa-
A tum reddito Moysi oraculo, quo dicitur, quòd Deo credidit: id vt dictu est breuissimum, ita factu maximum; cui enim præter eum credendum est? Principatibus ne, an glorijs, honoribus, diuitijs, nobilitati, sanitati, integritati sensuum, robori, pulchritudiniue corporis? Atqui principatus omnis est lubricus, innumeris insidiatoribus obnoxius. Quòd si quando confirmatur, id fit non sine multis acceptis, & illatis calamita-
B tibus. Nihilo stabiliores sunt honores, & gloriæ incertissima possessio, pendens à moribus, rumoribúsque leuium, & improborum hominum, quę si quando perseuerat, nihil tamen verò bonum in se continet. At diuitiæ, generisque nobilitas etiam deterrimis obueniunt, sed fas solis bonis hæc contingere, maiorum, & fortunæ ista laus est, non ipsorum, qui habent: ac nec corporis quidem dotibus efferri æquum est, quibus
C nos alia animalia superant. Quis enim homo fortior, aut robustior tauro inter cicures, inter feras leone? Quis præditus acutiore visu quam accipiter, aut aquila? Quis auditu tam felix, quàm asinus tardissimus animalium? Quis odoratu cane sagacior, quem aiunt rei venatoriæ periti vestigantem longinquos lepusculos improuisum in eos irruere, nam hoc genus canum venaticorum vtitur oculorum vice naribus. Sanitatẽ quo-
D que plurima bruta tuentur egregiè. Quod autem ad pulchritudinis certamen attinet, etiam inanimata quædam mihi videntur vincere posse formositates virorum ac mulierum, simulachra, statuæ, picturæ, & vniuersum fictorum, pictorumque opera eximia, quæ apud Græcos, atque barbaros sunt in pretio & dedicantur inter præcipuos ornatus vrbium. Solum igitur certum, firmumque bonum est fides, qua Deo creditur, vitę
E solatium, bonæ spei supplementum, depulsiuum calamitatum, felicitatum conciliatiuum, superstitionis ablegatio, pietatis assertio, prosperitatis hæreditas, profectus in bonis omnibus fultus vniuersorum autore, qui potest omnia, vult tantùm optima. Videndus idem Philo lib. 2. legis allegoriarum post medium, cùm ponderat eadem verba: *Credidit Abram Deo, &c.* sic enim ait: Optimum fuerit Deo credere, non incertis

cogitationibus coniecturíſque fallacibus. A-
braham ille Deo credidit, & reputatum eſt
illi ad iuſtitiam, quod ſi credemus proprijs
cogitationibus, ædificabimus exornabimuſ-
que ciuitatem corrumpentis veritatem in-
tellectus. Quamobrem experrectus qui
ſomniauerit, inuenit quod omnes motus
proceſſúſque inſipientis ſint mera inſomnia
nihil veritatis habentia. Nam ipſe intelle-
ctus ſomnium eſſe conuincitur: quia certiſ-
B ſimum eſt Deo credere, & fallitur qui credit
vanis cogitationibus. Sic ille. Et Bernard.
loco ſuprà citato, vbi ad illa verba, Tu es
Domine ſpes mea, ſic ait: Hæc mihi vna
omnium promiſſionum cauſa, hæc tota ratio
meæ expectationis: ſperent in alijs alij, for-
tè hic in ſcientia literarum, hic in aſtutia
ſæculi, ille in nobilitate, ille in dignitate, ille
in qualibet alia vanitate confidat, ſperet qui
vult in incerto diuitiarum, ego verò ne ipſa
C quidem niſi abs te victui neceſſaria ſpero,
nimirum verbo tuo confidens, in quo abieci
Matt.6 omnia Matth.6. *Quærite primum regnum*
n.33. *Dei, & iuſtitiã eius, & hæc omnia adijcietur*
Pſal.9. *vobis.* Nempe *Tibi derelictus eſt pauper, or-*
n.34. *phano tu eris adiutor*; Si mihi præmia pro-
Pſal.26 mittuntur per te obtinenda, ſperabo, *Si ex-*
n.3. *urgant aduerſum me prælia,* ſi ſæuiat mun-
Galat.5 dus, ſi fremat malignus, *Si ipſa caro aduer-*
n.17. *ſum ſpiritum concupiſcat*, in te ego ſpera-
D bo. Vt quid ſi hæc ſapimus, vt quid cuncta-
mur abijcere omnino ſpes miſeras, vanas,
inutiles, ſeductorias, & huic vni tam ſolidę,
tam perfectæ, tam beatæ ſpei tota deuotione
animi, toto feruore ſpiritus inhęrere? Si quid
illi impoſſibile, ſi quid vel difficile eſt, quę-
re aliud, in quo ſperes. Quis ſperauit in eo,
& confuſus eſt? Faciliùs eſt cælum, & ter-
ram tranſire, quam verbum eius euacuari. Sic
E Bernard. oſtendit Dei fidelitatem, quam
noſter text. commendat, dicens: Deus fide-
lis, &c.

Quia verò Dauid talem, ac tantam no-
uerat Dei fidelitatẽ, eum appellat Deũ veri-
tatis, cui animã, vitámque ſuã ſecuriùs com-
mitteret, quam ſibimet; certus vtique quod
potens, & verax ſit tale depoſitũ ſeruare, &
Luc.23 reddere; ait ergo: *In manus tuas Domine cõ-*
n.46. *mẽdo ſpiritũ meũ, redemiſti me Domine Deus*
veritatis, Gręc. & Hebr. habetur, *cõmendabo*,

A ſed futuro vti pro pręſenti ſatis familiare He-
brꝗis eſt ad deſignandã perſeuerantiam rei,
de qua agitur, quamquã verò hoc in loco eã-
dem ſententiã efficiat, hoc amplius quidem
habet, nam certum animum, firmã, fixamq;
ſententiam ſignificat, vt ſit ſenſus; Ita ſum Mat.24
certus de tua veritate, & fidelitate, vt animã n.35.
meam in manus tuas deponã; nam verbum Pſal.30
cõmendo, hoc in loco figuratiuum eſt, & al-
luſiuum ad cõmendationẽ depoſiti, vt patet
B ex verbo Græco, vnde Tertul. verba illa
Chriſti, *In manus tuas commendo ſpiritum*
meũ lib. cont. Praxeam c.25. legit: In mani-
bus tuis depono ſpiritum meum; quod ſanè
rem noſtram confirmat, & mentem Prophe-
tę aperit. Sed adhuc in verbo cõmendo, idẽ
poſſumus cõſiderare ex eo quod Petrus ait:
Hi, qui patiuntur ſecundùm voluntatem 1.Pet.c.
Dei, fideli Creatori cõmendent animas ſuas 4.
in benefactis. vbi Apoſt. quaſi interpretem
C Prophetæ agens, quèm ille dixit Deũ veri-
tatis, dicit fidelẽ creatorem, ſeu fidelem Deũ
cum Moyſ. In præſenti, apud quem Dauid
confidentiùs, quã apud ſe deponit animam
ſuã, ſecurus vtiq; & certus quia veritas Dei
nullatenus in diſcrimen venire poteſt.

Poſſet fortaſſis cuiquam videri abſurdũ
& penè ridiculum quod iuſſerit Deus, vt tu-
bis canerent ſacerdotes ad deijciendos Hieri-
cuntinos muros, ſed mirari ampliùs poſſet
D id quod ſacer text. ibi refert in hunc modũ:
Igitur omni populo vociferante, & clangen-
tibus tubis, poſtquam in aures multitudinis Ioſue 6.
vox, ſonituſque increpuit, muri illico corrue- n.6.
runt. E Græco ſic ad verbum: *Cùm audiſſet* Ibid. n.
vocẽ tubarũ, vlulabat omnis populus vlulatu 20.
magno, & vehementi, ceciditq; murus. Heb.
verò ad verbũ: *Vlulabat populus cũ canerent*
buccinis. Nã ſimul atque audiuit populus vo-
E *cem buccinæ vlulauit populus clamore in-*
genti. Conſtat igitur ex ſacro text. populũ,
poſtquã audiuit clangentes tubas ſacerdotũ,
magnum clamorẽ edidiſſe; vbi notanda venit
firma fides. & inconcuſſa ſpes Iſraelitarũ, qui
Dei verbo de caſu murorũ ad vocem tubarũ
clangentiũ, ita crediderunt, vt ante partã vi-
ctoriam, iam eã celebrauerint acclamationi-
bus, certo euentu credentes, nullatenus
poſſe deficere fidelẽ Deum; ſic enim elegan-
ter locũ exponit Maſius, cùm ait: Hic populi
prædican-

Hebr.11 n.30. prædicanda fides est, quę ipsa muros prosternit, teste Apost. Hebr. 11. nisi enim firma fide apud animũ suum ille statuisset, Deum quod promiserat plene effecturum, haud quaquam profectò tam lætâ acclamatione, tanquã non sperans, atq; expectans, sed in manu victoriã habens, cecinisset triumphũ, priusquã labẽtem murum vidisset. Ostendit autem idem Masius quod inusitati rerum euentus vocem eripere solent, & spiritum intercludere, sed Deus voluit Israelitas naturã vincere, & supra naturã credere, ac celebrare quasi iã vidissent id, quod nondum cernebant, profitẽtes se tantam fidem fideli Deo habere, vt nõ iam dubitationi, sed nec etiam expectationi locus superesset.

Hæc est ratio cur Petrus in sua Canonica, & Paulus ad Rom dixerint secuti 70. *Qui crediderit in eũ* (.s. Deum) *non confundetur.* Quod desumpũ est ex Isai. vbi nos legimus, *Qui crediderit, nõ festinet.* Vbi, nõ festinet, idẽ est atque, nõ confundatur, nec erubescat; ea enim est vis Hebrææ dictionis, desumpta metaphora à consuetudine erubescentium, qui solent festinare, & se quãprimũ ab astãtium consortio veluti currendo proripere, & abducere, quod nos Lusitanè, & Hispanè dicimus, *Correrse*; obseruanda est enim regula frequens Scripturæ secundum quã actiones, quæ signa sunt affectuũ animi, pro ipsis actionibus vsurpantur, vt percutere femur, tollere, cõplodere aut conserere manus, aliquid indicant, quasi naturali signo latens in animo. Cũ ergo confusionẽ, atq; ruborẽ sequatur fuga qui enim pudefiunt, neq; sustinere possunt, neq; subire audent aliorũ oculos, quare quã possunt ocissimè festinãt subducere se ab hominũ conspectu. Hinc fit, vt festinatio pro cofusione, & pudore sumatur, & ita noster Vulgatus apud Isai. figuratè locutus est dũ dixit, *nõ festinet.* Principes verò Apostolorũ, & 70 propriè locuti sunt, dicẽtes *nõ confundetur.* Est igitur sensus; nõ festinabit, nec curret, aut confundetur, qui fidelissimo Deo se credit, & cõmittit, nullus enim defectus potest reperiri in iustissima regula, nulla falsitas in fidelissimo Deo, nullum mendaciũ in veracissimo Domino. In quam sententiam videndns erit Chrysost lib. 1. de prouid. post med. vbi ita habet: Fidelem, ac

(Margin: 1.Pet.2 n.6. Rom.9. n 33. Isai.28. n.16.)

A religiosum virũ adeò constanter, & firmiter promissa Dei tenere conuenit, vt quantũlibet effectus contrarios aspiciat, ne sic quidẽ perturbetur, neq; desperet euentũ. Intuere denique fidelis Abraham cuiusmodi pollicitationem acceperit, & qualia facere sit iussus. Nam promissio quidẽ erat ex Isaac implendum esse orbem vniuersum; iussio autẽ hunc ipsum Isaac immolare vrgebat, ex quo orbis totus erat implendus. Quid igitur? Leuit. 14.n.3.

B Istud ne tanta dissonantia & repugnantia esset præcepti, & promissi, in nullo penitus turbatus est, neque hæsitauit, neque aliquid huiusmodi loquutus est. Quid est hoc? Alia promisit Deus, alia facere iubet? Quomodo hoc erit excisa radice? Fefellit me igitur, atq; delusit? Nihil prorsus locutus est, sed ne cogitauit quidem. Et meritò sanè; cùm enim Deus aliquid pollicitus fuerit, etiam similia sunt quæ pollicitationem huiusmodi ob-

C tundant, atque intercipiant, turbari minimè conuenit, aut de fine dubitare. Hoc enim maximè Dei potentiam commendat, dum in rebus ambiguis finem certum, atque exitum reperit, & cætera, quæ in eandem sententiam prosequitur.

Pro qua re notandus venit hoc in loco D. Th. 1.2.q.102.art.5.ad 7. vbi asserit, per ritũ legis leprosum non emundari à macula lepræ, sed ostendi mundatum, & hoc signifi-

D care verba sacri text. cùm de sacerdote sic ait: Cùm inuenerit leprã esse mundatã, præcipiet ei, qui purificatur, &c. Infert igitur Sanctus Doctor iam lepram esse mundatam, dici tamen purificari lepram in quantum iudicio sacerdotis leprosus restituebatur cõsortio hominum, & cultui diuino; tunc addit. Contingebat tamen quandoque, vt diuino miraculo per ritum legis corporalis mundaretur lepra: quando sacerdos deci-

E piebatur in iudicio, quæ doctrina maximè consideranda est; nam si fortè humanum sacerdotis iudicium, cui Deus commiserat sententiam ferre de sanitate lepræ, & alios securos, & certiores reddere de sanitate, & abolitione lepræ, deceptum falleretur, ne contingeret quem decipi, & leprosum pro mundato, ac sano admittere, Deus miraculosè operando sanabat leprosum, ne is, qui

Dei ministro fidebat, tanquã fidelia, & vera loquenti leprosum pro sanato admitteret, ac proinde confunderetur; is enim error in Deũ refunderetur, & ideò illius veritas deceptioni occurrit, ne qui Dei ministro confidit, confunderetur.

Facit in hanc sententiam quod Iesus locutus est ad turbas, & ad discipulos suos, dicens; *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite: secundùm verò opera eorum nolite facere; dicunt enim, & non faciunt.* Super quæ verba videndus erit Aug. lib. 4. de doct. Christ. c. 27. vbi aduertit, Deum nullatenus permisisse, vt Pharisæi falsam inculcarent doctrinam, quanquã permiserit vt nequissimam vitam degerent, cùm enim eorum cathedra, & magisterium, nomen, & titulum Dei subierit, æquum imò necessarium erat, vt veritate stabilitum, & radicatum firmaretur; sic enim habet: Audiuntur vtiliter qui etiam vtiliter non agunt: sua enim quærere student, sed sua docere nõ audent; de loco. s. superiore sedis ecclesiasticæ, quem sana doctrina constituit. Propter quod ipse Dominus priusquàm de talibus, quod commemorauit, diceret, præmisit: Super cathedram Moysi sederunt. Illa ergo cathedra, non eorum, sed Moysi, cogebat eos bona dicere, etiam non bona faciendo. Agebant ergo sua in vita sua: docere autem sua, cathedra illos non permittebat aliena. Multis itaque prosunt dicendo quæ non faciunt, &c.

Matth. 23. n. 1. & seq.

Nec libet hoc in loco præterire verba illa Christi seruatoris ad Iudæos, Ioan. 8. *Quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis*. quorum verborum sensus explicari debet petita metaphora vasis iam pleni, quod liquorem amplius capere nequeat, aut ita stricti, & angusti, vt copiam superinfusam non recipiat. Ita in Iudæis ob eorum plenitudinem, id est, quia pleni erant, & referti malitiâ, & peccatis, quibus coangustatus intellectus, & oppressus incredulitate, sermonem Christi purum, sanctum, & diuinum minimè capiebant, imò potius Christi sermo in eis locum minimè inueniebat; vbi Chrysost hom. 53 ad med. aduertit, non dixisse Christum Dominum: *Non capitis sermonem meum*, sed *meus sermo non capit in vobis*; vt indicaret sermonis, & doctrinæ ipsius magnitudinem. Longè tamen aliter interpretatur hunc locũ August. serm. 35. de verbis Apost. ad med. Vim enim facit in verbo capiendi, vt perceptus sermo percipiat animum, comprehendat affectiones, desideria colligat, & alliget. causa autem istius apprehensionis prouenit ex eo, quod fidem adhibeamus dictis, & verbis Christi veri Dei nos alloquentis. Sic ergo habet Augustinus: Dicit Iudæis Dominus; *Sermo meus non capit in vobis*; ergo in his capit, in quibus inuenit quod capiat; in his enim inuenit quod capiat sermo, qui capit, quos Deus pollicendo non decipit, &c. etenim cum Deus veracissimus sit, eos capit verbis suis; qui illi fidem præbent, & diuinis pollicationibus firmiter adhærent. Vnde concludit Augustinus sermonem, dicendo: Pereat contristatio, vbi tanta est consolatio: detergatur luctus ex animo, vbi habitat qui non fallit promissor. Sic Augustinus infert, summopere lętandum esse, & gaudendum Christianis, qui veracissimo, & fidelissimo Deo fidunt; etenim sicut falli non potest, quia veritas: ita etiam minimè fallere potest, quia verax. Hinc est quod Tertul. lib. de hab. mulieb. statim in principio asserit propterea non inueniri in terris, qui omni contempto ornatu, & deposito cultu, lugubrem pœnitentiæ habitum induant quod diuinis promissionibus non assentiuntur, nec Dei verbis integram fidem astruunt; sic enim ille exorditur dict. lib. Si tanta in terris moraretur fides, quanta merces eius expectatur in cælis, nulla omnino vestrûm, sorores dilectissimæ, ex quo Deum viuum cognouisset, & de sua, id est, feminæ conditione didicisset, lætiorem habitum, ne dicam gloriosiorem, appetisset, vt non magis in sordibus ageret, & squalorem potius affectaret, & ipsam se circum ferens Euam lugentem, & pœnitentem, quo plenius id, quod de Eua trahit (ignominiam dico primi delicti, & inuidiam perditionis humanæ) omnis satisfactionis habitu expiaret, &c. Plorandum autem maximè est quòd homines tam citò creduli suasionibus serpentis fallacis, & quotidie fallentis, veritati Dei inconcussæ, tardè, aut

Ioan. 8. n. 37.

A aut vix assentiantur,& ex propria falsitate, Dei verba pensantes, illis minimè adhæreant.

Est optimus,sed obscurus, pro nostro argumento locus apud Isaiam, cum ita habet:
Isai.65. *In quo qui Benedictus super terram, bene-*
n.16. *dicetur in Deo amen, & qui iurat in terra, iurabit in Deo amen*: quo in loco, vt multa omittamus, aduertendum est, Diuinum Oraculum dixisse numero præcedenti;Dimittetis nomen vestrum in iuramentum electis meis,& interficiet te Dominus Deus,id est, vos eritis in iuramentum execratoriū, quia Diuina fide, & Religione relicta, idola venerati estis, ita vt electi mei, & fideles illud dicant; si fallor. aut si mentior, talia mihi eueniant,qualia Iudæis,qui relicto, vel contempto Deo, ad idola transfugerunt. Nunc ergo contraria de electis, fidelibúsque seruis, qui Deo crediderunt, & in illo confisi sunt, prædicit,adducendum nempe illorum nomen, quodcunque illud sit, siue dilectus, siue Christianus in benedictionem in hunc, aut similem modum: Ita me Deus amet,aut ita mihi benefaciat Deus, sicut amauit, aut benefecit dilectis suis,aut Christianis, qui soli Deo adhęserunt, & in illum sperarunt, totam fiduciam in eo collocantes,& ita mihi contingat, sicut contingit fidelibus, qui fideli Deo omnino credunt, quod magis confirmat illa vox, Amen; vt sit sensus: Contingat mihi quod fidelibus contingit ab ipso Deo amen,id est, veritatis, vel fidelitatis, seu à vero, & fideli Deo: aut largiatur mihi Deus fidelis, verus, seu veritatis Deus, id quod largitus est dilecto populo suo, qui ex eo, quod illi credidit, & se illi commisit, pleraque bona, & pollicita assecutus est; sic enim Deus suorum fidem remunerare solet, qua ipsi Dei fidelitatem testantur tanquam sigillo, quemadmodum di-
Ioan.3. sertis verbis docuit Ioannes Baptista, lo-
n.33. quens de fidelibus, & dicens: *Qui accipit eius testimonium* (scilicet Christi) *signauit quia Deus verax est*, id est,ipsa fide, veluti quodam sigillo Deum esse veracem, & fidelem testatus est;est enim hic locus similis profectò illi apud eundem Euang. vbi
Ioan.6. Christus Dominus dixit de semetipso:*Hunc*
n.27. *Pater signauit Deus*, seu, vt Græcè habetur, *sigillauit*. quo in loco Chrysost. hom.43.& Euthym.explicant, quia Pater, signo suo,id est, testimonio, tam voce, quàm miraculis Mat.17
edito,ab alijs hominibus secreuit, & quasi n.5.
nota distinxit, sigillóque Filium suum esse Ioan.5.
demonstrauit, vt patet apud Matth.& Ioan. n.37.
Ad hunc itaque modum fideles Deo adhærendo, Ioan.15
& eredendo, fide sua, & securitate, n.16.
qua se Deo loquenti,aut pollicenti commit- 1.Ioan.
B tunt, illius veracitatem signant, & proin- 5 n.6.
de digni sunt qui bonis omnibus à Deo repleantur, & in iuramentum deprecatorium ab hominibus assumantur, postulantes,vt ea ipsis eueniant,quæ Deus fidelis & verax fidelibus suis elargiri solet: qua de re plura diximus ad cap.15. Exod. text. 3. & 4.annotat.3.

C Ex dictis elicimus omni prorsus carere excusatione eos, qui alteri rei præter Deum credunt,& adhærent; etenim Deus fidelis est,& absque vlla iniquitate, cætera omnia infidelia, & mendacia sunt. *Suauis*,quidem, Prou.
est homini panis mendacij, & postea imple- 20.n.19
tur os eius calculo. vbi per panem intelligo turpem huius vitæ consolationem, seu voluptatem cum Hieronym. in c.30.Isai. Greg. 15.Moral. cap.5.& 23. Moral.c.26. & 27. Vel panis proceres significat, & Principes viros cum Hieron. Isai.28. & designat in-
D anis gloriæ fauorem cum Greg.1.Reg.17.& 15.Moral.c.5.Sed cùm famelicus homo huiuscemodi pane vescitur, os eius calculo repletur, quo & dentes franguntur, & dolore afficitur, nec alitur aut sustentatur;sunt enim hæc omnia panis mendacij,imò ipsum mendacium.

Ose.4. ait Deus: *Audite verbum Domi-* Ose.4.
ni filij Israel, quia iudicium Domino cum n.1.&2.
E *habitatoribus terræ: non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum,& adulterium inundauerunt.* Vbi videtur alludere Propheta ad id, quod contigit diluuij tempore, Gen.7.
quando aquæ inundauerunt super terram,& n.10.
nihil prçter aquam videre erat; sic igitur mendacia inundauerunt super terram,vt nihil præter mendacium videri posset: insensibilia enim mentiuntur, *Mentietur opus oli-* Abac.3.
ua,& arua non afferent cibum,&ipsummet n.17.

facilè seducitur, & decepta in posterum minimè cauet: nam sicut notarunt Euthym, & Theophylact. in c 10. Matth. Columbæ etsi pullis orbentur, nihilominus ad eosdem redeunt Dominos, & easdem repetunt domos. ex quo possumus intelligere illud Matth. *Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ*, nā sicut bene notauit Ribera ad cit. loc. Oseæ, sensus est; vt immemores simus iniuriarum, & placidi ad eos reuertamur, à quibus læsi, vexatique fueramus. Habet hoc etiam columba, quod sicut volatu velocissima, sic corde tardissima sit, nec aucupem retia tendentem, aut videre, aut vitare curat, sed laqueos, & fallaciam, ac deceptionem veluti sponte quærat, & incurrat. Conqueritur proinde Deus de decem tribubus, quæ cùm sæpè expertæ fuerint in vanum spem suam collocasse in circumuicinis gentibus, & se illis credidisse, ad illas tamen sæpiùs accurrebant, veluti stultæ, & deceptæ columbæ, relicto vero, & fideli Deo, quod illi ingratissimum erat. Ferit autem hic locus secundùm tropologiam, eos qui Ægyptum conueniunt, rationes excogitando, ambiendo, adulando, amicitias & fauores AEgypti captando, largitionibus vtendo, & nullum non lapidem mouendo, vt humana ratione consequantur, quod expetunt, ne Deo debeant illius assecutionem, sed AEgypto: qua quidem in re, & Dei maiestati, & fidelitati non minimum detractum intelligant, iuxta illud infidelissimi Achaz, qui dixit: *Non petam, & non tentabo Dominum*. vbi iuxta Hieron. verti potest: *Non petam, & non exaltabo Dominum*: sciebat Rex, ait Hieron. quod si signum peteret, accepturus esset, & glorificaretur Dominus, quod quasi idolorum cultor refugit. Ex qua sententia infidelis fanè est in Deum fidelissimum, qui ipsum non conuenit, nec postulat, aut expectat ab eo, quod AEgyptus fallax non potest concedere, & stultus pariter est vt columba excors, qui fidem alteri præbet, præterquam fideli Deo: Sed non impune euadent; nam cùm profecti fuerint ad postulandum auxilium, *Expandet super eos Deus rete suum, & deficiet vt eo auxilio, quod petunt, capiantur*; quod Dominus per Isai. minatur, dicens: *Væ qui ambulatis, vt descendatis in Ægyptum, & os meum non interrogastis sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in vmbra Ægypti: & erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, & fiducia vmbræ Ægypti in ignominiā*. Sic enim consueuit fidelis Dominus, & iustus iustè punire eos, qui infidelem adeunt AEgyptū, & illius falsitati decepti credunt.

Mat. 10 n. 16. *Isai. 7. n. 12.* *Isai. 19 n. 8.* *Isai. 30 n. 2.*

Est autem maximè deplorandum in huiusmodi columbis seductis, quod sæpè ac sæpiùs deceptæ, adhuc tamen deceptiones quærunt, & fallacias amant, quod summæ stultitiæ argumentum est; cordato enim viro sat est prima seductio, vt secundam vitet, & ad verum, fidelem, & omnis prorsus deceptionis expertem Deum veluti ad sacram anchoram fugiat; quod præclarè dixit Nazianz. epist. ad Bosporium Coloniæ his verbis: Iam secundò à vobis supplantatus sum, ac seductus. Quod si hoc meritò facis, odoretur Dominus odorem bonæ vestræ fragrantiæ; si verò iniustè, ignoscat Dominus. Ita enim consentaneum est, vt de vobis loquar: quandoquidem præceptū nobis est, vt iniuria affecti patientes simus. Veruntamen quemadmodum vos vestræ sententiæ potestatem habetis, ita & ego meæ. Iam non amplius grauis vobis erit molestus ille Gregorius, secedam ad Deum, qui solus sincerus & fraudis expers. Cohibebo me ipsum. Ista me ipsum admonuit. Bis enim ad eundem offendere lapidem brutis dumtaxat animantibus paræmia tribuit. Sic ille ostendit stultitiam seductæ columbæ, quæ deserto fideli Deo, ad Ægyptum pro remedio, & auxilio confugit, quæque sæpè decepta, sæpiùs deceptionem quærit, & lapidem, cui sæpè impingat, & in quo tandem confringatur, repetit, relicto firmo lapide, immobili, & inconcusso, qui proinde deficere nullatenus potest. Ideóque Isidorus Pelusiota lib. secundo, epist. 17. ait: Spes in Deum firma turris est, non modò rerum grauium, & acerbarum depulsionem pollicens, verùm ne præsentibus quidem illis animum perturbare sinens; nam qui à rebus humanis sese exemit, ac spe cælesti suspensum animum habet, non modò id consequitur, vt rebus molestis

dendus est serm. 6. D. Antonij lib. 1. Melissæ tom. 1. bibliot. qui est de ijs, qui diuitijs, & hominibus fidunt, nec in Deo spem, & fiduciam omnem sitam habent, contra quos multa congerit deprompta ex sacris literis, & sanctis Patribus.

Hierem. 49. n. 7. Hoc ipsum docet Hierem. in cap. 49. cùm ita habet: *Pro eo, quod habuisti fiduciam in munitionibus tuis, & in thesauris tuis, tu quoque capieris, &c.* Vbi diuinum Oraculum Moabitas alloquitur, qui summopere confidebant, & fiduciã collocabant in duobus, quibus maximè nituntur homines, armis, scilicet, & diuitijs, robore exercitus, & temporalium rerum copia, sicut ibi notauit Rab. Dauid, similisque est ille locus *Ezec. 16. n. 15.* Ezech. vbi dicitur: *Habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuo, &c.* vbi D. Hieronym. ait: Grande discrimen, non in Dei clementia, sed in suo decore confidere, quanto quis sublimior fuerit, debet timere ne corruat, & fornicetur in nomine suo. Non ergo confidamus in propria pulchritudine, nec Dei liberalitatem nostram putemus esse virtutem: sed potiùs *Prou. 27. n. 1.* audiamus: *Ne glorieris in crastinum; nescis enim quid ventura pariet dies.* Solus enim qui in Deo confidit, & fiduciam habet, certus ac firmus esse potest, cùm ille fidelis sit, & neutiquam deficere possit.

Celebris pro hac re est ille locus Hierem. *Hiere. 17. n. 5.* in cap. 17. *Maledictus homo, qui spem habet in homine, & ponit carnem brachium* *Isai. 40. n. 6.* *suum*, id est, hominum, quia omnis caro fœnum. Hoc autem dicitur, quia Iudæi, contempto Deo, in AEgyptiorum copijs arro- *Isai. 31. n. 3.* ganter confidebant; at sicut dixit Isai. *Ægyptus homo, & non Deus, & equi eorum caro, & non spiritus.* Brachium verò fortitudinẽ significat, ex quo loco Hieron. diuinitatem Christi probat; aliter enim neque esset expectatio gentium, neque in illo possemus confidere: hæc tamen fiducia hoc in loco à Deo prohibita, intelligenda est, vt minimè collocetur in homine, ita vt non in Deo, aut magis quàm in Deo In hoc ergo sensu. *Maledictus homo, qui cõfidit in hom. ne.* Tertull. verò lib. 4. contra Marc. cap. 33. legit: *Miser homo, qui spem habet in homine* & cap. 27. Non miserum, sed miserrimum ho- A minem vocat, qui spem habet in homine, quasi parum fuerit si miserum tantummodo dixisset. Hunc autem locum bene versat Hieron. in cap. 14. Ezech. in fine, in hunc modum: Quod si in aliquo fiducia est, in solo Deo confidamus: Maledictus enim omnis qui spem habet in homine, quamuis sancti sint, quamuis Prophetæ. Legimus, *Nolite confidere in Principibus.* & iterum; *Bonum* *Psal. 145. n. 3* B *est confidere in Domino, quàm confidere in Principibus.* Vbi Dauid eos potissimùm cõ- *Psal. 117. n. 8* memorat, qui cæteris opibus, potentia, & virtute præstant, quales sunt Reges, ac Principes, qui etiam Hebræo vocabulo, non quicunque Principes, sed Nedibim, id est, benefici vocantur, sicut Dominus dixit: *Qui potestatem habent super eos, benefici vocantur.* *Luc. 22. n. 25.* Si igitur qui Principes sunt, & cæteros iuuant, ac libenter opitulantur, excluduntur C ne in eis sit sperandũ, quanto minus in alijs fidendum erit? Et quasi rationem Dauid reddat, adiungit: *in quibus nõ est salus*, quod actiuè, & passiuè intelligunt interpretes; actiuè quidem, vt sit sensus, qui saluare alios nõ possunt, sed maiorem vim habet si in ipsos illos actio redeat; qui seipsos eripere de malis, qui sibi salutem præstare non possunt; sic enim explicat Chrysost. ne suam quidem ipsi salutem in potestate habent, quanto mi- D nus alienam? Sed ego explicandam hanc salutem existimo ex illo Ps. *Vana salus hominis*, *Psal. 107. n. 14.* id est, fallax, & mendax est salus hominum, fallentes quippe sunt semetipsos, quia Domini est salus, scilicet, vera, & fidelis, quippe qui cùm fidelis & verus sit, veram & incõcussam salutem conferre potest. & Hierem. *Psal. 3. n. vlt.* imitatus Dauidem ait: *Prauum est cor hominis*, Heb. *fraudulentum est cor præ om-* *Hiere. 17. n. 9.* E *nibus*, i. nihil omnium rerum, quod æquè fallax sit atque cor hominis, & ita ferè 70. Proindeque David ait: *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in Domino Deo ipsius, &c.* Vbi vigilanter Deum Iacob appellauit non modò vt ad proximum Israelitarum parentem recurreret, verùm etiam, vt in eum potissimùm exemplum spei, confidentiæque in Deo proponeret qui minis fratris Esau de patria fugatus, omnisque subsidij egens ac penè nudus, Dei auxilio sit innixus, vt patet ex c. 28. Genes. qui timore

S corre-

correptus cùm audisset aduentum Esau fratris sibi obuiàm venientis, se ipsum superauit, & robustior euadens cum Angelo luctatus, & fortis inuentus, Israel meruit nuncupari. Et quasi se magis exponat Dauid, ac rationem sperandi, & confidendi in Deo tradat, ait: *Qui custodit veritatem in seculũ*; quasi dicat: ipse solus fidelis est, recordaturque promissorum post multa sæcula, vt ea adimpleat: quo in loco videtur alludere ad relaxationem captiuorum, qui in Chaldæa detinebantur; nam cùm redituros in patriam oraculo suo per Hierem. prædixisset, id post septuaginta annos fidelissimè impleuit, Syri Regis animo ad eam rem diuinitus incitato; quamuis in Israelitis tanta longitudine temporis interiecta, fides dicti promissi penè titubaret. Dauidem itidem imitatus Hierem. postquam maledixit homini speranti in homine, ait: *Benedictus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius, & erit quasi lignum, quod transplantatur super aquas, quod ad humorem mittit radices suas: & non timebit cùm venerit æstus; & erit folium eius viride, & in tempore siccitatis non erit sollicitum, nec aliquando desinet facere fructum.* Quæ omnia denotant omnimodam securitatem, & inconcussam stabilitatem illius, qui spem suam in Deo collocauit. Quod bene prosequitur Hieron. in c. 3. Daniel. vbi ponderat Deum aliquando permittere res in vltimum discrimen venire, vbi actum sit de omni spe humana, vt clariùs eluceat Deum extremè laborantibus adesse, sicut promiserat, tum etiam vt constet in nullo alio præter ipsum spem nostram collocandam esse; sic verò habet: Oppressa perturbationibus anima, & varijs molestijs occupata, cum hominum desperauerit auxilium, & tota ad Dominum fuerit mẽte conuersa, descendit ad eam Angelus Domini, vel sermo diuinus, & excutit flammæ æstuantis ardores, vt nequaquam ignita iacula inimici cordis nostri arcana penetrent, nec illius fornace claudamur, &c. Videndus item idem Hieron. ad illa verba Hierem. in c. 5. *Ascendite muros eius, & dissipate 70. propugnacula eius; auferte propagines eius, 70. sustentacula eius*: quibus in verbis diuinum Oraculum iubet auferre de medio ea omnia in quibus habitatores Hierusalẽ possent fiduciam suam collocare, quò securi redderentur de expugnatione vrbis, cùm tamen id potiùs à Deo deberent sibi promittere, quærere, & sperare. Ait ergo Hieron. Omnia tolli auxilia iubet, quæ suo vitio perdidit, audiat hoc Ecclesia, quod citò muri, & propugnacula dissipentur eorũ, qui non habent spem in Deo, &c. quæ in eandem sententiam prosequitur.

Notandus pro hac re venit totus discursus, & series prophetiæ Ierem. vsque ad c. 32. etenim si rectè expendatur, in eo consistit, & versatur quod Propheta inculcauerit, & prædixerit habitatoribus Hierusalem omnia ea mala, & infortunia, quæ super dictam ciuitatem, & gentem ventura erant, vt populus ille tandem crederet voci Dei toties internecionem, & dissipationem minitantis, & suis munitionibus minimè fiderent, pro certo habentes se nequaquam euasuros ea mala, quibus à diuino Oraculo adstricti tenebantur, maximè cùm iã ciuitas à Chaldęis obsidione premeretur, & bellicę machinę essẽt ferè adhibitę. Hoc igitur vbi primũ vidit Deus, ait: *Et nunc propter ista, hæc dicit Dominus ad ciuitatẽ, de qua vos dicitis quod tradetur in manus Regis Babylonis in gladio, & in fame, & in peste. Ecce ego cõgregabo eos de vniuersis terris, ad quas eieci eos, & reducam eos ad locum istum, & habitare eos faciam confidenter.* Si igitur quæras quomodo post captiuitatem, dirutos muros, munitiones confractas, propugnacula excissa potuerint deinceps Iudæi confidenter habitare in ea ciuitate, quam suis iam oculis expugnatam, & euersam cernebant? Id non aliunde fieri posse videtur, nisi ex eo, quod iam deinceps neque in fortitudine murorũ, neque in virium robore, neque in armorum vi vllatenus sperarent, cùm iam malo suo fuerint experti quam vana, & falsa hæc omnia extiterint, imò spem omnem, & fiduciã in Deo fideli figerent, qui promissis stare poterat, & consueuerat, quod apertè ostendunt verba illa eiusdem capitis, *Et plantabo eos in terra ista in veritate. 70 In fide*, quod videtur alludere ad verba nostri text. *Deus fidelis*, vt secundum veritatem, & fidelitatẽ suam requiem promiserint, proindeque omnino

Gen. 32. n. 28.

1. Esd. c. 1.

Hiere. 17. n. 7.

Hierem. 5. n. 10.

Hierem. 32. n. 36.

nino deberent esse, cum veritas Dei defice- A
re nequeat, ideoque Diuus Hieron. hanc promissionem ad tempora legis Euangelicæ deducit, in qua Deus nobiscum tanquam propugnator fortis adest, proindéque portæ, & potestas inferni præualere non poterunt aduersus Ecclesiam suam. Ita rem exponit Hieron. cùm ibi ait: Sicut sperantibus auxilium, & in murorum firmitate fidentibus prophetatur, quod subuertenda sit Hierusalem, & populus iam iamque capiendus, & B
ante captiuitatem gladio, fame, & peste perituros, sic desperantibus, & post subuersionem vrbis nullam salutem expectantibus suum auxilium pollicetur: vt confidentia, atque superbia iustam sententiam; desperatio, atque humilitas Dei mereatur auxilium. Sed quomodo hoc possit illi tempori coaptari, *Habitare eos faciam cõfidenter?* Penitus non potest approbari; quippe quos legerimus, & sacra narrat historia non solum à C
vicinis gentibus, sed à Persis quoque, & Macedonibus, Ægyptijs, Romanisque sæpè captos, & hucusque seruire. Omnia igitur ad aduentum referenda sunt Saluatoris; quæ nostro, & fidei tempore videmus expleta, & qui in Christo habitant confidenter; nobiscũ enim pactum pepigit sempiternum, nec desinet nobis vltrà benefacere. Sic Hieron. ostendit omnimodam securitatem eorum, qui fideli Deo fidenter adhærent, & quia veraci D
credunt, securi, & in veritate fundati habitant; hoc enim videtur inculcare noster Tex. cùm nobis Deum fidelem proponit.

Hoc insuper docet ipse Deus apud Hierem. vt dicamus, & profiteamur: *Ecce nos* *Hiere.* *3.n.23.*
venimus ad te, tu enim es Dominus Deus noster. Verè mendaces erant colles (in quibus s. idola colebamus) *Verè in Domino Deo nostro salus Israel.* vbi Hebraicè ad literam habetur, *Frustrà à collibus*, intellige, sperabamus auxilium, aut bonum aliquod, cùm à te E
solo, viuo, vero, & fideli deberemus velle, præstolari, & precari opem, & bona omnia. *Confusio comedit laborem patrum nostrorũ ab adolescentia nostra.* vbi Maldonat. sic explicat: iam inde à pueritia nostra experimur frustrà patres nostros laborare, omnia enim illis malè succedunt, quia s. in alio præter te spem suam, & fiduciam collocarunt.

Sapiamus ergo alieno malo, & ad Deum nostrum reuertamur, qui solus fidelis est, fidemque seruat in promissis, & fideles suos conseruat, & tuetur. Sic apud Oseam ea, quæ experta fuerat infidelissima, & vanissima esse ea omnia, quæ quæsierat, & deperierat, minimè iam credens diaboli, ac mundi mẽdacijs, imò in se reuersa, & apud se dicens, quod in prouerbio est, tollat te qui nouit, ait: *Vadam,* *Ose.2.*
& reuertar ad virum meum priorem, quia *n.7.*
bene mihi erat tunc magis, quàm nunc. Malè vtique apud mendacium esse solet ei, qui illi adhæret, bene tantùm semper erit ei, qui veritati se committit; non enim frustrabitur à desiderio suo, nec decipietur in spe sua, qui fide ducitur, & ad fidelem Deum adducitur.

Neque omittendum hoc in loco erit id, quod exploratores missi à Moyse reuersi dixerunt, quid item, quos Iosue misit post aduentum suum, renuntiarunt: etenim illi dixerunt: *Terra ad quam misisti nos reuerà* *Num.13* *à n.29.*
fluit lacte & melle, sed cultores fortissimos habet; populus, quẽ aspeximus, procerε staturæ est, ibi vidimus monstra quædã filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati quasi locustæ videbamur. At verò exploratores missi à Iosue transmisso Iordane venerunt ad illum, narraueruntque omnia, quæ acciderant sibi, atque dixerunt: *Tradidit Domi-* *Iosue 2.*
nus omnem terram hanc in manus nostras. *n.23.*
& quod magis mirandum erit, quod illi alij exploratores nulla passi pericula memorantur, quę tamen illos præsentissima circumuallarant. Itaque isti quanto maiora discrimina euaserant, tanto certiorem sibi, suisque opem diuinam aduersus hostes pollicebantur; hoc autem totum ex eo prouenire videbatur, quod ibi rectè annotauit Masius, quia isti minimè contenderunt, aut compararunt vires suas cum aduersariorum viribus, sicut illi fecisse videntur, sed quid Deus vellet, quid posset, imò quid promitteret, recordabantur; at vbi voluntas, potestas, ac promissio Dei accedit, si rectâ fide expendantur, omnia illicò cedunt, aduersa humiliantur, & quantumcumq; potentissima sint, in nihilum ferè abeunt. Qua de re videndus Chrysost. hom. 2. in Epist. ad Rom. ante morale, vbi confert fidem Raab cum infidelitate suorũ,

atque etiam Iudæorum diuinis promissis minimè credentium,& ait: Fide Raab meretrix speculatoribus ab ea acceptis non interijt vnà cum incredulis, neque secum ipsa dixit:quî poterunt hi,quum sint captiui,fugitiui,exules,vitamq;erronũ agant,ipsos nos vrbis,mœnium, ac turrium dominos sub suam victos potestatem cogere? Quanduquidem,si hæc secum elocuta fuisset, & illos vnà perdidisset;quod ipsũ & fecerunt maiores illorum, qui tunc seruati sunt;illi enim quandoquidem conspectis viris magnis, ac prægrandibus, victoriæ modum disquisiere, omnes nullo bello,nulla instructa acie, perierunt. Vides quanta incredulitatis pernicies, quantus item fidei murus sit? Illa enim multa millia perfundedit: hæc autem etiam meretricem mulierem non seruauit modo, sed & tam magni populi Præsidem fecit, &c. Profecit vtique illi credere fidelem Deum, cuius fidem prosessà denuò longè nobilior extitit quàm credulitas infidorum exploratorum, quam etiam superauit fides aliorum exploratorum,qui soli Deo fidentes, veluti si iam iam victos cernerent hostes, non de futuro tantùm loquuntur, neque dicunt:tradet vtique eos Dominus in manus nostras, sed traditos iam in manus decantant,& asserunt,cùm dicunt: *Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus nostras*. Cùm enim impossibile sit Deum mentiri,vtpote qui sit prima veritas;is, qui eum promittentem audit,illicò promissa adimplentè certo certius asserere potest.

Hinc est quod Dauid haudquaquam oculos in aduersarios conijciebat, aut illorum vires expendebat, suásve contemplabatur, quibus cum leonibus iam diu luserat,vt,vel illis superioribus inuentis,desponderet, vel suis æquè valentibus repertis, confideret, imò totus ad Deum conuersus,cui se totum
Psal. 24 commiserat, dicebat: *Oculi mei semper ad*
n.15. *Dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos*.Vbi Aug addit: Nec timeam periculosa & terrena,dum terram non intueor, quoniam ille,quẽ intueor, euellet de laqueo pedes meos,&c.is enim,qui oculos, animũ, & spem suam in Deo collocat, se totum illi fidens,sibi promittere potest victoriam, & honorem, quem solus tribuere potest,qui

A solus fidelis est,& verax.

Videndus idem Aug.q.105.in Exod.vbi aduertit,cur Cherubim iussu Dei in taber- Exod.
naculo facti fuerint versis vultibus in propi- 25.n.20
tiatorium, quo operiebatur arca;ait enim id propterea factum esse, quia totam spem suã in Deo collocatam sic respicientes profitebantur;sic verò habet:Non sibi tribuunt pẽnas suas,id est, Deum honorant virtutibus, quibus præstant, & vultus eorum non sunt
B nisi in propitiatorium,quia cuicunque profectui ad multitudinem scientiæ spes non erit, nisi in Dei misericordia, in qua vnica spes est. Sic ille ostendit quomodo debeamus oculos ad Deum eleuare,vt in illo tantum confidamus, minimè viribus, aut potentia humana fidentes,sed Dei veritati innitentes,qui suis auxilium allaturum promisit;hoc enim qui facit, minimè hostium viribus succumbit, sicut increduli explorato-
C res,sed vel certam præsto adire cum Dauide, vel præsentem iam cernit cum fidelibus exploratoribus à Iosue missis.

Quòd si *fidelis* hoc in loco idem est ac firmus, & stabilis, vt Pagn. legit, id innuit, cætera mutabilia esse,fallacia,& vana, solum Deum immutabilem,& firmum, statímque notãdus venit locus ille Sapientiæ,*Vani sunt* Sap. 13.
omnes homines,&c.non potuerunt intelligere n.1.
re eum,qui est; vbi allusio est ad verba illa Exod. 3.
D Exod.*Ego sum,qui sum;sic dices filijs Israel:* n.14.
Qui est misit me ad vos, in Hebr. habetur, *Ero qui ero, Ero misit me ad vos*; sic enim transfert Pagn.i. *Qui erit in sempiternum misit me ad vos*, quod magis explicatur in Apocalyp.cùm dicitur: *Qui est,& qui erat,* Apoc. 1.
& qui venturus est, solus Deus non potest n.8.
non esse,nec mutari,cùm fidelis sit, firmus, & stabilis,cætera de nihilo sunt,nec ab æterno fuere,vt persistant, à Deo pendent,quæ,
E si velit, in nihilũ redibunt, & mutationibus aliquibus subiacent.Et,vt breui colligamus, quæ hac de re Theologi, & Philosophi disputant, proponendus est Ansel.in prosolog. c.22. vbi ait: Tu solus Dominus es quod es, & tu es,qui es. Nam quod aliud est in toto, & aliud in partibus, & in quo aliquid est mutabile,non omnino est,quod est;& quod incepit à non esse,& potest cogitari non esse, & nisi per aliud subsistat,redit in non esse. & quod

quod habet fuisse, quod iam non est, & futurum esse, quod nondum est, id non est propriè, & absolutè. Tu verò es, quod es, quia quidquid aliquando, aut aliquo modo est, hoc totus, & semper es, & tu es qui propriè, & simpliciter es, quia nec habes fuisse, aut futurum esse, sed tantùm præsens esse, nec potes cogitari aliquando nõ esse. Tu tibi omnino sufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent, vt sint, & vt bene sint, &c. quæ prosequitur in eandem sententiam.

Hoc etiam videtur dixisse Dauid illis verbis:
Psal. 101. n. 12. *Dies mei sicut vmbra declinauerunt, tu autem Domine in æternũ permanes, & memoriale tuum in generationẽ, & generationem.* vbi Felix Pratensis legit, *Memoria tua in generationẽ & generationem*, videturque Dauid alludere ad id, quod dixerat de potẽ-
Psal. 9. n. 7. tioribus sæculi: *Perijt memoria eorum cum sonitu.* & ad illud Iob: *Homo nunquam in eo-*
Iob. 44. n. 2. *dem statu permanet*, sed, *Quasi flos egreditur, & conteritur*; at apud Deum *Non est*
Iacob. 1. n. 2. *transmutatio nec vicissitudinis obumbratio*, quod Aug. legit lib. 11 de ciuit. c. 21. *Nec momenti obumbratio* Hinc est quod Danielis in c. 7. pugnantibus in mare ventis assi-
Daniel. 7. n. 2. milantur imperia, & quatuor bestijs, & proptereà dicuntur de terra surgere, quia caduca, & vana; statim verò de Regno Christi addit Propheta: *Potestas eius, potestas æter-*
Sup. n. 14. *na, & Regnum eius, quod non corrumpetur.* & Ezech. in c. 1 depingitur inconstantia Regnorum mundi in animalibus currum tra-
Ezech. 1. n. 5. hentibus. *Et erat aspectus rotarum, & visio earum quasi visio maris* Rotantur enim, & voluuntur perpetua mutatione hæc Regna, sicut rotæ per montium præcipitia, & erant coloris marini, vt per mare inconstantia, & in continuo fluxu, nunc nimboso ac procelloso, mox sereno & tranquillo mutabilitas intelligatur; Daniel. item in c 8. hirco com-
Daniel. 8. n. 8. paratur Alexander, qui pedibus terram non tangebat, quia mirabili celeritate eius imperium auolauit; etenim vigesimo anno ætatis suæ cœpit regnare, & trigesimo tertio mortuus est, vnde depingebatur tenens fulmen dextra: ea enim celeritate, qua in terra absconditur fulmen de nubibus ruens, vt ampliùs non compareat, pertransijt; sic enim eum depinxisse Appellem narrat Plin. lib. 35.

A & Plutarc. in apophth. Videndusque erit in hanc sententiam Hieron. Ezech. in c. 7. cùm ponderat illa verba Pauli: *Præterit figura hu-* 1. Cor.
ius mundi, vbi inter alia sic habet; Notandũ 7. n. 31.
quòd non in futurum distulerit, sed de præsenti dixerit, *Præterit*, & quotidie labitur figura mundi nunquam enim in eodem statu permanet, sed crescentium, & decrescentium figura præteruolat, & mutatur, vnde Domi- Matth.
nus: *Cælum & terra transibunt*. Sin autem 24. n.
B hæc omnia, quę in mundo continentur, prę- 35.
tereunt, atque pertranseunt, quid potest in humanis rebus esse perpetuum? Videndus item Bernard ser. 81. in Cant. cùm expendit illa verba Pauli: *Qui solus habes immortali-* 1. Tim.
tatem. vbi ita habet; Ego reor pro eo dictũ, 6. n. 16.
quòd solus sit natura incommutabilis Deus, qui ait Malach. 3. *Ego Deus, & non mutor.* Malac.
vera namque & integra immortalitas tam nõ 3. n. 6.
recipit mutationem, quàm nec finem, quòd
C omnis mutatio quædam mortis imitatio sit; omne etenim, quod mutatur, dum de vno ad aliud transit, esse quodammodo necesse est moriatur quod est, vbi esse incipiat quod non est, &c. Tandemque confirmatur firmi- Psal 92.
tas Dei ex Psal. 92. *Parata sedes tua ex tunc,* n. 3.
à sæculo tu es. Hebr. *Paratum est solium tuũ Deus*, id est, firmatum, & stabilitum. Hieronym. legit, *Firmum solium tuum*, sicut illud Psalm 32. *De præparato habitaculo tuo,* Psal. 32.
D legit Hieron *De firmissimo solio tuo.* nã sicut n. 14.
dixit Paulus ad Heb. 1. *Thronus tuus Deus in sæculum sæculi.* & Baruch in c. 3 *Tu sedes* Baruc.
in sempiternum, & nos peribimus in æuum 3. n. 3.
Domine Omnipotens Cùm ergo Deus sit rupes, seu petra firmissima, illi adhærendum est, non verò fugacibus rebus sæculi, quod dixit Greg 3. p. pastoral. admonit 28 Nolite ergo constanter mundum diligere, quia & ipse non potest, quẽ diligitis, stare, incassum
E cor quasi manentes figitis, dum fugit ipse, quem amatis, &c. Etenim cùm falsa sint omnia, vana, & fugacia, deserenda potiùs sunt, quàm diligenda, fidelique, & firmissimo adhærendum Deo, nec ab illo discedendum, ne miserum tandem patiamur naufragium.

ANNOTATIO III.

Quia fidelis, & verax Deus est, veritas amplectenda, mendaciumq́; fugiendum proponitur.

CVM Deus vsqueadeò sit fidelis, & verax, sicut hucúsque probauimus. Vnde Dauid Psalm. 88. dixit: ***Quoniam in æternum misericordia ædificabitur in cœlis, præparabitur veritas tua in eis***, id est, simul ex misericordia polliceris, & ex veritate, siue iustitia promissa verè adimples Vnde ex ea ratione quod pollicita adimplere soleat Deus, Christum Dominum commendauit Ioannes in sua reuelatione cap. 3. cùm ait: ***Hæc dicit amen testis fidelis***; estque optimus in hanc sententiam locus apud Paul. 2 Cor. 1. vbi loquens Apostolus de diuinis promissionibus, quas pollicita fuerat Diuina misericordia, ait: ***Dei Filius, qui prædicatus est in vobis per me, & Siluanum, & Timotheum, non fuit*** est, & non, ***sed*** est ***in illo fuit***: Est siquidem verus, & fidelis; cum ergo talis sit, ex hoc loco deducit Athanasius quantum diligat Deus veritatem, & quanto odio mẽdacium prosequatur. Sic enim habet tract. de passione Christi Domini, statim in principio: Verus porro est Deus & non modò, scilicet, quod non mentiatur; nihil enim contrarium in illo, sed quod ipsam ex se veritatẽ gignat, Paterque sit Domini ita loquentis: ***Ego sum veritas***, veritati porro nunquam mendacium
Psal. 30 n. 14. amicum fuerit, inde est quod secundum Psalmographum, veritatem Dominus requirat,
Psal. 17 n. 46. & mendacium à se reijciat, & alienum faciat, dicens: ***Filij alieni mentiti sunt mihi.*** mentiti enim sunt Iudæi contra Seruatorem, & cum legem se dicerent seruare, veri in dicendo nõ fuerunt, &c. probans deinde quantum Deus
Mat. 5. n. 37. à nobis veritatẽ exigat, iuxta illud Matthęi: ***Sit vestrum ita, ita, & non, non.*** vnde probat Deũ voluisse ne homines iurarent. Nam si quis, inquit ille, planè dignus est vt nomi-

A net Deum; dignus quoque est fide, vt ei citra iusiurandum credatur: è diuerso si non est fide dignus, vt ei credatur citra iuramentum, non est certè dignus, qui Deum nominet. Si non est fidelis in sermone, quomodo vlla ratione ei iuramenti Deus testis esse voluerit destituto fide, ad quã Dominus respicit? Atqui ideò est quod Dominus ab inuocantibus se fidem ante omnia reposcit, quemadmodũ factum est in cæco. ***Credis***, inquit, ***quod possum hoc tibi facere?***
B Ad lunaticum ait: ***Quod si credideris fiet***; probat hoc Spiritus sanctus: ***Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate***, per quam solam Dominus inuocari potest, &c. cùm enim fidelis sit Deus, & verax, solis ijs, qui veritatem diligunt, adest, & respondet. *Psal. 144. n. 18.*

Hinc iam intelligetur cur Leuit. 19. & Deut. 5. sicut refert Matth. cautum est ne iuremus, & vt promissa fideli Domino fideli- *Leuit. 19. n. 12 Deut. 5 n. 11. Mat. 5. n. 33.*
C ter reddamus, & Dauid pro se, & alijs ait: ***Reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea.*** & defectum fidelium hominum lamentatus, ait: ***Saluum me fac Domine, quoniam defecit sanctus, & diminutæ sunt veritates à filijs hominum.*** vbi Agellius infert: Ergo sancti sunt homines veraces, qui non fallunt, non simulant, qui sunt à perfidia, & insidijs alieni. Et sanè cum sancti homines Deo similes esse debeant, fideles vtique, & *Psal. 65 n. 14. Psal. 11 n. 1.*
D veraces probandi sunt, & inueniendi. Hieron. concretè vertit ***fideles***. Chrysostomus refert aliam lectionem, defierunt, aut finiti sunt fideles. Symmachus, defierunt fideles, & huc videtur respexisse Deus cum reuelaturus suas veritates, & mysteria Ezech. toties ipsum compellat filium hominis. ***Et tu fili hominis, &c.*** vt meminerit nequaquam deminuere, aut detrahere veritati, sicut so- *Ezech. 2. n. 36. & 8.*
E lent filij hominis teste Propheta Regio, neque illius aliquam particulam, seu partem rescindere, hoc enim sonat vox Hebr. passu, à pas, id est, particula, & integras dicere, & liberè proferre. ***Vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum***, id est, falsa. vanitas enim sermonis à Latinis mendacium dicitur. & Psal. 4 vanitas per mendacium exponitur, ***Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?*** Et ad hoc videtur allusisse Paulus, cùm ait: ***Deponentes mendacium loquimini veritatem*** *Psal. 4. n. 3. Ephes. 4. n. 25.*

veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra; & statim quasi ferre non possit dolos, aduersus fidei violatores inuehitur, dicens: *Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa.* Scio Hieron. Aug. Ruffinum, & alios locum exponere de prædictione, sed amicus Dei, & qui factus fuerat secundum cor Dei fidelissimus, zelo fidei & veritatis accensus optare mihi videtur, & poscere supplicium contra mendaciũ, & mendaces, vt ijs mulctatis, & ad normam veritatis correctis, alij resipiscant, qua de re cum nos alibi plura dixerimus, Deóque fauente dicemus, videatur interim D. Tho. 2. 2. q. 25. art. 6. ad 3. Anaclet. Papa epist. 2. Hieron. in c. 1. Thren. & in c. 3. Ezech. & c. 3. Daniel. Iustinus q. 125. Augustinus ad dictũ locum Psal. & in Psal. 108. Greg. 15. moral. c. 25. Orig. in c. 11. epist ad Rom.

Fidelissimus sponsus veritatis infallibilis sectator in sponsa sua veritatem maximè cõmendat tacitè, & ænigmatice, cum ait: *Labia tua sicut vitta coccinea*, seu *funiculus coccineus.* His namque verbis decantat sponsam suam fidelissimam, veracissimam, & constantissimam, non solùm in promissis diuinis reddendis, sed etiam in humanis adimplendis; siquidem labia instrumenta sunt orationis, & loquelæ, funiculus autem coccineus symbolũ videtur esse fidei, veritatis, & pacti, vt patet ex c. 2. Iosue, & ex c. 6. his enim locis eruditi interpretes, in quibus est Rabbi Salomõ, intelligũt hæc verba Cantici, volunt enim allusionem quandam continere ad id, quod petijt Raab, vt s. salua, & incolumis ipsius domus reseruaretur, quando exercitus Israelitarum vrbem Hierico ingrederetur, sicut illa saluos emiserat exploratores, qui respõderunt: *Si ingredientibus nobis terram, signum fuerit funiculus iste coccineus, & ligaueris eum in fenestra per quam dimisisti nos, & patrem tuum, ac matrem tuam, & omnem congregationem tuam congregaueris in domum tuam & illa respondit: sicut locuti estis ita fiat, dimittensque eos vt pergerent, appendit funiculum coccineum in fenestra.* At verò cap. 6. capta vrbe memor Iosue huiusce pacti, ac iuramenti, fidelis eidem inuenitur, cum ait: *Sit ciuitas hæc anathema, & omnia, quæ in ea sunt: sola Raab meretrix*

Cant. 4 n. 3.

Iosue 2 n. 18.
Iosue 6. n. 25.

A *viuat cũ vniuersis, qui cũ ea in domo sunt.* Itaque ad aspectum dicti funiculi appensi iuxta præstitum iuramentum, pactumque stabilitum, domum Raab incolumem reseruarunt. Quando igitur Diuinus sponsus labia sponsæ suæ cum funiculo coccineo confert, sponsæ veritatem, & fidelitatem proculdubio commendat, metaphora sumpta à funiculo illo, qui testis extitit promissionis seruandæ domus, testis insuper, & domus seruatæ.

B Mihi tamen adhuc expendendum videtur, propterea verba sponsę funiculo coccineo assimilari, qui testis extitit iuratæ fidei, fœderis, ac pacti initi, vt innueret Diuinum Oraculum, non minorem veritatem continere verba sponsæ simpliciter prolata, quàm soleant in alijs iurata verba fidem conciliare; nam sicut dixit Philo in princ. lib. de special.

C leg. Quidquid vir bonus asseuerat, perinde ac iurato credi debet, cum verbum eius firmum sit, ac rigidum, nullo mendacio flexile, veritate, in qua fundatur, subnixum, &c. Similia dixit Hieron epist. ad Celant. tom. 1. cum ita ait: Mentiri, atque iurare lingua tua prorsus ignoret, tantúsq; sit in te veri amor, vt quidquid dixeris, iuratum putes. Rupertus vero explicans dicta verba ait: *Sicut vitta coccinea labia tua*, quod sermo tuus à ve-

D ritate non discordet, imo cum veritate multum concordet Catena vero trium Patrum Græcorum habet, verum sermonem instar funiculi dimensi, vt sit sensus, quod sponsa ea proferat ore, quæ corde habet; atque adeo verba nihil amplius, minúsue sonent, sed ad amussim veritatis proferantur; quamobrem, inquiunt, eloquium tuum omnino decorum est, hoc enim maxime placet in animabus sanctis diuino sponso, si fideles sint in dicendo, itidem & in adimplendo.

E Facit præsenti instituto Augustinus ad illa verba Psalm 14. *Qui loquitur veritatem in corde suo*; sic enim scribit: Nonnulli in labijs habent veritatem, in corde non habent; tanquam si aliquis dolose ostendat viam, sciens in ea esse latrones, & dicat: si hàc iueris, à latronibus tutus eris; & contingat, vt verè latrones ibi non inueniantur; verè ille locutus est, sed nõ in corde suo; aliud enim putabat, & nesciens verum dixit. Ergo parum est, verum

Psal. 14 n. 2.

verũ loqui, nisi etiam in corde ita sit, &c. Ex A qua doctrina intelligetur, quomodo verba sponsæ instar funiculi sint, quæ, scilicet, respondent veritati in corde contentæ ; & nihil excedant, cùm illi commensurentur.

Hinc est quod olim pomum adhærescente folio tantum vno, pro signo, & symbolo veritatis pingebatur, teste Pier. Valer. lib. 54. tit. Veritas; quippe quod ea species linguam coniunctam cordi referat; pomũ enim B cordi assimilatur, folium verò linguam adumbrat, ac proinde illud proponitur, sermonem. s. cordis penetralia aperire debere, nec aliud proferendum verbis, quàm corde teneatur.

Quia verò à Diuino sponso veritas appenso funiculo assimilatur, meminisse oportet illius, quod refert Pier. lib. 41. statim in princip. atque etiam Ælian. lib. 14. variæ hist. olim. s. iustissimum hominem gestare C solitum pendentem è collo imaginem veritatis; sic enim habet Ælian. Eum omnium esse iustissimum, & syncerissimum oportebat, qui circa collum imaginem ex saphyro gemma confectam gestabat, quę vocatur veritas. Ego verò iudicem non tam in lapide sculptam, aut expressam veritatem circumferre, quam in animo, menteque insitam, & infixam habere veritatem velim. Videndusque erit Adamantius, cũ explicat illud Ezech. D

Ezec. 16 n. 11 *Et catena circa collum tuum.* vbi ait: Si me, postquam iustitiæ opus adimpleuero, intellectus ornauerit veritatis, tunc mihi ornamentum nuptiale, tunc catena collo decora circundatur. videndus idem Pier. cùm ostendit bullam veritatis à collo pendentem gestare solitos ingenuos, & nobili genere natos.

Hoc ipsum videre est in summo Sacerdo- E

Exo 28 n. 30. te, qui veritatem in pectore appensam gestabat in Rationali, quod expendens Philo lib. de iudice ait: Quid in vita est æquè pretiosum, ac veritas, quam Vates sapiens inscripsit loco sacratissimo, ea parte vestis pontificiæ, vbi est principalis vis animæ, vt Sacerdotem per hoc ornamentum augustiorem faceret, &c. Gemmis quidem decoratus incedebat Summus Sacerdos mira varietate, & pretiositate contextis vestibus, hæc tamen omnia illustriora reddebat veritas appensa pectori; exterius enim descripta & veluti prolata testabatur internã cordis veritatem, qua nihil pulchrius & diuinius reperiri potest.

Est optimus hac de re locus apud D. Antiochum Monachum tom. 2. Bibliot. homil. 66 vbi ita habet: Prorsus veritas Deus est; necesse igitur sit, vt homo omnis in votis habeat hoc primum, vt oret sibi indulgeri germanæ veritatis cognitionem, deque ea vt sermonem edisserat, prorsus amatore veritatis dignum, iuxta illius sententiam, qui dixit: *Ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque*; veritas enim ad eos recipiet se, & illustrabit, qui eam opere ipso exercent. Psal. 118. n. 43. Quemadmodum igitur qui profert mendacium, contaminat, ac fœdat cor, & os (nihil enim ab hoste humanæ salutis differt mendacium. Pater enim mendacij diabolus est) ita & qui veritatem loquitur, animam sanctificat, & os, & reliqua corporis membra; quod latè probat ex Scriptura; tum deinde concludit: Necesse igitur sit ex hominis ore nullum effundi sermonem, qui non veritate omnimoda nitatur; vt spiritus ille veritatis, qui idem Deus est, intelligatur in hac etiam nunc carne sibi delegisse domiciliũ. Iam veritatẽ quisquis custodit, ac tuetur citra difficultatem vllam, potest sibi emereri beatam vitam. Ab ipsa enim protegitur veritate, nec vnde talem adoriatur, & vrgeat quidpiàm mali. Sic ille. Sicut igitur gemmæ collo appenduntur: sic & veritatis olim imagines deferebantur, sic & veritas supra pectus Summi Sacerdotis incedebat.

Durissimus inter gemmas adamas censetur, veritatemque candore suo simplicissimo refert, isque durissimus, & infractus ab omnibus lęsionibus, & pressuris euadit. Loquebatur Christus Dominus de veritate corporis & sanguinis sui sub speciebus panis & vini; multi verò veritatẽ hanc audientes dixerunt: *Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?* Ioan. 6. n. 60. Ponderat igitur eleganter Guarricus serm. 1. de Sancto Benedicto duritiam adamantinæ veritatis, & ait: Esto sermo durus est: nunquid non verus est? Nunquid non pretiosus? &c. Quid mirum igitur si inter gemmas veritatem gestare videamus summũ Sacerdotem, imaginem itidem veritatis gestare

A gestare legamus Principes, & nobiles viros, cùm nihil pretiosius vsquequaque possit reperiri?

Quod si fulgorem, & splendorem in veritate contemplari velis, proponam tibi quęsitum illud Pilati ad Christum. *Quid est veritas? & cùm hoc dixisset*, ait sacer text. *iterum exiuit ad Iudaeos*; quod acutè notauit Bernardus serm. in illud Prouerb. 3. *Beatus qui inuenit sapientiam, &c.* post medium,

Ioan. 18 n. 37.

B Pilatum responsum veritatis nullatenus sustinere potuisse præ splendore, & fulgore pretiosæ gemmæ: sic enim veritatem appellat. Etenim si quis subitò inaccessibili luci se obijceret, vehemens sensibile haudquaquã sustinens, vel manus apponeret oculis, vel terga illico daret: sic & Pilatus rogans quidnam esset veritas, mox regreditur, ac retrouertitur ad Iudæos, veluti ad mendacium confugiens, qui in veritate stare non potuerat, nec illi adstare.

C Illud insuper aduertit pulchritudinem, & splendorem veritatis non angulos, sed publica, & augustiora loca quærere, sicut dixit Hieronymus epist. ad Rustic. imò idem Bernardus serm. 6. de Ascens. ait: Non amat veritas angulos, in medio stat, &c. decet siquidem pretiosam gemmã non in luto volutari, non in angulo delitescere, sed in pectore, in auro, & sublimioribus locis collocari; sic ergo habet

D Bernardus: Quid tu Pilate seorsim interrogas Dominum, vt tibi susurret in aure, quid sit veritas? Multum est ad te: non dabitur sanctum cani, nec margarita porco. Meritò fratres, reuerberata acie proximus resiluit, & responsum non sustinens, egressus est ad Iudæos. Sic Bernardus.

Cùm ergo pretiosissima gemma veritas meritò è collo decidens super pectus, & cor

E defertur, iuxta sapientis monitum: *Misericordia, & veritas te non deserant, circunda eas gutturi tuo*, scilicet tanquam res pretiosissimas; nam Diodorus citatus à Prer. bullam illam veritatis, varijs ornatam gemmis fuisse profitetur, at gemma veritatis in rationali appensa duodecim pretiosos lapides potius ornabat, illustrabat, & decorabat, quam ab illis decoraretur

Prou. 3. n. 3.

Quod si speciosa sponsa prædicatur ob fidelissima verba, quæ veritatem animi

A ostendunt, nam sicut dixit Gregor. 5 Moral. c. 2. cùm manifestare nosmetipsos cupimus, quasi per linguæ ianuam egredimur, vt quales sumus intrinsecus ostendamus, &c. Si pulchra, inquam, conspicitur sponsa ornata pretioso monili, illustrata selectissima gemma, sponsus etiam filijs Hierusalem pulcherrimus conspiciendus proponitur, non in ferculo, lecticaue, sed equitans, quadrigáue, & curru vectus: nam vbi nos habe-

B mus: *Specie tua, & pulchritudine tua, &c. propter veritatem, & mansuetudinem* Heb. habetur, *Equita super verbum veritatis*: sicut enim quem Rex honorare cupit ex sententia Aman, *imponi debet super equum, qui de sella Regis est*, ita maximè honorabilis proponitur filius Dei equitans super verbum veritatis, vel etiam ita desideratur quia diuinus Sponsus veritate suâ totus nititur, & veluti illâ vectus deducitur, vt il-

Psal. 44 n. 5.

Esth. 6. n. 8.

C lum sequantur, & imitentur, qui venire volunt post illum, neque aliquid proferant, aut faciant, quod veritate non fulciatur. Dixit hoc Philo lib. 2. leg. allegor. his verbis: Sunt manus Moysis graues, nam cùm hominis mali subuentaneæ, leuesque sint actiones, meritò sapientis graues habentur, immobiles, inconcussæque, ideoque fulciuntur ab Aarone ratione, & ab Hor lumine, quod nulla lux in rebus sit clarior, quam veritas. Vult

Exo. 17 n. 12.

D igitur figuratè docere te, sapientis actiones necessariò fulciri veritate, rationeque, & hæc est causa, cur Aaron ad finem, hoc est, perfectionem tendens, montem Hor, i. lucem ascenderit: finis enim rationis veritas est. Sic Philo, à quo mutuatus hæc accepit Ambros. epist. 7. Equitat igitur sponsus, ac fidelis Deus super veritatis verbum, quo etiam niti debent fideles animæ, quæ Deum fide-

E lem sequi, & imitari debent.

Ex qua doctrina Tertul. in Apologet. discrimen assignat inter fideles Dei cultores, & Gentiles Philosophos; quod illi tantum speciem veritatis exterius sectati fuerint, vt gloria, & honore affectatæ veritatis apud homines fruerentur; at verò Christiani, & veri Dei æstimatores omnimodam veritatem sequuntur, & profitentur. Mimicè, inquit ille, Philosophi affectant veritatem, & affectando corrumpunt, vt qui gloriam ca-

prant. Christiani eam necessariò apperiunt, A & integrè præstant. Conferens igitur idem Tertull. fideles cum Gentilibus olim Philosophis ait: Anaxagoras depositum hostibus denegauit; Christianus etiam extra, fidelis vocatur, &c. vtpote qui fidem etiam hominibus seruat, cum fidelissimum Deum profitetur. Prosequitur hoc argumẽtum idem Tertull. c. 20. & 21. in lib. de spect. vbi ostendit varietatem, & instabilitatem apud Gentiles in probandis, reprobandísue rebus B ex eo, quod fideli veritati (Deo scilicet) non adhæreant, sicut & Christiani, sic verò habet: Nusquam, & nunquam licet, quod semper, & vbique non licet. Hæc est veritatis integritas, & quæ ei debetur disciplinæ plenitudo, & æqualitas timoris, & fides obsequij non immutare sententiam, nec variare iudicium Non potest aliud esse, quod verè quidem est bonum, seu malum. Omnia autem penes veritatem Dei fixa sunt. Ethnici, C quos penes nulla est veritatis plenitudo, quia nec Doctor veritatis Deus malum, ac bonum pro arbitrio, ac libidine interpretãtur alibi bonum, quod alibi malum, & alibi malum, quod alibi bonum. Sic fit, vt qui filiæ virginis ab omni spurco verbo tuetur, ipse etiam in theatrum ad illas voces, gesticulationésque deducat, & qui in plateis litem aut compescit, aut detestatur, idem in stadio grauioribus pugnis suffragium fert. D & cap. 23. eiusdem lib. diabolum probat mendacem in theatris aduersum Deum veracissimum, dum simulare facit personatos ea, quæ non sunt, quod non potest non Deo displicere. Diabolus, inquit, tragædos coturnis extulit, quia *nemo potest adijcere cubitum vnum ad staturam suam.* Mendacem facere vult Christum, iam verò ipsum opus personarum, quæro an Deo placeat, qui omnem similitudinem vetat fieri, quanto magis imaginis suæ, non amat falsum E autor veritatis: adulterium est apud illum omne, quod fingitur. Proinde vocem sexus ætates mentientem, amores, iras, gemitus, lachrymas asseuerantem non probauit, qui omnem hypocrisim damnat. Ceterum cum in lege præscribit, maledictum esse qui muliebribus vestietur, quid Pantomimo iudicabit, qui etiam muliebribus curatur?

Mat 6. v. 27.

Deut. 22. v. 5.

A Hinc etiam est quod idem Tertull. lib. de cultu fæminarum c. 5. acriter inuehitur in Christianos masculos, & fæminas, qui faciem ornantes, & pingentes adulterant, & mentiuntur, cùm tamen nihil fictum, & infidum deceat Christianum, qui fidelissimi Dei veritatem profitetur; ait ergo: Quantum autem à nostris disciplinis, & professionibus aliena sunt, quàm indigna nomini Christiano, faciem fictam gerere, quibus simplicitas omnis inducitur. Effigiem mentiri, qui- B buslingua non licet appetere quod datũ non sit, quibus alienum abstinendum: speciem [illegible]cere, quibus studium pudicitiæ est[illegible] [illegible]dite benedictæ, quomodo præcepta Dei custodietis, lineamenta non custodientes, &c. Videndus denique erit pro complemento istius argumenti Philo lib. quod deter. pot. insid. soleat. ante med. vbi in duobus fratribus Moyse, & Aarone proponit C quomodo cohærere debeant, & sibi inuicem copulari verba, & mens, vbi veritas reperitur; tunc enim verba, sermoq; ue efficax est, Dei præceptis inseruit, & mendacium superat ac dissoluit, quando menti correspondet; ait ergo: Nec prius in Ægyptum proficiscitur Moyses conflicturus cum eius regionis Sophistis, quàm egregiè meditatus disserendi facultatem omnes elocutionis ideas commonstrante, absoluenteque Deo, D per impositionem manuum Aaronis, quem Moysis fratrem solet os, & interpretem, & Prophetam appellare: omnia enim hæc sermoni accidunt, qui frater mentis est: nam fons sermonum mens est, vnde ceu ex ore fontis, verba promanant: quia omnes sermones ex hoc, sicut fluenta riuorum è terra, &c. Quemadmodum igitur externa labia funiculo memorio assimilari debent, vt iuxta mentem, & cor verba proferant vera & fidelia: ita & mens, ratio, & cor fide- E lissimo Deo debet aptari, ipsumque prout potuerit imitari, qui fidelis est, iustus, & rect[illegible]

ANNOTAT. IV.

Iustitia, & rectitudo Dei cum mundi iniustitia expenditur, & confertur.

QVoniam perfectum in operibus suis nobis proposuerat Moyses Deum, addit statim necessariam in perfecto Domino perfectionem, nempe iustitiam, quæ prima nobis innotuit, nam primum nomen, quod Scripturæ nobis tradunt Genes. 1. Elohim iudicem Deum proclamat, qui cùm in prima rerum Conditione vnicuique rei essentiam veluti iustitiæ norma libratam contulerit, ostendit qua rectitudine in commutatiua iustitia postea sese habere deberet, & meritò: nam iustitia est; quæ quidem honorifica virtus, cuiuscunque Regis est, maximè verò Regis Regum. Postquam Rex Dauid regnantem Deum introducit, cùm ait: *Dominus regnauit, irascantur populi,*
Ps. 98. n. 1. & seq. illi scilicet qui eum regnare nolint; *Qui sedes super Cherubin, &c. Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile, & sanctum est, Quoniam honor Regis iudicium diligit*, nonnulli Græci, in quibus est Cyrillus, per infinitum legunt: *Honor Regis iudicium diligere*, quod Theod. optimè exposuit, dicens: *Diligere iustitiam honoratum efficit Regem*, hoc autem id, quod sequitur declarat: *Tu parasti directiones, iudicium, & iustitiam in Iacob tu fecisti*, vbi per directiones intelligit rectas, & iustas sententias, quas Deus fert tali rectitudine, & iustitia, vt ab eo discere possint, & debeant cæteri iudices. Vnde Daniel 7. num. 6. ait:
Dan. 7. n. 6. *Aspiciebam donec Throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Thronus eius flamma ignis, &c.* Quid ergo est quod multis positis thronis, vnus tantum asseritur iudex, vnicus item illi attribuitur Thronus: Non ineptè possumus intelligere, rectissimum hunc iudicem Deum perinde valere, ac plures, imò & cæteros omnes, quos superat

A rectitudine, iudicio, & iustitia.

Iustus igitur Deus est quia nullam in iudicando admittit iniquitatem: sicut enim iustus in vita sua dicitur qui nullam committit iniquitatem: ita etiam, & iustus in iudicio ille est, cui nulla in iudicando subest culpa, quod videtur dixisse Sophon. in c. 3 cùm ait: *Iustus Dominus in medio eius, non faciet iniquitatem, mane mane iudiciũ suum dabit in lucem, & non abscondetur.* *Sophon. 3. n. 5.*

B Quibus in verbis à Deo remouet iniquitatem iudicij ex eo, quod mane in luce perfectissimi iudicij, & infinitæ scientiæ illud exerceat, non obscurato intellectu, ira amoréve, præmio, siue timore, quæ omnia procul à Deo exulant, & iniquum iudicium in creaturis inducunt; quod autem hic sensus germinus sit prædicti loci, probo ex Hierem c. 21. vbi cùm Deus minatus iam fuisset se Regnum Hierusalem seu Iuda euersurum *Hierem. 21. nu. 12.*
C per manum Nabuchodonosoris, documenta tradit, quibus pro meritam sententiã euadere possent; maximè verò alloquitur domum Regiã, penes quã residebat summa potestas. *Domus Dauid hæc dicit Dominus: Iudicate mane iudiciũ, eruite vt oppressum de manu calumniantis*: quæ verba exponens Hieron. ait: Propriè fit sermo ad domum Regiam, ob cuius maximè culpam ciuitas obsidetur. *Iudicate mane iudicium*, non in tenebris iniquitatis, sed in luce iustitiæ. Vbi vides
D mane, indicare lucem, & puritatem iudicij, quæ omnes tenebras illi oppositas fugare, & expellere possit; rectum siquidem iudicium non nisi plena luce, & claritate administrari potest. In quam sententiam facit, quod Iudices & Principes Romani ignem ante se deferebant, vt Alexand scribit lib. 1. Genialium cap 28 & confirmat Tiraquellus, vbi ex Herodot. plura refert. Idemque mos vigebat apud Persas, vt scribit Xeno-
E phon. lib. 8 institut. Cyri, Carthus. lib. 3. Procop. 1. belli Persici. Agat. lib 8. hist. Amian. lib. 27 Videndusque erit Turnob. lib 5. aduers c. 29. & in illud lib. 1. Horatij Satyr. 5. prunęq; b. ty lú. Vnde & Dominus iudicaturus depictus à Dan. 7. n. 10. dicitur flammas emittere: *Fluuius igneus, rapidusq; egrediebatur à facie eius.* & Ps. 40. nu. 2. *Ignis in conspectu eius exardescet.* Omnia siquidem

ignis suis radijs illustrat, pandit & manife- A stat, purumque proinde, clarum, & penetrans iudicium in hominibus exigit; in Deo verò denotat qui iustissimus iudex est.

Possumus & dictum locum exponere ex *Ps.100. n.8.* simili apud Ps. 10.0 vbi Dauid ait: *In matutino interficiebam omnes peccatores terra* Vbi notanda est vox Hebr. boker, significans matutinum tempus, apud Hebr. dicta ab exquirendo, vt significet inquisitionem, & B discussionem causæ, & rerum præuiam dilucidationem, ita vt nihil obscurum, aut opertum omiserit Dauid, aut commiserit, sed causæ agitationem, & perspectionem. Agell. ait: Inuidia criminis extincta, ne corrupto iudicio, vel fauore aut gratia, reus iudicium eluderet. Clarius ex Hebr. habet Vatabl. *Maturè perdam omnes impios terra*, vt sit allusio ad immaturos, & acerbos fructus, qui gustum lædunt, & exacerbant; iudicium au- C tem, orta iam luce, & prouecto die, exercitum nihil acerbitatis, iniquitatisue contineat. Sed audiamus Isidorum Pelus. l. 1. epist. 351. vbi prædicta verba explicat in hunc modum: *In matutino interficiebam omnes peccatores terra*, inquiens Psaltes, iustitiæ sinceritatem, & integritatem, ac prudentiam declarat, nempe quod nec iracundia, nec temulentia eum ad cædem impellebat. Nam illa etsi hesterno die ipsius animum D incitabat, per noctis longitudinem mitigabatur. Hæc rursus, etsi ve pere ingens accesserat, per somnium tamen satis minuebatur, ac discutiebatur. Pura itaque atque integra, tum manè, tum mente aduersus eum, qui Deum sceleribus suis lacessebat, arma induebam. Sic ille ostendit quid sit in matutino exercere iustitiam, sicut dixit Dauid; quid iudicare manè iudicium, sicut dixit Hierem. Quid E manè iudicium suum dare, sicut de Deo dixit Sophon. Nihil enim aliud denotat, quam quod Moyses in præsenti inculcat, cùm Deum iustum, & rectum prædicat; de quo mane, & de qua luce diuinæ iustitiæ videndus Procop. in c. 23. Exod. vbi ait: Iustitia Diuinum quiddã est, & syncerum, nec odio, vel gratia corrumpitur, qua propter eleganter dictum est, iudicium Dei est, & iuste iustum sequeris, &c.

Est optimus in hanc sententiam locus apud Greg. l. 32. moral. c. 7. ante med. vbi exponit illud Ierem. 25. nu. 25. *Facta est terra eorum in desolationem à facie iræ columba*, ait ergo Gregorius, scriptum est: *Tu Domine cum tranquillitate iudicas*. Sap 12. num 18. hinc Propheta ait: *Deserta facta est terra à facie iræ columba*. Columba namque valde simplex est animal: & quia in Deum nulla furoris inæqualitas serpit, furorem Domini iram columbæ nominauit. Vt enim diuinæ districtionis vim imperturbabilem demonstraret, & iram dixit, & columbæ, ac si apertiùs diceret: districtum iudicium inconcussus exerit, qui permanens mansuetus iniustos punit, &c. Denique thronus Saphyrinus iudicanti Deo proponitur Ezech. 1. nu. 26. vt materies conueniat, nã sapphyrus coloris est cælestis, qualis apparet in summa serenitate, cum nulla neque nubes, neque exhalatio interponitur, vt constat ex Exod. 24. num. 10. significatque diuinum iudicium nihil admixtum habere terrenæ fæcis, aut passionis, sed totum cæleste esse, ac adeò incorruptum, & incontaminatum; vnde illud Chrysost. ho. 19. in Genes. Iudicium diuinum deprauari non potest. Et serm. de Cruce, & Latrone: Iudices, inquit, terreni seduci, vel corrumpi possunt: in supernis nihil tale Iudex iustus est; & iudicium eius tanquam lumen non habens tenebras, neque ignorantiam, &c.

Vel etiam possumus iustum intelligere Deum in præsenti, quod iustè iudicet, iuxta illud Deut. 16. *Iuste quod iustum est persequeris*, & ex iustitiæ amore, proposito fine *Deut. 16. nu. 29.* optimo, proprio scilicet honore, iuris ordine seruato, absque personarum respectu, non prece, non pretio, non odio, vel amore inordinato, non metu. Ex amore iustitiæ, quia, vt iam vidimus, iudicium diligit, quod constat ex lib. Iob, vbi dicitur: *Numquid qui non amat iudicium sanari potest? Et quomodo tu* *Iob 39. nu. 17.* *eum, qui iustus est, in tantum condemnas?* Vbi sermo est de iusto Deo, ibique Philippus presbyter ait: Manifestum est, quia is, qui iustè, & rectè iudicare nõ diligit, neque sanare à vitijs, neq corrigere quemquã potest, quæ eadem verba habet Bed. sensusque est: qui nõ amat iudicium, sanare non potest, propterea Deus sanat, quia diligit iudicium, & ex amore iustitiæ iudicat.

Hoc

A Hoc etiam dixit Rex Vates Psal. 44. *Di-
lexisti iustitiam, & odisti iniquitatem*, vbi
Ps. 44. n. 8. verbum diligendi in originali est ardens, &
vehemens, affertque aliquid affectione ple-
num, a qua etiã voce dictum est apud Isaiam:
Isa. 61. n. 8. *Ego Dominus diligens iudicium*, Basil. quæ
citato loco Psalm. indicat dicto diligẽdi ver-
bo significari non tam labore, & exercita-
tione partam dilectionem, quàm insitam à
natura iustitiæ affectionem, vnde additur:
B *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo læ-
titiæ*, quod August. ad Christum refert, di-
cens: Propterea vt diligeres iustitiam, &
odio prosequereris iniquitatem, vnctus es:
Luc. 4. nu. 18. quo sensu videtur dictum illud Luc. 4. *Pro-
pter quod vnxit me, euangelizare pauperi-
bus*. i. ad eum finem veritatis, & sanctitatis
docendæ, & iustitiæ seruandæ pauperibus
vnctus sum. Is enim Deus, qui iustitiam di-
ligit, quia iustus, & rectus est, adeò diligit
C iustitiam, vt pro illa seruanda, & docenda
miserit Filium suum.

Neque verò satis iustissimo Deo fuit si
iustitiam diligeret, nisi etiam & Principes, ac
Iudices voluerit dilectores esse iustitiæ, vt
sic melius innotesceret qualiter Deus ergi
iustitiam afficeretur, vnde per Salomonem
ait: *Diligite iustitiam qui iudicatis terram*,
Sap. 1. n. 1. quo loco verbum Græcum diligendi vehe-
mens est, & inculcat non quomodolibet, sed
D toto animo sectandam iustitiam, quod etiam
inculcasse videtur Christus Dominus, quan-
Matt. 5 n. 6. do dixit: *Beati qui esuriunt, & sitiunt iusti-
tiam*: sic enim exponit Chrysost. hom. 6. ex
varijs in Matth. in medio, vt dicta verba spe-
ctent ad iudices, qui non quoquo modo de-
bent iustitiam administrare, sed veluti qui si-
tiunt, & esuriunt. Nota, ait Chrysost. cum
quanta hoc ponit excellentia; non enim di-
xit; beati qui iustitiam vendicant, sed beati
E qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, ne simpli-
citer, sed omni studio ea obeamus: quoniam
enim hoc auaritiæ præsertim proprium est;
nec ita cibos cupimus, aut potus, aut plura
possidere, & abundare cupiditatem hanc ad
hoc, ne nimium quæramus transferre nos
præcepit, &c. & Ber. lib. 3. de consid. ait: Pa-
rum est iustitiam tenere, nisi etiam diligas:
qui tenent, tenent; qui diligunt, zelantur: ama-
tor iustitiæ inquirit iustitiam, & prosequitur
eam: porro omnem iniustitiam persequitur,
&c. Similia sunt quæ habet in lib. Senten-
tiarum in §. 8. de quatuor gradibus, quibus
distinguuntur omnium electorum status.

Numer. in c. 31. ait Dominus ad Moysen: Nu. 31. n. 2.
*Vlciscere de Madianitis, & colligeris ad po-
pulum tuum*, incongruum sanè videri posset
hoc præceptum ei qui attenderet, quò diri-
geretur à Deo, nam moriturus vltionem su-
mere iniquum potius probat animum, quàm
Deo placitum, cùm moribundi homines ad
imitationem filij Dei in carne pro lædẽtibus
supplicari potius debeant, quàm vindictam
sumere. quid igitur est quod Moyses iubetur
vindictam sumere, vt deinde moriatur. Sed
rem attentè consideranti constabit Madiani-
tas iram Domini prouocasse, & iustam vin-
dictam cõmeruisse, proinde hoc opus à Deo
iniungitur Moysi in vltimo vitæ termino, il-
li maximè placiturum, qui iustitiã diligit, &
cuius vultus videt æquitatem. Vltimum hoc
negotium, inquit Procop. Moysi Dominus
iniunxit, iram enim Dei Madianitæ sibi con-
flauerant, &c. ac si nulla magis re Dei bene-
uolentiam promereri potuisset Moyses, quã
si iustum supplicium iniquis infligeret; hoc
enim pro coronide, & meritorum comple-
mento Moysi iniungitur, quod placet maxi-
mè in oculis iusti, & recti Domini.

Ob iniurias illatas contra ius, & æquita-
tem Gabaonitis misit Dominus in Israel fa-
mem quæ durauit tribus annis, & licet Da-
uid Gabaonitas rogauerit pro demittenda
offensa, dicens: *Quid faciam vobis, & 2. Reg. 21. n. 3.
quod erit vestri piaculũ, vt benedicatis hære-
ditati Domini?* Noluerunt remittere iniuriã
pro pretio oblato, sed dixerunt: *Virum qui
attriuit nos, & oppressit inique, ita delere
debemus, vt nec vnus residuus sit de stirpe
eius in cunctis filijs Israel*, & petierunt septẽ
filios Saulis, vt crucifigerent eos Domino,
vnde, & dicitur: *Crucifixerunt illos in monte Sup. n. 6
coram Domino*, id est, ad honorem Domini.
Vbi Abul. in hoc sensu explicans prædicta
verba, ait: Quando executio iustitiæ fit pro-
pter legem Dei in delinquentibus, Deus
honoratur nimis in hoc, &c. hoc autem ex
eo pensari debet, quod Deus maximè dili-
gat iudicium, & iustitiam diligere honora-
tum facit Regem, sicut ex Theod. iam retu-

limus. Quemadmodum autem ex amore iustitiæ prouenit, vt Deus delectetur, & honoratur in administratione iustitiæ: sic etiam vt maximè offendatur ex defectibus iustitię. 2 Reg. 21. vt diximus: facta est fames in diebus Dauid tribus annis iugiter. Quærit Abul. ibi q. 7. cur venerit in diebus Dauid, nam constat quod venerit propter Gabaonitas iniustè a Saule occisos: & putat ob culpam Dauidis accidisse, quo tempore ille regnabat. Dauid, inquit ille, sciebat illud scilicet quod illi non audebant petere satisfactionem, quia credebant, quod cùm ipsi essent alienigenæ, & serui Hebræorum, si peterent vindictam contra posteros Saulis, qui erant de semine Regio, quod totus Israel subuerteret eos, & ideo Dauid cùm esset Rex debebat ex officio suo illis prouidere, dando locum ne timerent petere, & quia circa hoc fuit negligens, fames inflicta tempore suo super cum. Sic Abul. animaduersum à Deo putat propter omissionem iustitiæ. Sed iam propter commissionem iniustitiæ animaduersionem audiamus. Etenim contra iustitiam libenter aures præbuit Dauid Sibę prodenti Dominum suum Miphiboseth, insuper & proditorem seruum temeraria, repentina, & iniusta liberalitate affecit, dicens 2 Reg 16. *Tua sunt omnia, quæ fuerunt Miphiboseth*, cumque conquereretur Miphiboseth de iniqua, & falsa delatione, neq; sic restituit Rex iniquè ablatum; sed tantum moderatione quadam vsus: *Tu*, inquit, *& Siba diuidite possessiones*, vbi Caiet. præcipitem, iniustumque appellat Dauidem: primo, quod Miphiboseth innocentem, & inauditũ condemnarit; secundò, quod posteà veritate cognita, & Sibæ proditione patefacta, adhuc tamen medietatem possessionis non restituerit, sed fixus in iniusta sententia dixerit: *Quid vltrà loqueris? Fixum est quod locutus sum.* Quid vero illius iniquissimi iudicis similius dicentis: *Quod scripsi scripsi?* Adde etiam quod iniquum illum proditorẽ mendacissimũ supplicio commerito non solum nõ affecit, sed familiarem præterea habuisse visus est ex 2 Reg. 16. sed *Iustus Dominus, qui iustitias dilexit*, iustè propter hoc crimen iniustitiæ in diuidenda hæreditate innocentis Miphiboseth, diuisit Regnum

2. Reg. 16. nu. 4.

2. Reg. 19. nu. 29.

2. Reg. 16. n. 4.

Dauid in nepote, seu inter nepotem Dauidis Roboam, & Ieroboam. Ita Rabanus. Lyran. Hugo. Et videtur esse de mente Hierony. in trad. Hebr. 2. Reg. 16. cùm ait: Pro eo, quod in hoc loco Dauid immemor fuit amicitiæ, & fœderis, imò, & iuramenti, quod habuit cum Ionatha, & tam crudele dedit iudicium, dicens: Tu, & Siba diuidite agrum: idcirco Roboam, & Ieroboam diuiserunt eius Regnum. Clariùs hoc dixit Brixian. ex sententia Hebræorum his verbis: Respondit Dauid ipsi Miphiboseth durè, & plus æquo credulus fuit seruo Sibæ, qui impiè traduxit Dominum suum apud Regem, & secundùm Hebræos ob hanc iniquam sententiam, quia Dauid seruum Miphiboseth participem fecit omnium bonorum Domini sui, factum est, vt Regnum Dauid paulò pòst in duas scinderetur partes, & vna medietas traderetur seruo Roboam, nempe Ieroboam. Scio ego fundamentum hoc infringi à Pined. lib. 1. de rebus Salomonis cap. 3. n. 13. sed satis firmatum est pro nostro instituto tantorum virorum autoritate. Ostendit autem quomodo Deus odio habeat iniustas sententias, qui iustitias diligit, rectusque & iustus meritò à Moyse prædicatur.

Postularunt Filij Zebedæi contra iustitię normam præcipua apud Christum Dominum loca: ipse verò ne ordinem iustitiæ subuerteret, dixit: *Sedere ad dexteram, & sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo*; vbi præter alios, qui pro nostro argumento præclarè hunc locum versant, Isidorus Pelusiota libr. 1. epist. 137. ait: Iustus ille mercedum prępensor æquo, ac rationis consentaneo quodam iudicio absurditatem huiusmodi coercet. Non est, inquit, meum dare vobis, simpliciter postulantibus: verum ijs, qui laborem subierunt, mercedem præbere: neque enim iusti iudicis est sudores contemptui habere, ac segnibus & ignauis largiri. Sic ille iustitiæ ordinem à Christo obseruatum ostendit, qui neque precibus, neque consanguinitate, aliáve ratione ducitur, quam ratione, veritate, & merito.

Matth. 20. nu. 24.

Similis profectò locus est ille apud Ioan. in c. 5. cùm dixit idem Christus Seruator: *Non possum ego à me ipso facere quicquam; sicut*

Ioan. 5. n. 30.

ſicut audio, iudico, & iudicium meum verum eſt. Scio huius loci expoſitionem petendam eſſe ex Aug. tract. 20. 21. & 22. in Ioan. & lib. contra ſer. Arrianorum cap. 27. Voluiſſéque Dominum aſſerere ſe eſſe iuſtum iudicem, atque etiam irreprehenſibile eſſe ipſius iudicium, non minus quam ſit iudicium Patris, quia ſcilicet nihil iudicet vel faciat niſi quod eſt ſecundùm voluntatem, & ſententiam Dei Patris: eſt enim metaphora in dictis verbis ſumpta à diſcipulis, qui ea tantum faciunt, quæ vel audiunt, vel diſcunt à magiſtro: ex quo planè conſequens eſt quod ſicut nemo poteſt reprehendere iudicium Dei Patris, ita neque iudicium Dei Filij; quemadmodum in rebus arte conſtantibus id quod ad regulam factum eſt, non poteſt non eſſe rectiſſimum: fons autem bonitatis, ſeu iuſtitiæ natura Deitatis eſt, ſicut hic ait Cyrillus. Sed ad noſtrum inſtitutum appoſitè ſatis explicat dicta verba Ambroſ. epiſt. 20. dicens. Hoc loco quaſi Iudex loquitur, vt cognoſcamus homines in iudicando, quod non ex voluntate noſtra, & poteſtate, ſed ex æquitate debeamus formare ſententiam. Conſtitue aliquem reum coargutum, & conuictum criminis non aſtruentem defenſionis genera, ſed deprecantem, ac voluentem ſe ad genua Iudicis, reſpondet ei Iudex: non poſſum à me facere quicquam, Iuſtitia in iudicando, non potentia eſt in iudicando. Ego non iudico, ſed facta tua de te iudicant, ipſa accuſant, & ipſa te condemnant; leges te adiudicãt, quas Iudex non conuerto, ſed cuſtodio. Nihil ex me ego protero, ſed ex te forma iudicij in te procedit. Secundùm quod audio, iudico, non ſecundùm quod volo, & ideo iudicium meum verum eſt, quia non voluntati indulgeo, ſed æquitati. Conſideremus itaque quæ ſit iudicandi religio? Dominus cæli, atque terrarum Iudex omnium dicit: *Non poſſum à me facere quicquam, ſicut audio, & iudico.* & homo dicit Domino ſuo: *Neſcis quoniam poteſtatem habeo dimittere te, & poteſtatem habeo crucifigere te?* Quare Dominus non poteſt? quia iudicium, inquit, meum verum eſt. Sic Ambroſ. oſtendit quomodo veram iuſtitiæ normam iuſtus, & rectus Dominus ſeruauerit, & dilexerit; qui-

Ioan. 19. nu. 10.

bus ſimilia habet ſer. 20. in Pſal. 118. qui locus refertur, 3 q. 7. c. iudices. §. bonis: vbi liceat coniungere id, quod dixit Seneca lib. 1. de ira c. 16. in hunc modum. Itaque etſi peruerſa iudicanda magiſtratui veſtis, & conuocanda claſſico eſt concio: procedam in tribunal non ſurius, nec infeſtus, ſed vultu legis. Et paulo inferius: Quid ſibi videtur lex iraſci his, quos non nouit, quos non vidit, quos non futuros ſperat! Illius itaque ſumendus eſt animus, quæ non iraſcitur, ſed conſtituit. Poteſt autem hoc in loco obſeruari id argumentum, quod Tertul. contra gentiles oſtendebat, Chriſtianos homines voluntate ſuâ torqueri, & damnari, proindéque nemini gaudendum eſſe de tormentis præter eos, qui patiebantur, quandoquidem ea eligebant, & pro voluntate ſua adibant; niſi enim ipſi vellent Chriſti fidem profiteri, minimè torquerentur, atque adeò eorum ſupplicia non ſpectabant ad poteſtatem iudicantium, ſed ad voluntatem profitentium; etenim iudices ex ſe nequeunt quod volunt, ſi iuxta ius procedere debeant, ſed damnati patiuntur quia volũt ea ſcilicet pro quibus torquentur. Sic ergo habet ille in Apologet. c. 49. De iniquitate ſæuitiæ (ſcilicet erga Chriſtianos) non modò cæcum hoc vulgus exultat, & inſultat, ſed, & quidam veſtrûm quibus fauor vulgi de iniquitate captatur, gloriantur: quaſi non totum, quod in nos poteſtis, noſtrum ſit arbitrium; certè ſi velim, Chriſtianus ſum: tunc ergo me damnabis, ſi damnari velim. Quum verò quod in me potes, niſi velim non potes, iam meæ voluntatis eſt quod potes, non tuæ poteſtatis. Proinde, & vulgus vanè de noſtra vexatione gaudet, proinde & noſtrum eſt gaudium, quod ſibi vendicant, qui malumus damnari, quàm à Deo excidere. Contrà illi, qui nos oderunt, dolere, non gaudere debebant, conſecutis nobis, quod eligimus. Sic ille oſtendit quomodo in poteſtate damnati ſit damna, & tormenta ſuſtinere, non in poteſtate dãnantis; vnde & Chriſtus Dominus quia iuſtus, & rectus, dicebat à ſe nihil facere niſi iudicio, ratione & iuſtitia. Vbi recolendus venit Saluianus lib. 10. de prouidentia ad finem, cum expendens

pendens id, quod refert sacer textus 24. Le- A
uit. à num. 10 quando, scilicet, filius mulie-
ris Israelitidis, quem peperit de Ægyptio,
blasphemauit nomen Domini; miserunt au-
tem eum in carcerem, donec viderent quid
iuberet Dominus: qui locutus est ad Moy-
sen, dicens: *Educ blasphemum extra castra,
& ponant omnes qui audierunt manus super
caput eius, & lapidet eum vniuersus popu-
lus.* Ait ergo Saluian. Nunquid non præsens
Dei est, manifestumque iudicium, & prolata B
quasi iuxta humani examinis formam cæle-
sti disceptatione sententia. Primùm enim
qui peccauerat comprehensus est. Secundò
quasi ad tribunal ductus. Tertiò accusatus,
deinde in carcerem missus. Postremò cæle-
stis iudicij autoritate punitus: porro autem
non punitus tantum, sed punitus sub testi-
monio, vt damnare scilicet, videretur eum
iustitia, non potestas, &c. Ecce iustus Do-
minus nihil pro voluntate, aut potestate fa- C
cit, sed pro iudicio, ratione, & æquitate.

Sed adhuc melius hoc innotescet ex eo-
dem Tertull. lib. de pœnit. c. 2. vbi ex eo,
quod Deus Iudex iustus, & rectus sit, eum
probat debitorem tum malè operanti, vt pu-
niat, tum rectè agenti, vt remuneret; sicut
autem ille, qui debitor alicui est, dum debi-
tum soluit, non suam censetur numerare, &
tradere pecuniam, sed alienam, ablatam, re-
tentam, debitámve soluere, sic Iudex nihil D
ex arbitrio suo facit, & voluntate sua exe-
quitur, sed debitum tantummodo iustitiæ
soluit, & ideò iuxta normam, numerum, &
mensuram debiti debet persoluere, non pro-
ut ipse voluerit. Bonum factum, inquit Ter-
tull. Deum habet debitorem, sicut & malũ,
quia Iudex omnis remunerator est causæ. At
cum Iudex Deus iustitiæ carissimæ sibi exi-
gendæ, tuendæque præsideat, & in eam om-
nem summam disciplinæ suæ sanciat, dubi- E
tandum est, sicut in vniuersis actibus no-
stris, ita in pœnitentiæ quoque causa iu-
stitiam Deo præstandam esse? Sic Tertull.
probat Deum iudicem remuneratorem po-
tiùs esse, quàm simplicem datorem; hic e-
nim liberam voluntatem suam pro norma
largiendi habet; ille verò meritum, aut de-
meritum respicit, vt vel præmio afficiat, vel
supplicio.

A Neque etiam omittendus Chrysost. cùm
explicat eadem verba tom. 3. hom. 38. post
medium. Vnde constat, inquit, quod iudi-
cium Christi iustum est? Quia, *non quæro
voluntatem meam, sed eius, qui misit me,
Patris.* Sicut enim homines, qui omni in se
affectu liberi sunt, de iniusto iudicio accu-
sari nequeunt, ita neque ego. Qui enim sui
amore ducitur, non immeritò suspectus est,
ne ea gratia iustum transgrediatur, qui verò
B nullam sui ipsius curam habet, quid eum im-
pedire potest, ne iustam ferat sententiã? Hac
ratione in me vtimini. Animaduertis ratio-
nem vnde iudicium suum iustum cõfirmat,
&c. quibus in verbis iustum Iudicem probat
Chrysost. Filium Dei, quòd nihil ex se, id est,
pro voluntate sua iudicet, sed pro præcepto
Patris, & pro veritate iudicij, ac iustitia re-
gula.

Est etiam iustus Dominus, sicut superiùs
C diximus, quia non est apud illum acceptio
personarũ, qua de re nos plura diximus cum
Iacobo c. 2. n. 1 ostendit que Iob cap. 34. vbi
dicitur: *Non accipit personas Principum, nec* Iob 34.
cognouit tyrannum. 70. *Neque nouit hono-* n. 19.
*rem ponere potenti' eis, admirari facies eo-
rum, &c.* Est etiam optimus locus in cap. 1.
Deuteronom. vbi Deus ait: *Nulla erit distã-* Deut. 1.
tia personarum, ita paruum audietis vt ma- n. 17.
*gnum: nec accipietis cuiusquam personã, quia
D Dei iudicium est.* Vbi vides rationem reddi
cur in iudicio exercendo acceptio persona-
rum nullatenus esset admittenda, quia, scili-
cet, iudicium Dei est, qui personarum acce-
ptor, exceptórue minimè est, vnde & qui
in hac parte defuerunt officio acriter repre-
henduntur, vt videre est 1. Reg. 8. in filijs 1. Reg.
Isai. in cap. 1. & cap. 5. & cap. 10 & sæpè ali- 8. n. 3.
bi. Videndusque erit Hieronymus in cap. 7. Isai. 1.
Daniel. vbi visionem illam contentam Apo. nu. 17.
E 1. exponit. Verus, inquit, dierum ille qui apud & c. 5.
Ionam in throno sedet, quod capilli eius la- n. 23. &
næ mundissimæ comparantur, purum osten- cap. 10.
ditur, syncerumque iudicium, & nullam per- n. 2.
sonam in iudicando recipiens: senex quoque Apoc. 1.
describitur, vt maturitas comprobetur sen- n. 14.
tentiæ, &c. quibus habet similia idem Hie-
ronymus ad illa verba Ezech. *Cùm fuerit
controuersia* (Septuaginta habent, sanguinis) Eze. 44.
stabunt in iudicijs meis. Ait ergo Hierony- n. 24.
mus.

mus: Stabunt Sacerdotes; non vt iudicent secundùm honorem, nec accipiant personam pauperis, siue diuitis in iudicio, sed stent in iudicijs Dei, & recordentur illius, Psalm. 81. *Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat*. Deos appellans, qui habent iudicandi de hominibus potestatem, qui in quo iudicio iudicauerunt, iudicabitur de eis. Ita Hieronymus ostendit Dei iudicium rectum, & sine acceptatione personarum, quale præcipit fieri à Iudicibus, qui eundem imitari tenentur. Prosequitur hoc argumentum Saluian. lib. 1. de prouident. ad finem, in supplicio à Deo illato Aaroni, & Mariæ. Maria, inquit, contra Moysen loquitur, nec punitur tantùm, sed more iudicij punitur. Primùm ad iudicium vocatur, deinde arguitur, tertiò verberatur. In lepra autem patitur piaculum criminis; quamuis coërcio istiusmodi non Mariam tantùm, sed Aaronem humiliauit, quia etsi deformari lepra summum Antistitem non oportuit, & ipsum tamen Domini castigatio flagellauit: nec solùm hac in pœna, quam Maria patitur, Aaron etiam quasi culpæ particeps coërcetur. Maria enim supplicio afficitur, vt Aaron confusione mutetur. Porro autem, vt inexorabilem in quibusdam agnosceremus formam diuini esse iudicij, ne illius quidem intercessiu, qui læsus fuerat, indulsit, &c. vbi ostendit Deum inflexibilem adeò, vt nec etiam intercedente Moyse, qui iniuriam passus fuerat, voluerit Deus placari.

Ps. 81. n. 1.

Nu 12. n. 1.

Vbi iam vides non solùm non accipere personas hominum, sed nec etiam prece aliquando flecti, sicut neque misertià, paupertatéve, vnde & ita exercere iudicium mandauit in Exodo: *Pauperis*, inquit, *non misereberis in iudicio*, *&c.* vbi Procopius ait: Opus est sapientia ad discernendum iustum, nec temerè, & importunè decernendum ad misericordiam. Et Augustinus ad eundem locum quæst. 88. tom. 4. *Pauperis non miserebetis in iudicio* Nisi addidisset, *in iudicio*, magna esset quæstio, sed intelligendum esset, etiamsi scriptum non esset, sed cùm additum est, nulla quæstio est, hoc esse præceptum: ne forte cùm iudicamus, videamus iustitiam esse pro diuite contra pauperem, & nobis rectè facere videamur, si contra iustitiam pauperi faueamus causa misericordiæ. Bona est ergo misericordia, sed non debet esse contra iudicium. Iudicium sanè illud appellat Scriptura, quod iustum est. Et Isidorus Pelusiot. lib. 2. epist. 250. expendens dicta verba Exod. ait: Propterea his verbis vsus est, in iudicio non misereberis pauperis, etenim ipsius quidem misericordia affici conuenit, at non cùm litigat, sed cùm obsecrat. Si autem preces in accusationem vertat, iustitia misericordiæ anteponenda est, neque enim ius corrumpi iustum est.

Exod. 23. n. 3.

Præclarum denique hac in re habemus exemplum in morte Moysis, quem Deus occidit propter incredulitatem, qua laborauerat circa aquam eliciendam de petra, quantumuis cum Moyse ore ad os loqueretur, imò & ipsum etiam post mortē appellauerit seruum suū. *Moyses*, inquit, *seruus meus mortuus est*: quo titulo sæpè in Scriptura nominatur, & de quo loquens Hieronymus initio epist. ad Tit. ait: Absit vt spiritum seruitutis Moysen in timore, & nō in dilectione habuisse credamus, nec mirum quamuis sanctos homines, tamen Dei seruos, nobiliter appellari cùm per Isaiam Prophetam Pater loquitur ad Filium: *Magnum est tibi vocari Filium meum*, Puer autem, quia potest secundùm Græcos, & famulum, & filium significare, in Hebræo quæsiuimus, & inuenimus non Filium meum scriptum esse, sed seruum meum. Et Theodoretus in historia Patrum cap. 4. ait: Fidelis Dei seruus Martianus, sufficit enim hoc dicere, cùm etiam magnum Moysen hoc nomine honorarit Deus. Et quod magis est, quod Paulus fidelem in domo Dei dixit Moysen. Augustinus verò 22. contra Faust. cap. 69. Fidelissimum legit, vt de eo addit ibi in medio. Hunc Moysen famulum Dei humilem in recusando tam magnum ministerium: subditum in suscipiendo, fidelem in seruando, strenuum in exequendo, in regendo populum vigilantem, in corrigendo vehementem, in amando ardentem, in sustinendo patientem, qui pro eis, quibus præfuit, se interposuit consulenti, opposuit irascenti, &c. Neque omittendus Caietanus ad citatum locum Iosue, cùm ait: Hoc, *seruus meus*, Epitetōn

Nu 20. nu. 10.

Iosue 1. n. 2.

Heb. 3. nu. 2.

ton Moysis, quo Deus ipse testatur placuisse A sibi officia Moysis. Cùm ergo talis, ac tantus apud Deum fuerit Moyses, quid est quod fidelem, & sibi vsque adeò placentem seruum inflexibili iudicio, & ineuitabili morte percutit? Id sanè iustitiæ satisfaciens præstitit, attamen dilectionem minimè deposuit, sicut prosequitur Augustinus lib. 16. contra Faust. c. 16. & quæst. 1. in Iosue, vbi ait: Quamuis in eo illa vindicta completa sit, ne terram promissionis intraret, ex quo datur B intelligi Dominum etiam bonis seruis suis in aliquo succensentem, & temporaliter vĕdicare, & tamen in eorum habere numero, qui sunt in domo eius vasa in honore, vtilia Domino, quibus daturus est promissa sanctorum, &c. Enimverò Deus, qui personarum acceptor minimè est, quantumuis diligat seruos suos, præ dilectione à rectitudine non discedit, proindeque, & dilectos punit, & sibi admodum acceptos aliàs testatur. C

Simile quid ostendit Cassian. collat. 22. c. 13. post princ. in Apostolo Petro, qui cùm à Domino commendaretur, dicente: *Beatus es Simon Bariona, quia caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est,* in eum postcà inuectus, cùm oportuit, Sathanam appellauit. Quid hac Dominicâ laude, inquit ille, præclarius? Quid hac potestate, ac beatitudine potest esse sublimius? Et D tamen post paululum, cùm ignorans mysterium passionis, tantæ vtilitati humani generis nescius obuiaret, dicens: *Absit à te Domine, non erit tibi hoc*, meretur audire: *Vade post me Sathana*, &c. etenim qui suis nouit dilectionem, & fauorem impertiri, nescit, cùm iustitia exigat, indulgere, & immunem à supplicio contra fas eximere.

Matth. 16 nu. 17.

Matth. 16. nu 22.

Illud tamen hoc in loco aduertendum est, quod etiam si Deus, quatenus Iudex est, E prece, aut misericordiâ minimè deuiet à iustitiæ rectitudine, cùm sit iustus, & rectus; semper tamen illius iustitiam misericordia comitatur, sicut aliàs diximus latiùs. nam iuxta Clem. Alex. 6. Stromat. bona est Dei iustitia, cui suffragatur Bern. epist. 257. cùm ait: Honor maiestatis iudicium diligit, sed absit vt ad praiudicium mansuetudinis. Videndusque erit August. in Psalm. 88. vbi misericordiam, & veritatem, seu iustitiam in Deo rectè cohærere ostendit, & tandem infert: non tibi tollat veritas misericordiam, &c.

Est insuper iustus, & rectus Deus, quia nec fletu flectitur, nec pretio corrumpitur, quod ostendimus ex illo loco apud Isai. vbi loquens diuinum Oraculum de iusta punitione ventura super Babylonem inter cætera ait: *Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obrizo;* licet autem sensum huius loci videatur attigisse Hieronym. & eum sequutus Forer. tamen ad rem nostram Sanct. acutè exponit, dicens: Tanta erit Dei indignatio in populum illum, vt nullus auro, aut quolibet pretio vitam redimat, quia Dei furor homines petit, non aurum, quo interdum hominum furor leniri solet, &c. Iam verò id, quod lenitur, facilè quò velis inflectitur, qua de re importunæ audiuntur querelæ: at iustitia Dei talis, & tam recta est, vt neque prece, neque pretio declinet à iusto tramite, aut in iniustum inflectatur.

Isai. 13 nu. 12.

Hinc est quod in libr. Numer. dicitur: *Non accipies pretium ab eo qui reus est sanguinis.* Pagninus, & Regia habent, *qui est impius;* in Hebræo verò pro pretio habetur *cop her*, quod significat lenitionĕ, seu opertionem, quorum vtrumque mysterio in præsenti minimè carere arbitror; lenitio siquidem videtur continere allusionem ad ea, quæ rigida, dura, & recta sunt, quæ si sæpiùs, ac diu liniantur, & vngantur, facilè emolliuntur, & ad inflexionĕ disponuntur. Vocatur proinde pretium, pecunia, largitióve, linitio, eis enim veluti linita iustitia quandoquidem à rectitudine incuruata deficit, & in quam partem manus dantis inclinant, inflectitur. Dicitur insuper pecunia, seu pretium operculum, seu opertio, quia sicut ibi notauit Oleast. pecunia operit homicidium ne videatur ad puniendum, qua in re videtur munus charitatis pecunia vsurpasse, illa siquidem operit multitudinem peccatorum, præmissa tamen pœnitentia, at pecunia operit, vt impunita remanendo, in peius scelera protegantur, vnde Tertul. 4. contra Marc. c. 33. dixit, iustitiæ autorem nummum scimus omnes.

Nu. 35. n. 31.

Facit etiam pro præsenti argumento locus Deu-

Deut. 16. nu. 19. Deuteronomij, vbi dicitur: *Non accipies personam, nec munera, quia munera excacant oculos sapientium, & mutant verba iustorum, iustè quod iustum est persequeris.* vbi Caietanus acutè pariter & doctè aduertit, Iudices dici hoc in loco sapiẽtes, & iustos, quorum alterum perfectionem indicat intelligentiæ, alterum voluntatis: vtrique tamen opponitur, & vtrumque corrumpit pecunia, munúsue. Ait ergo Caietanus: Perpende vim munerum contra vtramque partem animi, intellectum scilicet & affectum, & quod amplius est, intellectum perfectum sapientiâ, & affectum præditum iustitiâ. Si enim sapientes, & iusti mutantur ex muneribus, quis Iudex, seu Princeps poterit tutè accipere munera: & magni pende hanc sententiam, non esse Moysis, sed Dei, cui nota sunt corda hominum, qui scit instabilitatem animi humani etiam virtute præditi. Sic ille, qui pro eo, quod nos habemus. *Quia munera mutant verba Iustorum*, ex Hebræo legit, *torquens verba*. Videturque mihi allusio ad torturam, quâ aliquando in tantum premuntur homines, vt illius metu, falsa multoties pro veris cogantur proferre. Instar igitur pœnalis torturæ munera Iustos pro verbis torquent vt, scilicet, sententiam contra ius, falsaque pronuntient, falsa pro veris approbent, & nocentem absoluant, ac innocentem damnent. Pagninus legit, *destruunt 70. auferunt verba iustorum*. Ille ostendit quo tandem corruat fundamentum iustitiæ, isti verò significant munera auferre verba iustitiæ ab ore iudicis, vt in eo minimè inueniantur, & fortassis non tantùm auferunt verba iustitiæ, sed loco illorum, verba iniustitiæ ponunt, vt pro ea iudicet, & proferat, illi faueat, & patrocinetur.

Quamuis autem rectè se habeant hæc omnia, clariùs adhuc pro nostro instituto id videtur attigisse vox Hebræa; etenim verbũ, *salaph*, quod hic habetur significat peruertere, deflectere, & declinare, vt patet ex illo

Prou. 19. n. 3. loco Prouerb. *Stultitia hominis te saleph*. id est, peruerteret viam eius, vbi iuxta Hebr. habetur apud Caietanum. *Stultitia hominis torquebat viam eius*, sic verò exponit: vide quò progreditur stultitia hominis, primùm torquet à recto itinere viam eius. Et Oleaster

A ad dictum locũ Deut existimat dictũ verbum significare, aliò diuertere facere, quã rectum sit. Est igitur sensus, quòd munera diuertunt verba, ne rectò gradiantur, & iuxta normam iustitiæ, sicut verba Dei, qui cùm sit iustus, & rectus, à recto minimè deflectit, & cùm bonorum nostrorum minimè indigeat, a iustitia non auertitur; quia verò scit quid sit in homine, ideo monet eijcienda munera, quæ torquent, & inuertunt verba iustorum. Ideoque

B addidit: *Iustè quod iustum est persequeris*: ad imitationem, scilicet, Dei, qui iustus, & rectus est, neque tantummodo iustitiam administrat, sed iustè; qui enim iustitiam facit, malo aliquo fine ductus, iustitiam quidem administrat, sed non rectè, vnde à iustitia poterit alioqui denominari iustus, non tamen rectus; sicuti Deus, qui rectus & iustus est, & dicitur. Ideoque Greg. 10 Moral. c. 19. ad prædicta verba ait: Iniustè quod iustum

C est exequitur qui ad defensionem iustitiæ, non virtutis æmulatione, sed amore præmij temporalis excitatur, & iustitiam, quã prætendit, vendere non veretur. Iustè ergo iustum exequi, est in assertione iustitiæ ipsam iustitiam quærere. Similia habet Theodoretus ibi quæst. 16. cùm ait: Quid iustè persequeris quod iustum est: Iuxta viri iusti intentionem, inquit, non ob vanam gloriam, neque propter humanum aliquod emolu-

D mentum, &c. vnde Iuuenalis satyr. 8.

Respice quid moneant leges, quid curia mandet.

Et Cornelius Tacit. lib. 5. annalium: neque vtendũ imperio, vbi legibus agi potest. Quo etiam sensu Cic. epist. 1. ad Q. Fratrem dixit: Varietur gratia, sed conseruetur æqualitas. Videndus Ammianus Marcellinus l. 30. vbi inter alia ait: Cùm rectè procedunt iudicia,

E delubra sunt æquitatis: cùm deprauata, foueæ fallaces, & cæcæ; in quas si captus ceciderit quisquam, non nisi per multa exsiliet lustra, adusque ipsas medullas exutus est, &c. Archidamus Zeuxidami filius teste Plutar. in institut. Laconic. roganti quinam essent Spartanæ ciuitatis Præfecti; Leges, inquit, ac legitimi Magistratus. Grauiter vtique censuit in Rep. bene instituta supremam autoritatem esse legibus deferendam; nec vlli Magistratui fas esse quidquam contra leges, ex

Proprio consilio, passionéve tentare, aut exequi. Solon item, teste Stobæo serm. 41 percunctatus, quo pacto salua esset Resp. respondit: Si ciues quidem Magistratui obediant. Magistratus autem legibus. sensit sanè vir sapientissimus eam demùm ciuitatem conseruari, vbi Magistratus recta præscribit, & vtilia, & coniuncta cum legibus. Vt enim Magistratui leges (aiebat Cic. 3. de legibus) ita populo præsunt Magistratus. Veréque dici potest Magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum Magistratum, &c. aliter qui non ex norma iustitiæ iudicat, quantumuis iustitiam afferat, iniustè sanè operabitur.

Hanc ipsam à vero iustitiæ tramite deflexionē asseruit Iob, cùm à nequitia iudicij se purgans ait: *Si declinauit gressus meus de via, & si secutum est oculos meos cor meum, & si in manibus meis adhæsit macula.* (Iob 31. n. 7.) Vbi ea recenset, & reijcit à se, quæ homines à iustitia detorquent, & à rectitudine iudicij declinant; vnde & Gregorius ibi ait: Toties gressus de via declinat, quoties nostra cogitatio iter rectitudinis per consensum relinquit erroris, &c. Hoc autem facilè euenit si cor sequatur, & desideret ea, quæ sibi offerri conspicit: *Et si in manibus meis adhæsit macula.* Quæ verba expendens Hieronymus in cap. 15. Iob ad finem, ait: De muneribus loquebatur: imò & Septuaginta hoc apertè restringunt ad dona, quibus Iudicis, Principísve animus corrumpitur, & à recto deuiat. nam legunt: *Si in manibus meis tetigi dona.* vbi notanda venit dicta versio, & conferenda cum nostra, quæ per verbum adhærendi, & per nomen maculæ loquitur, quasi is, qui tangit munera, illis necessariò adhæreat, manusque tangentis adhærendo propendeant, & inclinentur in quam partem munera vergunt, insuper & notandum, quod ad inurendam maculam, & notam iniustitiæ, vel minimus tactus munerum sufficiat, & cùm manus significet operationem, non poterit non esse iniqua, & obliqua ea manus, quæ munera tangit; vnde & Abrahamus oblata etiam recusauit, quamquam non veluti Iudicei oblata, timens ex alienis contagium, sicut ibi notauit Ambrosius, quanto magis Iudici adhærebit, si illi pro iniu-

A ria munus adhæserit? Hinc sapienter fratrem suum Flaminium Platum Cardinalem monebat Hieronymus Platus lib. de Cardin. dignit. & officio cap. 11. vt manus ab accipiendo intactas seruaret. Non quidem, quod omnia, inquit, respuenda; id enim nimis fortasse durum videretur: sed cùm apparet, eò dona tendere, vt animam deliniant, eoque inclinent, quò non decet, tum verò constantissimè repudianda sunt, etiamsi auri

B montes offerantur. In quo genere egregium sanè factum, omnique dignum memoriâ, semperque imitandum est illud Martini Cardinalis, & D. Bernardo familiaris, quod ab ipso Bernardo descriptum lib. 4. de considerat. ipsis eius verbis hic ponam: Is, inquit, Cardinalis presbyter, functus aliquando legatione in Dacia, iam pauper remeauit, vt pænè expensis, & equis deficientibus, vix perueniret Florentiam: ibi Episcopus

C loci donauit ei equum, quo Pisas vsque, vbi eramus tunc, peruectus est. Postridie, credo, sequutus Episcopus (erat enim illi causa cum aduersario, & agendi aderat dies) cœpit requirere suffragia amicorum. Cumque per singulos sollicitaretur, ventum est ad Martinum. Fiducia erat maior in illo, qui non posset immemor esse recentis beneficij. Tum Martinus, Decepisti, inquit, me; nesciebam tibi imminere negotium. Tolle equum tuum: ecce in stabulo est. & in eadem

D hora resignauit illi. Ita Bernardus nobis refugientem munera proposuit iudicem. Illa enim peruertunt iudicium, sicut de filijs Samuelis dicitur 1 Reg. 8. 3. *Declinauerunt post auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium.* (1. Reg. 8. nu 3.) Vbi Gregorius ait: Notandum, quia ardor auaritiæ causa est accipiendorum munerum, & acceptio munerum causa est peruertendi iudicij.

E Non omittendus hoc in loco ille, quando Iacob dixit: *Placabo illum muneribus, forsitan propitiabitur mihi:* (Gen 32. n. 20.) vbi Martin Del Rio explicat illud, forsitan, vt idem valeat atque, vtique, siue certe, sicut illud Christi Domini: *Si me sciretis, forsitan & Patrem meum sciretis*, (Ioan 8. n. 19.) id est, certe sciretis Patrem meum. tam certum namque, vsitatumque iam pridem in mundo est homines placari muneribus, vt contingat etiam huiusmodi

A modi placatio apud eos, qui de offensis dolere solent, possunt, aut debent. Quid ergo fiet apud Iudices, quando & læsus in primogenituræ ablatione, & spoliatus paternâ benedictione muneribus placandus proponitur? Ideo Cic. 2 offic. ait: Nullum vitium tetrius, quàm auaritia, præsertim in principibus, & Rempub. gubernantibus; habere enim quæstui Remp. non solùm turpe est, sed etiam sceleratum, & nefarium. Caput est in omni negotij procuratione, & muneris publici, vt auaritiæ pellatur etiam minima suspicio, &c. B pessimum namque est cò infelicitatis deuenire iustitiam, vt iniusti, & nequam, immunes pro muneribus euadant, & possit verum habere id, quod de innominato Poeta dixit Saluian. lib. 7. de prouidentia post princip.

Sparsis redemerunt crimina nummis.

C Vnde Plin in præfat. laudat nobilem illam Marc. Cicer. sententiam. O te felicem M. Porci, à quo rem improbam petere nemo auderet. Clariùs Iuuenalis Satyra 14.

Sed quæ reuerentia legum,
Quis metus, aut pudor est vnquam properantis auari?

Et Plut. in polit. ait futurum perfidum consiliarium iudicem irreligiosum quæstui, & muneribus obnoxium. Et Sophocles Antig.

Etenim nihil hominibus perinde noxium:
Euertit vrbes proprijs è sedibus,
Domòque ciues excutit: decet animos,
Mutat bonos, & se ad malas res adplicant.
Fallacias quamuis struere quibuslibet,
In rebus omnibus agere impiè.

E contra verò nobis optimum descripsit iudicem Cornel. Tacit. lib 4. annalium in Heluidio Prisco, de quo ait: Is cunctis vitæ officijs æquabilis erat, opum contemptor, recti E peruicax, constans aduersus metus. Optiméque in hanc sententiam dixit Lactantius Firmian. lib. 1. diuinarum institut A quibus abest studium lucri, abest etiam voluntas peccandi, & causa fallendi. Denique sicut dixit Salustius ad Cæsar, Neque aliter priuata res, neque publica, neque domi, neque militiæ regi potest. Et in Catilin. ait idem Salust. Fidem, probitatem, cæterasque artes subuertit auarus; pro his superbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere docet. Quid verò dicendum de ijs, qui non solùm petere, sed & patrare audent nequissima, potentiâ pecuniæ freti: est enim, qualem depingit Chrysologus serm. 126. ad med. Mammona, id est, pecunia imperat Gentibus, iubet Regnis, bella mandat, comparat bellatores, sanguinem vendit, agit mortes, prodit patrias, vrbes destruit, subdit populos, arces vrget, vexat situs, foro præsidet, ius delet, fas nefasque confundit, & ad mortes vsque tendendo, fidem tentat, violat veritatem, famam carpit, honestatem dissipat, soluit affectus, innocentiam tollit, pietatem sepelit, necessitudinem scindit, amicitiam subruit, & quid plura? hoc est, mammona dominus iniquitatis, qui iniquè humanis & corporibus dominatur, & mentibus, &c. quibus iungenda sunt quæ clariùs in hanc rem dixit Euseb. Emis. hom. 4. de Epiph. ad med. Argento, & auro appetitur veritas, expugnatur integritas, iustitia vincitur, innocentia proditur, pietas, fidesque violatur, &c. quæ omnia vera esse vtinam, tot quotidie multiplicatis testibus, non tam comprobaretur, quàm perspiceretur. Refert D. August. epist. 5. ad Marcellinum longè ante finem id, quod olim de Roma dicebatur, O vrbem venalem, & D maturè perituram si emptorem inuenerit! Genes. 23. Empturus Abraham agrum ait: *Dabo pecuniam pro agro*. nolebat Abraham agrum gratis habere, sed emere iusto pretio: quia hoc est animi honesti, liberalis, & iusti. Certant enim iusti inter se liberalitate, sicut auari certant parsimoniâ. Narrat item Ælianus Alcibiadem Socrati præceptori lautissima munera remisisse: ea Socrates magno animo recusauit. Xantippe vxore plurimùm instante: sua est Alcibiadi, inquit, nobis etiam nostra sit ambitio. Alcibiades dando, Socrates non accipiendo suam ostendit liberalitatem. *Gen. 23. nu. 13.*

Quærit Abul. q. 3. in 2. Reg. 16. cur tam credulus extiterit Dauid Sibæ proponenti mendacium incredibile ei, qui Miphiboseth indolem agnosceret, & debilem pedibus sciret, cui Dauid restituerat omnes agros *2. Reg. 9. n. 4.*

Saul, & posuerat ad mensam suam semper, A quasi vnum de filijs suis; de hoc ergo dixit 2. Reg. 9. nu. 7. Siba ipsius seruus ad Dauid: *Remansit in Hierusalem, dicens Hodie restituet mihi domus Israel Regnum Patris mei*. Quis enim tale crederet de debili homine, præstantissimo genere, beneficijs vsquequaque deuincto, quibus se gratissimum semper exhibuerat, & quod tale machinatus fuerit Hierosolymis, quo tempore Absalon potentissimus ibi aderat. Respondet igitur Abulen. dicens: Dauid B credidit hoc, & ratio persuasionis fuit, quia Dauid audiuit, & vidit munera, & credidit verum esse, &c. si verò inquiras quænam fuerint munera allata à Siba, ait sacer tex. 2. Reg. 16. n. 1. *Apparuit Siba in occursum eius cum duobus asinis, qui onerati erant ducentis panibus, & centum alligaturis vuæ passæ, & centum massis palatharum, & duobus vtribus vini*; hæc igitur tam parua munera omnibus possessionibus Miphiboseth præponderant, & C animum Regis depriment, vt contra ius, fasque sententiam ferat, & fidem mendacio prębeat; vbi etiam obseruandum, quod acutè notauit Abulen. q 4 ibi, cùm ait, adeò astutum fuisse Sibam, vt non statim à principio proposuerit accusationem aduersus Dominum suum, sed post oblationem munerum, quando iam eis veluti dispositionibus præuijs, pronus erat Dauid ad audiendam calumniā, ad credendum mendacio, & ad concedendū D illi bona, quæ ipse optabat, &c. munera siquidem facilè conuertunt, & inflectunt iudicis, ac Principis animum, nisi ille instar virgæ ferreæ ferreus etiam sit, ne facilè incuruetur, quod bene prosequitur Basil. in Ps. 14. ad illa verba, n. 4. *Ad nihilū deductus est in conspectu eius malignus*, vbi ita ait: Magno prorsus, ac præstanti animo opus, & qui in nullam se sinat deflecti partem humanarum rerum, & qui virili fortitudine præditus E ad summum iam peruaserit iustitiæ habitum, suum ius vt cuique pro dignitate dispertiatur, ac distribuat, & malignè agentes nouerit ad nihilum deducere, quanto libet magistratu isti polleant, quantislibet differti opibus se venditent, sint licet generis claritudine conspicui, atque illustres, qualibet sui nominis splendorē sustollant, ac celebrēt, tātùm si in his deprehendatur vlla vitę malignitas, hos inquam ad nihilum deducere, hoc est, ne tantilli quidem æstimare, excelsi est prorsus, ac præstantis animi, contra verò timentes Dominum, vt hi pauperes sint, attollere. Eiusdem namque bene institutæ mentis fuerit, & à gente iniqua quamuis clarum, ac potentem nihili pendere, & timentem Dominum glorificare, quamuis tenuem, ac pauperem, & despicabilis vitæ, nec quidquam externorum possidentem, quæ nos inuitent ad illius commendationem, &c.

In tantum autem verum est quod munera, ac dona illò deducunt pondus iustitiæ, quò voluerit is, qui offert, vt apud Iob, Iob dicat Eliu: *Non te superet ira vt aliquem opprimas: nec multitudo donorum inclinet te*, vbi Iob 36. n. 18. Hieronymus ait: Docetur ab Eliu vir patientiæ, & integritatis virtute fortissimus, optimus Iudex est, qui his pessimis iracundiā, & cupiditate, duobus vitijs non tenetur, &c. Notandum verò maximè est verbum, inclinet; alludit enim ad id, quod in bilance contingit, vbi si in vna statera quid grauius apponatur, eam deprimit; alteram verò sursum eleuat: sic & munera Iudicem inclinant, & deducunt, vt eò propendeat iudicio, & sententiā, quò data inclinant; ab hoc enim verbo in Prouerbijs dicitur: *Non declines ad dextram, neque ad sinistram*: & de prauis etiam iudicibus dicitur: *Declinauerunt post auaritiam acceperuntq́; munera, & prauerterunt iudicium*. Opus igitur est recto Iudici, vt cum illis rectis aggregetur, de quibus dicitur, *recti diligunt te*: quod bene explicauit Alanus, dicens: qui non incuruantur, sed diriguntur: æqua etiam libri pende, vt pro æquitate, non pro iniquitate appenso munere, deprimat, eleuetue Iudicis mentem, neque respiciat data, sed probata; non iniquitatem, sed æquitatem; non aliorum munera, sed proprium iustitiæ munus, & officium. Prou. 4. n. 27. 1. Reg 8. n. 3. Cant. 1. nu. 4

Est igitur Deus Iustus, & Rectus, quia neque prece, neque pretio flectitur, vnde, & quia munera execratur, voluit suos Iudices eadem abominari. in quam sententiam bene deducit Hieron. in Ezech. in cap. 52. illud, Matth. 10. n 14 quod Christus Dominus iniunxit discipulis Marc. 6. n. 11. suis, vt in quancumque ingrederētur ciuitatem, & non suscepissent eos, excuterent pul- uerem

uerem pedum suorum, vt per huiusmodi excussionem protestarentur nihil ab incolis dictarum ciuitatum accepisse muneris, donive, quo veluti puluere rationis, & Iudicij oculus peruerti posset.

Est insuper Iustus, & Rectus Dominus, quia neque odio, neque amore ducitur, imò hoc ipsi summopere displicere testatur. Scitum vtique est Semei maledictionem pessimam in Dauidem coniecisse, de qua quid Rabbini dicant, ponit Hieronym. in tradit. 3. Reg. 2. & Pined. de rebus Salom. lib. 6. c. 14. §. 4. Constat autem ex Scriptura 2. Reg. c. 6. 7. & 8. vbi accuratè describitur. Ita loquebatur Semei cùm malediceret Regi: *Egredere, egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial. Reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinem domus Saul, &c.* & n. 13. mittens lapides aduersus eum, terramque spargens, vbi cùm 70. & Hebræa dicant, puluerem, Theodoret. q. 32. cœnum iecisse in Dauidem interpretatur. Graue vtique crimen, & iniuria, quæ maximè pupugit Dauidem, vnde & moribundus Salomoni iniunxit. *Habes apud te Semei, tu noli pati eum esse innoxium: vir autem sapiens es, vt scias quæ facias ei, deducesque canos eius cum sanguine ad inferos.* Abstinuit tamen, & pater, & filius à supplicio donec apertè constaret, neque à furore, odio, amarove zelo vindictæ prouenisse. Misit igitur Rex, & vocauit Semei, dixitque ei: *Ædifica tibi domum in Hierusalem, & habita ibi, & non egredieris inde huc, atque illuc; quacunque autē die egressus fueris, & transieris torrentem Cedron, scito quod sanguis tuus erit super caput tuum, dixitq; Semei Regi: Bonus sermo.* Addit verò Iosephus Regem non contentum interminatione, iureiurando hominem ad id mandatum seruandum adegisse. Factum est autem post annos tres, vt fugerent serui Semei ad Achis Regem Geth: nuntiatumque est Semei, quod serui eius iuissent in Geth, iuit illò Semei, idque renunciatum Salomoni, qui redeuntem ad se vocauit, dixitque illi: *Nonne testificatus sum tibi per Dominum, & prædixit tibi: quacunque die egressus ieris huc, & illuc, scito te esse moriturum? & respondisti mihi: Bonus sermo, quem audiui. Quare ergo non custodisti iusiurandum Domini, & præceptum, quod præceperam tibi? Iussitq; Rex Banaiæ filio Ioiadæ, qui egressus percussit eum, & mortuus est.* Ecce iudicium, & iustitia, omni postposito odio summa cum ratione, & interrogatione, vnde, & cùm non posset impius homo respondere, suam ipsius capitis sententiam silentio comprobauit, sicut de illo alio dictum est, qui conuictus obmutuit, vnde ligatis manibus, & pedibus missus est in gehēnam ignis. Vir igitur à Deo edoctus, & Dei mentem sequutus, neq; odio, nec amore in iudicando ductus est, Deum rectum, & iustum imitatus. qua de re videndus Seneca lib. 1. de ira c. 13. vbi inter alia ait: Corrigendus est qui peccat, & admonitione, & vi, & asperè, meliorque tam sibi quàm alijs faciendus, non sine castigatione, sed sine ira, & c. 16. bonus Iudex damnat improbanda, nō odit: quibus suffragātur ea, quæ habet lib. de clementia cap. 5. Muliebre est furere in ira: elephantes, leonesque transeunt quem impulerunt. Videndus in hanc sententiam Liuius lib. 2. vbi inter alia ait ex priuatis affectionibus, & passionibus, ferè omnem humanæ vitæ perniciem nasci; maximè ex ira, cùm nihil rectè, nihil consideratè ex ea fieri possit, nam sicut Plutarch. lib. de ira ait: vt per nebulam corpora, sic per iram res videntur maiores. & Simplicius in cap. 11. Epictet. Ira mentis omne consilium premit. Et Arist. apud Stobæum serm. 18. dicebat Ira cæca est, & sæpè non sinit cernere, quæ apertissima sunt, & percepta sæpè obscurat idemque astruit Seneca lib. 1. de ira cap. 16. in hæc verba: Etiamsi ingeritur oculis veritas, ira amat, & tuetur errorem, coarguitio vult: & in malè cœptis honestior illi pertinacia videtur, quàm pœnitentia; quod ipsum declarat Seneca præclaro exemplo Gn. Pisonis, qui cùm iratus ad supplicium duci iussisset militem, quòd ex commeatu sine commilitone redierat, quasi eum interfecisset, moræ impatiens, & omnis humanitatis oblitus ocius rapi, ac duci iubet. Verum misero ceruicem iam porrigenti apparet commilito quem occisum credebat Piso. Quid actum? Centurio qui supplicio præpositus erat condere gladium speculatorem iubet, reducitque damnatum ad Pisonem, ingenti concursu deducuntur complexi alter alterum,

Marginal notes: 2. Reg. 6. n. 11. — 3. Reg. 2. nu. 5. — Matth. 22. nu. 11.

Section letters: A, B, C, D, E

rum, cum magno gaudio castrorum, commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, & iubet duci vtrumque, & eum militem, qui non extinctus erat à speculatore, & eum, qui non perierat. Quid hoc indignius? Quia vnus innocens apparuerat, duo peribant. Piso (nefandum dictu) adiecit & tertium. Nam ipsum Centurionem, qui damnatum reduxerat, duci iussit. Constituta sunt in eodem illo loco perituri tres ob vnius innocentiam. O quàm solers est iracundia ad fingendas causas furoris! Te, inquit, duci iubeo, quia damnatus es: te, quia causa damnationis commilitoni fuisti; te, quia iussus occidere, imperatori non paruisti. Excogitauit, inquit Seneca, quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat. Habet enim hoc iracundia, quòd non vult regi. Irascitur vel veritati ipsi, si contra voluntatem suam apparuerit: clamore, & tumultu, & totius corporis iactatione, quos destinauit, insequitur. Est ira, inquit Seneca dicto lib. 1. de ira, sui impotens, decoris oblita, necessitudinum immemor, in quod cœpit pertinax, & intenta, rationi, consilijsque præclusa, vanis agitata causis ad conspectum æqui, verique inhabilis, ruinis simillima. Aspice nobilissimarum ciuitatum fundamenta, vix notabilia, has ira deiecit. Aspice solitudines per multa millia sine habitatore desertas, has ira exhausit. Aspice tot memoriæ proditores duces, mali exempla fati: alium ira in cubili suo confodit, alium inter sacra mensæ ira percussit, &c. Nihil verius illo dicto Comici Græci Menandri, scilicet:

Mala perpetrare cogit ira plurima.

Pro cuius refrænatione, & modestia facit plurimum id, quod refert Valer. Max. lib. 4. cap. 1. in M. Bibulo; qui cùm in Prouincia Syriæ moraretur, duos egregiæ indolis filios suos à Gabinianis militibus occisos esse cognouit. Quorum interfectores ad eum vinctos Regina Cleopatra misit, vt grauissimæ cladis vltionem arbitrio suo exigeret: at ille oblato beneficio, quo nullum maius lugenti tribui poterat, dolorem moderationi cedere coëgit, carnificésque sanguinis sui intactos è vestigio ad Cleopatram reduci iussit: dicendo: potestatem huius vindictæ non suam, sed Senatus esse debere. O responsum ad emolliendam iram efficacissimum: Apponam adhuc & Vlyssis responsum: sciscitanti enim cuidam, num ex inimici Aiacis rabie, & calamitate voluptatem caperet? Respondit, sibi triste id spectaculum videri; quam sententiam, & animi moderationem Minerua non mediocriter laudat apud Comicum inquiens: Et tu si hoc animo semper fueris, superis charus eris, & vitam feliciter exiges tuam. Quod si illi de compescenda ira sic sentiebant, quid nobis agendum erit dum iustissimum Deum colimus ab omni prorsus passione, & iniusta ira alienum?

Quoniam verò posteà ad illa verba: *Iudicabit Dominus populum suum*, num. 36. plura dicturi sumus de iudicio, & iustitia absque vlla prorsus passione administranda, modò satis sit consulere Hieron. ad cap. 5. Ezech. & cap. 7. vbi hac de re agit. Estque optimus locus 3. Reg. 2. vbi Dauid morti propinquus regnanti iam Salomoni dixit: *Confortare, & esto vir* quæ verba Abul. ibi q. 3 in hunc modum explicat. Accipe constantiam, & fortitudinem, vt non sis sicut pueri, qui propter impetum passionum habent maximam mobilitatem in opere, & proposito, sed esto vir, id est, maturus sicut vir, vt propositum tuum de bono constans sit, & non traharis in diuersa per passiones: qui enim ducitur passionibus, potiùs sub fræno deducendus est, & regendus, quàm sub sceptro collocandus. Hinc Tiberius Magistratui, quem constituebat, Suetonio teste in eius vita, dixit: Cape ferrum hoc: & si imperium rectè gessero, pro me: sin malè, contra me vtere. Notanda item aurea verba Andronici Comneni ad Præsides, & Magistratus, quos per epistolas alloquens dixit: Aut iniurias, aut vitam relinquite: nam vos iniustè agere, & viuere, nec Deo gratum, nec mihi eius ministro ferendum est. Nouerat vtique Deum iustum, & rectum, nouerat insuper se eius ministrum instar illius se gerere debere, proinde priùs monet, ne posteà passione ductus vindicare videatur; prædicit insuper, & infractum iudicium, illud, vt iustus probetur: hoc, vt rectus ostendatur.

3. Reg. 2. n. 2.

Venitque obseruandus hoc in loco Tertul. in apolog. cap. 45. vbi leges, & iustitiam hominum cum Dei iustitia confert, & ex hac deducit timorem in Christianis, qui metu rectæ

rectæ iustitiæ in officio contineantur, quippe qui nouerint nullatenus inflectendam, nec à recto deuiandam ait ergo: Quanta autoritas legum humanarum? Cùm illas etsi euadere hominii cōtingat, & plerúque in admissis delitescere, aliquando contemnere ex voluntate, vel necessitate delinquendi; recogitate etiā breuitatem supplicij cuiuslibet, non tamen vltra mortem remansuri; sic & Epicurus omnem cruciatum, dolorémque depreciat, modicum quidem contemptibilem pronunciādo, magnum verò, non diuturnum. Enim verò nos, qui sub Deo omnium speculatore dispungimur, quique æternam ab eo pœnam prouidemus, meritò soli innocentiæ occurrimus, & pro scientiæ plenitudine, & pro latebrarum difficultate, & pro magnitudine cruciatus, non diuturni, verùm sempiterni eum timentes, quem timere debebit & ipse, qui timentes iudicat, Deum non proconsulem timentes, &c. Cæteros enim Iudices, quantumuis iustos arbitremur, fortassis rectos non tam existimabimus, quia & homines contemplamur: at supremus Index timendus vtique nobis proponitur, quia iustus, & rectus est.

Forsān verò iniustus nobis posset videri vnica hac in re, si tamen in eum iniustitia cadere posset, dum pro iniustis seruis iustissimum Filium dedit, quod contra omnem iustitiæ normam, primo statim conspectu, videtur esse. qua de re videndus Saluian. lib. 4. de prouident. statim post med. vbi rem pulchrè prosequitur in hunc modum: Amorem erga nos suum per eum, quod nobis erga nostros filios dedit amorem, voluit intelligi; & sicut omnem (vt scriptum est) paternitatem in cælo, & in terra à se voluit nominari, sic à nobis Patris in se affectū voluit cognosci. Plus nos amat Deus, quàm Filium Pater: euidens quippe est, quòd super affectum filiorum nos Deus diligit, qui propter nos Filio suo non pepercit, & quid plus addo? Et hoc Filio iusto & hoc Filio vnigenito, & hoc Filio Deo, & quid dici amplius potest? Et hoc pro nobis, id est, pro malis, pro iniquis, pro pessimis. Quis æstimare hunc erga nos Dei amorem queat, nisi quod iustitia Dei tanta est vt in eum aliquid iniustum cadere non possit? Nam quantum ad rationem humanam

Ephes. 3 n. 15.

A pertinet, iniustam rem homo quilibet fecerat, si pro pessimis seruis filium bonum occidisset. Vtique hoc magis æstimabilis pietas, & hoc magis mirabilis Dei virtus est, quod intelligi ab homine magnitudo iustitiæ suæ non potest vt quantum ad imbecillitatem humanam pertinet, pene iniustitiæ speciem magnitudo iustitiæ habere videatur, & ideò Apostolus ad indicandam nobis aliquatenus misericordiæ diuinæ immensitatem sic ait: *Vt quid enim Christus, cùm*

B *adhuc impij essemus, secundùm tempus, pro impijs mortuus est: vix enim pro iusto quis moritur.* Ostendit profectò nobis vna hac sententia pietatem Dei. nam cùm vix vllus pro summa iustitia mortem suscipiat, probauit Christus quantùm præstiterit pro nostra iniquitate moriendo. Sed hoc cur fecerit statim in subditis docet, dicens: *Commendat caritatem suam in nobis Deus*. Hoc ergo

C ipso gratiam commendat, quia ob impios mortuus est. maioris enim pretij est beneficium, quod præstatur indignis, &c. Licet autem hoc tantùm beneficium à charitate ortum fuerit, & a pietate Dei exhibitum, iustitiam tamen perfectè respexit, siquidem, & iustitiæ debitum per Filium Dei in carne solutum est: ipse enim de rigore Iustitiæ solus potuit offenso Deo satisfacere, & satisfecit, sicut ostendunt Theologi initio materiæ de

D Incarnatione ad 3. p. D. Th. & in 3. sentent. Vnde quantumcumque in traditione Filij sui pro hominibus morituri, diuinus Pater amorem suum prodiderit, à iustitia non discessit, cùm integrum ius apud iustum Dominum sit obseruatum, & rectitudo iustitiæ apud rectum Iudicem conseruata.

Rom. 5. n. 6.

Sed cum iustum, & rectum hîc habeamus, & vbique credamus Deum, quid est quod

E iniustum facimus ipsum sceleribus, quorum impietatem quia diu sustinet, à iustitia recessisse nobis videtur persuadere, nisi fortè diu licentiam quia iustus est, non præmittimus tolerare. quod bene expendit idem Saluian. lib. 5. de prouident. multo ante fin. vbi inter alia ait: Vim Deo facimus iniquitatibus nostris, ipsi nos iram diuinitatis armamus. Cogimus ad vlciscendas criminum nostrorum immanitates nolentem Deum: propè est vt eum nō permittamus vt parcat Nam cùm

malum, quod vtrique officit, illi scilicet cui pro iustitia iniustè aufert bona, & illi itidem, qui hæc conuertuntur in mala, nihil enim boni superest, vbi bonum iustitiæ deest.

Quoniam verò tam perditè res iustitiæ agebatur apud duas tribus, de quibus etiam Propheta Michæas loquebatur, ideò illis par pari referens, & iustè iniustitiam soluens, iustus & rectus Dominus minatur per Abacuc, dicens: *Videte, admiramini, & obstupescite, quia ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram, & ex semetipsa iudicium, & onus egredietur.* Quorum verborum sensus verus, & germanus esse videtur. Faciet quidquid volet vobis, & pro libito hos affliget, illis parcet, nec lege, aut ratione, sed voluntate ducetur suâ: iustum enim est, vt tales dominentur Principes ijs, quibus nulla dominandi ratio aderat, nulla iudicandi æquitas, & iustitia præerat. Quòd autem hic sit genuinus sensus patet, quia reddit diuinum Oraculum causam, cur terribile esse dixerit futurum supplicium, & iudicium intelligit damnationem, & pœnam: onus autem afflictionem, & vexationem, vt videre est apud Riberam in cap. 1 Naum n. 4. verbum autem *Sheet*, quod significat egredi, aut procedere, sæpè exitum voluntarium dicit, in quo magis voluntas, quàm ratio dominetur, vt apud Hierem. *Sermonem, quem locutus es ad nos in nomine Domini, non audiemus ex te, sed faciemus omne verbum, quod egreditur de ore nostro*, id est, faciemus quidquid libebit dicere; & apud Daniel em, interrogabat eum quam ob causam tam crudeli sententia à facie Regis esset egressa. Et in bonam etiam partem hic modus loquendi vsurpatur, vt in Genesi, *A Domino egressus est sermo*, id est, hoc Dominus vult, & in Deut. *In omni verbo, quod egreditur de ore Domini.* Terribilis proinde gens, & horrendum supplicium minatur Deus, cum pro voluntate, non pro æquitate esset inferendum & afflictio mensurandi odio, non iudicio; hoc enim promeruerat iniqua gens, quæ æquitatem in regimine minimè agnoucrat.

Abac. 1 n. 5. & seq.

Hier. 44. nu. 16.

Dan. 5. nu. 15.

Gen. 24 nu. 50.

Sunt etiam alij Iudices pro mendacio iudicium ferentes, vnde & absoluunt criminosos, & puniunt, ac plectunt innocentes.

A quia ius, & veritatem minimè agnoscunt, vt seruent, & amplectantur, quod quidem Pilato contigit. nam cùm Iudex esset, quid esset Veritas interrogabat, illius penitus ignarus. qua de re optimè Hieronym. epist. ad Geruntij filias de contemnenda hæreditate ait: Hic Iudex erat, & negotia, causasque litigantium libripende iustitiæ tanto statuto iure soluebat: & quid hic valebat facere si non nouerat veritatem? Quid Pilatus veritatis interrogator potiùs, quàm prolator. quid inquam nisi

B Barabbam, quem ideò Iudæi Deo cæli præferunt, quia ad Iudicem sæculi conuolarunt? In quo perfidus populus non reum sed reatum accepit, &c. qui autem fieri potuit, vt veritatem seruaret in iudicio illius inscius; quomodo ius seruabit qui iura non nouit: qualiter iustitiam amplectetur, qui solam iniustitiam diligit?

Sunt item in sæculo Iudices non absimiles senibus illis, qui adulterium consectantes

C cum Susanna, adulterium in illa insectabantur, dum veluti adulteram falsò damnabant, contra quos Bernardus serm. 3. de annunciat. ait: Inueterati dierum malorum, modò accusabatis adulterium, modò adulterium suadetis, sed hæc est tota iustitia vestra, & quæ palàm arguitis, eadem agitis in occulto, &c. quæ ibi videnda sunt. Nec omittendus Cyprianus de bono pudicitiæ, vbi expendit eleganter id: *Senes dicebant Susannæ, adulterium*

D *suadentes: assentire nobis, & commiscere nobiscum: quod si nolueris, dicemus contra te testimonium, quod fuerit tecum iuuenis, & ob hanc causam emiseris puellas à te.* Ait ergo Cyprianus. Resistenti minantur calumnias, adulterij se dicunt accusatores, voto adulterij inter duos libidinis scopulos auxilium de Domino petebat, quia viribus corporis repugnare non valebat. Bis victrix, &

E in periculo suo toties tam funestè concepta, & libidinem euasit, & mortem. Vnde meritò idem Cyprian. lib. 1. epist. 8. de similibus ijs senibus accusantibus Susannam ait: Nec ætas vos eorum, nec auctoritas fallat. & dicto libro de pudicitia iterum ait: In illam cœperunt deperire, nihil memores nec diuini timoris, nec suæ annis iam marcescentis ætatis. & lib. 2. epist. 2. ad Donatum inter alia multa contra iniquos damnantes ea vitia,

Dan. 13. nu. 20 & seq.

X 2 quibus

erat nisi damnaturis necessarium: & impe- A
trauerant Itaque eleganter illis Catullus, ab-
soluto reo, quid vobis, inquit, præsidium
à nobis petebatis? An ne nummi à vo-
bis eriperentur?, Inter hos tamen iocos
impune tulit ante iudicium adulter, in
iudicio leno, qui damnationem peius ef-
fugit, quàm meruit. Quicquam fuisse corru-
ptius illis moribus credis, quibus libido
non sacris inhiberi, non iudicijs poterat?
Cùm reus adulterium apud iudices nega- B
ret, iudices apud reum confiterentur, cùm
stuprum committeretur rei iudicandæ cau-
sa, cùm Clodius eisdem vitijs gratiosus, qui-
bus nocens, conciliaturas exerceret, in ipsa
causæ dictione: Credat hoc quisquam? Qui
damnabatur vno adulterio, absolutus est
multis. Sic ille luculenter rem pertractat,
& ostendit quomodo vitijs additis, vitia
ipsa euadant secura è manibus iudicum, qui
ea strangulare, & sopire ex officio tenentur. C
Vnde efficitur, vt iustitiam minimè re-
uereantur homines, cùm nouerint, posse eam
declinare, cùm iam ad Iudices declinaue-
rint, minimè timent, cùm sciant facilè iusti-
tiæ ictus, auro dispungi, argento aciem he-
betari. qua de re videndus Cyprianus lib. 2.
epist. 2. ad Donat. vbi de mundi tumul-
tibus, & insultibus ait: Sæuit inuicem di-
scordantium rabies, & inter togas, pace ru-
ptâ, forum litibus mugit insanum, hasta il-
lic, & gladius, & carnifex præsto est, vn- D
gula effodiens, eculeus extendens, ignis
exurens, ad hominis corpus vnum, sup-
plicia plura, quàm membra sunt. Quis in-
ter hæc vero subuenit? Iudex? Sed senten-
tiam vendit. Inimicus insimulat, calumnia-
tor impugnat, testis infamat vocis venalis
audacia, cùm inter innocentes, nec cum
innocentibus pereunt. Nullus de legibus
metus est: de quæsitore, de Iudice pauor
nullus, quod potest redimi non timetur. Es- E
se iam inter nocentes innoxium, crimen est:
malos quisquis non imitatur, offendit, &c.
quibus venalem ostendit iustitiam, & cor-
ruptam, dum proprijs incumbit emolumen-
tis, & inseruit voluptatibus; cùm tamen,
sicut rectè dixit Ambros. lib. 3 de virgin.
Iustitia alijs potiùs nata sit, quàm sibi, nec
tam suas vtilitates, quàm publica emolu-

A menta rimetur. & libr. de parad. cap. 4. ait:
Nulla abundantiores videtur habere fru-
ctus virtus, quàm æquitas, atque iustitia,
quæ magis alijs, quàm sibi prodest, vtili-
tates suas negligit, communia emolumenta
præponens. Similia sunt quæ habet Hieron.
in regula Monachorum, vbi discrimen in-
ter cæteras virtutes, & iustitiam, circa
vtilitatem, & proprium commodum assi-
gnat, dicens: Sapientia, fortitudo, tem-
B perantia, & castitas solummodo prodest ha-
bentibus; iustitia verò alijs, & miseris pro-
dest, quæ patrem, vel fratrem non nouit;
nihil enim suum iustitia nouit, sed alijs
studet, & proficit, sicut etiam nulli om-
nino aduersatur ex se, sed ex demerito,
sicut prosequitur Philo lib. 1. legis alle-
gor. post med. vbi ponderat seriem, qua
sacer text. nobis proponit quatuor flumi-
na: *Fluuius egrediebatur de loco voluptatis* Gen. 2.
C *ad irrigandum paradisum, qui diuiditur* n. 10.
*in quatuor capita. Nomen vni Phison, ipse
est, qui circuuit omnem terram Heuilath:
nomen fluuij secundi Gehon, ipse est, qui cir-
cuit omnem terram Æthiopiæ: nomen verò
fluminis tertij Tigris, ipse vadit contra As-
syrios: fluuius autem quartus, ipse est Eu-
phrates.* Per hæc igitur quatuor flumina in-
telligit Philo quatuor virtutes cardinales,
nempe per Phison, qui circuit omnem ter-
ram Heuilath, intelligit prudentiam, quæ
D circum Choreæ modo terram Heuilath, id
est, placidam, mitem, propitiamque consti-
tutionem conseruat. Per Gehon, qui circuit
terram Æthiopiæ, accepit fortitudinem,
quia Gehon interpretatur pectus, aut cor-
nupeta. Tertius fluuius Tigris vadit con-
tra Assyrios, & indicat temperantiam
resistentem voluptatibus. Quartus flu-
uius, id est, Euphrates, iustitiam designat.
de hoc igitur non dicitur quod vadat
E contra aliquem, neque quod circumual-
let, aut oppugnet quemquam, sicut de a-
lijs dicitur, sed quod sit Euphrates. rem
igitur sic versat Philo. Quærendum cur
duo fluuij Phison, Gehonque regiones
quasdam circumeunt, sed Tigris dici-
tur meare contra Assyrios, de Euphra-
tis meatu siletur? Atqui re ipsa Eu-
phrates, & circumfluit quasdam regio-

nes & ex aduerso sitas habet multas. Verum A non sit hic sermo de fluuio, sed de morum correctione. Dicendum igitur, prudentiam, fortitudinemque posse murum & vallum aduersus contraria vitia ducere; imprudētiam, timiditatemque expugnare: infirmę enim ambæ capiuntur facilè, non imprudens, nō ægrè in potestatem prudentis redigitur, timidus item in fortis, at temperantia non valet cōcupiscentiam, voluptatemque circumuallare, graues enim sunt aduersariæ, nec facilè B expugnantur. Non vides vel temperatissimos necessitate mortalis corporis ad cibos, ac potus adigi, vnde ventris voluptates procedunt? Satis igitur est resistere, ac repugnare concupiscentiarum generi; quapropter contra Assyrios vadit Tigris fluuius, id est, contra voluptates temperantiæ. Porrò iustitia, quam nobis refert Euphrates flumē, nec oppugnat quemquam, nec circumuallat, nec habet aduersarium. Quare? quia huius est suum C cuique reddere, & est loco non accusatoris, sed Iudicis. Quemadmodum igitur Iudex, nec vincere vult quemquam, nec habere aduersarium, sed lata sententia, pondus addit parti iustiori: ad eundem modum iustitia quoque cùm nemini aduersetur, cuique rei, quod suum est, tribuit. Sic ille, cui suffragatur Ambros. loc. citat. vbi Euphratem de iustitia etiam interpretatur in hunc modum: Plerique, inquit, Euphratem dictum putant à lætando, eò quòd hominum genus nullâ re D magis, quàm iustitiâ, & æquitate lætetur, causa autem cur cæteri, quas commeant fluuij, distribuuntur regiones locorum, qua Euphrates coëat non describitur, illam accipimus, quia aqua eius vitalis asseritur, & quæ foueat, atque augeat; contra autem fertur esse aqua aliorum fluminū: deinde quia vbi prudentia, ibi & malitia: vbi fortitudo, ibi iracundia: vbi temperantia, ibi intemperantia plerumque est, aut alia vitia sunt: vbi autem E iustitia, ibi concordia, ideò non ex locis, qua fluit, hoc est, non ex parte cognoscitur: non enim pars est iustitiæ, sed quasi mater omnium, &c. Cùm igitur mater omnium sit iustitiâ, res omnium curat, nullique aduersatur, sua emolumenta respuens, aliorum incubat, imò insudat vtilitati, ideoque sodales sponsæ in ea exultabant, & lætabantur, memores vberum maternorum, quod D. Bern. bene exposuit, *Exultabimus, & lætabimur,* scientes te ad nos plenis reuersuram vberibus, quæ enim matrem induerat in vberibus, non sibi, sed alijs dispertienda adimplebat.

Aliter tamen se habet nostri temporis iustitia, quæ tota in pecuniæ potestatē redacta, pro illa, & secundùm illam iudicat, vnde Drogo Episcopus Ostiensis lib. 1. de pass. Domin. tom. 2. Bibliot. ait: Vendicat pecunia quod sapientia dicere solebat: *Per me Reges regnant, & conditores legum iusta decernūt, &c.* Quid mirum igitur quod eò vergat ius, declinet æquitas, propendat iudicium, quò pecunia vocat, & deducit? Vbi notandus venit August. ser. 19. de verbis Domini, cùm de hoc argumento ita ait: Vsque adeò hoc inoleuit malum, vt iam quasi ex consuetudine vendantur leges, corrumpantur iura, sententia ipsa venalis sit, & nulla iam causa esse possit sine causa, &c. Prou. 8. n. 15.

Bene nouerant hoc impij Israelitæ, qui in persona Ephraim sibi requiem pollicebantur post multa patrata crimina, quæ Diuinam interpellabant iustitiam, nam pro eo, quod nos habemus; *Diues effectus sum, inueni idolum mihi.* 70. habent: *Inueni requiem mihi,* quasi nihil sit quod timere debeat, qui diuitijs pollet, imò in medijs criminibus, animę suæ cum illo diuite possit dicere: *Requiesce, comede, & bibe:* Aliqui ex Hebræo legunt, *Inueni vim mihi,* qua scilicet vim iustitiæ repellere, & propulsare possim: hanc enim vim diuitiarum deducimus ex illo loco Psalm. *Nihil inuenerunt viri diuitiarum:* vbi Rabbi Kimhi, *Nihil inuenerunt viri roboris,* vox enim Hebræa, *Hayl,* etiam robur, armatas acies, robustas vires, sicut patet apud Aug. ser. 4 de Epiph. Is igitur, qui diues effectus est, vim, robur, & fortitudinem inuenit, qua iustitiæ ministros, & iniustitiæ vindices, nō solum declinare, sed aggredi possit: vnde subdit Ephraim: *Omnes labores mei non venient mihi iniquitatem, quam peccaui, &c.* quod Ruffinus refert ad diuites, qui adeò diuitijs suis confidunt & innituntur, vt quantumuis nequissimè deliquerint, credant tamen nullam ad se peruenturam calamitatem, sed in castris, & in tuto esse, & quasi extra com-

Ose. 12. n. 8.

Ps. 75. n. 6.

communem aliorum hominum conditionem, & sortem. Clariùs Hieron. ad rem nostram exponit, dicens: Quidquid peccauero, si habuero diuitias, mihi non poterit imputari, secundùm illud, quod scriptum est, & qui iniquè egerit benedicitur, diuitum enim amici multi, &c.

Impunè igitur peccare iam licet in mundo iniusto, licet non expediat, vbi redimitur iniquitas, damnationem euadit impietas, supplicium effugit peccatum, ideo & Dauid videns terram inundare iniustitijs, cælum inclamauit pro iustitia, dicens: *Surge Deus,* [Ps. 81. nu. 8.] *iudica terram*. solus quippe iustus, & re- A ctus Deus, tanto malo potest occurrere iustitia sua, & æquitate: de qua Salomon in laudem eius dixit: *Tu autem Dominator virtutis cum tranquillitate iudicas.* [Sap. 12. n. 18.] vbi Græc. habetur, *in æquitate*, id est, non pro potestate, aut voluntate, quod prosequitur Greg. 32. moral. dicens: Districtum iudicium inconcussus exerit, qui permanens mansuetus, iniustos punit; cuius iustitia, & iudicium tanto amplius timendum est, quanto firmiori nititur æquitate: tanto magis imitandum est, quanto maiori cum ratione ipse hìc & vbique iustus, & rectus prædicatur.

T E X T V S.

Peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus, generatio praua, atque peruersa. Nu 5.

E X P O S I T I O L I T T E R A L I S.

CVm codex Hebræus C hoc in loco satis sinuosus sit, & implexus, clarè interpres Latinus Hebrǽa reddidit in sensu, dicitque quòd Israelitæ peccauerint Deo, eaque de causa nō sint filij eius, cùm in sordibus iniquitatum volutentur, & quia adoptionem filiorum Dei D nihilo æstimarunt, redditi sunt, seu declarati, & ostensi generatio praua, atque peruersa. Hebr. ad verbum habet: *Peruersa hac, & detorta generatio corrupit sibi* (scilicet vias, & actiones suas) qui, *non* (scilicet sunt) *filij eius in maculis suis.* Septuaginta per methathesin legerunt Hebræa verba, & transtulete. *Pec-* E *cauerunt non ei filij vituperabiles* Ita D. August. q. 55. cui locutio hæc magnam attulit difficultatem, videtur autem posse componi, si illud, *non*, minimè cadat supra peccauerunt vt nequaquam dicātur hi peccare Deo, sed non esse filij Deo, id est, ipsius Dei, quia qui peccat, sicût ait idem Augustinus, non Deo nocet, sed sibi, aut *non ei*, subaudi tanquam medico se subdentes, quia pœnitētiam de peccatis noluerunt agere, neque vt peccatores se Deo subdere, vt ab illo curarentur; quod clariùs fiet si illud, *in sordibus*, longè aliter explicemus, atque communiter fieri consueuit, & respiciamus antiquum morem, secundum quem olim rei coram Iudicibus apparebant in sordido habitu, & promisso capillo: sic enim narrat Iosephus lib. 14. apparuisse Herodem coram Cæsare: sic & de alijs asserit Gell. lib. 13. potestque intelligi locus ille apud Iob: *Si lotus fuero aquis niuis, tamen sordibus intinges me*, [Iob. 8. n. 30.] id est, quantumuis me voluero iustificare & purgare coram te, & quanto magis hoc curauero, tanto manifestiùs me ostendes deliquisse, & veluti reum coram recto Iudice debere proponi: & fortassis in hoc sensu ille, qui præ pietate sua, impietates nostras, in corpore suo soluendas [Philip. 2. nu. 7.] suscepit, habitu dicitur inuentus vt homo, damnandus, scilicet, pro peccatis nostris, pro

quibus

quibus ipse factus est peccatum. In hoc ergo sensu illi, qui peccauerunt, à filiali adoptione defecerunt, quia statim in sordibus sese Deo non proposuerunt, & in habitu delinquentium, sed peruicaci impudentiâ, quasi non deliquerint, permanserunt. Aquila: *Corruperunt se ei non filij eius*. Symmach. *Corruperunt se erga eum non filij omnino*. Paraphrast. Chald. *Dissipauerunt seipses, & non illum, filii qui seruierunt idolis*. Paraphrast. Hierosolym. *Corruperunt filii opera sua, & non coram eo, corruperunt ipsum non filii eius in vniuersum*. Caietan. ex Hebr. *Destruxit ei, non filii eius, macula eorum, generatio praua, & peruersa*. Pagninus. *Corruperũt se non filii eius, macula eis* Cùm igitur tam multiplex apud sacros Interpretes varietas sit lectionum, hinc est quòd in varios etiam sensus abierunt; sensus tamen facilè elicitur, & cohærẽtia, si aduertamus, dixisse Moysen superiori versu Deũ perfectum in operibus, fidelẽ in promissis, iustum & rectum in pacto ac fœdere, cui firmissimè stetit, & immobiliter adhæsit, nunc proinde opponit infidelitatem, & impietatem eorum, qui se filios Dei iactabant, peccauerunt enim ei, quod ex Hebr. etiam sic verti potest, *peccauit*, nempe populus, vel *corrupit sibi*: verbum enim Hebr. est in singulari, sicut etiam & datiuum sibi, quia verò de multitudine erat sermo, ideo nostra vulgata in plurali loquitur.

Non filii eius in sordibus. Se ipsos ab illius perfectione, & integritate, vt longè essent, corruperunt; id enim est significantiùs in Hebræo, *corruperunt se*; aut *debilitarunt*, cũ idolo immolarunt, cùm vitulum sibi pro Deo posuerunt, qua in re non filijs eius, id est, non se gesserunt, prout decebat filiòs Dei adoptiuos, sicut bene exposuit Sa.

Verbo autem *corruperunt*, quo plerique vtuntur hoc in loco, sæpè idololatriam intelligit Scriptura. multa sunt eius loca quæ id ostendant, sed duo in præsenti sufficiant, etenim Exod. 32. post vituli adorationem Exod. dixit Dominus ad Moysen: *Peccauit populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti*: ea- 32. n. 7. demque verba in Deut. repetita sunt c. 9. & vtrobique in Hebræo est, *corrupit populus tuus* in hoc ergo sensu debet intelligi peccatum, de quo noster Vulgatus ait, *peccauerunt*, quod adhuc clariùs constat ex sordibus, in quibus asserit remansisse eos, qui peccarunt, quæ ad idololatriam referuntur, & eos carpunt, qui a recto, iusto, & fideli Deo deficientes, & promissis haudquaquam stantes, ad idololatriam desciuere.

Cùm verò particula illa, *non Deo*, nullum nocumentum afferat, bene constat vulgata lectio, dum illi offensam factam declarat, non incommodum; hoc enim cæteræ lectiones per negationem abstulerunt, verusque sensus eorum, qui verterunt, *non ei*, talis est: Quamquam corruperunt viam, ac legem eius, & idolum adorantes, Deo grauissimã iniuriam intulerunt: hoc enim est, peccauerunt ei, non tamen peccando illi quicquam offecerunt, cùm potiùs in ipsos damnum recidens eosdem perdiderit in animo, veluti qui lapides in cælum iaculantur dementes, suis capitibus vulnera excipiunt: se ipsos igitur læserunt in eo, quod Deo nocere stulti arbitrabãtur. Ita Agell. & Carthus. qui probat hoc ex illo Iob: *Si peccaueris, quid Deo* Iob. 21. *nocebis? Et si iustè egeris, quid ei donabit* Sed n. 51. ante eos hoc dixit August sicut superiùs aduertimus, vbi distinctionem affert inter hoc, quod est peccare in Deum, & Deo; vt peccare in Deum, sit peccare in his, quæ ad Dei cultum spectant, sicut peccabant filij Heli, sicut etiam peccare in homines, est peccare in ijs, quæ ad homines pertinent, vt Gen. 20. dicitur ad Abimelech de Sara: pec- Gen. care autem Deo illi dicantur, qui peccati sui 20 n 6. pœnitentiam agant, vt dum illis Deus ignoscit, glorificetur, ideo cùm dixisset Dauid, Ps. 50. ait Aug *Tibi soli peccaui, & malum coram te* n. 60. *feci*, subiecit, *vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris*: quod ait Hie- Hiere. remias *Tibi peccauimus patientia Israel Do-* 14. n. 7. *mine*, suppliciter dicitur in pœnitente cum spe salutis, & veniæ: & cùm dicitur Psalm. Psalm. 40. *Sana animam meam, quia peccaui tibi*. 40. n. 5. hoc ait, vt glorificetur Deus ignoscendo, quia magna misericordia eius super confidentes sibi, & redeuntes, non vult mortem peccatoris. Inde Dauid cum argueretur per 2. Reg. Nathan respondit. *Peccaui Domine*: medico 12. nu. enim vulneratus videtur quodammodo, qui 13. se subdit ei vt sanetur, vt in eo medicinæ opus impleatur. In hoc autem Cantico præuidebat

uidebat Propheta quosdam sic peccaturos, A vt nec pœnitentiam agere, nec ad Deum vellent redire, vt sanarentur. Sic August. soluit dubium in ea lectione, peccauerunt non ei, conciliando simul cum ea, quam Vulgatus habet, peccauerunt ei, vt hæc denotat offensam Deo illatam: illa verò indicet sic eos Deum offendisse, vt nec peccati pœnitentiam egerint, nec veniam, ac remissionem postulauerint.

Non filij eius, id est, praui filij Israel, qui B peccando à Deo Patre degenerarũt, & ipsum inhonorando, non meruerunt appellari ampliùs filij eius, nam per Malachiam idẽ Dominus dixit: *Filius honorat Patrem suum: si ergo Pater ego sum, vbi est honor meus?* Chaldaic. *Vbi nam vos honorastis me?* Hebraic. *honorabit.* & significat quandam actionis continuationem, aut consuetudinem, quasi dicat, sicut ibi Figueiro aduertit: in more positum est, & hominum consuetudine comprobatum, vt filius patrem suum colat, honoret, & C reuereatur, nec est vlla gens tam barbara, quę honorem hunc, & reuerentiam non agnoscat. Cùm ergo Iudæi se faterentur esse filios Dei, & de hoc meritò gloriarentur, immeritò dici probatur ex effectu, dum non filij inuenti sunt, quando non vt filij se gerentes, talem Patrem offenderunt, de quo meritò Tertull. Tam pater nemo, tam pius nemo. & quia nos statim plura sequenti versu de hac D filiatione Dei dicemus, modò supersedemus. Rupert. sic explicat, peccauerunt, id est, irritum pactum ipsi fecerunt, subauditur, inimici, & iam non filij eius. Irritum inquam fecerunt pactum eius, quemadmodum, & hoc ipse præsciens dixit mihi superiùs: Ecce tu dormiens cum Patribus tuis, & populus iste consurgens fornicabitur post Deos alienos in terram, ad quam ingreditur vt habitet in ea; ibi derelinquet, & irritum faciet fœdus, E quod pepigi cum eo.

Matth. 1. n. 6.

Deut. 31. n. 16

In sordibus, seu macula, vt vertit Pagnin. Hoc refertur ad verbum peccauerunt, sicut notarunt Carthus. & Abul. & significat idololatriam, quæ vocatur specialiter sordes. vnde Tertull. lib. de spectaculis c. 7 ait: Quæuis idololatria sordidè instructa est, &c. animam igitur maculat, & inficit idololatria, quia & à Dei amore distrahit, & quia in sacrificiis idolorum multæ sordes continebantur, vt in sacris Priapi, in quibus sacerdotes inuerecundè verenda populo demonstrabãt, sicut meminit Abul. eos, qui aderant ad actũ venereum prouocantes. Et deinde inter fructeta, & in locis subterraneis ad explendam omnem veneris immunditiam conueniebãt. & in hoc sensu bene exposuit sordes Chaldæus, cum dixit: seruierunt idolis: quo sensu dictum est apud Oseam: *Abominabiles facti sunt sicut ea, quæ dilexerunt.* hæc siquidem est natura voluntatis nostræ, vt Chamæleon in earum rerum se vertat colorem, quibus sese per amorem applicat. nam intellectus, quia dum res intelligit, eas ad se attrahit, cùm sit spiritualis potentia, res intellectas spirituales reddit, & veluti eiusdem facit naturæ: at verò voluntas; quia extra se fertur diligendo, & ad res amatas transit affectu ipso, in earum conditionem, & naturam transfertur; vnde quodammodo fit cælestis, si cælestia prosequatur; terrena verò, si hæc amando deprimatur, sicut alibi diximus, & prosequitur August. in Manuali.

Osе. 9. nu. 10.

Cùm igitur idola execrabilia, & sordida, imò sordes ipsæ essent, in sordibus profectò remansere volutati, qui ea colentes sequebãtur, & diligentes venerabantur, nam D. Thom. tum 1. 2. tum alibi sæpè ex hoc loco Oseæ, solet confirmare, actus humanos speciem sortiri ab obiecto; quid mirum igitur si in sordibus inueniuntur, qui sordes idolorum quærentes, easdem venerabantur.

Hinc intelliges locum Deut. 7. vbi de idolis dicitur: *Quasi spurcitiam detestaberis, & veluti inquinamentum, ac sordes abominationi habebis* Intelliges etiam immundum, & sordidum panem apud Ezech. quo scilicet protendebatur supplicium de sordido idololatriæ peccato. Rupert. verò existimat propheticum esse locum istum; in sordibus irritum fecerunt pactum, non solùm in sordibus vituli, quem fecit Aaron, aut Belphegor, quæ videlicet sordes iam dudum admissæ sunt, sed & sordibus Baal, & Astaroth, cęterorumque dæmoniorum.

Deut. 7 nu. 26.

Generatio praua pro gente sumitur, familia, aut populo ex eadem stirpe propagato. vnde sæpè audimus in Scriptura: *Hæ sunt generationes Adam, Noe, &c.* vbi notanda venit

Exech. 4. n. 12.

nit regula ad intelligenda pleraque loca Scripturæ, in quibus actio sæpè sumitur pro re, circa quam versatur actio, vt timor pro re timenda, *Timor quem timebam*; & laus, vel laudatio, pro re laudanda, *Laus mea Dominus*. vbi videnda sunt, quę ibi diximus, custodia pro præcepto auditio, pro voce, abominatio pro re abominanda, qua de re videndus Sanctius in c. 3. Zachar n. 18. constatque ex illo Zachar. 3. *Agnitio vultus eorum*, pro peccatis, quæ agnoscuntur in Iudæorum vultu Isai. 17. *Plantabis plantationem fid lem*. vbi plantatio sumitur pro plantis. Ad hunc igitur modum generatio sumitur pro filijs generatis.

Exod. 15. n. 2. — Zacha. 3 n 9. — Isai 17. n. 10.

Praua, id est, infida, non simplex, sed aliud specie præferens, aliud in corde gerens, vnde mutans itinera, viasque suas, vt agnosci non possit: & ad hûc locum allusus videtur Christus cùm dicit: *O generatio infidelis, & peruersa!* infidelis quidem, quia multis argumétis conuicta ad credendum, adhuc tamen adigi non potuit vt crederet.

Luc. 9. nu. 41.

Peruersa. Dictio *Ickes*, quam vulgatus reddit peruersa, opponitur huic, quod est rectū esse; vt patet apud Mich. vbi dicitur: *Et omne rectum iehacheßu*, id est, peruertent, aut tortum reddent, & coincidit peruersa cum praua generatione; prauum enim dicitur id, quod inæquale, & tortuosum est, vt patet ex illo loco, *Erunt praua in directa*. & ex illo, *Prauum est cor hominis* & ex illo Ps. *Labia dolosa in corde, & corde locuti sunt*. quod Arnob. explicans ait: Inter cætera animantia solum serpentem duplex cor habere, vnde fit, vt inflexo, & tortuoso itinere incedat, serpátve modò enim ad vnum latus propendit, modò ad alterum diuertit, vnde difficile potest cognosci quò tandem viam suam dirigat, qui recto minimè incedit. Instar igitur serpentis Iudæorum gens praua, & peruersa dicitur, quæ modò huc, modò illuc vergit, neq; fidelis inuenitur in prosecutione Dei fidelis. in quam sententiam possumus etiam adaptare id, quod Greg. notauit ad illa verba Iob: *Oculus fuit cæco, & pes claudo* sic enim habet 19 moral. c 21. Rectè potest cęco gentilis populus, claudo autem Iudaicus comparari: gentilis quippe quasi oculos non habuit, quia non receptâ lege, non vidit quò ire debuisset; at contrà Iudaicus oculus, claudus fuit, quia legem quidem tenuit, sed in ea gressum recti operis non tetendit: al às dictum non fuisset: *Filij alieni inueterati sunt & claudicauerunt à semitis suis, &c.* claudicauerunt itaque, quia praua generatio non rectè incedebat, & mentiti sunt, qui fallaces Deo fidelissimo extiterunt. Videndus item Ambros. lib. 2. de Iacob & vita beata, vbi ex aliorum sententia interpretatur in rem præsentem claudicationem illam Iacob Genes. 32 Sunt, inquit, qui accipiant, quòd ideò claudicauerit ab vno fæmore Iacob, quia duobus populis ex eius generatione manantibus, vnius stupor iam tunc circa fidei gratiam declarabatur futurus: ipse est ergo populus, qui stupore perfidiæ claudicauit.

Mich. 3 n. 9. — Isa 40. nu 4. — Hier. 17. n. 9. — Psal. 11 n. 3. — Iob. 29. n. 15. — Ps. 77. nu. 46. — Gen. 32 nu. 31.

Illud tamen notandum in praua, & peruersa generatione, quòd cùm talis fuerit in deserendo Dei cultu, & declinando ad idola; rigida itidè fuit & inflexibilis ceruicis, sicut à Deo appellabatur. *Cerno*, inquit, *quod populus iste duræ ceruicis sit* & apud Isai. dicitur: *Neruus ferreus ceruix tua*. quæ metaphora à bobus sumitur, qui iugum, aut non admittunt, aut impositum excutiunt: cùm enim vt subeant iugum, ceruicem debeant aut inflectere, aut demittere; ea verò, quæ ferrea tuit, ac dura, minimè flectatur. hinc est quod Iudæi, qui Dei imperium, & iugum indies excutiebant, dicuntur ceruicem habere duram: sicut è contrario curuare collum indicat aliquem obsequentem, iuxta illud Eccles. *Curua ceruicem eius in iuuentute*. ad quem fermè sensum explicat Hieron & tres Patres apud Theod. ad Cantic. 1. *Collum tuum sicut monilia* Sicut autem, inquit Hieron. lentescens flectitur in circu um, sequiturq; quocunque torqueas: sic sponsæ collū, &c praua igitur generatio de qua, & fidelè se ad nullum conuertens, dura, pertinax, & ferrea erat ad suscipiendum, & portandum Dei iugum, vt ex omni parte praua, & impia deprehenderetur.

Exod. 32. n. 9. & c. 33 n. 3. & 5. & c. 34 n 9. & Deut. 9. nu. 6. & Isai. 48 n. 4. — Eccl 30 n. 12. — Cant. 1 nu 10.

Vel peruersa generatio dicitur, quæ non rectis consilijs, sed vafris, & astutis vtebatur, & firmitatem sibi ex contortis perfidisque commentis, tanquam ex complicatis funiculis, comparare studebat, vt patet ex lib. Iob: *Qui comprehendit sapientes in astutia sua*,

Iob. 5. n. 13.

ssa, & consilium prauorum dissipat. quos 70. A dixerunt Græcè, ac si Latinè scriberent multis, implexisque & contortis inuicem consiliis, ac fraudibus tentes.

Carthus. *Generatio praua* in effectu, *Peruersa* in affectu: *Praua* quoque in sensualitate, & *Peruersa* in superiori parte animi: *Praua* per errorem, ac perfidiam intellectus, *Peruersa* per infectionem affectus: ita etiam Lyran. & Interlinealis, quæ ait: *Praua* sensu, & voluntate, seu *Praua*, id est, beneficijs ingrata, *Peruersa* verò operatione, id est, pro bonis reddens mala. Theod. verò vult hoc in B loco Iudæos appellari diaboli filios, quales posteà dixit Christus: *Vos ex Patre diabolo estis*. sic enim habet, ibi. Diaboli filij, & serpentis, tanquam ab ipso geniti ad eius similitudinem obliqui sunt, & tortuosi: viam rectam non incedentes, sed obliqui se circumuoluētes. Rupertus verò, explicat. Generatio praua; quia de bonis quidem parentibus, sed C malè progenita, quia non de fide, sola Patrum carne exorta, idcirco praua, & peruersa, quæ fidem parentum non imitata secundùm mores Patribus longè disparata.

Caiet verò putat hoc versu contineri, & summariè describi conditiones populi Israel, sicut præcedenti versu continētur Dei conditiones. Prima igitur est destructio eorum, quæ ad Deum sunt, hoc est, destructio diuini cultus, diuinæque legis: legit enim Caiet. D ex Hebr. *Destruxit ei* & ibi fundat hanc cōditionem. Secunda est, quod priuati sunt filiatione, & hæreditate Dei; ex eo enim, quòd non sunt innixi diuinæ legi, reddiderunt se indignos adoptiuâ filiatione, & consequenter hæreditate Dei, & deducitur hæc conditio ex eo, quod dicitur, *Non filij eius*. Tertia significat, quod ipsimet faciunt sibi hāc maculam, quoniam liberè se inficiunt maculis E peccatorum & hanc colligit ex illis verbis, *Macula eorum*. quod Pagnin dixit, *Macula eis*. Quarta, inquit, manifestè sonat, genus illud Hebræorum tanquam indiras habere duas conditiones, videlicet obliquitatem, & versionem, hoc est, quod pronum est ad declinandum à recto, & ad vertendum cultum diuinum in cultus Deorum gentium, quod sumitur ex illis verbis, *Generatio praua, atque peruersa*. Cùm ergo de malignitate illius generationis multis modis cōstet, eadē etiam hoc in loco multipliciter exponitur, & variæ expositiones vni genti facilè est adaptare. Vel etiam appellat generationem prauam, vt indicet iam ab initio, & ab ipso veluti vtero, & materna aluo malitiam traxisse. apud Oseam 9. n. 11 de Israelitis ait Diuinum Oraculum: *Gloria eorum* (id est, superbia) *fuit à partu*. Et Dauid Psalm. 57. n. 5. *Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa*. vbi Chrysostomus sic explicat: Peccati originarij vis in impiis elucet ab incunabulis, ita vt statim ab infantia in malitia adolescant, & proficiant. A vulua sunt compositi ad mala agendum. Alij feminaria, & igniculos virtutis à natura habent, & origine; alij scelerum. Parentum virtus, & improbitas ad vtrumque maximè confert, item educatio, &c. In hoc igitur sensu potest hæc generatio dici praua, &c.

Osea 9. nu. 11.
Ps. 57. nu. 5.

ANNOTAT. I.

Quantum malum nobis inferat peccatum.

Ex eo, quod hoc loco vbi nos legimus: *Peccauerunt ei*. aliæ versiones habent: *Corruperunt se*, vel *corruperunt sibi, & non ei*. libet annotare quantum sibi peccatores nocumentum inferant, & quā grauem corruptionem afferant, dum scilicet diuinâ spoliantur gratiâ, Dei amicitiam dissoluunt, & æternam incurrunt pœnam, quorum quodlibet maximum dici potest malū, maximum item si proponatur corruptibile bonum, quod in causa est misero peccatori, vt auertendo se à Deo, ad illud, vel etiā contra ipsam rationem naturalem conuertatur, & cùm talem corruptionem sibi comparet, qui Deo, imò potiùs sibi peccat, iuxta ea, quæ in littera annotauimus, quandoquidem nihil Deo officit, cùm sibi grauissimè nocat, inimicissimus vtique sibi metipsi innecitur, vbi notat dū illico venit quod obseruat Philo lib. de profugis, cautum scilicet à Deo ne quisquam fratricidam Cain occideret. *Posuit enim signum in eo, vt non interficeret* Gen. 4. nu. 15.

caret eum omnis, qui inuenisset, quod scilicet nullus illi sic nocere potuerit, atque ipse sibi nocuit peccando: is enim, qui illi necem inferret, miseræ vitæ finem imponeret, & A & transitotio, ac breui quodam malo aboleret iuge illud, ac perpetuum, quod patiebatur quandiu viueret. Cain, inquit ille, imprudentis fratricidæ mors nunquam in lege inuenitur, imò extat hoc Oraculum: apposuit Dominus in Caino signum, ne quis eum inuentum interimeret. Cur ita? Opinor B quia impietas malum est infinitum, quod semel accensum nunquam extingui potest; in quam competit illud poëticum:

Immortale malum, nulla delebile morte. Immortale in præsenti vita, alioqui apud Deum exanime, mortuumque, à Diuino choro semotum quàm longissimè, oberrans circa vitam mortalem, cùm non possit morte suâ mortale genus relinquere. Reliquit itaque Deus Cainum in manu peccati sui, C arcens quemlibet alium inimicum, & prohibens ne noceret, quasi committens illum immaniori inimico, peccato, scilicet, suo; quod crudele, ac perpetuum illi bellum inferret, atrocius quidem, quàm ab alio posset perpeti.

Conquestus olim Saul de irruentibus in
1. Reg. 28. n. 15 cum Philistæis ait ad Samuelem: ***Coarctor nimis, siquidem Philisthym pugnant aduersum me, & Deus recessit à me, & exaudire me noluit. Cui Samuel ait: Quid interrogas me,*** D ***cùm Dominus recesserit à te?*** Quasi ipsum corrigens quòd Philistæos timeret, cùm potiùs peccatum suum timere debuerit, quo à Deo recesserat, & quod in causa erat, cur in eum omnia mala irruerent. eum enim, quem ab internis hostibus superatum, & diuinâ ope destitutum vident inimici externi, quasi oportunum tempus nacti, adoriuntur, iuxta illud: ***Persequimini, & comprehendite eū,***
Ps. 70. n. 11. ***quia non est qui eripiat.*** cùm tamen satis E superque essent misero peccatori iniquitates ipsæ, quibus implexus est, quarum torturam expertus Dauid dixit: ***Inueteraui inter om-***
Psal. 6. num. 8. ***nes inimicos meos.*** vbi Hieronym. legit: ***Consumptus sum ab omnibus hostibus meis***, per quos Glossa, atque etiam D. Greg. in comment. & 19. moral. c. 24. peccata intelligunt: illud tamē adducere libet, quod dixit Baruc:

A ***Quid est Israel quòd in terra inimicorum es?***
Baruc. 3 n. 11. ***Inueterasti in terra aliena, coinquinatus es cum mortuis sempiternis.*** qui enim in terra inimicorum istorum versatur, coinquinatus incedit, & cum mortuis sempiternis commoritur, quia nunquam euadit mortem, quam iugiter perpetitur.

Descendentibus Moyse, & Iosue de monte, audiens Iosue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen: ***Vlulatus pugnæ audi-***
Exo. 32 nu. 17. B ***tur in castris.*** quæ vox flebilem sonum significat ex primæua sua significatione, vt mox dicam. vel illum nullatenus excludit. Laudandum verò hac in re censet Serar. lib. 1. in Ios. c. 4. q. 3. ipsum Iosue. videtur enim hoc ideo dixisse, vt Moysem ad opem ferendam peccanti populo, vel preces, prout aduersus Amalechitas nuper fecerat, fundēdas, modestè inuitaret; quasi existimauerit Iosue se audire vocē vlulantiū, seu eiulantiū, & deplo- C rantium perniciem suā, & vastationē ab hostibus illatā, ac si nihil aliud per consequens essent voces peccantium, & lætātium in peccatis suis, nisi vlulatus, seu eiulatus eorum, qui manibus peccatorum suorum, velut infestissimorū hostium, vastabantur, spoliati diuitijs, confossi vulneribus, protriti pedibus; in hanc enim infelicitatem miseri peccatores se trahunt. qui sensus mihi videtur probari ex Rabbi Kimhi lib. radicum, & Chaldæo Paraphraste, dum reddunt illud, D quod Moyses dixit, referens Iosue dictum: ***Non est vox clamantium ad pugnam. neque vociferatio compellentium ad fugam: non est vox clamandi fortiter, neque vox clamandi debiliter.*** Siue: ***Neque robustorum eorum, qui vincunt, neque debilium eorum, qui vincuntur.*** & Rabbi Salomon in comment. ***Vox hæc non est virorum clamantium: Victoria, victoria; neque debilium vox vociferantium: Væ, væ; aut, Fugite, fugite.*** Vlulatum dictum à Iosue intelligemus in hoc E sensu, quod ipse voces audierit vincentium, atque victorum. ibi enim multa cōmissa fuerant peccata, quæ idololatras corruperāt, vicerant, & vastauerant; illa victoriam proclamabant, isti se victos ab inimicis, suismet, scilicet, peccatis, vociferantes lamentabantur. Sed illud insuper notandum, quod Moyses dixit: ***Vocem cantantium ego audio.*** Etenim.

nim.

nim vox Hebræa verti potest, *Vocem afflictionis, humiliationis, & miseriæ*, non modò, quia punctis alijs legi possit, sicut videre est in Psalm. 21. sed etiam ijs, quæ apposita sunt, retentis, sicut obseruat Serar. loco citato quæst. 4. Est enim infinitiuus loco nominis, vt sæpe tam apud Hebræos, quàm Græcos, & Latinos fit, iamque in superioribus negationibus bis positus erat, sed cum adiectione, ac si sensus hic foret: Non est vox afflictionis, quam infert vincentium vis, & robur, neque vox afflictionis, quam perpetitur, & gemebunde qui ditatur eorum, qui vincuntur debilitatio, seu dissolutio, sed simpliciter vox afflictionis. O miram rem! epulantium, saltantium, compotantium, & lasciuientium cantus post idololatriam admissam videntur festissimi, lætissimi, & iucundissimi, & tamen verè aliud nihil sunt quàm vox afflictionis, & non huius, aut illius afflictionis, sed afflictionis simpliciter, quæ multo scilicet maior, & affligentior est, quàm quæ vllo in prælio, etiam infelicissimo, esse potest, vtpote quia mala, quæ infliguntur peccatoribus, interuentu peccatorum, quę committunt grauiora, & acerbiora sunt, quàm possint ab alio quoquam hoste inferri, corrumpunt enim miseros peccatores affligentiori cruciatu, & dirioribus dissecant [illegible] neribus, quàm possint alij, quamuis infestissimi hostes, inferre.

Pſ. 21. nu. 24.

In quam sententiam facit id, quod Deus Moysi dixit: *Vade, descende, peccauit populus tuus* vbi Caietanus ex Hebræo legit, *diruit populus tuus*, nempe quidquid boni in eo erat, & se ipsum destruxit, ac corrupit peccando quo in loco Lypoman. aduertit, *sachath*, verbum idem significare ac corrumpere, dissipare, perdere, & peccare: enimverò nihil aliud est peccare, quàm nos ipsos corrumpere, dissipare, & perdere, neque est alius, qui hæc omnia tam atrociter nobis inferat, quàm nos ipsi, dum delinquimus quod prosequitur Chrysost. hom de nomine Abraham, vbi inter alia ait: Nihil ita labores, & ærumnas nobis affert, vt delicta, & propterea Christus his, qui in peccatis viuunt, dicebat: *Venite ad me omnes, qui laboratis, &c.*

Exod. 32. n. 7.

Mat. 11 nu. 28.

Recolendus hoc in loco venit ille apud Isaiam, vbi Diuinum Oraculum ait: *Oua aspidum ruperunt, qui comederit de ouis eorum, morietur, & quod confotum est, erumpet in regulum.* Est autem hic locus Prouerbialis, quo significatur malum ab autore ipso in summet caput accersitum, & metaphoram continet ab eo deductam quod de partu aspidis, seu viperæ nonnulli tradunt; cuius viscera in partu rumpi dicuntur filiorū enixu, quod etiamsi à multis existimetur esse falsum, non tamen id huic incommodat cogitationi. nam Scriptura pro nostro captu, & intelligentia vulgi, se interdum opinionibus, & sermonibus accommodat. Cùm igitur peccatum concipiat, & pariat peccatum, iuxta Iacobi doctrinam in c. 1. quod nos ibi profecuti sumus, ipso enixu, & consummatione peccati consumitur peccator, disrumpitur, & discruciat, exitiumque mortiferum sibi infert, dum peccatum operatur.

Iſai. 59 num. 5.

Iacob. 1 nu. 15.

Illudque in hac corruptione peccatorum magis notandum, & plus dolendum, quòd licet se corrumpant peccando, nunquam tamen in ipsa corruptione finientur, sed in eadem perdurant, & perseuerant; iuxta illud Psal. 7. *Consumetur nequitia peccatorum*. vbi ex Hebræo posset verti, *consumet*. quantumcumque enim consumat, nunquam tandem extinguet, nunquam penitus cessabit: adhuc enim restat aliquid consumendum, semperque superest quid deuastandum, quod magis explicat Symmach. dum vertit, *compleatur* nunquam enim videtur completa, finita, & consummata peccatorum corruptio, & consumptio. Vnde etiam Dauid Ps. 30. ait: *Infirmata est in paupertate virtus mea*. vbi Hieronymus & 70. legunt: *Infirmata est in iniquitate*. quæ verba videntur continere allusionem ad ægrotum laborantem diuturnâ, grauique infirmitate, qui cùm semper videatur interitum pati, mortique proximus esse, neutiquam tamen interit, sed iugi morte dilabitur, & perpetuò moriendo viuit: quod videtur dixisse Iob illis verbis: *Consumentur velut à tinea*. vbi D. Gregorius ait? Tinea damnum facit, & sonitum non facit; ita iniquorum mentes, quia damna sua considerare negligunt, integritatem quasi nescientes perdunt; quasi à tinea consumuntur, quia sine sonitu.

Psal. 7. nu. 10.

Psal. 30 num. 1.

Iob. 4. nu. 19.

tu morsum culpæ tolerant, &c. Licet itaque A Iosue vocem peccantium audierit, peccantes tamen peccatorum voces non audiunt, quæ eos velut tinea torquent, & ne tandem resipiscant, vocem nullatenus edunt. Quod bene prosequitur Nicetas ad Orat. 40. Nazianz. ex illo Psal. 51. *Sicut nouacula acuta fecisti dolum*, vbi imperceptibilem consumptionem, & corruptionem peccati adumbratam contemplatur in nouacula, quæ ita comam abscindit, vt cui raditur, nihil sentiat: sic & peccatum gratiam detondet, bona omnia aufert, gratiæ ornamenta detrahit, & depascitur, eâ tamen subtilitate, vt miser peccator corruptionem non aduertat, ne expergectus ad meliorem frugem se recipiat, & proprium nocumentum aduertens, ad Deú, cui nullum detrimentum intulit peccando, reuertatur.

Ps. 51. nu. 4.

Denique quia peccator Deo minimè nocet peccando, sed se corrumpit, sui osorem se esse ostendit, sibique infestissimum inimicum, iuxta illud Ps. 10. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*. ex quo Origen. tract. 23. in Matth. demonstrat præceptum de dilectione proximi ab iniquo peccatore non posse adimpleri: quomodo enim diliget Deum ille, qui se non diligit; imò corrumpit. cui suffragatur August. tom. 4. lib. de amicit. vbi ostendit falsò assumere præclarum nomen amicitiæ eos, inter quos est cóuenientia vitiorum; non enim potest amare hominem, qui diligit iniquitatem, & odit animam suam. nam Ecclesiast. 14. dicitur: *Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit?* Licet enim ibi de auaro peculiaris sit sermo in sensu accommodationis, inseruire potest. nam quo ad iniquitatem eadem est omnium peccatorum ratio; quælibet enim est maximum peccatoris exitium. Videndus idem Augustinus in Enchirid. capite 67. & libro 21. de ciuit. capite 27. & de fid. & oper. capite 14. & libr. 50. homil. hom. 37. cap. 5. vbi sic argumentatur: si ergo amando iniquitatem te ipsum non solum non diligis, sed etiam odio habes: quomodo aut Deum, aut proximum diligere poteris? Similia sunt quæ habet Laurentius Iustin lib. de carit. c. 17. cùm ait: Quomodo volebas tibi committi proximum, vt diligeres eum

Ps. 10. n. 6.

Eccl. 14 num. 5.

tanquam te, ô homo, qui perdis te? Si enim tu ipse te diligis, vt perdas te; sic profectò perditurus es eum, quem diligis sicut te, &c.

Liquet igitur agnoscere summam peccatoris dementiam, & miseriam, qui sibi maius infert exitium, quàm posset à quoquam sustinere, & dum Deo minimè nocet, sibi maximè nocet, sibi maximè officit; dumque præstantissimum amicum, nempe Deum, à se volens repellit, sibi infestissimus redditur B inimicus. Cauenda proinde propria destructio, & corruptio, quæ per peccatum incurritur, & præ oculis habendum quod peccantes se ipsos corrumpunt, Deo verè minimè nocent.

ANNOT. II.

Sordes peccati, & immunditia proponuntur. C

Etiamsi hoc in loco sordes intelligantur de peccato idololatriæ, sicut in litera aduertimus, deducere tamen possumus ad peccatorum sordes, cùm sciú & vulgatum sit, miserum peccatorem statim atque delinquit, sordidum in immunditia, & squalore iacere, quod ostendit locus ille D Ezech. in cap. 16. vbi Diuinum Oraculum immundum peccati statum sic prosequitur: *Aqua non es lota, neque pannis inuoluta, sed proiecta es super faciem terræ in die, qua nata es: transiens autem vidi te conculcatam, & dixi tibi cùm esses in sanguine tuo: viue, viue. dixi, inquam, viue in sanguine tuo, & amictum super te expandi, & operui ignominiam tuam*, vbi per sanguinem indicantur peccata ex trita Scripturæ phrasi: *Libera me de sanguinibus. Et, sanguis sanguinem tetigit.* E Sanguis autem nascentis puellæ fœdissimus est, & sordidissimus, sicut etiá méstruus sanguis, quo etiam peccata indicantur. vnde de Hierusalem dicitur: *Facta est quasi polluta men struis* Et apud Ezechielem 36. *Iuxta immunditiam menstruatæ facta est via eorum coram me* aliquando verò expressè appellantur peccata sordes, iuxta illud Thren. 1. *Sordes eius in pedibus eius*. quod de peccatis intelligitur.

Ezec. 16. n. 5.

Ps. 50. n. 16. Ose. 4. nu. 2. Thren. 1. n. 17. Eze. 36 nu. 17.

Thren. 1. nu. 8.

telligitur, quorum spurcitia conspicua erat A omnibus. vnde Iob iuxta versionem Septuaginta, à qua parum Hebræa, & nostra discrepant, ait: *Non est mundus à sorde, nec infans* Iob. 14. num. 4. *cuius est vnius diei vita super terram.* Latina habet: *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?* Ex quo loco Origenes homil. 8. in Leuit. August. lib. 12. contra Iulian. c. 2. & lib. 10. de ciuit. c. 26. & in Psal. 60. & 5. hypognost. & alij peccatũ originale probant, & per vestem sordidam Iesu Sacerdotis Zachar. 3. peccata intelligun- B Zach. 3. num. 3. tur, sicut etiam per maculatam tunicam apud Iud. n. 23. Iudam Caiet. peccata interpretatur.

Constat etiam hoc ex illo Oseæ 4. *Ligauit eum spiritus in alis suis.* vbi Hieronymus ait; Osé. 4. nu. 19. Immũdus spiritus idolorum ita ligauit Israelem in alis suis, & eum liberè volitare non patitur, sed quia immundus est, in cæno, & sordibus volutari, quibus alæ veluti visco adhærentes nunquam miserum peccatorem C subleuare possint, & abstrahere. Et cum immundos patiatur dominos infimus peccator, perpetuò delectetur immundus, donec Deo vocante à sordibus resurgit, quod videre est in eo, quod maligni spiritus per Christum electi ab homine, cum deprecabantur, dicentes. *Mitte nos in porcos.* & cùm Mar. 5. nu. 13. mitteret illic homo figura sit peccatoris, bene probatur quàm sit exercitus sub dæmonum legione. quando ipsi autem immunda animalia pro domicilio postulant, illud tamen aduer- D tendum restat quòd porci etiamsi immundi sint, & luto inuoluantur, quolibet cætio immundiorem indicant dæmonum societatem, dum potiùs in mare se deijciunt, quàm dæmonibus hospitium præbeant. quod bene prosequitur Chrysol. ser. 17. in fin. cùm ait: Vide vbi Satanas sedem dederat collocare de sepulchris in porcos, semel infectus putredine, habitacula fœtida, & immunda perquirit: sordibus delectatur, & cæno, qui E vsque semper fœtore criminum, & squalore pascitur vitiorum. Sed sic est odor eius tartareus, & crudelis, vt eum nec porcorum natura sufficeret sustinere: denique dum r i in mari, & fluctibus maluit deperire, quàm eius immunditiam pati, & putredinem tolerare, &c. Vide igitur qualẽ turpitudinem sibi acquirat peccator, quam neque etiam irrationales porci audent sustinere, quod adhuc magis constabit si adeas August. lib. 6. contra Faust. Manich. c. 7. vbi ostendit per sues immundos peccatores significari, quibus tamen immundiores sunt, dum libenter admittunt, quod illi recusant. Videndus item Ambros. in c. 15. Luc. vbi de filio prodigo pascente porcos sic ait: Peccatores in sordibus, ac fœtore viuunt, &c. quibus similia habet Tit. Bostrorum Episcopus serm. de eodem prodigo, cùm ita ait: In turpitudinis cæno vitro citroque volutatus, meritò inter porcos censetur, & Bern. serm. de conuersione Clericorum cap. 13. Addiscetur, ait, fœtoribus meritò, qui recessit à Deo, & c. quibus similia habet Chrysolog. ser. 1. ad fin. Ecce, inquit, quid facit cupiditas: liberum mutauit in seruum, iunxit porcis à patre pijssimo, quem se iunxit, vt seruiret cænoso pecori, qui pietati sanctæ parere contempsit. Pietatis refuga reputatur porcis, porcorum traditur seruituti, inquieti gregis teritur & maculatur excursu, &c.

Deducit impuritatem peccati Ambrosius serm. 21. in Psal. 118. ex eo, quòd immundus censebatur in lege, qui morticinum attingeret in signum immunditiæ, & turpitudinis peccati. Hebræis, inquit ille, mortuum, vel homine abominabatur mortuũ quia lex dicit: *Omnis qui tetigerit mortuum, immundus erit* & humanitatis supremum ne aba officia defunctis: sed legis non est mortuus nisi qui iniustus est; hoc enim immunditia iusti, quod iniquitas. Quid enim immundius quàm mentem, quâ nihil homini pretiosius est datum, turpibus commaculare criminibus & atrocibus efferare commentis? Quid illis prodest, quod mortuum hominem vitare formidant? Vtinam vitia eorum nõ pollerent appropinquantem, quorum mors contaminare neminem potest. Mors nemini nocet, vtinam vita non noceat: contagium enim colluuionis consortium iniquitatis est. Quomodo ergo contaminare potest, qui iniquus esse iam non potest? Fuge ergo iniquitatẽ, nè te comprehendat, fuge iniustitiã, quæ viuentes adhuc mortuos facit: sed nemo fugit iniquitatem, nisi qui diligit æquitatem. Sic ille ostendit contagium iniquitatis in morticino, eiusque contaminatione adumbratum. Nu. 19. nu. 11.

Neque

Neque mirum si immundus reddatur peccator, dum delinquit, quando tanta est turpitudo peccati, vt vel etiam creaturas, quæ peccare non possunt, deturpet, & vitiet, quod plerique ex recentioribus ostendunt per singula creationis singulorum dierum opera, vt videre est apud Cornel. in c. 6 Gen. nu. 7. atque etiam seruant in c. 5. Sapient. num. 24

Gen. 1. num. 2. Etenim primo die creata est lux, quam fugat, & obtenebrat peccatum, vnde Hierem. ait:
Hiere. 4. n. 13. *Aspexi cælos, & non erat lux in eis.* Secundo
die expansum est firmamentum quasi tabernaculum; & orbes cælestes, iuxta illud Dauid
Ps. 103. num. 2. Psal. 103 *Extendens cælum sicut pellem*, at ob
Isai. 34. num. 4. peccata comminatur Deus apud Isai. hoc suum tabernaculum ne homines operiat complicandum: *Complicabuntur sicut liber cæli.* Tertio die vestita est herbis speciosa terræ facies, iam ab illo chao, & aquarum abysso separata, sed peccatum ad id primum nihil, inane, & vacuum illam reducit. vnde per
Hier. 4. nu. 13 Hierem. dicitur: *Aspexi terram, & ecce vacua, & nihil*, id est, inanis: nam in origine est vox, *tohu*, quæ Latinè redditur inanis. nam vacua non est, *tohu*, sed *vohu*. Quarto die creantur luminaria, sed hæc peccatum eclipsat, & dum luce priuat, sordida reddit. vnde
Isai. 13 nu. 10. Isa *Ecce dies Domini crudelis, & indignationis plenus, ad ponendam terram in solitudinem, & peccatores eius conteredos de ea, quoniam stellæ cæli, & splendor earum non expandent lumen suum: obtenebratus est Sol in ortu suo, & Luna non splendebit in lumine suo.* Quinto die protulit aqua pisces & aues, sed hæc quoque inficit ac interficit peccatū.
Hier. 4. nu. 25. vnde Hieremias ait: *Omne volatile cæli recessit.* & Ezech. *Commouebuntur à facie mea*
Ezec. 38. nu. 20. *pisces maris, & volucres cæli, & bestiæ agri, & omne reptile, quod mouetur super humū. &c.* Sexto die creata sunt quadrupedia, & homo; sed hæc etiam, consummatis peccatis,
Hier 4. nu 13. consumuntur. vnde Hierem. *Vidi mōtes, &c. & non erat homo.* & Ose. *Propter hoc luge-*
Ose. 4. num. 3. *bit terra, & infirmabitur bestia.* Denique tanta est turpitudo peccati, vt loca etiā ipsa inficiat in quibus committitur, sicut prosequitur Fernand. vision. 8. c. 6. sect 2.

Hier. 2. nu. 22. Quàm turpes verò sint, & indelebiles naturæ vi peccati sordes, constat ex illo Hierem. *Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi herbam burith, maculata es in iniquitate tua coram me.* Vbi Hieronymus: Quod etsi omnibus munda videris, mihi munda non sis. Hæc fuit ratio cur Dauid post peccatum dixerit: *Amplius laua me ab iniquitate mea.* vbi Hieronym. legit: *Multum laua me.* Chal. *Admodum laua me.* Græc. *In plus laua me.* recordatus enim immunditiæ, & spurcitiæ peccati vnam ablutionem ad tollendam tantam fœditatem minimè sufficere arbitrabatur, quod significanter dixit August. & Fulgent. 1. de remiss. peccatorum cap. 12. *Magis, magisq; laua me.* ipse verò in huiusmodi ablutionem iugiter insudans dicebat: *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis, &c.* Vbi Theodoretus: iniquitate contaminatum semper lauabit, quoad reddatur purus; etenim non tantum Dauidem ornabat purpura, quātum peccati macula fœdabat, sicut dixit Chrysostomus homil. 77. ad populum. Aduertit autem eleganter Ambrosius in apolog. Dauid, quod ipse propter animi sui generositatem, peccati sordes ferre non poterat: ij enim, qui generosi sunt, sordes, & spurcitias, neque etiam vestibus adhærere patiuntur, quanto magis animam in cœno, & luto peccatorū volutari. Sed heu! miseri peccatores, qui de vestium munditia, colore, ac nitore admodum solliciti, animam sinunt squalore, imò fœtore iniquitatum deturpari. Qua de re videndus Augustinus ser. 12. de verbis Domini, vbi ait: Non vides te erubescere debere bonis tuis, si domus tua plena est bonis, & te habet malum? Quid enim est, quod velis habere malum? Dic mihi? nihil omnino: non vxoré, nō filium, non villam, non tunicam, postremò non caligā; & tamen vis habere malam vitā. Rogo te, præpone vitam tuam caligæ tuæ. Omnia quæ circa iacent, oculis tuis elegantia, & pulchra tibi cara sunt & tibi ipsi vilis es, fœdus es. Si tibi possent respondere bona, quibus est plena domus tua, quæ habere optasti, quæ perdere timuisti, nōnne & tibi clamarēt: Sicut tu nos bona vis habere, sic & nos volumus habere bonū Dominū? Tacitā voce interpellant contra te Dominū tuum; ecce bona tanta dedisti huic, & ipse malus est, &c. Quibus Augustinus ostendit turpem eorum conditionem, qui de cæteris omnibus

Psal. 6. num. 7.

A B C D E

admodum

admodum curiosi, de eorum munditia, & A bonitate iugiter curant, suæ verò animæ sordes indies crescere & multiplicari patiuntur, de quibus cum eodem Augustino 1. Confess. cap. 13. dicere licet: Quid est miserius misero non miserante se ipsum. Qui scilicet cùm apud se sordes minimè sustineat, quin statim auferat, abluat, & abstergat; diu in fœcibus peccatorum iacet, & cùm se immundos impij non ignorent, vtpote qui fecerunt, de B se ipsis mundandis minimè curant. Quo in loco illud possumus adaptare, quod Cyprianus dixit epist. 2. ad Donat. Videas quod crimen sit, & videre; non leue siquidem crimē est, videre se hominem sordibus peccatorum horridum, suæ abstersionis oblitum, qui si in lutosum locum incideret aut vestem macularet, domo cōtineretur donec, vel vestem mutaret, vel mundam redderet; & cùm C cæteræ maculæ non tam sint odio dignæ, eas maximè abominantur: at odibilem peccati maculam, sicut vocauit Bernard. de conuers. Cleric. 15. apud se diu permanere sinunt.

Videndus hac de re Philo lib. de profugis vbi peccatum dicit abiectius quàm sterquilinium. & Chrysost. hom. 7. ad popul. vbi peccatum saniem esse dixit, quę proinde stomachum ciere debet, vt abijciatur. in quam sententiam facit locus ille Leuit. vbi dicitur: *Omnes execrationes illas fecerūt accolæ terræ, qui fuerunt ante vos, & polluerunt eum. Cauete ergo, ne & vos similiter euomat* (scilicet terra) *cùm paria feceritis.* vbi metaphora est desumpta ex eo, quod ingratum, & D graue est stomacho; hoc enim ex se expellit, neque apud se diu patitur; sic igitur diuinum Oraculum explicat quàm abominabiles sint peccatores, quos, vel etiam insensibilis terra, veluti nociuos reijcit. vbi 70. idiotissimum explicarunt, aggrauata est terra, idcircò enim euomuit, quia sentiebat se aggrauari, & contaminari à sceleratis hominibus. E Potestque vox Græca reddi, stomachata, seu indignata, quod Theod. rectè exposuit: ne execretur, sicut execrata est; sic enim solet vel ipsa terra impios execrari, & abominari sordidos peccatores, quod prosequitur Oleast. in c. 3. Numer. vnde mirum non est, si Deus indignos euomat, quando & insensibile elementum impios sustinere recusat, &

Leuit. 18. n. 27

Num. 3. nu. 16.

veluti sordidos ex se repellit: soli sibi immundi non apparent, qui se ipsos abluere quam citissime non curant, & cùm ipsa etiam elementa impiorum communicatione infecta purgentur, sicuti purgata est terra aquis diluuij, & elementa in fine mundi purgabuntur per ignem. Qua de re videndus D. Thom. in 4. sent. d. 47. q. 2. art. 1. ad 2. vbi ait: Quamuis corporalia elementa subiectū culpæ esse non possint, tamen ex culpa in eis commissa, aliquam ineptitudinem possunt consequi, &c. Cùm ergo sordida censeantur elementa, proindeque purgatione indigeant, quid est quod ille, qui elementa commaculat, turpitudinem suam ignorat, & sordes, quibus infixus tenetur, nimimè purgare curat, Deumque pro illarum ablutione instantissime non precatur, inclamans cum Dauide: *Amplius laua me, &c.*

Hinc iam constabit quantum debeamus amorem Candori lucis æternæ, Filio, scilicet, Dei homini, qui sordes omnium nostrū in se suscepit, ita, vt scandalum redderetur Iudæis, & speciem non haberet, factus pro nobis peccatum, vt peccata mundi tolleret. nam cùm ipse esset linteum, quo sordes nostras abstersit, fœdus vtique permansit Iudæis, oculis tamen fidei pulcherrimus. Qua de re videndus Bern. serm. 2. in Cæna Domini, vbi ponderat linteum, quo Christus Dominus præcinctus absterfit pedes discipulorum, quos lauerat, significasse carnem ipsius, quâ sordes nostrorum peccatorum suscepit; sic enim habet: Extersit linteo, quo erat præcinctus, vel carne, quâ erat indutus, & quæ euomit scelera, vel etiam ipsa terra, Filius Dei in se suscepit, quando aliter fieri non poterat, vt contractam spurcitiam nostris viribus repelleremus, & cùm apud nos linteum reliquerit, carnem scilicet in venerabili Sacramento, omni prorsus excusatione carebimus, si scelerum sordes diu apud nos sustineamus.

Et quia putidi odoris, & abominabilis graueolentiæ esse solet immunditia, hoc etiam in sordibus peccati iam ostendimus; hinc enim est quod Magdalena detulit alabastrum vnguenti, vt aliqua ex parte turpitudinem, & fœtorem peccatorum occuleret; est enim putidi odoris peccatum, sicut dixit Orig. hom. 1.

in Cant. & de eadem conuersa, & abluta dicitur: fit ex lebete phiala; quæ enim anteà sordidum vas extiterat, iam odoriferi liquoris, & odoramenti scrinium redditur: phialæ enim plenæ odoramentorum inueniuntur in Apoc. hæc iam plena gratiâ, turpi odori scelerum ante conuersionem opponitur. A

Apoc. 5 *num.* 8.

Proprium item sordium est, pudorem inijcere iis, quos deturpant, quod in contagio peccati cernere est: vnde per Dauidem ait Deus: *Arguam te, & statuam contra faciem tuam.* quod Hierony. legit; *Proponam te ante oculos tuos.* clariùs Ambrosius. *Statuam contra faciem tuam peccata tua.* quod tã graue supplicium erit sordido peccatori, vt Basil. Orat. 3. de iudic. & in Psalm. 33. putet fore grauius, quam tenebras, & ignem æternum; & plus torquendos iniquos peccatorum pudore in extremo iudicio, cùm illis ante oculos fuerint propositæ peccatorum maculosæ sordes, quàm cùm fuerint igni æterno traditi. B

Psal. 49 *nu.* 21.

Et in hoc sensu Anselmus lib. similitud. cap. 190. ait: Si hinc peccati pudorem, & illinc cernerem inferni horrorem, & vni eorum necessariò haberem immergi, potiùs me in gehennam immergerem, &c. Cui accinit Chrysostomus hom. 6. ad popul. vbi docet quærenda potiùs supplicia, & mala pœnę, quàm sustinendã verecundiam peccati. Hanc minimè sustinentes Iudæi iuxta multorum sententiam, solam reliquere mulierem comprehensam in adulterio, quam apud Christũ accusabãt; etenim Dominus scribens in terra, peccata accusantium exprimebat, quæ illi in descriptis notis perceperunt ad eum modum, quo iuxta cuiusque voluntatem percipiebat quemcunque voluisset saporem, qui manna vescebatur, & quiuis linguam suam intelligebat, loquentibus Apostolis diuino spiritu afflatis: cùm igitur quilibet circumstãtium in notis illis propria peccata relegeret, omnes confusi recesserunt, se minimè patiẽtes conspici, & sordibus tinctos, ac spurcitijs infectos se comperientes; tantus enim est peccati pudor, & horũ sordiũ turpitudo, vt eam minimè sustinere valeant immũdi peccatores, quod tandem inuiti patientur; at si pro munditia, & ablutione modò faciant, & sibi proponãt, vt abstergant, & in posterum caueant, præstante id diuinâ gratiâ, ad cuius præsentiam peccatorum maculæ abolentur. C

Ioan. 8. *num.* 6.

Sap. 16. *nu.* 20.

Act. 2. *num.* 6.

TEXTVS.

Haccine reddis Domino popule stulte, & insipiens? Nunquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te? Nu. 6.

EXPOSITIO LITTERALIS.

Quasi admiratus Moyses summam nequitiam, & ingratitudinem Iudæorũ, hoc in loco vehementi obiurgatione in eos inuehitur, & quoniam sicut notauit Hieron. in cap. 2. Isai. Prona est ad excusationem sui humana peruersitas, vt quidquid meritò sustinet, iniustè sustinere videatur, & propriam culpam referat ad iudicium Dei; proinde ostendit ex parte Dei nihil defuisse, & Iudæorum malignitatẽ nihil mali prætermisisse. Plus autẽ hæc verba dicunt, quàm sonant, quasi peccatum illius gentis nequeat explicari, exprobratur illis per hæc verba: *Haccine reddis?* sicut cũ vellet Deus recensere, imò & rependere Abrahamo singularem fidem, & obedientiam, qua ex Dei præcepto filium penè obtruncabat, dixit illi: *Quia fecisti rem hanc.* E

Quod

A Quod si admirationem velis, similem vi-
4. *Reg.* dere est 4. Reg. 9. *Haccine est illa Iesabel.* &
9. n. 37. Thren. 2. *Haccine est vrbs?* Sic enim vide-
Thren. tur explicanda hæc interrogatio ex manuum
2. n. 15. plausu, & capitis motione, vt Eccl. 12. *Caput*
Eccl. 12 *suum mouebit, & plaudet manu.* & Hier. 18.
nu. 19. & de sibilo apud idem cap. Hier. n. 16. & c.
Hier. 18 19. n. 8. & c. 25. n. 9. & 18. & c. 49. n. 17. & c.
nu. 19. 50. n. 13. & c. 51. nu 37. quæ omnia indicant
illud *Haccine est vrbs* per admirationẽ fuisse
B dictum, eò quòd post tanta beneficia, tãtam
rependerit ingratitudinem, vnde meruit in
eum deijci statum, qui in admirationem ra-
peret intuentes, vt latè colliges ex Hierony.
c. 18. n. 6. Ampliùs verò innotescet hæc ex-
probratio, si illam cum iis, quæ de Deo dixe-
rat n. 4. *Deus fidelis, &c.* & cum iis, quæ sta-
tim infert, *Qui fecit te, &c.* conferamus: ex-
positâ enim Dei bonitate, & beneficentiâ
propositâ, in gratitudo ingrauescit, explica-
C turque magis dum tacetur, & sine responsio-
ne interrogatur. Estque locus similis Ionæ in
Ion. 1. c. 1. vbi postquam Ionas interrogatus quis-
num. 9. nam esset, dixit: *Hebræus ego sum, & Domi-
num cæli ego timeo, &c. Et dixerunt ad eum:
Quid hoc fecisti?* Quasi dicat, hęccine reddis
Domino, quem times? Vbi Hieronym. acutè
deducit ex eo, quod dixerit propheta, *Do-
minum Deum cæli ego timeo*, nautas illum
per admirationem interrogasse. Quæritur,
D inquit ille, quomodo verũ dicere comproba-
tur, *Dominum Deum cæli ego timeo*, cũ eius
præcepta nõ faciat? Quod si mirati sunt nau-
tæ, talia Ionam Deo reddidisse, qui se seruũ
fatebatur nam pro eo, quod nos habemus,
Hebræus ego sum. 70. reddiderunt, *Seruus Do-
mini ego sum.* & ita legunt Theophyl. &
Theod. ibi. & Clem. Alex. 5. Strom. in fine:
quanto maiori cũ ratione hoc in loco Moy-
ses excandescens admiratur, quod Domino
E talia reddiderint amici, cum quibus fidele
pactum inierat; filij, quos ipse fecerat, & cre-
auerat Pater. Si autem iniucundus debitor
est, qui aut differt credita, aut promissa dene-
gat, sicut rectè aduertit Chrysol. serm. 123.
in princ. Magna sanè impudentia istius gen-
tis; quæ non solùm differt credita, sed negat
accepta, imò, & pro acceptis beneficiis
incredibiles rependit offensas; vnde Iaco-
bus de Valentia hoc in loco ait; Hæccine

A reddis Domino pro tantis beneficiis acce-
ptis, ô popule stulte in eligendo, insipiens
in iudicando, & cognoscendo, quia contem-
psisti bonum, elegisti malum, & tanquam
insipiens oblitus es beneficiorum rece-
ptorum.

Notandum deinde est pro clariori notitia
præsentis literæ, quòd idololatria in Scri-
ptura dicitur iniquitas maxima, vt patet *Iob* 31.
ex cap. 31. Iob. & cùm summum flagitium *nu.* 28.
B notatur contra Deum, confert illud Scri-
ptura cum idololatria, tanquam cum prima
improbitatis mensura, vt patet ex 1. Reg. 1. *Reg.*
15. vnde & idololatræ in Scriptura sim- 15. n. 23
pliciter dicuntur peccatores, & idolola- *Galat.*
tria peccatum, Galat. 2. *Non ex gentibus* 2. n. 16.
peccatores. & Luc. 24. *Tradetur in manus* *Luc.* 24
peccatorum. & Ioan. 6. *Arguet mundum de* *num.* 7.
peccato. Vehemen̂sque est amplificatio illa *Ioan* 16
Sapient. 4. *Infandorum idolorum cultura* *nu.* 18.
C *omnis mali causa est, & initium, & finis.* *Sap.* 14.
vbi Carthus. ait, idololatriam esse causam *nu.* 27.
omnis mali, quoniam oriri possunt ac solent
ex ea. Initium veluti dignitate, hoc est,
grauitate; finem verò quasi extremum, & in
quod cætera vitia quodammodo desinant,
& per alia homines in id tandem, atque
corruere soleant: & ad hoc flagitium ob-
stupescunt cæli, & portæ eius desolantur
vehementer ex Hier. 2. & vix de alio cri-
D mine Deus tam grauiter conqueritur atque *Hier.* 2.
de idololatria. Et quod amplius est, tot for- *nu.* 12.
titur nomina, vt nullum aliud peccatum sit,
quod tam plures habeat appellationes; mo-
dò enim idola appellantur offensiones, &
dolores oculorum, vt quæ Deus non susti-
neat videre; mox abominationes, quas non
sine ingenti nausea corã se videat: deinde o-
diũ, spurcitia, immunditia, sordes denique, vt
superiori versu vidimus, appellat sacer tex.
E Nihil denique est turpe, nihil immundũ, ni-
hil impium cum quo non possit idololatria
conferri, imò cui non possit anteferri. Cũ igi-
tur tot nomina sortiatur, iis omnibus hoc in
loco innominata præfertur; ideo enim puto
factum, vt Moyses hic eam minimè expres-
serit, quo significantiùs exprimeret: qua-
si enim nullum inueniens vocabulum,
quod tot mala in vno complectatur cri-
mine, nullum nominando, omnia dicit &

exprobrat cùm ait: ***Hæccine reddis Domino?*** Cùm igitur hucusque Moyses in plurali, atque etiam in tertia persona de Israelitis locutus sit, modò ad secundam singularis numeri transit, quod in lingua Hebræa satis vsitatum est. Qua de re videndus Pagnin. in Reg. ad intelligendum literalem sensum Scripturæ Reg. 13. vbi hoc luculenter ostendit. Videndus item Sanctius ad illa verba Cantic. 1. *Osculetur me, &c.* & in expositione Psal. 67. ibi, ***Exultate in conspectu eius*** . vt plures in apertissima re omittam.

Notandum deinde verbum, ***reddis***, quod querimoniam ex parte Dei videtur continere: hoc enim amantium ingenium est, vt si quando comperiant se à dilectis contemni, id ægrè ferant, & illorum ingratitudinem acerrimè incusent, & exprobrent, sicut notauit Nazian Orat. 2. apolog. in med. vbi ait: Amor ad accusandum acerrimus, copiosissimúsque est, cùm mœrorem ex inopinato contemptu susceptum in zelotypiam exarserit: id si quis è vobis œstro percussus senserit, passionem hanc animi cognoscet, ac talia patientibus ignoscet, pariter, & ijs qui ad affectionem illam sunt procliues. Neglectum igitur se sentiens Deus, post tam largam effusionem bonorum, post tam effusam dilectionem, veluti zelotypia ardens per os Moysis inuehitur in ingratum populum, iniurijsque afficit, vt in præsenti videmus.

Vt melius nobis constet quid significet istud, ***reddis***, videndus erit August. in Psal. 108 & habetur. 23 q. 3. c. Sex differétiæ. vbi ait: Sex differentiæ sunt: reddere bona pro malis, non reddere mala pro malis, hæc bonorum sunt, & prius melius: non reddere bona pro bonis & reddere mala pro bonis, hæc duo malorum sunt, sed posterius deterius, &c. aliud est enim Deo non reddere quas debemus gratias, subiectionem, obedientiam, & cultum, quod satis iniquum est; at quod impijssimum censetur, est pro tot debitis, iniurias, & offensas Deo reddere, & sicut dixit Saluian. 8. de prouid. In med. minoris piaculi res est si honor Deo non defeiratur, quam si irrogetur iniuria. Non inuehitur igitur Moyses, quod non reddiderint Deo debitum cultum, sed quod potius reddiderint iniurias; vnde cùm peccatum non

A tantùm Deum lædat, verùm etiam, quod in se est, ipsum destruere appetat, & conetur; de quo videndus D. Thom. 1. 2. q. 21. art. 4. ad 1. & q. 47. art. 1. ad 1. vbi Caiet. q. 71. art. 6. dub. vlt. ad 2. & 1. p. q. 19. art. 9. §. ad hoc. Medin 3. p. q. 1. art 2 vbi Suar. disp. 4. Peltan. de satisf. c. Christ. Inde est quod malum reddat pro bonis, sicut hoc in loco explicat Rupert. quod nos etiam possumus exponere, vt illud ***reddere***, sit potiùs detrahere, & auferre, honorem scilicet & cultum debitum: licet

B enim honor potiùs sit in honorante, quam in honorabili, maximum bonorum externorum est, sicut dixit Arist. 4. Ethic. cap. 3. & peccatis admodum lædi Diuinum honorem, ipsa per se res clamat; cótemnit enim peccator Deum, vnde August. duas illas ciuitates destruxit 14. de ciuit. c. 28. terrenam scilicet, quam fecit amor sui vsque ad contemptum Dei; cælestem verò, quam fecit amor Dei vs-

C que ad contemptum sui, & quasi se spoliatũ conquerítur Deus; cùm per Isai. ait: ***Filios enutriui, & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me*** qui contemptus ex peccato nescitur. nam ex verbo originali propriè legitur; ipsi præuaricati sunt, vel, peccarunt. ***Pasagh*** enim peccare est cum contemptu, sicut etiam ab eadé radice Is. i. 59 peccare & mentiri contra Dominum, q d. contémnere, & datam fidé violare. Et cùm honor tantæ æstimationis sit, vt

D etiam Arist. 4 Ethic. dixerit, cùm absque honorabilibus bonis adest aliquibus fortuna, sæpenumero contemnitur. & Deus Isai. 42. ***Gloriam meam alteri non dabo.*** hanc illi detrahit peccator; sicut aduertit Bern. serm. 4. de Nat. Dom. vbi versans dictum locum ait: ***Gloriam meam***, Deus inquit, ***alteri non dabo*** & superbus: ego, inquit, mihi eam, licet non dederis, vsurpabo; non enim placet ei angelica illa distributio dans gloriã Deo,

E pacem hominibus, sed maximè Deo honorem detrahit, dum peccando contemnit, & idolis per summam impudentiam, & stultitiam tribuit. & hæc redditio reprehenditur per admirationem hoc in loco, dum dicitur, ***Hæccine reddis?*** Id est, ita ne detrahis illi, cui honorem, cultum, & quæcunque habes, debes, vt alterij, qui non est, & cui nihil debes reddas?

Apud Michæ. cap. 6. interrogat Dominus: ***Popule***

Isai. 1. num. 2.

Isai. 59 nu. 13.

Isa 42. num. 8.

Luc. 2. nu. 14.

Mich. 6. nu. 4 *Popule meus quid feci tibi? Quia eduxi te de terra Ægypti, &c.* q. d. non video quid mihi obijcere possis nisi beneficia in te collata. quod Hieronym. acutè ibi annotauit. An beneficia nostra contumeliam interpretaberis? Deoque idem propheta num. 6. dixit: *Quid dignum offeram Deo?* Quasi nihil repererit. Mirum tamen est, quod stultitia iniquitatis, & ingratitudinis inuenit tandem id, quod sapientia Sanctorum inuenire non potuit, aliquid scilicet quod Deo redderet. & ad ipsam minimè spectaret. enim vero cùm ea, quæ Deo reddunt Iusti, ad illum omnia spectent, sicut testatur Dauid 1. Paral. 29. dicens: *Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, cuncta, quæ in cælo, & in terra tua sunt, & quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi.* Et rursus: *Domine Deus noster omnis hæc copia, quam parauimus, de manu tua est.* propterea ipse Dauid post acceptam à Deo salutem sollicitus ait: *Quid retribuam Domino.* quod propriè ex Hebr. legis, *Quid redire faciam ad Dominū pro omnibus, quæ retribuit mihi?* Hebræi exponunt, *Omnia beneficia eius super me*, id est, omnia beneficia eius super me video, ita vt nihil illi ex meo reddere valeam, cùm prior ipse mihi omnia dederit, sicut dixit Paulus, quod etiam testatus est Dauid Psal. 15. *Quoniam bonorum meorum non eges.* vbi Chaldæus, *Bonum mihi non datur nisi à te.* alij ex Hebræo legunt, *Bonum mihi nullum accidere potest, cuius tu non sis auctor.* Id igitur, quod gratitudo inuenire nullatenus potuit, quod scilicet Deo redderet, & ab illo non accepisset, inuenit ingratitudo, reddendo scilicet Deo mala, & offensas, & qui ad reddendum aliquid Deo dignum impotentes erant, ad reddenda indigna celeres inueniuntur talia tamen sunt, quæ nec nominare audet Moyses, cùm indigna sint non solùm Deo, sed etiam ab homine alienæ, qui ideo etiam ab homine desciuere, vnde stulti, & insipientes appellantur: etenim cùm se reddere deberent Deo, idolis se dederūt, Deo autem iniurias, eá quę grauissimas. vbi notādum venit quod dixit August. serm. 236. de tempore, satis faciens istorum interrogationi, dum quid Deo redderent, interrogabant. Quærebas, inquit ille, quid offertes pro te; offer te: quid enim Dominus quærit à te, nisi te? Quia in omni creatura terrena nihil melius fecit te. &c. sed impie, & stulte Iudæe, qui te nescis, & ad quid te Deus fecerit ignoras, propterea illi hæc reddis, quia te nō reddis, cùm reddideris dæmonibus, & nō Deo. Redde illi te, si vis reddere quæ vult à te, & si vis habere te, nec alienari à te, redde illi te, qui fecit te, vt redderes illi te, &c. De silpurio lapide dicitur oleo excalfactum durescere, alioqui mollissimum: tales stulti, & insipientes Israelitæ, qui cùm aliàs sibi sapientes esse videantur, duriores redduntur beneficiis, & cùm grates reddere deberent, duram reddunt ingratitudinem, & pro cultu reddunt iniurias, cùm idolis reddant adorationem.

Margin notes: 1. Paral. 29. nu. 11. & 13. & seq. — Psal. 105. num. 3. — Rom. 11. n. 3. — Psal. 15. num. 2.

Section letters: A, B, C, D, E

Iob. 30. nu. 26. Conqueritur maximè Iob de suis ærumnis, eò quòd post multa patrata bona, tot in eum irruerint mala: *Expectabam*, inquit, *bona, & venerunt mihi mala; postulabar lucem, & eruperunt tenebræ.* Expectauit Deus vineam suam vt faceret vuas, & fecit spinas; expectauit vt redderet gratias, intulit iniurias quid mirum igitur, si spiritu Dei afflatus Moyses, tantæ ingratitudinis admiratus exprobret, & exclamet, *Haeccine reddis Domino.* quia verò tantæ ingratitudinis nulla omnino poterat reddi causa, tota reducitur in stultitiam, & insipientiam, ideoque populus, qui talia reddidit, stultus, & insipiens iure dicitur.

Pro qua re aduertendum est, morem esse sacræ scripturæ, appellare stultos, & insipiētes eos, quos Deus conuincit, seu qui, ad cōmissa scelera ita conuincuntur, vt nihil prorsus habeant quod respondeant: sic enim cōuicto Dei populo beneficiis à Deo collatis, quibus tam malè respondit, addit diuinum
Ose. 4. num. 6. Oraculum, *Conticuit populus meus, quod non habuerit scientiam.* vbi Chaldæus habet: *Insipiens factus est populus meus*, id est, nihil respondere potuit, more stulti, & insipiētis, qui neque habet, neque scit quid loquatur: quod magis apertè tulerunt Septuaginta, legentes
Luc. 6. nu. 11. *quasi non habens scientiam.* vnde lux affertur illi loco Luc. 6. vbi Christus Dominus conuincens eos, qui negabant, licere Sabbatho curare: statim addit sacer text. Ipsi autem repleti sunt insipientiâ, & colloquebantur

bantur ad inuicem, quidnam facerent Iesu, id est, nihil omnino illi respondere potuerunt conuicti. Sensus igitur istius loci est; Popule ingrate quid respondere poteris, tantis beneficiis conuictus? Profectò stultus, & insipiens deprehenderis, vtpote cui responsum desit, sicut contingit stulto, & insipienti.

Popule, quando in Scriptura Israëlitarum gens populi appellantur, in malam partem id accipitur, quod apertè videmus Act. 4. *Qui Spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius: conuenerunt enim verè in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum quem vnxisti, Herodes, & Pontius Pilatus cum gentibus, & populis Israel.* Ex quibus patet, cùm Dauid ait: *Quare fremuerunt gentes*, id de populo Gentilium intelligi; in eo vero, quod sequitur, *& populi meditati sunt inania*, populum Iudæorum indicari, qui similes gentibus effecti, populi dicuntur. Et Psal. 32. *Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum.* vbi Euthym. populos de Iudæis interpretatur; & Mich. 1. *Audite populi omnes*, hoc est, duodecim tribus Israel, vt exponit Theod. & alij Cùm igitur ille populus in malam partem acciperetur in plurali, in bonam sumebatur in singulari, vt Psal. 77. *Attendite popule meus legem meam, audi populus meus, & loquar Israel.* Et Sancti morientes apponuntur ad populum suum.

Act. 4. nu. 25. & seq. Ps. 2. n. 1. & seq.

Ps. 32. nu. 10 Mich. 1 num 2.

Ps. 77. num. 1.

Sinè in Scripturis, & apud profanos etiam Auctores malè audit multitudo, & multi vocantur peccatores, imperitum vulgus, *Stultorum multus est numerus.* Proinde cùm in plurali appellatur gens illa, populi, malè audit; non sic verò in singulari, & cùm additur aliquid numero singulari, quod denotet sumi in malam partem, sicut in præsenti, cùm dicitur: *Popule stulte & insipiens*, æquiualet numerus singularis plurali.

Neque verò ex eo, quòd Moyses hoc in loco de toto videtur loqui populo, colligendum est, omnem prorsus gentem idola coluisse: est siquidem Scripturæ consuetudo, vt quæ à multis fiunt, ab omnibus fieri dicat; sicut etiam negat ab aliquo fieri, quæ fieri solent ab admodum paucis. Hinc est, quod Gen. 35. filij Iacob, in quibus etiam numeratur Benjamin, nati dicuntur in Mesopotamia, & tamen ibi non est natus Benjamin. & 2. Reg. 16. Absalon ingressus dicitur ad cōcubinas patris sui corā vniuerso Israel. & c. 17. ab omni viro Israel probatum esse traditur consilium Chusai, cùm tamen non ibi essent plurimi ex Israel. & ad Hebr. c. 11. cùm actum esset de Abel, Noe, Abraham, &c. omnes dicuntur esse mortui; cùm tamen Enoch viuere ab Apostolo ibidem dicatur: *Fide*, inquit, *translatus est Enoch: ne videret mortem.* Et Luc. vlt. Apostoli dicuntur semper esse in templo, & tamen Act. 1. constat fuisse etiam in domo, vbi Petrus, & Ioannes, habitabant. Prophetæ etiam à sæculi Sancti vocantur Luc. 10. & Act. 3. sed aliqui fuere non Sancti, vt Balam, & illi, qui dixerunt Matth. 7. *Nónne in nomine tuo prophetauimus?* Videndus hac de re Aug. lib. 2. quæst. in Exo. q 47. Salmeron prolog. 11. quinque 3. can 5 Riber in Amos c 5 n. 61. Sanct. in c. 10. Isai. n. 27 & in c. 1. Act. Apost. nu. 5. vnde constat ex vsitato modo loquendi Scripturæ, Moysen in præsenti appellasse populum stultum, & insipientem ratione idololatriæ, etiamsi non totus populus fuerit eâ infectus.

Gen. 35 nu 26. 2. Reg. 16. n. 21

2. Reg. 17. n. 14.

Heb. 10. n. 5. Luc. 24 nu. 53.

Stultus in primis dicitur hic populus dū talia reddebat Domino, à quo tanta beneficia acceperat, & nec faciebat quod bruta ipsa etiam faciunt, dum Dominos suos agnoscūt, reuerentur; & quod etiam pueri recordantur facere, licet in cōtrario propositis suppliciis cōpellantur. de primo conqueritur Deus, cū ait: *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israel autem me non cognouit.* vbi Hieron aduertit, Israelitas neque illa facere, quæ bruta ipsa faciunt; secundum deducit Hieronymus ex tribus illis pueris Hebræis: qui licet à Nabuchodonosore magnis exornarentur honoribus, & super opera Babylonicæ regionis constituerentur, dummodo statuam auream venerarentur: alioquin statim mittendi in fornacem ignis; ipsi tamen virili animo responderunt: *Nabuchodonosor Rex, non oportet nos de hac re respondere tibi*, id est, non opus est nobis ad respondendum

Dan 3. nu. 15. & seq.

spondendum tibi hac de re deliberatione. A *Deos tuos non colimus, & statuam auream, quam erexisti, non adoramus.* Vbi Hieronymus: Ergo Iudices, & Principes sæculi, qui Imperatorum statuas adorant, & imagines, hoc se facere intelligunt, quod tres pueri facere nolentes, placuerunt Deo; vbi vides prudentiores fuisse pueros iudicibus, principibus, & senibus; prudentiores item stultis, & imprudentibus Iudæis, qui Deum verum, proprium, & Parentem reliquerunt, vt B ad vana idola diuerterent. Qua in re notanda item eorum stultitia, ex obseruatione eiusdem Hieronym. ad eundem locũ Dan. cùm habetur: *Præco clamabat valenter: vobis dicitur, &c. cadentes adorate statuam.* Omnem Scripturam sanctam, inquit Hieronymus, percurrens, nisi tamen me fallit obliuio, nequaquam reperio, quod Sanctorum quisquam Deum cadens adorauerit, sed quicunque idola, & dæmones, & res illicitas C adorauerit, cadens dicitur adorare, vt in præsenti loco non semel, sed crebriùs, & in Euangelio diabolus loquitur ad Dominũ: *Hæc omnia tibi dabo si cadẽs adoraueris me.* Qui igitur stabãt in culmine honoris præcipui, qualis profectò erat Dei filiatio, cognitio, & adoratio, præ summa stultitia, in infimam corruerunt ignominiam, propriâ voluntate, & affectato errore, cùm Deus ab ipsis tantùm vellet beneficiorum cognitionem, sicut D indicant verba illa Isai. 1. *Cognouit bos possessorem suum, &c.* vbi Chrysost tom. 1. ait: Ostendit quantum moderationis repetat ab hominibus, quando idipsum quod brutis est in procliui, vult rectè exequi. Addo etiam: facilè est iis, quæ minus (quam bruta) habent cognitionis. Et quemadmodum discerent pudescere, citat elementa: sic è diuerso non iam hominibus eos comparat, sed brutis ipsis; imò his, quæ inter bruta E maximè sunt expertia intelligentiæ; proinde illis etiam peiores esse ostendit, &c. Seneca 2. de beneficiis capite 22. ait: Qui gratè beneficium accipit, primam eius pensionem soluit: secundam videlicet, & tertiam, cùm se occasio dederit, soluturus. Vide ne si ingratus fueris, à feris ipsis vincaris. Officia quippe etiam feræ sentiunt, nec vllum tam immansuetum animal est, quod

Dan. 3. num. 4.

Mat. 4.

non cura mitiget, & in amorem sui vertat. Leonum ora à magistris impunè tractantur. Elephantorum feritatem vsque ad seruile obsequium demeretur cibus. Adeò etiam, quæ extra intellectum, atque æstimationem beneficij sunt posita, assiduitas meriti pertinacis euincit, &c.

Vnde veluti ad stultam Hierusalem ait Deus: *Erudire Hierusalem:* & deinde: *Confusi sunt sapientes; verbum enim Domini proiecerunt, & sapientia nulla est in eis, quomodo dicitis; sapientes nos, & lex Domini nobiscum est, &c.* Et iterum: *Quia stultus populus meus me non cognouit: filij insipientes sunt, & vecordes sapientes sunt, vt faciant mala.*

Hier. 8. num. 8.

Hier. 4. nu. 22.

Stultus item dicitur hic populus, eò quòd sapientiam abiecit, & doctrinam veram repulit, nam Prouerb. 1. dicitur: *Sapientiam, atque doctrinam stulti despiciunt.* vbi sermo est de cultu, & Religione Dei, vt patet ex verbis immediatè præcedentibus. Pro illa igitur voce *stulti*, in Hebræo legimus, *Euilim*, quam vocem aliqui ad Ieal reuocent, id est, ausus est; ita vt temerarium, & ad audendum proiectum hominum significet. Septuaginta habent, *impij, irreligiosi, & profani.* Clem. Alex. habet, *sine Deo.* Aquila, *imprudentes.* Hi igitur sapientiam, & doctrinam Domini despiciunt præ stultitia, & imprudentia; nihil mirum autem si stulti iniqua reddant Deo, cùm ipsum despiciant, ac si non esset; hoc enim secum affert Dei contemptus, vt in extremum iniquitatis deducat. vnde Salomon Pro 18 ait: *Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit.* Quid verò profundũ peccatorum melius dici poterit, quam Dei contemptus, & obliuio præ insipientia, & stultitia? Græca autem vox sumi solet pro centro, vnde licet conuertere: *Impius cũ in centrum peccatorum venerit, contemnit.* ad contemptum enim Dei veluti in centrũ omnia peccata grauitate suâ vndique confluunt, sicut videtur notasse Basilius homil. quòd Deus non sit Auctor malorum, cùm ponderat illud Psalm. 13. *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.* Hoc, inquit ille, cùm in animum induxerunt, certatim ad omne reliquũ peccati genus ruunt, &c. Sicut autem corpora

Prou. 1. num. 7.

Prou. 18 n 3.

Psal. 13. num. 2.

poia grauia, imò & quæcunque neque grauitant, neque leuitant in ſuo centro, ſicut dixit Philoſ. 3. de cælo ſic & grauitas peccatorum non percipitur ab ſtultis ſapientiæ, & doctrinæ Dei contemptoribus, proindeque mirum non eſt, ſi grauiſſima reddant. Deo ſcelera, & maximas inferant iniurias. hoc enim totum prouenit ab ſtultitia, & inſipientia.

Conſtat autem qualis fuerit huius populi ſtultitia, dum poſt offenſum, & amiſſum Deū quaſi vecors minimè expendit quantum malum fuerit, dereliquiſſe Dominum; vnde & vt Moyſes hoc illi exprobraret verba noſtri text protulit, & in hoc eodem ſenſu ipſi poſteà in mentem reuocati ſe columbas appellabant Iſai. 69. *Quaſi columbæ meditantes gememus.* vbi Hieron. ſimplicitatem intelligit ſine prudentia, & intellectu, quæ prorſus ſtultitia eſt, idque exponit ex alio loco, vbi habetur: *Factus eſt Ephraim quaſi columba ſeducta non habens cor.* ſeu, vt legit Hieronymus, *non habens ſenſum.* ibi enim Propheta clariùs inſenſibilitatem, & ſtultitiam inſipientis populi denotat. nam, ſicut exponit idem Hieronymus, cæteræ aues pullos ſuos, etiam cum periculo vitæ ſuæ protegere feſtinant, & cùm ad nidum ſuum accipitrem, colubrum, coruùmue accedere viderint, huc, illucq; volitant, & immittunt ſe morſu, vnguibus lacerant, & dolorem parentum querulâ voce teſtantur: ſola columba ablatos pullos non dolet, non requirit, & ideò columbæ rectè comparatur Ephraim, quòd negligens ſit ſalutis ſuæ. Sic Hieronymus exponit columbæ inſipientiam, dum ablatos filios neque dolet, neque curat. Aduertunt autem Euthy. & Theoph. in c. 10. Matth. columbas, etſi pullis orbentur, nihilominus ad eoſdem Dominos, & ad eaſdem ædes redire, eſt enim columba, ſicut volatu velociſſima, ita corde tardiſſima, nec magnopere aucupem retia tendentem, aut videre, aut vitare curat, ſed quodammodo ſponte ſuâ in retia, & laqueos ſe immittere videtur. Ea igitur, quam deſcribit Oſeas, dicitur non habens cor, ſumitur autem cor pro mente, vt & vecordes, ſeu excordes dicuntur ſtulti, & è contrà cordati dicuntur prudentes, vt in prima Tuſcul. auctor eſt Cic. & Naſica ille ſapiens dictus eſt corculum. Sine mente igitur columba Iſraelitica cenſetur, quòd auferendum Parentem non præueniat amore, & voluntate, vt teneat, & vt oblata reddat. nam in ſacra Scriptura nomine manus voluntas deſignatur, ſicut plerique intelligunt illud: *Nemo poteſt rapere de manu mea*, de voluntate efficaci. vnde Bern. ſer. 79. in Cant. de ſponſa dicit: fortiter tenet quem diligit, quid hoc tenacius glutino, quod nec aquis eluitur, nec ventis diſſoluitur, nec ſcinditur gladiis? Denique *Aquæ multæ non poterunt extinguere caritatem.* & Sanctus Patriarcha; *Non te dimittam*, inquit, *niſi benedixeris mihi.* ita iſta non vult eum dimittere, & fortè magis, quā Patriarcha id non vult, quia nec pro benedictione quidem; ſiquidem ille benedictione acceptâ dimiſit eum. hæc autem non ſic: nolo, inquit, benedictionem tuam, ſed te: *Quid enim mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram?* Non dimittam te, nec ſi benedixeris mihi, &c. Ecce quomodo prudens anima voluntate teneat, & amore poſſideat, nec amittat. pro qua ſententia videndus erit Gilber. ſer. 1. in Cant. vbi eleganter expendit verba illa ſponſæ: *In lectulo meo per noctes quæram quem diligit anima mea.* Quæ per noctes quærit, inquit ille, nō videtur mihi tam aſpectus, quàm amplexus ſectari; tenere magis optat, quā intueri: bona quidem viſio, ſed adhæſio arctior: nam coniunctæ viciſſim incrementis ſe cumulant gratiarum, &c. Longè aliter ſeducta columba, quæ recedentem ſponſum non comitatur lachrymis, fugientem Patrem non reuocat ſuſpiriis, renuentem Dominum non placat contritione. & ſanè vt hanc denotet ſtultitiam, ſtatim addit ſacer text. *Nunquid non ipſe eſt Pater tuus, &c.* quaſi velit; ſtulte popule hęc reddis Domino vt à te recedat, & cùm ſit amantiſſimus Pater, offendēdo reijcis, & non magis eius abſentiam deploras: vecors profectò columba ſine ſenſu, & prudentia. quam ſtultitiam deplorans Iſai. poſt multa ait cap. 64. *Non eſt qui inuocet nomen tuum, qui cōſurgat, & teneat te.* vbi Hieronymus ait: Inſtar foliorū de arboribus fluximus, propterea nullus inuentus eſt, qui inuocaret nomen tuum, & conſurgat de ruina iniquitatū ſuarum, apprehendere, vel tenere te, dicereque cum

Iſai. 69 nu. 12. Oſe. 7. nu. 11. Ioā. 10. nu. 29. Gen. 32 nu. 26. Cant. 3. num. 1. Iſa. 64. num. 9.

cum ſponſa: *Tenebo illum, & non dimittam illum.*

Hinc factum eſſe intelligo quod Hier. populum ſuum comparauerit ſtruthioni, non ſolum ob crudelitatem, ſed etiam ob ſtoliditatem, quod mihi videntur inſinuare Septuaginta, dum habent: *Filia populi mei incurabilis quaſi ſtruthio.* de illa verò ait Iob: 39. *Priuauit eam Deus intelligentia, nec dedit illi intelligentiam.* Huius autem ſtoliditatis notam in eo deſignauit Plin. quod in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frutice occultauerit, exiſtimet ſe latere. Alij inſipientiam ſtruthionis in eo ponunt, quòd non habeat prudentiam, curam, & ſollicitudinem in educatione filiorum. Alij arbitrantur ſtoliditatem ex eo maximè cerni, quòd ſine delectu quæcunque deglutiat, & nihil magis videatur curare quàm ventris repletionem, vnde lintea, ferrum, lapidéſque deuorat. Pined. verò conijcit inſipientiã ſtruthionis ex eius phyſionomia, quod ſcilicet in tanto corpore paruum caput habeat, & nullum ferè cerebrum; conuenit autem ſtultitia ſtruthionis genti Iudaicæ ex eo quòd caput, & oculos abſcondat, ne videat, & intelligat, inſuperque id, quod aduertit Diodor. debile habere caput, vnde & caput, ac fundamentum facilè amiſit: ideoque Auguſt. pro eo, quod nos legimus: *Priuauit eã Deus intelligentiâ* legit: *Deſpexit eam Deus in ſapientia.* quæ enim Deum deſpexerat gens, & iniqua reddiderat, meritò ab illo deſpicitur, & factus eſt populus ſtultus, & inſipiens; & cum diuinæ literæ teſte Pier. Valer. libr. 25. ſtatim poſt princip. ſtruthionem pro multiuolo homine, & certi nihil ſibi adſciſcente ponant, rectè videtur huic genti conuenire, quæ Deum derelinquens, ſtatim ad idola diuertebat, moxque à Deo percuſſa ad ipſum reuertebatur: & in eo, quòd alas habet, contemplationem videtur referre, & Dei cognitionem, ſed propter vaſti corporis magnitudinem tollere ſe humo nequit, & quæ cæleſtia ſunt, reijcit; vnde & panem de cælo, cæleſtemque panem adumbrantem faſtidiebat, & Deum etiam non niſi factum, & terrenũ volebat, vtque magis illius inſipiẽtia pateret, ſub figura ſtulti animalis, nempe vituli, adorabat; quod prætereà bouillos habet pedes,

Thr. n. 4. n 3.

Iob 39. nu. 17.

A terræque ſemper adhæreſcit interpretatur Heſych. terrena ſolùm diligere, iiſque perpetuò immorari; quod verò Eucher. per huiuſmodi animal hæreticum hominem ſignificari tradit, aptè congruit infideli genti toties à promiſſa fide deficienti. Etenim modò promittebant Deo ſe ſeruaturos fidem, ſed ſtatim deficiebant. nam c. 2. Ioſue dicitur, quomodo nouerant omnia quæ Dei erant, ſed ſtatim mortuo Ioſue, & iis, qui nouerant

B Deum, ſeruierunt Baalim, & dimiſerunt Dominum Deum Patrum ſuorum. In lib. etiam Iudicum cap. 2. dicitur, quo modo Deus flectebatur miſericordia, & audiebat afflictorũ gemitus, & liberabat ſorde, cæde vaſtantium. Poſtquam autem mortuus eſſet Iudex reuertebantur, & multò faciebant peiora quàm fecerant Patres eorum, ſequentes Deos alienos. Itaque infideliſſimi erant, & quotidie deficiebant à fide, quam pollicebantur Deo

C fideliſſimo. Incuria tandem filiorum apertè oſtenditur in ea inclamatione, qua ſuper filios ſuos ſanguinem Chriſti Domini, id eſt, illius effuſionis immaniſſimas pœnas proclamarunt.

Poſſumus inſuper ſtultitiam huius populi deducere ex ea deſcriptione Eccleſ. in c. 27. vbi dicitur: *Stultus vt Luna mutatur.* etenim ſi ſtultitia ex mutabilitate penſatur, quanta fuerit huius populi, conſtat ex Pſal. 77. vbi Eccl. 27 nu. 12.

D dicitur: *Generatio, quæ non direxit cor ſuum, & non eſt creditus cum Deo ſpiritus eius.* Etenim directum cor illud eſt, quod moleſtiarum, ac tentationum procellis irruentibus, haud fluctuat, quinimò firmâ fide, & ſpe in Deum fixum eſt; quod illa generatio nuſquã præſtitit, imò tam leui, ancipitique corde fuit, vt ſimulatque moleſtia aliqua itineris ſeſe offerret, leui, impatiẽtique animo ad querimonias, & lamentationes erumperet, Dei

E cultum defereret, idola quaſi duces ſuos, & Deos amplecteretur, & cùm ſedes promiſſas obtinuiſſet, Baalim, & Aſtaroth haberet. *Neque eſt creditus cum Deo ſpiritus eius.* nõ fixum, ac firmum cor fuit in Dei fide, & cultu, ſed ancipiti, perfidoque animo ei adhæſerunt; cùm enim illi bene eſſet, & felix ſtatus aſpiraret, illum deſerebant; contrà vbi quidquam aduerſi reflaſſet, ad illum ſupplices confugiebant, vt videre eſt multis in locis.

Pſ 77. nu. 10.

A a

in locis, maximè in citato c. 2. lib. Iud. Qui igitur tot vicissitudines subibat, tot varietates habebat, tot mutationes patiebatur, instar lunæ se habebat, & cùm stultus vt luna mutetur, iure lunaticus populus stultus hoc in loco decantatur.

Stultus, & insipiens prætereà dicitur, vtpote qui in extremam incidit insipientiam, vt diceret, non esse Deum, sicut ait Dauid Psalm. 13. *Dixit insipiens in corde suo; Non est Deus.* nam quod Psal. ille de Hebræis sit intelligendus, licet ipsi Hebræi, vt solent sicubi grauius in eos reperiatur vituperatio, in Gentiles dictum esse contendant, & in eos, à quibus captiui abducti sunt, & sic in hoc loco faciant, tamen patet ex D. Paulo hunc Ps. de Iudæis esse intelligendum; nam cùm ibi ex hoc Psal. testimonium protulisset: *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis.* subiungit, dicens: *Scimus quod quæcunque lex loquitur, vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo.* quod verò dicitur, *corrupti sunt*, ad Iudæos necessariò videtur pertinere, tum ex Paulo, tum quia in lib. Iud. vbi sacer Autor volens ostendere facilem Iudæorum animum, & ad idololatriam propensum, his vtitur verbis in c. 2. *Postquam autem mortuus esset Iudex, reuertebantur, & multò peiora faciebant, quam fecerant Patres eorum.* vbi Septuaginta habent; *Et rursus corrumpebantur plusquam Patres eorum, vt irent post Deos alienos.* imò & in hoc Cant. vers. præcedenti plerique dicunt, vt vidimus, *corruperunt se*, pro eo quod nos habemus, *peccauerunt ei* Insuper & 2. Paral. 27. vbi sermo est de Ioathan: *Fecit rectum coram Domino iuxta omnia, quæ fecit Osias pater eius, sed non est ingressus in templum Domini, & adhuc populus corrumpebatur* Sic Septuaginta transtulerũt, quod D. Hier. *Et adhuc populus delinquebat.*

Rom 3. nu. 19.

Iud. 2. nu. 19.

2. Par. 27. n. 2.

Quod si velis rationem cur corrupti dicantur Iudæi? Reddit eam Chrysost. ad dictum locum Psalm. dicens: *Corrupti sunt*, quia corruptionem aduersus incorruptibilem inueterunt, & *mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis*: hominis mente corrupti, &c.

Abominabiles deinde *facti sunt*, ex abominationibus, quas coluerunt: *similes enim* A *fiunt, qui faciunt ea.* nam abominationes in Scriptura idola dicuntur, vt posteà videbimus n. 16. & dicuntur abominabiles ab abominationibus; sicut vani à vanitatibus. vnde per Hieremiam ait Deus: *Quid inuenerunt Patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt?* Facit etiam & ea querela Dei n. 6 eiusdem Psalm. quando ait; *Dominum non inuocauerunt; ibi trepidauerunt timore, vbi non erat timor* Vbi si timorem ex sacræ Scripturæ acceptatione pro Deo interpreteris, planus erit sensus, satisque sit pro nunc locus ille Genes. 31. *Nisi Deus Patris mei Abraham, & timor Isaac adfuisset mihi.* & paulò post: *Iurauit ergo Iacob per timorem patris sui Isaac*, hoc est, per Deum Isaac. Sensus ergo erit, quod verum Deum non inuocauerunt, quod suprà dixerat num 4 omnes defecerunt, & gentium Deos coluerunt, quæ verum Deũ non habent, cùm verus Deus in generatione iusta sit, hoc est, tantùm in Iudæa, & apud Israelitas; facit tandem & vltimus versus: *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Enarratis enim causis, ob quas in captiuitatem ductus erat Israel, eidem salutem optat, & libertatem, captiuitatis scilicet quam sub Philistæis verisimile est multos esse perpessos, vel quam præuidet in Babylone, vel apud Assyrios, vel tandem maximam sub peccato, cuius assertorem suspirat, & inclamat salutarem Dei Filium. Ex quibus iam patet, Iudæorum populum fuisse illum insipientem, qui ausus est mente concipere dementis cogitationem, quam efferre non est ausus, cùm pudor, ac timor prohibuerit, rem scilicet naturaliter cognitam, & quam animus ad rationem flectens in dubitationem minimè vocaret, cùm illi faciliùs esset dubitare, an ipsemet viuat, vt de se affirmauit Aug. 1. confess. quàm vtrum sit, & viuat veritas illa æterna, cuius sempiterna virtus & diuinitas in suis operibus dignoscitur, & legitur, & ne creaturæ, quæ tacitæ voces sunt Creatoris, in stultum negantem Deum insurgerent, verbis, & sermone palàm edicere de mentis stultitiam non est ausus, sicut notauit Chrysost. Didym. Aug. hic, & 5. de ciuit. c. 9. & Hilar. in Psalm. 52. Videndusque erit idem

Ps. 113.

Hier. 2. num. 5.

B

C

D

E

idem Chrysost. tom. 1. ad illa verba Isai. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israel autem me non cognouit.* vbi optimè ostendit, stultitiam populi, dum non cognouit eum Dominum, qui Sole illustrior, magisque conspicuus est.

Iure insuper dicitur populus hic stultus, & insipiens, quia sapientia consistit in Dei cultu, & timore, sicut nos latiùs dicemus posteà; modò verò probatur ex illo Deuter. 10. vbi ita habetur: *Nunc Israel, quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum, ac seruias in toto corde?* Hæc igitur sunt quæ vult Deus sibi ab hominibus reddi: stultus proinde, & insipiens, à quo Deus tam pauca, & facilia postulat, vt multa, & amplissima reddat bona; ipse verò multa mala reddit Domino, à quo pleraque acceperat bona, & plurima adhuc posset expectare. Audiamus quid Oleast. ad dicta verba addat: pauca & facilia valdè sunt, quæ Dominus à nobis petit: multa verò & magna, quæ pro horum paucorum obseruantia præstabit; sed tale est hominum ingenium, vt neque hæc pauca, & facilia seruet. & tria sunt, quæ ex te petit hic, nempe vt timeas eum, vt ambules per omnes vias eius, vt diligas eum ex toto corde, quibus nihil potest esse facilius. Melius profectò August. ser. 59. de verbis Domini in princip ait: Colimus Deum, & colit nos Deus, sed nos sic Deum colimus, vt non eum, meliorem faciamus. Colimus enim eum adorando, non arando; ille autem colit nos tanquam agricola agrū: quod ergo nos ille colit, meliores nos reddit, quia & agricola agrum colendo facit meliorem, & ipsum fructum in nobis quærit, vt eum colamus. Cultura ipsius est in nos, quòd non cessat verbo suo extirpare semina mala de cordibus nostris, aperire cor nostrum aratro sermonis, plantare semina præceptorum, expectare fructum pietatis Et fructus noster nos illum ditiorem facit, sed nos beatiores, &c. Stultus proinde, & insipiens populus, qui reddit Deo idololatriam, & iniurias, cùm timorem, amorem, & cultum deberet reddere.

Vel etiam potest hic locus referri ad illum alium nu. 15. vbi populus hic veluti brutus equus incrassatus, impinguatusque dicitur recalcitrasse. *Sapientia vero non inuenitur in terra suauiter viuentium* Iob. 28. vbi Hieronymus ait: Hanc sapientiam non habet quispiam, nisi carnem suam crucifixerit cum vitiis, & concupiscentiis Galat. 5. & consuetuter dicti sunt viuere illi, qui nullo iugo disciplinæ teneantur, & effrenes, ac præcipites in labem prorumpunt vitiorum, comedentes, & bibentes surrexerunt ludere, & veluti impinguati equi calces Domino impegerunt, indeque iure merentur dici stulti, & insipientes.

Vel etiam hæc stultitia, & insipientia pensanda erit ex illo Deuter. 4. *Scitis quod docuerim vos præcepta, atque iustitias, sicut mandauit mihi Dominus Deus meus, sic facietis, & obseruabitis, & implebitis opere: hæc est enim vestra sapientia, & intellectus coram populis, vt audientes vniuersa præcepta hæc, dicant: En populus sapiens, & intelligens* vbi notandum est, verbum Hebr. *hochmah*, quod sapientiam vertit interpres, propriè significare scientiam agendorum, vt loci sensus sit, quem ponit Oleast. hæc præcepta sint sapientia, & intelligentia vestra, per quæ si actiones vestras dirigatis, videntes vestra opera recta, cum prudentia facta, commendabunt sapientiam vestram. Sic ille. Quid mirum igitur si appelletur populus stultus, & insipiēs, qui à sapientia legis longè recedens insipientum mores secutus fuerat; vnusquisque enim ex operibus suis, ait idem Oleast. commendatur, vt arguitur. vnde, & iudicia Dei appellantur præcepta, quæ si quis seruauerit, iudicabitur sapiens, vtpote qui iudicia Dei sequatur; sin minus stultus, cùm à recto iudicio recedat, & ea, quæ in Scriptura illi tradita sunt ad salutem, in mortem sibi conuerterit, proindeque ei aptatur illud Psal. 68. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalū. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua.* vbi Origenes per mensam Iudæis oppositam scripturam interpretatur, in qua Dei verba, & præcepta veluti salutares epulæ proponuntur; at impij, & prauo, ac corrupto stomacho, labores eos in venenum, noxiumque humorē conuertebant. Cùm tamen eadem mensa ad fide-

Deu. 10 nu. 12.
Iob 28. nu. 13.
Galat. 5. n. 24.
Deut. 4. num. 5.
Deut. 9. nu. 24.

in locis, maximè in citato c. 2. lib. Iud. Qui igitur tot vicissitudines subibat, tot varietates habebat, tot mutationes patiebatur, instar lunæ se habebat, & cùm stultus vt luna mutetur, iure lunaticus populus stultus hoc in loco decantatur.

Stultus, & insipiens præterea dicitur, vtpote qui in extremam incidit insipientiam, vt diceret, non esse Deum, sicut ait Dauid Psalm. 13. *Dixit insipiens in corde suo; Non est Deus.* nam quod Psal. ille de Hebræis sit B intelligendus, licet ipsi Hebræi, vt solent sicubi grauius in eos reperiatur vituperatio, in Gentiles dictum esse contendunt, & in eos, à quibus captiui abducti sunt, & sic in hoc loco faciant, tamen patet ex D. Paulo

Rom 3 num. 19. hunc Ps. de Iudæis esse intelligendum; nam cùm ibi ex hoc Psal. testimonium protulisset: *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis.* subiungit, dicens: *Scimus quod quæcunque lex loquitur, vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo.* C quod verò dicitur, *corrupti sunt*, ad Iudæos necessariò videtur pertinere, tum ex Paulo, tum quia in lib. Iud. vbi facer Autor volens ostendere facilem Iudæorum animum, & ad idololatriam propensum, his vtitur verbis in c. 2. *Postquam autem mortuus esset Iudex,*

Iud. 2. num. 19. *reuertebatur, & multò peiora faciebat, quam fecerant Patres eorum.* vbi Septuaginta habent: *Et rursus corrumpebantur plusquam Patres eorum, vt irent post Deos alienos.* imò D & in hoc Cant. vers. præcedenti plerique dicunt, vt vidimus, *corruperunt se*, pro eo quod nos habemus, *peccauerunt ei* Insuper & 2. Paral. 27. vbi sermo est de Ioathan:

2. Par. 27. n. 2. *Fecit rectum coram Domino iuxta omnia, quæ fecit Osias pater eius, sed non est ingressus in templum Domini, & adhuc populus corrumpebatur* Sic Septuaginta transtulerũt, quod D Hier. *Et adhuc populus delinquebat.*

Quod si velis rationem cur corrupti dicantur Iudæi? Reddit eam Chrysost. ad dictum locum Psalm. dicens: *Corrupti sunt*, E quia corruptionem aduersus incorruptibilem inuexerunt, & *mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis*: hominis mente corrupti, &c.

Abominabiles deinde *facti sunt*, ex abominationibus, quas coluerunt: *similes enim*

A *fiunt, qui faciunt eas.* nam abominationes in Scriptura idola dicuntur, vt posteà videbimus n. 16 & dicuntur abominabiles ab abominationibus; sicut vani à vanitatibus. vnde per Hieremiam ait Deus: *Quid inuenerunt Patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt?* Facit etiam & ea querela Dei n. 6 eiusdem Psalm. quando ait: *Dominum non inuocauerunt; ibi trepidauerunt timore, vbi non erat timor* Vbi si timorem ex sacræ Scripturæ acceptatione pro Deo interpreteris, planus erit sensus, satisque sit pro nunc locus ille Genes. 31. *Nisi Deus Patris mei Abraham, & timor Isaac adfuisset mihi.* & paulò post: *Iurauit ergo Iacob per timorem patris sui Isaac*, hoc est, per Deum Isaac. Sensus ergo erit, quod verum Deum non inuocauerunt, quod suprà dixerat num 4 omnes defecerunt, & gentium Deos coluerunt, quæ verum Deũ non habent, cùm verus Deus in generatione iusta sit, hoc est, tantùm in Iudæa, & apud Israelitas; facit tandem & vltimus versus: *Quis dabit ex Sion salutare Israel?* Enarratis enim causis, ob quas in captiuitatem ductus erat Israel, eidem salutem optat, & libertatem, captiuitatis scilicet quam sub Philistæis verisimile est multos esse perpessos, vel quam præuidet in Babylone, vel apud Assyrios, vel tandem maximam sub peccato, cuius assertorem suspirat, & inclamat salutarem Dei Filium. Ex quibus iam patet, Iudæorum populum fuisse illum insipientem, qui ausus est mente concipere dementis cogitationem, quam efferre non est ausus, cùm pudor, ac timor prohibuerit, rem scilicet naturaliter cognitam, & quam animus ad rationem flectens in dubitationem minimè vocaret, cùm illi faciliùs esset dubitare, an ipsemet viuat, vt de se affirmauit Aug. 1. confess. quàm vtrum sit, & viuat veritas illa æterna, cuius sempiterna virtus & diuinitas in suis operibus dignoscitur, & legitur, & ne creaturæ, quæ tacitæ voces sunt Creatoris, in stultum negantem Deum insurgerent, verbis, & sermone palàm edicere de mentis stultitiam non est ausus, sicut notauit Chrysost. Didym. Aug. hic, & 5. de ciuit. c. 9. & Hilar. in Psalm. 52. Videndusque erit idem

Ps. 113. Hier. 2. num. 5.

idem Chryſoſt. tom. 1. ad illa verba Iſai. A *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui: Iſrael autem me non cognouit.* vbi optimè oſtendit ſtultitiam populi, dum non cognouit eum Dominum, qui Sole illuſtrior, magisque conſpicuus eſt.

Iure inſuper dicitur populus hic ſtultus, & inſipiens, quia ſapientia conſiſtit in Dei cultu, & timore, ſicut nos latiùs dicemus poſteà; modò verò probatur ex illo Deuter. 10. vbi ita habetur: *Nunc Iſrael, quid Dominus Deus tuus petit à te, niſi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum, ac ſeruias in toto corde?* B Deu. 10 nu. 12. Hæc igitur ſunt quæ vult Deus ſibi ab hominibus reddi: ſtultus proinde, & inſipiens, à quo Deus tam pauca, & facilia poſtulat, vt multa, & ampliſſima reddat bona; ipſe verò multa mala reddit Domino, à quo plerąque acceperat bona, & plurima adhuc poſſet expectare. Audiamus quid Oleaſt. ad dicta verba addat: pauca & facilia valdè ſunt, quæ Dominus à nobis petit: multa verò & magna, quæ pro horum paucorum obſeruantia præſtabit; ſed tale eſt hominum ingenium, vt neque hæc pauca, & facilia ſeruet. & tria ſunt, quæ ex te petit hic, nempe vt timeas eum, vt ambules per omnes vias eius, vt diligas eum ex toto corde, quibus nihil poteſt eſſe facilius. Melius profectò Auguſt. ſer. 59. de verbis Domini in principio ait: Colimus Deum, & colit nos Deus, ſed nos ſic Deum colimus, vt non eum, meliorem faciamus. Colimus enim eum adorando, non arando; ille autem colit nos tanquam agricola agrū: quod ergo nos ille colit, meliores nos reddit, quia & agricola agrum colendo facit meliorem. & ipſum fructum in nobis quærit, vt eum colamus. Cultura ipſius eſt in nos, quòd non ceſſat verbo ſuo extirpare ſemina mala de cordibus noſtris, aperire cor noſtrum aratro ſermonis, plantare ſemina præceptorum, expectare fructum pietatis Et fructus noſter non illum ditiorem facit, ſed nos beatiores, &c. Stultus proinde, & inſipiens populus, qui reddit Deo idololatriam, & iniurias, cùm timorem, amorem, & cultum deberet reddere.

Vel etiam poteſt hic locus referri ad illum alium nu. 15, vbi populus hic veluti brutus equus incraſſatus, impinguatuſque dicitur recalcitraſſe. *Sapientia vero non inuenitur in terra ſuauiter viuentium* Iob. 28. vbi Hieronymus ait: Hanc ſapientiam non habet quiſpiam, niſi carnem ſuam crucifixerit cum vitiis, & concupiſcentiis Galat. 5. & conſuauiter dicti ſunt viuere illi, qui nullo iugo diſciplinæ teneantur, & effrenes, ac præcipites in labem prorumpunt vitiorum, comedentes, & bibentes ſurrexerunt ludere, & veluti impinguati equi calces Domino impegerunt, indeque iure merentur dici ſtulti, & inſipientes. Iob 28. nu. 13. Galat. 5. n. 24.

Vel etiam hæc ſtultitia, & inſipientia penſanda erit ex illo Deuter. 4. *Scitis quod docuerim vos præcepta, atque iuſtitias, ſicut mandauit mihi Dominus Deus meus, ſic facietis, & obſeruabitis, & implebitis opere: hæc eſt enim veſtra ſapientia, & intellectus coram populis, vt audientes vniuerſa præcepta hæc, dicant: En populus ſapiens, & intelligens.* vbi notandum eſt, verbum Hebr. *chochmah*, quod ſapientiam vertit interpres, propriè ſignificare ſcientiam agendorum, vt loci ſenſus ſit, quem ponit Oleaſt. hæc præcepta ſint ſapientia, & intelligentia veſtra, per quæ ſi actiones veſtras dirigatis, videntes veſtra opera recta, cum prudentia facta, commendabunt ſapientiam veſtram. Sic ille. Quid mirum igitur ſi appelletur populus ſtultus, & inſipiẽs, qui à ſapientia legis longè recedens inſipientum mores ſecutus fuerat; vnuſquiſque enim ex operibus ſuis, ait idem Oleaſt. commendatur, vt arguitur. vnde, & iudicia Dei appellantur præcepta, quæ ſi quis ſeruauerit, iudicabitur ſapiens, vtpote qui iudicia Dei ſequatur; ſin minus ſtultus, cùm à recto iudicio recedat, & ea, quæ in Scriptura illi tradita ſunt ad ſalutem, in mortem ſibi conuerterit, proindeque ei aptatur illud Pſal. 68. *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributionem, & in ſcandalū. Obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua.* vbi Origenes per menſam Iudæis oppoſitam ſcripturam interpretatur, in qua Dei verba, & præcepta veluti ſalutares epulæ proponuntur; at impij, & prauo, ac corrupto ſtomacho, labores eos in venenum, noxiumque humorẽ conuertebant. Cùm tamen eadem menſa ad fide- C D E Deut. 4. num. 5. Deut. 9. nu 24.

les deueniens salubriter pascat eorum mentes; quæ maior autem potuit esse stultitia, quàm in proprium malum conuertere ea, quæ in commodum fuerant concessa? Quia verò ipsi impiè stultitiam affectarunt. Apud Isai 29. num. 10. *Miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, Prophetas, & Principes vestros, qui vident visiones, operiet.* Nunquid *& erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati, quem cùm viderint scientes literas, dicent: Lege istum: & respondebit: Non possum, signatus est enim.* Vides caliginem, & lethargum Iudæorum? Vt Scripturæ sensum nequeant percipere, qui cùm possent noluerunt? Caliginé etiam, & mentis obscuritatem, qua diuinitus sunt perfusi Iudæi, describit Isai 6. dum ait, vidisse se Deum super solium excelsum, & eleuatum, & concludens ait: *Domus repleta est fumo* Isai. 6. nu. 4. hanc fumi obscuritatem, mentis cæcitatem Iudæorum esse ait Tertull. in apologet. & lib. 3. cont. Marcion. c. 6. in hunc modum: Hanc obtusionem sensuum salutarium meruerant labiis diligentes Deum: corde autem longè absistentes ab eo, &c. vnde quia mente cæci, & corde penitus obtusi non viderunt Solem, sicut ponderat Aug. l. 1. de consen. Euang. c. 13. & 18. de ciu. c. 35. vbi ait: Multi Iudęorũ, quē voluerũt venisse, nõ agnouerunt, excęcati in cordibus suis, præcedẽtibus meritis suis, &c. Vidẽdus deniq; Adrian. Finus l. 7. c. 35. cũ ait, in synagogis Iudæorum eos, qui Moysis libros populo ad audiendum parato legunt, post lectionem faciem obtegere volumine; idéque fieri à multis aliis; confitentes vtique dicta cæremonia cæcos se, obtusos, & stultos ad intelligendam sacram Scripturam, factóque suo confitentes quod literis docuit Paulus 2. Cor. 3 n. 14. *Obtusi sunt sensus eorũ.* vnde vsque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum, quis proinde non dicat cum Moyse, populum hunc stultum admodum esse?

Stultus insuper, & insanus populus; qui doctrinam Domini non percepit, neque didicit quantum malum sit, iniqua Deo reddere, quod eos docuit Moyses Deut. 9. quãdo post enarratas offensas, quæ contra Dominum commiserant, ait: *Semper fuistis rebelles, à die, qua nosse vos cœpi, & iacui coram Domino quadraginta diebus, ac noctibus, quibus eum suppliciter deprecabar, ne deleret vos, vt fuerat comminatus: & orans dixi: Domine Deus, ne disperdas populum tuum, &c.* qua in re, vt bene notauit Oleast. voluit Moyses docere, quanti constiterit peccatorum remissio, vt ea deinceps cauerent, & cùm hoc illis proposuerit iam Moyses, miratur modò eorum insaniam, & stultitiam, qui tam facilè ad eadẽ peccata redirẽt.

Nunquid non ipse est Pater tuus? Cùm populum stultum, & insipientem dixerit Moyses, id iam probat in sequentibus verbis, *Nunquid non ipse est Pater, &c.* videtur enim carpere in eis quod ignorauerint id, quod animalia etiam percipiunt, parentes scilicet quos homo tantùm nescit, dum sub rudi, & omnino stulta est infantia, & mens respondet corpori: ita vt sicut istud paruulum, & debile prorsus est; ita mens, & intellectus minimè operetur, sed sub ignorantia delitescat. quod prosequitur Augustinus tom. 7. lib 1. de peccat. mer. & remis. contra Pelag. cap. 8. dicens: Poterat Deus, quod multis etiam pecoribus præstitit, quorum pulli, quamuis sint paruuli, neque accedentibus corporis incrementis, etiam mente proficiant, quoniam rationalem animam non habent, tamen etiam minutissimi, & currunt, & matres agnoscunt, nec sugendis vberibus cura, & ope admouentur aliena, sed ea ipsi in maternis corporibus loco abdito posita mirabili facilitate nouerunt. Contrà homine nato, nec ad incessum pedes idonei, nec manus saltem ad scalpendum habiles, & nisi opere nutrientis admotis labris papillæ vberis ingerantur, nec vbi sunt sentiunt, & iuxta se iacentibus mammis, magis possunt esurientes flere, quàm sugere. Proinde infirmitati mentis congruit hæc omnino infirmitas corporis. Similia habet lib. 22. de ciuit. c. 22. de huiusmodi ignoratione. Ad hanc ergo videtur allusus Moyses, dum in memoriam reuocat, quod Deus sit Pater: ipsi verò huius rei obliti, & ignari quasi rudes infantes tam iniqua illi reddiderunt. Huiusmodi autem commemoratio titulorum, quibus ad Dei obsequium tenebatur gens illa, acerrima profectò est obiurgatio: vnde de simili dicit Terent.

Terent. in Andr. ſcen. 1. Iſthæc commemoratio quaſi exprobratio eſt. & Senec. in re ſimili dixit lib. 7. de beneficiis cap. 25. Non eſt iſta admonitio, imò conuitium, quod benè merentur ingrati. vnde & Deus exprobrauit Dauidi poſt adulterium, & homicidium, quæ in eum contulerat beneficia.

Pater. Appellatio iſta, & poteſtatis eſt, & pietatis, ait Tertul. lib. de Orat. c. 20. dicitur autem hoc in loco Deus Pater ratione creationis: vt bene aduertit interlinealis, cùm habet: Pater creatione, non generatione. quod etiam notauit Ioan. Steph. Durant. lib. 2. de rit. Eccleſ. Cath. c. 48 vnde S. German. in theoria rerum Eccleſiaſt. ait: Tunc ô homo cùm Deum Patrem appellas, rectè dicis: is enim noſtrûm Pater, & Creator eſt. & iterum: Deus re vera Pater omnium noſtrûm eſt, quaſi omnes conſeruans. & in hoc ſenſu Deus dicitur Pater pluuiæ, Iob 38. & ad Eph. 1. n. 17. Deus dicitur Pater gloriæ. vbi
Iob 38. nu. 28. videndus eſt Cornelius à Lapide. Et in eodem Diuus Franciſcus, teſte Magiſtro conformitatum lib. 1. conf. 12. §. 30. omnes creaturas appellabat ſorores, eò quòd tam à Deo ſint productæ, quàm homo, & in eodem veluti gradu ab eo emanauerint. quo ad corpus, excepto formationis modo. quibus ſimilia habet Philo lib. de decalogo, cùm pōderat omnes creaturas velut germanas eſſe ratione vnius patris. Eodem denique ſenſu etiam Iacob cap. 1 appellauit Deum Patrem luminum i. Angelorum, prout vbi exponit Didym. Alex. vbi videnda ſunt, quæ diximus.
Iacob. 1. n. 17. Dicitur autem peculiari ratione pater iſtius gentis, quam ſibi adoptauit, cui dicit Iſai 1. n. 2 *Filios enutriui, & exaltaui*. Vbi D. Chryſoſt. to. 1. ait: Non commune illud in omne hominum genus collatum beneficium opponit ipſis, cuiuſmodi erat, quod eſſent geniti, ſed inſigne quoddam ac præcipuum, nempe quia in filios adoptati eſſent.

Deinde aduertendum eſt, nomen Patris non creationem duntaxat, nudámque importare, ſed gubernationem ſimul, imò & præcipuè, ni fallor; idque deduco ex Matth.
Matth. 6. n. 32. cap 6. vbi Chriſtus Dominus dixit: *Scit Pater veſter, quia his omnibus indigetis*. vnde
Epheſ. 4. nu. 6. Epheſ. 4 *Vnus Deus, & Pater omnium qui eſt ſuper omnia, & in omnibus*, curans ſcilicet domum ſuam, & omnes res ad illam ſpectātes, & neceſſarias, ſicut ibi annotarūt Chryſoſt. & Theod. & ſanè in Scriptura Pater hanc ſingularem curam denotat; ſic enim ex plurimorum mente, Dauid vocauit Moyſem, & Aaronem Hebræi populi Patres Pſ. 77. & Moyſes appellat Ioſeph quaſi Patrem Pharaonis, & Pſalm. 102. dixit Dauid: *Quomodo miſeretur Pater filiorum, miſertus eſt Dominus timentibus ſe*. Hebr. *Sicut diligit Pater, & viſceratur Pater*, intimo ſcilicet affectu, qui in viſceribus eſt, tangitur, & cōmouetur. vnde Chryſoſt. lib. 1. de prouid. expendit, Deum nobis eſſe, ac dici Patrem, & matrem, quod nos Paterno, & materno pleno æſtimationis, & teneritudinis amore proſequatur, & totam curam noſtri habeat, & omnimodam; cùm verò ex Ariſt. 1. Econom. c. 2. matris ſit nutrire, & Patris erudire; matris lac præbere, Patris verò neceſſaria prouidere: ſeſe Patrem, matremq; appellans Deus, vtrumque nobis munus impendere teſtatur, iuxta illud Pſal. 102. vbi vtrumque illi nomen, & pondus amoris tribuitur: *Benedic anima mea Domino, & ne obliuiſcaris omnes retributiones eius*. Hebr. *Genuflecte in teneritudine tua anima mea lehouah, & nunquam obliuiſcaris ablactationum, feſtinationum, redditionum, maturitatum eius*, quæ omnia maximam curam denotant in Deo parente, à quo didicit Paulus quando dixit, 1. Theſſal. 2. *Facti ſumus in medio veſtri tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos*. vbi ex Theop. Theod. & Anſ. parens, & nutrix ſimul intelligitur, imò, & vtriuſque amor exprimitur, idq; videtur inſinuare Syriacus, dicēs: *Fuimus inter vos manſueti, & tāquā nutrix, quæ diligit filios ſuos*. vnde ſtatim addit Apoſtolus: *Ita deſiderātes vos, auidè volebamus tradere vobis nō ſolùm euangelium Dei, ſed etiā animas noſtras* vbi ſi Græcus cōſulatur text. pro *deſiderātes* habetur. *Eimiromeni*, id eſt, obiecti, colligati, detenti cupidine veſtra: & Theoph exponit: Ita eſt euangelium impertiri honorificētius, animam autem impendere, adeoque vitam difficiliùs eſt, vehementioriſque, ac veluti magis inſanientis. vbi aduertendum eſt, inſanum dici amorem Parentum, quod conſonat dictis à Platone, vbi maniam appellauit

Pſ. 77 n. 5. Pſ. 102. nu. 13. Pſ 102. n. 1. 1. Theſſ. 2 n. 3. 7

lit. Licet autem Deus Pater creaturarum A sit in hoc sensu, atque etiam gentium omnium, peculiatiter tamen dicitur Pater gentis Hebrææ; vnde Exod. 4 dicitur: *Primogenitus meus Israel*. ex quo loco præsentem nostrum explicat Rupert. & Theod. cùm ait: eùm te seruum possedit, sed adoptionem tibi largitus, & Pater est vocatus cum immutauerit te, & renouauerit in adoptionem, vt etiam primogenitum te vocaret.

Exod. 4 num. 22.

Qui possedit te. Hoc verbum possidendi B in prima matre reperitur, quando dixit Genes. 4. *Possedi hominem per Deum*. & ad prolis productionem pertinet; nam in Hebræo est Kanecha, quod inter cætera significat tanquam in nido positum exclusit: & sanè filius est quasi parentum possessio, & suppellex, vnde iure naturæ est Patris in filium potestas, hincque Patres vocantur Domini, vt Sap. 11. & Eccles. 23. indéque factum est vt Persæ (teste Aristotel. in Politic.) liberis C vterentur quasi seruis; inde etiam Sclaui (teste Accurs.) filios arbitrio suo vendebant, & occidebant.

Gen. 4. num. 1.

Sap. 11. nu. 25. Eccl. 23 num. 1.

Aliquando etiam verbum possidendi creationem indicat, vt patet Psal. 138. *Tu possedisti renes meos* hoc est, creasti, & creando possedisti. & Gen. 14. *Benedictus Abraham Deo excelso, qui creauit cælum, & terram*. Heb. *Kone*, id est, possessor, qui possedit: vel comparauit, creando scilicet. & eodem c. n. D 22. *Possessorem cæli, & terræ* vbi 70. vertût: *Qui creauit cælum, & terram*. & Psal. 103. *Impleta est terra possessione tua*, id est, creatura tua, sicque habet editio Romana vetus. Et profectò apud Hebræos possidere, creare, atque etiam gignere eodem verbo *Kanah* significantur, & quia idem verbum significat etiam emere, vt patet Genes. 25. vbi habetur, *De agro, quem Kanah*, id est, emit *Abraham à filiis Heth*. posset etiam hoc in loco E verti: *Qui emit te*, sicut notauit Oleast. emerat siquidem Deus Iudæos ab Ægyptiis, redimendo eos, vt idem Deus dixit Exod. 6. *Eruam de seruitute, & redimam in brachio excelso* & Deut. 7. *Eduxit vos Dominus in manu forti, & redemit de domo seruitutis, & de manu Pharaonis*. similia habentur Deut. 9. nu. 26. & 13. nu. 5. & 21. nu. 8 & 2. Reg 7. n. 23. & 2. Esd. 1. n. 10. Esth. 13. n. 16.

Ps. 138. nu 13. Gen 14 nu. 19.

Ps. 103. nu. 24.

Gen. 25 nu. 10.

Exod. 6 num. 6. Deut. 7 num. 8.

Psalm. 76. n. 16. & alibi sæpè, ideóque hoc in loco ex Hebræo legit Caiet. *Emptor tuus*. idque explicans ait: Commemoratur beneficium redemptionis ex seruitute Ægyptiaca, non pretio pecuniæ, sed miraculorum. Et Procop. eleganter: Qui ex manu hostium seruum eripuit, iure vtique tenet, quem redemit, ex fictitiis verò Dijs te asseruit, ne tamen herum serui, verum Patrem filij vocat, qui ob id primogenitus vocatur, ipsomet dicente: *filius meus primogenitus Israel*. Vatab. legit: *Qui te comparauit*, explicat verò dicens, asseruit in libertatem, alludit ad seruitutem Ægyptiacam. Carthus. mixticè, possedit per fidem, & gratiam quandiu ei seruisti. cui accedit Interlinealis, dicens: possedit per fidem, expulsis erroribus, vel possedit te iure sui vniuersalis dominij, quoniam ipse est omnium Dominus, etiam iniquorum, de iure, & si non de facto, imò, & de facto, quantum ad hoc quod ei resistere nequeunt, & suam in eis, dum vult, voluntatem exercet; vnde de Oolla, & Ooliba per Ezech. testatur, *Et habui eas*. Ezech. 23.

Ezech. 23. n. 4.

Vel *possedit* te conseruando in esse, quandiu subsistis, sine cuius manutenentia nec ad momentum posses subsistere, ita Carthus. Rupert. verò sic explicat, possedit vt Dominus, fecit vt figulus, creauit vt Deus, fuerit tibi hoc commune cum cæteris gentibus, quod fecit, & quod creauit; at singularis beneficij est quod possedit. Quanto ad proprietatem vocum, vel distinctionem sensuum magnæ est potentiæ quod possedit, maioris quod fecit, maximę quod creauit: è contratio, magnę fuit gratiæ quod creauit, maioris quod fecit, maximæ quod possedit; sic Rupert. in verbis ludit, per allusionem ad beneficia.

Fecit. Etsi de more Scripturæ superius verbum hoc posterius declaret, nihilq; noui secum importet, possumus tamen hoc explicare ex illo Psalm. 149. *Lætetur Israel in eo, qui fecit eum*. quod Hebræi exponunt, exaltauit extulit, ornauit, magnum fecit; hoc enim in fine superioris Psalm. posuerat, cùm dixit: *Exaltauit cornu populi sui*. afferúntq; exemplum, in quo facere, idē sit quod ornare, & magnum facere ex 1. Reg. 12. *Dominus qui fecit Moysen, & Aaron, & eduxit Patres nostros de Ægypto*. nec repudianda explicatio.

Ps. 149. num. 2.

1. Reg. 12. n. 16

ratio, quæ etiam Apoſtolico vſu confirma- A
tur: ſic namque Paulus Hebr. 3. dixit, Chriſtum fidelem eſſe ei qui fecit illum, ſcilicet Apoſtolum, & Pontificem; hoc enim repetendum eſt ex verſu præcedenti, vnde Vatab. vertit, *Qui conſtituit illum*; alij verò: *Qui præfecit illum*, nimirum qui illum prætulit, & exaltauit. quæ explicatio iuuat maximè contra Hæreticos Arrianos aſſerētes, Dei Filium factum eſſe. & in hoc ſenſu conuenit profectò verbum faciendi peculiari ratione B
huic populo. nam in hac gente ornanda, illuſtranda, præficienda, & exaltanda multùm operæ, ac ſumptus poſuit Deus: neque enim communibus tantùm cæterarum gētium beneficiis eam proſecutus eſt, ſed ſingulariter aſſumens, & ſeligens in peculium ſibi de cūctis populis, ſegregánſque in gentem ſanctam, & regnum ſacerdotale, vt dicitur Exo. 19. portans denique ſuper alas aquilarum, Exod. 19.n.4. ſingulari illos ſtudio ſemper fouit; honore C
prætulit, & facultatibus auxit, adeò vt quia Deus in hoc ſenſu fecit hanc gentem, opus Dei dicatur Iſai. 29. *Hæc dicit Dominus ad domum Iacob, qui redemit Abraham: non modo cōfundetur Iacob, nec modò vultus eius erubeſcet, ſed cùm viderit filios ſuos opera manuum mearum, &c.* & c. 45. *Interrogate me ſuper filios meos, & ſuper omne opus manuum mearum mandate mihi.* & c. 68. *Et nunc Domine Pater noſter es tu, nos vero lu-* D
tum, & fictor noſter es tu, & opera manuum tuarum omnes nos. Etenim cùm reliquæ gentes fuerint per creationem facturæ Dei, fuerunt tamen veluti ſilueſtres labruſcæ, erraticæque vites, & infructuoſæ, aſperè, horridè, atque inordinatè diſperſæ: at populus Iſrael, fuit quaſi vinea ex ſelectis à Deo ſurculis, & plantis depacta in cornu filio olei, id eſt, in montoſa Paleſtinæ terra fluente lac, & mel, & præcipua terrarum omnium, quam E
Deus ſemper inquiſit, & oculi illius in ea ſunt à principio anni vſque ad finem eius, quam Deus ſepiuit, & lapides elegit ex illa, planta. it eam elec... & ædificauit turrim, &c. Proindéque non immeritò dicitur fecisſe Deus eam gentem, imò quia ſic fecit, dicitur illi facta, & in hoc ſenſu explicat A-gell. verbum iſtud, cùm ait: fecit, adhuc tenetam ſeruauit, & ſuſtulit, & ita ferè Caiet.

Iſai. 29 nu. 22.
Iſai 45. nu. 11.
Iſai. 68 num. 8.
Iſai. 4. num. 1.
Deut. 11.n.10

Niſi fortè velimus hoc interpretari vt exprobratio ſit, quaſi dicat, nónne iſte eſt Deus, qui fecit te, & tamen adoras tu ea quæ feciſti, quæ cum ſint opera manuum tuarum, potiùs te deberent adorare, ſicut, & tu teneris adorare Deum, qui te fecit. in quam ſententiam facit Aug. ſer. 55. de verbis Domini poſt med. vbi ait: Inueniſti Deum, & colis idolum: iſtud non vis attendere, quod mundus eſt opus Dei, idolum opus eſt fabri? Si faber idolo ſicut dedit figuram, cor daret, ab ipſo idolo faber adoraretur. Quomodo enim ô homo faber tuus Deus eſt: ſic homo idoli faber eſt. Quis eſt Deus tuus? Qui te fecit quis eſt? Deus fabri. Qui illud fecit quis eſt? Deus idoli. Ergo ſi idolum cor haberet, nónne fabrum adoraret, qui illum fecit. quo in loco Auguſt. concludit, idolum, ſi cor haberet, & mentem, adoraturum fabricatorem ſuum, vt inde colligat quanta veſania ſit, relinquere Deum, qui fecit idololatrā, & adorare idolum, quod fecit idololatra, quod etiam videtur arguere Moyſes in præſenti, cū in memoriam reuocat impiis idololatris eum Deum, quem reliquerunt, vt ad idola adoranda diuerterent, eſſe ipſum, qui eos fecerat, eoſque tantis bonis affecerat. Vbi etiam obſeruandum ex eodem Auguſt. quod olim poterat hominibus obijci; nónne ipſe eſt, qui fecit te? at modò ingratis filiis noui teſtamenti meritò poteſt obijci; nónne ipſe eſt, qui præterquam quod fecit te, taliter factus eſt propter te? Sic verò habet Aug. ſer. 58. de verb. Dom. ant. med. Ingrate ideò ne tu minùs æſtimas eum, qui fecit te; quid dicit ille qui factus eſt propter te? Æqualis enim Patri Filius, per quem factus eſt homo, vt minor eſſet Patre, factus eſt homo, quod niſi fieret, quid eſſet homo, &c.

Creauit. Hoc eſt confirmauit, atque ad ſoliditatem perduxit; ſic enim poſſet verti ex Hebr. Itemque plerique vertunt: nam licet hæc quatuor verba ad eundem ſenſum ſpectent, habent tam n aliquid peculiare, quo differunt. Vnde Caietanus aſſerit, hoc in loco quatuor beneficia contineri: primùm paternitatis adoptiuæ, de qua dicitur Exod 4. *Primogenitus meus Iſrael*, & p oponitur illis verbis, *Nunquid non ipſe eſt Pater tuus?* Exod. 4.n.22.
Secundum beneficium eſt redemptionis ex

ſeruitute

seruitute Ægyptiaca, innuitúrque ibi, *qui possedit te*: tertium efficientiæ, qua videlicet effecit ipsum populum liberum: quartum directionis quadraginta annis in columna nubis, & ignis per desertum, & per legem instruendo, &c.

A

Melius tamen hoc explicabitur, si supponamus illius populi veluti generationem fuisse in Ægypto; vbi sic est natus, quasi pullus in nido exclusus, factus est enim, & seruatus, cùm contra præceptum Regis iniqui, natos Hebræorum infantes vis diuina seruauit. Creatus postremò cùm ad iusti populi multitudinem, ac firmitatem perductus est; nam verbum Hebræum *techonenecha*, quod Diuus Hieronymus legit, *creauit te*: significat, stabiliuit, & confirmauit. Vatablus explicat, præparauit te, aut concinnauit te, id est, dedit tibi eam famam, quam habes, & à qua populus diceris, & haberis.

B

Vel potest etiam explicari in hunc modum: Pater, qui eos condidit, qui possedit, qui eos tãquam verus Deus sibi de seruitute Ægyptiaca vindicauit. Fecit, cùm illos, lege data, quodammodo formauit, & de rudibus, ac luto similibus, ad disciplinam effinxit: postremò creauit, vel vt diximus ex Hebræo, significantiùs, confirmauit, cùm terræ promissæ possessione data, tanquam stabili sede locauit. Emmanuel Sà exponit: Possedit vt peculium; fecit, scilicet, corpus; creauit, scilicet, animam.

C

D

Ex his igitur propositis beneficiis bene infertur stultitia, & insipientia, quam Moyses proposuerat, & conuincitur ingratitudo, quę tunc clariùs elucescit, cùm in benefactorem impudentiùs insurgit: qua de re videndus Origenes homil. 17. in Genes. & Chrysosto. hom. 67. in Genes. cùm ponderant præmisisse Iacobum ea bona, quæ Ruben à Deo, vel à natura acceperat, vt clariùs eius ingratitudo, & malignitas pateret, proindéque acerbiùs incusaretur. Vide, inquit Chrysostomus, quanta sapientia iusti: volens enim accusationem magis intendi, priùs dixit priuilegia ei à natura concessa, & dignitatem, quam tenebat, quod principium filiorum, & primogenituræ honore elatus sit: & postea voluntatis peccata illius quasi in ærea columna inscribit, monstrans quòd nihil proderunt nobis ea, quæ à natura insunt, nisi & voluntatis bona opera sequantur; hæc enim sunt, quæ laudem habent, & vitium, &c. Volens itaque accusationem magis intendere, beneficia refert, quæ præ aliis reddere debuissent meliorem Ruben; dum autem iis factus nequior, ingratus extitit, acerbiùs vrgetur, cùm referuntur: sic etiam & in præsenti. Vnde Procop. hoc in loco ait: Stultus ergo, & insipiens, quia Creatorem, & Factorem suum dignâ veneratione non coluit, immemor eius beneficij, quo eum Deus de manu inimicorum eruit, & possedit, per mare rubrum duxit, manna de cælo dedit; ipse ingratus idola coluit, dicens: *Hi sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.*

ANNOTAT. I.

Decet maximè virum Principem, & Doctorem subditos acri reprehensione vrgere.

VErum magistrum, rectum gregis Domini rectorem sese nobis hoc loco proponit, & probat Moyses, dum acribus, duris, ac liberis verbis inuehitur in stultum populum, & insurgit in gentem ingratam, nihil omnino reformidans, nil ve timori cedens; quem Principum virorum defectum carpit Deus per Oseam, cùm ait: *Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorum sublevabunt animas eorum, & erit sicut populus, sic & Sacerdos*: quem locum intelligit Hieron. de illis, qui eò quod viuunt de peccatoribus, dissimulant eorum peccata, palpant, & laudant. Sacerdotes, inquit, peccata populi mei comedunt, de quibus scriptum est: *Qui deuorant plebē meam vt cibum panis*. & idcirco peccata populi mei comedunt confouentes sceleribus delinquentium, qui cùm eos peccare perspexerint, non solum nō arguunt, sed laudant, atq; sustollunt, & beatos prædicant: vnde æqualiter populus, & Sacerdos indignantis sententiam sustinebunt. Similiter explicat Greg. hom- Ose. 4. num. 8.

E

Ps. 52. num. 5.

A hom. 17. in Euang. post med. dicens: Cur peccata populi comedere dicuntur, nisi quia peccata delinquentium fouent, ne temporalia stipendia amittant? Sed & nos, qui ex oblationibus fidelium viuimus, quas illi pro peccatis suis obtulerunt si comedimus, & taceamus, eorum procuidubio peccata manducamus. Similia habet Bern. serm. 77. in Cant. in princ. dicens: Peccata populi mei comedent. quasi dicat; peccatorum pretia exigunt & peccantibus debitam sollicitudi-
B nem non impendunt: quem dabis mihi de numero præpositorum, qui non plus inuigilet subditorum vacuandis marsupijs, quàm vitiis extirpandis? &c. Addit autem Propheta, quod inde suboritur grauissimum malũ, dicens: *Et ad iniquitatem sublenabunt animas eorum* id est, faciunt illis animos, dum peccata non reprehendunt, sed laudant, ad grauiùs, & frequentiùs peccandum; similis-
Ezech. 13.n.18 C que est ille locus apud Ezech. vbi conqueritur de iniquis pastoribus, qui non ascenderunt ex aduerso, neque opposuerunt murum pro domo Israel, sed liniebant parietem absque temperatura, & cõsuebant puluillos sub omni cubito manus, & faciebant ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas. quæ verba in sui reprehensionem accommodat Hildeber. epist. 74. post princ. Eò quòd non insurrexerat reprehensione, cùm necessaria illa foret. Dum, inquit, blan-
D dis, & lenibus, quibus te tibi redderem, indulsi, cubito tuo quasi puluillum supposui, quasi ceruical, quo capta est anima tua, fecit. Tali puluillo, taliqùe ceruicali circa filios delinquentes vsus est Heli, cùm diceret: *Non est bona fama, filij mei, quam audio de vobis.*
1. Reg. 2.n.24. De huiusmodi correctione Greg. Nazianz. in Orat. de Epiphan. his loquitur verbis: Heli sacerdos pro filiorum iniquitate damnatur, quod eos diuina sacrificia temerantes
E minùs seuerâ animaduersione plectebat: & quidem corripuit, sed lenitate, & mansuetudine patris, non seueritate, & autoritate pontificis. Ego patrem exuens, indui pontificem, &c. Similia sunt quæ habet Basil. in reg. breuior interrogat. 47. ad med. vbi ponderans dicta verba Heli, ait: Quia de illis non meritas pœnas sumpserat, neque eo modo, quo æquum erat, aduersus ipsos indignatus fuerat, vsq; eò Dei iracundiã irritauit, vt & populus vnà cum filiis ipsius internecione absumptus sit, & arca ipsa capta in hostium potestatem deuenerit, & sub hæc omnia ipse miserabili exitu vitam terminauerit. Quod si aduersus eos, qui adhibitâ contestatione peccantes, à peccato auertere conati fuerãt, Dei vehemens adeò ira exarsit, quid de iis dicendum est, qui & conscij sunt, & conniuentes dissimulant? Qui quidem nisi ea præstiterint, quæ in epist. ad Corinth. ab Apostolo scripta sunt, his verbis: *Quare nõ magis luctum habuistis vt tolleretur de medio* 1 Cor. 5
vestrum, qui hoc opus fecit? Et quæ deinceps num. 2.
ipsos fecisse ipse Apostolus testatur, cùm ait: *Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristates esse vos, quantam in vobis operatur* 2. Cor.
sollicitudinem! Hi inquam, nisi hæc omnia 7.n.11
præstiterint, prorsus periculum est, ne nunc etiam omnes simile exitium incurrant, &c. Videndus Ephræm de Heli Sacerdote in fine, vbi idem argumentum prosequitur, dicens: Heli cùm mollior, segniorque in filiis corrigendis esset; non, sicut cõueniebat, eum ab ira Dei exemit, liberauitque venerãda senectus, non Sacerdotalis honor, &c. quod item prosequitur Chrysost. lib. 3. aduersus vituperat. vitæ monast. non longe à princip. vbi ostendit, quantum malum inferat vrgenti reprehensioni parcere, cùm opus sit illam infligere; videtur siquidem cum iniquis de impietatibus participare, qui illicò non occurrit, sicut innuit Paulus, cùm ait: *Nolite* Ephe. 5.
communicare operibus infructuosis tenebra- nu. 11.
rum, id est, nolite miscere vos operibus peccatorum, & peccantium; hæc enim nullum fructum afferunt, nisi seram, & inutilem pœnitentiam, ac remorsum conscientiæ: *magis autem redarguite*, quasi velit; ex hoc apertè cõstabit impietatẽ vobis omnino displicere, si delinquentes quam citissimè, & acerbissimè redarguatis; super quæ verba sic ait Augustinus serm. 18. de verb. Dom. post med. Videte quemadmodum vtrumque complexus est: nolite communicare, magis autem redarguite. Quid est, nolite communicare? nolite consentire, nolite laudare, nolite approbare. Quid est, magis autem redarguite? Reprehendite, coercete, corrigite. Deinde in ipsa coercione alienorum peccatorum, ca-

uendum est, ne se extollat, qui alterum corripit; & Apostolica illa cogitanda sententia, quapropter, *qui se putat stare, videat ne cadat.* Foris terribiliter personet increpatio, intus lenitatis teneatur dilectio; neque ergo consentientes sitis malis, vt approbetis, neque negligentes, vt non arguatis, neque superbientes, vt insultantes arguatis. Sic Augustinus ostendit quonam pacto debeant pastores occurrere delinquentibus subditis, acriter reprehendendo, sed blandè sub tali rigore diligendo.

1. Cor. 10 n. 12

Estque optimus hac de re locus apud eundem August. serm. 49. de verb. Dom. secund. Ioan. post med. vbi assignans discrimen inter verum pastorem, & mercenarium, ex verbis Christi Domini id deducit, quando dixit: *Mercenarius videt lupum venientem, & fugit.* tunc ait: Si viderit mercenarius aliquem peccare, aut sentire secundùm perniciem animæ suæ, aut aliquid facere sceleratum, & obscænum, & tamen quia videtur haberi alicuius momenti in Ecclesia, vnde sibi sperat commoda, non reprehendit, mercenarius est. Et cùm videt hominem perire in peccato, videt illum sequi lupum, videt illius guttur trahi morsum ad supplicium: non illi dicit: peccas; nō illum obiurgat, ne perdat commoda sua: hoc est ergo, cùm viderit lupum, fugit: non illi dicit; sceleratè facis: non corporis, sed animæ hæc est fuga: quem vides corpore stare, fugit animo, cum videt peccatorem, & non dicit illi: peccas, &c. *Si dicente me* (inquit Deus ad Ezechielem c. 3.) *ad impium: morte morieris: non annuntiaueris ei, neque locutus fueris; vt auertatur à via sua impia: ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram.* Ac si apertè dicat (inquit Bonifacius Archiepiscopus Moguntinus apud Baron tom. 9. anno Christi 740) si ei peccata sua non annuntiaueris, & si eum non argueris, vt conuertatur, & viuat; & te, qui non increpasti; & ipsum, qui te tacente peccauit, flammis perennibus tradam. Cui enim dispensatio verbi commissa est, etiamsi sanctè viuat, & tamen perditè viuentes arguere aut erubescat, aut metuat, cum his omnibus qui eo tacente perierint condemnabitur. Et quid ei proderit non puniri suo, qui puniendus est

Ioan. 10 nu. 13.

A alieno peccato. Videndus Greg. 2. p. pastoral. c. 4 vbi ait: Sæpè rectores improuidi humanam amittere gratiam formidantes, loqui liberè recta pertimescunt, vnde ad eos Dominus per Prophetam Isai. 56. ait: *Canes muti non valentes latrare.* & apud Ezechielem: *Non ascendistis ex aduerso, nec opposuistis murum pro domo Israel, vt staretis in prælio in die Domini.* Ex aduerso, inquit, ascen-
B dere, est pro defensione gregis voce liberâ huius mundi potestatibus contraire & in die Domini in prælio stare. Similia habet in registro lib. 1. epistolarum epist. 24. & lib. 10. moral. c. 3. & Rodulphus lib. 8. in Leuit. c. 3. ait: Dum omne quod libet, licet, dum mala gesta nullius auctoritate redarguuntur, sed quod peius est, quæ redarguere oportuerat, peruerso fauore laudantur, superbia modum humanum transcendit; iracundia in amen-
C tiam conuersa, quaquauersum sanguinem sitit; luxuria habenis prouectis, quid liceat, quid non liceat, nequaquam discernit, &c. necesse proinde est, vt quis magno animo liberóque ore occurrat, & in publica scelera inuectus excandescat. Hinc est quod de Christo Seruatore, & pastorum Principe dixit Isai. 11. *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium:* id est, erit liberrimus in reprehendendis im-
D piis. nam ex eodem Propheta constat, virgam assumi pro correctione, siue supplicio, quam Deus in manu Assur ad corripiendum populum constituit. Non parcet igitur illa vox, quam diuinus halitus animat, & format, terrenorum hominum vitiis, neque alius est spiritus labiorum, quàm oris virga: nam spiritū pro furore sumi ad Canticum Moysis iam ostendimus, satisque notum est, & insuper
E videri potest Sanct. in Zach. 5. n. 9. & qui vocatur hic labiorum spiritus, dicitur virga oris Apocalyp. 1. *Ex ore eius gladius vtraque parte acutus exibat.* hac virga, seu labiorum spiritu idem Dominus occidet Antichristum, iuxta illud: *Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui* Hoc spiritu labiorū luxus, manes fastus, & stultas superborum hominum cogitationes, varáque verba depressit, sicuti videre est apud Luc. c. 11. vbi de suis moribus audiuerunt viri superbissimi, quæ à nemine sibi obijci posse arbitrabantur.

Isai. 11. num. 4.

Apoc. 1. nu. 16.

2. Thes. 2. n. 8.

Luc. 11 nu. 42.

bantur. Neque leniùs, & mitiùs egit contra A diuites, & eos, qui voluptatibus intemperan-
Luc. 6. nu. 24. tibus indulgebant Luc. 6 quibus in locis toties contra illos grauissimæ sonant obiurgationes, & horribiles minæ, imò terribilia intorquentur fulmina, quoties triste illud væ reperitur, & repetitur: ideoque mihi placet expositio Chrysost. homil. 38. in Matth. vbi explicat, cur laudaturus Christus Dominus Baptistam priùs expectauerit, vt discipuli Ioannis, qui eum conuenerant, discederent: B sic enim habet Lucas: *Et cum discessissent nuntij Ioãnis, cœpit de Ioanne dicere ad turbas: quid existis in desertum videre? &c.*
Luc. 7. nu. 24. Hoc igitur ideò factum fuisse abeuntibus discipulis putat Chrysostom. ne fortè si coram eis Ioannem commendaret, illi velle assentiri putaretur; aderant enim malitiosi auditores, qui facilè suspicarentur Christum, aut Ioanni, aut discipulis morem gerere voluisse; at verò Christus Dominus, cuius verba C potiùs verbera secum asportabant, & vulnera infligebant, ne quid molle de ipso putaretur, etiam vera dicturus de Ioanne, expectauit suorum discipulorum discessum, ne leuem assentationis notam incurreret.

Vbi statim occurrit notandum, quod si nec turbis licet assentari, quomodo licebit adulari Principibus, vnde totius Reip. ruinæ, & casus oritur? Sicut obseruat Seneca 6 de benef. c. 30. post med. vbi ait: Non vides D quemadmodum illos scilicet Principes in præceps agat extincta libertas, & fides in obsequium seruile submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetque, sed adulandi certamen est, vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quibus blanditione fallat? Ignorauere vires suas, & dum se iam magnos, quàm audiunt, credunt, attraxere superua, & cum discrimen rerum omnium superuentura illa, vtilem & necessariam rupêre concordiam: secuti iram, quam E nemo reuocabat, multorum sanguinem hauserunt, fusuri nouissimè suum, dum vindicant inexplorata pro certis, flectique non minùs existimant turpe, quàm vinci, & perpetuò credunt, quæ in summum perducta maximè nutant. Ingentia super se casura regna fregerunt, nec intellexerunt, in illa scena, & vanis & cito diffluentibus bonis refulgente, ex eo tempore nihil non aduerti expectare debuisse, ex quo nihil veri audire potuerunt. Sic ille describit quæ ima proueniant, ex eo, quod Principibus verum non proponatur, sed per assentationem eis placere nitantur, qui vera proferre verentur. Vidit hoc suo etiam æuo, & deprehendit Cicer. 1. lib. officiorum, multos scilicet esse qui quod sentiunt, etiamsi optimum est, inuidiæ metu non audent dicere: Proindeque idem Cicer. apud Dionem l. 44. monet in omnibus consultationibus neque gratiam spectandam, neque odia, sed eam vnumquemque sententiam dicere debere, quam ipse optimam censeat. Nec omittendus hoc in loco Epictetus, cùm ait: Approbato eos, qui bene consulere cupiunt, non etiam eos, qui vbique adulari student: illi enim vtile in veritate cernunt; isti verò, ea, quæ potentibus placent, spectant, corporúmque vmbras imitantes, omnibus illorum dictis assentiuntur, &c. quod quadrat in nostra tempora; quando multi minus ingenuè cum proceribus agunt: plures, qui veri copiam non faciunt; plurimi, qui adulantur: quod omnes gratijs litant. Sed libet adnectere hoc in loco quod Augustin. habet 1 de ciuit. cap. 10 vbi multus est in hac re, & de iniquis loquens, ait: Plerumque ab eis docendis, admonendis, aliquando etiam obiurgandis mali dissimulantur, vel cùm laboris piget, vel cùm os eorum coràm verecundamur offendere, vel cùm eorum inimicitias deuitamus, ne impediant, & noceant in istis temporalibus rebus, siue quas adipisci adhuc appetit nostra cupiditas, fiat, quas omittere formidat, infirmitas. Ita (vt quamuis bonis displiceat vita malorum, & ideò cùm eis non incidant in illam damnationem, quæ post hanc vitam talibus præparatur; tamen, quia propterea peccatis eorum damnabilibus parcunt, dum eos in suis, licet leuibus, & venialibus, metuunt) iure cùm eis temporaliter flagellentur, quamuis in æternum minima putantur: & quamuis non in tantum eos mutuant, vt ad similia perpetranda cedant: ea ipsa tamen, quæ cum eis non perpetrant, nolunt plerumque corripere, cùm fortasse possent aliquos

corripiendo corrigere. Flagellantur simul, non quia simul agunt malam vitam, sed quia simul amant temporalem vitam. Ad hoc enim speculatores, hoc est, populorum præpositi constituti sunt in Ecclesiis, vt non parcant obiurgando peccata. Nec ideò tamē ab huiusmodi culpa penitus alienus est, qui licet præpositus non sit, in eis tamen vitæ huius necessitate coniungitur, multa mouēda, vel arguenda nouit, & negligit, deuitans eorum offensiones propter illa, quibus in hac vita non in debitis vtitur, sed plus quàm debuit delectatur, &c. Liceat annectere quæ habet Hieronymus Plato bene meritus de Religioso statu, libro illo, quem scripsit de officio Cardinalium ad fratrem Flaminium Cardinalem. Peruent, inquit, fortasse, & meritò qui Pontifici, aut aliis Principibus resistunt ob aliorum Principum gratiam, aut studium partium, vel ob aliquam propriam commoditatem. Qui verò amore iustitiæ, aut Religionis, boniquo communis id facit, si præsertim reliquæ etiam vitæ testimonium consentiat, potiùs vt dixi, multum acquiret, &c quæ in eandem sententiam prosequitur. Videndus item Ammian l. 29. vbi de Theodoro pulchrè ait: Solus penè omnium erat, cuius linguam non effrænem, sed despicientem, quæ loqueretur, nullus claudebat periculi metus. Sed ô tempora, ô mores! cùm videmus id, quod Plin. in Paneg. ait: Vidimus curias elingues, in quibus dicere quod velis, periculosum; quod nolis, miserum est. Et Philo lib. de migratione Abrahæ: An nō vides, ait, istos adulatores, qui tā noctu, quā interdiu permulcent aures suis Regibus, nec tantùm applaudunt dictis eorum singulis, sed & prolixis eos ornant laudibus, quos tamen execrantur taciti, quantumuis fausta ominādo propalam? &c. Hic est vnicus ille multorum hodierni temporis scopus, applaudere Principi ac Prælato, & in omnibus assentari, attenteque animaduertere, cuius genij & naturæ sit, vt iis commodis sese aptare possint; quo morum congruentia summum apud eum locum queant obtinere. Sic olim consiliarij Cambisis Regis ex Herodot. lib. 3 cui sciscitanti, an suam liceret sororem in vxorem ducere? Regi licere, respondent, quidquid velit. Talis Stratocles ille Demetrij, qui

A non rarò, teste Plut. illud vsurpabat: Quidquid Rex Demetrius iubet, id esse erga Deū sanctum, id esse apud homines longe iustissimum. Sunt denique tales qui in malitia sua lætificant Regem, (vt cum Propheta Osea cap. 7. loquar) & in mendaciis suis Principes.

Facit in hanc sententiam id, quod notauit Saluian. lib. 8. de prouid. in princ. nullum scilicet esse adeò iniquum, qui se putet dignum esse reprehensione, proindéque, etsi magister, B ac pastor videat aberrantes oues, dum corripiuntur, ægrè ferre obiurgationem nullatenus frangendum illius animum, neque deprimendum depressione vultuum auditorū. Nulli, inquit, grata reprehensio est, imò quod peius multò est, quamlibet malus, quamlibet perditus mauult mendaciter prædicari, quàm iure reprehendi, & falsarum laudum irrisionibus decipi, quàm saluberrimâ admonitione seruari. Et cùm hæc ita sint, quid agēdum C est: nunquid voluntati improborum hominum seruiendum, aut si sibi illi etiam friuolas laudes deferri volunt, decet non friuola, atque irridenda deferre. Maximè cùm à fidelibus viris nec illi quidem irrideri debeant, qui se rideri voluntate sicut nec illi, quidem mendaciter prædicari, qui se cupiunt titulo falsæ laudis ornari: qui non tam illud, quod vnusquisq; eorum cupiat audire, quàm quod nos dicere deceat, considerandum est; præ- D cipuè cùm Propheta dicat? *Væ illis qui dicunt, dulce amarum, & amarum dulce*. ac *Isai. 5. nu. 20.* per hoc modis omnibus tenenda veritas, vt quod in re est, hoc & in verbis sit, &c. Corripiendi proinde sunt, & acriter obiurgandi, qui digna reprehensione committunt: maximè autem post Dei notitiam, & amicitiam dissolutam; quod bene expendit Chrysost. ad illa verba Isai. in cap 5. *Quomodo facta est meretrix ciuitas plena iudicij?* vbi ait: Nō tanta cum acrimonia eos obiurgamus, qui E nullius sunt momenti, vitámque exercent flagitiosam, vt eos, qui priùs quidem visi sunt, studio virtutis excoluisse vitam; tādem verò edidisse documenta improborum, &c. Cùm ergo Moyses viderit promissiones factas ab Israelitis de obseruatione legis, cùm recoluerit initum fœdus cum Deo, viderit accepta ab illo præcepta, & hæc omnia agente illa postposita, grauissimū idololatriæ sceleris

lus incurrisse; acribus, & vehementibus verbis in stultum, & insanum populum meritò hoc in loco inuehitur. Sic enim faciendum esse docuit postea Christus Dominus, cùm blasphemantibus Pharisæis dixit, Matth. 13. num. 36. *Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cùm sitis mali?* [Matth. 13. nu. 36.] Et Ioann. Baptista Luc. 3. nu. 7. [Luc. 3. num. 7.] *Genimina viperarum, &c.* vbi crudeles simul, & ingratos appellauit, insuper malitiâ repletos. etenim proles viperæ matris ventrem erodit, & sic foras erumpit, per crudelitatem, sicut ibi aduertit Chrysostomus, & testatur Plin. lib. 1. cap 62. deinde & vipera supponit pro malitia, & astutia sine virtute, & Religione, iuxta illud Genes. 3. nu. 1. [Gen. 3. num. 1.] *Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ.* Hanc etiam verborum acrimoniam secutus Paulus Galat. 3. num. 1. [Gal. 3. num. 1.] non veretur Galatas insensatos appellare: *O insensati Galatæ!* contumelia quidem materialis, non formalis; quia non conuinciandi animo prolata, sed ex amore, & zelo, vt duros Galatas feriat, molliat, corrigat. Ita Gregorius 3. p. pastoral. c. 8. & paulo pòst nu. 3. iterum ait Paulus: [Ibi n. 3] *Sic stulti estis, vt cùm spiritu cœperitis, nunc carne consummemini?* Et Act. 13 in Elymam Magum, qui quærebat auertere Proconsulem Sergium Paulum à fide, inuectus ait, n. 10. [Act. 13. nu. 10.] *O plene omni dolo, & omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis subuertere vias Domini?* Quibus verbis nihil asperius. Et ne quis posset dicere, Paulum, dum talia dixit, passum fuisse aliquid humanum, & præ iracundia excessisse in verbis, Lucas ante præfatus est dicens: *Saulus autem, qui & Paulus repletus Spiritu sancto intuens in eum, dixit: O plene, &c.* Ipse etiam Paulus ad Titum 1. 12. [Tit. 1. nu. 12.] Cretenses appellat, *Semper mendaces malas bestias.* subiungit deinde: *Quamobrem increpa illos durè.* Græcè, ad viuum, seuerè, duréq; quia Cretenses duri sunt, ideo oportet eos durè increpare, & asperè. nam cum Cretensibus est cretizandum, vt est in Prouerbio. Sed obijcies, quia videtur contrarium modestiæ Christianæ, imò & Christianę doctrinæ, Paulus enim Rom. 12. num. 14 [Rom 12 nu. 14.] *Benedicite, & nolite maledicere.* quibus verbis videtur prohibere omne maledictū. & Christus Matth. 5. num. 22. ait: *Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Raca: reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis.* [Matt. 5 nu. 22.] Respondetur, quod Christus non prohibet irasci, sed sine causa, sicut exponit Aug. tom. 4. lib. de serm. Domini in monte cap. 19 in fine. Vnde, vt inquit idem Augustinus: Facilè excusamus Paulum à culpa, cùm vocat Galatas insensatos, quos appellat filios. Similia habet Chrysost. homil. 5. de laudibus Pauli, cùm ait, quòd Paulus Galatas insensatos vocando exemplum nobis præbuit, & regulam, vt negligentiores voluntatis Dei, nequaquam curâ leuiori tractemus; sed acrioribus verbis insectemur, sicut Paulus fecit, & Moyses hoc in loco docet, dum in Israelitas inuehitur.

Quoniam, verò nequitia, & ingratitudo manifesta erat, ideò apertissimis verbis ingratam, & stultam gentem vrget, sicut delicti conditio exigere videbatur, quod ponderat August. in eo, quod Paulus reprehenderit Petrum in facie, quoniam reprehensibilis erat. [Gal 2. nu. 11.] Sic enim habet lib. quem fecit de expositione illius epistolæ. Quod autem hoc ei coram omnibus dixit, necessitas coegit: vt omnes illius obiurgatione sanarentur: non enim vtile erat, errorem, qui palam noceret, in secreto emendare. Similia sunt quæ habet idem August. epist. 19. vbi Petrum, & Paulum commendat; hunc, quòd liberè reprehenderit Ecclesiæ Principem, cùm opus fuit, publicâ obiurgatione: illum, quòd libenter acceperit correctionem. Est laus, inquit ille, iustæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro, &c. quæ prosequitur pro hac sententia.

Licet autem quandoque vtile admodum sit, omittere quæ reprehendenda occurrunt, ne, vel occultum malum notius fiat, ad illudque per notitiam iter pateat, vel peccator imprudentior reddatur, dum in publicum prodit, quod ipse latere existimabat; horum primùm eleganter prosequitur Pacian. Barsilon. Episc. tom. 3. Biblioth. parænet. de pœnit. dicens: Vnum vereor, ne inculcando quæ fiunt, admoneam magis peccata, quàm reprimam, meliúsq; fuerit Attici Solonis exemplo tacere de magnis sceleribus, quàm cauere: eò vsque progressi nostratium moribus

bus, vt admonitos se existiment, cùm vexantur. Hoc enim (puto) proximè Cerulus ille profecit, vt eo diligentior fieret, quò impressiùs notabatur, & tota illa reprehensio dedecoris expressi, ac sæpè repetiti non compressisse videatur, sed erudijsse luxuriam. Me miserum! puto nesciebant Cerulum facere, nisi illi reprehendendo monstrassent. Exasperati sunt reprehensionis iniuriâ, indignati sunt mores suos ab aliquo posse reprehendi, atque vt cœnum solet tunc maximè fœtere, cùm moueas: & incendium tunc magis ardere, si vertas; & rabies tunc vehementer sæuire, si prouoces, &c.

Secundum probat Bern. serm. 3. de Cœna Dom. cum ponderat verba illa Christi Domini: *Vnus vestrûm me traditurus est*; reddit enim rationem, cur Iudam non nominauerit, ne impudentior redderetur, si palam fieret & diuulgaretur eius impietas. Specialiter, inquit, non designat traditorem suum, ne fieret impudentior, vel inuerecundior manifestè deprehensus, &c. qua de re videndus Gregor. 8. moral. cap. 4. & 10. Moral. cap. 3. Matth. 26. n. 21

Solet item publica reprehensio, & vulgata criminum notitia in desperationem deducere, sicut aduertit Plutarch. lib. de discrim. adulat. & amici; vbi ita scribit: Ferunt adolescentem quendam à Pythagora, cui operam dabat, multis præsentibus, compellatum asperiùs, suspendio vitam finijsse, atque ab eo tempore Pythagoram nunquam, alio præsente, quenquam corripuisse. subdit deinde Plutarch. Oportet tanquam morbi turpis, ita peccati etiam detectionem, & sanationem occultam esse, considerandum est quàm sint pertinacia, atque contumacia vitia: non enim, quod est apud Euripedem, amor dumtaxat castigatus magis premit, sed quodvis omnino vitium, si quis coram multis liberius reprehendat, impudentiam induit, &c. quæ videnda sunt, maximè verò ad finem dicti libri, similiáque sunt apud Ouidium de Ponto, cum dixit:

Vulneris id genus est, quod cũ sanabile non sit
Non contrectari tutius esse puto.
Curando fieri quædam maiora videmus
Vulnera, quæ meliùs non tetigisse fuit.

A

Hinc est quod Chrysost. hom. 6. & 7. in Act. Apost. docet prius mollia, & tenera reddenda esse pectora, & corda delinquentium, quò possint increpationem suscipere; alioqui minimè profuturam, si dura corda petat, & aggrediatur. & Prosp. lib. de vit. contempl. c. 5. asserit eum, qui nimiâ asperitate increpatur, eadem offensum nec increpationem recipere, nec salutem: quod confirmari potest ex eo loco Prou. c. 25. vbi sic

B habetur: *Acetum in nitro qui cantat carmina cordi pessimo.* vbi Beda ait: O aptissimam similitudinem! cuius hæc expositio est quod si acetum mittatur in nitrum, fumigat instar calcis viuæ, cum aqua perfunditur, & excandescit, ac si denuò accendatur; sic & impius cum à sapiente corripitur, inflammatur in iram, excandescit in verba, accenditur in probra; qua in re recolenda sunt quæ habet Greg. 13. moral. cap. 5. Magnâ prædicationis Prou. 25. num. 20.

C arte agendum est, vt qui ex aperta correctione deteriores fiunt, quodam temperamento correptionis ad salutem redeant: vnde & Paulus dicit: *Quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circundamus, & inhonesta nostra abundantiorem honestatem habent; honesta autem nostra nullius egent.* sicut enim inhonesta membra in corpore, ita quidam sunt intra Ecclesiam, &c. vbi præclarâ similitu- 1. Cor. 12. n. 23

D dine magnus Doctor ostendit quomodo sub velamento, & veluti emplastro honoris, curanda sint aliquorum delicta, quæ si propalentur, omni prorsus curatione carebunt.

Facit in hanc sententiam id, quod habet Isidor. Pelus. lib. 3. epist. 279. Quemadmodum, inquit ille, perit. medici in morborum initiis remedia haud temerè adhibent (proptereà quòd deflectionis impetus oblata medicamina debilitat, ac veluti in aquam

E conuertit) verum aliquantisper expectant, dum morbus de acrimonia nonnihil remittat, ac denique ad medendum se conferunt: eodem modo, nec. vrgente mœrore eum, qui præ ipsius magnitudine velut temulentiâ quadam laborat, obiurgare conuenit; nam alioqui sermonem non secus ac collyrium, inutilem imprudentes reddemus, &c. quibus coniungenda sunt quæ habet Clem. Alexandr. 1. pedag. cap. 8. vbi reprehen-

prehenſionem appellat chirurgiam affectio- A
num animæ, ea ſcilicet ratione, quòd ſicut chirurgus, vt vlcus aperiat, priùs aperiẽdum diſponit; alioqui potiùs officiet, perdet, & occidet, quàm ſanabit: ſic & qui reprehendit, tamdiu præſtolari debet, quoad vſque tempus, & occaſio adſit ad correctionem admouendam.

Cùm igitur ſic ſe res habeat, tamen Magiſter, Præſul, ac Paſtor, cùm viderit corruptos hominum mores in publicum prodijſſe, viréſque acquirere eundo, debet occurre- B
re, & toto animi conatu ſeſe opponere; alioqui ſcelera ipſa nutriturus, ſi diſſimulet, & taceat, ſicut rectè ait Ambroſ. ſerm. 6. Malui, inquit, peccatum veſtrum incuſando acriter increpare, quàm leuiter diſſimulando nutrire; quiſquis enim fratrem non arguit peccantem, quodammodo hortatur, vt peccet, &c. quibus ſimilia habet Pacian. dic. Parænef. videndúſque erit Hieronym. tom. 3. epiſt. ad Theophyl. vbi docet, nullatenus C
nutriendam audaciam, quod facile fiet, ſi vitia diſſimulentur: multaque de hoc argumento habet Cyprian. lib. de lapſis: vbi inter alia ait: Imperitus eſt medicus, qui tumentes vulnerum ſinus, manu parcente, contrectat, & in altis receſſibus viſcerum virus incluſum, dum ſeruat, exaggerat. Aperiendum vulnus, & ſecandum, & putredinibus amputatis, medela fortiori curandum eſt. Vociferetur, & clamet licet, & conqueratur æger D
impatiens per dolorem, gratias aget poſtmodum, cùm ſenſerit ſanitatem. Acceſſit ad cumulum malorum, fallens & blanda pernicies, emerſit nouum genus cladis, irrita & falſa pax, periculoſa damnibus, & nihil accipientibus profutura, &c. Quibus verbis ſub metaphora medici, ac vlceris oſtendit quomodo adhibenda ſit acris obiurgatio, ne mala in deterius prolabantur.

Videndus item erit Greg. 13. moral. cap. E
3. ad fin. vbi de peccatoribus, qui & documento & nocumento alijs poſſunt eſſe ſceleribus ſuis, ait: Quando alijs cognoſcentibus peccant, alijs etiam cognoſcentibus increpandi ſunt: ne ſi prædicator tacet, culpam approbaſſe videatur, atque hæc creſcens in exempl m veniat, quam paſtoris lingua non ſecat. Sancta ergo Eccleſia cum per prædicatores ſuos quædam facta malorum ſub diſpenſatione inuectionis increpat, labia quaſi parcens mouet, ſed tamen parcendo nõ parcit, quia ab inuectione culpæ generaliter non tacet, & concludens caput ait; hoc ipſum ampliùs quod tacet, gemite, quia ſe tacente, peruerſorum culpas excreſcere conſpicit, &c.

Facit in hanc ſententiam locus ille Matt. vbi ſerui Domino nunciarunt de zizaniis ſuperſeminatis ab inimico homine, dicentes: *Nónne bonum ſemen ſeminaſti in agro tuo, &c.* vbi Chryſol. ſerm. 97. obſeruat id propterea feciſſe ſeruos ne crimen taciturnitatis incurrerent; ſpectat ſiquidem ad ſeruos magni Patrisfamilias, quæ impia inuenerint, Domino nunciare, & iniquitatibus, quoad potuerint, occurrere; alioqui ſi omiſerint, ipſis in culpam imputanda quæcunque tacuerint. ſic verò habet Chryſol. Vigilantes ſerui præ timore, iſta cur euenerint expaueſcunt. hoc metuentes ne zizaniorum germina ad illorum redirent offenſam, quorum conſcientia præter iactum boni ſeminis nihil habebat. Hinc eſt quòd auditum ſui Domini præuenerunt, ne ſecuri de innocentia, reatum de ſilentio ſuſtinerent, &c. Hæc eſt ratio cur Bern. lib. de anima c. 11. vehementer dolet, & lachrymatur, ſe aliorum ſcelera magno cum detrimento ſuæ conſcientiæ tacuiſſe, & diſſimulaſſe; ſic ergo incipit dictum caput: Multitudinem iniquitatum mearum expaueſcens, aliorum tranſgreſſiones reprehendere timui, & ideò mortis autor extiti, quia virus, quod clamando expellere potui, non expuli.

Matth. 13. n. 27

Maximum reputauit Sathanas impedimentum fore reædificandæ Hieruſalem, quod Dominus conſtituerat, ſi ſummo Sacerdoti impingeret grauiſſimum crimen commiſſionis, & omiſſionis; commiſſionis, quòd ipſe mulierem alienigenam ſuſceperat in vxorem contra præceptum Domini, Deutero. in cap. 7. omiſſionis verò, quòd filios non obiurgarat, plurimóſque de populo non reprehenderat, cùm id in facinus perpetraſſent; ſic enim exponit noſter Scalant. lib. 2. de viſion. ſymbol cap 38. locum Zachariæ 3. de aſtante ante Sathana, vbi dictum crimen ſufficere arbitrabatur ad hoc,

A ad hoc, vt Deus à beneficio restaurandi templi cessaret, cùm grauissimum sit in eis, quibus increpandi obligatio incumbit, si à reprehensione abstineant. Inde enim est quòd Deus huiusmodi hominibus imponat aliorum crimina, quibus ipsi non occurrunt, vt patet apud Ezech. *Si dicente me ad impium: morte morieris: non annunciaueris ei, neque locutus fueris vt auertatur à via sua impia, & viuat, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua exquiram.* (Ezech. 3. n. 18.) B vbi Maldonat. ait: Tu morieris propter mortem eius, quia tua negligentia perijt anima vna de populo meo. Iterúmque apud eundem prophetam: *Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum, &c.* Huius igitur rei conscius Moyses non palpans leuiter, nec adulatus, sed vehementissimè vrgens, & acerrimè obiurgans in gentem suam hoc in loco insurgit.

C Huius etiam vestigiis inhærens Michęas longè aliter atque de pseudoprophetis dixerat, ait: *Verumtamen ego repletus sum fortitudine spiritus Domini, iudicio, & virtute, vt annunciem Iacob scelus suum, & Israel peccatum suum. Audite hoc principes, qui ædificatis Sion in sanguinibus.* (Mich 3 num. 8.) quo in loco licet videam expositores aliò rem deflectere, notanda tamen censeo verba illa, *Repletus sum fortitudine spiritus Domini.* D magna siquidem fortitudine opus est vt quis valeat irrumpere, & obiurgare impios principes, & magnates, qui cùm attritâ fronte sint, & duro corde, imò lapideo, necesse est vt vir propheta, & prædicator sit sicut malleus conterens petras; sunt enim monstruosi plerique homines, qui carneum, imò & luteum habentes corpus, imbecillum quidem & infirmum ad exercenda opera virtutum, & pœnitentiæ; cor tamen habent lapideum, cui E proinde adhibenda est fortitudo spiritus Domini, qualis etiam data est Ezechieli, cùm illi dictum est: *Vt adamantem, & vt silicem dedi faciem tuam, nec timeas eos, neque metuas, à facie eorum.* (Ezech. 3. nu. 9.) vbi Hebraic. habetur, pro eo, quod nos habemus, vt silicem, præ silice: indicatur verò necessaria fortitudo ad conterenda dura corda, de quibus Zacharias: *Posuerunt cor suum vt adamantem.* (Zacha. 7. n. 12.) proinde fortiori, duriori, & acriori voce, & spiritu

A agendum est contra adamantinum cor. Adde deinde diuinum Oraculum: *Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum.* vbi per valentiorem, & duriorem, fortitudinem significat interritam ad obiurgandum, & resistendum audaciam, quod magis explicat Hebræus codex: qui pro eo, quod habemus, *Faciebus eorum*, habet, è regione facierũ eorum, id est, vt te illis opponas reprehendendo, B & opponendo quidquid opus fuerit, vnde intelligitur melius ille locus 3. Reg. 14. vbi vxor Ieroboam consulens Ahiam pro morbo filij, muneraque ei deferens, audiuit à propheta: *Ego missus sum ad te durus nuntius. Vade, & dic Ieroboam qui exaltauit te de medio populi, &c.* (3. Reg. 14. n. 6.) quem locum referens Hieron. in c. 3. Mich. ait: dicitur quid secum illa portauerit (panes scilicet, vuas passas, & vasculum mellis) & tamen propheta C non scribitur accepisse, quippe cum, & corripuerit eam, & venturum luctum prædixerit; iam verò vt durus nuntius mollescat, nihilo fieri potest, cum valentiores sint duris corde, & impiis in operando ij, qui à Domino mittuntur, quibus minimè conuenit id, quod Nazianz. in sententiis dixit: auro loquente irrita est omnis oratio; persuadet enim illud, etiamsi nullam vocem edat, imò & vocem aufert, vt corripiat offerentem, D quantumuis anteà deliquerit, sicut videre est in eo quod contigit Demostheni, qui contra Milesios oraturus, pridie ab eorum legatis veluti linguam auream accepit, dum multam pecuniam largiuntur: sequenti igitur die sine voce, & veluti elinguis apparet, conquestus se hesterna nocte acutissimo morbo, angina scilicet, quo fauces anguntur, & strangulantur, laborasse: cui tamen vir è media plebe repentinum morbum carpens, dixit, non angina, E sed argentangina laborare; hic enim morbus, & vocem aufert, & spiritum intercludit, ne qui eo laborat, delinquentes corripiat, & contra eos, sicuti deberet, occurrat.

At mansuetissimus Moyses pro loco, & tempore insurgit hìc contra nequissimã gentem; etenim si vnquam, tunc certè videtur homo non temerè, sed cum ratione irasci, quando vindicandi peccati causa efferbuerit is affectus, sicut eleganter dixit Nyssen. lib.

de ben-

de beatitudinibus ser. 4. prope finem ad illa A
Matth. scilicet verba. *Beati mundo corde*. vbi tum
5.nu.2. ipse, tum alij, quos citat Maldonat. le-
gunt locum illum Matth. qui irascitur fra-
tri suo temerè, aut sine causa, reus erit iudi-
cio, est enim, sicut dixit Basilius homil. de
ira, pars animi irascibilis nobis ad multa vir-
tutis opera necessaria, quando velut miles
quidam, inquit ille, apud ducem arma sumēs
paratus est eius iussu auxilium præbere: sic
iracundia si rationi adiutrix contra peccatum B
fuerit velut canis Pastori, &c. Et Nyssen. lo-
co citato: adiectio dictionis, temere, ostendit
tempestiuum, & opportunum esse sæpè ira-
cundiæ vsum quum vindicandi peccati causa
efferbuerit: is affectus, hæc iræ species Phi-
neeso Scripturæ testimonio assignatur, cum
cæde delinquentium minas Dei aduersus
plebem commoti placauit. Deinceps ad ea,
quæ per voluntatem delinquuntur, transit,
&c. Sic Plato quoque l. 2. de Rep. vult suum
ciuitatis custodem instar generosi canis ira-
cundum simul, & mansuetum, quorū vtrum- C
que perfectissimo nexu coniunctum in Moy-
se reperitur, dum aliàs mansuetissimus pro-
ponitur, hîc verò ira percitus acriùs corripit.

Iuuat deinde hanc Moysis excādescentiā;
quod suæ vtilitatis, aut passionis igne haud
accenditur; qui enim illo corripiuntur, alie-
num profectò ignem offerunt Deo, cui solus
ille placet, qui diuino numine inspirante, ac-
Deut. cenditur. Deut. 10. Arreptis Nadab, & Abiud
10.n.1. filij Aaron thuribulis posuerunt ignem, in- D
censum desuper offerentes coram Domino,
ignem alienum. quod eis præceptum non
erat, egressusque ignis à Domino deuorauit
eos, & mortui sunt coram Domino: etenim
proprius ignis Deo offerendus erat ille, qui
in altari holocaustorum ardebat, dicebatur-
que ignis Domini, quoniam à Domino fue-
Leuit. rat mirabiliter concessus, vt patet ex cap. 9.
9.n.24. Leuit. siue quia iussu Dei ad illud vsque tē-
Leuit. pus seruabatur in altari, vt patet Leuit. 6. & E
6 n.12. cùm omnia in figura contingerint illis, ignis
1.Cor. vtique de cælo zelum Dei adumbrabat, sicut
10 n.11 ostendit Greg. l. 13 moral. c. 27. & alij, quos
Sophon. citat Lauret. verbo ignis, & Sophon. 3. dici-
3.nu.8. tur, *in igne zeli mei deuorabitur omnis ter-*
Psal. *ra* & Psalm. 78. *Vsquequo irasceris in finem,*
78.n.5 *accendetur velut ignis zelus tuus?* Vbi Agell,

Quandiu zelus tuus, quem in nobis velut
ignem accendisti, qui honorem tibi debitum
falsis Dijs deferimus, exardesceret? Hoc igitur
facto admonemur ne alienum zelum Domi-
no, tanquam illius proprium offeramus; sunt
enim plerique, qui ob illatas sibi offensas
accenduntur, & proprijs passionibus deſæ-
uiunt, puniunt, verberant, plectunt, & occi-
dunt, & quod maius est, putant hoc igne se
thymiama odoris suauissimi Deo offerre;
quod præcipue imprudentibus euenit, qui
nesciunt talem ignem, neque de cælo mis-
sum, neque in altari Dei à sacerdotibus fo-
tum, sed potiùs esse alienum à Deo, quan-
quam proprium sit offerentium: contra quos
egreditur à Domino ignis, eosque deuorat,
qui igni suo alios deuorare, & absumere pa-
rarunt: idque coram Domino, eò quòd ipsi
coram hominibus alienum, & falsum ignem
proponebant. Non profectò hoc accensus
Moyses, in suam gentem efferbuit, sed totus
zelo Dei correptus contra eos inuehitur, do-
lens de ingratitudine, clamans contra impie-
tatem, & impudentiam.

Quoniam verò maximè retrahit ab offi-
cio corripiendi timor verbi asperi, ab audi-
toribus correptis, sicut notauit August. serm.
21. de verbis Apost. post princ. vbi ait: Nulla
est causa, quæ magis faciat hominem dispen-
satorem Dei pigriorem ad redarguendos cō-
tradicentes, quàm timor verbi asperi, &c.
Illud ob oculos proponendum, quod Dauid
dixit, & in præsens argumentum obseruat
August. ibidem: *Sperabo in Deum, quoniam* Psal. 90.
ipse liberabit me de laqueo venantium, & à num. 3.
verbo aspero Facilè enim contemnit verbum
asperum hominum, ne asperitatem reprehen-
sionis abijciat, qui Dei adiutorio confidit, &
in eo sperat liberari. Pro qua re plura habet
August. lib. 50. homil. hom. 24. in med. vbi
alloquens eos, quos grauioribus reprehen-
sionibus aliquando percusserat, ait: Vobis
itaque dico, siue præsentibus siue absenti-
bus, quibus inimicus efficior verum prædi-
cans, quibus consulendo videor onerosus,
quorum requirens vtilitatem, cogor offen-
dere voluntatem. *Nolite fieri sicut equus, &* Psal. 31
mulus non habentes intellectum. nam & hæc num. 9.
iumenta eos calce, morsúque appetunt, àqui-
bus curantur: vt curentur, eorum vulnera

contrectantur. Non parcis, non parco: aduersaris, aduersor; resistis, resisto. Lucta nos cōparat, sed causa separat. Tu inimicus es medico, ego morbo. Tu diligentiæ meæ, ego pestilentiæ tuæ. *Cum vobis*, inquit, *detraxerint, & dixerint omne malum aduersum vos propter iustitiam, gaudete, & exultate, quia merces vestra multa est in cælis, &c.* & hom. 25. post princip. Quid mihi hodie maximè faciendum, nisi vt commendem vobis periculum meum? periculum autem meum est, si attendam quomodo laudatis, & dissimulem quomodo viuatis; ille enim nouit sub cuius oculis loquor, imò sub cuius oculis cogito, non me tam delectari laudibus popularibus, quam stimulari, & angi quomodo viuant, qui me laudant, &c. quæ prosequitur. quibus similia habet ser. 3. de nat. Domi post med. cum ait: Non mihi licet tacere, plus timeo illum, qui iubet, quàm illum, qui detrahit, &c.

Mat. 5. nu. 11.

Quoniam verò oppositorum eadem est ratio, postquam Moysen acriter in Dei offensores inuectum pastoribus Ecclesiæ Dei proposuimus, libet etiam detestari eos, qui præ incuria, & desidia iniunctum munus correctionis omittunt, imò & vitia palpando, vitiosos perdunt, qui quantum Ecclesiæ exitium afferant, colligi potest ex illo loco Apocal. vbi dicitur: *Visum est in cælo aliud signum magnum, draco magnus habens capita septem, & cornua decem, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum secum, & misit eas in terram.* quo in loco magna est concertatio inter grauiores interpretes quid nomine cæli significetur vbi draco apparuisse dicitur & quia aliorum sententias examinare modò nostrum non est, illas afferimus, quæ ad præsens institutum inseruire videbuntur. Ribera igitur ideò apparuisse asserit in cælo, quia bellum infert militanti Ecclesiæ, quæ in cælo descripta erat, & præcipuè propter bellum, quod gerit cum iis, qui inter fideles instar sunt stellarum. Neque video, cur hæc sententia impugnetur ab Alcaçar hoc in loco, & video Ecclesiam militantem sæpiùs appellari cælorum Regnum apud sacros interpretes noui testamenti, & quia hoc satis tritum est, satis in præsenti sit nobis Greg. 19. moral. c. 5. vbi ait: Sæpè in sacro eloquio Regnum cælorum præsentis tēporis Ecclesia dicitur. Cæterum cum bellum hoc factum fuerit in Ecclesia, nostro argumento inseruit expositio, quā Alcaçar affert; putat enim draconem apparuisse in cælo, nō solum vt denotaret inferre bellum Ecclesiæ (quam Apoc. magna cum energia depingit in cælo) verùm etiam in hoc bello magnam recoli inesse fiduciam fore vt Ecclesiam ipsam superaret. Etenim quod iactantia, & gloriatio fingitur alas habere, & ad cælum vsque eos extollere, qui Remp. se oppressuros esse confidunt, patet ex illo Isai. 14. *In cælum conscendam, &c.* vbi loquitur de Nabuchodonosor, & Daniel c. 8. de Antiocho, Magnificatū est vsque ad fortitudinē cæli; & de eodem iterum 2. Machab. 9. Sydera cæli cōtingere se arbitrabatur, & de Alexandro Magno 1 Machab. 1. Exaltatum est, & eleuatum cor eius.

Apoc. 12. n. 3.

Isai. 14. nu. 13. Dan 8. nu. 10. 2. Mac. 9. n. 10. 1. Mac. 1. nu. 3.

Si verò inquiras, cur tam superbè præsumpserit draco iste de victoria reportanda: id ego arbitror, & calliditati, atque astutiæ draconis tribuendum, insuper, & bellico instrumento, quo rem conficere parabat. De astutia patet ex illis verbis: *Ecce draco magnus rufus.* vbi teste Alcaçar in serpentis figura alluditur ad eam speciem serpentis, quā olim dæmon Euam decepturus induit, quapropter nominatur in Apocal. Serpens antiquus: iam verò serpens rufus cæteris exitialior, & callidior reputatur. De instrumento verò patet fuisse caudam: licet enim septem habuerit capita, per quæ septem nefarij spiritus rectè intelliguntur, quos dæmoni sancti Patres adscribunt, spiritus scilicet superbiæ, auaritiæ, &c. ad quæ vt ad capitalia omnia peccata rediguntur, quæ doctrina nititur illis septem dæmoniorum spiritibus, de quibus Matth. in c. 12. & Luc. 11. estque manifesta doctrina Gregorij 21. moral. cap. 31 Cassian. lib. de institut. c. 1. & colat. 5. cap. 2. qua de re videndus D.Tho. 1. 2. q. 84. art. 4. & Scholast. in 2 d. 42 Cur verò ad septem illa vitia reuocantur, bene ostendit Valentia. to. 2. disp. 6. q. 14. punct. 2. Quamuis igitur hic draco septem habuerit capita, & ora munita dentibus, illos nequaquam dicitur misisse in Sanctos. Licet insuper habuerit decem cornua, illis eos non ventilasse, sed cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit

Mat. 12. nu. 45. Luc. 11. nu. 26.

eas

eas in terram; quis igitur non videt per caudā A adulationem, & assentationem significari? Etenim in animalibus cauda symbolum assentationis est; caudâ enim, & blandiuntur, & sese tota hominibus ingerunt, vt patet in cane apud Tob qui caudâ blandiebatur. Qui igitur blandiuntur, bellum inferunt, & dum adulando extollunt, persequendo deprimunt, quod Dauid ex Symmachi sententia eleganter dixit: *Proycientes me, nunc circundederūt me.* vbi ille legit: Beatificantes illicò me, circundederunt me, vt scilicet mihi bellum inferrent. & Ps. 148. *Oleum peccatoris non impinguet caput meū.* in Hebræo est, vnguentū primum, hoc est, excellentissimum impiorū hominum ne frangat caput meum: mollia siquidem adulantium verba, vnguenta licet, ac fomenta videantur, caput non leniunt, sed frangunt, iuxta illud Psal. *Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.* vbi Hieronymus vertit: Nitidius butyro os eius, pugnat autem cor illius; molliores sermones eius oleò, cùm sint lanceæ. Hebr. sic reddunt Regia biblia, Linierunt præ butyris os suum, & conflictus cor eorum; id est, mollia fuerunt verba eius præ oleo, & ipsa gladij stricti, &c. Ideoque Salomon Prouerb. 1. *Fili si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis.* Hebr. Fili mi si te alliciant peccatores, noli. Septuaginta: Ne te deceperint viri impij, neque volueris, quæ omnia monent fugiendam assentationis vocem, sicut ex hoc loco monet Greg. lib. 4. moral. c. 25. vbi ostendit adulatione augeri vitia, & incurabilia reddi; sic enim habet: Hinc fit vt incessanter crescat culpa fauoribus nutrita: curari enim vulnus negligitur, quod dignum laudibus videtur. Vnde bene per Salomonem dicitur: *Si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis:* peccatores enim lactant, cùm vel perpetranda mala blandimentis ingerunt, vel perpetrata fauoribus extollunt; quibus similia habet Bern. epist. 74. Quod si roges quid lactationi cum adulatione commune? Respondet Saiaf. ad d ctum locū, nihil callidius, aut prudentius serpēte, & tamen hic lacte mescatus capitur. Sic Card nus in serpente. Ita prudentia, & astu præstantes viri adulationibus lactari captari solent. Ergo Salomon: Si te, inquit, lactauerint peccatores, id est, adulationibus

Tob. 11. num 9.
Ps. 16. nu. 10
Ps. 148 num. 5.
Ps. 54. nu 22.
Prou. 1. nu. 10.

quasi lacte capere velint, ne consentias. Aliter bellum experieris atrocissimum, mortemque quancitissimè sustinebis, quod ostendo in Sisara, cui Iael occurrens, lembúsque verbis adulata dixit: *Intra ad me Domine mi: intra, ne timeas.* qui ingressus tabernaculum eius & opertus ab ea pallio dixit ad eam: *Da mihi obsecro paululum aquæ, quia sitio valde.* quæ aperuit vtrem lactis, & dedit ei bibere, & operuit illum. Vide lenissima verba, vide insuper & amicissimam lactationē; ideò enim aquam petenti, lac dedit, vt se summâ ipsum accipere humanitate significaret, spemque securitatis optimam iniiceret, dum videret ille sibi, quod potionis genus ea in domo esset optimum, offerri. Est enim lac aqua præstantius, & quod mali aliquid perpessis nonnullum esse solet solatium, vt apud Athenæum lib. 3. de Menandr. refertur; at, at longè aliter mens Iaelis se habebat? ideò enim videtur lac præbuisse, vt de via, & fuga fessum, formidine fractum, ac debilitatum, quàm celerrimo, & profundissimo somno deprimeret, sicque securiùs, ac meliùs bellū assentationis conficeret. Cùm enim sit lactis natura humidior, crassior, & fumosior, caput instar vini petit, spirituque, ac fumo densiore oppletum soporare solet, vnde capitis dolore, aut vertigine laborantibus à medicis denegatur apud Plin. lib. 28. cap. 4. Itemque biliosis, & febricitantibus apud Hippocratem in aphorismis. En qualis fuerit lactatio! Sed iam mollia verba durum clauum proferentia videamus; tulit enim clauum tabernaculi, ait sacer text. quem ferreum dixit Græc. codex, licet aliter videatur sentire Orig. ibi, & Aug. lib. 12. contra Faust c. 32. assumpsit pariter & malleum, vbi significanter Hebr. posuit malleum in manu sua. Vides arma quibus bellum tantum conficere vult Iael? vbi meminisse licet Claudian. cum dixit:

Omnibus armatur rabies, pro cuspide ferri,
Pro telo geritur, quidquid subiecerit ira.

Ingressa igitur abscondite, & cum silentio posuit supra tempus capitis eius clauum, percussúmque malleo defixit in cerebrum vsque ad terram: qui soporem morti consocians, defecit, & mortuus est: mollia itaque verba eam capitis partem (tempus scilicet) quæ

Iudic. 4 nu. 18.

quæ mollissima, & tenerrima esse solet, petiere, quò citiùs mortem ille oppeteret, & victoria pro muliere lactante staret contra acquiescentem illi, dum adulationibus pellexit.

Meliora proinde sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis: sicut dixit Salomon Prou. 27. vbi Hieron. siue qui eius nomine Auctor circumfertur, agnoscens draconis vafriciem, & calliditatem, ait: Melius est à Domino, qui nos vt filios Pater erudire consueuit, vulnera afflictionum perpeti, quàm diaboli blandimentis decipi, qui vt nos cælesti hæreditate priuet, nostris fauere solet erroribus; quasi leue sit malum, quod agimus, &c. vbi non omittendus Pacian. parænes. ad pœnit. ad fin. cùm ait: Facinoris vim monstrat innoxiis, qui nocentibus post scelera blanditur.

Prou. 27.n.6.

Melius item est à sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi, iuxta monitum eiusdem Salomonis, vbi Hebr. Græc. Chald. & iuxta veterem translationem: Bonum est, siue melius, audire increpationem sapientis, super virum audientem carmen, siue canticum, aut vocem nabli stultorum. Quis enim non malit, vt Paulus acriter arguat, & Sathanæ etiam tradat delinquentem in interitũ carnis, vt sit spiritus saluus in die Domini, quã audire Ioab ad Amazam dicentem: Salue mi frater, simulque percutientem eum in latere, & effundẽtem intestina eius in terram, ita vt secundum vulnus non apposuerit, quia illo minimè opus fuit ad occidendum; etenim blandæ benedictiones innocentium seducunt corda, & Sirenes in delubris voluptatis dum aures canendo demulcent, mortem conciliant, & lamia nudãs mammas instar Sisaræ lactat, vt securior occidat. Tãdem scitum est illud Catonis, meliùs multo de quibusdam acerbos inimicos mereri, quàm eos qui dulces videantur, sicut habet Cicero lib. de amicitia, cum quo simul videnda sunt quæ disserit Plutarc. lib. de differ. adulat. & amic. & Hesiod. in ergis. Neque verò omittendus Thaumatur. ad cit. locum Ecclesiastis, vbi acutè aduertit sapientem vnicum, qui corripiat, opponi stultis adulantibus; sic enim habet: Atqui multo magis, inquit, optãdum sapientis vnius obiurgationem excipere, quàm totius chori improborum, & miserorum hominum cantantium auditorem fieri. Ille siquidem prodest, dum corripit; isti verò bellum inferunt, dum laudant.

Eccl.7. num.6.

1. Cor. 5.nu.5.

2. Reg. 20.n.7.

Rom. vlt. nu.18.

Quia igitur adulationis bellum caudâ peragitur, illâ quidem aggreditur maximè diabolicus draco, & petit stellas cæli, eos scilicet qui cæteros fidelium suo lumine collustrãt: quæ est expositio Thom. qui Greg. citat. & confirmatur ex c. 3. vbi constat, Sardensem, & Laodicensem Episcopum fuisse quidem stellas qui in Episcopali dignitate constituti erant, nihilominus vtrúmque lethali scelere esse immersum; atque adeo à dæmone deiectum, & conculcatum. Deinde etiam, quia hic locus Apocal. videtur manifestè respicere illum Dan. 8. Vbi Antiochus, & Epiphanes dicuntur deiecisse de fortitudine, & de stellis, & conculcasse eas. vbi Hier. & Theod. existimant denotari Iudæorum plurimos, qui nobilitate, doctrinâ, & pietate illustres erant, minarum, & tormentorum terrore de obseruatione Mosaicæ legis fuisse ab Antiocho deiectos, & ad idololatriã pertractos. Allusio igitur est vnius loci ad alterum, quæ videtur consistere in deiectione stellarum, sed disparitatem, & oppositionem in deturbatione videntur continere; ille enim persequendo facta est terrore tormentorum, ac pœnarum minis; hæc verò caudâ blandiendo, & assentando facta est. Bellum itaque draco infert non ignobilioribus tantum, sed illustrioribus viris adulãdo; quod si eos, qui videbantur esse fixæ stellæ, illorum virtutes palpando deturbat, quid non faciet, quem non deijciet, & prosternet, & conculcabit, si illius vitia laudet, peccata commendet, & impietates in virtutes blandiendo commutet? Et sanè caudis infernaliũ vulpium accensis, incenditur seges magni Patrisfamilias; quantum verò noceant ostẽdit Bern. ser. 7. in Psal. 90 cùm aduertit disparitatem numeri, quem Regius Vates indicauit ad illa verba, *Cadent à latere tuo mille*, contra quos adulatores videndus est Hieronym. ad illa verba Ecclesiastis, *In risu faciunt panem, & vinum, vt epulentur bibentes*; inuehitur enim contra adulatores magistros in hunc modum: Nunc Ecclesiastes accusat eos, qui loquuntur, & docent ea, quæ populum

Dan.8. nu.10.

populum audire delectent, quod peccatores palpent in vitio, & strepitus concitent audientium Nonne quando in Ecclesia lasciuit orator, & beatitudinem, & Regna cælorum multitudine pollicetur, videtur tibi in risu facere panem, qui panis lugentium est, & non ridentium (beati quippe lugentes, quoniam ipsi ridebunt.) Quod autem sequitur, pecuniæ, vel argento obediunt omnia, argentum pro sermone semper accipitur; *eloquia* enim
Ps. 11. *Domini eloquia casta, argentum igne examinatum:* hoc asseuerat, quod eloquentiæ, & orationi, quæ verborum sit fronde composita, facilè vulgus cedat ignobile, &c.

Quâ igitur pœnâ digni censendi erunt, qui cùm peccatorum vlcera aperire ex officio teneantur, palpando potiùs corruptionem, & nocumentum afferunt; & cùm acriter debeât vrgere, molliter laudant; & cùm dolorem ingerere debeant, plausum adulando venantur; sunt enim verba sapientum, Magistrorum, &
Eccle. 12. n. 11 Prælatorum stimuli, sicut dixit Salomon, nō risus, & gaudij instrumentum? vbi Hieron. ait. Verba sapientum sicut stimuli, quæ in similitudinem stimulorum corrigant delinquentes, & pigros mortalium gressus aculeo pungente commoueant; si cuius igitur sermo non pungit, sed oblectationem facit audientibus, iste non est sermo sapientis. Hoc stimulo necdum Paulum, sed adhuc Saulū pu-
Act. 9. to in via confossum erroris audisse: *Durum tibi est contra stimulum calcitrare, &c.* Sapientis igitur Moysis verba veluti stimuli stultum populum pungunt, vulnerant, & dissecant, quò peccati stultitiam abijcientes, & in mentem redeuntes, ad Deum, quem per summam nequitiam deseruerant, per pœnitentiam reuertantur.

ANNOTAT. II.

Proponitur malum ingratitudinis erga Deum.

CVm Dei beneficia præ omnibus recolenda sint, & præ oculis iugiter habenda, sicut prosecuti sumus ad Cant. Exod. 15. tex. 1. dolendum sanè, imò &
A lugendum est quòd omnibus pereant, dum ingratis conferuntur, sicut bene aduertit Tertull. lib. de pœnit. c. 2. vbi ait: Quantulum dispendij si ingrato benefeceris? quod etiam dixit Bern. serm. 2. in Cæn. Dom. Nunquam, inquit, non perit quod datur ingrato. Ideò igitur vt diuinæ liberalitatis affluentiam ostenderet Moyses, quæ etiam impiis, & ingratis tot, ac tanta beneficia minimè profutura confert: insuper & in maiorem ingratæ
B gentis confusionem, quæ nihilo melior tot acceptis bonis reddita fuerat, eadem hoc loco refert. Enim verò si magna iniuria est, ab ingratis mala accipere, quanto maius vituperiū erit pro bonis mala reddere præ summa ingratitudine? Loquens de Moyse Paulus Hebr. 11. ait: *Fide Moyses, &c. maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorū improperiū Christi.* vbi Paulus alludit ad illud Hebræi, (Heb. 11 nu. 26.) quem Moyses voluit rixantem cum fratre
C conciliare: ille verò ingratus respondit: *Quis constituit te Principem, & Iudicē super nos; &c.* (Exod. 2 nu. 14.) Improperium igitur, & ignominia Christi fuit, ab ingrato populo mortem sustinere, diffamari, & dici publicanorum amicum, & legis violatorem, cùm eorum morbos sanaret in sabbatho, illorum esuriem saturaret, & mortuos ad vitam reuocaret; quæ enim maior potest esse iniuria, etiam si aliàs Regium dicatur, quàm malè audire cùm bene fece-
D ris, quo sensu Chrysost. Theoph. Oecumen. & alij prædictum Pauli locum interpretantur: sed maius sanè improperium; eorum Benefactori sic improperabant, Parenti insultabant, ac Possessori impijssima reddebant pro præstantissimis beneficiis. Ignominiosa proinde hæc exprobratio Moysis Hebræis fuit, dum & quæ acceperant à Deo, commemorat, & quæ ipsi reddiderint obijcit.

Cùm verò ingratitudinis proprium sit si-
E bi debita reputare, quæ gratis accepit, quod dixit Bernardus de diligendo Deo: Delictū, inquit, maximum, vti datis, tanquam innatis, & in acceptis beneficiis gloriam vsurpare benefici, quod etiam acutè, vti solet, aduertit Chrysolog. in ingrato diuite, dum illi dixit Abraham: *Fili recepisti bona in vita tua.* (Luc. 16. nu. 25.) obseruat igitur discrimen inter accipere, & recipere; accipere enim nullum debitū connotat, at verò recipere denotat ea, quę debita

sunt comparare: vnde quia impius & ingratus diues diuina beneficia sibi debita arbitrabatur, eadem recepta putabat, ideoque Deo minimè referebat. Sic ergo habet Chrysolog. Videtis fratres, quia Abrahæ sancti verbo istius diuitis animus proditur, sensus arguitur, intellectus punitur, qui non sibi data, sed reddita credidit quæcunque Domino largiente possedit? Intelligite quo sensu incesserit, quo corde ambulauerit, qui Deum sibi credidit debitorem, & Dominum suum malè diues vsuris suis addixit obnoxium: qui etsi recepit bona, non pro bonis mala, sed pro malis bona recepit indignus. Sic ille ingratitudinem diuitis, promeritúmque supplicium probat, dum sibi arrogat quæ acceperat, quæ Domino referre debebat, gratias iugiter reddendo: etenim si quæcunque bona facimus, Domino referre debemus, iuxta illud Prouerb. 16. *Reuela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ.* Heb. *Volue ad Dominum opera tua, & firmabuntur cogitationes tuæ* nam in Hebr. est, *Gol*, quod cum noster interpres traxerit à verbo *Galah*, quod est reuelare, & discooperire, vnde Chrysost. hom. 41. ad populum de cōfessione peccatorum dicta verba intelligit, cæteri à verbo Gallal duplicante secundam deducunt, quod significat dissoluere, aut vertere. vnde Caietanus legit: Verte ad Dominum opera tua; alij, volue, aut deuolue, id est, quidquid boni feceris, id quidem in Deum conijcito, atque illi acceptum referto, & dirigentur cogitationes tuæ, nimirum rectissimè ferentur, nec stultè aberrabunt, quod fieret si quidquam tibi ipsi arrogares. vnde Chrysost. ex pilæ ludo venustè hic similitudinem aucupauit; sic enim habet Orat. 8. tom. 5. Opera nostra bona in Deum referre debemus, quemadmodum in sphæræ ludo vnus iacit, alter verò refert pilam, tandiuque eleganter ludus producitur, quamdiu inter vtriusque manus iacta & reciprocata sphæra non excidit, &c. cui suffragatur Seneca libr. 2. de benef. c. 17. & c. p. 32. vbi agens de referenda gratia, mutuatum accepit exemplum ex eodem ludo: sic enim habet cap. 32. Qui accepit beneficium, licet animo benignissimo acceperit, non dum consummauit officium suum: restat enim pars reddendi, sicut in lusu

Prou. 16. n. 3.

A est aliquid pilam scitè, ac diligenter excipere, sed non dicitur bonus lusor, nisi qui aptè, & expeditè remisit, quam acceperat. Nec tamen ideò non bonum lusorem dicam, qui pilam vt oportet excepit si per ipsum mora, quominus remitteret, non fuit. Similia habet dicto cap. 17. vult igitur sapiens vt ad Deum deuoluamus opera nostra, manusque agiles habeamus, & expeditas, vt cùm beneficij B pila venerit, illicò repercussa, & præ gratiarum exhibitione reuocata, ad Deum redeat.

Cùm ergo ita ex gratitudine tenemur facere, hoc ingratitudinis ingenium est, nempe quæ à Deo gratis accepit, veluti debita, & recepta existimare, quod vt Moyses ab ingrata Hebræorum mente cogeret procul exulare, ad primam vsque conditionem, seu creationem deuenit, vt totum à Deo constaret gratis datum, indeque ingratam gentem C per omnia concluderet, quæ ta'ia Deo reddidit, à quo prima etiam bona, & omnia vlteriora acceperat, nullo supposito merito, quod potissimum in beneficiis dixit Seneca lib. 3. cap. 12. his verbis: Plus est quamuis idem detur, si ei detur, quem nosse à tuo beneficio incipis, &c. sed procul dubio est beneficia ei conferre, cui & esse datur, & vt bona dentur à non esse per creationem reuocatur; tunc enim non solùm quæ à Deo D accipiuntur, illi debentur: sed etiam is, qui accipit, totum se reddere debet.

Notandus autem venit hoc in loco Psal. 65. vbi de reditu ex Babylonica captiuitate sermo est, & vers. 21. dicitur: *Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium: Introibo in domum tuam in holocaustis reddam tibi vota mea*, &c. vbi Agell. aduertit, quasnam hostias Dauid pollicetur E Domino. Hostias, inquit, eas solum commemorat, quæ non ad expiandum peccatum aut delictum, sed ad gratias agendas, & vota persoluenda pertinent: neque enim liberatis à captiuitate, & pro ea re sacrificantibus, aliæ hostiæ congruebant, quam holocausta, & pacificæ victimæ, & pro voto redditæ, & quasi ij, qui in libertatem à Deo asserti fuerant, iam deinceps pro tanto beneficio grati, minimè ausi fuerint delinquere. vnde quidquid Deo in posterum offerrent, totum in gratiarum actionem, & non pro expiatione alicu-

ius

Ius admissi sceleris futurum esset. Clarius in rem præsentem August. vulnerum in sacrificio exterius oblato designari, quonam modo Hebræi diuinitus liberati, & nos etiam à peccatis educti teneamur Liberatori Deo nosmetipsos offerre; imò, & referre, nempe totos Deo reddere, cui nos totos deuinctos beneficiis deprehendimus. sic ergo habet August. Quid est holocaustum? totum incensum, aliæ sunt partes sacrificiorum, aliud holocaustum, quando totum ardet, & totum consumitur igne diuino, holocaustum dicitur: quando pars, sacrificium. Introibo in domum tuam in holocaustis; totum enim meum consumit ignis tuus, nihil mei remaneat mihi, totum sit tibi. Sic August. deuinctos Deo ostendit, quos Deus de captiuitate liberarat, sic & Moyses beneficia accepta commemorat, vt totum, & in omnibus debitorem conuincat, & dum refragandi locus non adest, amplius inde confundatur, qui cum totum se deberet Deo referre, talia potius, & quæ nec nominari queunt, reddiderent.

Vera quidem gratitudo ea est, quæ etiam in minimis semper aliquid reperit, quod ipsam in gratiarum actionem ciëat, & prouocet, nullus siquidem tam vilis, & abiectus est, qui se viliorem alium, & inferiorem non inueniat, proindeque cùm se meliorem iam alio inueniat, gratulandi etiam Deo sufficiens motiuum habebit. qua de re eleganter philosophatur Basil hom. in martyrem Iulittam post med. dicens: Nemo nostrûm se submouerit à gratiarum actione per vllam quantumlibet vitæ se circumstantem ærumnam, is modò ne ingratè velit quamque gratiam sibi impertitam agnoscere, ac percensere. Habet enim vnius cuiuslibet nostrûm vita non pauca, nec indigna recognitione admodum iucunda, & contemplatione: si tamen nonnunquam sustinuerimus id inspicere, quod infra nos est, atque ita ex comparatione ad id, quod deterius est, bonum, quod ipsi possidemus, quanti sit pretij, admetiamur, & expendamus. Seruus es? Habes tè vno deiectiorem. Quod vno superiores, ne esto ingratus, quod neutiquam addictus es pistrino, quia nullæ tibi infliguntur plagæ. At ne huic quidem causæ defuerint referendæ gratiarum actionis.

A Neque enim iniectæ sunt ei compedes. Non vinculis astrictus est ligno. Nec vincto desit causa reponendæ gratiæ sufficiens, vel quia finitur viuere. Quod datur solem contueri, respirare aerem: ob hæc gratias agit. Nullo tuo merito plecteris? Gaudium tibi ingerat futurorum spes. Iusto ne es supplicio addictus? Gratias itaque agito quod eorum, quæ ausu temerario designasti, hic luis pœnas, vt ne lethalium peccatorum gra-
B tia, æterno serueris tradendus supplicio. Sanè hunc in modũ licuerit ei, qui gratus esse pergit, aut mediocrem gratiam pro præsentibus bonis benigno Largitori exoluere per omnem omnino vitã, & vitæ exercitia omnia, &c Si ergo ille, qui se infimum penè inuenit, dummodo aliquo saltem se superiorem inueniat, grates ob id Deo potest, ac debet agere, quid putandum est debuerit populus ille, qui cæteros tot diuinitus colla-
C tis beneficiis, quot illi exprobrantur, præcellebat? Quid non meruerit maior omnibus populus, dum posterior ingratitudine, prior in scelere deprehenditur? Excessum ingratitudinis huius gentis per beneficiorum excessum expendere possumus, iuxta illud Greg hom 9. in Euang. dicentis: Cùm augentur dona, rationes etiam crescunt donorum, tantòque esse humilior atque ad seruiendum Deo promptior quisque debet ex
D munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione, &c. sed pro ratione reddenda, irrationali vitulo Diuinum detulit honorem, & pro beneficiorum incremento amplius creuit in scelere, & quem humiliare debuerat tot donorum onus, in superbiam extulit eorundem obliuio; denique qui promptior ad seruiendum esse debuit ex munere, filios immolauit pro munere dæmoniis, &
E non Deo: illis reddidit bona, à quo non acceperat, cum dixit: *Hi sunt Dij tui, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* huic verò reddidit, quæ solus stultus, & insipiens populus posset reddere, & quæ prudens, ac sapiens Moyses minimè ausus est recensere.

Insuper cum Hebræa gens in memoria deberet retinere, & in ore iugiter versare quę à Deo acceperat dona, de more illorum, qui se gratos profitentur, ita beneficiorum immemor reddita est, vt eadem illi in memo-

tiam.

tiam reuocare necessum habuerit Moyses, cùm hoc in loco ait: *Nónne ipse est Pater tuus, &c.* Quæ summæ ingratitudinis nota iure censetur.

Ezech. 9. n. 15. Refert Ezech. beneficia Israelitico populo à Deo collata, cum ait: *Nunc Domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in manu forti, & fecisti tibi nomen secundùm diem hanc, &c.* Cur autem hæc retulerit Propheta aperit ibi Theod. Orat. 9 dicens: Pristina commemorat beneficia, vt grati animi significatione, dum ea se tenere in memoria asserit, misericordiam sibi conciliet, &c. Vrget siquidem diuinam bonitatem acceptorum recordatio, quæ & gratitudinem indicat, & ad vlteriora prouocat: at hoc in loco obliuio donorum diuinam iustitiam irritat, idq; tantò magis quantò maiora sunt, quæ collata fuere, ad quorum præsentiam, & obiectionem ingratus, conuictus, confusúsque tenetur populus, ita vt nihil in sui purgationem valeat respondere, dum tam malè respondit Benefactori suo, cui ea mala reddidit, quæ meliùs explicat Moyses, dum tacet.

Vnde iam meliùs intelligemus in præsentem ingratitudinem nostri text. verba: *Popule stulte, insipiens;* consueuit enim Scriptura stultos, & insipientes appellare, quos Deus propriâ ipsorum iniquitate ita conuincit, vt nihil prorsus habeant, quod pro se excusandis respondeant. Oseæ 4. sic habet diuinum Oraculum: *Conticuit populus meus, eò quòd non habuerit scientiam.* Vbi Chaldæus habet: Insipiens factus est populus meus, id est, nihil respondere potuit more insipientis, qui nihil habet, quod respondeat. 70. Rem magis elucidant, dicentes: Quasi non habens scientiam. Hinc est, quod cùm Christus Dominus argueret eos, qui negabant sabbatho licere curare, de illis habet sacer text. *Ipsi autem repleti sunt insipientiâ, & colloquebãtur ad inuicem quidnam facerent,* id est, ad modum stultorum conuicti nihil responderunt constricti rationibus à Christo propositis. Ad hunc igitur modum populus iste dicitur à Moyse stultus & insipiens, qui tantis beneficiis propositis, dum ingratus extitit, nihil omnino potuit excusationis adhibere, quod adhuc illustro ex illo loco Hierem. in cap. 12

Osee 4 num. 6.

A *Confundemini à fructibus vestris propter iram furoris Domini.* vbi Septuaginta habẽt: Confundimini gloriatione vestrâ, ab opprobrio in conspectu Domini. vbi eleganter Theod. quæ putatis illustrare vos, verbi gratiâ, opes, potentiam, hæc vos pudore perfundent, dum causam agetis apud Deũ: eius enim beneficia abunde experti, contraria illi rependitis, &c. quomodo igitur non redderetur stultus, & insipiens præ confusionis B taciturnitate populus ille, qui pro iis bonis, quibus gloriabatur, tot mala reddidit? Quomodóve posset respondere tantis conuictus donis is, qui tam male respondit Donatori, vbi notandus venit Gregorius Nyssen. lib. de Opif. hom. cùm ait: Manus datæ sunt homini vt melius loqueretur: sunt enim hominis manus quæ pro ipso respondent, & rationem de illo reddunt, & dum bruta pedibus respondent, calces impingendo benefactori C suo: homo extollendo manus in sancta, Domino verè respondet. Sed iubet hoc in loco, & irrationabilia proponere, vt quæ illa retulerint, cum Israe tica gente conferamus. Etenim serpens apud Ælian. lib. 13. variæ hist. c vit eum à quo altus fuerat, magno in vitæ periculo protexit. Leo apud Gell. lib. 5. c. 14. à ferarum, quibus obiectus erat, seruulum, à quo molestiâ quadam liberatus erat, laniatu liberauit. Delphinus apud Athenæ. libr. 13. D Milesium à quo viuus emptus, & in mare liber remissus olim fuerat, naufragio in mediis vndarum fluctibus, pereuntem excepit, saluum, & incolumem ad littus vexit, & conseruauit. Et cum multa de canibus suppetant, satis sit modò Ambros. 6. Hexamer. c 4 statim post principium, vbi ait: Quid de canibus loquar, quibus insitum est natura quandam referre gratiam, & sollicitas excubias pro dominorum salute prætendere? Vnde ad immemores beneficij, & desides atque igna E uos clamat Scriptura Isai. 56. *Canes muti nescientes latrare.* quis non erubescat gratiam bene de se merentibus non referre, cùm videat etiam bestias refugere nomen ingrati? Et illæ impetitæ alimoniæ seruant memoriam; tu non seruas salutis acceptæ? Et post multa tandem celebre affert exemplum gratissimi canis erga dominum suum, & deinde subinfert: Quid nos dignum nostro referimus

Hier. 12. nu. 13.

mus Creatori, cuius cibo vescimur & dissimulamus iniurias, & sæpè inimicis Dei eas, quas à Deo accepimus epulas, exhibemus. Sic Ambrosius. At Israel neque etiam quæ bruta faciunt, de se benemeritum agnoscendo præstant, vnde iusta est ea querela Dei apud Isai. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui; Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit.* (Isai. 1. n. 3.) vbi Hieronymus obseruat Israelitas, neque ea reddere, quæ bruta etiam animantia solent reddere; cognitionem, scilicet, & submissionem; vnde & eis inueniuntur stultiores, quibus similia habet Chrysost. tom. 6. serm. 9. de Ascens. post med. quem etiam Isaiæ locum nostro argumento aptat Basil. in Reg. fusior. resp. ad 2. ad med. vbi ait: Inter eos, adquos diligendos natura incitamur, sine dubio is præstat, qui bene etiam de nobis meritus est: atque hæc animi affectio non hominum peculiaris est modò, verùm etiam ipsis cum omnibus ferè animantibus communis, vt videlicet eos diligant, à quibus beneficium acceperunt: *Cognouit* enim, inquit Isaias, *bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui*; nolim autem id dictum esse de nobis, quod sequitur: *Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit*. nam de canibus, compluribusque eiusmodi animalibus quod attinet commemorare quā insignem beneuolentiam declarant, & gratitudinem in eos, à quibus ipsis alimenta præbentur. Quod si natura nobis tributum est, vt ad complectendos beneuolentiā, atque amore eos excitemur, qui bene de nobis meriti sunt, neque labor est vllus, quem vt illis pro collatis in nos officiis gratiam referamus, non libenti animo excipiamus, quænam obsecro inueniri orationis facultas potest, quæ data nobis à Deo beneficia dignè satis queat explicare, quæ quidem numero adeò sunt multa, vt numeri vim omnem effugiant: vi verò, ac magnitudine tantā, vt vel vnicum modò ex ijs idoneum sit, propter quod nihil non subeamus, vt illius voluntati obsequamur, &c. tandemque concludit hominum erga Deum ingratitudinem ansam præbere diabolo exultandi contra Deum, cùm videat nos Deo ingratos, sibi verò obsequentes, cum ab illo innumera acceperimus beneficia; à diabolo verò in multa, & grauia protrudamur scelera.

Sed adhuc contra Iudæorum ingratitudinem vrgere possumus ex eo, quòd nō solùm irrationabilia superet, sed ipsa etiam insensibilia; etenim arbores cultoribus suis fructus proferunt, & pro cultura prouentus reddunt: at vinea Domini sabaoth acetū præbuit pro vino, & pro vuis spinas, & ficus non floruit, mentitumque est opus oliuæ, & arua cibum non attulere; vbi Hieronym. ait de Iudæis: Hæc est ficus, ad quam tertiò venit Pater familias, & quasi non facientem fructus vult subuertere: pro qua agricola, cui commissa fuerat, deprecatur, vt det ei spatium, & dicit: *Domine dimitte eam, & istum adhuc annum donec fodiam circa eam, & mittam stercus: & siquidem fecerit fructum. sin autem, tunc succides eam.* Agricola iste, vel Gabriel est, vel Michael, cui commissus est populus Iudæorum, qui Dominum deprecatur in passione, & dicit: Domine da eis spatium pœnitentiæ, & noli eos subuertere, & siquidem fecerint fructū: nō dixit, q id sustinerēt neq; dixit: si fecerint fructū permanebunt vt erāt; sed si fecerint fructū, suspēsa est sentētia vt subaudiatur, transferes eos in Ecclesiam gentium, & in alteram vineam transplantabis. Venit Dominus tertiò, & non inuenit in eis fructum: dedit primùm legem per Moysen; secundò locutus est per prophetas: tertiò ipse descendit: & post passionem datis ad pœnitentiam quadraginta quatuor annis, quia non fecerunt fructum, quartò subuersi sunt, &c. quæ prosequitur vbi ostendit vineam facientem non vuas, sed spinas, non iudicium, sed clamorem, *crucifige, crucifige, & non habemus Regem nisi Cæsarem*, fuisse Synagogam, vnde & illam exterminauit aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. (Abac. 3 n. 17.) (Luc. 13. n. 7.)

Cùm ergo irrationabilia, & insensibilia in ingratitudine superent Israelitæ, quid mirum si confundantur veluti insipientes, & stulti deprehendantur? Confunditur siquidem terra ipsa quando subacta aratro, imbribus irrigata, noxijs purgata herbis, fructus non afferat, vnde Ioel in cap. 1. de sterilitate futura ait: *Vinea confusa est*, deinde etiam *confusum est triticum*. Pagnin. & alij vertunt, *aruit*. elegantius verò Hieron. Pulchra metaphora (Ioel. 1. n. 12.)

describitur sterilitas vineæ, quasi ipsa vinea confundatur, & erubescat se non respondisse votis & sudoribus agricolæ eam excolentis; sunt enim hæc beneficia, vt etiam vulgari sermone dicitur, quibus etiam insensibilia pudet non respondisse, & proinde confunditur si non respondet acceptis; imo non solùm confunditur ingratus, ita vt nihil habeat quo respondeat, quin potiùs malè respondet, dum datum negat, quod acceptum non refert, vt gratulatur, sicut acutè dixit Tertull lib de pœnitentia c 5. Respuit datorem, cùm datum deserit; negat beneficium, cùm beneficium non honorat, &c. Graue nimis deliquisse constabat ingratus, dum confusus silentio nihil, quod respondeat, habet, sed grauior iam extat culpa, qui negat beneficium ex eo, quòd non honorat; honor autem beneficij est gratitudo, alioquin non beneficium, sed debitum reputabitur. Qua in re notanda venit quædam gratitudo nihil reddens, gratissima tamen, dum de reddendo nō curat: quod possumus in primis probare ex eo, quod habetur apud Senec. lib. 1 de benef. c. 25. vbi sic ait: Nullo magis Cæsarem Augustum demeruit, & ad alia impetranda facilem sibi reddidit Furnius, quàm quod, cùm patri Antonianas partes secuto veniam impetrasset, dixit: Hanc vnam Cæsar habeo iniuriam tuam: effecisti vt viuerem, & morerer ingratus; quid est tam grati animi, quàm nullo sibi modo satisficere, nec ad speciem quidem exequendi vnquam beneficij accedere? &c. dum Furnius se ingratum profitetur, gratissimum exhibet, & dum nihil reddit, totum refert; nam si sicut dixit idem Senec lib 3. de benef. c. 1. ingratus est, qui dissimulat, qui non reddit; ingratissimus omniū, qui oblitus est; gratus procul dubio erit, qui minimè dissimulat, imò perpetuò vrgeri fatetur, qui non reddit, quia non posse reddere dolet: gratissimum item, qui perpetuā memoriā laborans id vnum lacrymatur, quod sine gratitudine mortem subeat.

Plura confitetur Iacob à Deo accepisse, quæ proponit Genes. 32. quia vero tam multa accepta multam gratitudinem exigebant, ipse se imparem tantis beneficijs professus, gratum probat, dum æquiualens reddere non posse comperit, & proinde ingratum ingenuè confitetur, dicens: *Minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tuâ, quam explesti seruo tuo*; quasi velit se propterea non referre quas debet gratias, quia quas acceperat gratias (sic enim ex Hebr. intelligit ibi miserationes Caiet.) omnem Iacobi gratitudinem superabant; quia tamen nihil subterfugit gratitudinis ingenium, inuenit mutuatum, vnde posset reddere, cùm aliàs omnino impotens esset, etenim Ecclesia volens Deo reddere gratias pro summo beneficio à Filio Dei accepto, corpore. s. & sanguine suo sub speciebus panis, & vini, quia se imparem tanto oneri inuenit, ab eodem Domino accepit, quod redderet, ideoque ait: *Vnde, & memores nos serui tui, &c. offerimus tibi de tuis donis, ac datis*; alioquin nihil redditura, n si referret eadē, quæ acceperat, quod etiā fecisse videtur Dauid, cùm ait: *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? calicem salutaris accipiā, &c.* Gen 32. n. 10.

Hinc igitur licet iam colligere miseriam, & impietatem ingratitudinis, quæ nihil reddens malitiæ conuincitur, dum oblita saltem deprehenditur, sed dum mala pro bonis reddit, summæ iniquitatis rea comprehenditur, adeoque stulta inuenitur, vt nec verbum possit proferre, quod proprium stultorum, & insipientium est.

Venit item obseruanda hoc in loco connexio, & veluti sympathia quam stultitia habet cum ingratitudine, sicut videre est in Psal. 13. vbi habetur: *Dixit insipiens in corde suo: Non est Deus*. quo in loco Nebiens. legit, *Ingratus*. Hebr. verò habetur *Nabal*, qui supponit pro stulto simul, & ingrato, quia & vtroque morbo laborauit; nam cùm à Dauide, eiusq. militibus tanta bona receperit, quanta retulit vnus de pueris suis Abigail vxori illius 1. Reg. 25. n. 15. & 16. ipse reddidit pro eis malum; nam pueris Dauid dicentibus ad Nabal: *In die bona venimus, quodcunque inuenerit manus tua, da seruis tuis, & filio tuo Dauid*. ipse respondit: *Quis est Dauid, & quis est filius Isai? Tollam ergo panes meos, & aquas meas, & carnes pecorum, quas occidi tonsoribus meis, & dabo viris, quos nescio vnde sint?* Iuit igitur vxor eius ad Dauid, munera detulit, eique dixit: *Ne ponat Dominus meus Rex cor suum super virum istum ini-* Ps. 13. n. 1.

iniquum Nabal, quoniã secundum nomẽ suũ stultus est, & stultitia est cũ eo. Quod si indagari velimus, vnde prouenerit stultitia hæc & insipientia, id videtur tacet tex. referre, cũ ait n. 3. *Porro vir eius durus, & pessimus*. & n. 37. Postquã illi rem aperuit vxor eius, *factus est quasi lapis*; ex hac igitur duritie prouenit stultitia, & ingratitudo Nabalis, cuius peruicax cor neq; beneficia persuadebant, neque gratitudo tangebat. Huiusſimilis videtur durities Iudæorũ, de qua dicitur Isai. 48 *Sci-*
Isai. 48 n. 4. *ui quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix*
Deut. 31 n. 27. *tua, & frons tua ferrea.* & Deut. 31. *Ego scio contentionem tuam, & ceruicem tuam durissimam.* similiaq; habentur Act 7. & Hier. 3

Act. 7. n. 50. Cor igitur durissimũ istius gentis in causa fuit tantæ ingratitudinis, quæ tot, ac tantis beneficijs nihilo emollita erat, ergà benignũ
Hier. 3. n. 14. Parentem durior indies euasit. Nequissimum sanè cor, quod durũ est, vnde Ecclesiastic. 3.
Eccl. 3. n. 29. *Cor nequa grauabitur doloribus*, in Græco est: *Cor durum*, quasi durities pro iniquitate supponat, & nullũ peius sit cor, quã quod durũ est: opponitur siquidẽ benignissimo Domino. Vnde tanquam singulare beneficium promittens Deus ait se ablaturum cor lapideum, & daturum carneum; nam lapideum descendit in profundum quasi lapis, & demergitur quasi plumbũ in aquis vehementibus, sicut contigit Pharaoni, cuius induratũ est cor, de quo videndus Aug lib 2. q. super Exod. q 18. & 24. & l de præd & grat. c 6.
Heb. 3. n. 8. vnde Paul. Heb. 3. monet tanquã præsentissimum malum fugere cordis obdurationem: quapropter sicut Spiritus S Psal. 94. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, propter quod infensus fui generationi huic, & dixi semper; hi errãt corde*, vbi Apostolus consulit Heb ne sequãtur patrũ suorũ vestigia per tentum per desertum, sicut in exacerbatione secundũ diẽ tẽtationis in deserto. quæ exacerbatio? fuit hæc & irritatio? Quãdo s. dixerũt Aaroni: *Fac nobis Deos, &c.* nã is, qui obduratur, facilè sibi effotmat Deos, diuitias, honorẽ & voluptatem,

Magis verò adhuc explicatur duritia illius populi ex eo, quod additur: *Quadraginta annis proximus fui generationi huic.* vbi Pag. legit: *Litigaui.* Camp. *Lis mihi fuit cum illo hominum genere.* Pratens. *Molestia affectus sum.* alij, *Displicuit mihi generatio illa.* quibus in lectionibus nobis proponitur malitia obdurati cordis, cum quo litigat Deus multiplicatis beneficijs non vno die, mense, annove, sed quadraginta annis: ipse verò durior indies opponitur Deo, veluti litigator, quod significat Paulus, legens: *Offensus fui generationi huic* pro eo quod nos habemus: *Proximus fui. Quibus* proinde, inquit Deus, *iurauim ira mea, si introibũt in requiem meam.* vbi illud, *Si introibunt*, vim habet negationis, vt posteà latiùs expendemus n. 41. ad illa verba: *Si acuero vt fulgur*; ideoque Hier. transtulit cum negatione, *Vt non introirent in requiem eius* & Paulus similiter ait; *Iurauit non introire in requiem ipsius.*

Adeò igitur necessariam censuit Paulus doctrinam de abominanda huiusmodi obduratione vt quotidie illam inculcandã esse voluerit, dicens: *Videte fratres, ne forte sit in aliquo vestrũ cor malũ, sed adhortamini vos-* Heb. 3. n. 12.
metipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, vt nõ obduretur quis ex vobis. quo in loco lectio Syriaca habet: *Cauete, custodite vos à tali corde, maxima diligentia vos seruate*: vbi allusio videtur esse ad illã custodiã militum a Pilato iniunctã: *Ite, custodite sicut scitis.* & ad illud: *Omni custodia custodi cor tuũ*; nẽpe adeò mortiferũ hoc malum est, vt omnẽ custodiam postulet per singulos dies, donec hodie cognominatur, Græce, *vsque ad finẽ vitæ*, quæ hodie nominatur, quia solũ tẽpus præsens habet; etenim sicut dixit Eccl. 3 & c. 16 *sicut sexcenta millia peditum* Eccl 3. n 27.
qui congregati sunt in duritie cordis sui, &c. vnde meritò discessurus à discipulis suis, & profecturus in cælũ exprobrauit duritiẽ cordis, quæ nequissima pariter, & periculosissima est, cũ nec cedat doctrinæ, nec beneficijs emolliatur. imò stulta, & insipiens pessimam vicẽ reddat, & talia Benefactori referat, quæ potiùs abominanda sunt, quã nominãda. Nisi forte hæc gentis illius ingratitudo ex impudentia sit orta; solẽt enim, qui perfrictæ sũt frontis, neq; agnoscere, neq; reminisci acceptorum beneficiorum. vnde Xenophon in lib. de educatione Cyri ait: Ingratitudinis potissima comes est impudentia; quã sanè videtur petere verba nostri textus: *Haccine reddis?*

Sed notandum est hoc in loco verbum A illud, *reddis*, quod ingratos maximè pulsat, percutit, & vtinam diuina in nos beneficia vrgent, pungunt, & adigunt ad reddendas Deo gratias, ita vt nihil aliud videantur proclamare, & nihil clarius in eis eluceat, quàm ratiò reddendi Deo grates debitas, quod perspicies ex Psalm. 102. vbi se prouocans David ad gratitudinem ait: *Benedic anima*
Ps. 102. n. 2. *mea Domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius.* quo in loco appellat diuina B beneficia retributiones, non quod de Deo priùs bene meriti simus, eaque pro meritis nostris retribuat, sicut iam in stulto dimre ostendimus, sed quod pro iis, quæ ille de nobis est meritus, si non possimus paria (verè non possumus) saltem ad laudes retribuendas nouerimus esse vndequaque constrictos. Itaque cum nomen ea, qua potest, ratione rei essentiam, & proprietates indicet, propterea David appellat retributiones C diuina beneficia, vt intelligamus nihil tam conuenire diuinis beneficijs acceptis quàm pro illis gratias retribuere, referre laudes, reddere obsequium. Vnde alij vertunt eũ locum, sicque habetur in Vaticano codice: *Noli obliuisci omnes laudes eius.*

Secundum istum ergo loquendi modum sensus huius exprobrationis, *Haeccine reddis Domino*, est: Cum tot retributiones acceperis à Deo, & ad reddendas gratias, vndequa- D que tenearis, in tantam vecordiam, & stultitiam prolapsus es, vt pro gratiis iniurias reddas, & pro retributionibus contumelias rependas, cum nihil magis conueniat beneficio quàm gratitudo, sicut notauit Aug. serm. 28. de verbis Apost. ante fin. vbi loquens de claudo sanato à Petro in nomine Iesu Chri-
Act. 3. n. 7. sti Act. 3. ait: Obsequium sanatorum testimonium Conditoris est, nihil enim tam te- E statur Deum benefactorem, quam si illico creaturæ obsequantur, & gratias reddant. Hinc est quod notauit Philo lib. de special. leg. ad fin. propterea fieri e dentibus nasci infantes, ne contingeret eis mordere vbera, quibus alerentur nequissimum siquidem foret, vt qui inepti sunt ad reddendas matri gratias, apta secum asportarent instrumenta ingratitudinis. Ille, inquit, rerum Parens, & Conditor, cuius nullum opus est superuacuum, dentes, non vt cætera membra, nascenti statim addidit, ne infantem lacte nutriendum grauarent inutiliter, & fontes vberum, per quos alimenta diriuantur, vexarent inter sugendum: sed in tempus præstitutum, hoc est, ablactandi, exortum eorum distulit, &c. Rudiores vtique Iudæi infantibus, qui Parenti, & Creatori Deo iniqua reddunt, & vix in lucem editi in eum insurgunt, & clamorosis vocibus aduersus illum extolluntur.

Hoc proprium solet esse animi grati, quod minimè contentus est si æqualem reddat gratiam, aut beneficium, sed insuper reddendo nititur acceptum superare, quod dixit Ambros. lib. 1. offic cap. 31. Nec mensura, inquit, pari, sed vberiori reddendum arbitror. & vsum pensandum beneficij: etenim superiorem non esse in referendo, quam in conferendo beneficio, hoc est, minorem esse, quoniam, qui prior contulit, tempore superior est, humanitate prior. Vnde imitanda nobis est in hoc natura terrarum, quæ susceptum semen multiplicatiori solet numero reddere; non dare cuique vix licet, non reddere verò non licet. Possumus & nos illustrare Ambros. dum iubet terrenum hominem in reddendis gratiis terram, vnde sumptus est, imitari, ex Basil. hom. 6. in ditescent. vbi ait: Imitare ô homo terram, vt illa fructus profert, vt ne illa conspiciaris esse deterior, &c. Cum ergo teneatur homo cumulatiori numero reddere, eò ingratitudinis deuenit, vt quando maiora sunt beneficia, quam vt possit soluere, ad odium accurrit, ne soluat, quod dixit Seneca epist. 19. Quidam quo plus debent, magis oderunt. Leue æs alienum debitorem facit, graue inimicum. Clarius epist. 80. in fin. cum ait: Prima causa est, cur quis ingratus sit, si satis gratus esse non potest, eò perductus est furor, vt perniciosissima res sit beneficia in aliquem conferre. En quomodo accepta gratia reddat homines gratos; quia enim referre non possunt, ingrati fiunt, & quod possibile erat soluere, impossibile adhuc reddunt dum ingratitudini multoties iniurias addunt, vt prorsus nequeant gratias agere, dum ostensas reddiderunt: alioqui facile possent à debito se leuare, cum ex eo, quod non possent actu,

actu, saltem desiderio referrent, memoria, & voluntate: nam sicut dixit elegãter Ber. epist. 181. in princip Facta factis compensari oportet, verum id quidem multum est ad me: nam vnde sufficerem pauper, & modicus: Sed rebus pauper, & viribus, non voluntate. Æquabo ergo beneficia votis, qui factis non possum: desideriis diues sum, & certè verus beneficus (qualis planè est Deus) amplius non requirit; nam quomodo beneficus, qui non & beneuolus sit. Denique beneuolentia fructus est beneficij, nisi quis fortè beneficium putat, quod in spe seuerit, aut timore diuiserit, sed quis non videat hoc relictum, illud venditum, neutrum datum? Oportet autem beneficium, vt verè sit, esse gratuitum Danti itaque rependi quidqnam gratius ab accipiente non potest, quam si gratum habuerit, quod gratis accepit: & hæc beneuolentia creatur de beneuolentia dantis in animo accipientis, beneficio quidem interueniente. Hac me fateor locupletem: hanc decore puro dignam profectò offero remunerationem meo Benefactori: hanc deuotus immolo sacrificium laudis Factori omnium. Sic ille docet quid reddendum sit omnipotenti Deo, quando impotens quis omnino deprehenditur ad reddendum æquale, & æquiualens illi, qui in datis superat & animo dandi excedit omnia, quæ ei referre possumus. Vnde Theologi constituunt discrimen in reddendis gratiis, & compen'andis iniurijs, quod pro his satisfieri potest, pro illis non item; qua de re videndus Veg. lib. 7. in Trident. c. 9. D. Tho. Palud & Capreol. in 3. d. 20. Similia sunt quæ habet Bern. de vita solitaria ad fratres de monte Dei post med. Gratiarum, inquit, actio est in intellectu, & cognitione gratiæ Dei, bonæ voluntatis: indeficiens ad Deum, & indefessa intentio. Hæc enim est, de qua dicit Apostolus: *Velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio*: ac si dicat: semper quidem velle adest, sed aliquando iacet, hoc est, inefficax est, quia perficere opus bonum quæro, sed non inuenio, &c. Suffragatur huic sententiæ Chrysost. hom. 32 in cap. 12. in Genes. vbi loquens de Abrahamo ait: Sciebat manifestè, quod nihil aliud requirebat Dominus vniuersi post innumera, & ineffabilia beneficia sua, quàm animam gratiarum actioni studentem, & scientem fateri gratiam pro iis quæ iam aderant, &c. Plura hac de re habet Basil. hom. 5. in mart. Iul. tam. Cùm ergo Israelitæ & intellectu deberent percipere diuina beneficia, quo semper recognoscerent, & voluntate gratiarum redditionem optare, & stulti fiunt in intellectu ne agnoscant, & pessimi fiunt voluntate, dum offensas reddunt, & Benefactorem odio habent.

Rom. 3. 7. 18.

O'im Persæ maiorem in modum Deos ipsos ab ingratis negligi arbitrabãtur, quam à quocunque alio, ideoque seuerissimè eos puniebant, quos referre gratiam posse sciebant, si tamen ingrati existerent, nec referrent, vt videre est apud Xenoph. lib. 1. cyro pæd. Amian. lib. 23. Themist. orat. 3. Ioan. Tzetzes historiæ ve chil. lib. 3. c. 98. de Macedonibus, id solum affirmat Senec. 3 de benef cap. 6. & de Philippo Macedonum Rege 4. de benef. c. 37. qui ingratum militem erga Macedonem, qui eum naufragum in villam suam transtulit, lectulo suo cessit, affectum, semianimemque recreauit, diebus triginta impensa sua curauit, viatico instruxit, subinde dicentem: Gratiam tibi referam, videre mihi tantum Imperatorem contingat. adijt Imperatorem: bona cuiusdam illi postulauit. Imperator concessit; expulit eum, à quo exceptus fuerat, bonis suis. Ille non vt rusticus, iniuriam tacitus tulit, contentus quod non & ipse donatus esset, sed Philippo epistolam strictam, ac liberam scripsit, qua accepta ita exarsit, vt statim Pausaniæ mandaret, bona priori domino restitueret. Cæterùm improbissimo militi, ingratissimo hospiti, auidissimo naufrago stigmata inscriberet ingratum hospitem testantia. Addit verò Seneca: Dignus quidem fuit, cui non inscriberentur illæ literæ, sed sculperentur, qui hospitem suum nudo, & naufrago similem in id, in quo iacuerat ipse, littus expulerat.

Augetur autem & grauitas tanti criminis Israelitarum, quoniam Ægyptij, a'ijque diuinitatis titulum vilissimis, ac turpissimis rebus detulere, vt scribit Diodor. Sicul. l. 1. c. 4. Plin. lib. 2. c. 7. Tertul. in apolog. c. 11. quod affecti ab eis beneficijs, gratiam referre voluerint, vnde citatus Diod tradit ex ea re celebrare

lebrare Ægyptios, vt præter alias nationes, A erga bene meritos de se gratos; existimantes magnum vitæ subsidium esse gratiæ retributionem, sed è verò, & per irrisionem Tertul. ait. Et hunc concedetis, opinor, illum Deum deificum (qui Deum faciat propter acceptum beneficium) iustitiæ præcellere, qui nec temerè, nec indignè, nec prodigè tantū præmiū dispensarit. Orta itaque est idololatria ex eo, quod homines, vt ingratitudinē effugerent, diuinitatem attribuebant ijs, à quibus deuincti erant beneficijs, colentes eos, & adorantes, quo magis gratitudinem suam testatam relinquerent, vt & D. Aug. libro de spiritu & litera cap. 11. ad gratitudinem reducit veri Dei cultum, & religionem; cum enim Deus nostrorum bonorum minimè indigeat, & nostra inopia illi quidquam reddere nequeat, inde à gratitudine exorditur Dei cultus, ideóque Chrysost. hom. 22. in Genes. loquens de Abraham ait: Sciebat manifestè quod nihil aliud requirebat ab humano genere Deus vniuersi post innumera, & ineffabilia beneficia sua, quàm animum gratiarum actioni studentem, &c.

B

C

Cùm ergo gratitudo ex eo quod nequeat æquiualens pro beneficijs reddere, eo deueniat, vt terminum superet, modum transcendat, dum pro dijs colit quæ vilissima sunt; eò tandem deuenit Iudæorum ingratitudo, vt Deo, à quo tot, ac tanta acceperat beneficia, propriam auferre deitatem voluerit, & turpissimis rebus, imò, & dæmonibus detulerit, quibus nihilo debitor existebat: vnde Erasmus de conscrib. epist. rectè dicit, non minus periculosum esse iniquis benefacere, quàm bonis mala inferre possit insuper, & ex nostro text supplere: periculosius esse ingratis benefacere, quam malis mala inferre hi enim, si quando læduntur, vim vi repellunt, aut eis, à quibus nocumentum accipiunt, quæ valent, mala inferunt, & vindictæ iniuriæ coæquant, aut pro viribus sumunt; at ingrati longè maiora mala inferunt, quàm possunt, & angustiora tribuunt bona, quàm valeant: enim verò ingrati Iudæi diuinitatem à Deo auferre nequeunt; licet enim ipsi denegetur, semper Deus est, & tamen, quo possunt modo auferunt, dum cultum soli Deo debitum, alijs rebus attribuunt,

D

E

quibus etiam pro iniquitate sua longè quid maius attribuunt, quàm quisquam elargiri valeat, aut ipsæ ad recipiendum capaces sint, nempe deitatem & libertatem ab Ægypto, cùm dicunt: *Hi sunt Dij tui, qui te eduxerūt de terra Ægypti*. vnde Seneca 1. de benef. cap. 24. ait: Tutius est quosdam offendere, quam demeruisse.

Quoniam verò in hoc extitit huius gentis ingratitudo, vt colligi potest ex verbo illo, *reddis*, videamus quid tandem reddiderint Deo Israelitæ pro ijs, quæ Deus ipsis reddiderat. Primò igitur acceperunt à Deo mercedem laborum suorum, diuitias s. Ægypti deinde non veluti seruos, sed vt liberos & ingenuos in libertatem asseruit, imò Ægyptios tot plagis affecit, vltimoque tandem supplicio confecit, quod Israelitas tanquam seruos oppresserant. Vniuersum igitur istius libertatis beneficium retulit ingratus populus in vitulum, & multis post decursis annis, assertorem suum comprehendit, & ligauit, morteque turpissimâ condemnauit, vt inhonorum redderet, a quo fuerat summo honore prosequutus.

Notissimum enim locum Sap. 2. ab illis verbis, *Circumueniamus iustum*, de Christo Domino, eiusque passione intelligi, scitum vtique est, de quo videndus Aug. 17. de ciuit. c. 20. & lib. 12 contra Faust. c. 44. & in Psal. 52. & 63. Ambros. lib. de Ioseph. cap. 3. & in Psal. 35. Cypr. lib. 2 contra Iudæ. c. 14. Athan. in synop. vbi de lib. Sap. Clem. Alex. 5. strom. c. 6. Chrysost. hom. 43. in Matth. & hom. 5. in illud Isai *Vidi Dominum*. Cyril. Alex. lib. 5. in Isai. in id c. 59 *Oua aspidū ruperunt*. Bonau. Rab. Hug. Car. Carth. Vatab. & Guar. vtraque Glossa & Lyran. Sixtus Senens. to. 2 l. 8. hæres. 9 Sic igitur ibi pro Indæis habetur. *Morte turpissimâ condemnemus eum*, Vatab. & Guar. *morte infami*, Insen & Complut. *turpi*, ex Græc. *deformi, indecora, fœda & contumeliosa*. quæ verba de cruce intelligūtur, sicut videre est apud Suar. 3. p. t. 3 q. 45. ar. 4 vbi D. Th. in 2. arg. hoc testimonium affert, de quo etiā videri potest Salm. prolog. 1. can. 8. Bellar. t. 1. l. de adorat. imag. a c. 26 vsq; ad trigesimū inclusiue, Ioā. Fer. t. 1. thes. c. 171. Bar. t. 1. annal. vbi de crucifixione Saluatoris, Lipsius, & Gretser. libris suis

Sap. 2.

1. Cor. 1 n. 23. Gal. 3. n. 13. Deut. 21 n. 23. Deut. c. n. 23. suis de cruce. Fuit itaq; turpissima ex animo Iudæorum Christi mors, vnde & scandalum eis fuisse perhibetur à Paulo 1. Cor. 1. imò & maledictum, vt patet ex epist. ad Gal. c. 3. & Deut. 21. Lex q; indignum censebat crucifixi cadauer, quod versaretur in aliorū oculis ea-q; de causa præcipiebat, vt eodē die sepeliretur, quod bene tract. Grets. l. 1. de Cruce c. 28.

Cæterùm notandum est, turpitudinem mortis Christi eliciendam esse ex ijs, quæ sequuntur *Erit enim respectus ex sermonibus illius.* B quæ verba à plerisque video in varios sensus distrahi, quos nouissimè bene ibi affert Ceruant. & licet non audeam improbare quando præclarissimos patronos habēt, quos ego antesignanos amplector, & tanquā duces veneror, existimo tamen sic esse intelligenda. Turpissimā morte condemnabimus eum, habebimusq; respectū ad verba, quæ ipse locutus fuerit, statimq; atque ad ipsum comprehendendum accesserimus: respiciemusq;, & obseruabimus quidnam ipsius animum magis C pungat, & vrat: inde enim facilè eliciemus quænam illi acerbior, & turpior futura sit mors; vnde & textus Græcus ad verbū habet *Erit enim eius obseruatio, & inspectio ex verbis eius.* Cum ergo, vt in Christum manus iniicerēt, deuenere ad hortū, dixit illis Christus Dominus: *Tanquam ad Latronē existis cum gladiis, & fustibus comprehendere me &c.* Hæc igitur verba denotarūt quàm graue D fuerit Christo Domino, veluti latronē comprehendi, quandoquidē eo tempore, in quo tātam exhibuit patientiam, conqueritur de cōprehensione facta instar latronis; qui enim ad tam multas ignominias tacuit, ad hanc conquestus, testatur eam sibi acriorē, & præ omnibus ipsius animum magis vrgere, ac pungere. Qui ergo tam acerbum reputauit instar latronis quæri, & comprehendi; nihil acerbius sustinuit, quàm cum latronibus crucifi- E gi, & morte affici. Fuit igitur respectus in verbis illius, eaque respicientes Iudæi, qui ab eodem Deo fuerant à turpissima captiuitate ed ecti; turpissimo comprehensionis genere alligant, turpissimáq; ie morte crucis, inter latrones afficiunt, vt talia redderent ei, à quo tanta acceperā: turpissimā vtiq; mortem, à quo nobilissimam acceperant libertatem.

Matth. 26. n. 55.

Matth. 27. n. 38.

Vineam de Ægypto transtulit Deus, proiecit gentes, & purgauit terram, vt vineam plantaret; illa tamen pro vuis fecit spinas, de quibus videndus Ambros. l. de institut. virg. c. 14. vbi explicat illud Cant. 2. *Sicut lilium inter spinas*, seu vt ipse legit, *in medio spinarum.* Christus, ait ille, erat lilium in medio spinarum, quando erat in medio Iudæorum, &c. tales enim fructus reddidit vinea plantata in cornu filio olei, vnde & meruit, quod ei dicitur per Isai. 5. *Ponam eam desertam & non fodietur: & ascendent vepres, & spinæ, & imbribus mandabo, ne pluant super eā imbrem.* quæ verba ponderans Theod. c. 13. ait: Mandauit nubibus desuper, ne pluerent super vineā Sorech, id est, cælestibus beneficijs fecerat enim spinas, ex quibus Christū coronarat, & non iustitiam, sed clamorem quo in crucem eum extorserat, quod etiam prosequutur Chrys. ser. 164. post princ. vbi ait: Ager quoties longā incuriā syluescit, & toro luxuriæ agrestis sordescit horrore, peritissimi cultoris vtiq; semper aperitur & purgatur incendio, ac studio benigno cultoris ignis apponitur, vt exustis fœtibus, reueletur prima facies campi, præstetur agricolæ libertas, fiat facilis via vomeri, sit germinis ferax sterilis diu terra, & longa, ac mœsta otia lætissima iā repræsentet in fructu. Ergo vbi Iudaicus cespes continuo aratro legis, & iugi cultu effætus ad inopiā non respōdit germinum, non labori, sed pro tritico lolium reddidit, protulit pro vitibus spinas, Christus ad sata gentiū diuini cultus conuertit industriā, ignē mittit primū maximus Magister in terram, & quidquid naturalis squalcfecerat luxus quidquid arefecerat brumalis rigor, artificio depurgat, & consumit incendio, &c. quibus in verbis alludit Chrys. ad verba illa Christi Domini: *Ignem veni mittere in terram*, quo scilicet gentes ad semen suscipiēdum, & fructum ferendū tricesimum, sexagesimū, centesimū præpararet, conferiq; eum, quem secum affert ignem, cum igne rubi, qui etiāsi accēsus fuerit, adhuc tamen spinas non consumpsit, imò vndique spinarum aculeis opertus remansit, quousque adueniret tempus teddendi, imò imponendi coronam spineam Creatori suo; proqua re optimè dixit Aug. ser. de temp. igitem in rubo viridi Spiritus sancti ignem repræsentare, qui diu quidem in Syna-

Cant. 2 n. 2.

Isai. 5. n. 6.

Synagoga arsit, nec tamen eius viriditatem, A id est, rebellionem, consumere potuit. de quo est illud Stephani: *Vos semper Spiritui sancto restitistis, sicut Patres vestri, & vos.* quæ verba indicant ingenium, seu naturam ita ex se ad resistendum compositam, vt cùm in Spiritus sancti igne sit infinita actiuitas ad agendum, & consumendum, nihil tamen, aut parum, profecerit vnquam in naturali Iudæorum resistentia superanda, & pro beneficiis mala iugiter redderet.

B Vt Deus educeret populum suum de Ægypto, percussit illam, illiúsque accolas, cõuertendo aquam in sanguinem, quæ fuit prima plaga; qua in re & eos confudit, qui aquã pro Deo colebant, dum eam in sanguinem transfert, & tali conuersione Hebræorum infantium necem, qui in flumen proijciebantur, vindicat, quod dixit Theod. q. 19. in Exod. Cur, inquit, primam aquæ plagam intulit Deus? Quia valde gloriabantur Ægy- C ptij de fluuio suo, & pro Deo habebant, vt qui parem vium illis præberet, atque nubes cæli; deinde propter pueros Iudæorum in illum demersos; fluuius enim ille mutatus in sanguinem veluti conquerebatur de cæde puerorum per Ægyptios commissa. Sic ille ostendit plagam sanguinis cessisse in maximum beneficium Iudæorum, dum à Deo vindicantur de filiorum nece, quodque magis ea in re notandum occurrit quod sicut D notauit Iosephus lib. 2. antiquit. Amnis sanguinis fluentis prolabens ad potus inopiam Ægyptios redegit, cùm præter aquam fluminis nullum fontem haberent, nec coloris tantum id erat vitium, sed si quis siti coactus gustaret, confestim acri dolore corripiebatur eratque talis aqua solis Ægyptijs, Hebræis vero dulcis, atque potabilis, & omnino pristinam naturam retinens.

E Pro tanto igitur beneficio hanc Domino dederunt retributionem, vt cum Saluiano loquar lib. 7. de prouid. post princ. vt in quantum eos beneficijs suis ille ad se illexerit, in tantum illi ab eo recederent, sanguinem vtique Dei sitibundi super se, & super liberos suos postulant, pro quo potiùs sanguinem, & vitam suam fundere deberent. Quæ verba ponderans Chrysost. hom. 3. ex tribus, quas fecit de prodit. & myster. Cœn.

Matth. 27. n. 25.

ait: Quam bene furor cæcus, quam digno præcipitio iactaris in insaniam, quænam excæcatio est pertinacissimæ mentis, sic velle alium perdere, vt prior malis ipsa perire? Sub alieno exitio tuos impia iugulas, & in tuam sobolem parricidalem vibras dextram. Ecce currit per tui generis prosapiam nunquam expiandi vena facinoris, & cum crimine radicis suæ pullulant iniqua plantaria. Egreditur ex metallo vteri sui tam cruenta progenies, & infecta sanguine nascitur infausta posteritas. En quæ bona ad hæredes tuos quodam sacrilegij testamento transmittis? Macula sanguinis innocentis te perfundis, & posteros perimis: pertinaciter quidem in mortem nostri Redemptoris insistis, sed crudeliter tuos natos mucrone impietatis extinguis. Quære iam cui possis videri non noxa, quæ erga filios tuos extitisti pertinax parricida, &c. quibus similia habet Hieron. ad citat. locum Matth. & in cap. 1. Sophon. Prophetæ.

Voluit Deus vt Moysen memoriâ recoleret aquis Nili fuisse exceptum, & conseruatum donec Pharaonis filia afferri ad se iussit fiscellam; allatamque aperiens, & cernens in ea paruulum vagientem, illius miserta educari iussit; hoc igitur in causa fuit ne Moyses aquam Nili in sanguinem conuerteret, & à propria natura deturbaret; hanc enim conuersionem non Moyses fecit, sed Aaron, vt patet Exod. 7. cùm dixit Dominus ad Moysen: *Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, & extende manum tuam super aquas Ægypti, &c.* vbi Abul. Affert ex Hebr. duas rationes, ob quas non Moyses, sed Aaron percusserit aquas Nili, quarum secunda est, quia Moyses liberatus fuerat de aquis, & ideò non erat rationabile, quod percuteret aquas, quibus potiùs gratus semper debebat existere. Oblitus, ingratus, & stultus populus in ipsius gratiam fuisse à Domino conuersas aquas in sanguinem in detrimentum, & perniciem Ægyptiorum, eiusdem Dei sanguinem clamoribus super se, & super posteros suos imprecatur vbi videndus Cyril. Hierosol. catech. 13. cùm ponderat de latere Christi percusso exijsse sanguinem, & aquam, vt Iudæos sanguinarios demonstraret, peccaminosos, & Dei sanguini adstrictos, sic verò habet

Exod. 2. n. 6.

Exod 7 n. 19.

habet: Iesus aquam emisit de latere vnà cum sanguine, fortassis propter duas cædes: alteram iudicantis, alteram verò clamantiũ: aut propter credentes, & non credentes: Pilatus enim dixit: *Innocens ego sum*, & aqua lauit manus: clamantes autem dicebant. *Sanguis eius super nos*: Erant igitur hæc duo de latere fortassis: iudicanti aqua, clamantibus verò sanguis. Ac rursus aliter intelligendum: Iudæis quidem sanguis, Christianis verò aqua: illis quidem tanquam insidiatoribus ex sanguine condemnatio: tibi verò nunc credenti per aquam salus. Sic ille, cuius prima explicatio in eo consistit, quod aqua denotat mortem, & condemnationem Pilati, cui in damnationem fuit aqua, qua Christum innocentem confessus, adhuc tamen in mortem tradidit; sicut & sanguis in interitum cessit iis, qui eum clamoribus postularunt.

Mat. 27 nu. 24. Ioan. 19 nu. 34.

B

Videndus in hanc sententiã Chrys. tom. 3. hom. 2. de Cruce, & latrone, cũ põderat ea, quæ Domino patienti Iudæi nequiter reddiderũt. Scissæ sunt, inquit, petræ, & disruptum est velũ templi, & Iudæorum secreta patuerunt. Egresso Rege gloriç disrupta sunt symbola Regni, aperta sunt monumenta, & surrexerunt mortui. *Si Filius Dei es, descende de Cruce, & credimus tibi*. Considera nunc vocem filiorum diaboli, quomodo imitantur vocem paternam. Diabolus dicebat: *Si Filius Dei es, mitte te deorsum*. & Iudæi dicunt: *Si Filius Dei es, descende de Cruce*. Pariter crucifigũt latrones, non tanquam inimici latronũ: participes enim erãt sceleris eorũ, sed vt infamarent Dominum suum. Illi dixerunt: *Dimitte nobis Barabam*: latrones petierunt latronẽ. Dicit Pilatus. *Regem vestrum crucifigam?* At illi dicebant: *Non habemus Regem, nisi Cæsarem*. Abnegauerunt Dei Regnũ, & & traditi sunt Regno Romanorũ, quia quod habuerũt, nõ intellexerũt, ideò quod petierũt, acceperũt; coronauerũt crucifixũ spinis, obtulerunt ei fel & acetum: & hęc ipsa futura olim prędixerat Moyses, dicẽs: *Generatio praua, & exasperans, hæc Domino retribuisti?* Et qui dederat mãna in deserto, huic tu fel offers? Et qui de terra tibi delitias produxit, tu illi spineam imponis coronã? Ideò clamat Isaias, dicens: *Sustinui, vt faceret vuã: fecit autem spinam*. Dicunt Iudæi: *Sanguis eius super nos, &c.* illis ad cõdemnationẽ, nobis ad iustificationem. Non est sanguis Christi deterior Babylonico igne: ille fecit sanctorum in camino honorare corpora, & Chaldęorum comburere: quanto magis sanguis ille fecit perdere incredulos, & saluare fideles, &c.

C

Matth. 27. nu. 40. Matth. 4. nu. 6.

D

Luc. 23. nu. 18. Ioan. 19 nu. 15.

E

Vrgebat Deus signis simul, & plagis Pharaonẽ, & Ægyptios quò citiùs, eodemque die populũ istũ dimitteret. *Dimitte*, inquit, *Populũ meum, vt sacrificet mihi: quod si adhuc renuis & retines: ecce manus mea*. *Constituitque Dominus tẽpus, dicens: Cras faciet Dominus*, id est, nisi hodie dimiseris, cras punieris & iterũ: *Dimitte populum meũ, sin autẽ resistis, ego inducam cras locustas in fines tuos*. Sed age videamus quidnã stulta gẽs Domino reddiderit pro tanta diligẽtia, pro stabili, ac repetita cura educendi populũ de captiuitate, vt nec diem dilationis sustineret quin nouum maturaret supplicium. Vrget Deus Pharaonem, at illi vrgẽt Pilatũ, vt Christũ morti tradat, & crucifigendũ decernat, &c & qui olim tot fecerat, vt eos de Ægypto educeret, posteà etiam plura edidit, vt ad se adduceret, & cõuerteret. ipsi verò iniurias reddebant, & calũnias, & mortẽ machinabãtur pro vita mortuis restituta. Ingrati; simul, & stulti aiunt: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?* Vbi respõsio ad manũ aderat: quid enim faciendũ homini tot signa patrãti, nisi credendum illi? Aliter illi obsunt miracula, & signa, cũ vel vnũ sufficere posset, vt & homo simul, & Deus crederetur; multa verò signa nullũ signũ, ac vestigiũ intellectus testabantur in eis, qui assensum fidei illis nõ prestabãt. Si enim vera signa erant, insuper & multa: vel inutilia erant, quia supernaturalia signa, & præclarissima, vel quia multa, quorum vtrunque damnabile foret illi, qui tam stultum proferret iudicium. Quod si huic insaniç addamus quæ etiam illi reddiderunt, quando tandem ad vineam æternus Pater misit filium suum: insurrexerunt siquidem, dicentes: *Hic est hæres, venite, occidamus eum*. in argumento colligebant ex eo, quod esset hæres, & Filius Dei, illi inferendam esse mortem, cùm potiùs

Exod. 9 num. 1.

Exo. 10. num. 3.

Ioan. 11 nu. 47.

Mat. 21 nu. 38.

recta ratio dictare videretur, vt quia hæres erat, reciperetur; at stulti contra id inferunt, quod solus stultus, & insipiens posset deducere, sicut etiam & secundò inferunt: *Occidamus eum, & habebimus hereditatem eius:* minimè enim sequitur, vt qui Deum occidit, bona Dei possideat, cùm nullum sit bonum quod Deus non custodiat, & tueatur; nullum quod ipse non conferat. At talia solet inferre, qui solus talia potuit Deo reddere insanus mente dum infert, stultus item dum refert, B & reddit. Tertiò item dicunt: *Si dimittimus eum sic, venient Romani, &c.* Nonne à Romanis liberabit qui à morbis, & morte liberat? Non liberabit à Romanis, qui solo verbo milites Romanos, & totam cohortem deijcit? Non liberabit à Romanis qui eos super Iudæos, imò & eosdem deleturos adducet? Vnde & quia occiderunt, ne Romani venirent, & tollerent locum, & gentem, venerunt C Romani, tulerunt quæ Iudæorum erant, deleuere locum, & in non gentem deduxerunt; hoc enim recta consequentia sequebatur ex eo, quod sibi ipsi proposuère; sic enim colligit Aug. ser. 59. de verbis Domini, & Greg. 24 moral. c. 14.

Eduxit Israelitas Deus in columna nubis, & ignis, quæ eos protegebat diu, ne solis ardore vrerentur; cùm enim iter facerent per terram Ægypti, & Arabiæ, aliáque loca solis D caloribus præferuida, æstuantiaque, & per depressas valles, atq; excelsos montes transirent, quibus in locis ob multam radiorum solis reflexionem acrior, atque molestior est eiusdem solis calor; benignus Dominus, & misericors Pater tantam eiusmodi molestiam ab illis propulsauit, vt tradunt Hebræi, eósque secutus Lyran. & Interlineal. in cap. 13. Exod. vbi Hug. Victor. Iust. Martyr. dialog. cum Thryphone, Genebr. in Psal. 114. Clem. E Rom. lib. 8. constitutionum Apostolicarum, & Torniel anno mundi 2544. n. 24. Eadem vero columna nubis dicitur & ignis, quia sicut Hugo Victor ait, erat contra calorem obumbrans, & contra tenebras illuminans; qua de re plura videnda sunt apud Perer. Exod. 13 d. 6 & apud cit. Torniel.

Pro hac igitur miraculosa columna reddidit Hebræus populus aliam, cui bis alligatus est Filius Dei, & quia eam reddiderat dilectus ab eo populus, illam amplexatus est, in A ea vapulaturus, sicut dixit beata virgo Mater apud Brigittam lib. 1. c. 10. deinde verò ad illam alligatus manibus, pedibusque, ac collo, sicut ait Ioã. Eckius trac. de pass. art. 4. consider. 4. & Philip. Diez ser. 2. de pass. qua de re plura qui velit adeat Daniel. Malon. ad c. 5. de flagellat. Christi apud Paleot. de sacris stigmat.

Eduxit Hebræum populum Dominus cum argento, & auro; petierunt enim ab Ægyptiis vasa argentea, & aurea, vestémque plurimam *Dominus autem dedit gratiam populo coram Ægyptiis, vt commodarent eis, & spoliauerunt Ægyptios.* vbi ita Caiet. Tanta gratia narratur data Israelitis in oculis Ægyptiorum, vt non solùm commodauerint, sed etiam induxerint eos ad petendum, offerendo benignè sua, & incitando, vt confidenter petere: tantùm pro eo, quod Latinus Interpres vertit, *Vt commodarent eis*, Hebr. habetur, *Vaias eilum*, id est, fecerunt petere eos. Hoc igitur modo reddidit Deus mercedem laborum suorum, quid verò illi reddiderint videamus ex Lipomano ad c. 22. Exod. vbi agens de adoratione vituli, ita habet: Ingratitudo impia fuit contra Deum, cum ex eo auro, quod Dominus Deus eorum illis tradiderat, spoliatis Ægyptijs, in iniuriam Dei, Deos Ægyptios coluerunt, quos sanè suo bono senserant prostratos, & victos à suo illo vero Deo, & sancto, &c. Inaures igitur idolo fabricando committunt, vt aures Dei vocibus obturatas profiterentur, & illius doctrinam penitus reiecisse testarentur. Vnde Tertul. in Scorpiaco ait: Iubet Aaron inaures fœminarum suarum in ignem conferri; amissuri enim erant in iudicium sibi, vera ornamenta aurium, Dei voces. Aduertit autem D. Aug. lib. 22. contra Faust. c. 71. post princ. tom. 6. cur Deus iusserit aurum, & argentum auferri ab Ægyptiis, aitque: Ægyptij sacrilegi, & iniqui erant, qui auro illo, hoc est, Dei creatura, malè vtentes, ad Creatoris iniuriam suis idolis seruiebant, &c. veluti igitur ingratis abstulit aurum, & argentum, quibus abutebantur in summam Dei offensionem, & contemptum. At maiorem ingratitudinis notam incurrerunt Israelitæ, qui diuinitus consecuti aurum, & argentum, imò in horum acqui-

Psalm. 104. n. 37.
Exod. 12 n. 35. & 36.

acquisitione à Deo gratiam adepti, qui eos A ad iuges reddendas gratias compellebat, dona Dei in idola conflant, & beneficia diuina in grauem iniuriam conuertunt.

Sed adhuc disquirendum, quid Domino deinde reddiderint, iniquitatem vtiq; maximam; nam sicut ibi obseruat Oleast. Magna ingratitudo est beneficium non referre; maior non cognoscere; sed omnium maxima non quæ sunt benefactoris, tribuere. Rectè quidem ingratitudinis gradus veluti per ascensum, seu incrementum enumerat, sed dum B maximam censet ingratitudinem in eo positam, quod benefactori non tribuantur, quæ ad illum pertinent, adhuc totam Iudæorum ingratitudinem neque exhaurit, neque exponit; etenim illi non tantùm Deo denegarunt, quæ ad ipsum spectabant, sed insuper & quæ illius propria erant, primùm homini, deinde rei insensibili detulerunt: illud vtique constat ex eo, quod Aaroni dixerunt: *Surge, fac* C *nobis Deos, qui nos præcedant; Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit.* Vbi Caiet acutè ait: Manifestant se nihili pendere Deum, nullam Dei rationem habere, sed Moysis dumtaxat; aiunt enim, quod Moyses eduxit eos de Ægypto, pro nihilo habentes tot diuina miracula in illa eductione. Vbi vides Caiet. existimare eò deuenisse dementiam, & ingratitudinem Iudæorum, vt Moysi attribuerint D eductionem ex Ægypto quod solius Dei opus erat. Deinde etiam & recenter facto idolo dicunt: *Hi sunt Dij tui, qui te eduxerũt de terra Ægypti.* Iam diu, & multis elapsis diebus, educti fuerant ex Ægypto in manu potenti, & brachio excelso, & operi manuũ suarum tantum beneficium tribuunt, vnde per Oseam ait Deus: *Ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia*; id est, ego liberaui eos de Ægypriaca seruitute, ipsi verò mentientes dixerunt de idolis: *Hi sunt Dij* E *tui, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* ita Hieronym. Cyril. Theod Theophyl. & Lyran. Vel ad minus potest esse sensus: Ego sæpe eos liberaui, nec tamen salutem suam mihi acceptam retulerunt, sed idolis, nam in Scriptura idolum mendacium dici solet, sicut ostendit Hieron. Ose. in c. 1.

Exo 32 n. 1.

Exo. 32 n. 4.

Ose. 7. n. 3.

Quo igitur tempore sibi Deus in Sponsam eligebat Synagogam, & dotalia instrumenta conscribebantur in monte, ante thalami genialis ingressum, adultera iam fornicatur cum idolo, & adulterio præuenit amorem sponsi, ad quod respiciens Moyses, cum de monte descendit, vitulumque, & choros conspexit, iratus valde proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis: vbi Theod q. 68 ait. Cùm tabulæ eiusmodi dotalium instrumentorum formam haberent, sponsa verò in ipso limine thalami nuptiaus ad committendum adulterium declinauerit, iure profectò dotales literas effregit, &c.

Exod. 32. n. 19.

Eduxit Deus sitientibus Israelitis aquam de petra, eamque largissimam. vbi notandus venit Paulus 1. Cor. 10. referens enim præcipua beneficia populo illi collata, ait: *Omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari, & omnes eandem escam spiritalem manducauerunt, & omnes eundem potum spiritalem biberunt; bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus.* Vbi meminisse videtur Apostolus illius petræ, quæ similitudinem Christi gerebat, vtpote qui vera est petra, è qua fluxit sanguis sitim concupiscentiæ nostræ restinguens, vt eandem petram à Iudæis percussam proponeret.

Exod. 17. n. 6. Num. 20 n. 11 1. Cor. 10. n. 1 & 2.

Non quod ego existimem vnam, & eandem fuisse petram, quæ aquas protulit Israelitis, & eosdem fuit comitata, sicut Hebræi tradunt, videturque deduci ex tex. Syriaco, qui habet: *Bibebant de petra spiritali, quæ cum ipsis veniebat*; oppositum siquidem tenent Theod Sedul Oecumen. Chrysost. Ansel. Claud Guihel. Caiet. Cornel. à Lap. & alij ad dictum locum Pauli, & Iræn. lib. 4. c. 28. Tertul. lib. de Baptis. c. 9. Etenim Paulus loquitur non de petra corporali, sed spiritali, id est, typica, significata tamen, non significante. id est, Christo; quasi dicat Paulus; Christi diuinitatis virtute, quæ erat petra spiritalis, significata per petram dantem Hebræis aquam, quæ item spiritalis petra Hebræos semper comes per desertum sequebatur, data est Hebræis aqua de petra illa materiali. Ita Chrysost. Ambros. Ansel. & Oecumen. Quod autem non fuerit eadem petra probatur

probatur, quia miraculum, de quo Exod 17. A accidit 40. diebus ab egressu ex Ægypto, vno plus, minúsve, vt colligitur ex Iosepho lib.3. antiquit. c.1. secundum vero miraculum numer. 20. contigit quadraginta annis transactis; primum factum est mansione 11. Raphidim; secundum verò in mansione 33. in Cades; in primo legimus populum non modò murmurasse aduersus Moysen, sed & Deum tentasse: *Est ne Deus in nobis; an non?* In secundo verò populum versum in seditione contra Moysen, & Aaronem: primum B factum est coram senioribus, secundum coram omni Israelitarum multitudine; primum commissum fuit soli Moysi, secundum Moysi, & Aaroni; primum in petra montis Horeb semel percussa, secundum in alia petra existente in Cades, bis percussâ; itaque non eadem fuit petra, quæ aquas protulit, sed diuersa, sicut & loca, & tempora, & miracula; vtraque tamen petra Christum largientem aquas C salientes in vitam æternam referebat. Quod verò amplius est Exod.17. percussâ petra tantum aquas protulit: at verò Num.12. bis percussa largissimas aquas effudit: quò plus enim percutiebatur, eo amplius sese effundebat. Hunc igitur lapidem reprobauerunt ædificantes, qui pro tali lapide, scaturiente per vulnera reddiderût, & cum petra illa esset Christus, quæ etiam apud Zachar. operta oculis conspicitur c.3. septem enim oculi iuxta tri- D tam scripturæ phrasim plures indicat, ac si totum in eo lapide esset oculus, indicat non minùs offensas, & plagas Christo illatas doloriferas fuisse, ac si in oculis læderetur; est enim oculus talis conditionis, vt vel ad leuem tactum maximè offendatur, & acutissimum dolorem sentiat; plenus igitur oculis proponitur ille lapis Christus, vt eius dolorem expendamus; qua de re vide D. Tho.3. p.q.46.art.6 & optima sunt ea verba Beatæ E Virginis ad Brigittam l.1. de reuelat. cap. 10. Quia filius meus naturæ erat optimæ, ideo vita cum morte in eius corpore certabat; at vero Iudæi, qui lapidem istum ad ædificium reprobauerunt, ipsum non aliter, ac si lapis esset, vehementer percutiebant, & cùm vt durum lapidem percuterent, & percussionibus probatum haberent potiùs, quia durus erat, reprobarunt, cùm potiùs ob id eligêdus foret, quò melius super ipsum ædificati subsisterent; firmius siquidem, & stabilius est ædificium supra firmam petram fundatum: at stulti Iudæi ædificantes lapidem reprobauerunt, qui nobis factus est in caput anguli; Insuper, & doctrinam, & sermonem Christi reprobauerût, quia durus ipsis videbatur, cum tamen bis è durissimo saxo fluenta aquæ sibi emanasse conspexissent: dixerunt enim: *Durus est hic sermo.* vbi Guarric ser. de sact. Benedic. ait: Offenderunt in lapidem offensionis, & petram scandali cuius probata virtus corripiebat, & erudiebat insipientes, probabâtque mentes: cùm ipsi virtutê sapientiæ duritiam lapidis interpretarentur, duráque omnia, disciplinam, vultum, sermonem causarentur. *Durus est*, inquiunt, *hic sermo* Esto sermo durus est, nunquid non verus est? Lapis durus est, nunquid non pretiosus est? Quare autem veritas dura est tibi, nisi propter duritiam cordis tui? Nec ob aliud pretiosum electum à Deo lapidem reprobauerunt, nisi quia durum putauerunt; erat quidem petra Christus, sed virtute, non duritiâ. Erat petra, sed quæ conuerti posset, imò conuersa est in stagna, vel fontes aquarum, vbi mollia, & humilia, quibus influeret, inuenit corda fidelium; nam & isti, qui offensi specie duritiæ retrorsum abierunt, si permansissent cum Apostolis, bibissent forsitan, & ipsi cum eis de consequenti eos petra, bibissent flumina aquæ viuæ de petra percussâ in cruce fluentis largissimè, ita vt hodie bibat populus, & iumenta: imò suxissent etiam mel de petra, oleumque de saxo durissimo. *Ioan.6. nu.60.*

Iusta igitur est ea sententia, qua factum est, vt qui hæc reddiderunt electo lapidi, qui eos iugiter comitabatur, ab eo iam destituti, fluentis gratiæ penitus carerent, & ad nos perueniret superna gratia, & quæ olim amara censebatur, dulcorata nobis facta est ligno crucis, in cuius signum Deut. 28. & Exod.15. Moyses misso ligno dulces, ac potabiles reddidit amaras aquas: qua de re Tertul lib. contra Iudæos c.13. ait: Lignum passionis Christi, hoc enim lignum tunc in sacramento erat, quo Moyses aquam amaram indulcauit, vnde populus, qui siti peribat in eremo, bibendo reuexit, sicuti nos, qui de sæ-

sæculi calamitatibus extracti, in quo commorabamur siti pereuntes, id est, diuino verbo propinati, ligno passionis Christi aquam baptismatis potantes, fide, quæ est in eum, reuiximus. Sic ille. Qui igitur lapidem scaturientem cædentes dereliquerunt, sibi arescunt, & compauescunt, quod ibidem Tertul. deducit ex illo Hier. 2. *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi lacus contritos, qui non poterant aquam continere.* Indubitatè, ait Tertull. non recipiendo Christum fontem aquæ vitæ, lacus contribulatos cœperunt habere, id est, synagogas in dispersione gentium, in quibus iam Spiritus sanctus non immoratur, vt in præteritum in templo commorabatur ante aduentum Christi; nam & istam sitim diuini spiritus passuros dixerat propheta Isai. dicens c. 65. *Seruientes mihi potabuntur, vos autem sitietis, & à contribulatione spiritus vlulabitis.* Denique c. 14. ait Tertul. Iam non lapis offensionis erit Christus neque petra scandali, sed lapis summus angularis post reprobationem assumptus, & sublimatus in consummationem, & petra sanè illa apud Danielem de monte præcisa, quæ imaginem sæcularium Regnorum comminuet, & conteret, &c.

Neque verò omittendus hoc in loco Ambros. ser. 21. in Psal. 118 ante med. cùm ait: Dominus Iesus abstulit spolia Iudæis, hoc est, Regnum cœlorum, & dedit genti facienti fructus eius. Abstulit virtutem panis, & virtutem aquæ, prophetam, & admirabilem consiliarium, & prudentem architectum, & sapientem auditorem: illis abstulit, nobis dedit. Meritò exulto, sicut qui inuenit spolia multa. Sine labore meo inueni spolia, quæ non habebam, inueni heptateucum, inueni libros Regum, inueni prophetarum scripta, &c. inueni admirabilem consiliarium Christum, inueni Paulum prudentem architectum, &c.

Notandum etiam hic quod aduertit Rupert. in eo, quod Israel pugnaturus contra Philistæos; *Castrametatus est iuxta lapidem adiutorij, inito autem certamine terga vertit Israel Philistæis, & cæsa sunt in illo certamine passim per agros quasi quatuor millia virorũ.* Sic ergo habet ibi Rupert. lib. 1. c. 13. 1. Reg. 4 num. 1.

A Tunc præsagio suo frustrati sunt, & nũc eius lapidis non habere adiutorium, quem in malum sibimetipsis reprobauerunt iuxta quod Scriptura dixit: *Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Et tunc quidem sacerdotis vnius Heli domus vna concidit, ipso quoque corruente, fractisque ceruicibus moriente: nunc autem tota gens captiuata est, tota ciuitas cũ templo suo funditus in fauillas disperijt, sacerdotio

B illo quoque cadente, suumque opprobrium per omnes gentes circũferente, quia pollutũ, sordidatum, imò & eiectum est eodem, quo viuimus, quo redempti, & emundati sumus, nos credentes Christi sanguine, talẽ eis dedit terram, vt de ea dicat: *Vt sugeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo*, id est tam fertilis & abundans, vt in ipsismet etiam petris apes mellificarent, & in petrosis oliuæ ma-

C ximam olei copiam proferrẽt: quid pro melle reddant ostendit Matth. 27. quando sitienti Christo *Dabant ei bibere vinum cum felle mixtum*, qua de re videndus Chrysost. hom. 2. de cruce, & latrone. Mat. 27 nu. 34.

Vineam plãtauit Deus, sicut superiùs diximus, & dũ expectauit fructum vitium, fellis obtulit, seu vinũ cum felle mixtum, quod adumbratũ probat Hier. lib. aduersus Luciferianos in Noe, quẽ filij irriserunt: sicut & Iu-

D dæi Deũ Parentẽ illudẽtes blasphemarunt. sic verò ille habet: Noe vineam plantauit, & bibens de ea inebriatus est: natus quoque in carne Christus Ecclesiam plantauit, & passus est: nudatum Patrem irrisit maior filius, & minor texit, & Deum crucifixum illuserunt Iudæi, & honorauerunt Gentiles, &c.

Pane item de cælo allato pauit eos Deus in deserto, imò & posteà carnem suam in cibum, & sanguinẽ suum in potum sub specie

E panis & vini largiturus aduenit; ipsi verò reddiderunt illi mortem pro vitali cibo, & pro pane vitæ supplicia, iuxta illud Hier. *Venite, mittamus lignum in panem eius.* quod Ecclesia communiter intelligit de Christo Domino, licet secundùm historiam de Hier. intelligatur: illius enim corpus panis verus fuit, qui de cælo descendit: crux verò lignum fuit: explicans autem Ambrosius in præf. ad Psalm. 35. dicta verba, ait: *Injiciamus lignum in panem eius:* bene panem dicit Hier. 11 nu 19.

dicit pro carne eius, ille alimentum detulit, A iſti pro beneficio retulere ſupplicium Non mirum ergo ſi eſuriunt, qui tibi vitæ æternæ alimonium denegarunt. Pulchrè duo iſta iūxerunt; *Injiciamus lignum in panem eius* Neſcieb int quid loquerentur Iudæi, & myſterium loquebantur. Paradiſum nobis crux reddidit Chriſti, hoc eſt, lignum, quod Adæ Dominus demonſtrauit, dicens; *De ligno, quod eſt in medio paradiſi edendum, & de ligno ſcientiæ non edendum.* errauit Adam, B mandata non tenuit, interdictum guſtauit, per lignum cœpimus eſurire, quia ſuum caro accepit alimentum Ideo Dominus in Chriſto carnem dedit, & lignum, vt fames antiqua ceſſaret, &c Et Tertul. lib. contra Iudęos cap. 11 ait: In corpus eius lignum ipſum eſt; ſic enim Chriſtus reuelauit panem corpus ſuum appellans, cuius retrò corpus in pane prophetas figurauit, &c.

Dum tamen talia reddiderunt, & mortem C pani vitæ aſtruxerunt, videndus Cyrill. Hieroſolymit. catecheſ. 13 vbi inſultans, & ridens eadem objicit verba, quæ ipſi crudeliter protulere: *Mittamus*, inquit, *lignum in panem eius* Vita non conteritur, quid fruſtra laboratis? *Et nomen eius non recordabitur amplius:* vanum eſt veſtrum conſilium, *Ante ſolem enim nomen eius* in Eccleſia permanet: quod autem vita erat ſupra lignum ſuſpenſa, Moyſes deplorans dicit Deuteronom. 28. D *Erit vita tua ſuſpenſa coram oculis tuis, & metues dies, & noctes, & non credes vitæ tuæ.* Huius typum perfecit Moyſes crucifigens ſerpentem; vt qui erat læſus à viuo ſerpente, aſpiceret æneum ſerpentem, & credens ſanaretur. Siccine æreus quidem, ſerpens crucifixus ſeruat Filius autem Dei incarnatus, & crucifixus non ſaluabit? Vbique per lignum ſalus. Noe tempore per ligneam arcam vitæ E fuit conſeruatio; mare tempore Moyſis videns virgam erubuit eam, qua percuſſum eſt: virga igitur Moyſis potuit, & Chriſti Crux non potuit? Sic ille oſtendit quam ſtultè gens illa mortem voluerit injicere in vitæ panem, quomodo tamen à propoſito fine fruſtrati, & decepti fuerint à diuina Sapientia, dum ipſi ſuæ inſipientiæ vires totas exerunt, & ingratitudinis ſummam proferunt, cum talia reddunt ei à quo talia acceperunt.

Deut. 28 n. 26.

En igitur quæ ſtultus populus Deo reddidit tam multis, ac tam præclaris beneficijs cumulatus per ſummam imprudentiam, inſimulq; impudentiam, cùm potiùs deberet iuges gratias referre tanto Domino, & Parēti. Etenim ſi gratus animus tenetur recognoſcere mala, à quibus liberatus eſt, vt pro iis gratias Deo reddat, ſicut bene proſequitur Aug. lib. de ſancta virginitate, cap. 52. vbi ait: Quidquid mali ipſo cuſtodiente non committitis, tanquam remiſſum ab illo reputate: ne modicum vobis exiſtimantes dimiſſum, modicum diligatis: & tundentes pectora publicanos ruina iactantiæ contemnatis, &c. & lib. ſoliloq. cap. 15. Scio Domine quod nullum peccatum eſt, quod vnquam fecerit homo, quod non poſſit facere alter homo, ſi Creator deſit, à quo factus eſt homo: ſed quod non facerem, tu feciſti, quod abſtinerem, tu iuſſiſti, & quod tibi crederem, gratiam tu infudiſti, &c. Si ergo etiam mala, quibus quiſquam caret, debet tanquam Dei beneficium recognoſcere pius animus, vnde Paulus dixit: *Gratia Dei ſum id quod ſum.* Addidit vero Auguſt. Et id, quod non ſum; quod enim homo maior peccator non euadat, Chriſti gratiæ debetur: ſanè qui præclara Dei beneficia accepit, & ingratus denuo exiſtens benefactorem Deum oſtendit, grauiora meretur mala, quàm fuerint optima bona, quæ accepit; qua in re ingratus in malis reddendis, item & accipiendis proportionatur grato animo in bonis recognoſcendis, & denuò promerendis. Etenim, ſicut aliàs diximus, dum gratus pro acceptis beneficijs grates Deo reddit, vlteriora meretur, & accipit à Deo dona, quod in præſenti ſatis ſit confirmare ex Sap. 18 vbi ſic habetur: *Qui antè læſi erant, quia non lædebantur, gratias agebant: & vt eſſet differentia, donum petebant.* Vbi ſermo eſt de denſis tenebris, quibus Ægyptij detinebantur, & à pleriſque expoſitoribus declaratur de Hebræis, qui immediatè anteà Deum magnificaſſe dicuntur, quod tenebras non experirentur, quibus Ægyptij confundebantur. Hi igitur gratias modò etiam agebant, eò quòd Ægyptij, qui prius læſerant, lædere penitus nequibant, vtpote in proprio loco defixi; ac nec ſe quidem

Sap. 18 n. 2. 3.

dem valentes mouere: statim igitur post istã gratiarum Deo redditionem, nouum beneficium ab eodem promanasse asseritur. *Propter quod*, inquit, *ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignota via, & solem sine læsura boni hospitij præstitisti*. Vbi Lorinus in rem nostram ait: Præmium hoc fuisse scribitur grati aduersus Deum animi; solet enim gratus animus benefactorem ad noua conferenda dona accingere, & vrgere. Sicut igitur & gratus animus noua promeretur bona, & vlteriora acquirit munera; sic & ingratus, qui mala reddidit benefactori, noua patitur, & grauiora cogitat subire supplicia, & ablationem sustinet bonorum, quibus nihilo melior redditus fuerat; sic enim qui induratus extitit, tanquam Nabal, dum accepit, sentire & plorare cogitur carentiam eorum, quæ ab illo vi auferuntur; quod Ephræm de Morte ad finem sic prosequitur: Sicut oculi, quæ nimis apposita sunt, & propinqua, non cernunt; ita & animæ ingratæ, dum post bonorum ademptionem, gratijs, ac donis præteritis afficiuntur, interea dum bonis frui liceat tanquam iis minimè contenti, nullam eorundem largitori gratiam habemus: at illis iam priuati beneficium tandem cognoscimus, beatumque prædicamus, &c. Hinc est, quod donationes: & hæreditates auferuntur ingratis, vt patet leg. final. cod. de reuocat. donat. & ex Authent. de nuptijs § Ingratitudinem; atque etiam post mortem, qua cætera intereunt, & intermittuntur vitia, ingratitudo adhuc viuere, & superesse censetur, imò in illam probatio admittitur, vt patet ex leg. Siquis filium ff. de inoffic. testam. & qui libertate fuerant donati, ob ingratitudinem seruitutem incurrunt, vt patet ex leg. 2. codice de libert. & eorum liberis, & filius emancipatus ob ingratitudinem redit ad patriam potest item, vt patet ex leg. vnica cod. de ingrat liber.

Neque verò priuatur tantùm ingratus iis quæ habet acquisita, sed insuper iis, quæ non habet, habiturus tamen esset, nisi ingratus extitisset, proindeque incapax eorum omnino redditur. Loquens Christus Seruator Luc 8. de iis, qui supernis admonitionibus rebelles inueniuntur, diuinumque rorem eo, quo deberent, animo, & beneuolentia minimè excipiunt, ait: *Videte quomodo audiatis, qui habet dabitur illi: quicunque non habet, etiam quod putat se habere, auferetur ab illo.* Luc. 8. n. 18. Vbi illud sese offert difficile, quo modo auferendum sit ab aliquo id, quod nondum habet: nemo enim spolium patitur eorum quibus nondum potitur. Nodum soluit Tertull. 4. contra Marc c. 19 dicens: Quid auferetur? Vtique quod dabitur. Ac si diceret; illud auferetur ab ingrato, quod ipse potuisset habere, nisi ingratus extitisset; etenimquia Deus paratus erat conferre, censetur eã ratione saltem habere, proindéque iis spoliabitur, quæ posset habere, quia per ingratitudinem incapax, & indignus redditus est, qui acciperet. Quid proinde mirum si datis, & acceptis priuatur ingratus, qui nec datis etiam nec habitis spoliatur? Iustum vtique si datis ac dandis priuetur stultus populus, qui pro datis talia reddidit, quæ nec nominari possunt, quanto magis reddi.

ANNOTAT. III.

Stultus, & insipiens iure dicitur peccator.

Etiamsi peculiares rationes in gente Hebræa reperiantur, ob quas à Deo vocatur hoc in loco populus stultus, & insipiens, quas seq. Annot. ad longum prosequemur, hæc tamen appellatio illi competit, quatenus peccatum incurrit; nam sicut ostendimus apud Iacob. c. 1. n. 16. §. 1. & c. 2. n. 11 §. 1. Magna insipientia est peccatum, quæ proinde insipientem denominat peccatorem. vnde Psalm. 5. *Nec habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos*. Hebr. habetur: *Non stabunt* seu, *non consistent stulti*, seu, *insipientes coram oculis tuis*; vbi Rabbi Dauid ait, iniquum, & stultum vna mitteria, vnáque definitione contineri, propterea quòd iniquus sapientiæ viam non sequatur. & Psalm 74. *Dixi iniquis; nolite inique agere*, Hebr. *Stultis nolite insanire: stolidis: ne agatis stolidè*; vnde Saluian. 5 de prouid. in fin. ait: Legi quondam in

Ps. 5. n. 6.

Ps. 74. n. 5.

in quodam loco: Nemo malus nisi stultus; si A
enim saperet, bonus esse mallet. Exue nequitiam si vis habere sapientiam. eodemque libro statim post princip. versans illud Pauli
1.Cor.1 n.18. 1.Cor.1. *Si quis videtur sapiens, stultus fiat, vt sit sapiens*, ait hoc est dicere, si quis vult esse sapiens, sit bonus, quia nemo verè sapiens, nisi verè bonus. Nos diuersò malarum mentium vitio, & vt diurnitas ait, reprobo sensu bonitatem pro stultitia repudiantes, & nequitiam pro sapientia diligentes, tanto quotidie pruden- B
tiores nos credimus, quanto peiores sumus, & quæ tandem, rogo, spes emendationis in nobis est, qui non errore opinionis ad malum ducimur, sed studio malæ voluntatis adnitimur, vt semper peiores esse videamur? Sic ille deplorat eorum impietatem, qui rem apertissimam præ malitia ignorantes, peccatorem vtcumque sapientem vocant, cùm vulgatissimum sit omnes impios esse stultos. Vnde Clemens Alexan. Orat. ad gent, C
post medium ait: Volo vos rogare, an non vobis videtur absurdum, vos ipsos, qui estis Dei figmentum, & ab ipso animam accepistis, & omnino Dei estis, alij seruire Domino, & præterea colere quidem pro Rege tyrannum, pro bono autem malum? Quis enim ô per veritatem, sanæ mentis, bonum relinquens versatur cum vitio? Quis est autem qui Deum fugiens, viuit vnà cum dæmonijs? D
Quis autem, cùm possit esse Dei Filius, delectatur seruitute? Et paulò inferiùs ait: Adhortatur ad salutem, clamans, & dicens: Do tibi filij, & terram, & mare, & cælum, & quæ in eis sunt, solummodo ô filij Patrem sitias, Deus tibi gratis ostendetur, &c.

Hinc est quod decem tribus ob propria scelera perpessæ grauissima supplicia, & in mentem suam reuersæ, ac impietatum stulti-
Hier.31 n.19. tiam cognoscentes dicunt: *Postquam cognoui*, E
70. habent, *Ostendisti mihi, percussi femur meum, & erubui* vbi Hieron ait: Dolentis, & plangentis, & super errore pristino plorantis indicium est, vt femur manu percutiat, & stultum se anteà fuisse fateatur. *Confusus*, inquit, *sum & erubui*, siue ex die confusionis: quod enim tempus non est confusionis nostræ, si recordemur antiqua peccata, & omnium, quæ malè egimus, capiamus memoriam? Sic Hieron. ostendit quantam confusionem pariat peccati stultitia, quæ inde peccatrici genti exprobratur, vt ad se redeat, mentemque petat, & intellectum pulset, quæ peccando extra mentem facta fuerat velut stulta, & insana.

Hinc Salomon ait: *Ne impiè agas multum & noli esse stultus, ne moriaris in tempore* Eccl.7. n.18.
non tuo. vbi Hieron. & Albin. de quolibet peccatore locum intelligunt, sicut etiam & Chaldæus, quibus occidit sol, id est, intellectus, & ratio in meridie, & proinde non dimidiant dies suos, vt patet in Saule, Achitophele, Absalone, Ammone, in Pharone cum suis, atque etiam in Sodomitis, quibus, quia non vigilant, torpente, soporata, ac sopita ratione, dum à Deo vocantur, stulti appellantur cum illo, cui dicitur: *Stulte hac nocte*, Luc.12 n.20.
&c.

Appellantur igitur stulti, quia stultè moriuntur, qui stultè vixerunt, hoc enim significat illud Iob. cap.5 *Morientur, & non in* Iob 5. n.25.
sapientia. vbi 70. habent; *Interierunt, quia non habebant sapientiam.* Quæ verba licet extenuationem habeant, stultitiam tamen significant; est enim Hebraismus, quo non in sapientia dicitur pro insipienter, quia moriuntur veluti stulti, cùm nihil de futuris cogitauerint, quod longè aliter contingit sapientibus, & iustis, de quibus Nazianzen. Orat. funeb. de Patre suo ait: Viros iustos, & sapientes ita vitam totam suam instituere, vt nihil aliud sit vita eorum quam mortis exercitatio, meditatio, & præludium, quemadmodum etiam iubet Socrates apud Platonem in Phædone, cùm disputat de morte; ibi enim definit philosophiam, seu sapientiam nihil esse aliud, quàm perpetuam quandam mortis exercitationem, & meditationem. de qua sapientia videndus Chrysost. hom. 66. in Gen. & Ambros. lib. de bono mortis, præsertim c. 8 & Prosper. lib. sententiarum ex Aug sentent. 50. vbi inter alia ait: Non facit malam, nisi quod sequitur, mortem. August. lib. de discipl. Christ. cap. 2. vbi inter alia: Non potest malè mori, qui bene vixerit.

Cùm igitur peccator malè vixerit, in insipientia moritur, quia tam impiè transegit vitam, & nihil de futuro prouidit: cùm pruden-

dentia iuxta Hieronymum in cap. 8. epist. ad Hebræos à prouidendo dicta sit, inde Plutarc. in Pomp. Attico dixit, prudentiam quodammodo esse diuinationem, vt ea, quæ ventura sunt, prænoscens, præcaueat, & præueniat; at stultus peccator, quia nihil præintellexit, ac prouidit, intercipitur & confunditur, cùm morte præuentus nihil illi superfit ad agendum, & æternitas adsit ad patiendum, & plangendum; nouáque exorietur stultitia iis, qui stulti fuerunt in vita, quorum insaniam bene describit Chrysostomus homil. 1. de pœnitentia in Iona detrectante præceptum sibi à Domino iniunctum, & fugiente à facie Domini. Quonam, ait, fugis homo? Nunquid alium audiuisti Prophetam, dicentem: *Quo vadam à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?* In terram? Sed Domini est terra, & plenitudo eius: si ad infernum, ades si in cælum, tu illic es; si in morte, & illic, inquit, tenebit me dextera tua, quod & super hunc aduenit? Sed tale est peccatum, quod ad ignorantiam multam redigit animam, &c.

Itaque cùm miser peccator stultus sit, & insipiens, dum libens, ac volens bonum super omnia diligendum sibi amittit, & pleraque mala conciliat, tandem malo suo sapiens erit, sed sapientia, quæ nihil illi proderit, nisi in maius pœnæ, & doloris incrementum; quod eleganter dixit Greg. 15. moral. cap. 31. vbi cæcitatem stulti peccatoris, eiusque infelicem futuram scientiam sic describit: Impiorum oculos culpa claudit, sed in extremum pœna aperit, & ideo rectè subiungitur Iob. 21. *Cum reddiderit, tunc sciet*: nesciit enim impius mala, quæ fecit, nisi cùm pro eisdem malis puniri iam cœperit; vnde & per Prophetam dicitur: *Vexatio dat intellectum*. hinc per Balam de semetipso dicitur Numer. 24. *Dixit homo, cuius obturatus est oculus, qui cadet, & sic aperiuntur oculi eius.* Consilium quippe contra Israelitas præbuit: sed pòst in pœna vidit, quid priùs ex culpa commiserit. Iniquus post casum oculos aperit: qui post culpam iam in pœna sua conspicit, quia malum debuit vitare, quod fecit. Omnis peccator prudens erit in pœna, qui stultus fuit in culpa: quibi iam dolore constrictus ad rationem oculos aperit, quos hic voluptati deditus clausit, & pœna torquente exigitur, vt sapiat, qui hic, excæcante se superbiâ, desipiebat, cui tamen sua sapientia iam tunc minimè proderit, quia hoc vbi operari iuxta sapientiam debuit, tempus amisit, &c.

Iob 21. n. 19.

Num. 24. n. 3.

ANNOTAT. IIII.

Quam stultus, & insipiens fuerit Iudæorum populus.

SEcundo loco notanda venit in nostro tex. stultitia, & insipientia illius gentis, quæ ex eo maximè constabit, si aduertamus veram sapientiam in cultu Dei, Religione, & Pietate consistere. vnde Moyses Deut. 4. ait: *Scitis quod docuerim vos præcepta, atque iustitias: sic facietis ea in terra, quam possessuri estis, & obseruabitis, & implebitis opere: hæc enim vestra sapientia, & intellectus coram populis, vt audientes vniuersi præcepta hæc dicant: En populus sapiens, & intelligens.* Vbi Procopius ait: Summa sapientia, & scientia est obseruatio mandatorum Dei. & Brixian. ait: Est consummata sapientia cognoscere Deum, & viuere secundùm voluntatem eius. obseruat autem Caiet. iuxta Hebr. haberi pro eo, quod nos habemus: *En populus sapiens*, tantùm, *populus sapiens, & intelligens*, sicque legit Pagnin. Non solùm, inquit ille, quod est populus sapiens, & intelligens, sed etiam quod est solus sapiens & intelligens, quod etiam explicat Vatabl. tantummodo populus iste est sapiens, & prudentissimus: quasi hæc sapientia non solùm cæteras superet, sed etiam destruat, & annihilet, & ferè nulla sit sapientia, nisi quæ Religionem comitatur. Aduertit autem Oleast. id quod statim sequitur; *gens magna*, quod sic explicat: Gens magna, intellige in sapientia; reputantur enim sapientes magni apud omnes. Idipsum etiam probatur apertissimè ex toto cap. 28 Iob, maximè verò ex illis verbis n. 28. *Et dixit homini; ecce timor Domini, ipse est sapientia; & recedere à malo intelligentia*; quod magis ex-

Deut. 4. n. 5.

Iob. 28. n. 28.

exponentes Septuaginta verterunt: *Cultus Dei est sapientia, & abstinere à malo intelligentia.* vbi D. Isidorus explicat veram sapientiam constare, & veluti conflari, tum ex notitia Dei, tum ex recta operatione; sic verò ille habet: Re ipsa summa sapientia est vera de Deo opinio; scientia verò summè diuini, actio optima. Illa de Deo veram sententiam assequitur; hæc à malis abstinet. Illa verbis de Deo, diuinisque rebus disputat; hæc agendi laude commendatur. Si ergo is, qui Deo carus, & amicus est, scit, ac sapit, vtramque est amplexus virtutem, tum eam, quæ in contemplando, tum illam, quæ in agendo versatur. Et illam quidem tanquam animam, hanc verò veluti corpus, &c.

Deinde etiam constat quod cùm Deus vera, & summa sapientia sit, si homo illi adhæret, non solùm intellectu eum agnoscendo, & credendo, sed voluntate amando, & obsequendo, sapiens profectò euadet, [Deut. 33. n. 3.] iuxta illud Deuteron. 33. *Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius.* & [Ps. 93. n. 12.] Psalm. 93. *Beatus homo, quem tu erudieris. Domine, & de lege tua docueris eum.* quod [Deut. 8. n. 5.] potest explicari ex Deuteron 8. *Sicut erudit homo filium suum, sic Dominus Deus tuus erudiuit te, vt custodias mandata Domini Dei tui.*

Hoc item probatur ex illo Eccles. 1. [Eccl. 1. n. 16.] *Initium sapientiæ timor Domini.* vbi sicut alibi latiùs ostendimus, timor Domini significat Religionem, & obseruantiam erga illum, cuius acceptionis innumera suppetunt exempla Genes. 20. n. 11. Deut. 6. n. 18. Iob 1. n. 1. & cap. 8 n. 9. Psalm. 21. n. 24. & sequent. & Psalmus 24. n. 14. & Psalm. 32. num. 18. proindeque Olympiod. legit: *Pietas in Deum initium est sensus*, hoc est, iudicij, facitque hunc sensum: à Religione, & cultu Dei in vniuersum incipit vera sapientia, & interpres Clementis Alexand lib. 2. stromat. *Sapientiæ ergo initium est Religio:* quia verò vox Græca, pro qua habemus *initium*, significat principatum, vel dominatum; sensus etiam esse potest; Religio tanquam Princeps debet sectari ab eo, qui prudentiæ regulis adhæret, cæterisque rebus sapienter præferri debet. nam, sicut dixit Ambrosius in Leuit. Præferenda est Religio necessitudini, Pietas

A propinquitati: ea enim demum est vera Religio, quæ præponit Diuina humanis, perpetua temporalibus. Et quia initium, & caput in sacris literis in idem coincidunt, vt, *in capite libri scriptum est de me*, [Ps. 39. n. 8.] id est, in principio, & *in capite omnium platearum*, [Thrē. 4. n. 1.] id est, in initio, si constituamus cum Cyrill. Alex. lib. 2. de recta in Deum fide ex omnibus virtutibus moralibus vniuersæ sapientiæ mysticum corpus, huius sanè caput merB itò Religioni attribuitur; vnde & aliqui vertunt: *Caput sapientiæ timor Domini*; & quidem sicut ex capite vitales spiritus deriuantur, qui vitam, motumque illis afferunt; sic aliæ virtutes; vt sapienter exerceantur, à Religione quodammodo vim, motum & directionem sortiuntur. Denique, quia vox Hebræa, *Rasith*, à radice, Ros, & principium, & caput, & primitias significat, iux-C ta illud Numer. 18. [Num. 18. n. 12.] *Primitias eorum, quas dabunt Domino, tibi dedi.* Hebr. pro primitijs *Rasithim*, inde potest etiam hoc in loco verti, *Primitiæ sapientiæ timor Domini.* quod optimè in Religionem, cultumque Dei adaptatum comperiemus, si iustum, & sanctum virum arbori, & recta illius opera fructibus decoctis, & maturis conferamus; [Matt. 7. n. 17.] *Nam omnis arbor bona bonos fructus facit*, & iustus lignum est, [Psal. 1. n. 3.] *quod fructum suum* D *dat in tempore suo.* vbi Ambrosius agnoscit allusionem ad lignum sapientiæ; vir enim iustus, & sapiens sapienter profert fructum, ideoque dicitur dare illum in tempore suo. Cùm ergo ex fructibus de legis præscripto primitiæ Deo offerri deberent, certè Religio & cultus Dei bene primitiarum obtinet rationem; hæc enim veluti Princeps, & corona totius sapientiæ, quæ in virtutibus consistit, & ex eis constat, Deo peculiariter cō-E sectatur. Quod si adhuc recolas apud Hebræos initium vsurpari sæpè pro perfecto, vt Eccl. 11. *Breuis in volatilibus apis, & initium dulcoris habet fructus illius*, id est, primum, & præcipuum, ac perfectum dulcorem habet fructus illius; vnde August. in Enchirid. c. 1. & 2 ait, veram sapientiam singulare Dei donum esse, & neminem à se ipso posse esse sapientem: vnde sensus erit: præcipuum, melius, ac perfectius totius sapientiæ, est cultus & Religio Dei.

Hinc

A Hinc est quod apud Oseam in c.6. dicitur: *Misericordiam volui, & non sacrificiũ, & sciẽtiã Dei magis, quàm sacrificium.* vbi Ribera scientiam Dei vocat timorẽ Dei, & verã legis eius custodiam. Videndusque erit Basilius homil. in Psalm.48. ad illa verba: *Simul insipiens, & stultus peribunt*; vbi veluti definiens ait: Demens, siue stultus dicitur, qui his destituitur, quorum cognitio mentem hominis præcipuè adornat, vt sunt Dei Patris notitia, item Verbi, quod in principio erat apud Deum, assumptio; & à Sancto spiritu illuminatio procedens; quàm sanè sensatam mentem habent, qui possunt cum Paulo dicere: *Nos mentem, siue sensum Christi habemus*: rémque reducens ad Iudæos præfiguratos in eo stulto, cuius anima repetita est, & diuitias omnes reliquit, ait: His planè per suam ipsorum inscitiam elisis, simul & confractis, nos alienigenæ diuitias ipsorum hæreditate capimus: nostra namque sunt mandata, nostri Prophetæ, qui à sæculo iusti fuerunt, nobis diuitias reliquerunt eorum, qui in sua stultitia perierunt.

Ose.6. n.6.

B

C Ex dictis igitur iam constabit, cur Iudæorum populus stultus dicatur, quod, scilicet, timorem Dei, eiusque cultum, & Religionem deseruerit, in quo vniuersa consistit sapientia, ideóque meritò stultus, & vecors appellatur, qui in insanijs, id est, idololatrijs deuolutus deprehenditur, quod eis exprobrat Amos in cap. 3. dicens: *Congregamini super montes Samariæ, & videte insanias multas.* vbi Hieronymus ait: *Videte insanias multas*, vt pro Deo adorent vitulos, & immolent filios suos. Similiter & Baruc in c.3. *Audi Israel: Dereliquisti fontem sapientiæ, disce vbi sit prudentia, vbi sit virtus, vbi sit intellectus*: hæc enim omnia deseruerunt insanum populum, eò quòd deserto Deo, eiusque cultu, & Religione, ad idola desciuerat stultissimus. Vbi illicò occurrit Ambros. epist. 56. post princ. inquirens rationem cur deserentibus Deum, quærentibus, & postulantibus idola, ab igne prodierit fabricatus vitulus. Quod omnis perfidiæ, inquit ille, similis immanitatis, atque insipientiæ bestialis sit; cuius rei indignitate percitus fregit tabulas Moyses, & comminuit vituli caput, atque in puluerem redegit, vt omnia impietatis abolerer vestigia. Sic Ambros. ostendit irrationale animal brutali correspondisse menti, & desiderio; & insipientem vitulum fuisse concessum stultæ postulationi; etenim sic decebat fieri genti, quæ, ac si cerebro, & ratione careret, pro capite & pro patre noluit Deum habere, sed idola petijt, quod non nisi stultus, & insipiens faceret.

D

Amos.3 n.9.

Baru.3 n.12.

E

Hinc est quod in pœnam propriæ stultitiæ Iudæi, qui cæteras gentes stultas, & insipientes reputabant, vt postea dicemus, cum eisdem computantur Act. in c. 4. quem locum iam superiùs expendimus, similisque est ille alius Psalm. 32. *Dominus dissipat consilia gentium; reprobat autem cogitationes populorum.* vbi Euthym. per populos Iudæos intelligit, cui item suffragatur Hug. Cardin. illud tamen aduertens plus displicuisse Deo cogitationes Iudæorum, quæ sunt quid minus, quàm consilia gentium, ideoque cogitationes reprobatas, consilia verò dissipata: quod magis adhuc potest confirmari ex eo, quod Aquila vertit, *irritat consilia gentium*, abrogat, & quasi suam autoritatem non adiungit; *Reprobat autem Iudæorum cogitationes.* Sic etiam Mich. in c.1. *Audite populi omnes*, hoc est, duodecim tribus, exponente ibi Theod. & alijs. Appellantur igitur Iudæi populi, quia in sacra Scriptura, & apud profanos etiam auctores malè audit multitudo, vnde imperitum vulgus dicitur, & stultorum multus numerus declaratur. Hoc denique conficit Chrysostom tom.1. exposit. in c.2. Isai. ante fin. vbi ait: Quemadmodum adoratio Dei hominem prouehit in sublime; ita & cultura idolorum humiliat, ac deijcit in immundiciam. Quid minus generosum, quidve abiectius homine, qui à spe salutis vltroneus decidit, Deumque vniuersitatis Opificem sibi infensum, & hostem promeruit? qui capite prono in terram inanimata, ac lapides veneratur? Deus quidem ad tantum nos promouit honorem, vt ipsis etiam cœlis nos reddiderit sublimiores; è diuerso diabolus toto annisu studuit homines malè persuasos in tantam deturbare deiectionem, vt plus insensatis stupidiores, ac sensu vacuos effecerit. *Incuruauit se homo, & humiliatus est vir.* Hæc increpatio abundè sufficiebat auoca-

Act 4. n.25.

Psal.32 n.10.

Mich.1 n.2.

re à morbo tali eum, qui mente [illegible] et prædi-tus. Sic Chrysost. probat dementiam, & stultitiam eorum, qui vero, ac viuente Deo relicto, eiusque cultu, & Religione contempta, ad mania, & insensibilia idola declinant, & decidunt, sicut sæpè, ac sæpiùs Iudæos fecisse compertum est. Et hæc sit prima ratio cur dicatur in præsenti, *populus stultus, & insipiens.*

Secunda desumitur ex mutabilitate & inconstantia istius gentis, quæ nunquam in bono permanens, & nusquam fidei diuinæ adhærens, suæ stultitiæ testimonium præbuit: *Stultus enim vt luna mutatur:* quæ mutatio consideranda est penes approximationem, & recessum ad solem, sicut optimè opposuit Philosophus, Theologusque præclarissimus Nyssen. lib. de anima & resurrectione post initium, vbi hanc astrologiam sic declarat. Luna cū apud nos lucet, ex superiori parte non illuminatur: nunc enim radios solis à tergo recipit, nunc à fronte, & à facie ad nos conuertit, & tunc nobis splēdet, cùm maximè distat à sole: obscuratur autem, cùm ei propinquat, &c. Secundùm hæc igitur consideranda est stulta mutatio, & instabilitas Iudæorum, qui modò Deo appropinquabant, deinde recedebant, longiùs remanentes. quod bene exponit August. epist. 119. cap. 5. cùm ait: Anima humana recedens à sole iustitiæ, ab illa scilicet interna contemplatione incommutabilis Veritatis omnes vires suas in terrena conuertit, & magis magisque obscuratur in interioribus, ac superioribus suis, sed cum redire cœperit ad illam incommutabilē Sapientiam, quanto magis ei appropinquat affectu pietatis, tanto magis exterior homo corrūpitur, sed interior renouatur de die in diem, omnisque lux illa ingenij, quæ ad inferiora vrgebat, ad superiora cōuertitur, & à terrenis quodammodo aufertur, vt magis magisq; sæculo moriatur, & vita eius absconditur cum Christo in Deo. Sic August. docet, quomodo stultus peccator, cùm à Deo recedit, in tenebris versetur, etsi apud profanos mūdi dilectores multùm fulgere videatur: è cōtrà verò, cùm Deo appropinquat, licet externè obscurari censeatur, vero tamen lumine, & gratia totus perfunditur, & illustratur.

Eccl. 27 nu. 12.

A Recessit a Deo stultus populus, & *Dereliquit Deum factorem suum*, & tunc sibi lætandum, ludendùmque videbatur, sicut contigit quando surrexerunt ludere, & voces cantantium audiebantur in castris, & quam lucem, ac gratiam Deo referre debebat, idolo reddebat. Cúmque paulò antea Deo adhærens præceptorum obseruantiā Deo pollicēretur, statim ab illo defecit, ac lunæ instar, modo soli Deo approximabat, mox deB inde recedebat. Imò veluti mare feruens recessus, & accessus patiebatur, iuxta illud Isai. 57. *Impij quasi mare feruens:* 70 *Fluctuabunt, & quiescere non poterunt.* vbi D. Hieron. ait: Hoc licet de omni impio possit intelligi, tamen propriè refertur ad populum Iudæorum qui sicut mare feruens quiescere non possunt, sed redundant fluctus eius, & reuoluuntur ad littora, atque iterum resorbentur, & in se fracti, &c.

Isai. 57. nu. 20.

C Hinc est quod propter leuitatem, instabilitatem, & mutabilitatem populus ille leuis nuncupatur, cùm Christianus grauis propter permanentiam, & adhæsionem Deo asseratur; sicut acute interpretatur D. Ambros. illud Psalm. 34. *In populo graui laudabo te:* sic enim habet: Populus grauis, hoc est, non inquietus, & mobilis, qui *sedit manducare, & bibere, & surrexit ludere*, grauis populus, qui fidem Deo seruat, & qui non aliqua D leuitate mutatur, neque nutet, & fluctuet: quibus in verbis leuitatem, & mutabilitatem stulti populi Iudæorum carpit, qui instar lunæ qualibet hora mutabatur & instar maris qualibet leui aura huc illuc agitabatur, neutiquam sibi constans, nullibi Deo fidelis: iuxta illud Prouerb. 15. *Cor stultorum dissimile erit.* 70. habent: *Corda imprudentum non secura.* & catena Patrum Græcorū: E *Stultorum corda lubrica, & instabilia.* & Hebr. habet: *Lochen*, quod aliqui vertunt *Non sic:* non aduertentes vocem *Chem*, si capiatur pro aduerbio, significare, *sic*; si verò sumatur, vt vim nominis habet, significare rectum, & firmum, ac stabile vnde orta est lectio. 70. *Non secura, non firma, non stabilia.* his accedit noster vulgatus dicens; *Cor dissimile* quod idem est, ac non stabile, neque sibi cohærens, nullique sententiæ obstinatè adhærens; quod optimè exposuit

Ps. 34. nu. 18.

Pro. 15. num. 7.

Greg.

Greg. 3. p. pastoral. admonit. 19. dicens: De A sfhs quidem ab Salomone scribitur: *Cor stultorum dissimile erit*: cor quippe sapientum sibimetipsis semper est simile, quia dum veris persuasionibus acquiescit, constanter se in bono opere dirigit. Cor verò stultorū dissimile est, quia dū mutabilitate sua se varium exhibet, nunquam idem, quod fuerat, manet. Sic Greg. explicat cum Salomone stultorum ingenium, qui perpetua inconstantia laborantes, nunquam in eodem B statu, & se: tantia permanent, sicut videre apertissimè est in Iudæis perpetua leuitate, & varietate inflatis, vnde meritò dicitur, populus stultus, & insipiens.

Tertia elicitur ratio cur stultus dicatur, ex eo, quòd secutus fallacem sensum & apparentem sensualitatem; veritatem minimè introspexerit, sed veluti irrationale pecus apparentia tantum perceperit; etenim sicut dixit Greg. Thaumaturg. teste Greg. Nyssen. in Orat. de illo post med. fallax, & incertum C rerum veritatis iudicium sensus est, aditum per se ad profunditatem mentis, & intelligentiæ præcludens, id est, quod iudicium nixum sensibus, certum, prudens, sapiénsque esse nequaquam possit, imò inde oritur quòd intellectus à vero aberret, & desipiat, quia veritas per sensus ingreditur ad intellectum, ideoque qui sensibus solummodo credit, tēporalibus fidit, & terrenis adstringitur: in rebus superioribus, & in supernaturalibus à D vero aberrabit, & stultus, ac insipiens deprehendetur: vnde & populus hic dicitur,

2. Cor. 3 nu. 15. num. 15. *Incrassatus, impinguatus* & à Paulo dicitur habere velamen super cor. Quod cum Theodoret. sic intelligendum est, vt Iudæi splendorem vultus Moysis, claritatem, & gloriam Christi & legis nouæ significantem minimè sustinentes, sed vmbris, cæremonijsque exterioribus insistentes, obcæcati sic habent obtusos, & hebetatos mentis E oculos, vti olim obtusos habuerunt corporis oculos, cùm in fulgentem Moysis faciem intenderent: nam qui terrena solum sapiebāt, & sensibilia sectabantur, qualibet nobiliori claritate proposita detinebantur In cuius rei significationem, cum Christum Dominum

Luc 22 nu. 64. irriderent in domo Caiphæ, *Velauerunt faciem eius*, quasi nec volentes, nec valentes præ sua stultitia, & intellectus imbecillitate in tam nobilē splendorem aciem intendere, sed illius luce obfuscati ipsum velauerunt, sicut olim Moyses scriptum. Etenim Iudæorum stultitia potiùs, quàm ignorantia affectata fuit. Sed audiamus Chrysolog. serm. 64. in fine, vbi confert Iudæos cum mortuo Lazaro, qui adhuc obediuit voci Dei: & cum vultum opertum sudario habuerit, luce tamen illa perfusus resurrexit. Iudęi, inquit, parebunt corda vestra obstructiora inferis, viscera vestra duriora mortuis, oculi vestri tetriores sepulchris, cum vox, quæ patefecit tartara, vestra non patefecit arcana: cùm iussio, quæ exsuscitat mortuū, mentes vestras non suscitat: cùm lux, quæ illustrat sepulchrum, vestram non illuminat cæcitatem. Similia sunt, quę habet Ambros. ser. 91. in fine, vbi stultitiam istius populi cùm Diaboli scientia confert, dum quod iste confitetur conuictus, ille negat stultus, & cum diabolus clamans doceret, & proferret Dei notitiam, indoctus perstitit Iudaicus populus in insipientia sua Sic ergo habet Ambr. Tanta est incredulorum perfidia, vt tolerabilior sit diaboli confessio. Dicebat enim diabolus: *Iesu fili Dei viui, quid venisti ante tempus perdere nos*? Et cùm hęc audirent Iudæi, ipsi tamen Dei Filium denegabant; dicebat diabolus, vt scriptum est: *Scio te quis sis tu es Filius Dei viui* Dicebant Iudęi: *Nescimus quis sit*. Videndus in hanc sententiam Tertullian 4. cont. Marc. cap. 36: vbi memor illorum cæcorum qui irridebant Dauidem volentē ingredi arcē Sion, meminit Iudęorū cæcorū præ stultitia motus argumento illius cæci, qui filium Dauid precabatur vt illius misereretur, quē increpabant prætereūtes, eò quòd vociferaretur, cū Deus vel pręparationem cordis audiat, & antequam vox sit in ore, auris Dei iam sit in corde, sicut dixit August. in Psal. 31. sic verò habet Tertull. ad illa verba: *Increpabant eum, vt taceret*. Meritò, inquit, quoniam vociferabatur: non quia de Dauid filio mentiebatur, *Fides tua te saluum fecit*; fidem hominis etsi melius oculatam, etsi veri luminis compotem, exteriori quoque visione donauit; nā si aliquando Dauidem in recuperatione Sionis offenderant cæci resistentes, quominus

Matt 8 nu. 29.

Marc. 1 nu. 24.

2 Reg. 5 num. 6.

Luc. 18. nu. 39.

admitteretur in figuram populi, proinde cæci non admissuri quâdoque Christum filium Dauid, & ex omni diuersitate bonus cæcis quos ille iusserat cædi, ad quin, & hoc filius Dauid Antithesim de suo retundendam, nâ & qui Dauid offenderant cæci: nunc à vero eiusdem indecoris homo supplicem se obtulerat filio Dauid, idcirco ei satisfacienti quodammodo placatus filius Dauid restituit lumina cum testimonio fidei, qua hoc ipsum crediderat exorandum sibi esse filium Dauid, & tamen Dauid audacia hominum puto offenderat, non valetudo, &c. Cæci itaque prę stultitia Iudęi nec eum agnoscũt, quem cæci confitentur & venerantur, periculosiori vtique cæcitate laborantes, quàm qui corporali tantùm detinentur, à qua stulti, & insipientes denominantur.

Hinc est quod in ipsorum confusionem, & ad concludendam eorum cæcitatem eis obijcit Dauid non agnouisse eum, quem vniuersæ gentes viderunt, & adorarunt; sic enim interpretatur D. Greg. lib. 1. in 1. Re- *Psal. 97 num. 3.* gum c. 2. illud Psal. 97. *Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.* Quasi, inquit ille, perfidiam Iudæorum confundat, &c. cùm enim gentes, quæ stultæ reputabantur à Iudæis, salutare Dei verbum in carne viderint oculis fidei, & agnouerint, multò sanè insipientior, & stultior gens Hebræa cõuincitur, quæ oculis videns factum hominem, & manibus contrectauit, renuit tamẽ, & abiecit, eò quòd meliori cognitioni internos sc auferit oculos; quod idem Greg. annotauit ad illa verba Annæ multò antè prolata, quàm filius Dei homo adueniret: *Quia* *1. Reg. 2 num. 1.* *lætata sum in salutari tuo*: ait ergo Gregor. Iam Dei Salutare mundus excepit, omnis caro vidit, Iudæus non credidit, &c. quæ maior igitur potuit esse insania, & ignorantia, quàm nec id videre, nec credere, quod etiam insipientes, & stultæ gentes agnouerunt? Cuius rei culpam adhuc nobis proponit idẽ Greg. 18. moral. c. 19 ante med. cùm *Iob. 28. num. 3.* explicat illud Iob 28. *Eos, quos oblitus est pes egentis hominis, & inuios*: quę verba historiam Iudęis attribuit in hunc modũ: Quis hoc loco alius accipitur egens homo, nisi *2. Cor. 8. nu. 9.* ille, de quo per Paulum dicitur: *Qui propter nos egenus factus est, cum diues esset.* Cuius

A videlicet egentis hominis pedes sancti Prædicatores fuerunt: an pes eius non erat, qui tentus in compedibus dicebat: *Pro quo legatione fungor in catena*? Sed eorum, qui *Ephes. 6 num. 9.* vmbra mortis, & lapis caliginis extiterunt, pes hominis egentis oblitus est: quia in ipso initio nascentis Ecclesię, dum sancti Apostoli cæ orum regnum Iudæę prædicare voluissent: videntes quod eis nihil omnino proficerent, ad prędicandum gentibus B defluxerunt, sicut ipsi in suis actibus dicũt: *Vobis oportebat primum loqui Verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad* *Act. 13. nu. 46.* *gentes*, de quibus, & per Psalmistam dicitur: *Transferentur montes in cor maris*: quia repulsi sunt à Iudæa Apostoli, in hoc gentili- *Psal. 45 num. 2.* tatis salsum translati sunt: qui sunt ergo, qui immensa duritia pro obscuritate cordis, quasi quidam lapis caliginis, & vmbra mortis à peregrinante sanctorum populo diui- C duntur, nisi hi, quos pes egentis hominis est oblitus, id est, quos prędicatores Domini pro superbiæ suę tumore reliquerunt? quos rectè quoque, & inuios vocat: quia dum in infidelitate sua obdurati sunt, verbis ad cor viam præbere noluerunt. Ecce qualiter stultitiam affectauerint, qui doctrinæ viam obstruxerunt, se inuios euangelizantium pedibus exhibẽtes, & corda velut lapidea opponentes, quo citiùs illis relictis ad gentes cõ- D uerterentur, imò & cum auditui, & disciplinæ viam per eam Petrus aperiret, nimimè patefecit. Via vtique ad fidem auris est; fides enim ex auditu: dum ergo Petrus seruo Pontificis non manum, aliúdve membrum abscidit, sed auriculam, viam fecit veritati Iudæo: & quia ille seruus erat, seruitutemque cęterorum adumbrabat, libertati itidem aditum nuntiauit, sicut prosequitur Bern. serm. 28. in Cant. ante med. Meritò, inquit ille, Pe- E trus abscidit auriculam serui, vt viam faceret veritati, & veritas liberaret eum, id est, liberum faceret. Iam pridem Deus fidei viam fecerat venturi Christi per legem, eamque non quoquo modo, sed quia nouerat tardũ, & stultum populum, multiplici, ac diuturna opera eam adaptauit, & disposuit, vt cohęrentiam agnosceret inter vtrumque testamentum, inter vmbras & lucem, inter figu-

ras

ras & figurata: hoc enim sine dubio velle videtur Tertul. 2. contra Marc. c. 19. in princip. cum ait: Legem non duritia promulgauit Auctoris, sed ratio summe Benignitatis, populi potius duritiam edomantis, & rudem obsequio fidem operosis officiis dedolantis, &c. Quid enim est operosis officiis dedolare, quam lapidea corda construendę fabricę abscindendo, & dirigendo pręparare? Sed stultus populus durior euadens, & nulli regulę adhęrens, sed praua, & sinuosa, imò & tortuosa generatio persistens, sapientiæ, & doctrinæ aditum penitus interclusit. A

Augetur insuper & insipientia illius gentis, quòd libros apud se habuerint plenos doctrinæ, in quibus descriptus cõtinetur Filius Dei in carne, ita vt nihil aut fecerit, aut passus fuerit, quod priùs Iudæis nuntiatum non fuerit: sicut optimè prosequitur, & demonstrat Tertull. toto lib. contra Iudæos, Cypr. Iustinus Martyr, Zeno Veron. Episc. sermonibus in Exodum, & innumeri alij, qui ea de re scripsere, ipsi tamen in tenebris stultitiæ sepulti, sepulchra item sunt sacrorum librorũ, & cũ illorum opinione locupletes iactent, eorũ intelligentiæ sunt prorsus ignari, sicut cuidam, qui magnam librorum copiam sibi comparauerat, obiecit Isidor. Pelusiot. lib. 1. epist. 127. dicens: Plurimos libros, vt audio, emisti: atque opinione locuples es, eorum lectionem ignorans; atque idem facieris, quod ij, qui frumentum comprimunt actineas alunt. Nam libri quoque tinearum patres, & nutritij fiunt, cum vitantur. Quare aut opibus tuis vtere, aut ingentem eruditionem ne lǣde, nimirum hic quoque comicos sales colligens (dum librorum corruptor, aut librorum sepulchrũ, aut tinearum altor appellaris) vt qui ingens vtilitatis talentum occultaris, quod aliis concreditum, atque elaboratum est, à te autem improbè defossum. Instar igitur huius, Iudęi sacris ditantur libris, inopes intelligentia. vnde Ambros. serm. 21. in Psal. 118. ad med. ait: Lex spiritalis est, illam non audit Iudæus, qui audit corporaliter, sed ille audit, qui audit in spiritu. Habent illi libros, sed sensum librorum non habent: habent Prophetas, sed non habent illũ, quem prophetauerunt; quomodo enim habent, B C D E

quem non receperunt? Ideo cum Moyse, & Elia mihi apparuit (scilicet Christus) quia ab illis recessit. Hebræi spoliauerunt Ægyptios, & vasa eorum abstulerunt: Iudæorum spolia habet populus Christianus, & totum habemus, quod illi habere se nesciebant. Illi aurum, & argentum materiale abstulerunt: nos aurum mentis accepimus, nos acquisiuimus cælestis sermonis argentum. Sic ille Iudæorum inscitiam probat, qui sacros apud se habētes libros, doctrinæ in eis contētæ prorsus ignari sunt: nec mirum si sacra eloquia minimè percipiant, & diuina mysteria haudquaquam agnoscant, cum nec ipsos characteres diuinos, quos vel rudes infantes tenent, ipsi intelligant, vel apprehendant. Characteres cælestes appellauit Iren. 4. cont. hęres. c. 18. Signa, & prodigia quibus Hebræum populum Deus instituit, tum in Ægypto, tum in deserto, & in terra Chanaan, de quibus Hieronymus epistola ad Algasiam interpretatur ferè illud Pauli: *Cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruientes*: quæ Iudæis data sunt veluti prima rudimenta, & initialis, ac puerilis charta, in qua Dei notitiam discerent: accommodans se Deus pueris, & insipienti Israelitarum ingenio, sed *stulti sapientiam, atque doctrinam despiciunt*, sicut attestatur Salomon. Vel vt alij legunt, *depredantur*, vel *spoliant*: vt veluti pauperes nobis proponantur sacræ literæ Veteris testamenti, de quibus Olympiod. locum intellegit: alij iuxta Euthym Hebr. *exarmant*: sicut enim de ciuilibus legibus dictũ est ab Imperatore Leone in libello, qui eiusdem consilia inscribitur, Iura impietas exarmat, deornat, denudat; sic stulti isti sapientiam contentam in sacris voluminibus exarmant, dum veros sensus auferunt, quibus veluti hastis ipsos impugnamus, deornant, & denudant vero intelligentiæ auro, & splendenti argento doctrinæ; cùm enim stulti sint, sapientiam, & doctrinam exarmant, & deornant. Gal. 4. num. 5. Prou. 1. num. 7.

Insuper, & quia stulti sunt, in mediis diuitiis, & thesauris egent. *Quid enim prodest stulto, & insano homini habere diuitias, cũ sapientiã emere non possit?* Sicut ait Salomõ: Hebr. *Quare hoc pretiũ in manu stulti?* Græc. *ad quid pecunia prodest stulto, posteaquã sapiẽtiam* Prou. 17. nu. 16.

tiam, vtpote excors, *comparare non valeat*? Vbi Chrysostomus locum explicat assumpta similitudine hominis, qui equum habet, nec tamen equitare, aut habenas moderari nouerit: vtraque verò Glossa locum intelligit de Iudæis, iuxta præsens argumentum, in hunc modum: Quid prodest populo Iudæorum infideli habere diuitias Scripturarum, cùm in his intelligere Christum non possit? Imò secundùm eundem sapientè tantum abest, vt illis prosint, quin potius dedecent illos diuitię. Hinc iam Ambr. epist. 10. ad fin. Diuites illos pauperes, & esurientes, quos Dauid meminit, dicens: *Diuites eguerunt, & esurierunt*: Iudęos interpretatur, his verbis. Pulchrè Dauid inquit: *Diuites eguerunt, & esurierunt*; quoniam cùm haberent Scripturarum thesauros, cælestium eguerūt, qui non intellexerunt, & esuriunt, qui nullum spiritualis gratiæ gustarunt cibum. Nihil igitur affectu sapientis ditius, nihil insipientis egentius, &c. habent illi diuitias, quibus ditemur, sed inter quas illi egeant: habent panes, ad quorum præsentiam miseri esuriunt, nos pascimur: habent fluenta, quibus magis sitiant, nos & abluamur, & saturemur: habent lucem, & gloriam Dei, qua perfunditur & illustratur omnis terra, ipsi verò veluti fumo obscurantur, sicut ostendit Hiero. in c. 6 Isai. cùm ait: Pulcher ordo, postquam terra repleta est gloria Domini, Iudæorum templum impletum est ignorantię tenebris, &c.

Pro. 19. nu. 10. Psal. 33 nu. 11.

Percontantibus Gentilium Magis, *Vbi est qui natus est Rex Iudaeorum*? Herodes ex resolutione Principum Sacerdotum & Scribarum, misit illos in Bethlehem, & dixit: *Ite, & interrogate, &c.* vbi Autor operis imperfecti homil. 2. ante med. ad illa verba: *Et tu Bethlehem terra Iuda, &c.* Miseram istorum Iudæorum conditionem sic deplorat. O infelices Iudæi! Herodē docuerunt, quia de Bethlehem nascitur ipse, qui est gubernaturus populum Israel: & se non docuerunt, postquam natus est, vt crederent ei. Herodes illis credidit, quasi vera dicentibus, vt persequeretur Christum: & ipsi sibi non crediderunt, vt susciperent eum. Meritò proinde brutos corde appellat Iudæos Zeno Veron. Episcop. tom. 2. biblioth. serm. 12. de

Matt. 2 num. 2.

Exod. Eo quod celebrant, legunt, & pertractant ea, quæ non intelligunt, sed tantū clausis oculis mentis palpant. Quamdiu, inquit, Iudæe bruti cordis necdum discuris tenebras, si vis Pascha legitimum celebrare, agnus requirendus est tibi, atq; vtinam tu inuenias, dignus es enim immolatione tali, qui salutem tuam in incerti pecoris sitam visceribus opinaris, sanè quòd passim multos occidis, edacitatis est tuæ: quòd diuersis in locis, vanitatis; quòd cum amaritudine comedis, infelicitatis. Hoc taceo, quod commemoratio est ingrati, non remedium, sacrificium, quod ipse reprobat fieri, qui præcepit. Hoc solum dico, imple vel in cæteris legem, sicut scriptum est: præcinge lumbos tuos: induc pedibus calceamenta, arripe baculum manu, in eternum proficiscere, si vis imitari maiores. Similia habet serm. 7. 9. 10. 11. & sequentibus.

Excelsam dixit Salomon stulto sapientiam Prou. 24. quia non potest pertinge e ad eam, sicut ibi Lyran. explicat, vtpote quæ stultum superet, & excedat, ideoq; e in infimis remanet, & humi repit. Mirabantur Iudæi quod stultorum proprium est, quod Christus literas sciuerit, cum non didicerit, & non mirabantur, quòd cùm Deus esset, factus fuerit homo, quòd natus ex Virgine sine patre, quę longè maiora, & admirabiliora erant, sed deridebant, nempe quia altiora erant, & qualia minimè comprehendere potest sibi relicta humana stultitia: vbi notandus venit. Chrysolog. serm. 85. cùm ponderat id quod Ioan. refert: *Mirabantur Iudaei, dicentes: quomodo hic literas scit, cum non didicerit?* Bene, inquit, mirantur Christum, quòd non didicerit, scire, quando ipsi probantur, quæ didicerint, & doceant legis præcepta, non scire, dicente Domino: *Tu es Magister in Israel, & hæc ignoras*? Mirantur Iudæi iam rebelles, nolunt credere: mirari norunt, detrectant sapere, nescire possunt: Quod Virgo peperit derogas? Non miraris: quod Deus nostro sentitur, & operatur in corpore, derogas, non fateris? Quòd cæcus videt, surdus audit, claudus currit, surgit mortuus, & tota Christus arcana Dei loquitur, non miraris? Hic est ipse qui non didicit literas, sed donauit hic est, qui sensum condi-

Pro. 24. num. 7.

Ioan. 7. nu. 15.

condidit, per quem literæ finguntur: Peritus legis, Autor omnium, cur literas non didicerit, admiratur? Deus vtique adest Origo cunctorum, qui facit esse, quod non fuit: cùm non didicerit, discet? Sic ille stultam admirationem in Iudæis ostendit; dum ea mirantur, quæ non tam miranda censentur: ea verò stulti derident, & despiciunt, quæ mirari potiùs deberent, & quorum fidem, & mysterium deberent inquirere.

Hinc iam intelligetur cur in veteri testamento non reperiatur expressa Diuinarum personarum facta mentio, & manifestatio, vtpote quod altissimum mysterium stultorum corda penitus superaret, & excederet, & cùm Iudæi terrenis adhærentes suprema, & diuina minimè possent assequi, si plures in Diuinis audirent esse personas, plures Deos dicere minimè vererentur, sicut aduertit Theod. q. 2. in Deut. vbi loquens de distinctione Diuinarũ personarũ ait: Iudæis adhuc infirmis hęc exacta theologia exhiberi non poterat: quoniam inde dicendi plures Deos occasionem cepissent: idcircò nomen Diuinum in veteri testamento singulari numero pronunciatur, &c. Similia habet q. 34. in eundem lib. vbi quærit, qua de causa Deus in veteri testamento subiecerit Iudæos terrenis maledictionibus, & benedictionibus; his quidem adstringens eos qui legem obseruarent; illis verò qui eandem infringerent vt patet Deut. 27. cùm longè aliter Christus Dominus se habuerit in promissionibus, & comminationibus; pollicetur siquidem præmia æternæ beatitudinis custodientibus præcepta; præuaricatores verò perpetuis addicit carceribus, & doloribus Sic ergo habet Theod. Cùm Dominus Christus perfectam scientiam traderet perfectis, pollicitus est implentibus Regna cælorum, transgressoribus autem gehennam comminatus est: at verò Iudæis humi repenti præditis animo, & terrena sapiente, terrenas maledictiones, & benedictiones indulsit; qui enim ne conspicuis quidem miraculis credebant, quomodo suscepissent, quæ spectant ad vitam æternam Sic ille.

Deut. 27. & 28.

Num. 21. 9.

Notum satis est serpentem illum, quem Moyses exaltauit in deserto, figuram, & symbolum dici Christi Seruatoris in cruce

A pendentis, & licet suppetant explicationi huius rei, illa in præsenti proponenda erit, quam affert Nicetas in comment. ad Orat. 42 Nazianzen. vbi ita ait: Age iam quasi ex figura ad nos veniamus, Deum enim nos quoque offendimus, atque adeò in spiritalium serpentium morsus incidimus, qui per omne peccati genus nos ferientes morte afficiebant, quonam modo salutem consecuti sumus? Aspeximus etiam ipsi serpentem in

B ligno, hoc est, Christum Dominum, ipsumque credentes, atque in eum intuentes salutem adepti sumus: serpens autem est Christus, quia in similitudinem carnis peccati factus est; enimverò serpens ille æneus, serpens non erat, sed figuram serpentis habebat; venenum autem non habebat: non erat vnus ex nobis, qui serpentis formam subimus; omne enim peccatum serpens verè erat, & qui ipsum admittit, serpens quoque efficitur. Alia quoque ratione serpens figura

C Christi est, quia quemadmodum corporeus serpens venenum habet, quo extinguuntur qui mordentur, sed habet vitæ pharmacum, quo accepto, qui percussi sunt, ad vitam reuocantur: sic ex interempto Adamo, huiusmodi medicamentum inuentum est, quod est Christi corpus, cuius vi omne peccati virus à credentibus aboleuit. Possumus adhuc & similitudinem hanc ostendere ex Hieron. in tradit. Heb. ad lib. Reg. vbi nota-

D uit Iesahi, seu Iesse parentem Dauidis 1. Reg. 7. Naas siue Nachas fuisse appellatum, hoc est, serpentem: quærunt autem grauiores interpretes, inter quos est Auctor Chaldææ paraphrasis & Rabbi Dauid Kimhi, à quibus illud acceperat Hieron. cur serpens dictus sit vir innocentissimus sine dolo, ac fraude, & responsum est, quia, s. minimè serpens: sic etiam & Christus qui ex eo natus est secundùm carnem, serpens vtique dictus est, & in

E serpente adumbratus, cùm tamen minimè serpens fuerit; quippe qui sine peccato, nec inuentus sit dolus in ore eius. Denique qui plura de hac similitudine velit, adeat August. lib. 50 homil. hom. 75. & lib. contra Adimãt. c. 25. & l. de pec. marit. & remis. c. 32. & l. 3. de Trin. c. 10. & l. de verbis Apostoli ser. 14.

Fuit itaque serpens in ligno exaltatus expressa figura Christi Domini, sicut ostendit

dit Iustinus Martyr contra Triphon. & cæteri Sancti Patres, tam Græci, quàm Latini, ad quam figuram videtur allusus Paulus Hæbr. 12. cum ait: *Quapropter deponentes omne*
Heb. 12 n. 2. *pondus peccati per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in Auctorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito sibi gaudio, sustinuit passionem.* quasi dicat Paulus; Aspiciamus in Auctorem salutis Iesum, vt salutem consequamur,
B quemadmodum Iudæi aspicientes serpentem exaltatum à Moyse sanati sunt.

Cùm ergo serpens ille æneus figura fuerit Christi, in eo cernitur magna stultitia illius populi, quòd serpentem colentes aspiciebant, eique adolebant incensum, adorantes, vt constat ex 4. Reg. 18. & cùm adorarent exemplar prototypon
4 Reg. 18. n. 4 effigiatum inuolutum in figura, id postea expressum,
C & re ipsa diuinitus datum reiecerunt: æneum symbolum receperunt, eum autem qui ad propria venit, sui minimè receperunt quod videtur illis exprobrasse Ezechias, cùm dissipans, & conterens æneum serpentem vocauit nomen eius *Nelestan*, quod Brixian. sic explicat. Sic vocauit Rex serpentem illum æneum, quasi dicat; res est ænea, & nihil diuinitatis habet; quare ergo adoratis æs illud, quod nec obesse, nec prodesse potest; Sic ille aperit mentem Ezechiæ;
D ostenditque quomodo sugillauerit insipientium Iudæorum adorationem, qui æneum serpentem adorabant, Filiũ Dei in eo adumbratum minimè adoraturi.

Neque verò putandum est, huiusmodi stultitiam, & ignorantiam Iudæorum eos vllatenus excusare; affectata siquidem erat, iuxta id, quod superiùs tetigimus, expressiusque dixit Salomon: *Non recepit stultus*
Prou. 18. n. 2. *verba prudentiæ:* vbi Auctor catenæ Patrum
E Græcorum, ait: Cur ita? Quia magis dilexit tenebras quàm lucem: ad hæc stultitia captus, & obcæcatus arbitratur sapientiam sibi non esse necessariam. In cuius rei figuram olim Deus liberaturus hunc populum super rubum apparuit, ex eoque sursum emicabat;
Ex. c. 3 n. 2. sic enim existimo intelligendum locum, quod innuit sacer tex. *In flamma de medio*
Marc. 12. n. 26 *rubi.* s. exurgente; sic Marc. in cap. 12. dicitur, *Super rubum*, quod Luc. dixit, *Secus ru-*
A *bum*. Neque officit quod Deut. 33. dicitur in rubo apparuisse, nam iuxta phrasim Scripturæ id dicitur fieri in aliquo loco, quod iuxta illum fit: quo sensu intelligetur locus ille Luc. 13. vbi Dominus de morte sua loquens dixit: *Non capit Prophetam perire extra Hierusalem.* Cùm tamen, vt constat ex Paulo Heb. 13. extra Ierusalem passus sit, sed quia prope eam crucifixus est, in eadem dicitur mortuus, sic Ioan. in c. 1. *Hæc in Bethania facta sunt vbi erat Ioannes baptizans;* Luc. 20. n. 37. Deut. 33. n. 6. Heb. 13. n. 12. Ioan. 1. n. 28.
B cùm tamen Ioannes in vrbe minimè baptizauerit. Significabat igitur rubus populum Iudæorum, vt plerique asserunt, satisq; modò sit Philo lib. 1. de vita Moysis, & Theod. q. 6. in Exod. obseruat autem citatus Philo, quod rubus frutex spinosus est, & inualidus qui nemine ignem admouente subitò incensus est, correptusque totus à radicibus vsque
C ad cacumen, flamma in morem fontis scatente, manebat integer, & illæsus quasi non esset incẽdij materia, sed ipse ab igne aleretur. Sic ille describit factum, quod nos prosequimur impletum in eo, quod populus ille, quantumuis igne diuini amoris fuerit correptus, adhuc tamen spinas ingratitudinis reseruauit, durus perstitit, contumax, & ingratus. Licet item diuina luce fuerit illustratus, tenebras ignorantiæ affectans, in eisdem
D delituit: ardebat rubus, nec comburebatur amore, nec deflagrabat dilectione; luce perfundebatur, nec illustrabatur doctrina. Primùm, dixit eleganter vt solet Chrysolog. serm. 164. ante medium, vbi conferens ignem quem Christus Dominus venit mittere in terram, vt syluescentem, & incultam terram gentium purgaret, præpararetque ad suscipiendum semen diuini Verbi, Luc. 12. n. 49.
E cum illo igne rubi, qui in medijs Iudæorum spinis ardens easdem minimè combussit ait: Satagentium ipso suo cinere saginata pinguescerent, & post diuturnam duritiem tenera redderentur, & mollia, ac sic Euangelico apta cultro, semini redderentur commoda: & felici sulco iam redderent tricesimum, sexagesimum, ac centesimum fructum, sed hic ipse cultus non est nouus agricolæ veteri, & cælesti: nam legem pangere, gratiam serere, ignis semper opere consueuit. Daturus legem, ignem præmisit in rubo: sed

diuinum

rdinaum rubus portauit, non concepit incendium: iam tunc aculeis malitiæ plenum, & ingratum culturæ legis populum præfigurans, & nunc in arua gentium cùm destinaret Apostolos, sic eos igneo imbre perfudit, & ignis consedit super eos, vt possent humecta siccare, & sicca infundere, decoquere cruda, frigida calefacere, accendere extincta, comburere noxia: & in opere diuerso, vno atque eodem igne, ad cælestem copiam tota percolere deserta terrarum Sed ad illud, quod sequitur transeamus: *Ignem venimittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Sed baptismo habeo baptizari.* Vrget aqua ignem: cogitanda est talis, tam diuisa coniunctio, vrget vnda flammam, multiplicat flamma vndam, &c. Ostendit itaque Chrysologus diuersos, sed coniunctos effectus istius ignis, imò & ignis cum aqua coniunctionem, quia materiam sic dispositam inuenit in gentibus, vt quidquid vellet operaretur, etiamsi primo statim aspectu repugnantiam secundùm naturam polliceri videretur, cùm tamen ignis in rubo Iudæorum minimè accenderit ignem, imò quo magis in eo durauit, durior euasit ex incendio amoris, & obscurior ex illustratione cælestis doctrinæ, quam supernus ignis comitari solet, sicut ad ertit idem Chrysol. quod erat secundo loco propositum.

Vnde bene Leo serm. 3. de pass. cap. 5. medijs in lachrymis passionis Christi, ridet stultitiam Iudæorum, qui *Manè facto consilium inierunt principes s. sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderent*; manè igitur consilium ineunt, cùm ipsi in media caligine versarentur, & manè conuocant, qui lumen solis extinguere iam parabant. Hoc manè, inquit ille, Iudæi non ortus vobis lucis contingit, sed occasus: nec vestris oculis solitus dies prodijt, sed impijs mentibus nox terræ cæcitatis incubuit. Hoc manè vobis templum, & altaria diruit, legem, & Prophetas ademit, Regnum, & Sacerdotium sustulit, in luctum æternum omnia festa conuertit. & serm. 8. cap. 1. loquens de faculis, & laternis, quibus ad comprehendendum Christum vsi sunt, ait: Irruerunt in lumen verum filij tenebrarum, & ardentes faculis, atque laternis, non euase-

Mat. 27 n. 1.

runt infidelitatis suæ noctem, qui non intellexerunt lucis Auctorem, &c. & serm. 2. c. 2. ait: Densis tenebris splendor solis obductus extraordinariè nocti subdidit diem. In vos Iudæi cælum, & terra sententiam tulit, vobis sol seruitutem suam, diemque subtraxit, vobis famulatum suum elementorum ordines denegarunt: & recedente à legibus sui ministerio creaturæ, vestra obcæcatio, vestra est significata confusio. Similia sunt quæ habet Augustinus tract. 112. in Ioan. in med. cùm ait: Deus latebat in carne, & sempiternus dies ita membris occultabatur humanis, vt laternis, & facibus quæreretur occidendus à tenebris. *Ego sum*, dicit, & impios deiecit. Quid faciet iudicaturus, qui iudicandus hoc fecit? Quid regnaturus poterit, qui moriturus hoc potuit? Et nunc vbique per Euangelium, Ego sum, dicit Christus, & à Iudæis expectatur Antichristus, vt retrò redeant, & in terram cadant, quoniam deserentes cælestia, terrena desiderant. & in fine tract. ait: Comprehenderunt ad quem non accesserunt; quoniam dies ille, illi verò tenebræ permanserunt, nec audierunt: *Accedite ad eum, & illuminabimini.* Si enim sic accederent, non eum manibus occidendum, sed recipiendum corde comprehenderent; nunc autem quando eum illo modo comprehenderunt, tunc ab illo longiùs recesserunt, & ligauerunt eum, à quo solui potiùs velle debuerunt, & erant fortasse in eis, qui tunc imposuerunt Christo vincula sua, atque ab eo posteà liberati dixerunt: *Disrupisti vincula mea.* Similia sunt, quæ habet Ruper. lib. 13 in c. 18. Ioan. ad illa verba; *Cohors ergo, & tribunus, & ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt.* Sic verò habet: Quomodo tenebræ potuerunt, quæ nunquam lucem comprehenderunt? Comprehenderunt, inquam, & ligauerunt; quia sola hæc erat potestas tenebrarum, vt comprehenderent ad ligandum, quem comprehendere non merebantur ad intelligendum. Ita comprehenderũt hora sua, & potestate momentanea, quia videlicet posthac, lucem comprehendere nusquam vlla tenebris erit potestas. Sic ille ostendit cæcam Iudæorum stultitiam, qui in media luce cæcutientes,

Psal. 33 n. 6.

Ps. 115. n. 6.

obscuriores permansere, & dum lumen apprehendunt, duriores & frigidiores persistunt.

In quam sententiam videndus Ambros. in Psalm 37. vbi ponderat venisse Iudæos ad Christum cum laternis, quæ lucem inclusam & veluti ligatam, non radios vsquequaque iaculantem, continent; ipsi siquidem rationis lucem detinebant, ne in cognitionem veri luminis deuenirent: insuper & fumigantes deferebant faces, quæ fumo, & caligine omnia potiùs operiunt, & inficiunt, quàm illustrent, & irradient, & cùm inseruiant ad deferenda defunctorum cadauera, ipsos Iudæos spiritali vita functos, & in malitia sua emortuos portendebant; sic ergo habet Ambros. Venit persecutorum turba cum laternis & ideò inclusam in eis lucem videre eorum oculi nequiuerunt (laterna enim clausum habet, non liberum lumen) venit cum facibus, quæ plus habent in fumo caliginis, quã splendoris in lumine; denique facibus mortuorum cadauera ardere consueuerunt. Sibi ergo Iudæi iam ferebant incendia, qui persequebantur salutis Authorem; venerunt cum armis, significantes se parituros Romanis vsque ad exitium totius ciuitatis, & templi. Sic ille probat, quomodo cæci Iudæi insipientiam suam affectauerint, & supplicium promeritum diuinæ Iustitiæ veluti indicarent; hoc enim aliquando solet euenire peccatoribus, vt ipsismet sceleribus suis, pœnam à Deo infligendam, aut inflictam denotent. vnde Tertul lib de idolat. c. 21. loquens de luminibus præ foribus accensis apud Gentiles, ait Accendant quotidie lucernas, quibus lux nulla est, adfigant postibus lauros postmodum arsuras, quibus ignes imminent, illis competunt, & testimonia tenebrarum, & auspicia pœnarum, &c. Videndus item Chrysost, tom 6. hom. in sanct. Pascha post med. cùm ait: Si tibi infidelis dixerit: cur coccineã chlamydem fuit indutus, & cur genibus flexis Iudæi ipsum accesserunt? Responde: vt Iudæi etiam nolentes ipsum adorarent, & regnum eius, vel inuiti in terra confiterentur, & nunc quidem irridentes ante eum genua flectunt, ignari quid faciant. Quin & aliud ænigma chlamys illa in se continebat: non solùm enim regnum præfigurabat,

Marc. 27 nu. 28. & 29.

A fed & qua æstuabant Iudæi, sanguinis sitim cædisque cupiditatem demonstrabat. Atque illa quidem Christi hostes faciebant ignorantes quis esset, qui crucifigebatur, aut potiùs sponte sua occæcati: creatura autem Dominum suum, & Conditorem non ignorauit. In cruce enim suspensum sol sensibilis solem illum Iustitiæ Christum videns, per iniquos iniurijs affectum, non ferens facinus tam audax, fugit, terræ tene-
B bras offundens, & absurdum existimans operam suam accommodare, oculosque illorum illuminare, qui maximam hanc omnium impietatem in se admitterent. Non solùm autem sol fugit, sed & terra concussa est, nec ipsa tolerans iniquitatem eorum, qui hæc faciebant. Neque enim fratricidio commissio ita Cain terram contaminauerat: neque illam ita grauauerat giganteæ turris ædificatio: neque adeò tam polluerant ne-
C faria perpetrantes Sodomitæ: neque illi, qui idola ex ipsa confinxerant: neque Zachariæ sanguis, atque Abel effusus tanto eam pondere presserat, quanto Iudæi ingens hoc scelus tentare ausi. Ob id enim etiam duræ petræ findebantur, vt discerent hanc esse spiritalem petram; *Bibebant enim de spiritali eos consequente petra, petra autẽ erat Christus.* O Iudæorum insaniam! petræ
D finduntur, & illi non sentiunt: inanimata quatiuntur, & animati non credunt, &c. quibus Chrysost. ostendit miseram Iudæorum cæcitatem, & stultitiam, dum insensibilibus etiam suo modo consentibus, & recognoscentibus Christum, ipsi insensibiliores, & rudiores in insipientia, & malitia, & simul pertinaciter remanserunt. Et cùm ad eorum oculos reuelandos, & aperiendos Verbum caro factum fuerit, sicut bene expen-
E dit August. ad illa verba Ioan. 1. *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, &c.* vbi ait: Quia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, ipsa natiuitate collyrium fecit, vnde tergerentur oculi cordis nostri, & possimus videre maiestatem eius per eius humilitatem. Ideò factum est Verbum caro, & habitauit in nobis, sanauit oculos nostros. Et quid sequitur? *Vidimus gloriam eius.* Gloriã eius nemo posset videre, nisi carnis humilitate sanaretur. Vnde nõ poteramus videre? incen-

Matth. 27. n. 45. Matth. 27. nu. 51. Gen 4. n. 8. Gen 11 n. 4. Gen. 19 n. 5. 2. Par. 24. nu. 21. Gen. 4. n. 8. 1. Cor. 10. n. 4. Ioan. 1. n. 14.

A intendat caritas vestra, & videte quod dico Irruerat homini quasi puluis in oculum, irruerat terra, sauciauerat oculum, videre non poterat lucem Oculus iste sauciatus inungitur. Terra sauciatus erat, & terra illuc mittitur, vt sanetur: omnia enim collyria, & medicamenta nihil sunt, nisi de terra. de puluere cæcatus, & de puluere sanaris: ergo caro te cæcauerat, caro te sanat: carnalis enim anima facta erat cõsentiendo affectibus carnalibus, vnde fuerat oculus cordis cæcatus. B Verbum caro factum est Medicus iste tibi fecit collyrium, & quoniam sic venit, vt de carne vitia carnis extingueret, & de morte occideret mortem: ideò factum est in te, vt quoniam Verbum caro factum est, tu possis dicere: *Et vidimus gloriam eius.* Sic August. exponit quomodo Filius Dei in carne nostram venit curare cæcitatẽ, clausósque aperire oculos; quod etiam prosequitur ad illa prima verba primæ epist. Ioã. C in c. 1. *Quod fuit ab initio, quod vidimus, &c.* cùm ait Erat vnde videremus carnem, sed non erat vnde videremus Verbum. Factum est Verbum caro, quam videre possemus, vt sanaretur in nobis, vnde Verbum videremus, &c. inde igitur vnde humana cæcitas per salutarem medicum curari debuerat, sumpsêre Iudæi occasionem maioris cæcitatis, dum contemnunt Verbum factum hominem, dum luci illuminanti omnem hominem malitiosè oculos claudunt, dum cõtra lucem, luce laternis clausa insurgunt, dum in terram cadunt cælum minimè petere volentes, & stultitiam affectantes: vnde iure dicuntur populus stultus, & insipiens.

1. Ioan. 1 num. 2.

Illud item in hac cæcitate enucleandum, quod cæci, etiamsi solem non videant, illius tamen calorem sentiunt; nemo enim est, qui se abscondat à calore eius; at stultus populus, & clausit oculos ne lumen agnosceret, & niueum, ac gelidum sibi reddidit cor, ne calori peruium permaneret. Illud ostendit Guarric serm. 3. de Annunciat. cùm Achas Regem reluctantem, & renitentem petitioni signi asserit adumbrare obstinationem Iudæorum in agnitione signi illius, Virginis, scilicet concipientis filium, & parientis: *Dabit Dominus ipse vobis signum, ecce virgo concipiet*: ait ergo: Velint, nolint Iudæi, A creauit Dominus nouitatem huius miraculi in signum eorum incredulitatis: vtique in signum, cui contradicunt vsque hodie, plus ni fallor pertinacia odibili, quàm ignorantia miserabili. Non aliunde tamen ab origine, & consuetudine viperei germinis, si modò contradicunt huic signo, postquam factum est, qui ab initio in patre, & Rege suo impijssimo Achas contradixerunt ne fieret. Locutus est enim Dominus ad Achas, di- B cens: *Pete tibi signum Non petam*, inquit, *& non tentabo Dominum* O Religio profana! O pietas execranda! O humilitas dolosa! Non tentas, vt ais, Dominum, contemnis Dominum: quomodo enim tentares si fideliter obedisses? Nunc autem quomodo non grauiùs tentas, quem manifesto contemptu irritas? Nouimus vtique, nouimus dolum, & inuidiam Iudaicę radicis, quæ, & antequam Christus nasceretur, inuidere cœpit gloriæ C eius. Sanè mira, & planè digna ira Dei, hominum tam dira peruersitas Iudæorum, &c. vbi recolenda sunt quæ habet Hieronym. epist. ad Hedib. qu. 8. tom. 3. vbi ponderans quæ in morte Christi contigerunt, ait: Terra mota pendentem Dominum suum ferre non sustinens, & petræ scissæ sunt, vt vindicarent duritiem Iudæorũ; qui præsentem Dei filium intelligere noluerunt, &c. Ecce nolentes intelligere, vt agnoscerent, sed rationis fores occludentes, vt re- D pellerent.

Isai. 7. num. 14.

Sed cùm adhuc calorem solis, luminísve ad reuelationem gentium venientis possent sentire, gelidum opponunt cor, ne calor spiritus ingrediatur, & viuant; qua de re videndus Athanas. lib. 1. de incar. vbi videtur alludere ad id, quod Christus Dominus dixit Ioan. in c. 15. *Si opera non fecissem in eis,* E *quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Sic ergo habet Athan. Opera clamant, & aptiùs indicant; quid spontè abnegant? quantũlibet enim mente cæcati sint, vel exterioribus sensibus cernere licet irrefragabilem Christi virtutem, atque deitatem: nam & cæcus, quamuis non videat solem, eius tamen calore suscepto, solem super terram esse cognoscit: ita & qui reluctãtur nobis, & si nondum credunt, cæcutiuntque

Ioan. 15. nu. 22.

q ich itenus ad veritatis lucem, at vel credentibus aliis, virtute Dei cognitam non negent deitatem, &c. ex quibus planum fit stultitiam istius gentis, dum sapientiam repulit, affectatam, & malitiosam, & complacitam illis fuisse, nam sicut dixit Salomon
Pro. 15. nu. 21. *Stultitia gaudium est stulto.*

Proprium etiam stultorum esse dixit Salomon, *Ea, quæ sibi sunt noxia cupere*. quæ
Prou. 1. nu. 22. verba ad Iudęos deduxit Hieron. quorum stultitia in eo relucet, quòd sibi noxia concupierunt, & postularunt, relictis iis, quę sibi maximè prodesse poterant. Cupiebant, inquit Hier. noxia, & oderant scientiam, & ea quæ sibi sunt noxia cupient: in hoc quod præsentia diligunt, & futura non appetunt imprudentes, qui veram Dei scientiam, dum suum diligunt errorem, exosam habent. deinde etiam conuertit ad Iudęos id, quod eodem c. præcesserat num. 18. ipsi contra sanguinem suum insidiantur, & moliuntur fraudes contra animas suas in hunc modum. Spiritualiter Iudæis congruit, qui insonti Domino tendiculas absconderunt, eiusque Apostolos virtutum pennis fultos, dolis circumuenire satagebant, qui timentes ne terrestre regnum perderent, cæli, terræque Regem occiderunt, &c. Si ergo stulti sunt qui sibi noxia cupiunt, & quærunt: quis stultior insipiente hac gente, quę à se omne prorsus repellens bonum, omne sibi acquisiuit, & intulit damnum? Quod etiam notauit August. serm. 59 de verb. Dom cùm ponderat illa verba apud Matth. *Hic est hæres, venite occidamus eum.* Ipsum, inquit, occiderunt
Mat. 21 nu. 38. hæredem, & ideò perdiderunt hæreditatem: in contrarium eis vertit malum consilium: vt possiderent occiderunt, & quia occiderunt perdiderunt.

Videnda item in hanc sententiam sunt quæ habet Gaudent. serm. 4. de manduc. agni Pasch. vbi ponderat vigilanti verbo dictum fuisse ab Euangelist. Matth. *Principes Sacerdotum, & seniores suasisse populo, vt postularent à Pilato Barabbam, Iesum vero perderent.* Proprio siquidem ore fatebantur amissionem Verbi Dei, & suam ipsorum perditionem *Principes*, inquit, *Sacerdotum, & seniores persuaserunt populo vt peterent* cõcedi latronem *Barabbam, Iesum vero perderent*, perdiderunt enim Saluatorem Christum, & ex ore suo iudicati sunt, vt moreretur in eis Verbum Dei, id est, eloquium Prophetarum, per quos ipse locutus est, & sicut scriptum est in Prophetis, deficerent in eis sapientes: viueret verò in illis Barabbas ille latro diabolus quem tantopere poposcerunt: & ideò populus, qui antea Dei dicebatur, desiit illius iam esse, vt in hoc etiam illius stultitia pateret, qui tantum Dominum recusauerat, vt tam vilis, & abiecti Domini iugo colla subderet. Vbi item videndus Saluian. lib. 4. de prouid. cùm ait: Duodecim Hebræorum tribus, cùm electæ à Deo quõdam essent, duo nomina sacrosancta acceperant: populus enim Dei, & Israel appellatæ sunt: sic enim legimus: *Audi populus meus, & loquar Israel, & testificabor tibi*. Ergo Isa. 1.
Iudæi aliquando vtrumque, nunc neutrum: nam nec populus Dei dici potest, qui cultum Dei iam olim reliquit, nec vidẽs Deum (Israel enim videns Deum interpretatur) qui Filium Dei denegauit. Sic ille, cui accedit Tertull. lib. contra Iudæos cap. 3. in fine, vbi ostendit stultum populum honorificam nomenclaturam amisisse, & felicem, eorum conditionem prosequitur, qui Iudæis succedentes, in Dei cultum transierunt. *Popu-* Psal. 17
lus, inquit, *quem non noueram seruiuit mihi*, Prophetæ annuntiauerunt. Quis autem nu. 45.
populus, qui Deum ignorabat, nisi noster, qui retrò Deum nesciebamus? Et quis in auditu auris obediuit ei, nisi nos, qui relictis idolis, ad Deum cõuersi sumus? Nam Israel, qui Deo fuerat cognitus, quique ab eo in Ægypto exaltatus fuerat, & per Erythræum pelagus transuectus est, quiq; in eremo mãna cibatus quadraginta annis ad instar æternitatis redactus, nec humanis passionibus contaminatus aut sæculi huius cibis pastus, sed Angelorum panibus manna cibatus, satisque beneficiis Deo obligatus, Domini Dei sui oblitus est, dicens ad Aaron: *Fac nobis Deos, &c.* quæ latissimè prosequitur, ostendens, quomodo stultus populus fuerit ille, qui hoc in loco dicitur stultus, & insipiens.

Facit in hanc sentẽtiam Ambrosius epist. 56. post princip. vbi ostendit rationem cur Aaron annulos, inaurésque petierit ad conflandum

flandum vitulum: enimverò cùm fides sit, A
Exo. 32 quę initiatiuè homines facit filios Dei, iux-
num. 2. ta illud Ioan. *Dedit eis potestatem filios Dei*
Ioan. 1. *fieri, his, qui credunt*: & auris fidei conse-
nu. 12. crata censeatur ex illo, *fides ex auditu*, quod
Rom. 10 bene prosequitur Bern. serm. 20. in Cant.
nu. 17. paulò post princ. vbi ponderat Centurio-
nem agnouisse Christum pulcherrimum in
Cruce, vbi fœdissimus oculis proponebatur.
Nigrum sensus renunciat, fides candidum, &
formosum probat. Niger est, sed oculis insi- B
pientium. nam fidelium mentibus formo-
sus valde: niger reputatione Herodis, for-
mosus confessione Latronis, Centurionis
fide: quàm formosum aduerterat qui excla-
mauit: *Verè hic homo Filius Dei erat.* Vnde
igitur aduertit pulchritudinem crucifixi,
quod is sit Filius Dei, qui cum iniquis re-
putatus est? Nec Euangelistæ hoc diligentia
præterijt: sic enim habes: *Videns Centurio,*
Mar 15. *qui ex aduerso stabat, quia sic clamans ex-*
nu. 39. *pirasset, ait: verè hic homo Filius Dei erat.* C
Ergo ad vocem credidit, ex voce agnouit
Filium Dei. Meritò Petrus abscidit auricu-
lam serui, vt viam faceret veritati, & veritas
liberaret eum, id est, liberum faceret. quo
in loco Bernar. alludit ad libertatem, & in-
genuitatem filiorum Dei, quam ex eo sor-
tiuntur, quod fidei aditum prębeant per au-
res quas illa primò petit, & pulsat, vt ad
animam tandem peruadat. Pertinent itaque
aures ad fidem. per quam primò homines D
ad prolem Dei spectant, & de illius familia
censentur: in signum igitur abstrahendæ fidei
à Iudæis inaures auferuntur. Annuli etiam
Luc. 15 ad fidem spectant, vnde & beata Agnes di-
nu. 22. xit: Annulo fidei suæ subarrauit me Domi-
nus meus. & conuerso post perditionem fi-
lio pater iussit dari annulum in manu eius.
vbi Ambrosius ait: Annulum quid est, nisi
sinceræ fidei signaculum? Abstulit igitur
Aaron inaures, annulosque in signum fidei E
abolendæ ab illo populo, qui velut stultus
sibi honorifica munera amisit, vt noxia, &
vilissima quęreret. Sic ergo habet Ambro-
sius loco suprà citato. Coactus Aaron petit
annulos eorum, & inaures mulierum, quæ
tradita in ignem misit, & conflatum est vi-
tuli caput: neque excusare tantum Sacerdo-
tem possumus, neque condemnare aude-

mus; non imprudens tamen, qui annulos
Iudæis, & inaures abstulit: etenim qui sacri-
legium moliebantur, nec fidei signaculum
habere poterant, nec ornamenta aurium.
Pulchrè autem dixit: *Deponite annulos &*
inaures aureas, quæ sunt in auribus etiam
mulierum vestrarum: non quo virorum in-
aures relinqueret, sed quo viros non habere
manifestaret. Fractæ sunt primæ tabulæ, vt
repellerentur secundæ, quibus per Euan-
gelij prædicationem perfidia comminuta e-
uanuit, &c. quibus ostendit summam illius
gentis stultitiam, dum in causa fuerunt, vt
omnia bona amitterent, & perpetuis malis
inuoluti remanerent.

Suffragatur huic argumento Hieron. ad Mich. 2.
illa verba Mich. *Populus meus in aduersa-* num. 8.
rium consurrexit: desuper tunicam pallium
sustulistis, vbi de Iudęis occidentibus Chri-
stum ita ait: Pellem suam excoriauerunt,
id est, tulerunt à se Dei, quo protegebâtur,
auxilium, & quasi nudas carnes absque cu-
te, & tegmine reliquerunt, vt quidquid vi-
debatur esse pulchrum, operiente desuper
misericordia Dei, hoc, illa recedente, præ-
beret videntibus turpitudinem, &c. Quis
autem sana mente prædictus tegmen abijce-
ret, & turpitudinem suam reuelaret; hoc
enim aliquando contigit mentis impoti
Noe? Quis item sano sensu consistens inter Gen. 9.
medios degens hostes, auxilium, quo se tue- nu. 21.
retur, abijceret, nisi stultus populus, qui de-
super tunicam pallium sustulit?

Vnde iam constabit quanta cum ratione 4. Reg.
D. August. in Psal'm. 83. contulerit Iudęos 2. n. 26.
cum pueris illudentibus Elisæum, & ap-
pellantibus caluum, qui quasi talibus vo-
cibus sibi compellarent diuinam vindi-
ctam, à duobus vrsis egredientibus de sal-
tu dilacerati sunt, & in frusta diuisi, quod
in symbolum futuri Iudæorum supplicij iam
tum temporis dicitur contigisse; nam sic
habet August. Elisæus ibat, & insensati pue-
ri clamabant post eum: *Calue, calue*, &
propter sacramentum implendum conuer-
sus ad Dominum petiit, vt eos vrsi de sylua
exeuntes comederent: mortui sunt pueri,
senes quandoque morituri. Iam occurrit
caritati vestræ ex Euang. quare caluus gere-
bat personam Christi, & recordamini quod
in.

in caluariæ loco crucifixus est, &c. Et in Ps. A 84. ait idem August. Quid est iste caluus? Non vt irrideamus illum, sed vt ploremus ante illum: nam & irriserunt illum quidam, & à dæmonibus vastati sunt, &c. Facit maximè Rupert. lib. 5. in 4. Reg. c. 22. vbi ait: Vespasianus pater, & Titus filius ab vrbe Roma venerunt, & Iudæos interfecerunt: quam ob causam? videlicet quia pueri Eliseo illuserunt, quia stulti Iudæi, & principes eorū, pueri centum annorum, propter quod & B maledicti sunt, Domino nostro illuserunt, & eum conspuerunt, & faciem eius velauerūt, colaphizauerunt, & purpura induerunt, & spinis coronauerunt & flagellauerunt, tandemque dixerunt: Ascende calue, ascende calue. Quò? in locum caluariæ, in crucem ascende. Cur enim tantus vir pueros in nomine Domini malediceret, nisi lusum eorum prophetico spiritu intellexisset? nam quod intellexerit, ipsa litera præsens innuit: respexit, & vidit eos, & maledixit; planè vidit C eos, & intellexit eos; intellexit in eis pueros futuros, pueros malignos. Non ergo maledictio hęc ex amaritudine irascentis, sed ex ratione fuit præuidentis. Sic Rupert. amentes Iudæos pueris cōparat ratione carētibus, qui velut stulti irriserunt Filiū Dei in carne, quo sanè facto vsque hodie mortē suorū deplorare coguntur, vt irrisio lamentatione soluatur, imò quod magis est, ruinas vrbis suæ, D & templi non nisi dato pretio licet lamentari, sicut aduertit Hieron. in cap. 1. Sophon. vbi ait: Vsque ad præsentem diem perfidi coloni post interfectionem seruorum, & ad extremum Filij Dei, excepto planctu, prohibentur Hierusalem ingredi, & vt ruinam suæ eis liceat flere ciuitatis, pretio redimūt, vt qui quondam emerant sanguinem Christi, emant lachrymas suas, & ne fletus quidem eis gratuitus sit. Videas in die, quo capta est à Romanis Hierusalem, venire po- E pulum lugubrem, confluere decrepitas mulieres, plangere ruinas templi sui populum miserum, & tamen non esse miserabilem; mercedem postulat, vt illis flere plus liceat, &c. Quotidie videmus Patres puerorum suorum lachrymas emere, pecuniamque elargiri, vt à ploratu abstineant: at senes isti infantes, qui Deum parentem deseruerunt,

& velut stulti sibi noxia elegerunt, vel lachrymas coguntur emere, pro irrisione, qua supremum Parentem illuserunt.

Denique quam sibi comparauerint perniciem stulti Iudęi ostendit Dauid, cùm in persona Christi de illis ait: *Circumdederunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis*: quibus in verbis proponitur ingeniū Iudæorum, dum ad malum facile in vnum congregantur, quod Chrysost. annotauit hom. 49. in Act. Apost. cùm Iudæi facta collectione anathematizarunt se neque esuros, neque bibituros donec occiderent Paulum: ait ergo Chrysost. Talis est gens, vt quando in bonum conueniendum, neque duo concurrunt: quando autem in malum, populus totus, & accipiunt socios, ac principes: hos igitur congregatos asserit Dauid similes esse apibus, & igni in spinis. vbi Agell. ait: Duabus rebus comparauit, quæ violenter irruūt, sed quarum impetus citò desinit, & vires non tam aliis nocent, quàm se ipsæ consumunt: apes enim vehementi impetu insiliūt, sed vbi aculeos defixerunt, ipsæ moriuntur, & ignis si spinas corripuerit, illicò per totū crepatione terribili omnia peruadit, sed sonitus ille, & flamma spinis exustis vt citò conquiescunt, ita nec carbo quidem ex incendio relinquatur, &c. Apes itaque, sicut notauit Virgil. 4. Geor.

——— Spicula sua relinquunt,
Affixa in venis, animasque in vulnere ponunt.

Sic & Iudæi dum in Christum insurgunt, se ipsos prosternunt, & dum Christum vulnerant, ipsi exanimantur: vnde Cassiod. ait: sicut apes pungendo se cuiscerant, ita Iudæi Christum occidendo perierunt. Quæ maior autem insipientia poterit reperiri, quàm propriam perniciem sibi conciliare, manus inferre, mortem denique sibi consciscere? Hoc itidem secunda similitudo ignis denotat, ampliusque constabit si aduertamus Aquil. Symmach. & Hieronym. vbi nos habemus: *Exarserunt sicut ignis in spinis*, legere; *Extincti sunt sicut ignis in spinis*: etenim dum insano odio in Christum exarserunt, se ipsos pariter, & penitus extinxerunt, & dum suum interitum conciliant, nobis summum emolumentum operantur, quę est alia stultitia vt totum

Ps. 117. nu. 12.

Act. 23 nu. 12.

totum insipientiam prorsus redolent, quod notauit August. legens sicut 70. *Circumdederũt me sicut apes fauum.* deinde verò ait: Quid ab ignorantibus gestum sit mystica subtilitate Spiritus sanctus loquitur, mel quippe apes operantur in fauis: nescientes autem persecutores Domini fecerunt eum nobis in passione dulciorem, vt gustemus, & videamus quàm suauis est Dominus, qui *mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* Aug. suffragatur D. Leo serm. 1. de pas. cap. 5. vbi Iudæos alloquens ait: Mors Christi nos liberat, vos accusat; meritò soli non habetis, quod omnibus perire voluistis.

A

B

Viden' si potuit stultior, & insipientior populus reperiri, quàm Iudæorum, qui præ ingratitudine talia Deo reddidit, quæ nec nominare fas est, sibique propriam consumptionem comparauit, & veluti phræneticus, & insanus manus in medicum violentas iniecit, & dum illum cruci affigit, maledictionem incurrit eorum, qui in ligno pro delictis pendent: dum parentem parricidæ occidunt, à filiorum honore deturbantur; dum Dominum contemnunt, neque populi eius nomenclaturam retinent; dumque columnæ alligant flagellandum, vna eis calamitatis columna totus terrarum orbis est, per quem variè fusi, sparsique sunt, sicut dixit Nazianz orat. 12. vbi Elias Cretens. num. 36. ait: Columnæ ex ære, vel lapide, ait, ærumnas, aut vituperationes aliquorum continentes, eas prætereuntibus spectandas exhibent; meritoque proinde Tertull. in apolog. cap. 31. ait: Iudæis erat apud Deum gratia, vbi & insignis iustitia, & fides originalis non auctorum: vnde illis & generis magnitudo, & Regni sublimitas floruit, & tanta felicitas, vt de Dei vocibus, quibus edocebantur, de promerendo Deo, & non offendendo, præmonerentur, sed quanta deliquerint fiducia Patrum inflati, ad declinandum deuitantes, à disciplina in profanum modum, & si ipsi non confiterentur, probaret exitus hodiernus ipsorum, dispersi, palabundi, & cæli, & soli sui extorres, vagantur per orbem sine homine, sine Deo Rege, quibus nec aduenarum iure, terram, patriam saltem vestigio salutare conceditur,

C

E

& talis itaque redditi sunt præ nequitia, & ingratitudine, qui præ insipientia, & stultitia talia Domino reddiderunt: vnde gloriæ, & honoris nomenclaturas amittentes hanc præ omnibus iure acquisierunt, quæ illis hoc in loco tribuitur: *Populus stultus, & insipiens.*

ANNOTAT. V.

Quomodo Deus dicatur Pater hominum?

VT ea, quæ sequentibus annotationibus à nobis tradenda sunt, clariùs elucescant, illud præmittendum est, magnam, scilicet concertationem esse inter Latinos Autores de Etymologia huius nominis, *Pater*, nam Varro lib. 4 de lingua Latina à patefaciendo deductum esse putat. Cornut. verò in comment. ad Pers. à patrãdo dictũ existimat, alij Patrem quasi pastorẽ à pascendo deriuant, alij à pariendo, alij tandem à portando desumunt; vtcumque tamen se res habeat, meliùs ostendemus Deum Parentem hominum, si singula, quæ parentibus à dictis Autoribus tribuuntur, cum Deo Parente conferamus.

Ecce Patrem hominum se ostendit Deus patefaciendo: nam initio statim nascentis orbis ostendit se velle esse Patrem, cùm dixit: *Faciamus hominem, &c.* quæ verba ponderans August. lib. de Genes. ad lit. cap. 12. ait, Deum quando cæteras creaturas produxit, dixisse *secundum genus suum*, aut quid simile: quando verò hominem creauit: non idem asseruit, sed illud aliud, ad imaginem, & similitudinem nostram. Etenim verba illa, *secundum genus suum* (hoc est, iuxta genus suum) significant virtutem illam, quam omnia animantia habent ad generandum sibi similia: quod etiam in homine reperitur, & sic exposuit August. Hoc est ergo *secundum genus*, vbi & seminũ vis, & similitudo intelligitur succedentium decedentibus; ideò ergo quia genitum animal generanti simile nascitur, dicitur esse iuxta genus suum; cur & de homine non ita di-

ctum est: faciamus hominem ad imaginem, A & similitudinem nostram secundùm genus, cum & hominis propagatio manifesta sit? Sic August. cui quæstioni responsio in eo videtur consistere, quia si quodlibet animal generanti se simile nascitur, cùm Deus sibi similem hominem produxerit ostendit propriùs ac veriùs ipsum Deum esse hominis patrem, quàm illum ipsum, qui hominem in lucem editum generauit, & ideò qui à Deo recedit, veluti in aliam speciem transit, quod B bene dixit Chrysol de prodigo loquens: à se migrat, & ab homine transit in bestiam, paternæ pietatis immemor, gratię genitoris oblitus. & D. August. in Psalm. 70. ibi: Domine qui similis tibi obseruat qualiter homines Dei similitudinem amiserint: & cum hęc filiatio consistat in Dei obsequio, & obedeintia, aliam pessimam similitudinem voluit homo appetere immemor verborum nostri text. Qui fecit & possedit, & creauit C te: ait ergo Augustin. expendens quomodo homo voluerit esse similis Deo, vt nullo sibi dominante, fieret sicut Deus, quia Deo nullus vtique dominatur: quę est ista peruersa similitudo, &c. Volui esse peruersè similis tibi, factus sum similis pecori, &c. quodque amplius est, Deus semper est pater, etiam cum nos filij, nec sumus, nec esse volumus; quod fatetur ille perditus filius, qui confitendo se indignum filiatione, D ipsum tamen adhuc compellat patrem: ait enim: *Pater non sum dignus vocari filius tuus.* Cur ergo ipsum appellas patrem qui filiũ esse minimè mereris? Vtique quia quãtumuis filius patrem deseruerit, & se iam non appellauerit filium, ille semper & pater est, & vocatur, & in recessu filij, & in accessu: quod videtur adumbratum in illa scala Iacobo ostensa, per quam & ascendebant E Angeli, & descendebant, cum tamen perpetuò innixus scalæ Deus ostenderetur. vbi D. Hieron. agnoscit mysterium præsenti argumento non incongruum: ait enim epist. 11. adumbratum ibi esse, & impiorum ascensum ad Deum, & descensum iustorum à Deo per peccatum. Quantumuis igitur & peccator in terra sit, ascendat confidenter ad patrem, qui semper innixus est scalæ, insuper & iustus cum à gratia ceciderit, meminisse debet, se reliquisse Patrem, quem diligere tenebatur, ad quem tandem ascendere confidenter poterit: quandoquidem nullum filium deserit, & à paterna pietate non recedit. Cęteri quidem parentes cum filios generant, operi venereo, sed naturalissimo operam dantes ratione priuantur: at Parens hic dum hominem produxit, de illo dicitur: *Sapientia tua constituisti hominem vt dominaretur creaturæ, quæ à te facta est.* vox Græca significat elaboratum opus, seu vas singulari artificio, & consilio constructum, propositoque Creatoris ipsius fine, qui mox additur de dominatu: decebat enim Parentem Deum principem rerum omnium producere filium, vt non tantummodo veluti seruus intelligeretur conditus, sed ad principandum productus, quod magis colligunt sancti Patres, Nyssen. de Opif. hominis, Cyrill. 3. contra Iulian. Gregor. 9. moral. c. 27. & Chrysost. ex illis verbis: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Cætera enim imperio suo edidit: dixit enim, & facta sunt: at vero hominem consultatoriis, & hortatoriis præmissis produxit, vt & sapientia in eius opificio reluceret, & amor parentis, non imperium denotaretur.

Sap. 9. num. 2.

Gen. 1. nu. 26.

Cùm ergo se demonstrauerit parentem, patefecit summã erga nos benignitatẽ, pro qua re est optimus locus apud August. lib. de verbis Dom secund. Matth. serm. 16. vbi inter alia sic ait: Multum interest inter peccatũ irascentis, & crudelitatem odio habentis: nam & filiis nostris quandoque irascimur: odisse verò filios quis inuenitur? In ipsis quoq; pecoribus mater aliquãdo buccula sugentẽ vitulũ tædio quodã auertit irascens, sed visceribus amplectitur matris: quasi tædium facit cum impingit, quæritur tamen si deest, &c. Quod totum ad Deũ conuersum, cum parentem demonstrat, etiam cũ auersum videmus, & paternũ affectũ probat, ac patefacit dum maximè occultatũ arbitramur: qua de re videndus Bern. ser. 16. in Cant. ante med. vbi inter alia ait: Non est quod à patre formides, qui etsi quandoque feriat, quia emendet, nunquam tamen vt vindicet. At vero cogitantem quod Patrem offenderim, est certè quod pudeat: etsi non quod

quod terreat: *Volũtariè genuit me Verbo veritatis*, non stimulo carnalis cupiditatis excussit, quemadmodum genitor carnis meæ. Deinde etiam non pepercit Vnigenito pro sic genito. Ita ipse quidem Patrem se exhibuit mihi, sed non ego me illi vicissim filiũ. Quanam fronte attollo iam oculos ad vultum Patris tam boni tam malus filius? Pudet indigna gessisse genere meo, pudet tanto Patri vixisse degenerem, & cætera: quæ prosequitur eleganter in eandem sententiam.

Patefecit etiam Paternam dilectionẽ, cùm
Mat. 23 num. 9. dixit: *Nolite vocare Patrem super terram, vnus est enim Pater vester, qui in cælis est.* vbi Abulens. q. 22. & 23. asserit fundamentum huius promissionis esse, quia nullus pater in terra reperitur, qui pater omnium hominum sit, imò nec qui pater totius vnius hominis sit; quilibet enim dimidiatus pater est, carnis scilicet progenitor, non verò animæ, quæ præcipua pars hominis est. Cum verò Deus animam producat, meritò ipse pater est: etenim Plato dixit animam esse totũ hominem. & Arist. 9. Etic. c. 4. hominem dixit præcipuè esse mentem: quã quidem veritatem mater illa septem filiorum
2. Mac. 7. n. 22. confessa dixit ad illos: *Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritũ, & animam donaui vobis, & vitã, sed mũdi Creator, qui spiritum vobis cum misericordia reddet, & vitam*: quo fortè respiciebant Iudæi, qui quantumuis se de Abrahamo parente iactarent: quãdo ad Deũ accedebant aliquid petituri, quo fidentiùs id facerent, & certiùs concessionem sibi pollicerentur,
Isai. 63 nu. 16. Deum Parentem compellabant, vt Isai. *Tu enim Pater noster, &c. Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos, & tu Domine Pater noster*: quasi cæteri parentes non fue-
Isai. 64 num 8. rint, neque dici possint in cõparatione Dei, & c. 46. *Pater noster es tu* & Malach. *Num-*
Malac. 2. n 10. *quid non Pater vnus omnium nostrũ? Numquid non Deus vnus creauit nos? &c.* Imò &
Hier 3. num 4. ipse Deus prouocat ad huiusmodi nomenclaturam Hier. 3. dicens. *Saltem amodo voca me Pater meus, &c.* quasi voluerit Deus vt ignobili seruorum nomine omisso, filiorũm appellationem in maiorem gloriam sibi vsurparent. Carpit Martialis quendam, qui patrem suum Dominum appellabat, quasi
A se in seruorum numerum, & conditionem adscriberet lib. 1. epigr. 4.

E seruo scis te genitum, blandeque fateris
Cùm dicis Dominum, Socibiane, Patrem.

At supremus hic pater, vt summam erga homines benignitatem patefaceret, quos seruos condidit, filios habere voluit, quod bene admiratus Ioan. dicit: *Videte qualem* 1. Ioan. 3. nu. 1.
caritatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.

B Quod si pater dicitur à patrando, quæ Deus patrauerit pro nobis constat ex argumento Pauli, quod à minori affirmatiuè Logici appellant: si quod minus videbatur faciendũ, factũ est pro nobis: ergo etiam quod magis faciendum videtur. *Si proprio Filio* Rom. 8. nu. 32.
suo, inquit Paulus, *nõ pepercerit, sed pro nobis omnibus tradidit illũ, quomodo non etiam cũ illo omnia nobis donauit?* Ex quo loco Hilar. 6. de Trinit. rectè colligit Christũ esse Filiũ
C Dei naturalem, cui pater omnium nostrum nõn pepercit propter nos filios adoptiuos, quos in tantũ dilexit vt Filium naturalem daret, vnde iam cætera facilè pro nobis patranda constaret. Solent parentes ea, quæ potiora sunt, filiis concedere, & quæ difficiliora sunt, pro filiis patrare, vt cætera inde, quæ supersunt facienda, facili negotio colligant, quod optimè probat Hieron epist. ad Damasc. vbi obseruat id, quod inuidus
D filius dixit, quando pater vt perditum, sed iam restitutum filium exciperet, vitulum saginatum occidit: *Nunquam dedisti mihi* Luc. 15 nu. 29.
hædum. Aduertit igitur quid filius patri obijciat: quid item filio pater fecerit: melior vtiq; erat vitulus hædo, illũ igitur pater occidi fecit; at inuidus filius nec hædum sibi concessum obijcit, quem pater non tribuit, quia meliora solent patres filiis elargiri: ait ergo Hiero Nunquam pater deteriora dat
E munera, habes vitulum immolatũ, ingredere, manduca. Quid hædũ quæris, cui agnus est missus? Et ne dissimules te nescire, quod missus est, Ioannes tibi eum in eremo demonstrauit: *Ecce agnus Dei, &c.* & Pater quidem quasi clemens, & pœnitentiam tribuens te hortatur ad vitulum non immolans hædum, quem stare fecit ad sinistram. Sic Hieron. ostendit optima, & prima, ac præclarissima patrem concede-

re, vnde posteriora minimè deneganda censeantur, & qui agnum tribuit, & filium concedit ei, qui hœdum postulauerat, cætera quidem patraturum velut Patrem apertè constat.

Patrem etiam se exhibet Deus in pascendo, dum hominem condidit post parata omnia necessaria, dumque pœnitentem conuiuio excipit, famelicum recreat, & reficit, quod bene versat Tertull. de pœnit. cap. 8. vbi ait: Illum notissimum Patrem non taceo, qui prodigum filium reuocat, & post inopiam pœnitentem libens suscipit, immolat vitulum præopimum, conuiuio gaudium suum exornat. Quid ni? Filium enim inuenerat, quem amiserat; cariorem senserat, quê lucri fecerat. Quis ille nobis intelligendus? Pater? Deus scilicet, tam pater nemo, tam pius nemo, &c. Hinc est quod apud Matth. & Luc. ait Dominus: *Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus?* Matt. 6. nu. 31. Luc. 12 nu. 11. *Scit enim Pater vester cælestis, quia his omnibus indigetis*: vt scilicet nobis innotescerer qua cura, & diligentia ea, quæ nobis necessaria essent, à Deo ministranda forent; paterna scilicet qua nulla maior. Vnde Greg. lib. 19. moral. cap. 14. versans verba illa Iob: *Pater eram pauperum*: ita ait: Plerumque multa homines pauperibus largiuntur, non quia eosdem pauperes diligunt, sed quia si minimè tribuant irâ iudicij supremi formidant: qui si Deû non metuerant, quæ habent, noluissent. Quia igitur aliud est bonû opus ex præcepto, aliud verò ex affectu facere, sanctus vir vt mentem nobis suæ operationis insinuet, dicit: *Pater eram pauperum*: nô enim patronum se, vel proximum: vel adiutorem pauperum, sed Patrem fuisse testatur: qui nimirum magno caritatis officio studiû misericordiæ vertit in affectum naturæ, vt eos quasi filios cerneret per amorem, quibus quasi pater præerat per perfectionem. Sic ille, ex cuius doctrina constat, qua mente Christus nos securos reddere voluerit, nihil omnino defuturum iis, qui Patrem haberemus Deum, quando ipse sollicitus admodum de filiis, & quærit sollicitudine amoris, & impertitur parentis affectu omnia necessaria.

Iob 29. nu. 16.

Si denique Pater dicitur à patiendo, seu portando, quis tot patitur offensas, tot dimittit scelera, tot dissimulat peccata, tamdiuque expectat, sicut summus omnium Parens? Vnde Tertull. lib. de pœnit. cap. 8. ait: Etsi acceptum ab eo prodegeris, etsi nudus redieris, recipiet quia redijsti, magis de regressu tuo, quàm de alterius sobrietate lætabitur. Si famem tuam cum saturitate mercenariorum paternorum compares, si porcos, immundum relinquas pecus, si Patrem repetas, vel offensum. Sic Tertull. cui suffragatur Chrysost. hom. de pœnit. ad fin. cùm loquens de eodem Patre prodigi, qui perditum filium sic excepit, ac si in nullo ab eo læsus fuisset, ait: Non turbatus est Pater, sed mitibus suscepit manibus. Quid ita? Quia Pater, non Iudex erat, &c. Iudex quidem nihil inulti m remanere patitur, sed impietati obuiat gladio, & flagello occurrit: Pater verò extensis brachiis, vt paterno excipiat animo, induat visceribus, inuiscerer corde; omnis enim sustinet, portat, ac patitur, quia Pater est: ideoque veniam impetraturus filius non excusationes allegat, non emendationem vouet, non flagello se submittit deprecando, sed Patris tantum nomen inuocat, dicens: *Pater peccaui*: sciens Patrem omnia procul dubio dimissurum, qui omnia patitur cùm Pater sit. Patrem vocat (inquit Hieronymus tom. 4. epist. ad Damascen. quæ est de hac parabola) qui se filij nomine fatetur indignum: vt scilicet dignus reddatur, qui Patrem adit, & inuocat, omnia siquidem tolerare debet, dissimulare, & dimittere qui Pater est. Pater itaque omnium est Deus, & quia omnes diligit, & quia se eis manifestat, & quia multa pro eis patitur, & quia eos pascit, & alit: tandemque eos sustinet, portat, & patitur.

ANNO.

ANNOTAT. VI.

Qua ratione Deus dicatur Pater Iudaeorum.

QVoniam Moyses in præsenti Israelitis obijcit Diuinam Paternitatem, quæ eos in officio continere poterat, cuius ipsi obliti ab officio & filiatione desciuere, eam in præsenti prosequemur, vt & Iudæorum dignitatem diuinitus concessam ostendamus, & eorum stultitiam, dum tam facilè amiserunt, aperiamus. Meritò itaque synagogæ proceres tantæ dignitatis titulo gloriabantur apud Isai. cùm dicebant: *Tu Pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos Tu Domine Pater noster, à sæculo nomen tuum.* vbi Hieron. ait: tu es Pater noster, qui Creator es omnium, cæteræ siquidem gentes Dominum, ac Creatorem suum possent appellare Deum: at gens Hebræa omnium Dominum, peculiarem Parentem appellabat; vnde apud Ioan. dicebant: *Nos ex fornicatione nati non sumus, vnum Patrem habemus Deum.* vbi Rupert. Re vera, inquit, gentis huius magna, & singularis nobilitas est.

Isai. 63. n. 16.

Ioan. 8. n. 41.

Age igitur & Patrem ostendamus ex notis, ac signis parentis. Primum igitur signum inculcatur, quod Pater dicatur à patefaciendo; Hoc latè prosecuti sumus ad Cant. Moysis Exod. 15. vbi ostendimus eloquia Dei tradita, & iudicia ipsius manifesta fuisse Iudæis, quibus veluti filijs cor suum aperiebat, & doctrinam instillabat; vnde Salomon eos conuocans ad audiendum Parentem, Deum dicebat: *Audi inquit fili mi disciplinam Patris tui;* quæ verba liceat modò cum Lyran. Bed. Hugo. & Dionys. de Parente Deo interpretari patefaciente filijs suis Iudæis iudicia, & eloquia sua.

Prou. 1. n. 8.

Quòd si Pater dicitur à patrando; recolenda vtique sunt ea, quæ Deus in educendo populum istum de Ægypto, atque deducendo ad terram promissam mirabilia edidit, quæ quia notissima sunt, prosequi non licet, & cùm velut Pater in mirabilibus suis veluti

A filium eduxerit Israelem, Ægyptios profectò veluti durissimus Rex flagellauit, & oppressit tanquam viles seruos; vnde Salomon, assignans discrimen inter Hebræos, & Ægyptios, de illis ait: *Hos quidem tanquam pater monens probasti.* de Ægyptijs verò ait: *Illos autem tanquam durus Rex interrogans condemnasti,* Græcè, *Præfectus, præduros,* quale factum; sic enim tanquam ad alienos factus est Ægyptijs, quando velut filios amplexatus est Hebræos.

Sap. 11. n. 11.

B Patrem insuper se probauit pascendo, ipse de cælo panem ministrauit, carnes attulit in abundantia, conuertit rupes in fontes aquarum, denique eos introduxit in terram fluentem lacte, & melle, id est, omnibus bonis, & delicijs abundantem; dumque panem, & cibum præstitit, Patris munere functum se testatur, cùm dixit: *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.* vbi filios appellat Israelitas; Gentiles verò canes dicit.

Mat. 15. n. 26.

C Si verò Pater dicitur à patiendo, ipse quidem *mores eorum sustinuit*; vbi notandum est verbum illud, sustinuit, quod miram patientiam denotat, vnde Rupert. ad c. 3. Ose. n. 3. ait: Miram Dei patientiam; cuius & Paulus in Act. Apost meminit his verbis: *Per quadraginta annorum tempus mores eorum sustinuit.* populum rudem, & spiritualia nescientem mysteria, patienter sustinuit, & quamuis multorum ex illis corpora prosterneret in deserto, vt patet c. 23. Num. 29. & 37. residuus tamen multis, & magnis blandiebatur miraculis, circumducendo illos, & docendo, vt Moyses ait, & custodiendo quasi pupillam oculi sui. Quod si vbi nos habemus: *mores eorum sustinuit*: consulatur Græc. tex. inueniemus ferre mores idem esse, ac se accommodare ad illos, eisque interuire, notauitque Budæus in comment. linguæ Græcæ Marcum Tullium hoc verbum in ista significatione Græcando, vt solet, cum Attico suo vsurpasse, quando lib. 13. epist. 29. ait: Indulge ambitioni meæ insanæ, & insolenti, vel elationi meæ. & tunc sensus erit: indulsit Deus, & sese accommodauit, subijciens, & inseruiens moribus Iudæorum. Vnde Isai. *Audite me domus Iacob, & omne reliquum domus Israel, qui portamini à meo vtero, qui*

Act. 13. n. 18.

D

Deut. 32. n. 10. & 11.

E

gestamini à mea vulua vsque ad senectam A *ego ipse, & vsque ad canos ego portabo. Ego feci, & ego feram. Ego portabo, & saluabo.* Vbi D. Hieronymus ait: Docet eos instar puerorum, atque lactentium, ita à Deo quasi matris vtero, & vulua prægnantis ex Ægypto esse portatos: non quod ineffabilis Dei, incomprehensibilisque maiestas, aut vterum habeat, aut vuluam: & est sensus; qui vos genui ab infantia, & meo vtero, vuluáque gestaui, ipse vsque ad senectam protegam, B non meam, sed vestram, vt eos doceat Diuina misericordia esse saluandos.

Neque nouum, aut mirum est, si Deus, vt Patrem se probet, matris similitudinem afferat: hoc enim in maiorem cedit amoris manifestationem, nam sicut aduertit Chrysost. l. 1. de prouid. post med. Deus pater, ac mater nobis dicitur, & est, quod paterno, & materno nos pleno æstimationis, & teneritudinis amore prosequatur, imò omnes naturales C affectus longè excedat; inter amores autem parentum, sacro eloquio commẽdatum habemus matris amorem, cùm Dauid dixit de Ionath. *Amabilis super amorem mulierum.* 2. Reg. 1 n. 26. idque magis aperiens, ait: *Sicut mater vnicum amat filium, ita ego te diligebam.* & apud Isai. *Nunquid obliuisci potest mulier* Isai. 49 n. 15. *infantem suum vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.* Vbi notanda est vox Hebræa *Issa*, id est, virago, in qua teneritudine viget D amor erga primam, recenterque natam prolem, & vbi habemus infantem suum ad verbum ex Hebræo, *lactentis sui*, erga quos matres summopere afficiuntur: *& si illa oblita fuerit.* Pagnin. *Etiam si istæ obliuiscantur*; at *ego non obliuiscar tui.* Est itaque maternus amor extrema linea amoris, & ex Platone l. 26. qui est de pulchro; ad furoris speciem, quæ Græcis mania dicitur, lunæ cognata, reducitur: quo amore nihil quidem mollius est E teste Nazianz Orat. 31. n. 8. itemque Æneid. 8. nihilque hoc amore feruentius, & ad dura toleranda, arduaque aggredienda. Vnde stulta reputatur, & est struthio, *Qua induratur* Iob 39. n. 19. *ad filios, suos quasi non sint sui.* 70 *crudeliter tractat filios, suos quasi non se ipsa*: de qua videndus Plin. l. 10 c. 1. Et cùm maximè relu-ceat amor parentum in patiendo, mater plurimùm testatur affectum hac in re, sicut prosequitur Basil. hom. in varios Scripturæ locos, vbi ait: Mulier tenerum est animal, cui Conditor teneriorem naturam dedit, vt paruulos humaniùs, ac benigniùs educaret. Vt puer bene nutriatur mulieris natura dulcior est, humaniorque creata; si enim mulier austerior fuisset, nequaquam plorantem infantem vlnis ac pectore foueret, atque complecteretur; nunquam proprij sæpè cibi oblita vbera infanti tanta patientia præberet; nunc autem matrum viscera somnum sæpè à palpebris discutiunt, si quando infanti breue quid acciderit, &c.

Hanc igitur patientem dilectionem in se testatur Deus, sustinens durissimos Israelitarum mores, quos statim perderet, nisi benignitate portaret. Vnde D. Chrysost. lib. 1. de prouin. circa med. tom. 5. expendens illa verba Psalm. *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus* Ps. 102. n. 13. *se.* Miratur Diuinam Clementiam, quæ omnem humanam excedit, & ideò non comparatiuè asserit Dauidem fuisse locutum hoc in loco, sed ex humanis ad homines loquens desumpsisse summum apud eos pietatis exemplum. Non comparans, inquit, dicit; quæ enim humana Clementia Diuinæ Bonitati conferri posset, sed quia exemplum summæ affectionis nullum nos maius nouimus, quàm patris ad filium. Nisi fortasse Isai. maius aliquid docuit, qui matris potiùs exemplo vsus est, &c. Ex eo igitur patris, matrisque nomine vtitur Deus, vt ex iis, quæ naturales, & humani parentes sustinere & pati solent præ amoris magnitudine, ascendamus ad cognoscenda longe grauiora, & acerbiora, quæ cælestis Pater sustinuit, & passus est in educenda, deducenda, introducendaque gente Iudæorum in terram promissam.

Quod optimè ostendit Chrysost. tom. 1. proœm. item primo in Isai. ant. fin. vbi versans verba illa: *Sabbata vestra odit anima mea.* & illa: *Lauamini, mundi estote*, ait: Ipse dicit; *Non audio vos*, ideoque dixit; *Lauamini*, ad quem sensum illa prædicas? Vt ex vtroque vtilitatem reportes. Illa intentat, vt ipse timeam; hæc infert, vt mihi per hoc adsciscã salutem. Si forte spem salutis à se proiecerũt, qua

qua ratione dicis : Lauamini ? Atqui Pater ipse est amantissimus filiorum , solus bonus præ quouis patre , viscera diffundens suæ exorabilis Clementiæ. Vtique condiscas eum esse Patrem, dixit eis: *Quid faciam tibi Iuda?* Non nosti quid facias? Noui, verùm nolo. Natiua habitudo peccatorum pænitentiam vltricem reposcit : sed Diuinæ Clementiæ magnitudo cohibet: quid tibi faciam? Ignoscam ne tibi? Sed eò efficieris incogitatior, ac segnior. Adoriar te? Sed mea erga homines benignitas id non fert. Quid tibi faciam? *Vt Sedomam ponam te , & vt Gomorrham te subuertam? Conuersum est cor meum:* nulli obnoxius perturbationi hominem imitatur commotum affectibus; veriùs matrem repræsentat liberos deamantem. *Conuersum est cor meum.* quasi dicat mulier de puero: conuersum est cor meum secundùm maternam affectionem. Sicut igitur illa sustinet, patienterque se habet , & potiùs iram in se conuertit, quàm in filium ; sic & Deus omnem paternum , maternumque affectum superans offensas patitur, & iniquitates portat , eorumque fert scelera, quorum ipse se fecit Patrem.

Ose.11.

Probat insuper & Deum patrem esse in portando locus ille Isai. 28. vbi dicitur ; *In loquela labij, & in lingua altera loquetur ad populum istum, cui dixit: hæc est requies mea reficite lassum,* quo in loco Forer. vult esse sensum quod Deus se accommodauerit inscitiæ illius populi , & immutatam pronuntiationem assumpserit, qualis solet esse eorũ qui cum balbutientibus solent balbutire, sicut facere solent parentes, nutrices, & pædagogi, quorum magna probatur sustinentia, dum diminutam loquelam paruulorum imitantur, & grandem iam puerilem linguam induunt: Et sane instar pædagogi , ac balbutientis patris se habuit Deus cum ea gente, sicut eleganter prosequitur Nazian. orat. 5. de Theolog.

Isai.28 n.11.

Nouerant hanc diuini parentis sustinentiam ipsimet Iudæi , qui cùm eum grauiter offendissent, confidenter tamen adibant, veniam impetraturi, dicentes: *Cecidimus quasi folium vniuersi , & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos : abscondisti faciem tuã à nobis, & allisisti nos in manu iniquita-*

Isai.64 n.8.

A *tis nostræ: Et nunc Domine Pater noster es tu nos vero lutum: ne irascaris Domine satis, & ne vltrà memineris iniquitatis :* vbi Diuus Hieron. ait: Si nostra consideremus merita, desperandum est: si tuam Clementiam , qui flagellas omnem filium, quem recipis; audemus preces fundere: tu enim pater noster es, qui dignatus es dicere: *Filius primogenitus meus Israel.* Sciẽtes esse nos filios, audemus dicere : *Ne irascaris Domine satis.* Et sanè B quia ipse pater est, statim c. 65. introducitur velut pater offensores filios ad se vocans extẽsis manibus, cùm ait: *Expandi manus meas tota die.* vbi D. Hier. ait: Possumus expansas manus, & in largitate donantis accipere, quod eis petentibus nihil denegarit, & statim addit: Significant expensæ manus , & parentis clementiam , suos filios in sinu recipere gestientis, qui è contrario ambulauerunt in via non bona , & secuti sunt cogitationes suas: quod quidem videmus in sene patre accur- C rente, & cadente super collum filij, vt eũ intra viscera reciperet, qui substantiam suam in regione longinqua consumpserat viuendo luxuriose.

Exod. 4

Isai.65 n.2.

Si pater etiam dicitur à portãdo, ipse quidem Deus portauit Israelitas in humeris suis sicut n. 11. latiùs prosequemur. Cùm itaque Deus illius gentis pater fuerit, & patris munus tot modis obierit , illa per summam in- D gratitudinem patrem offenderat, reddẽs pro beneficijs offensas, pro amore idololatriã pro obedientia contemptum , iusto Dei iudicio meruit vt in maiorem confusionem , & pudorem nomine filij populum illum & puniat, & perdat : sic enim intelligendum censeo locum illum Ezech. 20. vbi apostropha habetur ad gladium , scilicet , Nabuchodonosoris , facta à Deo seu in persona Dei, quidquid refragantur Hebræi , & illorum E studiosi: sic igitur ait Deus: *Qui moues sceptrum filij mei, succidisti omne lignum*; quasi dicat, quia me patrem aspernatus, meumque filium esse omnino oblitus est, ideò ego dum punio, filium appello, non vt leuior sit ictus , sed atrocior , & qui succidat thronum eius, qui pro eiusdem throni conseruatione Filium meum naturalem occidere ausus est. Ait verò D Hieron eo in loco. Loquitur ad gladium Nabuchodonosor, vt veniat contra Hieru-

Eze.h. 20.n. 10.

Hieru-

Hierusalem, & ad ipsum apostropham facit: tu es qui moues, atque subuertis sceptrum filij mei, imperium, videlicet, populi Israel: deinde ad prophetam; hic gladius probatus est mihi, & hoc cùm sceptrum meum, Regnumque subuerterit, quod vltrà non erit, & in Sedechia finietur. Sic ille ostendit ex eo tale supplicium subijsse gentem Israel, quia oblita est talem colere Parentem, ipse verò tantæ memor iniuriæ, dum punit filiationis meminit in maiorem ignominiam & confusionem filij, qui non stetit Parentis talis præceptis, & obsequio. Vnde iustissima est ea querela apud Hier. vbi Diuinum Oraculum ait: *Praualuerunt sermones Ionadab filij Redab, quos præcepit filijs suis, vt non biberent vinum vsque in diem hanc, quia obedierunt præcepto Patris sui: Ego autem locutus sum ad vos de manè consurgens, & loquens, & non obedistis mihi.* Iustè itaque conqueritur Deus quod plus ponderis habuerint verba Ionadab apud filios suos, quàm præcepta Domini sæpè, ac diligenter repetita, & tanto studio commendata, quodque magis est, obedierunt Rechabitæ in difficili hominibus præcepto de non ædificanda domo, non plantanda vinea, aut possidenda, neque alio semine serendo; vnde, & in tabernaculis perpetuò habitabant, quæ omnia humanis desideriis omnino opponuntur; ipsi tamen ad amussim obseruarunt: at Israelitæ paterna verba omnino abijcientes, talia illi reddiderunt, quibus indigni facti sunt, vt Dei filij appellarentur.

Hier. 35 n. 14.

Teste Valerio Maximo lib. 3. c. 5. Degeneri Africani filio annulus è manu detractus est, in quo caput Africani parentis sculptum erat; addit verò Max. Dij Boni quas tenebras ex quo fulmine nasci passi estis! in re item præsenti iis, qui à tanto Parente degeneres defecerunt, honorificus iste titulus adimitur alius verò subrogatur pessimus, dum filij diaboli à summa veritate asserunt: *Vos ex Patre diabolo estis.* Quia verò, & ipsi gloriabantur post Deum patrem habere Abraham, ne quid honoris illis superesset, dixit Ioannes Bap. *Ne velitis dicere; Patrem habemus Abraham:* addit verò Hieronym. huius rei rationem ad c. 65 Isa. dicens: Quomodo possunt huius esse filij qui dixerunt

Ioan. 8. n. 44.

Mat. 3. n. 9.

A ligno, & lapidi: genuisti nos. vbi Hieron. alludit ad illud Hier. *Quomodo confunditur fur quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israel ipsi, & Reges eorum, principes, & sacerdotes, & prophetæ eorum, dicentes ligno: Pater meus es tu: & lapidi; tu me genuisti.* Qui ergo in tantam insaniam deuenerunt vt insensibile lignum, durumque lapidem parentes vocauerint, omnem prorsus honorificam paternitatem demeruerunt. B Vnde, & iustè se tanto titulo priuatos agnoscentes dicunt: *Facti sumus quasi in principio cum non dominareris nostri, nec inuocaretur nomen tuum super nos.* vbi exponente Hieron. non solum iam minimè esse, aut dici filios Dei, sed nec etiam illius populum appellari fatentur. Lyran. verò explicat dicens; tanquam extranei à te dimissi sumus in manibus inimici nostri.

Hier. 2. n. 26.

Isai 63 n. vlt.

Quia verò & Scriptura consueuit quemlibet ab operibus, & indole denominare, C vt inter alios ostendit Basil. hom. in Psal. 7. in princ. Brixian. in cap. 1. Hier. & Chrysost. proxmè in Isai. ait enim citatus Basil. Ipsa Scripturæ consuetudo peiores à peccato magis censere, quàm à parentibus solet; quamobrem diabolum Apostolus perditionis filium appellat, & Iudam Dominus in euangelio filium perditionis vocauit; filios autem sapientiæ eos vocat, qui in D Dei cognitione sunt instituti, & confirmati: *Iustificata est*, inquit, *Sapientia à filiis suis*, *& si fuerit*, inquit, *ibi filius pacis*, *&c.* Hinc meritò argumentatur Chrysost. vt ostendat Iudæos, qui olim filiorum Dei nomen sortiti fuerant, diaboli filios iure, & more Scripturæ appellandos; sic enim habet hom. 2. de cruce, & latrone, post med. Considera vocem filiorum diaboli, quomodo imitantur vocem paternam, &c. videndus idem Chry- E sost. hom. 17. ex varijs in Matth. vbi ostendit illud, quod Dominus dixit Cananææ: *Non est bonum tollere panem filiorum, & mittere canibus.* dictum fuisse in confusionem Iudæorum, qui cùm anteà essent filij, cæteræ verò gentes velut canes, malitia sua meruerunt à filiatione Dei deturbari, & in miseram canum conditionem deuenire. sic verò habet: Hæc ad opprobrium dicebantur Iudæorum, qui filij vocati, canes effecti sunt, dicente

Mat. 15 n. 26.

Phil. 3. 2. dicente Paulo: *Videte canes, videte malos operarios*; quo in loco Theod. ad rem præsentem ait: Canum propria est impudentia, quoniam ergo sæpe conuicti, quod prædicationum sæpè adulterarent, & corrumperent, in sua improbitate perseuerabant, eos meritò canes vocanit; sed hoc erat olim nomen gentium; non est enim, inquit Dominus, bonum accipere panem filiorum, & dare canibus, sed cum rebus translata sunt nomina, & gentes quidem filij, Iudæi autem B vocantur canes, &c. Sed & D. Thom. ibi refert quandam glossam, quæ ita habet: Natura canis est, vt iratus ex ira latret, non ex ratione, sed ex consuetudine; sic & illi Isai. 56 *Canes impudentissimi nescierunt saturitatem ipsi pastores nescierunt*, quod intelligemus melius ex August. lib. de gratia noui testam. vbi versans hunc locum Apost. ait: Canes appellauit, non ratione, sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantes: hæc C enim canum natura, vt cum quibus habent consuetudinem, siue illi boni, siue mali sint non ad eos latrent; insolitis autem personis vitiis etiam innocentibus irritentur. Ita Aug. canum naturam prosequitur, quæ in ea gente comprobata est ex eo, quod rabie, & furore excandescens insurrexit in Dei filium non aliunde prouocata, nisi quia nouam doctrinam, in veteri tamen lege sub cortice literæ contentam attulit, siue aperuit, & de- D monstrauit.

Vbi notandum profectò & Iudæis, quos Deus velut filios habebat, Deum velut Patrem de Cœlo panem misisse, filium. suum, qui dicebat; *Ego sum panis qui de cælo descendi*: ex eo enim quòd homo non poterat ad cælum panem quæsiturus ascendere, ipse ad homines descendere dignatus est, sicut aduertit August. serm. 127. de tempore; quæ in re Iudæos filios sibi comprobauit, iuxta il- E Luc. 11. 11. lud, quod idem Dominus dixit: *Quis ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi*? Si ergo vos cùm sitis mali nostis bona data dare filijs vestris; quantò magis Pater vester cælestis? &c. Vbi Tertul. lib. de Orat. Domin. c. 6 ostendit, inquit, Dominus quid à Patre filij expectent. Esurientibus igitur porrexit de cœlo panem, sed ipsis conuersus est in lapidem, in quem Iudæi rabidi dentes acuerunt, vt & morderent, & infringerent; at & dentes confregerunt, & propria rabie periti, & iracundia confecti extincti sunt; quod prosequitur Chrysol. serm. 55. ad dicta verba Luc. dicens: Christus venerat filiis, id est, Iudæis, quos genuisse tali clamore querebatur: *Filios genui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me*: venerat ergo Isai. 1. filiis, venerat panis de cælo, qui dixit: *Ego sum panis qui de cælo descendi*: sed Iudæis est conuersus in lapidem offensionis, & petram scandali, dicente Domino: *Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali*. Quare petram, quia mordere petram, non panem à Patre quærere gestiebant: *Circumdederunt me*, inquit, *canes multi*. Denique postea quàm illi ex hominibus in canes probantur esse conuersi, cælestis illis in petram conuersus est panis, non dantis vitio, sed accipientis nequitia qui illos non reficeret, sed necaret: nec in fundamento positus promoueret ad culmen, sed eos, qui sui Patris tendebant ad necem, in profundum daret, & volueret ruinam.

Illud autem notandum, quod cùm Iudæi fuerint canes impudentia, & rabie, minimè fuerunt ingratitudine, imò tales, quos canes mordeant, & arguant. vbi notandus venit Basil. hom. 9 Examer cùm ait: Memoria beneficiorum canis, gratiæque reddendæ, quem ingratum, beneficiorumque immemorem non pudore, ac dedecore aspersérit? Iam quidem, & interfectis à latronibus in solitudine dominis, complures à cadaueribus canes non recessisse, sed ibidem expirasse memoriæ traditur. Nonnullos etiam cæde adhuc recenti duces illis fuisse, qui latrones inquisierunt & ad pœnam maleficos rapi fecerunt. Quid hic isti dixerint, qui nullo suum opificem, altoremque Deum prosequuntur amore: sed vt amicis etiam, & necessariis vtuntur, qui loquuntur aduersus Deum iniquitatem, eiusdem participes mensæ facti, & ad alimoniam sumendam admissi aduersus beneficum suum altorem blasphemas voces tolerant efferri? Si ergo ex sententia Basil. canis gratitudo pudore, ac dedecore ingratos aspergit, sanè irrationales canes istos vrgent, mordent, & lacerant, dum in beneficum insurgunt Dominum, dum nefaria

faria reddunt Parenti: Vnde in re simili dixit A Chrysost. in c. 2. Isai. hom. 1. Talis structura sermonis (qualis nempe est nostri text. hæccine reddis Domino, &c.) acerbiorem morsum imprimit Iudæis, &c.

Notandum item venit contra Iudæos argumentum Chrysologi citat. loco; vbi ostendit, non posse non esse bonum panem, quem Pater mittebat filiis: alioqui, vel ipsi non essent filij, vel Deus non esset Pater eorum. Si Deum, inquit, credis, & confessus B es Patrem; quidquid iusserit quidquid in te elegerit, crede tibi satis esse salutiferum: crede satis esse vitale. Sic Abraham vbi

Gen. 27 Deum Patrem vidit, credidit, mandatorum formas non attendit asperas, & acerbas: circumsionem recipit verecundam: & quæ cælestis Pater iubet, non discutit, sed iudicat gloriosa. Hinc Isaac patris super se gladium

Gen. 22 cùm videret; hostiam se esse, cum horrere cum dolore poterat, est gauisus: hinc Iephte filia patris munus, patris vota, sua morte C tota gratulatione persoluit. Soli Iudæi Parentem non agnoscunt, imò & contra Dominum insurgunt, quia noua venerat indutus carne, antiqua deleturus crimina, & omnia soluturus peccata.

Felices igitur, qui Patrem agnoscunt, clamat Tertul. lib. de Orat. Domin. cap. 2. hoc est, quod Israeli exprobratur, quod cœlum,

Isai. 1. ac terram spiritus contestatur: *Filios*, dicens, *genui, & illi me non agnouerunt*; sic enim D ille legit locum, & quia non agnouerunt circundederunt velut canes oblatrantes, & morsibus petentes, cùm potiùs, & se ipsos, & sua, & iuges reddere tenerentur gratias pro tanto honore, & beneficio, quale erat eorum dici, & haberi Patrem: infælices item qui tantam filiationem amiserunt propria ingratitudine, & malitia, quod bene prosequitur Chrysost. serm. 2. de verbis Apost. habentes autem eundem spiritum, &c. in E med. tom. 6. vbi expendens allegoriam Pauli, quando dixit: *Abraham duos filios habuit*

Gal. 4. n. 22. *&c. Vna in seruitutem generans*: ait hoc ipsum ad seruitutem natum esse; non Parentis est crimen, sed filiorum, qui nascuntur; quoniam enim sua malitia se ipsos libertate priuauerunt, & à iure ingenuitatis exciderunt, non secus quàm malæ frugis mancipia tractauit eos Deus terrore continuo, pœnisque, ac minis castigans, quin hodie multi patres liberos suos, non vt filios, sed vt seruos metu coercent; quæ culpa non parentum est, sed filiorum, qui causa fuerunt parentibus, vt seruilem in modum ab eis educarentur. Eundem ad modum etiam Deus eius temporis populum terroribus, ac minis erudiebat, non aliter quàm nullius frugis seruum: nec tamen hæc culpa Dei fuit, sed Iudæorum respuentium frænum, & durioribus lupatis opus habentium. Siquidem in ipso veteri testamento multos reperire liceat, qui non ad eandem sint tractati disciplinam; vt Abel, Noe, Abraham, Isaac, & Iacob, &c. Iudæorum itaque culpa fuit, quòd Dei filiationem amiserint, quòd instar seruorum à Deo fuerint reputati; dum talia Parenti reddiderunt, à quo talia, & tanta acceperunt, & ad nos conuersus est Dominus Pater iam redditus, qui ipsum & Deum confitemur & Patrem appellamus; qua de re optimè Autor operis imperfect. in Matt. hom. 49. ait: Verus Iudæus est Christianus, dicente Apostolo, *Non qui in manifesto Iudæus est, sed qui in occulto*. Vera Iudæa Christianitas est, cuius nomen intelligitur confessio. Illi itaque Iudæi, populusque Dei desierunt esse, qui negarunt, cùm etiam iuxta nomen proprium Iudæorum tenerentur confiteri; nos in illorum locum subrogati sumus, quia ipsum profitemur, & confitemur. Rom. 2.

Negauerunt olim Israelitæ Deum ad idola declinantes, ipse item eos populum esse negauit, & cùm tandem Deum negauerunt apud Pilatum, ipse in æternum eos negauit plebem suam futuros, cuius rei symbolum habemus apud Daniel. vbi cùm Propheta deprecatus pro populo dixerit: *Domine Deus noster, qui eduxisti populum* Dan. 9. *tuum de terra Ægypti*. & n. 16. *Hierusalem* n. 15. *& populus tuus in opprobrium sunt omnibus per circuitum. nomen tuum inuocatum est super ciuitatem, & super populum tuum*. Deus loquens Prophetæ per Gabrielem Archangelum inuerso sermone ait illi: *Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuum, & consumetur peccatū, &c.* Vbi Theod. Orat. 9. in Dan. ait: Ante omnia

nia alia illud est animaduersione dignum, Propheta in deprecatione sua loquente de populo, & de Hierusalem, ita vt diceret: Populus tuus, & ciuitas tua, & sanctuarium tuum, respondere Deum, ac dicere Danieli: *Septuaginta hebdomades consciſſa sunt super populum tuum, & super ciuitatem sanctam tuam*, quasi nolentem populum suum vocare eum, qui antiquitus eius populus nuncupatus fuit, neque item ciuitatem, quæ ipsius olim appellata est. Hoc erga magnum Moysen quoque fecit; quando enim constructo vitulo, Diuino illum cultu ueneratı sunt, dixit ad prophetam Deus: *Festina, descende celeriter hinc; peccauit enim populus tuus.* Exod. 32. n. 7. Ait itaque Deus ad prophetam per Archangelum: Tua admissa deprecatione concedam, vt Hierusalem ædificetur, & populum tuum iubebo reditum in patriam consequi quoad antiquetur præuaricatio, & consummetur peccatum, id est, quod augeatur impius ipsorum conatus, & peccatum ad exitum perducatur; peccatum autem consummatum & præuaricationem antiquatam, siue auctam, & ad summum perductam, crucem vocat, quam ausi illi sunt contra Dominum parare: nam ante hoc tempus infinita ausi facinora pænas dederunt, & luerunt supplicia pro iis, quæ patrarant, sed rursus impetrata venia, clementia dignati sunt; post insaniam verò contra Dominum concitati crucis facinus ausi fuere, nunquam assecuti sunt, vt in pristinum statum reuocarentur. Sic ille ostendit quomodo Deus denegauerit populum illum, qui eum re ipsa negauerat, idola colendo, & diabolum potiùs elegerat, quod posteà etiam per summam impudentiam, & nequitiam fecit, quando Barabbam petijt, Deum verò Parentem denegauit. Et populus igitur Dei, & filius item Dei esse desijt, qui talia Domino reddidit, qui Deum parentem negauit, qui in Filium eius insurrexit, tandemque occidit.

Neque verò solùm filij Dei esse desiere, sed quia Deum parentem repulerunt, parentes erga filios suos minimè se exhibuerunt; iusto enim Dei iudicio puniti sunt, vt paterni amoris obliti filios comederint, & filij etiam obliti affectus tot titulis debiti patres

A in cibum sumpserint, de quo optimè Dominus ait: *Iſta eſt Hieruſalem, in medio gentium poſui eam, & contempſit iudicia mea vt plus eſſet impia quàm gentes; ideo hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, & ipſe ego faciam in medio tui iudicia in oculis gentium, & faciam in te, quod non feci, & quibus ſimilia vltra non faciam, propter omnes abominationes tuas. Ideo Patres comedent filios in medio tui, & faciã in te indicia, &c.* Ezech. 5. n. 5. & 16

B Vbi D. Hieronym. ait: legimus in Regum volumine famis necessitate cogente à matre filium deuoratum, Iosephus quoque in obsidione Hierusalem multa huiusmodi facta commemorat, & quia viderat Hieronym. nullibi scriptum, quod patres filios comederint, aut filij patres, ait: Nisi fortè in multis necessitatis malis, etiam hæc facta esse credendum sit. Satis namque credibile est hoc 2. Reg. 6.

C tum ex demerito Iudæorum, dum talem Patrem veluti rabidi canes malignis morsibus comederunt, tum ex diuina iustitia, quæ hoc illis redditura supplicium pollicetur: solet enim diuina iustitia, proportione quadam, sibi assumere instrumenta, quæ & supplicio fini accommodata, & inflictas pænas iustas esse indicent. Quid enim est quod minatur Deus impio Achab infelicem mortem, atque illi per Eliam, quòd ipsius sanguinem canes essent lambituri, & de facto

D ita contigit: nam mortuus est Rex, & linxerunt canes sanguinem eius, iuxta verbum Domini, quod locutus fuerat: Ingratum appellat Diuinis beneficiis hunc Regem Diuus Ambrosius lib. de Nabuthe c. 6. relatus in Glossa, & dum ingratus extitit, iure canes post mortem eius sanguinem lambunt; etenim illi defunctis dominis suis gratissimum testantur animum, sicut multis prosequitur Pier. Valer. lib. 6. de amicit. vbi in- 3 Reg. 21. n. 19. Sup c. 22 n. 38.

E ter alia ait: Ambrosius refert occiso Antiochiæ milite, canem cadaueri comitem adstitisse, qui dum eiulatu mæsto rapti domini desiderium diu testaretur, ingentem hominum coronam ad fidelitatis spectaculum contraxerit: donec eo inspecto, qui cædem patrauerat, in eum insilierit, tamque diu prehensum continuerit, donec re patefacta, percussor sit in suppliciũ raptus. Canes igitur qui in dominorum cadauera admodum grati esse

solent, vnde, & pro gratitudinis symbolo, A teste eodem Pier. assumuntur, in ingratum communi Domino seruum deseuiunt, & illius sanguinem lambunt, quasi pro Domino Deo tanquam iustitiæ diuinæ ministri pugnent contra insensatum, & ingratum Regem.

Cùm igitur & Iudæi in Parentem Deum insurrexerint, meritò à parentum munere deturbantur, & paterna viscera deserunt, quæ talem Parentem deseruerant, & iuniores B gentiles subrogantur in locum antiquorum filiorum: in cuius rei symbolum iam olim seniores filij reprobati, & iuniores assumpti proponuntur, sicut prosequitur D. Hieron. in c. 7. Ezech. lib. 8. dicens: Sacra narrat historia seniores plurimos à Domino reprobatos, & iuniores electos in typum synagogæ, Gen. 4. & Ecclesiæ. Senior Cain abiicitur, & Abel iunior eligitur Genes. 4. Ismael filius Abra- Gen. 21 ham alienus à Patre, & Isaac iunior hæreditatem accepit Genes. 21. Filiorum quoque C Gen. 25 Isaac, senior venator Esau est, & vagatur in saltibus, iunior Iacob simpliciter habitat domi Genes. 25 vnde scriptum est in Malach. Mal. 1. *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* & rectè Rom. 9. iuxta Apostolum, nihil in matris vtero constituti, boni, vel mali fecerant, nec habebant meritum, nec offensam, vt alter eligeretur, & alter abiiceretur, nisi quòd in typo, vt diximus, synagogæ, & Ecclesiæ, senior repellitur, & assumitur iunior, D & gens Iudæorum, quæ filiationis Dei honorem obtinuerat, ab illo iure deturbatur, & quæ comparatione illorum non erat gens, iam verè inclamat Deum Parentem ab eodem Deo electa. vnde Cyprianus tract. de Orat. Dominic. ait: In Iudæorum exprobrationem Christiani quando oramus. *Pater noster*, dicimus, quia noster esse cœpit, & Iudæorum, qui eum reliquerunt, esse desijt.

ANNOTAT. VII.

Quomodo filij noui testamenti Deum Parentem sortiantur.

CVm post lapsum primi Parentis omnes nascamur filij iræ, paterna Dei charitas statuit per aduentum Filij Dei naturalis in carne, vt ex aqua, & Spiritu sancto Dei filij dicamur, & simus, qua de re Ambros. lib. 7. in Luc. cap. 15. ad illa verba, *Iam non sum dignus vocari filius tuus*, ait: Nouit esse distantiam inter filium, amicos, mercenarios, & seruos: filius per lauacrum, amicus per virtutem, mercenarius per laborem, seruus per timorem. Similia habet Anastasius lib. quæst. ex Script. q. 1. ex Clemente Rom. lib. 3 constit. cap. 18. vbi ait: Qui est baptizatus fit hæres Christi, Religiosus Dei filius orans Patrem tanquam filius, & dicens, *Pater noster, qui es in cælis.* Suffragatur D. Leo serm. 6 de Natiuit. cap. 2. & Nyssen. Orat. de sanct. Trinit. ad finem, vbi ait: Vt in Israel non licebat Regnum suscipere, nisi vnctio præcessisset; ita extra hanc rationem nominum, quæ apud nos in vsu sunt, parem vim Scripturæ ostendit, nimirum quod nec filij quidem Regnum absque Spiritus sancti dignitate (id est, vnctione) accipiatur, &c. ad hoc enim, vt quis in regalem ordinem filiorum Dei transferatur, necesse est priùs sortiri vnctionem ab Spiritu sancto, iuxta illud Ioannis: *Vos vnctionem habetis à sancto*; de qua 1. Ioan. loco videndus Hieronymus lib. 2. in cap. 3 2. n. 20. E Abacuc, vbi ostendit vnguentum istud esse spirituale, idque in baptismo conferri; quod idem tenet Cyrillus Alexand. relatus tom. 1 Concil. in Ephesino Concil. cap. 1. & Oecumen. ad dicta verba Ioã. & sanè rectè conuenit primæ vnctioni; à qua Christiani denominamur. Clariùs idẽ prosequitur Nyss. Orat. de Resurrectione Christi longè à principio, vbi ait: Aduenit Regnum vitæ, ac dissolutum,

&

& disturbatum est imperium mortis, alia contigit natiuitas, sæculum aliud, alia vitæ spes, ipsius naturæ nostræ transformatio; quænam natiuitas? *Non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed à Deo prodita.* Qua ratione hoc? Apertè tibi gratiam sermone ostendam? Hic partus per fidem, quasi in vtero coalescit, atque gestatur: per regenerationem baptismatis in lucem editur: nutrix huius Ecclesia est, mammæ doctrina: cibus, panis supernè dimissus: ætatis perfectio, sublimis speculatio: matrimonium, sapientiæ conuictus: liberi spes: domus, Regnum: patrimonium, ac diuitiæ, paradisi deliciæ: finis verò loco mortis vita sempiterna in beatitudine sanctis destinata. Sic Nyssen. describit filiationis Deificationem.

Ioan. 1.

Quia verò hæc dignitas summa erat, rectè aduertit D. Ambrosius, vt beneficium contemplaremur, iugiterque in mente versaremus, ne per ingratitudinem ab eadem, sicut Iudæi decideremus: sic enim habet 8. in Luc. cap. 17 Non rapuisti, quia filius Dei diceris: agnoscenda gratia, sed nō ignoranda natura. Etenim sicut dixit D. Leo ser. 6. de Natiuit. cap. 4 vbi ita incipit: Magnum est dilectissimi huius muneris sacramētū, & omnia dona excedit hoc donum, vt Deus hominem vocet filium, & homo Deum nominet Patrem: per has enim appellationes sentitur, & discitur, quis ad tantam altitudinem ascendat affectus. Hinc est quod Ecclesia proœmiis vtitur, quando Deum Parentem sumus vocaturi, dicens: *Præceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati audemus dicere, Pater noster*: quasi sine huiusmodi instructione minimè auderemus Deum appellare Parentem. nam sicut dixit Greg. hom. 6. in Ezech. Quid hac altitudine sublimius dici potest? &c. Et Euthym. in c. 6 Matth. ait. Iubet Christus, vt dicamus, Pater: vt cælestem cognationem ad memoriam reuocemus, & quo munere affecti simus. Cassian. verò collat. 9. cap. 18. Deum vniuersitatis ac Dominum Patrem nostrum esse voce propria confitentes, de conditione seruili in adoptionem filiorum nos profitemur ascitos, &c. Vbi vtrumque in memoriam reuocat, & summum honorem à Deo concessum, & infimam naturæ nostræ conditionem ad illum assumptam. Elegans illud Theodorici Regis apud Cassiodor. lib. 4. var. cap 42. sub parente publico, genitoris minimè sentiri debet amissio: possumus & nos dicere: Sub Parēte Deo optari posset naturalis parentis amissio, si ille nunc secum minimè pateretur. De suo Principe dixit Plinius in paneg. yr. Talis fuit, vt sub illo filios tollere libuerit, expedierit: quasi optima esset filiorum conditio, qui sub tali parente adoptati moriebantur: nos possumus dicere sub quocunque alio filios, vel tollere libuerit, ac licuerit, vt sub hoc Patre nasceremur, in cuius filiatione illis omnia suppetunt bona, omnia abscedunt mala, quique morte sua vitam nobis conciliauit, vt renati sub filiatione Dei, prodiremus. quod benè prosequitur Nyssen Orat. de sanct. fest. Paschat. vbi conferens veterem carnis natiuitatem cum spirituali, ait: Tunc in doloribus partus edebatur, nunc absque parturitionis cruciatibus natiuitas existit: tunc ex carne carnales nati sumus, nunc quod natum est, spiritus est ex spiritu, tunc filij hominum, nunc filij Dei nati sumus: tunc in terram de cælis relegati sumus, nunc is, qui cælestis est, etiam nos cælestes fecit: tunc vnus locum morti introeunti dedit, per vnum etiam nunc contrà vita introducitur: tunc per mortem vita excidimus, nūc autem à vita mors tollitur: tunc præ pudore sub ficu occultabamur, nunc per gloriam ligno vitæ appropinquamus, &c.

Hebr Pater dicitur Ab, deduciturque ex Abah, quod est desiderare, & concupiscere, & sanè hic pater præ omnibus aliis non iam parentibus, sed rebus etiam, desiderari potest, quæri & exoptari: imò sub isto parente desideria omnia nostra complentur, & satiantur. Desiderat insuper hic pater à nobis diligi, & coli veluti parentem magis, quàm timeri, vt Dominum: propterea enim, sicut ait Chrysostomus hom. 40. in c. 21 Matth. in principio mandatorum non dixit: *Timebis Dominum tuum ex toto corde tuo, sed diliges*: dilectionem enim ab hominibus exigere non est dominij, sed paternitatis, &c. Deu. 19 num. 9.

Sapient. 14. acerbo luctu dolens pater, cito sibi rapti filij imaginem fecit, quod alij de Sap. 14. nu. 15.

de Syrophane Ægyptio ponente filij sui simulachrum, alij de Nino respectu filij sui Beli intelligunt, quo filiorum memoriam conseruarent: hoc sanè aliis parentibus opus erat: at noster hic parens apud se habet essentiam suam, in qua veluti in causa, principio, & origine relucent filij, imò & apud se imaginem suam habet, nempe Filium naturalem, in quo etiam nostra relucet imago; nostram enim sibi copulauit humanitatem in vnitate suppositi, non quidem in remedium obliuionis: ipse siquidem ait, etiamsi mulier obliuiscatur infantis sui, se minimè nostri obliuione posse teneri, sed vt de illius memoria certi simus, & illius amoris memores. Meminit Magist. schola st. hist. in Genes. & Hieron. in cap. 2. & in cap. 8. Ose. Regem Assyriorum Ninum filij sui imaginem efformasse, vt diximus, quò illius facilè recordaretur; vtinam & huius Parentis signaculum super cor, & brachium nostrū poneremus, quo perpetuò illius recordaremur, qui solus hanc memoriā meretur, cū solus verus Pater sit, & cuius hoc proprium nomen est, sicut notauit Hieronym. ad illa verba Hierem. *Fortissime, magne, & potens Deus exercituum.* vbi ita habet: Ista nomina potentiam indicant Creatoris, cæterum proprium nomen Dei Pater est, quod in Euangelio per Dominum reuelatur dicentem: *Pater, manifestaui nomen suum hominibus.*

Hier. 32 nu. 18.

Ioan. 17 num. 6.

Superstitiosi olim censebantur filij, qui parentum imagines domi tanquam Deos penates haberent, & colerent, sicut refert Cic. 2. de natur. Deor. neque digni habebantur, qui ob id religiosi reputarentur: at indigni profectò, qui Christiani dicantur, qui huius parentis memoriam, & viuam imaginem apud se non habuerint, neque obseruauerint. Fuere olim parentes, qui totos dies precarentur, & immolarent pro filiorū suorum salute, & incolumitate, sicut meminit Lactant. lib. 4 c. 28 Cæterùm hanc parētum affectionem longè superans Deus Parens, se ipsum obtulit in filios, pro filiis, & cum clamore valido, ac lachrymis pro ipsis precatus est Deum Parentem Dei filius factus homo. imò nihil magis in votis habet, quàm salutem nostram, iustitiam & sanctitatem: id enim iugiter nos ab eo precari præcipit, cùm dicimus ex illius præscripto, *Pater noster, fiat voluntas tua.* vbi Tertull. lib. de Orat. Domin. cap. 4. ait: Quid Deus vult quàm incedere nos secundùm suam disciplinam? petimus ergo substantiam, & facultatem voluntatis suæ subministret in nobis, vt salui simus, & in cælis & in terris, quia summa est voluntas eius salus eorum, quos adoptauit. Item dicentes, *Fiat voluntas tua,* vel eo nobis bene optamus, quòd nihil sit mali in Dei voluntate, etiamsi quid pro meritis cuiusquam secus irrogetur.

Sed iam quomodo parentis officium erga filios, noui Testamenti exercuerit iuxta notas parentis, quas superiùs proposuimus, exponamus. Etenim si Pater dicitur à patefaciendo, ipse nobis omnia aperuit, & patefecit, nempe Scripturas. & cùm olim multifariam, multisque modis locutus sit in prophetis, nobis locutus est in Filio, & in Verbo. Est enim Verbum externum conceptuum in internorum verborum naturale signum, sicut præter Philosophos, docet Basil. hom. in princ. Ioan. & Damasc. lib. 1. fidei c. 17. Sed Deus non tantùm voce nobiscum locutus est, sed Verbo suo, vt se tandē manifestaret manifestatione sua: est siquidem Verbum manifestatio patris, siue Diuinitatis, sicut rectè ostendit Ferrar. 4. cont. gent. c. 12. cuius hæc sunt verba: Christum Dei sapientiam nominat Paulus, ipsum autem sapientiæ Verbum mentis conceptum est quędam manifestatio Sapientiæ intelligentis, sicut & in nobis omnes habitus per actus manifestantur. Quia ergo diuina Sapientia lux dicitur, prout in puro actu cognitionis consistit: lucis autem manifestatio splendor est ipsius ab eo procedens: conuenienter, & Verbum diuinæ Sapientiæ Splendor lucis nominatur, secundùm illud Apostoli de Filio dicentis: *Cum sit splendor gloria.* Vnde & Filius manifestationem Patris sibi adscribit, dicens: *Pater, manifestaui nomen tuum hominibus.* Hinc est quod Nazianz. Orat in Christi Natiuit. dixit, Natalē diem Domini vocari theophaniam, & natalitia: vtroque enim modo appellari potest, duobus nominibus vni eidem rei impositis: Deus enim hominibus apparuit & ideò theo-

1. Cor. 1

Ioā. 17.

theophania vocatur, id est, Dei apparitio, & A manifestatio: in Filio enim genito ex vtero viscera misericordiæ suæ nobis patefecit, in Filio imagine sua se nobis manifestauit, in Filio Verbo suo nobis locutus est, & expressit quæ anteà apud se recondita habebat, & se Parentem nostrum proposuit.

Neque mirum si in Filio, imò & Filius nobis manifestauit supernaturalem adoptiuamque filiationem, quando ipse nobis Deũ parentẽ conciliauit & in filios illius asciuit, B quod totum prosequitur August. tract. 2. in Ioan ad illa verba: *Quotquot autem receperunt eum.* vbi ita ait: Quid eis præstitit? magnã beneuolentiã, magnam misericordiã. Vnicus natus est, & noluit manere vnus. Multi homines cùm filios non habuerint, peracta ætate, adoptant sibi, & voluntate faciũt, quod naturâ non potuerunt: hoc faciunt homines. Si autem aliquis habeat filium vnicum, gaudet de illo magis, quia solus om- C nia possessurus est, & non habebit qui cum eo diuidat hæreditatem, vt pauperior remaneat. Non sic Deus. Vnicum eundem ipsum, quem genuerat, & per quem cuncta creauerat, misit in hunc mundum, vt non esset vnicus, sed fratres haberet adoptatos: non enim nos nati sumus de Deo, quomodo ille Vnigenitus, sed adoptati per gratiam illius. Ille enim venit Vnigenitus, vt solueret peccata, quibus peccatis implicabamur ne D adoptaret nos, propter impedimentum eorum, quos sibi fratres facere volebat, ipse soluit, & fecit cohæredes. Non timuit ille habere cohęredes, quia hæreditas eius non fit angusta, si multi eam possederint, &c. & similia habet Psal. 49.

Verùm hoc in loco in dubium potest vocari, quomodo filios Dei asseramus factos in nouo Testamento eos, quibus sola potestas videtur concessa, vt possint fieri filij E Dei, iuxta illud Ioann. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* quorum verborum prima expositio sit Chrysost. hom. 9. in Ioan. quem de more sequitur Theoph. & Euthym. Quęrit autem Chrysostom. cur non dixerit Ioan. Dedit eos filios Dei fieri, sed, dedit eis potestatem. Similem difficultatem sibi proposuit Greg. Nyssen. lib. de Opific. homin. cur scilicet post illa verba Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*, non subiecerit statim Scriptura, fecitq; hominẽ ad imaginem, & similitudinem suam: vt scilicet ita innueret nos similes Deo per nos ipsos reddere debere, quò merces operis nostra foret, neq; alius nostrę similitudinis nobis laudes auferret: quando enim aliquam effigiẽ artẽtè cernimus, non ipsam laudamus, sed pictorem eius admiramur, quapropter vt nostra esset laus, reliquit nobis Deus, vt ad eius similitudinem redderemur cõpositi, quod clariùs dixit Orig. l. 3 periarch. c. 6. vbi eadẽ verba Gen. expendit, & addit statim, Scripturam dixisse: *Ad imaginẽ Dei fecit eum*, & de similitudine siluisse, non aliud indicando, quã quòd imaginis dignitatẽ in prima cõditione perceperit homo, similitudinis verò perfectio in consummatione sita sit: vt, scilicet, ipse homo sibi propriç industriç studiis, & diuinę gratię adiumento illã ex Dei imitatione cõpararet, cùm possibilitatem sibi perfectionis in imagine Deus diuinitus dederit, vt in se ipso similitudinem eiusdẽ Dei perficeret: sic autẽ intelligendus est Aug. l. 6. de Gen. ad literam c. 27. & 28. præsertim si eius retractationẽ videamus lib. 2. retract. c. 24. Est autẽ summæ, & singularis bonitatis Dei optimũ argumentũ, sicut dixit Nazianz. Orat. 1. apologet. facere vt virtus, nostra quoque ex parte aliqua sit. Ideò igitur potiùs voluit Deus nobis potestatẽ facere, vt Dei filij fieremus summa cũ laude nostra, quã nos facere potestate sua Dei filios sine merito nostro: illud enim nostrum inuoluit meritum ad coronam, hoc totum pendet à Diuina potestate.

Ex his patet expositio Chrysost. qui voluit ratione filiationis positã esse in progressu, non autẽ in sola prima collatione gratiæ, vt sic nobis inculcaret Ioan. multam nobis opus esse diligẽtiã, data à Deo potestate perficiendi imaginem Dei in nobis; quod enim, inquit ille, per mysticam generationem omni priori crimine abluamur, per baptisma nobis largitus est Deus: quòd autem in puritate mentis in posterum perseueremus, nec vllis ampliùs sordibus coinquinemus vitam, nostræ virtutis est, & diligentiæ. Secutus est Chrysost. Theophyl. &

Ioan. 1. nu. 12

Gen. 1. nu. 26.

& clarissimè Euthym ait: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*, non statim fecit eos filios Dei, ne per ignauiam perdant gratiam, sed dedit eis potestatem, vt diligentiores reddantur: aliud est enim per baptismum aliquem à Deo adoptari, aliud per Euangelicorum præceptorum obseruationem filium Dei fieri, nam illud principium est, hoc finis: illud sanè Dei donum, hoc autem studiū facimus egregium. In eo igitur sensu dedit nobis potestatem filios Dei fieri, quod idem est, ac facere filios Dei: ipse enim est, qui primò, & principaliter concurrit ad dictum perfectionem, & progressum, qui ex eo, quòd liber est, non violentus, in nostra potestate dicitur positus: quod prosequitur Chrysostomus homil. 2 in 1. ad Corinth. D August. lib. contra duas epist. Pelag. cap. 2. & 3 qui etiam videndus erit lib. de bono perseuerantiæ cap. 8. & lib de natura, & gratia cap 64 & lib. 5 de Trinit. c. 16.

Hinc verò intelligetur cur Paulus nos iam homines esse noluerit, sed suprà homines: nam 1 Cor. 3 ait. *Cùm enim quis dicat, ego quidem sum Pauli, alius autem, ego Apollo: nónne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* Quæ verba acutè August. serm. 22. de verbis Apostoli commentatus ait: Quid eo facere volebat, quibus exprobrabat quod homines erant? homo es? ad Adam pertine. Apertin: ad filium hominis: & fortè dicet tibi: *Iam non dico vos seruos, sed amicos, quoniam quæ audiui à patre meo, nota feci vobis.* Non pa itur igitur Paulus dici iam homines, qui potestatem acceperunt reddendi se similes Deo, perficiendique imaginem Dei, quam in prima filiatione sunt sortiti. Videndus idem August. lib. 50. hom. hom. 42 post princip. vbi ex eo quòd patrem appellamus Deum, vult nos secundū illum debere viuere, & cælestes potiùs esse, quàm animales. Inuenimus, inquit, patrem in cælis, attendamus quemadmodum viuamus in terris; sic enim debet viuere, qui inuenit talem patrem, vt dignus sit venire ad eius hereditatem. Similia sunt, quæ habet Nyssen. lib de Orat. ad illa verba: *Pater noster*, dicens: Improbæ vo untatis, atque propositi patrem esse is, qui sua natura bonus est, naturaliter non potest. neque vita contaminatus sanctus: neque eius, qui huc illuc circumagitur, is, qui alius fieri ac mutari non potest: neque mortificari per peccatum pater vitæ: neque eorum, qui vitiis probrosis, & ignominiosis impulsi turpia committunt, is, qui purus, & integer est: neque auari, & raptoris benefactor: nec eorum denique, qui in aliquo malo deprehenduntur, is, qui in omni bono cernitur, atque consideratur, parens esse potest: nam si quis expiatione etiam nunc opus habens, se ipsum inspiciens, & vitiosam conscientiam suam agnoscens plenam maculis, & scelerum notis iniustis, priusquam à tot, tantisque malis expurgatus sit, se Dei cognationi inserat, ac dicat: Pater, Iusto iniustus, puro impurus: contumelia, atque conuitium planè ea verba fuerint, siquidem suę nequitiæ patrem Deum nominaret. nam patris vocabulum causam ex ipso procreati significat: ergo si conscientia vitiosa quis præditus, patrem suum Deum dicat, nihil aliud quàm suorum malorum quasi principem, & Autorem eum insinuabit. Si quis igitur graui, tardoque corde, vt inquit sacra Scriptura, atque mendacium quærens audet creationis verba vsurpare, sciat is quòd non cęlestem patrem inuocat, sed infernum, quia & ipse mēdax est, & eius, quod in vnoquoque conflatur mendacij pater existit. Ille peccatum & peccati pater est: propterea animi affectibus atque perturbationibus obnoxij filij iræ ab Apostolo appellantur Coloss. 3. Cùm igitur vt patrem Deum in orationibus dicamus, Dominus nos docet, nihil mihi facere aliud videtur, quàm sublimem, & altam instituere, atque præscribere vitam: non enim vtique mentiri nos Veritas docet, vt dicamus nos esse quod non sumus, sed vt dum iustum, & bonum patrem nostrum dicimus, vitæ integri a e propinquitatem referamus, eamque verà esse ostendamus. Cùm igitur accesserimus ad Deum, priùs vitam inspiciamus, an aliq id dignum cognatione Diuina in nobis geramus. Quocirca qui ita vitam instituerit, vt Diuinam generis nobilitatem decet, is rectè ad cælestem ciuitatem spectat, & patrem cælorum Regem, & patriam suam cælestem nominās beatitudinem Si talis fueris, ne verearis familiari & amica voce Deum inuocare, & patrem

1. Cor. 3
num. 4.
Ioh. 15
num. 15.

Patrem tuum vniuersi Dominum nominare, A &c. quæ in hanc sententiam præclarè prosequitur.

Facit etiam id, quod Plutarc. in vita Alex. Mag. refert, quod scilicet ille, cùm se filium Iouis persuasum haberet, in hostes insolentior multò, & fortior irrumpebat. Videndus item Arrianus Philos. in Epicteto lib. 1. c. 3. vbi ait: Quod si Cæsar te adoptaret, supercilium tuum nemo sanè ferret: si ergo Dei filium te agnoscis, non te efferes? &c. Similia B habet eodem lib. c. 9.

Quod si Pater dicitur à pascendo iuxta superiùs dicta, quis cum Deo Parente poterit cóferri, qui semetipsum exinaniuit, vt homo manducaret panem Angelorum, sicut dixit Dionys. Alex. in illa recolenda epist. cuius meminit Hieron. in catalogo Scriptor. Ecclesiast tom. 1. vbi dictam epistolam insignem vocat, habetur autem tom. 2. Baronij anno Christi 265. nu 7. Hæc est, inquit ille, C Dei exinanitio, vt admittamur ad capiendum eum; hoc enim tremendum sacramentum dicit Apostolus, cùm ait, quòd seipsum exinaniuit. Quibus similia habet Aug. in Psal. 33. concione 1, prope medium, & Method. in symposio decem Virginum. Verus itaque hic Pater seipsum exinaniuit vt nos repleret, & se fecit cibum vt nos aleret, de qua re multa diximus in Cantic Ezechiæ vers. 2. annot. 3. Pascit igitur nos, non alio cibo, quã D semetipso, vt pariter sustentet, atque medeatur. vnde Chrysost. homil. 51. in Matth. ad med. ait: Corpus ipsius nobis propositum est, non vt tangamus solummodo, sed vt comedamus, & saturemur. Adeamus igitur Christum singuli ægrotantes magna cum fide: nam si, qui fimbriam vestimenti eius tetigerunt, rectè omnes conualuerunt: quanto magis corroborabimur, si totum in nobis habebimus? Et hom. 4. in Matth. post med. E Quonam igitur modo ab hac tam noxia peste fugiemus? Si illam vtique potionem bibamus, quæ omnes intra nos vermes, serpentésque mortificet: & quodnam inquies istud est poculum, quod eam vim habeat? Pretiosus scilicet Christi sanguis, si cum fiducia sumatur. Cypr verò serm. de Cœn Dom. ad fin. ait: Omnis sapor delectamentorum carnalium fit sumenti hunc cibum quasi raucidum radensque palatum acutæ mordacitatis acetum. Verbum bonum, mores compositos, affectus pudicos, sensus pacificos illa interior synceritas vbique diffundit. Similia habet D. Leo epist. 23. Gregor. Nyssen orat Cathechetica c. 37 Cyrill. Alex. lib. 4. in Ioan c. 17. Laurent. Iustin. lib. de discipl. & perfect. monast. conuersat. c. 19. D. Thom. opusc. 58. c. 6. & 21. Bern. serm. 1. in Cœn. Dom. Videndusque erit Iulius Firmicus Matern. l. de myster. & errorib. profan. relig. c. 19. tom. 4. Bibliot.

Si Pater item dicitur à portando, & ferendo, ipse portauit delicta nostra, & brachiis extensis supra seipsum nos portauit, vt latiùs prosequemur ad vers. 11. & cùm graue fuerit onus, vt ibi videbimus, tam leue tamen factum est amanti Deo, vt non magis illum onerauerit, quàm capilli solent caput onerare, quod ornant: etenim Ephes. 5. caput Ecclesiæ Christus proponitur: fideles verò capilli dicuntur à Bern. & Gregor. apud Lauret. Sicut igitur caput deferens capillos illis minimè deprimitur, nisi fortè debile fuerit, quale erat Absalonis, quod cæsarie grauabatur: sic & Christus Dominus fideles suos deferens, minimè illis grauatur, aut deprimitur: quinimò tanti facit, vt numeratos habere dicat. *Eph. 5. nu. 23.*

Quòd si Pater à patiendo dicitur, perpẽde quanta passus sit, qui percussus à planta pedis vsque ad verticem nihil prorsus sanũ, aut illæsum habuit, & cum pro filiis passus sit, noluit vt ipsi paterentur: vnde quia Petrus seruum Pontificis vulnerauit, illicò occurrit percussum sanando, & percutientẽ reprehendendo, quod bene prosequitur Tertull. lib. de patientia c. 3. vbi ait: Cùm traditur, cum adducitur vt pecus ad victimam: ille, cui legiones Angelorum vno dicto de cęlis assuissent: ne vnius quidem discentis gladium in vltorem probauit: patientia Domini in Malco vulnerata est. Itaque & gladij opera maledixit in posterum, & sanitatis restitutione ei, quem non ipse vexauerat, satisfecit per patientiam, misericordiæ matrem. Taceo quod figitur: in hoc enim venerat. Nunquid tamen subeundæ morti etiam contumeliis opus fuerat? Sed saginare voluptate patientiæ discessurus volebat. Despuitur, verberatur, deridetur fœdis vestitur, fœdioribus

ribus coronatur. Mira æquanimitatis fides. A Qui in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatiētia hominis imitatus est Talia, tantaque documenta, quorum magnitudo penes nationes detractio fidei est: penes nos verò ratio, & structio, &c Denique sicut idem Tertul. expendit, ideò statim Christus Malchum curauit, quia noluit in vulnere alium pati: quando ipse solus sibi totam passionem reseruauerat. Vnde etiam, & comprehensus quasi per consequentiam alios liberandos esse asseruit, dicens: *Si ergo me quæritis, sinite hos abire*: quæ itidem fuit ratio, cur noluerit sibi in cruce frangi crura, aut comminui os aliquod: etenim olim, teste Pier. lib. 34. in ossibus successionem, & propagationem antiqui collocarunt, & ad hoc videtur allusus poeta 4. Æneid. cùm in persona Didonis ad suos Carthaginenses, monens, vt Deos orarent, quo tandem si ios concederent eis, qui illam vindicarent, ait:

Exoriare aliquis nostris ex ossibus vltor,
Qui face Dardanios, ferróque sequare colonos.

Nec longè distat hæc doctrina de ossibus ad propagationem significandam à Diuinis literis, cum in eis reperiamus primam extensionem primi hominis ad mulierem, sumpta costa, constitisse. Ideò igitur Christus Dominus, qui verus pater extitit, noluit sibi frangi crura, ossave, quæ prolem filiósque significabant, pro quorum vita ille mortem sustinebat, & quorum propagationem in effusione sui sanguinis procurabat, quorum salutem ipse solus patiendo acquirebat.

Quod si ille tot modis se patrem præbuit, & ostentauit, æquitatis ratio postulat tanti parentis filios nos moribus contestari, & profiteri: vbi notandus venit Chrysol. ser. 67 cùm ait: Age vt viuendo sanctè, sancto respondeas patri: Dei filium ille se probat, qui vitiis non obscuratur humanis. similia habet serm. 68. vbi inter alia ait: Qui se Dei filium credidit: actu, vita, moribus, honestate, tanto generi respondeat. & serm. 72. Qui se tanti Patris filium confitetur, & credit, respondeat vita generi, moribus Patri, & mente, atque affectu asserat, quòd cælestem consecutus est naturam. Et Cypr. ser. de Orat. Dom. dum Deū Patrē dicimus, meminisse debemus vt quomodo nos nobis placemus de Deo Patre, sic sibi placeat & ille de nobis. & Petrus Laodicensis: Quisquis Deum Patrem vocat, is purus à peccatis, hærésque regni cælestis esse debet; temerarius autem diabolo similis effectus Deum Patrem dicit, quem nunc glorificat, & beat. Et Verant. Fortunat. de Orat. Domin. ait: Quisquis Patrem appellat, sicut decet filium, sic vitam suam immaculatè dispenset, B quia ipse est filius, qui non contribulat genitorem, non exasperat cohæredem. & postea: Amittit nomen filij, qui fuerit seruus peccati. Et Auctor operis imperfect homil. 20 ait: Patrem dicendo, veniam peccatorum & pœnarum interitum per hæreditatem Dei, & fraternitatem cum vnigenito copulatam vno sermone signauit, &c. Vnde Euthymius enarrans Dominicam Orationē ad c. 6. Mat. ait: Iubet Christus, vt dicamus Pater, vt cælestem cognationem ad memoriam reuoce- C mus, & quo munere affecti simus, putà diuina adoptione. Et D. Leo ser. 6. de Natiuit. c. 3. Genus electum, & regium, regenerationis suæ respondeat dignitati, diligat quod diligit Pater, & in nullo ab Auctore suo dissentiat, ne iterum dicat Dominus: *Filios genui, & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me.* Nam *Isai. 1. num. 2.* si in progenie carnali, & stirpe terrena claris D parentibus genitos vitia malæ conuersationis obscurant, & ipsa maiorum suorum lumine soboles indigna confunditur: in quem exitum venient, qui propter amorem mundi à generatione Christi non metuunt abdicari? Si autem ad humanam pertinet laudem, vt patrum decus in prole resplendeat, quanto magis gloriosum est ex Deo natos in Auctoris sui imaginem refulgere, & illum in se, qui illos generauit, ostendere? Videndus in hanc sententiam Gregor. Nazian. Orat. 3. in E sancta lumina ante med. vbi ait: Tres esse scio saluandorum ordines: seruitutem, sub mercede mereri, filium esse: si seruus es, plagas verearis: si mercenarius, ad id solum, vt accipias, attende: si vltra hos, & si ius, tanquam Patrem verearis: operare bonum, quoniam bonum tanquam Patri obedire, & si nihil tibi inde euenire debeat: nam hoc ipsum merces tibi erit, vt Patri gratificeris, &c. Recolendum item hoc in loco id, quod refert

refert D. August. 3. de ciuit. cap. 4 ex Varrone, vtile scilicet esse Ciuitatibus vt se viri fortes, etiamsi falsum sit, ex Dijs genitos esse credant, vt eodem modo animus humanus velut diuinæ stirpis fiduciam gerens, res magnas aggrediendas præsumat audaciùs, agat vehementiùs: & ob hoc impleat ipse securitate feliciùs. Quæ Varronis sententia, addit Augustinus, expressi vt potui, meis verbis cernis, quàm latum locum aperiat falsitatis: vbi intelligamus plura iam sacra, & quasi religiosa potuisse confingi, vbi putata sunt ciuibus, etiam de ipsis Dijs prodesse mendacia. Sic ille nobis ansam præbet longè aliter progrediendi, cùm verè filij Dei adoptiui simus, & ad nos spectet instar filiorum Dei agere, & degere: nam sicut dixit Arist. 3 Politic. cap 8. Consentaneum est ex melioribus ortos, esse meliores. quibus habet similia 1. Politic. c. 4. Et faciunt, quæ habentur ff. si quis intus vocet. l. ex quacunque § si quis nobilem ob delictum acriori puniendum supplicio, propter obligationem, quam habet amplexandi virtutem, & nobilitatem maiorum.

Hinc est quod Parens noster Deus ægerrimè fert si à nobis lædatur filiis, sicut Cæsari olim contigit. Quòd si *corona, & gloria filiorum patres eorum*: sicut dicitur Prouer. 17. nobis hic parens corona esse debet, quã supra mentem gestemus, ne quid in eam veniat indecens, quam præ oculis habeamus, vt maximi illam ducentes cætera omnia despiciamus: vnde Clemens Alexand. 2. pædag. cap. 8 alludens ad dictum locum ait: Nobis pater vniuersorum, & vniuersæ Ecclesiæ corona est Christus, &c. Ante hunc parentem, & ad illius pedes abijciendæ sunt quæcunque aliæ coronæ, quodcunque aliud gaudium gloriæ, & diuitiæ, vt illud fieri comprobetur, quod Isaias dixit: *In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, & sertum exultationis*. vbi Chald. in tempore illo erit Christus Dominus. Exercituum in coronam gaudij, & in diadema laudis residuo populi sui. Hic igitur tantus parens nobis pro corona, gloria, & honore esse debet; quo vtique redimiti nos existimemus Reges, & principes, vt dignam Regum conuersationem, & vitam habeamus. Iuuat autem maximè ad hoc præstandum id, quod habet August. serm. 62. de verbis Apost. statim post princip. in hæc verba: Filij Dei cogitate qualem patrem inueneritis: Christiani cogitate quæ vobis hæreditas promittatur, non talis, qualis in terra possideri à filiis non potest, nisi cùm mortui fuerint parentes eorum: nullus enim in terra possidet hæreditatem patris, nisi mortui. Nos, viuo patre nostro, possidebimus quod donabit, quia pater noster mori non potest. plus addo, plus dico, & verum dico: Ipse pater erit hæreditas nostra, &c.

Prou. 17. num. 6.

Isai. 28. num. 6.

Facit etiam Saluian. lib. 2. ad Eccles. ante med. vbi ait: Quærit fortasse aliquis, quid sit istud, quod nunc plus exigat Deus è Christianis per Euangelium, quàm à Iudæis ante per legem, aperta istius rei ratio est: ideò enim maiora nunc Domino nostro soluimus, quia maiora debemus. Iudæi quippe habebant quandam vmbram rerum, nos veritatem. Iudæi fuerunt serui, nos adoptiui: Iudæi acceperunt iugum, nos libertatem: Iudæi maledictum, nos gratiam: Iudæis seruus Magister missus est, nobis Filius: Iudæi per mare transierunt ad eremũ, nos per baptisma introiuimus in Regnũ: Iudæi manna manducauerunt, nos Christum: Iudæi carnes auium, nos corpus Dei: Iudæi pruinã cæli, nos Deum cæli. *Qui cum*, vt Apostolus ait, *in forma Dei esset, humiliauit semetipsum vsque ad mortẽ, mortem autem crucis*: non contentus scilicet simplicẽ pro nobis subire mortem, nisi ipsam voluntariæ necis susceptionẽ summorum suppliciorũ perpessione cumulasset. Pro hoc ergo solo quid soluere homo poterit, cui se per vltimam pænarum acerbitatem Christus impendit? Aut quid pro se dignum Domino rependabit qui se ipsum Deo, à quo redemptus est, Deum debet? Hæc ergo causa est, qua deuotiores esse nos Dominus sibi vult: quia tam magno deuotionem nostram pretio comparauit: Dicamus & nos etiam post Saluianum: Hæc est ratio cur perfectiores nos velit Deus esse filios, quia perfectissimus ipse nobis voluit esse Parens.

Illud deinde monet hæc Dei paternitas, vt scilicet meminerimus, & matrem habere

bere Ecclesiam, quæ Dei sponsa est, quod D. Cypr. lib. de vnit. Eccles. scriptum reliquit, illum scilicet non posse Deum habere Patrem, qui non vult Ecclesiam habere matrem: quo loci alludere videtur ad Tertull. lib. de Orat. cap. 2. & lib. ad Martyres cap. 1. vbi ait: Ne mater quidem Ecclesia præteritur, siquidem in filio, & pater, & mater recognoscitur.

A

Insuper, & ex dictis infertur, nos, qui vnicum parentem habemus, ad inuicem fratres esse debere: is enim in primis frater esse cōprobatur, qui fratrum incommoda veluti propria ducit, & sentit, vnde Gen. 34. postquam Sichem Dinam violauit, Simeon & Leui arreptis gladiis ingressi sunt vrbem, interfectisque omnibus masculis, Hemor, & Sichem pariter necauerunt: Si verò inquiras, quomodo duo tantùm homines tātam stragem edere potuerint? Respondetur secundùm Rabbinos plures fuisse fratres tam à patre, quam à matre: quibus etiam coniuncti sunt famuli, quo robustior manus, & cohors redderetur: sed adhuc rogare est: Cur duo tantum fratres in sacra historia nominentur? Quæsito satisfacit Lyran. dicens: Isti vocantur hic fratres Dinæ, quia magis ostenderunt se dolere de eius violatione, quàm alij. Si ergo & nos fratres debemus esse, confratrū mala debemus pellere, eisque condolere, & cùm potuerimus, occurrere: est enim fraternitas sub Deo parente longè maior, & nobilior, quàm sit carnis, sicut prosequitur Ambros. ser. 9. & 29. & postea August. ser. 27. de verb. Apost. sanguinis enim fraternitas similitudinem tantummodo corporis refert, Christi autem fraternitas vnanimitatē cordis, animæque demonstrat. Verè ergo frater ille est, qui tam corpore, quā vnanimitate germanus est. Verius autem frater est, cuius idem spiritus, & voluntas in fratre est.

B

C

D

E

Melior fraternitate sanguinis Christi fraternitas, quoniam interdum sibi illa inimica est, Christi autem fraternitas sine intermissione pacifica est. Illa in consortio sæpè despicit germanos, hęc assumit alienum, &c. nam alienum assumit malum Christianus, vt tanquam suum patiatur, & veluti proprio medeatur.

Facit etiam pro hac fraternitate quod Cyrus moribūdus ad filios suos apud Xenoph. lib. 8. de Cyrpęd. dixit: Fratribus sunt communes parentes, vterus, sanguis, ortus, educatio, domus, generis claritas, res familiaris, patrimonium, disciplina, mores, quod desumptum est ex Philosopho 8. Ethnicor. c. 11. filiisque sub Deo Parente maximè conuenit, vnde Tertull. in apologet. c. 39. ait, cœtum ipsum Christianorum vocatum esse nomine fraternitatis ob incredibilem amorem vsque etiam ad gentilium stuporem, qui non poterant, quin exclamarent: vide vt inuicem se diligant, & vt pro alterutro mori sint parati: qua de re plura habet Minutus in Octauio Arnob. lib. 8. contra Gentil. Irenæ. lib. 1. contra hæret. cap. 1. Basil. hom. 21. Euseb. 13. de præparat. Euang c. 3. & Chrys. hom. 80 in Matth Hinc est quod August. serm. 182. de tempore ait: Non possunt Patrem appellare, qui se fratres minimè agnoscunt, quod etiam apertè habet lib. 2. de Sermone Domini in monte, cuius doctrinam summatim complexus est Autor operis imperfecti in c. 6. Matth. ad illa verba, *Pater noster*. Chrysost. quoque æmulatur Petrus Laodicens. in exposit. Orat. Domin. Filij itaque cælestis Parentis comprobantur ij, qui se ad inuicem diligentes fraternitatem vndequaque amplexantur, & conseruant: alioqui neque filij Dei agnoscentur, qui fratres ad amore prosequendum non agnouerunt.

TEXTVS

TEXTVS.

Num. 7 *Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga Patrem tuum, & annuntiabit tibi; maiores tuos, & dicent tibi.*

EXPOSITIO LITERALIS.

QVia Moyses exprobrauerat huic A genti præclara beneficia à Deo collata, ipsumque Patrem illius dixerat, modò ostendit, Deum nihil omisisse eorum, quæ optimum decent Parentem, & primò ostendit quomodo à primordiis mundi eos sibi tanquam peculiarem portionem elegerit, eisque terram optimam ad hæreditatem præparauerit, quod vt meliùs eis innotesceret, præcipit notitiam accipere à maioribus qui iam B diu vixerant, & ab aliis, quæ memoriæ tradita erant, acceperant.

Notandum verò est quòd dies in Scriptura non semper propriè, sed interdum, ac plerumque pro tempore aliquo certo sumitur, quod multis diebus mensibusque constat sicut aduertit Hieronym. in Isai. cap. 19. ibi *In die illa erit altare Domino*. item D. Aug. lib. 2. de Genes. contra Manich. cap. 3. He- C braicè igitur hoc in loco pro *dierum antiquorum*, seu *præteritorum*, vt legit Pagnin. *seu sæculi*, vt legunt 70. vox, *holam*, habetur, quæ perpetuitatem sonat, siue æternitatē, qua de voce magna est controuersia, apud sacros interpretes apud Mich. c. 5. n. 2. vbi latè videndus Riber. Sed hoc loco vox hæc coarctatur, & vt Dialectici loquuntur, restringitur, ne æternitatem propriè dictam D significet; quod bene aduertit Hieron. vertens, *Dierum antiquorum*, sicut etiam Amos 9. *Readificabo eum, sicut in diebus antiquis*; vbi eadem vox habetur: nam sicut ibi quod ædificatum & reædificatum est, initium aliquando habuit, & proinde æternum esse non potest, sic etiam in nostro textu, vbi ad generationes recurritur, quas non esse præcessit, æternitas propriè esse non potest, ac proin-

Amos 9. n. 10.

de vox, *holam*, idem significat, atque antiquum, quod etiam obseruat Caiet. hic dicens: Interpres bene sensum reddidit, quoniam subiuncta non remittunt ad æternitatem, sed ad tempora post diluuium. Et Oleast. ait: Admonui sæpiùs nomen, *holam*, esse ab, *halam*, quod est latere, & abscondere; vnde, *holam*, videtur significare tempus occultum; proindeque sensus est: si oblitus es, repete, & memento: si verò nescis, interroga ea, quæ ab exordio mundi contigere, quando mundus esse cœpit, & inuenies Deum creasse omnes homines, & misericordissimè, ac gratiosissimè se habuisse cum sanctis Patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. Ex quibus omnibus cognoscere poteris quàm verè Deus sit Pater, Creator, Formator, Possessorque eorum, & tuus: ideò enim ea Deus iusserat indelebili inscriptione sculpi in memoria, ne vlla vnquam deleret obliuio, iuxta illud Psalm. *Quanta mandauit Patribus nostris nota facere ea filijs suis, vt cognoscat generatio altera, filij, qui nascentur, & exurgent, & narrabunt filijs suis, vt ponant in Deum spem suam, &c.* Hinc etiam Deut. 6. *Erunt verba hæc, quæ ego præcipio tibi, in corde tuo; narrabis ea filijs tuis.* & inferius: *Cùm interrogauerit te filius tuus, quid sibi volunt testimonia hæc, & cæremonia? dices ei: Serui eramus in Ægypto, & eduxit nos, &c.* Similisque nostro textui est ille locus Deuteron. vbi ostendit Deus quàm singulari amore gentem eam fuerit prosecutus, & quàm extraordinaria beneficia contulerit, & inter alia ait: *Interroga de diebus antiquis, qua fuerunt ante te ex die, quo creauit Deus hominem super terram, à summo cælo vsque ad summum eius, si facta est aliquando huiusmo-*

Ps. 77. n. 6.

Deut. 6 n. 7.

Deut. 4 n. 32.

huiusmodi res, aut unquam cognitum est, ut audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti: Si fecit Deus vt ingrederetur, & tolleret sibi gentem de medio nationum per tentationes, signa, atque portenta, per pugnam, & robustam manum, extentumque brachiũ, & horribiles visiones iuxta omnia, quæ fecit pro vobis Dominus Deus vester In hoc ergo sensu puto præsentẽ locum esse intelligendũ, sicut ex hoc intelligit Figueiro illum Hierem. *Hæc dicit Dominus: state super vias, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea.* (Hier. 6. n. 16.) Et quiã hoc loco memoriam præcipit Deus, fatebatur se habere Dauid, cùm dicebat: *Memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabar.* (Ps. 142. n. 5.) Videndus hac de re Iansenius, & Genebrardus ad illud Psalm. *Suscitauit testimonium in Iacob, & legem posuit in Israel.* (Ps. 77. n. 5.) vbi nomine testimonij, & legis, putant intelligi à Dauide illud Domini præceptum Deuteronom. 4. vbi Dominus ait: *Ne obliuiscaris verborum, quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, docebis ea filios tuos, ac nepotes.* Et huc videtur respexisse Ezechias, cùm morbo mirabiliter releuatus ait: *Pater filijs notam faciet veritatem tuam* (Isai. 38) Cùm igitur Dei mirabilia per maiores euulgarentur minoribus, facilè possent homines posterioris ætatis ea recolere, quæ iam diu à Deo facta fuerant mirabilia.

Cogita generationes singulas. Hebraic. *Intellige annos generationis, & generationis.* Tygur. in plurali sicut vtrobiq; legunt Septuaginta; *Expendite annos priorũ sæculorum.* Septuaginta: *Intelligite annos generationum generationibus.* Alij, *annos generationes generationum* Catena Græc. adhuc *generationes generationũ.* Coplut. *Annos generationis generationũ*, annos multarũ generationũ præteritarũ, seu priscos annos, & est sensus: Attende generationes descendentes de Abrahã, Isaac, & Iacob, qualiter Deus se habuit cum Abraham, & quomodo potiùs elegit Isaac, (Gen. 26) & eius posteritatem, quàm Ismaelem, & semẽ ipsius deinde quomodo vnum filiorum Isaac Iacob dilexerit, (Gen. 27) fratre eius odio habito, id est, non tam singulari amore dilecto, sed relicto, & veluti contempto. Qualiter deinde filios Iacob elegerit, & posteritatem eorum vsque in præsens præ cæteris gentibus sibi assumpserit in populum peculiarem, & hæreditarium, sicut dictum est Deut. 10. *Patribus tuis conglutinatus est Dominus, & elegit eos amauitque semen eorum post eos.* (Deut. 10 n. 15.) Hæc igitur memoria reuoluendo, scies quàm gratiosè, scilicet, & munificenter egerit Deus cum Patribus tuis olim, tecumque in præsenti. Interroga proinde patrem tuum, nempe is, qui patrem habuerit, vel interroget omnium Patrem, & rectorẽ Moysen, sicut exponit Theod vel seniores, qualis erat Iosue, qualis Chaleb, qui de tanto numero populi superstites adhuc extabant. Vel etiam eos remittit ad memorias maiorum, & parentum suorũ traditiones. Vbi notandum est ex Abul. hic q. 4. quod Parentes, & filij longè aliter in Scriptura sumuntur, atque in iure; in hoc enim omnes ascendentes vocantur parentes, siue patres vsque ad tritauum, & deinceps vocantur maiores; in descendentibus autem omnes appellantur filij vsque ad ter nepotem, deinde vocantur minores. Sed in Scriptura hoc non seruatur, quia Christus dicitur filius Abrahæ, à quo distat per quadraginta duas generationes, vt patet ex Matth. & Luc.

Insuper etiam aduertendum est, Scripturam solere eos, qui nos ætate, & sæculo præcesserunt, Patres appellare, & maiores; sicut enim pater filio maior est, ita quicumque senior nomen, adeoque vicem parentis obtinet, iuxta illud Pauli: *Seniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem; iuuenes vt fratres, anus vt matres.* (1. Tim. 5 n. 1.) Et Ioan. in sua prima epist. *Scribo vobis filioli, scribo vobis Patres;* (1. Ioan. 2. n. 13.) vbi Patrum nomine ibi accipi debere senes docet Hier. sicut Aug. etiam illud Psal. *Coram Patribus eorum fecit mirabilia*, (Ps 77. n. 12.) de Moyse, & Aarone, quod seniores essent, intelligit; & Romani teste Gellio l. 2. c. 14. senes ad Deum prope, & parentum vicem colebant, vnde Telecrus teste Plutar. in Laconicis interrogatus, cur apud Spartiatas consuetudo esset, vt iuniores assurgerent senioribus? Respondit, vt in eis, qui nihil attinent, honorandis, magis honorent parentes. Vtrouis igitur modo locum intelligas, rem intelliges. Semper

per tamen aduertendum eſt, quod ideò nos Deus ad maiores noſtros remittit pro ſcientia, & conſilio interrogandos; quia ſicut dixit Gregor. ex regiſt. lib. 1. epiſt. c. 33. nullus fidelior tibi ad conſulendum eſſe poteſt, quàm qui non tua, ſed te diligit, quales profectò ſunt parentes, & maiores. Et Bernard. Epiſt. 82. atque Ariſtoteles lib. 3. Ethic. c. 3. alios homines in conſilium adhibemus, nobis ipſi diffiſi, quaſi minus ad ſtatuendum ſimus idonei. Cùm ergo ita ſe res habeat, aliis nos debemus committere, aliosque interrogare; ſapientibus autem obedire quàm glorioſum eſt, ſicut dixit Iſocrat. Orat. de pace. E contrà de inſipientibus dixit D. Bern. 2. de conſiderat. ad Eugenium Papam: Arrogantium, & inſipientium vitium eſt errare malle, quàm conſultare, aut interrogare. & Beda in Collectaneis: Tres infelices in lege 'eguntur. Qui ſcit, & non docet; qui docet, & non facit; qui neſcit, & non interrogat. Hoc in loco poſſemus de traditionibus Eccleſiæ tractare. Cæterum ſatis ſint, quæ habet Concil. Trid. ſeſſ. 4 & 6. Synodus generalis act. 7. & Azor. 1 tom. l. 8. c. 4.

Totum hunc locum ad allegoriam vertit Rup. dicens: ***Memento dierum antiquorum, &c.*** videlicet vt ſcias quod is ipſe, quē tradidiſti, quem negaſti ante faciem Pilati, pater tuus eſt, qui poſſedit, &c. vt iſtud ſcias, ***Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas.*** nam in diebus antiquis omnia per ipſum facta ſunt. Pater tuus ipſe eſt, maiores tui lex & Prophetæ ſunt. Interroga ergo Patrem tuum orando, maiores tuos legendo: ille annunciabit tibi, & illi dicent tibi, quis iſte quem tradidiſti, negaſti, &c. Pater tuus eſt, qui te poſſedit.

Neque omittendus Ambroſ. ſerm. 13. in Pſal. 118. poſt princ. vbi ex eo, quòd Iudæi Deum non interrogarunt, deducit eos ignorantes, & Chriſtianos ſapientiores eſſe illis, vtpote qui os Domini interrogant, & obſeruant: ſic verò habet ad illa verba: ***Super omnes docentes me intellexi, &c.*** Doctrinam profitentur Scribæ Iudæorum, quia legem, & Prophetas ipſi priores habere meruerunt, ſed illi profitentur docere, & non docent; ei autem populo, qui eſt ex gentibus, competit diſcere: ***Super omnes docentes me intellexi,*** quia illi non intellexerunt. Reſpondet Iudæus: vnde habuiſti intelligere? Scriptum eſt: ***Interroga Patrem tuum, & annunciabit tibi ſeniores, & dicent tibi.*** Ego ſum Pater tuus, me interroga: & ex illo noui reſpondere, & ex illo ſupra illos intelligo, qui non intelligebant, quia teſtimonia didici, quæ ille non nouit, &c. quę in hanc ſententiā proſequitur.

ANNOTAT. I.

Amplectenda maiorum doctrina in ijs, quæ ad mores & ad fidem ſpectant.

EX hoc loco deducit Fauſtus Rhegienſ. Galliarum Epiſc. epiſt 3 to. 3. Bibliot. in rebus ſeriis, & ad ſalutem neceſſariis conſulendos eſſe viros ſcientia, eruditione, & ætate præditos. Nam ex Ariſt. 1. Rhetor. cap. 2. illud ab omnibus approbatur conſilium quod fundatur ratione, autoritate, & exemplo; at in ſenibus ratio magis viget, vt poſteà oſtēdemus, autoritas reſidet; vnde & reuerentia digni ſunt: apud eos item exempla ſuppetunt, cùm maiorum facta exempla ſint: & cùm tria reperiantur, vel debeant reperiri in conſiliis ex Clem. Alex. 1. pædag. c. 10. memoria præteriti, diſpoſitio præſentis, prouidentia futuri: hæc in ſenibus facilius inueniuntur. Hinc eſt quod apud Gades templum ſenectuti dicatum fuit, quòd eam ætatem velut rerum magiſtram venerarentur teſte Philoſtrat. 5 de vita Apollon. Phariſæos item produnt adeò reuerentes ſeniorum fuiſſe, vt nec auderent eis reſpondere monentibus, ſicut ait Ioſeph. 8. antiquit. c. 2. Eſſenos etiam talem, ac tantam ſenibus reuerentiam, cultumque exhibuiſſe, quanta, & qualis eſſe poteſt germanorum liberorum erga parentes, ſicut prodit Philo lib. quod omnis probus ſit liber: item Iudæos omnes honeſte ſenes proſecutos, quia cunctorum ſenior eſſet Deus, tradit Ioſephus contra Appionem: & Ægyptios cùm natu maiores obuios haberent, loco, viaque ceſſiſſe, ac aduenientibus aſſurrexiſſe ſcribit Herodot. lib. 2. & Ouid. 2. de arte amandi ait:

Adde

Adde quod est senibus rerum prudentia mater.

Solus, & artifices qui facit, vsus adest.

Sic verò Faustus alloquitur diaconum Gregorium, qui eum interrogauerat: De rebus tam profundis, & meas, ac tuas vires excedentibus, non minùs periculi est respondere, quàm incondito stilo ingentia sacramenta committere. In tantæ autem rei consultatione, in qua longè viam Regiam reliquisti, aliquos expertæ scientiæ viros eruditione, B atque ætate seniores, quibus credere faciliùs posses, interrogare debueras, secundùm illud propheticum: *Interroga Patrem tuum, & indicabit tibi; seniores tuos, & dicent tibi*; & concludens epistolam ait: Nunquam cogitationibus tuis credas, sed magis imitanda legas, quàm legenda conscribas. Et si euadere pericula non deforis ingruentia, sed intus concepta desideras, nihil tibi vtilius scias, quàm vt sub aliquo quocunque probatissimo C Abbate vitam tuam munias, ac voluntates tuas senioris legibus tradas. Ex hoc autem poteris cognoscere sana esse intima cordis tui, si adhuc quasi liber me cultorem tuum humiliter, & amabiliter commonentem sollicitè, & libenter audieris. Sic ille docet maiorum consilia quærenda, & sectanda, non propria; nam sicut dixit Curtius lib. 4. Turbida sunt consilia eorum, qui sibi suadent. D Obstat aliis metus, aliis cupiditas, nonnunquam naturalis eorum, quæ cogitaueris, amor. Ex hoc etiam loco Hesychius in c. 19. Leuit. verè senem colendum esse colligit; sic enim habet: Bonum est quidem & eum, qui iam ad caniciem peruenit, honorare; habet enim tempus aliquid amplius procul dubio ad prudentiam, sed & honorem, quem prouectioribus impendimus, nos quoque à minoribus merebimur. Canum autem verè E senem. i. eum intellige, de quo ait Moyses; Interroga Patrem tuum, & annuntiabit tibi; seniores, Græcè maiores tuos, & dicent tibi.

Hinc etiam est quod ex hoc loco aureum libellum auspicatur Vincentius Lirinensis contra profanas hæreticorum nouitates, vbi præclarum adducit locum Ambros. lib. 3 ad Gracian. dicentis: Seruemus igitur præcepta maiorum, nec hæreditaria signacula ausi rudi temeritate violemus. Librum signatum illum propheticum non seniores, non potestates, non Angeli, non Archangeli aperire ausi sunt; soli Christo explanandi eius prærogatiua seruata est. Librum sacerdotalem quis vestrum designare audeat signatum à confessoribus, & multorum iam martyrio consecratum? Quomodo fidem eorum possumus denegare, quorum victoriam denegamus? Quibus in verbis Ambros. ostendit nobis à Christo traditum scripturarum librum reseratum, vt eius doctrinam amplectamur, quam secuti sunt, imò & testati sunt Ecclesiæ sanctæ Martyres, cuius inconcussam, & antiquam veritatem proprio signantes sanguine confirmarunt. Et Hieron. ad illud Prouerb. *Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt Patres tui*: ne transgrediaris terminos fidei; quos Catholici ab initio statuere Doctores. Prou. 22. v. 28.

Vnde cùm olim Agripinus Carthaginens. Episcop. contra antiquam veterum patrum doctrinam, & maiorum instituta rebaptizandum esse docuerit beatæ memoriæ Stephanus papa decretali epistola ad Africam missa, his verbis sanciuit: nihil innouandum, nisi quod traditum est: neque enim cuilibet licet Religionem, quà velit, ducere, sed potiùs, quà illa duxerit, sequi; nec posteris sequenda tradere, sed à maioribus accepta seruare. Et in Ephesino Concilio cùm ibi de sanciendis fidei regulis disceptaretur, ne qua illi forsitan profana nouitas in modum perfidiæ Ariminensis obreperet, vniuersis patribus ac Episcopis, qui illò ducenti ferè numero conuenerant, hoc Catholicissimum, fidelissimum, atque optimum factum visum est, in medium Sanctorum patrum sententiæ proferrentur, vt ritè, atque solemniter ex eorum consensu, atque decreto antiqui dogmatis Religio confirmaretur, & profanæ nouitatis blasphemia condemnaretur: quod cùm ita factum foret, iure impius Nestorius Catholicæ vetustati contrarius; beatus verò Cyrillus sacro-sanctæ antiquitati consentaneus iudicatus est, Cuius Cyrilli epistola videnda est in eodem Concilio cap. 10. vbi vel ex nouitate doctrinæ ostendit impium esse, quod Nestorius dicebat; sic verò habet: Ad cuius redargutionem vnum

hoc

hoc sat est quod eiusmodi in illis exegesibus leguntur, cuiusmodi à nemine vnquam in Ecclesiis dicta competiuntur. Legenda itidem epistola Cælestini Papæ in eodem Concilio c.18.ad Clerum Constantinop.vbi ait: Ante omnia constanter enixéque nobis persistendum existimo quæ ex priorum pastorum doctrina hausistis: id quidem certò persuasum habentes, Sacerdotes hucusque vobis obtigisse sanctimonia, & eruditione præstantes, qui quidem à paternis traditionibus, ne latum quidem culmen recedentes, summa cum pace,& tranquillitate Ecclesiam Dei rexerunt.

In hoc etiam sensu dixit Tertull. lib. aduersus hæreticos cap. 31. ad finem. Ex ipso ordine manifestatur id esse Dominicum, & verum semen, quod sit priùs traditum: id autem extraneum, & falsum quod sit posteriùs immissum. Ea sententia manebit aduersus posteriores quasque hæreses, quibus nulla constantia de conscientia competit ad defendendam sibi veritatem. Cæterùm si quæ audent inserere se ætati Apostolicæ, vt ideò videantur ab Apostolis traditæ, quia sub Apostolis fuerunt: possumus dicere: Edant ergo origines Ecclesiarum suarum, euoluant ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, vt primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis, vel Apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseuerauerint, habuerit Autorem, & antecessorem; hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt, &c.Similia sunt quæ habet cap. 29. & cap. 36. & penè sub initio singulorum librorum aduersus hæreticos ex antiquitate Catholicæ veritatis argumentatur. Etenim lib. aduersus Hermogenem sic incipit: Solemus hæreticis compendij gratia de posteritate præscribere. In quantum enim veritatis regula prior quæ etiam futuras hæreses prænunciauit, in tantum posteriores quoque doctrinæ hæreseis præiudicabuntur. Item lib.de carne Christi ait: Quod traditum erat id erat verum: vt ab eis traditum, quorum erat tradere. Ergo quod erat traditum rescindens, quod erat verum rescidisti. Apertiùs hoc habet l.1.aduersus Marcion. dicens: Non negabunt discipuli eius primam illis

A nobiscum fidem fuisse, ipsius literis testibus; vt hinc iam destinari possit hæreticus, qui deserto, quod priùs fuerat, id posteà sibi elegerit, quod retrò non erat. In tantum enim hæresis deputabitur, quòd posteà inducitur; in quantum veritas habebitur, quòd retrò, & à primordio traditum est. Et lib. 4. aduersus eundem Marcion. ait: In summa si constat id verius, quod prius; id prius, quod est ab initio; ab initio, quod ab Apo- B stolis; pariter vtique constabit id esse ab Apostolis traditum, quod apud Ecclesias Apostolicas fuit sacrosanctum. Denique lib. aduersus Praxeam ait: Quo peræquè aduersus vniuersas hæreses iam nunc præiudicatum sit, id esse verum quodcumque primum, id esse adulterinum quodcunq; posterius, &c.

Deut 13. ait Diuinum Oraculum: *Si surrexerit in medio tui prophetes, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum, atque portentum, & euenerit quod locutus* C *est, & dixerit tibi: Eamus, & sequamur Deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis: non audias verba prophetæ illius, aut somniatoris, quia tentat vos Dominus Deus vester, vt palàm fiat, vtrum diligatis eum, an non in toto corde, &c.* Aliquando permittit Deus magistros aliquos, & celebres viros à communi, & trita via deuiare, & sanè vehemens tentatio est, eum, quem aliàs veluti prophetã audiuimus, & filium prophetarũ velut Giezi D suscepimus, à prophetarum via declinare, & noua dogmata inculcare: meminerimus tamen superioris moniti, quod tẽtat nos Deus vtrum eum diligamus, an non, dum qui putantur diserti, velut desertores vitamus, & nouatores fugimus, & diuinæ assentimur Scripturæ, quæ ait: *Ne transferas terminos, quos posuerunt Patres tui, & super iudicantem ne iudices, & scindentem sepem mordebit eum serpens.* Debemus insuper recordari E doctrinæ Hieremiæ, cùm ait: *State super vias vestras, & interrogate de semitis antiquis, & ambulate in eis, & bene vobis erit.* quod clariùs dixit Ioannes in 1.epist. *Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat: si in vobis permanserit quod audistis ab initio, & vos in Filio, & Patre manebitis.* & Paulus ad Timot. *Permane in his, quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris: vt iam*

Deut. 13.n.1.

Hier.6. n.16.

1.Ioan. 2.n.24.

2.Tim. 3.n.14.

non simus paruuli fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinæ. doctrinis varijs, & peregrinis nolite abduci.

1. Tim. 6. n. 20. Optimus in hanc sententiam est ille locus Pauli, cùm ait: *O Timothee depositū custodi.* vbi per depositum doctrina intelligitur; nam in 2. epist. ad eundem veluti explicans quid hoc loco dixerit, subdit: 2. Tim. 1. n. 13. *Quæ à me audisti in fide, & dilectione in Christo Iesu, bonum depositum custodi.* & iterum eadem loquendi forma vsus ait: Sup. c. 2 n. 13. B *Quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erūt alios docere.* & sanè fidei doctrinam appellauit depositum Naziā. Orat. 22. quæ est 3. ad Greg. Nyssen. prout Iacobus Bilius eum ibi interpretatur. Chrys. igitur ho. 18. in dictam epistolam eleganter in rem præsentem ait: Caue ne minuas: nō enim tua, sed aliena sunt, quę seruanda accepisti; nihil imminuas. Vbi Chrys. ad depositum alludens magis aperit sensum Pauli, quod sicut ij, qui depositam pecuniam C remve aliam, integram seruant, nihil inde detrahentes, minuentésve, sed quia alienum est depositum, & ab alio traditum, eo dē statu, & modo seruant, quo seruandum acceperunt; sic & doctrinā, quam à maioribus traditam accepimus, instar depositi illæsam, & integram custodire, & conseruare tenemur. Vnde & Lirinens. c. 27. contra hæreses, explicans hæc verba Pauli ita ait: Quid est depositum. i. quod tibi creditum, non quod a te D inuentum quod accepisti, non quod excogitasti: ré non ingenij, sed doctrinæ: non vsurpationis priuatæ, sed publicæ traditionis. Ré ad te perductam, non à te prolatam: in qua non Autor debes esse, sed custos: non institutor, sed sectator: non ducens, sed sequens. Depositum custodi, catholicæ fidei talentū inuiolatum, illibatumque conserua: quod tibi creditum est, hoc penes te maneat, hoc à te tradatur. Aurum accepisti, aurum redde: E mihi pro aliis alia subiicias nolo, nolo pro auro impudenter plumbum aut fraudulenter æramenta supponas: nolo auri speciem, sed naturam planè, &c.

1. Ioan. 1. n. 1. Inde est quod traditurus Ioannes doctrinam catholicā fidelibus, inde orditur: *Quod fuit ab initio, &c.* vbi Occumen. & Aug. l. q. mixt. ex vtroq; testamento q. 120. existimarunt hoc principium Ioannis pertinere ad inculcādam vetustatē Religionis, quam profitemur contra profanos Græcos, & Iudæos, asserētes Religionem Christianam, & Ecclesiam, imò & Ecclesiæ mysteria recentia, & noua esse, cùm ipsemet Christus Dominus, vt illi mentiuntur, res noua sit; contra quos videndus est Tertul. in apolog. c. 19. & 20. Aug. l. 1. de ciuit. statim in c. 1. & 18. de ciuit. c. 37. & 38. Iust. Mart. Orat. ad gēt. Chrys. hom. 33. in Act. Apost. Hieron. contra Luciferian. Athanas. ser. 2. contra Arrian. Ambros. l. 1. de fid. ad Gratian. c. 2. & lib. de Incarnat. Domin. sacram. c. 3. Denique Epiphan. to. 2. l. 1. vbi Ecclesiam catholicam omnium primam fuisse ostendit, ab ipsoque Adamo incepisse.

Præclara item sunt, quæ pro hac re docet Basil. proœm. in regul. breuior. vbi ad dictum locum Pauli alludens, & nostrum textū adducens ait: Benignus Deus, qui docet hominem scientiam: iis quidem, quibus creditum est donum docendi, præcipit per Apostolum vt maneant in doctrina: eos autem, qui ædificatione indigent, quæ ex fonte cælestis hauritur doctrinæ, per Moysen hortatur, dicens: *Interroga Patrem tuum, & annunciabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi.* Quocirca necesse est, vt nos, quibus creditum est munus docendi, parati animo, & exprompti simus quouis tempore ad conciliandas Deo animas, & instituendas: sed præter ea, quæ communiter cum cæteris dicitis, etiā seorsim de rebus ad vtilitatem vestram spectātibus interrogate, &c. Et Cælestinus Papa in epistola mox citanda contra nouatorem Nestorium ad dicta verba Pauli alludens ait: Arrige aures tuas, sermonesq; quos Paulus ad Timoth. & Tit. depromit, excipe: ecquid enim ille aliud præcipit, quàm vt profanas vocum nouitates, quæ tantùm ad impietatem faciunt, spinasque, & tribulos semper generant, studiosè euitent?

Et Basilius vt refert historia tripartita l. 3. c. 36. post princip. ait: Qui diuinis sunt enutriti eloquiis, corrumpi de diuinis dogmatibus ne vnam quidem syllabam patiuntur: sed pro his, si contingat, etiā omnes mortis species amplectuntur. & l. 8. refertur Cyprorum Episcopum de cathedra Episcopali exiliisse, quod

quod audierit quendam legentem illũ locum Ioannis, *Tolle grabatum tuũ, & ambula: tolle cubile tuum, & ambula.* Tu, inquit ille, melior es eo, qui grabatũ dixit? Vſque adeò deteſtabantur antiqui, vel etiã in locutione nouitatem, vt propriæ auctoritatis oblitus Epiſcopus contra innouantem vocem inuectus inſurrexerit. Et Auguſt. epiſt. 86. in princip. & habetur d. 11. cap. in his, ait: In his rebus, de quibus nihil certi ſtatuit Scriptura diuina, mos populi Dei, vel inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt, &c. Tantam ſuæ quamuis falſæ Religionis curam habuerunt Ethnici, vt vi, & armis eam retinerent; vnde in innouatores, ſeu nouorum numinum cultores diris ſemper exemplis animaduerterunt. Teſtis Driopes ille Athenienſis, qui legem tulit, qua capitale cenſebatur eſſe, de Deo non rectè ſentire, ſiue de Religione nouos ritus afferre, quod & Iuſtinianus aduerſus Manichæos ſanxit lib. 10. & 12. C. hæret. & Manich. Proinde Athenienſes Diagoram Philoſophum repulerunt, quia ſcribere auſus fuerat, primùm ignorare ſe an Dij eſſent: deinde ſi ſint, quales ſint. Iidem Socratem damnarunt, quòd nouam Religionem introducere videbatur, qua de re videndus Valer. Max. lib. 1. cap. 1. & lex 12. tabularum erat, vt de ritibus patriis colerentur optimi; de quo cùm conſulerent Athenienſes Apollinem Pythium, quas potiſſimùm Religiones tenerent, Oraculum editum eſt, eas eſſe, quæ in more maiorum, teſte Cicer. 2. de legibus.

Teſtatur Plutarch. in inſtitutis Laconicis Terpandrum admodum vetuſtum citharædum, ac ſua ætate fidiſſonum principem, heroicorumque facinorum laudatorem mulctatum fuiſſe Ephori, citharamq; ei adeptam, in publico fuiſſe affixam, quòd vnam chordam ampliùs intendiſſet, vocis variandæ cauſa, ſed in cauſam eſſe videmus tot diſſonantium ſectarum, tot diſcrepantium hæreſum, quot impij nouatores quotidie pro libito veræ, antiquæque doctrinæ detrahunt, & addunt, quibus ſi publico iure, communique cõſenſu debito ſupplicio poſſet occurri, facili negotio ad tritum verumq; iter daretur regreſſus, vel illi ad ſanam doctrinam regrederentur, ſi Eccleſiæ catholicæ veros Patres interrogarent, ſi maiorum dictis ſtarent, debitamque fidem adhiberent. Videndus pro hac ſententia erit idem Plutar. l. de profectu morum, vbi admonet ſeruandos hominum animos, vel à prauis nouitatibus; ſic verò ſcripbit: Vnde Magiſtratus ille Athenienſis, cùm citharædus quidam præter quinque chordas duas denuò addidiſſet, illum ſimul, & chordas abiecerunt, ratiillud ipſum eſſe nouitatem ideoque vitandam. Quod ſi in cithara, ac muſica nouitas damnabatur, cùm ea magnum acceſſiſſe decorem comperiamus eidem muſicæ, quid dicendum erit de qualibet morum aut doctrinæ nouitate, quæ illius ſynceritatẽ euertit, & integritatem corrumpit? Vbi illud obſeruandum venit, citharã ſymbolum eſſe harmoniæ, quam virtutes faciunt, ſicut ſæpè notauit Diogenes, hæc igitur facilè obliteratur, ſi nouitas quælibet accedat. Et vt cumeodem Plutar. rem præſentem proſequamur, illud aduertit in vita optimi legiſlatoris Licurgi ad finem ipſum nullatenus in ſua ciuitate peregrinos admittere voluiſſe, quia neceſſe erat, aiebat ille, cum peregrinis corporibus etiam peregrinos ſermones ingredi: noui autem ſermones iudicia noua afferunt, è quibus neceſſe eſt perturbationes oriri plurimas. Nec minùs nouitates deteſtabatur Plato, cùm dialog. 7. de legib. præcipit ne pueris nouos adinuenire ludos liceat: nam viri, inquit, facti aſſueti nouationibus aliam vitam quærunt, & alia quæſita, alias leges cupiunt. Nouerat hoc Auguſtus Cæſar qui, vt refert Iuſtus Lipſius in ſua polit. lib. 4. cap. 9. dicebat: Poſitas ſemel leges conſtanter ſeruate, nec vllam earum immutate: nam quæ in ſuo ſtatu, eademque manent, & ſi deteriora ſint, vtiliora ſunt Reipublicæ his, quæ per innouationem, vel meliora inducuntur, &c. Si ergo meliora quia, noua ſunt, nocent, noua vtique, quæ nociua ſunt, & iniqua, execranda profectò cenſenda erunt, quia vltimum nocumentum ſecum afferre ſolent. Vnde Thucyd. lib. 3. hiſt. ait: Neque cognouerimus quòd multò melior ſit ſtatus ciuitatis, quæ licet deterioribus, firmis tamẽ legibus vtitur: quàm illius, quæ bonis quidem, ſed irritis. Et l. 52. Poſitas ſemel leges conſtanter ſeruate, nec vllam earũ immutate: nam quæ in ſuo ſtatu eadem manent, et ſi dete-

deteriora sint, tamen vtiliora sunt Reip. his quæ per innouationē, vel meliora inducūtur. & August. tom. 2. epistola 118. cap. 5. in medio. Faciat quisque quod in ea Ecclesia, ad quam venerit, inuenerit: non enim quicquam eorum contra fidem fit, aut contra mores, hinc, vel inde meliores. His enim causis, id est, aut propter fidem, aut propter mores, vel emendari oportet, quod perperam fiebat, vel institui, quod non fiebat. Ipsaque mutatio consuetudinis, etiam quæ adiuuat vtilitate, nouitate perturbat, &c. Et Cicer. 2. de Diuination. Maiorum instituta tueri, sacris, cæremonijsque retinendis, sapientis est. Sed quàm præclara illa Gratiani, Valentis, Theodosij Imperatorum constitutio, quæ extat lib. 1. Cap. de summa Trinit. Cunctos populos, quos Clementiæ nostræ regit imperium, in tali volumus Religione versari, quam Diuum Petrum Apostolum tradidisse Romanis Religio vsque adhuc ab ipso insinuata declarat. Optimum illud Mæcenatis ad Cæsarem August. Eos, qui in diuinis aliquid innouant, odio habe, & coerce; non Deorum solùm causa (quos tamen qui contemnit nec aliud fanè quicquam magni fecerit (sed quia quædam noua numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum. Vnde coniurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profectò minimè conducibiles Principatui. Vtinam in mente iugiter, & præ oculis haberemus illud Lactant. lib. 5 diuinarum institut. cap. 8. Ideò mala omnia rebus humanis quotidie ingrauescunt, quia Deus huius mundi effector, ac gubernator derelictus est, quia susceptæ sunt, contra quam fas est, impiæ Religiones.

Leuit. 19. n. 23. Ponderauit eleganter Iosephus lib. 4. antiquit. c. 8. ante med. præceptum illud Leuit. 19. vbi Deus iussit quod si plantæ ante quartum annum fructum proferrent, neque etiam Deo primitiæ inde offerrentur, neque domino inde liceret edere nec in proprium vsum conuertere: reddit verò rationē, quia intempestiuus est talis fructus: quod enim, ait, præmaturè à natura extorquetur eius vsus, nec Deo, nec domino vtilis est. pro qua re videndus est Greg. l. 8. moral. c. 5. vbi ponderat præcepta auferendi præputia lignis pomiferis quod habetur eodem loco citato Leuit. sic enim ait: Ligna pomifera sūt opera virtutibus fæcunda: præputia earum auferimus, cùm de ipsa inchoationis infirmitate suspecti, primordia nostrorum operum non approbamus, ne dū accepta laus suauiter carpitur, fructus operis intēpestiuè comedatur, &c. *Quarto igitur anno*, ait sacer textus, *omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis Domino*. Hebr. *Quarto anno omnis fructus sanctitas laudum erit Domino*. i. quarto anno fructus consecrabitur Domino in laudē eius vt videlicet offeratur sacerdotibus, sicut primitię, & decimę, & in eorum ius cedat: quarto ergo anno hosce fructus comedere poterant sacerdotes, nō laici. Quid ergo est quòd fructus, qui superioribus annis prohibiti erāt ad quartum aunum Deo, & sacerdotibus sacrati, & tantummodo dicati censentur? Rodulphus hoc ad infirmitatem in quadro repertam conuertit; tunc enim placita Deo sunt virtutum opera, cùm nouitatis imperfectionem amisere, & ad antiquam firmitatis speciem sunt transmissa. Cyrill. verò Alex. lib. 8. in Leuit. hoc ipsum deducit ad aduentum, & ætatem Christi, qui non venit soluere legem, sed adimplere, & vetera præcepta quoad figuras, & symbola antiquare: in veritate autem rata, & firma reddere, & ostendere connexionem inter vtrumque testamentum, ipsumque esse, qui in manibus prophetarum assimilatus fidelium suorum manus ad opus accingebat; non poterant autem non Deo placere eorum fructus, & opera, quæ in antiquitate fundata erant, & veteri doctrina confirmata. Sup. n. 24.

Sicut autem Christus Dominus suam doctrinam in antiquitate veteris legis fundauit, vt ostenderet id sibi maximè placere, quod antiquis ipsius præceptis, & iussionibus cohærebat; sic ex opposito, vti solet, diabolus nouitatum sectator, & affectator ostenditur, sicut notauit Ambros. ad illud Luc 4 quando diabolus Christo dixit: *Quid nobis & tibi Iesu Nazarene*? pōderat enim diabolū primū post Angelos venerabile Iesu nomen hominibus inculcasse, quia sēper aliquid noui sibi vsurpare intendit, qui nouitatū amicissimus est; ait ergo Amb. Nec quēquā mouere debet quod Iesu Nazar. nomē in lib. hoc diabolus dixisse Luc 4. n. 34.

dixisse primus inducitur: nec enim ab eo Christus nomen accepit, quod de cælo Angelus ad Virginem detulit: est enim huius impudentiæ, vt inter homines aliquid primus vsurpet, & ad homines quasi nouum deferat. Denique & in Genesi priùs Deum homini nuncupauit: sic enim habet: *Et dixit serpens mulieri: quid vtique dixit Deus, &c.* Cùm igitur nouitatum sit affectator diabolus, vel ex hoc capite fugiendæ essent nouitates quando talem autorem sortitæ sunt; vel iugiter saltem timendæ, & cauendæ, cùm ab illo promanauerint: armato enim hosti fides minimè adhibenda est, sicut veteres dixere Romani.

A B

Hoc videtur subodoratus Paulus, cùm profanas vocum nouitates vitandas esse admonet: nam sicut dixit Cœlestinus Papa in epistola ad Nestor. quæ habetur in Conc. Ephesin. c. 17. vbi affert dictum Pauli locū: Vocum nouitates ad impietatem faciunt, spinasque, & tribulos semper generant. & in epist. ad Clerum Constantinop. ibidem c. 18. ait: Palàm est eiusmodi sermonum nouitates non aliunde, quàm ab inanis gloriæ cupiditate proficisci: nam vbi primùm quidem acuti, perspicaces, prudentésque videri volunt, statim in id incumbunt, vt noui quidpiam commententur: quo hac nimirum ratione apud ineruditas simplicesque mentes momentaneam aliquam acuminis gloriolam consequantur, &c. Aliquando vocis nouitas venenum latens defert: talis fuit nouitas vocis excogitata ab Arrianis, cùm Filium Patri esse Omousion, id est, consubstantialem negantes adinuenerunt eum esse Patri Omoiousion, id est, similem in substantia. Similes sunt aliorum nouantium voces, de quibus Hieron. ad illud Amos 3. *Congregamini montes Samariæ*. Vidēda sunt quæ habet idem Hieron. scribens ad Pammach. & Oceanum. Cur post quadringentos annos docere nos niteris, quod antè nesciuimus? Vsque ad hunc enim diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit. multaque hac de re habet epist. ad Desideriū, & epist. ad Paulin. & in epist. ad Galat c. 1. ad illa verba, *Sunt aliqui, qui vos conturbant*. Et in eodem sensu Nazianz. ad Clidonium ait: Si ante hos triginta annos fides incepit, cùm

1. Tim. 6. n. 20.

C D E

quadringenti ferè sint anni, ex quo manifestatus est Christus, certè & Euangelium nostrum in tanto tempore fuit inane, inanis & fides nostra, &c. Et August. contra Cresconium lib. 2. c. 35. ita eum stringit: Ecclesiam perijsse dicitis: & vos vnde nati fueritis, ostendite. Sola igitur Euangelica doctrina per excellentiam vera, & antiqua dicitur, ad inuidiam falsæ, quæ noua appellatur. Et ad Optatum lib. de ratione animæ: Semper viris sanctis suspecta fuit nouitas, &c.

Est in hanc sententiam grauis ea responsio Diui Basilij, quę est apud Theod. lib. 4. suę historię cap. 17. & in historia tripartita lib. 7. cap. 36. Proditum igitur ibi est, Basilium Magnum sic respondisse Valentis Imperatoris Præfecto, qui ad eius corrumpendam integritatem, & fidem veneţat. Quę in Diuinis enutriti sunt eloquiis, corrumpere de Diuinis dogmatibus ne vnam syllabam patiuntur, sed pro iis, (si ita oportet) omne mortis genus amplectuntur, &c. Etenim si, vt Plato habet, quem refert Cicero lib. 2. de leg. metuenda est vehementer quæcunque, vel leuis mutatio: nam magnum momētum habet ad communem statum ciuium perturbandum. quanto magis cauenda est circa res fidei quęcunque nouitas, sed magis conseruanda illibata, & incorrupta, quæ iam à principio nobis tradita sunt à maioribus? Ideò & Hormisda Papa tom. 2. Concil. Nouitatem, inquit, in Ecclesia introducere, nec volumus, nec debemus. Videndus Bellarm. tom. 3. lib. 4. de Euch. c. 8. vbi ostendit conditionem hæresis esse nouitatem doctrinæ: & veritatis catholicæ antiquitatem. Similia habet tom. 2. lib. 3. de laicis c. 19. Et Ignatius in epistola ad Heronem admonet, nullatenus credendum ei, qui nouam docet doctrinam, etiamsi ieiunet, virginitatem seruet, & miracula videatur edere, & prophetare. Et Theophylus ad Hieronymum tom. 3. ait: Optamus, si fieri potest, in diebus nostris omnes nouitates sopire.

Videndus etiam Radulphus Decanus Tungrensis lib. de Canonum obseruantia tom. 6. Biblioth. vbi superiùs adductum locum Pauli sic explicat: *Profana nouitates*, hic accipiuntur noui cantus, nouæ historiæ, nouæ lectiones, vel orationes, & cætera huiusmodi

iusmodi noua, quæ Patres nostri non coluerunt, de quibus infra latiùs proponetur. Hæ profanæ vocum nouitates secundùm Apostolum, sunt deuitandæ: quia in rebus nouis constituendis, vt recedatur ab eo, quod diu æquum visum est, vt habetur l. in rebus. ff de constit. princ. nouitates enim sine causa inducendæ non sunt, quia mutationes sunt periculosæ, & reprehenduntur qui nouitates inducunt, 11. distinct. Quis nesciat. Et contra Ecclesię ritum præsumpta nouitas mater est temeritatis, soror superstitionis, & filia leuitatis, secundùm Bern. epist. 173. ad Canonicos Lugdunenses. Vnde August. & ponitur in epist. allegata. Ipsa quippe mutatio consuetudinis, etiam quæ vtilitate adiuuat, nouitate perturbat. Et Nicolaus papa inter extera sic scribit Hincmario Rhemēsi Archiepiscopo, & ponitur dist. 12. Ridiculum est, & satis abominabile dedecus, vt traditiones, quas antiquitus à patribus suscepimus, infringi patiamur. Et B. Maximus in quodam sermone de martyribus ait: Magni itaq; periculi res est, si post prophetarum oracula, post Apostolorum testimonia, post martyrum vulnera, veterem fidem, tanquam nouellam discutere præsumas. Et Zozimus papa Narbonensibus, & ponitur 25. q. 1. contra statuta patrum condendere aliquid, vel mutare, nec huius quidem sedis potest autoritas. Apud nos enim in conuulsis radicibus venit antiquitas, cui decreta patrum sanxerunt reuerentiam. Et B. Greg. Maurentio Magistro pro causa Theodori. Graue nimis est, inquit, contra veterum vsum sacerdotes sibi quicquam arripere: omnia, quæ vsus antiquitatis statuit, intemerata seruentur. Et Leo 4. scribit Iudici Sardiniæ. Nec mos, nec nouiter introducta consuetudo nostræ Ecclesiæ, nostris prædecessoribus fuit contra statuta canonum, noua, vel inusitata præsumere. Et August. 3. contra Iulianum Pelagianum c. 3. Mira sunt, quæ dicitis, noua sunt, falsa sunt. mira stupemus, noua cauemus, falsa conuincimus. Et in lib. quæst noui testam. q 43. ait: Nemo in hæresim irruit, nisi à nominum ratione discedens, & c. Similia habet trac. 27. in Ioan. & l. 1 contra Iulianum c. 2. & l. 2. c. 1. & lib. 10. de ciuit. c. 27. vbi eleganter ait: In rebus Religionis, & fidei non solùm id, quod rectum est, oportet sentire, sed etiā rectè loqui. Et Hieron. epist. ad Damas. ait: Non bonæ suspitionis est, cùm in eodem sensu verba dissentiunt. Plura qui velit adeat Bozium tom. 1 lib. 3. de sig. Eccl. c. 10. Vbi latissimè pariter, & doctissimè hac de re agit. Videndus item Canō de locis Theologicis l. 8. c. 4. concl. 3. Et Æneas Syluius de origine Boëmorum c. 27. vbi de Ioanne Hus refert, amicissimum nouitatum extitisse, à nouitate autē ad nō veritatē parū discriminis interesse.

Est optimus locus pro hac re ille Hiere. cùm ita ait: *O blitus est meus populus meus frustra libantes, & impingentes in vijs suis, & in semitis saeculi, vt ambularent per eas in itinere non trito.* quibus in verbis Deus conqueritur de Israelitico populo, quod nouitatem idololatriæ secutus sit, deuiando à Regio, & antiquo itinere: sic enim explicat Lyran. Vatabl. & Maldon. qui viam Regiam dicit mandatorum Dei. Vatabl. vero vias sæculi interpretatur antiquas, siue maiorum fidelium, & piorum. Etenim qui antiquorum non sequitur viam, & doctrinam, facilè in nouos incidit errores & vsque ad idololatriam prolabitur. at verò Epiphan. hæres. 59. ait: Est via Regia sancta Dei Ecclesia, & iter veritatis. Agite itaque serui Dei, Vos filij sanctæ Dei Ecclesiæ, qui certam regulam nouistis, & via veritatis inceditis, ne retrahamini vocibus, & vniuscuiusque confictæ professionis verbis: erroneæ enim sunt horum viæ, & accliuis collis, adulteræ ipsorum intelligentiæ, &c. Et Cyrill. lib. dialogi cum Hermia in initio ait: Nullus porro accipiat sermo eorum, qui linguę vitio nobis obstrepunt, dum aliena nos adoriuntur dogmatibus, & relicta via regia in alteram deflectuntur, prout sibi solis videtur, quem mētis morbū curatu difficillimū censuerim, &c.

Hiere. 18 n. 15

Numer. 21. misit Israel nuntios ad Sehon Regem Amorrhæorum, dicens: *Obsecro vt transire mihi liceat per terram tuam, via regia gradiemur donec transeamus terminos tuos.* Vbi Origen. citatus in Glossa ait: Via Regia illa est, quæ dixit: *Ego sum via, veritas, & vita.* hac via incedendum, nec in agrum, nec in vineam, id est, nec ad opera, nec ad sensus diabolicos, si volumus pacificè

Nu. 21. nu. 22.

Ioan. 14

cè transire per mundum, &c. Virorum itaque Israelitarum,& fidelium hæc certa vox est: Via regia gradiemur, & Patru m nostrorum recalcab mus iter, donec huius mundi terminos transeamus ad promissam vsque terram viuentium. Hebr. habetur: *Via Regis*, id est, Christi, illam scilicet quam ipse nobis aperuit, & de qua Paulus ait: *Habentes itaque fiduciam in introitum sanctorum, quam* Heb. 10 *initiauit nobis viam nouam, & viuëtem per velamen, id est, per carnem suam.* Hanc ille omnibus in cælum proficiscentibus aperuit, hac itur ad superos, & peruenitur ad astra, & ab illa deflectentes ad inferos descendunt. Rupert. verò ad citata verba ex lib. Numeror. lib. 2 cap. 8 post med ait: Per tritam gradiemur viam, id est, antiquam, & bene notam tenebimus doctrinam. Trita namque via est Euangelium, & trita fide Patriarcharum, trita testimoniis legis, & Prophetarum. Nihil ergo dicendo nouum, nihil docendo, quod non constat autoritate Scripturarum, &c. Videnda sunt quæ habet idē Tertull. 4 contra Marcion. cap. 4. vbi ita incipit: De titulo quoque funis ducendus est contentionis, pari hinc inde nisu fluctuant. Ego meum dico verum Euangelium, Marcion suum, quis inter nos determinabit, nisi tempor s ratio ei perscribens autoritatem, quod antiquius reperietur. & ei præiudicans vitiationem quod posteriùs reuincetur ?&c. quæ in eundem sententiam latè prosequitur: quam valida autem sit hæc Tertull ratio, ex eo conuincitur, quòd qui de alicuius rei possessione contendunt, cùm nulla certi ratio indagari, haberíve potest, qui quispiam illā proprio iure possideat, tunc ad vnum antiquitatis ius, ac vetustissimam perscriptionē recurrendum est, & inquirendum, quis illam priùs possederit: huic enim rem deberi leges præscribūt. l. 3. cod. de seruitut & aqua. l. si quis diuturno vsu ff. de acquirēda possessione, quo argumento olim quoque vsus est Irenæus lib. 3. cap. 4. cùm ait: Quid enim si cui de aliqua modica quæstione disceptatio esset, nónne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in quibus Apostoli conuersati sunt, & ab eis de præsenti quæstione sumere quod certum, & liquidum est? &c. Huius item argumenti efficacia August. prius Manichæorum hæresis sectator Catholicæ Religionis fidem veram esse sibi persuasit, sicut ipsemet testatur lib. de vtilit. cred. ad Honorat. Et sanè Christus Dominus hoc argumentum videtur approbasse Matth. in c. 11 nam cùm Ioannes Baptista ad eum per discipulos legationem mitteret rogans: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* id illi à Christo responsum nonuimus: *Euntes renuntiate Ioanni quæ audistis, & vidistis, cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, &c.* Planè aliena à Ioannis interrogatione hęc Christi responsio alicui posset videri, ea tamen quæsito abundè satisfacit: prouocat enim Ioannem ad oracula, quæ eadem illum facturum prædixerant, etenim Isai. 35. ea promiserat Messiam editurum, quæ facta refert Christus Dominus, qui proinde se ad Oracula examinandum præbet: non enim poterat non verus esse Pręceptor, cuius doctrina, cuius item opera cum prophetarum oraculis, & maiorum dictis sic cohærebant. Mat. 11 num. 3.

Sed traditæ hucusque doctrinę videtur obstare, quod nostræ fidei series in nouo continetur testamento, lexque noua dicitur, quam sectamur, & profitemur, & *Mandatū nouum* asserit Christus inculcare, cùm præcipuum charitatis præceptum tradit: quæ omnia cum antiquitate hucusque à nobis commendata videntur pugnare. Sed responsio est in promptu, quod lex noua, testamētumque nouum dicitur, non quia nuper inceperit, sed quoniam nouo, & singulari modo nobis fuit manifestatum, traditum, & apertum, vt scitè ostendit August. lib 2. contra duas epistolas Pelagianorū c. 4. & Chrysost. hom. 71 in Ioan. ad citata verba: *Mandatum nouum, &c.* Vnde August cont. Adimant. c 3. dixit: Nulla in Euangelica, & Apostolica doctrina reperiuntur, quāuis ardua, & diuina præcepta, & promissa, quæ illis etiam libris veteribus desint & Greg. hom. 6. in Ezec. ad med. ad illa verba: *Quasi rota in medio rotæ*: ait: Quid est hoc, quod cùm vna rota diceretur, paulò pòst adiūgitur: *Quasi rota in medio rota*, nisi quod in testam. vet. litera testamentū nouum latuit per allegoriā. Vnde & rota eadem, quę iuxta animalia apparuit, quatuor facies habere describitur, Ioan. 3. nu. 34.

quia

A quia sacra Scriptura per vtraque testamenta in quatuor partibus est distincta: vetus enim testamentum in lege, & Prophetis: nouũ verò in Euangeliis, atque Apostolorum actibus, & dictis: scimus autem quia vbi faciem intendimus, ibi quod necesse est videmus. Rota ergo quatuor habet facies, quia prius resecanda mala in populis vidit per legem, postmodum vidit per Prophetas: subtilius verò per Euangelium: ad extremum autem B per Apostolos. Videndus Tertullianus lib. de spectac. cap. 3. vbi ostendit Deum, dum Israelitas lata lege edocebat, nos iam in eis instruere: potestque ad hunc sensum deduci locus eiusdem Tertul. lib. de veland. virgin. c. 1. vbi ait: Dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem cognominauit. Si semper Christus, & prior omnibus æquè veritas sempiterna, & antiqua res. Viderint ergo quibus nouum est, quod sibi vetus est. C Hæreseis non tam nouitas, quàm veritas reuincit. Quodcumque aduersus veritatem sapit, hoc erit hæresis, etiam vetus consuetudo. Cæterùm suo vitio quis quid ignorat: quod autem ignoratur, fuit tam requirendum, quàm suscipiendum quod agnoscitur. Regula quidem fidei vna omnino est, sola immobilis, & irreformabilis credendi, vel vnicum Deum omnipotentem, mundi Conditorem, & Filium eius Iesum Christum natum ex Virgine Maria. D Hac lege fidei permanente cætera iam disciplinæ, & conuersationis admittunt nouitatem correctionis, operante scilicet & proficiente, vsque in finem gratia Dei. Quale est enim vt diabolo semper operante, & adiiciente quotidie ad iniquitatis ingenia, opus Dei aut cessauerit, aut proficere destiterit, cùm propterea Paracletum miserit Dominus, vt quoniam humana mediocritas omnia semel capere non poterat, E paulatim dirigeretur, & ordinaretur, & ad perfectum perduceretur disciplina. *Adhuc*, inquit, *multa habeo vobis dicere, sed nondũ potestis ea baiulare: cùm venerit ille Spiritus veritatis, deducet vos in omnem veritatem, & superuenientia renuntiabit vobis.* quæ est ergo Paracleti administratio, nisi hæc, quòd disciplina dirigitur, quod Scripturæ reuelantur, quòd intellectus reformatur, quòd ad meliora proficitur? Nihil sine ætate est, & omnia tẽpus expectant. Denique Eccles. 1. *Tempus*, inquit, *omni rei*: aspice ipsam creaturam paulatim ad fructum promoueri. Granum est primò, & de grano frutex oritur, de frutice arbuscula enititur: deinde rami, & frondes inualescunt, & totũ arboris nomen expanditur, inde germinis tumor, & flos de germine soluitur, & de flore fructus aperitur: isque rudis aliquandiu, & informis, paulatim ætatem suam dirigens eruditur in mansuetudinem saporis. Sic & iustitia, &c. Hinc est quod in cap. Non debet, de consanguinitate, & affinitate dicitur: Non debet reprehensibile iudicari, si secundùm varietatem temporum statuta quandoque variantur humana: præsertim cùm vrgens necessitas, vel euidens vtilitas id exposcit. Et Cornel. Tacitus lib. 3 Annalium, nec omnia apud priores meliora, &c. & lib. 11. Annal. Omnia, quæ nunc vetustissima creduntur, noua fuere: inueterascet hoc quoque, & quæ nunc exemplis tuemur, inter exempla erunt, &c. & sanè rectum propositum non infringit, qui illud in melius deducit, & conuertit, vt constat ex cap. 3. de iureiurando, & ex c. incomparabilis. 22. q. 4. ex Authent. de nuptiis §. 1. Col. lat. 4. l. non vnquam titul. de collat. bonorum Rebuff. repetit. Quod iussit n. 6. vers. intellige: illud tamen præ oculis habendum, quod in proposito dixit Cassiodor. lib. 3. epist. 17. non sit nouitas molesta, quæ proba est.

Prosecutus est hoc argumentum Anton. Marin. Orat. ad Patr. Concil. Trid. vbi ait: Nouè nobis plura innotescunt: non nouat profectus est, & illustratio doctrinæ est in nouo testamento, non permutatio nam rem aliquam proficere est in semetipsam amplificari, augeri, & illustrari: at permutari est ex alio in aliud transuerti. Crescit igitur, & multùm, vehementerque proficit per singulas ætates, ac sæculorum gradus Catholicæ Ecclesiæ scientia, & sapientia, quæ ideò aurora dicitur, quia in maiorem lucem, & splendorem euadit, imitaturque animarum Religio rationem corporum; hæc enim licet annorum processu numeros suos euoluant, & explicent, eadem tamen, quæ erant, permanent. Multùm interest inter pueritiæ florem, & senectutis maturitatem, sed iidem ipsi fiunt

fiunt senes, qui fuerant adolescentes: vt quamuis vnius eiusdemque hominis status, habitúsque mutetur, vna tamẽ nihilominus, eademque natura, vna, eademque persona sit. Parua lactentium membra, iuuenum eadem ipsa sunt, tamen quot paruulorũ artus, tot virorum: & si qua illa sunt, quæ æui maturioris ætate pariuntur, jam in seminis ratione proserta sunt, vt nihil nouum postea proferatur in senibus, quod non in pueris iam antè latitauerit. Vnde non dubium est esse legitimam, & rectam proficiendi regulam, hunc ratum, atque pulcherrimum crescendi ordinem, si eas semper in grandioribus partes, ac formas numerus detexat ætatis, quas in paruulis Creatoris sapientia præformauerat. Quòd si humana species in aliquam deinceps non sui generis vertatur effigiem, aut certè addatur quippiã membrorum numero, vel detrahatur: necesse est totum corpus, vel intercidat, vel prodigiosum fiat, vel certè debilitetur: item etiam nostræ Religionis dogmata sequantur has decet profectuum leges, vt annis scilicet consolidentur, dilatentur tempore, sublimentur ætate, incorrupta tamen, illibatáque permaneant, & vniuersis partium suarum mensuris, cunctísque quasi membris, ac sensibus propriis plena, atque perfecta sint, quod nihil præterea mutationis admittant, nulla proprietatis dispendia, nullam diffinitionis sustineant varietatem, &c. Videndus item pro hac re Antioch. Blondus in cap. 1. Apocal. q. 2. & præmitto quintò.

Et iuxta hæc, quæ ex citatis Autoribus adduximus, rectè intelligitur doctrina D. Th. 2. 2. q. 1. art. 7. & Mag. in 3. d. 25. cæterorumque scholasticorum, de q. a videndus Bonauent. eadem d. art. 2. q. 1. Scot. q. 1. & Dur. ibidem Ricard. art. 3. q. 2. vt recentiores omittam, qui asserunt actu fidei implicito omnia, quæ nunc creduntur fuisse semper in Ecclesia Dei credita: actu verò fidei explicito nõ eadẽ semper credita, sed progressu temporis alia fuisse patefacta, & credita à fidelibus. Quo etiã sensu dixit Deus Moysi: *Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Iacob, &c. Et nomen meum Adonai non indicaui illis*; hoc est, non impertiui illis claram notitiam simplicitatis, & vnitatis meæ, vt interpretatur D. Thom. 2. 2. q. 174. art. 6. Et eodem sensu Paulus dixit: *In aliis generationibus mysterium Christi non est agnitum, sicut nunc reuelatum est sanctis Apostolis, & Prophetis.* videndúsque erit Irenæus libr. 4. c. 13. & c. 47. vbi inde probat maiorẽ obedientiam, & perfectionem ab hominibus exigi in lege gratiæ, quàm in veteri, quia fides nunc est illustrior, & creuit quo ad explicitam cognitionem: sic enim habet: Quẽadmodum in nouo testamento ea, quæ est ad Deum fides hominum aucta est, additamentum accipiens Filium Dei, vt homo fieret Dei particeps: ita & diligentia conuersationis adaucta est, cùm non solùm à malis operibus abstineri iubemur, sed etiam ab ipsis malis cogitationibus, & otiosis dictionibus. Similia habet August. epist. 51.

Exod. 6 num. 3.

Ephes. 3 num. 8.

Neque verò creuit tantùm Catholica fides vsque ad Christi aduentum, sed adhuc illustratur, indiésque clarescit: vnde D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 10. ad 2. asserit in doctrina quidem Christi, & Apostolorum sufficienter contineri omnia quæ pertinent ad fidem, oportere tamen aliquando fidei veritates ab Ecclesia denuò magis explicari, & fidelibus proponi: ita tamen vt nouus non condatur, nec proponatur articulus fidei: quod latiùs prosequitur Thom. VVald. lib. 2. doctrin. fidei cap. 32. Canus lib. 2. de locis Theol. cap. 7. & lib. 4. cap. 4. Alphonsus à Castro in sua summa lib. 1. cap. 8. semperque præ oculis habendum id, quod docuit Hieronym. in illud Psalm. 86. *Dominus narrabit in Scripturis populorum, & Principum horum, qui fuerunt in ea.* vbi ait, proptereà prophetam vsurpasse verbum illum *Fuerunt*, quòd nihil tanquam de fide in Ecclesia habendum sit, quod Prophetæ, & Apostoli, qui fuerunt Ecclesiæ Principes, non tradiderunt: quod idem videre est apud Irenæ. l. 3. c. 2. & Cypr. in epist. ad Pomp. & alios sanctos Patres, quos refert VValdens. loco citato, optimusque est locus apud Euseb. Cæsar. l. 1. demonst. Euang. c. 6. vbi ait: testamenti noui notionem, & rationem rem esse antiquissimam, atque antiquiorem ipsa lege Mosaica, cùm Iob Euangelium ante Euangelium seruauerit, &c.

Facit etiam pro hac re id, quod Chrysost.

tom. 6. Orat de die Natali Christi post princ. A affert. Nã cũ dies Natalis Domini illis tẽporibus innotuerit per aliquos, qui ex occidẽte venerant, atque indicauerant, ait: Nondum decimus annus est, ex quo hic ipse dies manifestè nobis innotuit; attamẽ perinde ac si iam olim nobis traditus esset, ita opera vestra celebratus inclaruit. Quare non errauerit, qui eundẽ nouũ simul, & antiquum nuncupet: nouum quidẽ, quòd nunc demum exacta illius notitia ad nos peruenerit; antiquũ B verò, & vetustũ, quòd celeriter vetustioribus ætate velut suppar redditus sit, & ad eũdem cũ ipsis tẽporibus cõmensum euaserit, &c. Eodẽ etiã modo nos possumus doctrinã noui testamẽti veterẽ simul, & nouã dicere: veterẽ, quia iam olim tradita in radice, symbolo, & figura: nouam ratione manifestationis, & expressionis illustrationis, quã in aduentu Christi veri solis sortita est. Ideoque Chrys. ser. 2. de verbis Apost. *Habentes autem, &c.* post princ. ait: Vbi nunc sunt, qui C vetus testamentum criminantur, qui corpus Scripturæ dilacerant, qui aliũ nouo, aliũ veteri testamento Deum attribuunt? Audiant Paulum impia ora obturantem, impugnatrices Dei linguas cohibentem, ostendentem eundem esse spiritum tam noui, quàm veteris testamenti: nam & ipsa nomina magnam nobis testamentorum consonantiam significant. Nouum enim ad differentiam veteris dicitur, & vetus ad differentiam noui, sicut D & Paulus inquit; dicendo nouam, antiquauit illam priorẽ; nisi verò eiusdẽ essent Domini, neque hæc noua, neque illa vetus appellari posset. Itaq; hoc ipsum nominũ discrimen cognationem vtriusque indicat: & differẽtia hæc non est in eorum essentia, sed in mutatione tẽporum; solo enim tempore nouum à veteri distat. Cæterùm tẽporis differentia nullam domini, neque mutationem affert, neq; diminutionẽ: id quod & Christus E indicauit, dicens: *Propterea dico vobis, omnis Scriba eruditus in Regno cælorum similis est homini Patrifamilias, qui depromit de thesauro suo noua, & vetera.* Vides diuersas quidem possessiones, idem verò dominum? Quemadmodũ igitur ille potest depromere noua, & vetera, cùm sit vnus, & idem Paterfamilias: ita hic quoque nihil vetat eiusdem

Mat. 13 nu. 44.

esse Dei tum nouũ, tum vetus testamentum: hoc ipsum enim maximè indicat eius diuitias, & abundantiã, quod non solũ noua possideat, verũ etiã in veteribus abundantiam præ se ferat. Itaque differunt tantũ inter se testamenta, at non pugnant, neque sunt contraria: vetus enim ex nouo fit vetus, hoc autẽ non pugnæ est, neque contrarietatis, sed differentiæ tantummodo. Veteri lege iubẽte non occidere, hæc iubet ne irasci quidẽ; augetur prius mandatum, non affertur contrarium: illa enim fructum malitiæ resecat, videlicet cædem: hæc verò etiam radicem ipsam euellit, nimirũ iracundiam. Illa radicẽ tollit vitij, hæc fontem ipsum exsiccat, & cetera quæ in eandem sententiam prosequitur.

Constat igitur ex dictis, quomodo Religio, & fides Catholica eadem perseuerans quoad explicationem, & illustrationem multarum rerum, quæ implicitè iam credebantur, & continebantur in fidei articulis, augeatur; etenim prædicta manifestatio fit, prout temporis ratio postulare videtur, ideoque contra fidei antiquitatem non est cur inde quis Ecclesiam Dei impugnet, eique imposturam nouitatis exprobret, cum pura nouitas minimè sit ea, quæ antiquum, & solidum fundamentum in veteri Religione sortitur, quod optimè prosequitur Ber. de vita solit. ad frat. de monte Dei post princ. vbi eos alloquẽs ait: Implete gaudium non meum tantummodo, sed omnium diligentium nomen Dei, vt in varietate vestitus deaurati de auro sapientiæ Dei Reginæ assistentis à dextris sponsi, vestro studio, vestra instãtia, ad Dei gloriã, & magnam coronam vestrã, & gaudiũ omnium bonorum, hoc sanctæ nouitatis instauretur ornamentũ. Nouitatem verò dico propter linguas nequã (à quarum contradictione abscondat vos Deus in abscondito faciei suæ) hominum impiorum, qui cùm manifestum lumen veritatis obnubilare non queunt, de solo nouitatis nomine cauillantur, veteres ipsi, & in veteri mente nescientes noua meditari, vtres veteres non capientes vinum nouum: quod si eis infunderetur, rũperentur. Sed hæc nouitas non est nouella vanitas: res est enim anti-

antiquę Religionis perfectæ, fundatæ in Christi meritis; antiqua hęreditas Ecclesiæ Dei à tempore Prophetarum præmonstrata, iamq; nouæ gratiæ sole exorto, instau ata & innouata, ab ipso Domino familiarissime celebrata. Sileant ergo qui in tenebris de luce iudicantes, vos arguunt nouitatis ex abundantia malæ volũtatis ipsi potiùs arguẽdi vetustatis, & vanitatis, &c. Hinc est quod Ecclesia sponso suo ait: *In portis nostris omnia poma noua, & vetera dilecte mi seruaui tibi* Pagnin. legit. *Super hostiis nostris omnia dulcia.* Mõtanus verò trãsfert: *Delicata, noua, etiã vetera dilecte mi abscõdi, propriè, thesaurizaui tibi.* Septuaginta legunt, *nuces nouas super veteres*, qui locus ex mente triũ Patrum Græcorum apud Theod. & Aug. c. 16. quæst. in Matth. & Philo Carpat. intelligũt de enucleandis, & explicandis sententiis, quæ in veteri instrumẽto erãt implicitè, & virtualiter inclusæ, indiesque manifestãtur ministerio sacrorũ Interpretũ, & Doctorũ, & in portis Ecclesiæ, id est, palàm, promptè, & dilucidè proponuntur, vt cohærentia cernatur inter nuces veteres, & nouas.

Cant. 7 nu. 13.

Hoc etiã innotescet, si aduertamus sacram Scripturã esse auri, argentiq; fodinam, sicut prosequitur Chrysost. t. in 1. ad Cor. & h. 3. 13. 21 in Gen. & hom. 35. in Ioan. & in Isai. 6. Nyssen in frag. 1 ad Cor. 15. Gregor. Mag. 18. moral. c. 14 Vnde singulæ lineæ Scripturæ sacræ venæ pretiosæ sunt, & apiculi singuli thesauri, & tandẽ eloquia Domini argẽtum, fodinæ autẽ indies pariunt influxu cælesti pretiosos fœtus, quos obstetricum more nõ sine labore, & diligẽtia sacri Interpretes proferũt in lucẽ, prolatos excoquunt acri ingenij igne, & quasi aurificũ arte elaborant, & nouis sculpturis, & figmentis exornant, semper tamẽ superest locus ampliùs eruendi, cõflandi, elaborandi, cælãdi, nouique ex eo operis monilis, seu thoreumatis conficiendi, nouos deniq; orbes indies explicandi, ipsamque etiã Scripturã describitle visus est Possidon. apud Strab. 3. Geograph Si quis, inquit, regionẽ ipsam inspectet, cùm montes omnes omnesq; tumuli materię sunt monetæ, quã quædã fælicitatis abundãtia cum. dauit, effi. étis vbiq; perpetuò naturæ thesauros, & imperatoriæ cuiusdã maiestatis, nunquam deficiens ærarium esse dicat: nõ enim diues tantũmodo, sed vt diuitiæ sufficiens, & suggerẽs regio est, penesq; ipsos subterraneũ locũ, non inferos Pluto, id est, Dis ipse Opulentiæ Deus inhabitat. Sic ille. In hoc etiam sensu possumus explicare illud Leuit. *Comedetis veteres fruges vsque ad nouum annũ, donec noua nascantur, edetis vetera.* & c. 26. *Respiciam vos, & crescere faciã: multiplicabimini, & firmabo pactũ meũ vobiscũ: prime comedetis vetustissima veterũ, & vetera nouis superuenientibus proiicietis* quæ omnia in explicitam doctrinã traditam olim in cortice, & spicis literæ, in symbolis, ac figuris, & nouiter in plenitudine tẽporum enucleatam, & excussam maximè quadrãt: rectè enim Gregor. Magn. prologo in Cant. dixit: Messis vberrima est Scriptura sacra, & aurea cæsarie, & grano felicissimo prædiuitum spicarũ, hoc est, sententiarũ, quasi messores Doctores, at ij nõ tã omnium lectores in vbertate tãta, quin plurimę adhuc legẽdę spicæ effugiãt manus metentiũ, denique teste Hilario in Ps. 134. vberrimus est atque felicissimus ager sacra Scriptura, & campus varius odoriferis, saluberrimis pulcherrimisq; herbis, floribus, frugibus, fructibusq; admirabilis At vt nec in natura omnes adhuc flores, & fructus noti, explorati, perspectique sunt omnibus, sed Adamo tantũ, & Salomoni horũ sciẽtia in terra singulari beneficio à Deo collata: sic nec omnes Scripturæ diuitiæ, nõ omnes omnino, nõ omnibus exhaustę intelligẽtiæ, quarũ prolatione, & propagatione Ecclesia illustratur indies, ex aurora seu lucifero luna, ex luna sol, ex sole cęlestiũ syderũ acies ordinata Habuit vmbrã futurorũ bonorũ lex, fides imaginẽ, visionẽ, religio veritatẽ. *Merenulas quidẽ aureas*, siue *similitudines auri*, vt legũt Septuaginta, habuit synagoga: Ecclesia verũ aurũ depositis similitudinibus: nãque dicitur Prou 4. *quasi lux*, vel vt Hebr. habetur, *Sol splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem* Omnes omnis generis artes, & sciẽtię, imò & Theologia Scholastica, ac moralis illustrãtur indies, & nouæ veritates, quibus veteres illuminentur, effulgent studio, diligentia, lucubrationeque Doctorum, & sapientum, præcipuè verò dono diuino, & Spiritus

Leu. 25 nu. 22. Sup. 26. nu. 19.

Ruth 2.

Cant. 6 num. 9.

Hebr. 9.

Prou 4. nu. 18.

sancti illustratione, cui igitur non idem censendum de Fide, & Religione? Hac enim in re verum habet id, quod dixit Seneca, etsi de naturalibus veritatibus dixerit, verè tamen ad superna:uralia aptādum venit. Patet omnibus veritas, inquit ille epist. 39 nondum est occupata, multum ex illa etiam futuris relictum est. Quod etiam prosequitur August. epist 3. ad Volusien. Et Eccles. *Cum consummauerit homo, tunc incipiet, & cùm quieuerit, operabitur.* Pagnin. & Montan. *cùm cessauerit, tunc indigebit.* Etenim quando quis existimauerit nihil sibi acquirendum restare, tunc indigentiam propriam fatebitur, & plura agnoscenda sibi superesse inueniet.

Eccl. 18 num. 6.

Possemus item iis, qui viam obstruere volunt aperiendæ Veritatis, illud obijcere, quod Hieronymus dixit epist. ad Sophron. Peruersissimi homines cum semper nouas expetant voluptates, & gulæ eorum vicina maria non sufficiant, cur in solo studio Scripturarum veteri sapore contenti sunt. Vbi Maximus Doctor in eos inuehitur, qui ipsum carpere non cessabant, quod nouas adduceret versiones, & absconditos in Scriptura sensus erueret, dum impensiùs sacris literis incumbens insudabat, quasi hæc non continerentur in sacræ Scripturę thesauro, qui cùm fœcundissimus sit, multiplices prebet diuitias, multisque, ac variis modis inde Veritas depromitur ad animos fidelium ornandos, & ditandos.

Hoc etiam possumus deducere ad morum reformationem, dum multa in Ecclesia prohibentur, quæ olim licebant, vt videre est in communione infantium, & adultorum sub vtraque specie & multis aliis, quæ longum esset recensere: imò in abrogandis vsibus, qui potiùs abusi erant, qua de re eleganter Isidorus Pelus. lib. 2. epist. 46 inter alia ita habet: Illud ignorare videris improbam consuetudinem nouitate sola comprimi, atque extingui solere. Neque graue, ac sceleratum est aliquid innouare, cùm vtilitas nouitati adiuncta est: nec enim noxia, & vtilia vetusta e perdenduntur. Verum id explorandum est an in antiquioribus rebus vitium inueniatur, ac contra in recentioribus virtus reperiatur, &c. Et sanè in hoc sensu intelligenda est doctrina de obseruanda, & conseruanda antiquitate, vt, scilicet, antiquitas noxia, & mala non sit, tunc enim non antiquitas obseruanda est, & sed iniquitas sopienda, & cauenda est, & existimandum tempus, quod omnia aperire solet, veritatem etiam illustrasse, & docuisse, antiquum malum fugiendum, & veritate denuò lucente standum.

Tunc itaque quærenda, & amplectenda est maiorum doctrina antiquitate stabilita, & confirmata, quando de illius rectitudine nobis aperte constat, quando item perniciosa nouitas antiquam Religionem, & obseruationem iniquè aggreditur: & in dubiis rebus Diuina & antiqua Oracula cōsulenda sunt, illorumque expositiones quærendæ apud maiores, tum sapientia, tum sanctitate Patres, qui à Deo inspirati nobis veritatem dicent, mentemque Dei aperient: hoc enim vo'uit Moyses in præsenti: quando & suis, & nobis etiam satis accommodatè dixit: *Interroga Patrem tuum, &c.*

ANNOTAT. II.

Seniorum doctrina, & consilia inquirenda, & amplectenda.

QVoniam nomine Patrum, & maiorum, quos in præsenti Deus interrogandos præcipit, maiores etiam intelliguntur, sicuti in litera diximus; libuit hoc in loco prosequi, qua ratione id præcipiat & velit Deus, idque non aliunde factum esse putamus, quàm ex hoc, quod in senibus sapientia resideat & sana, ac vera consilia reperiantur. Etenim Deus, qui vniuersam fabulā humanā, hoc est, hominis vitam, in tres quasi actus diuisit: postremò, id est, senectuti prudentiā, & sapientiā reseruauit Vnde Philo apud Anton. Monach. in melissa p ser. 18 ait: Iuuenili vi æ succedit senilis ætas pręstātissima & sacratissima, cui quasi summo gubernatori Deus guberna-cula

cula in manus tradidit tanquam idoneo naucleero, qui possit rerum terrenarum gubernacula tenere; cùm enim Prouer. cap. 1. dicatur: *Intelligens gubernacula possidebit*, id est, prudens, & sapiens ali s gubernandis & administrandis præficietur, sicut Hugo, Lyra, & Dionys exponunt; est siquidem maxima similitudo magistratuum, & moderatorum rerum publicarum cum naucleris clauum vertentibus, sicut prosequitur Philo lib. decreat. principis, Chrysost hom. 6. ad popul. & in 2. de sacerdotio, Damasc. in hist or. de Barlaam, & Iosaphat c. 36 Dion. Nicænus Orat. 3. de Regno, Plato lib. 2. de legib Plutar. in memoralib. & Tullius lib. 4. rethor. ad Herenn. Iure, inquam, senibus veluti prudentioribus, & dignis gubernatoribus Deus rerum administrationes in manus tradidit, vnde & Christus Dominus Petro claues Regni cælorum, & præfecturam suæ Ecclesiæ largitus est, sicut aduertit Hieron. 1. contra Iouin dicens: Cur non Ioannes electus est virgo? ætati delatum est, quia Petrus senior erat ne adhuc adolescens, ac penè puer progressæ ætatis hominibus præferretur; sic ille ostendit dignum Ecclesiæ suæ gubernatorem quæsisse Christum Dominum, dum seniorem elegit; quò enim quisque senior, eò aptior administrandæ Reip. eò prudentior, & sapientior, tum quia ex Arist. lib. 7. polit. c. 7. cùm ad consulendum, & ferendum iudicium prudentia, & experientia necessaria sint, quæ longo temporis tractu acquiruntur: in senibus hæc reperiuntur. nam sicut dixit prudentissimus Oratorum Isocrates epist. 7. Diuturnus vsus, & ætas dexteritatem illis impertitur, vt profundiùs penetrent, & peruadant id quod magis deceat, & conducat. & Titus Liuius lib. 3. consilium ætate crescere ait: vnde teste Plut. in vita Lycurgi, Lacedæmoniorum Principi ex illius præscripto viginti octo seniores assistebant, quorum consilium appellarunt Senatum; senes insuper sibi ad consilium assumpsit Romulus, quos ob reuerentiam Patres, ob ætatem Senatores appellauit, vt videre est apud Liuium lib. 1. & Dionys. Halicarn. lib. 2 Ideoque securiùs, imò & in hac re securitas prouectiorem ætatem requirit, & veneratur, liberam vtique à passionibus, temperatamque

Prou. 1. n. 5.

A in affectibus, securam à fallaciis, qua de re consulendum erit cap. si officia, 59. dist. & cap. porro. 84 distinct. cap. 1. 12. q. 1. cap. consang. 35. q. 6. & Tiraquel. latissimè tract. de iure primogenit. in proœmio n. 89. Menochius lib. de præsumptionibus cap. 48. aptior insuper ad consilium, & Reip. administrationem, quia vegetior est intellectus, quando debiliores redduntur sensus, sicut prosequitur Cyrillus Alexan. in Ioelem n. 35. B & indicat Statius 3. Theb. Iam senior sed mente virens; & agnouit in Poliphemo quodam duce Apollonius lib. 1. argon. in quo iam sene si non vires, certè adhuc, inquit, manebat animus Martius. & Virgil. 9. Æneid.

——— Nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.

Et Prudent. lib. 2. contra Symmach.

Vltima consiliis melior, sed viribus ægra,
C *Corpore succumbit, mentem purgata senectus.*

Et Seneca epist. 26. in principio de se iam sene ita ait: Non sentio in animo ætatis iniuriam. Viget animus, & gaudet non multum sibi esse cum corpore, magnam sui oneris partem deposuit, exultat, & mihi facit controuersiam de senectute. Hunc ait esse florem suum, &c. Et in hoc sensu Ambros. lib. 2. de Abraham c. 2. dixit: Ille bene senescit, qui bene senserit, &c. intellectu s. & mente, D non sensu, & appetitu, qui bestiis communis est imprudentibus.

Videndus pro hac re Chrysost hom. 87. quæ est vlt in Ioann. ant med. cùm ponderat id, quod Christus Dominus dixit Petro Ioan 21. *Cùm esses iunior cingebas te, & ambulabas quò volebas; cùm autem senueris, alius cinget te, & ducet quo tu non vis.* Sic igitur habet Chrysost. Cur superioris vitæ meminit? Vt significet in rebus sæcularibus E iuuenem vtilem esse, senem inutilem; non ita in diuinis, sed cùm aduentata erit senectus, tunc fortior, inquit, eris, atque præstantior: nihil te ætas impediet, &c. tunc enim senes non proprio ducuntur appetitu, sensu, & voluptate, sed intellectu, ratione, & prudentia, quæ in eis residet, & regnat, imò & quæ eos re ia corona cingit, & coronat, iuxta illud, quod Salomon dixit: *Corona dignitatis senectus.*

Ioan. 21 n. 18.

Prou. 16. n. 31

tus. Hebr. *Canities*, quibus verbis veluti commentarius adhibendus est ille locus apud Philonem lib. de legat. ad Caium, vbi ita habet: Ætas ipsa senem quasi defunctum laboribus, & emeritum militem canis coronat: quid enim aliud canities nisi populeum aut floridum sertum? Notatu verò digna sunt verba illa, emeritum militem; designant enim iuge illud, & atrox bellum, in quo homo versatur, vel quod in homine exercetur inter virumque appetitum; emeritus igitur censetur miles, qui debellatis iam inferioribus desideriis, conculcatis motibus carnis, sopitis voluptatibus, bello functus ad præmia veluti candidatus triumphi canitie opertus accedit; huic enim ipsimet cani pro corona populea videntur concessi; nam & populi folia candore suo canitiem imitantur; populea verò corona militibus emeritis concedebatur, propterea quòd Herculem, quem ferunt deuictis, ac domatis monstris. s. leone Cathmeo, Caco, Lernæa Hydra, Cerbero, & Gerionibus, populeam coronam sibi imposuisse, imitabantur. Hinc ergo est, quod seni canities pro corona imponitur, cùm proprias deuicit concupiscentias, iram vtique in Leone, gulam in Cerbero, luxuriam in Lerna, superbiam in Gerionibus, auaritiam in Caco adumbratas. Et in hoc sensu dicta verba Salomonis exponit Elias Cretens. ad Orat. 19. Greg. Nazianz. vbi ait: Vt in certaminibus, qui coronam accepit, iam in tuto est; sic etiam senex tutò gloriatur, vt qui mutationem iam nō pertimescat. Similia habet Orat. 15. Qui ergo iam se præcingit, & accingit, vt non volita tantùm, & concupita, sed rationabilia meditetur, & peragat, hic sanè aptus est ad gubernacula possidenda, hic emeriti militis coronam accipit, imò ei corona regni iure imponitur.

Quoniam vero Philo ad citata verba Cantici candorem cum populea corona contulit, postulat præsens argumentum, vt eam etiam cum ex oliua constructo serto comparemus; vtramque enim coronam Græci albam appellarunt, teste Pausania, & oliuæ corona ex parte alba est, sicuti & populi folia; vnde maturior ætas grandæui, ac senioris

A hominis non solùm populea corona tanquam emeritum, & de se ipso triumphantem militem ornat, & cingit, sed canities ipsa veluti oleæ corona sapientia circundat, & condecorat. Vnde & Nazianz. Orat. de plaga grandinis ponderans dicta verba Salomonis, *Corona dignitatis senectus seu canities*, per coronam istam sapientiæ prærogatiuam intelligit, quæ senibus ad docendum, & consulendum dignitatem conciliat, & meritum ostentat; ac veluti Reges coronatos

B proponit, quibus nos subdere, & subijcere debeamus; vt illorum monitis pareamus, & consiliis stemus, iuxta id, quod in præsenti dicitur: *interroga Patrem tuum, & annuntiabit tibi; seniores tuos, & dicent tibi*; quibus verbis voluit Moyses inculcare, consulendos esse seniores, in quibus sapientia reperitur, sicut aduertit Vincentius Lirinens. in limine aurei libelli contra prophanas hæreticorum nouitates, & in Scriptura idem est senex ac doctus, & canities cum

C sapientia conuertitur, Leuit. 19. *Coram cano capite consurge* Chald. *Coram eo, qui doctus est in lege, consurge*. & in hoc sensu poeta Græcus dixit; quod nos Latinè: Opera sunt virorum, bella iuuenum, consilia senum. & Bern. lib. de ordine vitæ vt æqualium vius dulcior, ita senum tutior est, qui magisterio

Leuit. 19. n. 32

D quodam eductu vitæ colorant mores adolescentum & veluti mutice probitatis inficiūt, nempe si hi, qui sunt ignari locorum, cùm solertibus viarum iter adoriri gestiunt: quāto magis adolescentes cum senibus debent nouum iter sibi aggredi, quominus errare possint, & à vero tramite virtutis deflectere?

Nihil pulchrius quā eos, & magistros vitæ habere & testes; pulchra itaque copula adolescentium, & seniorum, alij solatio sunt, alij

E delectationi, alij honori. Legitur quod Barnabas Marcum assumpsit; Paulus Silam, & Thimotheum, vt seniores consilio præualerent, iuniores ministerio. Si animalia, & feræ, & aues, & apes, duces habēt, & principes suos sequuntur, quanto magis homines sine doctore, & rectore esse non possunt: Magnū huius vitæ solatium est, vt habeas cui pectus tuum aperias; cum quo arcana participes, cui

com-

committas secreta cordis tui? vt ames, & sequaris eum, qui tibi paterna pietate in tristibus compatiatur, in persecutionibus adhortetur, & in prosperis gratuletur, &c. Qui locus totidem verbis habetur apud Amb. lib. 1. offic. c. 43.

Suffragatur huic doctrinæ Hieron. epist. ad Nepotian. de vita clericorũ, vbi ait: Senectus eorum, qui adolescentiam suam honestis artibus instruxerunt, & in lege Domini meditati sunt die, ac nocte, ætate fit doctior, vsu tritior, processu temporis sapientior, & veterum studiorum dulcissimos fructus metit. Hos igitur ne comedat solus néve eis solus fruatur, adhibendi sunt ætate inferiores, qui sese senioribus committentes, & eorum consiliis accommodantes ruinam immaturioris ætatis facile declinare possint, & ad portum veræ sapientiæ securè appellere. Vnde Plato in Phædone, & in Thimæo præcipit iunioribus stare monitis seniorum. Et sanè quia Roboam seniorum consilia spreuit, & iuniorum monitis? stetit, Regnum amisit; stare enim nequit siue Regis thronus, siue Resp. familia, & domus, vbi senes nec interrogantur, nec sequuntur docentes: ideoque in circuitu diuinæ Sedis viginti quatuor sedilia conspiciuntur, & super thronos viginti quatuor seniores sedentes. vbi Perer. d. 8. decorem agnoscit, & magnificentiam in Dei throno ex senum istorum assessione, & circumsessione multoque maior agnoscenda erit in iis, qui senum consilio, autoritate, & prudentia indigent, qualis prorsus sunt omnium Regum throni, omnium Principum præfecturæ, omnium ducum administrationes. Mirè, inquit ille, facit ad reuerentiam, & decorem, & magnificentiam, atque maiestatem Dei sedentis in throno, istorum seniorum assessio, & circumsessio; legimus enim in sacris literis iussũ Dei non semel factum esse delectum seniorum ad populum gubernandum, erudiendumque & iudicandũ, consilioque dirigendum: his enim quatuor ritè perficiendis muneribus, regendi, docendi, iudicandi, dandique consilij, omnium maximè idonei, aptique sunt senes ob ætatis reuerentiam, ob iudicij maturitatem, ob grauitatem morum, ob multarum rerum humanarum experientiam, atque prudentiam, nec non ob perturbationum animi sedationem, mentisque tranquillitatem. Quo in loco alludit citatus Autor ad locum illum Numer. vbi diuinum Oraculum dixit: *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri: tradamque eis vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris.* Vbi vides senes vocari non qui longæuiores erant, sed qui prudentia, & consilio præstabant, sicut explicat Greg. 19. moral. c. 13. dicens: Quid aliud significat locus, quam quod senectus cordis requiratur, cùm tales iubentur eligi, qui senes esse sciantur. quibus suffragatur Cassian. collat. 2. de discret. cap. 13. vbi ita incipit: Sicut non sunt omnes iuuenes pari modo, vel feruentes spiritu, vel disciplinis, ac moribus optimis instituti: ita ne senes quidem cuncti vno modo, vel perfecti possunt, vel probatissimi reperiri; diuitiæ enim senum non sunt canitie capitis, sed industria iuuentutis, ac præteritorum laborum stipendijs metiendæ. Et idcircò non omnium seniorum, quorum capita canities tegit, quosque vitæ longæuitas sola commendat, nobis sunt imitanda vestigia, vel sectanda, seu traditiones, ac monita suscipienda, sed eorum, quos laudabiliter vitam suam ac probatissimè comperimus in iuuentute signasse, nec præsumptionibus propriis, sed maiorum traditionibus institutos; sunt enim nonnulli, quorum etiam, quod est lugubrius, maior pars sine dubio reperitur, qui ignauia senescentes autoritatem sibi non maturitate motum, sed annorum numerositate conquirunt. De quibus Menander: Canities temporis indicium, non sapientiæ. & Nazianzen. Non omnis senectus est fide dignum sapientiæ testimonium. Et Plautus: Non ætate, verùm ingenio adipiscitur sapientia. optimèque Ambrosius Orat. habita in obitu Imperat. Theodos. Ibi perfecta est ætas, vbi est perfecta virtus, &c. & in Resp. Persarum test. Xenophont. lib 1. Cyripæd. Qui inter perfectæ ætatis viros sine reprehensione segerebant, fiebant ex ordine seniorũ: verè namq; dixit Claud. Pan. Theod. nulla recipit pru-

Marginalia: 3. Reg. 12. n. 8. — Apoc. 4. n. 4. — Num. 11. n. 16 — A, B, C, D, E

prudentia metas. Hos in exemplum iunio-
ribus, non eorum vitæ probitas, nec vlla
propositi huius laudabilis, atque imitanda
distinctio, sed annositas sola prouexit. Quo-
rum canitiem callidissimus inimicus ad de-
ceptionem iuniorum in præiudicata autori-
tate proponens, etiam illos, qui ad vitam
perfectionis, vel suis, vel aliorum potuerunt
monitis incitari, subuertere, ac decipere ex-
emplis eorum fraudulenta subtilitate festi-
nat, &c. vbi affert impudentis senis exem-
plum, qui iuuenem ipsum pro consilio ad-
euntem in desperationem adduxit.

Facit item Ber. epist. 40. ad Marcellin. Ar-
chiep. post med. vbi ait: Meliores bonæ in-
dolis adolescentes inueteratis dierum ma-
lorum; puer centum annorum maledictus
est. Et est è regione senectus venerabilis, non
diuturna, neque numero annorum computa-
ta. Bonus puer Samuel, qui loquenti Deo
promptus aderat auditor, dicens: *Loquere
Domine, quia audit seruus tuus*: ac si dice-
1. Reg. 3 n. 10. ret: *paratus sum, & non sum turbatus, vt
custodiam mandata tua.* Bonus & Hiere-
Ps. 118. n. 6. mias, qui antè sanctificatus, quàm natus, cùm
se excusauit de pueritia, & nihilominus
Hiere. 1. n. 10 constitutus est super gentes, & super Re-
gna. Bonus quoque Daniel, cuius spiritum
Dan 13 n. 45. suscitauit Deus, vt conuinceret iniqua iudi-
cia. Sicubi huiusmodi puer senex promotus
inuenitur: opus Dei est, his, qui tales non
sunt, mirandum, non imitandum. Denique
Sap. 4. n. 19. *cani sunt sensus hominum, & ætas senectutis
vita immaculata, &c.* quæ verba desumpta
sunt ex Sap. 4. legit autem ea Hieron. in epist.
ad Paulin. de instit. Monach. *Cani hominis
prudentia eius.* & in illud Ioel. 1. *Audite hoc
senes*, legit: *Canities eius sapientia eius.* Simi-
liter etiam legit in cap. 8. Zachar. ibi. *Adhuc
habitabunt senes.* In his autem verbis defini-
tionem veræ senectutis à Salomone tradi
dixit Nazianz. Orat. in laudem Basilij: ille
namque verè senex dicendus est, qui sapiens
sit; & ad doctrinam, consiliumque idoneus,
optimeque in hanc sententiam dixit Seneca
lib. 1. de tranquillit. vitæ cap. 3. ante med.
Nihil turpius est quàm grandis natu senex,
qui nullum aliud habet argumentum, quo se
probet diu vixisse, præter ætatem. Sed tur-
pior adhuc senex erit de quo Nazianz. Orat.

A 3. Turpe est senescere ætatem, non senescere
lasciuiam, &c. Huiusmodi senes alloquens
Clem. Alexan. Orat. ad Gentes ait: Senectutem
saltem reueremini, cùm in vitæ sitis occasu,
resipiscite, moderatique, ac temperantes eua-
dite, vel in fine vitæ Deû agnoscite, vt vobis
vitæ finis suscipiat initium salutis. Fuistis
infantes; deinde pueri, deinde puberes, dein-
de viri, nunquam autem boni. Sic ille descri-
bit impios senes, vel potiùs grandæuos pue-
ros; de quibus videndus Plato in Thimæo.
B vel de anima, cùm refert Sacerdotem Ægy-
ptiorum dixisse Soloni eum consulenti: O
Solon vos Græci semper estis pueri, neque
quisquam è Græcia senex est. cur autem hoc
diceret, percontante Solone respondit: Quia
iuuenis semper vobis est animus. Hos simi-
les dixerim genti illi in India repertæ, quæ
teste Plinio lib. 7. cap. 2. in pueritia cano est
capillitio; nihil enim illi senectutis habent
C præter canitiem, & cùm puerilem animum,
& sensum habeant, externa tantùm canitie
exornantur; quibus etiam inculcari potest il-
lud Ouid. 1. Fastor.

Nequitia est, quæ te non sinit esse senem.

Et Seneca epist. 4. post princip. adhuc non
pueritia in nobis sed quod est grauius pueri-
litas remanet, & hoc quidem peius est quod
autoritatem habemus senum, vitia puero-
rum, nec puerorum tantùm, sed infantium.
D Huiusmodi autem senes fugiendi, & vitandi
sunt potiùs, quàm consulendi, aut interro-
gandi, quinimò eisdem præponendi sensati
iuuenes, de quibus Ambros. lib. 2 de Abra-
ham c. 2. Ille bene senescit, qui bene senserit.
& Nazianz. Orat. 20 loquens de Basilio Ma-
gno, ait: Quis prudentia perinde canus erat,
etiam ante canitiem? &c. Et Chrysost. in Psal.
50. agens de fratribus Dauidis, quibus ipse 1. Reg.
natu minimus prælatus est, & diuinitus crea- 16. n. 13
E tus in Regē ait: Non in differentia ætatis vir-
tus ac malitia cognoscitur, sed in differentia
mentis: quod si fueris sobrius, nihil tibi im-
matura nocebit ætas, etsi fueris negligens,
senectus tibi prodesse non potest, loculen-
tiusque hoc idem habet in cap. 3. Isaiæ.
Hinc est, quod Philo lib. de sacrificio Abelis,
& Cain. post princip. quærens cur Abel iu-
nior præpositus fuerit seniori fratri Caino Genes. 4
in sacro textu, cùm dicitur: *Fuit Abel pastor* n. 2.
ouium,

onium, Cain vero agricola; id propterea factum esse asserit, quod virtus, & perfectio in Abele reperta praestiterit Caini impietati. Cur, inquit, quamuis maiorem natu Cain dixerat, nunc transponit ordinem, iunioris prius mentionem faciens in ostendendo vitae proposito? Erat enim probabile, grandiorem prius aggressum agriculturam, ac tum demum iuniorem suscepisse curam pecorũ: at Moyses non verisimilia, credibiliaque, sed meram veritatem consectatur. Quae igitur est in praesenti quaestione veritas? Virtutem à vitio antiquitate quidem superari: viribus autem, ac dignitate praepollere: ergo quando de amborum natiuitate agitur, Cain procurrat prior: quando verò conferuntur, & examinantur vtriusque studia, Abel praecedat. Atque ita vitium iuxta temporis praerogatiuam fit antiquius: iuxta dignitatem verò, honorem, atque gloriam, virtus est potior: cuius rei legis-lator ipse testis fide dignus est; cùm enim induxisset Esau illum, cui nomen est ab imprudentia, antiquiorem, natu minori nomen habenti ab honesto exercitio tribuit praerogatiuam generis: at ille non priùs eum statuit accipere, quam sicut in certamine aduersarius deuictus manus porrigat, praemia, coronamque cedens ei, qui bellum sine induciis, caduceatoribusque gerit cum affectibus. Concessit enim, inquit, ius primogeniturae Iacobo, nimirum fassus quodque vim habent primatus, & virtutis sunt praemia, nullius mali sunt, sed amatoris sapientiae: sicut tibia, lyraque, & caetera instrumenta musica solius sunt musici, &c. quae prosequitur in eandem sententiam. Videndáque sunt quae habet libro de verbis: Resipuit Noe: ante med. vbi affert eandem similitudinem, quam loco citato adhibuit. Si habuerit, inquit, homo vxores duas, vnam dilectam, alteram odiosam, & pepererint dilecta, odiosaque, & fuerit filius odiosae primogenitus, volueritque substantiam inter filios suos diuidere: non poterit filium dilectae facere primogenitum, & praeferre filio odiosae, sed filium odiosae agnoscet primogenitum, dabitque ei de his, quae habuerit, cuncta duplicia. Iste est enim principium liberorum eius, & huic debetur primogenita. Obseruasti iam quòd dilectae filium nunquam seniorem vocat aut primogenitum: odiosae verò filium saepiùs. At qui prior ille natus, odiosae verò filius posterior, apparet in edicti principio: si pepererint, inquit, dilecta, odiosaque. Attamen prioris partus quanquam antiquior, à rectè iudicante iunior decernitur: posterioris verò filius, quamuis praerogatiua temporis careat, maiore, antiquioreque portione dignus habetur. Quamobrem? quoniam harum mulierum alteram dilectam voluptatis, alteram odiosam prudentiae significatiuam dicimus: illius enim consuetudinem vulgus eximiè diligit, escis, & veneficiis suis allicientem homines à die natali vsque ad senectutem vltimam: huius autem tetricos, verendosque mores odit miserrimè: sicut insipientes pueri parentum, altorumque suorum vtilia quidem, sed parum iucunda monita. Ambae in anima pariunt: altera studium voluptatis, virtutis altera. Sed voluptatis studium, partus imperfectus est & nunquam non puer modis omnibus, etiam si ad annosam aetatem perueniat: è diuerso virtutis amor ab incunabulis (iuxta prouerbium) in prudentiae senatum allegitur nunquam sensurus senium. Ideò diserte dictum est de virtutis vulgo exosae filio, quòd hic sit filiorum principium, quippe natu simul & principatu primus, cui ius primogenitorum debetur lege naturae, non iniquitate hominum: hanc igitur legem secutus propheta, quam pro scopo sibi proposuit, consequenter inducit Iacob minorem natu, quam Esau: quoniam imprudentia mox à prima aetate nobiscum coalescit, honestatis aemulatio serò nobis innascitur, quamuis suapte vi sit quam illa antiquior. Quapropter Esau fratri cedit iure primogenitorum, quod alter sibi libenter asserit vt debitum. Huc facit & quod filiis Ioseph accidit, si inspiciatur diligentiùs, quando numine correptus ille sapiens admotis ad se nõ directè manus imposuit in capita, sed decussatim, vt laeua tangeret eum, qui videbatur senior, iuniori verò dextram imponeret, &c. Gen. 48 n. 9. Nec omittenda, quae habet l. de plantat. Noe post med. vbi ait: Sunt homines cani qui non tam consenuerunt tempore, quam bonis

consiliis, &c. Et de Ioseph ait sacer textus: Gen. 37 n. 3. *Israel diligebat Ioseph super omnes filios, eo quod in senectute genuisset eum.* Hebr. *Eò quòd esset filius senectutis.* quorum verborum sensus est ex Theod. Iosepho, & Burgensi; præditus erat senili modestia, prudentia, & moribus. vnde Chald. vertit, *Quia filius sapiens erat*: quasi præuenerit senilis prudentia, & fecerit veram ætatis maturitatem, de qua Dauid dixit: Ps. 118. n. 147. *Praeueni in maturitate, seu anticipaui in maturitate.* super quæ verba sic ait Ambr. ser. 19. Percurrit ætatis maturitatem quisquis in adolescentia positus senilem grauitatem induit, & iuueniles annos veterana quadam continentia regit, fructuemque virentis corporis in cana morum maturitate componit. Nam quid potest habere laudis, si effætum corpus voluptatibus, & iam senectutis gelu frigidum, ad sera deuotionis officia, deposito iam segnior vigore conuertat? Non est corona, nisi vbi fuerit difficilioris lucta certaminis. In hora est ergo senex, si munia sobriæ maturitatis exerceat: ante horam præcurrens iuuenis, si senili pondere incentiua comprimat voluptatum, ac feruentes illecebras cupiditatis extinguat. Thrẽ. 3. n. 27. *Bonum est viro, qui graue portauit iugum à iuuentute: sedebit singulariter, & silebit, quia tulit iugum verbi.* Qui enim à iuuentute iugum portauerit, & habenis maturi moderaminis teneriora volẽs colla subdiderit, sedebit singulariter, remotus à strepitu interpellantium passionum, & quietus silebit, quia tulit iugum verbi, & captiuas sibi fecit omnes delicias iuuentutis.

Hæc est ratio cur Philo lib. de Abraham in fine rectè aduerterit Scripturam sacram senem appellasse Abrahamum, quia quamuis longæuiores habuerit maiores, nemo tamen fuit dignus hac appellatione, nisi ille, qui ætatem præuenit prudentia, & maturitate. Hunc virum, inquit ille, primum nominat seniorem, quamuis maiores eius triplo, & amplius longæuiores fuerint, quorum neminem legimus hac appellatione dignum habitum; & meritò: nam re vera senior non ex longitudine temporis, sed ex laudata vita spectatur. Siquidem qui multum ætatis in corpore vixerunt sine probitate, longæui pueri dicendi sunt, quia nunquam

A disciplinas attigerunt dignas canitie. Amator autem prudentiæ, sapientiæque iustè senior, siue primus vocari potest, &c.

Quando itaque Moyses docet adeundos maiores, & senes, eos vtique debemus intelligere, qui prudentia, & maturitate verè senili præditi sint, quod plerumq; in maturiori ætate reperiri solet: senescentibus enim cum ætate vitiis (sicut dixit Liuius l. 3. decad. 1.) maturescunt virtutes, & aptiora redduntur B consilia, postquam præ corporis senectute vitia vires amiserunt. Vnde Iob 12. n 12. *In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.* Et D. Hieron. in proœmio ad Amos ait: Senectus auget sapientiam, dat maturiora consilia; & frigescente corpore dormit cum perpetua virgine Sunamite. Sic Hieronymus. Et cùm duplex in vnoquoque nostrum reperiatur homo, de quo cum Paulo videndus Origenes in proœmio ad Cant. C Fieri vtique consueuit, vt vno deficiente, & intereunte, alius vegetior, & sapientior reddatur, aptior quidem ad ducatum, & ad consilium accommodatior.

Huiuscemodi igitur maiorum monita veluti Oracula consulenda docet noster textus: & cùm proximos humanis sensibus Elephantos dixerit Plinius lib. 8. cap. 1. eosdem gregatim semper incedere, agmenque ducere maximum natu testatur ibidem Plinius, D quem cæteri vt prudentiorem sequuntur ducem. quod hominibus inculcat Ambros. 1. officior. c. 43. vbi vult vt gressus & consilia seniorum sequamur. Quibus similia habet Bern. serm. 19. in Cant. in fine, & Hieron. in epist. ad Aug. quæ incipit: In ipso profectionis, &c. vbi ait: Memento Daretis, & Entelli, & vulgaris prouerbij, quòd bos lassus fortiùs figit pedem. Et in hoc sensu Basil. serm. de abdicat. rerum post med. ait: Iuue-E nis siue ætate, siue animo fueris, æqualium tuorum consuetudinem defugito, ab illisque te non secus atque ardentissima flamma procul abducito: quando illorum opera vsus aduersarius plerosque olim incendio dedit, & sempiterno igni cremandos addixit. & post multa: Difficilibus, inquit, ac morosis senibus aures libenter præbeto, qui prouerbiorum sententiis, adolescentes ad recta studia cohortantur, &c.

Si

Si verò petas adhuc, cur tam strictè præcipiat Moyses interrogare senes eorúmque doctrinam inquirere, & amplecti; præter ea quæ diximus, adhuc suppetit ea ratio, quòd mens hominis in senectute defæcatior, & purior, & à rebus materialibus abstractior, cælo vicinior redditur, vnde diuino instillante Numine, supernam haurit doctrinam, pluraque, & præclariora de Diuinis rebus mutuatur, mox ad eas profectura. Ideoque Gregor. lib. 4. dialog. ait: Anima quando appropinquat ad mortem, agnoscit aliqua futura subtilitate naturæ suæ. Gregorio suffragatur D. Thom. 2. 2. q. 172. art. 1. ad 1. dicens: Anima quando abstrahitur à corporalibus, aptior redditur ad percipiendum influxum spiritualium substantiarum, &c. Similia habet August. lib. 12. de Gen. ad lit. Videndaque erit explicatio Caiet. ad dictum locum D. Thom. Vnde sapientes, & sancti homines morti proximi nihil nisi plenum sententiarum grauitate edere solent, quod de Moyse notauit Iosephus 4. antiquit. c. 8. Et patet ex Deut. cap. 31. & 32. vbi diuiniùs, altiúsque locutus est Moyses, cùm præ foribus mortis esset, quàm vllo vitæ tempore fecerit: patet insuper in moribundo Iacob, quando abditissimas protulit prophetias: quod etiam aduertunt grauiores Patres in Christo Domino, qui pridie quàm pateretur sermonem eum Diuinum habuit, quem refert Ioan. à c. 13. Hoc etiam notauit Plato in Phædone seu de anima, cùm ait, Socratem in extrema ætate cygnea locutum fuisse voce, & prope diuina ore protulisse. Et Cic. in 1. de diuinatione ait: Appropinquante morte multò diuinior est natura. Similia habet Xenophon in suo Cyro l. 8. & Plato in apolog. Socratis.

Alia etiam est ratio consulendi senes, eorumque consilia amplexandi, quòd, s. cùm proximi morti sint, vera, & certa loquuntur; solent enim, qui se propinquos morti vident, liberè loqui & aperto ore profari, & nihil de vita, sed de veritate curare. quod acutè obseruauit Chrysost. hom. 51. in Ioan. post med. cùm aduertit quàm libera voce Christus Dominus Scribis & Pharisæis interrogantibus; *Vbi est Pater tuus?* Respondit: *Neque me scitis, neque Patrem meum.* Hoc igitur apertum & acre responsum ideò da- (Ioan. 8. n. 19.)

A tum asserit quòd mortem sibi proximam cerneret. Propterea, inquit, iam omnia apertius & audentiùs loquitur, quia iam Crux appropinquabat, &c. Qui ergo apertam & liberam veritatem, vt eam amplectatur, scire voluerit, qui sana consilia audire, qui veram, rectamque doctrinam discere, seniores adire debet, iuxta monitum Moysis in præsenti, dum ait: *Interroga Patrem tuum, &c.*

B

ANNOTAT. III.

Quomodo diuina beneficia memoria recolenda sint, & obseruanda.

C Quoniam maximè proprium est ingratitudinis, beneficiorum omnino obliuisci, sicut dixit Philo lib. de Ioseph ante med. videlicet de pincerna Pharaonis ad ministeriũ suũ restituto, qui *oblitus est interpretis sui Ioseph.* sic verò ait: Princeps pincernarum oblitus est eius, qui futura prædicendo præsentem eius calamitatem subleuarat, vel quia nemo ingratus beneficiorum meminit, vel quia Deo visum est iuuenem non humana, sed diuina ope ad felicitatem prouehi, &c. Imò maxima hæc est, ingratitudo, sicut rectè prosequitur Seneca lib. 3. de benef. c. 3. vbi ait: Prauitate naturæ hoc accidere (. s. ingratos esse) non negauerim: pluribus quia memoriam tempus interpositum subduxit. nam quæ recentia apud illos viguerunt, ea interiecto spatio abolescunt; de quibus mihi tecum fuisse disputationem scio, cùm tu illos non ingratos vocares. sed oblitos: tanquam ea res ingratum excuset, quæ fecit. An quia hoc accidit alicui non sit ingratus: cùm hoc non accidat nisi ingrato? Multa sunt genera ingratorũ, vt furũ, homicidarũ, quorum vna culpa est, cæterũ in partibus varietas magna. Ingratus est, qui beneficiũ accepisse se negat, quod accepit. Ingratus est qui dissimulat, ingratus qui nõ reddit: ingratissimus omnium qui oblitus est; illi enim si non soluunt, tamen debent: & extat apud illos vestigiũ certè meritorũ intra malã (Gen. 40. n. 23.) (D) (E)

conscientiam conclusorum. Et aliquando ad referendam gratiam conuerti ex aliqua causa possunt; si illos pudor admonuerit, si inuitauerit facilis occasio. Hic nunquam fieri gratus potest, cui totum beneficium elapsum est. Et vtrũ tu peiorem vocas, apud quẽ gratia beneficij intercidit, an apud quem etiã memoria? Vitiosi sunt oculi, qui lucem formidãt: cæci, qui non vident; & parentes suos non amare, impietas est: non agnoscere, insania. Quis tam ingratus est, quam qui quod in prima parte animi positum esse debuit, & semper occurrere, ita seposuit, & abiecit, vt in ignorantiam verteretur? Apparet illum nõ sæpè de reddẽdo cogitasse cui obrepsit obliuio. Et c. 2. Qui meminit, sine impendio gratus est: hoc quod non operã exigit, non opes non felicitatem qui non præstat, nullum habet quo lateat, patrocinium. Et in Prouerbijs ait: Simonides cùm interrogaretur quid inter homines facilè consenesceret, respondit; beneficium. Beneficij memoria breuissimã, at iniuriæ solet esse tenacissima. & Sophocles in Aiace: Qui autem obliuiscitur beneficiis affectus, nunquam vtique esse potest generosus vir. Qua in re notanda venit insania, imò & miseria humana nã vlciscẽdi mali memoria nequaquam intercidit, at reddendi gratiam pro beneficiis, facilè aboletur; illa verò non tam necessaria, ac vrgẽs est, ac ista. quod bene attigit Cicer. in Orat. ad Quirit. post reditum. vbi ait: Iniuriæ vlciscendę facilior ratio est, quàm beneficij remunerãdi, propterea quòd superiorem esse improbis minùs est negotij quam bonis exæquari; tum etiam nec tam necessarium quidem est malè meritis, quam optimè meritis referre quod debeas, odium vel precibus mitigari potest, vel temporibus Reip. communique vtilitate deponi, vel vetustate sedari. Bene meritos quin colas, nec exorari fas est, neque est excusatio difficultatis, neque æquum est tempore, & die memoriam beneficij desinere. Illud insuper notandum est, quod ij, qui in malis tantummodo Dei memores sunt, vt ab illo auxilium postulent, & pro remedio occurrant; In bonis, ac beneficiis acceptis nullatenus Dei Datoris recordantur, quod dixit Lactant. Firmian. l. 2. diuinar. instit. c. 1. Si qua grauis necessitas presserit, Dei recordantur, si belli cruor infremuerit, si nimborum pestifera vis incubuerit, si alimenta frugibus longa siccitas denegauerit, si tempestas, si grando ingruerit, ad Deum confugitur, à Deo petitur auxilium, Deus, vt subueniat, oratur; si quis in mari vento sæuiente iactatur, hunc inuocat. Nunquam igitur Dei meminerunt, nisi dum in malis sunt. Postquàm metus desijt, & pericula recesserunt, Deo, quem anteà in sua ipsa necessitate implorauerant, ne verbo quidem gratias agunt. Nam tunc Deus memoria maximè hominum elabitur, cùm beneficiis eius fruentes honorem dare Diuinæ intelligentiæ debent. Similia sunt, & præclara, quæ habet lib. 4. cap 2. Senarius prouerbialis apud Zenodorum dici solitus ingratus, qui simulatque leuatus est malis, desinit meminisse beneficiorum eius, cuius opera restitutus est, iuxta illud; Si dolet, meminit; si placet, obliuiscitur. Cùm contrà admoneat Prouerbium: Memineris accepti, dati obliuiscere. Pulchra sunt, quæ hac de re habet Saluian. proæmio in lib. ad Ecclesiam.

Præclara item sunt quæ in hanc sententiam habet Philo lib. de sacrif. Abel. & Cain. ant. med. vbi ingratorum gradus in hunc modum refert. In hac re alij per beneficiorum obliuionem gratiarum actione se priuant, qua nihil pretiosius: alij verò per nimiam arrogantiam se ipsos authores bonorum suorum existimant, non illum verum Authorem rerum omnium. Tertij leuiùs peccant, quàm proximi, grauiùs tamen, quàm primi. Hi sua bona referunt quidem ad Authorem Deum, sed aiunt se suo merito ea consequi. Esse enim se prudentes, fortes, temperantes, iustos, & ideò dignos censendos diuina gratia. Horum singulis resistit sacra Scriptura, ac primò illum, qui abolita memoria indulget obliuioni, his verbis alloquitur: Heus tu, caue ne edendo saturatus, & extructas pulchras ædes inhabitans, auctusq; gregibus pecorum, & armentis boũ, argentoq; & auro, ac cæteris bonis tibi affluẽtibus, exalteris corde, obliuiscarisq; domini Dei tui. Quãdo igitur non obliuisceris tu? Quãdo nõ obliuisceris tui ipsius. Memor enim propriæ cõditionis quã sis prorsus nihili, memineris & immensæ Dei præcellẽtię qua vnu-

quæ vniuersa supereminet. Illum verò, quo se ipsum causam bonorum suorum putat, sic castigat Scriptura: *Caue dicas*, inquit, *robur meum, aut fortitudo manus meæ parauit mihi hanc potentiam:* sed memor memineris Domini Dei tui, qui dedit tibi vires ad parandam potentiam. At ille seipsum dignũ credens accepto beneficio, patiatur se admoneri hoc Oraculo: Non propter iustitiam tuam, nec propter sanctitatem cordis tui intras in terram hanc, vt eam forte possideas: B sed primum propter iniquitatem harũ gentium, inferente iis Deo perniciem. Deinde vt confirmetur testamentũ illud, quod iurauit nostris Patribus. Testamentũ autem Dei figuratè dicuntur eius gratiæ. Nec est fas, vt ille quicquam imperfectum largiatur. Itaque integra, absolutaque sunt dona Ingeniti omnia. Integra autem in rebus virtus est, & huius actiones. Ergo si de medio sustulerimus obliuionem, ingratitudinem, amorem sui, & C horum matrem arrogantiam, non amplius cunctando amittemus germanum cultum Dei, sed præcurremus creaturas cæteras, & priusquam salutemus vllam rem mortalem, compellabimus Dominum, parati eius imperata exequi.

Videndus etiam in hanc sententiam August. Eugub. lib. de perenni philosophia statim in princip. vbi quæ fuerit ratio, cur homo creatus à Deo in eam deuenerit cæcita- D tem, vt creaturas adorauerit, quod totum in obliuiosam ingratitudinem reducit, dicēs: Hæc ita gesta sunt, quia per summam ingratitudinem oblitus est homo beneficiorum, quæ à Deo acceperat, &c. Quæ maior autem potest esse ingratitudo, quàm quod homo, qui inter beneficia Dei iugiter versatur, & nihil videt aut contrectat, quod donum Dei non sit, & etiam nolens in diuina beneficia incurrit, eorum omnino oblitus E ingratus existat ei, à quo illa accepit & in quo mouetur, viuit, & stat? In quam sententiam explicat Theodoret. in illud Psal. 4. *A*

Psal. 4. num. 8. *fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt*: vt sit dictum contra eos, qui in media affluentia bonorum sibi à Deo concessorum illius penitus obliuiscuntur: sic enim ingratitudini maximè appropinquant, dum memoriam Benefactoris amittunt, &

A illius ignorantia laborant. Quod si immemores beneficiorum, quæ ab hominibus accipiunt, humanæ ingratitudinis notam cum maximo dedecore incurrunt, magnumque merentur supplicium, multò magis abominandi sunt ij, qui diuina beneficia nec recolunt, nec eorum memorantur.

Aduertit Abulens. verba illa Exod. in cap. 1. *Surrexit Rex nouus super Ægyptum, qui ignorabat Ioseph:* quæ ille sic interpreta- Exod. 1. num. 8. tur: qui non recordabatur, vtrum Ioseph fecisset aliqua bona Ægyptiis, vel si recordabatur, non reputabat ei gratias referendum, vel posteritati suæ ob hoc benefaciendum. Pessimus Rex, & omni indignitate indignior, qui cùm quotidiana in se Ioseph beneficia experiretur, quintam partem prouentuũ Ægypti annuatim percipiens, quod dispositione prouida Ioseph redditibus Regis olim fuerat attributum, benefactorē Ioseph, quem ipsa beneficia necessariò demonstrabant, ingratæ mentis ægritudine tabefactus, nunquam in recordationem suam, saltem tenui rimula reducebat. Sic Abulensis ingratitudinem Regis improbat, dum præ manibus habens Ioseph beneficia, illorum immemor gentem Ioseph durè tractabat. Sed hinc longè grauiorem hominum ingratitudinem elicimus, cùm plura, & maiora beneficia, præ manibus, oculísque habeant, & tam benigni Largitoris obliti, ingratitudinis summę crimen incurrant, Deumque Benefactorem ignorent, nec intelligant, sicut ipse conqueritur Isaiæ 1. vbi Hieronymus ait, pro Deo loquens: Ego eos adoptaui in filios, & feci populum peculiarem, & partem meam, ac funiculum hæreditatis meæ, appellauique eos primogenitos. Illi autem nec hoc quidem fecerunt, quod bruta faciunt animantia, vt beneficiis vincerentur, & intelligerent Pastorem, ac Nutritium suum, &c. vbi non omittenda est expositio, quam adfert Pr. d in cap. 3. Ezech. ad prædicta verba Isaiæ: *Populus meus me non intellexit:* Isai. 1. num. 3. sic explicat: Non intellexit Israel meam linguam, sum illis barbarus, grauis linguæ, impolitus &c. In tantam enim dementiam, & ingratitudinem deuenit populus ille, vt neque etiã verba Dei, id est, beneficia ipsius agnouerit: sicut enim alibi diximus ex Philon.

lon. Hebræo: Quæcunque Deus loquitur, non tam sunt verba, quàm opera, ac beneficia: vnde & ingratus populus, dum sermonem Dei, illiusque verba, veluti barbara, ignotaque nescire dicitur: de illius beneficiis intelligendum est, quorum dum obliuiscitur, quibusque quatenus ingratus existit, ea meritò dicitur non intelligere. Hac igitur de causa Moyses inuectus in populum ingratissimum iubet memoriam refricari relatione tantorum beneficiorum qualia immediatè retulerat: fieri enim non poterat, vt si eorum reminisceretur, ingratus esset. Nam sicut dixit Virgil 4 Æneid.

Et bene apud memores veteris stat gratia facti.

Si verò ille, qui gratus est in quocunque etiam misero, & infelici statu, semper inuenit causas gratitudinis: grandes vtique, potiores, & illustriores inueniret populus, cui Deus tam præclara contulerat beneficia.

Acutè sanè expendit D. Basil. homil. in Martyr. Iulittam ant. med. nullum tam miserum, & infelicem esse in vita statum, quo adhuc alius miserior, & infelicior non inueniatur. Vnde & gratus animus ansam assumet Deo gratias referendi ex eo, quod illo saltem melior, & superior inueniatur; qui enim alium miseriorem sub se habet, miserrimus profectò non est: quia verò poterat esse, id dum contemplatur, gratias Deo agendi ansam arripit. Sic verò habet Basilius: Habet vniuscuiuslibet nostrûm vita, non pauca, nec indigna recognitione admodum iucunda, & contemplatione. Si tamen nonnunquam sustinuerimus id inspicere, quod infra nos est, atque ita ex comparatione ad id, quod deterius est, bonum, quod ipsi possidemus, quanti sit pretij admetiamur, & expendamus. Seruus es? habes te vnum deiectiorem: quòd vno superior es, ne esto ingratus: quòd neutiquam addictus es pistrino, quia nullæ tibi infliguntur plagæ. At ne huic quidem causæ defuerint referendæ gratiarum actionis; neque enim iniectæ sunt ei compedes, non vinculis adstrictus est ligno. Nec vincto desit causa reponendæ gratiæ sufficiens, vel quia finitur viuere, quòd datur solem contueri: respirare aërem: ob hæc gratias agit. Nullo tuo merito ple- A cteris? gaudium tibi ingerat futurorum spes. Iustóne es supplicio addictus? gratias itaque agito: quòd eorum, quæ ausu temerario designasti, hic luis pœnas. Sanè hunc in modū licuerit ei, qui gratus esse pergit, haud mediocrem gratiam pro præsentibus bonis benigno Largitori exsoluere, &c. quod si qui infimo penè loco subest, adhuc qui inferiorem aliquem in miseria contemplatur, debet gratias Deo referre: quanto magis gra- B tus debebat existere populus, qui dicebat: *Non est alia natio tam grandis, &c?* Etsi qui qui malis premitur, & pressuris constringitur, cessare nullatenus debet à gratiarum actione: quid non facere deberet gens, cui tot bona Deus contulerat, quando Pater erat, qui fecit, possedit, creauit, &c.

Notandum censeo quòd Deus, antequam nobis bona conferat, ad illa nos veluti præparat aduertentia, & consideratione. Daturus C olim Abrahæ terram Chanaan dixit illi: *Perambula terram in longitudine, & latitudine sua, quia tibi daturus sum eam.* vbi Gen. 13 nu. 17. Chrysostomus homil. 34. ait: Magna nostri omnium Domini, vt vincat beneficijs, liberalitas Sed cur proponitur ante possessioné? Credo equidem vt gratitudo præueniret acceptionem, & lubentiori animo Deus largiretur ei, quem tam gratum præuidebat. Sic D & Deut. 2. ait Moyses: *Dixit Dominus ad me; Ecce cœpi tibi tradere Sehon, & terram eius.* Deut. 2. nu. 31. Pagninus legit: Vide iam cœpi dare coram te Sehon. vbi Oleast. ait: Aduerte quæso verba, antequam donet, & in potestate sua Regem tradat, te oculos habere vult, & videre præcipit, vt antequam beneficium accipias, illud videas, neque sine oculis transeas, quod te Dominus voluit tam oculatè videre. Si ergo antequam Deus beneficia conferat, vult nos eadem videre, & con- E templari, quanto magis postquam contulerit, postulabit à nobis eorum memoriam, & gratitudinem? quam inculcare debent suis proceres, parentes, & magistri, quos hoc loco iubentur adire obliuiosi, immemores, ac ingrati Israelitæ. Vnde c. 3. citati Deut. Deut. 3. nu. 21. Moyses ad Iosue ait: *Oculi tui viderunt quæ fecit Dominus Deus noster duobus his Regibus, sic faciet omnibus regnis, ad quæ transiturus es.* Aduertit autem Oleast. ibi quòd debent

debent Prælati subditos suos admonere de magnis Dei operibus, & oculos eorum quasi aperire, ac corda excitare, vt ea aduertant. Hoc enim eorum munus esse colligitur ex nostro textu: quòd si illius obliuiscantur, ne è memoria Dei beneficia excidant, præcipitur eos interrogare. Sed hoc loco debemus cum nostra obliuione illam Dei recordationem conferre, cùm ait: *Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui.* Isa 45. nu. 15.

B Quia verò plerumque contingit, vt sibi debita arbitrentur homines beneficia, & propterea in eorum obliuionem facilè incurrant, retrouerti iubet hoc in loco ingratos Iudæos, & ad primordia recurrere suæ conditionis, quando, scilicet, Deus eos de nihilo condidit, & inter cæteras nationes veluti Pater elegit, quod illi inculcauit Diuinum Oraculum: *Scito ergo quod non propter iustitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem, cùm dura ceruicis sis populus.* Deut. 9 num 6 C Vbi notandum est singulare discrimen inter beneficia à Deo collata, atque illa, quæ à quocunque alio conferuntur: illa enim longè nobiliorem exigunt gratitudinem, indelebilem merentur memoriam, & inamissibilem recognitionem. Nam cætera beneficia à creaturis collata, vt plurimũ non tam ex amore, quàm ex liberalitatis fonte proueniunt. At D verò diuina proueniunt ex amore: qua de re videndus D. Thom 2. 2. quæst. 117. artic. 6. in corp. & ad 1. cùm ait: Porro liberalis homo, quia à liberalitate, quæ moderatur concupiscentiam terrenorum bonorum, ad ea largienda mouetur, quæ parui facit: eadem ratione sua illa largitur, & ei, quem diligit, & ei quem non diligit: at Deus cùm haud exinde ad conferenda beneficia moueatur quòd aliquo pacto afficiatur ad sua, E quódve sua pro nihilo habeat ex amore impellitur, & ex charitate dumtaxat, quæ in eius ardet pectore: Cùm autem beneficia expendi debeant secundùm charitatem maiorem, minorémve, & quo à maiori profiscíscuntur amore, meliori itidem gratitudine digna sunt, sanè quæ nobis à Deo exhibentur, arctiori vinculo constringunt, &

A deuinciunt, ne vnquã eorum subeat obliuio.

Vnde intelligetur cur diuina beneficia nomine misericordiæ in Sacra Scriptura nuncupentur, quia scilicet à benefica Dei misericordia, & charitate, potiùs quàm à nostro merito procedunt. Iacob ad Esau ait: *Suscipe benedictionem, quam attuli tibi, & quam donauit mihi Deus.* Gen. 33 nu. 11. In Græco, teste Agell in Psal 29. n. 12 *Quia misertus est mei Deus*, hoc est misericorditer mihi hæc tribuit, dictus potiùs benignitate, & amore suo erga me, quã meo alliciente merito. Hoc etiam obseruauit Caiet. ad illud Exodi. *Dominator Domine Deus misericors, & clemens, patiens, & multæ miserationis, & Verax* Exo. 34 num. 6. vbi ex Hebr legit. *Multus gratia, & veritatis*, explicãs verò ait: Manifestatur hac voce Deus non solùm largitor gratiarum, & soror veritatis, sed etiam quòd est multus tam magnitudine, quàm multitudine, tum ad concedendum gratis, & ad executionem pollicitandum, tum ad concedendum gratia (hoc est, beneficia quæ non meremur) & ad conferendum ea, quę veritas, hoc est, cõmensuratio rerum exigit, &c. Cùm ergo ea beneficia, quæ Deus confert, & præcipuè quę contulit illi populo, nullum supposuerint meritum, aut rationẽ ex parte Israelitarũ, sed à sola Dei beneuolentia, & misericordia promanarẽt, satis æquũ erat, vt illorum iugiter recordarentur, & illi grati existerent, quod vt meliùs facerent interrogare iubentur maiores, qui priora illis beneficia possent proponere agnoscenda: neque enim fieri posse videbatur, vt non incenderentur igne charitatis, à qua ea bona processerant, nec emollirẽtur, vt Deũ redamarent, à quo sic, nullo præuio merito, fuerant amati, & tot bonis affecti; neque incensam ad laudes Dei non proferrent linguam, quam sic inflammauerant tot bona proposita. Vtrũque enim solet esse propriũ in acceptis beneficiis, etiã in inimicis, quanto magis in iis, qui velut amici diligũtur, & vt filij tractãtur, sicut prosequitur Hiero ad Hedibiam c. 9 n. 1, Vbi afferens illa verba Pauli: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illũ, si sitit, potũ da illi, hoc enim faciẽs, carbones cõgeres super caput eius.* Rom. 12. n. 20 Ait ergo Hiero Neque verò hoc, quod dicitur, *Carbones cõgeres, &c.* in malam par-

tem

tem accipiendum eſt,ſed in bonum: quando enim inimicis noſtris præbemus beneficia, malitiam eorum noſtra bonitate ſuperamus, & emollimus duritiam, iratumque animum ad mollitiem, & beneuolentiam flectimus, atque ita congregamus carbones ſuper capi-
Pſ.119. num.4. ta eorum, de quibus ſcriptum eſt: *Sagitta potentis acuta cum carbonibus deſolatoriis.* vt quomodo de altari à Seraphim carbo ſublatus labia Prophetæ purgauit, &c Sic ille hunc locum interpretatur meliùs quàm Orig. Chryſoſt. ſerm. 22. Theodoret. & Eucher. in quæſtiun. noui Teſtamenti exponunt, vt carbones congerere, ſit inimicum reddere grauioris pœnæ reum, licet Eucher. præter dictam expoſitionem aliam afferat, nempe carbones ignis congeri ſuper caput inimici, eò dici, quia tali beneficio cor inimici emollitur, eumque pœnitet malum intuliſſe ei, à quo nunc cibatur, & ſubſidium recipit. Sic idem Hieron. lib. 1. contra Iouinian. Primaſius, & Anſelm. Anglus, Tolet. & Saa in Paulum: Sic Beda, Strabus, Anſelm. Laodunenſ. Dionyſ. Caiet. Arborenſ. Ianſen. Peltan. & Saa in cap. 25. Prouerb. Sic ferè Auguſt. 3. de doctrina Chriſtian c. 16. & ſerm. 68. de tempore, qui ardorem charitatis hos carbones eſſe intelligit. His igitur veluti ſagittis transfigitur, emollitur, liquefit, & accenditur cor, & veluti ignito calculo lingua purgatur, accenditur, & veluti carbunculis ditatur, vt non niſi gemmis, ſicut alij roſas, loquatur, eamque non niſi ad laudandum Deum exerat. Nam ſicut dixit Seneca 7. de benefic. cap. 31. in princip. Vincit malos pertinax bonitas, nec quiſquam tam duri, infeſtique aduerſus diligenda animi eſt, vt etiam vitiatus bonos non amet, quibus hoc quoque capit debere, quod impunè non ſoluit. Ad illa itaque cogitationes tuas flecte: Non eſt mihi relata gratia, quid faciam? quod Dij omnium rerum optimi Auctores, qui beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perſeuerant, &c. Quò ſcilicet, eos in meliorem mentem reducant, & emolliant. qua de re videndus Socrates apud Xenophontem lib. 2. de dictis Socratis: Et quod beneficiis emolliantur inimici, exempla ſunt: Saul à Dauide victus ad tempus 1.
1. Reg. 24 nu Reg. 24. & 26. Et ipſe Dauid, quem Abigail

A ſuperauit. 1. Reg. 25. & Ioram, dum Syros 18.&c. deuicit 4. Reg 6. 16.nu.

Si verò hoc in inimicis ſolent operari 21. beneficia, multò magis in amicis, & filiis di- 1.Reg. lectis, quales planè erant Iſraelitæ, qui tales 25.n.19 ſe debebant præbere Deo parenti, qualem 4. Reg. ipſum in ſe iam diu experti fuerant, qualem- 6.n.23. que ſe præbuit ſponſa Cant. 2. *Dilectus meus* Cant.2 *mihi, & ego illi*, vbi Bernar. ſer. 68. ad med. nu.16.
B Ille mihi, quia benignus, & miſericors eſt: ego illi, quia non ſum ingrata. Ille mihi gratiam ex gratia: ego illi gratiam pro gratia. Ille meæ liberationi, ego illius honori. Ille ſaluti meæ, ego illius voluntati. Ille mihi, & non alteri, quoniam vna ſum colũba eius. Ego illi, & non alteri, nec enim audio vocẽ alienorum, &c ſimilia habet ſer. 69. ant. fin. Vel ſenſus erit: Dilectus meus mihi, hoc eſt, nihil habeo quod ab ipſo non acceperim: ſic enim ſolet gratus animus Deo referre
C quicquid in ſe boni agnoſcit, ſicut expẽdit Chryſoſt. homil. prima in epiſt. ad Rom. poſt princip. ad illa verba Apoſtoli: *Per quem accepimus gratiam, & Apoſtolatum.* Vide, in- Rom. 1. num 5. quit Chryſoſt. famulum, modeſtum, gratumque animum, nihil ſuum ipſius eſſe vult, ſed omnia Domino accepta refert: atqui Spiritus id, quod diximus, donum eſt: Et ad illa verba, *Ad obediendum fidei*, ait: Non igitur Apoſtoli fuere, qui egregiè illa facinora præ-
D ſtitere, ſed gratia illos præueniens, &c.

Quandoquidem igitur & hæc eſt nota, & ſignũ grati animi, vt omnia accepta Deo referat per gratitudinem, nihilque boni in ſe habere confiteatur, & quia tam beneficus eſt Deus, vt nuſquam, & nunquam à conferendis bonis ceſſet, iuges illi debemus reddere gratias maximè cùm non poſſimus, perpetua etiam gratitudine, æquare gratiam acceptam: qua de re videndus Nyſſenus lib. de Orat. poſt princip. vbi ait: Cùm multa,
E ac varia à diuina gratia bona nobis obtigerint, vnum hoc ad retributionem eorum, quæ accepimus, habemus, vt per orationem pariter, & gratiarum actionem Benefactorem remuneremur. Exiſtimo igitur quod ſi, vel per totam vitam orando, atque gratias agendo, ſermocinationem cum Deo continuemus, tantùm ab ea, quàm fieri par eſſet, retributione abfuturi ſumus, quantùm ſi nec

& nec ab initio remunerari Benefactorem in animum induxissemus. In tres partes spatium temporis diuiditur, in præteritum, præsens, & futurum. In tribus his beneficium Domini deprehenditur. Si quod præsens est, consideraueris; per ipsum viuis. Si futurum, ille tibi earum rerum, quæ sunt in expectatione, spes est. Si præteritum, non esses, nisi prius ab illo factus esses. Id ipsum, quod natus es, ab illo beneficiũ accepisti. Ac postquam natus es, beneficio afficeris, dum per illum, & viuis, & moueris, vt inquit Apostolus. Rerum futurarum spes ab eodem beneficio pendet: Tu verò solius præsentis compos es. Itaque si vel per omne vsque tempus vitæ, gratias agere Deo non intermiseris, vix præsentis temporis gratiam explebis: quum interim nullam rationem excogitare possis, qua, vel futuri, vel præteriti temporis debita compenseтur Nos autẽ, qui tantum absumus à potestate debitæ gratiarum actionis, ne in eo quidem quod à nobis fieri potest, animi gratitudinem præstamus: non dico totum diem, sed ne exiguam quidem diei partem vacationi diuinæ tribuentes. Quis mihi terram substrauit? Quis peruiam solertia, atque industria naturam humidam fecit. Quis fixit mihi cælum tanquam cameram? Quis præfert mihi facem solis? Quis emittit fontes in conuallibus? Quis parauit amnibus alueos, per quos decurrant? Quis mihi brutorum animalium ministerium subiecit? Quis me, cùm puluis inanimus essem, vitæ pariter, & mentis participem fecit? Quis hoc lutum ad imaginem figuræ diuinæ formauit? Quis imaginem diuinam per peccatum in me confusam, ad pristinũ rursus decorem reduxit? Quis me pulsum paradiso, & ligno vitæ priuatum, & in barathrum materialis vitæ demersum ad primam trahit beatitudinem: *Non est, qui intelligat*, inquit Scriptura. Nam profectò si hæc perpenderemus, continentem, & assiduam per omne vitæ spatium, gratiarum actionem præstaremus. Nunc verò in id solum, quod materiale est, omnis propemodum humana inuigilat natura: huc intentum studium: in hoc occupata animi promptitudo, atque alacritas est: circa hæc, & memoria, & spes versatur. Peruigil, & insomnis ad plus habendi cupiditatem in omni negotio in quo commodum excogitari potest, humana natura est: siue de honore, & gloria, siue de copia pecuniarum agatur, siue ea res pertineat ad iræ morbum, in his omnibus ad commodum natura respicit. Verorum autem Dei bonorum nulla ratio habetur, neque apparentium neque promissorum, &c.

Act. 17. (margin, at "quam natus es")

Rom. 3. n. 11. (margin, at "primam trahit")

A B C D E (margin letters)

At verò quia ingratus populus, cùm se Deo talẽ exhibere teneretur, ea reddidit, quæ nec nominare fas erat, vnde illi dictum est; *Hæccinè reddis Domino?* Maiores conuenire præcipitur hoc in loco, vt ruborẽ suffusus ea reddere curet, quæ debet Solent enim beneficia relata rubore suffundere eos, qui eis debita gratitudine non respondent: Nam sicut dixit Comicus Terent in Andria de quodam, qui vetustatem amicitiæ inculcabat: Sed hoc mihi molestum est: nam isthæc commemoratio, quasi exprobratio est memoris beneficij: quod etiam lusit Martial. l. 5. Epigram.

Quæ mihi præstiteris, memini, semperque tenebo.
Cur igitur taceo? Posthume tu loqueris.
Incipio quoties alicui tua dona referre,
Protinus exclamat; dixerat ipse mihi.

Quod etiam prosequitur Philo l. de charitate, & videre est apud Theod. in c. 12. Hier. ad illa verba n. 13. *Confundemini à fructibus vestris propter iram furoris Domini.* vbi legit, *confundimini à gloria vestra, & ab opprobrio in conspectu Domini.* Septuaginta habent: *Confundimini à gloriatione vestra, ab opprobrio in cõspectu Domini.* Ait ergo Theo. Quę putatis illustrare vos, verbi gratia, opes & potentiam, vos pudore perfundent, dum causam apud Deum agetis; eius enim beneficia abundè experti, contraria illi rependitis &c. Nulla enim maior confusio & exprobratio contingere potest homini, quam si illi proponantur beneficia accepta quibus per gratitudinem minimè respondit: Summa verò erit exprobratio si ingratus existat, qui grates reddere debebat. Videndus in eandem sententiam Greg. 17. moral. c. 15. in fin. vbi ad illa verba Iob: *Cùm impleffet domos eorũ bonis*, aduertit propterea Deum domos malorum bonis implere in maiorem illorum confusionẽ & damnationem, dum tantis bonis

Hier. 12. n. 13 (margin)

Iob 22. n. 18. (margin)

nis ingrati per summam nequitiam persistunt. Sic ergo habet: Malorum domos Dominus bonis implet, quia etiam ingratis sua dona non denegat, vt aut benignitatem Conditoris erubescant, & ad bonitatem redeant, aut redire omnino contemnentes cum illis grauius puniatur; vnde hic & bonis Dei largioribus mala reddiderunt, vt duriora eos tunc supplicia puniant, quorum hic malitiā nec dona vicerunt. Sic Greg. & pro eadem re videndus Senec 7. de benef. c. 32. vbi ait: Ingratus est? non mihi fecit iniuriam, sed sibi. Ego beneficio meo, cum darē, vsus sum, nec ideò pigriùs dabo, sed diligentiùs, quod in hoc perdidi, ab aliis recipiam, sed huic ipsi beneficium dabo iterum, & tanquam bonus agricola cura, cultuque sterilitatem soli vindicam. Periit mihi beneficium, iste omnibus non est magni animi beneficium dare, & perdere; hoc est magni animi, perdere, & dare. Et in prouerbiis dixit idem Senec. Beneficium sæpè dare, docere est reddere.

Quia verò, & ingrati, vel aliquod malum causari solent in bonis, vel aliquod bonum defecisse, vtrique rei occurrit: Primum illud probat D. Hieron. proœmio in lib. 12. in Ezech. ad Eustochium, vbi ait: Huiuscemodi hominum esse commemoras, vt non tantam gratiam habeant pro his, quæ tribueris, quantum dolorem super his, quæ negaueris. Minore studio virtutes laudamus quàm vitia reprehendimus. Et quamuis pulchra sint corpora, vnius prauitate, ac deformitate membri insigniora fiunt. Similia habet Hildebert. Turonens. Archiep. tom 3. bibliot. epist. 35. vbi inter alia ait: Plerique mortalium ingrati sunt obsequis, & ne cultores suos remunerent offensos, conqueruntur. Et epist. 80. quæ est Narbodi Rhedonens. Episcop. Purgat se de obiecto crimine coram superiori Episcopo; quem sibi multis obsequiis & beneficiis promeruerat, & ab eo inauditus, fuerat condemnatus, & Episcopali munere depositus; ait ergo: Redeo ad culpam meam quam solam tibi sufficere credis, imò non credis; sed alios credere cupis, vt meritò videar tot laborum, quos pro te suscepi, mercede fraudatus, quæ si nulla est, debet sileri; si parua, debet ignosci; si magna, maiorum meritorum debet comparatione superari. Quibus in verbis & ingratorum ingenium proponit; & quæ illi opponunt, eleganter soluit, imò in eos retorquet, quod facit Moyses dum illis in memoriam reuocare iubet, quæ à Deo acceperant. Deut. 23. præcipit Deus: *Non abominaberis Ægyptium, quia aduena fuisti in terra eius.* Vbi vides rationem minimè abominandi esse vnam tantùm, quod eos susceperant, cùm plures suppeterent detestandi, quando sæpè afflixerant & in seruos conuerterant liberos Israelitas; ait ergo Oleast. ibi: Sunt multi, quibus si multa bona feceris, propter pauca mala in se collata, bona illa multa non referunt, quos locus iste subtiliter arguit, qui non abominari debent Ægyptium, licet multa mala illis intulerit, propter multa alia bona. Susceperant enim eos benignè, tempore famis pauerant, & in optimo terræ loco fecerant habitare. Deut. 23. n. 7.

Quòd si ob bona ipsis collata tenebantur obliuisci malorum, profectò ob sola, innumeraque bona tenebantur filij Israel minimè eorum obliuisci, imò ne tandem obliuiscerentur, iubentur interrogare testes eorum, nempe maiores, & qui recensere possent. Meminit Ioseph acceptorum ne malum Domino sic benefico redderet, dum impuræ Dominæ sollicitanti dixit: *Ecce dominus meus omnibus mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua, nec quicquam est, quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ vxor eius es: quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in dominum meum?* Ponderat autem eleganter D Greg. memoria beneficiorū acceptorum, mala repulisse; nullum siquidem efficacius reperitur medicamentum ad cauenda mala, quàm si ob oculos proponamus bona accepta. Sic verò ille habet 30. Moral. c. 18. Quisquis mundi huius successibus eleuatus tentari se sentit, Iosephi factum ad memoriam reuocet, *dominus meus omnibus mihi traditis, &c.* quibus verbis ostenditur, quia bona quæ à Domino assecutus fuerat, memoriæ intulit, vt malum quod se pulsabat, euinceret, & quia perceptæ gratiæ meminit, vim culpæ imminentis fregit. Cùm enim peccatum tentat in prosperis, hæc ipsa prospera sunt aculeo tentationis opponenda Gen. 39 n. 8.

nenda, vt eò erubescamus mala committere quò nos à Deo meminimus gratuitò bona percepisse, & si mala voluptas ex prosperitate nascitur, eiusdem prosperitas est consideratione ferenda: iram namque superni iudicis inextinguibiliter accendimus, si contra benignitatem illius etiam ex ipsa sua largitate pugnamus, &c. quia igitur bona, quæ à Deo acceperant Israelitæ, illis occasio fuerant delinquendi, & insurgendi in Dominum Largitorem, vt constat ex n. 15. *Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit*. Propterea, vt in officio contineat eos, iubet maiores interrogare de acceptis, ne veluti stultus, & insipiens populus ea reddant, quæ hucusque, sed memores tot bonorum, mala cauerent, & bona ac gratias, iugiter redderet.

Mirabitur iure quis, cùm viderit Danielem libero animo regi Nabuchodonosor largam illi mercedem pro interpretatione somnij pollicenti dicere: *Munera tua sint tibi, & dona domus tua alteri da Scripturam autem legam tibi Rex, & interpretationem eius ostendam tibi*. Dan. 5. n. 17. Posteà verò dum somnia exposuit, eadem dona recusata accepisse; sic enim dicitur n. 29. *Tunc iubente Rege indutus est Daniel purpura, & circumdata est torques aurea collo eius, & prædicatum est de eo, quod haberet potestatem tertius in regno* Quo in loco Hieron. duo obseruat elegantissimè, & Regem, etiam si infesta sibi, & mortem mox futuram erudierit, promissa concessisse, & Danielem in Dei gloriam, & veluti in memoriam concessi beneficij data sibi munera acceptasse. Ait ergo: Propterea dona dedisse arbitror, quia antè promiserat, & semper Regum fides sancta habita est: Danielem verò oblata priùs munera recusasse, ne eorum causa Scripturam interpretari videretur: Nunc verò adhibita iam interpretatione, sublataque suspicione ambitionis, & lucri, Regis beneficentia, & liberalitate moderatè vti, non tam priuata sua causa, qui in suis sordibus securiùs, quàm in purpura latere potuisset, hostiumque furorem declinare, sed Dei gloriam magis illustraret, & vt illa purpura, & ille aureus torques diuinæ sententiæ, explicatæq; ab eo Scripturæ testis esset, & dum se circumdatum torque videret, affectum

A pariter Dei beneficio, & reuelatione contemplaretur, proindeque memoriam tanti beneficij minimè poneret, cuius testes secum perpetuò gestabat.

Nisi fortè voluerit Moyses in hoc doctrinali carmine antiquorum beneficiorum memoriam refricare illius gentis, vt de acceptis gratias agentes vlteriorum deinceps beneficiorum capaces redderentur, sicut contingere consueuit iis qui pro acceptis

B gratias Deo referunt, quod nos latè prosecuti sumus Cant. Exod. 15. n. 1. annot. 3. Modoque satis mihi probat illud Psalm. *Memor fui operum Domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum*. Ps. 77. n. 11. Vbi Dauid videtur confiteri sibi denuò collata à Deo beneficia, eò quòd priorum memor, pro illis gratus Deo extiterit. Sic enim exponit Agell. dicens: Quotiescunque memorabo mirabilia tua, quæ ab initio fecisti,

C simul etiam prædicabo opera, ac facta ingentia, quæ facies: eo ipso, quòd celebro admirabilem potentiam tuam qua olim in populo tuo ab Ægyptiis liberando es vsus, simul opera insignia celebro, quæ editurus es, cùm ab hac qua nunc premimur seruitute liberabis. Solet enim Deus iis, qui memoria retinent priora beneficia, vt pro eis grati existant, noua denuò conferre; vsque adeò enim Deo placet, si memores simus eorum,

D quæ à Diuina liberalitate accepimus.

Est optimus locus hac de re apud August. lib. 50. homil. homil. 4. vbi inquirit, cur dicamus in Oratione Dominica quotidie: *Panem nostrum quotidianum da nobis*; cùm ea solum, quæ à Deo accepta habemus, nostra possimus appellare? At verò qui fieri potest, vt nostrum appellemus panem, quem nondum accepimus? Idque existimat gratitudini tribuendum, cuius proprium est, vt denuo mereatur id, quod nondum

E habet; imò tam certa sit de accipiendis, vt quasi de iam acceptis loquatur. Sic ergo habet Aug. Nostrum est, quod nobis donatur. Quomodo enim aliquid donas, nisi vt eius sit, cui donas: Aperta enim est illa confessio: *Nonne Deo subijcietur anima mea; ab ipso enim patientia mea?* Psal. 61 n. 7. Dicit nobis ipse; *In vestra patientia possidebitis animas vestras*. Luc 21 n. 19. Dicamus illi & nos, Patientia mea

ab ipsa est, tuum fecit donando; noli esse ingratus tibi assignando. Nónne in Oratione Dominica dicimus, & nostrum est, quod à Deo est? Quotidie dicimus, panem nostrum quotidianum. Iam dixisti, nostrum, & dicis, da nobis? Ecce nostrum, ecce donabis. Illo dante fit nostrum: si illo dante fit nostrum, nobis superbientibus fit alienum. Dicis, nostrum, & dicis, da nobis: quid ergo tibi assignas, quod non tibi ipse dedisti? *Quid enim habes, quod non accepisti?* Dicis nostrum, & da nobis: Agnosce Largitorem, confitere te accipere, vt libenter ille dignetur dare. Similia sunt, quæ habet Chrysost. hom. 27. in Genes. statim in princip. vbi ita ait: Discamus hodie quam beneuolus, & quam gratæ animæ fuerit Noe, & vnde ipse sibi multò vberiorem Dei erga se beneuolentiam elicuerit. Nam quando Deus talem aliquem videt, qui gratus est de prioribus, largiùs, & cumulatiùs sua dona in illum profundit. Demus igitur & nos operam, vt gratiarum actiones pro virili Domino offeramus, pro bonis, quæ ab eo pridem nobis præstita sunt, vt & maiora inde consequamur, & non obliuiscamur Dei beneficia in nos collata: sed semper ea in mente nostra versemus, vt ad continuam gratiarum actionem mentem nostram compellant, tametsi tot sint, vt mens nostra non sufficiat ad comprehendendam, & enumerandam magnam, quæ nobis contigit, illorum vbertatem. Quomodo enim quis cogitare sufficeret ea, quæ in nos iam sunt collata, quæ item promissa, quæ & quotidie conferuntur; sed quid dicam? Neque mens sufficit, neque sermo valet ea enumerare. Nam quantumuis dixero, multa plus prætereo. Quomodo enim humana lingua, quæ à Deo nobis facta, pertractari possent? Et licet tanta, ac talia sint, multò maiora, & ineffabiliora sunt beneficia, quæ in futuro sæculo per virtutum viam incedentibus, & hinc migrantibus, daturum se promisit. Quorum magnitudinem, vt paucis verbis nobis commendaret B. Paulus, inquit: *Quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, præparauit Deus ijs, qui diligunt se.* Vidisti dona excellentia? Vidisti beneficia illius omnem humanam cogitationem transcendentia? Dicit enim, in cor ho-

1. Cor. 4. n. 7.

1. Cor. 2. n. 9.

A minis non ascenderunt. Si igitur volumus illa animo reuoluere, & pro viribus nostris gratias agere, poterimus multò maiorem illius gratiam nobis conciliare, & ad virtutem magis idonei fieri. Memoria enim beneficiorum Dei sufficiens est, quæ ad virtutum labores nos adhortetur, & præparet, vt præsentia omnia despiciamus, & vt ei, qui tanta in nos beneficia contulit, adhæreamus, amorem in illum singulis diebus augeri declarantes. Hinc enim beatus iste tantam Dei gratiam sibi conciliauit, quia de prioribus valdè gratus fuit. Sic ille describit quantam apud eum promereatur gratiam ea anima, quæ memor acceptorum, pro eis gratiam agit Benefactori. Quod etiam prosequitur Bern. serm. 51 in Cant. post med. *Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Non ait, amplexatur, sed, amplexabitur, vt noueris prioris gratiæ adeò non ingratam, vt secundam gratiarum actionem præuenerit. Disce in referendo gratiam non esse tardus, aut segnis, disce ad singula dona gratias agere: Diligenter, inquit, considera, quæ tibi apponuntur, vt nulla videlicet Dei debita gratiarum actione frustrentur, non grandia, non mediocria, non pusilla. Denique iubemur colligere fragmenta, ne pereant, id est, nec minima beneficia obliuisci. Nunquid non perit, quod donatur ingrato? Ingratitudo inimica est animæ, exinanitio meritorum, virtutum dispersio, beneficiorum perditio. Propter hoc sponsa mox, vt gratiam de læua sensit, gratias agit, non expectans plenitudinem, quæ in dextera est. Neque enim vbi memorata est, læuam iam esse sub capite suo, etiam sequuta est, à dextera se similiter amplexatam, sed amplexabitur me, inquit, &c.

B

C

Ioan 6. n. 12.

D

Facit in eandem sententiam Chrysost. homil. 5. de pænitent. vbi versat locum illum ex Psal. *Peccatum meum contra me est semper.* Vult enim propterea Regium Vatem præ oculis peccatum iam dimissum habere, diuinam Benignitatem, & Indulgentiam perpetuò recolere, & gratiæ sibi collatæ reminisci, vt hac memoria, & recordatione gratitudinem suam præstando, aliam denuò, qua in posterum peccata cauere, & vitare posset, mereretur. Quippe cùm certum sit, gratum,

E

Ps. 50. n. 5.

gratum animum, dum de priori beneficio gratias agit, illiusque memor existit, vlteriora beneficia à Deo accipere, quod omnes peccatores recolere debent, dum remissionis gratiam à Deo consequuntur, vt in ea permaneant, neque iterum corruant. Sic verò habet Chrysost. Decet nos purgatos à peccatis eadem ante oculos habere peccata: pro tuæ animæ stabilitate, & salute habe antè oculos peccatum. Etenim præcedentium memoria, futurorum continentia fiat, &c. Quòd si apud homines, qui gratiam reddit, aliam denuò consequitur, multò magis à Domino accipiet vberiora beneficia, qui priorum memor, eis gratus extiterit. Hinc est quod Seneca in prouerbiis dixit: Beneficia plura accipit, qui scit reddere; posset vtique è contrario dicere, beneficia amittit, qui non vult, aut nescit reddere; sed id dixit August. ser. 29. de verbis Apostoli ad princip. Vide, inquit, charissimi, vnde Domino Deo gratias agatis, ne in aliquo dono eius ingrati maneatis, & propter hoc, quod ingrati estis, quod accepistis, perdatis. Cùm ergo tantum malum sit ingrata obliuio beneficiorum, summumque cumulum ingratitudinis attingat, mala pro bonis reddere, qualia profectò reddiderat Israelitica gens Deo Creatori, Parenti, Benefactori, & Redemptori suo, quo in meliorem frugem rediret, & sanam mentem reassumeret, memorque redderetur tantorum beneficiorum, quibus à Deo affecta fuerat, vt pro illis debitas referret gratias, meritò Moyses in præsenti maiores adire iubet, & antiquos interrogare, qui referre possent accepta beneficia, & patrata mirabilia, vt pro eis gratias agendo, alia denuò mererentur accipere.

TEXTVS.

Quando diuidebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum, iuxta numerum filiorum Israel. Num. 8

EXPOSITIO LITERALIS.

Prosequitur Moyses id, quod proposuerat num. 6. quòd, scilicet, Deus possederat populum illum, suumque in tantùm fecerat, vt pater illius diceretur, ad quod sciendum iusserat adire, & interrogare maiores. Quod nullo medio meliùs probare potuit, quàm si ostenderet Deum admodum sollicitum de habitatione illius gentis; hoc enim maximè angit, & torquet parentum mentem & viscera, quænam, scilicet, bona, quas ad incolendum terras, & ad habitandum domos, eis possint impertiri. Hoc igitur visitur in Deo Parente, qui multò antequam gens Hebræa prodiret, de incolenda terra optima, de acquirendis possessionibus, de possidendis bonis accuratè admodum, nimisque sollicitus sigillatim prouidit. Insuper ostendit hoc in loco sacer Auctor id, quod superiori versu dixerat, interrogandos, scilicet, maiores, & consulendos antiquiores qui posteris enarrare possent antiqua beneficia collata in eum populum, & plusquàm veterem beneuolentiam, qua Deus eos fuerat prosequutus à prima gentium dispersione. Hoc enim maximè testabatur Diuinam dilectionem, & redarguebat, ac conuincebat illius gentis ingratitudinem, quæ pro tam antiquis beneficiis nouo ingratitudinis genere talia Domino reddebat. Etenim cùm Deus superbè ædificantium linguam confu-

dit, ne non audiret vnusquisque vocem proximi sui, atque ex illo loco, vbi moliebantur, & extruebant machinam ædificij, eos diuisit in vniuersas terras, sicut dicitur Gen. 11. Iam tunc decreuit, & prædestinauit terram Chanaan, quia optima erat, vt posteà latiùs dicemus, dandam filiis Israel.

Gen 11 num. 7.

Quando igitur diuidebat Altissimus gentes, Pagn. n. ex Hebræo: *Quando hæreditare fecit Excelsus gentes*, quod Caietan. explicat. Tanquam iure hæreditario quælibet gens terram accepit vt suam, quam occupauit in principio diuisionis terræ. Procop. & Lyran. Quando Deus in Babel diuisit, & dispersit gentes, tot constituit gentes, quot erant personæ in populo Israel, quæ cum Iacobo ingressæ sunt Ægyptum. Ita etiam Lyran Iansen. & Abulens. Videntur autem hi Auctores Hebræorum sequi sententiam, qui putant in diuisione linguarum, & dispersione gentium apud turrim Babel septuaginta fuisse linguas, æquè ac gentes diuisas. Insuper, & quot fuerunt filij, seu animæ domus Iacob, quæ ingressæ sunt in Ægyptum. Insuper D. Augus. Hieron. Prosper. Epiphan. numerant 72. gentes, & linguas, in quas diuisi sunt homines in dicta dispersione. Cæterùm non fuisse 70. sed pauciores ostendit Cornel. à Lapide in cap 10. Genes n. 32. & quem ibi citat Perer disp. 15. & 16. *Quando separabat filios Adam*. non immediatos Adami filios intelligit, nec de diuisione ante diluuium sermo est, sed Adam commune nomen est apud Hebræos, sicut apud nos, homo Vnde Rupert. hoc in loco: Filios Adam, id est, imitatores superbiæ Adam. Hinc iam constat quantum dilexerit Deus Israelitas vt ipsorum maiores non punierit diuisione linguarum, sed potiùs conseruauerit in ea lingua, in qua vsque ad illud tempus loquebantur, & colonos miserit ad eam terram, quam habitaturi erant posteà: donec ipsi ad eam possidendam accederent.

Gen. 46 num. 27.

Statuit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel, seu vt alij legunt, *pro numero filiorum Israel*, id est, secundùm multitudinem filiorum Israel, quam futuram nouerat. Sensus est: *Quando Deus diuisit gētes, statuit terminos regionum, & terrarum eis*, idque ad hoc, vt scilicet tantum terræ

A spatium filiis Israel, necdum natis, sed nasci- turis ad habitandum secerneret, & eximeret, quantum nouerat ad numerum eorum, atque commodā singulorū habitationem requiri, & sufficere. Itaque ex tunc Deus terrā Chanaan designauit, & determinauit, ne ab aliis occuparetur, quàm à Chananæis, qui delendi, & expellendi erant ab Hebræis, vt eam ipsis prædestinatam à Deo incolerent. Significatur per hoc, ait Caiet. magna Dei cura, &

B singularis prouidendi modus Israelitis de terra propria. Nam hinc habetur inprimis, quod ex quo Deus diuisit terram, decreuit locum terræ proprium filiis Israel. Habetur secundò, quòd singulari quodā modo Deus decreuit locum proprium filiis Israel: nam aliis gentibus diuisit terram per familias, vnaquæque enim familia appropriauit sibi aliquam partem terræ, & propagando filios extendit habitationem. Filiis autem Israel

C non sic dedit terram propriam, nec reseruauit eis aliquam partem terræ inhabitatam, & incultam: sed decreuit eis terram Chanaan, statuendo terminos locorum, & temporum, infra quos populi alij habitarent terrā illam, ita vt filij Israel habitaturi essent terram habitatam, & cultā. Habetur tertiò, quòd modus ille singularis prouidendi filiis Israel consistit in constitutione terminorum, lo-

D corum, & temporum relatione ad modum filiorum Israel, hoc est, relatione ad tempus, quo filij Israel erant in numero sufficiente ad constituendum regnum: hoc enim significatur dicendo: *Statuit terminos populorum in numero filiorum Israel*. Statuti sunt enim à Deo multorum populorum termini relatione ad multitudinem filiorum Israel: vsque adeò, vt superiùs scriptum sit, quòd non solùm delebit Deus populos terræ promissæ filiis Israel, quia multitudo filiorum Israel

E non erat tanta tempore Iosue, vt sufficere possit ad habitandā, & colendam vniuersam terram promissam. Sic Caietanus describit quomodo constituerit Deus terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel. Quod insuper expositum habemus in cap. 23 Exod. num. 29. Vnde possumus colligere Deum nostro modo intelligendi priùs spectasse populum suum iuxta eum numerum, ad quem illum exerescere volebat, &

iuxta

iuxta eum præcisè quasi metatum fuisse A tantum terræ Chanaan, quantum satis erat capiendo populo sub ea quantitate præuisa, & determinata: tradidisse autem colendam septem illis gentibus, quę in ea habitarunt, vt illis posteà amotis, filios Israel in possessionem introduceret, sicut & introduxit duce Iosue. Sic verò habet, citatus locus: *Non ejiciam eos à facie tua anno vno, ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiæ. paulatim expellam eos* B *de conspectu tuo; donec augearis, & possideas eam.* Licet enim Deus posset illicò cunctos exterminare Chananæos, & terram eorum vacuam, liberamque Israeliticis tradere possidendam, placuit nihilominus, id paulatim, & per aliquot incrementa præstaret; tum vt Chananæos ad pænitentiam prouocaret, tum vt per crebras victorias manifesto Dei auxilio, & ope partas victores Israelitas ad ipsius amorem magis alliceret, & ad suum cultum magis magisque inflammaret, & C quemadmodum aquila prouocat ad volandum pullos suos, sic complacuit Deo ad præliandū erudire populū suum, & ad maiores indies progressiones faciendas excitare. Propterea priùs aduersus singulares quosdā Reges ipsum dimicare fecit, quibus singillatim superatis, eundem contra plures simul collectos bellare feliciter voluit: & denique ei de reliquis omnibus Chananæorum Regibus in vnum conglobatis, vno prælio glo- D riosum valdè concessit victoriam. Hinc est, quòd cùm Iosue aduersus Chananæorum Reges, populósque multo tempore decertasset, vt habetur Ios. 11. scilicet sex circiter annos, præceptum accepit de diuidenda terra, quę erat cis Iordanem nouem tribubus, & dimidiæ tribui Manasses Iosue 13.

Iof. 11. nu. 18.

Iof. 13. à nu. 1. vsque ad 8.

Sed qui populi isti fuerint inquirendum restat: nam Lucas refert Paulum dicentem: E *Et destruens gentes septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram, in funiculo distribuit eis terram eorum.* Videndum proinde est, quid accipiendum sit per septem istas gentes. Scio ex beato Gregorio homil. 33. in Euangelia, & aliis, septenario numero nonnunquam in sacro eloquio vniuersitatem designari. Video Brixianum hoc in loco referentem eos, qui dicunt tot esse populos, quot fuerant Israelis filij, ac nepotes, videlicet 70 circiter, & alios eo nomine intelligere omnes illas nationes, quæ ex progenie Chanaan, cui maledixerat Noe, descenderunt, fuisse destructas. Attamen, quia constat Hebræos, vt etiam asser. ut Euseb. & Hieron. in lib. de locis Hebr. nunquam potuisse exterminare Sidonios, qui à Sidone primogenito Chanaan exorti erant, habitantque in confinio tribus Aser, qua de re videndus Torniel. anno mundi 1931. n. 34. Neque vsquam legimus, quòd destruxerint Aracæos, Sinæos, & Amathæos, qui pariter erant de stirpe Chanaan, vt idē Auctor ostendit. Idcircò necessarium videtur fateri, vel per septē illas gentes vniuersaliter accipiendas esse, non omnes nationes ex Chanaā progenitas; sed omnes illas, quę habitabant terrā Israelitis à Domino promissam; vel tantùmodo illas septē, quæ commemorantur Deut. 7. & Ios. c. 5. & vlt. nempe Chananæos Hethæos, Heuæos Pheresæos Gergeseos, Amorrhęos, & Iebusæos tanquā inter cæteros Chananææ habitatores præcipuos.

Deut. 7 n. 1. & Iof. 5. n. 10. & c. vlt. nu. 11.

Ps. 77. nu. 58.

Eiecit igitur à facie eorū gentes, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis, & habitare fecit in tabernaculis eorū tribus Israel. Quibus in verbis videtur ostendere Psalmista Israelitas habuisse ius legitimi possessoris diuinitus ad illā terrā, secundū quod noster textus refert, illicque eas gentes collocatas, donec Israelitæ aduenirēt, ad quorū accessum veteres reijcerētur coloni & nouis terra sortitò distribueretur, & cū hoc de agris, & possessionibus intelligatur: de domibus etiā, & ciuitatibus dicitur: *& habitare fecit in tabernaculis eorū, &c.* Mens igitur Moysis hoc in loco ea videtur esse, vt ad antiquā recurrēdo prędestinationē, & prædeterminationē populorum, qui incolerent terrā posteà concedendā filiis Israel, apertè constet, eis, non ratione meritorum fuisse concessam, sed libera Dei voluntate, & misericordia quod tum ferè nostri expositores, tum etiam Hebr. hoc in loco annotarunt.

Septuaginta Interpretes videntur non habuisse in suo Hebr. codice filios Israel, sed filios Dei, vnde transtulerunt, *Constituit terminos*

terminos gentium iuxta numerum Angelorum Dei. Ita Nouatian.in lib. de Trinitat. qui sub nomine Tertull. circumferebatur, & Rufin. in expositione Symboli, & Gregor. Papa homil. 34. in Euang. & Hieron. lib. 2. in Mich. huc etiam spectare videtur Chrysost. homil. 3. in epist. ad Coloss. & videnda sunt hac de re multa in catena ex epist. Seueri ad Ioan. tribunum. Videndus de hac varietate Orig. homil. 28. in Numeros. Hanc eandem lectionem sequuntur omnes, qui ex hoc loco Angelos Prouinciis deputatos deducunt; vt Clem. Roman. lib. 2. recog. Clem. Alexan. 6. Stromat. Chrysost. homil. 61. in Matth. & Theodor. Orat. 10. in Daniel. Zeno Episcop. Veron. in Psal. 128. Accedit Cyprian. in expositione Symboli, ibi, *Crucifixus sub Pontio Pilato.* vbi ex hoc loco deducit ab initio mundi præfecisse Deum Angelos rebus mortalium, vt eas disponerent, & regerent, & ita cùm Septuaginta legit hunc locum, & Athanasius lib. quæst. q. 2. quæ est de numero Angelorum, dicit ex hoc loco aliquos colligere numerum Angelorum. Alij, inquit ille, æqualem Angelorum, & hominum esse numerum. Alij, quorum meminit Agell. & Cornelius Cornel. sic intelligunt hunc locum, quasi Deus eum saluandorum numerum prædestinauerit, qui fuit Angelorum. Cæterùm hæc verba nihil ad hoc dogma faciunt, neque enim dicunt; constituit numerum hominum iuxta numerum Angelorum, sed, constituit terminos populorum iuxta numerum Angelorum, & ita non singulos homines saluandos singulis Angelis respondere dixit, sed populos potiùs singulis Angelis. ita exponit hunc locum Iansonius, ita legunt Dionysius de cælesti Hierarch. cap. 9. Iren. libro 3. capite 12. & teste Hieronymo in capite 28. & 43. Ezech. plerique alij; imò ad istum sensum posset cum Iansonio deduci nostra lectio iuxta numerum filiorum Israel, vt idem sit, atque 70. iuxta numerum Angelorum Dei; Angelus enim à Tobia iuniore interrogatus vnde esset, respondit; ex filijs Israel. Fortè tamen Angelorum Dei nomine Israelitas honoris causa appellare libuit, quia vt in cælo Deus ministros habet Angelos, sic habebat in terra pro Angelis, ac ministris suis Israelitas. Nam & ministros noui testamenti Angelos appellat Paul. 1. Cor. 11. *Vbi iubetur mulieres velare caput propter Angelos*, id est propter sacerdotes, ac viros iustos, ne illis scandalo sint. Cùm ergo in sacris literis Dei familiares Angelorum nomen sortiantur, inde fieri potuit, vt hoc idem sit *Iuxta numerum Angelorum Dei.* cum eo, quod nostra Vulgata habet, *Iuxta numerum filiorum Israel.* 1. Cor. 11. n. 10

Certum tamen sit, versionem 70. hoc in loco literalem nequaquam esse, nec genuinam: Nec enim filij Israel ad literam sunt Angeli Dei: Vnde prior sensus nostri Interpretis genuinus est, vt patet ex Hebr. & Chal. Item ex Aquila, & Symmach. qui omnes legunt: *Iuxta numerum filiorum Israel.* Ideoque legendum videtur pro Angelorum Dei filiorum Israel, sicque nonnulla exemplaria 70. Interpretum habere testatur Orig. homil. 28. in Num. & alij, quorum meminit Cornel. hoc in loco.

ANNOTAT. I.

De cura Diuini amoris, deque eius antiquitate.

Nihilo magis, clariusuè potuit Deus, eoque afflatus Moyses, Diuinam erga suos Israelitas dilectionem testatam proponere, quàm si antiquam curam illius gentis in eodem comprobaret; est siquidem amoris index cura, & sollicitudo: Nam sicut notauit Gilbert. serm. 26. in Cant. post med. Innata est perpetua sollicitudo amori; vnde ille, qui habitabat in tabernaculis Genes. 25. n. 27. id est, domi se continebat, sicut habent 70. Veterum enim, & maximè Patriarcharum domus erant tentoria, siue tabernacula: Sensusque est, quem posuit Caiet. Iacob domi vitæ quietæ vacabat; postquam amori cessit, die, noctuque æstu vrebatur, & gelu, fugiebatque somnus ab oculis eius. Illa insuper, quæ roganti, pulsanti, & quærenti sponso aperire noluit, leuique excusatione renuit, statim atque voce sponsi loquentis amore cœpit deflagrare, statim moræ Gen 25. n. 27.

moræ impatiens surrexit, totáque sollicitudine, omni postposito metu, & remoto quocunque inconuenienti, quod illam retardare posset, per medios milites, obuiósque gladios, quæsiuit sponsum suum Cant. 5. Vnde Bernard. epist. 90. post princip. Laboramus vterque quidem ad alterum scriptitando, alterius fatigantur & nuntij ad alterum scripta portando: sed nunquid spiritus grauantur amando? Cessent igitur quæ absque labore non possunt actitari, & illud frequenter, quod quantò attentiùs satagitur, tantò minùs constat laborari. Quiescant, inquam, à dictando ingenia, labia à confabulando, à scribendo digiti, à discurrendo nuntij; non autem quiescant corda die, ac nocte meditari in lege Domini, quæ charitas est, à quo negotio quantò quietiores sumus, tantò minùs quiescimus, quantóque occupatiores sumus in illo, tantò nos quietiores sentimus ex illo. Est enim amoris proprietas, nunquã quiescere: vnde dicitur, *Lampades eius lampades ignis* Hebraic. *Ala eius ala ignis.* vbi nomine alæ intelligitur proprietas; sicut igitur proprium est ignis incessanter operari nunquamque quiescere: sic etiam & proprium est amoris nullatenus quiescere: quæ fuit ratio cur Socrat. in conuiuio Platonis dixerit animam vniuersam, & delitescentem in corpore, veluti expergisci amoris stimulis, indéque primos impetus ad honesta capere, tanquam excusso veterno. & Plaut. in Cistellar. Iactor, vincior, agitor, stimulor, versor in amoris rota miser: exanimor, feror, differor, distrahor, diripior, &c. Idemque in Milit. Summè ego miser, qui nusquam bene queo quiescere? Si domi sum, foris est animus: si in foris sum, animus domi est. Imò & Christus Dominus eo cura, & sollicitudine probauit Diuinum erga nos amorem, cùm dixit: *Non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis: ipse enim Pater amat vos*: quasi dicat, vbi autem amor interuenit, perpetua adsit cura necesse est: quod etiam docuit apud Luc. vbi sollicitudinem in diuinum amorem reuocauit, dicens: *Nolite solliciti esse, qualiter, aut quid respondeatis, aut quid dicatis: Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos dicere.* Iterumque in eodem cap. *Nolite solliciti esse*

Cant. 5 à nu. 5.

Cant. 8

Ioan. 16 nu. 26.

Luc. 12 nu. 11. Sup. n. 22.

A *anima vestra quid manducetis, &c.* Tandemque ibidem ait: *Nolite quærere quid manducetis. Pater vester scit, quia his omnibus indigetis.* vbi Chrysolog. serm. 163. post princip. ait: Stipendiis suis militans derogat miles Regi, suis sumptibus viuens dominum seruus accusat, pro se sollicitus filius culpat superstitem patrem. Noli ergo homo exponere Deum pro te, taliter cogitando, qui & iustitia regnantis, & dominantis studio, & B generantis affectu in se totam tui recipit sollicitudinem, refundit & curam, dicendo: nolite solliciti esse, &c. Videndus in hanc sententiam Rupert. lib. 3. in Exod. cap. 18. vbi aduertit id, quod Deus loquens de manna, dixit: *Nullus relinquat ex eo vsque manè.* Iuxta literam, inquit ille, fides exigitur à populo, vt totam sui curam Deo committentes, solliciti non sint de crastino: quorum inobedientiæ, & minimæ fidei pænam dignam miraculum illud præsignauit, quod C *cùm dimisissent quidam ex eis vsque manè, scatere cæpit vermibus, & computruit.* Hoc enim exemplo commoneri se sciat infidelis auarus, qui spem suam in Deo non posuit, & idcirco diuitias recondendo, mammonæ seruit. *Videbunt*, inquit, *iusti, & super eum ridebunt, & dicent: Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum.* Nam eum D qui huiusmodi est, & nunc quandiu viuit, curarum, atque sollicitudinum vermis comedit, & in futuro vermis, qui non morietur, comestorus est. Sic ille Deum sollicitum ostendit & punientem eos, qui Diuino amori diffidentes, curam & sollicitudinem habent de futuris sibi necessariis, de quibus prouidet diuina charitas, & pro quibus semper sollicita nobis describitur. Hinc & Dauid amicos Dei dixit esse illius cogitationes, E cùm ait: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus*: vbi vocem Hebræam *Rehheka*, aliqui vertunt, cogitationes tuæ: sic enim sollicitus adest Deus præ amore suorum, vt nihil magis, nihil aliud cogitare, mentéque versare videatur. quæ translatio rectè cohæret cum nostra Vulgatã, quæ habet: *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus*: nimis enim amici Dei honorantur ab ipso, quia cogitat de illis, & sunt veluti

Sup. n. 29.

Exod. 16. n. 19

Sup. n. 20.

Ps. 51. nu. 81.

Ps. 138. nu. 17.

cogitationes ipsæmet Dei, sicut ibi ait Lorin.
Quod etiam bene ostenditur ex illo loco Sa-
Sap. 5. pient. scilicet vbi de iustis dicitur: *Cogitatio*
nu. 16. *illorum apud Altissimum*. Græca autem vox,
phrondis, non est accipienda pro dubitatio-
ne: vt cogitare apud Nonium Marcellũ lib.
de differentiis dictionum, vbi Turpil. quæso
cogita, ac delibera. Et de sanctissimo Sponso
Matt. 1 Virginis Matris in re admodum ancipite du-
nu. 20. bitante dicitur; *Hæc autem eo cogitante ecce*
Angelus Domini, &c. Sed vox hæc redditur
cogitatio à Cic. Philip. 12. Posteriores cogi-
tationes sapientiores sunt. Significatque stu-
diosam curam, & sollicitam prouidendi me-
ditationem, proindeque & articulum Græcũ
habet, qui excellentiam denotat. Tota verò
dubitatio est inter expositores, an sit cogita-
tio iustorum erga Deum, denotetque perpe-
tuam, & iugem memoriam Dei, quam iusti
habent, de qua Nazianz Orat. 5. de Theolog.
ait: Non tam sæpè spiritum ducere, quàm
Dei meminisse debemus Et in Ecclesi. dici-
Eccl. 24 tur: *Transite ad me omnes, qui concupiscitis*
nu. 26. *me, &c. Spiritus enim meus super mel dul-*
cis vbi Vatabl legit: *Memoria mei melle dul-*
cior est. & in Psalm. 118 Regius vates in eo-
Ps. 118. dem sensu ait: *Meditabor in mandatis tuis.*
n. 171. vbi D Hieron. legit: *Delectabor in præceptis*
tuis. Cum igitur dulcissima sit memoria, &
cogitatio de Deo, plerique existimant dicta
verba, *Cogitatio eorum apud Altissimum*,
ad iustos esse referenda, qui de Altissimo,
deque illius cultu, & obsequio perpetuò co-
gitant. Vnde Philo lib. de vita contemplat.
de sanctis hominibus, ait: Perpetuam Dei
habent memoriam, vt ne in somnis quidem
aliud eis obuertatur, quàm imagines diuina-
rum pulchritudinum. Ita Bonauent Hugo,
Carens. Richel. & Holcoth. Alij arbitrantur
dicta verba, *Cogitatio eorum apud Altissi-*
mum: ad Deum esse referenda, denotaréque
singularem curam, sollicitudinem, & proui-
dentiam, quam de suis hominibus Deus ha-
bet. Ita Catacuzen. & Oleaster. eamque superio-
ri præfert Lorinus, & ex ipsa Grammatica
nititur probare; fundamenta tamen bene ibi
euertit Ceruantes. Neque neganda est cohæ-
rentia cum serie textus in hac expositione,
namque dicta verba reddunt rationem eo-
rum, quæ immediatè dixerat sapiens, quòd

A iusti in perpetuum viuant, & indefectibile
sortiantur præmium, quod etiam in subse-
quentibus statim prosequitur: *Quia scilicet*
(hanc enim vim habet ibi particula, *&*,) *Co-*
gitatio eorum apud Altissimum: qui de eis
admodum curat, ipsisque perpetua, & plus-
quam paterna cura incumbit: quod adhuc
possumus confirmare ex illo Psal. *Firmabo* Psal. 31
super te oculos meos. vbi Hieron. ex Hebr. num. 8.
Cogitabo super te. Cogitare autem semper a-
B liquam rem, vel super aliqua re, singularem
denotat curã, & vigilem prouidentiã: & hæc
sanè est ratio, cur Paulus dixerit: *Dei agricul-*
tura estis, Dei ædificatio estis. Etenim agrico- 1 Cor 3
læ nunquam intermittunt curam, & sollici- num 9.
tudinẽ erga culturam agrorum, quo tempo-
re, & occasione terra proscindenda sit, dein-
de illi semen committendũ, & omnia explo-
rat tempora accomodata messi trituræque:
sic & Deus sollicitus admodum de nobis,
vel etiam in manibus tempora habet, vt ma-
C nus operi pro tempore admoueat: Hoc enim Psal 30
profitetur agnouisse Dauid, cùm ait: *In ma-* nu. 16.
nibus tuis sortes meæ. vbi Septuaginta habẽt,
Tempora mea. Diuinus vtique agricola, qui
tempora omnia prænoscens, & præ mani-
bus habens pro opportunitate prouidet. Su-
mus insuper Dei ædificatio, quæ res maxi-
mam curam secum defert, & prænotionem
iuxta illud Christi: *Quis ex vobis volens* Luc. 14.
turrim ædificare, non priùs sedens computat nu. 28.
D *sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad per-*
ficiendam, &c. Sic & Deus instar architecti
de nobis cogitat, necessaria præuidens, &
præeligens. Nam si ille etiam ad dissipandum
ædificium priùs cogitat, imò & metitur iux-
ta illud Thren. *Cogitauit Dominus dissipare* Thren.
murum filiæ Sion: tetendit funiculum suum. 2. nu. 8.
Nam sicut dixit August 15. de ciuit. cap. 25.
Ira Dei non perturbatio animi eius est, sed
iudicium, quo irrogatur pœna peccato, & te-
E tendit funiculum, seu, vt in Hebr. *Lineam*,
quod D. Hieron. ibi, & Hugo mensuram in-
terpretãtur ad peccata punienda, quantò ma-
gis cogitabit ad benefaciendum, & metietur
ad ædificandum, quod benè possumus ex-
plicare ex Chrysol. in ser. 140. de Annuntiat.
B. Virginis, vbi ait; Quid plura? Mox sensit
in se supernum suscipi Iudicem, vbi antè iam
cælestem vidit, & contemplata est metato-
rem.

rem. Videtur siquidem Deus dici metator A Virginis, qui antequam domum Filio suo ædificaret in terris, eandem metatus est, & præmeditatus prædefinit quibus lapidibus construenda, è quibus lignis tigna compingenda, quibus denique diuitiis exornanda, & ditanda esset. Sunt itaque homines Dei agricultura, cui cogitationes suas Deus impendit: sunt ædificatio, cui ædificandæ se addicit, vt cogitet, metiatur, & disponat quæcunque in posterum necessaria futura sunt. Hinc & de se ipso Dauid, qui cordi Deo erat, quandoquidem & iuxta cor ipsius inuentus fuerat, ait: *Dominus sollicitus est mei.* hacque sollicitudine fretus expectat se à Deo exaudiendum, statim atque ad illum clamauerit: Sic enim interpretatur Hierony. in cap. 52. Isai. illud Psalm. *In quacumque die inuocauero te, exaudi me, multiplicabis in anima mea virtutem*. In Græco, inquit ille, dicitur: *Multa sollicitudine dignum habebis*: quasi velit Dauid nullatenus defuturum auxilium illius Dei, qui tam sollicitum se pro Dauide præbebat.

Psal. 39 nu. 18.

Ps. 137. num. 3.

C

Cùm ergo sollicitudo, & cura amoris sit indefectibilis testis, efficaciter asseritur, & comprobatur amor in Deo, qui in tota æternitate de prouidenda, & præparanda terra Israelitis nondum existentibus curam gerebat; qua in re antiquitatem pariter, & nobilitatem Diuini amoris proponitur: est siquidè nobilior amor, quò vetustior; dulcior, quò gratiosior, & nullis omnino præcedentibus meritis: qua in re similis nobis videtur amoris nobilitas nobilitati sanguinis, quæ & à vetustate maiorum, & à fælicitate viuentium maximè pendet, sicut notauit Tertull. lib. de pallio, statim in princip. cùm Carthaginenses alloquens, vocat vetustate nobiles, nouitate fælices. Illustris admodum Diuinus amor hoc in loco proponitur pro antiquitate, quam etiam modò comitabatur prosper rerum euentus. *Omni siquidem tempore diligit, qui amicus est.* quem locum versans August tom. 4. lib. de amicitia cap. 2. in med. ait: Manifestè declarat Salomon amicitiam æternam, si vera est. si autem desierit, nunquam vera fuit, affertque in confirmationem locum Hierony. epist. ad Ruffin. dicens, vnde dicit Hieronym. amicitia, quæ desinere potuit, nunquam vera fuit, cùm amicitiæ deberent esse immortales. Perfectissimum igitur amorem ostendimus ex antiquitate ex Genes. vbi Dominus præcepit Abrahamo; vt ipsi immolaret filium Isaac: *Tolle*, inquit, *filium tuum, quē diligis Isaac.* Aliqui ex Hebr. *Quem vnice amas* Ambros. lib. 1. de Abraham cap. 8. legit: *Dilectissimum*, & paulò inferius: *Non pepercisti filio tuo dilectissimo*, Iremq; Cypr. l. 2. contra Iudæos, interpres Orig. *charissimū*. 70. habēt *Dilectū; quē dilexisti*: videnturq; ostendere, cur dilectissimus dicatur Isaac, & charissimus, ea nempe ratione, quòd toto præterito tēpore à patre extiterit dilectus; neque enim poterat non esse dilectissimus ille, quē iamdiu pater dilexerat. Videtur siquidē magnitudo, & perfectio amoris secundùm antiquitatem pensari, & expendi. Sicque videtur Ambros. rem aperuisse loco citato ante med. cùm ponderat vtramque lectionem, amantissimum scilicet, & quem dilexisti, sic verò habet; Possumus & *Amantissimum* ad præsens accipere, & *Quem dilexisti* ad id, vt non recenti quodam impulsu amoris, sed inolito diu, & probato amore significaret dilectum; quod enim ad tempus augetur, ad tempus resoluitur: quod autem diu, aut semper placuit, ci ò aboleri non potest. Quibus in verbis D. Ambros. antiquitatem amoris asserit illius esse probationem, indéq; perfectionem dilectionis desumendam. Vnde Isai. *Domine Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniā fecisti mirabilia, cogitatiōnes antiquas, fideles, amen.* Vbi si cōsulatur Hebr. textus, altera terminatio est masculina, altera verò fœminina; est autem vsitatum in sacra Scriptura vt per vtrumque genus masculinum, & fœmininum explicetur vniuersitas eius rei, de qua habetur sermo, vt Eccles. *Feci mihi cantores, & cantatrices*, id est, omne musicorum genus. & Hierem 7. *Quiescere faciam de vrbibus Iuda, & plateis Hierusalem vocem gaudij, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ*, id est, omnis nuptialis plausus. & Isai. 3. *Dominus exercituum auferet validum, & fortem.* Hebr. ad verbum *Substentaculū, & substentationem*, seu *Substentatorem, & substentatricem*, aut magis accommodatè ad nostrum

Prou. 17 nu. 17.

E

Gen. 22 num. 2.

B

D

Isai. 25 num. 1.

Eccl. 2. num. 8.

Hier. 7. nu. 34.

Isai. 3. num. 2.

strum vulgatum, *Validum, & validam*, sicque habent 70. quos sequutus ibi Basil. exponit, tales defuturos esse duces, quales olim habuit Israel, validos, vt Moysen, Iosue, Gedeon, Simson: validas, vt Deboram, Iudith, sed planus sensus est, vt propheta prædicat, omne firmamenti, roboris & fortitudinis genus, sublatum iri à Hierosolymis: iuxta hæc igitur sensus dicti loci est: *Cogitationes antiquæ firmamentum, & firmitas, seu omnis firmitas, & fidelitas*: antiquę enim benefaciendi cogitationes, quæ ab amore antiquo procedunt, stabiles sunt, & deficere minimè possunt, quæ nobilitatem pariter & firmitatem ab antiquitate sortiuntur. Quæ fuit causa cur Oseas loquens de aduentu Dei in carne, ait: *Quasi diluculum præparatus est egressus eius*, id est, hic Seruator mundi, in quem credimus, & quem expectamus, aliquando egredietur, seque hominibus spectandum præbebit, ostendet se eis quasi aurora, quæ omnia nouo lumine perfundit, & lætificat, tunc ignorantiæ, peccatorumque nostrorum tenebras procul fugabit, & nos à captiuitate liberabit: Ita glossa vtraque, & Lyran. & alij. Aduertendum autem quod Hebr. verbum significat rem, non vtcumque paratam, sed firmissimam, quæ nec impediri, nec fallere possit, quo sensu sæpè in Scriptura idem est parari, aut præparari aliquid, atque minimè labefactari, aut corruere, fallereuè posse, vt Psal. 23. *Super flumina præparauit eum*, id est, stabiliuit, ac firmissimè præparauit, ita vt nullā in partem moueri queat. & Psal. 92. *Parata sedes tua Deus, ex tunc, à sæculo tu es*. vbi Hieron. *Firmum solium tuum ex tunc*, quod scilicet minimè à nemine, quamuis potens sit, dimoueri poterit. Et 1. Reg. 13. *Si non fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum*, id est, confirmasset, & stabile reddidisset in perpetuum. Sensus igitur prædicti Oseæ loci est: Illucescet tandem oriens Sol iustitiæ, minimèque deficiet, aut impedietur, quandoquidē præparatus est iam ab æternitate, & à Diuino amore eius aduentus: ea autē, quæ tā antiqua sunt, indefectibilia sunt: supponūt enim efficacē volūtatis electionē, & amorē, qui nequaquam infirmari potest: vt igitur

Ose. 6. num. 3.

Psal. 23 num. 2.

Psal. 92 num. 2.

1. Reg. 13. n. 13.

A Moyses rubore, & pudore suffundat Hebręos qui ingratissimi extiterant erga Deū, & in posterum corrigat, reducat, & emendet, proponit illis cogitationes antiquas fideles, quibus præparauerat sedes, & habitationes futuris Israelitis, quæ minimè deficere poterāt, tū quia validæ, & firmissimæ erāt, tū quia præparatæ, & prædefinitæ, proindeque minimè poterant dubitare, aut à fide deficere Dei fidelissimi, & firmissimi in cogitationibus preparatis, id exigēte ratione, & B amore nobilissimo & antiquissimo, à quo originē trahebant tales preparationes, & prædefinitiones, quæ proinde perfectissimum testabantur amorem, maximè cùm nulla indigentia promoueantur, nulla vtilitate inescentur, pro qua re faciunt maximè ea, quæ habet Cicer. 5. paradox. & lib. 2. de finib.

Posset tamen quis obijcere, cur nos potiùs dictas præparationes, & prædefinitiones circa ea, quæ conducebant filiis Israel, attri- C buamus Diuino amori, quā diuinæ liberalitati, cuius encomia latè prosecuti sumus cū Iacobo c. 1. n. 5. § 3. videntur enim omnia diuina beneficia potiùs refundenda, & reuocāda ad beneficā Dei Naturā, affluenter omnia tribuentē, quàm ad Diuinū amorē: quem locū obijcit D. Tho. 2. 2. q. 117. art. 6. in primo argumēto, vt ostendat liberalitatem esse maximā virtutū: Cùm enim mens hominis D sit similitudo quędā diuinæ Bonitatis, per liberalitatē assimilatur homo maximè Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Si tamen expendatur doctrina Angelici Doctoris, tum in corpore, tum responsione ad primū argumentum, constabit id assignari posse discrimen inter humana, & diuina beneficia, quòd humana, vt plurimū, non tam ex amore, quàm ex liberalitatis fonte promanant: Diuina tamen propriè ex amore E proueniunt, vt iam superiùs ostendimus ex eodē D. Th. etenim Deus ex amore cōcitatur ad bona elargienda, vel ex charitate, quæ in eius ardet pectore. Hinc est, quòd illos afficit beneficiis, quos diligit, eosq; maioribus, & potioribus cumulat, quos singulari prosequitur dilectione. Vnde eos, quibus Deus præparauit ab æterno terrā, & in habitationē, eāque aliis distribuit purgandā, subigendam, preparandam, & cōseruandā, posteà concessurus

furus Israelitis, singulari dignatus est amore diligere. In tantum verò constat Deum dilexisse hanc gentem, vt illam pro hæreditate, & delitiis suis haberet; statim enim in hoc Cant. dicitur n. 8. *Pars autem Domini populus eius Iacob, &c.* Quæ fortè fuit ratio cur ea pars inferni, vbi iusti, qui vt plurimum ex Israelitis, qui Deum colebant, & agnoscebant, erant, & dicebatur sinus Abrahæ, thesaurus dicatur in Scriptura ab Isai. 45. vbi sub nomine, & typo Cyri Persarum Regis Christo promittuntur inferorum thesauri, cùm dicitur; *Dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum*: quem locum
Isa. 45. n. 3. Chrysost. tom. 6. nunc primo edito Orat. in cæmeterij appellationem, &c. ad med. interpretatur de Christo Domino descendente ad inferos, indeque educente omnes, qui in sinu Abrahæ detinebantur reclusi, veluti Dei diuitiæ in thesauris clausæ: Sic verò habet Chrysost. Thesauros tenebricosos nominat infernum, meritò, quia multæ diuitiæ isthuc erant repositæ: Etenim tota hominum natura, quæ gaza Dei quædam est, ab eo, qui primum hominem in fraudem impulit, spoliata, mortique sublata est: quod verò hominum naturam Deus diuitiarum loco habuerit, testatur his verbis Paul. *Diues super omnes, qui inuocant eum.* Quemadmo-
Rom. 10. 12. dum igitur Rex comprehenso duce latronum, & prædonum, qui ciuitates percurrit, & vndique rapit, & antra subit, vt eò reponat diuitias raptas; latronum ducem ligat, supplicioque meritas pœnas persoluturum tradit, thesaurum verò eius in Regium ærarium conuertit. Sic & Christus fecit; Principem illum prædonum, & carceris custodem diabolum simul, & mortem cùm per mortem ipsum vinxisset, omnes diuitias, humanum inquam genus, transtulit in æraria Re-
Colos. 1. n. 13. gia. Hoc & Paulus indicat, cùm ait: *Eripuit vos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filij dilectionis eius, &c.* Sicut autem solent sibi homines diuitias comparare, sic & suæ plebis homines, vtpotè diuitias suas, dum saluat, sibi diuitias videtur comparare; sic enim censeo dixisse Dauid:
Ps. 97. n. 2. *Saluabit sibi dextra eius.* Vbi Theodoretus pro nostro argumento ait; Immensa benignitate vtens suum quæstum hominum vitam

A ducere, propterea non dixit, saluabit ipsum dextera eius, sed saluabit ipse sibi. Et Basil. ad eadem verba ita habet: Mortalium vitam suum ducit esse emolumentum, propterea non dicit, saluabit eos, sed sibi, &c. Pro qua re facit maximè D. August. 17. de ciuit. c. 6. in fin. vbi versans locum illum 1. Reg. 13. *Quæsiuit Dominus virū iuxta cor suū*, sic interpretatur, vt voluerit Samuel Sauli intimare Deum ea cura, & studio sibi quæsiuisse 1. Reg. 13. n. 14
B Dauidem, quo homines suis lucris sectandis, & diuitiis congregandis solent incumbere, & insudare. Quærere enim, idem est apud Latinos atque acquirere, vnde lucra quæstus dicuntur. Latina lingua, inquit ille, hoc verbum accipit propositionem, & acquiri dicitur: quod satis apertum est quid significat: Quamquam & sine additamento præpositionis quærere, intelligatur, acqui-
C rere, ex quo lucra vocantur & quæstus; quasi velit August. ea mente & studio dixisse Prophetam Samuelem Deum sibi quæsiuisse Dauidem, quo sibi homines diuitias acquirunt, & lucra, ac quæstus sectantur, nec mirum, cum Deus eas gentes pro diuitiis habuerit.

Sicut autem in amissione diuitiarum solent homines tristari, quòd eas plurimi faciant, & lachrymis perditas solent prosequi;
D sic & in perditionem populi sui lamentationes instillat Prophetis, & qui plorare nescit, cùm beatissimus sit, plorantes sibi in planctum vocat, dum lachrymari facit: qui autem plangitur, adhuc curæ est ei, à quo plangitur, sicut prosequitur D. Hieron. in cap. 27. Ezechiel. vbi præsens prosequitur argumentum.

Cùm ergo illa gens fuerit tota supellex, & diuitiæ Dei, non mirum si multò ante-
E quam in rerum natura producerentur, iā illis loca, vel loculos præparauerit, in quibus reconderentur. Etenim Luc. 12. stultus diues etiam pro fructibus, qui adhuc temporis iniurijs obiecti erant, sollicitus de horreis, in quibus reconderentur, dicebat: *Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, & bona mea.* Longè aliter de suis diuitiis Deus cogitans prouidit in prima Luc. 12. n. 17.

 gen-

gentium dispositione suæ genti loca ad habitandum, & thesauros, quibus reconderetur. Quis prælegit autem, & præparauit huic populo vberiorem, & potiorem portionem, vt etiam hoc in Cantico illis exprobrat Moyses, quia, sicut dixit Chrysostomus, semper pretiosus thesaurus in melioribus vasculis includitur; ea autem gens, quæ pretiosior Deo erat, debuit meliori frui terræ situ, & portione.

Vnde autem ortum, & initium habuerit hæc dilectio in Deo erga suos Israelitas, meritò quis inquiret; nam cùm firmissima ea fuerit, & validissima, aliquam videtur exigere rationem, qu a nitatur. Valida namque solet esse dilectio, quæ ex ratione est, aut rationem supponit, sicut dixit Clem Alexan. 2. stromat. At Diuinus amor non aliunde quærit, vt diligat, sed in se inuenit, & habet, vnde diligat. Item sicut materialis ignis in sua sphæra, & naturali loco, nullo prorsus indiget pabulo, cùm tamen inde erutus perpetuum exigat nutrimentum, & materiam, alioqui statim deficiet; sic & Deus videtur, qui

Deut. 4 n. 24. ignis est, & dicitur Deuter. 4. minimè præexigit, aut prærequirit rationes, & merita, quia essentialem amoris ignem apud se habet; imò fieri non potest, vt non ardeat, & amet, sicut prosequitur Bernard. serm. 70. in Cant. post prin. de Deo dicens: Amabat & super sydera, quia nusquã & nunquã potuit non amare, quia amor est. Qua de re videndus est D. Thom. 3. p. q 26. artic 4. vbi ait, quod loco materialis ignis in holocausto Christi affuit ignis charitatis, quo totus accensus se in oblationem Deo Patri pro nobis obtulit. Quod clariùs expressit Bernard. serm. 59. post princip. Amat Deus, nec aliunde hoc habet, sed ipse est, vnde amat. Et ideò vehementiùs, quia non amorem tam habet, quam hoc est, ipse Hoc autem videtur dixisse diuinum Oraculum, cùm per Oseam

Ose. 11. n. 1. ait: *Quia puer Israel, & dilexi eum.* Vbi licet etiam particulam rationalem, & causatiuam, minimè rationem reddere, sicut aduertit Hieron. constatque ex codice Chald. Est siquidem frequens in sacris literis similis pleonasmus, sicut ostendit Ribera in capite 10. Oseæ n. 17. & 18. tamen si intelligatur vt causatiua, nihil absurdi continebit, imò rectè explicabit Deum dilexisse illam gentem, nullis præuiis omnino meritis, quod idem est ac redundare. Sensus namque erit: Eò quòd Israel puer erat, infirmus, & incapax adhuc laboris, & meriti, singulariter erga eum affectus sum, & dilectione prosecutus. Vbi notanda statim venit differentia illa sæpè, ac sæpiùs à D. Thoma inculcata, maximè verò 1. 2. q. 110. art. 1. in corpore inter amorem Dei, & hominis, quod voluntas hominis ad diligendum mouetur ex bono præexistente in rebus. Vnde est quod dilectio hominis non causat totaliter rei bonitatem, sed supponit illam, vel in parte, vel in toto. At verò amor Dei ad creaturam non supponit, sed causat illius bonitatem. Vnde infertur, Dei amorem non fundari in merito nostro, aut bonitate, sed illam potiùs efficere. Est autem dulcissima ea dilectio, quæ gratuita prorsus est, sicut benè expendit Bern. serm. 3. de Circuncis. statim post princip. vbi ita ait: Quid nobis gloriosius, quam quod tanti æstimauit nos Deus? Quæuè maior illi gloria, quam tanta dignatio, & tanta benignitas? Eo vtique dulcissima, quo tam gratuita, &c. Addit verò statim Bernardus: Propterea Deus immeritos dilexisse, ne superbiamus, & in nostrum meritum vllatenus reuocemus Diuinum amorem. Quo in loco etiam notandus venit locus ille Isai. 43. vbi Deus in se ipsum reuocat rationem omnem indulgentiæ, & dilectionis in immeritos peccatores, dicens: *Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me.* Isai. 43. n. 25. Vbi D. Hieron. qui misericors sum, & patiens, & multarum miserationum, & vt scias me misereri tui, non ob meritum tuum, sed propter meam clementiam. Hoc etiam probatur ex Osea in cap. 2. vbi ait diuinum Oraculum: *Desponsabo te mihi in miserationibus.* Ose. 2. n. 19. Nam cùm moris fuerit apud Hebræos, & plurimas alias nationes, vt vxor dotem afferret, virque munera pro dote, quibus sese inuicem quasi coemerent. Vnde apud Romanos genus quoddam matrimonij erat per coemptionem, vt videre est apud Brissonium l. de ritu nuptiar. Quod si maritus pauper erat, locabat operam suam socero pro filia, sicut fecit Iacòb; & Saul Dauidi pauperi imposuit, vt pro sponsalibus Michol,

chol, offerret sibi centum præputia Philistinorum. *Non habet*, inquit ille, *Rex sponsalia necesse, nisi tantum centum præputia Philisthinorum.* Ad hunc igitur morem respiciens Deus in dictis verbis Oseæ, ait sibi sponsam assumpsisse Synagogam, non alia interueniente dote, nullisuè sponsalibus muneribus, sed præcedente tantùm Diuina benignitate, & misericordia, nullo penitus habito respectu ad illius merita; quæ potiùs demerita erant. Et in eodem sensu Paulus Act. in cap. 20. ait: *Ecclesiam, quam acquisiuit sanguine suo.* Quibus in verbis significat, pluris Deo stetisse Ecclesiam Catholicam, quàm Synagogam. Hanc enim beneficijs emit, illam sanguine redemit in sponsam. Quod similiter adumbrauit factum Iacob; nam Liam, per quam significata est Synagoga, priori septennio seruitutis coactus est emere; Rachelem verò, quæ Ecclesiam designauit, addito insuper posteriori. Et tamen *videbantur ei pauci dies præ amoris magnitudine.* Videbantur, inquam, pauci dies, æstimata videlicet per iudicium magnitudine rei amatæ, ob quam non solùm quatuordecim, sed viginti, & eo ampliùs, si oporteret, seruisset annos. Nullo igitur præcedente merito, aut pretio, sed volente Diuina benignitate, dilexit Deus homines in maiorem ipsorum confusionem, qui neque sic præuenti amore saltem redamare nituntur.

1. Reg. 18. n. 25. — Act. 20. n. 28. — Gen. 29 n. 20.

Neque mirum sanè si nos absque meritis dilexit, sola bonitate sua illectus, & attractus, quia & immeritos quærit, diligit, & ad se trahit, non reddens, aut soluens beneuolentiam, sed addens semper, & augens, nimirum supra illam, quo nos præuenir aliam, qua ad illum perueniamus. Vnde Augustinus tract. 110. in Ioan. post medium acutè aduertit, Deum non tunc cœpisse nos diligere, quando Filius Dei in carne nos Patri reconciliauit, sed potiùs ex eo, quod nos reconciliauit, optimè posse colligi, anteà fuisse à Deo dilectos; sic verò ille habet: Non ex quo ei reconciliati sumus cœpit diligere, sed ante mundi constitutionem dilexit nos, vt cum eius Vnigenito, etiam nos filij eius essemus. Quod ergo reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius, non sic audiatur, quasi ideò nos reconciliauerit ei

A Filius, vt iam inciperet amare, quos oderat, sicut reconciliatur inimicus inimico, vt deinde sint amici, & inuicem diligant, qui oderant inuicem, sed iam nos diligenti reconciliati sumus ei, cum quo propter peccatum inimicitias habebamus. Habebat ille erga nos charitatem, etiam cùm inimicitias aduersus eum exercentes operaremur iniquitatem, & tamen ei verissimè dictum est: *Odisti omnes, qui operantur iniquitatem.* Psal. 5. n. 7.

B Proinde miro, & diuino modo, & quando nos oderat, diligebat: Oderat enim nos, quales ipse non fecerat; nouerat simul in vnoquoque nostrum, & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat, &c.

Hoc ipsum prosecutus Bernar. serm. 20. in Cant. post princip. vbi perfectionem Diuini amoris explicans, ait: Ecce quomodo dilexit, dilectionem non reddidit, sed addidit. Nam *quis prior dedit illi, & retribuetur ei*? Rom. 11 n. 35.

C Sed vt sanctus Euangelista ait 1. epist. cap. 4. n. 10 *Non quia nos dilexerimus eum, sed quia ipse prior dilexit nos.* Denique dilexit etiam non existentes, sed adiecit & resistentes diligere; iuxta Pauli testimonium dicentis: *Quoniam cùm adhuc inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius, alioquin si non dilexisset inimicos, nendum possedisset amicos.* Rom. 5. n. 10. Sicut necdum, quos sic diligeret, essent, si non dilexisset, qui

D nondum essent: quo in loco Bernard. dum dilectos homines à Deo dicit nondum existentes, fortassis alludit ad eam naturalem dilectionem, qua Deus homines in diuina essentia relucentes dilexit nostro concipiendi modo, etiam antequam Spiritum sanctum, amorem scilicet productum, Pater, & Filius spirarent; qua de re videndus Caiet. 1. p. q. 34. artic. 3. Ex amore namque essentiæ diuinæ, stando in hac sententia, & eorum omnium, quæ in eadem essentia relucent,

E procedit Amor Diuinus productus, quemadmodum & Verbum diuinum producitur ex comprehensiua cognitione essentię Diuinæ, & eorũ omniũ, quæ in ea repræsentãtur. + Non quòd de facto antiquior, prioruè sit amor naturalis creaturarum amore producto à Patre, & Filio; in Deo namque omnia æque participãt æternitatem, & bonitatẽ; sed tanta est diuina charitas, & adeò naturalis, & spontaneo

spontaneo amore in homines fertur, vt liceat ad hunc modum, iuxta naturæ prioritates, sicut loquuntur Theologi, hac de re philosophari, & meditari, nostro imperfecto modo concipiendi Diuinum amorem terminatum ad homines non existentes, sed tantummodo in diuina Essentia relucentes. At creaturæ in Essentia diuina secundùm esse eminentiale actualiter, & realiter Deus sunt. Quid mirum proinde, si sic dilexerit non existentes in se homines, quando eos dilexit existentes in se ipso? Quid mirum insuper, si gratis dilexerit, quando ille amor naturalis, & necessarius erat? Illud quidem mirum, quod resistentes, & iniquos, vt gratos faceret, dilexit. Hoc enim euidenter probat gratis omnino, & sua tantum bonitate ductum dilexisse homines, quod bene prosequitur August. serm. 114. de tempore post princip. dicens: Hinc intelligamus quantum hominem diligere dignatus sit ante culpam, quem sic diligit post ruinam, &c. Similia sunt quæ habet Eusebius Emissenus hom. 6. de Pascha ad med. Æstimemus, inquit, in quantum seruum suum diligere potuit ante culpam, quem sic glorificat post ruinam. & Bernardus tract. de diligendo Deo, post med. ait: Bonus es Domine animæ quærenti te: quid ergo inuenienti? Sed enim in hoc est mirum, quòd nemo te quærere valet, nisi qui priùs inuenerit. Vis igitur inueniri, vt quæraris, quæri, vt inueniaris. Potes quidem quæri, & inueniri, non tamen præueniri. Nam etsi dicimus: *Manè oratio mea præueniet te.* Non dubium tamen, quod tepida sit omnis oratio, quam non præuenerit inspiratio, &c. Eadem ferè argumentandi forma colligitur beneficus Dei amor in homines ex eo, quòd mala nostra suscepit. Rectè enim infertur gratis beneficia in homines contulisse eum Dominum, qui iniquorum mala purganda, & soluenda suscepit. Sic enim argumentatur August. serm. 37. de verbis Domini ad fin. cùm ait: Mortuus est pro nobis vnicus: ne remaneret vnus, noluit esse vnus, qui mortuus est vnus. Multos filios Dei fecit vnicus Filius Deo. Dubitas quod dabit tibi bona sua, qui non dedignatus est suscipere mala tua? Similia habet Chrysolog. serm. 69. in med. Miro inquit, contubernio

A Israeliticis Deus conuersatus in castris, numerosas gentes nunc ferit lumine: nunc tangit grandine: nunc solo tubarum clangore prosternit, vt sine conflictu, sine vulnere Deus ducat victrices acies, quas præcedit: astuit desideriis, votis annuit singulorum, mox ad interrogata respondit, occulta prodidit, prædixit futura, quæsita patefecit, regnum contulit, donauit opes, temperauit pluuias, fœcundas præstitit terras, coniugia

B ipsa filiorum copia, & honore decorauit, sed adhuc parum esse credidit si affectum suum erga nos præstando prospera tantum, & non etiam aduersa sustinendo monstraret. Et ser. 70. idem colligit, & infert in hunc modum: Quid mirum si homines Dei consecrauit in filios, quando se hominis dedit, & aptauit in filium; aut homini negare quid amoris potuit, quid muneris, qui totum, quod erat hominis, etiam peccatum suscepit & mortem?

C Homo redi ad Deum sic amatus à Deo, & ad illius gloriam da totum te, qui se totum propter te ad suam deduxit iniuriam, &c. Et Euseb. Emiss. hom. 6. de Pascha ad med. ait: De summa itaque throni sui arce descendens terrena visitat, inferna non despicit, suscepit mala nostra, vt tribueret dona sua. Ecce gratia penè maiora restituit, quàm factura contulerat. Maximum quidem circa hominem diuini amoris insigne est, quòd

D inter ipsa mundi principia imaginem, ac similitudinem Dei sui seruus accepit. Sed penè ampliùs est, quod nunc personâ & formâ serui Deus Author assumpsit. Grandi quidem dignatione primo homini spiraculum vitæ de suo pius formator infudit: sed nunc penè maiori charitate pro eodem homine, non iam sua dedit, sed seipsum impendit, ac tradidit. Magnum quidem mihi est de Deo, quod me sentio opus suum, sed multò plus

E est, quod transisse ipsum video in pretium meum: quandoquidem tam copioso munere ipsa redemptio a[illegible], vt homo Deum valere videatur. Int[illegible]c multum quidem est, quod abstulit [illegible]nequitia, sed multò plus est, quod [illegible]eddidit misericordia.

Ex his igitur constat gratuitam esse quamlibet hominum dilectionem in Deo, & præparationem, ac prædefinitionem beneficiorum nullum ex parte nostra supponere meri-

meritum, proinde gratam fuisse illam præparationem locorum, & terrarum, *Quando diuidebat Altissimus gentes iuxta numerum filiorum Israel.* Hoc autem ideo obiectû hoc in loco existimo, vt constaret de iniqua redditione, & ingrata solutione tanti beneficij: cùm enim præueniens amor, & præhabita cura ingentem amorem exigat, & perpetuã gratitudinem clamet, tantum aberat, vt diuinæ dilectioni responderet gens illa, quinimò pro amore reddidit odium, pro præparata habitatione sepulsam, pro terra fluente lacte, & melle fel, & acetum, pro beneficiis iniurias, pro antiqua electione postulationem Barabbæ, filij verò Dei repudium. Vnde quasi per admirationem eis dixit: *Haeccine reddis Domino popule stulte, & insipiens*; cùm tamen talia debeas, ea nempe, quæ subdit, antiquam scilicet dilectionem, & præparationem bonorum. A B

Non poterat autem ampliùs illius gentis nequitia manifestari, quàm si nec redamauerit prædilecta, sed contra ipsam naturam gratis à Deo amata ipsum odio habuerit Deum Pro cuius rei explicatione aduertendum est id, quod dixit Tertullianus lib. de spectaculis cap. 16. Forsan sine causa amare liceat, quàm sine causa odisse. Est enim magis naturale amare, quàm odisse, quod inde fit manifestum, quia iuxta probabiliorem sententiam D.Thom. 1. p. q. 28. artic. 2. & alibi, actus amoris, quo Beati in patria Deum diligunt, est necessarius, ita vt nullam interim habeant libertatem, non solùm ad exercendum actum contrarium, sed neque ad cohibendum huiusmodi actum amoris; non potest tamen dari actus odij, qui eodem hoc modo necessarius sit, ex eo quod neque dari potest summum malum, vt Theologi probant. Cùm igitur accommodatior sit naturæ nostræ voluntatis actus amoris, quam odij, vnde fieri potest, vt aliquem sine causa diligamus; at sine causa odisse videtur peruersio naturæ voluntatis. Peruersi admodum Iudæi pro amore gratuito rependerunt gratuitum, & sine ratione odium, sicut dixit idem Christus Dominus: *Odio habuerunt me gratis.* Magnum itaque amoris incitamentum nobis posset ingerere, quod prior nos Deus dilexit, sicut ponderat Ioã.1.epist. Ioan.15 n.25. C D E

cap.4. *In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos*; quod ponderat Bernardus in tract. de dilig. Deo statim post princip. vbi ait: Si Dei meritum quæritur, illud est præcipuum, quia ipse prior dilexit nos, dignus planè qui redametur, præsertim si aduertatur, quis, quos, quantumque durauerit. Quis enim? num is, cui omnis spiritus confitetur, Deus meus tu, quoniam bonorum meorum non eges? Quibus autem tanta charitas exhibetur? *Cum adhuc inimici essemus, reconciliati sumus Deo.* Dilexit ergo Deus & gratis, & inimicos, sed quantum? Quantum dicit Ioannes: *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, &c.* Magnum vtique amoris incitamentum præueniens amor nihiloque magis possint hominum corda in Dei dilectionem accendi, quàm ex eo, quòd videant gratis, & multò antè, quàm exstiterint aut quicquam boni fecerint à Deo diligi, & pluris fieri. Est siquidem hoc phyltrum illud amatorium à Senec. epist. 9. commendatum: Si vis amari, ama. quod etiam dixit Martial.l.6. Epigramm.9. vel 11. 1. Ioan. cap 4. n.10. Rom.5. n.8. Ioan.3. n.16.

Vt præstem Pyladen, aliquis mihi præstet Orestem.

Hoc non fit verbis, Marce, vt ameris, ama.

Et sanè diua sponsa conscia præcedentis amoris illius, cuius vbera, seu amores ieiebat præstare vino Cantic. 1. amore elanguit, deliquioque resoluta vicem præcedentis amoris ab ipsa repensam ei renuntiari volebat, & postulabat, dicens: *Adiuro vos filiæ Hierusalē, si inueneritis dilectum, vt nuntietis ei, quia amore langueo*, Cant. 5. Dixerat autem superiùs: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Septuaginta habent: *Vulnerata charitatis ego sum.* Sicque apparet ex explanatione legisse Origenem, licet in plerisque codicibus legatur, *Vulnerata*, scilicet, *charitatis*, sicut etiam apud S.Ambros. legitur. Quo autem modo, quoue telo vulnerata sit, confixa, & defixa penitus, ostendit Symmach. legens: *Vulnerata enim phyltro dilectionis eius ego sum.* Amatorio siquidem poculo, & præueniente dilectione, veluti telis configit, ac charitatis æternæ vinculis ligat is, qui suos diligit in finem, id est, vsque ad victoriam, & triumphum: fieri Cant 1. n.2. Cant.5 n.8.

enim non potest, vt grata anima se in dilectione præuentam sentiens, minimè itidem deuictam se fateatur, & phyltro epoto sauciatam. Vnde Bernardus serm. 9. in Psal. 90. in med. Postquam multa dixit de dilectione Dei nos præueniente, tandem ait: In his ergo omnibus merum est vinum ipsius equidem, & solius, &c. Merum vtique, & potens, non ad lætificandas tantùm animas, sed ad inebriandas, & veluti extra se reddendas, ad quærendum eum Deum, qui suos præuenit charitate, & dilexit antequam quicquam boni egissent, aut mererentur. Vnde & D. Augustinus ostendit, ideò Filium Dei in carne venisse ad homines, vt dilectionem, qua illos præuenerat, comprobaret, sicque illos ad redamandum Deum constringeret, à quo gratis in tota æternitate fuerant dilecti; sic enim incipit lib. de catechizand. rudib. c. 4. to 4. Quæ maior causa est aduentus Domini, nisi vt ostenderet Deus dilectionem suam in nobis, commendans eam vehementer, & ipsum Deum si amare pigebat, saltem redamare non pigeat. Nulla est maior ad amorem inuitatio, quam præuenire amando, & nimis durus est animus, qui dilectionem, si nolebat impendere, nolit & rependere. Si in flagitiosis, & sordidis amoribus animus qui torpebat, cùm se amari senserit, excitatur, & qui iam feruebat, cùm se redamari didicerit, magis accenditur. Manifestum est, nullam esse maiorem causam, qua vel inchoetur, vel augeatur amor, quàm cùm amari se cognoscit, & maiori amore exardescit inferior, cùm à superiori se diligi senserit. Ibi enim gratior amor est, vbi non æstuat indigentiæ siccitate, sed vbertate beneficentiæ profluit. Ille namque amor ex miseria, iste ex misericordia, &c.

Hoc etiam argumentum prosequitur Guarricus Abb. serm. 2. de Annuntiat. post med. vbi ait: Quid sic hominem excitare potest ad amorem Dei, quàm præueniens hominem amor Dei? Addit autem & rationem Chrysostomus, quod scilicet amor ille præueniens, quo nos Deus dilexit, nullam sortiatur vtilitatem ex eo, quòd in nos feratur. At amor, quo Deum redamare tenemur, magnam nobis vtilitatem pariat; sic enim habet homil 75. in Ioan. post med. loquens de Deo nos diligente. Ipse incedit, nos saltem prosequamur; ipse non sui commodi gratia (nullius enim eget) nos saltem ad nostram vtilitatem diligamus: ipse inimicos, nos saltem eum, qui amicus est, amore prosequamur. Similia sunt, quæ habet hom. in dictum Ioan. *Vos amici mei estis.* vbi inter alia: O stupenda benignitas Domini! ô veneranda pietas Christi, quæ antè tibi in amicitias obuenit, quàm te sibi amicum constituit, antè se tibi Dominus familiarem exhibuit, quàm te in familiatem vocauit. Tantum in te Christi amorem quo amore Christiane pensabis? Si quis te de potentibus mundi aut hæredem vellet conscribere, aut amicum sibi coniungere, aut in filium voluisset forsitan adoptare, nonne admiratus, & stupens totum illi dicares obsequium? &c. Adeò autem efficacem existimauit hunc amorem, quo nos Deus dilexit ipse Filius Dei in carne, vt sufficiens duxerit motiuum ad inculcandam nobis dilectionem eorum, quibus nulla ratione diligendi adstricti eramus. Inde enim facilè licebit colligere quanto arctiore vinculo teneamur ad redamandum Deum, à quo gratis & sine vllo merito nostro, imò multis demeritis nostris additis, fuimus dilecti. Sic ergo Chrysost. interpretatur ea verba Christi Domini, *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* homil. 71. in Ioan. post med. Cur mandatum dicit nouum, quod in veteri testamento positum est? Ipse nouum fecit per modum ipsum. Addidit ergo; *Sicut ego dilexi vos.* Non enim velris præcedentibus meritis debitum persolui, sed ego incepi, ita & vos decet amicis esse beneficos, & quibus non debetis. Si ergo eos debemus diligere, à quibus nihil boni accepimus, eò quòd gratuitus, & sine meritis nostris in nos collatus amor docet, & vrget nos meritum nullatenus expectare; quantò magis incitabit, & constringet gratiosus ille amor, quo nos præuenit, & à quo in nos tot prouenitú beneficia, vt ipsum Deú diligamus toto corde, & animo? Vnde Paulus memor diuinæ dilectionis, ait: *Charitas Christi vrget nos, vt qui viuunt, non iam sibi viuant.* vbi Chrysost. homil. 11. ante med. ait: Charitas Dei nos constringit; nec

Ioan. 13 n. 34.

2. Cor. 5. n. 14.

sinit

finit conquiescere; qui enim Dei dilectionem animo perpenderit, gratuitam considerando, & ea omnia bona, quæ in nobis acta sunt, ruminando, constringentem, & vrgentem se experietur ipsam dilectionem, vt ad amandum Deum omnino, & perpetuò feratur. Si verò amoris debita tanti momenti sint, vt cætera omnia superent, & postponant, nunquamque penitus persoluantur, etiam in amore creato; quid tandē sentiendum erit de excellentiori amore Dei, quo nos præuenit, & nobis bona etiam naturalia præparauit, sicut fecisse videmus erga filios Israel, quibus multò antequam existerent, prædefiniuit, & præelegit terram habitationis eorum? Pro qua re illud aduertendum est, quod dixit Paulus: *Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis*; vbi cùm Paulus velit nihil apud nos manere insolutum, in quo maximè pax, & tranquillitas hominum consistit; si nempe vnusquisque erga alios se gerat, vt oportet, tam superiores erga inferiores, quàm hi erga illos, & inter se. Ab hoc generali præcepto, quid est, quod vnum excipit debitum mutuæ charitatis? Qua in re aduertendum quidem est nolle Paulum, vt nihil huius debiti soluamus, sicut si quis deberet centum, & ex his nihil illi soluat cui debet, neque etiam nolle, vt imperfectè soluat, & non quomodo deber, aut potest, quin potiùs omne debitum integrum reddendum esse præcipit Paulus, dum dicit, si valeat, *nemini quicquā debeatis*, sed vult inculcare nos esse debitores, quāuis absolutè totum debitū charitatis non haurimus, sicut ille, qui singulis diebus tenetur alteri dare aurum, si vno die soluat reddit debitum totum, sed secundùm tempus; remanet enim debitor, vt si altera die superuiuat, debeat soluere pro illo aurum. Debitum itaque charitatis remanet semper insolutum, ea nempe ratione, quod semel solutum, iterum atque iterum supersit soluendum. Sicut enim amoris debitū cætera debita superat, vt potiùs soluendum sit quàm cætera, quibus si conferatur, ea videtur obscurare; sic etiam tanti pretij est & valoris, vt quantumcunque semel pro viribus soluatur, adhuc remaneat debitum hoc soluendum. Sicut si quis magnam auri copiam deberet, & quotidie sol-

Rom. 13. n. 8.

A ueret totum, quod posset, aut possideret, teneretur adhuc sequenti die ad soluendum, si haberet vnde soluere posset, & sic deinceps, donec ad summam debitam perueniret soluendo. Sic & quia summa est amoris obligatio, quantumuis quilibet soluat, vt potuerit, semper debitor remanebit, imò & inter cætera debita, hoc vnum semper soluendū apparebit. Vtrumque ego colligo ex Bernard. & Chrysost. Etenim ille ser. 2. in Psal. *Qui habitat*, post med. expendens illud Timothei;

B *Soli Deo honor, & gloria*, rectè docet Apostolum nullatenus præcipere; vt nullū honorem, reuerentiáue exhibeamus rectis dominis, sed vt propter Deum, & in Deum illos honoremus, & si contingat honorē exhibendum illis opponi honori Deo debito, vt soli Deo exhibeatur, tum magis rem aperiens ait: Puto simile esse illud verbū Apo-

C stoli ei, quod item ait: *Nemini quicquā debeatis, nisi vt inuicem diligatis*; siquidē hoc non voluit, vt alia quælibet debita negarentur, præsertim cùm idem ipse dicat; *cui honorē, honorem*, &c. in hunc modum. Vt ergo plenius intelligas quid in vtroque senserit, quodvè monuerit. Vide quemadmodū inter radios solis minora quælibet luminaria non videntur. Nunquid amota modò sydera arbitramur, nunquid extincta? Minime quidem

D sed ampliori claritate quodammodo tecta, interim apparere non posse. Sic ergo dilectio illa quævis debita superans, quasi sola regnare debet in nobis: vt quicquid debetur cæteris, sibi vendicet. Sic diuinus præualere debet honor, & quodam modo præiudicare vniuersis, vt solus ipse nō modo præ omnibus, sed in omnibus honoretur. Idipsū sanè putas etiā dictum de amore. Sic ille ostendit quomodo amoris debitum cætera supe-

E ret, & semper præ omnibus soluendum reluceat, quantumcunq; soluatur. Chrysost. verò hom. 23. in epist. ad Rom. post. med. ait: Ad bonorū matrem (scilicet dilectionē) magistrā eorū, quæ dicta sunt, omnisq; virtutis affectricē confugit, eamq; dicit esse debitum, non quidē tale, quale est tributū, quale vectigal, sed cōtinuò sine intermissione sit prestādū: Nunquā enim illā reddi vult, imò semper quidē reddi vult, non tamē impleri sed semper deberi. Talequippe debitū est, vt reddatur

1. Tim. 1. n. 17.

semper debeatur. Sic Chrysost. exponit perfectionem illius debiti inter cætera, quod scilicet cæteris præcellat, & nunquam complete, & ad perfectum solutionem reddatur; quod etiam dixit. August. cont. 2. in Psal. 43. Charitas est, quæ semper redditur, & semper debetur, sicut dixit Paul. *Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis, &c.* Hinc iam licet ascendere ad ea, quæ superiora, & nostri argumenti propria sunt: Si amor creaturæ, quo nos diligit, tanti valoris, & æstimationis est, vt quantumcumque soluamus, semper tamen debitores remanemus; qualiter constituemur debitores per summam Dei dilectionem, qua nos præuenit amando, & diligendo prælegit, atque definiuit omnia nobis necessaria bona? Nam si succensendum nobis censet Anselmus ex eo, quòd aliquid diligamus, cùm tamen nobis liceat Deum amare, ipso tamen amante, & adiuuante, quid non grauiter ferendum, & obiurgandum cum Moyse hoc in loco, quod mala tam benemerito de nobis Domino reddamus? *Haccinè reddis Domino popule stulte, &c.* Sic verò habet Ansel. lib. de mensurat. crucis §. 4. Valde debere indignari diligere modica, quem tantæ dignitatis fecisti, vt ei liceat te amare, &c. Deinde subdit: Sic totum cor nostrum tuo debemus amori, vt quidquid de eo alteri damus, tibi subtrahamus, &c. neque omittendum id, quod habet §. 6. cum ait: Si aliquid gratis amare volumus, vbi meliùs quàm in te amorem nostrum locabimus? Si pro muneribus, quanto plura dabis? Sed quãto plus promittis, tanto magis gratis amari mereris. Si amare volumus eos, qui nos amant, quantò æquiùs nos te amabimus? &c.

Meminit D. Hieron. epist. 4. ad Rustic. c. 6. quod philosophi seculi solerent amorem veterem amore nouo, quasi clauum clauo expellere, quod & Assuero Regi septem Principes fecere Persarum, vt desiderium Vasthi aliarum puellarum amore compescerent Hester 2. Cæterùm in præsentiarum antiquo Dei amore proposito noua omnia, & recentia debent aboleri, & fugari è corde nostro, vt solùm Deũ diligat, & prosequatur, à quo iam diu in tota æternitate ostenditur dilectus. Nam sicut dixit August. tract. 2. in epist. Ioan.

Hest. 2. n. 2.

A Amabas mundum, noli amare mundum: pulchra tibi sunt terrena, sed quanto pulchrior qui ista formauit? Ad hoc vtique arrham dat spõsus, vt in arrha sua ipse ametur. Ergo dedit tibi Deus omnia ista, ama illum, qui fecit ista: plus est, quod tibi vult dare, id est, se ipsum, qui fecit ista: cum exhauseris cor tuum amore terreno, hauries amorem diuinum. Et ad fin. Talis est quisque, qualis eius B dilectio est: Terram diligis, terra eris; Deum diligis, quid dicam? Deus eris? Non audeo dicere ex me; audi Scripturas: *Ego dixi; Dij estis, & filij excelsi omnes.* Hoc igitur est, quod tantum Deo reddere possumus, nempe amorem nostrum, nam si ille in nos beneficia confert, quicquam illi referre non possumus, sicut nec mali quicquam inferre quãtumcumque nobis noceat; hac vna tantum in re rependere possumus, quod cum nos diC ligat, ipsum redamare valemus, nosque diligendo tribuere, eique accedere. Etenim cum duabus potentiis circa Deũ feramur, & versemur, intellectu scilicet, & volũtate, cognoscendo, & amando; nobiliori quidem modo Deum attingimus dilectione, quàm cognitione: imò & D. Aug. in manual. c. 20. dixit: Qui vult habere notitiam Dei, amet. & Richard. Victor. l de gradib. charit. c. 3. Amor, inquit, oculus est, & amare videre est, quia D vbi intellectus caligat, amor penetrat, &c. Vnde Paulus laudaturus charitatem congruenter ait: *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.* Excellentia autem viæ in eo maximè consistere mihi videtur, quòd breuiori tempore ad terminum perueniatur sine difficultate, fatigatione, & labore. Si ergo attendamus in hoc, quod est Deo propinquare, contemplando Dei naturã, & eius arcana mysterii inuestigando, etiam diuturE no, & longissimo tempore parum proficimus, diligendo verò modico tempore plurimum citiùs, propinquiùs, & firmiùs amor, quàm cognitio mentem hominis eum diuinitate coniungit; vis enim cognitionis in discretione consistit, & in separatione imperfectionũ à perfectissimo ente; amor verò consistit in vnione: Vnde Paul. dixit; *Qui adhæret Deo, vnus spiritus fit cũ eo.* Quod bene prosequitur Ber. ser. 7 in Cãt. vbi inter alia ait: Anima, quæ diligit Deũ, sponsa vocatur.

Ps. 81. n. 6.

1. Cor. 12. n. 31

1. Cor. 6. n. 17.

Hæc

Hæc enim duo nomina, sponsa, & sponsus maximè indicant internos affectus. His enim omnia communia sunt, vna hæreditas, vna domus, vna mensa, vnus lectus, vna caro. Propter hanc *relinquet homo patrem, & matrem, &c. Et erunt duo in carne vna* Deinde eorundem amorem, & osculum prosequitur, dicens. Sponsa itaque dicitur illa, quæ amat; amat autem, quæ osculum petit: non petit libertatem, non mercedem, non hæreditatem, sed osculum more planè castissimæ sponsæ, ac sacrum spirantis amorem. nec omnino valentis flammam dissimulare, quam patitur. *Osculetur*, inquit, *me osculo oris sui*. Quasi dicat: quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Denique huius amoris puritatem, & vehementiam ita explicat: Amat profectò castè, quæ ipsum, quem amat, quærit, non aliud quid præter ipsum. Amat sanctè, quia non in concupiscentia carnis, sed in puritate spiritus. Amat ardenter, quę ita proprio inebriatur amore, vt maiestatem non cogitet. Quid enim? *Respicit terram, & facit eam tremere: tangit montes, & fumigāt:* & ista se ab eo postulat osculari? ebria est? ebria certè, quia fortasis de cella vinaria egressa erat. O quanta amoris vis! quanta in spiritu libertatis fiducia! *Perfecta charitas foras mittit timorem*. Nec dicit: Me osculetur iste, vel ille sponsus, vel amicus, vel Rex, sed indeterminatè loquitur: *Osculetur me*. Quemadmodum & Maria Magdalena dixit, loquens de Christo Domino, quem in monumento non reperiens, sublatum credidit: *Si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eum tollam*. Quem eum non aperit, quia palàm omnibus esse credit, quod à suo corde nec ad instans recedere potest. Sic sponsa: *Osculetur me*, ait, ille, qui nunquam à corde meo absens est, quia amore accensa credit nomen sponsi omnibus conspicuum esse. Optima sunt quæ habet idem Bernard. siue Auctor tract. de vita solitaria ant. fin. vbi ait; Vnitas spiritus cum Deo hominis cor sursum habentis, proficientis in Deum voluntatis est perfectio, cùm iam nō solùm vult, quæ Deus vult, sed sic est non tantùm aff. ctus, sed etiam in affectu profectus, vt non possit velle, nisi quod Deus

A vult: velle autem quod Deus vult, hoc iam simile Deo esse, est. Non posse velle, nisi quod Deus vult, hoc est iam esse, quod Deus est, cui iam velle, & esse idipsum est, &c. Videndus idem Bernard. serm. 2. in Dominicam 1. post Epiphan. & ser. 38. in Cant. Orig. homil. 12. in Leuit cap. 2. optimè verò habet hom. 20 in cap. 25. Numer. Ex quibus constat excellentiam dilectionis supra cognitionem Dei: hæc enim separatiua est, illa

B verò omnino vnitiua.

Imò & notitia Dei, eiusque cognitio ad amorem illius dirigitur, vnde propositio, & explicatio diuinorum beneficiorum in præsenti à Moyse descripta, quòd scilicet præparauerit terram ad habitandum filiis Israel, eò proculdubio tendunt, vt ij, qui per summam ingratitudinem mala Deo reddiderant, debitum tandem amorem reddant, & se totos Deo per dilectionem referant, alioqui

C notitiam Dei, & beneficiorum ab illo acceptorum habere, nec tamē eum diligere proximè accedit ad notitiam dæmoniorum, qui cùm Deum agnoscant, minimè tamen diligunt, quod docuit August. 2. tract. in epist. Ioan. post med vbi ait: Si cognouimus, amemus. Nam cognitio sine charitate non saluos facit *Scientia inflat, charitas ædificat*. 1. Cor. 8 Si confiteri vultis, & non amare, incipitis num. 1. dæmonibus similes esse. Confitebantur dæmones Filium Dei, & dicebant: *Quid nobis,*

D *& tibi?* & repellebantur: Confitemini, & Matt. 8 amplectimini. Illi enim timebant de iniqui- nu. 29. tatibus suis, vos amate dimissorem iniquitatum vestrarum, &c. Ea igitur ratione proponit Moyses antiquam dilectionem Dei filiis Israel, vt eos ad diligendum Deum prouocet, & ad redamandum alliciat, & cogat. In eo autem magna nostra cernitur miseria, quòd cùm animus noster sine dilectione esse non possit, vnde aut Dei amator, aut mū-

E di est: sicut prosequitur D. Leo Papa ser. 1. de ieiunio mensis 7. cap 3. Et cùm in dilectione Dei nulla nimia sit dilectio, nulla insuper nō sit optima, nulla insuper non sit debita, & in dilectione mundi cuncta sint noxia: plus apud nos valent caduca, quę videmus, vt amore prosequamur, quàm vera, quæ credimus, referentibus scripturis, vt dilectionē rependamus, cùm tamen diuinus amor om-

nes in nobis deberet captiuare, & reducere affectus, sicut videtur fateri sponsa postquam ad diuinos fauores admissa est, & ad diuina munera potiunda introducta Cant. 2. quãdo dixit: *Introduxit me rex in cellã vinariam, ordinauit in me charitatem*: quorum verborum sensus est: Non potui quin cederem sponsi viribus, & potentiæ, quandoquidem in me instruxit amoris aciem, & totam amoris vim effluxit prior diligens, & beneficiis afficiens, & amoris vinculis ligans & trahens, his tanquam armis oppugnauit, his telis confixit, his sibi ipsi violenter eripuit. Item illud *in me* potiùs est habitudo accusatiui, & significat, contra me, quam ablatiui; vnde 70. transtulerunt, *Contra me*; non negauerim tamen quietem significare aliquando. Modò tamen magis videtur habere dictum sensum, eademque propositio habetur Psal. 2. *Aduersus Dominum*: Et Iudith 16. *Philisthijm super te Samson*. Pleraque alia suppetunt, facitque Ambros. ser. 5. ant. med. in Psalm. 118. Vbi explicans hęc verba Cant. ait: Bona statiua, vbi plenitudo est charitatis. Statiua autem castra sunt, siue munitiones militares; his igitur habet amor, & dirigit, vt animum dilectum expugnet, & ad redamandum vehementer alliciat, nempe singulare studium in dilectum, liberale ingenium, iugem curam, & accuratam diligẽtiam. Quod si ipsum, *In me*, quietem denotare velis, non refragabor. Video namque satis vsitatum apud omnes ferè nationes, vt in arce capta victoris erigatur vexillum, & insigne, sicut etiam serui caracteribus Dominorum insigniri, & inuri solent. Cùm verò hoc in loco Hebraicè habeatur, *Digle alai*, hoc est, vexillum eius super me charitas, satis apposité dicetur spõsam se fateri deuictã à charitate sponsi. Cùm enim ipse prior dilexerit, summè dilexerit, & plurima bona diligendo contulerit: expugnata tamen, & superata fatetur amorem in ea anima vexillum erexisse in signum victoriæ. Quis enim non cedat amori Diuino æterno, & tot titulis gratuito, ac de nobis benemerito. Meritò proinde per admirationem dixit Moyses: *Haccinè reddis Domino popule stulte, & insipiens!* Quod vt magis vrgeret, amorem describit, quo iamdiu eam gentem prosecutus

Cant. 2 num. 4.

Psal. 2. num. 2. Iudith 16. n. 9.

fuerat. Si verò tam valida sunt tela amoris, quo Deus temporalia præparauit, & prædefiniuit bona ad superandam, & vincendam animam, quanto magis id profectò fiet, si mentem eleuemus ad præparatum nobis prandium, & cœnam in regno suo Matt. 22. Ad paratum vobis regnum ab origine mundi. Matth. 25. Posset tamen quis hoc in loco hærere, idque obijcere, cur Deus præueniés in diligendos suos, & in præparando eisdem bona tamdiu expectet, & non nisi multum post tempus conferat. Id enim videtur esse contra rationem amoris. Nam omnis affectus grauior redditur supprematur, propriũque amoris est, nullas pati moras: Vnde Plaut. in Bacch. & in Circ. dixit. Celerem oportet esse amatoris manum. Et Ouid. epist. 18. Herod.

Longa mora est nobis omnis, quæ gaudia differt;
Da veniam fassæ, non patienter amo.

Quod ostendit locus ille 2. Reg. 13. vbi de Dauide post mortem Amnon ab Absalone patratam, dicitur: *Cessauit Rex Dauid persequi Absalon, eo quod consolatus esset super Amnon interitu.* 70 habẽt: *Cessauit Rex Dauid exire ad Absolon, qui, &c.* vbi ex Hebr. apud Vatab. *Cessauit* (Anima) *Dauidis ne vltra educeret exercitũ ad quærendum Absalon.* ita multi intelligũt, vt habent scholia apud 70. citatos, & in Cõplut. Cessauit spiritus & furor: At Isid. Clarius legit: *Desiderium inerat Dauid Regi, vt egrederetur ad Absalon, eo quod cõsolatus esset super Amnon interitu* Et Vatablus hic in annotationibus n 43. habet. Hebr. *Desiderauit* (subintellige anima) *Dauidis Regis egredi propter Absalon*, id est, cœpit Rex teneri maximo desiderio Absalonis absentis: subinde suspirabat, cùm meminerit filij. Ex his igitur illud habemus, quòd ardens Patris amor, cuiuslibet moræ impatiens ipsum cor Dauidis ad quærendum dilectum filium secum trahere nitebatur, nec patiebatur amplius contineri, quin ad illum simul cum affectu, quo eum prosequebatur, exiret. Qui igitur fieri potest, vt amor Dei tamdiu contra ipsum potuerit contineri, quin se ad extra manifestauerit, forasque ad quærendos dilectos, eosque producendos exierit? communem hoc habet solutionem, Deum scilicet diligendo, diligen-

Mat. 22 num. 4. Mat. 25 nu. 34.

2 Re. 13 nu vlt.

eligendóque præfinijsse, quæ voluit pro loco, & tempore, quibus apud se vidit conuenire, imò & magis conuenire, proindéque donec tandem adueniret plenitudo temporis, nihil illi molestiæ peperisse moram, & retardationem, cùm neque ex defectu potentiæ id prouenerit, neque ab externa violentia, aut mutatione voluntatis. Interim tamen in nostram consolationem visus est Diuinus amor Deo veluti vim inferre, vt ad suos Absalones egrederetur. Hoc enim videtur significasse ea reuelatio proposita dilecto discipulo Apocal. 1. *Quando ostensus est illi Filius hominis vestitus podere, præcinctusque ad mamillas zona aurea, caput, & capillos habens candidos, tanquam lanam albam, & oculos tanquã flammam ignis, & pedes eius similes aurichalco, sicut in camino ardenti.* Vbi præcinctio illa zonæ ad mamillas retardatio videtur, & detentio Diuini amoris, ne ad dilectos suos per opera egrederetur; est enim ibi sedes amoris: Vnde illud Cant. 1. *Meliora sunt vbera tua vino.* Omnes ferè Hebræi legunt: *Meliores sunt amores tui vino.* Dum igitur mammillæ præcinctæ proponuntur, quid aliud, quàm repressum, & cohibitum Diuinum amorem proponunt; vnde & ille repressus oculos petebat, & igni suo accendebat, ac inflammabat, & quasi ad extrema pro egressu dirigaretur, pedes insuper accendit, reddens eos, quales posset efficere ardens caminus. Neque mirum si moræ impatiens diuina charitas diu detenta, & retardata, veluti senio afficeret ipsum Dei Filium; nihil enim sic torquet, quàm perpetua violentia. In quam sententiam facit, quod statim atque Diuina voluntas ad externa opera transijt in principio: *Quando Deus creauit cælum, & terram, spiritus Domini,* siue amor productus *ferebatur super aquas.* Is enim amor, qui tandiu arserat, detentus & repressus aquis innitat, non vt extinguatur; quantumcunque enim multæ sint, eum extinguere non possunt, neque flumina illum obruere, sed vt incendium aliqua ex parte veluti temperet, & refrigerando refocillet; tanto tamen ardore diligendi flagrabat, vt ipsas etiam accendere aquas videretur. Pro eo enim quod nos habemus, ferebatur super

Apoc. 1. nu. 13.

Cant. 1 num. 2.

Gen. 1. num. 2.

A aquas, alij legunt, *Calefaciebat aquas.* Quantumcunque autem pro infinito ardore aquas quærat: minimè tamen quietem, sed huc illucque super aquas fertur. Vbi Rupert eleganter explicat, cur ferebatur super aquas, dicens, quia inquietus erat, quousque vidit hominem creatum, super quem requiesceret posset, & tunc iam non ferebatur. Ad condendum autem hominem, veluti ad rẽ summopere concupitam, & tamdiu desideratam B conuocantur diuinæ personæ, dicentes: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Quo in loco licet Ambros. videatur agnoscere laborantis Dei affectum; cùm ita ait ser. 10. in Psalm. 118. post princip. Cætera dixit, & facta sunt, mandauit, & creata sunt. Vt homo fiat, specialis quidam Dei accedit hortatus, vt tanquam laborantis Dei in huius munere creaturæ significetur operatio. Deus quidem expers C laboris est, sed tamen Scripturæ verba quid aliud, nisi studiosam ob gratiam operationem eius ostendunt? Ergo si Deus maiori quodam studio te creauit, cur ipse tui studium relinquis? Si Deus in te laborauit, qui laborare non nouit, cur ipse fugitans sis laboris? Sic Ambros. Deum laborantem in fabricatione primi hominis introducit. Possemus hoc quidem ad maiorem Dei dilectionem referre: Nam teste Aristot. 9. Ethic. cap. 9. D quæ cum labore facta sunt, magis diligunt omnes. Proindeque, & Deus veluti laborans introducitur in sui hominis productione, vt dilectionem, qua eum, antequam crearet, prosequebatur, laborando adderet. Verùm totam mihi dulcedinẽ, & delectamentũ videtur redolere. Etenim illa conuocatio ad condendũ hominẽ lætitiam, & delitias proclamat Sic enim in rebus, quibus maximè E recreamur, & delectamur, fieri consueuit, vt ad amicos, & eos, quibus cõuiuimus, accedat hortatus. Sic enim, & qui perditã ouẽ inuenit, *conuocat amicos, & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inueni ouẽ meã, quæ perierat* sic & mulier inuenta drachma, *cõuocat amicas, & vicinas, dicẽs: Cõgratulamini mihi, quia inueni drachmã, quã perdideram* Sic & Diuinæ Personæ beatissimæ Trinitatis, veluti se cõuocãtes, & cohortãtes, &

Gen. 1. nu. 26.

Luc. 15 num. 6.

& exhortantes ad rem iamdiu concupitam, dilectam, & in esse actualis existentiæ diligendam, ac in delitiis habendam, dicunt: *Faciamus hominem ad imaginem*, &c. Vnde & in infusione animæ videtur ipse Deus respirasse, cùm dicitur: *Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ*. Quod recreationem quandam, & respirationem videtur denotare. Ij enim, qui diu spiritum contrahunt, & defatigantur ac cohibentur, ne accepto halitu, & emisso viuant, statim ac laxantur emisso halitu, respirando quiescunt, & recreantur. Constrictus à tota æternitate amor, qui vim Deo videbatur inferre, vt ad extra exiret, quiq; inquietus ferebatur super aquas, donec produceretur homo, in quo requiesceret, in productione hominis, respirando recreatur, & à thesauro pectoris sui animam respirando educit, vt innotescat omnibus, hac vna re maximè delectari, scilicet, in productione hominis, cui animam ex intimis visceribus inspirat, ac si illa anima etiam Dei esset, & vita Dei, quam illi impertiebatur, nec mirum sanè quod ita loquamur, si & Deus ita loquitur. Etenim ad Heli ait Dominus: *Suscitabo mihi Sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciet*. Vbi per Sacerdotem fidelem aliqui intelligunt Samuelem, alij verò Christum Dominum, Lyran. ad rem nostram, Sadoc, interpretatur, cor autem, & animam Dei dicit Salomonē. Videtur enim homo sic à Deo diligi, vt anima illius, & cor dicatur; in quam sententiam facit ea expositio, quam aliqui adhibent ad illa verba Luc. *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*. vt per spiritū suum, siue animam, homines intelligat. Sic enim habet D. Athanasius Orat. de humana natura. In eo nempè spiritu omnes homines, apud Patrem deponit ac commendat per ipsum, & in ipso viuificandos. Neque verò id mirari possumus, cùm & homines appellet seipsum, quasi eos veluti se diligit, & æstimet. Sic enim eadem Orat. interpretatur Athanasius illud Prouerb. *Dominus possedit me in initio viarum suarum*, vbi in Hebr. habetur: *Dominus creauit me in initio creaturæ suæ*. De Ecclesia ait, quæ in ipso conditur: non enim Creator omnium creatura, aut opus esse poterit, sed opus in operatore

Gen. 1. 26.
Gen. 2. 7.
1. Reg. 2. nu. 35.
Luc. 23. nu. 46.
Prou. 8. nu. 22.

A renouatur: quasi velit Athanas. tanti fieri à Creatore Ecclesiam suam ex hominibus cōgregatam, vt in illa creari dicatur, qui in eadem recreatur, & deliciatur. Cùm ergo Deus homines veluti animam suam, & cor, ac spiritum suum diligat, ducat, & vocet, quanciti simè ad illos producendos ad extra egrederetur, & exiret, si amoris tantùm affectu, & pondere ferretur, qui ideò cinctus, & cohibitus proponitur, ne è sedibus
B suis, nēpe pectore, & vberibus prosiliret. At quia aliter oportebat, & decebat fieri apud se præparauit, & præfiniuit. Cū verò & infallibiles, ac indefectibiles sint diuinę præparationes, & præfinitiones, vtpotè quæ sint Dei fidelis, eas in præsenti proponit Moyses in gratiam, & commendationem Diuinæ, & æternæ dilectionis, & in confusionem stultæ, & insipientis, & ingratæ plebis, quæ cùm & amorem, & gratitudinem deberet redde-
C re, talia reddebat, quæ nec nominare liceret. Quod si ob bona temporalia tanta debetur gratitudo & dilectio, qualē exiget supernaturalium beneficiorum præparatio, & prædestinatio, quando diuisit Altissimus gentes, & separauit filios Adam, eligens & diligens ad promissionis terram incolendam, cælorum scilicet patriam, eos, quos voluit, quando à tot gentibus barbaris nos separauit, in filiorum adoptionem deducens, &
D adducens in terram sanctificationis suę, id est, Ecclesiæ, vbi panem de cælo præstat & de petra, scilicet Christo, melle suos saturat, vbi carne cibat, ac sanguine potat in via, quousque perueniamus in patriam, vbi Pater cum Filio, & Spiritu sancto viuit, & regnat in sæcula.

ANNOTAT. II.

E

De custodia Angelorum nobis à Deo concessa.

QVoniam tam multi ex sanctis Patribus, quos in litera adduximus, quibus alij coniungendi sunt, quos affert Lorin. in c. 16. Act. Apost. n. 9. §. vir Macedo, verba nostri Textus deducunt ad osten-

ostendendam Angelorum custodiam à Deo A
peculiariter deputatam Regnis, ac Prouin-
ciis, vt interim omittamus quod D.Thom 1
p.q.15 singulis quoque rerum speciebus as-
signat singulos Angelos, iuxta illud August.
lib 83.quæst.q.74.dicentis:1Vnaquæque res
visibilis in hoc mundo habet Angelicam po-
testatem sibi præpositam: quæ verba etiam
ad singula singularum specierum indiuidua
quidam extendunt, sed cordatiùs alij ad so-
Apo. 14 las species accommodant: de hominibus ve- B
*n.*18. & rò est dispar ratio. Inde est, quod Apocal. 14.
*cap.*16. fit mentio Angeli habentis potestatem super
*num.*5. ignem, & cap. 16. alius vocatur Angelus a-
quarum. Quoniam verò singulare hoc est
beneficium, & specialissimum, dum vnicui-
que nostrum singularis Angelus est ad cu-
stodiam deputatus, ideò hoc in loco id mi-
nimè prætermittendum censuimus, vt pro
illo, Deo gratias reddamus, deinde etiam hoc
beneficium exponendum duximus, ne tantis C
custodibus ingrati, aut inofficiosi exista-
mus, imò prout decet dignam tali comitatu
vitam degamus. Quoniam verò par ferè est
ratio de Angelis custodibus Prouinciarum,
ac de singulis nostrûm custodibus, hoc iam
Deo dante prosequimur.

Quò igitur pretiosiores res sunt, eò ma-
iorem dolorem inferunt possessoribus, si a-
mitti contingat: eò periculosiorem, & irre-
parabiliorem sortiuntur casum, si decidant. D
Nihil vtique Deo amabilius anima nostra,
nihil nobis charius à Deo decet, ac debet
esse inde est quod Clem. Alex. 1. pædag. cap.
3 animam appellauerit amatorium, dignam
scilicet, quæ super omnia ametur post Deũ
summè dilectum. Intus, inquit, in homine est
id amatorium, quod Dei inspiratio, seu in-
sufflatio dicitur. & August. ser. 13. de verbis
Apost ad med. ait: Anima creata à Summo
bono, non tamen summum bonum, sed ma- E
gnum bonum. Anima magnum bonum, sed
non summum bonum, viuens inter summũ
bonum, & paruum bonum, id est, inter
Deum, & carnem. inferior Deo, carne su-
perior, &c. Hæc tanti facienda, & à nobis
maximi æstimanda, vt vnicè ab homine di-
ligeretur, vnica data est ei, quod bene pro-
sequitur Chrysost hom. 22. ad pop. Longè
post princip. vbi ait. Omnia nobis duplicia
Deus dedit; duos oculos, duas aures, duas
manus, duos pedes. Si igitur horum alterum
lædatur, per alterum necessitatem consola-
mur. Animam verò dedit vnam nobis; si
hanc perdiderimus, quanam viuemus? Huius
igitur prouidentiam faciamus, nihil ipsius
saluti præferentes, &c. Et in eandem sen-
tentiam Cæsar Arelat. Episcop. homil. 1. an-
te med. tom. 2. Biblioth. interpretatur illud
Psalm. *Erue à framea Deus animam meam,*
& de manu canis vnicam meam. Quare, in- *Psal.* 21 *nu.* 21.
quit ille, vnicam dixit? Siue quia tanquam v-
nica diligenda est, siue quia ipsa sola, & sin-
gularis ante tribunal cæleste rationem, re-
motis omnibus solatiis, redditura est. Præ-
miserat autem id, quod nobis minimè omit-
tendum est, cùm præsenti conducat institu-
to. Oportet, sicut super mortuum conclama-
tum, ita magnos super extinctam animam
dare planctus. Et quomodo solet Mater or-
bata super amissione vnici filij sui, fracto
pectore lamentari: ita conuenit super vni-
cam suam, sed cum spe reparationis, affligi.
Sic ille ostendit, quo modo æstimanda sit
anima, præ oculis habenda, & præ omnibus
diligenda, quomodo item cauendum sit,
& dolendum, si illius iacturam fecerimus.
Hinc est quod Saluian. lib. 3. ad Ecclesiam
ante medium, iure inuehitur in eos, qui
vnicam animam vnicè minimè diligunt, cùm
tamen ipsemet diabolus, qui homines ab a-
more, & æstimatione animarum suarum vult
auertere, fateatur protiosissimam esse ani-
mam, & præ omnibus diligendam, & fa-
ciendam: sic enim intelliges illa verba Iob,
Pellem pro pelle, & cuncta, quæ homo habet, *Iob* 2.
dabit pro anima sua. Ait enim pellem, in- *num.*4.
quit diabolus, pro pelle, &c. dilectissimam
esse animam suam homini, etiam diabolus
non negauit, & qui auertere omnino cun-
ctos ab affectu animarum suarum nititur,
idem tamen charissimas esse debere cunctis
animas suas confitetur. Quis ergo furor est,
viles à vobis animas vestras haberi, quas
etiam diabolus putat esse pretiosas? Quis
furor est, viles vobis haberi, quas etiam ille
charas vobis debere esse dicit, qui viles
facere conatur? At per hoc quicunque ani-
mas suas negligunt, etiam infra iudicium
diaboli se amant. Hæc fortassis est ratio, cur

Philo lib. de congressu quærend. erud. gratia longè à princip. animam appellauerit oculorum oculum. Sicut enim in corpore nihil pluris facimus, quàm oculos sicut probari solet ad 1. lib Metaphys. Qua de re videndus Philo lib, de tumulent. & lib. de victimis offerendis, & D. Bernard. de natura & dignitate Diuini amoris ad fin. Vnde & oculos summopere custodimus, qua ratione etiam Dauid dixit: *Custodi me Domine vt pupillam oculi*. vt insinuaret quanto adhuc maiori cura, & vigilantia obseruanda, & custodienda esset anima, quæ oculorum oculus dicitur. Quanti verò illam faciat Deus, ostendit Chrysost. hom. 60. in in Matth. post med. ex eo quod propter animæ nostræ salutem Filium suum nobis tradiderit, vt vitam pro nobis exponeret, & sanguinem suum funderet, qui cùm sit infiniti valoris, benè nobis innuit quanti facienda sit anima. Tanto, inquit, studio, tantaque cura Deus dignam esse animam ostendit, vt neque Filio suo pepercerit. Quare, obsecro summo marè cùm à domo exieritis, hanc vnicam intentionem habeatis, & hoc ante omnia studium, vt è periculis liberari possitis, Nec dico ab hoc corporis periculo solùm. Nam hoc neque periculum quidem verè dici potest, sed multò magis à periculo animæ, & cætera, quæ in eandem sententiam prosequitur, quod idem argumentum texit Author operis imperfecti in Matth homil. 51. post med. cùm dicit: Super omnia opera sua pretiosiores æstimat Deus animas hominum. & Bernard. lib. de anima, cap. 3. Totus quidem iste mundus ad vnius animæ pretium æstimari potest, non pro toto mundo Deus animam suam dare voluit, quam pro anima humana dedit.

Psal. 16 num. 8.

Rom. 8. num. 32.

Cùm igitur tanti fiat à Deo anima nostra, tantique à nobis æstimanda, illius casus & ruina cauetur, vt pote rei pretiosæ, cuius ruina, & dolorem refert Domino, & perniciem ipsæ animę affert, iuxta valorem, & pretium suum. Hoc enim admonet Diuinum Oraculum, cùm dicitur: *Vlulate pastores, & clamate, & aspergite vos cinere optimates Regis, quia completi sunt dies vestri, vt interficiamini, & dissipationes vestra, & cadetis quasi vasa pretiosa.* Quæ postrema verba difficillima visa sunt sacris Expositoribus, vnde & ea prætermisêre. Interlinealis ait: Quasi vasa pretiosa, quorum maius damnum. Syr. Cadetis irrecuperabiliter. Vilia enim, quæ cadunt, bene recuperantur, quia inuenientes parum, aut nihil curant de eis. Clariùs hoc dixit ibi Hieron. Vt quanto, inquit, antea fuere pretiosa, tanto maius eorum in confractione sit damnum. Graue quidem damnum animarum nostrarum, quæ pretiosæ sunt, illarum casum iam morte sua, & infiniti pretij sanguine reparauit; quid igitur faciendum pretiosis vasis ne cadant? Custodia illis adhibenda, & vigiles deputandi custodes qui in manibus portant ne offendant, cadant, & pereant. Nam si drachma quæritur euertendo totam domum, si ouis reducitur relictis nonaginta nouem, meritò reponenda tota diligentia, ne cadant & amittantur. Vnde Hieron. in cap. 18. Matth. Magna inquit dignitas animarum, vt vnaquæque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam suam Angelum delegatum. Quo pacto autem nobis adsit explicauit Dauid, quando dixit: *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem*. Vbi spiritus ventum significat, & per similitudinem accipitur, sicut & ignis. In eoque consistit similitudo, quòd nihil familiarius vento habemus. Illo enim viuimus, aspirantes & respirantes, vndique item in nos spirat, modò pluuias inferens, modò frigora, modò calorem, modò illius refrigerationem. Ignis item nobis satis commodus & ad omnia inseruiens, vtriusq. e tamen natura nobis maximè latet: sic & Angelica natura nobis ignota est, mentes nostras tamen perpetuò inuisunt & in eas spirant pertinentia ad salutem, per quaslibet occasionum rimulas instar venti sese insinuantes ac intimos animæ recessus perlustrantes, quod optimè videtur voluisse significare D. Bernard. serm. 5. in Cantic. post med. cùm ait: Angelus curat, satagitque in libertate spiritus administrare officia pietatis, id est, ea libertate, ac facilitate, quasi spiritus omnia permeat: *Spiritus enim, vbi vult, spirat, sed nescis vnde veniat, aut quo vadat*. Congruit ergo similitudo spiritus, seu venti ad sanctos Angelos custodes

Ierem. 25. n. 34

Ps. 103. num. 4.

Ioan. 3. num. 8.

custodes nostros, quorum afflatus, etsi A quis in se experiatur, tamen omnino ignorat occultissimas eorum rationes, principia, & fines. Assimilantur insuper igni, quoniam apprimè sunt Angeli operatorij, & ad penetrandum intima quæque subtilissimi, itidemque vel ob ipsam subtilitatem occultissimi nobis, vnde multoties nihil tale nobis cogitantibus adest mollis flamma, medullas cordis nostri Angelorum ministerio accendens, quæ secretò quasi emissa B sæcula subintrauit. Vnde Theodoretus prædicta verba Psalmi sic explicat: Eosdem spiritus, & ignem appellauit; potentiam, & celeritatem per vtrumque docens. Quandoquidem spiritus natura acuta est, potens verò est ignis vis, &c. Potens scilicet ad operandum, acuta ad influendum, seu ad sese insinuandum. Tali autem indigebamus custodia, & potentissima, & subtilissima, ac vigilantissima, cùm inter sol- C licitos admodum versemur hostes, qui omnes obseruant occasiones, vt aggrediantur: quod perpendens Bernard. serm. 12. in Psalm *Qui habitat*, post princip. ait: *Confiteantur Domino misericordia eius: quoniam magnificauit Dominus facere cum eis. Domine quid est homo, quia innotuisti ei, aut quid apponis erga eum cor tuum?* Apponis cor erga eum, geris pro eo sollicitudinem, curam illius habes. Denique ei mittis D Vnigenitum tuum, immittis spiritū tuū, promittis etiam vultū tuū: Et ne quid in cælestibus vacet ab opere sollicitudinis nostræ: beatos illos spiritus mittis in ministerium, custodiæ nostræ deputas, nostros iubes fieri pædagogos. Sic Bern. describit Deum pro nobis sollicitum, sollicitos item ad nos custodes mittere, ne hostibus vndique, & vbique aggredientibus succumbamus, ne etiam incuriæ, & desidiæ nosmetipsos E ignauos tradamus, cùm pro nobis custodiendis tanta sollicitudine Deus inuigilet.

Quando necesse est ignotam viam ingredi, periculis plenam, & prolapsionibus vbique obnoxiam; ductore opus est, qui viatorem comitetur, & de periculis, insidiis, & lapsibus moneat. Vnde cùm Tobias patri suo diceret, se iter ad debitam pecuniam

A comparandam prorsus ignorare: Ille respondit: *Inquire tibi aliquem fidelem virum,* Tob. 5.
qui eat tecum. Periculosa admodum, casibus nu. 14.
obnoxia, latronibus plena est vita nostra, vbi *Pericula fluminum, pericula ex genere, pericula ex gentibus, pericula in ciuitate, pericula in solitudine, pericula in mari, pericula in falsis fratribus.* 2. Cor. 11 nu. 26.
Pericula etiam in aduersariis Angelis. Etenim antiquissima traditio est, singulis hominibus, statim vt nascū-
B tur, assistere singulos malos Angelos, à quibus in vita oppugnentur, sicut refert Orig. hom. 20. in Luc. & Cassian. collat. 8. cap 12. Beda in cap. 12. Act. Apost. & Greg. Nyssen. in vita Moysis, cuius indicium latere videtur in illo Christi Domini: *Angeli eorum* Mat. 18
semper vident faciem Patris mei: quasi sint nu. 10.
alij eorum Angeli, qui non videant faciem Patris, & isti insidientur, & aduersentur, illi verò tutelares sint, & custodes. Cùm ergo
C misericors Pater viderit nos inter tot tantáque pericula versari, non sicut Tobias iussit nos quærere fideles socios, & custodes, sed Angelis suis mandauit de nobis, vt cu- Ps. 90.
diant nos in omnibus viis nostris. Adest si- nu. 11.
quidē cuique nostrū, veluti Tobiæ, iuuenis splendidus, stans, præcinctus, & quasi paratus ad ambulandū, & comitandum nos iugiter. Tob. 5.
Iuuenis, quia nunquā seniū patientur, qui æuo num. 5.
suo mensurātur. Splendidus, ratione perfectæ
D naturæ, perfectioris gratiæ, & inamissibilis beatitudinis. Stans, quia veluti ministri nobis adstant ij, qui corā Deo stare dicūtur ab Isa.
Seraphim stabant super illud: vbi stationem Isai. 6.
ministeriū denotare docet Orig. hom. 5. in num. 2.
Isai. & Bern. ser 4. in dicta verba, probaturq; ex Angelo comitāte Tobiam, cùm dixit: *Ego sum Raphael Angelus vnus ex septē qui adstamus.* Vbi in Hebr. pro adstare legitur, ministrare, & 4. Reg. 11. de Centurionibus, &
E militibus dicitur: *Steterunt singuli habentes* 4. Reg.
arma in manu sua circum Regē. Videlicet 11. n. 11.
parati in omnē euentū, & ad omnē Regis iussionem. Ij igitur, qui supremo Domino stant ministeriū præstolantes, diuinā iussionē expectātes, & imperiū deferentes, infimis seruis stare non dedignātur. Quod prosequitur Bernard. ser. 11. in Psalm. *Qui habitat*, prope fin. loquens de Angelis: *Administratorij* Hebr. 1.
spiritus sunt, missi in ministeriū propter nos. n. 14.

Hebr. 1. Planè ministri nostri, non Domini A
nostri, & in hoc vnigeniti formam imitan-
Mat.20 tantur, qui *non venit ministrari, sed mini-*
n.28. *strare*. qui stetit inter discipulos tanquam
qui ministrat.

Quod si vis videre ministerium Angelo-
rum, plura referam. Etenim Angelus profu-
Gen.16 gam Agar reduxit ad Saram heram suá, Gen.
n.7. & 16. Angeli tres Abrahæ promiserunt filium
c.18. Isaac, Genes. 18. Duo Angeli eduxerunt
n.10. Loth ex Sodomis, & Sodomitas igne cæle- B
& c.19. sti concremarunt, Genes. 19 Angelus conso-
Gen.21. latus est Agar, & Ismaeli siti morienti puteo
n.17. ostenso, vitam seruauit, Genes. 21. Angelus
Gen.22 stitit gladium Abrahæ, volentis immolare
n.11. Isaac, Genes. 22. Iacob vidit ascendentes
Gen.28 Angelos, & descendentes per scalam ad
n.12. suam opem, Genes. 28. Angelus docuit Iacob
& c.31 modum per virgas varij coloris producendi
n.11. fœtus sibi ex pacto debitos, Genes. 31. Ange-
& c.32 li deduxerunt Iacob ex Mesopotamia in
n.1. Chanaan, Genes. 32. Angelus interposuit se C
Exo.14 inter castra Hebræorum, & Pharaonis, illa
n.19. illuminans, & deducens per mare rubrum,
Exo.23 hæc obtenebrans, & submergens, Exod. 14.
n.20. Angelus deduxit Hebræos per desertum in
Nu.22. Chanaan, Exod. 23. Angelus locutus per os
n.22. asinæ Balaam. Numer 22. Angelus consola-
Iudic.2 tus est Hebræos ab hostibus afflictos, Iudic.
nu.1. & 2. Angelus roborat Gedeonem ad bellum
c.6.nu. contra Madian, Iudic. 6. Angelus promittit
21. & c. Manue filium Samsonem Nazaræum, Iudic. D
13.n.3. 13. Angelus percusit Hierusalem peste ob
2. Reg. numeratum à Dauide populum, 2. Reg. 24.
24 n.16 Angelus confortauit Eliam pane, vt ambu-
3. Reg. laret per quadraginta dies ad montem Dei
19 n.5. Horeb, 3. Reg. 19 Angelus misit Eliam ad
4 Reg.1 Ochoziam Regem, vt ei prædiceret mortem
n.3. & ob cultum Beelzebub, 4. Reg. 1. Angelus per-
4. Reg. cussit centum quinquaginta quinque Assy-
19 n.35 riorum. Angelus Iudith custodiuit, & dire-
Iudit. xit ad cædem Holofernis, Iudit. 13. Angelus E
13.n.20 tres pueros in fornace Babylonia ab igne de-
Dan.3. fendit, Daniel. 3. Angelus conclusit ora leo-
n.49. num, ne deuorarent Danielem, Daniel. 6.
& c.6. Angelus Gabriel ostendit Danieli septuagin-
n.22. ta hebdomad. occidendum esse Christum,
& c.9. Daniel. 9. Idem varia futura circa Reges
n.21. & Syriæ, & Ægypti eidem reuelauit cap. 11.
c.11. & Angelus tutatus est, & vindicauit pudici-

A tiam Susannæ, Daniel. 13. Angelus rapuit *c.13. n.*
Habacub vt ferret prandium Danieli in lacu *55.*
leonum, Daniel. 14. Angelus Zachariæ cap. *& c.14*
2. 3 4. 5. 6. 12. varia mysteria reuelauit. *n.33.*
Angelus hastam vibrans præcessit castra In- *Zach.2.*
dæ, deditque victoriam, 2. Machab. 11. *3. 4 5.*
Angelus Petrum è carcere eduxit, rapuit *6. & 12*
Philippum apud Eunuchum; Cornelio ius- *2. Mac.*
sit vocare Petrum; Paulum cum suis nau- *11. n. 8.*
fragio liberauit, denique S. Ioanni crebrò
B apparens Apocalypsin reuelauit. Ex his igi-
tur apertè constat Angelorum ministerium quod nobis exhibere minimè dedignantur ij, qui & natura, & beatifico statu, & Dei ministerio in cælo assistentes nos superant. Constat insuper quomodo nobis periclitantibus, ne pereamus, occurrant, & subueniant, quod bene prosequitur Bernard. ser. 12. in Psalm. *Qui habitat*; post med. ad illa verba: *Super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem.*
C Quàm necessarius, inquit ille, pædagogus, imò etiam baiulus præsertim paruulo inter hæc gradienti? Quàm facilè transit, qui illis portatur manibus? Quàm suauiter (iuxta vulgare prouerbium) natat, cuius alter sustinet mentum? Arbitror sanè velut duabus quibusdam manibus, homines interdum ab Angelis supportari, vt quodammodo non sentientes transeant, quod tantopere formidabant, ne parum mirentur postmo-
D dùm tam super posteriori facilitate, quàm super difficultate priori. Similia sunt quæ habet ser. 13 post princip. dicens: Manifestiùs audi, quod necesse habeas portari in manibus alienis, nec aliis, quàm Angelicis: *Super aspidem, & basiliscum ambulabis.* Quid inter hæc faceret pes humanus? Quid humanæ affectionis inter tam terribilia mōstra constaret, &c. Desuper nobis missum est auxilium, non tantùm, vt inter aspides, &
E basiliscos versemur, inter leones, & dracones gradiamur, sed vt super illos ambulemus, victores redditi, conculcantes illos, ac super illos nosmetipsos ad superna, & cælestia eleuantes, & de illis superatis scalam facientes, per quam citiùs, & meliùs ad Deum ascendere possimus.

Grauis sanè difficultas est, cur in sacris literis Angeli castra, & exercitus dicantur, hoc

multi

multi referunt ad multitudinem; nam apud Hebræos militia significat quamlibet numerosam multitudinem, sumpta metaphora ab exercitu, qui constat magna hominum multitudine, vnde interdum sumitur in sacris literis pro stellis, quarum maxima est multitudo; vnde per amplificationem ad significandam perfectionem, & distinctam cognitionem Dei dicitur Dominus numerare multitudinem stellarum Psal. 146. & in hoc sensu videtur locutus August. lib. quæst. in Genes. q. 101. vbi ait: Castra Dei, quæ vidit Iacob, nulli dubium est, quin fuerit multitudo Angelorum. At Chrysost. tom. 3. serm. de Ascens. Domini, aliam rationem affert, cur sacra Scriptura Angelicos spiritus militiam soleat appellare, quia, scilicet, sancti Angeli ita propugnant pro rebus humanis aduersus dæmones, vt milites propugnare solent in castris; quod maximè illustrat sanctorum Angelorum custodiam.

Gen. 4. n. 9. Quæsiuit olim Deus à Caino: *Vbi est Abel frater tuus?* Qui respondit veluti per indignationem, & contemptum: *Nescio: Nunquid custos fratris mei sum ego?* Id igitur, quod impius frater dedignabatur præstare innocenti & iusto fratri, libentissimo exequuntur animo superni ciues, sedulum exhibentes ministerium erga infimos homines seruos, & ancillas, nihil molestiæ sentientes, nihil contemptus præferentes, imò maiorem hominum curam gerentes, quàm ipsimet homines de se habeant. Nihilo magis putauit posse ostendere Achis Rex Geth Dauidi amorem, quo illum prosequebatur, quantumque illius amicitiæ, & animo fideret, quàm si se illi custodiendum committeret, proindeque in signum, & argumentum summæ confidentiæ dixit: *Ego custodem capitis* 1. Reg. 28. n. 2. *mei ponam te.* At Achis Rex erat, & Dauid viribus strenuus, corde simplicissimus, & mente fidentissimus, proindeque non mirum, si optimo custodi corpus suum, & vitam commisit. Id profectò mirum, mirumque in modum æstimandum, & laudandum, quod nos infimi natura cum simus, (vnde & Iob 7. n. 17. Iob dicebat: *Quid est homo, quia magnificas eum?*) Deus veluti reges æstimare, & curare videatur, cùm nobis custodes capitis ponit, & seruatores animæ: cùm tamen in

A terris custodia solis Regibus, Imperatoribus & Principibus viris contingat. O si tanti nos faceremus, quanti, & Deus optimus Maximus nos æstimat! Vnde Bernard. serm. 12. in Psalm 90. ant. med. Mira dignatio, & verè magna dilectio charitatis. Summa maiestas mandauit Angelis suis, illis vtique sublimibus, tam beatis, tam proximis sibi cohærentibus, & verè domesticis Dei mandauit de te. Tu quis es? Quasi cùm sit homo putredo B & filius hominis vermis. Nisi fortè etiam si viles admodum simus, rationem tantæ super nos vigilantiæ, & sollicitudinis statim apposuerit Sanctus Iob, cum ait: *Appenis ergo eum cor tuum.* Dixit enim Christus Dominus: *Vbi thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.* Luc. 12. n. 34. Iam verò si comitari solet cor thesaurum, & Deus apud nos ponit, & habet cor: thesaurum profectò suum apud nos habet, nosque veluti thesaurum, & diuitias C suas reputat, & æstimat, proinde & peruigili custodia seruari iubet, ne thesaurus Dei periclitetur, ne fures viam obsidentes deprædentur. Et cùm thesaurum portemus in vasis fictilibus, non cuique committenda fuit illius obseruantia, sed Principibus, & Angelis suis, qui pro obsequio tanti Domini, etiamsi cælestis aulæ incolæ sint, ad nostram tutelam descendere minimè dedignantur, imò tanto fortassis alacriori animo D pro summa sua humilitate adsunt, quo ignobilioris conditionis inuenerint esse eum, ad quem mittuntur. Hinc est quod prima in Scriptura expressa legatio, & missio Angeli proponitur Genes. 16. ad Agar ancillam Saraæ Gen. 16 n. 7. & 8. quasi voluerit Deus nobis innotescere supernorum Principum obsequium, & humilitatem, qui quando primò proponuntur in Scriptura, vnus eorum ad ancillam loquens, interrogans, & consolans, nobis exprimitur, E quos si terreni principes imitarentur, minimè despectui haberent conseruos suos, æque adeò pro supernæ beatitudinis Regno eruditos, & fortassis efficaciùs ad illud deputatos, & prædestinatos. At cælestes Principes ad seruos, & ancillas descendunt, comitantur, docent, & illustrant, Vnde Ber. serm. 12. in Psal. 90. ant. med. ait: In quouis diuersorio, in quouis angulo Angelo tuo reuerentiam habe; adsunt enim nō modò tecum, sed

etiam pro te adsunt, vt protegant; adsunt, vt
prosint. Astant insuper veluti administri, &
nuntij ad preces nostras deferendas.

Cùm volumus absentem amicum alloqui,
seruorum ministerio vsi per internuntios
loquimur. Vbique Deus pro sua immensita-
te adest; nullibi deest, at in cælo cælorum se
peculiariter manifestat, velut in domo Re-
gia, & quasi illo deferendæ sint preces no-
stræ, adsunt sancti Angeli, vt petitiones de-
ferant, referant postulata, quod prosequitur
Bern. ser. 7. in Cant. in med. dicens: Attendite
Principes nostros cum statis ad orandum,
vel psallendum, & state cum reuerentia, &
disciplina, & gloriamini, quia Angeli nostri
quotidie vident faciem Patris, nimirum mis-
si in ministerium propter nos, qui hæredita-
tem capimus salutis; deuotionem nostram
in superna ferunt, referunt gratiam, &c. Vi-
deant qui tantis laboribus, & dispendiis
terrenas curias adeunt, tanto tempore fre-
quentant, toties postulata referunt, & incul-
cant, quanto debito teneantur obstricti san-
ctis Angelis, quibus incumbit, pro sibi com-
missis hominibus conuenire Deum, peti-
tiones, & orationes proponere, & concessa
deferre. Videndus idem Bern. ser. 11. in Psal.
Qui habitat, in med. vbi inter alia ait: Quæ
sunt sanctorum Angelorum viæ? Profectò
Ioan. 1. n. 51. illæ, quas vnigenitus enarrauit, dicens: *Vide-
bitis Angelos ascendentes, & descendentes.*
Ascensio igitur, & descensio viæ illorum.
Ascensio propter se: Descensio, vel potiùs
condescensio propter nos. Sic beati illi spi-
ritus ascendunt per contemplationem Dei,
descendunt per compassionem tui, *vt custo-
diant te in omnibus viis tuis.* Ascendunt ad
vultum eius, descendunt ad nutum eius,
quoniam Angelis suis mandauit de te. Et
serm. 12. in Psal. *Qui habitat*, post princip.
ait: Si descendunt maligni, vt circumueni-
ant, gratias ei, cuius mandato descendunt &
benigni Angeli, vt subueniant nobis, vt cu-
stodiant nos in omnibus viis nostris.

Similia sunt, quæ habet Gregor. 5. moral.
cap. 22. ad med. cùm interpretatur scalam
illam, per quam ad dormientem Iacobum
Gen. 28 n. 11. Angeli ascendebant, & descendebant Genes.
28. Angelos ascendentes, & descendentes
cernere, est ciues supernæ patriæ contem-
A plari: Vel quanto amore Authori suo semet-
ipsos transcendendo inhæreant, vel quanta
compassione charitatis nostris infirmitati-
bus condescendant. Et notandum est valdè,
quod ille dormiens Angelos conspicit, qui
in lapide caput ponit, quia nimirum ipse ab
exterioribus operibus cessans interna pene-
trat, qui intenta mente, quæ principale est
hominis, incitationem sui redemptoris ob-
seruat. Caput quippe in lapide ponere, est
B mente Christo inhærere. Et Chrysost. hom.
22. ad popul. post med. versans eundem lo-
cum. Scalam vidit Iacob vsque ad cælos
peruenientem, & Angelos ascendentes, &
descendentes, referentes à nobis quidem
orationes, à Domino verò gratias dedu-
centes, &c. Videndus Bernardus serm. 7. in
Cant. ad med. vbi hoc ipsum deducit ex
Scriptura, dicens: Credimus Angelos sanctos
astare orantibus, offerre Deo preces, & vo-
C ta hominum, vbi tamen sine ira, & discepta-
tione leuari puras manus perspexerint. Pro-
bat hoc Angelus loquens ad Tobiam: *Quan-* Tob. 12.
do orabas, inquit, cum lachrymis, & sepelie- n. 12.
*bas mortuos, & derelinquebas prandium
tuum, ego obtuli orationem tuam Domino.*
Puto id vobis satis & aliis Scripturæ testi-
moniis persuasum. Nam quod psallentibus
quoque se dignanter admisceri sancti Angeli so-
leant, quid eo manifestius, quod Psalmista
D ait: *Præuenerunt Principes coniuncti psallen-* Ps 67.
tibus in medio iuuencularum tympanistria- n. 26.
rum. Vnde & dicebat: *In conspectu Ange-* Ps 137.
lorum psallam tibi. Eadem fere habet Au- n. 2.
gust. tom. 2. de gratia noui testamenti, cap. 29.
in princip & epist. 121. ad Probam de oran-
do Deo cap. 9. in fin. & tom. 9. lib. medi-
tat. cap. 3. post med. Et Gregor. Nyssen. in
lib. de vita Moysis dum allegorice explicat
veteris tabernaculi instrumenta, illudque
E expendit, quomodo singulis ansulæ ex auro
factæ idcirco aptatæ fuerint, vt attolli facilè,
ac deponi possent, eas ipsas ansulas inter-
pretatur Ecclesiæ militantis (quæ vel ob id
tabernaculum dicitur) custodes Angelos, vt
eorum sit officium, cum his ascendere, cum
illis descendere, eleuando alios ad Dei con-
templationem, deponendo alios ad proxi-
morum curam. Horum orationes deferen-
do, aliorum responsiones referendo, vt cum
hoc

A hoc rectè congruant ascendentes, & descendentes Angeli per scalam mysticam, hoc est, Ecclesiam. Similia sunt quæ in hanc sententiam affert Anast. Nicæn. q. 61. in Scriptur. in fin. ex Nicephoro Constantinopolitano aduersus Iconomachos. Illud autem aduertendum est, quod Angeli nostras orationes ex eo referunt Deo, quòd à nobis accipiant, idque per cognitionem; ea verò vel supernaturali, quæ fit, aut Diuinam Essentiam intrando, aut reuelationem quandam diuinitus accipiendo: vel naturali, quam per lumen, & species ipsis Angelis à prima ipsorum conditione inditas, iuxta D. Thom. 1 p.q. 57. vel à rebus acceptas, iuxta Scot. in 2. Sententiar. Hac verò naturali cognitione eas tantùm preces percipiunt, quæ aliquo exteriori actu funduntur, non solis, purisque mentis agitationibus, & voluntatis affectionibus continentur. Supernaturalis verò cognitio ad omne precum genus, & modum fundi potest, licet hisce de rebus possint & plura, & subtiliora indagari, quæ videri possint apud D. Thom. loco citato. Capreol. in 2. distinct. 8. & Ferrar. 3. contra gentes cap. 154. Modus verò, quo cognitas preces nostras Deo sistunt, est non quod ipsas voces, ac sonos, vel phantasmata nostra propriè accipiant, Deoque vel mihi, vel in cælis, vt diximus, offerant. De qua re videndus Bellarm. lib. 2. de Missa cap. 24. Sed vt ea ipsa Deo significent. Significant verò ei loquendo, loquendo, inquam, ea ratione, qua Isai. 6. *Sanctus, Sanctus, Sanctus*. Et Zachar. 1. *Domine exercituum vsquequo non misereberis Hierusalem, & vrbium Iuda?* Est igitur lingua hæc voluntaria conceptionum mentis ad Deum applicatio. Vbi videndus D. Thom 1.p.q.117. art. 1. & ibi communiter scribentes, cùm explicant locutionem Angelorum. Fit autem hæc precum propositio cum insigni quadam Angelorum Diuinæ Maiestati loquentium, nostrásque preces offerentium dimissione, & reuerentia.

Isai. 6. n. 3.
Zach. 1. n. 12.

Neque verò solas preces Deo offerunt, sed bona insuper opera, vt patet ex illo Angelo loquente Cornelio. *Orationes tuæ, & eleemosynæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei*: quasi diceret, Ego tuas obtuli orationes, & eleemosynas, quod probatur ex cap. 12. *Ego obtuli orationem tuam Domino*. Nam vtrobique est idem verbum Græcum. Vnde D. August. serm. 226. de tempore in fin. asserit Raphaelem bona opera Tobiæ Deo obtulisse. Videtis, inquit, quantum profuit mortuos sepelire, vt oblatio eius per Angelum Raphaelem ad cælestem ascéderet maiestatem. Et ser. 3. de natali Domini, qui est 8. de tempore post med. admonens ad vouenda, & offerenda Deo bona opera, quæ ibi refert, ait: Vota nostra offerútur (s. à sanctis Angelis) ante tribunal Christi. Putamus, quàm dulce est, quando vota nostra, talia qualia dixi, Angeli, qui custodes vitæ nostræ sunt, ante conspectum Diuinæ Maiestatis obtulerunt.

Act. 10. n. 3.
Tob. c. 12. n. 12.

B

Vel etiam stans Angelus apparuit Tobiæ, denotás illi in auxilium fore: Stare enim denotat opitulari, vt videre est apud Orig. ho. 1. in Iosue, Ambros. 3. de fide cap. 7. & Hieron. in Psal. 8. Amb. ep. 82 post princip tractans illud Act. 4. *Ecce video calos apertos, & Iesum stantem, &c.* Stabat Iesus quasi aduocatus, quasi sollicitus, vt Stephanum athletam suum certantem iuuaret, &c. Antequam filij Israel transiŕet Iordanem ad possidendā promissam terram, sibi in socios, opemq; laturos assumpsere Rubenitas, Gaditas, dimidiamque tribum Manasse, qui iam sibi sedes comparauerant, & tentoria fixerant, nihil iam ampliùs sperantes, aut volentes. Hi itaque armati ante fratres suos transierunt omnes fortes manu, vt pro eis pugnarent, Iosue 1. Hæreditatem optimam, opimam, planeq; vberem iam acceperunt trans Iordanem in cælesti Galaad sancti Angeli: nobis fluuius iste adhuc transeundus, nobis bellum adhuc gerendum, manus adhuc conserendæ cum hostibus, qui immanitate barbari, viribus eminentiores, multitudine innumerabiles sunt. *Non enim est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus Principes, & Potestates aduersus mūdi Rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in cælestibus*. Lectissimi socij necessarij sunt, ac fortissimi, quorum præsētia, & vigor magnum ad instantis belli molē afferre possit momentum, & robur. Ecce nobilissima trium-

C
D
Iosu. 1. n. 12.
E
Ephes. 6 n. 12.

triumphantis Ecclesiæ pars, sancti Angeli nobis comites, adiutores, & custodes astant, licet enim paratam sedem iam obtineant, præpingui diuinæ fruitionis gleba fruantur, cùm nobis videant à Chananæis, dæmonibus scilicet, & cæteris inimicis graue impendere periculum, è quiete, sacroque suo illo otio arma capessunt, & in nostri tutelam, & defensionem accinguntur. Quod si de Sanctis iam in cælorum sedibus commorantibus id ostendit Bern. ser. 2. in festo omnium Sanctor. & serm. 9. 12. & 40. in Cant. Orig. homil. 3. in Iosue, vbi pulchre rem ostendit, & Rupertus lib. 1. in Iosue, cap. 9. de Angelis, quibus nobis opitulandi munus à Deo iniunctum est, certò certiùs credendum est. Hi igitur immittunt se in circuitu

Ps. 33. n. 8. nostro, iuxta illud Psalm. *Immittet Angelus in circuitu timentium Dominum:* quæ verba sic explicat Martines in epist. Iudæ: Immittunt se Angeli ad nostram protectionem, id est, inferunt, atque intromittunt se ad modum subornantium; non enim tantummodo palàm se immittunt quasi ab extrinseco, sed etiam clàm, quasi nostra, omniaque alia in nostrum fauorem subornando, & extrinsecus fauendo trahendoque. Complut. & Regij codices, *Castrametabitur*, alij, *Castrametatur Angelus Domini.* Et licet participium Hebr. hoc in loco dubiam reddat significationem, vtrum Angelus Domini se immittat, an verò Dominus Angelum immittat, sicut Cassiodor. & Haimon videntur significare legentes, *Immittit Angelum Dominus*, tamen ex ipsa radice non videtur posse reddere sensum, quòd Angelum Dominus posuerit pro castris, sed quòd ipsemet Angelus se immiserit, seu vt Græcè ad verbum, *Se interseruerit*, proindeque cum Basil. exponendum est, quod ipse Angelus se immittet, ac locabit more castrorum, solumque pugnabit, vt ait Theodor. Aut immittet præsidium tuum, quo muniat, velutique cingat circumpositus castris: Siue collectiuè Angelus Angelos plures significet, siue potiùs quòd vnus tantum Angeli tanta sit virtus, & potentia, sicut obseruant Basil. Euthym. & Nicephor. vt cum integris castris comparari possit: Et cùm vnus tantum sufficiat ad grandia patranda opera, vt patet 4.

A Reg 19. quando vnus vna nocte centum octoginta quinque millia Assyriorum interfecit. Mittit tamen Deus interdum plures, vt 4 Reg. 6. & 2. Machab. 5. intelligamus prope innumerabilem *esse numerum militum eius.* Iob. 25. Et omnes esse administratorios spiritus missos propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Quo fit, vt præter ordinarium, & designatum vnum tutelarem Angelum, quandoque ad vnius etiam solius custodiam, vel curam particularem plures Angeli destinentur, quos non ineptè dicere possumus adumbratos per sexaginta fortissimos illos, qui ambiebant lectulum Salomonis, accinctos gladio, & ad bellandum doctissimos propter timores nocturnos Cant. 3. Est siquidem anima nostra veri Salomonis lectus, in quo ipse requiescit, qui quando peccatis maculatur, lauandus est per singulas noctes cum Dauid. Et in hoc lectulo quæsiuit sponsa sponsum per noctes, in eoque debemus compungi Psal. 4. qua de re videndus Gregor 8. moral. cap. 17. & l. 23. moral. cap. 21 & in Psal. 6. Hieron. in cap. 28. Isai. August. in Psal 4 & in Psalm. 149. Bernard. serm. 46. in Cant. Cùm igitur anima nostra lectus sit veri Salomonis Christi Domini, indè est, quòd multoties non vnicus tantum fortis, sed multi mittuntur à Deo pro custodia, & defensione nostra. Significantur item tutelares Angeli per clypeorum, & armaturæ omnis generis multitudinem pendentem ex turri Dauid Cant. 4. vt ibi exponit Gregor. Nyssen. homil. 7. Proindeque non est cur succumbamus superioribus dæmonum viribus, tanta muniti custodia, tanto roborati auxilio. Illudque hoc in loco maximè aduertendum quod nostro perpetuo ministerio adeò adhærent addicti, vt etiamsi Dominum sæpè offendamus, imò ipsis iniuriosi simus, nunquam prorsus à nostri custodia abscedant, quod in nullo alio ministerio accidere comperietur. Quemadmodum enim nulli viatori, quamdiu in via est, omnino denegatur auxilium supernaturale, ita neque dum est in via, custodia Angelorum minimè prorsus destituitur. Sicut autem propter peccata hominum interdum eis denegantur auxilia quædam particularia, & efficaciora, quæ Deus non tenetur dare, ita denegantur

4. Reg. 19. n. 35. 4. Reg. 6. n. 16. & 17. 2. Mach 5. n. 2. & 3. Iob 25. n. 3. Cant. 3 n. 8. Psal. 6. n. 7. Cant. 3 n. 1. Psal. 4. n. 15. Cant. 4 n. 4.

negatur custodia Angelorum, quoad peculiares aliquos effectus, atque id est, quod
Hier.51. n.9. dicitur Hierem. 51. *Curauimus Babylonem, & non est sanata, relinquamus eam.* qui locus communiter intelligitur de Angelis, vt patet ex Lyran. & ex glossa, & alijs: Et quod
Isai.5. v.5. habetur Isai. 5. *Auferam sepem eius, & erit in direptionem; diruam maceriem eius, & erit in conculcationem.* Vbi communis Patrum sententia, sicut etiam testatur Sanctius, Angelorum custodiam intelligit. Et iuxta dicta intelligendi sunt Sancti Patres, quando dicunt, nostra mala opera fugare Sanctos Angelos, vt cùm Basil. ait in Psal. 33. Quemadmodum fumus fugat apes, & fœdus odor columbas expellit; sic Angelos sanctos, vitæ nostræ custodes praua opera, & peccata abigere, & profligare solent. Alibique passim similia loca reperientur. Quale itaque, quamuè accuratum nobis exhibeant ministerium, ex eo licet conijcere, quod Tobias tutelam, & comitatum Raphaelis expertus, dixit ei-
Tob 9. n.2. dem: *Si me ipsum tradam tibi seruum, non ero condignus prouidenti tuæ.* Talem enim ministrum, associam, & tutelarem Angelum senserat, vt nullo exhibito minister.o etiam in perpetuum ei satisfieri posse videretur.

Quia verò vltimum ministerium solent fideles serui dominis in sepulturam depromere, hoc etiam in sanctis Angelis reperitur. Licet enim custodia, iuxta communem sententiam, de qua D. Thom 1. p. q. 113. cum vita finiatur, cùm homo desinit esse viator, tamen custodiæ videtur annexum, vt si custoditus discedat in gratia, aliquidque expiandum habeat, ab Angelo custode deducatur in locum expiationis: Neque enim credendum videtur id fieri à dæmonibus, quicquid aliqui dicant, quod confirmari po-
Luc.16 n.22. test ex illo Luc. *Factum est vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ.* Sicut enim ante mortem Christi in pœnam originalis peccati iusti ab Angelis ducebantur in sinum Abrahæ, quousque pretium nostræ Redemptionis solueretur, panderenturque portæ cæli: Sic quando post Christi mortem in purgatorium ignem ducuntur, ab Angelis sanctis, non à dæmoni-

A bus portantur. Angelo etiam custodi incumbit eum, qui nihil iam expiandum habuerit, in cælum empyreum deducere, comitantibus, vt credibile est, alijs Angelis, pro cuiusque meritis, & dignitate. Quod patet ex citato loco, & ex eo, quod in officio defunctorum canit Ecclesia: *In sinum Abrahæ Angeli deducant te, &c.*

Custodiuntur vero ab Angelis omnes
B merè viatores, siue fideles sint siue infideles, propter rationem redditam, nempe, quia custodia respicit hominem quatenus viator est, & non quatenus iustus, aut fidelis est, & in hoc omnes conueniunt. Vnde & Domina nostra Angelum habuit custodem. Imò & homines in statu innocentiæ Angelos habebant custodes, eò quòd viatores erant, & vt habebant dæmones impugnatores, reque ipsa impugnati sunt. Ita ratio postulabat, vt haberent Angelos custodes, à quibus &
C dæmones coercerentur, ne plusquam oporteret, tentarent aliudue nocumentum inferrent, & sanctis inspirationibus in maius bonum promouerentur. Christus autem Dominus quatenus homo propter vnionem humanitatis ad Verbum, & quod simul esset comprehensor, & Dominus Angelorum, non habuit Angelum custodem: habuit tamen Angelos ministros, quales fuerunt illi, qui, peractis tentationibus, accesserunt, &
D ministrabant ei, vt habetur Matth. cap 4. Et Mat 4. n.11. qualis fuit Angelus, qui accessit ad eum confortandum in horto. Ioannis etiam 1. dixit Luc.22 n.43. Christus. *Videbitis Angelos Dei ascendentes, & descendentes super Filium hominis.* Ioan.1. n.51.

Videns olim Elisæi minister exercitu Syrorum circundatam ciuitatem, metu perculsus Prophetæ nuntiauit, dicens: *Heu, heu* 4.Reg. 6.n.15. *Domine mi, quid faciemus?* At ille respondit: *Noli timere, plures enim nobiscum sunt,*
E *quàm cum illis.* Precatusque est Dominum, vt Angelorum auxilium metuenti demonstraret. *Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit. Et ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elisæi.* Simile quidpiam narrat D. Antoninus 2. p. tit. 15. cap. 9. ostensum Moysi, vni ex antiquis Patribus. Vnde Bernard. serm. 12. in Psalm. 90. post med. ait: Etsi tam paruuli sumus & tam

magna nobis, nec modò tam magna, sed &
tam periculosa via restat, quid tamen sub-
tantis custodibus timeamus? Nec superari,
nec seduci, minùs autem seducere possunt,
qui custodiunt nos in omnibus viis nostris.
Fideles sunt, prudentes sunt, potentes sunt,
quid trepidamus?&c.

Gen. 32 n. 2. Supra Iacobum profugum, & laborantem
Angelorum multitudo descendit obuiam,
quos ipsius custodes probabiliter credit
Anton. Ferdinand. visione 2. Sect. 4. n. 8. ex
Clem. Alex. asserente magnis quibusdam vi-
ris plures Angelos, atque ex præcipuis dari
in custodiam. Prædictum autem locum be-
ne versat Chrysost. serm. de Ascens. in hunc
modum: Iacob vidit castra Angelorum, &
meritò Angelorum castra videbantur in ter-
ra; nam sicut Imperatoris optimi prouisione
vrbes omnes, vniuersæ ciuitates, castella
singula, manu militari aduersus hostilem
muniuntur aduentum, & omnia loca dili-
genter armantur, ne barbarica incursione
deleantur. Ita & Deus quoniam barbara, &
agresti mente rabientes dæmones ad pacis
euersionem vbi versantur, ad tutelam no-
stram constituit exercitus Angelorum, vt
eorum præsentia dæmonum confringatur
audacia, & per eos nobis paucis gratia mi-
nistretur, &c.

Illud tandem hoc in loco maximè reco-
lendum, & tota gratitudine obseruandum,
tanto scilicet erga nos amore affici Sanctos
Angelos, vt si eos, quibus deputati sunt ad
custodiam, periclitari sentiant, aut in affli-
ctione, & pressura aliqua constitutos, maxi-
mè pro eis satagant, crebras eant, redeant-
que vias, vt eos à periculis eripiant, securos-
que à peccato reddant, sicut obseruat Chry-
sostom. 26. in Act. post med. vbi expendit
id, quod contigit Petro, quando ministerio
Angeli excitatus est à somno in carcere, &
solutus catenis duabus, quibus vinctus te-
nebatur, venitque ad domum Mariæ matris
Ioannis; pulsante autem eo ostium ianuæ,
Act. 12 n. 14. & 15. processit puella ad videndum, *& vt cognouit
vocem Petri, præ gaudio non aperuit ianuam
sed intrò currens, nuntiauit stare Petrum ad
ianuam. At illi dixerunt ad eam; Insanis. Il-
la autem affirmabat sic se habere. Illi autem*

A *dicebant: Angelus eius est.* Illud igitur in-
quirit Chrysost. Vnde dixerunt Angelum
Petri esse ad ostium, non ipsum Petrum?
Atque: Vnde venit illis in mentem tunc
Angelum esse? A tempore illud conie ctabant
id est, quia sciebant ipsum vinctum, & onu-
stum catenis, deque illius capite agi, proinde
in tanta persecutione Angelus Petri sollici-
tus debebat esse, & huc atque illuc circum-
cursare pro illius libertate, & salute, &
B quia tum temporis fortassis ipse dormie-
bat, Angelus vigilabat & nunciare ve-
niebat, quid agendum à fratribus foret
in eo negotio. Solent siquidem tutela-
res Angeli pro alumnis suis summam cu-
ram gerere tempore persecutionis. Neque in-
termittunt curam, & diligentiam custodiæ
nostræ, donec nos ad promissam terram vi-
uentium ducant, & in gloriam introducant.
C In quam sententiam allegoricè interpreta-
tur Nyssen. in vita Moysis, loquens de taber-
naculo veteri, annulos aureos, quibus eleua-
batur arca, & intelligit esse sanctos Angelos:
qui sicut quidam annuli, inquit, in animos
saluandorum immittuntur, vt ad sublimia
eleuentur. Et sanè, sicut ipsi, dum viuimus,
nostras ad Deum deferunt orationes, sicut
ostendit Bern. serm. 7. in Cantic. & Rupert.
in c. 8. Apoc. Sic dum anima separatur à cor-
D pore, eam Deo proponunt, à quo accepe-
rant custodiendam.

Illud ergo restat, vt in primis tantum be-
neficium agnoscentes, grati simus, inprimis
Deo, qui tantam curam de homine habet, vt
cuilibet nostrum peculiarem deputet Ange-
lum, nec solum priuatis hominibus, sed
etiam diuersis Nationibus, Prouinciis, Ciui-
tatibus, diuersis Ecclesiis, & Congregationi-
bus, vt diuersis Religionibus, & fortè non
E solùm Prouinciis Religionum, sed etiam pe-
culiaribus Cænobiis, ait Molina 1. p. q. 113.
disput. vnica, §. sunt verò. Hi autem Angeli
curant, quæ ad bonum commune Prouin-
ciæ, aut Congregationis sibi commissæ spe-
ctant, ad idque mouent singulos communi-
tatis, prout expedit, contrariaque arcent, &
fugant, vt colligunt sancti Patres ex cap. 10.
Daniel. Quo in loco de Angelis Prin-
cipibus diuersarum prouinciarum est sermo.

Si.

Si autem apud Gentiles tantus increuit A honor erga tutelares Deos, illos scilicet, in quorum protectione, & tutela ciuitates essent, vt ne nominare quidem fas esset, sicut refert Plutarch problemat. 61 & Alexand ab Alex. lib. 2 genial. c. 22. ad med. cùm tamen falsa esset eorum tutela, & defensio, quantò maiori veneratione, amore, & reuerentia debemus affici erga veros Principes, & cælestis aulæ milites, qui nostræ inuigilant tutelæ? B

Proinde igitur Altissimo, *qui separauit terminos populorum iuxta numerum Angelorum suorum*, iuges reddendæ sunt gratiæ, referendæ item sanctis Angelis, iuxta monitum Bernard serm. 12. in Psal. 90. post med. vbi ait: Etsi ipse (scilicet Deus) mandauit ipsis, qui & ei ex tanta charitate obediunt, & nobis subueniunt in tanta necessitate, ingratos esse non licet. Simus ergo deuoti, simus grati tantis custodibus, redamemus eos, C honoremus eos quātum possumus, quantum debemus. Totus tamen ei reddatur & amor, & honor, à quo tam ipsis, quàm nobis est totum, vnde honorare possumus, vel amare, vnde amari, honorariuè debemus. Huic igitur laus, amor, & honor in sæcula sæculorum. Plura qui velit de sanctorum Angelorum custodia, adeat Isidor. Pelusiot. l. 2. epist. 85. Theodoret. q. 3. in Genes. & in c. 10. Danielis, Andream Cæsar ad cap. 2. Apoc Procop Gaz. ad cap. 4 Exod. & ad cap. 6. Isai. Seuer. epist. ad Ioannem Tribunum, Ioannem Climacum gradu 5. de pœnitent. Anastas. Sinait. libro 5, Hexamer. Antioch. homil. 61. Sophronium Hierosol. in encomio Angelorum, German. Constantinopolit. Orat. de obdormitione Dei Genitricis, Damasc. l. 2 de fide cap. 3. Anast. Nicen. quæst. 61. Pantaleon. Diacon. in encomiis Michaelis Archangeli, & narrat. de Michaelis Argeli miraculis. Theophylact. in cap. 18. Matth. vbi & Euthym. Oecumen. ad cap. 12. Act. Nicolaum Cabalis. liturgia cap. 34. Nicephor. Calist. lib. 14. Ecclesiast. hist. cap. 21.

TEXTVS.

Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. Num. 9.

EXPOSITIO LITERALIS.

HOc in loco codex Hebræus ostendit connexionem huius versus cum superiori; Pro eo autem quod nos habemus, *pars autem*; in Hebræo est, *quia pars Domini, vel, pars enim Domini*, & sic habet Chaldæus, Vatab. & Caiet. Est ergo D sensus quem videtur hausisse Cornel. à Vatab. Non mirum est, quod ita amarit Deus filios Israel, vt iuxta numerum eorum constituerit terminos populorum habitantium terram Chanaan, & omnem, quam Israelitis designauit; & illis expulsis, dederit his terram eorum; quandoquidem Israelitæ sunt populus eius, & quidem tam proprius, & peculiaris, quàm est ali- cuius

A cuius portio hæreditaria, quæ hic vocatur
funiculus, quia olim hæreditates funibus
demetiri, & diuidi inter fratres solebant.
Quod ergo pars pro hæreditate, & posses-
sione peculiari sumatur, patet Num. 34. *Ac-*
Nũ 34. *ceperunt partem suam trans Iordanem.* Et
n. 15. Numer. 18. dixit Dominus ad Aaron: *In ter-*
Nũ 18. *ra eorum nihil possidebitis, nec habebitis par-*
n. 20. *tem inter eos: Ego pars, & hæreditas tua in*
Deut. *medio filiorum Israel.* Et Deut. 10. *Non ha-*
10. n. 9. B *buit Leui partem, neque possessionem cum*
Deut. *fratribus suis; quia ipse Dominus est possessio*
12. n. *eius.* Et ca 12. *Neque enim habet aliam par-*
12. *tem, & possessionem inter vos.* Et Iosue 13.
Ios. 13. *Veniet in partem hæreditatis Israel, sicut præ-*
n. 6. *cepit tibi*, Hebr. ad verbum: *Sortire modo*
Ios. 15. *eam Israeli pro hæreditate.* Et cap. 15. *Ca-*
n. 13. *leph dedit partem in medio filiorum Iuda.*
Ps. 15. Et Psalm. 15. *Dominus pars hæreditatis*; Heb.
n. 5. C *pars, & portio*; Idemque est, ac si diceret,
partem hæreditariam, sicut Lorin. exponit.
Ps. 62. Et quidam impij dicuntur *partes vulpium*
n. 11. *esse.* Id est, partem, & possessionem habere
cum hypocritis.

Cum igitur possessiones diuiderentur, &
cuique sua pars obtigisset in possessionem;
inde est quod ipsa possessio, & hæreditas
diceretur pars. Insuper cùm terra Chanaan
diuisa fuerit imperio Domini in varias par-
tes, siue portiones, & singulis tribubus sua
D quæque pars assignata, vt patet ex lib. Iosue
cap. 17. & sequentib. Inde est quòd in Scri-
ptura pars vsurpatur pro hæreditate; quæ est
ratio, cur in prioribus libris Mosaicis ante
Numeros, non vsurpetur nomen partis ad
significandam hæreditatem. Adeoque vul-
gare est, quod pars, seu portio absolutè si-
gnificet hæreditatem ipsam totam, vt Ambr.
Ps. 118. ad illa verba Psalm. *Portio mea Domine,*
n. 57. dixerit: Cui portio Deus est, totius naturæ
E possessor est; quasi dicat: non vnius, aut
alterius eius partis, sed prorsus totius. Id-
circò suam hanc hæreditatem præclaram
Ps. 15. vocat Regius Vates. *Funes ceciderunt mihi*
n. 6. *in præclaris: Etenim hæreditas mea præclara*
est mihi. In præclaris, id est, in Deo. Præ-
clari ergo funes, qui nullo fine limitatam
hæreditatem assignarunt. Alij legunt; *In ex-*
cellentibus: in vniuersi humani generis flore.
Id est, in eo, quod omnia excellit, vtpote

A optimum. Is igitur, qui optima hæreditas est,
dignatus est, & partem, & hæreditatem suam
habere: vnde Zach. 2. *Possidebit Dominus* Zach. 2.
Iudam partem suam. Et Hester 13. *Ne despi-* n. 12.
cias hæreditatem tuam. Quia verò in ea Hest. 13
Republica optimum erat Hierosolymita- n. 16.
num templum, inde est, quòd aliquando di-
catur pars, seu hæreditas Dei, vt patet ex
Amos cap. 7. vbi dicitur: *Hæc ostendit mihi* Amos
Dominus Deus: Et ecce vocabat iudicium 7. n. 4.
B *ad ignem Dominus Deus, & deuorauit abys-*
sum multam, & comedit simul partem.
Chaldaice, *hæreditatem.* Significat autem
templum, Authore Hieron. quod erat veluti
hæreditas Dei in illa Israelitica hæreditate.
Fuit autem simul cum vrbe incendio ab-
sumptum per Nabuchodonosorem Regem
Babylonis de quo incendio ibi est sermo:
narratur autem historia in. 4. Reg. capit.
C vltimo.

Iacob accipitur hoc in loco pro ea gente,
quæ descenderat ab Iacob, sicut tritum est
in Scriptura *Funiculus hæreditatis.* Aliis
verbis, vt solet Scriptura repetitur, quod
superioribus dictum fuerat. Idem enim si-
gnificat ac possessio Domini, quod scilicet
sint Israelitæ, patetque hæc significatio ex
1. Paralip. 16. *Funiculum hæreditatis vestræ.* 1. Par.
idemque habetur Psal. 104. n. 11. Nam funi- 16. n.
bus seu funiculis agrorum diuisiones fiebãt, 18.
D vt videre est apud lib. Iosue c. 17. n. 5. 14. &
c. 19. n. 29. Neque improbabile est id apud
alias nationes, præter Israelitas fieri, vt sci-
licet in agrorum dimensionibus funiculis
vterentur; id enim colligi vtcumque potest
ex Scriptoribus de limitibus agrorum, Siculo,
Flacco Iulio Frontino, Aggeno, Hygeno,
& ex iis, qui de re rustica agunt, Catone, sci-
licet, Varrone, Columella, Palladio. Sed &
funiculi nomen Persicum significat mensu-
E ram 60. vel 40. vel alterius numeri stadio-
rum, quam vocant quoque schænum, de qua
Plin. l. 5. cap. 10. & lib. 12. cap. 14. Herodot.
l. 2. Strabo l. 11. & 17. Aduertit autem Abul.
Iosue 17. q. 2. ante med. quòd funiculus
aliquid valde magnum erat, cùm dimidiæ
tribui Manassæ solùm decem funiculi dati
fuissent hæreditatis. Nihil igitur aliud hæc
verba nostri textus significant, quàm quod
Deus sibi peculiariter elegerit gentem
Israeli-

Iſraeliticam inter cæteras totius orbis, quam A
veluti poſſeſſionem, & hæreditatem habe-
ret, & curaret. Hoc autem qua ratione Deus
fecerit, apertè inculcauit Moyſes Deut. 4. di-
cens: *Dilexit patres tuos, & elegit ſemẽ eo-*
Deut. 4. *rum poſt eos, deduxitque te præcedens in vir-*
n. 37. & *tute ſua magna ex Ægypto, vt deleret natio-*
38. *nes maximas, & fortiores te in introitu tuo.*
Deut. 7. Et iterum cap. 7. *Te elegit Dominus Deus*
n. 6. & *tuus, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis*
9. *populis, qui ſunt ſuper terram, non quia cun-* B
ctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus
eſt Dominus, & elegit vos, cum omnibus ſi-
tis populis pauciores. Exponit autem ex hoc
loco Theodoret. illud Hierem. 2. *Sanctus*
Hier. 2. *Iſrael Domino*, dicens: perinde ac ſi diceret:
num. 3. Cæleſti gratia prætuli te reliquis nationi-
bus, & populus meus appellatus es. Hunc
etiam in modum beatus Moyſes dixit, &
factus eſt portio Domini populus ipſius Ia-
cob, & funiculus hæreditatis eius Iſrael. Is
nãmque Deus, qui omnem vniuerſum popu- C
lum ſibi vocauerat, poſteà cæteris veluti
repulſis, vnum tantùm ſibi aſſumpſit,
quod quidem gloriabatur Dauid, quando
dicebat: *Beata gens, cuius eſt Dominus Deus*
Pſ. 32. *eius: populus, quem elegit in hæreditatem ſi-*
num. 2. *bi*. Et Pſalm 46. *Elegit nobis hæreditatẽ ſuã,*
Pſal. 46 *ſpeciem Iacob quem dilexit.* Vbi Hieron. le-
num. 5. git, gloriam Iacob. Et in cap. 4. Zachar. legit,
pulchritudinem. Poſſumus autem explicare
Zach. 11 dictum locum ex illo alio apud Zach. 11. *Aſ-* D
num. 7. *ſumpſi mihi duas virgas; vnam vocaui de-*
corem, & alteram vocaui funiculum. Quo-
rum verborum ſenſus eſt, quem affert ibi
Hieron. Iſai. 54. quòd prima virga ſit gu-
bernatio omnium hominum, quia Deus ſub
Noe omne hominum genus ſua benedictio-
ne protexit, & ad ſe vocauit, & omnium
Paſtorem ſe fecit. Hæc virga dicta eſt decor,
quia decorum eſt, & iuſtum, omnes homi-
nes ab omnium Creatore gubernari, aut E
fortaſſe decor ponitur pro re decora, quia
imperium eò pulchrius cenſetur, quò in
plures habetur. Altera virga eſt gubernatio
vnius populi Iſrael, quando ex omnibus
gentibus illam elegit Dominus in pecu-
lium, quare meritò vocata eſt funiculus. Qui
ſenſus etiam placuit Rupert. Cùm igitur o-
lim prima virga, quæ ad omnes pertinebat

gentes, vocata fuerit decor, ſeu pulchritu-
do, poſtquam Deus eam repellens, alteram
ſibi aſſumpſit, & fecit funiculum, ac hære-
ditatem ſuam, iam totus decor, ſpecies, &
pulchritudo reuerſa eſt ad Iſrael partẽ Dei,
vnde & dicitur, *Speciem Iacob, quem dile-*
xit, & quia virga ſceptrum ſignificat, poſteà
populus Dei ſceptrum illius dicitur. Etenim
Heſter cap. 14 poſtquam n. 5. dixit: *Audiui* Heſt. 14
à patre meo, quod tu Domine tuliſſes Iſrael num. 5.
de cunctis gentibus, & patres noſtros ex om- & 11.
nibus retro maioribus ſuis, vt poſſideres hæ-
reditatem ſempiternam. Denique nu. 11. ait:
Ne tradas ſceptrum tuum his, qui non ſunt.
Quod Hierony. legit Iſai. 63. n. 3. *Ne tradas*
hæreditatem tuam his, qui non ſunt. Facit
item locus ille Hierem. cap. 10. vbi poſt in- Hier. 10
culcatam vanitatem idolorum, concludit n. 16.
Propheta, *Non eſt his ſimilis pars Iacob, &*
Iſrael virga hæreditatis eius. Id eſt, Deus
qui ſicut in noſtro textu pro parte, & por-
tione ſua habet Iudæorum gentem, ita etiam
eſt, & dicitur pars Iacob, & hæreditas eius, Gen. 15
ſicut promiſit Abrahæ: *Ego protector tuus,* num. 5.
& merces tua magna nimis. Vnde & Dauid Pſ. 15.
eum vocat partem, & hæreditatem ſuã Pſal. n. 5. &
15. Et rurſus P a'm. 72. *Pars mea Deus in æ-* Pſ. 72.
ternum. Poſtquam verò dixit Iacob eſſe Dei n. 26.
hæreditatem, è conuerſo ſubiungit, Iſrael eſſe
hæreditatem Dei: Id enim ſignificat, *Iſrael*
virga hæreditatis eius: vbi iam magis ad rem
noſtram virga idem eſt ac funiculus. Nam
ſicut funibus olim hæreditates metiebantur,
& diuidebantur, vnde & funes, funiculus,
ac funiculi pro portione, poſſeſſione & hæ-
reditate accipiebãtur, ita etiam quia perticis,
virgisque hæreditates diuidebantur, in eo-
dem ſenſu virga accipiebatur, vt patet Pſal. Pſ. 73.
73. *Redemiſti virgam hæreditatis tuæ*: id eſt, n. 2.
ſortem, & portionem tuam. Vox autem He-
bræa, pro qua noſter habet funiculus; ali-
quando in plurali vertitur, vt Pſal. 15. *Fu-*
nes ceciderunt in præclaris: aliquando in
ſingulari, vt hic. Et Zachar 55 n. 17. Clarior
adhuc fiet litera contextus ex ſubiecta an-
notatione.

Illud autem hoc in loco aduertendum,
quod nos alibi latiùs ſumus proſecuti, ſci-
licet, gentem Hebræam, quæ à Deo in po-
pulum ſuum fuerat aſſumpta, & in hæredi-

 tatem

tarem electam, in tam extremam nequitiam A
deuenisse, vt hunc honorem, & nomencla-
turam penitus amiserit, cùm illis minimè
responderit vitæ moribus, & disciplina,
quod bene prosequitur Saluian. lib 4. de pro-
uidentia, statim post princip. vbi ostendit
Christianum nomen minimè conuenire ho-
mini, qui Christi legem, & præcepta non
seruat. Nomen enim sine actu, & officio suo
nihil est. Duodecim, inquit ille Hebrçorum
tribus, cùm electæ quondam à Deo essent, B
duo nomina sacrosancta acceperunt: popu-
lus enim Dei, & Israel appellatæ sunt: sic
Ps. 49. num. 7. quippe legimus: *Audi populus meus, & lo-
quar Israel, & testificabor tibi.* Ergo Iudæi
aliquando vtrumque, nunc neutrum: nam
nec populus Dei dici potest, qui cultum Dei
iam olim reliquit: nec videns Deum, qui Dei
Filium denegauit, sicut scriptum est: *Israel
vero me non cognouit, & populus meus non
intellexit.* Propter quod alibi Deus etiam C
noster de Iudæorum plebe loquitur, dicens
Ose. 1. num. 9. *Voca nomen eius non dilectum*, (Oseæ 1. vbi
nostra habet, *Voca nomen eius, non populus
meus*) Et iterum ad Iudęos ipsos: *Vos non
estis populus meus, & ego non sum Deus ve-
ster* Cur autem hoc de eis dixerit, ipse alibi
euidenter ostendit: sic quippe ait: *Dereliquerunt
venam aquarum viuentium Dominũ*,
& iterum: *Verbum Domini proiecerunt, &
sapientia nulla est in illis.* Quod quidem ti- D
meo ne non magis de eis dici potuerit, quàm
Ps. 134. num. 4. de nobis nunc dici possit. Obseruat autem
Euseb ab Agellio citatus in illud Psal. *Quo-
niam Iacob elegit sibi Dominus, Israel in
possessionem sibi.* Olim Dei Verbi partem
fuisse Iacob, & Israel funiculum hæreditatis
eius. Verùm postquam ille populus ob ad-
missum impium scelus à tanta gratia excidit,
Ps. 2. num. 8. Verbo iam incarnato fuisse dictum: *Postula* E
à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.

ANNOTAT. I.

Quantum beneficium fuerit assumi à Deo populum Hebræorum in partem, & hæreditatem ipsius.

Magnitudo huius beneficij inde
maximè elucet, quod apud Isai. di- *Isai. 40. num. 15.*
citur: *Ecce gentes sicut stilla situ-
læ, & quasi momentũ stateræ reputatæ sunt.*
Vbi D. Hieron. addit: Quo modo si de situ-
la stilla modica fluat, à portante negligitur:
Ita vniuersa gentium multitudo supernis
ministeriis comparata, & Angelorum multi-
tudini pro nihilo ducitur: Et posteà n. 17. ait *Isai. 40. n. 17.*
propheta: *Omnes gentes quasi non sint coram
eo, & quasi nihil, & inane reputatæ sunt ei.*
vbi etiam D. Hieronym. sic infert: Si omnes
gentes sic sunt in conspectu illius, quasi non
sint, & quasi nihil, & inane reputantur: In
omnibus autem gentibus Israel est. ergo &
ipse sic est, quasi non sit, & in nihil, atque
inane reputatur. Sic ille colligit Israelem, &
cæteras gentes apud Deum quasi nihil re-
putari, & cùm hoc ita sit, tanta eius Bonitas,
& Misericordia fuit, vt tanti fecerit eam Re-
publicam, & gentem, vt partem, & hære-
ditatem suam dixerit. Hinc est quòd
grauiores interpretes Hebræorum in libr.
Cantici Canticorum per sponsum Deum in-
telligant, & per sponsam Synagogam vsque
adeò à Deo dilectam, vt nomen sponsæ
meruerit præ cæteris populis dilectæ, quod
constat ex lib. Exod c 4. & c. 16. & Deut. 1.
& 4. & 7. & 2. Reg. 7. & ex Psal. 146. *Non
fecit taliter omni nationi.* Et ex Eccles. 17.
n. 14. vbi dicitur: *In vnamquamque gentem
præposuit Rectorem: & pars Dei Israel facta
est manifesta: & omnia opera illorum velut
Sol in conspectu Dei, & oculi eius sine inter-
missione inspicientes in viis eorum,* &c. Hoc
etiam Paulus libenter agnoscit, cùm ait:
Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, & glo- *Rom. 9.*
*ria, & testamentum, & legislatio, & obse-
quium,*

quium, & promissa. Ideoque Tertull. lib. apolog c. 21. dixit: Iudæis erat apud Deum gratia, vbi & insignis iustitia; & fides originalium Auctorum, & Regni sublimitas floruit, & tanta fælicitas, vt Dei vocibus, quibus edocebantur de promerendo Deo, & non offendendo, præmonerentur, &c. Et Philo lib. de Magistratu ait: Vniuersa Iudæorum gens locum obtinet pupilli, si cum cæteris omnibus comparetur. Attamen Moyses ait, Deum vniuersi Rectorem, cui gens ista se totam dedicauerit, eius orbitatem & solitudinem commiserari, quandoquidem ea sola ex vniuerso hominum genere Deo procreatori, & Parenti quasi primitiæ tributa est, &c.

A

B

Quod singulare beneficium non quamlibet, sed singularem etiam animi attentionem postulat, ne vnquam ab illo excidat, sed perpetuò illi affixum adhæreat, sicut notasse videntur Moyses & sacerdotes Leuitici generis quando transacto Iordane dixerunt: *Attende, & audi Israel. hodie factus es Domini Dei tui*: Brixian. legit, factus es populus Domini Dei tui. Vbi Oleaster ait, tantum beneficium Dei fuisse, assumi gentem illam in populum Dei, vt propterea necesse fuerit, & Moysen, & Sacerdotes rem omnem illorum captum superantem inculcare. Sic enim habet: Nescit vulgus munera diuina, prout decet, æstimare, quare Prælatorum, & Superiorum est, eorum pretium hominibus inculcare, quemadmodum facit nunc sanctus Legislator. Ignorabat enim Israel quanti faciendum esset, quòd aliquis populus sit populus Dei, & quanta sit eius dignatio acceptare gentem aliquam in populum suum, quod Moyses nunc clarè ostendit eis, quod etiam multis aliis locis facit.

Deu. 27 num 9.

C

D

Sed iam aperiamus magis vim, pondus, & conditionem tanti huius beneficij, quòd scilicet is, qui omnium populorum Conditor, & Dominus est, voluerit sibi assumere, & eligere peculiariter eum populum. Etenim Exod. 19 ait: *Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium*: id est, etsi pusillus grex, parua gens, & minimus populus, tamen eritis totum meum pecus, supellex, & diuitiæ.

E

Exo. 19 num. 5.

Nam olim dum viuus adhuc mundus erat, sicut dixit Plin. lib. 8. cap. 3. opes etiam viuæ erant, & diuitiæ pecudes erant, & thesaurus pecus, indeque dictum peculium, in Hebr. est *Segalla*, quæ vox teste Vatabl. significat rem quandam amatam, siue thesaurus fuerit, siue res alia; vnde & Oleast. ex Hebr. vertit, *thesaurus*, Theodotion, *populus electus*, Symmach *selectus, egregius, eximius*, Lyranus, *Eritis mihi amicabilis de cunctis populis*, id est, inquit ille, excellenter dilecti, aduertitque id significari per abstractum, vt excellentior amor ostendatur, ac si diceret? Eritis mihi ita amici, & chari, ac si essetis ipsa mea amicabilitas. Addit verò sacer textus: *Mea est enim omnis terra*? quasi diceret: tametsi mei sint omnes populi, diligam tamen vos vnicè, & supra omnes alios populos. Sic & Amos 3. ait Deus Israelitis: *Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ*. Chald. *Tantummodo vos elegi in partem*, scilicet, hæreditatem, & possessionem meam. Id igitur Deum dixisse mihi videtur, vt sese nobis accommodans, testaretur affectum suum, per eum, quo solent homines terrenas possessiones diligere, & curare; sic namque erga eas afficiuntur, vt nihil aliud meminisse videantur, nihil magis curare. Vnde Gregorius Nazianzenus epistola quadragesimaseptima quæ est ad Asterium, ait: Quid Deo iustius? Et tamen cum omnium Creator, ac Dominus sit, peculiariter sibi populũ Israeliticum vendicat, suumque nominat: nec veretur, ne hoc nomine iniustus existimetur. Quid igitur mirum, si nos quoque, quamuis omniũ, qui sub nostra manu, & præfectura sunt, curam geramus, arctiori tamen amore filium Nicobulum complectamur? &c.

Amos 3. num. 2.

In quam sententiam facit id, quod notauit Tertull. libr. 1. ad vxorem cap. 5. ad illa verba Matth. *Sicut enim erant in diebus ante diluuium, comedentes, & bibentes, nubentes, & nuptui tradentes, & non cognouerunt, &c.* quod ipse legit, *Nubebant, & emebant*, quo in loco sermo est de incuria hominum circa salutem suam; nuptialibus enim voluptatibus toti immersi, nihil ampliùs recordabantur. Tertullianus verò existimat

Mat. 24 nu. 38.

mat hanc obliuionem ortam ex duplici capite: Insigniora, inquit, ipsa carnis, & sæculi vitia deficit, quæ à diuinis disciplinis plurimum auocet. Alterum per lasciuiendi voluptatem, alterum per acquirendi voluntatem. Quibus in verbis confert appetitum acquirendi, & possidendi cum appetitu luxuriæ, vt sicut hic aufert cor, & mentem defert, sic ille ab omnibus auocet, & ad se aduocet, & colligit. Et sicut cæsaries illa aurea capillo-
2. Re. 14 rum Absalonis, ipsius caput grauabat, & ad
nu. 26. terram trahebat 2. Reg. 14. Cùm tamen
Eccl. 7. Deus fecerit hominem rectum Eccles. 7.
nu. 13. quod Bernard. ser. 24. in Cant. de rectitudine tam corporis, quàm animi intelligit, sic & terrena possessio deprimit humanum sensum, & incuruat, ne cor sursum habere, aut mentem eleuare possit, quod benè prosequitur Hieron. epist. ad Hedibiam q. 1. cùm
Mat. 19 ponderat illud Matth. *Facilius est camelum*
nu. 24. *per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in Regnum cælorum.* Sic verò habet: Camelus tortuosus, & curuus est, & graui sarcina prægrauatur, & nos quando oneramur mundi diuitiis, Regnum Dei ingredi non valemus, quod si deponamus grauissimā sarcinam, & assumamus nobis *pennas columbæ de argentata, & posteriora dorsi in pallere auri*: Dorsum nostrum, quod priùs deforme erat, & graui sarcina premebatur, habeat nitorem auri, &c. Quibus verbis Hierony. & depressum ostendit hominem graui terrenarum rerum possessione, & subleuationē etiam docet. Hinc etiam est quod facer textus, Noe diuinorum terræ, ex quo terræ operam dedit, & illius culturæ, & possessioni incubuit. Pro eo enim, quod nos habemus
Gen. 9. *Cœpit Noe vir agricola exercere terram, &*
nu. 20. *plantauit vineam.* Lypom. ibi legit, *Noe vir terræ*, quasi totus illi immersus, non terra cesserit in possessionem Noe, quin potiùs ille cœpit esse vir terræ, illius scilicet seruus,
Ps. 75. sicut Psalm. 75. dicuntur diuites *Viri diui-*
num. 6. *tiarum*, & omnino terræ immersi, addicti, &
Ps. 72. penitus terreni. Et Psalm. 72. *Abundantes in*
nu. 12. *sæculo obtinuerunt diuitias.* Hebr. *Obtenti diuitiis.* Sicut igitur possessio terrena sibi addicit possessores, & ab illa denominantur; sic & Deus, vt singularem erga populum suum amorem comprobaret, dicit illum esse

A partem, & possessionem, à qua ipse denominatur, dum dicitur Deus Israel, & Deus Iacob. Est enim Iacob funiculus hæreditatis eius. In quam sententiam videndus erit Philo lib. de Abraham longè à princip. vbi loquens de Autoribus istius gentis Abrahamo, scilicet, Isaaco, & Iacobo ait: Omnes amici, charique Deo, amantes verum Deum, & redamari ab eo: qui dignatus est, sicut indicant Oracula, propter vitam ipsorū pro-
B batissimam, communē nomē coaptauit cum eis appellationē habere. Suū enim nomē coaptauit cum illorum nominibus, è tribus compositum vocabulum sibi vendicans. Hoc, inquit, meum nomen est æternum: Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, relationem pro absoluto; & meritò: Deus enim non habet opus nomine, attamen humano generi suum nomen elargitus est, &c. Similia habet lib. quis sit heres rerum diuinarum, & lib. de Cherubim.

C Sicut autem & diues solet delectari in relatione bonorum suorum, sicut ille diues apud Luc qui sibimet bona sua proponebat, sic etiam Deus in possessione sua complacens, & bonis suis, voluit ab ijsdem denominari, vt quoties inuocaretur, & denominaretur, toties itidem audiret diuitias, & possessiones suas, nempe eos Patriarchas, qui illius gentis capita, parentes, & fundamenta fuerant. Quod deducimus ex Basil. Luc. 12. nu. 12.
D in cap. 2. Isai. ad illa verba: *Venite ascendamus ad montem Domini, &c.* vbi ait: Adijcitur nomen hoc Iacob, qui gratiosus fuit Deo, & apprimè familiaris: Ait enim: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, hoc mihi nomen est æternum. Vt enim hosce sanctos honore afficeret perpetuò memorabili, eorundem seruorum nomina sibi ipsius nomini attexuit, vt quoties Dei memoria celebraretur, horum quo-
E que toties commemorarentur nomina, &c. Voluit itaque secum diuitias suas, & possessiones suas nominare, vt quanti eas faceret, constaret apertiùs, & quanta in earum commemoratione afficeretur lætitia, clariùs innotesceret. Si autem & possessiones ita deprimunt homines, eisque dominantur, vt illis se subijciant, & supponant quod videtur
dixisse Iacob: *Vidit terram quod optima.* Gen. 49 nu. 15.

Septua-

Septuaginta: *Quod pinguis.* Chal. *Quod fructifera, & supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis seruiens:* quo in loco expositio, quæ D.Tho. nomine circumfertur, aduertit voluisse Iacob inculcare temporalium bonorum copiam fecisse Issachar seruum, & seruum laboriosum, & illius humeros depressisse, vt tantum onus susciperet; hoc enim contigit iis qui terrenis adhærent, qua ratione Ephraim apud Ose. di-
Ose.11. xit: *Diues effectus sum, inueni idolum mihi,*
num.8. vbi aliqui ex Hebr. legunt, *Inueni vim mihi.* B
Vim enim patitur, qui onus possessionis sustinet, quod quæsiuit, ideoque inuenit. Cùm igitur homines possessionibus, & diuitiis humeros supponant. Vide quid in hoc Cant. dicat Moyses n.10. *Inuenit eum in terra deserta,* quasi thesaurum. Terra enim, quæ aurum profert, sterilis est, & deserta: populus autem Dei illi peculium fuit, siue thesaurus, vt initio annotationis diximus pars vtique. & possessio, ac funiculus, proinde *Expādit alas suas & assumpsit eos, atque portauit in humeris.* Nónne hoc est humeros supponere, & super se assumere? Et vim sibi, ac onus inuenire in diuitiis, & possessionibus? Si item homines custodiendis rebus terrenis inuigilant, totaque cura, & diligentia insudant, ne incauti eisdem spolientur, quod maximè videre est in auaris hominibus, indeque Christus Dominus vt nobis inculcaret, qua ratione deberemus pro anima nostra, & salute vigilare, similitudinem adduxit petitam ab homine, qui domum suam
Luc.12. custodiens, vigilat ne fur perfodiat illius
n.39. domum: similitudinem item serui, cui dominus domum suam tradidit custodiendam,
Mar.13 qui proinde perpetuò debet illius custodiæ
n.35. incumbere. Vbi Victor Antiochens. ait: Excitat ignauos, & desides ad studium, & vigilantiam: monetque, vt quantam curam, & diligentiam circa pecuniæ custodiam adhibent, qui ne furto subducantur, probabili ratione ducti formidant: tantum illi, & nos omnes circa salutem nostram adhibeamus, &c. Quanta igitur vigilantia Deus has diuitias suas custodierit & quanta cura vigilauerit ex nostro itidem Cant. patet ex nu.10. vbi dicitur, *Circunduxit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui,* super quos volitabat,

A nec alteri fidens commisit, sed *Solus dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus.* Taliter insuper afficiuntur homines erga possessiones suas, vt cęteris rebus videantur esse inepti, & excordes; nec mirum, cùm cor habeant, vbi thesaurus, diuitiæ, & possessiones sunt, imò & illa sunt cor, & anima diuitum, sicut notauit Lippoman. Gen. 31. *Noluit Iacob confiteri socero suo, quod fugeret:* Gen.31
vbi in Hebr. habetur, *Iacob furatus est cor* nu. 20.
Laban Syri, neque dissidet vulgata ab Heb.
B lectione. Hæc enim continet Hebraismum, quem illa exposuit, idem enim est furari cor Laban, atque ignorante, vel inscio Laban cōfugisse Iacobum, & in Latino sermone quid simile inuenitur, qui pro tegere interdum furari ponit, vt patet ex Senec. in Agamemn.

Germane vultus, veste furabor tuos?

Hoc igitur vulgata expressit, reddiditque sensum potiùs, quàm verba verbis. Cæterū
C Lippoman. ad rem nostram putat diuitias fuisse cor Labani, & quia illas clàm asportauit, dici confuratum. Sunt enim diuitię, & possessiones cor diuitum, & terrenorū hominum, quia verò teste Cicer. 4. Tuscul. cor aliquibus animus videtur. Iis, quibus possessiones recentes in patria remanebant, quasi animus, & cor remaneret, iussit Deus, ne ad bellum & congressum cum hostibus adducerentur: sic enim habetur Deut. 20. *Quis*
D *est homo, qui ædificauit domum nouam? Va-* Deu.20
dat, & reuertatur in domum suam. Quis num.8.
est homo, qui ædificauit vineam? Vadat, & reuertatur in domum suam. Hos igitur veluti excordes, & sine animo censet Deus ad conserendas manus cum hostibus, vnde & statim his adiunguntur excordes, sicut notauit Lyran. ibi. Cùm n.8. dicitur: *Quis est homo formidolosus, & corde pauidus? Vadat, & reuertatur in domum suam, ne pauere faciat*
E *corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est.* Videndus August. q. 3. in Deut. & Procop. qui dicunt propterea à bello arceri, quia inepti censebantur ad bellum. Eò quòd summè affecti erga ea bona, quæ reliquerant, non poterant cum hostibus congredi, quod Oleast. dixit his verbis: Admonentur duces omnes eos ab exercitu reuocare, qui cor in patria habent ratione alicuius rei quā valdè diligunt. Cùm ergo sic homines

A prosequantur terrena bona, & in corde, ac pro corde habeant, vt nulli alteri rei possint addici, meritò is Deus, qui ita Israelitas curauit, vt illis totum se applicasse videatur, eos partem, & possessionem suam dicit, quibus peculiariter dixit Moyses: *Nonne ipse est Pater tuus, qui possedit, & fecit & creauit te?* Quasi istius tantùm Republicæ sicut pater erat, sic & illius tantùm Creator & Possessor extiterit. Si insuper diuitiæ sunt vincula, quibus homines alligantur, & detinentur, quod prosequitur D. Aug. & probat ex Principe illo, cuius meminit Luc. 18. cui Dominus dixit: *Omnia, quæcumque habes, vende, & da pauperibus. His ille auditis contristatus est, quia diues erat valde, &c.* Sic verò ille habet epist. 34. post. med. Nescio quomodo terrena diliguntur arctiùs adepta, quàm cócupita cóstringunt. Ná vnde tristis ille, qui cósilium vitæ æternæ consequendæ quærebat à Dño, cú audisset vẽdenda esse omnia sua, & distribuẽda esse pauperibus, & habẽdú thesaurum in cælo, si vellet esse perfectus, nisi quia magnas, vt Euangeliú loquitur, habebat diuitias? Aliud est enim incorporata, quæ desút, aliud iam incorporata diuellere. Illa velut cibi repudiantur, hæc velut mẽbra præscinduntur. Sic Aug. docet possessiones adhærere, & vniri, ac veluti conglutinari posse idẽti, vt nequeant separari, quin simul cum illis auellatur, & auferatur anima, vel pars nostræ possessionis, sicut contingere solet in iis, quæ conglutinata adhærent. Faciliùs enim secum deferent partem illius rei, cui cóiuncta sunt, quàm ab inuicem, & seorsim separentur. Nónne igitur dicitur Deus huic genti conglutinatus Deut. 10. Qui loquendi modus indicat singularem vehementiá amoris Diuini, quòd per eam arctissimè nos sibi Deus vniat, vel ipse nobis vnitus dicatur, qui summus est amoris effectus, atque iudicium: Sic enim anima Sichem dicitur conglutinata cú Dina, Gen. 34. Et anima Iacob dicitur pendere ex anima Beniamin. vel vt in Hebr. est, illi alligata esse, Genes. 44. & 1. Reg. 18. *Anima Ionathæ conglutinata* dicitur *animæ Dauid*, & per explicationem dicitur, & *Dilexit eum Ionathas quasi animam suam.* Conglutinatus igitur dicitur Deus populo suo, quem summopere diligebat; etenim ille pars, &

Luc. 18. n. 22.

Deut. 10 nn. 15.

Gen. 34 num. 3.
Gen. 44 n. 34. & 1. Reg. 18. n. 1.

hæreditas Domini erat: His autem homines adhærent non aliter, ac membra mẽbris coniunguntur; nam minimè patiuntur auelli & separari, sicut neque Deus auelli passus est ab hac gente, & separationem sustinuit, nisi quando illa per summam impudentiam, & ingratitudinem seipsam separauit, & ab illo recessit recalcitrando. Mirum sanè est quòd Loth ab Angelis admonitus, Gen. 19. Quando illi dixerunt: *Omnes, qui tui* B *sunt, educ de vrbe hac, delebimus enim locum istum, eò quòd increuerit clamor eorum coram Domino, qui misit nos, vt perdamus illos.* Dissimulauit, neque ab impia gente egredi curauit, aut futurum mox incendium declinare, donec Angeli apprehenderunt manum eius, eduxeruntque eum. Quid igitur in causa fuit tantæ stoliditatis, & defixæ adhæsionis? Rupert. lib. 6. in Genes. c. 10. post C princip. id attribuit diuitiis, & possessionibus, quibus terræ illi veluti agglutinatus adhærebat: sic verò ait: Cùm perclleretur nuntio instantis periculi, dormitantes oculos, & amore diuitiarum pressos auertebat à lumine præsenti: sic persæpè quis dissimulat auditas, & bene sibi cognitas futuri Iudicij minas, & æterni ignis pœnas sulphureas, eo intentus, vt concupiscentiæ suæ effectu quoquo modo perfruatur, &c. Detinebatur itaque Loth inter impios, & penè iam igni de cœlo misso conflagrabat, ne partem D & possessionem, ac diuitias suas cogeretur relinquere. Hinc iam patet responsio, si quæras cur Deus inter impios Israelitas tamdiu commoratus fuerit, & inter medias flammas, & supplicia illata eos minimè deseruerit: Erant vtique pars Domini, populus eius & Iacob funiculus hæreditatis eius, quam Naboth neque regi postulanti cedere vult, cùm dixit: *Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum olerum, dabóque tibi pro* E *ea vineam meliorem, aut si commodiùs tibi putas, argenti pretium quantum digna est.* Cui respondit Naboth: *Propitius sit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi.* Proinde igitur etiam inter medios peccatores versatur, ne discedat ab hæreditate sua.

Gen. 19 nn. 12.

3. Reg. 21. n. 2.

Inter miracula Christi Domini illud maximum censet Hieronym. in cap. 21. Matth. quòd

quòd mensas numulariorum euerterit, eosque è templo eiecerit, & compulerit deserere lucra sua, statim verò alia miracula edidit, viam illis per illud primum aperiens; ait
Mat.25 nu. 15. verò sacer textus: *Videntes autem principes Sacerdotum, & Scribæ mirabilia, quæ fecit, &c.* Super quæ verba sic ait Hieronym. Plerique arbitrantur maximum esse signorum,
Ioan.11 nu. 44. quòd Lazarus suscitatus est, Ioan. 11. Quòd
Ioan.9. num. 7. cæcus ex vtero lumen accepit, Ioan 9. Quòd ad Iordanem vox audita sit Patris, Matth. 3.
Matt.3. nu. 17. Quòd transfiguratus in monte gloriam ostenderit, Matt. 17. Mihi inter omnia signa,
Mar.17 num.2. quæ fecit, hoc videtur mirabilius esse, quòd vnus homo, & illo tempore contemptibilis, & in tantùm vilis, vt postea crucifigeretur, Scribis, & Pharisæis contra se sæuientibus, & videntibus lucra sua destrui, potuerit ad vnius flagelli verbera tantam eijcere multitudinem: Cùm itaque homines immobiliter adhæreant diuitiis & bonis suis, mirum sanè, quòd potuerit Christus Dominus eos inde auellere, & dimouere, solaque manus Domini hoc potuit, quia erat dextera Excelsi, sed quia nulla alia excelsior, quæ dimouere posset Deum à parte, & hæreditate sua, illi tamdiu adhæsit, & affixit.

Mirabitur iure quis, si recolat vltima Dauidis verba ad filium Salomonem: *Habes*
3. Reg. 2.nu.8. *apud te Semei, qui maledixit mihi maledictione pessima, quando ibam ad castra: Tu noli pati eum esse innoxiū.* Cū igitur Dauid in extremis positus hoc filio suo inculcauerit, ille tamen, huius rei velut oblitus, vocauit Semei, dixitque ei: *Ædifica tibi domum in Hierusalem, habita ibi, & non egredieris inde huc, atque illuc. Quacunque ergo die egressus fueris, & transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum.* Quid igitur mali minabatur impio Semei Salomon, cùm iusserit habitare in Hierusalem, vbi sedes, & curia aderat Regia, vbi arca Domini, & posteà cōstruendum templum pulcherrimum, vbi totius Israelis concursus? Inuertendus videbatur sermo, vt exul è ciuitate fieret, & cauendùm illi, ne Cedron transiret, ne Hierusalem peteret, & inhabitaret; at sapiens Salomō pro sapientia sua rem disponebat, mortemque iusto titulo, inobedientiæ scilicet, Semei præparabat: Nouerat autem ipsum nullatenus posse contineri, quin ad partem suam, & hæreditatem diuerteret, ad quam ardentissimo afficiebatur amore, cuiusque desiderio ita constringebatur, vt neque regia ciuitate, neque Regis præcepto posset retardari. (Sic enim solent homines partes suas, & possessiones diligere,) proindeque Regis prohibitionem transgrediens, illius pœnam, & supplicium mortis incurreret. Notauit hoc Abulens. ibi q. 42. post. med. vbi ait: Voluit Salomon decipere Semei. Putauit enim quòd ad nullum locum magis inclinaretur ire, quàm in Bahurim, quia habebat ibi possessionem suam. nam dato quòd mutaret domum, non poterat vendere possessiones immobiles, & emere alias in Hierusalem, quia inter Hebræos possessiones non poterant transmutari de tribu in tribum, vt colligitur Leuit. 12. & Numer. 36. & ibi declaratum est. Leuit. 12. &
Inclinaretur ergo ire Semei in Bahurim, & Nu. 36.
aliquando iret, & caperetur lege, &c.

Cùm ergo homines suas possessiones minimè deserere soleant, & illarū desiderio fugire renuant, ita vt ab illis neque periculo, neque minis, aut suppliciis diuelli possint, inde iam constabit cur pientissimus Dominus mores impiorum Hebræorum tamdiu sustinuerit, cur ab illis offensus minimè deseruerit, cur toties repulsus minimè abiecerit, erant vtique pars Domini, & funiculus hereditatis eius, iam verò possessio, & pars, ac hæreditas minimè deseri solet aut dimitti. Nisi fortè & in eo sensu dicatur hic populus pars, & hæreditas Domini, sicuti & ipse Dominus voluit esse pars, & hereditas tribus Leuiticæ, & Sacerdotum, vt scilicet illi nihil aliud curarent præter Dei cultū, & Religionem, quod bene prosequitur Hieron. in c. 44 Ezech. ante fin. vbi ponderat illa verba eiusdem Prophetæ: *Non erit* Ezech.
autem eis, scilicet Sacerdotibus, *hæreditas:* 44.
ego hæreditas eorum. vbi bene apponitur nu. 28.
negatio, quæ ab aliquibus, vt nostram versionem corrigerent, sublata fuerat; hoc enim non est, versionem corrigere, sed aliam facere. Et verò sensus est melior, & Scripturæ magis consentaneus, si negatio explicationis causa adhibeatur: Sic enim legimus Deuteronom. 18. Deut.
In terra eorum nihil possidebis, nec habebis 18.n.1.

partem inter eos. Ego pars, & hæreditas tua. A Ait ergo Hieronym. Sacerdotem debere esse sicut Melchis. sine patre, sine matre, sine genealogia, vt nullam omnino habeat cogitationem de hæreditate congreganda, aut relinquenda filiis, aut à parentibus accipienda, nec de colenda terra, & prouentibus procurandis, sed omnem cogitatum suum iactet in Dominum, qui ipsius est hæreditas ob eã rationem. Quod bene prosequitur Oleast. ad locum citatum Deuter. dicens: Voluit Deus B Sacerdotes suos non implicari secularibus negotiis, neque curare possessiones, ne à ministerio suo diuerterentur aliò. Et ad citatum locum Num. Magna dignatio Domini, si tamen eam sacerdos cognoscas, quòd velit Dominus Deus tuus esse pars tua; & hæreditas tua. Quid non habebis, si Deum habeas, quæso? Audi quid dicat Sanctus Dauid: *Dominus pars hæreditatis meæ.* & alio loco: *Pars mea Deus in æternum.* Sic ille. Cùm ergo ideò Deus voluerit esse pars, & hæredi- C tas sacerdotum, vt ipsum maximè colerent, & de eius amore, & obsequio iugiter cogitarent. Dum populum Israeliticum sibi in hæreditatẽ assumpsit, id voluit inculcare sibi præ omnibus menti, ac cordi esse, & suas cogitationes in illius conseruationem collimare, ac quasi nihil aliud in mente habeat, solum eum in mente habere, quod beneprobat Cyprian. ser. de Cœna Domini, cùm ait: Homo, cuius Deus est, quid amplius quæ- D ris? Sufficis tu Deo, sufficiat tibi Deus, &c. Valde enim mirum est, quod te solo sit Deus tuus contentus, neque velit aliam præter te hæreditatem habere; tu verò eo non contẽtus ad terrenas inhies diuitias, & ad temporales hæreditates aspires. *Beatũ*, inquit Da-
Ps. 143. nu. 13. uid, *dixerunt* (insipientes peccatores) *populũ, cui temporalia sunt: ego autem existimo, & credo quod beatus sit populus, cuius Dominus Deus eius*: Græcè habetur: *Iucundus, fœlix*: E Hebraicè. *Beatitudines populi, cuius qui dat esse, Deus est.* Vt solo scilicet Deo, qui est Sadai, hoc est, sufficiens, vel sufficientia ipsa, cui vbera, & bonorũ omnium fons perquã vberrimus, eo contenti simus, quod bene a-
Ps. 72. nu. 25. gnouerat Dauid, quando dixit: *Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram?* Vbi ex fonte Hebræo Pagninus ita legit: *Quis mihi in cælis, & tecum nolui quippiam in terra*; quod bene exponit Hierony. dicens: *Et tecum tecum nolui in terra: defecit caro mea, & cor meum, Deus, rupes, arx, munitio, fortitudo cordis mei, Deus cor meũ, & pars mea Deus in sæculum.* Quorũ verborum sensus est: Cor adeò mihi capax, amplum, & dilatatum, vt non impleri queat, neque velit, nisi Deo, cum quo sine reliquis, quæ mundus colit, ditissimus, fœlicissimusque sum: Sine quo item, etsi adsint cætera, nihil mihi adest, omneque desideratur bonum. Meretur autem Deus, & maximè merebatur, vt ille populus nihil præter Deum vellet, & cum Deo tantũ omnia sibi adesse bona reputaret, sicut meretur, vt fideles sui eo maximè contenti sint, & nihil amplius aut desiderent, aut diligant; quandoquidem olim pro parte sua, & hæreditate reputabat plebem illam, sicut modò Ecclesiam suam in lege gratiæ ducit, ac diligit. Idque possumus prosequi cum Hieron. in cap. 3. Thren. ad ea verba: *Pars mea Dominus*, quibus possumus respondere Deo dicenti, quod pars sua sit populus eius. Explicat igitur Hierony. dicta verba: Ipse Dominus, inquit, pars eius est, cuius amore omnia terrena despicit, & ipsum solum præ omnibus habere elegit; ex cuius persona Propheta in Ps. ait: *Defecit cor meũ, & caro mea, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternũ.* Ps. 75. nu. 29. Illius verùm hominis Deus pars est, qui se maiestati ipsius, & credulitati consociat, & probabili actione commẽdat. In sæcula verò quod addidit, *in æternũ*, semper ipsi adhærere se promisit, quod reuerà perfectorũ est, nunquam ab illo velle discedere, sine quo contingit semper errasse. Quæ verba extant in commentario Cassiodori ad citatum locum Psalmi. Vnde probabilis sententia est, quæ negat citatos commentarios in Threnos sub nomine Hieronymi editos, ab eodem fuisse compositos, quamuis autem Marianus Victor præfatione in dictos commentarios consentire vereatur, non tamen veretur, nec dubitat Sixtus Senensis 4. Biblioth. in Hieron. vbi obseruat centonem esse ex variis diuersorum Authorum dictis, potissimùm ex Gregor. integris etiam sententiis, & capitulis: coacervationis verò adunatorem Rabanum

num

num fuisse. Et sanè stylus, & commentandi
ratio Hieronymiana minimè est. Partem
itaque nostram debemus censere, & repu-
tare Deum nostrum cum Hierem. dicente:
Pars mea Dominus. Et cùm Dauide dicen-
te: *Deus cordis mei, & pars mea Deus in*
æternum. Vbi notandum venit id, quod ob-
seruat Aug. 10. de ciuit. c. 25. quod cum Da-
uid de vtroque dixisset, id est, de corde, &
de carne deficiente, non subiecit: Deus cor-
dis mei, & carnis meæ; sed Deus cordis mei,
per cor quippe caro mundatur, iuxta illud:
Matth. 18. n. 26. *Mundate quæ intus sunt, & quæ foris sunt,*
munda erunt. & cor perfectum possidet
Deum gratisque ipsum diligit, nec ab illo
petit aliud præmium, quod nullum est præ-
ter ipsum. Ideoque Deus Abrahamo dixit,
Gen. 15 n. 1. Fore se illius mercedem magnam nimis;
quod Thom. Aquinas respondit sciscitanti
Christo, quam mercedem acciperet, quia
bene scripsisset de illo, non aliam, nisi ip-
summet. Tunc autem Deus pars nostra erit,
cum non partem cordis, neque dimidiatam
veluti animam illi tradimus. Vnde apud
Ose. 10. n. 2. Oseam dicitur; *Diuisum est cor eorum, nunc*
interibunt, & apud Iosue 24. dicitur: *Ser-*
Ios. 24. n. 14. *uiendum Domino corde perfecto; atque ve-*
rissimo; id est, toto corde, & tota anima,
Deut. 6 n. 5. sicut præcipitur in Deut. cap. 6. quod bene
exposuit Hester, cum testatur se lætatam
Hester 14. n. 18. non esse, nisi in Deo: Testabatur insuper
Honor. Papa 4. teste Ciacon. in eius vita,
vtens pro symbol. his verbis: *Pars mea Deus*
in æternum.

Illud insuper potest significare: *Pars au-*
tem Domini populus eius, quod scilicet Deus
adeò sibi assumpserit eum populum, vt vel-
uti rem sacram ab aliis haberi voluerit, &
coli, quod magis constabit ex Hiere. 2. vbi
Hier. 2. n. 3. dicitur, *Sanctus Israel Domino, primitiæ fru-*
gum eius: Omnes, qui deuorant illum, delin-
quunt: Mala venient super eos. vbi Hieron.
Rabbanus, Hugo Cardin. Lyran. & Vatabl.
aduertunt Hieremiam respexisse hoc in loco
Num. 5 n. 9. ad Num. cap. 5. vbi dicitur: *Omnes quoque*
primitiæ, quas afferunt filij Israel, ad Sacer-
Leuit. 22. n. 10 *dotem pertinent.* Et Leuit 22. *Omnis alieni-*
gena non comedet de sanctificatis; inquilinus
Sacerdotis, & mercenarius non vescentur ex
eis. Et num. 12. *Si filia Sacerdotis cuilibet ex*

A *populo nupta fuerit, de his, quæ sanctificata*
sunt, & de primitiis non vescetur, omnis
alienigena comedendi ex eis non habet pote-
statem. Sed clariùs n. 3. *Omnis homo, qui ac-*
cesserit de stirpe vestra ad ea, quæ consecrata
sunt, & quæ obtulerunt filij Israel, in quo
est mundities, peribit coram Domino. Et in-
fra n. 15. *Nec contaminabunt Sanctificata fi-*
liorum Israel, quæ afferunt Domino, ne forte
sustineant iniquitatem delicti sui, cum San-
B *ctificata comederint.* Ex quibus omnibus
planè constat sensus dicti loci Hierem. In-
dicat enim populum Israeliticum, qui su-
periori n. dicitur pars Domini, fuisse veluti
Sanctificatum, & Diuino cultui destinatum
ac Maiestati diuinæ dicatum instar primi-
tiarum frugum, quæ à nemine attrectari, aut
tangi poterant. Sic etiam, & qui contingere,
aut lædere præsumeret Hebræorum gentem,
iisdem cladibus fieret obnoxius, quibus il-
C le, qui rem Deo dicatam attingere non ve-
retur: Hanc enim vim habere videtur ver-
bum illud, *Delinquunt*, per allusionem ad
pœnas attrectantium primitias, qui rei mor-
tis habebantur, quod magis adhuc constat
ex Chaldæo, qui sic habet: *Sanctitas Israel*
coram Domino aduersus directores suos, sicut
primitiæ oblationis frugum; quicunque co-
mederit ex eis, reus erit mortis, & sicut prin-
D *cipium messis manipuli oblationis, ex quo si*
aliquis comederit, antequam offerant illud
filij Aaron oblationem super altare, condem-
natur. Sic *omnes, qui defraudantur domum*
Israel, condemnabuntur: Malum veniet su-
per eos. Sic Chaldæus ostendit, quomodo
Deus voluerit Israelitarum gentem à cæte-
ris, veluti rem Deo sacram, nec in minimo
lædi, imo nec tangi, & veluti cæterarum
gentium primitias Deo dicatas haberi. Vn-
de intelligitur iam cur diuina iustitia tam
E acerbè contra Idumæos desæuierit, vt in
solitudines sempiternas irreuocabili sen-
tentia eos posuerit, & montem Seir desola-
tum, & desertum, absque eunte, & redeunte, Ezech.
id est, absque omni cultore, & habitatore, vt 35. n.
videre est in Ezechiel. c. 35. Quia scilicet, 10.
sibi hæreditatem huius populi siue hære-
ditatis suæ terram vsurpare ausi sunt, quasi
Deus non præsideret in hæreditate sua, ne-
que illi talem hæreditatem, ac terram conces-

A ſerit:eò quòd dixerat,ait ibi Deus: *Duæ gentes, & duæ terræ.* Septuaginta habent: *Regiones meæ ſunt, & hæreditate poſſidebo eas, cùm Dominus eſſet ibi.* Ductis ſiquidem in captiuitatem Iſraelitis, ac Iudæis: Illis apud Aſſyrios, his apud Babylonios. Idumæi, & alij in eorum terram, quaſi in vacuam hæreditatem, vt ſibi vſurparent, & ius poſſeſſionis acquirerent, irruerunt, ſicut indicat Hierem. *Hier. 49.n.1.* quibus dicitur: *Nunquid non filiis Iſrael, aut hæres non eſt ei? Cur igitur hæreditatem poſſedit* B *Melchon Gad: & populus eius in vrbibus eius habitauit?* Quibus in verbis inuehitur Hietem. contra Ammonitas, & Idumæos, quòd Iſraelitarum fines attingerent, in proximos, vacuoſque à poſſeſſoribus agros eruperint habuerintque pro ſuis. Nam cùm terra illa eſſet filiorum Dei, & hæreditas hæreditatis ſuæ, quam nec pedibus veluti conculcare licebat, non eſt paſſus Deus profanis manibus eam diripi & apprehendi in propriam hæreditatem, & vt conſtaret om- C nia mala propterea pati, quia inſurrexerant contra hæreditatem Domini, concludit Diuinum Oraculum: *Sicut gauiſus es ſuper hæreditate domus Iſrael, eò quòd fuerit diſſipata, ſic* *Ezech. 36.n.2.* *faciam tibi.* Et cap. 36. Ezech. aduerſus eoſdem dicitur, ad Iſraelitas: *Eò quòd dixerit inimicus de vobis; Euge, euge, altitudines ſempiternæ in poſſeſſionem datæ ſunt nobis; propterea vaticinare, & dic, &c.* Videndus idem *Ezech. 25.n.8.* Ezech. cap. 25. vbi oſtendit Deum excande- D ſcentem contra Moabitas, quòd dixerint Iudæorum regnum eſſe ſicut cæteras gentes, quæ ignorant Deum, ipſumque non ſingulari prouidentia, ſed communi ratione Deum curare, quaſi hoc eſſet contra id, quod in noſtro textu continetur, & in Dei ignominiam, ac defectum verborum illius cederet. Sic enim habetur; *Pro eo, quod dixerunt Moab, & Seir: Ecce ſicut omnes gentes domus Iuda: idcircò ego aperiam humerum Moab, &c.* vbi D. E Hieron. ſic exponit: Iſti inſultauerunt domui Iudæ, quando à Chaldæis capta eſt, putantes ſicut in cæteris gentibus, non ibi eſſe auxilium Dei, & ideò regnum Iudæ, & Hieruſalem Dei præſidio deſtitutum patuiſſe Babyloniæ poteſtati: idcircò non multo pòſt tempore, ſed in præſentiarum Dominus comminatur ſe humerum, robur videlicet, & fortitudinẽ Moab de ciuitatibus eius diſſoluturum, ſiue aperturũ, vt ad ipſos quoque Babylonius victor introeat, & ciuitates in Moab eſſe deſiſtant, &c. Tam ægrè tulit Deus à Moabitis euulgari ſe non agere partes illius populi quem in partem, ſortem, funiculum, & hæreditatem elegerat. Hinc etiam Iudæorum illa philautia, vt Rabbi Dauid audeat dicere, Deum nullam aliarũ gentium curam, aut prouidentiam habere, niſi quatenus aliquo modo pertinent ad Iſrael, hoc eſt, Deum non punire alias gentes niſi quatenus nocent, aut iniuriam faciunt Iſraeli: Nec eis benefacere, niſi quatenus Iſraelem aliqua in re iuuerint. Verùm hæc tam ſtolida, quàm blaſphema eſt illius amentia, proindeque qua libertate hoc dictum eſt, eadem etiam refellitur.

ANNOTAT. II.

Quàm meri[...] reiecerit Deus à parte ſua, & hæreditate populum Hebræorum, & ſubſtituerit loco illius Chriſtianum.

Poſtquam hucuſque proſecuti fuimus quantum beneficium contulerit Deus Iſraelitarum genti in eo, quòd eam aſ- D ſumpſerit in partem, & hæreditatem ſuam, conſequens iam eſt, vt oſtendamus qualiter huic ſingulari beneficio reſponderit impia, & ingrata illa hæreditas, quod ipſemet Deus teſtatur, cùm ait: *Facta eſt mihi hæreditas mea, quaſi leo in ſylua, dedit contra me vocem ſuam.* *Hier. 12 n.8.* Vbi Septuaginta, & alij interpretes teſte Hieron. ibi legunt: *Nũnquid ſpelunca hyænæ hæreditas mea mihi?* Quod obiter exponit Hieron. Iſai. 65. dicens: Hoc animal ſem- E per cadauera proſequitur, & viuit ſucco ac ſanie corporum mortuorum. Vnde & hoc refert ad idololatriam illius populi, de qua ibi dicitur: *Qui habitant in ſpeluncis, & in delubris idolorum dormiunt.* Nam filij Iſrael ſedebant, vel potiùs habitabant in ſepulchris & delubris idolorum; vbi ſtratis pellibus beſtiarum incubare ſoliti erant, vt ſomniis futura cognoſcerent; quod in phano Æſculapij teſtatur

testatur Hieron. vsque ad suam ætatem errorem Ethnicorum, multorumque aliorum celebrasse, & ad confirmationem huius expositionis affert doctor Maximus Habac. in c. 2. vbi ita legit: *Væ qui potum dat amico suo potionis turbidæ, & inebriat eum, vt respiciat ad speluncas suas.* Et asserit de his speluncis fuisse locutum Christum Seruatorem, quando dixit: *Scriptum est, quia domus mea, domus orationis est; vos autem fecistis illam speluncam latronum; in qua scilicet animas interfecistis deceptorum, vt non videatis in eis visiones.* In hoc ergo sensu facta est Deo hæc hæreditas sicut spelunca hyænæ, quod illũ deserens idololatriam maximè sectata est & falsos Deos pro hæreditate, & parte sua sibi assumpsit. Cæterum vis sæua & vehemens sumpta à leone similitudine explicari solet, quod apud dictum Prophetam passim reperies, vt c. 49. n. 18. c. 50. n. 44. Est autem aptissima comparatio quæ à leone de sylua sumitur, in quo duo pro re præsenti spectari debent, & naturalis scilicet sæuitia, & ignoratio eius, quem morsu appetit, aut vnguibus lacerat. Deinde aduertendũ est nos non indigere probatione aliqua ad ostendendum quænam fuerit hæreditas, de qua Hieremias loquitur; nam ex nostro textu constat hæreditatem Dei fuisse populum Israeliticum, ex quo illum probat, & explicat noster Escalante l. 4. de causis sacræ Script. c. 22. Sicut igitur leo fame stimulatus furens, & rugiens in animalia sæuit eaque dilacerat, & deuorat, sic hæreditas mea, populus meus Israel leonis instar contra me irrugiit, quasi nunquam me nosceret, neque à me vllum accepisset beneficium. Nam leones beneficiis acceptis ferinam deponunt naturam, & ad eos à quibus humanius accepti sunt, mitius afficiuntur, & bene de se vtcumque meritis gratiam, & officium rependunt; at hæreditas mea fremitus edidit tanquam leo, cum dixit: *Reus est mortis.* & iterum: *Tolle, tolle, crucifige,* sanguinem optauit, & petiit super se, & super liberos suos, carnes denique & corpus dilacerauit: quod magis possumus ex alio loco explicare. Nam Ps. 2. dicitur: *Foderunt manus meas, & pedes meos, & dinumerauerunt omnia ossa mea.* vbi si consulatur Hebræus codex, non est *chaaru*, id est, foderũt, sed *chaari*, id est, sicut leo, & profectò incuria typographorum, aut Rabbinorum ignorantia in textu Hebræo hunc locum esse corruptũ testantur, vel ipsi Hebræi in l. Mesoreth, quem Iudæi post tempora D. Hieron. ediderunt, vbi ipsimet Rabbini aduerterunt debere apponi chaaru, id est, foderunt, non chaari, sicut leo, sed si nostram vulgatam cum Hebræo codice conferamus, illa sanè explicat qualiter Iudæi in Dominũ desæuierint, & eius pedes, & manus, omne deniq; corpus foderint, & perforauerint, more scilicet leonis dilacerantis, & dilanientis animalia, quæ cõprehendit; vnguibus enim perforat, & iisdẽ discerpit ea; pedes namque, & manus clauis trabalibus transfixit, & mole ac pondere corporis cruda illa foramina distenderunt, & disruperunt, & dederunt voces, rugitusque leonis, *crucifige*, deinde, *sanguis eius. Vah qui destruis*, &c. Crudelitas huius leonis significata est in Zarã, qui prior manum protulit, quàm Phares eius frater. Et prior Regem accepit, sed manum coccineo filo ligatam, & Christi sanguine pollutam, vnde ei prælatus est Phares, id est, Gentilis populus, qui prior ad lucem fidei venit, & Deo natus est, rupitque maceriam inimicitiarum inter Deum, & homines, per Christi sanguinem, sicut ibi interpretantur Rupert. & Cyrill.

Merebatur quidẽ hęc hęreditas, & possessio, vt Deus omnino eam relinqueret, quandoquidem se diabolo possidendam præbuit, sicut eidem comminatus est Dominus apud Ezechiel. Prophetam, cùm ait: *Et possidebo te in conspectu gentium*; vbi Hæbræi legunt in secunda persona generis fœminini: *Hæreditaberis in te*, id est, eris tibi ipsi hæreditas, neque eris iam hęreditas mea, sicut hucusque fuisti. Accinit Aquila, & Theodotion, qui teste Hieronymo ita vertunt: *Contaminabo te*, id est, prædicabo te contaminatam, & penitus à me reiectam. Attamen nondum venerat tempus eam omnino repudiandi, sed remedium quærendi, vt resipisceret; hoc enim intendit Deus in omnibus afflictionibus & laboribus quibus populũ illum afflixit, sicut bene prosequitur Hieron. in c. 24 Ezec. Et ideò etsi tum temporis minatus fuerit dispersionẽ Synagogæ in gentes, tamen de ea sic dispersa, in captiuitatem tradita

Hab. 2. n. 15.
Mat. 21 n. 15.
Psal. 2. n. 18.
Gen. 38 n. 30.
Ezec. 22 n. 16.

A tradita ait: ***Possidebo te in conspectu gentium.*** nam noster interpres ita vertit: & Septuaginta etiam in prima persona, sicut & Chaldæus, qui etsi alio verbo vsus est tamen eodem sensu vertit: ***Sanctificabor in te***, id est, cùm abstersero omnem immunditiam tuam, efficiam vt omnes gentes intelligant te esse possessionem, & hæreditatem meam, sicut antè eras, quemadmodum ferè exponit Hieronymus. Tenacissimus itaque fuit Deus

B suæ huius hæreditatis, & cùm Synagoga se ipsam diabolo veluti vendiderit, vt faceret malum, & ille sæpius eam eripere curauerit de manu Domini; ipse tamen, veluti Nabaoth, sæpiùs dixit: ***Non dabo tibi hæreditatem meam, non dabo tibi vineam meam.*** Et cùm diu spectauerit Deus, vt ea gens in saniorem mentem rediret postquam vidit nihil proficere, ille, qui tantam curam gerebat suæ hæreditatis, illius tandem oblitus eam

3. Reg. 21. n. 4. & 6.

C curare destitit: vnde est ea querimonia apud Hierem. ***Expectatio Israel, Saluator eius in tempore tribulationis quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum?*** Videns enim Propheta quantum mali impenderet genti suæ, orat vt meminerit nominis, atque officij sui. Est enim Israelis expectatio, quia ab illo salutem sibi, ac libertatem expectabat Israel. Est in tempore, quo angustiùs premit tribu-

Hier. 14. n. 8.

D latio, Israelis Saluator, quique in Israele certum sibi domicilium, quasi ipse Israelita quoque foret, locauit; etsi autem hic locus de Christo intelligatur ab Ambros. in symb. Apostolor. cap. 30. Tertullian. lib. 3. contra Marcionem cap. 6. & ex interpretibus non paucis. Si tamen attente litera textus intueatur, perspicuè constabit accipiendam esse de Deo cum Hieron. D. Tho. Theodoret. Maldonat. Castro, Sanctio, & aliis. Dicitur igi-

E tur Deus ***Quasi colonus in terra, & quasi viator declinans ad manendum***, seu, vt 70. habent, ***Sicut aduena in terra, & quasi indigena diuertens***, vt ostendat se non iam vt dominum hæreditatis illius populum illum tractare, sed quasi colonum, atque mercenarium, qui non tam curat possessionem propriam, quàm aut negligit, aut populatur alienam. Eò enim spectant coloni consilia, vt fructus capiat fundi, quem mercede con-

A duxit; an verò posteà pereat, inutilisuè fiat, nihil habet pensi: Insuper esse, sicut viatorem, qui nullam ponit moram in eo loco, quem cursu peragrat, quid illi siue prosperi, siue aduersi contingat, non laborat. Neque attentè considerat quid in illo fiat, aut fieri debeat, quia ibi nihil proprium agnoscit, sed tantum vnius noctis quærit hospitium. Sic Propheta ostendit Deum nihil curasse iam de Israelitide gente, sed illam tantùm spe-

B ctasse properante oculo, cùm illam tam durè vexari ab hoste, tam inclementer à cælo vastari videat. Sic vero intelligunt etiam Iudæi teste Hieronym. dictum locum: ***Quare segregas te à populo tuo, & quasi viator propter vnius horæ refrigerium non curas quasi viaris hospitio, non iuuas populum tuum, & templum quondam inclytum deseris?*** Meliùs ad sensum nostrum Maldonat.

C Cur non habes maiorem curam terræ tuæ? id est, Iudææ hæreditatis tuæ, quàm si peregrinus aliquis esses, & viator, qui tantum ad pernoctandum hospitium quæreres, aut colonus, id est, mercenarius, qui minùs diligenter agrum colit, quàm si suus esset; nam si hæreditas tua est, cur eius oblitus es? Id itaque meruit impia gens, quæ Deum prorsus contempsit; & ad manes, & falsos Deos diuertit. Quod adhuc videre est apud Hierem. vbi post enumeratas ignominias, mi-

D serias & ærumnas captiuitatis tandem apostrophem facit ad Hierusalem, dicens: ***Hæc sors tua, & pars mensuræ tuæ à me dicit Dominus***, vt sit sensus, sicut exponit Hieron. Hæc est sors, & ista pars, quam ipsa sibi elegit. Elegerat Dominus Hierusalem in hæreditatem sibi, ipsa verò talem sortem, & electionem parui faciendo, Deumque eligentem, & diligentem contemnendo, sibi elegit miserias, infortunia, & captiuitatem; ***Quæ*** Hier. 13. n. 25.

E ***enim seminauerit homo, hæc & metet.*** Et, ***Qua mensura metiuntur homines, remetietur eis.*** Qui igitur Dei oblitus fuerat, & à se Religionem illius abiecerat, iustè meruit, vt in se Dei obliuionem experiretur, & Dei repulsam incurreret. Bene hoc prosequitur Cyrill. lib. 1. Glaphyrorum ant med. in Genes. in Caino, cuius primum peccatum fuit quòd non bene partitus fuerit, neque omnium optima Deo consecrarit, à quo bona omnia accepe-

Gal. 6. n. 7. Matt. 7. n. 2.

ceperat. Secundum verò, quòd cognito peccato, pœnitentia ductus non sit, neque redditus ad melius, peccatum suum emendarit, quodque inflammatus fuerit ad iram, proximique sui gloria irritatus, quem imitari potiùs par erat, non inimicum censere, atque iniquis oculis intueri. Tertium autem, ac veluti aditus quidam ad cædem committendam, crudelis inuidia. Quartum verò illud; *Egrediamur in campum*, doli, ac fraudis argumentum. Quintum impiæ cædis crimen. Annumerari verò pro sexto peccato potest, mentiri Deo. Pro septimo, quòd inuito Deo, existimaret se posse effugere supplicium, vitæ corporali præter ipsius voluntatem ereptum. Quæ omnia congruenter quadrant in populum illum, cuius primũ peccatum videtur, quòd rectè non diuiserit. Putabat enim, inquit Cyril. colere Deum, offerens temporarias, facileque marcescentes res, & quarum parua ratio habetur; terrenisque studiis tota quodammodo mente affixus erat (agriculturę enim vacabat Cain.) Israel itaque terrenis rebus Deum colebat, offerens legalia, & ingrata ipsi sacrificio cõsecrans. Idcircò etiam audiuit per vocẽ Sancti Prophet. *Holocaustum arietum tuorum & adipem ouium, & sanguinem hircorum, ac taurorum non volo, neque veneritis apparere mihi. Quis enim quæsiuit hæc de manibus vestris? Calcare atrium meum non apponetis. Si obtuleritis silignem, vanum: incensum, abominatio est mihi.* Et iterum Hierem. 6. *Quorsum, mihi thus ex Saba adfertis, & calamum olentem de terra longinqua? Holocausta vestra non sunt mihi grata, neque sacrificia vestra me delectant.* Hoc apertè est Deum ad sacrificia Cain non attendisse. At quia de causa? Israel enim obtulit quidem rectè (sacrificare enim oportebat Deo) non autem rectè diuisit, acquiescens semper typis, & vmbris, Deo placere posse existimans. Quocirca peccauit, & cessare iussus est, hoc est, à veteribus, & legalibus ritibus absistere, ac ducem sibi statuere Christum. Dictum enim est Caino; *Peccasti, quiesce.* Abeli verò: *Ad te conuersio eius, & tu ipsius dominaberis.* Ac quidem si voluisset Israel, relicto terreno, ac legali cultu, principem sibi ac ducem melioris vitæ Christum proponere, vna nobiscum liber esset, & in libro viuentium, iuxta Scripturas. Quando verò instar Cain ex Saluatoris nostri laude, ac gloria inuidiæ occasionem, & cædis principium captauit in maledictionem incidit, & septuplicis vindictæ reus est effectus. Multorum enim, grauissimorumque suppliciorum rei facti, multisque pœnis sunt impliciti, & gementes, ac trementes in terris miserè degunt. Vbique enim hospites, atque aduenæ, & trepidi, & ea, quæ ingenuos maximè decet, libertate carentes, viuunt. *Cæterũ accepit Cain signum, vt non interficerent eum.* Periit enim non totus in vniuersum Israel. Reliquiæ autem saluæ factæ sunt, iuxta Prophetæ vocem, qui cùm hoc intelligeret, proclamauit, dicens: *Et nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes essemus.* Quocirca diuinus etiam Psalmista, ne in vniuersum absumerentur, Deum totius vniuersi rogauit, dicens: *Ne interficias eos, ne quando obliuiscantur nominis tui.* Præstereà egressus est Cain à facie Domini. Ita enim scriptum est: *Egressusque Cain à facie Domini.* Tale quid accidit Israelitis, ad quos dictũ est per vocem Prophetæ: *Quando extenderitis manus vestras ad me, auertam oculos meos à vobis, & si multiplicaueritis orationem vestram, non exaudiam vos: Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Occiderunt enim vniuersorum Dominum, & præ nimia impietate ausi sunt dicere: *Sanguis eius super nos & super filios nostros.* Atque sanguis Abel aduersus solum interfectorem clamauit: pretiosus verò Christi sanguis clamauit aduersus Iudæorum crudelitatem, atque ingratitudinem: liberauit autem mundum à peccato, vtpote fusus pro ipso. Idcircò etiam Diuinus Paulus ait; *Accedere nos, qui per fidelem iustificati sumus, fusione sanguinis meliùs loquente, quàm sanguis Abel, &c.* Insuper non rectè diuisit, quia cùm separata, & diuisa esset ritu, Religione, cæremoniis, atque etiam circuncisionis signo, ipsa minimè separatam conseruauit, sed potiùs immiscuit gentibus, earumque errores sectata abiit post Deos gentium, & quæ pars Dei erat, pro parte, & possessione sua sibi errores elegit. Vnde illi dicitur: *In partibus torrentis pars tua, super montem excelsum, & sublimem posuisti cubile* tuum.

Margin notes: Isai. 1. n. 11. — Hier. 6. n. 20. — Gen. 4. n. 7. — Apoc. 3. n. 5. — Rom. 9. n. 29. — Isai. 1. n. 9. — Ps. 58. n. 12. — Isai. 1. n. 15. — Matth. 27. n. 25. — Heb. 12. n. 24. — Isai. 57. n. 6. — Section letters: A, B, C, D, E.

tuum. Et illuc ascendisti, vt immolares hostias, &c. Vbi Sanctius ait: Sensum esse puto neque difficilem, neque obscurum, illos, quibus Dominus sors fuerat, & hæreditas, vt sæpè in Scriptura repetitur, vesano prorsus, & stolido consilio, abiecto Domino, aliam sibi hæreditatem elegisse, nempe in torrentibus, quibus gentilitio ritu, quasi Dij essent, sacrificarent, cùm tamen Deus templum haberet valde Religiosum, & aras, quibus honor ille multò religiosiùs, & vtiliùs impendi posset. Hic puto per synecdochem torrentes poni pro quocumque alio loco impiæ Religioni destinato. Neque enim in torrentibus solum sacrificabant, sed in speluncis, montibus, & lucis, vbi sortem suam cum gentibus locauerunt Iudæi. Sic ille. Clariùs verò Hieron. ait: Omnes montes, valles, atque torrentes pleni erant cultu dæmonum. Huiusmodi igitur torrentes, & talia inanium Deorum adoratio facta est pars, & hæreditas Iudæorum qui tamen ipsi erant pars, & funiculus hæreditatis Dei. Ideò tamen quia Deum à se reiecerunt, meritò repulsam Dei passi sunt, & qui Deo facti sunt sicut leo, ab eo deserti sunt, tanquam à leone, quod dixit Hierem.
Hier. 25 n. 38. *Dereliquit quasi leo vmbraculum suum.* Septuaginta, *cubile suum*, & vt veriùs ex Hebr. *Tabernaculum*: vbi cum Hieron communiter per leonem Deus intelligitur, tum verò variè exponitur locus, & ad textum remque ipsam historicam per quàm aptè. Hieron. enim vastatam esse dicit terram, scilicet Iudæorum, quia Deus, qui eam tanquam leo tuebatur, ab illa recedens, omnibus peruiam, & inimicis conculcandam reliquit Ipse, inquit Hieron. deseret sedem suam, & complebit, quod per hunc eundem Prophetam locutus est: *Dimisi domum meam, dereliqui hæreditatem meam.* Et sicut dum leo est in suo vmbraculo nulla bestia audet accedere; cùm autem discesserit, omnes irruunt: ita dum Deus erat cum Iudæis, nulla gens audebat in eos irrumpere; cùm autem Deum deseruit, omnes gentes in eam irruerunt. Sic Hieron. ostendit quomodo Deus deseruerit gentem illam, quam velut partem suam æstimabat, vt in minutissimas partes discinderetur; Et quam velut leo tuebatur, & velut pupillam oculi sui custodiebat, tam ferocibus aliarum gentium militibus discerpendam, & deuorandam tradiderit; quomodo enim posset diu stare populus, qui in Dei obsequio minime stetit? Alij derelictum à Deo putant habitaculum, quia ibi nihil inueniebat, in quo sibi placeret, aut instar pabuli esset voluntati suæ, cùm in templo nihil esset purum à sanguine, nihil non contaminatum ab auaritia, & aliorum peccatorum cæno sordidum. Vt autem leo, cum prædam non inuenit, vt qua suam expleat famem, cubile deserit; sic Deus cùm nihil haberet in templo, quod probaret; imò plurima, quæ cum graui nausea fastidiret, templum, & gentem illam deseruit Sic exponit Vatabl. probat Sanctius, neque displicet Maldonato; quod autem ibi omnia plena fuerint sanguine probat Rupert. l. 2. in Numer. cap. 8. ad med. ex illo Psalm *Memento Domine filiorum Edom in die Hierusalem: qui dicunt: exinanite, exinanite, vsque ad fundamentum in ea.* vbi per Edom sanguineum, Israeliticam plebem interpretatur, sanguinis admodum auidum; sic verò habet: Ipse est nomine, & carne Israel; re autem, vel moribus Edom, qui pro coctione rufa, pro sanguine Christi, vt illo saturaretur, vendidit primogenita sua, cuius erant Patres, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, cui cuncta hæc supplantauit Iacob, id est, Euangelica Christi Ecclesia. Huic Edom dixerunt nuntij Domini, nuntij Euangelici, pacem portantes pedibus speciosis qui aquam de petra supradicta fluentem biberunt primi. Obsecramus, vt nobis transire liceat per terram tuam, transire per terram Iudæam, prædicare per Synagogas tuas in templo tuo, circa domos tuas gratiam Euangelicam Non transibitis per me, inquit. Hoc dixit insuper, & cæsis denuntiauit, ne transirent per se, ne loquerentur in nomine Iesu vlli hominum. Igitur armatus occurrit, qui cæsis hoc denuntiat, &c. Sanguine etiam plena omnia inuenit, quando tam sæuè, & immaniter contra hæredem illius hæreditatis, vt eam per summam impudentiam assumerent, insurgentes dixerunt: *Hic est hæres, venite, occidamus* Ps. 136. n. 7. Mat. 21 n. 38.

nus eum, & habebimus hæreditatem eius. Quæ maior autem insania potuit reperiri, quàm insurgere in Filium Dei, ea tantum ratione, quod esset hæres vineæ; inde enim potiùs videbatur sequi, vt toto obsequio exciperent, quam vt occiderent, quid item stultius, quam velle occidere Deum, vt Dei bona possiderent. Enim verò cùm Deus sit omnium bonorum fons, nihil boni sine eo, aut acquiri, aut possideri potest. Benè autem nouerat huius gentis immanitatem ipse Deus, quando non dedit vineam, sed locauit, sicut acutè ibi obseruat O ig. Etenim de vinea Iudæis commissâ dicitur; *Locauit eam agricolis*; Et posteà de gentibus dicitur: *Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.* quo in loco suo parabola vineæ, & malorum cultorum, incuria sacerdotum in colendo populo sibi commisso, & totius gentis in reddendo fructu debito designatur; In signum verò, quod Deus deserturus erat gentem eam, tanquam leo, vbi non inuenit cibum, & ablaturus ab ea Ecclesiam suam, dicitur quòd eam locauit Iudæis; nouerat quippe Dominus sterile Iudæorum ingenium, à quibus ob ingratitudinem citò erat auferenda vinea, ideircò locat eam, ac tradit ad tempus sub communi obligatione bene colendi, quasi malè fidens eorum obsequio, cultui, & industriæ. At gentibus liberaliter & absque vlla conditione dat, & quasi dominium à se transfert, nunquam videlicet repetiturus, quia certò scit exactè perennem, & perenniter exactam fore culturam. Quia verò Dei supplicium in pondere, & mensura fit, iuxta illud Prouerb. *Pondus & statera iudicium Domini*; vbi statera explicanda est ex illo Iob, *Appendet me in statera iusta*, Hebraicè, *iustitiæ*; Ponderat enim Deus inflicturus pœnam, vt culpæ respondeat, quod bene prosequitur August. 4. de Genes. ad literam cap. 3. & 4. & Chrysost. in Psal. 95 vbi ait: Cùm punit Deus, trutinat vltionem, vt congruens sit commissis, &c. Hinc est quod ipsum supplicium mensura dicitur in Scriptura. Nam 4. Reg. 21. ait Deus: *Extendam in Hierusalem mensuram Samariæ*, id est, puniam illam eo modo, quo Samariam, quoniam similiter ac illa deliquit coram me. Vt ergo Samaritis intuli suppli-

Sup. n. 33. & n. 34.

Prou. 16 n. 11.

Iob 31. n. 6.

4. Reg. 21. n. 13

A cium commensuratum fecisti, nimirum diuisionem à patria sua in exilium; siquidem ipsi per scelus idololatriæ, quasi Cain, non rectè diuidentes, se à me diuiserant; similiter faciam Hierusalem, quæ per idololatriam se à meo cultu remouit, ab ea discedam, & remouebo habitatores eius, & ablegabo in exteras nationes, & tradam illam hostibus in possessionem; qui enim noluerunt esse mea hæreditas, sed se falsis

B idolis manciparunt, iusto Dei iudicio factum est, vt gentibus traderentur, & leo eos custodiens omnino desereret. Insuper & quia facta fuit Domino hæreditas eius, sicut leo in sylua, illi dicitur per Isai. *Væ Ariel, ciuitas, quam expugnauit Dauid: additus est annus ad annum solemnitates euolutæ sunt; Et circumuallabo Ariel, & erit tristis, & mœrens, & erit mihi quasi Ariel.* vbi

C quid sit Ariel non est explicatu facile. Nam Rabbi Dauid in cap. 43. Ezechiel. Ariel montem Dei interpretatur ab Ar, quod est mons, & El, quod est Deus, & putat esse descriptionem Hierusalem, quæ mons quidam erat Deo sacer: Communiter alij Hebræi arbitrantur Ariel esse idem, quod leo Dei, qua voce significatur id, quod est fortissimum. Nam leo fortitudinis symbolum est, qui fortissimus est belluarum, & ad nullius pauebit occursum; & quia belluarum quo-

D que princeps est, pro ciuitatum omnium principe sumitur. Item cùm aliquid magnum & admirabile significare volumus, nomen illi adiungimus Dei. Qua ratione cedros Dei vocamus, & montes Dei, qui altissimi sunt. Duarum itaque vocum compositio, quarum quælibet magnum aliquid tonat, rem sine dubio munitissimam, ac fortissimam designat. Et vox eadem alibi in eundem vsum adhibita est, 2. Reg. cap. 23. Vbi vulgatus habet de

E Banaia, *Et ipse percussit duos leones Moab*, id est, duos fortissimos Moabitas, Hebr. est *duos Ariel*. Quàm autem munita, & contra hostiles machinas fuerit Hierusalem, docet multis Iosephus. Sed adducam tantùm Taciti verba, quæ satis hoc indicant l. 21. Vrbs, inquit, ardua situ, operibus, molibusque adeo firmata, vt vel plano sita satis munita videri potuisset. Quidam in Ariel altare intelligunt, quo sensu etiam sumitur Ezech. 43.

Isai. 29 n. 1.

2. Reg. 23.

Ezech. 43. n. 15

Alij pro templo. Nam sicut leo capit, lacerat, & deuorat prædam: sic templum, & altare, quod tum temporis calebat quotidie, & natabat victimarum sanguine. Attamen ab Isaia sumitur pro ipsa ciuitate Hierusalem quæ etiam priusquam expugnaretur, & muniretur à Dauid, sic erat ab arte naturaque munita, vt Iebusæi, qui in ea primum habitabant, sic riderent omnes machinas, & vires regias, vt à cæcis, vel claudis defendi posse iactarent, 2. Reg. 5. Quare Ariel tum rectè vocari poterat, & multo magis postquam à Dauid rex Sion ædificata est. Huic ergo ciuitati fortissimæ Solymitanæ dicitur: *Additus est annus ad annum, solemnitates euolutæ sunt*; quo loquendi modo significatur tempus breuissimum, quod ciuitatis exitium sequuturum erat. Duo enim pro paucis sumi satis est vsitatum, qua ratione dicimus, dicam duo verba, id est, pauca. Et eodem sensu dicitur, vnus aut alter. Prædicit igitur ex mente Adami, & Forerij breui casuram florentem Iudaici imperij maiestatem. Alij verò, & meliùs hic more Prophetico præteritum pro futuro sumunt: vt non tam significet spatium, quod intererit ad durum huius vaticinij tempus, quàm prædicti supplicij, & calamitatis durationem, in qua iacebit in sordibus Ariel, id est, ciuitas deleta, atque deserta, & victimæ, atque solemnitates intermissæ. Ita S. Thom. Haimo, Hugo, & indicat valdè Hieron. & prosequitur Sanctius. *Et circumuallabo Ariel, & erit tristis, & mœrens, & erit mihi quasi Ariel.* Vbi iam explicatiùs agit de supplicio, & casu Hierusalem. Porro Ariel hoc in loco aliquid diuersum significat à priori; aut enim significat Deum, ita vt Ariel sit in datiuo, hoc sensu: Erit mihi, aut occurret mihi, dicit Dominus, Ariel, id est, ciuitas, quasi si occurrat Arieli, id est, leoni fortissimo, à quo laceretur; ea enim ciuitas, quæ à me munita, & fortissima reddita, in me erecto collo insurrexit, meretur vt me fortissimum inueniat in illius deuastationem. Seu, quod idem est, significat. Ego ero illi leo fortissimus, quæ mihi quasi leo in sylua fuerat, quomodo dicit eodem sensu Oseæ. c. 5. *Ego quasi leæna Ephraim, & quasi catulus leonis domui Iuda.* Seu certè, quod magis probandum videtur, cum Forerio, Vatablo, Adamo, Lyra. Sanctio, & Chaldæo, Ariel secúdo loco altare significat, sicut apud Ezechiel. cap. 43. in hunc sensum: Ciuitas illa munitissima, quæ propter regij nominis maiestatem Ariel dicebatur, id est, leo fortissimus, quatenus Dei auxilio, sicut leo lacerabat omnes gentes (eò quòd Deo ipsi facta est leo, sicut prosequitur Hieron. in c. 12. Hierem.) Erit item mihi Ariel, alio tamen sensu, nempe altaris instar. Nam quemadmodum ad Ariel, id est, ad altare victimæ quotidie mactabantur, stratæque iacebant, & laceratæ circum altare, quod latè madebat, imò natabat illarum sanguine; sic Hierusalem altaris instar, tota complebitur ciuium cadaueribus, redundabitque interfectorum sanguine. Quæ metaphora in causa omnino simili vsus est idem Isaias: *Gladius Domini repletus est sanguine, &c. victima enim Domini in Bosra.* & Hierem. *Congrega eos, quasi gregem ad victimam. Et sanctifica eos in die occisionis.* Et in hoc sensu plerique ex sanctis Patribus, quorum meminit Aluar. hoc in loco, de excidio Hierosolymitano explicant dicta verba Isaiæ. Vastati itaque sunt, & extincti Iudæi, ita vt neque essent hæreditas Dei, neque hæreditate possiderent terram illam, quæ ipsis à Deo fuerat in hæreditatem tradita; quod item contigit decem tribubus, quibus per Michæam dicitur: *In die illa sumetur super vos parabola, & cantabitur canticum cum suauitate, dicentium: Depopulatione vastati sumus, pars populi mei commutata est.* quod ibi ita exponit Ribera: *Hæreditas populi mei ablata est ei, & data est alienis.* Nam qui neglexerunt esse partem Dei, & contempserunt esse in tanta dignitate, iustè facti sunt pars alienarum gentium, eisque in possessionem traditi. Septuaginta habent: *Pars populi mei dimensa est funiculo,* id est, forte distributa est populis meis, quando scilicet Salmanazar Rex Assyriorum secundò rediit super Israelitas tempore Oseæ, & transtulit Israel in Assyrios extrema captiuitate; de qua 4. Reg. 17. Tunc enim Israel dicebat cum fletu: Iam pars regionis meæ tradita est hostibus, abductis priscis habitatoribus; iure enim factú est, vt qui culpa sua differunt esse pars, & funiculus hereditatis Dei; eorum pars

Marginal notes: 2. Reg. 5. n. 6. — Oseæ 5. n. 14. — Isai. 34. n. 6. — Hier. 12. n. 3. — Mich. 2. n. 4.

pars, & hæreditas funiculis distribueretur hostibus vastatoribus. Et cùm malorum pars sit ignis, sulphur, & spiritus procellarum, quoniam iustus Dominus, & iustitias dilexit, huc illucque dispersi perpetua iactantur tempestate, eorum vrbs totali consumpta est incendio, adhuc tamen eis remanet sulphureus inferorum ignis, quo nunquam consumendi perpetuò comburentur.

Istius autem gentis loco alia successit, de qua dicitur: *Ecce hæreditas Domini.* quod bene prosequitur Zeno Veronens. Episcop. in Psalm. 126. ad illa verba: *Ecce hæreditas Domini.* vbi ait: Hæreditas Domini est non illa carnalis Iacob, neque terrenus Israel, factus ex diuisione gentium, & funiculus hæreditatis secundùm Moysen dicentem: *Cùm diuisit excelsus gentes secundùm numerum Angelorum Dei, & facta est portio Domini Iacob funiculus hæreditatis eius Israel.* Et quia iam Israel ob impietatem suam esse non meretur hæreditas, quæ hæreditas esset, ostenditur: *Ecce hæreditas filij, merces fructus ventris.* Ea ergo in filiis hæreditas Domini est, quam ex mercede fructus ventris acceperit. Non enim inanis hic fructus est, quo cùm ex Virginali ventre manens anteà Deus nascitur homo. Nam merces eius hæreditas est: & hæreditas filij sunt. *Quotquot,* inquit, *eum receperunt, dedit illis potestatem filios Dei fieri.* Et rursum: *Filioli, adhuc paululum sum vobiscū.* Hic ergo hæreditas est, & hæc hæreditas fructus est ventris: Est ergo Dominus fructus ventris, quē ex se virgo nostræ fructū pariens Virgo progenuit. Et hæc eius merces est, qui ex Virgine nascendo fructum ventris esse voluit, vt ei gentes, quas in filios per fidem generaret, hæreditas sint. Sic ille, cui accedit Ambrosius epist. 73 post princip. vbi versans locum illū epist. ad Galat. *Christus redemit nos de maledicto legis. Non ex lege igitur hæreditas data est, sed ex repromissione. Etenim Abrahæ dictæ sunt promissiones, &c.* Ostēdit ad nos hæreditatē Dei peruenisse, Iudæos autē re ipsa nō esse hæredes, sicut neq; filij. Sic igitur habet Ambr. Sed occurrit adhuc, quòd poterat etiā Iudæus dicere, & ego heres sum, quoniā sub lege sum. Lex autē vetus dicitur testamentū, vbi autē testamētum, ibi hæreditas. Et licet ad Hebræos ipse dixerit: *Quia testamentum non valet, nisi mors intercedat testatoris,* id est, quoniam testamētum non valet, quamdiu viuit testator, sed eius morte firmatur. Tamen quia in Hieremia Dominus locutus est de Iudæis, & ait: *Facta est hæreditas mihi sicut leo;* hæredes eos negare voluit, sed sunt hæredes sine re, sunt & cum re. Et dicuntur hæredes testatore viuente, qui scripti sunt, sed sine re. Sunt etiam hæredes paruuli, qui nihil different à seruulo, quoniam sub curatoribus sunt, & actoribus. *Ita,* inquit, *& nos eramus Iudæi sub elementis mundi huius seruientes. Postquam verò venit plenitudo temporis, & Christus deuenit, iam non sumus serui, sed liberi, si credamus in Christo.* Ergo dedit illis speciem hæreditatis, possessionem negauit. Habent nomen hæredis, vsum non habent: quia sicut paruuli hæredes nomen nudum hæreditatis, non authoritatem vsurpant, iubendi ius, & vtendi non habent, quia plenitudinem suæ ætatis expectant, vt à curatoribus libetentur. Sicut ergo paruuli, ita & Iudæi sub pædagogo sunt. *Lex pædagogus est.* Pædagogus ad magistrum ducit: magister noster solus est Christus. Pædagogus timetur, magister viam salutis ostendit. Timor ergo ad libertatem perducit, libertas ad fidem, fides ad charitatem, charitas acquirit adoptionem, adoptio hæreditatem. Ergo vbi fides, ibi libertas. Seruus enim sub metu, liber ex fide. Ille sub litera, iste sub gratia: Ille in seruitute, iste in spiritu. Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Si igitur vbi fides, ibi libertas; vbi libertas, ibi gratia; vbi gratia, ibi hæreditas, Iudæus autem litera, non spiritu in seruitute est. Qui non habet fidem, non habet spiritus libertatem. Vbi autem nulla libertas, nulla gratia: vbi nullá gratia, nulla adoptio; vbi nulla adoptio, nulla successio. Tāquam clausis ergo tabulis cernit hæreditatem, non possidet, authoritatem non habet lectionis. Nam quomodo dicit. *Pater noster,* qui verum Dei Filium negat, per quem adoptio acquiritur? Quomodo testamentum nuncupat qui mortē testatoris negat? Quomodo libertatem vsurpat, qui negat sanguinem, quo redemptus est? Hic enim est nostræ pretium libertatis. Sic Ambros. ostēdit quomodo sibi falsò hæreditatis nomen vsur-

Gal. 3. nu. 18. — Hebr. 9. nu. 16. — Ierem. 12. n. 8. — Gal. 4. num. 4. — Gal. 3. nu. 24.

pent Iudæi, qui cùm tantùm externam Scripturæ literam spectent, neque interiùs aliquid rimentur, solo titulo contenti sunt. Vbi notandum venit, cur sola nomenclatura gaudeant, cur item externa Scripturæ superficie fluantur, neque intimum peruadant, & penetrent. Etenim dura corda habentes, Diuinæ doctrinæ imperuij, & obdurati resistunt, pro qua re videndus est Chrysost tom. 6. nuper edito ser 8. de Ascēsione post med. vbi versans parabolam sementis, quam habet Luc. in cap. 8. in qua Christus Seruator dixit: *Semen est verbum Dei*, ait: Sementis aliud cecidit in petrosa, in duram, inquam, Iudæorum voluntatem, ac mentem, &c. Vides, quòd petrosa voluntas Diuinæ doctrinæ minime cedit, & quia externa tantùm facie suscipit, inde ad interiora sensus minimè pertingit: Vnde neque doctus, neque instructus euadit, sed perpetua, & innata stultitia brutalis remanet, quod bene prosequitur Ruper. lib. 4. in Exod. c. 24. post princip. in hunc modum: Veritatem Dei mutauerunt in mendacium, & seruierunt creaturæ potiùs, quàm Creatori, videlicet seruitute peccati, Scriptura sic dicente. *Et sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* In gloria similitudinis vituli comedentis fœnum, comederunt, ac biberunt, & idcircò lusibus obscœnis continuò semetipsos conuomuerunt, traditi in reprobum sensum, vt facerent ea, quæ non conueniunt, & mercedem, quam oportuit, erroris sui ita in semetipsis receperunt. Ergò & Apostolo teste, Iudæorū gloriatio exclusa est, vt non insultet Græco; quod seruierit creaturæ; nam quod grauius est, & ipse seruiuit in præuaricatione Lex enim huic erat, & adhuc quasi aurū sermo Dei ab igne calebat. Paulò antè iactum fuerat volumen fœderis à Moyse, audiente populo, qui & dixerunt: *Omnia, quæ locutus est Dominus faciemus, & erimus obedientes.* Hoc facto vtique inaures aureas suis auribus internis appēdebāt. Ille verò sumptū sanguinē respersit in populum, & ait: *Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscū.* Itaq, vni viro Deo quasi coniugalē iurauerant copulam, & inauribus mandatorū eius (vt iam dictum est) ornatam faciem habebant. At nunc tulerunt inaures aureas de vxorum, & filiorum, & filiarum suarū auribus, formauerunt que opere fusorio, & fecerunt ex eis vitulum conflatilem, & eisdē pedibus, quibus mare transierāt, coram tali figura saltauerunt, & veritatē, quā cecinerant, dicentes: *Cantemus Domino gloriosè magnificatus est; equum, & ascensorem proiecit in mare:* in mendacium commutauerunt, cantando: *Hi sunt Dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti.* Igitur inexcusabilis est & Iudæus, qui Græcum ad gratiam Dei confugientem propter antiqua peccata iudicat. Et quoties ab illo paululùm cessauit pædagogi virga, stultus puer ad eadem, vel similia se conuertit idololatriæ flagitia. Sic Rupertus ostendit stultitiam illius populi, quem etiam infantium appellat, quod etiam Moyses dixit scitis illis verbis Num. *Nunquid, ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, vt dicas mihi; porta eos in sinu tuo, sicut nutrix portare solet infantulum, & defer in terram, pro qua iurasti Patribus eorū, &c.* Vbi Theodoret. ait: Ex his patefecit illorum imperfectionem, & stoliditatem: dum eos comparauit infanti, &c. Quibus similia habet Bern. ser. 60. in Cant. à princip. cùm explicat illa verba Cant. *Ficus protulit grossos suos.* vbi ita ait. Ficus flores non habet, sed pro floribus grossos mittit, tempore quo cæteræ arbores florent. Verè ficus est populus, fragilis carne paruulus sensu, animo humilis, cuius primi fructus (vt interim nomini alludamus) grossi vtique, & terreni Ego hoc loco non quiuis populum interpretari liberū puto, vnus signanter exprimitur. Neque enim protulerunt, dixit, quasi de pluribus, sed quasi de vna protulit, inquit, ficus grossos suos, & (vt sentio ego) quæ est plebs Iudæorum. Quanta in hanc Saluator parabolicè in Euangelio loqui videtur? Vt est illud Luc. *Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, &c.* Item: *Videte ficulneam, & omnes arbores*, Luc. 21. & Nathanaeli dictum est. *Cum esses sub ficu, vidi te.* Et rursum maledixit ficulneæ pro eo, quòd non inuenit in ea fruct. m. Bene ficus, quæ bona licet Patriarcharum radice prodierit, nunquam tamen in altum proficere, nunquam se humo attollerē voluit, nunquam respondere radici proceritate ramorum, generositate florum, fœcunditate fructuum.

Marginalia: Luc. 8. nu. 11. — Exo. 32. num. 6. — Exo. 24. — Num. 11. n. 12. — Cant. 2. nu. 13. — Luc. 13. num. 6. — Luc. 21. n. 29. — Ioan. 1. n. 48. — Mar. 11 nu. 14.

fructuum. Malè prorsus tibi cum tua radice conuenit arbor pusilla, tortuosa, nodosa; radix enim sancta, quid ea dignum tuis apparet in ramis? *Ficus*, inquit, *protulit grossos suos*. Non hoc nobili à radice traxisti semen nequam. Quod in ea est, de Spiritu sancto est, ac per hoc subtile totum, ac suaue Tibi vnde grossi hi? Et verè quid non grossum in gente illa? Nec act s profectò, nec affectus, nec intellectus, sed nec ritus, quem in colendo Deum habuit. Nam actus imbellis, affectus in lucris totus erat, intellectus in crassitudine literæ, cultus in sanguine pecudum, & iumentorum. At dicet aliquis: Cùm istiusmodi grossos non aliquando proferre gens illa cessauerit; ergo non aliquando tempus putationis non extitit, quia vnum vtrique rei tempus existere perhibetur. Non ita est. Dicimus mulieres filios procreasse, non cùm parturiunt, sed cùm iam pepererunt Dicimus & arbores edidisse flores, non cùm cœperint florere, sed potiùs cû desierint. Ita hîc quoque dictum est, quia ficus protulit grossos suos, non cùm aliquos edidit, sed cùm totos, id est, cùm ad finem peruenit editiò. Quæris quo tempore istiusmodi complementum illi populo accidit? Cùm Christum occidit, tunc completa est malitia eius, iuxta quod ipse eis prædixerat: *Implete mensuram Patrum vestrorum*. Vnde in patibulo traditurus iam spiritum, *Consummatum est*, inquit O qualem consummationem dedit grossis suis ficus hæc maledicta, & subinde æterna ariditate damnata! O quā sunt nouissimi peiores prioribus! Incipiens ab inutilibus, ad perniciosos peruenit, & venenatos O grossum, vipereumque affectû, odire hominem, qui hominū & corpora sanat, & animas saluat! O nihilominus intellectum grossum, & certe bouinum, qui Deum non intellexerunt, nec in operibus Dei! Nimium me fortasse queratur in sui suggillatione Iudæus, q. intellectum illius dico bouinum. Sed legat Isaiam, & plusquam bouinum audiet *Cognouit*, inquit, *bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui; Israel non cognouit me populus meus non intellexit*. Vides me Iudæe mitiorem tibi Propheta tuo? Ego te comparaui iumentis, ille subijcit, quanquam in sua persona Propheta non dixit

Matt. 21 nu. 20.

Matt. 23 nu. 32.

Isai. 1. num. 3.

A hoc, sed in Dei. Ex tunc itaque dici potuit, quia ficus protulit grossos suos, cùm iam videlicet legitima illius populi esse cœperunt, vt nobis supraueniêntibus, vetera projicerentur. Non aliter sane, quam quomodo grossi cadunt, & cedunt, suborientibus ficubus bonis. Quamdiu, inquit, non cessabit ficus producere grossos suos, non te vocaui, ô sponsa, sciens non posse vnà prodire optimas ficus. Sic Bernardus ostendit Iudæos grossos fuisse, & mente hebetes, insuper & grosses, qui scilicet abijciendi erant ab arbore Ecclesiæ, tanquam mutiles, acerbi, & immaturi, vt posteà succederent fideles, & veri filij; fructus vtique arboris Ecclesiæ, quam Filius Dei in carne, & Verbo fœcundauit, & sanguine irrigauit. Quomodo item Iudæi reiecti sint, & electi fideles, ostendit Paulus, cùm ait: *Quid ergo: Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus. Electio autem consecuta est: cæteri verò excæcati sunt* (Iudæi scilicet non electi, sed reiecti, & repulsi à Deo, & à iustitia, ob suam incredulitatem) *sicut scriptum est: Dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos, vt non videant, & aures, vt non audiant, vsque in hodiernum diem*. vbi licet Origenes fateatur se non in enire dictum testimonium in veteri Scriptura, habetur tamen apertè in Isai. cap 29 iuxta versionem 70. interpretum. Nam nostra habet: *Miscuit vobis Dominus spiritum soporis*. Vox autem Hebr. *Tardemah*, somnum significat, non quemcunque, non leuem, qui otij, atque quietis gratia ducitur, sed grauem, & profundum, qui ita languentes consopit, vt altè sepeliat, quique verè mortis imago dici potest; qualis erat ille, quem misit Dominus in Adam, à quo [illegible] non est, detracta costa, ex qua [illegible] Euam coniugem formauit, & qualis ille, qui ita oppresserat Ionam, vt neque vehemens in tempestate nauis agitatio, neque vectorem clamor, & concursatio, neque periculum præsens, neque conscientiæ stimuli, illum ab eo somno excitare potuerint. Talis item sopor, qui irruit super Abraham Genes. 15. In his enim omnibus locis habetur

B C D E (marginal letters)

Rom. 11. num. 7.

Isai. 29. nu. 10.

betur eadem vox Hebræa, quam hoc loco, A compunctionem vocat Paulus cum Græcis, & noster Vulgatus in Isaia, *spiritum soporis*. Chaldaic. vero *spiritum erroris*. Syrus, *spiritum stupiditatis*. Explicant autem Chrysostomus, Theodoretus, & Oecumenius, confixionem, & compunctionem, vt Paulus, & Isaias significare velint Iudæorum obstinationem, & immutabilitatem quandam in malo, & perfidia, cui ita immobiles inhæserunt, sicut qui in loco aliquo clauis confixi, B & compuncti sunt. Vnde nec beneficiis allecti, nec prædicationibus vocati, nec internis motionibus inspirati Deo appropinquare voluerunt. Ansel. verò compunctionem aliter interpretatur, nimirum; quia habuerunt spiritum impellentem ad malum, sicut stimulum, qui compungens incitat ad cursum. Vnde non mirum, si velut equus recalcitrauit hic populus, & à Deo longè, lateque recessit. Toletus verò Latinum vocabulum C compunctionis sic explicat per metaphoram quandam, nempe hominis compuncti & dolore aliquo pungente pressi, qui sensus mentis amittit, vt nec videat, nec audiat, nec rationis sit compos. Ita, inquit ille, Iudæi in spiritum insensibilitatis sunt traditi, quem sensum Cyprian. videtur prosequi serm. de Orat. Dominica, vbi ita ait: Iniustè sibi placentes, & transpunctæ mentis alienatione dementes, Dei præcepta contemnunt, me- D delam vulneris negligunt, agere pœnitentiam nolunt; ante admissum facinus, improuidi: post commissum, obstinati. Quòd si hæc compunctio idem est, quòd transpunctio, tunc oculus clauo, aut cultro transpungitur, cùm effoditur, aut excæcatur. Et tunc auris cultro transpungitur, cùm auditus extinguitur, & homo fit surdus. Indicatur igitur transpuncta mens Iudæorum clauo perfidiæ, & obstinationis, vt ea, quæ Dei sunt, E Christi, eiusque fidei, ac propriæ salutis, videre, & audire non possint, perinde ac si oculos, & aures mentis haberent transpúctas, & transfossas, omnisque audiendi, videndi, & intelligendi vis, ac sensus in eis esset extinctus, quod bene prosequitur Cyprian. lib. 1. epist. 3. dicens: Iudæi transpunctæ mentis alienatione dementes Dei præcepta contemnunt, medelam vulneris negligunt, agere pœnitentiam nolunt, &c. Vel tandem potest hoc explicari alia adhuc metaphora. Nam sicut cacabus, aut vas cùm transpungitur, & pertunditur, nihil retinet aquæ, aut alterius liquoris. Et speculum cùm transpungitur, speciem rei visibilis non retinet, sed quasi pertusum finit eam effluere: Ita Iudæorum aures, oculi, & mens transpuncta, & pertusa nihil retinent, sed sinunt effluere omnia bona, quæ ad illos perueniunt. Vnde oculos habentes non vident, & aures habentes nō audiunt. Et hoc est, quod Diuus Cyprianus loco citato addit: Pertusa est illis mens, hebes animus, & sensus alienus à Deo, fide, pænitentia, &c. Quia igitur pertusa est illis mens, & transpunctus intellectus & animus, ad fideles Christi deuenit verus scripturarum intellectus, fides, gratia, & virtutes: *Non enim excidit verbum Dei*, sicut dixit Paul. *Non enim omnes, qui ex Israel sunt, ij sunt Israelitæ: neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen*, id est, non qui filij carnis, hi filij Dei: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Rem. 9. num. 6. Vbi verbum, est diuina promissio: hanc autem objiciebant Iudæi factam Abrahæ, & semini eius. Vult igitur Paulus hanc Iudæorum cauillationem diluere, asserendo promissionem factam fuisse posteris Abrahæ, non carnalibus, sed spiritualibus. Nam benedictiones Abrahæ promissæ in duplici sunt differentia; quædam enim sunt carnales, datæ carnalibus Abrahæ filiis, putà Iudæis, de possidenda terra Chanaan, deque eius fertilitate, & copia prolis; aliæ spirituales, promissæ spiritualibus filiis, id est, fidelibus credentibus, & ipsi ad eas acciti sunt, Iudæis exclusis, sicut ibi prosequitur Paulus, & ibi eius interpretes ostendunt, vnde in eadem epist. cap. 2. ita concludit Paulus: *Non enim qui in manifesto, Iudæus est; neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio: sed qui in abscondito, Iudæus est: & circumcisio cordis in spiritu, non litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.* quo in loco Apostolus ostendit, quisnam sit verus Iudæus & filius Abrahæ spiritualis; alludit autem ad nomen Patriarchæ Iudæ (ab hoc enim vtpotè Patriarcha, omnes posteri dicti sunt Iudæi, non à Iuda Machabæo, vt aliqui opinati sunt)

ſunt) Hebraicè autem *Iehudah* idem eſt, ac confitens, ſeu laudans ſcilicet Deum. Qui igitur verè confitetur, & laudat Deum, hic verè Iudæus eſt, non qui in manifeſto eſt, id eſt, ſecundùm externã circumciſionem; ſed qui corde circunciſus eſt. vbi etiam Paulus alludit ad verba ſcripturarum quæ ſpiritualem circuncifionem docēt & præcipiũt, qua-
Deut. 10 n.16. lis eſt locus Deut. 10. *Circuncidite præputium*
Deut. 30 num. 6. *cordis veſtri.* & Deuter. 30. *Circuncidet Dominus cor tuum.* & Hierem. 4. *Circuncidimini*
Ierem. 4 num. 4. *Domino, & auferte mala cogitationum veſtrarum.* & Leuit. 26. *Circuncifa mens eorũ.* Qui-
Leui. 26 n. 41. bus teſtimoniis cõuincitur Iudeus fateri eſſe circuncifionẽ cordis, & ſpiritualem, & hanc Deo commendari, reprobatis incircuncifis corde, etiãſi carne ſint circuncifi. Vnde apud Deum Iudæus eſt, & circunciſus, qui hanc habet, etiãſi carnis careat circũciſione. Cõtrà verò incircunciſus reputabitur, qui cordis circunciſione priuatur, quãuis carne ſit circunciſus. Quod eleganter aduertit idẽ Pau-
Philip. 3 num. 2. lus in epiſt. ad Philip. vbi ait: *Videte canes, videte malos operarios, videte conciſionem.* & vt conſtaret loqui de circunciſione, ſtatim additur: *Nos enim ſumus circuncifi, qui ſpiritu ſeruimus Deo, & gloriamur in Chriſto Ieſu, & non in carne fiduciam habentes.* Vbi illud primò notandum, Apoſtolum vocare circunciſionem, conciſionem tantùm: nam pretioſa illa olim circunciſio poſt aduentum Chriſti, carnis tantũ conciſio eſt. Ideoque Chryſ. ſer. 10. ad med. explicans dictum locum ait: Magnum quidem, & maieſtatis plenũ erat apud Iudæos circunciſio, quandoquidem & lex ei decedebat, & Sabbatum circunciſione vilius erat. Videte conciſionem, cauete vobis à cõciſione: circunciſio illa, cõciſio eſt. Quapropter? Nihil enim aliud faciunt, quàm quòd carnem concidunt. Quando enim quod fit legitimũ non eſt, nihil aliud, quã carnis ſectio eſt, & conciſio. Vel igitur ob hanc cauſam ita illam appellauit: vel quod Eccleſiam concidere aggrediebãtur: nã & nos cõciſionis nomine vtimur in iis, qui temerè, & ſine arte hoc faciunt. Nam ſi circunciſio quærẽda eſt, inquit, apud nos eam inuenietis, qui ſpiritu Deo ſeruimus, id eſt, qui ſpiritualiter ſeruimus. Nunc verò & nomine iam illam priuat: negatque circunciſionem eſſe, nã ty-

A pus quidem, donec ventura eſt veritas, verè rei nomine vocatur, poſtquam vero aduenit veritas, non amplius. Simile quiddam euenit in adumbrata pictura. Deſcripſit quiſpiam Regem adumbrans. Lineamenta illa adumbrata, quamdiu pigmentorum flos, & color verus ſe in conſpectu non dat, Regẽ vocamus. At vbi iſte color acceſſit, obſcuratur veritate typus, neque apparet. Tuncque dicimus, imo nunc eſt Rex, anteà non erat.
B Sic Chryſ. oſtendit veterem Iudæorum circunciſionẽ abolitã, noſtramque veram eſſe, qui in eorum locum ſubſtituti ſumus. Quod etiam proſequitur Cyrill. l. 4. in Ioan. c. 51. & Aug lib. de ſpiritu, & litera c. 8. Quia igitur illi demeruerunt eſſe partem, & hæreditatem Dei, qui eos abſque mentis elegerat ſibi in peculium, propter eorũ demerita, eos repulit, & fidelem populum proprio ſanguine cõparatum, loco illius ſubſtituit, de quo meri-
C tò dicitur: *Populus, quem non cognoui, ſeruiuit mihi. In auditu auris obediuit mihi.* quod Oſeas etiam dicit; *Vocabo non plebem meam, &* Oſe. 1.
non dilectam, dilecta: & non miſericordia conſecutam, miſericordiam conſecuta. Quem locũ num. 9.
verſans Tertull. 4. contra Marcion. cap. 1. ait: vbi Deus Chriſto dedit gentes hæreditatẽ, & poſſeſſionem terminos terræ, cœpit expungi, id eſt, adimpleri quod dictum eſt per Oſeam: *Non populus meus, populus meus: &*
D *non miſericordiam conſecuta, miſericordiam conſecuta, &c.* Videnduſque erit Cyprian. 1. contra Iudæos cap. 19. Hieron. epiſt. ad Hedib. q. 10 Cyrill. Alex. l. 5. in c. 65. Iſaiæ. Et Irenæus l. 4. c. 37. qui dicta verba Oſeę ſic interpretantur. Videndus item erit Ribera ad dicta verba Oſeæ n. 10. & Leo Caſtro ibidẽ, qui plures referunt. Videndus item Rupert. lib. 1 in Ioſue ad illa verba: *Moyſes ſeruus* Ioſu. 1.
meus mortuus eſt, ſurge & tranſi Iordanem num. 2.
illum: ſic enim habet c. 6. ad med. Quis ho-
E die locum ſcire poſſit Moyſis in manibus Iudæorum mortui? Ciuitas eorum facta eſt deſerta, terrena Sion deſerta facta eſt, illa quondã nobilis domus ſanctificationis eorum. In omnes gentes diſperſi ſunt, in omnibus locis noti ſunt, & nullus eſt locus eorũ: nec eſt dicere, hic, vel ille Iudæorum eſt locus, vbi mortuum Moyſen ſuum, mortuam literaturã celebrare debeant. Itaque mortuo

Moyse, surge tu Iosue, exurge Saluator, re-
surge salutare meũ, & transi Iordanem istũ,
transi cunctas carnales cæremonias Iudæo-
rum, cunctas purificationes Iudæorũ, cun-
cta Iudæorũ baptismata, baptismata calicũ vr-
ceorũ, æramentorũ & lectorũ. Transi, inquã,
& ipso trãsitu tuo diuisiones facies inter lite-
ram, & spiritũ. Tu & omnis populus tecum.
Te enim primogenito mortuorũ resurgente
à mortuis fit vt resurgat, & omnis populus
tecũ; sitq; speranda vniuersalis resurrectio
mortuorum, & te resurgente, transibit omnis
populus tecum in terrã, quam ego dabo filiis
Israel, terram viuẽtium, terram re vera fluẽ-
tem lac, & mel (*Omnẽ locũ, quem calcauerit
vestigium pedis vestri, vobis tradã, sicut locu-
tus sum Moysi.*) Hoc planè verum est, hoc in
Saluatore nostro perspicuum est. Omnis lo-
cus, omne cor, vel omnis conscientia, quam
calcauit vestigium pedis eius, quæ subiecit
se pedibus eius, quæ suscepit vestigia eius,
vel custodiuit, ipsius est, Saluatoris est, sem-
piternæ saluationis est. E contrario quos nõ
calcauit vestigiũ pedis eius, qui nõ sint sub-
iecti pedibus eius, non sunt eius, non ipsi
traditi sunt, sed diabolo dati sunt, nõ popu-
lus acquisitionis, sed perditionis filij sunt.
Videnda itẽ sunt, quæ habet idẽ Rupert. l. 2.
in Num. c. 9. post med. vbi aduertit id, quod
habetur Nu 20. *Tolle Aaron, & filium eius cũ*
Nu. 20. n. 25. *eo, & duces in montẽ Hor.* Hor lumẽ interpre-
tatur: Aaron ergo in monte Hor moritur.
Futurũ enim erat, vt manifestatione veritatis
vmbraticũ Iudæorũ sacerdotium destruere-
tur. Sanus & valens ad mortẽ proficiscitur
pedibus suis. Sacerdotes nãque Iudæorũ, dũ
se valere, & iustos esse arbitrantur, in pecca-
to suo moriũtur. Vnde grauiter illos in Psal-
mo denotari animaduersum est, dicente ex
Ps. 58. persona Christi Ps. *Irruerunt in me fortes*, vi-
num. 4. delicet tanquã phrenætici, dũ medicum per-
cutiunt, sanos se esse putantes. Spoliatur ve-
stibus suis, vt moriatur: Templum namque
illorum, & omne sanctuarium destructum
est, ne Iudęi de vitali virtute sacerdotij sui
Gen. 4. saltẽ falsò glorientur, &c. Quia verò Iudæi
n. 12. Cainum imitati sunt, sicut superiùs diximus,
Psal. 58 simili puniti sunt supplicio. Vagi enim, &
num. 12. profugi super terrã incedũt: quod bene pro-
sequitur August. ad illa verba Ps. *Deus osten-*
A *dit mihi super inimicos meos: ne occidas eos, ne*
quando obliuiscantur populi mei. Disperge il-
los in virtute tua, & depone eos protector meus
Domine. Disperge, inquit August. eos, & de-
pone à dignitate, & imperio. Per omnes gẽ-
tes dispersi sunt Iudæi, testes iniquitatis suę,
& veritatis nostræ. Ipsi habent codices, de
quibus prophetatus est Christus, & nos te-
nemus Christũ; & epist. 59. ad Paulin. Di-
sperge, inquit, eos in virtute tua, vt Christi,
B cuius fuerunt negatores, persecutores, in-
terfectores, vbiq; sint testes per ipsã legẽ
quã non obliuiscuntur, in qua ille propheta-
tus est, quẽ non sequuntur, &c. & serm. 3 de
Epiphan. Propter hoc, inquit, gens Iudæorũ
Regno pulsa est, & dispersa per terras, vt
eius fidei, cuius sunt inimici, vbique testes
fieri cogerentur. & l. 18. de ciuit. c. 46. ait: V-
bique Iudæi non desunt, & per scripturas
C suas testimonio nobis sunt, prophetias nos
non finxisse de Christo. Similia sunt quę ha-
bet Orat. contra Iudæos, & Paganos. & l. 13.
contra Faustum c. 10. Illudque non omittẽ-
dum, quod idem Aug ait; Iudæi sacris libris
non erudiuntur, sed onerantur: Imò sicut ad-
uertit Greg 3 moral. c. 21. Quemadmodum
Vrias obsignatas literas mortis suæ ferebat:
sic Iudæi obsignatos ferunt mortis suæ co-
dices. Et Gregor. in 2. c. Iob 3. lib. moral. c.
21. Vrias, inquit, mittitur ad Ioab cũ episto-
lis, ex quibus occidi debeat; quia idem ipse
D Iudaicus populus legem portat, qua conuin-
cente mortatur, &c. Videndus item in hanc
sententiam Rupert. l. 1. in Deut. cap. 14. cùm
explicat illa verba Deut. 22. *Si ambulans per*
viam, in arbore, vel in terra nidum auis inue- Deu. 22
neris, & matrẽ pullis, vel ouis desuper incubã- num. 6.
tem: non tenebis eam cum filiis, sed abire patie-
ris, captos tenens filios. Nidus auis in arbore,
populus fuit Israel sub prædicto quidẽ mũ-
di principe, sed in legis altitudine; natura
E quidem filius iræ sicut & cæteri, sed in alta
fide Abrahæ. Nidus auis in terra fuit vniuer-
sa gentilitas, sub pennis diaboli malè fota, &
in omni terrena cupiditate, Dei quoq; igno-
rantiam habens, omnino depressa. Porrò fi-
lius Dei per viam ambulans vtrobique ni-
dum inuenit, quia præsentis vitæ mutabili-
tatem ingressus, vtranque partem gratia sua
respexit, absque distinctione Iudæi & Gręci.

Non,

Non, inquit, *tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, captos tenens filios.* Matrem adulterinam, quæ (vt supra dictum est) fouit, quæ nõ peperit, non tenebis. Nec enim gratia liberatoris diabolum requisiuit, sed tantum filios sibi gratia regenerandos requisiuit. Idcircò capti tenentur filij, vt saluentur, idcircò mater talis abire permittitur, vt in nouissimo suo perdatur. Et cap. 15. sic ait: Non tenebis, sed abire patieris. Ad quid? Vt bene sit tibi, & longo viuas tẽpore. Dicamus aliud, quod præsentem locum queat illustrare. Dicitur enim Ps. 58. *Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei.* Sed quid? *Disperge illos in virtute tua.* Ecce hodie videmus matrem solam auolasse sine filiis, & scimus vbi sit, quia toto orbe dispersa est Synagoga inimica Christi, solam habens literam legis, & hoc ipsum Christo proficit, vt longo viuat tempore, id est, vt nunquam eius obliuiscatur populi. Et l. 2. in Leuit. c. 11. in princip. ad illa verba Leuit. *Quidquid pennulas, & squamas non habet, eorum, quæ in aquis mouentur, abominabile vobis, &c.* Quasi natatilia, inquit, immunda, maximè Iudæi sunt, qui natant in fluentis Scripturarum, sed pennulas non habent, dum solam sequuntur occidentem literam & ad viuificantem spiritum non subsiliũt, &c.

Psal. 58 nu. 11.

Leu. 11. nu. 10.

Non extinxit itaque Deus Iudæos, sed reliquit in testimonium fidei nostræ, & repulit à parte, & hæreditate sua nosque in locum illorum suffecit, quod dixit Isaias ex mente Gregor. *Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus.* quod Gregorius sic explicat hom. 21. in Ezech. ante med. Cùm Propheta Iudæos à fide perire cognosceret, & sanctos Apostolos surgere præuideret, per quos multi sunt ex gentibus in fidei, & vitæ fortitudine solidati, in magna consolatione locutus est, dicens: *Lapides ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus.* Videns quippe in sancta Ecclesia Apostolos, Martyres, atque Doctores surgere de lapidum casu; id est, de Iudæorum perditione, minùs doluit, quia Omnipotentis Dei ædificium, id est, sanctam Ecclesiam, de quadris lapidibus ædificari conspexit, &c. Erant quippe Iudæi lapides rudes, inæquales, distorti, ac ideò in ædificio Synagogæ malè sibi inuicem cohærendo, ruinosam efficiebant maceriam. quæ passim dissipatur, nullum ferre valens aut pondus, aut incursum tribulationum. Quare Deus Iudæis abiectis, tanquam inutilibus ædificio lapidibus, quadratos parauit lapides, id est, fideles ex gentibus, ad omnes laborum impetus immobiles, quibus Ecclesiam constabiliuit suam, vt portæ inferi aduersus eam præualere nequeant. Quòd si Deus dilexit plebem illam adeò, vt multò antè prouiderit incolendam terram, sicut vidimus, multò maiori nos prosecutus est amore, vt videre est in illa imagine ostensa Ezechieli super thronum, quæ Christum Mediatorem indicabat, cuius species erat, quasi electri, eò quòd ex auro, argentoque coalescit, quia in Redemptore humanitas, & Diuinitas coniunctæ, & contemperatæ sunt. *A lumbis sursum ignis intrinsecus, à lumbis deorsum ignis extrinsecus;* quia scilicet ante Incarnationem solùm intra Iudæam ardor amoris eius latuit; post Incarnationem verò gentibus omnibus claritas Spiritus sancti effulsit: *Et velut aspectus arcus cùm fuerit in nube in die pluuiæ*, quod expendens Rupertus lib. 1. in Ezech. c. 16. in fin. ait: *Vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu, simulque velut aspectum arcus.* Quid est hoc, nisi quia ante carnis assumptionem, quæ per lumbos rectè exprimitur, Deus generi humano iratus, tantummodo ignis consumẽs erat: postquam autem carnem assumpsit, iam non solummodo ignis, sed & inclinatio nobis est propitiationis. Arcus quippe in die pluuiæ signũ est fœderis, & pacis, sicut ipse Deus Noe promisit. Igitur à lumbis eius vsque deorsum, simul species ignis, & aspectus arcus, quod est signum propitiationis, qui postquã homo factus est, sic ignẽ iustitiæ, vel iudicij sui placida miserationis aura contemperauit, vt neminẽ ignis ille iudicaturus sit, qui nunc interim per fidem ad misericordiã eius confugere voluerit. Hic talis aspectus tam temperatus splendoris per gyrum, omnibus nimirum paratus, qui in circuitu eius sunt, qui in ipsum credunt, qui ad ipsum respiciunt. Hæc visio similitudinis gloriæ Domini, id est, dignam, & congruã præferens similitudinem eius, quæ nunc, est gloriæ Domini, gloriæ Filij Dei; eius quidem Filij hominis

Isai. 9. nu. 10.

Ezec. 1. nu. 27.

hominis gloria,& honore coronati, & constituti super opera manuum Patris. Sic ille nobis proponit,quanto maiori claritate Ecclesiam noui testamenti Deus illustrauerit, maioriq; benignitate fuerit prosecutus, vnde & nobiliorem nostrum statum facilè sit colligere. Postulat autē hæc in melius transmutatio,& vberior dilectio, vt quoniā Deus elegit nos in partem, & hæreditatem suam, nos ipsum velimus pro facultatibus nostris, nihilque præ illo diligamus, imò nihil, nisi relatiuè ad illū amemus. Quod bene prosequitur Aug. ser. 35. de verbis Domini secūdùm Lucam in fin. Legimus Psal. 15. *Dominus pars hæreditatis meæ*. Magna res, fratres, & hæreditas ipsius sumus, & hæreditas nostra est. Ex illo *beatus populus, cui hæc sunt*. Dicis quod te beatum facit fundus tuus. Quare? Quia inde viuis. Attende vnde viuis, ille est vnde viuis, cui dicis: *Apud te est fons vitæ*: Ps. 35. *Beatus est populus, cuius est Dominus Deus ipsius*. O Domine Deus meus! O Domine Deus noster, fac nos beatos de te: nolumus de auro, neque de argento, neque de fundis. Ne irascatur, autem, si dixerimus ac Deo, fundus noster: Hæreditas ipsius sumus, & hæreditas nostra est, quia & colimus eum, & colit nos. Nulla est iniuria illi, quia colit nos; quia si nos colimus illū, vt Deū nostrū; ille colit nos, vt agrum suum: & vt sciatis, quia colit nos, audite eum, quem mittit nobis: *Ego sum vitis, vos palmites, & Pater meus agricola est*. Ergo colit nos, si fructum reddimus, parat horreum: Si autem sub tanto custode stirpes esse voluerimus, & pro frumēto spinas proferimus, nolo dicere quod sequitur, &c. Videnda item sunt, quæ habet Philo lib. de plantat. Noe, vbi ostēdit, neminē posse dicere: Ipse mihi solus est Deus, nisi qui nullā istarū rerū inferiorū amplectitur; quem locum suppresso nomine, vt solet, tractat Ambr. ser. 8. in Ps. 118. ad illa verba: *Portio mea Domine, dixi custodire legē tuā*. Quibus similia habet epist. 82. quę est ad Syritiū Papam circa fin. vbi inter cętera sic ait: Non quicunque ergo dicit: *Portio mea Dominus*. Non auarus dicit, quia venit auaritia, & dicit: Mea portio es, ego te subditū habui, mihi seruisti, mihi te in illo auro vendidisti, mihi te in illa possessione adiudicasti. Non

Psal. 15 num. 5.

Psal. 35 nu. 10.

Ioan. 15 num. 5.

A potest dicere adulter: *Portio mea Dominus*, quia venit libido, & dicit; Ego sum tibi portio. Non dixit proditor: Portio mea Christus: quia statim irruit in eum nequitia mali, & dicit; Fallit te Domine Iesu, meus iste. Habemus exemplum, quia cùm Iudas panem à Christo accepisset: immisit se in cor eius diabolus, quasi possessionem suam vendicās, quasi portionis suæ ius retinens, dicēs: Non est tuus iste, sed meus. Meus certè minister,

B tuus proditor; meus planè est iste. Denique tecum recumbit, & mihi seruit; tecum epulatur, & mecū pascitur: A te panem accepit, à me pecuniam. Tecum bibit, & mihi tuū sanguinem vendidit. Quàm vera dicere probauit! Denique Christus recessit ab eo, ipse quoque Iudas reliquit Iesum, sequitur diabolū: Quàm multos dominos habet, qui vnum refugerit, &c. similia sunt quæ habet D. Hilar. super iisdem verbis Ps. 118. *Portio mea*

C *Domine, dixi custodire legem tuam*. vbi ita scribit: Rarus quisque est, cui ista fiducia est, vt portionem suam esse Deum audeat dicere. Renuntiandum enim est sæculo, omnibusque rebus eius, vt nobis Deus portio sit. Cæterū si nos ambitio detineat, si cura pecunię occupet: si illecebræ libidinum capiāt, si negotia rerum familiarium demorentur, portio nobis Dominus non erit, secularium curarum, atque vitiorum possessione detentis, &c. Videndus item Prosper lib. 2. de vita

D contemplatiua cap. 16. vbi eleganter ait: Denique quid vltrà, cui omnia suus cōditor fit? Aut quid ei sufficit, cui ipse non sufficit? &c. Et D. Aug. comment. in Psal. 55. conuenienter inquit: Sufficit tibi Deus, &c. Et lib. 13. Confession. cap. 8. eodem sensu inquit: Hoc tantum scio, quia malè mihi est præter te, nō solum extra me, sed & in me ipso, & omnis mihi copia, quæ Deus meus non est, egestas est, &c. Quando igitur tam felices

E extitimus, qui sub nouo testamento degimus, vt longè aliter, ac Iudæi *filij Dei nominemur, & simus*, & nos in partem, & hæreditatem suam ipsemet Deus assumpserit, tenemur sanè, vt nulla pars nobis sit extra Deum, & ipse pro omnibus nobis sufficiat, quem præ omnibus diligamus.

TEXTVS

TEXTVS.

Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis: circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui. Num. 10.

EXPOSITIO LITERALIS.

QVia fortassis quis existimare posset ideò illum populum electum & præ omnibus dilectum à Deo, quia id rectè factis suis promeruerat, ostendit id totum à Diuina misericordia, & liberalitate promanasse, nullis præuisis meritis in ea gente, vtpotè, qui eam inuenit miseram, & indigentem, & minimè ex se inducentem, & prouocantem Deum, vt eam diligeret. Vt gratis igitur eam dilexisse ostendat, vbi, & quomodo diligere incœperit, meminit in præsenti, quod etiam possumus illustrare ex Hierem. vbi Diuinum Oraculum ait: *Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, quando secuta es me in deserto, in terra, quæ non seminatur.* (Hier. 2. n. 2.) Vbi Hieronym. ait: Totum hoc non ad meritum eius refert, sed ad suam misericordiam, per quam, & charitatem consecuta es, &c. Indicaturque singularis illa prouidentia, inquit Sanctius, qua Deus in terra inuia, neque hominum antè propter horrorem impressa vestigijs, ducem se præbuit, præluxitque per noctem columna ignis. Interdiu verò obtenta nube, quæ & monstraret viam, & ab æstu tegeret. Illud enim valet, *secuta es*, me scilicet, præeuntem. Inuenit itaque eos, cùm quæsierit, & ad illos venerit per viam misericordiæ, qua ad nos venit, & visitat per viscera Bonitatis suæ; quod ostendit Hierem. quando ait: *Inuenit gratiam in deserto populus, qui remanserat à gladio. Vadet ad requiem suam Israel.* (Hier. 31 n. 2.) Vbi R. Dauid, & cæteri Hebræi

A locum intelligunt de gratia, & charitate, qua Deus dilexit populum illum absque vllo debito, postquam eum de gladio maligno Ægyptiorum eripuit, manentibus Ægyptijs apud marinas aquas repressis. Vnde & addit: *Vadet ad requiem suam Israel*, id est, terram promissionis, quæ sæpè ita appellatur, quia in ea requiem à laboribus tum itineris, tum captiuitatis consecuturi erant Israelitæ. Idque veluti confessi Israelitæ, aiunt: B *Longè Dominus apparuit mihi: iam ab hinc multis annis Dominus nobis apparuit.* (Isai. 65 n. 1.) Quod debemus explicare ex illo loco Isaiæ 65. quem Paulus explicat: *Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui ijs, qui me non interrogabant.* (Rom. 10. n. 30.) Sicut igitur apparuit gentibus, de quibus eo in loco est sermo, absque vllo ipsorum merito, sic etiam & fatetur Iudæa, cùm ait; *Longè Dominus apparuit mihi.* Et iterum illi respondens Deus; est enim ibi C dialogus iuxta omnes tam Hebræos, quam nostros: *In charitate perpetua dilexi te, ideò attraxi te miserans*; quasi diceret: Idcircò protraxi diu erga te misericordiam, propterea longa erga te patientia, & misericordia vsus sum, vt exponit R. Dauid: quia in charitate perpetua Hebr *seculi*, id est, antiqua, dilexi te. Æquum enim erat, vt qui sine meritis te dilexeram, te itidem diligens tua dis- D simularem demerita; quandoquidem *charitas operit multitudinem peccatorum.* Vel, vt exponit Mald. propterea dilexi te (id est circúduxi, & docui & custodiui quasi pupillá oculi sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos) & inuitaui misericordia, id est, multis meis beneficijs deduxi; *hi enim sunt funes*, siue

 fu-

tuum. Et illuc ascendisti, vt immolares hostias, &c. Vbi Sanctius ait: Sensum esse puto neque difficilem, neque obscurum, illos, quibus Dominus fors fuerat, & hæreditas, vt sæpè in Scriptura repetitur, vesano prorsus, & stolido consilio, abiecto Domino, aliam sibi hæreditatem elegisse, nempe in torrentibus, quibus gentilitio ritu, quasi Dij essent, sacrificarent, cùm tamen Deus templum haberet valde Religiosum, & aras, quibus honor ille multò religiosiùs, & vtiliùs impendi posset. Hic puto per synecdochem torrentes poni pro quocumque alio loco impiæ Religioni destinato. Neque enim in torrentibus solum sacrificabant, sed in speluncis, montibus, & lucis, vbi sortem suam cum gentibus locauerunt Iudæi. Sic ille. Clarius verò Hieron. ait: Omnes montes, valles, atque torrentes pleni erant cultu dæmonum. Huiusmodi igitur torrentes, & talia inanium Deorum adoratio facta est pars, & hæreditas Iudæorum qui tamen ipsi erant pars, & funiculus hæreditatis Dei. Ideò tamen quia Deum à se reiecerunt, meritò repulsam Dei passi sunt, & qui Deo facti sunt sicut leo; ab eo deserti sunt, tanquam à leone, quod dixit Hierem. *Dereliquit quasi leo vmbraculum suum.* Septuaginta, *cubile suum*; & vt veriùs ex Hebr. *Tabernaculum*: vbi cum Hieron communiter per leonem Deus intelligitur, tum verò variè exponitur locus, & ad textum remque ipsam historicam per quàm aptè. Hieron. enim vastatam esse dicit terram, scilicet Iudæorum, quia Deus, qui eam tanquam leo tuebatur, ab illa recedens, omnibus peruiam, & inimicis conculcandam reliquit. Ipse, inquit Hieron. deseret sedem suam, & complebit, quod per hunc eandem Prophetam locutus est: *Dimisi domum meam, dereliqui hæreditatem meam.* Et sicut dum leo est in suo vmbraculo nulla bestia audet accedere; cùm autem discesserit, omnes irruunt: ita dum Deus erat cum Iudæis, nulla gens audebat in eos irrumpere; cùm autem Deum deseruit, omnes gentes in eam irruerunt. Sic Hieron. ostendit quomodo Deus deseruerit gentem illam, quam velut partem suam æstimabat, vt in minutissimas partes discinderetur; Et quam velut leo tuebatur, & velut pupillam oculi sui custodiebat, iam ferocibus aliarum gentium militibus discerpendam, & deuorandam tradiderit; quomodo enim posset diu stare populus, qui in Dei obsequio minime stetit? Alij derelictum à Deo putant habitaculum, quia ibi nihil inueniebat, in quo sibi placeret, aut instar pabuli esset voluntati suæ, cùm in templo nihil esset purum à sanguine, nihil non contaminatum ab auaritia, & aliorum peccatorum cæno sordidum. Vt autem leo, cum prædam non inuenit, qua suam expleat famem, cubile deserit; sic Deus cùm nihil haberet in templo, quod probaret; imò plurima, quæ cum graui nausea fastidiret, templum, & gentem illam deseruit. Sic exponit Vatabl. probat Sanctius, neque displicet Maldonato; quod autem ibi omnia plena fuerint sanguine probat Rupert. l. 2. in Numer. cap. 8. ad medium illo Psalm. *Memento Domine filiorum Edom in die Hierusalem: qui dicunt: exinanite, exinanite, vsque ad fundamentum in ea.* vbi per Edom sanguineum, Israeliticam plebem interpretatur, sanguinis admodum auidam, sic verò habet: Ipse est nomine, & carne Israel; re autem, vel moribus Edom, qui pro coctione rufa, pro sanguine Christi, vt illo saturaretur, vendidit primogenita sua, cuius erant Patres, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, cui cuncta hæc supplantauit Iacob, id est, Euangelica Christi Ecclesia. Huic Edom dixerunt nuntij Domini, nuntij Euangelici, pacem portantes pedibus speciosis qui aquam de petra supradicta fluentem biberunt primi. Obsecramus, vt nobis transire liceat per terram tuam, transire per terram Iudæam, prædicare per Synagogas tuas in templo tuo, circa domos tuas gratiam Euangelicam. Non transibitis per me, inquit. Hoc dixit insuper, & cæsis denuntiauit, ne transirent per se, ne loquerentur in nomine Iesu vlli hominum. Igitur armatus occurrit, qui cæsis hoc denuntiat, &c. Sanguine etiam plena omnia inuenit, quando tam sæuè, & immaniter contra hæredem illius hæreditatis, vt eam per summam impudentiam assumerent, insurgentes dixerunt: *Hic est heres, venite, occidamus*

Hier. 25. n. 38.

Ps. 136. n. 7.

Mat. 21. n. 38.

tauit eum, & habebimus hæreditatem eius. Quæ maior autem insania potuit reperiri, quàm insurgere in Filium Dei, ea tantum ratione, quod esset hæres vineæ; inde enim potiùs videbatur sequi, vt toto obsequio exciperent, quam vt occiderent, quid item stultius, quam velle occidere Deum, vt Dei bona possiderent. Enim verò cùm Deus sit omnium bonorum fons, nihil boni sine eo, aut acquiri, aut possideri potest. Benè autem nouerat huius gentis immanitatem ipse Deus, quando non dedit vineam, sed locauit, sicut acutè ibi obseruat O ig. Etenim de vinea Iudæis commissa dicitur; *Locauit eam agricolis;* Et postea de gentibus dicitur: *Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.* quo in loco suo parabola vineæ, & malorum cultorum, incuria sacerdotum in colendo populo sibi commisso, & totius gentis in reddendo fructu debito designatur; In signum verò, quod Deus deserturus erat gentem eam, tanquam leo, vbi non inuenit cibum, & ablaturus ab ea Ecclesiam suam, dicitur quòd eam locauit Iudæis; nouerat quippe Dominus sterile Iudæorum ingenium, à quibus ob ingratitudinem citò erat auferenda vinea, idcircò locat eam, ac tradit ad tempus sub communi obligatione bene colendi, quasi malè fidens eorum obsequio, cultui, & industriæ. At gentibus liberaliter & absque vlla conditione dat, & quasi dominium à se transfert, nunquam videlicet repetiturus, quia certò scit exactè perennem, & perenniter exactam fore culturam. Quia verò Dei supplicium in pondere, & mensura fit, iuxta illud Prouerb. *Pondus & statera iudicium Domini;* vbi statera explicanda est ex illo Iob, *Appendet me in statera iusta,* Hebraicè, *iustitiæ;* Ponderat enim Deus inflicturus pœnam, vt culpæ respondeat, quod bene prosequitur August. 4. de Genes. ad literam cap. 3. & 4. & Chrysost. in Psal. 95 vbi ait: Cùm punit Deus, trutinat vltionem, vt congruens sit commissis, &c. Hinc est quod ipsum supplicium mensura dicitur in Scriptura. Nam 4. Reg. 21. ait Deus: *Extendam in Hierusalem mensuram Samariæ,* id est, puniam illam eo modo, quo Samariam, quoniam similiter ac illa deliquit coram me. Vt ergo Samaritis intuli supplicium commensuratum sceleri, nimirum diuisionem à patria sua in exilium; siquidem ipsi per scelus idololatriæ, quasi Cain, non recte diuidentes, se à me diuiserant; similiter faciam Hierusalem, quæ per idololatriam se à meo cultu remouit, ab ea discedam, & semouebo habitatores eius, & ablegabo in exteras nationes, & tradam illam hostibus in possessionem; qui enim noluerunt esse mea hæreditas, sed se falsis idolis manciparunt, iusto Dei iudicio factum est, vt gentibus traderentur, & leo eos custodiens omnino desereret. Insuper & quia facta fuit Domino hæreditas eius, sicut leo in sylua, illi dicitur per Isai. *Væ Ariel, ciuitas, quam expugnauit Dauid: additus est annus ad annum solemnitates euolutæ sunt; Et circumuallabo Ariel, & erit tristis, & mœrens, & erit mihi quasi Ariel.* vbi quid sit Ariel non est explicatu facile. Nam Rabbi Dauid in cap. 43. Ezechiel. Ariel montem Dei interpretatur ab Ar, quod est mons, & El, quod est Deus, & putat esse descriptionem Hierusalem, quæ mons quidam erat Deo sacer: Communiter alij Hebræi arbitrantur Ariel esse idem, quod leo Dei, qua voce significatur id, quod est fortissimum. Nam leo fortitudinis symbolum est. qui fortissimus est belluarum, & ad nullius pauebit occursum; & quia belluarum quoque princeps est, pro ciuitatum omnium principe sumitur. Item cùm aliquid magnum & admirabile significare volumus, nomen illi adiungimus Dei. Qua ratione cedros Dei vocamus, & montes Dei, qui altissimi sunt. Duarum itaque vocum compositio, quarum qualibet magnum aliquid sonat, rem sine dubio munitissimam, ac fortissimam designat. Et vox eadem alibi in eundem vsum adhibita est, 2. Reg. cap. 23. Vbi vulgatus habet de Banaia, *Et ipse percussit duos leones Moab,* id est, duos fortissimos Moabitas, Hebr. est *duos Ariel.* Quàm autem munita, & contra hostiles machinas fuerit Hierusalem, docet multis Iosephus. Sed adducam tantùm Taciti verba, quæ satis hoc indicant l. 21. Vrbs, inquit, ardua situ, operibus, molibusque adeò firmata, vt vel plano sita satis munita videri potuisset. Quidam in Ariel altare intelligunt, quo sensu etiam sumitur Ezech. 43.

Sup. n. 33. & n. 14.

Prou. 16 n. 11.

Iob 31. n. 6.

4. Reg. 21. n. 13

Isai. 29 n. 1.

2. Reg. 23.

Ezech. 43. n. 15

Alij pro templo. Nam sicut leo capit, lacerat, & deuorat prædam: sic templum, & altare, quod tum temporis calebat quotidie, & natabat victimarum sanguine. Attamen ab Isaia sumitur pro ipsa ciuitate Hierusalem quæ etiam priusquam expugnaretur, & muniretur à Dauid, sic erat ab arte naturaque munita, vt Iebusæi, qui in ea primum habitabant, sic riderent omnes machinas, & vires regias, vt à cæcis, vel claudis defendi posse iactarent, 2. Reg. 5. Quare Ariel tum rectè vocari poterat, & multò magis postquam à Dauid rex Sion ædificata est. Huic ergo ciuitati fortissimæ Solymitanæ dicitur: *Additus est annus ad annum, solemnitates euolutæ sunt*; quo loquendi modo significatur tempus breuissimum, quod ciuitatis exitium sequuturum erat. Duo enim pro paucis sumi satis est vsitatum, qua ratione dicimus, dicam duo verba, id est, pauca. Et eodem sensu dicitur, vnus aut alter. Prædicit igitur ex mente Adami, & Forerij breui casuram florentem Iudaici imperij maiestatem. Alij verò, & meliùs hic more Prophetico præteritum pro futuro sumunt: vt non tam significet spatium, quod intererit ad durum huius vaticinij tempus, quàm prædicti supplicij, & calamitatis durationem, in qua iacebit in sordibus Ariel, id est, ciuitas deleta, atque deserta, & victimæ, atque solemnitates intermissæ. Ita S. Thom. Haimo, Hugo, & indicat valdè Hieron. & prosequitur Sanctius. *Et circumuallabo Ariel, & erit tristis, & mœrens, & erit mihi quasi Ariel.* Vbi iam expliciùs agit de supplicio, & casu Hierusalem. Porro Ariel hoc in loco aliquid diuersum significat à priori; aut enim significat Deum, ita vt Ariel sit in datiuo, hoc sensu: Erit mihi, aut occurret mihi, dicit Dominus, Ariel, id est, ciuitas, quasi si occurrat Arieli, id est, leoni fortissimo, à quo laceretur; ea enim ciuitas, quæ à me munita, & fortissima reddita, in me erecto collo insurrexit, meretur vt me fortissimum inueniat in illius deuastationem. Seu, quod idem est, significat. Ego ero illi leo fortissimus, quæ mihi quasi leo in sylua fuerat, quomodo dicit eodem sensu Oseæ. c. 5. *Ego quasi leæna Ephraim, & quasi catulus leonis domui Iuda.* Seu certè, quod magis probandum videtur, cum Foreiro, Vatablo, Adamo, Lyra, Sanctio, & Chaldæo, Ariel secúdo loco altare significat, sicut apud Ezechiel. cap. 43. in hunc sensum: Ciuitas illa munitissima, quæ propter regij nominis maiestatem Ariel dicebatur, id est, leo fortissimus, quatenus Dei auxilio, sicut leo lacerabat omnes gentes (eò quòd Deo ipsi facta est leo, sicut prosequitur Hieron. in c. 12. Hierem.) Erit item mihi Ariel, alio tamen sensu, nempe altaris instar. Nam quemadmodum ad Ariel, id est, ad altare victimæ quotidie mactabantur, stratæque iacebant, & laceratæ circum altare, quod latè madebat, imò natabat illarum sanguine; sic Hierusalem altaris instar, tota complebitur ciuium cadaueribus, redundabitque interfectorum sanguine. Qua metaphora in causa omnino simili vsus est idem Isaias: *Gladius Domini repletus est sanguine, &c. victima enim Domini in bosra.* & Hierem. *Congrega eos, quasi gregem ad victimam. Et sanctifica eos in die occisionis.* Et in hoc sensu plerique ex sanctis Patribus, quorum meminit Aluar. hoc in loco, de excidio Hierosolymitano explicant dicta verba Isaiæ. Vastati itaque sunt, & extincti Iudæi, ita vt neque essent hæreditas Dei, neque hæreditate possiderent terram illam, quæ ipsis à Deo fuerat in hæreditatem tradita; quod item contigit decem tribubus, quibus per Michæam dicitur: *In die illa sumetur super vos parabola, & cantabitur canticum cum suauitate, dicentium: Depopulatione vastati sumus, pars populi mei commutata est.* quod ibi ita exponit Ribera: *Hæreditas populi mei ablata est ei, & data est alienis.* Nam qui neglexerunt esse partem Dei, & contempserunt esse in tanta dignitate, iustè facti sunt pars alienarum gentium, eisque in possessionem traditi. Septuaginta habent: *Pars populi mei dimensa est funiculo*, id est, sorte distributa est populis meis, quando scilicet Salmanazar Rex Assyriorum secundò rediit super Israelitas tempore Oseæ, & transtulit Israel in Assyrios extrema captiuitate; de qua 4. Reg. 17. Tunc enim Israel dicebat cum fletu: Iam pars regionis meæ tradita est hostibus, abductis priscis habitatoribus; iure enim factũ est, vt qui culpa sua differunt esse pars, & funiculus hereditatis Dei, eorum pars

Marginalia: 2. Reg. 5. n. 6. — Osea. 5. n. 14. — Isai. 34. n. 6. — Hier. 12. n. 3. — Mich. 2. n. 4.

pars, & hæreditas funiculis distribueretur hostibus vastatoribus. Et cùm malorum pars sit ignis, sulphur, & spiritus procellarum, quoniam iustus Dominus, & iustitias dilexit, huc illucque dispersi perpetua iactantur tempestate, eorum vrbs totali consumpta est incendio, adhuc tamen eis remanet sulphureus inferorum ignis, quo nunquam consumendi perpetuò comburentur.

A

Istius autem gentis ioco alia successit, de qua dicitur: *Ecce hæreditas Domini.* quod bene prosequitur Zeno Veronens. Episcop. in Psalm. 126. ad illa verba: *Ecce hæreditas Domini.* vbi ait: Hæreditas Domini est non illa carnalis Iacob, neque terrenus Israel, factus ex diuisione gentium, & funiculus hæreditatis secundùm Moysen dicentem: *Cùm diuisit excelsus gentes secundùm numerum Angelorum Dei, & facta est portio Domini Iacob funiculus hæreditatis eius Israel.* Et quia iam Israel ob impietatem suam esse non meretur hæreditas, quæ hæreditas esset, ostenditur: *Ecce hæreditas filij, merces fructus ventris.* Ea ergo in filiis hæreditas Domini est, quam ex mercede fructus ventris acceperit. Non enim inanis hic fructus est, quo cùm ex Virginali ventre manens anteà Deus nascitur homo. Nam merces eius hæreditas est: & hæreditas filij sunt. *Quotquot,* inquit, *eum receperunt, dedit illis potestatem filios Dei fieri.* Et rursum: *Filioli, adhuc pusillum sum vobiscū.* Hic ergo hæreditas est, & hæc hæreditas fructus est ventris: Est ergo Dominus fructus ventris, quē ex se virgo nostræ fructū pariens Virgo progenuit. Et hęc eius merces est, qui ex Virgine nascendo fructum ventris esse voluit, vt ei gentes, quas in filios per fidem generaret, hæreditas sint. Sic ille, cui accedit Ambrosius epist 73 post princip: vbi versans locum illū epist. ad Galat. *Christus redemit nos de maledicto legis. Non ex lege igitur hæreditas data est, sed ex repromissione. Etenim Abrahæ dictæ sunt promissiones, &c.* Gal. 3. nu. 18. Ostēdit ad nos hæreditatē Dei peruenisse, Iudæos autē re iter nō esse hæredes, sicut neq; filij Sic igitur habet Ambr. Sed occurrit adhuc, quòd poterat etiā Iudæus dicere, & ego heres sum, quoniā sub lege sum. Lex autē vetus dicitur testamentū, vbi autē testamētum, ibi hæreditas. Et licet ad Hebræos ipse di-

B

C

D

E

xerit: *Quia testamentum non valet, nisi mors intercedat testatoris,* id est, quoniam testamētum non valet, quamdiu viuit testator, sed eius morte firmatur. Hebr. 9. nu. 16. Tamen quia in Hieremia Dominus locutus est de Iudæis, & ait: *Facta est hæreditas mihi sicut leo;* hæredes eos negare voluit, sed sunt hæredes sine re, sunt & cum re. Ierem. 12. n. 8. Et dicuntur hæredes testatore viuente, qui scripti sunt, sed sine re. Sunt etiam hæredes paruuli, qui nihil differunt à seruulo, quoniam sub curatoribus sunt, & actoribus. *Ita,* inquit, *& nos eramus Iudæi sub elementis mundi huius seruientes. Postquam verò venit plenitudo temporis, & Christus deuenit, iam non sumus serui, sed liberi, si credamus in Christo.* Gal. 4. num. 4. Ergo dedit illis speciem hæreditatis, possessionem negauit. Habent nomen hæredis, vsum non habent: quia sicut paruuli hæredes nomen nudum hæreditatis, non authoritatem vsurpant, iubendi ius, & vtendi non habent, quia plenitudinem suæ ætatis expectant, vt à curatoribus liberentur. Sicut ergo paruuli, ita & Iudęi sub pædagogo sunt. *Lex pædagogus est.* Pædagogus ad magistrum ducit: magister noster solus est Christus. Gal. 3. nu. 24. Pædagogus timetur, magister viam salutis ostendit. Timor ergo ad libertatem perducit, libertas ad fidem, fides ad charitatem, charitas acquirit adoptionem, adoptio hęreditatem. Ergo vbi fides, ibi libertas. Seruus enim sub metu, liber ex fide. Ille sub litera, iste sub gratia: Ille in seruitute, iste in spiritu. Vbi autem spiritus Domini, ibi libertas. Si igitur vbi fides, ibi libertas; vbi libertas, ibi gratia; vbi gratia, ibi hæreditas, Iudæus autem litera, non spiritu in seruitute est. Qui non habet fidem, non habet spiritus libertatem. Vbi autem nulla libertas, nulla gratia: vbi nullā gratia, nulla adoptio; vbi nulla adoptio, nulla successio. Tāquam clausis ergo tabulis cernit hæreditatem, non possidet, authoritatem non habet lectionis. Nam quomodo dicit: *Pater noster,* qui verum Dei Filium negat, per quem adoptio acquiritur? Quomodo testamentum nuncupat qui mortē testatoris negat? Quomodo libertatem vsurpat, qui negat sanguinem, quo redemptus est? Hic enim est nostræ pretium libertatis Sic Ambros. ostēdit quomodo sibi falsò hæreditatis nomen vsur-

pent Iudæi, qui cùm tantùm externam Scripturæ literam spectent, neque interiùs aliquid rimentur, solo titulo contenti sunt. Vbi notandum venit, cur sola nomenclatura gaudeant, cur item externa Scripturæ superficie fruantur, neque intimum peruadant, & penetrent. Etenim dura corda habentes, Diuinæ doctrinæ imperui), & obdurati resistunt, pro qua re videndus est Chrysost tom. 6. nuper edito ser 8. de Ascẽsione post med. vbi versans parabolam sementis, quam habet Luc. in cap. 8. in qua Christus Seruator dixit: *Semen est verbum Dei*, ait: Sementis aliud cecidit in petrosa, in duram, inquam, Iudæorum voluntatem, ac mentem, &c. Vides, quòd petrosa voluntas Diuinæ doctrinæ minime cedit, & quia externa tantùm facie suscipit, inde ad interiora sensus minimè pertingit: Vnde neque doctus, neque instructus euadit, sed perpetua, & innata stultitia brutalis remanet, quod bene prosequitur Rupert. lib. 4. in Exod. c. 24. post princip. in hunc modum: Veritatem Dei mutauerunt in mendacium, & seruierunt creaturæ potiùs, quàm Creatori, videlicet seruituti peccati, Scriptura sic dicente. *Et sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* In gloria similitudinis vituli comedentis fœnum, comederunt, ac biberunt, & idcircò lusibus obscęnis continuò semetipsos conuomuerunt, traditi in reprobum sensum, vt facerent ea, quæ non conueniunt, & mercedem, quam oportuit, erroris sui ita in semetipsis receperunt. Ergò & Apostolo teste, Iudæorũ gloriatio exclusa est, vt non insultet Græco, quod seruierit creaturæ; nam quod grauius est, & ipse seruiuit in præuaricatione Lex enim huic erat, & adhuc quasi aurũ sermo Dei ab igne calebat. Paulò antè iactum fuerat volumen fœderis à Moyse, audiente populo, qui & dixerunt: *Omnia, quæ locutus est Dominus faciemus, & erimus obedientes.* Hoc facto vtique inaures aureas suis auribus internis appẽdebãt. Ille verò sumptũ sanguinẽ respersit in populum, & ait: *Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscũ.* Itaq; vni viro Deo quasi coniugalẽ iurauerant copulam, & inauribus mandatorũ eius (vt iam dictum est) ornatam faciem habebant. At nunc tulerunt inaures aureas de vxorum, & filiorum, & filiarum suarũ auribus, formauerunt que opere fusorio, & fecerunt ex eis vitulum conflatilem, & eisdẽ pedibus, quibus mare transierãt, coram tali figura saltauerunt, & veritatẽ, quã cecinerant, dicentes: *Cantemus Domino, gloriosè magnificatus est; equum, & ascensorem proiecit in mare*: in mendacium commutauerunt, cantando: *Hi sunt Dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti.* Igitur inexcusabilis est & Iudæus, qui Græcum ad gratiam Dei confugientem propter antiqua peccata iudicat. Et quoties ab illo paulu ùm cessauit pædagogi virga, stultus puer ad eadem, vel similia se conuertit idololatriæ flagitia. Sic Rupertus ostendit stultitiam illius populi, quam etiam infantium appellat, quod etiam Moyses dixit scitis illis verbis Num. *Nunquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, vt dicas mihi; porta eos in sinu tuo, sicut nutrix portare solet infantulum, & defer in terram, pro qua iurasti Patribus eorũ, &c.* Vbi Theodoret. ait: Ex his patefecit illorum imperfectionem, & stoliditatem: dum eos comparauit infanti, &c. Quibus similia habet Bern. ser. 60 in Cant. a princip. cùm explicat illa verba Cant. *Ficus protulit grossos suos.* vbi ita ait. Ficus flores non habet, sed pro floribus grossos mittit, tempore quo cæteræ arbores florent. Verè ficus est populus, fragilis carne paruulus sensu, animo sunulis, cuius primi fructus (vt interim nomini alludamus) grossi vtique, & terreni Ego hoc loco non quẽuis populum interpretari liberũ puto, vnus signanter exprimitur. Neque enim protulerunt, dixit, quasi de pluribus, sed quasi de vi a protulit, inquit, ficus grossos suos, &(vt sentio ego) quæ est plebs Iudæorum. Quanta in hanc Saluator parabolicè in Euangelio loqui videtur? Vt est illud Luc. *Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, &c.* Item: *Videte ficulneam, & omnes arbores*, Luc. 21. & Nathanaeli dictum est. *Cùm esses sub ficu, vidi te.* Et rursum maledixit ficulneæ pro eo, quòd non inuenit in ea fruct. m. Bene ficus, quæ bona licet Patriarcharum radice prodierit, nunquam tamen in altum proficere, nunquam se humo attollere voluit, nunquam respondere radici proceritate ramorum, generositate florum, fœcunditate fructuum.

Luc. 8. num. 11. Exo. 32. num. 6. Exo. 24. Num. 11. n. 12. Cant. 2. nu. 13. Luc. 13. num. 6. Luc. 21. n. 29. Ioan. 1. n. 48. Mar. 11 nu. 14.

fructuum. Malè prorsus tibi cum tua radice conuenit arbor pusilla, tortuosa, nodosa; radix enim sancta, quid ea dignum tuis apparet in ramis? *Ficus*, inquit, *protulit grossos suos*. Non hoc nobili à radice traxisti semen nequam. Quod in ea est, de Spiritu sancto est, ac per hoc subtile totum, ac suaue Tibi vnde grossi hi? Et verè quid non grossum in gente illa? Nec act s profectò, nec affectus, nec intellectus, sed nec ritus, quem in colendo Deum habuit. Nam actus imbellis, affectus in lucris totus erat, intellectus in crassitudine literæ, cultus in sanguine pecudum, & iumentorum. At dicet aliquis: Cùm istiusmodi grossos non aliquando proferre gens illa cessauerit; ergo non aliquando tempus putationis non extitit, quia vnum vtrique rei tempus exstitere perhibetur. Non ita est. Dicimus mulieres filios procreasse, non cùm parturiunt, sed cùm iam pepererunt Dicimus & arbores edidisse flores, non cùm cœperint florere, sed potiùs cùm desierint. Ita hic quoque dictum est, quia ficus protulit grossos suos, non cùm aliquos edidit, sed cùm totos, id est, cùm ad finem peruenit editio. Quæris quo tempore istiusmodi complementum illi populo accidit? Cùm Christum occidit, tunc completa est malitia eius, iuxta quod ipse eis prædixerat: *Implete mensuram Patrum vestrorum*. Vnde in patibulo traditurus iam spiritum, *Consummatum est*, inquit O qualem consummationem dedit grossis suis ficus hæc maledicti, & subinde æterna ariditate damnata! O quã sunt nouissimi peiores prioribus! Incipiens ab inutilibus, ad perniciosos peruenit, & venenatos O grossum, vipereumque affectũ, odire hominem, qui hominũ & corpora sanat, & animas saluat! O nihilominus intellectum grossum, & certe bouinum, qui Deum non intellexerunt, nec in operibus Dei! Nimium me fortasse queratur in sui suggillatione Iudæus, q. si intellectum illius dico bouinum. Sed legat Isaiam, & plusquam bouinum audiet *Cognouit*, inquit, *bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui; Israel non cognouit me populus meus non intellexit*. Vides me Iudæe mitiorem tibi Propheta tuo? Ego te comparaui iumentis, ille subijcit, quanquam in sua persona Propheta non dixit

Matt. 21. nu. 20.

Matt. 23. nu. 32. Isai. 1. num. 3.

A hoc, sed in Dei. Ex tunc itaque dici potuit, quia ficus protulit grossos suos, cùm iam videlicet legitima illius populi esse cœperunt, vt nobis supraueni[e]ntibus, vetera projicerentur. Non aliter fanè, q[ua]m quomodo grossi cadunt, & cedunt, suborientibus ficubus bonis. Quandiu, inquit, non cessabit ficus producere grossos suos, non te vocaui, ô sponsa, sciens non posse vnà prodire optimis ficus. Sic Bernardus ostendit Iudæos grossos fuisse, & mente hebetes,

B insuper & grosses, qui scilicet abijciendi erant ab arbore Ecclesiæ, tanquam inutiles, acerbi, & immaturi, vt postea succederent fideles, & veri filij; fructus vtique arboris Ecclesiæ, quam Filius Dei in carne, & Verbo fœcundauit, & sanguine irrigauit. Quomodo item Iudæi reiecti sint, & electi fideles, ostendit Paulus, cùm ait: *Quid ergo: Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus. Electio autem con-*

C *secuta est: cæteri verò excæcati sunt* (Iudæi scilicet non electi, sed reiecti, & repulsi à Deo, & à iustitia, ob suam incredulitatem) *sicut scriptum est: Dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos, vt non videant, & aures, vt non audiant, vsque in hodiernum diem*. vbi licet Origenes fateatur se non inuenire dictum testimonium in veteri Scriptura, habetur ta-

D men apertè in Isai. cap. 29. iuxta versionem 70. interpretum. Nam nostra habet: *Miscuit vobis Dominus spiritum soporis*. Vox autem Hebr. *Tardemah*, somnum significat, non quemcunque, non leuem, qui otij, atque quietis gratia ducitur, sed grauem, & profundum, qui ita languentes consopit, vt altè sepeliat, quique verè mortis imago dici potest; qualis erat ille, quem misit Dominus in Adam, à

E quo [. . .]tus non est, detracta costa, ex qua [Deus] Euam coniugem formauit, & qualis ille, qui ita oppresserat Ionam, vt neque vehemens in tempestate nauis agitatio, neque vectorem clamor, & concursatio, neque periculum præsens, neque conscientiæ stimuli, illum ab eo somno excitare potuerint. Talis item sopor, qui irruit super Abraham Genes. 15. In his enim omnibus locis habetur

Rom. 11 num. 7.

Isai. 29. nu. 10.

betur eadem vox Hebræa, quam hoc loco, compunctionem vocat Paulus cum Græcis, & noster Vulgatus in Isaia, *spiritum soporis*. Chaldaic. verò *spiritum erroris*. Syrus, *spiritum stupiditatis*. Explicant autem Chrysostomus, Theodoretus, & Oecumenius, confixionem, & compunctionem, vt Paulus, & Isaias significare velint Iudæorum obstinationem, & immutabilitatem quandam in malo, & perfidia, cui ita immobiles inhæserunt, sicut qui in loco aliquo clauis confixi, & compuncti sunt. Vnde nec beneficiis allecti, nec prædicationibus vocati, nec internis motionibus inspirati Deo appropinquare voluerunt. Ansel. verò compunctionem aliter interpretatur, nimirum; quia habuerunt spiritum impellentem ad malum, sicut stimulum, qui compungens incitat ad cursum. Vnde non mirum, si velut equus recalcitrauit hic populus, & à Deo longè, lateque recessit. Toletus verò Latinum vocabulum compunctionis sic explicat per metaphoram quandam, nempe hominis compuncti & dolore aliquo pungente pressi, qui sensus mentis amittit, vt nec videat, nec audiat, nec rationis sit compos. Ita, inquit ille, Iudæi in spiritum insensibilitatis sunt traditi, quem sensum Cyprian. videtur prosequi serm. de Orat. Dominica, vbi ita ait: Iniustè sibi placentes, & transpunctæ mentis alienatione dementes, Dei præcepta contemnunt, medelam vulneris negligunt, agere pœnitentiam nolunt; ante admissum facinus, improuidi: post commissum, obstinati. Quòd si hæc compunctio idem est, quòd transpunctio, tunc oculus clauo, aut cultro transpungitur, cùm effoditur, aut excæcatur. Et tunc auris cultro transpungitur, cùm auditus extinguitur, & homo fit surdus. Iudicatur igitur trāspuncta mens Iudæorum clauo perfidiæ, & obstinationis, vt ea, quę Dei sunt, Christi, eiusque fidei, ac propriæ salutis, videre, & audire non possint, perinde ac si oculos, & aures mentis haberent transpūctas, & transfossas, omnisque audiendi, videndi, & intelligendi vis, ac sensus in eis esset extinctus, quod bene prosequitur Cyprian. lib. 1. epist. 3. dicens: Iudæi transpunctæ mentis alienatione dementes Dei præcepta contemnunt, medelam vulneris negligunt, agere pæ-

A nitentiam nolunt, &c. Vel tandem potest hoc explicari alia adhuc metaphora. Nam sicut cacabus, aut vas cùm transpungitur, & pertunditur, nihil retinet aquæ, aut alterius liquoris. Et speculum cùm transpungitur, speciem rei visibilis non retinet, sed quasi pertusum finit eam effluere: Ita Iudæorum aures, oculi, & mens transpuncta, & pertusa nihil retinent, sed sinunt effluere omnia bona, quæ ad illos perueniunt. Vnde oculos habentes non vident, & aures habentes nō B audiunt. Et hoc est, quod Diuus Cyprianus loco citato addit: Pertusa est illis mens, hebes animus, & sensus alienus à Deo, fide, pænitentia, &c. Quia igitur pertusa est illis mens, & transpunctus intellectus & animus, ad fideles Christi deuenit verus scripturarum intellectus, fides, gratia, & virtutes: *Non enim excidit verbum Dei*, sicut dixit Paul. *Non enim omnes, qui ex Israel sunt, ij sunt* (*Rom. 9. num. 6.*) C *Israelitæ: neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen*, id est, non qui filij carnis, hi filij Dei: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Vbi verbum, est diuina promissio: hanc autem obijciebant Iudæi factam Abrahæ, & semini eius. Vult igitur Paulus hanc Iudæorum cauillationem diluere, asserendo promissionem factam fuisse posteris Abrahæ, non carnalibus, sed spiritualibus. Nam D benedictiones Abrahæ promissæ in duplici sunt differentia; quædam enim sunt carnales, datæ carnalibus Abrahæ filiis, putà Iudæis, de possidenda terra Chanaan, deque eius fertilitate, & copia prolis; aliæ spirituales, promissæ spiritualibus filiis, id est, fidelibus credentibus, & ipsi ad eas acciti sunt, Iudæis exclusis, sicut ibi prosequitur Paulus, & ibi eius interpretes ostendunt, vnde in eadem epist cap. 2. ita concludit Paulus: *Non enim qui in manifesto, Iudeus est; neque* E *quæ in manifesto, in carne, est circumcisio: sed qui in abscondito, Iudeus est: & circumcisio cordis in spiritu, non litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.* quo in loco Apostolus ostendit, quisnam sit verus Iudæus & filius Abrahæ spiritualis; alludit autem ad nomen Patriarchæ Iudæ (ab hoc enim vpotè Patriarcha, omnes posteri dicti sunt Iudei, non à Iuda Machabæo, vt aliqui opinati sunt)

sunt) Hebraicè autem *Iehudah* idem est, ac A confitens, seu laudans scilicet Deum. Qui igitur verè confitetur, & laudat Deum, hic verè Iudæus est, non qui in manifesto est, id est, secundùm externã circumcisionem, sed qui corde circuncisus est. vbi etiam Paulus alludit ad verba scripturarum quæ spiritualem circuncisionem docét & præcipiũt, qualis est locus Deut. 10. *Circuncidite præputium cordis vestri*. & Deuter. 30. *Circuncidet Dominus cor tuum*. & Hierem. 4. *Circuncidimini Domino, & auferte mala cogitationum vestrarum*. & Leuit. 26. *Circuncisa mens eorũ*. Quibus testimoniis cõuincitur Iudeus fateri esse circuncisioné cordis, & spiritualem, & hanc Deo commendari, reprobatis incircuncisis corde, etiãsi carne sint circuncisi. Vnde apud Deum Iudæus est; & circuncisus, qui hanc habet, etiãsi carnis careat circũcisione. Cõtrà verò incircuncisus reputabitur, qui cordis circuncisione priuatur, quãuis carne sit circuncisus. Quod eleganter aduertit idẽ Paulus in epist. ad Philip. vbi ait: *Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem*. & vt constaret loqui de circuncisione, statim additur: *Nos enim sumus circuncisi, qui spiritu seruimus Deo, & gloriamur in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habentes*. Vbi illud primò notandum, Apostolum vocare circuncisionem, concisionem tantùm: nam pretiosa illa olim circuncisio post aduentum Christi, carnis tantũ concisio est. Ideoque Chrys. ser. 10. ad med. explicans dictum locum ait: Magnum quidem, & maiestatis plenũ erat apud Iudæos circuncisio, quandoquidem & lex ei deeedebat, & Sabbatum circuncisione vitius erat. Videte concisionem, cauete vobis à cõcisione: circuncisio illa, cõcisio est. Quapropter? Nihil enim aliud faciunt, quàm quòd carnem concidunt. Quando enim quod fit legitimũ non est, nihil aliud, quã carnis sectio est, & concisio. Vel igitur ob hanc causam ita illam appellauit: vel quod Ecclesiam concidere ægre diebãtur: nã & nos cõcisionis nomine vtimur in iis, qui temerè, & sine arte hoc faciunt. Nam si circuncisio quærẽda est, inquit, apud nos eam inuenietis, qui spiritu Deo seruimus, id est, qui spiritualiter seruimus. Nunc verò & nomine iam illam priuat: negatque circuncisionem esse, nã typus quidem, donec ventura est veritas, verè rei nomine vocatur, postquam vero aduenit veritas, non amplius. Simile quiddam euenit in adumbrata pictura. Descripsit quispiam Regem adumbrans. Lineamenta illa adumbrata, quamdiu pigmentorum flos, & color verus se in conspectu non dat, Regẽ vocamus. At vbi iste color accessit, obscuratur veritate typus, neque apparet. Tuncque dicimus, imò nunc est Rex, anteà non erat. Sic Chrys. ostendit veterem Iudæorum circuncisionẽ abolitã, nostramque veram esse, qui in eorum locum substituti sumus. Quod etiam prosequitur Cyrill. l. 4. in Ioan. c. 51. & Aug lib. de spiritu, & litera c. 8. Quia igitur illi demeruerunt esse partem, & hæreditatem Dei, qui eos absque meritis elegerat sibi in peculium, propter eorũ demerita, eos repulit, & fidelem populum proprio sanguine cõparatum, loco illius substituit, de quo meritò dicitur: *Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi. In auditu auris obediuit mihi*. quod Oseas etiam dicit; *Vocabo non plebem meam, & non dilectam, dilectã: & non misericordia consecutam, misericordiam consecuta*. Quem locũ versans Tertull. 4. contra Marcion. cap. 1. ait: vbi Deus Christo dedit gentes hæreditatẽ, & possessionem terminos terræ, cœpit expungi, id est, adimpleri quod dictum est per Oseam: *Non populus meus, populus meus: & non misericordiam consecuta, misericordiam consecuta, &c.* Videndusque erit Cyprian. 1. contra Iudæos cap. 19. Hieron. epist. ad Hedib. q. 10. Cyrill. Alex. l. 5. in c. 65. Isaię. Et Irenæus l. 4. c. 37. qui dicta verba Oseę sic interpretantur. Videndus item erit Ribera ad dicta verba Oseæ n. 10. & Leo Castro ibidẽ, qui plures referunt. Videndus item Rupert. lib. 1 in Iosue ad illa verba: *Moyses seruus meus mortuus est, surge & transi Iordanem istum*: sic enim habet c. 6. ad med. Quis hodie locum scire possit Moysis in manibus Iudæorum mortui? Ciuitas eorum facta est deserta, terrena Sion deserta facta est, illa quondã nobilis domus sanctificationis eorum. In omnes gentes dispersi sunt, in omnibus locis noti sunt, & nullus est locus eorũ: nec est dicere, hic, vel ille Iudæorum est locus, vbi mortuum Moysen suum, mortuam literaturã celebrare debeant. Itaque mortuo

Margin notes: Deut. 10 n. 16. — Deut. 30 num. 6. — Ierem. 4 num. 4. — Leui. 26 n. 41. — Philip. 3 num. 2. — Ose. 1. num. 9. — Iosu. 1. num. 2. — Section letters: A, B, C, D, E.

Moyse, surge tu Iosue, exurge Saluator, resurge salutare meũ, & transi Iordanem istũ, transi cunctas carnales cæremonias Iudæorum, cunctas purificationes Iudæorũ, cuncta Iudæorũ baptismata, baptismata calicũ vrceorũ, æramentorũ & lectorũ. Transi, inquã, & ipso trãsitu tuo diuisiones facies inter literam, & spiritũ. Tu & omnis populus tecum. Te enim primogenito mortuorũ resurgente à mortuis fit vt resurgat, & omnis populus tecũ; sitq; speranda vniuersalis resurrectio mortuorum, & te resurgente, transibit omnis populus tecum in terrã, quam ego dabo filiis Israel, terram viuẽtium, terram re vera fluẽtem lac, & mel. *(Omnẽ locũ, quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis tradã, sicut locutus sum Moysi.)* Hoc planè verum est, hoc in Saluatore nostro perspicuum est. Omnis locus, omne cor, vel omnis conscientia, quam calcauit vestigium pedis eius, quæ subiecit se pedibus eius, quæ suscepit vestigia eius, vel custodiuit, ipsius est, Saluatoris est, sempiternæ saluationis est. E contrario quos nõ calcauit vestigiũ pedis eius, qui nõ sunt subiecti pedibus eius, non sunt eius, non ipsi traditi sunt, sed diabolo dati sunt, nõ populus acquisitionis, sed perditionis filij sunt. Videnda itẽ sunt, quæ habet idẽ Rupert. l. 2. in Num. c. 9. post med. vbi aduertit id, quod habetur Nu 20. *Tolle Aaron, & filium eius cũ*

Nu. 20. n. 25. *eo, & duces in montẽ Hor.* Hor lumẽ interpretatur: Aaron ergo in monte Hor moritur. Futurũ enim erat, vt manifestatione veritatis vmbraticũ Iudæorũ sacerdotium destrueretur. Sanus & valens ad montẽ proficiscitur pedibus suis. Sacerdotes nãq; Iudæorũ, dũ se valere, & iustos esse arbitrantur, in peccato suo moriũtur. Vnde grauiter illos in Psalmo denotari animaduersum est, dicente ex

Ps. 58. num. 3. persona Chisti Ps. *Irruerunt in me fortes*, videlicet tanquã phrenætici, dũ medicum percutiunt, sanos se esse putantes. Spoliatur vestibus suis, vt moriatur: Templum namque illorum, & omne sanctuarium destructum est, ne Iudæi de vitali virtute sacerdotij sui saltẽ falsò glorientur, &c. Quia verò Iudæi

Gen. 4. n. 12. Cainum imitati sunt, sicut superiùs diximus, simili puniti sunt supplicio. Vagi enim, &

Psal. 58 nu. 12. profugi super terrã incedũt: q. od bene prosequitur August. ad illa verba Ps. *Deus osten-*

A *dit mihi super inimicos meos: ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine.* Disperge, inquit August. eos, & depone à dignitate, & imperio. Per omnes gẽtes dispersi sunt Iudæi, testes iniquitatis suæ, & veritatis nostræ. Ipsi habent codices, de quibus prophetatus est Christus, & nos tenemus Christũ; & epist. 59. ad Paulin. Disperge, inquit, eos in virtute tua, vt Christi,

B cuius fuerunt negatores, persecutores, interfectores, vbiq; sint testes per ipsã legẽ quã non obliuiscuntur, in qua ille prophetatus est, quẽ non sequuntur, &c. & serm. 3 de Epiphan. Propter hoc, inquit, gens Iudæorũ Regno pulsa est, & dispersa per terras, vt eius fidei, cuius sunt inimici, vbique testes fieri cogerentur. & l. 18. de ciuit. c. 46. ait: Vbique Iudæi non desunt, & per scripturas

C suas testimonio nobis sunt, prophetias nos non finxisse de Christo. Similia sunt quę habet Orat. contra Iudæos, & Paganos, & l. 13. contra Faustum c. 10. Illudque non omittẽdum, quod idem Aug ait; Iudæi sacris libris non erudiuntur, sed onerantur: Imò sicut aduertit Greg 3 moral. c. 11. Quemadmodum Vrias obsignatas literas mortis suæ ferebat: sic Iudæi obsignatos ferunt mortis suæ codices. Et Gregor. in 2. c. Iob 3. lib. moral. c. 11. Vrias, inquit, mittitur ad Ioab cũ epistolis, ex quibus occidi debeat; quia idem ipse

D Iudaicus populus legem portat, qua conuincente moriatur, &c. Videndus item in hanc sententiam Rupert. l 1. in Deut cap. 14. cùm explicat illa verba Deut. 22. *Si ambulans per viam, in arbore, vel in terra nidum auis inueneris, & matrẽ pullis, vel ouis desuper incubãtem: non tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, captos tenens filios.* Nidus auis in arbore, Deu. 22 num. 6.

E populus fuit Israel sub prædicto quidẽ mũdi principe, sed in legis altitudine; natura quidem filius iræ sicut & cæteri, sed in alta fide Abrahæ. Nidus auis in terra fuit vniuersa gentilitas, sub pennis diaboli malè fota, & in omni terrena cupiditate, Dei quoq; ignorantiam habens, omnino depressa. Porrò filius Dei per viam ambulans vtrobique nidum inuenit, quia præsentis vitæ mutabilitatem ingressus, vtranque partem gratia sua respexit, absque distinctione Iudæi & Greci.

Non,

Non, inquit, tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, captos tenens filios. Matrem adulterinam, quæ (vt supra dictum est) fouit, quæ nõ peperit, non tenebis. Nec enim gratia liberatoris diabolum requisiuit, sed tantum filios sibi gratia regenerandos requisiuit. Idcircò capti tenentur filij, vt saluentur, idcircò mater talis abire permittitur, vt in nouissimo suo perdatur. Et cap. 15. sic ait: Non tenebis, sed abire patieris. Ad quid? Vt bene sit tibi, & longo viuas tẽpore. Dicamus aliud, quod præsentem locum queat illustrare. Dicitur B enim Ps. 58. *Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei.* Sed quid? *Disperge illos in virtute tua.* Ecce hodie videmus matrem solam auolasse sine filiis, & scimus vbi sit, quia toto orbe dispersa est Synagoga inimica Christi, solam habens literam legis, & hoc ipsum Christo proficit, vt longo viuat tempore, id est, vt nunquam eius obliuiscatur populi. Et l. 2. in Leuit. c. 11. in princip. ad illa verba Le- C uit. *Quidquid pennulas, & squamas non habet, eorum, quæ in aquis mouentur, abominabile vobis, &c.* Quasi natatilia, inquit, immunda, maximè Iudæi sunt, qui natant in fluentis Scripturarum, sed pennulas non habent, dum solam sequuntur occidentem literam & ad viuificãtem spiritum non subsiliũt, &c.

Psal. 58 nu. 11.

Leu. 11. nu. 10.

Non extinxit itaque Deus Iudæos, sed reliquit in testimonium fidei nostræ, & re- D pulit à parte, & hæreditate sua nosque in locum illorum suffecit, quod dixit Isaias ex mente Gregor. *Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus.* quod Gregorius sic explicat hom. 21. in Ezech. ante med. Cùm Propheta Iudæos à fide perire cognosceret, & sanctos Apostolos surgere præuideret, per quos multi sunt ex gentibus in fidei, & vitæ fortitudine solidati, in magna consolatione locutus est, dicens: *Lapides ceciderunt, sed* E *quadris lapidibus ædificabimus.* Videns quippe in sancta Ecclesia Apostolos, Martyres, atque Doctores surgere de lapidum casu; id est, de Iudæorum perditione, minùs doluit, quia Omnipotentis Dei ædificium, id est, sanctam Ecclesiam, de quadris lapidibus ædificari conspexit, &c. Erant quippe Iudæi lapides rudes, inæquales, distorti, ac ideò in ædificio Synagogæ malè sibi inuicem cohærendo, ruinosam efficiebant maceriam. quæ passim dissipatur, nullum ferre valens aut pondus, aut incursum tribulationum. Quare Deus Iudæis abiectis, tanquam inutilibus ædificio lapidibus, quadratos parauit lapides, id est, fideles ex gentibus, ad omnes laborum impetus immobiles, quibus Ecclesiam constabiliuit suam, vt portæ inferi aduersus eam præualere nequeant. Quòd si Deus dilexit plebem illam adeò, vt multò antè prouiderit incolendam terram, sicut vidimus, multò maiori nos prosecutus est amore, vt videre est in illa imagine ostensa Ezechieli super thronum, quæ Christum Mediatorem indicabat, cuius species erat, quasi electri, eò quòd ex auro, argentoque coalescit, quia in Redemptore humanitas, & Diuinitas coniunctæ, & contemperatæ sunt. *A lumbis sursum ignis intrinsecus, à lumbis deorsum ignis extrinsecus;* quia scilicet ante Incarnationem solùm intra Iudæam ardor amoris eius latuit; post Incarnationem verò gentibus omnibus claritas Spiritus sancti effulsit: *Et velut aspectus arcus cùm fuerit in nube in die pluuiæ*, quod expendens Rupertus lib. 1. in Ezech. c. 16. in fin. ait: *Vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu, simúlque velut aspectum arcus.* Quid est hoc, nisi quia ante carnis assumptionem, quæ per lumbos rectè exprimitur, Deus generi humano iratus, tantummodo ignis consumẽs erat: postquam autem carnem assumpsit, iam non solummodo ignis, sed & inclinatio nobis est propitiationis. Arcus quippe in die pluuiæ signũ est fœderis, & pacis, sicut ipse Deus Noe promisit. Igitur à lumbis eius vsque deorsum, simul species ignis, & aspectus arcus, quod est signum propitiationis, qui postquã homo factus est, sic ignẽ iustitiæ, vel iudicij sui placida miserationis aura contemperauit, vt neminẽ ignis ille iudicaturus sit, qui nunc interim per fidem ad misericordiã eius confugere voluerit. Hic talis aspectus tam temperatus splendoris per gyrum, omnibus nimirum paratus, qui in circuitu eius sunt, qui in ipsum credunt, qui ad ipsum respiciunt. Hæc visio similitudinis gloriæ Domini, id est, dignam, & congruã præferens similitudinem eius, quæ nunc, est gloriæ Domini, gloriæ Filij Dei; eius quidem Filij hominis

Isai. 9. nu. 10.

Ezec. 1. nu. 27.

TEXTVS.

Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis: circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui. Num. 10.

EXPOSITIO LITERALIS.

QVia fortassis quis existimare posset ideò illum populum electum & præ omnibus dilectum à Deo, quia id rectè factis suis promeruerat, ostendit id totum à Diuina misericordia, & liberalitate promanasse, nullis præuisis meritis in ea gente, vtpotè, qui eam inuenit miseram, & indigentem, & minimè ex se inducentem, & prouocantem Deum, vt eam diligeret. Vt gratis igitur eam dilexisse ostendat, vbi, & quomodo diligere incœperit, meminit in præsenti, quod etiam possumus illustrare ex Hierem. vbi Diuinum Oraculum ait: *Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, quando secuta es me in deserto, in terra, quæ non seminatur.* (Hier. 2. n. 2.) Vbi Hieronym. ait: Totum hoc non ad meritum eius refert, sed ad suam misericordiam, per quam, & charitatem consecuta es, &c. Indicaturque singularis illa prouidentia, inquit Sanctius, qua Deus in terra inuia, neque hominum antè propter horrorem impressa vestigiis, ducem se præbuit, præluxitque per noctem columna ignis. Interdiu verò obtenta nube, quæ & monstraret viam, & ab æstu tegeret. Illud enim valet, *secuta es*, me scilicet, præeuntem. Inuenit itaque eos, cùm quæsierit, & ad illos venerit per viam misericordiæ, qua ad nos venit, & visitat per viscera Bonitatis suæ; quod ostendit Hierem. quando ait: *Inuenit gratiam in deserto populus, qui remanserat à gladio. Vadet ad requiem suam Israel.* (Hier. 31 n. 2.) Vbi R. Dauid, & cæteri Hebræi

A locum intelligunt de gratia, & charitate, qua Deus dilexit populum illum absque vllo debito, postquam eum de gladio maligno Ægyptiorum eripuit, manentibus Ægyptiis apud marinas aquas repressis. Vnde & addit: *Vadet ad requiem suam Israel*, id est, terram promissionis, quæ sæpè ita appellatur, quia in ea requiem à laboribus tum itineris, tum captiuitatis consecuturi erant Israelitæ. Idque veluti confessi Israelitæ, aiunt:

B *Longè Dominus apparuit mihi: iam ab hinc multis annis Dominus nobis apparuit.* (Isai. 65 n. 1.) Quod debemus explicare ex illo loco Isaiæ 65. quem Paulus explicat: *Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui iis, qui me non interrogabant.* (Rom. 10. n. 20.) Sicut igitur apparuit gentibus, de quibus eo in loco est sermo, absque vllo ipsorum merito, sic etiam & fatetur Iudæa, cùm ait; *Longè Dominus apparuit mihi.* Et iterum illi respondens Deus, est enim ibi

C dialogus iuxta omnes tam Hebræos, quam nostros: *In charitate perpetua dilexi te, ideò attraxi te miserans*; quasi diceret: Idcircò protraxi diu erga te misericordiam, propterea longa erga te patientia, & misericordia vsus sum, vt exponit R. Dauid: quia in charitate perpetua Hebr. *seculi*, id est, antiqua, dilexi te. Æquum enim erat, vt qui sine meritis te dilexeram, te itidem diligens tua dis-

D simularem demerita; quandoquidem *charitas operit multitudinem peccatorum*. Vel, vt exponit Mald. proptereà dilexi te (id est circunduxi, & docui & custodiui quasi pupillam oculi sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos) & inuitaui misericordia, id est, multis meis beneficiis deduxi; *hi enim sunt funes*, siue fu-

narius. Quid enim erat aliud punitio inimicorum, quam vestrum beneficium? Alioqui autem vos quoq; afficiebat beneficio, & perinde fuit, vt si quispiam dicit quidem se nosse literas, sparsim autem interrogatus, non inuenit, verberatur. Ita illi quoque dicebant se nosse Dei potentiam; si sparsim autem ab eis exigeretur ipsa cognitio, ne præbebant quidem, & ideò verberabantur. Vidisti aquā debes recordare aquæ, quæ fuit in Ægypto. Nam qui ex aqua fecit sanguinem, potest ipse quoque hoc facere. Sicut nos quoque sæpè dicimus pueris: cùm videris in libro elementum, recordare quod id habebas in tabella. Vidisti famem? Recordare, quod is ipse erat, qui germina perdidit. Vidisti bella? Recordare diluuij. Vidisti quod sint magni, qui terram habitant? Sed non maiores Ægyptiis. Qui ex eorum medio te exemit, non multò magis te, eum sis extrà, seruauerit? Sed non norant se de sparsis interrogari elementis: propterea verberabantur. Comederunt, & biberunt, & recalcitrarunt. Oportebat in mana non quærere alimentum, cùm quod ex eo ortum est malum, didicissent. Et idem faciebant quod puer ingenuus missus ad ludum literarium, qui quærit degere cum seruis, & eis ministrare, ita isti quærentes Ægyptum: Et idem: Quod qui necessario accepto, & homini libero conueniente alimento; & sedens in mensa patris velit frui fœtida, & tumultu, ac perturbatione plena seruorum mensa. Et dicebant Moysi: *Certè Domine: Omnia, quæcumque dixeris, faciemus, & audiemus.* Et quod fit in via de deploratis, patre eos volente interimere, magister assiduè deprecatur, id tunc quoque factum est. Cur hæc à nobis dicta sunt? Quod à pueris nihil differimus. Vis audire quod eorum quoque dogmata sint puerorum? *Oculum*, inquit, *pro oculo, & dentem pro dente.* Nihil enim ita ad vltionem excitatur atque pueri animus. Nam quoniam rationis egestas est is animi motus, ac perturbatio. Magna autem egestas rationis, & considerationis magna defectio est in illa ætate, meritò ab iræ tyrannide opprimitur puer, & tanta tyrannide, vt sæpe cùm ad terram se allisèrint, & surrexerint, aut irascentes genu pulsent, aut scabellum euertant,

Exod. 34.

Deut. 19 n. 21.

A & ita dolorem sedent, & iram extinguant. Tale quid etiam Deus fecit, oculum pro oculo dans excidendum, & dentem pro dente, & Ægyptios perimens, & Amalechitas, qui ipsos molestia affecerant, & talia eis promittit, vt si quis dicat; Pater, ille me percussit. Deinde dicat Pater: Ille est homo malus, & eum habeamus odio. Ita etiam Deus: Eis, qui tibi sunt inimici, ero inimicus, inquit & eos, qui te oderunt, odero. Et rursus B quando precabatur Balaam, puerilis erat, quæ ipsis facta est sui demissio. Sicut enim in pueris, quando timore affecti sunt alicuius, ex iis, quę non sunt terribilia, vtpote laruæ, vel alicuius rei eiusmodi, repente metuunt, ne metus in eis maneat, in manus illorum adducimus, & eas, quid sint, indicare facimus. Ita etiam fecit Deus. Quoniam vates erat terribilis, eius timorem conuertit in audaciam: & quomodo infantes, qui abla-C ctantur, omnia habent in paruis calathis: Ita illis quoque dabat omnia, & multas delicias. Sed sicut infans requirit mammam, ita illi quoque Ægyptum, & quæ illic erant carnes. Quamobrem non aberrauerit, qui Moysen, & doctorem, & altorem, & pædagogum appellauerit, & eius magnam dixerit esse sapientiam. Non sunt enim paria viris iam philosophis præesse, & pueris imperare, ratione minus præditis. Et si aliud D quoque vultis audire. Sicut nutrix dicit infanti: Quando es egressurus, vestes tuas collige, & compone, & quandiu considerabis. Ita etiam faciebat Moyses. Omnes animi motus, & perturbationes tyrannidem exercent in pueris. Nondum enim habent aurigam Inanis gloria, cupiditas, rationis egestas, inuidia, tanquam in pueris dominatum obtinebant. Conspuebant Moysen, verberabant: & sicut puer accipit lapidem, & omnes E clamamus; ô ne feceris: ita illi quoque lapides capiebant aduersus patrem: Ille verò fugiebat. Et quomodo si ornamentum aliquod habeat pater, ab eo petit puer vt qui sit ornamenti cupidus. Ita etiam fecerunt Dathan, & Abiron, insurgentes aduersus Sacerdotium. Erant autem omnium maximè inuidi, pusilli que, & abiecti animi, & imperfecti in omnibus. Quandoquidem igitur puer erat Israel, ne præceps rueret, & in nihilum abiret

Nũ. 23.

Nũ. 16. n. 1.

abiret, circunduxit eum Deus, & deduxit, ac velut pædagogus docuit. Clariùs hoc dixit Deus: *Cognoui te in deserto*, id est, benefeci tibi, paui te, & mihi assumpsi. Deus enim cognoscere dicitur, cùm benefacit, vnde iis quibus benefacere non vult, ait: *Tunc confitebor illis, quia non noui vos.* & alibi *Nescio vos.* Chaldæus: *Ego tribui vobis necessaria in deserto, in terra in qua desiderabatis omnia.* Hieron. *Cognoui*, siue *paui te in deserto.* Neque enim per tantam eremi vastitatem, vbi non solùm fruges, & arbores, vineæque, sed nec herba quidem gignitur, & nullæ aquæ ardorem temperant solis, 40. annis poterat Israel ad terram peruenire Iordanis, nisi Dominus omnia præstitisset.

Ose. 13. n. 10. — *Mat. 7. n. 23.* — *Matth. 25. n. 12.*

B

Tota verò huius loci dubitatio est, quidnam intelligendum sit per hoc, *Inuenit eum in terra deserta.* Sunt enim qui locum horroris, & desertum ipsam Ægyptum intelligunt, in qua sæuo dominatu premebantur, operibus luti, & laterum contriti, nulla mercedis spe proposita, in gente ab omni cognitione veræ Diuinitatis aliena. Alij ad originem gentis referunt, quod scilicet Deus inuenerit Abraham in Vr Chaldæorum, quæ Regio non tam terræ situ, quàm hominum impietate, & ignorantia veræ Religionis horrebat. Seu vocabatur terra horroris, quia per timorem ibi cogebantur homines colere ignem, ibique circumduxit Abrahamum, iubens, vt patrio solo relicto, se ducem sequeretur. docuerit etiam iudicij semitam, & custodierit quasi pupillam oculi sui, cum ab oppressione potentum tutatus est. Quod in Psal. quoque restatus est Dauid: *Non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis Reges.* Quid vero Deo contigerit cum populo isto, docet Ezech. 16 vbi refertur, qualiter Deus inuenerit gentem illam. Communis tamen sententia tam nostrorum, quàm Rabbinorum locum intelligit de deserto post egressum de terra Ægypti. Brixianus igitur exponit, *Inuenit eum, &c.* id est, ingressus est Deus cum populo illo in illam solitudinem tam horribilem, in qua erant scorpiones, & serpentes, & vbi audiebantur vlulatus draconum, &c. Quando sibi asciuit eum populum, dando illi legem, & præcepta in vasta solitudine, scilicet in deserto Synai,

C — D — *Ps. 104. n. 14.* — *Ezec. 16 n. 3.* — E

A *In loco horroris*, id est, inuio, vbi vix nullum indicium erat, nullum discrimen, vnde horror ambulanti inijciebatur. At 70. dixerunt, *in situ æstus*, loco nimirum, qui per æstum maximam inducit sitim. Et Chald. cum 70. consentiens vertit, *locum arentem, & aquis destitutum.* Vel etiam dicitur locus horroris, quia illa erat terra horribilis, scilicet plena serpētibus. Vnde Deu. 8. *Ductor tuus fuit* (scilicet Deus) *in solitudine magna, atque terribili, in* *Deut. 8. n. 15.*
B *qua erat serpens flatu adurens, & scorpio, ac dipsas, &c. Vastæ solitudinis*, id est, magni deserti; etenim ex quo egressi sunt de Ægypto, semper ambulauerunt, per terram omnino desertam, & sine habitatoribus, & sine arboribus, in qua etiam rarissimæ erant aquæ, vel quasi nullæ vsque ad Cadesbarne circa terminos filiorum Edom. Hebraica vox vlulatum significat: *Ielel* enim deducitur à radice *Ielal*, quod est vlulare; vnde Hebræi exi-
C stimant sic dictum desertum, quod ibi vlulent feræ, vt dracones, ac struthiones, quorum stridore stupent, ac terrentur audientes, & itinerantes *Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis.* Præsentem locum illustrat Sanctius in cap. 30 Isai ex illis verbis: *In terra tribulationis, & angustiæ leæna & leo: ex eis vipera, & regulus volans.* *Isai. 30 n. 6.* Vbi cum Adamo, & Vatablo putat deterreri Iudæos à profectione in Ægyptum proposi-
D tis incommodis, quæ necessariò subeunda essent in illa difficili peregrinatione, quia desertum illud reuerà erat terra tribulationis, & angustiæ, quæ ideo vocatur Deut. 32. *Locus horroris, & vastæ solitudinis.* Etenim præter alia famis, & sitis incommodi, quæ à regione arenti, atque inculta abesse non poterant; Timendum etiam erat aliquid à leonibus, viperis, & regulis, quibus Australis illa regio
E maximè abundabat. *Si inueni gratiam in conspectu tuo Domine, obsecro, vt gradiaris nobiscum, populus enim duræ ceruicis est, & auferas iniquitates nostras, atque peccata, nosque possideas.* *Exod. 34. n. 9.* Caietan. iuxta Hebr. legit: *Et hæreditabis nos*, id est, seruabis, & tueberis quasi hæreditatem tuam ab occurrentibus malis, & incursantibus in deserto feris.

Sed adhuc exponendum restat, quod si dicta verba: *Inuenit eum in deserto*, referenda sint realiter ad desertum, quomodo possit hoc

hoc stare, cum multò antè videatur Deus inuenisse plebem suam, in Abraham quidem & in cæteris Prophetis? Deinde etiam & in Ægypto inuenit, cùm ipsemet fatetur se vidisse afflictionem populi sui in Ægypto, audiuisse clamorem, & scientem dolorem eius descendisse; vt liberaret eum de manibus Ægyptiorum, & educeret de terra illa in terram bonam, & spatiosam Exod. 3. Qui igitur fieri potest, vt in deserto dicatur à Deo inuentus hic populus? Sanè in diuinis literis moris est, vt aliqua res dicatur facta, impleta, aut contigisse, non tantùm cùm incipit aut cū fit, sed etiam cum incrementū, perfectionem, aut manifestationem accipit, sortitur, & habet. vt Ioan. 2. *Hoc fecit initium signorum Iesus, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius*, id est, perfectè crediderunt, signaque huius credulitatis præbuerunt, exteriùs affirmando quod interiùs iamdiu credebant, vel ampliùs roborati sunt in eadem fide. Eodem modo Iacob dicit Scripturam illam Gen. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam*, impletam fuisse tunc, cùm Abraham filium suum sacrificauit. Cùm perspicuum sit Moysen loqui de re præterita, deque fide, qua antequam filium suum generasset, crediderat; quomodo D. etiam Paulus exponit Rom. 4. Sic etiam Matt. c. 2. n. 17. & 18. dicit in cæde infantium impletum esse, quod in captiuitate factum erat Hiere. 31. sed in infantium nece perfectum de lachrymis. Ad hunc igitur modum in præsenti dicendum est: propterea populum Hebræorum dici inuentum in deserto, non quòd primò à Deo inuentus sit, sed quod eum singularibus beneficiis prosecutus fuerit, deducendo per columnam ignis, & nubis alendo manna, potando miraculosa aqua, & tabernaculum eligendo, & fabricando, vt inter eos habitaret, & legem insuper condendo, quam pactum vocare solet, vt Hierem. 31. & alibi, quo in loco etiamsi eos in populum suum agnouerit, & in primogenitum singularem, veluti de nouo contractam amicitiam indicat. Vnde Hieron. ad citatum locum Prophetæ ait: Quia eductus est Israel de terra Ægypti, tanta Dei in illo populo familiaritas fuit, vt manum eorum apprehendisse dicatur, & dedisse pa-

Exod. 3. n. 7.
Ioan. 2. n. 11.
Iacob. 2 n. 23.
Gen. 15 n. 6.
Rom. 4. n. 3.
Matt. 2 n. 17. & 18.
Hier. 31 n. 15.
Hier. 31 n. 31.

A ctum, quod illi fecerunt irritum; & propterea Dominus neglexit eos. Hac igitur ratione dicitur eos inuenisse, quia fœdus cum illis pepigit, & nouum contraxit pactum, ne deinceps perderet, quos sic inuenit. Vnde verba illa Hieremiæ superiùs citata: *Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto*, sic legit Chald. (à quo faciunt Theodor. Catens. Lyran. Richel.) *Recordatus sum vobis, beneficiorum dierum antiquarum*. Hebr. *Recordatus sum tui, bonitatis, seu misericordiæ adolescentiæ tuæ, charitatis desponsationis tuæ*. Septuaginta: *Misericordiæ adolescentiæ tuæ, & dilectionis perfectionis tuæ*; vbi perfectio idem est ac desponsatio, nam tunc dicitur fœmina perfecta, quando iam apta est, & matura, vt nubat viro; sicut & vir dicitur perfectus, quando in eo statu est, vt ex fœmina filios suscipere valeat. Locum verò pro præsenti instituto, bene explicat Castr. in hunc modum: Memoria recolo misericordiam, qua tibi tanta contuli beneficia in adolescentia tua, quando te eduxi de terra Ægypti, cum te mihi in sponsam accepi; quando me ducentem sequebaris per desertum, &c. Sic igitur dicitur inuenisse plebem Israeliticam, quam præuenit amore, & sibi copulauit desponsatione absque vllis meritis præuisis.

Hier. 2 n. 2.

B C D

Ex quibus iam constat non bene Caiet. hoc in loco vulgatam nostram editionem carpere, vt & alibi facit, dicendo vocem Hebræam ancipitem esse ad inuenire, vel sufficere, & quia minùs quadrat historiæ inuentio populi Israel in deserto (quoniam Deus non inuenit eum in deserto, sed duxit eum in desertum, vt clarè scribitur Exod. 13.) ideo alteram significationem esse eligendam Vnde vertit in futuro, *sufficiet ei in terra deserta*. Et alij etiam ex Hebr. teste Pined. Iob 29. vers. 2. n. 4. *sufficit ei*. Cæterum iam ostendimus bene habere nostram vulgatam, & rectè in præsenti verbum inueniendi adaptari. Et sanè verbum Hebr. *imzachu*, *inuenit*, significat, proindeque bene noster interpres vertit, imo, & ita habent Aquila, & Theodotion. At Caiet. fortè minima varietate legit, *iamziehu*, quod significat *suppeditare*, vel *sufficere alicui*. Vnde 70. in veteri

E

Yy transla-

translatione habent, *sufficientem eum sibi fecit in terra deserta*, vel vt in Græco est, *sufficientia præbuit*. Et 70. Interpr. *necessaria tribuit ei in deserto*. Et Chald. interpres suffragatur dictis, cùm sic verterit: *Suppeditauit illi res necessarias in terra deserta*. Respexerunt enim locum omnibus rebus ad victum necessariis destitutum, & numerum propemodum infinitum, qui ibidem alendi erant: quod quidem admiratus etiam Moyses dixit:

Num.11 n.21. *Sexcenta millia pellitum huius populi sunt, & tu dicis: Dabo ei esum carnium mense integro? Nunquid ouiū, & boum multitudo cædetur, vt possit sufficere ad cibum, vel omnes pisces maris in vnum congregabuntur, vt eos satient?* Singulare autem hoc beneficium exprobrat Deus

Hier.2. n.5. huic genti, cùm ait: *Quid inuenerunt Patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt se à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt, & non dixerunt: Vbi est Dominus qui ascendere nos fecit de terra Ægypti, qui traduxit nos per desertum per terram inhabitabilem, & inuiam, per terram sitis, & imaginem mortis, per terram, in qua non ambulauit vir, neque habitauit homo? & induxit vos in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius, & optima illius, & ingressi contaminastis terram meam, & hæreditatem meam posuistis in abominationem.*

Circumduxit eum, id est, circuitu duxit, quia Israelitæ non ambulauerunt recto itinere in terram promissionis, sed per magnos

Deut.2. n.1. terræ circuitus. Nam Deut. 2. *Circuiuimus montem Seir longo tempore, &c.* Et Exod. 13.

Exo.13. n.17. *Non eos duxit Dominus per viam terræ Philisthijm, quæ vicina est: reputans ne fortè pœniteret eum, si vidisset aduersum se bella consurgere, & reuerteretur in Ægyptū: sed circumduxit per viā*

Iosue 5. n.4. *deserti, &c.* Et Ios. 5. *Omnis populus, qui egressus est de Ægypto, vniuersi bellatores viri mortui sunt in deserto per longissimos viæ circuitus qui omnes circumcisi erant. Populus autem, qui natus est in deserto per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis incircumcisus fuit.* Hebr. habetur; *Nam filij Israel quadraginta annos oberrarunt in deserto.* Pagn. *Circuire fecit eum, & docuit legem*, scilicet, *& præcepta viuendi.* Verbum enim docendi ad legē populo à Deo datā referunt ferè omnes. Abul. explicat: *Docuit legem in monte Synai.* Dein-

A de per Moysen dando multa præcepta, quæ continentur in quatuor libris pertinentia ad moralem instructionem, vel docuit, scilicet affligendo pluribus angustijs, quia *vexatio dat intellectum*, & in moralibus magis docēt facta, quam verba. Et sicut dicitur Deut. 8.

Deut.8. n.2. *Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, quæ in tuo animo versabantur.*

B *Etenim vt recogites in corde tuo quia sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus erudiuit te.* Et facit in hanc sententiam Pagn. *Intelligere fecit eum*; vbi Oleast. hunc etiam sensū probat. Alij explicant illud *circūduxit*, vt idem sit, ac circundare. Sicut dictum est

Ps.31. n.11. Ps. 31. *Sperantem autem in Domino misericordia circundabit*, id est, multa illum misericordia excipiet: Vbi Agellius putat 70. vsos hoc verbo circumdandi, pro eo, quod est circumducere, de quo nobis in præsenti. (Est

C enim vtrobique idem verbum Græcum.) Explicàtque in hunc modum: Misericordia tanquam pia dux leuiter flectet monitis obsequentem, ac ne quis nouum, & insolitum putet, sic verterunt ijdem 70. in Cant. Moysi, *circundedit eum*; sic etiam Exod. 13. *Circumdedit: Circumduxit Deus populum in desertū.* Misericordia enim populum benigno ductu circumduxit, ac flectit. Secundò explicat idē Agell. Hic circumdedit eum, nubis nimirum

D vmbraculo vndique texit, aut sibi circumposuit illum, cùm posito Dei iussu tabernaculo, vndique populus castra locaret. Græcus verò Author, quē tacito nomine refert, explicat: *Circundedit eum per potentiā, & docuit eos per patientiā.* Circuiuit, inquit Oleast. custodiendo, & vigilando circa illos, & docendo, veluti Pater filios; sed planior, & verior sensus est, quod deduxit eos per varios deserti tractus, anfractus, & circuitus, & do-

E cuit per legem, & præcepta per Moysen, & alios adiutores ipsius in regimine populi, & per inspirationes Angelicas, sicut aduertit hic Dionysius, per prospera quoque, & aduersa, & per supernaturales effectus, & miracula. Hæc enim omnia maximè conducunt ad disciplinam, & eruditionem perfectam hominis in moralibus, & supernaturalibus. Rupertus verò ait: Docuit non solùm multis bo-

bonorum, & malorum experimentis, verùm etiam doctrina conscriptæ legis: quod nos posteà latiùs expendemus.

Et custodiuit quasi pupillam oculi sui. Non potuit ampliùs Dei amor, cura, & protectio erga eum populum commendari, quàm petita similitudine rei charissimæ, tenerrimæ, & pretiosissimæ, cui totus homo inuigilat, & vel à leuissimo tactu seruat, & à minutissima atomo custodit. Tenerior quippe erat, ait Ruper. populus hic quam pupilla oculi, ita vt citer offensus animus, sæpè in Ægyptum reuerti voluerit. Pro maiori autem intelligentia custodiæ huius aduertendum est id, quod Basilius homil. vlt. in examer. longa oratione prosequitur, de munimentis, quibus oculorum pupillam natura instruxit. Quot, inquit ille, muniunt oculum custodię? Est i li interior tunica, nec abit ab ea contemtus; non enim vna crassiuscula esse potuit; alioquin crassa si esset, obuelaret oculum. Vna igitur est oculo tunica, & ea perlucida est, & altera gracilis, tertia quidem chrystallo similis; quarta verò corneam speciem refert. Iam verò palpebra oculus protegitur, vt illi quædam sit protectio tutelaris, velamen, & integumentum, & quasi oculi domicilium, atque propugnaculum. Manus, inquies, potuisset obtegere oculum? Atqui potiùs affectio quæpiam anteuerteret oculi aciem obtundere, quàm eò pertingeret manus; nunc verò illi adiacet palpebra supernè impendens, quæ simul vt noxium aliquid sensit mox obpandit velamen. Pilorum asliculæ sunt interpositæ. Quid ita? vt inter se conserantur iustius, & applicentur exactius palpebræ; quasi enim quædam ligamenta sunt pili palpebrarum inter se implexi, & inserti. Supercilium item, quod supernè prætexitur, prominet, & oculis est ipsis propugnaculum peculiare, & penè domesticum, vt aciem visiuæ potentiæ rectè intendat, & moderetur: quæ dicti istius est euidens probatio. Si quid vnquam collibuerit contemplari longius à te disparatum, manum superne obtendis in concauum contractam superciliis. Id cur ita fit? Nimirum vt ne directio oculi in sublime spectantis, nullo suo fructu, sparsim se effundat, quinimò vt manu prætenta dirigatur, & rectè impellatur in rem sibi obiectam. Ergo A supercilia ideò prominent, vt aciem dirigant pupillarum. Eadem quidem opera sudorem ex immodico labore contractum, non quidem sinunt influere oculis; nec illis proinde esse impedimento. Quis vnquam vinitor pulchrè adeò, & omni ex parte possit suam colere vineam, aut superciliosо colle eam circundare, vt à quoquo haud facilè queat inuadi, & neque la di vlla incursione torrentium è finitimis locis alluentium? Perinde B atque Dominus sepimento superciliorum, & quasi propugnaculo præmuniuit oculos, vt sudor ipse per suos distilletur, & fluat elices, per quos deriuandum iam olim statuerat Opifex, ad partes minurum, quæ minùs vtiles sunt, quàm oculi. Similia prorsus sunt, quæ post Theodoret. habet Euthym. in Psal. 16. ad illa verba: *Custodi me vt pupillam oculi.* Qui locus simillimus est huic: C sicut enim ibi statim additur: *Sub vmbra alarum tuarum protege me à facie impiorum, qui me afflixerunt*, sic etiam hic subditur: *Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.* Videnda item sunt, quæ habet Ambr. l. 6. examer. c. 9. vbi post descriptam munitionem pupillæ ait: Vnde custodiam auxilium postulans Propheta ait: *Custodi me Domine, vt pupillam oculi*, vt prote- D ctionis Diuinæ fieret ei tam sollicita & tuta custodia, quàm pupillam oculi tutissimo quodam naturæ vallo munire dignatus est, &c. Significat igitur hic loquendi modus accuratam, & studiosam custodiam à maxima dilectione prouenientem; quem enim diligimus maximè, diligere vt oculos dicimus: & qui nobis charus est, oculitus, & oculissimus vocatur, & veteres olim per oculos iurabant. Sic igitur custodiebat suos Israelitas Deus, sicut homo charissimos sibi E oculos custodit, & obseruat. Vnde Zachar. ait: *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei*, aut vt alij legunt, *sui*, lædit me ipsum, vel se ipsum. De quo modo loquendi Saluiã. l. 8. de prouident post med. ait: Præ amore suorum ita voluit obseruandos, vt sacrilegij genus sit, Dei odisse cultores: sicut enim si seruos nostros quispiam cædat, in nostram cedit iniuriam; & si à quopiam filius verberetur alienus: in supplicio filij pietas *Zach. 2. n. 8.*

Yy 2 paterna

paterna torquetur: ita & cùm seruus Dei à quocunque læditur, Maiestas diuina violatur, dicente idipsum ad Apostolos suos Domino: *Qui vos recipit, me recipit, & qui vos spernit,* Mat. 10 *me spernit.* Benignissimus, ac pijssimus Dominus communem sibi cum seruis suis, & honorem simul, & contumeliam facit: ne quis cùm læderet Dei seruum, hominem tantum à se lædi arbitraretur, cùm absque dubio iniurijs seruorum Dominicorum Dei adminsceatur iniuria, testante id Deo affectu indulgentissimo in hunc modum: *Qui vos* Zach. 2. n. 8. *tangit, quasi qui tangit pupillam oculi mei.* Ad exprimendam teneritudinem pietatis suæ, tenerrimam partem humani corporis nominauit, vt apertè intelligeremus, cum tam parua Sanctorum suorum contumelia lædi, quàm parui verberis tactu humani visus acies læderetur. Sic ille dilectionem Dei, & summam æstimationem seruorum suorum in hoc loquendi modo inclusam exponit. Quia verò & summam custodiam indicat, vt ex dictis constat, quomodo Deus custodierit hunc populum quasi pupillam oculi sui, constat ex illo Deuteronom. *Adduxit vos qua-* Deut. 29. n. 5. *draginta annis per desertum, non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt, &c.* Tunc addit idem Ruper. Si illud curare dignatus est, vt vestimenta non attererentur, neque calceamenta pedum illorum vetustate consumerentur, quanto magis illud curasse credendum est, vt nemo illorum immatura morte moreretur: alioqui quomodo stabit, quod idem in Cantic. dixit: *Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui.* Sic Rupertus custodiam Dei erga populum suum ostendit.

ANNOTAT. I.

Quantùm conducat prima, & ignobilia principia reminisci, vt Dei beneficia cognoscamus, & pro eis grati simus.

CVm insitum nobis sit, & veluti congenitum, non agnoscere peccata, ob quæ à Deo punimur: quod bene prosequitur Saluian. lib. 4. de prouident. longè à princ. vbi ait: Nego vllum esse, quantumuis magni criminis reum, qui se acquiescat debere torqueri. Hinc ergo cognosci potest quàm iniqui, & praui simus; alijs seuerissimi sumus, nobis indulgentissimi; alijs asperi, nobis remissi; in eodem crimine punimus alios, nos absoluimus: Intolerabilis prorsus, & contumaciæ, & præsumptionis, nec agnoscere volumus in nobis reatum, & audemus de aliis vsurpare iudicium? Idipsum scelus nobis probabile esse dicemus, quod in alijs seuerissime vindicamus. Vt constet apertiùs quam graue fuerit huius gentis delictum, dum Deum deseruit, & idola adorauit; dum à vero Deo, vnico, & infinito bono recessit, & ad dæmonia diuertit, & quàm iusta fuerit Dei punitio, & animaduersio, refert iam Diuina beneficia, quæ eò maiora esse noscuntur, non solum quia nulla penitus merita supponunt, sed quia summæ miseriæ occurrerunt. Etenim si pristini sui status, in quo misera, egena, & sanguine peccatorum suorum inuoluta, & ab impio dæmone conculcata, ea gens inuenta est, & tot beneficiis præuenta, recordaretur, & præ oculis haberet pristinam calamitatem & cumulata à Deo bona, nequaquam ab Optimo Domino, & præclarissimo Sponso deficeret, & se tot sceleribus inficeret: Sic enim facere consueuit Diuina Sapientia, quò magis nostram conuincat iniustitiam, vt patet ex illo loco Cant. *Sub arbore malo* Cant. 8 n. 5. *susci-*

suscitaui te: ibi corrupta est mater tua, ibi A *violata est genitrix tua.* Quo in loco sit, variæ sunt Doctorum sententiæ, apud quos non constat sponsæ ne, aut sponsi hæc sint verba. Accedit, quòd voces ipsæ Hebrææ valdè ambiguæ sunt, tamen sponsi verba esse ad spōsam bene ostendit Sanctius, quasi diceret: Quamuis, ô sponsa, charissima, & pulcherrima sis & prædiceris, eò quod spontanea sis, non est tamen quòd superbias & maniter efferaris, & glorieris; meminisse siquidem B debueras potiùs, qualis aliquando fueris, & vnde ad hanc dignitatem, & gradum ascenderis; nam in agro, & in syluis sub arbore mali nata es de more rusticarum fœminarū. Vel intelligenda est similitudinis nota, Hebræorum more, quasi diceret: Quemadmodum si mater statim à partu in obscœno sanguine te relinqueret, & à me esses excitata, & conseruata, deberes potiùs in me referre, quæ in te conspicis, quàm in me insurgere, C dum qualis fueris, non conspicis, & tibi arrogas quæ à me accepisti.

Ezech. 16 num. 5. Videturque nemo meliùs huius loci sententiam aperuisse, quàm Ezech. 16. vbi Hierusalem (quam ibi sponsam, & Reginam appellat, & in regnum profecisse dicit) alloquitur tanquam a teneam, scilicet Amorrhæo patre progenitam, Cethæa matre natam, exprobrat antiquas so. des, quòd humi relicta eodem quo a matre edita, loco, in obscœno D partus sanguine volutaretur, vnde excitata, mendata, & ad sponsalia prouecta. Sic hoc in loco etiam alloquitur sponsam tanquam Cethææ matris filiam, eodem loco relictam, vbi violata fuit, ac corrupta mater, id est, omnium penè consensu, vbi mater illam enixa est, in syluis videlicet, cùm commodiorem locum pro vilitate, & rusticitate sua non potuerit habere. Cui interpretationi nōnihil suffragari videtur trium Patrum commentarius, si cum Soto Maior. diligentiùs E expendatur. Mens itaque sponsi fuit, postquā eam à sodalibus, seu filiis Hierusalem commendatam aduertit, propriæ fragilitatis, & miseri initij commonefacere, ne superbè efferretur, & ab amore, & gratitudine Sponsi deficeret. Nam & Paulus, postquam multa

2. Cor. 12. n. 7. enarrauit, quæ ad laudem eius pertinebant, ita etiam congruēter adiungit: *Ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis, qui me colaphizet.* Quin & Saul postquam diuinitùs excitatus est ad Regni fastigium prioris vitæ, & humilitatis pastoritiæ eum commonefecit Diuinum Oraculum, ne aliquando superbire, aut maniter gloriari posset, sed potiùs modestiam conseruaret; *Nonne cùm paruulus esses in oculis tuis,* 1. Reg. 15 *caput in tribubus Israel factus es? vnxitq; te* n. 17. *Dominus in Regem, &c.* Imò & Dauid, qui ingenio erat mitissimus, & modestissimus, & de se cùm primis humiliter sentiebat, per Nathan Prophetam ei dicitur: *Ego te tuli de pascuis sequentem greges, vt esses Dux super* 2. Reg. 7 *populum meum Israel.* Hæc siquidem notitia num. 8. maximè conducit ad continendam in officio iustam animam, dum prioris suæ humilitatis, & vilitatis memor diuina beneficia cōtemplatur, vel ad coarguendam ingratam animam, quæ cùm nihil ex se habeat, quo iure possit gloriari, sed tota Deo subijci, in illum potiùs consurgit stulta, & ingrata. Dixit optimè Seneca, lib. 1. de tranquillitate vitæ, cap. 1. in fine: Puto multos ad sapientiam potuisse peruenire, nisi putassent se peruenisse; quis sibi verò dicere ausus est, &c. Quia igitur, & sibi quisque mentitur, necesse est, vt verum cuilibet inculcetur, maximè circa principia, quæ facilè è memoria excidunt, id proinde Moyses in præsenti facit, dum ignobilia initia gentis suæ proponit.

Puniturus olim Deus Hierosolymam ob- Ezech. 4 sidione à Babyloniis, & omnimoda euersiō- num. 1. ne, præcipit Ezech. cap. 4. vt laterem sumat, & describat in eo ciuitatem Hierusalem, & ordinet aduersus eam obsidionem, ædificet munitiones, comportet aggeres. Quod acutissimo sensu contemplatus Hieron. ait: Possumus & laterem in sugillationem accipere, quod in luto, & latere seruierit Pharaoni. Quorum verborum Hieronymi sensum esse existimo, quòd Deus per descriptionem superuenientium malorum in latere, voluit exprobrare impiæ, & peccatrici ciuitati obliuionem pristini status, à quo in tantam gloriam Dei beneficio fuit euecta: Scilicet, opera dura luti, & lateris, quibus opprimebatur in Ægypto, vnde redempta est in manu potenti, & brachio excelso, & vsque adeò exaltata, vt ipsummet

cælum petens, altissimum Deum despexerit. Huic igitur ciuitati sui initij penitus immemori obijcitur vilitas lateris, & luti, vnde primò incepit à Domino honorari, & exaltari, vt clariùs pateat illius ingratitudo, & malitia, quæ ausa est contra benemeritum Dominum nequissimè insurgere, cognitáque propria nequitia, & ad hanc cognoscendam considerata priùs propria vilitate, de peccato suo pænitentiam ageret, & in se per sui contemplationem reuersa, ad Dominum conuerteretur, quod bene prosequitur Nyssen. lib. de beatitudinib. post princip. vbi allecta similitudine medici, qui causas ægritudinis aufert, vt ingerat sanitatem, rem explicat in hunc modum: Vt medici periti causa morbi effectrice priùs exempta, ægritudinem faciliùs vincunt: Ita nos quoque vbi inflationem, & tumorem inaniter se iactantium, atque superbientium ratione represserimus, facilè commodam, & expeditum eius iter animi demissionis efficiemus. Vnde igitur aliquis potiùs fastus, atque superbiæ vanitatem demonstrauerit? Qua ratione alia, quã naturam ostenderit? Quænam ea sit? Nam si quisque ad se ipsum, & non ad ea, quæ circa seipsum sunt, respiciat, non video qua ratione is in eiusmodi vitium incidere possit. Quid igitur homo est? Vis ex Scriptorum monumentis proferam id, quod plus ponderis, & authoritatis in se contineat, ac plus æstimari debeat? At is, qui nostra ordinat, & inflatiùs, splendidiúsque de nobilitate humana loquitur, ex luto generatam naturam esse dicit; atque nobilitas, & splendor cognationem cum latere habet. Quod si continuam pariter, & eam, quæ in promptu, atque expedito, omnibúsque nota est, generationem proferre
Leui. 20 velis: remoue isthæc oro, ne loquaris de hac re, ne obmutescas, ne luscas, *ne reueles*, vt lex inquit, *dedecus patris, & matris tuæ*, ne sermone publices, atque diuulges ea, quæ obliuione, atque alto silentio tegenda sunt. Et non erubescis terrea statua, mox puluis futura, quæ in modum bullæ breui duraturum in te tumorem contines, te superbia repleri, fastu tumere? Vano spiritu, atque cogitatione mentem inflatam habere? An non respicis vtrumque vitæ

A humanæ terminum, vnde, & initium sumat, & in quid desinat? Ostendam tibi tanquam in speculo quis sis, & qualis sis. Non vidisti in loco publico sepeliendis hominibus destinato nostræ naturæ mysteria? Non vidisti ossium congeriem? &c. Hinc iam intelligetur, cur Deus præceperit Ezechieli, vt describeret in latere ciuitatem Hierosolymitanam; hoc enim vult Hieronym. in sugillationem factum fuisse, quandoquidem indurata illa vrbs, superbia, im-
B pietateque sua, & obliuione sui initij, minimè recordabatur vnde fuerat assumpta, erecta, & sublimata, & quod facilè in eundem puluerem resolui poterat, & reduci, ideò contra Deum insurrexerat, & plurimis, ac grauibus iniuriis affecerat, & offenderat, proindeque in imagine iniquitatis suæ depinguntur, & describuntur promerita supplicia, vt pænæ videatur respondere culpa, & humiliatio diuinitus facta per Babylonios
C elationi iniquæ, ac si & iustus agnosceretur Deus, & iniusti comprobarentur Iudæi, ac in meliùs reducerentur, propriis oculis intuentes imaginem suæ improbitatis. Nihil enim tam reducit, & resipiscere facit hominem, quàm mentis oculos in vilia principia conuertere.

Hoc enim sapientem constituit iustum, si oculos scilicet in capite habeat, sicut dixit Eccles. 2 nu. 14.
D Salomon. Significat enim caput idem, quod principium, eò quòd inde initium capiant sensus, sicut aduertit Marcus Varro, & Thesaurus linguæ Latinæ, & in sacris literis multa suppetunt loca apud Fernand. in suo thesauro, idque probat Titelman in Psalm. 39. Dum enim iustus sua primordia intuetur, & contemplatur, in officio, iustitia, & sanctitate, quæ vera sapientia est, continetur: Ideoque dicitur: *Oculi sapientis in*
E *capite eius.* Fecit hoc idem Salomon plenus scientia, ideoque se insipientem inuenit, vt Deo recognosceret, & quia cæteris præstabat, sapientiam. Dixit enim: *Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum.* Prou. 30 num. 2. Quod expendens Nazianz. Orat. 19. ant. med ait: Opto, vt mihi Salomonis illud contingat, vt nihil imbecillitate mea proprium de Deo cogitem, vel dicam, cùm eum dicit: *Omnium hominum sum stultissimus,*

ſimus, & prudentia hominis in me non eſt; non hoc ideò dicit, quòd inſipientiam ſuam cognoſcat; quo pacto enim hoc fieri poſſet, cùm ſapientiam præ cunctis rebus alijs à Deo petierit, illamque vnà cum ſpeculatione, nec non latitudine cordis ſit conſecutus; maris arena etiam numeroſiorem, & largiorem? Quomodo igitur vir tam ſapiens, & tale donum aſſecutus, ſeipſum ſtultiſſimum vocat hominum? Ideo ſempe, quod nequaquam prudentiam habeat propriam, B ſed diuina, & perfectiori ſit inſtructus. Sic ille demonſtrat quomodo iuſtus, & ſapiens vir omnia, quæcunque habet, non ſibi, ſed Deo referat, memor vilitatis ſuæ, proindeque oculos perpetuò in capite habeat. In quam ſententiam bene explicat Rupert. lib. 1. in Leuit. cap. 7. poſt med. præceptum illud de holocauſto auium: *Offerat eam ſacerdos ad altare, veſiculam verò gutturis, & plumas proijciet prope altare ad Orientalem plagam, in locum, in quo cineres effundi ſolent.* Sic verò habet Rupert. Veſicula gutturis, quo videlicet turtur, ſiue columba grana reperta recondit, capacitatem ſignificat memoriæ, qua bene vtens animus Scripturarum ſententias vtiliter congerit. Plumæ verò agilitatem mentis, qua ſublimia ſequi, altúmque dictorum ſenſuum comprehendere nouit. Sed hanc naturæ facultatem mens erudita quodammodo neſcit, dum in veritatis luce totum videt, totum, quod de Deo ſapit, non ſuarum virium, ſed ſuperni eſſe muneris. *Veſiculam* ergo, inquit, *gutturis, & plumas proijciet ad Orientalem plagam*, id eſt, prædictas memoriæ, vel ingenij ſui facultates in ſe contemnet, ſupernam confitendo gratiam. Locus, in quo holocauſtorum cineres effundi ſolent, iuſtam ſignificant hominis humilitatem, qui, ne de accepto munere, vel reuelationum magnitudine ſe extollat, meminerit, quia cinis eſt, & reuertetur in cinerem Vnde adhuc ſubditur *(Cõfringetq; aſcellas eius.)* Aſcellis namque pennatis auicula in altum tollitur, Aſcellas ergo confringet, id eſt, virtutem in infirmitate deprimet, dum, vt prædictum eſt, de munere ſe mens non extollit, quod tribuit Deus, ſicut de iſto Moyſe dictum eſt. Quia *Stetit in confractione in conſpectu eius. (Non ſecabit, nec ferro diuidet eam,*

Leuit. 1. nu. 16.

inquit.) Nec enim virtus accepta omnino neſciri debet, alioqui cuſtodiri non valet. Cõfringatur ergo, & non ſecetur, nec ferro diuidatur, id eſt, per humilitatem ignoretur, ſed per rationem optimè ſciatur, vt ſeruetur *(Et adolebit ſuper altare lignis, igne poſito, &c.)* Sic etiam exploratum habemus in Dauid, qui poſtquam ſe maximè cognouit, & dixit: *Et quæ domus mea, &c.* Tandem n. 27. addit: *Propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum.* Vbi eleganter Rupert. lib. 2. in lib. Reg. c. 32. in fin. ait, inuenire cor idem eſſe, ac ſe ipſum cognoſcere. Sic enim habet: Inuenit quippe cor ſuum, qui in principio huius orationis dixit: *Quis ego ſum?* Nam è contrà, qui ſe exiſtimat aliquid eſſe, cùm nihil ſit, profectò needum cor ſuum inuenit, ſed ipſe ſe ſeducit. Ergo cor ſuum inuenit, qui ſe nullũ eſſe merito proſpiciens, ſolam in dilectione ſua cognoſcit gratiam Dei, verè confidens, quod ſecundùm merita, non gloria, ſed pœna; non honore, ſed abiectione dignus ſit. Sic ille oſtendit, quomodo inuenire cor ſuum quemlibet, ſit ſe ipſum agnoſcere, & ex ſe nihil boni habere; proinde principium totius boni Deo referri debere, à quo habemus omne bonum, & omne donum perfectum.

2. Reg. 7 n. 18.

Sed illud obſeruandum adhuc reſtat, quod ille, qui ſeipſum cognoſcit, prudens aſſeritur: Nam inuenire cor, idem eſt, atque ſapiẽtiam iam amiſſam iterum reaſſumere, vel conſequi: Nam cor in ſacris literis pro ſapientia ponitur, & prudentia. Sic Hierem. *Peribit cor Regis, & cor Principum.* vbi Hieronym. de ſapientia, & prudentia interpretatur: Sic inſipiens dicitur non habere cor, Oſe 7. *Ephraim columba ſeducta non habens cor*, quod explicatur Hierem. 5. *Popule inſipiens, qui non habes cor.* Et Oſe. 4. 11. *Vinum, mulier, & ebrietas auferunt cor.* Quinimò, & ipſe Dauid. Pſal. 39 *Cor meum dereliquit me.* Pluraq; pro hac re videri poſſunt apud Fernand. in ſuo theſauro, verbo cor, 18 vbi in eodem ſenſu interpretatur dicta verba: *Inuenit ſeruus tuus cor ſuum*, vt idem ſit, ac mentem, & ſapiẽtiam reaſſumere: Si ergo inuenire cor idem eſt, ac ſeipſum cognoſcere, & ad mentem redire, ac ſapientiã percipere, ſanè qui ſapiens, & intelligens eſt,

Hierem. 4. nu. 9. Oſe. 7. nu. 11. Hiere. 5 nu. 11. Oſe. 4. n. 11. Pſal. 39. n. 13.

A betur eadem vox Hebræa, quam hoc loco, compunctionem vocat Paulus cum Græcis, & noster Vulgatus in Isaia, *spiritum soporis.* Chaldaic. verò *spiritum erroris.* Syrus, *spiritum stupiditatis*. Explicant autem Chrysostomus, Theodoretus, & Oecumenius, confixionem, & compunctionem, vt Paulus, & Isaias significare velint Iudæorum obstinationem, & immutabilitatem quandam in malo, & perfidia, cui ita immobiles inhæserunt, sicut qui in loco aliquo clauis confixi,
B & compuncti sunt. Vnde nec beneficiis allecti, nec prædicationibus vocati, nec internis motionibus inspirati Deo appropinquare voluerunt. Ansel. verò compunctionem aliter interpretatur, nimirum; quia habuerunt spiritum impellentem ad malum, sicut stimulum, qui compungens incitat ad cursum. Vnde non mirum, si velut equus recalcitrauit hic populus, & à Deo longè, lateque
C recessit. Toletus verò Latinum vocabulum compunctionis sic explicat per metaphoram quandam, nempe hominis compuncti & dolore aliquo pungente pressi, qui sensus mentis amittit, vt nec videat, nec audiat, nec rationis sit compos. Ita, inquit ille, Iudæi in spiritum insensibilitatis sunt traditi, quem sensum Cyprian. videtur prosequi serm. de Orat. Dominica, vbi ita ait: Iniustè sibi placentes, & transpunctæ mentis alienatione
D dementes, Dei præcepta contemnunt, medelam vulneris negligunt, agere pænitentiam nolunt; ante admissum facinus, improuidi: post commissum, obstinati. Quòd si hæc compunctio idem est, quòd transpunctio, tunc oculus clauo, aut cultro transpungitur, cùm effoditur, aut excæcatur. Et tunc auris cultro transpungitur, cùm auditus extinguitur, & homo fit surdus. Indicatur igitur trãspuncta mens Iudæorum clauo perfidiæ, &
E obstinationis, vt ea, quę Dei sunt, Christi, eiusque fidei, ac propriæ salutis, videre, & audire non possint, perinde ac si oculos, & aures mentis haberent transpũctas, & transfossas, omnisque audiendi, videndi, & intelligendi vis, ac sensus in eis esset extinctus, quod bene prosequitur Cyprian. lib. 1. epist. 3. dicens: Iudæi transpunctæ mentis alienatione dementes Dei præcepta contemnunt, medelam vulneris negligunt, agere pænitentiam nolunt, &c. Vel tandem potest hoc explicari alia adhuc metaphora. Nam sicut cacabus, aut vas cùm transpungitur, & pertunditur, nihil retinet aquæ, aut alterius liquoris. Et speculum cùm transpungitur, speciem rei visibilis non retinet, sed quasi pertusum sinit eam effluere: Ita Iudæorum aures, oculi, & mens transpuncta, & pertusa nihil retinent, sed sinunt effluere omnia bona, quæ ad illos perueniunt. Vnde oculos habentes non vident, & aures habentes nõ audiunt. Et hoc est, quod Diuus Cyprianus loco citato addit: Pertusa est illis mens, hebes animus, & sensus alienus à Deo, fide, pænitentia, &c. Quia igitur pertusa est illis mens, & transpunctus intellectus & animus, ad fideles Christi deuenit verus scripturarum intellectus, fides, gratia, & virtutes: *Non enim excidit verbum Dei*, sicut dixit Paul. *Non enim omnes, qui ex Israel sunt, ij sunt Israelitæ: neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen*, id est, non qui filij carnis, hi filij Dei: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. Vbi verbum, est diuina promissio: hanc autem obijciebant Iudæi factam Abrahæ, & semini eius. Vult igitur Paulus hanc Iudæorum cauillationem diluere, asserendo promissionem factam fuisse posteris Abrahæ, non carnalibus, sed spiritualibus. Nam benedictiones Abrahæ promissæ in duplici sunt differentia; quædam enim sunt carnales, datæ carnalibus Abrahæ filiis, putà Iudæis, de possidenda terra Chanaan, deque eius fertilitate, & copia prolis; aliæ spirituales, promissæ spiritualibus filiis, id est, fidelibus credentibus, & ipsi ad eas acciti sunt, Iudæis exclusis, sicut ibi prosequitur Paulus, & ibi eius interpretes ostendunt, vnde in eadem epist. cap. 2. ita concludit Paulus: *Non enim qui in manifesto, Iudæus est; neque quæ in manifesto, in carne, est circuncisio: sed qui in abscondito, Iudæus est: & circuncisio cordis in spiritu, non litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.* quo in loco Apostolus ostendit, quisnam sit verus Iudæus & filius Abrahæ spiritualis; alludit autem ad nomen Patriarchæ Iudæ (ab hoc enim vtpotè Patriarcha, omnes posteri dicti sunt Iudei, non à Iuda Machabæo, vt aliqui opinati sunt)

Rom. 9. num. 6.

sunt) Hebraicè autem *Iehudah* idem est, ac confitens, seu laudans scilicet Deum. Qui igitur verè confitetur, & laudat Deum, hic verè Iudæus est, non qui in manifesto est, id est, secundùm externā circumcisionem; sed qui corde circumcisus est. vbi etiam Paulus alludit ad verba scripturarum quæ spiritualem circumcisionem docet & præcipiūt, qualis est locus Deut. 10. *Circumcidite præputium cordis vestri.* & Deuter. 30. *Circumcidet Dominus cor tuum.* & Hierem. 4. *Circumcidimini Domino, & auferte mala cogitationum vestrarum.* & Leuit. 26. *Circumcisa mens eorū.* Quibus testimoniis cōuincitur Iudeus fateri esse circumcisionē cordis, & spiritualem, & hanc Deo commendari, reprobatis incircuncisis corde, etiāsi carne sint circuncisi. Vnde apud Deum Iudæus est, & circumcisus, qui hanc habet, etiāsi carnis careat circūcisione. Cōtrà verò incircumcisus reputabitur, qui cordis circumcisione priuatur, quāuis carne sit circumcisus. Quod eleganter aduertit idē Paulus in epist. ad Philip. vbi ait: *Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem.* & vt constaret loqui de circumcisione, statim additur: *Nos enim sumus circumcisi, qui spiritu seruimus Deo, & gloriamur in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habentes.* Vbi illud primò notandum, Apostolum vocare circumcisionem, concisionem tantùm: nam pretiosa illa olim circumcisio post aduentum Christi, carnis tantū concisio est. Ideoque Chrys. ser. 10. ad med. explicans dictum locum ait: Magnum quidem, & maiestatis plenū erat apud Iudæos circumcisio, quandoquidem & lex ei decedebat, & Sabbatum circumcisione vilius erat. Videte concisionem, cauete vobis à cōcisione: circumcisio illa, cōcisio est. Quapropter? Nihil enim aliud faciunt, quàm quòd carnem concidunt. Quando enim quod fit legitimū non est, nihil aliud, quā carnis sectio est. & concisio. Vel igitur ob hanc causam ita illam appellauit: vel quod Ecclesiam concidere ægrediebātur: nā & nos cōcisionis nomine vtimur in iis, qui temerè, & sine arte hoc faciunt. Nam si circumcisio quærēda est, inquit, apud nos eam inuenietis, qui spiritu Deo seruimus, id est, qui spiritualiter seruimus. Nunc verò & nomine iam illam priuat: negatque circumcisionem esse, nā ty-

Deut. 10 n. 16. Deut. 30 num. 6. Ierem. 4 num. 4. Leui. 26 n. 41. Philip. 3 num. 2.

A pus quidem, donec ventura est veritas, verè rei nomine vocatur, postquam vero aduenit veritas, non amplius. Simile quiddam euenit in adumbrata pictura; Descripsit quispiam Regem adumbrans. Lineamenta illa adumbrata, quamdiu pigmentorum flos, & color verus se in conspectu non dat, Regē vocamus. At vbi iste color accessit, obscuratur veritate typus, neque apparet. Tuncque dicimus, imò nunc est Rex, anteà non erat.

B Sic Chrys. ostendit veterem Iudæorum circumcisionē abolitā, nostramque veram esse, qui in eorum locum substituti sumus. Quod etiam prosequitur Cyrill. l. 4. in Ioan. c. 51. & Aug. lib. de spiritu, & litera c. 8. Quia igitur illi demeruerunt esse partem, & hæreditatem Dei, qui eos absque meritis elegerat sibi in peculium, propter eorū demerita, eos repulit, & fidelem populum proprio sanguine cōparatum, loco illius substituit, de quo meri-

C tò dicitur: *Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi. In auditu auris obediuit mihi.* quod Oseas etiam dicit; *Vocabo non plebem meam, & non dilectam, dilectā: & non misericordia consecutam, misericordiam consecuta.* Quem locū versans Tertull. 4. contra Marcion. cap. 1. ait: vbi Deus Christo dedit gentes hæreditatē, & possessionem terminos terræ, cœpit expungi, id est, adimpleri quod dictum est per Oseam: *Non populus meus, populus meus: & non misericordiam consecuta, misericordiam*

D *consecuta, &c.* Videndusque erit Cyprian. 1. contra Iudæos cap. 19. Hieron. epist. ad Hedib. q. 10 Cyrill. Alex. l. 5. in c. 65. Isaię. Et Irenæus l. 4. c. 37. qui dicta verba Oseę sic interpretantur. Videndus item erit Ribera ad dicta verba Oseæ n. 10. & Leo Castro ibidē, qui plures referunt. Videndus item Rupert. lib. 1 in Iosue ad illa verba: *Moyses seruus meus mortuus est, surge & transi Iordanem istum:* sic enim habet c. 6. ad med. Quis ho-

E die locum scire possit Moysis in manibus Iudæorum mortui? Ciuitas eorum facta est deserta, terrena Sion deserta facta est, illa quondā nobilis domus sanctificationis eorum. In omnes gentes dispersi sunt, in omnibus locis noti sunt, & nullus est locus eorū: nec est dicere, hic, vel ille Iudæorum est locus, vbi mortuum Moysen suum, mortuam literaturā celebrare debeant. Itaque mortuo

Ose. 1. num. 9. Iosu. 1. num. 2.

Moyse, surge tu Iosue, exurge Saluator, resurge salutare meũ, & transi Iordanem istũ, transi cunctas carnales cæremonias Iudæorum, cunctas purificationes Iudæorũ, cuncta Iudæorũ baptismata, baptismata calicũ vrceorũ, æramentorũ & lectorũ. Transi, inquã, & ipso trãsitu tuo diuisiones facies inter literam, & spiritũ. Tu & omnis populus tecum. Te enim primogenito mortuorũ resurgente à mortuis fit vt resurgat, & omnis populus tecũ; sitq; speranda vniuersalis resurrectio mortuorum, & te resurgente, transibit omnis populus tecum in terrã, quam ego dabo filiis Israel, terram viuẽtium, terram re vera fluẽtem lac, & mel (*Omnẽ locũ, quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis trada, sicut locutus sum Moysi.*) Hoc planè verum est, hoc in Saluatore nostro perspicuum est. Omnis locus, omne cor, vel omnis conscientia, quam calcauit vestigium pedis eius, quæ subiecit se pedibus eius, quæ suscepit vestigia eius, vel custodiuit, ipsius est, Saluatoris est, sempiternæ salutationis est. E contrario quos nõ calcauit vestigiũ pedis eius, qui nõ sint subiecti pedibus eius, non sunt eius, non ipsi traditi sunt, sed diabolo dati sunt, nõ populus acquisitionis, sed perditionis filij sunt. Videnda itẽ sunt, quæ habet idẽ Rupert. l. 2. in Num. c. 9. post med. vbi aduertit id, quod habetur Nu 20. *Tolle Aaron, & filium eius cũ*

Nu. 20. n. 25. *eo, & duces in montẽ Hor.* Hor lumẽ interpretatur: Aaron ergo in monte Hor moritur. Futurũ enim erat, vt manifestatione veritatis vmbraticũ Iudæorũ sacerdotium destrueretur. Sanus & valens ad montẽ proficiscitur pedibus suis. Sacerdotes nãque Iudæorũ, dũ se valere, & iustos esse arbitrantur, in peccato suo moriũtur. Vnde grauiter illos in Psalmo denotari animaduersum est, dicente ex persona Christi Ps. *Irruerunt in me fortes*, videlicet tanquã phrenætici, dũ medicum percutiunt, sanos se esse putantes. Spoliatur vestibus suis, vt moriatur: Templum namque illorum, & omne sanctuarium destructum est, ne Iudæi de vitali virtute sacerdotij sui, saltẽ falsò glorientur, &c. Quia verò Iudæi Cainum imitati sunt, sicut superiùs diximus, simili puniti sunt supplicio. Vagi enim, & profugi super terrã incedũt: quod bene prosequitur August. ad illa verba Ps. *Deus osten-*

Ps. 58. num. 1.

Gen. 4. n. 12.

Psal. 58 nu. 12.

A *dit mihi super inimicos meos: ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua, & depone eos protector meus Domine.* Disperge, inquit August. eos, & depone à dignitate, & imperio. Per omnes gẽtes dispersi sunt Iudæi, testes iniquitatis suæ, & veritatis nostræ. Ipsi habent codices, de quibus prophetatus est Christus, & nos tenemus Christũ; & epist. 59. ad Paulin. Disperge, inquit, eos in virtute tua, vt Christi,

B cuius fuerunt negatores, persecutores, interfectores, vbiq; sint testes per ipsã legẽ quã non obliuiscuntur, in qua ille prophetatus est, quẽ non sequuntur, &c. & serm. 3 de Epiphan. Propter hoc, inquit, gens Iudæorũ Regno pulsa est, & dispersa per terras, vt eius fidei, cuius sunt inimici, vbique testes fieri cogerentur. & l. 18. de ciuit. c. 46. ait. Vbique Iudæi non desunt, & per scripturas

C suas testimonio nobis sunt, prophetias nos non finxisse de Christo. Similia sunt quę habet Orat. contra Iudæos, & Paganos, & l. 13. contra Faustum c. 10. Illudque non omittẽdum, quod idem Aug ait; Iudæi sacris libris non erudiuntur, sed onerantur: Imò sicut aduertit Greg 3 moral. c. 21. Quemadmodum Vrias obsignatas literas mortis suæ ferebat: sic Iudæi obsignatos ferunt mortis suæ codices. Et Gregor. in 2. c. Iob 3. lib. moral. c. 21. Vrias, inquit, mittitur ad Ioab cũ episto-

D lis, ex quibus occidi debeat; quia idem ipse Iudaicus populus legem portat, quã conuincente moriatur, &c. Videndus item in hanc sententiam Rupert. l. 1. in Deut. cap. 14. cùm explicat illa verba Deut. 22. *Si ambulans per viam, in arbore, vel in terra nidum auis inueneris, & matrẽ pullis, vel ouis desuper incubãtem: non tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, captos tenens filios.* Nidus auis in arbore, Deu. 22. num. 6.

E populus fuit Israel sub prædicto quidẽ mũdi principe, sed in legis altitudine; natura quidem filius iræ, sicut & cæteri, sed in alta fide Abrahæ. Nidus auis in terra fuit vniuersa gentilitas, sub pennis diaboli malè fota, & in omni terrena cupiditate, Dei quoq; ignorantiam habens, omnino depressa. Porrò filius Dei per viam ambulans vtrobique nidum inuenit, quia præsentis vitæ mutabilitatem ingressus, vtranque partem gratia sua respexit, absque distinctione Iudæi & Græci.

Non,

Non, inquit, tenebis eam cum filiis, sed abire patieris, captos tenens filios. Matrem adulteri-nam, quæ (vt supra dictum est) fouit, quæ nô peperit, non tenebis. Nec enim gratia liberatoris diabolum requisiuit, sed tantum filios sibi gratia regenerandos requisiuit. Idcircò capti tenentur filij, vt saluentur, idcircò mater talis abire permittitur, vt in nouissimo suo perdatur. Et cap. 15. sic ait: Non tenebis, sed abire patieris. Ad quid? Vt bene sit tibi, & longo viuas tẽpore. Dicamus aliud, quod præsentem locum queat illustrare. Dicitur

Psal. 58 nu. 11. enim Ps. 58. *Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei.* Sed quid? *Disperge illos in virtute tua.* Ecce hodie videmus matrem solam auolasse sine filiis, & scimus vbi sit, quia toto orbe dispersa est Synagoga inimica Christi, solam habens literam legis, & hoc ipsum Christo proficit, vt longo viuat tempore, id est, vt nunquam eius obliuiscatur populi. Et l. 2. in Leuit. c. 11. in princip. ad illa verba Le-

Leu. 11. nu. 10. uit. *Quidquid pennulas, & squamas non habet, eorum, quæ in aquis mouentur, abominabile vobis, &c.* Quasi natatilia, inquit, immunda, maximè Iudæi sunt, qui natant in fluentis Scripturarum, sed pennulas non habent, dum solam sequuntur occidentem literam & ad viuificãtem spiritum non subsiliũt, &c.

Non extinxit itaque Deus Iudæos, sed reliquit in testimonium fidei nostræ, & repulit à parte, & hæreditate sua nosque in locum illorum suffecit, quod dixit Isaias ex

Isai. 9. nu. 10. mente Gregor. *Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus.* quod Gregorius sic explicat hom. 21. in Ezech. ante med. Cùm Propheta Iudæos à fide perire cognosceret, & sanctos Apostolos surgere prævideret, per quos multi sunt ex gentibus in fidei, & vitæ fortitudine solidati, in magna consolatione locutus est, dicens: *Lapides ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus.* Videns quippe in sancta Ecclesia Apostolos, Martyres, atque Doctores surgere de lapidum casu; id est, de Iudæorum perditione, minùs doluit, quia Omnipotentis Dei ædificium, id est, sanctam Ecclesiam, de quadris lapidibus ædificari conspexit, &c. Erant quippe Iudæi lapides rudes, inæquales, distorti, ac ideò in ædificio Synagogæ malè sibi inuicem cohæ-

A rendo, ruinosam efficiebant maceriam. quæ passim dissipatur, nullum ferre valens aut pondus, aut incursum tribulationum. Quare Deus Iudæis abiectis, tanquam inutilibus ædificio lapidibus, quadratos parauit lapides, id est, fideles ex gentibus, ad omnes laborum impetus immobiles, quibus Ecclesiam constabiliuit suam, vt portæ inferi aduersus eam præualere nequeant. Quòd si Deus dilexit plebem illam adeò, vt multò antè prouiderit incolendam terram, sicut vi-

B dimus, multò maiori nos prosecutus est amore, vt videre est in illa imagine ostensa Ezechieli super thronum, quæ Christum Mediatorem indicabat, cuius species erat, quasi electri, eò quòd ex auro, argentoque coalescit, quia in Redemptore humanitas, & Diuinitas coniunctæ, & contemperatæ sunt. *A lumbis sursum ignis intrinsecus, à lumbis deorsum ignis extrinsecus;* quia scilicet ante Incar- Ezec. 1. nu. 27.

C nationem solùm intra Iudæam ardor amoris eius latuit; post Incarnationem verò gentibus omnibus claritas Spiritus sancti effulsit: *Et velut aspectus arcus cùm fuerit in nube in die pluuiæ*, quod expendens Rupertus lib. 1. in Ezech. c. 16. in fin. ait: *Vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu, simulque velut aspectum arcus.* Quid est hoc, nisi quia ante carnis assumptionem, quæ per lumbos rectè exprimitur, Deus generi humano ira-

D tus, tantummodo ignis consumẽs erat: postquam autem carnem assumpsit, iam non solummodo ignis, sed & inclinatio nobis est propitiationis. Arcus quippe in die pluuiæ signũ est fœderis, & pacis, sicut ipse Deus Noe promisit. Igitur à lumbis eius vsque deorsum, simul species ignis, & aspectus arcus, quod est signum propitiationis, qui postquã homo factus est, sic ignẽ iustitiæ, vel iudicij sui placida miserationis aura contemperauit,

E vt neminẽ ignis ille iudicaturus sit, qui nunc interim per fidem ad misericordiã eius confugere voluerit. Hic talis aspectus tam temperatus splendoris per gyrum, omnibus nimirum paratus, qui in circuitu eius sunt, qui in ipsum credunt, qui ad ipsum respiciunt Hæc visio similitudinis gloriæ Domini, id est, dignam, & congruã præferens similitudinem eius, quæ nunc, est gloriæ Domini, gloriæ Filij Dei; eius quidem Filij

TEXTVS.

Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis: circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui. Num. 10.

EXPOSITIO LITERALIS.

QVia fortassis quis existimare posset ideò illum populum electum & præ omnibus dilectum à Deo, quia id rectè factis suis promeruerat, ostendit id totum à Diuina misericordia, & liberalitate promanasse, nullis præuisis meritis in ea gente, vtpotè, qui eam inuenit miseram, & indigentem, & minimè ex se inducentem, & prouocantem Deum, vt eam diligeret. Vt gratis igitur eam dilexisse ostendat, vbi, & quomodo diligere inceperit, meminit in præsenti, quod etiam possumus illustrare ex Hierem. vbi Diuinum Oraculum ait: *Recordatus sum tui, miserans*
Hier. 2. n. 1. *adolescentiam tuam, quando secuta es me in deserto, in terra, quæ non seminatur.* Vbi Hieronym. ait: Totum hoc non ad meritum eius refert, sed ad suam misericordiam, per quam, & charitatem consecuta es, &c. Indicaturque singularis illa prouidentia, inquit Sanctius, qua Deus in terra inuia, neque hominum antè propter horrorem impressa vestigiis, ducem se præbuit, præluxitque per noctem columna ignis. Interdiu verò obtenta nube, quæ & monstraret viam, & ab æstu tegeret. Illud enim valet, *secuta es*, me scilicet, præeuntem. Inuenit itaque eos, cùm quæsierit, & ad illos venerit per viam misericordiæ, qua ad nos venit, & visitat per viscera Bonitatis suæ; quod ostendit Hierem.
Hier. 31 n. 2. quando ait: *Inuenit gratiam in deserto populus, qui remanserat à gladio. Vadet ad requiem suam Israel.* Vbi R. Dauid, & cæteri Hebræi

A locum intelligunt de gratia, & charitate, qua Deus dilexit populum illum absque vllo debito, postquam eum de gladio maligno Ægyptiorum eripuit, manentibus Ægyptiis apud marinas aquas repressis. Vnde & addit: *Vadet ad requiem suam Israel*, id est, terram promissionis, quæ sæpè ita appellatur, quia in ea requiem à laboribus tum itineris, tum captiuitatis consecuturi erant Israelitæ. Idque veluti confessi Israelitæ, aiunt:
B *Longè Dominus apparuit mihi: iam ab* Isai. 65
hinc multis annis Dominus nobis apparuit. n. 1.
Quòd debemus explicare ex illo loco Isaiæ Rom.
65. quem Paulus explicat: *Inuentus sum à* 10. n.
non quærentibus me, palam apparui iis, qui me 30.
non interrogabant. sicut igitur apparuit gentibus, de quibus eo in loco est sermo, absque vllo ipsorum merito, sic etiam & fatetur Iudæa, cùm ait; *Longè Dominus apparuit mihi.* Et iterum illi respondens Deus; est enim ibi
C dialogus iuxta omnes tam Hebræos, quam nostros: *In charitate perpetua dilexi te, ideò attraxi te miserans*; quasi diceret: Idcircò protraxi diu erga te misericordiam, propterea longa erga te patientia, & misericordia vsus sum, vt exponit R. Dauid: quia in charitate perpetua Hebr. *seculi*, id est, antiqua, dilexi te. Æquum enim erat, vt qui sine meritis te dilexeram, te itidem diligens tua dis-
D simularem demerita; quandoquidem *charitas operit multitudinem peccatorum.* Vel, vt exponit Mald. propterea dilexi te (id est circũduxi, & docui & custodiui quasi pupillã oculi sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos) & inuitaui misericordia, id est, multis meis beneficijs deduxi; *hi enim sunt funes*, siue

 fu-

rarius. Quid enim erat aliud punitio inimicorum, quam vestrum beneficium? Alioqui autem vos quoque afficiebat beneficio, & perinde fuit, vt si quispiam dicit quidem se nosse literas, sparsim autem interrogatus, non inuenit, verberatur. Ita illi quoque dicebant se nosse Dei potentiam; si sparsim autem ab eis exigeretur ipsa cognitio, ne præbebant quidem, & ideò verberabantur. Vidisti aquā debes recordare aquæ, quæ fuit in Ægypto. Nam qui ex aqua fecit sanguinem, potest ipse quoque hoc facere. Sicut nos quoque sæpè dicimus pueris: cùm videris in libro elementum, recordare quod id habebas in tabella. Vidisti famem? Recordare, quod is ipse erat, qui germina perdidit. Vidisti bella? Recordare diluuij. Vidisti quod sint magni, qui terram habitant? Sed non maiores Ægyptiis. Qui ex eorum medio te exemit, non multò magis te, cum sis extrà, seruauerit? Sed non norant se de sparsis interrogari elementis: propterea verberabantur. Comederunt, & biberunt, & recalcitrarunt Oportebat in mana non quærere alimentum, cùm quod ex eo ortum est malum, didicissent. Et idem faciebant quod puer ingenuus missus ad ludum literarium, qui quærit degere cum seruis, & eis ministrare, ita isti quærentes Ægyptum: Et idem: Quod qui necessario accepto, & homini libero conueniente alimento; & sedens in mensa patris velit frui fœtida, & tumultu, ac perturbatione plena seruorum mensa. Et dicebant Moysi: *Certè Domine: Omnia, quæcumque dixeris, faciemus, & audiemus.* Et quod fit in vanum deploratis, patre eos volente interimere, magister assiduè deprecatur, id tunc quoque factum est. Cur hæc à nobis dicta sunt? Quod à pueris nihil differimus. Vis audire quod eorum quoque dogmata sunt puerorum? *Oculum*, inquit, *pro oculo, & dentem pro dente.* Nihil enim ita ad vltionem excitatur atque pueri animus. Nam quoniam rationis egestas est is animi motus, ac perturbatio. Magna autem egestas rationis, & considerationis magna defectio est in illa ætate, meritò ab iræ tyrannide opprimitur puer, & tanta tyrannide, vt sæpe cùm ad terram se alliserint, & surrexerint, aut irascentes genu pulsent, aut scabellum euertant,

Exod. 31.

Deut. 19 n. 21.

A & ita dolorem sedent, & iram extinguant. Tale quid etiam Deus fecit, oculum pro oculo dans excidendum, & dentem pro dente, & Ægyptios perimens, & Amalechitas, qui ipsos molestia afficerent, & talia eis promittit, vt si quis dicat; Pater, ille me percussit. Deinde dicat Pater: Ille est homo malus, & eum habeamus odio. Ita enim Deus: Eis, qui tibi sunt inimici, ero inimicus, inquit & eos, qui te oderunt, odero. Et rursus B quando precabatur Balaam, pueriles erat, quæ ipsis facta est sui demissio. Sicut enim in pueris, quando timore affecti sunt alicuius ex iis, quę non sunt terribilia, vtpote laruæ, vel alicuius rei eiusmodi, repente metuunt, ne metus in eis maneat, in manus illorum adducimus, & eas, quid sint, indicare facimus. Ita etiam fecit Deus. Quoniam vates erat terribilis, eius timorem conuertit in audaciam: & quomodo infantes, qui abla-C ctantur, omnia habent in paruis calathis: Ita illis quoque dabat omnia, & multas delicias. Sed sicut infans requirit mammam, ita isti quoque Ægyptum, & quæ illic erant carnes. Quamobrem non aberrauerit, qui Moysen, & doctorem, & altorem, & pædagogum appellauerit, & eius magnam dixerit esse sapientiam. Non sunt enim paria viris iam philosophis præesse, & pueris imperare, ratione minùs præditis. Et si alium D quoque vultis audire. Sicut nutrix dicit infanti: Quando es egressurus, vestes tuas collige, & compone, & quandiu considerabis. Ita etiam faciebat Moyses Omnes animi motus, & perturbationes tyrannidem exercent in pueris Nondum enim habent aurigam. In iis gloria, cupiditas, rationis egestas, inuidia, tanquam in pueris dominatum obtinebant Conspuebant Moysen, verberabant: & sicut puer accipit lapidem, & omnes E clamamus; ô ne feceris: ita illi quoque lapides capiebant aduersus patrem: Ille verò fugiebat. Et quomodo si ornamentum aliquod habeat pater, ab eo petit puer vt qui sit ornamenti cupidus. Ita etiam fecerunt Dathan, & Abiron, insurgentes aduersus Sacerdotium Erant autem omnium maximè inuidi, pusilli, & abiecti animi, & imperfecti in omnibus. Quandoquidem igitur puer erat Israel, ne præceps rueret, & in nihilum abiret

Nū. 23.

Nū. 16. n. 1.

hoc stare, cum multò antè videatur Deus inuenisse plebem suam, in Abraham quidem & in cæteris Prophetis? Deinde etiam & in Ægypto inuenit, cùm ipsemet fatetur se vidisse afflictionem populi sui in Ægypto, audiuisse clamorem, & scientem dolorem eius descendisse; vt liberaret eum de manibus Ægyptiorum, & educeret de terra illa in terram bonam, & spatiosam Exod. 3. Qui igitur fieri potest, vt in deserto dicatur à Deo inuentus hic populus? Sanè in diuinis literis moris est, vt aliqua res dicatur facta, impleta, aut contigisse, non tantùm cùm incipit aut cū fit, sed etiam cum incrementū, perfectionem, aut manifestationem accipit, sortitur, & habet. vt Ioan. 2. *Hoc fecit initium signorum Iesus, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius*, id est, perfectè crediderunt, signáque huius credulitatis præbuerunt, exteriùs affirmando quod interiùs iamdiu credebant, vel ampliùs roborati sunt in eadem fide. Eodem modo Iacob dicit Scripturam illam Gen. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam*, impletam fuisse tunc, cùm Abraham filium suum sacrificauit. Cùm perspicuum sit Moysen loqui de re præterita, deque fide, qua antequam filium suum generasset, crediderat; quomodo D. etiam Paulus exponit Rom. 4. Sic etiam Matt. c. 2. n. 17. & 18. dicit in cæde infantium impletum esse, quod in captiuitate factum erat Hiere. 31. sed in infantium nece perfectum de lachrymis. Ad hunc igitur modum in præsenti dicendum est: proptereà populum Hebræorum dici inuentum in deserto, non quòd primò à Deo inuentus sit, sed quod eum singularibus beneficiis prosecutus fuerit, deducendo per columnam ignis, & nubis alendo manna, potando miraculosa aqua, & tabernaculum eligendo, & fabricando, vt inter eos habitaret, & legem insuper condendo, quam pactum vocare solet, vt Hierem. 31. & alibi, quo in loco etiam si eos in populum suum agnouerit, & in primogenitum singularem, velutí de nouo contractam amicitiam indicat. Vnde Hieron. ad citatum locum Prophetæ ait: Quia eductus est Israel de terra Ægypti, tanta Dei in illo populo familiaritas fuit, vt manum eorum apprehendisse dicatur, & dedisse pa-

Exod. 3. n. 7.
Ioan. 2. n. 1.
Iacob. 2 n. 23.
Gen. 15 n. 6.
Rom. 4. n. 3.
Matt. 2 n. 17. & 18.
Hier. 31 n. 15.
Hier. 31 n. 31.

A ctum, quod illi fecerunt irritum; & proptereà Dominus neglexit eos. Hac igitur ratione dicitur eos inuenisse, quia fœdus cum illis pepigit, & nouum contraxit pactum, ne demceps perderet, quos sic inuenit. Vnde verba illa Hieremiæ superiùs citata: *Recordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, quando secuta es me in deserto*, sic legit Chald. (à quo faciunt Theodor. Catens. Lyran. Richel.) *Re-*
B *cordatus sum vobis, beneficiorum dierum antiquarum*. Hebr. *Recordatus sum tui, bonitatis, seu misericordiæ adolescentiæ tuæ, charitatis desponsationis tuæ*. Septuaginta: *Misericordiæ adolescentiæ tuæ; & dilectionis perfectionis tuæ*; vbi perfectio idem est ac desponsatio; nam tunc dicitur fœmina perfecta, quando iam apta est, & matura, vt nubat viro; sicut & vir dicitur perfectus, quando in eo statu est, vt
C ex fœmina filios suscipere valeat. Locum verò pro præsenti instituto, bene explicat Castr. in hunc modum: Memoria recolo misericordiam, qua tibi tanta contuli beneficia in adolescentia tua, quando te eduxi de terra Ægypti, cum te mihi in sponsam accepi; quando me ducentem sequebaris per desertum, &c. Sic igitur dicitur inuenisse plebem Israeliticam, quam præuenit amore, & sibi copulauit desponsatione absque vllis meri-
D tis præmissis.

Hier. 2. n. 2.

Ex quibus iam constat non bene Caiet. hoc in loco vulgatam nostram editionem carpere, vt & alibi facit, dicendo vocem Hebræam ancipitem esse ad inuenire, vel sufficere, & quia minùs quadrat historiæ inuentio populi Israel in deserto (quoniam Deus non inuenit eum in deserto, sed duxit eum in desertum, vt clarè scribitur Exod. 13.) ideo alteram significationem esse eligendam
E Vnde vertit in futuro, *sufficiet ei in terra deserta*. Et alij etiam ex Hebr. teste Pined. Iob 29. vers. 2. n. 4. *sufficit ei*. Cæterum iam ostendimus bene habere nostram vulgatam, & rectè in præsenti verbum inueniendi adaptari. Et sanè verbum Hebr. *imzachu*, *inuenit*, significat, proindeque bene noster interpres vertit, imo, & ita habent Aquila, & Theodotion. At Caiet. fortè minima varietate legit, *iamziehu*, quod significat *suppeditare*, *vel sufficere alicui*. Vnde 70. in veteri

 transla-

translatione habent, *sufficientem eum sibi fecit in terra deserta*, vel vt in Græco est, *sufficientia præbuit*. Et 70. Interpr. *necessaria tribuit ei in deserto*. Et Chald. interpres suffragatur dictis, cùm sic verterit: *Suppeditauit illi res necessarias in terra deserta*. Respexerunt enim locum omnibus rebus ad victum necessariis destitutum, & numerum propemodum infinitum, qui ibidem alendi erant: quod quidem admiratus etiam Moyses dixit:

Num. 11 n. 21. *Sexcenta millia peditum huius populi sunt, & tu dicis: Dabo ei esum carnium mense integro? Nunquid ouiū, & boum multitudo cædetur, vt possit sufficere ad cibum, vel omnes pisces maris in vnum congregabuntur, vt eos satient?* Singulare autem hoc beneficium exprobrat Deus.

Hier. 2. n. 5. huic genti, cùm ait: *Quid inuenerunt Patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt se à me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani facti sunt, & non dixerunt; Vbi est Dominus qui ascendere nos fecit de terra Ægypti, qui traduxit nos per desertum per terram inhabitabilem, & inuiam, per terram sitis, & imaginem mortis, per terram, in qua non ambulauit vir, neque habitauit homo? & induxit vos in terram Carmeli, vt comederetis fructum eius, & optima illius, & ingressi contaminastis terram meam, & hæreditatem meam posuistis in abominationem.*

Circumduxit eum, id est, circuitu duxit, quia Israelitæ non ambulauerunt recto itinere in terram promissionis, sed per magnos D tercæ circuitus. Nam Deut. 2. *Circuiuimus montem Seir longo tempore, &c.* Et Exod. 13.

Deut. 2. n. 1. Exo. 13. n. 17. *Non eos duxit Dominus per viam terræ Philistijm, quæ vicina est: reputans ne fortè pœniteret eum, si vidisset aduersum se bella consurgere, & reuerteretur in Ægyptū sed circumduxit per viā deserti, &c.* Et Ios. 5. *Omnis populus, qui egressus est de Ægypto, vniuersi bellatores viri mortui sunt in deserto per longissimos viæ circuitus qui omnes circuncisi erant. Populus autem, qui E natus est in deserto per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis incircuncisus fuit.*

Iosue 5. n. 4.

Hebr. habetur; *Nam filij Israel quadraginta annos oberrarunt in deserto*. Pagn. *Circuire fecit eum, & docuit legem, scilicet, & præcepta viuendi.* Verbum enim docendi ad legē populo à Deo datā referunt ferè omnes. Abul. explicat: *Docuit legem in monte Synai*. Deinde per Moysen dando multa præcepta, quæ A continentur in quatuor libris pertinentia ad moralem instructionem, vel docuit, scilicet affligendo pluribus angustijs, quia *vexatio dat intellectum*, & in moralibus magis docēt facta, quam verba. Et sicut dicitur Deut. 8. *Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, quæ in tuo animo versabantur. Etenim vt recogites in corde tuo quia sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus* B *erudiuit te.* Et facit in hanc sententiam Pagn. *Intelligere fecit eum*; vbi Oleast. hunc etiam sensū probat. Alij explicant illud *circūduxit*, vt idem sit, ac circundare. Sicut dictum est Ps. 31. *Sperantem autem in Domino misericordia circundabit*, id est, multa illum misericordia excipiet: Vbi Agellius putat 70. vsos hoc verbo circumdandi, pro eo, quod est circumdocere, de quo nobis in præsenti. (Est C enim vtrobique idem verbum Græcum.) Explicátque in hunc modum: Misericordia tanquam pia dux leuiter flectet monitis obsequentem, ac ne quis nouum, & insolitum putet, sic verterunt ijdem 70. in Cant. Moysi, *circundedit eum*; sic etiam Exod. 13. *Circumdedit: Circumduxit Deus populum in desertū*. Misericordia enim populum benigno ductu circumduxit, ac flectit. Secundò explicat idē Agell. Hic circumdedit eum, nubis nimirum vmbraculo vndique texit, aut sibi circumposuit illum, cùm posito Dei iussu tabernaculo, vndique populus castra locaret. Græcus verò Author, quē tacito nomine refert, explicat: *Circundedit eum per potentiā, & docuit eos per patientiā*. Circuiuit, inquit Oleast. custodiendo, & vigilando circa illos, & docendo, veluti Pater filios; sed planior, & verior sensus est, quod deduxit eos per varios deserti tractus, anfractus, & circuitus, & docuit per legem, & præcepta per Moysen, & alios adiutores ipsius in regimine populi, & per inspirationes Angelicas, sicut aduertit hic Dionysius, per prospera quoque, & aduersa, & per supernaturales effectus, & miracula. Hæc enim omnia maximè conducunt ad disciplinam, & eruditionem perfectam hominis in moralibus, & supernaturalibus. Rupertus verò ait: Docuit non solùm multis bo-

Deut. 8. n. 1.

Ps. 31. n. 11.

bonorum, & malorum experimentis, verùm etiam doctrina conscriptæ legis: quod nos posteà latiùs expendemus.

Et custodiuit quasi pupillam oculi sui. Non potuit ampliùs Dei amor, cura, & protectio erga eum populum commendari, quàm petita similitudine rei charissimæ, tenerrimæ, & pretiosissimæ, cui totus homo inuigilat, & vel à leuissimo tactu seruat, & à minutissima atomo custodit. Tenerior quippe erat, ait Ruper. populus hic quam pupilla oculi, ita vt euiter offensus animus, sæpè in Ægyptum reuerti voluerit. Pro maiori autem intelligentia custodiæ huius aduertendum est id, quod Basilius homil. vlt. in examer. longa oratione prosequitur, de munimentis, quibus oculorum pupillam natura instruxit. Quot, inquit ille, muniunt oculum custodię? Est i. li interior tunica, nec abit ab ea contemtus; non enim vna crassiuscula esse potuit; alioquin crassa si esset, obuelaret oculum. Vna igitur est oculo tunica, & ea perlucida est, & altera gracilis, tertia quidem chrystallo similis; quarta verò corneam speciem refert. Iam verò palpebra oculus protegitur, vt illi quædam sit protectio tutelaris, velamen, & integumentum, & quasi oculi domicilium, atque propugnaculum. Manus, inquies, potuisset obtegere oculum? Atqui potiùs affectio quæpiam anteuerteret oculi aciem obtundere, quàm eò pertingeret manus; nunc verò illi adiacet palpebra supernè impendens, quæ simul vt noxium aliquid sensit mox obpandit velamen. Pilorum assiculæ sunt interpositæ. Quid ita? vt inter se conserarentur iustius, & applicentur exactius palpebræ; quasi enim quædam ligamenta sunt pili palpebrarum inter se implexi, & inserti. Supercilium item, quod supernè prætexitur, prominet, & oculis est ipsis propugnaculum peculiare, & pænè domesticum, vt aciem visiuæ potentiæ rectè intendat, & moderetur: quæ dicti istius est euidens probatio. Si quid vnquam collibuerit contemplari longius à te disparatum, manum superne obtendis in concauum contractam superciliis. Id cur ita fit? Nimirum vt ne directio oculi in sublime spectantis, nullo suo fructu, sparsim se effundat, quinimò vt manu prætenta dirigatur, & rectè impellatur in rem sibi obiectam. Ergo

A supercilia ideò prominent, vt aciem dirigant pupillarum. Eadem quidem opera sudorem ex immodico labore contractum, non quidem sinunt influere oculis; nec illis proinde esse impedimento. Quis vnquam vinitor pulchrè adeò, & omni ex parte possit suam colere vineam, aut supercilioso colle eam circundare, vt à quoquo haud facilè queat inuadi, & neque lædi vlla incursione torrentium è finitimis locis alluentium? Perinde

B atque Dominus sepimento superciliorum, & quasi propugnaculo præmuniuit oculos, vt sudor ipse per suos distilletur, & fluat elices, per quos deriuandum iam olim statuerat Opifex, ad partes nimirum, quæ minùs vtiles sunt, quàm oculi. Similia prorsus sunt, quæ post Theodoret. habet Euthym. in Psal. 16. ad illa verba: *Custodi me vt pupillam oculi.* Qui locus simillimus est huic:

C sicut enim ibi statim additur: *Sub vmbra alarum tuarum protege me à facie impiorum, qui me afflixerunt*; sic etiam hic subditur: *Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.* Videnda item sunt, quæ habet Ambr. l. 6. examer. c. 9. vbi post descriptam munitionem pupillæ ait: Vnde tutum auxilium postulans Propheta ait: *Custodi me Domine, vt pupillam oculi*, vt prote-

D ctionis Diuinæ fieret ei tam sollicita & tuta custodia, quàm pupillam oculi tutissimo quodam naturæ vallo munire dignatus est, &c. Significat igitur hic loquendi modus accuratam, & studiosam custodiam à maxima dilectione prouenientem; quem enim diligimus maximè, diligere vt oculos dicimus: & qui nobis charus est, oculitus, & oculissimus vocatur, & veteres olim per oculos iurabant. Sic igitur custodiebat suos Israe-

E litas Deus, sicut homo charissimos sibi oculos custodit, & obseruat. Vnde Zachar. ait: *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei*, aut vt alij legunt, *sui*, lædit me ipsum, vel se ipsum. De quo modo loquendi Saluiā. l. 8. de prouident post med. ait: Præ amore suorum ita voluit obseruandos, vt sacrilegij genus sit, Dei odisse cultores: sicut enim si seruos nostros quispiam cædat, in nostram cedit iniuriam; & si à quopiam filius verberetur alienus: in supplicio filij pietas Zach. 2. n. 8.

paterna torquetur: ita & cùm seruus Dei à quocunque læditur, Maiestas diuina violatur, dicente idipsum ad Apostolos suos Domino: *Qui vos recipit, me recipit, & qui vos spernit, me spernit.* Benignissimus, ac piissimus Dominus communem sibi cum seruis suis, & honorem simul, & contumeliam facit: ne quis cùm læderet Dei seruum, hominem tantum à se lædi arbitraretur, cùm absque dubio iniurijs seruorum Dominicorum Dei admisceatur iniuria, testante id Deo affectu indulgentissimo in hunc modum: *Qui vos tangit, quasi qui tangit pupillam oculi mei.* Ad exprimendam teneritudinem pietatis suæ, tenerrimam partem humani corporis nominauit, vt apertè intelligeremus, eum tam parua Sanctorum suorum contumelia lædi, quàm parui verberis tactu humani visus acies læderetur. Sic ille dilectionem Dei, & summam æstimationem seruorum suorum in hoc loquendi modo inclusam exponit. Quia verò & summam custodiam indicat, vt ex dictis constat, quomodo Deus custodierit hunc populum quasi pupillam oculi sui, constat ex illo Deuteronom. *Adduxit vos quadraginta annis per desertum, non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt, &c.* Tunc addit idem Ruper. Si illud curare dignatus est, vt vestimenta non attererentur, neque calceamenta pedum illorum vetustate consumerentur, quanto magis illud curasse credendum est, vt nemo illorum immatura morte moreretur: alioqui quomodo stabit, quod idem in Cantic. dixit: *Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui.* Sic Rupertus custodiam Dei erga populum suum ostendit.

Mat. 10

Zach. 2. n. 8.

Deut. 29. n. 5.

ANNOTAT. I.

Quantùm conducat prima, & ignobilia principia reminisci, vt Dei beneficia cognoscamus, & pro eis gratias simus.

CVm insitum nobis sit, & veluti congenitum, non agnoscere peccata, ob quæ à Deo punimur: quod benè protestatur Saluian. lib. 4. de prouident. longè à princ. vbi ait: Nego vllum esse, quantumuis magni criminis reum, qui se acquiescat debere torqueri. Hinc ergo cognosci potest quàm iniqui, & praui simus; alijs seuerissimi sumus, nobis indulgentissimi; alijs asperi, nobis remissi; in eodem crimine punimus alios, nos absoluimus: Intolerabilis prorsus, & contumaciæ, & præsumptionis, nec agnoscere volumus in nobis reatum, & audemus de alijs vsurpare iudicium? Idipsum scelus nobis probabile esse dicemus, quod in alijs seuerissime vindicamus. Vt constet apertiùs quam graue fuerit huius gentis delictum, dum Deum deseruit, & idola adorauit; dum à vero Deo, viuo, & infinito bono recessit, & ad dæmonia diuertit, & quàm iusta fuerit Dei punitio, & animaduersio, refert iam Diuina beneficia, quæ eò maiora esse noscuntur, non solum quia nulla penitus merita supponunt, sed quia summæ miseriæ occurrerunt. Etenim si pristini sui status, in quo misera, egena, & sanguine peccatorum suorum inuoluta, & ab impio dæmone conculcata, ea gens inuenta est, & tot beneficiis præuenta, recordaretur, & præ oculis haberet pristinam calamitatem & cumulata à Deo bona, nequaquam ab Optimo Domino, & præclarissimo Sponso deficeret, & se tot sceleribus inficeret: Sic enim facere consueuit Diuina Sapientia, quò magis nostram conuincat iniustitiam, vt patet ex illo loco Cant. *Sub arbore malo suscitauit* Cant. 8 n. 5.

A *suscitaui te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.* Quo in loco sit, variæ sunt Doctorum sententiæ, apud quos non constat sponsæ ne, aut sponsi hæc sint verba. Accedit, quòd voces ipsæ Hebrææ valdè ambiguæ sunt, tamen sponsi verba esse ad spõsam bene ostendit Sanctius, quasi diceret: Quàmuis, ô sponsa, charissima, & pulcherrima sis & prædiceris, eò quòd sponsa mea sis, non est tamen quòd superbias & inaniter efferaris, & glorieris; meminisse siquidem B debueras potiùs, qualis aliquando fueris, & vnde ad hanc dignitatem, & gradum ascenderis; nam in agro, & in syluis sub arbore mali nata es de more rusticarum fæminarũ. Vel intelligenda est similitudinis nota, Hebræorum more, quasi diceret: Quemadmodum si mater statim à partu in obscæno sanguine te relinqueret, & à me esses excitata, & conseruata, deberes potiùs in me referre, quæ in te conspicis, quàm in me insurgere, C dum qualis fueris, non conspicis, & tibi arrogas quæ à me accepisti.

Ezech. 16 num. 5. Videturque nemo meliùs huius loci sententiam aperuisse, quàm Ezech. 16 vbi Hierusalem (quam ibi sponsam, & Reginam appellat, & in regnum profecisse dicit) alloquitur tanquam à terram, scilicet Amorrhæo patre progenitam, Cethæa matre natam, exprobrat antiquas sordes, quòd humi relicta eodem quo à matre edita, loco, in obscæno D partus sanguine volutaretur, vnde excitata, mundata, & ad sponsalia prouecta. Sic hoc in loco etiam alloquitur sponsam tanquam Cethææ matris filiam, eodem loco relictam, vbi violata fuit, ac corrupta mater, id est, omnium pænè consensu, vbi mater illam enixa est, in syluis videlicet, cùm commodiorem locum pro vilitate, & rusticitate sua non potuerit habere. Cui interpretationi nõ nihil suffragari videtur trium Patrum com- E mentarius, si cum Soto Maior. diligentiùs expendatur. Mens itaque sponsi fuit, postquã eam à sodalibus, seu filiis Hierusalem commendatam aduertit, propriæ fragilitatis, & miseri initij commonefacere, ne superbè efferretur, & ab amore, & gratitudine Sponsi deficeret. Nam & Paulus, postquam multa enarrauit, quæ ad laudem eius pertinebant, ita etiam congruẽter adiungit: *Ne magnitudo* (2. Cor. 12. n. 7.)

A *reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis, qui me colaphizet.* Quin & Saul postquam diuinitùs excitatus est ad Regni fastigium, prioris vitæ, & humilitatis pastoritiæ eum commonefecit Diuinum Oraculum, ne aliquando superbire, aut inaniter gloriari posset, sed potiùs modestiam conseruaret; *Nonne cùm paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? vnxitq; te Dominus in Regem, &c.* (1. Reg. 15 n. 17.) Imo & Dauid, qui B ingenio erat mitissimus, & modestissimus, & de se cùm primis humiliter sentiebat, per Nathan Prophetam ei dicitur: *Ego te tuli de pascuis sequentem greges, vt esses Dux super populum meum Israel.* (2. Reg. 7 num. 8.) Hæc siquidem notitia maximè conducit ad continendam in officio iustam animam, dum prioris suæ humilitatis, & vilitatis memor diuina beneficia cõtemplatur, vel ad coarguendam ingratam animam, quæ cùm nihil ex se habeat, quo C iure possit gloriari, sed tota Deo subijci, in illum potius consurgit stulta, & ingrata. Dixit optimè Seneca, lib. 1. de tranquillitate vitæ, cap. 1. in fine: Puto multos ad sapientiam potuisse peruenire, nisi putassent se peruenisse; quis sibi verũ dicere ausus est, &c. Quia igitur, & sibi quisque mentitur, necesse est, vt verum cuilibet inculcetur, maximè circa principia, quæ facilè è memoria excidunt, id proinde Moyses in præsenti facit, dum igno- D bilia initia gentis suæ proponit.

Ezech. 4 num. 1. Puniturus olim Deus Hierosolymam obsidione à Babyloniis, & omnimoda euersiõne, præcipit Ezech. cap. 4. vt laterem sumat, & describat in eo ciuitatem Hierusalem, & ordinet aduersus eam obsidionem, ædificet munitiones, comportet aggeres. Quod acutissimo sensu contemplatus Hieron. ait: Possumus & laterem in sugillationem accipere, quod in luto, & latere seruierit Pharaoni. Quorum verborum Hierony- E mi sensum esse existimo, quòd Deus per descriptionem superuenientium malorum in latere, voluit exprobrare impiæ, & peccatrici ciuitati obliuionem pristini status, à quo in tantam gloriam Dei beneficio fuit euecta: Scilicet, opera dura luti, & lateris, quibus opprimebatur in Ægypto, vnde redempta est in manu potenti, & brachio excelso, & vsque adeò exaltata, vt ipsummet

cælum petens, altissimum Deum despexerit. Huic igitur ciuitati sui initij penitus immemori obijcitur vilitas lateris, & luti, vnde primò incepit à Domino honorari, & exaltari, vt clariùs pateat illius ingratitudo, & malitia, quæ ausa est contra benemeritum Dominum nequissimè insurgere, cognitáque propria nequitia, & ad hanc cognoscendam considerata priùs propria vilitate, de peccato suo pœnitentiam ageret, & in se per sui contemplationem reuersa, ad Dominum conuerteretur, quod bene prosequitur Nyssen. lib. de beatitudinib. post princip. vbi adlecta similitudine medici, qui causas ægritudinis aufert, vt ingerat sanitatem, rem explicat in hunc modum: Vt medici periti causa morbi effectrice priùs exempta, ægritudinem faciliùs vincunt: Ita nos quoque vbi inflationem, & tumorem inaniter se iactantium, atque superbientium ratione repressérimus, facilè commodam, & expeditum eius iter animi demissionis efficiemus. Vnde igitur aliquis potiùs fastus, atque superbiæ vanitatem demonstrauerit? Qua ratione alia, quà naturam ostenderit? Quænam ea sit? Nam si quisque ad se ipsum, & non ad ea, quæ circa seipsum sunt, respiciat, non video qua ratione is in eiusmodi vitium incidere possit. Quid igitur homo est? Vis ex Scriptorum monumentis proferam id, quod plus ponderis, & authoritatis in se contineat, ac plus æstimari debeat? At is, qui nostra ordinat, & inflatiùs, splendidiúsque de nobilitate humana loquitur, ex luto generatam naturam esse dicit; atque nobilitas, & splendor cognationem cum latere habet. Quod si continuam pariter, & eam, quæ in promptu, atque expedito, omnibúsque nota est, generationem proferre velis: remoue isthæc oro, ne loquaris de hac re, ne obmutescas, ne hiscas, *ne reueles*, vt lex inquit, *dedecus patris, & matris tuæ*, ne sermone publices, atque diuulges ea, quæ obliuione, atque alto silentio tegenda sunt. Et non erubescis terrea statua, mox pulueris futura, quæ in modum bullæ breui duraturum in te tumorem contines, te superbia repleri, fastu tumere? Vano spiritu, atque cogitatione mentem inflatam habere? An non respicis vtrumque vitæ humanæ terminum, vnde, & initium sumat, & in quid desinat? Ostendam tibi tanquam in speculo quis sis, & qualis sis. Non vidisti in loco publico sepeliendis hominibus destinato nostræ naturæ mysteria? Non vidisti ossium congeriem? &c. Hinc iam intelligetur, cur Deus præceperit Ezechieli, vt describeret in latere ciuitatem Hierosolymitanam; hoc enim vult Hieronym. in sugillationem factum fuisse, quandoquidem indurata illa vrbs, superbia, impietateque sua, & obliuione sui initij, minimè recordabatur vnde fuerat assumpta, erecta, & sublimata, & quod facilè in eundem puluerem resolui poterat, & reduci, ideò contra Deum insurrexerat, & plurimis, ac grauibus iniurijs affecerat, & offenderat, proindeque in imagine iniquitatis suæ depinguntur, & describuntur promerita supplicia, vt pœnæ videatur respondere culpa, & humiliatio diuinitus facta per Babylonios elationi iniquæ, ac si & iustus agnosceretur Deus, & iniusti comprobarentur Iudæi, ac in meliùs reducerentur, proprijs oculis intuentes imaginem suæ improbitatis. Nihil enim tam reducit, & resipiscere facit hominem, quàm mentis oculos in vilia principia conuertere.

Leui. 20

Hoc enim sapientem constituit iustum, si oculos scilicet in capite habeat, sicut dixit Salomon. Significat enim caput idem, quod principium, eò quòd inde initium capiant sensus, sicut aduertit Marcus Varro, & Thesaurus linguæ Latinę, & in sacris literis multa suppetunt loca apud Fernand. in suo thesauro, idque probat Titelman in Psalm. 39. Dum enim iustus sua primordia intuetur, & contemplatur, in officio, iustitia, & sanctitate, quæ vera sapientia est, continetur: Ideoque dicitur: *Oculi sapientis in capite eius*. Fecit hoc idem Salomon plenus scientia, ideoque se insipientem inuenit, vt Deo recognosceret, & qua cæteris præstabat, sapientiam. Dixit enim: *Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum*. Quod expendens Nazianz. Orat. 19. ant. med. ait: Opto, vt mihi Salomonis illud contingat, vt nihil imbecillitate mea proprium de Deo cogitem, vel dicam, cùm enim dicit: *Omnium hominum sum stultissimus*.

Eccles. 2 nu. 14.

Prou. 30 num. 2.

sinus, & prudentia hominis in me non est, non hoc ideò dicit, quòd insipientiam suam cognoscat; quo pacto enim hoc fieri posset, cùm sapientiam præ cunctis rebus aliis à Deo petierit, illamque vnà cum speculatione, nec non latitudine cordis sit consecutus; maris arena etiam numerosiorem, & largiorem? Quomodo igitur vir tam sapiens, & tale donum assecutus, seipsum stultissimum vocat hominum? Ideò nempe, quod nequaquam prudentiam habeat propriam, sed diuina, & perfectiori sit instructus. Sic ille demonstrat quomodo iustus, & sapiens vir omnia, quæcunque habet, non sibi, sed Deo referat, memor vilitatis suæ, proindeque oculos perpetuò in capite habeat. In quam sententiam benè explicat Rupert. lib. 1. in Leuit. cap. 7. post med. præceptum illud de holocausto auium: *Offerat eam sacerdos ad altare, vesiculam verò gutturis, & plumas proijciat prope altare ad Orientalem plagam, in locum, in quo cineres effundi solent.* Sic verò habet Rupert. Vesicula gutturis, quo videlicet turtur, siue columba grana reperta recondit, capacitatem significat memoriæ, qua bene vtens animus Scripturarum sententias vtiliter congerit. Piumę verò agilitatem mentis, qua sublimia sequi, altúmque dictorum sensuum comprehendere nouit. Sed hanc naturæ facultatem mens erudita quodammodo nescit, dum in veritatis luce totum videt, totum, quod de Deo sapit, non suarum virium, sed superni esse muneris. *Vesiculam* ergo, inquit, *gutturis, & plumas proijciet ad Orientalem plagam*, id est, prędictas memoriæ, vel ingenij sui facultates in se contemnet, supernam confitendo gratiam. Locus, in quo holocaustorum cineres effundi solent, iustam significant hominis humilitatem, qui, ne de accepto munere, vel reuelationum magnitudine se extollat, meminerit, quia cinis est, & reuertetur in cinerem. Vnde adhuc subditur *(Cōfringetq́; ascellas eius.)* Ascellis namque pennatis auicula in altum tollitur. Ascellas ergo confringet, id est, virtutem in infirmitate deprimet, dum, vt prædictum est, de munere se mens non extollit, quod tribuit Deus, sicut de isto Moyse dictum est. Quia *Stetit in confractione in conspectu eius. (Non secabit, nec ferro diuidet eam,*

Leuit. 1. nu. 16.

inquit.) Nec enim virtus accepta omnino nesciri debet, alioqui custodiri non valet. Cōfringatur ergo, & non secetur, nec ferro diuidatur, id est, per humilitatem ignoretur, sed per rationem optimè sciatur, vt seruetur *(Et adolebit super altare lignis, igne posito, &c.)* Sic etiam exploratum habemus in Dauid, qui postquam se maximè cognouit, & dixit: *Et quæ domus mea, &c.* Tandem n. 27. addit: *Propterea inuenit seruus tuus cor suum.* Vbi eleganter Rupert. lib. 2. in lib Reg c. 32. in fin. ait, inuenire cor idem esse, ac se ipsum cognoscere. Sic enim habet: Inuenit quippe cor suum, qui in principio huius orationis dixit: *Quis ego sum?* Nam e contrà, qui se existimat aliquid esse, cùm nihil sit, profectò necdum cor suum inuenit, sed ipse se seducit. Ergo cor suum inuenit, qui se nullū esse merito prospiciens, solam in dilectione sua cognoscit gratiam Dei, verè confidens, quod secundùm merita, non gloria, sed pæna; non honore, sed abiectione dignus sit. Sic ille ostendit, quomodo inuenire cor suum quemlibet, sit se ipsum agnoscere, & ex se nihil boni habere; proinde principium totius boni Deo referri debere, à quo habemus omne bonum, & omne donum perfectum.

2. Reg. 7. n. 18.

Sed illud obseruandum adhuc restat, quod ille, qui seipsum cognoscit, prudens asseritur: Nam inuenire cor, idem est, atque sapiētiam iam amissam iterum reassumere, vel consequi: Nam cor in sacris literis pro sapientia ponitur, & prudentia. Sic Hierem. *Peribit cor Regis, & cor Principum.* vbi Hieronym. de sapientia, & prudentia interpretatur: Sic insipiens dicitur non habere cor, Ose 7. *Ephraim columba seducta non habens cor*, quod explicatur Hierem. 5. *Popule insipiens, qui non habes cor.* Et Ose. 4. 11. *Vinum, mulier, & ebrietas auferunt cor.* Quinimò, & ipse Dauid Psal. 39 *Cor meum dereliquit me.* Pluraq; pro hac re videri possunt apud Fernand. in suo thesauro, verbo cor, 18 vbi in eodem sensu interpretatur dicta verba *Inuenit seruus tuus cor suum*, vt idem sit, ac mentem, & sapiētiam reassumere: Si ergo inuenire cor idem est, ac seipsum cognoscere, & ad mentem redire, ac sapientiā percipere, sanè qui sapiens, & intelligens est,

Hierem. 4. nu. 9. Ose. 7. nu. 11. Hiere. 5 nu. 21. Ose. 4. n. 11. Psal. 39. n. 13.

est, verè seipsum agnoscit, & sua principia mente, & intellectu voluit, oculosque in capite suo, & initio habet. Non sic sanè habebat ancilla illa Ægyptia, quæ conditionis suæ oblita despexit dominam suam, fugientemque ab illa inuenit, & interrogauit Angelus: *Agar ancilla Sarai unde venis, & quò vadis? Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manu illius.* vbi vides superbientem ancillam in mentem, & in domum dominæ suæ reduxisse Angelum, semel, & iterum inculcato, & in memoriam adducto nomine ancillæ. Sic verò & despicientem dominam, & humiliatam, ac reuersam ad dominā prosequitur Chrysost. homil. 38. in Gen. ad med. Ille enim fermè seruorum mos est, vt cum parum prosperitatis eis aspirauerit, nequeant intra suos limites manere: Sed statim sui ordinis obliuiscantur, & in ingratitudinē propensi sint: Id, quod huic ancillæ accidit. Nam vt vidit vteris saginam, neque dominæ admirabilem honestatem, neque suæ conditionis vilitatem cogitauit. Sed inflammata, & superbiens contempsit dominam, quæ illam commendatam habebat, vt & in viri thalamum admitteret. *Afflixit eam domina, & fugit à facie eius.* Postquam domina illius, punit insolentiam, fugam arripit ancilla. Talis scilicet seruorum mos est, quando non permittitur eis more suo agere, sed impediuntur eorum conatus, statim, dominorum ruptis frænis, fugam capessunt. Et, vt inuenit eam Angelus, dixit ei: *Agar ancilla Sarai unde venis, & quò vadis?* Vide quomodo & Angeli dicta eam in memoriam suæ conditionis inducunt. Nam vt attentiorem reddat, statim appellationem nominis eius in medium affert, & dicit: *Agar.* Solemus enim diligentiùs auscultare, quando nostris nominibus vocamur. Deinde dicit: *Ancilla Sarai,* quo recordari eam faciat dominæ suæ, vt sciat, quod licet particeps fuerit herilis lecti, attamen dominam agnoscere debeat Saram. Et vide Angelum interrogantem, vt eam ad respondendi necessitatem cogeret. *Vnde,* inquit, *nunc in solitudinem hanc aduenisti, & quò contendis?* Atque ob hoc in hac solitudine comparet Angelus, vt ne putet aliquem ex vulgaribus viatoribus eum esse, qui interrogat. Solitudo enim erat, & nullus alius aderat: Et idcircò vt sciat non esse vulgarem aliquem, qui sibi colloquitur, ea propter vt in eremo apparuit, rogauit ex ea, & inquit illa: *A facie Saræ dominæ meæ ego fugio.* Vide quomodo non negat dominam, sed confitetur verè omnia? Non est, inquit, homo, qui interrogat, vt possim decipere. Primùm dixit nomen meum, & dominæ meæ meminit: congruum est, vt & ego vera dicam. *A facie,* inquit, *Saræ dominæ meæ ego fugio.* Vide quomodo citra odium meminit dominæ. Non dixit; malè afflixit: non dixit: grauia mihi fecit, non possum ferre molestiam eius, & ideò fugam inij: nihil asperum loquuta est, sed solùm se ipsam, vt fugitiuam, accusauit. Vidisti eius gratitudinem? Vide quid iterum Angelus dixit ei: *Dixit autem ei Angelus Domini,* inquit; *Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manibus eius.* Ad hoc quidem, quod dicit: *A facie dominæ meæ fugio:* inquit, *Reuertere,* & ne sis ingrata erga dominam tuam, quæ de te tam benemerita est. Deinde quia ex fastu, & superbia mētis, dominam suam in iram excitauerat, inquit: *Et humiliare sub manibus eius,* subiecta esto enim hoc etiam tibi proderit. Agnosce igitur seruitutem, ne ignores dominium, nihil sublime sapito, nec plus de te, quàm oportet, senti. *Humiliare sub manu eius,* magnam præ te fer obedientiam. Satis eius animam demulserant Angeli dicta, satis eius spiritum compresserant, satis frænauerant eius furorem, multam in cogitationibus serenitatem fecerant, &c.

Gen. 16 num. 8.

A B C D E

Reuertebatur Abraham de Ægypto diues valdè, & multis bonis repletus, memoriā tamen retinens initium tenuitatis suæ; in hoc enim sensu interpretatur Ambros. lib. 2. de Abraham cap. 5. ad med. id, quod facer textus ait: *Ascendit Abraham de Ægypto; erat autem diues valdè in possessione auri, & argenti, reuersusque est per iter, quò venerat;* ait ergo Ambros. Si vis contentus esse finibus, nō extolli diuitiarum copiis, & rebus secundū gratiam voluptatum fluentibus hoc scias esse mentis optimæ, meditari semper principium, & finem, eò procedere, & inde egredi, &c. Reuersus item per iter, quo venerat Iacob, memor initij sui dicebat: *In baculo meo transiui Iordanem istum, & nunc cum duabus* Gen. 13 num. 2. Gen. 32.

duabus turmis regredior. Oculos enim in capite suo habebat sapiens ille, qui dicebat: *Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus.* Præuiderat enim, & subolfecerat, vel pro singulari suæ gentis studio erga ipsum Regem, vel pro more blandientium assentatorum futurum tandem, vt diuini honores illi impenderentur, existimareturque non alius, ac Messias, & Dei Filius, vt videre est apud August. de ciuit. 17. cap. 8. Iustin. dialog. cum Triphone Ambr. I. apolog. David cap. 3. & in 2. apolog. cap. 6. & 7. Galatin. de arcanis lib. 8. cap. 3. Proinde istos honores perinde ac furias, & pestes hoc loco à se repellit memoria propriæ vilitatis, & mortalitatis, in quam oculos conijcit, ne radiis sanguinis, sapientiæ, auri, & aliarum dotũ splẽdore fulgentibus hallucinaretur. Quod etiã fecit Dauid, qui respiciens humilitatem suã,

Ps. 118. v. 153. Deum precatur, vt eam aspiciat, dicens: *Vide humilitatem meam.* Vbi Ambros. serm. 20. in dictum Psalm ait: Qui se hic aurum putat, habet plumbum, & qui putat se granum tritici, habet paleam, quæ possit exuri. Sed hi sibi multum auri videntur habere, non illis inuideo: Sed etiam aurum examinabitur, vretur, vt possit probari; sic enim scriptum est:

Zach. 13 num. 9. *Sicut aurum in conflatorio probabo illos.* Multi ergo, qui se aurum putant, & ipsi humilitatem sequantur, vt vitia sua decoquant, sed hęc manis iactantia est. Ideò multis qui se massas putant auri, dicit sapientior auri massa. *Omnes nos fornax probabit.* Teneamus ergo hic positi humilitatem, vt cùm quisque ad ignem diuini Iudicij veniat, dicat; *Vide humilitatem meam, & eripe me:* Nemo autem dicit, vide superbiam meam, &c.

Oculos item in capite habebat Petrus, cui cùm Cornelius ad pedes procidisset, adoraturus dixit illi: *Surge, & ipse homo sum.* Item

Act. 10. nu. 26. *Paulus, & Barnabas, cùm turba eos proclamarent Deos, sacerdósque Iouis tauros, & coronas afferens cum populis vellet sacrificare, conscissis tunicis suis*, Græcè, *discerpentes pallia sua*, videlicet ex more Hebræorum, *vbi audissent blasphemiam exilierunt*, Grecè, *insilierunt*, saltu, scilicet, appetentes, vt venatici canes in feram dentibus discerpendam, siue vt fera in feram aliam impetu furibundo, *clamantes*, Græcè *vociferantes*, vel cum A clamore refragante poscentes ex Aristoph. Schol. vel cum eiulatu, indignatione, ira, ex Eusth. & Demetr. Phaler. In hoc igitur sensu clamabant Apostoli, dicentes: *Viri quid hæc facitis? & nos mortales sumus similes vobis homines.*

Longè aliter ac Apis Rex Argiuorum, de quo narrat August. 18 de ciuit. Dei cap. 5. quòd nauibus transuectus in Ægyptum, cũ ibi mortuus fuisset, factus est Serapis, omnium maximus Ægyptiorum Deus. In arca B autem, seu loculo, vbi conditus erat, appositum fuit simulachrum Harpocratis digito labiis impresso monentis, vt sileretur illum fuisse hominem, quem vt Deum colebant, sicut interpretatur Varro, quem August. refert. Imperator item Augustus, sibi minimè constans: nam dictaturam ei magna vi offerente populo, genu nixus, deiecta ab humeris toga, quam priùs quoque discinderat, & C laceratam, nudo pectore deprecatus, ex Dion. Cassi. lib. 5. Zonar. to. 2. Sueton. in August. c. 52. proximè c. 79. quòd oculos ex Plin. illustr. c. 37. equorum more glaucos haberet, existimari volebat inesse quiddam sibi diuini fulgoris, gaudebatque siquis in eum acriùs contueretur, vt is sibi, quasi à solare iubar, vultum submitteret, etsi in senecta lumine sinistro sinistrè videret; quadrante in eum sententia Habacuc: *Sicut vinum decipit potantem se, ita vir superbus, & non decorabitur:* Habac. 2. nu. 5.
D siue *permanebit* ex Hebr. Magna igitur necessaria est nostri consideratio, maiorque in maiori loco existentibus, & maioribus beneficiis affectis, iuxta illud Ecclesiast. *Quãto maior es, humilia te in omnibus.* Vbi Balduin. in catena Tilmani Godfredi in hæc Eccl. 3. nu. 20.
verba Eccles. sic scribit: Humilitas in honore honor est ipsius honoris, & dignitas dignitatis. Omnis dignitas, eo ipso dignitatis nomine indigna est, si humilia dedignetur.
E Humilitas autem sine honore, ipsa sufficit ad honorem: honor verò sine humilitate se perducit ad confusionem, &c.

Clariùs hoc docuit August. lib. de sancta virginit. cap. 31. vbi ait: Mensuram humilitatis cuique ex mensura ipsius magnitudinis datam esse. Et Gregor. homil. in Euangel. Cùm augentur dona, rationes etiam crescũt donorum: tanto ergo humilior atque ad seruiendum

uiendum Deo promptior esse quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse A conspicit ex reddenda ratione, &c. Sed heu miseri homines! qui cùm eleuatos se vident, sola superiora contemplantur, minimè verò ad puluerem, & propriam vilitatem descendunt. *Homo*, inquit Iob, *nascitur ad laborem*, *& auis ad volatum*. Chald. habet, *Eleuant se, ac si volarent*: propriè verò: *& scintillæ volant*. Sensus est: Cùm homo nascatur miser, qualibet fœlicitate inflatur, & bonis se ita B exaltat, ac si illa forent alæ, quibus in altum eleuaretur, vnde factum est, vt nihil ex omnibus, quæ per virtutem aguntur, & exercentur, æquè laboriosum, & operosum, atque humilitas sit. Quod prosequitur Bern. ser. 45. in Cant. & Gregor. Nyssen. lib. de beatitudinib. & S. Diodor. Episcop. Albanens. lib. de vita spirituali cap. 95. ait: Comparatu difficilis est humilitas, & quo maior est, eò vsus eius laboriosior, &c. Facit item Chrysost. epist. 6. ad Heliodor. cùm ait: Lauda- C bilis est humilitas, quæ elicitur ex peccatis: at quæ ex virtute procedit, & educitur ex ea, valde placet Deo, magna fecit Virgini Deus iuxta suæ Omnipotentiæ mensuram: Ipsa verò humilians seipsam, ancillam vocat semet.

Iob 5. num. 7.

Quia verò & tanti facit Deus hanc humilitatem, & tanto iure tenemur ad illam sectandam, & ad deprimendos nos in illius cultum, & adorationem, qui nos benefi- D ciis suis exaltat: dum potiùs illis extollimur, & superbimus, vsque ad puluerē propriæ humilitatis deprimi, vt quia humiles esse renuimus, saltem humiliati incedamus: quod bene prosequitur Bernard. serm. 34. in Cant. vbi ait: Oportet humiliter sentire de se nitentem ad altiora, ne dum supra se attollitur, cadat à se, nisi in se firmiter per veram humilitatem fuerit solidatus. Et quia nisi humilitatis merito maxima minimè ob- E tinentur, propterea qui prouehendus est, correptione humiliatur, humilitate meretur. Tu ergo cum te humiliari videris, habeto id signum in bonum omninò argumentum gratiæ propinquantis. Quantos videmus humiliatos, sed non humiles; percussos, sed nō dolentes; curatos quidem à Deo, sed ne ipsa quidem curatione sanatos, &c. Proinde decet maximè voluntariè, & libenter humilitati inseruit maximè ad humiliationem, & humilitatem, prima initia contemplari, neque oculos à capite auertere, & ab intima vilitate auellere. Optimam sanè mentem habuit ille, cuius imperio subdebatur tota terra Ægypti, qui in media gloria sua, & in supremo honoris fastigio, ne efferretur, suæ vilitatis, & humilis principij memoriam non amisit, sicut de illo dixit Rupert. lib. 8. in Gen cap. 40. in med dum eius descripsit gloriam: Perseuerat in victore, atque in triumphatore cum altitudine gloriæ, & honoris, modestia, & humilitas mentis. Quid enim nunquid non poterat iam exaltatus venturos de se fratrum suorum camelos, siue asinos regiis anticipare curribus, grande tuba canente antè, qua & æmulis fratribus insultaret: & sanctum patrem diuturno luctu fatigatum, ad suæ lætitiæ festiuitatem inuitaret? Poterat planè, sed de suo spiritu nihil præsumens, totúsque de Diuino arbitrio pendens reliqua tēpora sua manibus eius cōmittebat. Et post multa concludit. Rectè itaq; & cum laude digna fide, sicut in domo sicut in carcere, sic & in curru Pharaonis tam humiliter seruiuit, quàm fideliter, illud semper attendens, quia seruus emptitius est, non illud, quia per prudentiam pater Pharaonis effectus est, &c. Mentem igitur continuit, ne extra metam transiliret propriæ humilitatis pondere, & qui recordatus est Domino illi prouidenti omnia bona referre, haud potuit illis abuti, aut iis superbire.

Quod eleganter prosequitur Bernard. 2. de considerat. cap. 5. vbi ait: Hæc te consideratio facit honoris contemptorem, in honore etiam ipso, atque id magnum non recedat à pectore, clypeus est tibi, vel à sagitta illa: *Homo cum in honore esset, non intellexit*. Loquere ergo tibi: Abiectus eram in in domo Dei mei: quale est hoc de paupere, & abiecto leuari super gentes, & regna: *Quis ego, aut quæ domus patris mei, vt sedeam excelsis sublimior?* Sanè qui dixit mihi: *Amice ascende superiùs*, amicum fore fidit. Si minùs inueniar non expedit quidem, qui eleuauit, & deijcere potest. & c. 10. eiusdem lib. post princip. sic ipsum summū orbis Monarcham allo-

Psal. 48 nu. 13.

Luc. 14. nu. 10.

alloquitur: Es adhuc, quod eras, & non minus hoc est, quam quod factus es post, fortè, & magis. Denique illud natus es, mutatus hoc, non in hoc mutatus. Non reiectũ illud, sed istud adiectum. Quid tibi videtur ad purum esse tui, & ad te principaliùs pertinere? Quod factus, an quod natus? Nonnè quod natus? Hoc ergo consulo consideres maximè, quod maximè es, hominẽ videlicet, & quod natus es. Nec modò quid natus, sed & qualis natus oporter attendas, si non vis tuæ considerationis fructu, & vtilitate fraudari. Tolle proinde nunc hæreditaria hæc perizomata ab initio maledicta. Disrumpe velamẽ foliorum celantiũ ignominiã, non plagã curantium. Dele fucum fugacis honoris huius, & malè coloratæ nitorem gloriæ, vt nudè consideres, quia nudus egressus es de vtero matris tuæ: nunquid infulatus? Nunquid micans gemmis? Si cuncta hæc dissipes, & exsuffles à facie considerationis tuæ, occurret tibi homo nudus, pauper, & miser, & miserabilis homo, dolens, quòd homo sit; erubescens, quòd nudus sit, plorans, quòd natus sit. Salubris copula, vt cogitans te Summum Pontificem, attendas pariter vilissimum cinerem, non fuisse, sed esse, &c.

Hoc quidem minimè cogitauit ille, qui sui penitus oblitus voluit esse similis Altissimo, cùm vilissimus puluis esset, tui tamen vt resipisceret & in se reuerteretur, Deus sui memoriam, & notitiam ingessit, dicens; *Puluis es, & in puluerem reuerteris*, quod nos ad Cantic. Ezechię latiùs expendimus: & quasi hoc parum esset, quia nihil frequentiùs audimus, quàm nomen nostrum, hoc saltem Latinè ab humo voluit deduci, vt nostri recordationem ob oculos perpetuò gestaremus. Quod dixit Zeno Veronens. Episcop. serm. de spiritu, & corpore, post princip. loquens de primo parente, quem Deus voluit sui cognitione veluti sapientia condire, & veluti sapienti oculos in capite collocare, huic ab humo, homo, nomen imposuit. Credo sicut res ipsa docet, vt contemplatione opificis, ac materiæ, semper suam & vereretur, & veneraretur Artificem, post hæc subiecit ei omnia bona mundi, & quia erat iam sapientia conditus, &c. Hinc est quod Deus Sophon. 2 post descriptionem malorũ, quæ superuentura erant in die captiuitatis ad pœnitentiam prouocans, & ad resipiscentiam alliciens populum, cui tanta cõminatus fuerat mala, quorum proposito illis medelã afferre facilè posset, si prudẽtes extitissent, sicut ibi aduertit Hieron. Attamen, quia insipiẽtes, & stulti erant & à sui cognitione recesserant, eosdem priùs ad se vocat, & ad sui notitiam, & reditum, dicens: *Conuenite, congregamini gens non amabilis*. Pagnin. legit: *Scrutamini vos ipsos, scrutamini gens non desiderabilis*. Qui enim in Deum delinquit, debet seipsum scrutari, & meminisse, vt sibi displiceat in sui consideratione, & ad placendum Deo, ac placandum Deũ se componat: & sanè prudens ea anima, de qua Prou. 31. *Considerauit semitas domus suæ*: initium scilicet, & finẽ suum, vnde venerit, & à quo termino prodierit, quemque tandem habitura sit; vtrunque enim cohæret, & instruit nos, & prudentes efficit.

Sophon. 2. nu. 1.

Prou. 31 nu. 27.

Obiurgans Iacob insipientem Ruben, dixit illi: *Effusus es sicut aqua*. Aquã definiunt Philosophi, quod difficilè intra terminos cõtineatur, sed facillimè transiliat, & extra illos egrediatur. Etenim si intra terminos suos prudens homo contineretur, & sui initij, & vilitatis memor, finẽ suũ contẽplaretur, extra illos minimè egrederetur, à se recedens, & se à Deo auertens, cùm resipiscentia, & emendatio nostra ideò conuersio dicatur, quòd homo, & ad Deũ reuertitur, & ad cor suũ itidẽ redit per contemplationẽ, & cognitionẽ sui, iuxta illud Ecclesiast. *Qui timet Deũ, conuertetur ad cor suum*. imò vt Deum cognoscat, se priùs debet cognoscere, sicut dixit Cypr. lib. contra Demetrianum. Vt cognoscere Deũ possis, inquit ille, te ante cognosce. Et Chrysost. homil. 38. ad popul. in med. Cùm simus peccatores, hoc nos esse cogitãtes, efficimur iusti. Et sicut dixit Senec. epist. 6. statim post princ. Hoc ipsum augmentũ est in melius translati animi, quod vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibus ægris gratulatio fit, cum se ipsos ægros esse senserunt. Nam sicut dixit Tragicus in Thyest. act. 2. Illi mors grauis incubat, qui (notus nimis omnibus) ignotus moritur sibi.

Gen. 49 nu. 4.

Eccl. 21 n. 7.

Iuuat autem maximè ad hanc necessariam nostri cognitionem, si veritate velut scuto contra

contra ignorantiæ, & elationis tela, se quis protegendum curet, sicut acutè aduertit, &
Gal. 6. docet Bern. epist. 42. ad Marcellin. Archiep.
num. 3. post med. vbi ita ait: Qui putat se aliquid esse, vt nihil sit, ipse se seducit: Contra hoc autem, vt à se sentiat esse, quod se sentit es-
1. Cor. 4 se, sollicitè seipsum interrogat: *Quid habes,*
num. 7. *quod non accepisti?* Cùm verò laudari se comperit de bono, quod se fortè habere cognoscit. Nihilominùs quantum in se est, scuto veritatis curat à se iaculum fauoris repellere, dans gloriam Deo, & dicens: *Gratia Dei sum id, quod sum.* & propulsans à se omnem suspitionem, ait Domino: *Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam,* fidelis sui met custos, &c. Et tandem paulò ante finem pro nostro argumento ita eleganter ait: Quàm pulchrè locutus est beatus ille Centurio, cuius fidei nulla par inuenta est in Is-
Luc. 7. rael. *Et ego,* inquit, *homo sum sub potestate, habens sub me milites:* non iactabat potestatem, quam nec solam protulit, nec priorem. Dicturus quippe, *habens sub me milites,* præmisit, *homo sum sub potestate.* Priùs se agnouit hominem, quàm potentem. Agnouit, inquā, se hominem, homo gentilis, vt in se iam impleri ostenderet, quod longè antè dixerat
Psal. 9. Dauid: *Sciant gentes, quoniam homines sunt.*
num. 21. Homo, inquit, sum, & homo sub potestate, iam quidquid subinferas, suspectam non habemus iactantiam. Præmissa siquidem est humilitas, ne altitudo præcipitet. Nec enim locum inuenit arrogantia, vbi tam elatū humilitatis insigne præcesserit. Agnoscis infirmitatem, confiteris subiectionem: iam & te sub te habere milites profitere securus. Reuerà quia non confusus est de subiectione, iurè ex prælatione meruit honorari. Nō erubuit super se potestatem, & ideò dignus qui haberet & sub se milites. Dedit priùs honorem præpositis, vt iam à subditis iustè reciperet. Fortè non ignorabat quòd subiecto sibi homini Deus omnia subiecerit sub pedibus, & is, quem humilem constituerat super opera manuum suarum, superbiæ merito, *Comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.*

Facit in hanc sententiam Ambros. lib. de viduis parum post med. vbi ponderat Christum Dominum oculos luto illinisse cæco,

A vt eum à cæcitate liberaret. Is enim à Ioan. 9.
cæcitate mentis liberatur, qui lutum, & num. 6.
puluerem suę primæ conditionis ob oculos proponit. Alij, inquit ille, oculos luto illiniuit, vt videre posset, Creatorque omnium docet nos nostræ memores debere esse naturæ, & corporis cernere vilitatem. Nemo enim magis potest videre Diuina, nisi qui humilitate conscium sui, nescit extolli. Hoc verum esse constat ex eo, quod contigit ci-
B dem cæco, posteaquam ad visum restitutus est. Cæteris enim dubitantibus, & certò minimè cognoscentibus, vtrumnam ille esset, qui antea fuerat cæcus, & mendicus, dicebant enim: *Nónne hic est, qui sedebat, & men-* Ioan. 9.
dicabat? Alij autem dicebant, quia hic est, alij num. 8.
autem, nequaquam, sed similis est ei. Ille verò dicebat, quia ego sum. Vellem ego vt & cæcis nostri temporis, & mendicis postea videnti-
C bus, & diuitibus hæc inculcaretur doctrina, & vel cum Iacob olim paupere, deinde diuite dicerent: *In baculo meo transiui Iordanem istum: & nunc cum duabus turmis re-* Gen. 32.
gredior: vel cum cæco, & mendico iam vidente, dicerent: *Ego sum,* qui mendicus. & cæcus aliquando extiti. Vbi August. tract. 44. ait: Vox grata, ne damnaretur ingrata, &c. Grata quidem, & à gratitudine orta, grata Deo, cui placet admodum propria cognitio, in tantum, vt & offensas facilè dimittat, &
D manum Dominus ad supplicium infligendum contrahat, sicuti videre est in eo, quod Dauid de irato Deo ait: *Et dixit, vt disperde-* Ps. 105.
ret eos, si non Moyses electus eius stetisset in cō- n. 22.
fractione in conspectu eius: quod explicat Rupert. l. 4. in Exod. c. 25. in med. dicens: Per nimiam humilitatem significat Moysen Deū tenuisse, dicendo in confractione: confractio namque cordis humilitas est, quæ sola coram Omnipotente Deo, & Domino vniuersæ fortitudinis Principe res fortis est, &
E valida; ita vt illa laborante, quasi brachium suum ad percutiendum Deus extendere non valeat, &c.

Sed adhuc indagandum superest in quonam constiterit Moysis humilitas; neque enim tam facilè id apparet, cùm sese opponere Deo aliquid elationis, & præsumptionis subolere videatur. Id quidem ex eodem Ruperto colligimus in eo, quòd dixit Deo:

Exo. 32. n. 32. Deo: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Vult enim Rupertus, vt hæc verba contineant apertam, & omnimodam sui cognitionem, imò & confessionem propriæ fragilitatis, ratione cuius ipse ausus est pro supplicijs rogare peccantium, cum se fragilem cognoscat peccatorem. Sic enim interpretatur lib. citato c. 29. prædicta verba: *Aut dimitte eis, aut dele me de libro, quem scripsisti?* Quare? inquit ille, videlicet, quia & ego peccator sum, si non est apud te propitiatio, si iudicium apud te est sine misericordia, consequitur, vt me de libro tuo deleas: *Si enim iniquitates obseruaueris, quis sustinebit?* Ergo si tu peccata non dimittis, si soli apud te scripti permanent iusti, consequens est, vt nec ego permaneam in libro tuo, &c. Neque verò absonus, & insolens est hic loquendi modus, *dele me*, pro delebis me; sic enim boni loquuntur Authores, vt videre est apud Virgil. Eclog. 8. *Si fœtum gregem suppleuerit, amens esto*, pro, *eris*. Sed si Moyses cum cæteris peccator est, si se deliquisse fatetur, cur audet contra delinquentes sæuientem Dominum interpellare? Inde animus surgit, quòd proprij casus ruinam conspiciat, agnoscat, & fateatur; inde vires sumit, quòd in medijs Dei furoribus suæ fragilitatis immemor non existit, & veluti ad terram, & puluerem deiectus valentior surgit, & robustior vt in confractione stet, & valeat in conspectu Dei, cui summè placet aspectus noster, & nostræ vilitatis perspectio. Quibus similia habet Basil. homil. 3. in illud: Attende tibi ipsi, circa finem, & Bernardus epist. 2. atque etiam serm. 17. in Cant. ad med. cùm ponderat illud Prouerb. *Septies in die cadit iustus, & resurgit.* Vult enim ideò resurgere iustum cadentem, quia nouit casum, & vbi ceciderit. Is enim, qui terram videt, & lutum contemplatur, ac cænum, facilè ab illo surgit, etiamsi propter infirmitatem propriam sæpius cadat; duo autem requiri putat ad resurrectionem; & notitiam loci, & implorationem auxilij. nam qui propriam agnoscit fragilitatem, & lubricam suæ conditionis terram, in qua graditur, & prolabitur, etiamsi multiplicem casum incurrat, diuinas implorans suppetias, & auxilia: *Septies*, inquit ille,

Psal. 129. n. 3.

Prou. 24.

A B C D E

cadit iustus, & septies resurgit, si tamen cadat, vt se cadere videat, & cecidisse sciat, & resurgere cupiat, & requirat manum adiuuantis. Sancti Iob sententia est: Agnoscite Iob 19. & quia aduersarius noster, qui nostram ruinam perpetuò requirit, & prouocat, hoc salubre nouit esse remedium, ideò hoc vnum enititur, si notitiam nostri pulueris, & nostri casus abolere faciat, sicut prosequitur Chrysostomus homil. 11. in epist. ad Roman. ante med. cùm ita habet: Habet ipsa inprimis vitiositas malum hoc grauissimum, quòd qui in illam collapsi fuerint, eos ne agnoscere quidem sinit perniciei propriæ magnitudinem, quia potiùs sic affectos illos reddit, vt in cæno cùm volutentur, vnguentis tamen se delibutos putent, qua illi de causa eximere sese inde non queunt, sed vermiculis referti, tanquam lapillis pretiosis ornati, ita sibi placent, vt eos vermes interimere nolint, sed intra se nutriant, adolescere sinentes donec illos ad futuri sæculi vermes reijciant, &c. Iob 19. n. 6.

Hinc ortum existimo, cur nostra hac tempestate longè aliter se res habeat, ac olim, vbi homines luteis, & figulinis vasis vtebantur, & in magno pretio habebantur. Vnde Plin. lib. 34. cap. 13. ait, pluris constare fictilia quàm murrhina; erant autem murrhina, dulcia, & delicatissima pocula, quæ multo pretio parabantur. Vnde vult Plinius fictilia, in quibus vescebantur, pretio excedere pretiosa quæque, quæ pro cibo habebant; quanta autem ea fuerint, constabit ex Iuuenal. satyr. 11. Et quadringentis numis condire gulosum fictile. Et Auson. Fictilibus cænasse ferunt Agathoclea Regem, & quos aureos, & argenteos Deos fabricare consueuit antiquitas, fictiles etiam moliebatur, vt videre est apud Propert. lib. 4 eleg. 1. Huius rei rationem reperio apud D. Paulin. epist. 1. ad Seuer. ad fin. Amamus, inquit, vasa fictilia, quia & secundum Adam cognita nobis sunt, &c. Quod idem est ac dicere; fictilia vasa Adami nostri cognitionem in materia, & in fragilitate proponere, propterea & cordatos viros illa diligere, in quibus conspiciuntur, & repræsentantur veluti in speculo, & quod alijs præstabat caluaria mensæ apposita, hoc his efficiunt lutea, & fictilia vasa, quod in causa

causa est cur diabolus iam à mensis nobilium A diuitum, & potentum, quibus pernecessaria erat propriæ vilitatis memoria, exulare fecerit fictilia; argentea verò, aureaue vasa introduxerit, quo se aureos velut alter Nabuchodonosor æstiment, & reputent, & terrenos, fragiles, & facilè perituros nequaquam reminiscantur. Bene proinde lamentabatur sanctus Ieremias, imo & lamentari docebat velut è suggestu miseram hominis conditionem, dum illius notitiam perfectè callere B profitebatur: *Ego vir videns paupertatem meam.* Vbi Rupertus ca. 59. in Ieremiam ait: Non dicit: Ego pauper; parum enim dixisset; nam verè omnis homo pauper est in Adamo, sed non omnis homo videt, non omnis intelligit hanc ipsam paupertatem suam. Igitur quod satis est, quoque imitabile foret, dicere maluit: *Ego vir videns paupertatem meam*; videns, inquam, in virga indignationis eius, id est, ad videndum pœna corru- C ptionis, & mortalitatis commonitus, qua percussi sumus omnes homines, vt moriamur, quia percussi sumus omnes, infirmamur, & tandem puluis in puluerem reuertetur, &c. Hoc igitur imitandum, & discendum vt lubricam terram agnoscamus, vt paupertatem nostram videamus, ne in superbiam efferamur.

Thrē. 3. n. 1.

Ne igitur tot bonis cumulati, tantisque beneficiis affecti Israelitæ superbirent, vel D etiam vt superbientes, & à Deo auersi, ad ipsum, tanquam in benefactorem conuerterentur, in memoriam reuocat Moyses pristinum, & miserum statum, in quo gentem illam inuenit, ad se vocauit, tantisque beneficiis allexit, nullis omnino præcedentibus meritis, vt sic tandem erubescerent, & puderet tam malè respondere tam benemerito Domino, tamque Dulcissimo Sponso, à quo recesserat, grauiter delinquendo. E

ANNOTAT. II.

Quomodo qui Deum secum habent, omnia pariter bona cū illo, & in illo inueniant.

QVoniam multi hoc in loco pro eo, quod nos habemus, *inuenit eum in terra deserta,* legunt, *sufficit ei.* Alij verò, *sufficientia,* aut *necessaria tribuit in deserto,* id ex hoc loco in morum disciplinam colligimus, Deum scilicet pro omnibus bonis nobis esse, & qui ipsum possidet, etiamsi in deserto degat, & ab omnibus deseratur, sufficientia, & necessaria bona possidere, quæ minimè posset reperire, quantumuis per omnes creaturas vagaretur, quæ nihil aliud nobis sunt, quàm desertum; extitit Israelitis terra, scilicet deserta, locus horroris, & vastæ solitudinis, vbi sola, quæ noceant, inueniuntur; nihil, quod prosit, totum, quod noceat, adest; nihil, quod velis, aut quo indigeas. Est denique locus ploratus, & vlulatus iuxta significationem Hebræorum. Vnde ea anima, quæ Deum secum non habet, in medijs vlulatibus & gemitibus videtur versari: quod nobis ostendit locus ille Cant. 1. vbi sancta anima sponsum suum inclamans, ait: *Indica mihi, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.* Quo in loco aliqui, vt interpres Theodoret. ex Hebr. legunt: *Quare enim ero cooperta, & pallio amicta.* Sic in ea homil. quæ versa est a D. Hieron *cooperta*, & respondet dictioni Hebrææ, & sic D. Ambros. & August. sæpè exponunt: Alij, *sicut operta.* Septuaginta Interpretes: *Ne forte efficiar sicut adoperta super greges sodalium tuorum.* Alij, *sicut circumducta.* Qui locus communiter eò deducitur, vt sponsa voluerit edoceri, & instrui circa sponsi habitaculum, ne instar scorti cogeretur velata per agros vagari. Vnde Gen. 38. Iudas ex eo suspicatus est Thamar nurum suam vulgari, & prostituti pudoris esse, quod ipsa faciem velarat; & sanè ad hunc morem respexisse videtur noster

Cant. 1. n. 7.

Gen. 38 n. 14.

noster interpres; sciens enim apud Hebræos A mererrices vocari velatas, & opertas, eò quòd solitæ essent in biuijs sedere, palliis succinctæ, & thoristro faciem velatæ, & sic solitæ errare, & in semitis vagam libidinem aucupari, vnde & Latini semitarias mœchas appellarunt, & Chaldæi, foras exeuntes: honestiori modo loquendi dixit; *ne vagari incipiam*, id est, ne, dum te quæro, notam, & suspicionem prostitutæ pudicitiæ incurram. Cæterùm ad rem nostram attentiùs expendentes B hunc locum Gislerius, & Sanctius hic ad luctum deducunt, qualis planè ille est, in quo versatur fœmina, à qua longiùs abest vir, quam intereà turpe ac indecorum putant cultùs ornati. Vnde apud Ouid. Penelope, & Hero dum viris, & amasiis carent, viduas se, atque relictas vocant; etiam apud Senecam in Agamemnone Clytemnestra de suo marito dicit se viduam *Decem per annos vidua respiciam virum.* Viduarum autem, vt constat, proprium erat operire caput suum, C esse in secessu, & tenebris, vt etiam dum in publicum prodirent, tecto capite in tenebris, & latebris esse viderentur: & apud Hebræos vidua dicitur *almanah*, quasi silens, occulta, & amicta. Proprium deinde, & vsitatum erat apud Hebr. vt lugentes, & mœsti caput operirent, vt 2. Reg. 15. *Porrò Dauid ascendebat cliuum oliuarum, scandens, &* D *flens, nudis pedibus incedens, & operto capite, sed & omnis populus, qui erat cum eo, operto capite scandebat plorans.* Et plorans filium Absalon operto capite proponitur 2. Reg. 19. Et apud Hesther, *Aman festinauit ire in domum suam lugens, & operto capite.* Et Iere. 14. Propter terræ vastitatem, quia non venit pluuia in terram, *confusi sunt agricolæ, & operuerunt capita sua.*

2. Reg. 15. n. 30.

2. Reg. 19. n. 4.

Hesth. 6. n. 13.

Hier. 14. n. 14.

Significat igitur Sponsa interim dum Diuinus Sponsus abesset, nihil sibi relictum, nisi lutum, lachrymas, & mœstitiam. Iuxta illam autem versionem 70 quæ habet: *Ne fiam sicut circunducta, & circunrotata*, videtur contineri allusio ad eos, qui circumquaque solatium, gaudium, aut quietem quærunt in creaturis: vt circumducta veluti respiciat nostrum *circunduxit*, & significet se nolle fieri, sicut eos, qui veluti vagi temporalia sequuntur, & ad illa conuersi, quietem quærunt, nec inueniunt, nec inuenire possunt, prout Salomon à se factum testatur: *Dixi in corde meo: Vadam, & affluam delitijs*, Chaldaic. *Tentabo lætitiam, & fruar bonis. Videbo bona sæculi huius.* Vatablus: *Experiar quantum in eo bonum sit.* Hebraic. *Vide in bono.* Phrasi autem Hebræa videndi verbum valet idem, quod experiri. Sed statim addit: *Et vidi quòd hoc esset vanitas*, id est, quòd non tam bonorum numero censendæ essent, quàm malorum minorum, sicut dixit Bernardus serm. de primordijs, &c. Vel quòd plus molestiæ continent, quàm iucunditatis, sicut inductione probat Basil. in Psalm. 33. & Gregor. 20. moral. cap. 16. Et cùm inania sint omnia, & longiùs absint ab ente, quàm à nihilo, qui fieri potest, vt vacuitates animi nostri expleant, quod bene dixit Plato 9. de Repub. Denique idem Salomon eodem cap. ait: *Cùm me conuertissem ad vniuersa opera, quæ fecerant manus meæ, & ad labores, in quibus frustra sudaueram, vidi in omnibus vanitatem, & afflictionem animi, & nihil permanere sub Sole, &c.*

Eccl. 2. n. 1.

Eccl. 2. n. 11.

Nihil igitur inuenit, quod apprehenderet, & cui adhæreret firmiter, & in quo consisteret. Denique ipse confessus est: *Risum reputaui errorem, & gaudio dixi; quid frustra deciperis? Quid hoc facis?* 70. *Quid hoc agis?* Quod Chaldæus declarat: *Quid emolumenti est viro, qui fecerit illud? Vel quid aliud inuenies, nisi deceptionem, & circunductionem, ac circunrotationem?* Porrò sicut Samson Iudic. 16. in illa circuductione molebat quidē non sibi, sed inimicis suis, etiamsi in obscæno significatu sumatur molendi officium, sicut sæpè in Scriptura sumitur, & placuit Hieron. Isai. in cap. 47. cùm ait: Illud, quod in libro Iudicum de Samsone scribitur, ad molam eum à Philisthijm esse damnatum, hoc signi- E ficare voluit quod pro sobole robustissimorum virorum hoc in allophylas mulieres facere sit compulsus, &c. Non sibi ille molebat, sed potiùs inimicis suis, dum eis in maius robur, & defensionem fortissimos generabat filios. Si verò locum non ad voluptates deducamus, sed ad seruile munus molendi quod ibi probat Serar q. 19. ad med Ipse triticū molebat inimicis, sibi q; ipsi nihil præter laborē acquirebat. Pari igitur modo anima,

Eccl. 2. n. 2.

quæ

quæ à Diuino abest, discedituê sponso, quandiu eum non inuenerit, eique adhæserit, nihil aliud faciet, quam circumrotari, & circumduci, nihil emolumenti acquirens.

Optimus pro hac re est locus apud Gilbertum serm. 4. in Cant. ad illa verba: *Surgam, & circuibo ciuitatem*; vbi per ciuitatem intelligit vniuersitatem creaturarum, quam totam percurrens iusta, & sancta anima, minimè quiescit. Circuiuit, inquit ille, Salomon & de Cedro Libani disputauit vsque ad hyssopum: Circuiuit in Ecclesiaste, & de elementorum postquam disseruit circuitu, ad humanos actus disputationem deriuauit, vt de transeunte rerum vanitate ad permanentem transiret veritatem. Circuiuit Iob esuriens, & quærens animus, dum illum non satiant aliqua, semper rapitur ad reliqua; Et quodam voluitur circuitu currentis desiderij pertractus rotatu, donec repleatur in bonis esuriens amor, & occupet in illo cursus sui statum, in quo terminum non inueniat. Nulla enim, quæ creata, sunt in conditionis suæ statu infinita sunt: Et ideo mens, quæ circuit, vniuersa pertransit, nusquam requiem capiens, vbi finem reperit. Solus ille requies est amanti, & refectio, qui finis est omnium, & cuius nullus est finis. Propterea sponsa in circuitu suo cuncta pertransit, vt pertingit ad ipsum: Circuibo in cunctis eum, quem diligo, quærens, sed nusquam reperiens, inuisibilia ipsius per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: Sed tamen nullius creaturæ quamlibet excellentis, & ad ipsius accedentis imitationem, plenè vel instruor indicio, vel incendor officio. Tantum enim & pigrum, & tardum, & inefficax ad Conditoris commendationem eorum, quæ condita sunt, redditur ministerium, quantum noscitur à veritate distare simulachrum. Ergo circuibo ciuitatem, vniuersa pertingens, vniuersa pertransiens: pertingens quæ ex parte ipsius imaginem differentet præferunt: pertransiens vbi citra perfectum subsistunt. Circuibo ciuitatem, vbique capiens refrigerium, & fastidium patiens. Quonam enim modo non me refrigerat, quod amoris mei pignus aliquod portat, præfert indicium, indicit memoriam, notitiam inducit? Sed iterum quonam pacto non tolero tædium, dum quadam me recogito præludij imagine, & vmbra detineri, nudam, & simplicem non tenere veritatem? Circuibo ciuitatem, quoniam in toto eius tam pulchro ambitu vbique refoueor, sed nusquam reficior. Nec me fatigabit iste circuitus, donec pateat plenior aditus, vt intrem in Sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eius. Habebit ibi circuitus terminum, cùm repleti fuerimus in bonis domus tuæ, Domine, cùm intellexero in nouissimis eius illum, qui primus est, & nouissimus, initium, & finis. O qualis ibi circuitus erit, pergere ab ipso in ipsum, ire, & redire: desiderio ire, delectatione redire, dum semper eius, quod experientia desiderat, præsentia satiat, vt mens possidentis, & contuentis, & illi sit per appetentiam intenta, & illa sit sufficienter contenta. Sic enim pennata illa, & oculata animalia in medio, & in circuitu Sedis Dei leguntur. In medio, quia voti sui perducuntur ad intima; In circuitu, quia rediuiuo semper voto feruntur in eadem ipsa. In medio, quia eorum iam completum est votum: In circuitu, quia non sufficiunt comprehendere totum. In medio sunt admissa per gratiam, & in circuitu sunt exclusa per differentem naturam. In medio sunt, quia vnita per contemplationem, & in circuitu, quia disiuncta per comparationem. Sic ille ostendit, quomodo creata à Deo anima in Dei desponsationem, & fruitionem nullam in qualibet creatura requiem inuenire possit.

Hoc etiam videre est in ea muliere, de qua Luc. 8. quæ sanguinis fluxum patiebatur ab annis duodecim, & in medicos erogauerat omnem substantiam suam, nec ab vllo potuit curari. *Luc. 8. n. 43.* Enimuerò ea anima, quæ ab alio quàm à Deo remedium sibi conquirit, absque remedio se inueniet, quod bene prosequitur Isidor. Pelusiota lib. 3. epist. 129. vbi de mœsto animo solatium vel in sola Dei memoria inueniente ita ait: Quemadmodum mulieris illius cruento fluuio laborantis, qui nec exinaniri, nec à medicis tractari, aut sedari poterat, temporis puncto depulsus est; sic humana mœstitia, vt nihil solatij adhiberi queat, ad solam Dei recordationem facessit, & euanescit, &c. Quid fiet in illius præsentia, & comitatu, quando in illius re-

cer-

cordatione, & memoria sic se habeat?

Prosequitur hoc ipsum argumentum Hieronym. in cap. 17. Ierem. ad illa verba: *Sana me Domine, & sanabor; saluum me fac, & saluus ero.* vbi sacer vates videtur nolle ab alio salutem, aut confiteri in vllo alio posse reperiri, nisi in Deo; addit deinde Hieron. Multi medici in Euangelio hæmorrousam curauerant: quæ omnem substantiam suam perdiderat in eis, & tamen à nullo curari potuit, nisi ab eo, qui verus est Medicus: & cuius sanitas in pennis eius. Vnde & nunc propheta à populo passus opprobria, & crebrò insidijs circunuentus, ab eo curari, & saluum fieri cupit, cuius vera laus, veraque medicina est.

Hier. 17. n. 14.

Ex quibus constat, cur sponsa dixerit se futuram veluti opertam, & viduam, si ab illa vtique longè abesset sponsus, in quo illa omnia bona pariter se inuenturam credebat: cur item dixerit futuram circunductam, & circuforatam; nam licet omnia creata percurreret, in eis potiùs malo suo disceret in solo sponso requiem posse reperire, salutem, & perfectam beatitudinem.

Intelligetur item quænam sit laus illa à sponso attributa sponsæ eodem c. cum ait: *Ecce tu pulchra es amica mea:* vbi 70. habent; *Ecce tu speciosa mea:* & ita legit Ambr. & Orig. Symmach. *Sodalis mea.* Reddit igitur rationem Orig homil. 2. apud Hieron. to. 3. cur additū, *Proxima mea*, pulchram reddat sponsam: ipsa verò rependens sponso suo laudem, non itidem dixerit, proximus meus, sed dixerit tantùm, *Ecce tu pulcher es dilecte mi.* Illa, inquit Orig. sic dicit ad sponsum: *Ecce speciosus fratruelis meus*, nō adiungit *& Proximus meus* huc autē quando loquitur ad eam, *Ecce sponsa*, adiungit, *& proxima mea:* quare autem & illa non dicit: *Ecce speciosus proximus mihi*, sed tantum, *ecce speciosus?* Quare ille non solùm speciosa es, dicit: Sed speciosa es proxima mea. Sponsa si longè fuerit ab sponso, non est speciosa; tunc pulchra fit, quādo Dei Verbo coniungitur, & meritò nunc docetur ab sponso vt proxima sit, & à suo latere non recedat: incipis esse speciosa ex eo, quod proxima mihi es, &c. Meritò proinde illa, quæ procul ab sponso se senserat, vicem suam dolet, & lachrymatur, & veluti viduam se fu-

Cant. 1. n. 15.

A turam pollicetur, quandiu præsentia sponsi caruisset; nouerat siquidem pulchritudinem, decorem, lætitiam, omne denique bonum sibi ab sponso, in quo omnia pariter habebat, prouenire.

Hoc etiam in eodem sensu profitebatur Dauid, cùm dicebat: *Dixi Domino; Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Vbi Hieron. vertit; *Bene mihi non est sine te:* & Chald. paraphrasis: *Veruntamen bonum meum* B *non pro[illegible] vel non datur nisi à te:* quæ duæ versiones explicant, totum in nos bonum à Deo deriuari, & effundi, adeò, vt nullū prorsus habeat ea anima, quæ longè à Deo recessit. Hoc etiā confessus est Dauid, cùm dixit: *Quid mihi est in cælo, & à te* (.i. præter te) *quid volui super terram?* Propriè ex Hebr. *Quis mihi in cælo? & tecū non optaui in terra* siuè vt legit Chald. *Tecum socium non volui in terra.* q. d. cælum mihi sine te nihil est, ac C tu solus mihi ex terra cælum efficies, si in terra mihi adsis; vbi enim fueris, ibi tandem altissimum cælum erit, & nihil mihi diligēdum, aut inquirendū restabit; nam sicut dixit Ambr. epist. 1. longe à princip. loquens de Deo: hic est thesaurus noster, hic est vita nostra, hic est sapientia nostra, iustitia nostra pastor noster. Vides quanta bona in vno bono? Hæc bona nobis prædicant Euangelistæ: hæc bona requirens Dauid ait: *Quis osten-* D *dit nobis bona?* Ipse Dominus Iesus summum bonum, quod nobis annuntiatum est à Prophetis, prædicatum ab Angelis, promissum à Patre, euangelizatum ab Apostolis, qui nobis tanquam maturitas aduenit, vt nihil acerbum, nihil immaturum, nihil inutile, nihil asperum, &c. Quid igitur desiderandum restat illi, qui Deum inuenit, & assecutus est, in quo bono omnia bonum sunt, nisi laus, E & perpetua lætitia?

Ps. 15. n. 2.

Ps. 72. n. 25.

Psal. 4. n. 6.

Meritò proinde ipse Dauid dixit: *Lætentur omnes, qui sperant in te: in æternum exultabūt, & habitabis in eis.* Sensus est: tristabatur sponsa, quòd habitaculum sponsi nesciret, vt quæreret, & quandiu non inueniret, dicit se fore instar viduæ, & coopertæ: at ijs, qui apud te, & tecum habitant, vel in quibus tu habitas, iugiter exultabunt: Hieron. *Te laudabunt*; alij, *iubilabunt*, alij, *cantabunt*; est enim ibi particula, &, rationalis, & causatiua, idemque va-

Psal. 5. n. 12.

 ler,

let, ac quia, sicut in Scriptura sæpè sumitur, qua de re vides Saa in indice Scripturæ, & Salmeron to. 1. prolog. 16. proindeque indicat causam lætitiæ, & exultationis, quoniam s. Deus habitat in Iustis; ij autem, in quibus habitat Deus, cùm secum totius bonitatis fontem, & originem habeant, meritò exultant, & in laudes Dei totos se diffundunt.

Quod meliùs intelligetur, si aduertamus Deum, & si simplicissima vna res sit, omnis compositionis omnino expers, [illegible] multarum rerum aliquando exponi, & intelligi; etenim ipse vnus Deus rebus multis, imò, & omnibus, quæ fuerunt, sunt, & erunt, atque etiam omnibus possibilibus æquiualet & in bonitate ac perfectione longè superat, & excedit, cùm ea omnia in eo eminenter contineantur. Vnde Paulus fidem supernaturalem definiens, dixit: *Est autem fides sperandarum substantia rerum.* Syriacè: *Est fides certitudo de ijs rebus, quæ sunt in spe.* Si verò inquiras, quænam sunt ie, circa quas spes fertur? Bona vtique quibus compleri, & satiari possit ppetitus, & voluntas nostra, iuxta illud Clementis Alex. 2. stromat. Spes autem est bene sperans expectatio bonorum. Si insuper indagare velimus, altiusque rimari, quænam sint bona ista quæ sperantur; profectò inueniemus esse vnum bonum, in qua omnia bona reperiuntur, & quod est pro omnibus, & præ omnibus inquirendum, optandum, & promerendum: ideoque & Caiet. ad dicta verba Pauli ait; nomine sperandarum rerum propriè, ac completè intelligitur ipse Deus Trinus, & Vnus, ad quod respexisse videtur August. lib. de doctrina Christiana cap. 3. cùm dixit: Res, quæ nos beatos efficiunt, sunt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, qui sunt terminus spei nostræ, & res sperandæ, quarum fides substantia est.

Heb. 11. n. 1.

Hinc est quod de semetipso testatur Deus; Prou. in c. 8. *Qui me inuenerit, inueniet vitã, & hauriet salutem à Domino:* ex Hebr. legitur apud Vatablum, *Hauriet voluntatem à Domino,* quod ipse explicat assequetur quidquid volet. Pag. legit: *Et educet quod voluerit à Domino:* Caiet. ex Heb. legit: *Et eduxit volũtatem à Iehouah,* hoc est, inquit; eduxit (pro educet) à Deo quod voluit. Cũ enim in eo bono omnia bona pariter reperiantur, nihil potest velle, aut optare homo, quod ibi non inueniat cumulatissimè, & libentissimè veluti sibi ministratum, & præparatum, quod indicant 70. qui habent: *Egressiones meæ, egressiones vitæ,* videlicet Diuina bonitas, quamuis summa bonorum omnium congregatione in se referta sit, non sibi tantùm ea continet, quin illa bona in mortales refundat. & etiam in eos, qui haurire obliuiscuntur, magnam semper copiam deriuet, sicut Ieremiæ in c. 18. dicitur illis verbis: *Nunquid deficiet de petra agri nix Libani, aut euelli possunt aquæ erumpentes, frigidæ, & defluentes? Quia oblitus est mei populus meus.* Quo in loco confert se Deus cum Libano niuibus cooperto, semper in subiectum sibi agrum destillantibus, & per montium rimas percolatis, quæ omni fertilitate, & optimorum fructuum vbertate, & affluentia implent adiacentẽ tellurem, tum etiam cum perennibus fructibus, quorum scaturigines, & defluxus impediri non possunt. Quando igitur perenniter fluens Diuina Bonitas etiam nolentibus libenter & affluenter sese communicat, volentibus quidem dabit quidquid appetierint, & postulauerint; omnia enim fit omnibus, vt nihil extra illum quærant, aut diligant, & vt ostenderet nihil præter ipsum esse optandum; quod argumentum prosequitur Chrysost. tom 2. serm. de Pentecost ante med. vbi ostendit propterea Paulum omnia omnibus factum fuisse, vt omnes lucrifaceret, quo Deum suum imitaretur, qui omnia fit, & est omnibus quærentibus, & inuenientibus eum post multa igitur ait Chrys. Cum esset vnus, omnia fiebat, Dominum suum imitans: etenim cum sit Diuinitas vnius substantiæ, & immutabilis, pro nostra salute omnia fit. Tu palmes factus es, & ipse tibi vinea, sicut ipse dicit: *Ego sum vinea, & vos palmites:* promouere gressum voluisti? Factus est tibi via, dicens: *Ego sum via, per me si quis intrauerit, exit, & pascua inueniet.* Ouis factus es? Factus est tibi agnus: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Bibere voluisti? Factus est tibi poculum, *Qui manducat carnẽ meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo,* & cætera, quæ in eandem sententiam prosequitur, ostendens, quomodo Deus omnia nobis sit;

Prov. 8. n. 35.

Hier. 18 n. 4.

Ioan. 15 n. 5.

Ioan. 14 n. 6.

Ioan. 1. n. 29.

Ioan 6. n. 35.

sit, ne quid aliud extra eum, aut præter eum velimus, aut optemus. A

Quæ fuit ratio cur Bern. in declamat. super *Ecce nos reliquimus omnia*, statim post princip. maximè commendauerit Apostolorum expeditionem, dum omnia reliquere, quæ ad hoc vnum inseruiunt, vt. s. pro Deo relinquantur, in quo omnia reperiuntur, & assequuntur, sic verò habet: *Ecce nos reliquimus omnia*. Bene, optimè, & non ad insipientiam tibi; nam & mundus transit, & concupiscentia eius, & relinquere hæc magis expedit, quā relinqui. Sed nec inutilis cōmutatio pro eo, qui super omnia reliquisset; nam & simul cum eo donantur omnia, & vbi apprehenderis eū, erit ipse omnia in omnibus, qui pro ipso omnia reliquerunt. Omnia sanè dixerim, non tantùm possessiones, sed etiam cupiditates, & eas maximè; plus enim substantia nocet, &c. plura in hanc sententiam habet Amb. l. 1. de Abraham, c. 1. & 2. ad illa verba Genes. 12. *Egredere de terra tua.*

Mat. 19 n. 27.

B

C

Facit item in hanc sententiā id, quod ponderat Greg. Nyssen. Orat. 2. de 40. martyribus prope finem, in Latrone beato qui etsi multus incurrerit in vitam, nempe Christum Dominum, cui affixus in cruce appropinquauit; inde tamen à fontibus Saluatoris salutem hausit, & voluntatem à Domino, seu quidquid ipse voluit, & optauit; inde enim hausit fidem, cùm anteà infidelis extiterit, iuxta illud Augustini serm. 120. Illuminauerat credo nascentem fidem propiùs corpori admota Diuinitas; inde sumpsit amorem, iuxta illud Ambros. ser. 44. Sciuit quod illa in corpore Christi vulnera, non essent Christi vulnera, sed latronis, atque ideò plus amare cœpit, postquàm in corpore Christi sua vulnera recognouit. Mira res, plus in cruce Latro Christum diligit, quàm Iudas dilexit in Cœna. Inde animum sumpsit vt etiam deficiente vita, & extinctis penè viribus violenter raperet cælum, iuxta illud Chrysost. homil. 3. de resurrectione. Fecit latro de cruce impetum. O violentum latronem! O artificiosæ effractionis virum! Ibi in medijs doloribus, & ignominijs glori m intuetur, iuxta illud Ambrosij ser. 45. Priùs in malis cœpit gloriari, quàm pati; non enim patitur supplicium,

D

E

dum paradisum promeretur, cui suffragatur Bern. epist. 8. cùm ait: Latro vno, eodemque die, & confessus est latrocinium, & introductus in gloriam, breui quodam contentus ponte crucis: etenim cum summo bono approximaret, quid boni illi deesse poterat? Imò & quando cum Christo patiter patiebatur in eadem passione, & cruce, paradisum inuenit ex mente Aug. in Psal. 39. ad illa verba: *Ecce, labia mea non prohibebo*: vbi velle videtur Latronem non tantùm post mortem ingressum fuisse paradisum, sed adhuc viuentem possedisse; sic enim interpretatur illa verba: *Hodie mecum eris in paradiso.* Paradisus habet ligna felicia: hodie mecum eris in ligno crucis, hodie mecum eris in ligno salutis. Quibus in verbis mihi videtur fieri allusio ad illud Gen. *Produxit Dominus lignum vitæ in medio paradisi, lignumq; scientiæ boni, & mali.* Felicia illa ligna paradisi essent, nisi de ligno scientiæ ignorans Adamus comedisset. Sed qui reparare damnum venit, idem Dominus, & creat, duo etiam habuit ligna in medio Caluariæ montelignum vtique vitæ, vnde nobis orta est vita, vbi nostra occisa est mors; lignum item scientiæ boni, & mali; nouit enim & patrata mala, dum confitetur commissa; nouit & iniquū socium obloquentem, dum acriter obiurgauit; nouit & bonum Dominum, & omnipotentem regem, quē in medijs supplicijs existentem confessus est, quem & discipulus vendidit vili pretio, pretioso tamen vnguento delibutum, & alius nequiuit vinctum, omnes deseruere in passione. Cùm igitur talibus consitum arboribus, tantoque præsente Domino longè melior, & illustrior redditus esset paradisus, quàm fuerit ille primus in quo cecidit primus Adam, & feliciora ibi essent ligna quàm paradisi prioris, adhuc in cruce positus Latro erat in paradiso, antequàm ad alium, Christo Comite, Duce, deduceretur.

Luc. 23 n. 43.

Gen. 2. n. 19.

Quia verò in vno, & ab vno Christo tot bona inuenerat, & acceperat, eidem obtulit omnia sua, quò meliùs illo frueretur. Aduertit hoc pulchrè Greg. l. 8. moral. c. 23. vbi asserit Latronē se totū obtulisse Christo Domino, à quo tot bona hauserat. In cruce, inquit ille, manus eius, pedesq; ligauerāt, nihil in eo à pœnis liberū, nisi cor, & lingua remanserat:

inspirante Deo totum illi obtulit, quod in se liberum inuenit, & iuxta hoc, quod scriptum est: *Corde creditur ad iustitiam, ore confitetur ad salutem, &c.* In corde autem fideliū tres manere virtutes testatur Apostolus, dicens: *Nunc autem manent fides, spes, charitas:* Quas simul cum gratia, & accepit Latro, & seruauit in cruce: fidem namq; habuit, qui regnaturum Dominum credidit, quem secum pariter morientem vidit; spem habuit, qui Regni Dei aditum postulauit: charitatem quoq; in morte viuaciter habuit, qui fratrem, & collatronem, & pro eodem scelere commorientem de impietate redarguit, & vitam, quam non nouerat, indicauit, & prædicauit, dicens: *Neque tu times Deum, &c.* Ille igitur qui talis ad crucem venit ex culpa, ecce qualis à cruce recedit ex gratia, &c. Similia sunt quæ habet Aug. in Psal. 39. ad illa verba; *Ecce labia mea non prohibebo*; vbi inter alia, ait: Erat confixus omnibus membris, manus clauis inhærebant, pedes transfixi erant, totum corpus adiungebatur ligno, corpus illud non vacabat cæteris membris, lingua vacabat, & cor, corde credidit, ore confessus est, &c. ideò itaque Christo Seruatori omnia sua obtulit, quia in eo omnia simul bona, & agnouerat, & accipienda certò confidebat; proinde nihil sibi relinquit ex suis, sed totum offert ei, cui se totum commiserat.

Rom. 10 n. 10.

1. Cor. 13. n. 13.

Quomodo item omnia in vno Deo contineantur, pulchra similitudine aperuit Dauid, cùm dixit: *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis*; quo in loco Auendanus aduertit, Regium vatem contulisse Deum cum pecunia, quæ ex illius sententia, & vulgi opinione, magnam cum Deo videtur habere similitudinē; quod etiā videtur dixisse Paulus illis verbis: *In omnibus diuites facti estis in illo.* Etenim *: Pecuniæ obidiunt omnia*, sicut dixit Salomon; quod magis adhuc illustratur ex variis lectionibus: nam Symmach. legit: *Argentum vtile erit ad omnia*: nihil enim est ad quod non conducat maximè pecunia, & quod illa non sit æstimabile; vera siquidem est, licet non iusta, sententia Verris apud Cic. lib. 3. in Verrem; omnia pecunia effici posse; quod etiam videtur dixisse Horat. 1. epist. l. 6. scilicet vxorem cum dote, fidemque, amicos,

Ps. 118. n. 14.

1. Cor. 1 n. 5.

Eccl. 10 n. 19.

A *Et genus, & formam regina pecunia donat, &c.*

Hebraice verò ad verbum: *Et argentum respondebit omne*, vel supplendo articulum; *respondebit omnibus*, vt sit sensus, quem Lorinus adhibet: pecuniæ cum rebus omnibus magnam habitudinem esse, sibique optimè respondere, & per prosopopæam perinde, ac si prædita res essent sensu, & intelligendi facultate, percipere, ac præstare B re, atque suppeditare pecuniam quæcunque imperentur, & expetantur, & sane Seneca libro 3. de ira cap. 32. & 33. dixit; circa pecuniam multum vociferationis esse: Clamat vtique pecunia, & ea etiam, quæ longissimè distant, vociferantem audiunt, & accurrunt, & exequendo, quod præcipit, respondent, non deliberando, differendo, aut excusando: nam Carthusianus refert in comment. ex Seneca apophthegma; pecuniæ imperare oportere, non obedire: Vnde meritò ille, qui C furatus est *Auream linguam* (sic enim in Hebr. habetur pro eo, quod nos legimus *Regulam auream*, apud Iosue c. 7.) Lapidibus obruitur, & comburitur; qui enim in ciuitate habuerit auream linguam, efficiet vtique, & obtinebit quidquid volet; venaliaque vel inueniet, vel reddet omnia, & si fortè venalis fuerit ciuitas, emptorem facilè reperiet, quod defuisse Romæ dixit Sallust. in Iugurth. vbi omnia venalia erant. Cùm igitur in pecunia D omnia videantur contineri, hinc est quod Dauid volens ostendere omnia bona in Deo collecta reperiri, dixerit se in Deo, & in preceptis illius sic delectatum, ac si omnes diuitias possideret.

Iosu. 7. n. 11.

Vnde in nullo alio vult delectari, & consolari, nisi in Deo, in quo bonitatem contra omnia mala, veluti antidotum credebat. *Renuit*, inquit ille, *consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum:* vbi Aug. ait: Præ- E dicandus igitur est Deus, cuius iste memor factus delectatus est: ait Naziā. non ea ratione delectatū putat Dauidē, quasi sola memoria satis fuerit, sed quod memor Dei Dauid ipsū inuocarit, & cùm *præsto sit Deus inuocantibus se in veritate*, proinde delectatus dicitur Dauid, quod Deum secum habuerit, in quo bona omnia continentur. Deplorat autem Nazianz. hominum stultitiam, qui cùm ad manum

Ps. 76. n. 3.

manum habeant veram consolationem, eam non quærunt, vt in ea, præ omnibus aliis delectentur; sic ergo ille habet Orat. 17. post princip. ad dicta verba, *Renuit anima mea consolationem:* audis ne verba tristitiæ, & desperationis plena? Nemo te curare potest? Nō sermo, non amicus, non cognatus, non cōsulens, non condolens, proiectáne sunt omnia? Et hæc sanè magno acciderunt Dauid, qui in tribulationibus dilatatur, & mortis vmbra circundatus, cum Deo resurgit. Quid igitur, inquit, ego paruulus, imbecillis, & terrenus patior? Si Dauid ita afficitur: prope est cōsolatio in ore tuo, & in corde tuo. Dei memor sis, ait & lætaberis: & quid potiùs recordari deberes? Prô quàm facile remedium! prô quàm velox curatio! proinde vis & alia humanitatis audire verba? Si conuersus ad Deum ingemueris tantùm, saluus eris. Cernitis gemitibus salutem copulatam? Sed cùm adhuc loqueris, inquit, ecce adsum. Nihil aliud ad reconciliationem impetrandam interuenit, &c.

Quia igitur Dauid in Deo delectabatur, nihil omnino eū retardabat, aut mœstitia afficiebat, quinimò in mediis periculis garriebat; sic enim legit August. illud, quod statim sequitur in nostra vulgata, *Et exercitatus sum: Garriui.* Quid est, inquit Aug. *garriui?* lætatus sum, exultaui loquendo: garruli enim propriè dicuntur, qui à vulgo verbosi appellantur, accedente lætitia, nec valentes, nec volentes tacere: factus est iste talis, &c. Nihil itaque formidabat, qui garriebat; neque vlla mala verebatur, qui vno bono contentus, omnia contemnebat: vnde alibi dicebat: *Non timebo mala, quoniam tu mecum es:* cuius rei rationem reddens Chrysost. ait: Quis fortior est ille ad protegendum, quàm illa ad expugnandum. (Psal. 22 num. 4.)

Monens Angelus sanctissimum Virginis sponsum, vt surgeret, & fugeret in Ægyptū: nequaquam sibi viæ comitem, & custodem se offert, aut pollicetur, cuius protectione ab animo sanctissimi Iosephi omnem prorsus timorem repelleret, & securum, ac tranquillum redderet; huius igitur rei rationem affert Chrysost homil. 8. in Matth. post med. in hunc modum: Cùm dicit Angelus: *Fuge in Ægyptum*, nequaquam se socium itineris futurum esse pollicitus est, neque illuc se euntibus, neque redeuntibus proculdubio designans; maximo ipsius, propter quem fugiebant, paruuli esse munitos comitatu, qui vbi certè primum paruit, in meliùs cuncta conuertit, effecitque vt hostes multū huic œconomiæ inseruirent. Nam & Magi illi, & barbari superstitionem patriam relinquentes, ad verum Dominum veniunt adorandum. Denique si quis nunc ad Ægypti veniat solitudines, paradiso quouis omnem illam videbit eremum digniorem. Sic ille ostendit, quantum valeat Dei præsentia ad depellenda omnia mala, & inducenda omnia bona. (Mat. 2. nu. 13.)

Nihil proinde timendum restabat populo, cui omnia bona suppetebant ex comitatu Dei, in quo licet tantummodo delectari. Profecturo in terrã Chanaan apparuit Deus Iacobo, & dixit: *Reuertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, eroq; tecū,* quæ verba ponderans Ambros. lib 2. de Iacob & vita beata c. 5. ait: Dixit hoc ei Deus, ostendens nihil ei deesse, cui adesset omniū plenitudo; hoc solo abundare perfectè, in hoc constare omnia, & omnia ad ipsum referri; quibus similia dixit l. 1. c 8. post princ. vbi ostendit iusto nihil officere mala, cùm Deum habeat, neque item abesse bona, cùm fruatur bonorum bono. Etsi amittat liberos, non ideò minùs beatus, qui non ideò minùs perfectus; quin etiamsi aduersa toleret, quàm si secundis effluat, magis solet huiusmodi videri perfectus: quamuis neque desint, neque adsint externa commoda, aut corporalis lætitia decedere quicquam virtuti soleat, vel accedere. Sed plerisque tantum laudi fuit tolerasse aduersa fortiter, quàm non incidisse. Verùm hæc specie æstimantur, non pondere. Illud profundum, virum iustum nihil velle, nisi illud solum, & præclarum bonū; huic soli intendere, hoc vnum in bonis producere, nihil aliud cum illo. Sed solū ipsum semper desiderare, hoc delectari: cui si aliud adiungatur, quod delectet eum, vt est filiorum suauitas, non illud amittitur, sed istud adiungitur. Quid enim est quod is, qui ad summum ascendit, aut damni de caducis sentiat, aut commoditatis? &c. quę in eandem sententiam latè prosequitur. (Gen. 32 num. 9.)

Ex dictis iam intelligetur, cur Abrahamus Regi Sodomæ sibi omnia de spoliis, præter animas offerenti dixerit: *Leuo manum meum ad Dominum Deum excelsum possessorem cæli, & terræ, quod à filo subtegminis, &c. Non accipiam ex omnibus, quæ tua sunt, ne dicas: Ego ditaui Abram.* Veritus quidem est Abrahamus, qui Deum secum habebat, ne aliquo indigere videretur, vel ab aliquo quid accipere velle censeretur, cùm in vno Deo omnia haberet, & possideret: Sic verò ad dicta verba habet Chrysost. hom. 35. in Gen. Habeo Deum, qui innumera mihi suppeditet bona: supernæ gratiæ innitor, non indigeo humanis facultatibus, contentus sum Dei in me beneficentia, scio illius largitatem. Et nunc maiorum diuitiarum negotiatio mihi est, & maiorem eius gratiam mihi concilio, quare opes tuas non accipio, &c. Quid enim opus erat terrenis bonis ei, qui vnicum, & supereminens bonum habebat.

Gen. 14 nu. 22.

A

B

Iure vtique mirabatur Gedeon, & admiratus interrogauit, quando illi Angelus dixit: *Dominus tecum*, Iudic. 6. *Obsecro mi Domine, si Dominus nobiscum est, quomodo apprehenderunt nos hæc omnia?* mala scilicet, quibus eo tempore Resp. Israelitica premebatur. Vbi August. q. 34. ait: In me intende, seu ad me attende Domine, quasi dicat: Hoc vnū precor attēdas, & pro hoc mihi satisfacias, quomodo fieri potest, vt mecum, adeoque cum toto populo, cuius ego particula sum, sit Dominus, cùm vbi ille adest, omnia reperiantur bona; at modò apud nos tot experiamur mala? Hoc miratur sanè Gedeon, vtpotè, qui nouerat vbi Deus adest, omnia simul adesse bona, & omnia exulare mala.

Iudic. 6. nu. 12.

C

D

Hæc fuit ratio, cur Augustinus optionem, & licentiam concesserit hominibus habendi, & optandi aliud bonum, si aliud fortassis aut existimare, aut inuenire possent quod melius aut tutius esset Diuino isto bono. Sic enim habet enarratione secunda in Psal. 26. in fine: Aliud desidera, si maius, si melius, si suauius inueneris, &c. Hinc etiam est quod Chrysost. hom. 1. in Act. Apost. post med. rationem reddens, cur statim post Christi Ascensionem non aduenerit Spiritus sanctus in discipulos, ait, ideò non aduenisse vt desiderio tanti boni, illius capaces redderentur; & quo maius foret desiderium, & pretiosior afflictio, ac indigentia discipulorum, clariùs constaret Spiritum sanctum esse verum Deum, æqualem, & consubstantia em Filio; aliter enim non esset sufficiens consolatio laborantium, & mœstorum; solus siquidem Deus qui in se omnia bona pariter continet, omnem mœrorem expellit, omne desiderium complet; omnibusque medetur malis. Porrò, inquit Chrysost. si Spiritus sanctus esset minor, aut inferior Filio, non erat sufficiens consolatio, quasi velit ex eo fatie veram, & sufficientem consolationem Spiritus sancti, quia ille verus Deus est, qui omnia in se continet, & affert bona; proindeque leuare posset ab animis discipulorum mœstitiam conceptam ex discessu Dei hominis in cælum.

E

Felices igitur Israelitæ, qui Deum secum habuerunt in deserto: feliciores vtique si hanc felicitatem agnouissent, & pro ea gratias reddidissent, cùm in inculta, & inuia regione omnia necessaria cum Deo habuissent; inde enim est quod Deus *Saddai* dicitur, id est sufficiens, seu qui sufficit, sicut ostendit Gal. tin. lib. 2. de arcanis, cap. 1. Et Lorinus in Psal. 15. n. 2. Vbi stultitiam illius populi licet subnotare, qui cùm Deum per omnia, & pro omnibus sufficientem habuerit, adhuc alium Deum, falsum tamen, concupierunt in deserto; nam cùm vera sit ea doctrina Bernard. epist. 248. ad Eugenium Papam, vbi ait: Nihil pretiosius, nihil optabilius bono, vtilique Pastore; proinde sicubi reperiatur, iniiciendę sunt manus, &c. Profectò tenebantur Israelitæ manus extollere in gratiarum actionem pro tantis beneficiis ab Omnipotente Deo acceptis, insuper & totis viribus conari, ne ab illorum cœtu offensus discederet bonus Deus, in quo omnia bona, ad quæcunque mala repellenda habebant.

ANNO-

ANNOTAT. III.

Quomodo seruos suos Deus per labores, & ærumnas doceat.

QVoniam ex multorum sententia verbum illud *docuit*, in nostro contextu positum, ad laborum, & afflictionũ doctrinam, qua Deus suos Israelitas 40. annorum ipatio in deserto docuit, etsi aliàs de hoc argumento multa me dixisse meminit; in præsenti id medijs alijs prosequemur, possumus itaque illud fundare in eo, quod Deus populum suum soleat instrue e, & informare affligendo, & ad angustias reducendo, sicut constat ex illo loco Isai. 26. vbi postquam fecer V tes ostendit, quomodo Diuina Benignitate abusi Iudæi ab eo recesserint, subiun it: *Domine in angustia requi erunt te: in tribulatione murmuris doctrina sua eis:* sicut enim boum doctrina qua scilicet deduc ntur, diriguntur, & incitantur, stimulus est: sic & impij, qui nec etiam tamquam boues cognoscunt possessorem & creatorem suum, non aliter edocentur quam dum stim lis compunguntur. Et sanè apud Hebræos eadem vox, *malmad*, stimulum & doctrinam significat. Doctrina igitur Dei, qua suos in deserto erudiuit & sæpè instruere solet tribulatio fuit: hæc vtique reuocarunt gradum, & a cursu, quo ad vitia præcipites, & effrænati ferebantur, cohibiti sunt. Si verò interroget quis, qua ratione hoc in loco tribulatio dicatur murmuris? Lyran. Carthus. & Adamus dicunt, id propterea factum fuisse, quia cùm tribulationem homines inuiti ferant, obmurmurare solent, & aliquid obgannire contra ferientem, ideoque communiter accidit, vt tribulatio dicatur murmuris, quod etiam in institutione acerba multiones erga discentes contin it. Isai. 26. n. 17.

Hinc iam intelligetur, cur Ægyptus, vbi filij Israel tribulati, & vexati admodum fuere, dicatur à Maldonato schola filiorũ Dei in comment. ad Matth. c. 2. n. 14. Dum enim

A persequuntur, docentur quidem, & instruuntur, & schola ac gymnasium huius doctrinæ, locus ille est vbi tormenta & afflictiones sustinentur. Huius rei perelarum symbolum extat in curatione cæcitatis Tobiæ per fel piscis appositum: quo in loco non assentior Valesio, neque etiam Serario in cap. 1. Tobiæ q. 2. asserentibus curationem illam fuisse naturalem, mitto quod piscis ille non fuerit, qualem putat Valesius in sacra Philosophia

B cap. 12 nempe Vranoscop. m, siue Callionymum Hic namque piscis, teste Rondeletio de piscibus lib 10 c. 12. pedalis est. De pisce autem Tobiæ dicitur: *Ecce piscis immanis exiuit ad deuorandum eum.* Deinde etiam curationem hanc supernaturalem fuisse, videtur constare ex ipso contextu, vt postea expēdemus. Et sane hominis ocu o omnino capto vsum oculorum restituisse, idq. e tam celeriter, sicut constat ex cap 14 Verisimile Tob. 6. num. 2. Tob. 14. num. 3.

C est nullo modo citra euidens miraculũ fieri potuisse. Nam si naturali virtute id effectum esset, ex eodem illo experimento piscis illius species & admirabilis fellis ipsius vis ad oculorum cæcitatem expellendam cognita apud posteros, quæ prospecta maneret Nec dubium quin compē iaria hac curationis vi plurimi morbis similibus mederentur. Hoc igitur constitu o insuper aduertendum, Diuinæ prouidentiæ proprium esse, vt periculum

D factum amicorum faciat, quo prouehat eos doceat, atque perficiat, quod Tobiæ visu-verti excæcando illum, & oculis diuinitus restitutis curando; imò dum curat, affectum morbi mirabiliter aperiendo. Etenim per fel amarũ cõstat calamitates & ærūnas indicari; singularis igitur Dei Prouidentia sapienter disposuit, vt piscis fel aperiendis oculis esset salutare, ac per hoc innueret amaritudines, & labores suos Dei docere & instruere, & mētis oculos reserare: quò forsitan spectant

E illa Isaiæ verba: *Vexatio dabit intellectũ.* Multò tamen ad rē congruentius est illud Iobi, *Auditu auris audiui te nunc autē oculus meus videt te:* quasi diceret: se in Dei cognitione tātopere profecisse a Dei cōcione (qua illi exposuit Deus suā mentē, & consiliũ in afflictionibus & ærumnis, quibus eum probauerat) vt oculos sibi ap. ruisse videretur, & visum recepisse, atq; adeò Deũ de facie quodam modo Isai. 28. n 19. Iob 42. num. 5.

A dam modo tunc cognouiſſe, quaſi antè fama ſolùm, & auditione; tunc verò oculorũ conſpectu cognoſceret. Vſque adeò præſtat à Deo edoceri afflictionibus, & amaritudinibus. Sed quid neceſſarium ſit in huiuſmodi curatione docuit Tobias, & de eo ſacer textus: dicitur enim: *Sumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris ſui: & ſuſtinuit quaſi dimidiam ferè horam.* Vbi verbum, *ſuſtinuit*, denotat Tobiam non expectaſſe ſolùm, ſed etiam patienter pertuliſſe. Eſt enim neceſſa- B ria patientia ad ſuſtinendam fellis, & afflictionis amaritudinem iuxta illud Eccleſ. *Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe, & in dolore ſuſtine.* (Eccl. 2. num. 4.) Dixerat autem paulò antè: *Suſcipe verba intellectus, & ne feſtines in tempore obductionis*: vbi obductio eſt medicinæ applicatio. Et paulò infrà: *Sperate in illum, & illuminabuntur corda veſtra*; quod idem eſt ac dicere, labores à Deo nobis mitti, vt ſui ſerui in eius cognitione, & doctrina, ac amo- C re proueliantur. Sunt enim veluti ſpirituales prælectiones verba intellectus, & illuminationes cordium, id quod in eo indicatur, quod fel ad oculorum curationem fuerit præcipuè electum, & vt efficacia medicinæ nobis clariùs innoteſceret, dicitur ſuſtinuiſſe per dimidiam horam; etenim in Scriptura horæ nomen ſignificat cuiuſuis rei tempus, & ſpatium, ac durationem. Cùm verò hic dicatur ſuſtinuiſſe dimidiam horam, illud pro D certo aſſeritur, laborum fructum, Dei ſcientiam, & doctrinam, & intellectus obtutus multò antè percipi ac guſtari, quàm hum initus fieri poſſe credatur, vt ſi dimidia vix dũ prælectione à præceptore decurſa, diſcipuli probè admodum tenerent ea, quæ integrum prælectionis, atque horæ tempus ad ſui declarationem videbantur exigere; quod nihil eſt aliud, quàm reapſe dicere ad maximam E Dei lucem, & cognitionem laborum, & aduerſitatum viam eſſe valdè compendiariam. Proinde rectè dicitur Deus docuiſſe populum ſuum, dum per labores circunduxit, & ærumnis oppreſſit, quod bene proſequitur Chryſ. ho. 10 in epiſt. ad Rom. poſt med. vbi ait: Tanquam in ſchola aliqua, vita præſenti, per morbum, per afflictionem, per tentationes, per paupertatem, per cætera item, quæ mala eſſe videntur, eruditi, vt apti efficiamur ad futurorum bonorum perceptionem, &c.

Edoctos vtique ærumnis, fame, ſiti, ſerpentum morſibus, tempeſtatum, ac fulgurum timore, amatis aquæ potionibus Iſraelitas ſupponit Diuinum Oraculum, quando ait: *Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per deſertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, quæ in animo tuo verſabantur; vtrum cuſtodires mandata illius, an non: afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna, quod ignorabas tu, & Patres tui, vt oſtenderet tibi, quod non in ſolo pane viuit homo, &c.* (Deut. 8. num. 2. & ſeq.) *Vt recogites in corde tuo, quia ſicut erudit filium homo, ſic Dominus Deus tuus erudiuit te, vt cuſtodias mandata Domini Dei tui, & ambules in vijs eius, & timeas eum.* (Exo. 16. nu. 14.) Hanc inſuper doctrinam agnouit Hieremias, quando dixit: *Caſtigaſti me Domine, & eruditus ſum, &c.* (Hier. 31 nu. 18.) Quod etiam dixit Dauid: *Bonum mihi, quia humiliaſti me; vt diſcam iuſtificationes tuas.* (Pſ. 118. n. 71.) *Cùm* enim *occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* (Pſal. 77 d. 34.) Et Saul dormiens excitatur ad Dauidis vocem, ablatis haſta, & ſcypho aquæ è lectuli capite, atque compungitur, & dicit: *Nequaquam tibi maleſaciam Dauid, eò quòd pretioſa fuerit anima mea in oculis tuis hodie: apparet enim quòd ſtultè egerim.* (1. Re. 26) Sic Deus Opt. Maximus delitias, imò & neceſſaria abſtulit à populo ſuo in deſerto vſque ad defectum aquę, & panis, quia iis omnibus veluti armis in ipſum Deum inſurgebat; ſic enim dicitur: *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit*: vt diſceret & ſtultitiam ſuam, & iterum ad Deum rediret. Vnde Moyſes virga percutiens petram, indeque educens aquam, videtur item percutere durum populum, indeque lachrymas percuſſione elicere. & dum ſaturauit eos de petra melle, videtur docere dulcedinem virgæ Dei, & inflictus illius. Et ſicut virga Ionathæ melle illita eius oculos aperuit: ſic & virga, qua Deus ſuos punit, mel & dulcedinem ſecum adducit, maximè verò in extremitate, id eſt, ſi finis ſuppliciorum Dei attendatur, & conſideretur; ſic enim eſt Dei gloria vt pariter & noſtrum commodũ interueniat. Nam ſicut dicitur Eccl. 36. *In ira flamma deuoretur, qui ſaluatur*, id eſt, qui in (Eccl. 36 n. 11) hac

hac vita à laboribus liberatur, ab ardenti Auerni flamma comburetur, sicut exponunt Lyran. Carthus. & Raban. Hinc Eccles. 2. dicitur: *Ne festines in tempore obductionis*, id est, ne properes euadere tempestatum laborem: *Deprime cor tuum, & sustine, coniungere Deo, &c.* In Græco est *Agglutinare*, id est, veluti glutino inseparabiliter Deo adhære, sustine, vt crescat in nouissimo vita tua, id est, augebitur tibi gloria in vita viuida, ac beata Patriæ seu terræ viuentium: qui enim laboribus eruditur, aptior tandem redditur ad maiorem Dei notitiam, & claritatem.

Eccl. 2. n. 2.

Docuit insuper per tot labores deueniendum esse ad Promissam terram; sunt enim afflictiones, veluti porta, per quam ad beatitudinem ingreditur: vnde Dauid ait: *Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. Aperite mihi portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor Domino.* Et de huiusmodi portis loquens Christus Dominus, dixit: *Nonne oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?* Per hanc igitur portam ingressus est Filius Dei, per hanc ingrediuntur omnes Sancti, sicut exponit Remig. & Aitiod. ad dictum locum Psal. Vnde & Christo Seruatori dedit Dominus regnū Dauid Patris eius, multis prælijs, rapinis, rebellionibus, & ignominiis comparatum, & refertum, vt qui ad regnum illius, quod non est de hoc mundo, peruenire voluerint, priùs in hoc discant per labores regnare, & iugiter decertando beatitudinis coronas promereri.

Ps. 117. n. 18.

Luc. 24. n. 26.

Hinc de Sanctis dicitur: *Gladij ancipites in manibus eorum:* vbi Caiet. exponit: Quia beati in gloria erunt Reges, ideò describuntur cum gladiis euaginatis, qui solent Regū præsentiam, & maiestatem ante-ire. Iam verò gladij igni, a quaque conficiuntur, & fabricantur; Regni namque superioris sceptrum per aquam, & ignem debet transire, vt verū sit: *Transiuimus per ignem, & aquam.* Vnde etiam Dauid (sicut superiùs diximus) dormientis Saul scyphum, & hastam abstulit, quæ aliquibus videtur fuisse Regiæ potestatis symbolum: fortiuntur siquidem & se inuicem complectuntur hæc duo, calix, scilicet, tribulationum, & gloriæ corona, ac sceptrum. Quod etiam Dominus docuisse vi-

Ps. 149. num. 6.

1. Re. 26 n. 11.

A detur, cùm in tabernaculo præcepit collocari candelabrum, in quo scyphi appositi erant, & lilia; & vbi scyphus, ibi & lilium, sic tamen verum est, calicem symbolum mortis, ac tribulationis esse, & ita voluit Deus huiusmodi structura docere populum suum, vt pro comperto haberet, vbi labores, & ærumnæ reperirentur, ibi etiam lilia prodire, certoque affuturam gloriam, cùm labores præcessissent.

Exo. 25. nu. 31.

B Hæc est ratio cur prudens Abigail appellauerit iustos viuentium fasciculum: sic enim dixit Dauidi: *Erit anima Domini mei custodita, quasi in fasciculo viuentium apud Dominum Deum tuum; porrò anima inimicorum tuorum rotabitur quasi impetu, & circulo fundæ.* vbi Angelom. in suis enarrationibus ad lib. Reg. ait: Pulcherrima comparatione iustorum statum à reproborum sorte discernit: Horum quippe animas, id est, iustorum, appellat viuentes, vt reproborum è contrario spirituali amore præoccupatas insinuet. Hos fasciculo, illos lapidi fundæ assimilat. Fasciculus enim cōstringitur, vt integer maneat, & conseruetur; lapis in funda expeditus ponitur, vt abijciatur: Sic in hoc seculo electi pressuris tribulationum coangustantur, vt his admoniti, arctiùs ad inuicem, mutua charitate connectantur, & coadunati ad inuicem manu sui Redemptoris, in perpetuum conseruentur. At verò reprobi quantò latiùs in hac vita voluptatibus propriis, veluti liberi, dimittuntur, tantò longiùs in futuro à Diuinæ visionis gloria proijciuntur, vt de eis meritò dicatur: Equidem *Ipsi de manu tua repulsi sunt.*

1. Re. 25

C

D

Insuper & inculcatum voluit populo suo quanti faciendi essent labores, ac pressuræ, quando in altum iussit erigi serpentem æneum, qui eos ignitos serpentes, à quibus læsi fuerant, demonstrabat, vt iam super capita collocandas agnoscerent tribulationes sibi illatas. Vnde fortè edocta Esther, virgam Assueri osculata est, & ad Philistæos etiam hæc doctrina peruenit, quando ex consilio maiorum suorum videntes se puniri plaga illa murium, qui fructus terræ, & arborum rodebant, fructetaque omnia deuastabant; mures aureos Deo Israel obtulerunt, simul & profitentes se magni facere

Nu. 21.

E

Esth. 2.

1. Reg. 6.

cere plagas à Deo inflictas, & ab illis liberationem postulantes.

Et nunc meliùs intelligetur locus ille Cant. Vbi sponsus capillaturam sponsæ suæ commendans, ait; *Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt à monte Galaad.* Vbi aduertendum est, maximam, ac præcipuam fœminarum pulchritudinem in capillis consistere, sicut notauit Apuleius lib. 2. de transformat. vbi ait: Si cuiuslibet pulcherrimæ fœminæ caput capillo spoliaueris, licet illa de cælo deiecta, mari edita, fluctibus educata, licet, inquam, Venus ipsa fuerit, licet omnium gratiarum choro stipata, & toto cupidinum populo comitata, & balteo suo scripta, & balsamo rorans, calua processerit, nec Vulcano suo placere poterit. Quibus similia habet Iustus Lipsius lib. 2. elector. cap. 6. vbi refert veteres matronas Romanas difficillimis in rebus Reipub. solitas esse suis crinibus pauimenta templorum verrere, ita significantes suam vniuersam gloriam *iam perijsse.* In fœminis siquidem nihil pulchrius, aut melius est, quàm cæsaries, quæ fuit ratio cur celebris illa Berenice, cuius meminit Gregor. Nazianz. orat. 4. in votum pro parta à patre victoria, abscissos capillos, Diis consecrauit, quos inter sydera collocatos veteres fabulantur. Vnde, & Phędra apud Hippolit. priuignum suum, sicut habetur in Seneca Tragico act. vbi Hippoliti omnino se separatam esse ostendit, cùm abscissos capillos eidem dedit. Quapropter si fortè desint fœminis capilli, sibi peregrinos insuere solent, in quam sententiam dixit Nazianz. in carminib. Nec capita turrificate adulterinis crinibus, quod Lucanus significauit, cùm dixit:

Turritamq; gerens frontem matrona coronam.

Meliùs Tertullian lib. de cultu fœminar. c. 7. post princip. Affigitis nescio quas enormitates subtilium, atque textilium capillamentorum, nunc in galeri modum quasi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in ceruicem retrò suggestum. Quibus similia habet Clem. Alex. lib. 3. Pædag. cap. 11. Cùm igitur fœminarum pulchritudinis maxima pars in capillatura consistat, per quam suppletur siquid in facie sit deforme; vnde Paul. ait: *Mulier si comam nutriat, gloria est illi, &c.* loco autem illorum verborum, *Quæ ascenderunt de Galaad,* in Hebr. habetur: *Quæ pexæ sunt de monte Galaad.* Quo in loco notanda est similitudo, quam inuenit Agathius Guidiacerius. Etenim cōsueuerunt capræ quæ ascendunt de montibus saxosis, & dumetis ob nimiam pressuram lapidum, collisionemque syluarum expilari, pecti, & quandoque vulnerari, vnde earum capilli collucentes, nitidi, ac pulcherrimi redduntur, deinde etiam, & quia in monte Galaad magna resinæ abundantia suppetebat, vt constat Ierem. 8. *Nunquid resina non est in Galaad?* & ex ipsis dumetis resina emanabat, pelles, ac pili caprarum ad contactum, transitum, & pressuram dumetorum resina ipsa rubescebant, flauique demonstrabantur. Pulcherrima igitur prædicatur Sponsa, cùm ipsius capilli, quæ præcipua illius pars est, spinarum, ac tribulationum pectine pectuntur, plectuntur, ac premuntur; nec minori iidem decore illustrantur, si resina lachrymarum accedat, quibus veluti lota, ac purgata nitidissima conspicitur. Hanc igitur laborum doctrinam, Dominus circunducens populum suum, docuit in deserto. Vnde & idem populus vocatur tritura Dei, Isai. 21. *Tritura, & filia areæ meæ, quæ audiui à Domino exercituum Deo Israel, nuntiaui vobis.* Vbi Isaias appellat populares suos granum excussum, quia decreuerat Deus triturare eos veluti triticum in area & sicut olim fecerat in deserto. Vocatur verò granum filius areę, more Hebraismo, quia in area teritur, & à paleis mundatur, & sicut diuersa animalia in area triturāt, boues scilicet, equi, equæ, ac iumenta; ita ciuitas Hierosolymitana à diuersis opprimenda erat tyrannis. Diuersis etiam pressuris in deserto triturauit Dominus granum, quod seminare posteà constituerat in optima terra, qualis planè erat optima Palæstina inter cæteras Prouincias. Sicut autem granum seminandum priùs purgatur, & circumducitur in cribro, ac vento purgandum obijcitur: sic diuersis anfractibus gyrando circumduxit populum suum Deus, variisque afflictionum flatibus exposuit, docens vtique, quonam pacto separandæ essent paleæ, vt mundum triticum

Dei

Cant. 4. — 1. Cor. 11 — Ierem. 8 nu. 22. — Isai. 21. nu. 10.

Dei horreo recludendum remaneret.

Ex illo igitur loco, quem superiùs retuli-
Deut. 8. num. 2. mus petito ex Deut. cap. 8. vbi habetur: *Recordaberis cunctis itineris, per quod adduxit te Deus: Vt recogites in corde tuo, quia sicut erudit filium suum homo, sic Deus tuus erudiuit te, vt custodias mandata Domini Dei tui, & ambules in vijs eius, & timeas eum: Dominus enim Deus tuus introducet te in terram bonam, &c.* Ex hoc igitur loco apertè constat, cur Deus circumduxit populum suum per desertum. Habemus enim in dictis verbis Deum voluisse docere, & instruere homines laboribus, tanquam magistris; inde enim dicitur: Sicut erudit filium suum homo. Cōstat etiam tribulationibus, & afflictionibus probari, & examinari homines, vt appareat quales sint: hoc enim indicant verba, quæ eodem loco habentur: *Vt tentaret, & nota fierent, quæ in animo tuo versabantur, vtrum custodires, &c.* Et quod affligendo, & opprimendo singulare beneficium præstet Deus afflictis, & oppressis, sicut olim laborantibus exhibuit manna, quod deducitur ex iis verbis: *Afflixi te penuria, & dedi tibi cibum manna, &c.* Quoniam igitur hæc est doctrina laborum, eandem in præsenti prosequemur.

Et quod attinet ad primum, tritum satis est tribulationibus, & angustiis homines erudiri in via Dei, quod docet locus ille Sa-
Sap. 3. num. 5. pient. *In paucis vexati, in multis bene disponentur, quoniam Deus tentauit eos.* Vbi Iansen. metaphoram agnoscens, ait: Correcti vt filij, vel discipuli à parente, vel magistro. Propriè ex Græco: Eruditi, & edocti: nam sicut ibi obseruat Geruant. Effectus tribulationis iustorum, est eorum eruditio, doctrina, & sapientia, cui addimus, finem à Deo intentum in tribulationibus iustorum esse eorum eruditionem, & disciplinam, iuxta illud Paul. *Obliti estis consolationis, quæ vobis*
E
Hebr. 12 num. 5. *tanquam filijs loquitur, dicens: Fili mi noli negligere disciplinam Domini; Neque fatigeris, dum ab eo argueris; quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit. In disciplina perseuerate. Tanquam filijs vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt*

A *omnes. Ergo adulteri, & nō filij estis.* Vbi Paul. refert locum Prouerb. 3. in quo castigationem, & flagellationem intelligit Salomon, & interpretatur Paulus. Et cùm vox Hebræa, & Græca eruditionem significet, non flagellationem, sicut ibi obseruat Ribera, ex fine quidem flagellatio, dicitur eruditio, sicut actus liberi à fine denominantur: At Deus puniendo non intendit dolore, & mœstitia afficere, sed suos homines erudire. Vnde ad- Prou. 3 nu. 11
B ditur: *Quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi pater in filio complacet sibi.* præmittitur itē: *Nec deficias, cùm ab eo argueris:* quod idem est ac, ne pusillanimis fias, ne ob id te abijcias, vt serui facere solent: Sed potiùs gloriare, & excellentē te reputa: Tunc enim, vt pulchrè dixit Nazianz. de plaga grādinis, recepisti monile ingenuorum, quod confir-
C matur ex illo Machab. *Obsecro eos, qui hunc librū lecturi sunt, ne abhorrescant propter aduersos casus, sed reputent ea, quæ acciderūt, nō ad interitum, sed ad correctionem esse generis nostri.* Et Leuit. 26. postquam Deus retulit supplicia, quæ inflicturus erat delinquentibus, addit: *Sin autem nec sic obedieritis mihi, addam correctiones vestras septuplum propter peccata vestra.* & Num. 21. *Si ambulaueritis ex aduerso mihi, nec volueritis audire me, addam plagas vestras, &c.* Ex quibus cōstat finē laborū, & oppressionē esse prorsus eruditionē. Macha. 2. c. 12. Leu. 26. nu. 18. Nu. 21.
D Vnde Prou. 22. dicitur: *Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplinæ fugabit eam.* Et Iob 5. *Increpationē Domini ne reprobes*, quod Hieron. ad c. 20. Ezechiel. sic legit: *Fili ne contristeris ad disciplinam Domini.* Etenim sicut dixit Nyssen. Orat. de Resurrect. Christi post med. Omnis disciplina in præsens non iucunda, sed molesta esse videtur, &c. Qualis autē sit doctrina, quę in afflictione reperitur, ad rem nostrā optimè proponit Chrys. hom. 42. in act. Apostol. ad fin. vbi ait; In carcere humilitas animi, exhortatio, & stimulatio ad philosophiam, conteptus rerū sæcularīū. Magnū bonū est afflictio, & hoc à pueris nostris discitur: nā absque afflictione nulli vtilia discunt; nos autem magis, quàm illi egemus afflictione. Nam si illi, cùm afflictiones eis desint, lasciuiunt; multò magis nos, & maximè tantis obnoxij, vnde nobis magis opus erat pædagogis. Noster Pro. 22. n. 15. Iob 5. nu. 17.

 autem

autem pædagogus est afflictio, &c. Et hom. 29. in epist. ad Hebr. ad citata verba Pauli, ait: Vides quòd dicit quòd non possit esse filius, qui non castigatur? Nam quomodo in familiis adulterinos filios despiciunt patres, etiamsi nihil discant, etiamsi non sint gloria insignes, de legitimis autem filiis timent, ne se dedant otio & socordiæ. Ad eundem modum, &c. Et homil. 1. in epist. ad Tim. ait: Sicut paruulus si quid habeat puerile, idque rebus necessariis præfert, pater ipsum puerilibus priuans, vt vel inuitum ad meliora reducat. Ita & Deus omnia facit, cuncta molitur, vt vota nostra atque desideria ad cælestia transferat. Et lib. 1. de prouid. post med. Correctiones Dei, & labores magistros nostros, quibus à Deo tradimur, appelat, & post multa, tandem ait: Adiectio laborum prudentiores, ac religiosiores nos efficit. Et hom. 2. ad pop. ait: Tribulatio philosophiæ mater, &c. Videndusque erit Gregor. Nazianz. epist. 4. ad Eudoxium Rhetorem qui ab eo petierat, vt in solatium morbi, quo premebatur, ægrotanti exponeret Psalm. 72. Cumque Gregor. dictum Psal. ei enuclearet, æger cœpit gratias Deo reddere pro eadem ægritudine, dicens: Gratias tibi ago, Pater, ô Conditor hominum tuorum, quòd nos etiam inuitos rectè fingis, & per externum hominem, internum purgas. Et quid opus est omnia recensere, quæ antè nos philosophabaris, veluti exultãs ex morbo, ita vt discipulum haberes, quem volebas esse Doctorem? &c. Et August. in Ps. 93. ait: Duos filios habet homo; alterum castigat, alterum dimittit: faciat vnus malè, & non corripitur à patre: alter mox vt se mouerit, colaphis cæditur, flagellatur; vnde ille dimittitur, & ille cæditur? Nisi quia huic cæso hæreditas seruatur? Ille autem dimissus exhæredatus est. Videt eum non habere spẽ, & dimittit eum, vt faciat quod vult. Ita August. & Idiota lib. 2. contemplationum c. 21. in eodem argumento ait: Qui ambulare non vult vias duras tribulationum, non est filius Dei, sed seruus, scribitur namque, quòd seruus non manet in domo in æternum, filius autem manet. Nam seruus offendens Dominum non flagellatur, sed eijcitur è domo, & odio habet Dominum suum, illumque quantum potest fugit: filius autem patrem offendit, flagellatur à patre, sed à domo non expellitur, nec habet patrem suum odio, nec ab eo fugit, & idcirco dicitur quòd filius manet in domo in æternum.

Quemadmodum igitur accedente pædagogo, vel magistro discunt pueri, & grandiores ea, quę facere tenentur: ita per afflictiones supernè instruimur, & erudimur. Quoniam verò aliquando adeò obtusi sumus, & rudes præ ignorantia, adeò obdurati in malis præ nequitia, vt disciplinæ minimè cedamus, aut locum aduenienti doctrinæ præbeamus, accedit durior pressura, & grauior tribulatio, quæ simul, & edocendo emolliat, & emolliendo instruat, & quæ scire oportet affigat, animoque violenter ipsam doctrinã imprimat, quod optimè dixit Antiochus ho. 78. his verbis: Sicut cera nisi recalescat, aut præmolliatur, non facilè in se recipit sigilli impressionem: ita & homo, nisi laborum & multiuariæ infirmitatis probetur exercitio, neutiquam sinet consigniri se, &c. Facit Gregor. 3. p. Pastoral. admonit. 3. ad med. vbi hæc de re ait: Lapides extra tunsi sunt, vt in constructione templi Domini absque mallei sonitu ponerentur, quia videlicet nũc foris per flagella tundimur, vt intus in templum Dei postmodum sine disciplinæ percussione disponamur; Quatenus quicquid in nobis est superfluũ, modò percussio resecet. Quo in loco alludit Greg. ad illud 3. Reg. 6. vbi dicitur: *Domus cũ ædificaretur, de lapidibus dolatis atque perfectis ædificata est: Et malleus, & securis, & omne ferramentum non sunt audita in domo, cùm ædificaretur.* *3. Re. 6. num. 7.* Confert igitur templum, & domum Domini à Salomone structã, cũ domo superiori, & cælesti Hierusalẽ. Resecatio autẽ, & sectio lapidum cũ tunsionibus, & pressuris, quibus expoliuntur lapides per manus artificis coaptandi suis locis. Huiusmodi autem percussio, & abscisio dicitur à Gregorio disciplina, & doctrina, qua per labores, superflua & excedentia resecantur; & ad amussim cælestis ædificij cõponuntur viui lapides, idque in laborũ huius vitæ schola, in qua, & virtutes perficiuntur in meliùs semper proficiendo, vitia resecantur: Vnde Tertull. lib. de fuga in persecutione c. 1. ad fin. loquens

de

de persecutione, ait: Tunc & fides in expeditione sollicitior, & disciplinatior, &c.

Optima hac de re habet Nazianz. orat. 17. ad med. vbi ait: Circulus quidam, fratres, est in rebus humanis; Deusque nos per contraria erudit, deinde addit: Sanè ad viros prudentes, & qui aduersitatibus instructiores sunt redditi, ac instar auri igne purgati, dicere pertinet: *Bonum mihi, quia humiliasti me.* Tanquam humilitas pariat, vt iustificatio cognoscatur, &c. Eleganterque Chrysost. concione 3. de Lazaro ad fin. tom. 3. loquens de antiquis Patribus, quos Deus varijs laboribus erudiuit, tandem ait: Et tu tanto iam tempore manes ineruditus? Licet sciam hoc in loco Scholiastem Chrysostomi translationem Erasmi carpere. Nouit item quantum conduceret ad discendum quæ scire oportebat, varijs tribulationibus agitari Ignatius Martyr epist. 4. post princip. cùm dicebat: Ego non tam meus quam aliorum, nunc factus, multorum aduersariorum arbitrio exagitor, partim ex illis, partim custodijs, partim vinculis. At nihil eorum curo, verùm eorum iniurijs erudior, vt Iesum assequar supplicijs mihi paratis. Omnes igitur adducti Patres doctrinam laborum agnoscunt, dum per instructionem, eruditionem, & disciplinam loquutur, vt patet ex iis, quæ retulimus.

Ps. 118. n. 71.

Illud autem in hac materia mirum censebitur, quod laborum doctrina talis, ac tanta est, vt caro quantumcumque inferior, & brutalis videatur, laboribus tamen macerata, & pressuris perpolita sic tandem docta euadit, vt superiorem rationem, intellectum, ipsam denique animam instruat, & doceat; quod acutè deducit Gregor. ex asina, qua Balaam vehebatur, & à qua percussa, & afflicta in via fuit instructus, est siquidem asina illa figura brutalis carnis, cui insidet, & obequitat ratio, & anima. Illa igitur videt Angelum à Deo missum, vt impediret intentam ab ariolo viam; illa ipsum reprehendit, & admonuit posita in pressura duarum maceriebus, & percussa verberibus iniustè à Balaam inflictis. Sic ergo rem prosequitur Gregor. 3. p. Pastoral. admonit. 3. post med. Admonendi sunt ægri, vt considerent quanta salus cordis sit molestia corporalis, quæ ad

Nu. 22. n. 31.

A cognitionem sui mentem reuocat, quam plerumque salus abiicit, infirmitatis memoriam format. Vt animus, qui extra se in elationē ducitur, cui sit conditioni subditus, ex percussura, quam sustinet carne, memoretur. Quod rectè per Balaam, si tamen vocem Dei subsequi obediendo voluisset, in ipsa eius itineris retardatione signatur. Balaam namque, vt perueniret ad propositum, tēdit, sed eius votum animal, cui præsedit, præpedit. B Prohibitione quippe immorata asina Angelum videt quem humana mens non videt; quia plerumque caro per molestias tarda flagello suo, menti Deum indicat, quem mens ipsa carni præsidens non videbat; ita vt anxietatem spiritus proficere in hoc mundo cupientis, velut iter tendentis impediat, donec inuisibilem, qui sibi obuiat, innotescat. Vnde bene per Petr. dicitur: C *Correctionem habuit suæ vesaniæ subiugale mutum, quod in hominis voce loquens prohibuit Prophetæ insipientiam.* Insanus quippe homo à subiugali muto corripitur, quando elata mens, humilitatis bonum, quod tenere debeat, ab afflicta carne memoratur. Sed huius correctionis donum idcirco Balaam non obtinuit, quia ad maledicendum pergens, vocem, non mentem mutauit. Sic Gregor. ostendit vel insipientem, & stultam carnem in tantùm proficere, cùm afflictionibus D eruditur, & ærumnis instruitur, vt ipsam etiam spiritualem animam illustret, & illuminet circa ea, quæ agenda sunt, cùm tamen caro regatur spiritu, cui subest, & ab eodem obesa, & hebes deducatur, veluti à rectore, & moderatore suo.

2. Petr. 2. n. 16.

Alias siquidem afflictio tribuit, quibus infima caro ad superiorem mentis statum perueniat, vnde dicitur: *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, posteà accelerauerunt*; ad superna scilicet, sicut exposuit Pined. Iob. 5. n. E 7. Et Apocal. 12. *Alæ duæ aquilæ magnæ datæ sunt mulieri* (videlicet Ecclesiæ, & fidelibus) *vt volaret in desertum locum, cùm adesset teterrimus draco deuorare, & percussionis virus immittere.* Et Paulus externis malis reuocatus, interiùs velut volucris cæli in cælis conuersatur Philip. 3.

Ps. 15. n. 4.

Apocal. 12.

Phil. 3. n. 20.

Hinc est, quod stultus Pharao, qui dicebat: *Quis est Dominus, vt audiam vocem eius, & dimittam Israel? Nescio Dominum, & Israel*

Exod. 5. n. 2.

Israel non dimittam. posteà plagis, & ærumnis pressus ipsum agnouit. Ideoque ponderans Origen. prædicta verba, ait: Vides quid agit cruda superbia, donec in laboribus hominum non est, & cum hominibus non flagellatur? Propterea tenuit eum superbia. Denique videbis eum paulò post quantum proficit in flagellis, quantò melior verberatus
Exod. 8. n. 8. efficitur. Iste, qui modò dicit; *Nescio Dominum*, posteà, cùm vim senserit verberum, dicturus est; *Orate pro me Dominum*; & non solùm hoc, sed etiam contestantibus Magis fatebitur, *quia digitus Dei est.* Nemo ergo ita ineruditus Diuinæ sit disciplinæ, vt flagella Diuina perniciem putet. Ecce Pharao durissimus, tamen proficit verberatus. Ante verbera Dominum nescit, verberatus supplicari pro se Dominum rogat. Sic Origenes.

Quid mirum igitur, si Deus volens suos Israelitas docere in schola laborum, circunduxerit per terram desertam, quò meliùs per sitim, famem, molestiam, & per quadraginta annorum ærumnas instructi euaderent. Sed illi adeò obtusi, ignaui, & ignari fuerunt, vt etiamsi in schola Domini quadraginta annos versati fuerint, edocti minimè prodierint, vnde necesse fuit Deum iugiter in eadem disciplina perseuerare, sicut prosequitur August. in Psalm. 84. ad illa verba: *Auertisti captiuitatem Iacob*; vbi ita ait: Data est illi populo terra quædam promissionis, in quadam regione, vbi habitauit populus Iudæorum. Hanc ergo terram cùm accepisset ille populus, ab hostibus suis vicinis circumquaque inimicantibus multas molestias patiebatur: & cùm peccabat in Deum suum, dabatur in captiuitatem non ad interitum, sed ad disciplinam, non damnante Patre, sed flagellante, &c.

Docent insuper labores, & ostendunt quid sit in homine, qualisuè sit homo; quod bene prosequitur Gaudent. præfat. ad Beneuol. in med. vbi ait: Probat Deus homines, non sibi, qui ante nouit vniuersa, quàm fiant: sed Angelis, & hominibus, & ideò fortasse B. Paulus Apostolus inter multiplicium tribulationum, persecutionumque
1. Cor. 4 n. 9. tentacula constitutus, aiebat: *Quoniam spectaculum facti sumus huic mundo, & Angelis, & hominibus.* Angelis quidem iustos tuos

A Deus ideò probari vult, vt consummatam Sanctorum iustitiam lætantes agnoscant. Hominibus autem probatam esse vult perfectionem iustorum: vt ad perseuerantiam dilectionis Dei, eorum prouocentur exemplo. Diabolo etiam probatam vult ingerere Deus Sanctorum iustitiam, vt è bonorum operum meritis debite ad amicitiam Dei, & ad Regnum cæli (vnde ipse cecidit) esse perfectos doleat, indignetur, inuideat, ingemiscat, nec tamen audeat quidquam de Iudicio
B Diuino causari. Probationis igitur gratia mirificus Iob, ex opulento repente inops efficitur; ex patre decem natorum sine filus inuenitur; ex vegeto, ac sano, vulneratus; ex florentissimo, vermibus exaratus aspicitur; ex glorioso, opprobriis expositus reperitur. Opprobriis autem, & amicorum exprobrantium & (quod esset grauius) propriæ coniugis, quæ non ad solatium dolorum eius, sed ad vltimam tentationem docetur esse seruata. Si
C ergo peccator es, agnosce pro correctione tua esse, quod cæderis, vel certè pro purgatione. Si autem iustus es, ad gloriæ tuæ probationem intelliges euenire, quod pateris. Scriptum est enim Ecclesiast. 27. *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis*; & ideo Sanctus quoque Apostolus dicit: *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit, &c.* Eccl. 27 n. 6. Rom. 5. n. 4.

D Ipsis etiam hominibus per labores innotescit, quid de se æstimare, aut præsumere debeant, quod prosequitur Greg. hom. 19. in Ezechiel. ante fin. loquens de Iob, in hunc modum: Quàm iustus esset in prosperitate innotuerat, valde autem ignotum erat si perseuerare iustus & inter flagella potuisset. Tangendus ergo erat verbere Vir ille Sanctus in prosperis; interrogatur in aduersis: vt qui notus erat omnipotenti Deo, notus per flagella
E fieret nobis & sibimetipsi. Disponente itaque Domino, consumpti sunt greges, interfecti custodes, euersa domus, extincti filij, percussa caro à planta pedis vsque ad verticem. Remansit vxor incolumis, quæ verborum iaculis vulnera augeret. Sed hanc Vir sanctus in tentatione, sanus in vulnere, prudenter docet, & cætera, quæ prosequitur, quibus ostendit quomodo etiam in laboribus, & ab ipso

ipso sterquilinio, veluti è cathedra sapientissimus doctrinam laborum perlegerit, non quasi tenerrimus ligni vermiculus, sicut de Dauide dicitur, sed vermibus scatens. Pensanda verò sunt verba illa Greg. cùm ait: Tāgendus erat verbere vir ille Sanctus, &c. Innuunt enim aliquid latens, cùm tāgendi verbum, non tantum verberibus conueniat, sed allusionem videatur continere ad lydium, seu heraclium lapidem, quem nos tangendi lapidem appellamus, ad minimum siquidem eius tactum, & attritum cuiusmodi sit aurum proditur. De hoc enim Plin. l. 33. c. 8. ait: Argenti, aurique mensionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inueniri nisi in flumine Tmolo, vt author est Theoph... nunc verò passim quem alij heraclium, alij lydium vocant. Iis coticulis periti cùm è vena, vt lima, rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti, vel æris scrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Ad hunc igitur lapidem alludens Gregor. dicit, quod tangendus erat verbere sanctus Iob, vt aurum lapide lydio, quò mirabili ratione non fallente, vniuerso orbi constaret illius virtus, & inconcussa patientia, & constantia innotesceret.

2. Reg. 23. n. 8.

Nouit hoc etiam, quod prosequimur, pro modulo suo Seneca lib. 4. quæst. natural. in præfat. ad fin. vbi de suis laboribus, & afflictionibus ait: Ostendi in omne pectus cadere virtutem, nec sorte me, sed animo mensus par maximus fieri. Ceruicem pro fide apposui, periculis meis maior, paratus ire in ea, quæ minabantur. Egi gratias fortunæ, quod experiri voluisset, quanti æstimarem fidem. Non debebat mihi paruo res tanta constare. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes: sciebam olim sub illo in eum statum res humanas recidisse, vt inter misericordiæ opera haberetur occidi; non tamen ferro incubui, nec intra mare aperto ore desiliui, ne viderer pro fide tantum mori posse, &c. Meliùs Tertull. l. de fuga in persecut. c. 1. ante med. dixit persecutionem omnino necessariam esse ad probationem seruorum Dei, siue ad reprobationem impiorum. Quis est enim, addit ille, exitus persecutionis, quis effectus alius, nisi probatio & reprobatio fidei, qua suos vtique Dominus examinabit? Hæ enim scalæ, quas somniat Iacob, alis ascensum in superiora alis descensum ad inferiora demonstrantes, &c.

Quia verò & aurum non lapide tantùm, sed igne etiam probatur, audiamus dicentem eundem Iob: *Ipse verò* (scilicet Deus) *scit viam meam, & probauit me quasi aurum, quod per ignem transit.* Vbi noster Interpres paraphrastis officio functus, ex aliis sacræ Scripturæ locis addidit illud, de igne, ex Prouerb. 17. *Sicut igne probatur argentum, & aurum camino: ita corda probat Dominus.* Et Sapient. 3. *Tanquam aurum in fornace probauit illos.* Et Zachar. 13. *Vram eos, sicut vritur argentum: & probabo eos, sicut probatur aurum.* Vbi Tertull. lib. de fuga in persecut. cap. 3. in med. ait: Cùm exurimur persecutionis ardore, tunc probamur de fidei tenore. Hæc erunt ignea iacula diaboli, per quæ fidei vstio, & conflatio administratur, &c. Quo etiam sensu Petrus, ait: *Vt probatio vestræ fidei multò pretiosior auro (quod per ignem probatur) inueniatur.* Syriac. *Vt examinatio fidei vestræ appareat excellentior, quàm aurum purgatum, quod per ignem purgatum est.* Et Isai 54. ait: *Ecce ego creaui fabrum sufflantem in igne prunas, & proferentem vas in opus suum.* Vbi Hieronymus putat fabrum esse diabolum, qui halitu suo prunas ardere facit, & vasa fingit, id est, homines scelestos inflammat, quibus tanquam suæ inuidiæ, & improbitatis instrumentis vtitur ad bonorum exitium, sed exercitium simul, & probationem. Hieronymo suffragatur Haymo, Dionysius & Adamus. Impij igitur dum in iustos insurgunt vrendo, inflammando, & persequendo, eosdem purificant, purificiunt, & perpoliunt, quò clarior & illustrior eorum virtus eniteat. Vnde Greg. lib. 16 moral. c. 16. ait: Aurum in fornace ad naturæ suæ claritatem proficit, dum sordes amittit. Probantur animæ iustorum, quibus exustione tribulationis subtrahuntur vitia, & merita augentur, &c.

Iob. 23. n. 10.
Prou. 17. n. 3.
Sap. 3. n. 6.
Zac. 13. n. 9.
1. Petr. 1. n. 7.
Isai. 54. n. 16.

Hinc est quod Dauid dixit; *Dū superbit impius incenditur pauper*; quæ verba intelligit Haym & Brun. de purgatione, quā tribulatio circa iustos operatur. Examinatur enim aurū dum incēditur, simul & purgatur ac in meliùs redu-

Psal. 9. n. 23.

reducitur. Sicut dixit August. 4. de ciuit. Dei cap. 3. in fin. his verbis: Iustis quicquid malorum ab iniquis dominis irrogatur, non est pœna criminis, sed virtutis examen. In quam sententiam pulcher occurrit locus. Tertull. lib. de fuga in persecut. cap. 2. post princip. vbi ponderat iniquitatem, & iniustitiam deseruire ad eliciendum testimonium pro cōmendatione virtutis, & iustitiæ ijs, quibus iniquitas maxime aduersatur. Cum enim impius virtutum persecutor iustitiam insectetur, virtuteque pollentem hominem in odium virtutis aggrediatur persequendo; eadem vtique persecutione clarum elicit testimonium in commendationem virtutis; qui enim pro illa acerba patitur, euidenter testatur tantum esse illius valorem, & meritum, quòd pro illa tot aduersa æquo, imò læto animo sustineantur. Inseruit insuper iniquus persequendo iustum, quatenus eum, illato examine, probat, probatumque constituit. Sic ergo habet Tertull. Scire debemus præcedere Dei voluntatem circa fidei probationem, quæ est ratio persecutionis. Sequi autem diaboli iniquitatem ad instrumentum persecutionis, quæ est ratio probationis. Nam & aliàs in quantum iustitiæ iniquitas æmula est, in tantum materia est ad testimonium eius, cuius æmula est, vt sic iustitia in iniquitate perficiatur, quomodo virtus in infirmitate perficitur, &c.

Non potuit autem quid in maiorem virtutis commendationem reperiri, quàm quòd iustitia, & iniquitas titulo odij, & inimicitiæ illi maxime inseruiat ad examen, & publicam notitiam, & ad instruendos homines, quidnam in afflictione sit boni, & quos virtus, dum probatur, habeat cultores. Tūc addit ille: Itaque & iniquitas adhibetur, vt iustitia probetur, quod ministerium non est arbitrij, sed seruitij, &c. Neque iniquitas intenderet in laudem, & perfectionem virtutis inseruire, id tamen facere cogitur, dum eam æmulatur, premit, & adurit. Nam de iustis dixit Dauid: *In miserijs non subsistent*. Vbi Theodoretus ait: In miserias incidēt, sed his superiores erunt, vt scilicet omnibus sint conspicui, fiantque pro merito suo noti, qui anteà prorsus erāt ignoti. Docent enim afflictiones, & persecutiones, nosque erudiunt

Psal. 39 n. 11.

de præstantia cuiusque iusti, ceduntque in maiorem commendationem, & in ipsiusmet patientis notitiam, quæ fuit ratio, cur Deus quadraginta annorum spatio afflictauerit populum suum in deserto, vt discerent quid de se sentire deberent in itinere perfectionis, & insuper nota fierent, quæ in animo illius gētis versabantur, vtrumne custodiret mandata Dei, an non.

Docuit insuper ea in re Deus singulare beneficium afflictionis, & pressuræ, quod præstat filiis dilectis, quibus sicut præbet manna absconditum, sic etiam singulare bonum laborum impertit, ac partitur, iuxta illud citatum; *Quem diligit Dominus, castigat: Flagellat autem omnem filium, quem recipit*, id est, quem approbat, quem læto vultu, & obuiis vlnis excipit; non enim in domo Dei id contigit, quod in Romana Republic. vbi nemo ingenuus, & liber flagellabatur, vt patet ex l. in seruorum. ff de pœnis. Quod rescripsēre Imperatores in l. 8. C. de repudiis. Videndusque erit Cicero Orat. pro Rabirio, & Terent. in Adelpho. Ignominiosa itaque flagellatio ab ingenuis hominibus remouetur. At in domo Domini, qui adoptatur in filium, flagellandus traditur: *Flagellat enim Deus omnem filium, quem recipit*. Tunc addit Paulus: *In disciplina perseuerate: tanquā filiis se vobis offert Deus.* Vbi Ribera ait: Agnoscite vestram fælicitatem, non vos abijcit Deus, sed ad vos venit, vt ad veros filios pater. D. Augustinus serm. de tempore barbarico tom 9. legit: *Sicut filios vos aggredietur Deus.* Ne vos igitur subtrahatis Deo aggredienti, minanti, verberantique, sed potiùs illi occurrite lætantes. Vbi vel ab alieni, & longè inferioribus exemplum, & expositionem petamus.

Hebr. 12 num. 6.

Refert siquidem Laërtius Diogenem Cynicum profectum Athenas ad Antisthenem, vt ab eo doceretur, se contulisse, cumque ab eo sæpè repelleretur, non destitisse tamen ei inhærere: adeò vt cùm aliquādo baculum ei intentaret Antisthenes, vltrò baculo caput subiecit, dicens: Cede, si vis; at nullum inuenies baculum tam durum, quo me abs te abigas, dum aliquid docueris. Si igitur Diogenes tam tenaciter Antisthenis disciplinæ adhærebat, quantò magis Christianus debet

debet Christi disciplinam acerbe percussus ambire, & persequi? Nam sicut dixit Seneca libro de prouident. Deus bonos, vt seueri patres, duriùs adducit, vultque doloribus ac damnis colligere robur. Et inferiùs addit: Hanc rationem Dij sequuntur in bonis viris, quam in discipulis suis præceptores, qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior est spes. Dicant ergo ipsi: Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur quantum humana natura posset pati. Optimi milites ad durissima mittuntur, &c.

Hinc intelligetur locus ille Eccles. vbi dicitur: *Ne festines* (id est, ne festinanter fugam arripias) *in tempore obductionis* (id est, afflictionis, & correctionis) *coniungere Deo.* Eccl. 2. n. 3.

In quam sententiam Diuus Chrysostomus lib. 1. de prouident. longè post med. interpretatus illud Psalm. *Omnes, qui elongant se à te, peribunt*; dicens: Elongant se à Deo, qui correctiones illius non sustinent, sed irascuntur, atque indignantur, ac veluti mali, & peruersi filij, cùm à parentibus traditi magistris, vel impatientes laboris, vel fugientes verbera, parentum aspectus declinant, ab eis resiliunt. Nihil inde lucrantur. Ita, & qui Dei disciplinam ingratè suscipiunt, indignanturque, & grauiter ferunt, præterquam quod nihil ex eo lucrantur, summis se calamitatibus afficiunt, &c. Et post multa obseruat idem Chrysost. nullum eorum, qui maximè à Deo dilecti sunt, absque laboribus vitam transegisse. Sic verò habet: Nullus vnquam ex his, qui Deo maximè chari, atque acceptabiles fuerunt, sine pressuris vixit, etiamsi nobis non ita videatur, &c. Idque, quod iam ab initio euenit, videmus veluti consecratum in eo homine, ad quem, & ad cuius munera oculis sui amoris respicere dignatus est Deus; sicut bene prosequitur Saluian. lib. 1. de prouident. longe à princip. vbi ait: Ne miremur nunc sanctos homines quædam aspera pati, cùm videamus, quòd iam tunc Deus etiam per maximum nefas sinit occidi. Ps. 72. n. 27.

Nouerat quàm singulare à Deo fletisset beneficium, in carcerem detrudi, & vinculis alligari Paulus, qui sibi soli volebat illa, neque alteris communicare, cùm dixit ad Aggrippam: *Opto apud Deum, & in modico,* Act. 26. n. 29.

A *& in magno, non tantùm te, sed etiam omnes qui audiunt, hodie fieri tales, qualis ego sum, exceptis vinculis his.* Similia sunt, quæ habet Nazianzen. Orat. 17. in med. cum ponderat illud Psalm. *Bonum mihi, quia humiliasti me*, dicens: Homines quippe Petrum imitantur, Saluatoris opem, cum iam pænè mergeretur, implorantem. Et in eandem sententiam Ioan. Cassian. collat. 6. c. 3. post med. ostendit Ps. 118. n. 71.

B in Lazaro vlceroso propinquiorem esse Deo miseriam, quam fœlicitatem hominum. Infirmitas enim, inquit, carnis quam sit interdum commoda, Lazari illius pauperis vlcerosi beatitudo demonstrat, cuius, cùm nulla alia virtutum merita Scriptura commemoret, pro solo hoc, quod infirmitatem corporis, & egestatem patientissimè tolerauit, sinum Abrahæ possidere fœlicissima sorte promeruit. Nihil enim maius de eo legitur, Mat. 14. n. 30.

C &c. Videndus Chrysost. totis tribus lib. de prouident. vbi dictum locum Prouerb. 3. *Flagellat Deus omnem filium, quem recipit*: latissime versat. Et homil 61. in Ioan. cap. 11. cum explicat ea verba: *Ecce quem amas, infirmatur.* Valebant enim cæteri Hebræorum, quamuis impij essent, & sola ea domus, quam Christus Dominus amauerat, laborabat: Nam Lazarus vita functus, vtraque soror mortuum fratrem lachrymabatur. Similia habet

D Aug. in Psalm. 83. cum ait: Accedens ad seruitutem Dei, ad torcularia te venisse puta, &c. Et in Psalm. 50. item cùm ait: Erat in infirmitate tribulationis suæ Dauid tantò in Deum intentior, quantò miserior videbatur.

Bonum item afflictionum agnouit Ignatius, dum eas veluti magnum à Deo bonum, & præclarum munus non iam sibi tantum reseruat, sicut faciebat Paulus, sed dilectis

E suis optat, & precatur, quasi ægre ferat sancti Martyris charitas tantum bonum afflictionis sibi soli à Deo reseruari, & non in cæteros fideles, in maius ipsorum meritum, diffundi. Igitur epist. 10. ad Smyrnenses ad fin postquam eis gratulatur, quòd in martyres, & fideles multa charitatis opera contulerant, quasi eadem ipsis soluat, addit: Nihil vobis apud Deum peribit eorum, quæ in illos contulistis. Det vobis Dominus, & inueniatis misericordiam à Domino in illa die.

Vtinam meus spiritus cum vestro commutari possit, & vincula hæc mea, quæ non fastidistis, nec ob ea erubuistis. Hæc itaque voluit Martyr Ignatius fidelibus benemeritis communicare ex summo affectu erga illos, & erga illa, sicut aperte testatur epist. 14. quæ est ad Ephesios post med. vbi ita habet: Hæ mei spes, hic mei gloriatio, hæ meæ indeficientes diuitiæ. In quo ab Syria Romam vsque hæc vincula circunfero, spirituales margaritas, in quibus contingat mihi consummari precibus vestris, &c. En quanti fecerit Ignatius ea omnia mala, quæ ab iniquis patiebatur, quantumque duxerit à Deo beneficium, persequi, & affligi.

Nouerat hoc moribundus Iacob, qui volens benedicere nepotes suos filios Ioseph, & sibi reputari, dixit: *Duo ergo filij tui, qui nati sunt tibi in terra Ægypti antequam huc venirem ad te, mei erunt.* Quibus in verbis eos sibi in filios adoptat, ie, vt quisque eorum separatam tribum constitueret, & propriã hæreditatem in Chananæa adiret; alioqui enim Ephraim, & Manasses parenti suo Iosepho succedentes vnam tantùm tribum deberent constituere. At hoc in loco domus Ioseph in duas tribus diuisa est, vt pari iure censeretur, & succederent cum Ruben, Iuda, aliisq; immediatis filiis Iacob, quod peculiarem affectum, & singularem dilectionem testabatur. Benedicturus igitur nepotibus sic dilectis, decussatas posuit manus, & in Crucis modum trãsuersas; cùm autem & Crux sit symbolum laborum, eosdem videtur imprecatus nepotibus pro benedictione, quod allecutus Tertull. dixit l. de baptismo cap. 8. ante med. Nepotes suos ex Ioseph Ephraim, & Manassem Iacob capitibus interpositis, & intermutatis manibus benedixit. Et quidem ita transuersim obliquatis in se, vt Christum deformantes, iam tunc protenderent benedictionem in Christo futuram, &c. Vbi si quæras, quænam benedictio futura esset Christi, eam intelligo, qua ille beatos dicit à mundo maledictos: *Beati estis cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos.* Benedictio Christi est, quæ beatos prædicat pauperes, plorantes, persecutionem patientes. Hac igitur Iacob dilectis nepotibus precatur, & pro

Gen. 48 n. 5.

Mat. 5. n. 11.

Mat. 5. à n. 3.

A hæreditate relinquit, quasi nihilo magis ipsis testatum posset ostendere dilectionem suam, quàm si cruces, & labores eis pro testamento legato relinqueret, latet enim gloria & honor sub labore, sicut prosequitur Bernardus ser. 7. in Psal. 90.

Nouit quantus accederet prouentus iustitiæ per afflictiones, & tormenta Stephanus, dum pro impiis se lapidantibus Deo plenus exorat, positisq; genibus clamat. Quod expendens Greg. Nyssen. serm. de S. Stephano post med. ait: Non ignorabat athleta se per crudelitatem nefariam perpetrantium beneficium accipere. Nam orbe lapides vndique conjicientium quasi corona cinctus, ita accepit id, quod agebatur, quasi corona victoriæ, & præmium in manibus aduersariorum necteretur. Quare etiam benigna precatione sanguinarios compensat, rogans ne in ipsum perpetrabatur, diuideretur, vt sibi quidem vitam aduersariis autem exitium afferret: sed quibus ipse dignus iudicatus esset, ab iis ne hostes quidem quasi bonorum sibi aliqua ex parte authores, excluderentur. Sic Nyssenus probat quanti fecerit Stephanus lapidantium impetum, quandoquidem pro eis, veluti pro benefactoribus, supplex preces effundit.

Act. 7. n. 6.

B

C

Hoc igitur docuit suos Israelitas Deus, dum fame, sitique premit, dum armatis hostibus obiicit; etenim si supplicium earum admodum est, supplicii, & mala à Deo non sustinere, sicut constat ex Isai. cap. 5. vbi de vinea Domini dicitur: *Ponam eam desertam: non plantabitur, & non fodietur: & ascendent vepres, & spinæ.* vbi Basil. ait: De quorum salute prorsus desperat Deus: Tales sinit obire ad explendas voluntates carnis. Quemadmodum enim qui vineam putant, adstringunt eius vites & internè continent, vt maiore cum temperamento procedat ad proferendos vtiles fructus, ad eundem modũ contingit animæ assiduitate afflictionũ propendenti, & incuruatæ. Quodammodo in se contrahitur, seque vtiliter demittit, atque humiliat, & ad vsus diligentiorem custodiam retrahitur; in rebus peragendis id eligens: quod necessarium sibi censet, & vsui futurum. E diuerso anima quæ indulgenter, ac remissè viuere sinitur, luxuriat, & sylvescit far-

Isai. 5. n. 6.

D

E

sarmentis, seque effundens circa incommoda nec vllam afferentia frugem, nimio succo exhauritur, in hoc constituens omnem suorum operum ostentationem; vt multos in errorem pelliceat, & cætera, quæ prosequitur, ostendens à Deo derelinqui eam animam, quæ post concupiscentias suas abire permittitur, neque illam falx vlla cohibet, quominùs in ambitiosum foliorum, & propaginum apparatum diffluat. Quod etiam prosequitur Greg homil. 12. in Ezechiel. ad med. vbi ait: Necesse est, vt peccantes quosque tunc consideremus ampliùs miseros, quando eos conspicimus in culpa sua sine flagello derelictos.

Prou. 1. Hinc enim per Salomonem dicitur: *Auersio paruulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos.* Qui enim à Deo auertitur, & prosperatur, tanto perditioni fit proximus, quantò à zelo disciplinæ inuenitur alienus. Quibus similia habet Hieron. Ezec. 7. ad illud Ezechiel. *Non parcet oculus meus, nec miserebor.* vbi dicit: Clementissimus medicus incidere cupiens putridas carnes, & cariosa vulnera adurere, cauterio non parcit, vt parcat: non miseretur, vt magis misereatur. Videndus in eandem sententiam Ambros. lib. 3. examer. cap. 12. vbi dictum Isaiæ locum versat. Ex quibus constat singulare esse Dei beneficium, ab eo affligi, puniri, & in labores, ac ærumnas induci, sicque vsus est erga populum suum Israel circumducendo per desertum, periculis, & serpentibus plenum, eumque obiiciens afflictionibus, & ærumnis.

Docuit insuper, quomodo ad Deum reducant labores resilientes seruos, & recedentes illius obsequio adhærere faciant, & in officio contineant; Sicut colligitur ex illis verbis citatis: *Vt custodias mandata Dei tui.* Ea est enim natura hominum, & conditio humani ingenij, vt nisi cohibeatur, resiliat; nisi vapulet, & afflictionibus prematur, minimè obtemperet, & subiiciatur. Dum igitur Deus circunduxit populum per desertum, horridum, & serpentibus, ac feris plenum docuit Israelitas Deo iugiter adhærere, nec Psal. 43 n. 19. & 20. digredi ab illius obsequio, quod descriptum habemus in Ps. 43. Vbi Regius vates de Hebræis, vel pro Hebræis loquens, ait: *Declinasti semitas nostras à via tua.* Qui locus à plerisque per negationem legitur, vt videre est in Symmach. Bruno, & Thoma: Remigiusq; cum negatione explicat, & Beda meminit nonnullos libros ita habere, vt sit sensus. Neque declinasti semitas à via tua, seu vt habet Symmach. *Neque transposita sunt, vel inclinata, quæ dirigebant suos.* Quid igitur est? imò quæ sunt, quę minimè aberrare fecerūt Israelitas à via Domini? Ea vtique, quæ mox subdit: *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis.* Hieron. *Deiecisti nos in loco draconum.* Eusebius verò, cuius meminit Chrysost. nullũ nominans authorem, & Ambrosius tribuit Symmacho; *Confregisti nos in loco inhabitato siue deserto.* Ambros. videtur legisse, *In loco afflictionis.* Alia versio Ambros. *Deiecisti nos in loco draconum*; quæ omnia rectè consonant cum præsenti loco Cantici, in quo dicitur Deus per desertum circunduxisse populum suum, per terram inuiam, & inaquosam, solis draconibus, & ibicibus peruiam, & plenam. Docens huiusmodi afflictionibus, & molestiis, quomodò homines in officio contineantur, quomodo recta via ad patriam, & promissam terram gradiantur. Sic enim Deus se habet cum peruicacibus, & reluctantibus. Quod prosequitur Philo lib. de confus. linguar. post med. in eo, quod Deus occurrit superbe ædificantibus, eosque inguarum confusione diuisit, & profligauit; Alioqui, inquit Deus: *Cœperunt hoc facere, nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant.* Gen. 11 n. 6. O infinitam, inquit Philo, & immensam miseriam! Omnia, quæcunque aggrederetur mens dementissima, succedunt ex sententia: Nec magnus, nec paruus conatus frustrabitur vllus, vltro negotijs animæ occurrentibus, & sese præbentibus: hæc sunt animæ viduatæ indicia peccantibus absque impedimentis omnibus; nam quisquis est non prorsus insanabilis, optauit se consilio mentis destitui, vt cùm furtum, aut sacrilegium, aut aliquid simile tentat committere, successu careat, & innumera inueniat obstacula: Nã cohibitio maximum morbum arcet iniustitiam. Quod si adsit licẽtia, ille vitari non poterit. Et adhuc tyrannorum fortunas, ô beati, suspicitis, quibus

Vtinam meus spiritus cum vestro commutari possit, & vincula hæc mea, quæ non fastidistis, nec ob ea erubuistis. Hęc itaque voluit Martyr Ignatius fidelibus beneuolentis communicare ex summo affectu erga illos, & erga illa, sicut apertè testatur epist. 14. quæ est ad Ephesios post med. vbi ita habet: Hæ mei spes, hic mei gloriatio, hæ meæ indeficientes diuitiæ. In quo ab Syria Romam vsque hæc vincula circunfero, spirituales margaritas, in quibus contingat mihi consummari precibus vestris, &c. En quanti fecerit Ignatius ea omnia mala, quæ ab iniquis patiebatur, quantumque duxerit à Deo beneficium, persequi, & affligi.

Nouerat hoc moribundus Iacob, qui volens benedicere nepotes suos filios Ioseph, & sibi reputari, dixit: *Duo ergo filij tui, qui nati sunt tibi in terra Ægypti, antequam huc venirem ad te, mei erunt.* Quibus in verbis eos sibi in filios adoptauit, vt quisque eorum separatam tribum constitueret, & propriã hæreditatem in Chananæa adiret, alioqui enim Ephraim, & Manasses parenti suo Iosepho succedentes vnam tantùm tribum deberent constituere. At hoc in loco domus Ioseph in duas tribus diuisa est, vt pari iure censerétur, & succederent cum Ruben, Iuda, aliisq; immediatis filiis Iacob, quòd peculiarem affectum, & singularem dilectionem testabatur. Benedicturus igitur nepotibus sic dilectis, decussatis posuit manus, & in Crucis modum trãsuersas, cùm autem & Crux sit symbolum laborum, eosdem videtur imprecatus nepotibus pro benedictione, quod assecutus Tertull. dixit l. de baptismo cap. 8. ante med. Nepotes suos ex Ioseph Ephraim, & Manassem Iacob capitibus interpositis, & intermutatis manibus benedixit. Et quidem ita transuersim obliquatis in se, vt Christum deformantes, iam tunc protenderent benedictionem in Christo futuram, &c. Vbi si quæras, quænam benedictio futura esset Christi, eam intelligo, qua ille beatos dicat à mundo maledictos: *Beati estis cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos.* Benedictio Christi est, quæ beatos prædicat pauperes, plorantes, persecutionem patientes. Hâc igitur Iacob dilectis nepotibus precatur, & pro

Gen. 48. n. 5.

Mat. 5. n. 11.

Mat. 5. à n. 3.

A hæreditate relinquit, quasi nihilo magis ipsis testatum posset ostendere dilectionem suam, quàm si cruces, & labores eis pro testamento legato relinqueret, latet enim gloria & honor sub labore, sicut prosequitur Bernardus ser. 7. in Psal. 90.

Nouit quantus accederet prouentus iustitiæ per afflictiones, & tormenta Stephanus, dum pro impiis se lapidantibus Deo plenus exorat, positisq; genibus clamat. Quod expendens Greg. Nyssen. serm. de S. Stephano

B post med. ait: Non ignorabat athleta se per crudelitatem nefariam perpetrantium beneficium accipere. Nam orbe lapides vndique conijcientium quasi corona cinctus, ita accepit id, quod agebatur, quasi corona victoriæ, & præmium in manibus aduersariorum decerneretur. Quare etiam benigna precatione sanguinarios compensat, rogans ne in contrarios eueniat facinus, quod in ipsum perpetrabatur, diuideretur, vt sibi quidem vitam

C aduersariis autem exitium afferret: sed quibus ipse dignus iudicatus esset, ab iis ne hostes quidem quasi bonorum sibi aliqua ex parte authores, excluderentur. Sic Nyssenus probat quanti fecerit Stephanus lapidantium impetum, quandoquidem pro eis, veluti pro benefactoribus, supplex preces effundit.

Hoc igitur docuit suos Israelitas Deus, dum fame, sitique premit, dum armatis ho-

D stibus obiicit; etenim si supplicium durum admodum est, supplicia, & mala à Deo non sustinere, sicut constat ex Isai. cap. 5. vbi de vinea Domini dicitur: *Ponam eam desertam: non plantabitur, & non fodietur: & ascendent vepres, & spinæ.* vbi Basil. ait: De quorum salute prorsus desperat Deus: Tales sinit obire ad explendas voluntates carnis. Quemadmodum enim qui vineam putant, adstringunt eius vites & internè continent,

E vt maiore cum temperamento procedat ad proferendos vtiles fructus, ad eundem modũ contingit animæ assiduitate afflictionũ propendenti, & incuruatæ. Quodammodo in se contrahitur, seque valiter demittit, atque humiliat, & ad vitæ diligentiorem custodiam retrahitur; in rebus peragendis id eligens: quod necessarium sibi censet, & vsui futurum. E diuerso anima quæ indulgenter, ac remissè viuere sinitur, luxuriat, & sylvescit far-

Act. 7. n. 6.

Isai. 5. n. 6.

sarmentis, seque effundens circa incommoda nec vllam afferentia frugem, natiuo succu exhauritur, in hoc constituens omnem suorum operum ostentationem; vt multos in errorem pelliceat, & cætera, quæ prosequitur, ostendens à Deo derelinqui eam animam, quæ post concupiscentias suas abire permittitur, neque illam falx vlla cohibet, quominùs in ambitiosum foliorum, & propaginum apparatum diffluat. Quod etiam prosequitur Greg homil. 12. in Ezechiel. ad med. vbi ait: Necesse est, vt peccantes quosque tunc consideremus ampliùs miseros, quando eos conspicimus in culpa sua sine flagello derelictos.

Prou. 1. Hinc enim per Salomonem dicitur: *Auersio paruulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos.* Qui enim à Deo auertitur, & prosperatur, tanto perditioni fit proximus, quantò à zelo discipl næ inuenitur alienus. Quibus similia habet Hieron.

Ezec. 7. ad illud Ezechiel. *Non parcet oculus meus, nec miserebor.* vbi dicit: Clementissimus medicus incidere cupiens putridas carnes, & cariosa vulnera adurere, cauterio non parcit, vt parcat: non miseretur, vt magis misereatur. Videndus in eandem sententiam Ambros. lib. 3. examer. cap. 12. vbi dictum Isaiæ locum versat. Ex quibus constat singulare esse Dei beneficium, ab eo affligi, puniri, & in labores, ac ærumnas induci, sicque vsus est erga populum suum Israel circumducendo per desertum, periculis, & serpentibus plenum, cumque obiiciens afflictionibus, & ærumnis.

Docuit insuper, quomodo ad Deum reducant labores resilientes seruos, & recedentes illius obsequio adhærere faciant, & in officio contineant; Sicut colligitur ex illis verbis citatis: *Vt custodias mandata Dei tui.* Ea est enim natura hominnm, & conditio humani ingenij, vt nisi cohibeatur, resiliat; nisi vapulet, & afflictionibus prematur, minimè obtemperet, & subiiciatur. Dum igitur Deus circunduxit populum per desertum, horridum, & serpentibus, ac feris plenum docuit Israelitas Deo iugiter adhærere, nec

Psal. 43 n. 19. & 20. digredi ab illius obsequio, quod descriptum habemus in Ps. 43. Vbi Regius vates de Hebræis, vel pro Hebræis loquens, ait: *Declinasti semitas nostras à via tua.* Qui locus à plerisque per negationem legitur, vt videre est in Symmach. Bruno, & Thoma: Remigiusque cum negatione explicat, & Beda meminit nonnullos libros ita habere, vt sit sensus. Neque declinasti semitas à via tua, seu vt habet Symmach. *Neque transposita sunt, vel inclinata, quæ dirigebant suos.* Quid igitur est? imò quæ sunt, quę minimè aberrare fecerût Israelitas à via Domini? Ea vtique, quæ mox subdit: *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis.* Hieron. *Deiecisti nos in loco draconum.* Eusebius verò, cuius meminit Chrysost. nullum nominans authorem, & Ambrosius tribuit Symmacho; *Confregisti nos in loco inhabitato, siue deserto.* Ambros. videtur legisse, *In loco afflictionis.* Alia versio Ambros. *Deiecisti nos in loco draconum*; quæ omnia rectè consonant cum præsenti loco Cantici, in quo dicitur Deus per desertum circumduxisse populum suum, per terram inuiam, & inaquosam, solis draconibus, & ibicibus peruiam, & plenam. Docens huiusmodi afflictionibus, & molestiis, quomodò homines in officio contineantur, quomodò recta via ad patriam, & promissam terram gradiantur. Sic enim Deus se habet cum peruicacibus, & reluctantibus. Quod prosequitur Philo lib. de confus. linguar. post med. in eo, quod Deus occurrit superbè ædificantibus, eosque linguarum confusione diuisit, & profligauit. Alioqui, inquit Deus: *Cœperunt hoc facere, nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant.* O infinitam, inquit Philo, & immensam miseriam! Omnia, quæcunque aggredi etur mens demenissima, succedunt ex sententia: Nec magnus, nec paruus conatus frustrabitur vllus, vltrò negotijs animæ occurrentibus, & sese præbentibus: hæc sunt animæ viduatæ indicia peccantibus absque impedimentis omnibus; nam quisquis est non prorsus insanabilis, optauit se consilio mentis destitui, vt cùm furtum, aut sacrilegium, aut aliquid simile tentat committere, successu careat, & innumera inueniat obstacula: Nã cohibitio maximum morbum arcet iniustitiam. Quod si adsit licentia, ille vitari non poterit. Et adhuc tyrannorum fortunas, ô beati, suspicitis, quibus Gen. 11 n. 6.

procliue est quiduis efficere quod rapido, efferatoque animo concipiunt? Imò gemenda est illorum conditio; siquidem inopia, & infirmitas malis prodest; bonis verò potentia cum opibus. Sic ille ostendit, opportere Deum afflictionibus, infirmitatibus, & indigentiis à perpetrandis malis impios retardare, & in officio continere, quod nisi accidat, per omnia scelerum genera libero gradu vagabuntur. Quod idem Philo prosequitur lib. de agricult. post princip. vbi de veris pastoribus Deum imitantibus ait: Curam adhibent, ne grex vagabundus dispergatur, metum intentando castigatorem non obtemperantibus rationi, & animaduersione vtendo continua, mediocri quidem in errata sanabilia; seuera autem, si his accedat contumacia. Quamuis enim abominandæ videantur plurimum, tamen prosunt pœnæ insipientibus, quemadmodum medicinæ Sylua corporeo morbo laborantibus, &c.

Hinc est quod columba ab arca emissa ad
Gen. 8. n. 9. illam statim redijt, *cùm non inuenisset vbi requiesceret pes eius*, quod ponderans Petr. Damian. epist. 14. ex l. 8. ait: Ideò Diuina dispensatio in huius vitæ salo procellosis hinc inde turbinibus, & quodammodo violentis ventorum frementium flatibus nos fluctuare permittit, vt mens nostra ad superna desideria transeat, dum inter ima non inueniet, vbi delectabiliter requiescat. Nos igitur si iuxta votum erecta in cumulum vnda prosperitatis attollet; En admissi cuiusquam piaculi naufragium absorbebit, aut certè à littore quietis intimæ mentes nostras fluxa lætitia procul abducet. Sic ille, qui pro eadem re videndus est ser. 1. de Natiuit. Virg. & Bern. lib. de dilig. Deo ad med. ait: Vult hominem Conditor alto, sed salubri consilio, tribulationibus exerceri, vt cum defecerit homo, & subuenerit Deus, dum homo liberatur à Deo, Deus ab homine, vt dignum est, hono-
Ps. 49. retur. Hoc enim dicit Ps. 49. *Inuoca me in die tribulationis, eruam te, & glorificabis me.*

2. Reg. 14. n. 29. 2. Reg. 14. *Misit Absalon ad Ioab, vt mitteret eum ad Regem Dauid patrem suum, qui noluit venire ad eum; cumque secundò misisset, & ille adhuc noluisset venire, dixit seruis suis: Scitis agrum Ioab iuxta agrum meum habentem messem hordei; Ite igitur, & succendite eum igni. Succenderunt ergo serui Absalon segetem igni. Vbi hoc resciuit Ioab, statim venit ad Absalon.* Quoties Deus nos ad se vocat, & pulsat ad ostium, intellectum, scilicet, & voluntatem; renuit tamen terrenis adhærens anima; at si iisdem denudetur, si vstio febris accedat, si succensio bonorum accidat, si infœlix adueniat nuntium, statim Deum conuenimus, templa adimus, sacraque vel facimus, vel offerimus; & cum impio Rege Antiocho dicimus: *Nunc reminiscor malorum, quæ feci in Hierusalem, & cognoui, quia propter ea inuenerunt me mala ista.* Vnde Chrysostom. homil. 10. in Matth. ait: Deus tribulationes fieri permittit, vt ad ipsum frequentiùs confugiamus. Tale aliquid faciunt amantiores filiorum parentes, cùm paruulos suos vident à se quidem sæpè discedere, æquæuorum autem suorum vsibus detineri. Præcipiunt famulis terribilia multa simulare, vt eos terreant, vt exagitati etiam metu periculi ad maternum sinum confugere festinent. Item Deus non modò ab alijs nos sæpè tribulari sinit, sed nonnunquam etiam ipse plagam minatur, non vt eam in nos inducat, sed vt nos ad se potiùs adducat, & continuò dissoluit timorem: eademque ferè similitudine vtitur in idem argumentum homil. 1. in epist. ad Timoth. Videndusque erit homil. 7. de tristitia, & orat. aduersus Iudæos longè à princip. & ho. 1. quod periculosum est adire spectacula.

Dixerat in abundantia sua Dauid: *Non mouebor in æternum.* statim verò atque Deus Psal. 29. num. 6.
auertit faciem, beneuolentiam scilicet, & fauorem in facie Diuina de more Scripturæ inculcatum. Ipsumque angustiæ vndique comprehenderunt, ad opem, & auxilium Diuinum accurrit, dicens: *Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor.* Vbi non omittendus Bern. ser. 21. in Cant. post med. cùm ait: Ne dixeris in abundantia tua; *Non mouebor in æternum:* Ne etiam illud, quod sequitur, cum gemitu dicere cogaris: *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Ergo in die virtutis tuæ noli esse securus, sed clama ad Deum, & dic: *Cùm defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Porrò in tempore tentationis consolare, & dic cum sponsa: *Trahe me post te, curremus, &c.*

Sic

Sic te non deseret spes in tempore malo, nec in bono prouidentia deerit, eisque inter aduersa & prospera mutabilium temporum tenens quandam æternitatis imaginem, &c. Illi igitur, qui in prosperis Dei obliti ipsum deserunt, afflictionibus adhibitis compelluntur ad eum redire, iuxta illud Psalm. *Dum occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* Quod argumentum prosequitur Hieron. in cap. 57. Isai. ostendens quomodo homines laboribus pressi, Deum quærant, & inuocent; Similiaque habet in Psal. 107. ad illa verba: *Ad Dominum cùm tribularer clamaui.* Et epist. ad Castrussium. Quod argumentum etiam prosequitur August. in Psal. 57. & lib. quæst. in Iosue q. 1. Et de verbis Domini serm. 16. Et lib. 2. contra epist Petilliani cap. 67. Prosper in lib. sententiar sent. 47. Ambros. lib. 1. officior. cap. 12. Chrysost. homil. 1. 6. & 7. ad Populum: Et homil. 4. de verbis Isaiæ. Chrysolog. ser. 2. de duobus filiis, ad illa verba: *Quanti mercenarij in domo Patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo.* vbi ait: Fames illi patrem dedit sapere, cui copia tulerat sentire genitorem, &c. Sunt enim plerique, qui sicut Iacob, dum faciem mundani Laban tristem circa se vident, tunc supernam Patriam petunt, paternosque lares adire cōstituunt; pro qua re videndus Fulgen. epist. 7. ad Verantiam cap. 14. cùm ponderat illud Psal. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus;* quod sic explicat, quasi velit Dauid eo in loco ostendere quantum emolumentū percipiatur ex laboribus, quibus nos Deus ad se trahit, non quoquo modo, sed ita, vt illi placatissima reddamur victima. Sic enim habet: In tantum prodest tribulatio Christianis, vt per hanc spiritus noster Deo sacrificium fiat: *sacrificium* enim *Deo spiritus contribulatus.*

Psal. 77. n. 36.

Gen. 31. num. 5.

Psal. 50. n. 19.

Est optimus in hanc sententiam locus ille apud Isaiam 26. vbi sacer Vates sic Deum alloquitur: *Indulsisti genti Domine, indulsisti genti: nunquid glorificatus es? Elongasti terminos terræ.* Probat igitur ab effectu opportuniorem esse impiorum saluti seueritatem, & afflictionem, quàm clementiæ serenitatem, & benignitatem; nam quandiu Deus mitis fuit in impios Iudæos, magisque beneficus, quàm suppliciis affecit, recesserunt ipsi à parente Deo, prioribusque vitiis adhæsit gens iniqua Israelitarum, de qua meliùs intelligit dictum locum Sanctius. De illo enim populo eodem propè tempore dixit in eandē sententiam Oseas: *Vitis frondosa Israel.* Septuaginta legunt: *Bonos, ac pulchros palmites habens,* vt etiam vertit Hieron. & legisse videtur Cyrillus; *Fructus adæquatus est ei.* Septuaginta: *Fructus eius abundans.* Sensus est: Israel similis viti plenæ palmitibus, & viis copiosissimè fuit propagatus, vt Theodoretus, Theophylactus, Ruffinusque exponunt: fructusque respondet numero, magnitudinique palmitum: *Secundùm multitudinem fructus sui multiplicauit altaria* (scilicet idolis) quod Hieronymus, Theodoretus, & Theophylactus exponunt, quantò plures habebat populos, tantò plura exædificauit altaria. *Iuxta vbertatē terræ suæ exuberauit simulachris.* Sic gens illa ingrata iuxta mensuram, & magnitudinem beneficiorum reddebat iniurias, & offensas vero Deo per adorationem, & cultum falsorum Deorum. Ex hoc ergo loco Oseæ pater, quàm cōgruè superior illa ex Isaia Iudæorum genti adaptetur, de qua Propheta conqueritur apud Deum, quòd prosperata insurrexerit in ipsum Deum, quē magis glorificare debuerat. Ait ergo Isaias: *Indulsisti Domine, nunquid glorificatus es? Elongasti terminos terræ.* Hieronymus, quem Adamus, & alij sequuntur, asserit ex hac Dei indulgentia ingratos populos à Deo recessisse ad vltimos vsque terræ terminos, id est, quàm longissimè. Dionysius, & Lyran. paulò aliter explicant: Vt ideò omnes termini terræ à Deo fuerint alienati, quia eum tam benignū, & benefactorem fuerant experti. Ego verò censeo etiam hæc verba explicanda esse per illa citata ex Osea, *Iuxta vbertatem terræ suæ exuberauit simulachris.* Sicut enim ibi est quædam vocum allusio, quo ingratitudo per impudentiam respondet beneficio, & redundantia idolorum vbertati terræ; Ita etiam hoc in loco tacitam arbitror esse allusionem. Per elongationem enim terminorum significari fauorem, & indulgentiam tradunt Vatabl. Emmanuel Sà, & Leo Castrus. Tunc hæc verba superioribus correspondent, si adaptetur tradita expositio Hieronymi, & aliorum

Isai. 26 n. 16.

Ose. 10. num. 1.

A aliorum. Elongasti terminos terræ ipsorum, benigno fauore prosequens, ipsi autem ex opposito se elongarunt quàm longissimè à cultu, cognitione, & adoratione tua. Sic enim consueuerunt impij abuti indulgentia, & benignitate Dei. Addit igitur Propheta: *Domine in angustia requisierunt te*, id est, populus, qui in laxis spatiis acceptus abs te molliter, non glorificauit te, idem in angustis finibus, & duris funibus constrictus te requisiuit. B Sic etiam apud Oseam cap. 6. postquam dixit deserendos esse à se Israelitas, donec malis fessi ipsius faciem quærerent,
Ose. 6. num. 1. addit: *In tribulatione manè consurgent ad me.* vbi Theophylact. aduertit: Manè consurgere, esse celeriter venire: Manè enim consurgere de more Scripturæ, est diligenter, accuratè, & quàm primùm aliquid quærere &
Prou. 1. n. 28. vestigare, vt patet Prouerb. 1. *Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, manè consurgent,* C *& non inuenient me* Et Iere. 7. *Loquutus sum*
Ierem. 7 num. 3. *ad vos manè consurgens, & loquens, & non audistis.* Est autem hic modus loquendi desumptus, vt plerique existimāt, ex eo, quod euenire consueuerat his, qui manna de cælo defluum colligebant, quibus necessarium erat ante solis ortum præcurrere ad colligendam benedictionem; sicut dicitur Sapient. 16. Aliter tanquam hibernalis glacies tabescebat, & tanquam aqua superuacua dispetibat: propterea manè surgere, idem erat, D quod diligentissimè quærere. Pressa igitur, & afflicta gens quam primùm consurgit, diluculoque, & diligentissimè ad Deum confugit, quæ fauoribus delinita aufugit, vnde Hieron. in cap. 1. Isaiæ post princip. ait: Est species quædam beneficentiæ, delinquentem punire, Nec species hæc munificentiæ inferior est honore in homines collato, &c. Vnde apud Ieremiam postquàm retulit beneficia ingrato populo collata, quasi
Ierem. 2 n. 27 referens apposita adhuc beneficia, ait: E *In tempore afflictionis suæ dicent; Surge, & libera nos.*

Vsque adeò hoc verum est, vt cùm impia
Ose. 2. num. 6. Synagoga dixerit: *Vadam post amatores meos, vt dent mihi panes, & aquas meas, & linum meum, oleum meum, & potum meum.* Insano furori occurrens Deus, eamque ad se reducere volens, ait: *Propter hoc sepiā viam tuam spinis, &c.* vbi Hieron. ait: Ex quo intelligimus, quòd prouidentia Dei sæpe nobis accidunt mala, ne habeamus ea, quæ cupimus, & variis oppressi calamitatibus huius sæculi, ac miseriis, ad Dei seruitutem redire cogamur, &c. Quod optimè exponit Chrysostom. lib. 1. de prouident. ante med. appositis similitudinibus rem explicantibus, & inter alias sic habet: Qui imminere sibi cernit inimicum, maiori ad illum currit desiderio, quò se tueri possit. Ita ferè infantes fateri, cùm quid horrendum viderint, ad matrum sinus protinus fugiunt, illarumque dependentes vestibus, eis se tuentur, ac protegunt, atque ita vt sæpiùs retrahentibus plurimis, inde auelli non possint. At verò quando nihil eiusmodi perturbat, nec vocātes quidem millies exaudiunt, neque trahi patiuntur: Imò blanditiis allicientes respuunt. Et cùm plurima illæ moliantur, vt ad se eos pertrahant, semper eas auersantur, appositamque mensam despiciunt. Quocirca matrum plurimæ, cùm nihil obsecrando proficere se viderint, laruas quasdam, horrorisque figmenta parant, atque illos demum ad reditum compellunt, persuadentque ad se iterum recurrere. Hoc autem non in solis pueris contingit; sed etiam in nobis: Quando enim malignus ille perterret nos, atque perturbat, tunc frugi efficimur, tunc nos ipsos agnoscimus, tunc ad Deum omni studio recurrimus, &c.

Videndus in hanc sententiam August. in Psal. 49 cùm explicat illa verba: *Inuoca me in die tribulationis, eruam te, & glorificabis me.* vbi sub Dei nomine ita ait: At hoc permisi diem tribulationis tibi fieri, quia fortè si non tribulareris, non inuocares me. Cùm tribularis autem, inuocas me, eximam te. Cùm eximam te, glorificabis me, vt iam nō discedas à me. Obtorpuerat quidem, & frigerat à feruore orationis, & dixit: *Tribulationem, & dolorem inueni.* Ps. 114 Inuenit tribulationem tanquam aliquid vtile, putruerat tabe peccatorum suorum, iam sine sensu remanserat, inuenit tribulationem, tanquam vstionem, & sectionem.

Neque parum facit ad rem præsentem id, quod obseruat Hieron. in Psal. 133. Iacobum Ps. 133. scilicet quandiu in paterna domo, & delitiis affluit,

affluit, non quæsiisse lapidem, nempe Filium Dei, neque supernum auxilium tam enixè fuisse imprecatum: at in afflictione positum, dũ fratris iram declinaret, dum iã è domo paterna exularet, diuturnam illã peregrinationẽ exorsus, tunc ad lapidem accurrisse, illumque capiti suo supposuisse, & in eo requiem inuenisse. Quamdiu enim homines delitiis & diuitiis affluunt, & in media prosperitate versantur; non tam de Deo curant, & cogitant; at ærumnis stimulati de manè vigilant ad Deum. Sic verò habet Hieron. Posuit lapidem ad caput, sub capite ipsius lapis erat Christus: nunquam sibi posuit lapidem ad caput, nisi eo tempore, quando persecutorẽ fugit. Quamdiu erat in domo patris sui, & habebat refrigeria carnis, lapidem non habebat ad caput. Recessit de domo nudus, recessit virga, & statim in ipsa nocte inuenit lapidem, & posuit ad caput suum. Qui talem habebat puluillum, in quo refrigerabat, videre visionem eius. *Vidit, inquit, scalam*, &c. Est itaque Deus ex mente Hieronym. puluillus laborantium, in quo pressi, & afflicti requiescunt, & solatia è cælo habent. Vnde ille, qui ædificat super petram hanc, & in ea totam spem suam figit, *etiamsi descendat pluuia, & veniant flumina, non corruit*, nec deficit. Matth. 7. vbi Chrysostom. homil. 25. Pluuiam, & flumina, & ventos translatione verborum, afflictiones, & ingruentia hominibus pericula nuncupauit, calumnias videlicet, insidias, luctus, aliorum impugnationes, desertiones, & deceptiones suorum, cętera omnia vitæ præsentis incommoda: At nullis horum talis anima succumbit. Causa verò istius firmitatis est, supra petram esse fundatam. Vnde conferens idem Chrysost. Heliam cum Achab: 3. Reg. 17. ait: Idcirco ille diademate coruscus, ac purpura contremiscebat Prophetam sola certè pelle circundatum. Nam hic quidem super petram ædificauit domum, ille super arenam, &c. Suos igitur volens Deus docere quærere verum refrigerium, veram arma, veramque palmam, & victoriam, afflictionibus pungit, & periculis incitat, quò ad petram adiutorem pro auxilio currant, vbi puluinar inueniant... tis, Angelos descendentes in sui patrocinium conspiciant, qui, si opus fuerit, ipsos ad certum subtrahant, & de victoria certos reddentes paratas ostendant coronas.

Gen. 28 nu. 11.

Mat. 7.

A

Quo in loco licet miseram hominis conditionem & ingenium deplorare, qui cùm semper debeat Deum diligere, colere, & venerari, id non nisi pressus afflictionibus facit, & cùm quouis tempore ipsum adire teneatur, non nisi pro remedio conuenit, imò cùm plus Deo debeat, cùm prosperis afficitur, non eum quærit, nisi in aduersis, quod optimè prosequitur Saluian. præfat. in libros

B

ad Ecclesiam post princip. vbi ait: Hisce affectum, vt nihil Deo præponendũ putent tepidissimi, atque negligentissimi quique homines, solo persecutionis tẽpore putant esse seruandum, quasi vllum tempus sit, quo præferri aliquid Deo debeat, aut qui persecutionis tempore pretiosiorẽ omnibus rebus Christũ habere debet, reliquo omni tẽpore habere debeat viliorẽ? Quod si ita est, amorem Dei persecutioni debemus, nõ fidei: Et

C

nũc tantũ poterimus, quantũ nos impij persequentur. Cùm vtique aut maiorẽ, aut certè non minorem trãquillis, quàm asperis rebus affectum Domino debemus: quia, & hoc ipso à nobis plus debet diligi, quia nos à malis non patitur affligi: Indulgentia, scilicet, pijssimi, & mollissimi Patris nobiscum agens, qui magis vult nos in pace, & quiete fidem nostrã religiosis operibus ostendere, quàm in persecutione, pœnis nostrorum cor-

D

porum comprobare. Et ideò si tunc ei nihil præferendum est, quando nobiscum asperè agitur: Nec tunc quidem præferri debet, quãdo per indulgentiam plus meretur. Sic ille conuincit hominum malitiam, qui potiùs ad Deũ accedũt pœnarũ funibus cõstricti, & cõuicti, quã attrahãtur funiculis Adã, beneficijs scilicet & prosperitatibus. Quod argumentum prosequitur Chrysost. homil. 66. ad populum ad med. vbi ait: In veteri testamen-

E

to in tentationibus iusti florebant: ita tres pueri, ita Daniel, & Moyses, & Ioseph, & Hebræorum populus dum affligebantur, & pellebantur, gemeban, & Deum inuocabant, & multum supernè momentum attrahebãt; cũ autem impinguati sunt, recalcitrarunt. Niniuitæ rursum cùm liberitate potirentur, ita Deum irritaverunt, vt totam à fundamentis vrbẽ subuertere Deus minatus sit, postquam

verò

verò ab illo sunt humiliati præcone, omnem præstitêre sapientiam. Et quid opus est antiqua,& prisca recensere? Nunc enim potentes recidimus, & defluximus. Cùm verò compellebamur, & modestiores, & humaniores eramus, & studiosi magis, & ad has conciones promptiores, & feruentes ad audiendum, &c. Sic enim reuocat tribulatio recedentes à Deo seruos, sic ab eo non discedere docet. Vnde idem Chrysost. vinculũ & catenam appellat afflictionem homil. 69. ad populum in princip. vbi ait: Vinculum indisruptum est tribulatio: audi namque Dauid dicentem: *Bonum mihi, quia humiliasti me*; & post multa addit: Si vis ad illam peruenire ciuitatem, illam perambulá viam, scilicet laborum: non illuc perducit remissionis via, sed tribulationis, &c.

Ps.118. nu. 71.

Vsque adeò autem hoc verum est, homines scilicet laboribus detineri, & veluti compedibus ad Dei obsequium deduci, & in illius domo comprehendi, vt vel etiam Paulus volens ostendere se seruum Dei, & de domo illius esse, id comprobauerit ex afflictionibus, & verberibus, quibus affectus fuerat, cũ dixit: *Nemo mihi molestus sit*. Nemo scilicet Iudæorum rogando me, an seruus sim Christi, an Moysis, an carnis & mũdi, me molestet. Nam cuius sim seruus, patet ex stigmate meo. Non ego stigma circuncisionis præfero, & ostento, vti faciunt serui legis, de quibus ibi sermo erat, sed Christi stigmata. Neque dixit; habeo, sed, porto, tanquam trophæa, & signa regalia, de quibus glorior. Sũt autem stigmata notæ alicui inustæ, quales seruis, & ancillis inurunt domini, vt ipsorum esse cognoscantur. Vel etiam stigmata dicũtur cicatrices militum vulneratorum. Vocat igitur Paulus stigmata Christi, plagas, & cicatrices ex afflictionibus, verberibus, ac vulneribus propter Christum susceptis, corpori suo impressas, de quibus 2. Corinth. 11. n. 23. Vt milites igitur, vexilliferi, & Capitanei sua vulnera, & cicatrices ostentant quasi signa fortitudinis, & gloriæ bellicæ, quæ ipsos iamdiu probatos ostentant; ita Paulus plagas, & stigmata, quasi trophæa militiæ Christi, non tam habet, quàm portat, & ostentat. Ita Hieron. Chrysost. D. Tho. Haymo, Theoph. & Anselm. qui putat Paulum

Gal. 6. v. 17.

A alludere ad milites Romanos gestantes impressa in manibus insignia suorum Imperatorum, vt per ea, ad quem quisque spectaret, discerneretur, & constaret. Si ergo domesticum Dei per stigmata plagarum probat Paulus: Sic enim ad suum obsequium reducit Deus homines sic insignitos, retinet sic inustos, ostentat morbis aliquando, ærumnis & pressuris, vt à cæteris hominibus Dei serui discernantur. Quam doctrinam inculcare voluit suis Israelitis, dum eos tanto annorum spatio per desertum afflixit. B

Docuit insuper diuturna peregrinatione, & afflictatione sic tandem perfici, aptosque reddi ad ingressum promissæ terræ: hoc enim pro ratione longissimi itineris, & laboris proponit, dicendo in citato textu; *Dominus enim introducet te in terram bonam, &c.* Afflictionum siquidẽ acerbitate superflua velut abscinduntur: pressurarum inflictione inepta, sordida, & iniqua eruuntur. In quam sentẽ-C tiam facit sponsus, dum sponsam suã vocat, vt surgat, proficiat, & exaltet se, cùm ait: *Tempus putationis aduenit*: vbi Ambrosius eodem sensu legit: *Tempus secandi*, id est, tẽpus iam adest, vt tibi per vulnera, & inflictas plagas resecentur ea, quæ imperfecta, aut superflua videbantur, quo in meliùs proficias. Et cùm de vitis amputatione Salomonem loqui asserant Ambrosius, Aponius, Epiphanius, & alij, planè docet hic locus vo-D cari sponsam ad sectionem, & ad vulnera, afflictiones, & persecutiones, per quas, sicut fit in vitibus, superflua, inutilia, & infæcacia resecantur, quò in meliùs proficiant, dulcioresque fructus proferre possint.

Cant. 2. n. 12.

Nisi velimus hoc explicare ex illa arbore, de qua Nazianz. Orat. 20. asserit esse apud Poetas arborem, quæ morte viuit, & sectione pullulat. Talis, inquit ille, est, qui pietatem sub imo pectore condidit: floret inter cru-E ciatus, ac vitæ molestiam virtutis segetem existimat: quo in loco Helias Cretensis dicit hanc arborem esse, cuius meminit Horatius, cùm ait:

Duris vt ilex tonsa bipennibus
Nigra feracis, frondis in algido,
Per damna, per cædes ab ipso ducit opes,
animúmque ferro.

Quam similitudinem præcisæ arboris prosequitur

quitur Chrysost. homil. 4. ad populum propè fin. vbi ait: Tu siue pecunias, siue præsentem vitam, siue omnia amittere oporteat, vt pietatem conserues, noli tristari. Nam in fimo nudus sedebat Iob, innumeris mortibus grauiorem sustinens vitam: sed quia pietatem non abiecit, omnia cum maiori copia rediere priora, corporis sanitas, & species; omnes filiorum cœtus, possessiones omnes, & quod omnium maximum, splendida patientiæ corona. Sicut enim in arboribus accidit, etsi quis fructum cum foliis auferat, & ramos omnes amputet, radice manente, tota cum maiori etiam ornatu arbor resurgit. Sic quidem & in nobis, si pietatis radix permaneat, & si diuitiæ auferantur, & corpus corrumpatur, omnia rursus nobis cum maiori gloria redeunt, &c. Hac igitur ratione percutit aliquando Deus suos, vt in meliùs afflicti, & percussi resurgant.

Dent. 4. n. 20. Deut. 4. dixit Moyses filiis Israel: *Vos tulit Dominus de fornace ferrea Ægypti, vt haberet populum hæreditarium.* Vbi Oleaster ait: Voluit Deus Iudæos nouos homines facere, ideò in fornacem ferream Ægypti conclusit, & immisit. Vtinam Domine me dignareris in fornacem mittere, vt inde me nouum extraheres hominem. Sicut igitur qui auream statuam, aliudvè vas vult efformare, in fornacem mittit materiam, indeque liquefactam, aut emollitam extrahit, vt construat, & fabricet. Sic & Deus suos, vt perficiat, & adaptet, in persecutionum, & afflictionum fornacem immittit, ad incudem disponit, multisque repetitis ictibus ad congruentium, & prædestinatam perfectionem perducit. Vnde Chrysost. homil. 4 ad pop. post princip. ait: Sicut aurum, etsi aquis immoretur, propriam præfert speciem, siue in conflatorium ceciderit, splendidius rursum apparet. Lutum autem, & fœnum, siue in aquis immisceri accidat: hoc quidem marcescit, illud verò dissoluitur: siue in ignem ceciderit; hoc quidem frigitur, illud autem comburitur: sic certè & iustus, & peccator. Ille quidem siue remissione fruatur, manet splendidus, sicut aurum aquæ immersum: siue in tentationem ceciderit, splendidior fit, sicut aurum igne examinatum; & post multa subdit: Aurifex donec aurum bene purgatum viderit, de conflatorio non extrahit, &c. Et homil. 66. ad populum post med. ait: Quod ignis est auro, hoc & animis tribulatio, sordem abstergens, faciens mundos, claros reddens, & splendidos, propter hoc & ipse dicebat: *In mundo tribulationem habebitis.* Ioan. 16. n. 33. Tanquam magnum nobis bonum relinquens, &c. Quod etiá prosequitur Tertul. l. de fuga in persecut. & in fin. apologetici. Atha. in apologia de fuga sua, vbi persecutioné accōmodate vocat fornacē conflatoriam, in qua, scilicet, iusti exustione ipsa purificantur, & splendescunt, de quo splendore bene explicat Origen. illud Numer. 16. *Murmurauit multitudo filiorum Israel contra Moysen, & Aaron. dicens: Vos interfecistis populum Domini. Cumq; oriretur seditio, & tumultus incresceret, Moyses, & Aaron fugerunt ad tabernaculum fœderis, quod postquam ingressi sunt, operuit nubes, & apparuit gloria Domini.* Nu. 16. n. 41. vbi Orig. homil. 9. sic ait: Non legimus anteà, quia obtexerit nubes tabernaculum, & apparuerit maiestas Domini, & receperit intra nubem Moysen, & Aaron, nisi nunc, cùm insurrexit in eos populus, & voluit lapidare. Discamus ex hoc, quanta sit vtilitas in persecutionibus Christianis, quātum gratiæ conferatur, quomodo propugnator eis fiat Deus, quomodo abundanter Spiritus sanctus infundatur. Tunc enim maximè gratia Dei adest, cùm hominum sęuitia concitatur, &c. Similiaque habet Chrysost. ad c. 7. Matth. vbi inter alia ait: Omnis aduersitas, quæ nos sine nostra occasione tribulat, baptismus ignis est: & in aqua quidem semel baptizamur, in igne autem hoc, penè dum viuimus.

Hoc etiam alia similitudine aperuit Nazianz. Orat. 12. in hunc modum: Nonnunquam afflictio ipsa commodum est ad salutem pharmacum, &c. Enimuerò sicut Medici salutari poculo noxios, & mortiferos humores euacuant, & à corpore ægro abijciunt, quò citiùs salute potiatur, saniusque, vegetius, & robustius euadat; sic & Deus, vt noxia quæque vitia ab anima iusti extrahat, eamque puriorem reddat, afflictione vtitur, tanquam salutifero medicamento, & pharmaco, &c. Qua eadem similitudine vsus est Hieronym in cap. 51. Isaiæ ad illa verba: Elena-

Isai.51. n.17. *Eleuare, consurge Hierusalem, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ eius.* Quibus in verbis reuocat sacer Vates afflictum populum, monetque, vt caput exerat altum, adsurgatque, & lætetur post correctionẽ Dei, qui ab illo curatus fuerat, dato calice afflictionis, vt noxium peccatorum virus euomeret, vt curatus salutem consequeretur. Ait ergo Hieron. Solent medici amarissimam antidotum, quæ ex gustu rationem accepit, dare stomacho nauseanti, vt humores euomat, & possit coctos cibos, atque digestos in aluum transmittere, quos phlegmatum magnitudo digeri non sinebat. Igitur & Hierusalem iubetur de ebrietate consurgere, eò quòd biberit, & vacuefecerit, & potauerit. Bonum est sua sentire supplicia, & audire
Ierem.8 Dominum, dicentem: *Cùm ira furoris mei transierit, rursum curabo.* Sic Hieronymus.

Isai.65. n.19. Locum eum primis elegantem habemus Isa.65 vbi dicitur: *Erunt campestria in caulas gregum, & vallis Hachor in cubile armentorum populo meo, qui requisierunt me.* Cuius loci sensus est: Oues (sic enim habet textus Hebræus) minores sunt armentis, id est, bobus. In populo Dei sunt minores, & imperfectiores, qui in campestribus morantur, & pace, atque tranquillitate, & prosperitate crescunt. Armenta, id est, perfectiores viri, & fortiores perferendis laboribus, vt boues aptiores quiescent in valle Hachor, id est, persecutionibus, & calamitatibus. Neque enim Hachor est nomen proprium alicuius hominis, vel illius etiam à Iosue damnati, vt plerique putant, sed significat turbationes, persecutiones, & calamitates, sicut bene ostendit Ribera in cap.2. Oseæ n. 88. & 89. Has igitur permittit Deus, vt donum quoddam, quo profectò proficiunt, augentur, & crescunt, qui à Deo eliguntur ad promissam terram.

Est optimus pro nostro argumento ille locus apud Chrysost. hom.54 in Act. Apost. in med. vbi ponderat Diuinæ prouidentiæ ordinem, quæ quos in melius vult prouehere, & in altiorem finem dirigere, & perducere, mediis persecutionibus vtitur, velut instrumentis ad illum assequendum. Vnde volens Moysen honorare, prius in flumen

A ab ipsa etiam matre vi persecutionis adacta, proijci fecit: volens deinde celebri visione ostensa, eum illustrem reddere, metu persecutionis exulare coëgit, quod etiam aliàs ex Gregorio confirmauimus, dum expendit Iosephum à Deo in regnum electum, non nisi per fratrum insidias, per dominæ persecutionem, vincula, & carceres ad supremum fastigium exaltatum. Sic ergo habet Chrys. Hoc mirabile, quod non per ea, quæ videntur securitatis esse, sed planè per contraria
B omnia pro nobis fiunt. Et vt discas, iussit Pharao in flumen proijci pueros, Exod. 1. Exod.1. n.22.
nisi proiecti fuissent pueri, non fuisset seruatus Moyses, non in aula educatus. Quando seruabatur, non erat in honore; quando expositus est, tunc factus est in honore. Hoc faciebat declarans suam omnipotentiam, quã facile ei sit seruare. Minatus est illi Iudæus, dicens: *Nunquid me occidere tu vis?* Et hoc Exod.2. n.14.
C illi profuit, singularique dispensatione factum, ita vt ipse videret visionem illam, quę est in solitudine, & in omnibus Iudæorum contra illum insidijs, idem fit. Tunc clarior prodit, & cùm insurgerent contra eum, & Aaronem, clariorem eum fecerunt, vt indubitata fieret eius ordinatio, & ita etiam in posterum laminæ æreæ admirationi factæ sunt. Cain fratrem suum occidit, sed hac ratione plurimùm profuit. Tres pueri iniecti Dan.3. n.24.
D fuerunt in caminum, & per hoc facti sunt clariores Daniel missus est in lacum, & inde Dan.14. n.40.
prodijt illustrior. Vides vbique tentationes magna parare bona, & hic, quomodo non alibi? In malitia idem euenit, vt siquis calamum habens præliętur contra ignem, videtur quidem verberare ignem; ignis autem clarior fit, & calamus consumitur. Alimentum enim, & fomes claritudinis est malitia virtuti: nunc sicut cos sunt afflictio-
E nes. Corpus, quod otiosum, & immobile, morbis magis obnoxium & fœdum: quod autem mouetur, & laborat, & ærumnis exercetur, formosius, ac sanius. Et ferrum quidem si iaceat, corrumpitur; si exerceatur aurem, splendet. Bona res est tristitia, bona res egestas, bona res & cura. Fortes enim nos faciunt & contraria. Sic ille multis mediis ostendit, quod nos intendimus probare.

Quia verò Chrysost. assumpta similitudi-

ne

ne agitationis tum corporis, tum ferri probauit, quantum proficiat animus attritus laboribus, id etiam alia, nec inepta similitudine ostendimus petita à transfusione, & transmissione vini, quod si in fæcibus suis, & in dolio, cui primum recens infusum est, remaneat, & fætidum odorem emittit, & acidum, ac acerbum saporem contrahit. Qua quidem similitudine vsus est Ierem. vt Moabitarum impietatem comprobaret, cùm ait: *Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, & requieuit in fæcibus suis, nec transfusus est de vase in vas, & in transmigrationem non abijt. Idcircò permansit gustus eius in eo, & odor eius non est immutatus, propterea ecce dies veniunt, dicit Dominus, & mittam ei ordinatores, & stratores laguncularum; & sternent eum, & vasa eius exhaurient, & lagunculas eorum collident.* Vbi vides totam rationem impietatis Moabitarum in eo fundari, & ad id reduci, quod perpetua quiete, & prosperitate vsi fuerint, nec laborum tempestatibus agitati, neque aduersitatum ventis commoti, nec diuersis afflictionum flatibus exturbati. Quod tandem remedium pro illius correctione, & reuocatione adinuenit Diuina prouidentia. Solet siquidem afflictio sicut perfectos reddit perfectiores, imò & perfectissimos; sic & homines nequam ad iustitiam conuertere, & in meliorem frugem reuocare. Lyran. autem, & Glossa per fæces intelligūt diuitias, per transfusionem verò de vase in vas captiuitatem. At Theod. ait: Permansit in metaphora; quia meminit vasis, necessariò facit etiam mentionem de gustu, & odore. Propterea, inquit, quod permansit in prosperitate, & nullam aduersitatem expertus est, &c.

Iere. 48. n. 11.

A B C D E (margin letters)

Sed adhuc expendenda restat & alia similitudo, quæ huic accedit, nempe, de vuis in torculari expressis: etenim aduertit August. Psalmum 55 pro titulo habere, *Psalmus ipsi Dauid in tituli inscriptione, cùm tenuerunt eum allophyli in Geth.* Ait verò August. Geth diximus quòd ciuitas sit, interrogata autem interpretatio huius nominis indicat torcular. Quomodo ergo tenetur in Geth? Tenetur in torculari. Quid est in torculari? In pressuris. Sed in torculari fructuosa pressura est. Vua in vite pressuram non sentit, integra videtur, sed nihil inde manat. Mittitur in torculari, calcatur, premitur. Iniuria videtur fieri vuæ, sed ista iniuria sterilis non est, imò si nulla iniuria accederet, sterilis remaneret. Quicunque ergo Sancti pressuram patiuntur ab eis, qui longè facti sunt à Sanctis, attendant Psalmum istum, agnoscant hic se, dicant quod hic dicit, qui patiuntur quod hic dicitur, &c. Fit itaque ex vuis vinum optimū recludendum in cellam vinariam Domini, apponendum in mensa diuitis, per pressuram tamen, & compressionem vuarum, quæ alioqui steriles, putidæ scilicet, aut passæ remanerent.

Sicut autem per pressuram vinum ex vuis elicitur apponendum in mensa Domini: Sic itidem & triticum ex paleis excutitur, dum conteritur, & in area comprimitur, & conculcatur, quod optimè ad nostrū institutum prosequitur Greg. 6. moral. cap. 18. post med. cùm explicat illa verba Iob: *Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo*; vbi iustos tritico comparat, quod non nisi per pressuram è palea elicitur, trituraturque, & veluti conteritur; vt recondatur, & in pretio sit. Frumentum, inquit Gregorius, in segete Sole tangitur, quia in hac vita ventis concutitur, quia tentationibus exercetur: & secum crescētes paleas portat, quia nequiorē contra se quotidie vitam peccantiū tolerat: atque ad aream deductum triturationis pondere premitur. Benè ergo dicitur: *Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tēpore suo*: quia dum post afflictionem iusti præmia patriæ cælestis inueniunt, quasi post pressuras ad horreū grana deferuntur. Et in alieno quidē tempore percussiones sentiūt, sed in suo à percussione requiescunt: electis quippe alienum tempus est vita præsens, vnde & quibusdam adhuc infidelibus Veritas dicit: *Tempus meum nondum aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum.* Sepulchrū ergo in tempore suo sicut frumenti aceruus ingreditur, quia ille æternam requiem percipit, qui priùs hic, vt ab exutendis paleis liber sit, disciplinæ pressuras sentit, &c. Sic expurgatur triticum, sic elicitur vinum in æterna recondendum horrea; si in area huius sæculi, & in terreno torculari conteratur

Iob 5. n. 26.

Ioan. 7. num. 6.

prius & premat... Sic & iustius perficitur, dum affligitur, sic purgatur, dũ comprimitur.

Vnde non iam tantùm excussum triticum apparent iusti, sed ad sanctificatum panem comedendum dispositi. Quod bene deducit Hieronym. in cap. 2. Sophon. ex eo, quod
1. Re. 21 num. 6. Sacerdos Achimelech sanctificatum panem propositionum dedit Dauid; eaque ratione factum esse ostendit, quod Dauid in tantam sanctitatem profecerat ex illatis persecutionibus à Saule, vt iam in sanctiorem ordinem adscriptus, & assumptus, Sacerdotum iure, & priuilegio potiretur, quibus tantum fas erat panibus in sacra mensa propositionis propositis vesci. Sic verò habet Hieronym. Dauid non erat de Sacerdotibus, nec licebat ei comedere panes propositionis. Sed quia per singula crescebat opera, & persecutio Saul virtutum illius profectus erat, propterea in fuga illius, dum nescit, subitò antistes efficitur: & accipit panes propositionis, & non violat mandatum Dei, &c. Enimuerò qui persecutiones libenti, ac patienti animo sustinet, in nobiliorem transcendit statum, & perfectus minister Dei redditur.

Notandus venit hoc in loco ille apud
Isai. 28. n. 19. Isai. 28. vbi conquestus Dominus per Prophetam de impio Regno Ephraimitico præ superbia ebrio, De regno item Iuda diuina beneficia minimè demerente præ impietate sua. Tandem ait: *Quem docebit scientiam & quem intelligere faciet eruditum?* Id est, Ecquis erit ex tam frequenti populo diuinæ capax disciplinæ? Cui Deus suorum consiliorum arcana mysteria reuelabit? Tum quasi respondeat Propheta subdit: *Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus:* id est, eos, qui puerilem animum excedentes, tenuunt iam dulcia, & terrena, & prospera. Docet quidem Deus scientiam suam, nempe hanc scientiam laborum, quòd illis proficiant, & perficiantur. Quæ doctrina vsque adeò perfectorum est, vt non quibuslibet tradatur, sed perfectis viris adhuc per illam amplius illustrandis, & exornandis. Vnde & tempestate passionis Christi iactatum Petrum, cũ Diabolus postularet adhuc ampliùs premendum, & perturbandum, pro illo rogauit magister, ne deficeret, quia adhuc imperfectus

A erat. E contrà verò libera optio datur affligendi, & persequendi Iobum, quia perfectus erat, & scientiam laborum callebat, quę non nisi iustis viris committitur. Qua de re vide Chrysost. tom. 1. homil. de Abraham, & Iob ant. med. vbi præsentem Isaiæ locum sic interpretatur. Vide, inquit ille, Dei prouidentiam. Imperfectum petit diabolus, sed non obtinet. Vnde Saluator Simoni dixit: *Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum:* Luc. 22. n. 31.
B *Ego autem oraui pro te, vt non deficiat fides tua.* Quandiu imperfecti sumus, nobis parcitur. Quandiu luctamur, paternè fouemur. Vbi autem perfectiores facti fuerimus, perfectorum certamina etiam suscipiemus. Dicit enim: *Ablactati à lacte, auulsi ab vbere: Afflictionem super afflictionem suscipere: Spem super spem.* Non dixit, ablactati ab vbere, sed auulsi: Proficiens enim ad perfectionem, cogitur, vt cedat à lactendo. Sciebat suum a-
C thletam (scilicet Iob) agonotheta, videbatque eius futura, de eius præsertim ribus testabatur, & dicit diabolo: Ecce omnia, quæcunque habet, do in manum tuam, sed ipsum ne attigeris, &c.

Suam itaque scientiam de profectu per labores, & afflictiones Deus perfectis elargitur. Vnde non omnibus datum est commodum afflictionum agnoscere, sed iis, qui in
D schola Dei diu versantur. Vnde Chrysosto. homil. 4. ad populum post princip. ait: Turbabitur quisquam cernens fulmina, & coruscationes deferri. Agricola verò non ita, sed lætatur, & gaudet tempestatem cernens: Non enim præsentia respicit, sed futura spectat. Non respicit ad fulmina, sed manipulos computat. Non marcescentia semina, sed vernantes spicas. Non grauem imbrem, sed iucundissimã areæ ventilationem: Itidẽ & nos non præsentem spectemus tribulationem,
E aut dolorem, sed orientem ex ipso vtilitatem, ex ipso nascentem fructum. Spectemus aream, manipulos. Si etenim vigilemus, multum ex hoc tempore fructũ congregare, & mentis nostræ penus implere poterimus: Si vigilemus, non tantum nihil graue ex hac patiemur tribulatione, sed innumera bona capiemus, &c. Quibus similia habet Nazianz. Orat. 19. vbi inter alia ait: Quid mirãdum si sancti quoque viri malis premantur, siue

siue ad limi quantumuis exigui purgationem siue ad virtutis explorationem, & philosophiæ documentum; siue denique ad imbecilliorum eruditionem, qui in illis fortiter aduersa perferre condiscunt, rebusque calamitosis minimè frangi, ac debilitari, &c.

Hinc est quod amicum suum, & fidei ac fidelium parentem Abrahamum (sicut notant Hebræi) decies tentauit, afflixitque Deus, docens illum scientiam domus suæ. B Primò enim iussus est relinquere patriam, & cognatos, & ire peregrinus in terram ignotam. Secundò ob famem iussus est peregrinari in Ægyptum. Tertiò ablata est ei vxor à Pharaone, ipseque periculum vitæ, vxor verò pudicitiæ subijt. Quartò ob iurgia famulorum coactus est diuelli à Loth. quem quasi filium alueraт & diligebat. Quintò cum quatuor Regibus congredi opus fuit, eosque debellare, vt captiuum Loth in libertatem assereret. C Sextò Agar, quā vxorem duxerat, iam ex se grauidam, impulsu ac iussu Saræ domo eiecit. Septimò cùm Senex iussus est circumcidi. Octauò cùm per Regem Abimelech ablata est ei vxor. Nonò cùm rursum vxorem Agar, & filium Ismaelem, primò Saræ instinctu, tum Dei iussu domo expulit. Decimò tandem cùm iussus est immolare filium suum Isaac. Sic itaque suos Deus docet, quod etiam eleganter prosequutus est Seneca lib. de prouident. D à quo hæc summatim percepimus, dum ait: Marcet sine aduersario virtus; eoque præsenti acuitur, atque inter aduersa manet in suo statu, & quicquid euenit, in suum colorem trahit, vt mare flumina. Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus: Spectaculum Deo dignum. Fortuna vt gladiator, fortissimos sibi pares quærit, alios fastidio transit: Ignem experitur in Mucio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, E tormentum in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Gaudent magni viri aliquando rebus aduersis, non aliter quàm milites fortes bellis. Gubernatorem in tempestate, in acie militem cognoscas. Hanc rationem sequuntur Dij in bonis viris, quam in discipulis suis præceptores, qui plus laboris exigunt ab his, in quibus certior est spes doctrinæ. Tolerantes nati sunt in exemplar.

A Deus extra patientiam est, illi supra patientiam. Dicit ergo eis Deus: Ego vobis solida bona dedi: id in quoque solidissimum est, quod exercuit. Dicant probi: Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura posset pati. Optimi milites ad durissima mittuntur. Hæc, & plura sparsim ibi Seneca.

Atque vt certum, & constitutum apud nos vsquequaque esset, Deum solis afflictis, & laborantibus suam communicare, & instillare doctrinam, iis etiam, qui pro ratione status, muneri sue sibi iniuncti laborant, notitiam, & manifestationem sui impertire dignatur, in quam sententiam facit Bernard. serm. 3. de Natali Domini ad fin. vbi aduertit Filij Dei in carne nascentis fælicissimum nuntium non fuisse per Angelos delatum ad nobiles, diuites, & delicijs diffluentes, sed ad laborantes, & in media frigidissima nocte vigilantes, quasi per ea, quæ patiebantur, ad potiora Dei beneficia promerenda disponerentur. Quam multi nobiles secundum carnem, ait Bern. quam multi potentes, quam multi sapientes huius sæculi, hora illa in stratis mollibus quiescebant, & nemo eorum dignus habitus est nouam videre lucem, scire magnum illud gaudium, Angelos audire cantantes; *Gloria in excelsis Deo*. Agnoscant igitur homines, quia qui in labore hominum non sunt, visitari ab Angelis non merentur; Agnoscant quàm placeat supernis ciuibus labor, cuius spiritualis intentio est, quandoquidem & eos qui pro victu corporis, corporali vrgente necessitate, laborāt, suo dignātur alloquio, alloquio tam fælici. Nimirū humanam in eis agnoscunt ordinationem, qua constituit Deus, vt in sudore vultus sui vescatur Adam pane suo, &c. Quibus postremis verbis videtur innuere Bernard. quod sicut nemo ad vescendum pane in mensa sua accedit, nisi præuio labore & sudore: sic neque ad mensam cælestis doctrinæ, & panis accedit, nisi præuia afflictione, pressura, & labore. *Gen. 3. n. 19.*

Hinc est quod Ambros. interpretatur illud Cant. 1. n. 4. *Nigra sum, sed formosa:* De pulchritudine sponsæ per labores comparata, quibus decorem assecuta est, vt ad thalamum sponsi Diuini accederet: Sic verò habet *Cant. 1. n. 4.*

bet lib. 2. de Spiritu ſancto cap. 11. Nigra eſt exercitij puluere, & decora ab inſignibus victoriæ. Qui locus meliùs intelligetur, ſi aduertamus per puluerem labores intelligi, quibus comparantur coronæ, quæ inſignia victoriæ ſunt: Nam ſicut dixit Chryſoſt. homil. 4. ad popul. in princip. Gratias agamus propter hæc Deo, quòd tantum ex tribulatione carpſimus emolumentum, quòd tantam ex tentatione vtilitatem cepimus: niſi tentatio, nec coronæ: niſi certamina, nec præmia: niſi ſtudia, nec honores: niſi tribulatio, nec remiſſio: niſi hyems, nec æſtas, & cætera in eandem ſententiam, quibus oſtendit ſudorem laborum præmitti ad panem æternæ vitæ, & pulchritudinem gratiæ, ac coronam beatitudinis nigredine afflictionis comparari, vnde idem Amb. ad illud Pſ. 118.
Pſ. 118. n. 137. *Iuſtus es Domine*, ait: Non decet redimitos floribus corona, ſed puluerulentos, &c.

Docuit etiam Chryſol. quomodo Deus ſeruos ſuos per labores doceat, per afflictiones elaboret, & per preſſuras perficiat, ſerm. 110. poſt. med. ex illis verbis Paul. cùm ait:
Rom. 4. n. 5. *Scientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio verò ſpem, &c.* Ecce, inquit Chryſologus, quibus ætatibus iuſtus perfectum roboratur in virum. In tribulatione, patientia, probatione, & ſpe. Tribulatio, fratres veluti primam iuſti viri concutit, & conturbat infantiam, ſed cùm inuenerit iſta patientem, ad maiora adoleſcentem iam bonæ indolis, tūc erudit. Tribulatio patientiam operatur. Patientia eſt, fratres, quæ Chriſti iuuenem aptū probat eſſe virtutibus; Spes verò non confundit. Spes, quæ virum perficit, & ad menſuram Chriſti plenitudinis indefeſſa perducit, perfectę virtutis eſt, quod in re non teneas, ſpei robore poſſidere, &c.

Ecce qualiter veluti per gradus ad faſtigium virtutis aſcendatur, nempe per tribulationem, & afflictionum tolerantiam, quod adhuc confirmat locus ille Pſal. 9. prout à
Pſal. 9. n. 23. pleriſque intelligitur: *Dum ſuperbit impius, incenditur pauper.* Etenim Aug. Caſsiodor. Ruffin. Remig. Haymo, Lombard. Alcuin. & plerique alij explicant de incenſo amore quem iuſti concipiunt, quaſi per antiperiſteſim, dum ab impiis vexantur. Fit enim, vt calor indies augeatur, ſi frigus circumſtet op-

A poſitum; roboratur enim, & magis incaleſcit circumambiente frigiditate. Sic & afflictus iuſtus, medijſque in difficultatibus poſitus, illius roboratur virtus, augetur meritum, & perficitur iuſtitia.

Ex qua doctrina celebris ille locus conſtabit apud Iob in c. 14. *Homo natus ad laborem, ſicut auis ad volatum*: quem bene expendit Greg. l. 6. moral. c. 67. Vult enim, vt ſimilitudo in eo conſiſtat, quod ſicut auis penB nis eleuatur è terra, & ad ſupremā conſcendit, viciniorq; redditur cælis, ſic anima quātò maioribus afflictionibus premitur, tanto magis eleuatur à terra, & ad perfectiorem conſcendit iuſtitiam. Homo, inquit ille, ad laborem naſcitur, & auis ad volatum, quia inde mens ad ſumma euolat, vnde caro in infimis duriùs laborat, cuius mens ad alta ſuſpenditur, ſub ipſa eſt quicquid exteriùs cōC tra ipſam mouetur. Velut auis ima tranſcenderat Paulus, quem adhuc corpore in terra demorantem, iam in ſublimibus ſpei penna ſubleuabat, &c. Quo ſenſu etiam Guarric. ſerm. de Aſcenſ. Domini poſt med. loquens de laboribus fidelium, ait: Quid faciliùs, quàm portare pennas, quæ portant portātem ſe, &c. Et Nazian. epiſt. ad Cæſarium fratrem ita incipit: Neque terrores inutiles ſunt ijs, qui ſano ſunt iudicio, imò, vt ego cenſeo, veD hementer etiam vtiles, ac ſalutares. Licet enim illos deprecemur, perterriti tamen adorimur: anima namque afflicta, Deo vicina eſt (inquit Apoſtolus Petrus, vbi de hac re præclariſſimè diſſerit) & quiſquis periculum euaſit, familiariùs ei adhæret, per quem ſeruatus eſt. Ante terrores mundi eramus; poſt terrores verò facti ſumus Dei, &c. Et Cyprianus libro 2. epiſt. 26. poſt med. Perſecutio, ait, grauior ad hoc diu perſeueE rat, non vt ſtantem fidem deiiceret, ſed vt homines Dei ad Deum velociùs mitteret. Similia ſunt quæ habet Gregor. homil. 32. in Euang. Chryſoſt. homil. 7. de laudibus Paul. vbi obſeruat illud Act. 4. *Quid faciemus hominibus iſtis.* Per quæ enim, ait Chryſoſt. eos opprimere volumus, per ea ipſa proVehimus, &c. Et Hilar. canon. 16. in Matth. eodem ſenſu dixit: O beatum damnum, felix iactura; diteſcere nos Deus detrimento corporis voluit, &c.

Iob 14. n. 7.

Act. 4. n. 16.

Hinc

Hinc etiam Sapient. 10. dicitur de afflicto iusto: *Honestabit illum in laboribus.* Græcè habetur: *Locupletabit illum in laboribus.* Nemo quidē repentè fit diues, sed multiplicatis accessionibus, & diu conquæsitis, ac vndequaque congestis diuitiis locuples tandem euadit, quod D. Ambrosius ostendit in eo iusto, de quo Salomon loquitur, nempe Iacobo, sic verò habet lib. 2. de Iacob, & vita beata cap. 1. post princip. In paupertate, inquir, diues, qui mercenariæ vitæ munere & patrimonium, & coniugium eodem parauit officio. Idem supernè affectus reconciliator egregius, certauit muneribus, & obsequiis, vt indignationem omnem excluderet, dolorem offensionis auerteret; ostendens se minorem exilio non fuisse, qui possit largiri, quæ non acceperat, &c. Diuitias item paupertatis, & laborum ostendit Bernard. in sponsa, quæ diues reddita est ab iis, qui per violentiam ipsi vnicam vineam abstulerant; pro ea enim plures accepit; sic verò ille habet ad illa verba Sponsæ: *Filij matris meæ pugnauerunt contra me: Posuerunt me custodem in vineis: Vineam meam non custodiui.* In tantum, ait Bernard. serm. 30. in Cant. in princip. se profecisse ex iis, quæ ab æmulis passa esse gloriatur, vt pro vna vinea, quam sibi abstulisse visi sunt, super multa se gaudeat constitutam. Hoc mihi, inquit, præstitere pugnando contra me, & contra vineam meam, qui dicunt; exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea, vt vnam pluribus commutauerim.

Sap. 10. n. 10.

Cant. 1. n. 6.

Hæc est ratio, cur labores, & ærumnæ dicantur Dei testes. Etenim cùm Deus in nostrum profectum virtutum, ac meritorū augmentum tribulationes infligat, si illis haudquaquam proficimus, nec perficimur, testimonium contra nos ferunt, quòd eis fuerimus abusi, quod videtur ostendere locus ille Iob: *Instauras testes tuos contra me*; vbi licet aliqui amicos intelligant, quorum orationes innouatæ, & instauratæ per vices sibi succedebant aduersus Iobum, & concordi testimonio improbitatis illum accusabant. Sed Aug. dicit huiusmodi testes esse dolores ipsos, & cruciatus; Vnde legit; *Instauras in me armenta mea.* Atque idem est commentarius Græcorum, & post R. Moysen, & R. Abraham

Iob 10. n. 17.

A ita exponunt Vatabl. Caiet. Eugub. & Hugo: Supplicia enim, & pœnæ solent testes esse Dei, indicesque peccati, sicut dixit Vatabl. & Brixian. Meliùs tamen ad rem nostram testes sunt in eo sensu, quòd si ærumnis, & calamitatibus homo non redditur melior, perfectior, & ditior virtutibus, testimonium ferant contra ipsum quod nunimè profecerit, neque traditis talentis alia vlteriùs fuerit lucratus: Sunt siquidem labores veluti pecunia, qua nobis Deus omnia vendit, & retribuit, vt maioribus indies affluamur diuitiis: B Sicut videre est in eo iusto Ioseph, de quo statim loquitur Salomon citato loco: Rupert. enim l. 9. in Gen. c. 40. ad med. confert honores, ac titulos gloriarum, quibus Deo disponente insignitus est, post exantlatos labores in eo, quod Sacer Textus ait: *Dixit Pharao ad Ioseph; Ecce constitui te super vniuersam terram Ægypti. Tulitq; annulum de manu sua, & dedit eum in manu eius: Vestiuitq; eum stola byssina, & collo torquem auream circumposuit; fecitq; eum ascendere super currum suum.* Quę omnia singulis afflictionibus, & ærumnis C veluti coempta citatus Abbas prosequitur in hunc modum: Pro compedibus in quibus humiliauerunt pedes eius, torquem auream suscepit: Pro pallio, quo in manu adulteræ relicto nudus effugit, stola byssina Deo iudice indutus est: Pro seruili nomine regium gestat annulum, & pro carceris humilitate super altum sedet imperij currum, &c. In pa- D rente Iacobo Iosephi itidem labores licet rimari cum fauoribus ipsi a Deo impertitis: Sustinuit enim imprimis fratris minas, Laban ingratitudinem, vrgentem fratris timorem, luctam cum Angelo tota nocte, seditiones liberorum apud Sichimitas, necem Iosepho illatam, vt putauit, à fera pessima, famis crudam acerbitatem, dolorem ob Beniamin ductum pro alimonia. Hæc autem E omnia veluti si Deus solueret: Apparuit ei primò in scala. Gen. 28. Deinde in Mesopotamia, cùm demonstrau t fœturam pecudum Gen. 30. Posteà cùm iussit eum Deus abire à Mesopotamia, Gen. 31. Iterum cùm castra Angelorum vidit ad sui defensionem parata, Gen. 32. Atque cùm sub specie viri luctantem expertus est. Post cædem Sichimitarum iussit eū Deus abire Bethel, & ibi sacrificare, Gen.

Gen. 41. n. 41.

Gen. 25. Tandem cùm iterum imposuit illi nomen Israel, Gen. 25. Fuerunt autem huiusmodi visiones cum specialibus gratiæ fauoribus coniunctæ, quibus Deus laborum amaritudines egregiè temperabat, & soluebat, ac si pecuniæ essent, quibus Iacob ea omnia bona à Deo comparabat.

Neque verò solas virtutes, & merita, ac diuinos fauores laboribus à nobis emendos voluit Deus, ijsque in hac vita ditari, sed etiam æternam beatitudinem, vbi veræ diuitiæ, & thesauri sunt, vbi neque ærugo, neque tinea demolitur, neque fures effodiunt, aut furantur, afflictionibus, & pressuris nobis venalem posuit. De hac enim locupletatione Hugo, & Olchoth lect. 129. intelligunt dictum locum, *locupletauit illum in laboribus*. Et quia hac de re scribentem habemus August. eum proinde proponamus in Psalm. 93. ad illa verba: *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis? &c.* vbi ita habet: Intendite fratres. Venale est: Venale est, quod habeo, dicit tibi Deus, eme illud. Quid habet venale? Quodam modo Deus proposuit venale regnum cælorum. Dicis illi; quantum valet? Pretium ipsi s labor est, quomodo si diceret, pretium illius aurum est: Non sufficeret hoc solum dicere, sed quæreres, quantum aurum. Nam solidus aurum est, & semiuncia, & libræ, & tale quid. Ideò dixit pretium, ne laborares quærere quandiu huius rei pretium labor est. Quantus labor est? Iam quære quantum laborandum sit. Ego ostendo quanta sit illa requies, tu indica quanto labore emenda sit. Dicit ergo Deus, quanta futura sit ipsa requies: *Beati qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Psal. 83 n. 5. Hæc est requies sempiterna, sine fine erit requies ista. Quanto labore digna est requies, quæ non habet finem? Si verum vis comparare, & verũ iudicare, æterna requies æterno labore rectè emitur. Verum hoc est, sed noli timere, misericors est Deus. Si enim haberes æternũ laborẽ, nusquam peruenires ad æternam requiem Si semper laborares, nunquam ad requiem peruenires. Ergo vt aliquando peruenias ad id, quod emis, non in æternum laborandum est, non quia non valet tanti, sed vt possideatur, quod emitur, & cætera, quæ prosequitur in eandem sententiam, ostendens adeò esse excellens pretium laborum, vt à Deo non solùm comparentur æternæ beatitudinis gaudia, sed adhuc etiam in hac vita per labores diuina solatia assequantur. Qua in re gratulari debemus Omnipotenti Deo, qui tam communibus, & inuentu facilibus pecuniis pretiosas merces tribuit coemendas. Nemo siquidem est, cui ad huiusmodi mercaturam pecuniæ laborum non suppetant, fæliciorque hac in re est pauperum conditio, quia & ditiores sunt ad commercium.

Non quod etiam in media maiestate, & in maioribus, ac celsioribus locis copia etiam ærumnarum desit, qua de re videndus idem August. tom. 1. lib. 2. de Genesi contra Manichæos cap. 20. in princip. vbi quærit, quonam pacto communis omnibus sententia de labore, & sudore vultus, verum etiam habeat in diuitibus, & in principibus viris. Nunquid fortè, inquit ille, diuites, quibus prouenit facillimus victus, neque in terra operantur, euasisse istam pœnam existimandi sunt, qua dicitur: *Maledicta terra erit tibi in omnibus operibus tuis; in tristitia, & gemitu tuo manducabis ex ea omnibus diebus vitæ tuæ: In sudore vultus tui edes panem tuum.* Genes. 3 n. 18. Sed certè illud manifestum est, quod nemo euadit istam sententiam; hoc ipso enim quòd in hac vita quisquam natus est, &c. Et concludit capit: Nemo euadet istam sententiam: Sed agendum est, vt saltem in hac tantùm vita sentiatur. Similia sunt quæ habet Cyprian. epist. 2. vbi latè ostendit, quantus sit labor diuitum inter honores, & maximas facultates, & de omnibus in vniuersum hominibus concludit Chrysost. tom. 1. homil. 13. in Psalm. 33 post princip. Quicunque homo in sæculo nascitur, à sententia primi hominis non potest esse alienus, dicente Domino primo homini post lapsum: *In labore, & sudore vultus tui manducabis panem tuum, &c.* Idque intelligendum est, quoad viximus, in cuius symbolum Christus Dominus in summa paupertate natus, in medio duorum animalium positus est, quæ perpetuo labori addicta censentur: imò & paucis post natiuitatem diebus, alienam cogitur adire patriam, & Herodis experiri crudelitatem, dum recentem natum persequitur.

tur. Vt à laboribus nosceremus vitam nostram auspicari, quod prosequitur Chrysost. homil. 8. in Matth. ad med. vbi quærit, quanam de causa in Ægyptum infans adhuc ductus fuerit Christus Dominus. Hinc, inquit ille, aliquid addiscitur, quo non certè parum ad Philosophiam pertinere doceatur. Quid verò istud est? Quod ab ipsis videlicet vitæ initijs ad tentationes debeamus, atque insidias præparari. Cerne igitur ab ipsis omnino incunabulis Christi istud effectum: Nam statim vt ortus est, contra eum tyrannus furit, & ipse in Ægyptum fugit, & extra solum natale deportatur, & inter innoxia in regionem barbarorum fugatur: Vt tu videlicet hæc audiens, isto munitus exemplo, viriliter cuncta sustineas, sciens tribulationes maximas, & insuperabiles quasdam comites esse virtutum, &c.

Hoc etiam sibi contigisse fatetur David, cùm ait: *Sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea*: vbi in Heb. sicut aduertit Vatabl. habetur, *à pueritia mea*: Vel iuxta Caiet. *A pueritijs meis*: & Hil. ait: Non nouella itaque, neque rara impugnantium odia sunt, sed ea semper ab ipsis initijs ætatis infesta, &c. Insuper, & in Cruce affixus Filius Dei vitam finiuit, neq; inde priùs deponi voluit, quàm animã exhalaret; cruces enim, & ærumnæ viiã hanc nostram miseram iugiter comitantur, sicut dixisse videtur Guar. Abb. ser. 1. de aduentu prope fin. in hæc verba: O Domine Iesu cùm animã potestate positurus esses, & quo genere mortis id facere velles, tuo subesset arbitrio, suspendium, elegit anima tua. Vt exaltatus à terra, nos quoque ad te traheres, & à terrenis suspenderes. Sed nec ante mortem deponi passus es, vt & nos vsque ad mortem in cruce perseueremus. Et vt de ipsa tanquam de sublimi gradu, facilior sit in cælum conscensus. Gratias tibi Domine Iesu: Ibi sumus, ibi te expectamus, non Heliã, qui ad deponendum nos veniat, sed Eli, id est, Deum nostrum, qui nos suscipiat, &c. Etenim qui libenti animo crucem perpetitur propter Deum, ab eodem suscipitur. Et sicut cruce exaltatur à terra, & propinquior, ac vicinior fit cælo, qui illi affigitur: sic & cruces perfectiores reddunt, & sanctiores iustos.

Ps. 128. n. 1.

Cùm igitur omnibus communes, perpetui, imò & domestici admodum sint labores, facili vtique pretio nobis coemendam iustitiam Deus exposuit, cuique enim satis superque suppetit nummus, & pecunia laborum: Magna vtique Dei benignitas, dum sic omnibus abundanter prouidit: Magna etiam, & inexcusabilis eorum stultitia, qui nolunt tam facili negotio in perpetuum ditari, & pro tam vilibus mercibus, æternis locupletari copiis. Maximè, cùm, velint, nolint, ea perpeti teneantur. Quod prosequitur Chrysost. homil. 77. in Matth. post med. cùm ita ait: Terrestre certamen tibi propositum, cuius corona in cælo reddetur: Ab hominibus exagitaris, & Deus tibi honores retribuet. Sed præter illud apprimè tenendum est, quia etsi propter Christum nihil triste pati volueriimus, necesse tamen est alia de causa multa tristia sustinere. Non enim quia propter Christum mori non vis, idcirco immortalis futurus es: Nec quoniam propter Christum diuitias tuas non distribuis, idcircò tecum eas auferes. Hæc à te Christus petit, quæ si non dabis ei, omnino tamen propter conditionem naturæ relicturus es. Hæc te tua sponte facere hortatur, quæ omnino inuito te fient. Vnum solum petit, vt propter eum vltrò & non coactus facias. Vides quàm facillimum est hoc certamen? Nam quæ necessariò patietis, inquit, ea si propter me pati volueris, idque vnicum tibi propositum fuerit, sufficienter mihi obtemperasti. Si alterius gratia militares, labores suscipis: mihi etiam milita, quoniam cumulo retributionum ingenti labores tuos omnino excedam. Quid caduco huic mundo laboras? cur perforato aquam dolio ingeris? &c. Similia sunt quæ habet idem Chrysost. concione 3. de Lazaro post med. vbi hac de re loquens ait: Quot singulo quoque die accidunt molestiæ? Quàm multa inexpectata, quàm multæ angustiæ? &c. Addit deinde contra eos, qui cùm meritum, gratiam, ac gloriam possent ex doloribus lucrari, potiùs in blasphemias prorumpunt. Num enim, inquit ille, si blasphemiam proferas, leuiorem reddis morbũ? Exacerbas potiùs illum, ac molestiorem reddis cruciatum, &c. Et Bernard. serm. 17. in Psal. 90. ad med. in hoc sensu ait: In tribulatione

tione spes gloriæ, imò & ipsa in tribulatione gloria continetur: Sicut spes fructus in semine, sic & ipse fructus in semine est. In hunc modum etiam modò regnum Dei intra nos est, thesaurus ingens in fictili vase, in agro vili. Est, inquam, sed absconditum; fælix qui inuenerit illud. Quid ille? Nempe qui messem magis cogitauerit, quàm sementem. Oculus fidei inuenit hunc thesaurum, non secundùm faciem iudicans, sed videns, quæ non apparent, sed intuens quæ non videntur. Latet gloria, fratres mei, abscondita nobis est in tribulatione: In momentaneo hoc latet æternitas, in hoc leui pondus sublime, & supra modum. Interim ergo festinemus nobis emere agrum istum, emere thesaurum illum, qui absconditus est in agro. Res necessaria tribulatio, quæ in gloriam vertitur; tristitia, quæ mutatur in gaudium. Res necessaria est ista necessitas, quæ coronam parit. Sic Bernard. monet vili pretio emendas æternas diuitias. Et cùm sic liceat apud Deũ pretiosis virtutum margaritis pro nostris ærumnis ditari, & inæstimabiles gemmas re nihili, qualis profectò est humana afflictio, emercari, quid est, quòd inscij omnino simus & omnes afflictiones Deo non proponamus? Hæc enim est doctrina, quam populo suo voluit inculcare, dum per desertum circunduxit, dum tot laboribus elaborauit, & disposuit ad ingressum promissæ terræ, quæ symbolum fuit alterius longè nobilioris, cæli nempe, vt viuida, & beata vita est.

Tantùm verò valent, & conducunt ad spirituales diuitias, & supernaturalia lucra comparanda, labores, vt nihil amplius videatur requiri apud Deum, nihil boni operis à nobis exigere, quàm eorundem tolerantiam. Etenim sicut ille, qui aurum habet, argenti profectò, aliorumque metallorum pretium possidet, & qui gemmas acquisiuit, pecunias virtute continet; sic & qui mala sustinet, & afflictiones patitur, etsi nihil boni operetur (dum tamen nulla vrgeat occasio, occurratvè præceptum) bonorum operum meritum, & valorem apud se habet. Cùm enim præstantissimæ æstimationis sit numus ærumna, & afflictio, eo vtique emere licet quidquid etiam pluribus aliis minoris pretij posset coparari. Quod probatum habemus apud Luc. in c. 16. vbi Abraham dixit de Lazaro quiescente: *Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris.* Luc. 16. n. 25. Quo in loco etiamsi non excludantur expressè, aut negentur bona, vnde scitè ab aliquibus interpretibus per additionem legitur; *Lazarus recepit mala, & fecit bona.* Tamen Chrysolog ad rem nostram sola mala sufficere dicit, quod ex eo etiam confirmari potest, quia ille, qui mala sustinet, & debita soluit, & satisfacit, ac satis patitur; & insuper patienter sustinendo per tolerantiam denuo meretur. Sic ergo illa habet serm. 123. ante med. Transeamus ad Lazarum, & quæramus quid est quod dicit: *Et Lazarus similiter mala.* Et id sufficiat ad meritum, abundet ad gloriam, si non fecit bona, sed recepit mala. Similia sunt quæ habet Chrysost. tom. 2. concione 3. de Lazaro ante med. cùm ait: Vbi quem videas virtutis studiosum innumeris affligi molestiis, beatum existima, fælicem iudica: vt qui & hic omnia sua diluerit peccata, & illic multam habeat paratam mercedem, quemadmodum hic euenit Lazaro. Idem ex illo Paralytico manifestum est, qui 38. annos laborans per morbum diuturnum peccata deposuit. Cæterum vt scias illum ob peccata sic afflictum fuisse, audi quod dicit Christus: *Ecce sanus factus es, ne posthac pecces, ne quid tibi contingat deterius.* Ioã. 14.

Facit hanc sententiam idem Chrysost. epist. ad Olympiam ad med. tom. 5. quæ deest in nouissima additione Chrysost. vbi confert bona, quæ fecit Iob, cum malis, quæ pertulit, vt ostendat non tam diuitem meritis, nec tam illustrem virtutibus fuisse ratione operum bonorum, in quorum nullo defuit, quàm in tolerantia laborum, quibus insuper abundauit. Sic ergo ille habet post enumeratas virtutes Iob. Videamus quando clarior apparebat, cùm illa operaretur, an cùm tristia pateretur; & quæ defectum ei plurimum commouerunt. Quando itaque erat Iob illustrior? Quando domum suam omnibus aduenientibus aperuit, an cùm ea ruente verba amara non protulit, sed potiùs benedixit? Vtique cùm hoc quidem virtus esset, illud ærumna. Quando splendidior erat, dic mihi,

A mihi, cùm sacrificabat pro filiis suis, & eos ad concordiam congregabat; an cum desossi, & amarissimo genere tussient mortis extincti, cùm magna philosophia pertulit quod euenit? Et post multa ait: Hæc maxima amarissima certaminum portio, & maiorem virtutem requirens, & animam fortiorē, & mentem philosophiæ appositiorem, quæ maiorem circa Deum habent caritatem, & prætereà cum illa quidem fierent, etsi impudenter, & valde crudeliter, attamen contra-

Iob 1. n.9. B dicit Diabolus, dicens: *Nunquid gratis colit Iob Deum?* Hæc verò cùm contigissent, confusus abscedit, terga dans, quod neque vel impudentem contradictionem, vmbram saltem habentem, posset opponere. Sic ille eleganter probat, quanto maius sit pretium laborum, & tolerantiæ, quàm bonorum etiam operum.

C Sed adhuc nobis expendendum restat pro valore, & commendatione istius numi, quo virtutes à Deo pretio conciliantur, quod eò pretiosior censetur numus, quo minori numero, & pondere magna comparantur; pro aurea nempe moneta veneunt ea, quæ multis argenteis numis comparantur. Tanti igitur pretij, & valoris apud Deum æstimantur afflictiones, & ærumnæ, vt pro pau-

2. Cor. 4.n.17. cis plurima, & præclara venundentur. *Leue enim tribulationis æternum gloriæ pondus*

Sap. 3. n.5. D *operatur*. Et Sapient. 3. de iustis dicitur: *In paucis vexati, in multis bene disponentur*; quæ quidem pauca multis illustrat Bonauent. ibi, ostendens dici pauca omnia, quæ sancti patiuntur. Primò comparatione suæ reputationis. Reputant enim iusti pauca,

Gen.29 n.20. omnia laboriosa, iuxta illud Genes. *Videbantur Iacob dies pauci præ amoris magnitudine*: pauca secundo sunt respectu multorum, & magnorum, quæ passus est Christus:

Thren.1 n.12. E *Videte si est dolor similis sicut dolor meus.* Pauca etiam sunt respectu multi, & magni debiti, quo ratione peccatorum nostrorum, tam dimissorum, quàm commissorum tenemur, &c. quæ ibi videnda sunt. Ratione igitur illorum *in paucis vexati*, dicuntur iusti. Vatabl. legit: *leuiter castigati*, quod bene explicat Certantes ex illo loco apud idem c. n. 1. *Non tanget illos tormentum mortis*. Vbi Græca vox, cui respondet verbum, *tango*, significat, *non inuadet, non iniiciet in eos manus*, seu, *non gustabit eos mors*, seu, *non tanget*, etiam leuiter. Qua ratione etiam ipsa mors

Ioan. 11 n.11. dicitur somnus: *Lazarus amicus noster dormit*. Et Stephan. dicitur *obdormisse*. Et quam-

Act.7. n.60. uis neque in Græco, neque in Syro sit, *in Domino*. Vulgatus Interpres addidit, ad denotandam suauitatem illius mortis, quam antumuis ea fuerit acerbissima, quia scilicet, propter Dominum, & de ipsius gratia singulari, atque veluti ex osculo Domini, & peculiari fauore. Clariùs ad rem nostram exposuit Cantacuzenus, dicens: Non sunt tormenta propriè, sed castigatio; nec autem grauis, sed leuis. *In paucis vexati*, non quidem respectu sæuitiæ tortorum, sed spei, & præmij eorum, qui torquebantur. Græco codici respondet idem verbum, quod est

2. Cor. 6. n.9. apud Paulum: *Vt castigati, & non mortificati*, vbi particula, *vt*, diminutionem affert, quasi videantur castigati, cum tamen castigati non sint, sicut etiam videre est in omnibus, quæ præmiserat Paulus eo in loco: *Sicut egentes, tanquam nihil habentes, &c.* Prosequitur hoc argumentum Gregor. 6. moral. cap. 7. ad med.

Denique circunducens Deus populum suum per desertum, & tot laboribus, & afflictionibus opprimendo, docuit promissam appetere terram, & requiem futurā anhelare, quæ etiā fuit ratio, cur eos ab Ægyptiis permiserit affligi, ne ipsi redire ad Ægyptū cuperent, ne illorum societatem suspirarent. Si enim cum sic afflicti ibi fuissent, adhuc Ægyptum suspirabāt, quid si ibi prosperè habuissent? Quæ etiam est ratio, cur laboriosam satis hanc nostrā instituerit vitā, ne illi adhærentes, futuræ obliuisceremur, neq; eam curaremus inquirere: quod totum prosequitur Chrys. ho. 6. ad med. cū ita habet: Proptereà Deus laboriosam naturaliter vitam nostram, & grauem constituit, vt præsenti tribulatione compulsi, futurorum desideriū capiamus. Si enim cum tot sint tristia, & pericula, & timores & curæ nos vndiq; circūeuntes, tam libenter præsenti immoramur vitæ; si nihil horum esset & absq; tristitia, & ærumnis omnibus tota foret vita nostra, quando vnquam futuram desideraremus? Sic & Iudæis Deus fecit; volens enim & illos in reditus cupiditatem

tatem inducere, & vt Ægyptum odissent persuadere, permisit eos laterітio opere, & luto laborare, vt labore, & illius magnitudine cruciati, ad Deum clamarent. Si enim egressi, quamuis hæc accidissent, Ægypti iterum meminerunt, & pristinæ seruitutis, & ad grauem tyrannidem redire festinabant; nisi tales fuissent experti barbaros, quando vnquam alienam dimittere terram voluissent? Ne igitur & nos terræ affixi, & præsentibus inhiantes, torpeamus & futurorum obliuiscamur, vitam nobis fecit Deus laboriosam. Vis discere, quare bonum sit præsens vita? Quia futuræ nobis vitæ materia efficitur, & occasio, & certamina, & studium habendarum illic coronarum. Totidem ferè verbis hoc ipsum habet Theodoret. q. 13. in Exod. Et pro hac sententia facit Gregor. 23. moral. cap 15. cùm ostendit Diuina Prouidentia disponente auferri à iustis ea omnia, quæ illis ad quietem, & voluptatem possent inseruire, ne temporalibus bonis immorati, & detenti à supernaturali patria inuestiganda, & promerenda retardentur.

Hinc est quod cùm ex Gregor sententia lectus in Scriptura aliquando voluptas carnis, aliquando repausatio intelligitur, cum
Mat. 9. dam sanato dicit Christus Dominus: *Tolle*
num. 6. *grabatum tuum, & vade in domum tuam.* Et rursus lectus, vel stratum requies temporalis accipitur: Propterea igitur dicitur, quod
Psal. 40 Deus *vniuersum suijt stratum versauit*, omne
num. 4. scilicet, quod hic sibi homo parauit ad requiem. Hoc ei mutasti occulto iudicio ad perturbationem, ait Gregor. citatus, quod pro quidem Dei consilio agitur, vt huius peregrinationis tempore, electorum vita, turbetur. Via quippe est præsens vita, qua ad patriam tendimus, & idcircò hic occulto iudicio frequenti perturbatione conterimur, ne viam pro patria diligamus. Solent enim nonnulli viatores, cùm amœna fortasse in itinere prata conspiciunt, pergendi moras innectere, & ab accepti itineris rectitudine declinare, eorumque gressus tarda pulchritudo itineris, dum delectat. Electis ergo suis ad se pergentibus Dominus huius mundi iter asperum facit: ne dum quisque vitæ præsentis requie, quasi amœnitate viæ pascitur, magis eum diu pergere, quàm citiùs peruenire

A. delectet: ne dum oblectatur in via, obliuiscatur quod desiderabat in patria, &c. Similia prorsus sunt quæ habet Augustinus in Psal. 40. vbi eadem Prophetæ verba: *Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius:* sic ad præsens institutum explicat: Quid est, inquit, totum stratum eius versasti in infirmitate eius? Omnis anima infirma in hac vita quærit sibi aliquid terrenum, vt quodammodò pausatione quadam recumbat.

B Acquiescût in his omnibus homines. Quid est, acquiescunt? Delectantur illic. Sed tamen Deus volens nos amorem non habere, nisi vitæ nostræ æternæ, & illis delectationibus miscet amaritudines, vt & in his patiamur tribulationes, & vniuersum stratum nostrú verset in infirmitate nostra. Docetur amare meliora per amaritudinem inferiorum, ne viator tendens ad

C patriam, stabulum amet pro domo sua. *Vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.* Sed quare ista? Quia flagellat omnem filium, quem recipit, &cæt. Vbi vides longè aliter se habere Patrem cælestem respectu filiorum, quos summè diligit, vt se terreni patres habeant. Hi enim laborantibus, & ægrotantibus filiis stratum versant, & cubile reuoluunt, vt molliori stramine, & aptiori stramento quiescant, & dulciori potiantur somno, ac suauiori quieti fruantur. At cælestis Pater, quia nouit, quonam loco nobis quiescere oporteat, in infirmitate, morbo, & afflictione, ac persecutione nostra, vniuersum stratum nostrum versat, & reuersat, quò magis illam desideremus, & quæramus quietem, quæ iugiter in sæcula remanebit in pace. Vnde rectè annotauit Saluian 5. de prouident. post med. Deum populum suum olim puniisse, quòd ingratus ipsi Deo extiterit in laboribus, quibus cum ad profectum suum, & vt Ægypti penitus oblitus ad promissam terram anhelaret, oppressit. Ponderat enim id quod refert sacer textus, & ad hunc nostrum maximè conducit Numer. 21 *Profecti* *Num. 21*
sunt de monte Hor per viam, quæ ducit *num. 4.*
ad mare rubrum, vt circuirent terram Edom, & tædere cœpit populum itineris, ac laboris, loquutúsque contra Dominum, & Moysen ait: *Cur*

Psal. 40 (margin, beside line C)

Cur eduxisti nos de Ægypto, vt moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ, &c. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes, &c. Hinc igitur querimoniam, & murmur populi, ingratitudinē censet Saluianus. Ij enim, qui conquesti fuerant de Deo affligente, & in pressuras inducente populum, potiùs ei pro tanto beneficio gratias deberent reddere, quandoquidem ea mente affligebantur à Deo, vt omnem Ægypti memoriam à se penitus relegarent, & totis votis in promissam terram gradiētes ferrentur. Sic ergo habet: Laborem quoque se sustinere idem populus ingemuit, & propter hoc plagis ex æstibus verberatur, non quia laboranti gemere non liceat, sed ingratus fuit gemitus, Dominum, quasi autorem immaculati laboris accusans, &c. vbi vides appellari immaculatum laborem eum, quo nos Deus perficit, & maculas pristinorum scelerum abstergit, vt mundi, & immaculati coram illo sistamur. De quo tantum abest, vt conqueramur, quin potiùs pro illo Deo gratias reddere debeamus. Qua de re plura habet Chrysost. tom. 1. hom. 9. in Psal. 22. & hom. 42. in Act. post med vbi ait: Afflictiones abstrahunt nos ab affectione erga præsentem mundum. Itaque statim mortem petimus, & non sumus amatores corporis, quæ sanè maxima philosophiæ pars est, non deditum neque adstrictum esse præsenti vitæ. Anima, quæ affligitur, non vult in multis esse occupationibus. Facile est ei à præsentibus liberari, etiamsi nihil aliud sit, &c. quæ in eandem prosequitur sententiam.

Cùm igitur tanta sint bona, quæ in laboribus continentur, & sub laboribus delitescunt, circunducendo suos per desertum quadraginta annis, & affligendo tot ærumnis, ac probando tot casibus, & necessitatibus, docuit scientiam, & doctrinam laborum, & ea omnia, quæ labores consequuntur, quæ vtcunque nos huc usque sumus prosecuti. Videndusque erit Nazianzenus Orat. 13. post med quæ est de laude Hieron. vbi inter alia ait: Philosophi animus ex eo, quod passus est, generosior redditur, atque vt candens ferrum frigidæ aspersione, sic ipse periculis obdurescit.

Hinc est quòd alius Gregor. 5. moral. c. 5.

A ad fin. ostendit, iustos viros blandimenta & prospera molestè ferre, cùm probè sciant illis quidem retardari à bonis, quæ in patria parata habent. At molestiis, & ærumnis pungi quidem & comprimi, quo citatiori gradu pergant, & citiùs perueniant. Quod bene prosequitur Hieronym. in cap 2. Hierem. ad illa verba: *Traduxit nos per desertum, per terram sitis, & imaginem mortis.* Vbi hoc ad allegoriam vertit, & terram sitis interpretatur Iere. 2. num. 6.
B hanc mortalem vitam, in qua iusti laboribus pressi discunt sitire æterna, & hæc transitoria pœnis temporalibus velociùs percurrere. Ex quibus iam apertè constat, quomodo Deus suos Israelitas affligendo docuerit, & disciplina laborum instruxerit.

ANNOTAT. IV.

C
Docuit Deus peregrinos nos esse in hoc mundo.

Circumducendo insuper Deus populum suum quadraginta annos per desertum, docuit filios suos non esse terræ incolas, propria veluti domicilia habere, terrenaque, & temporalia curare, sed potiùs peregrinos esse, eaque transire, quæ
D transeuntia sunt, & peritura, quod proprium Sanctorum esse asserit Hieron. & sanè *agios*, Græcè dicitur, sanctus, id est, sine terra, quia totum à cælo volunt; expetunt, & expectāt. Sic igitur interpretatur Hieronymus illa verba Ezechiel. *Venit contractio super te, qui habitas in terra.* Sanctus, inquit ille, non est habitator terræ, sed aduena, atque peregrinus, Ezec. 7.
dicitque: *Aduena sum, & peregrinus sicut omnes patres mei.* Ad quæ verba psalmi sic habet Theodoretus; Non habito terram, vt Psal. 38. n. 13.
E propriam, sed tanquam peregrinus incolo. Cæterum dignum est, magnum Dauidem admirari, cùm sit in regno, & copiis, atque potentia, seipsum aduenam, & peregrinum nominare, & fœlicitati fidere nolle. Nam reuerà hæc verba cum sapientia dicta sunt, quæ rerum naturam scit, & hac de causa præsentem fœlicitatem despicit. Similia sunt quæ habet Augustinus in Psalm. 118. &

Hieron. epist. 129. Et in cap. 26. Isaiæ, & in 16 Ezech. & in cap. 1. Ioel, & in cap. 14. Zachar. & in cap. 1. Sophon. Videndusque erit Cornel. à Lapide Genes. 26. cùm ponderat Deum sanctos Patriarchas olim peregrinari iussisse, vt eos, cæterosque Sanctos doceret, nulli loco, imò nullis terrenis rebus affixos esse debere, sed semper paratos omnia propter Deum relinquere, si casus id exigat. Quod bene etiam prosequitur Cyrillus lib. Claphyor. vbi ita ait: Cainsui nominis vrbem in terra habuit, cùm alioqui Sancti id sibi cogitandum, ac dicendum, atque in hoc gloriandum censeant: *Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus, cuius architectus, atque opifex est Deus.* Vitam verò huius sæculi peregrinationem esse existiment, & vocent. Ita verò alibi diuinus Dauid psallit: *Remitte mihi, quia aduena sum in terra, & peregrinus, sicut omnes patres mei.* De iis vero, qui terrena cogitant, in Psalmis ita ait: *Cognominarunt nomina sua in generationibus suis, &c.*

Hebr. 13 n. 14.

Hinc Petrus ait: *Obsecro vos tanquam aduenas, & peregrinos abstinere vos à carnalibus desiderijs.* Vbi Cyprian. epist. 7. & lib. 3. testimonior. cap. 11. legit, *hospites, & peregrinos*, idque confessus Paulus dicebat, *Se peregrinari à Domino, quandiu erat in corpore.* Et Iacob vitam suam appellauit peregrinationem: Vnde *Sanctorum conuersatio in cælis dicitur*, Philipp. 3 vbi vox Græca, teste Budæo, vitæ rationem, & institutum significat, vt sit sensus; Christianæ vitæ institutum est in cælis agere, & Christianismus est cælestis vitæ professio. Significat insuper, inquit Budæus, regimen politicum Reipub. vel ciuitatis; quasi dicat: Nostrum regimen, nostra Respubl. nostra Ciuitas in cælis est: Nosque ipsos gerimus vt municipes cælorum, non temporalia sectantes, sed cælestia; vnde eleganter Tertull. lib. de corona militis c. 13. post princip. legit: *Noster municipatus in cælis est.* Ait verò ibi Tertullian. Tu peregrinus es mundi huius, ciuis supernæ Hierusalem, habes tuos census, nihil tibi cum gaudiis sæculi, imò contrarium debes, &c. Et Paul. etiam dixit: *Estis ciues Sanctorum, & domestici Dei, &c.* Quia verò & conuersationem dicta vox etiam significat, vt noster Interpres posuit,

1. Pet. 2. n. 11.
2. Cor. 5 num. 6.
Gen. 4. num. 9.
Philip. 3 n. 20.
Ephes. 2

A sensus est. Nos curamus, & amamus cælestia, iisque pascimur, & ad cælum tendimus, cælestibus inhiamus, ibique est cor nostrum, & bona omnia, quia anima ibi est, vbi amat. Totum autem locum Pauli sic explicat Gregor. 8. Moral. cap. 31 Sicut domus, inquit, exterioris conuersationis est ædificiū, quod inhabitat corpus; ita domus nostrę cogitationis est quælibet res, quam per dilectionem inhabitat animus. Vnde Paulus, qui

B in supernis cor fixerat, in terra quidem positus, sed tamen à terra extraneus dicebat: *Nostra conuersatio in cælis est.* Videndus in eandem sententiam Chrysostom. tom. 6. Panægyr. in Sanctum Lucianum Martyrem, vbi de eodem ait: Ad vnamquamque interrogationem tantùm respondebat; Christianus sum: Ac dicente tortore: Quanam ex patria ortus es? Christianus sum. Quam artem pro-

C fiteris? Christianus sum. Qui enim, Christianus sum, dixit, & patriam, & genus, & artis professionem, & omnia declarauit. Quo tādem pacto? Ego dicam: Christianus vrbem in terra non habet, sed Hierusalem, quæ sursum est. Christiano terrena nulla est artis professio; sed ad supernam conuersationem vitę pertinet: *Nostra enim conuersatio in cælis est.* Christianus cognatos habet sanctos omnes ciues. *Sumus enim*, inquit, *ciues Sanctorum, & domestici Dei.*

Phil. 3. n. 20.
Galat. 4 n. 26.
Phil. 3. nu. 20.
Ephes. 2 n. 19.

D Hinc est quod minimè se ciues cæli probant ij, qui de terra tantummodo cogitant, illiusque habitatores se esse profitentur, sicut bene prosequitur Chrysost. homil. 12. in Matth. ante fin. dicens: Propterea nec gētiles fidem his, quæ à nobis dicuntur, accommodant; ex actionibus enim, non ex sermonibus nostris futurorum volunt euidenter demonstrationem. Et cùm videant ædificari à nobis splendidas domos, agros,

E balnea, atque hortorum amœnitates parari, nolunt credere, quòd alterius nobis vrbis profectionem paremus. Si enim, inquiunt, verum esset istud, vendentes prorsus cuncta, quæ hic possident, illuc profectò præmitterent: Idque ex his, quæ fieri solent, coniectant. Videmus quippe locupletiores quosque domos atque agros illis maximè in vrbibus comparare, in quibus habitationem firmare statuerunt. Sed nos è contrario facimus,

mus, & terram quidem, quam paulò pòst relicturi sumus, multo cum studio nobis parantes, pro paucis certè iugeribus & exiguis habitaculis, non modò aurum, sed proprium quoque sanguinem frequenter impendimus. Vt verò nobis emamus, ne hęc quidem, quæ nostris vsibus superant, erogamus. Et hoc cùm & exiguo illud pretio emere possimus, & in perpetuum possidere, si semel emerimus. Qui pecuniæ seruit, & præsentibus cõpedibus stringitur, & futuris paratur. Qui verò istius cupiditatis immunis est, vtraque libertate potitur. Sic ille probat nequaquam censeri posse Christianos, aut cæli ciues reputari, qui totos se terræ immergunt, & cõmittunt. Nam si *Noe vir terræ* dicitur Hebraicè, vbi nostra vulgata habet: *Cœpit Noe vir agricola exercere terram.* Terreni profectò dicentur, non cælestes ciues, qui de terra tantummodò cogitant.

Gen. 9. n. 20.

Et quidem si ex testimonio Christi Seruatoris Matth. 6. *vbi vniuscuiusque thesaurus est, ibi cor* eius, mens atque spes est: Ille proculdubio, qui thesaurum suum, & diuitias in terra collocat & recondit, ibi etiam, & cor suum & animam locatam habere profitetur, non in cælis. Qua de re Saluian. lib. 1. ad Ecclesiam post principium ait: Condentes profundis specubus infernas opes: simul pecuniam suam, ac spem suam infodientes, secundum illud, *Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Inuidentes itaque saluti suæ, animasque proprias, quæ vocantur ad cælum, terrenis ponderibus in terram premant, &c. Vnde Paulinus Nolæ Episcopus, Nola à barbaris expugnata, captus precabatur. Ex opulentissimo diuite, inquit August. 1. de ciuit. Dei cap. 10. post med. voluntate pauperrimus, & copiosissimè Sãctus, cùm à barbaris teneretur, sic precabatur: Domine non excrucier propter aurum, & argentum: vbi enim sint omnia mea, tu scis. Ibi enim habebat omnia sua, vbi eum condere, & thesaurizare ille monuerat, qui hæc mala mundo ventura prædixerat. Ac per hoc qui Domino suo monenti obedierant, vbi, & quomodo thesaurizare deberent, nec ipsas terrenas diuitias barbaris incursantibus amiserunt. Quos autem non obedisse pœnituit, quid de talibus rebus faciendum esset, si

Matt. 6 n. 21.

non præcedente sapientia, certè consequente experientia, didicerunt. At enim quidam boni etiam Christiani tormentis excruciati sunt, vt bona sua hostibus proderent. Illi verò nec prodere, nec perdere potuerunt bonum quo ipsi boni erant. Sic Augustin. ostendit, vbi sancti diuitias suas collocare consueuerant. Qua de re videndus Chrysost. homil. 25. in epist. ad Hebr. in morali ant. med. vbi ait: Ipsos etiam cælestes ciues à se reiecturos esse, tanquam alienos, eos, qui in terra pro auro contendunt, & litigant. Dic mihi, quæso, inquit, siquis pauper lutum iacens è tua aula acceperit, num propterea eum vocas in iudicium? Nequaquam. Quamobrem? Ne te contumelia afficias: Ne te omnes condemnent. Lutum est aurum in aula iacens, non domi tuæ situm. Cælum enim est domus tua. Si propterea ergo litem moueas, & iudicio contendas, an non te condemnabunt superni ciues? Non te ejcient è sua patria, qui es adeò humilis & abiectus, qui pro modico luto velis pugnare? ea, quæ hic sunt, miratur, illa afficit contumelia. Imò verò nec poteris illa admirari, &c. Qui enim ciuis vult esse cælestis Hierusalem, terrena omnia veluti peregrinus pertransire debet, & contemnere, alioqui contemnendus ab ipsis supernis ciuibus, & à Domino repellendus.

Ideo & sancta mater Samuelis tantam curam habuit comprobandi se nihil in terra habere, cum dixit: *Lætata sum in salutari tuo.* Quod expendens Chrysost. homil. de festis diebus tom. 6. ait: Nihil ipsi fuit cum terra commune: Nouerat enim, planè nouerat, quòd humana quidem, qualiacunque sint, dantium imitantur naturam. Nobis autem diuino semper opus est auxilio, si velimus anchoram in tuto firmare, &c. Imò si velimus permanentem ciuitatem inquirere, transeuntia debemus contemnere.

1. Reg. 2 num. 1.

Quia verò posset adhuc aliquis scrupulus in Abrahamo diuite remanere, qui singularis Dei amicus dictus est, illũ imprimis perpetuò peregrinantẽ ostẽdimus. Qua de re vidẽdus Chrys. hom. 31. in Gen. vbi inter alia ait: Prudenter quisque expendat, quantæ per illud tẽpus viarũ difficultates erant. Neque enim, sicuti nunc, licebat impauidè versari, & tam

& tam facilè profectiones suscipere. Nam singula loca propriis ducibus distincta erant, eratque necesse iter agentibus, à ducibus ad duces transire, & quotidie de regno in regnum progredi, &c. Et August. serm. 68. de tempore ait: Abraham per desertas solitudines, per inuias sedes, per naturæ secreta, vbi hominis vestigium necdum rudis terra cognouerat; & inter illa omnia, quæ Dei imperio dereliquerat, non tugurium, non casam, sed inter ipsa corporum syluescentium formidolosa secreta hospes tantummodò cæli, terræque nullum suffragium, quo diuerteret, inueniebat, &c. Hæc vtcunque possent probare Abrahamum terrenis diuitiis minimè adhæsisse, cùm probet peregrinū vsquequaque versatum fuisse. Cæterum mediis etiam diuitiis purum, & integrum nobis ostēdit Chrysost. tom. 6. homil. quales ducendæ sunt vxores post med. vbi ad illa verba, quæ

Gen. 24 n. 36. seruus Abraham dixit: *Ego Abraham seruus sum. Dominus benedixit hero meo, valde exaltatúsque est, & dedit ei oues, & boues, argentum, & aurum.* Diuitias, inquit Chrysost. eius memorat, non vt opulentum, sed vt pium esse ostendat, hoc nomine laudans, quod à Deo hæc acceperit, non quod tantarum rerum sit Dominus. Quasi velit Chrysost. dictis verbis non commendari Abrahamum de diuitiis, sed de pietate, ob quam iis à Deo fuerat affectus: Et quod non illis comparandis studuerat, sed à Deo ditari promeruerat.

Hoc quidem iam adumbratum videtur in veteris legis Leuitis, & Sacerdotibus,

Nu. 18. n. 20. quibus Num. 18 dictum fuit: *In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos. Ego pars, & hæreditas tua in medio filiorum Israel.* Quod expendens Saluian. lib. 2. post med. ait: Licet decretum vetus largam cunctis ampliandarum opum dederit facultatem, omnes tamen Leuitas, & Sacerdotes intra certum habendi limitem coarctauit, quos scilicet neque segetem, neque vllum omninò fundum habere permisit. Ex quo intelligi potest, an ea nunc Deus noster velit in Euangelio viuentes clericos suos mūdanis post se hæredibus derelinquere, quæ adhuc in lege positos, ne ipsos quidem voluit possidere. Vnde est, quod eis Saluator ipse in Euangelio, non vt cæteris voluntarium, sed imperatiuum officium perfectionis indicit. Quid enim eum luco illi adolescenti dixisse legimus? *Si vis perfectus esse, vade, & vende, &c.* Mat. 19 n. 21. Quid autem ministris suis? *Nolite possidere aurum, & argentum.* Mat. 10 num. 9. Videte quanta sit in vtroque hoc Dei sermone diuersitas. Laico dixit: *Si vis, vende, quæ possides.* Ministro autem: Nolo possideas. sed & hoc parum existimauit, nisi etiam peram ipsam acturo iter longum Apostolo sustulisset, calceamenta plantis gelu rigentibus tulit. Et posthæc parum est successoribus eorum (id est, Leuitis, ac Sacerdotibus) tanta diuinarum rerum administratione fungentibus, si ipsi tantùm diuites fuerint, nisi etiam hæredes diuites derelinquant. Sufficiat nobis quod videmur vsquè ad vitæ terminos dominium spernere. Cur id agimus, vt contemptum ipsius etiam post mortem extendamus, & c. Addit D. Ambros. lib. de fuga sæculi cap. 2. Cui Deus portio est, nihil debet curare nisi Deum, ne alterius impediatur necessitatis munere; quod enim ad alia officia confertur, hoc Religionis cultui, atque huic nostro officio decerpitur.

Iratam nobis ostendit mansuetudinem Christi Seruatoris Ioannes, cùm eum introducit flagellantem quos in templo inuenerat vendentes, & ementes. Ioan. 2. n. 14. & 15. Cùm tamen Tertull. lib. de pudicitia c. 21. ponderans Petrum damnasse Ananiam, & eius vxorem, dixerit; neminem puniisse, quia non decebat, inquit, eum sæuire, qui pati venerat. Quibus similia dixit Chrysost. hom. 2. de Iuda proditore, cùm ait: Mira patientia Petrus condemnat Ananiam mentientem, Saluator patienter sustinet proditorem vendentem, &c. Quæ igitur causa fuerit tantæ iræ in mansuetissimo agno, inde indagari possumus, quòd sacer Textus ait: *Cùm fecisset quasi flagellum, omnes eiecit de templo.* Etenim signum illud, *omnes*, ambiguum est: & prima statim fronte videtur referendum ad solos vendentes, & ementes. Verùm vniuersalior est locutio, quæ etiam videtur ipsos Sacerdotes & Pontifices tangere, imò ferire, quorum auaritia illa sacrilega venditio fiebat in templo, vt docet Cyrill. lib. 2. in Ioan. c. 27. Extat in hanc sententiam epist. Pij asserentis Sacerdotes

dores vendentes fuisse eiectos, quod etiam asserit Iulius primus contra Orientales Episcopos pro S. Athanasio; vnde quamuis Ioannes nihil dicat de sacerdotibus, credibile valde est hanc negotiationem sacerdotum fuisse, quorum vetus peccatum est auaritia, ac proinde difficilis curationis, nec vllum vitium tam crebrò reprehendit Christus Dominus, quàm auaritiam sacerdotum. Hinc enim suum inchoauit Euangelium, & fermè moriens illud ipsum vitium reprehendit. Namque alius ingressus in templo est hic, cuius meminit Ioan. hoc 2. cap. ab eo, cuius meminit Matth. in cap. 21. In vtroque autem Christus Dominus dexteram armauit flagello contra auaritiam sacerdotum, ita quòd in primo ingressu huiusmodi homines impudentes ostenderit, in secundo latrones, dicens: *Vos autem fecistis eam speluncam latronum.* Augere enim, non leuare consuetudo peccandi pœnam debet, vt dixit Cyprian. in lib. de spectacul. & Bernard. serm. de septem donis Spiritus sancti contra septem vitia. Quòd si hæc fieri oportuit in vendentibus oues, & boues, quid fieri sperandum est in eos, qui ipsam Christi Domini vendunt Passionem? Quod dolet Bern. serm. 10. super Cant. Non sine miserabili gemitu dicendum est, ait ille, Christi opprobria, sputa, flagella, clauos, lanceam, Crucem, & mortem, hæc omnia in fornace auaritiæ conflant aliqui, & profligant in acquisitionem turpis quæstus, & pretium vniuersitatis suis marsupiis includere festinant. Hoc solùm sanè à Iuda differentes, quòd ille horum omnium emolumentú denariorum numero compensauit, illi voratiori ingluuie lucrorum infinitas exigunt pecunias. Propterea idem Bernard. lib. 1. de considerat. prope fin. Eugenium Summum Pontificem vltrici flagello armari iubet contra huiusmodi homines, sicut fecerat Christus Dominus in hoc loco. Sunt autem Bernardi hæc verba: Plena ambitionis Ecclesia, non est iam quod exhorreat in studiis, & molitionibus ambitionis, non plus quàm spelunca latronú in spoliis viatorum? Si Christi discipulus es, ignescat zelus tuus, exurgat authoritas aduersus impudentiam hanc, & generalem pestem: Intuere magistrum sic facientem, & audi dicentem: *Qui mihi ministrat, me sequatur.* Non parat aures, vt audiat, sed flagellum, quo feriat. Verba nec facit, nec recipit; nec enim sedet iudicans, sed insequitur puniens. Causam tamen non tacet, quod domú scilicet orationis, negotiationis fecissent. Ergo tu fac similiter, erubescant vultum tuum istiusmodi negotiatores, si fieri potest; si non, timeant, & tu flagellum tenes, timeant nummularij, nec fidant in numis, sed diffidant, abscondant æs suum à te, scientes essundere, quàm accipere paratiorem te esse.

Merentur itaque diuinam, humanamque iram ij, qui, cùm cælestem, & superiorem vitam profiteantur, infimum, & terrenum habent animum temporalibus adhærentem, & inhabitantem: nam cùm fidelis Deus sit, & deceptio in eo non sit vlla, sicut superius latè diximus, & promittat longè superiora bona, quàm temporalia sint, iis, qui illi adhærent, & peregrinantur in terra, cælú quærentes, & expectantes, dolet maximè, quòd plùs mendacio fidant homines, quàm veritati, & fallacibus diuitiis, quàm Deo fideli. Sunt siquidem diuitiæ, & temporalia omnia fallacissima, sicut ea appellauit Christus Dominus, cùm ait: *Sollicitudo sæculi istius, & fallacia diuitiarum suffocat verbum.* Quod sic exponit Saluian. lib. 2. ad Eccles. ante fin. Propriè vtique, & satis pulchrè fallaces dixit esse diuitias: bona enim & putantur, & appellantur, ac per hoc fallunt homines nomine præsentium bonorum, cùm sint causa malorum. Et Cyprian. epist. 2. ad Donat. Bona appellant, ex quibus nullius illis, nisi ad res malas, vsus est. Et Bernard. ser. de primordiis, & c. non tam bona quàm minora appellat mala. Et Basil. hom. 8. in diuites auaros: Nónne aurum tuum terra est, & inutile lutum? Et Seneca epist. 95. Non erubescimus summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis scire quàm falsùs oculos tuos decipiat fulgor? Nihil est istis, quandiu mersa, & inuoluta cæno suo iacent, fœdius: Nihil obscurius. Meritò proinde Paulus: *Diuitibus huius sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarum.* Vbi illud primò notandum occurrit, quòd Paulus vocat diuites huius sæculi, ad distinctionem diuitum alterius sæculi, qui verè diuites

Mat. 13 n. 22.

1. Tim. 6. n. 17.

diuites sunt, sicut ibi veræ, & inamissibiles reperiuntur diuitiæ. Vnde & diues sæculi ditari postulabat vel vna tantùm gutta illius torrentis, & affluentis fluminis, idque à Lazaro paupere huius sęculi, sed diuite alterius sæculi. Ideò August. ser. 212. de tempore post princip. expendens dicta verba Pauli: *Præcipe diuitibus huius mundi:* ait; Non adderet, huius mundi, nisi quia sunt diuites, & non huius mundi. Qui sunt diuites non huius mundi? Quorum Princeps, & Caput est ille, de quo dictum est: *Pauper pro nobis factus est, cùm esset diues, vt illius paupertate vos ditaremini.* Puto, quia paupertas Christi non nobis attulit pecuniam, sed iustitiam. Omnes ergo diuites boni fideles. Serua diuitias in corde tuo, quas tibi contulit paupertas Domini. Præcipe igitur illis, quid in illis timeas à diuitiis: *Non superbè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum.* Nam si incerta diuitiarum prudenter attenderet, nunquam superbiret, sed semper timeret. Quanto esset ditior, tanto fieret sollicitior. Plùs gaudeat quia Christianus est, quàm quia diues est. Huius vitæ falsitate deceptus ille in purpura, & bysso, iacentem vlcerosum pauperem contemnebat, sed ille linctus à canibus thesaurum sibi æternum in Abrahæ gremio comparabat; ille autem diues, qui sibi magnus videbatur in purpura, & bysso, mortuus, & sepultus est in inferno. Et quid inuenit? Æternam sitim, indeficientes flāmas: successit ignis purpuræ, pro epulis ariditas ei erat, & desiderium guttæ de digito pauperis, sicut illi micarum de mensa diuitis indigentia fuit: Sed illius egestas præteriens, huius pœna permanens. Hoc attendāt diuites huius sæculi, & non superbè sapiant, &c. Et Chrysost. homil. 2. ad popul. ant. med. expendens dicta verba Pauli, ait: Qui dixit, diuitibus huius sæculi, demonstrauit & alios futuri sæculi diuites esse, qualis ille Lazarus, in præsenti quidem vita pauperrimus; in futura verò diues, non auro, & argento, sed arcanis illis bonis, *quæ neque oculus vidit, neque in cor hominis ascenderunt.* Hæ namque veræ diuitiæ: Sed non talis erat ille contemptor diues, sed omnium pauperrimus factus est. Post hæc igitur stillam obtinere quærens, nec ipsius factus est cōpos: In tam extremam

A deuenerat paupertatem. Idcircò præsentis sæculi diuites appellauit, vt discas quòd cum præsenti vita, & copia pariter dissoluitur? Non procedit vlteriùs, non simul migrat cum possessoribus migrantibus, sed ipsos sæpiùs, & ante finem deserit, &c. Vbi autem nos habemus, *Non sperare in incerto diuitiarum;* Græcè habetur, *in incertitudine diuitiarum:* Tanta enim est illarum incertitudo, vt, qui hodie est Crœso ditior, cras sit Iro pau-
B perior. Vnde Chrysost. homil. in Eutrop. diuitias vocat seruum fugacem. Subitò enim, & inopinatò deserunt possidentē, paupereq; relinquunt, miserumque, ac miserabilē reddunt. Et citata hom. 2. ad popul. ad dicta verba Pauli ait: Nihil tam infidum, quàm diuitiæ, quod cùm sæpè dixerim, dicere non quiescam, quod fugitiuus est, & ingratus seruus, fidem non habens, vel si innumera ipsi vincula inijcias, sic quoque cum ipsis vincu-
C lis aufugit. Sæpiùs igitur pessulis, & foribus ipsum possidentes concluserunt, seruorum adhibita custodia. Ille verò seruis ipsis persuadens, cùm ipsis fugit custodibus, tanquā eos trahens, & nihil profuit custodia. Quid hoc infidelius? Quid verò his, qui circa hūc studium suum collocant, miserabilius? Quādo rem tam labilem omni studio colligere aggrediantur, nec Prophetam audiant dicētem: *Væ his, qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriātur.* Psal. 48 num. 7.
D Dic quare væ? *Thesaurizat,* inquit, *& ignorat cui congregabit ea.* Et quoniam labor quidem certus, fructus verò incertus. Sæpiùs inimicis laboras, & ærumnis conficeris: Sæpiùs post mortem tuam ad eos, qui te affecerunt iniuria, & innumeris circumuenerunt insidiis, hæreditas veniens, tibi quidem peccata, possessionem verò aliis præbuit, &c.

Cùm ergo fallaces, incertæ, & infidæ admodum sint diuitiæ, & temporalia bona, me-
E ritò fidelis, & verax Deus adeò ægrè fert, quòd se magis illis credant homines, eis studeant, & inhient, ad illa aspirent, & anhelēt, quā spiritualia bona quærant, & se fideli Deo totos committant, illiúsque promissionibus immobiliter adhæreant, nolētes hîc aut habitare, aut abundare, vbi omnia diminuta sunt, vana, futilia, & fallacia. Quod bene prosequitur Aug. lib. 4. confess. c. 10. vbi loquens cum

cum Deo, ait: Quaqua versum se verterit anima hominis, ad dolores fugit alibi, prçterquã in te. Et l.6. cap. vlt. ait: Versa & reuersa in tergum, & in latus, & in ventrem; & dura sunt omnia, & tu solus requies, &c.

Proinde sensatus iustus hæc omnia transire, per hæc peregrinari, & percurrendo relinquere debet, vt ad illa quæ æterna sunt, & verè bona, perueniat, eaque velut brauium, & coronam pugnando consequatur, quę non baculis, & fulcris, sicut tabernacula, & casulæ huius vitæ, nituntur, sed sua habent fundamenta firmissima æquè, ac pretiosissima, putà crystallina, & gemmea, qualia describit Ioan. Apoc. 21. Vnde Origenes miratus hominum incuriam, stultitiámve homil. 23. in Num. ait: Quis peregrinationem tam odiosam, ac molestam, imò verò exilium non libens iucundissima patria permutat? Quod quidem agnoscentes Patriarchæ illi sancti Abrahã, Isaac, & Iacob, in tabernaculis habitauerunt, Genes. 12. & 13. peregrinique, & hospites fuerunt super terram, testantes se aliam præstolari, & bene fundatam domum, permanentem ciuitatem, cuius incolę, & habitatores esse volebant, dũ in terris firmatã domũ minimè sortiebantur. Hinc est quòd Deus veluti in sui cõmendatione, & seipsũ appellabat, & appellari volebat Deũ Abrahã, Isaac, & Iacob, quoniã hi Patriarchæ peregrinãtes in hoc mũdo, & in eo ciuitatẽ permanentẽ minimè habentes, palã profitebantur fidẽ, & spẽ se collocatã habere in æternis tabernaculis, quorum Fundator, Conditor, & Largitor est Deus, quod innuit Paulus, cùm ait: *Non confunditur Deus vocari Deus eorum, parauit enim illis ciuitatem.* Miratur autẽ hac in re Chrysostom. hom. 22. in dictum locum Pauli ante morale: quòd tanti fecerit Deus hos Patriarchas, vt illorum peculiaris Deus diceretur. Qui mundi, inquit, vocatur Deus, non erubescit trium vocari Deus: ac meritò, quia non solummodò æquales, sed mille talibus æquiparantur meritorum memoria Sanctorum. Sed quid est, quod Paulus subdit: parasse scilicet Deum illis ciuitatem, quasi illorum merito, & ratione denuò nouam aliam, & capaciorẽ condiderit Hierusalem, vtpotè quia eos nulla terrena habitatio caperet. Sed huius rei ra-

Apoc. 21 num. 9.

Hebr. 11 n. 16.

A tionẽ videtur reddidisse idem Paulus, cùm de iisdem peregrinantibus neque alicubi terrarum quiescentibus addidit: *Circuierunt in melotis, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, &c.* Vbi verba illa: *Quibus dignus non erat mundus*, ostendunt longè maius fuisse pretium, & meritum illorum Sanctorum, quàm totum terrenum, quod in mundo illis pro præmio, & corona, aut correspondere, aut concedi posset. Nam

Ibid. n. 37.

B Hebræi dignum aliqua re dicunt illud, quod ex æquo illi correspondet in pretio, & merito, vt Genes. 23. cùm dicitur: *Det mihi Ephrom speluncam duplicem, & pecunia digna tradat eam mihi*, id est, iusto pretio, & illi æquiualente vendat mihi. Et Roman. 8. *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam.* D. Augustinus legit: *Indignæ sunt*, quatenus scilicet passiones sunt humanæ, & temporaneæ, & sine gratia; imò adhuc

Gen. 23 num. 9.

Rom. 8. nu. 18.

C ex gratia non sunt condignæ ad tantam gloriam: licet enim cum ea proportionẽ quandã habeant, non tamen æqualem dignitatẽ: quæ enim proportio inter terrenã passionem, & martyrium vnius horæ cũ æterna, & immẽsa gloria cælesti? Vnde August. ser. 2. de festo omnium Sanctorũ ait: Si quotidie oporteret nos tormẽta perferre, si gehennã ipsam paruo tẽpore tolerare, vt Christũ videre digni essemus venientẽ in gloria, & Sanctorũ eius

D numero sociari. Nónne erat dignũ pati omne, quod triste est, vt tãti boni, tantęq; gloriæ participes haberemur? Similia habet ser. 37. & 44. de Sanctis. Et Bern. de Conuers. ad clericos c. 30 ait: *Non sunt condignæ passiones huius tẽporis*, ad prçteritam culpam, quæ remittitur; ad præsentẽ consolationis gratiam, quæ immittitur; ad futuram gloriam, quæ promittitur nobis. Itaque quando Paulus dixit: *Non sunt condignę passiones huius tem-*

E *poris ad futuram gloriam*: ostendit longè maius, & nobilius esse pretium gloriæ promissæ, quàm malorum, quæ pro ea tolerantur. Neque verò solis Hebræis hic loquendi modus familiaris est, sed etiam Græcis. Nam Homerus Iliad. 23. lebetem dixit dignum boue, seu cuius pretium iustum erat bos vnus. Et de viris sanctis dixit Greg. se dignos supernis sedibus confidere: sic enim habet 6. moral. cap. 8.

Sancti viri foris despecti sunt, & velut indigni omnia tolerant, sed dignos se supernis sedibus confidentes gloriam cum certitudine expectant. Et Chrysost. homil. 24. in epist. ad Hebr. in morali ad med. ait: Nescis quod si decies posueris orbem terræ, & deposueris orbem terræ, & decies millies, & bis tantùm, ne est quidem ad minimam partem eorum, quæ sunt in cælis? Et in hoc sensu authores etiam Latini loquuntur. Horat. od. 27. lib. 1.

Dignè puer meliore flamma.

Et Silius lib. 12.

Proles pulchra viro, nec tali digna parente.

Et Ouid. 2. Metamorphos.

Filia restabat non illo digna parente.

Necnon & Virg. 7. Æneid.

——Dignus patrijs, qui lætior esset
Imperijs; & cui par haud Mezentius esset.

Dignus itaque non est mundus iis, qui terrena deserentes, futura inquirunt, & in hoc mundo peregrinantur, supernam Patriam suspirant; sic enim facientes testantur & animi sui magnitudinem, & temporalium vilitatem: *Vnde non dedignatur Deus eorum appellari Dominus*, eosque sibi aduocare seruos, & familiares amicos. Vnde sanct. Olympius Abb. vt narrat Sophron. in prato spirituali, qui liber citatur in Nycæna Synodo secunda generali, dicebat: Vbique æstima te peregrinum, & vbicunque sederis, dic; Peregrinus sum. Et Basil. cùm ei Valentis Imperatoris Præfectus exilium, & eiectionem ab Episcopatu minaretur, infracto respondit animo, sicut ait Nazianz Orat. de laudib. Basilij: Nihil horum, quæ dixisti, curo, melior sum his, qui publicant, & proscribunt. Ipse me ob spē Regni cælestis proscribens, nihil verò possidens, ab exilij metu liber sum, vnam omnium cognoscens esse patriā paradisum (terram enim quasi commune omniū aspicimus naturæ exilium) propria verò carens terra, nullo loco circūscribor: *Domini enim est terra, & plenitudo eius: incola ego sum in terra, sicut omnes patres mei.* Similia sunt quæ habet Nazianz. Orat. 28. cùm ait: Nobis omnis terra, & nulla terra patria est. Et S. Cyprian. cùm Proconsul ob fidē Christi minaretur ei exilium, dixit: Exul non erit, qui

Psal. 23. Deum in mente habebit; quia *Domini est terra, & plenitudo eius.* Et Pontius in vita eiusdem Cypriani: Christiano, inquit, totus hic mundus vna domus est. Non tamen quàm permanenter habitet, sed ad quam pro longiori conficiendo patriæ itinere diuertat. Quo sensu etiam suo modo Senec. lib. de tranquillitate vitæ c. 3. dixit: Magno animo nos non vnius vrbis mœnibus clausimus, sed in totius orbis commercium emisimus; patriamque nobis mundum professi sumus: vt B liceret latiorem virtuti campum dare. Et Alexander Magnus, teste Plutarcho, Persis deuictis, Macedonibus matrimonio iunxit Persides puellas, tum vniuersis mandauit, vt mundū pro patria, castra pro arce, bonos pro cognatis, malos pro peregrinis agnoscerent. Si verò Gentiles hanc de mūdi peregrinatione opinionem cōcepēre, quid iam faciet Christianus? Audi D. Aug. in sent. sentent. 17. dicentem: Omnis, qui ad supernā pertinet ciuitatem, peregrinus est mundi: & dum temporali vtitur vita, in patria viuit aliena, vbi inter multa illecebrosa, & multa fallacia Deū nosse, & amare paucorū est. Et Greg. Nyssen. in vita Gregorij Thaumaturgi ait: Moriens obtestatus est suos, ne peculiarem sibi locū sepulturæ compararent. Nam si viuus, ait, nullius loci Dominus vocari volui, sed in alienis, tanquam inquilinus, & peregrinus habitans, vitā transegi, ne post mortem quidē inquilinatus mihi dedecori erit, quod in sequenti sæculo fama prodatur, quod Gregorius nec viuens ab aliquo loco cognominatus sit, & post mortē alienorum locorū fuerit inquilinus, cùm ab omni terrena possessione sese abstinuerit adeò, vt ne sepeliri quidem in proprio loco sustinuerit. Solam enim illam possessionem pretiosam, & expetendam putauit, quæ fraudis, & auaritiæ vestigium in sese non admittit. Dignus vtique cælesti Patria, qui indignam iudicauit terram, vt illius partem aliquam possideret, vel etiam pro sepultura in puluerem redigendus.

Hinc igitur licet agnoscere quòd omnis fidelis, & iustus futurā, & cælestem ciuitatem expectans debet in hoc mūdo instar peregrini degere, & versari, & nihil terrenum concupiscere, & pro huiusmodi contemptu suum profectum reputare, quod bene prosequitur

sequitur Hugo Victor. lib. 3. dedascalicæ eruditionis cap. 20. dicens: Magnum virtutis principium est vt discat paulatim exercitatus animus visibilia hæc, & transitoria primum commutare, vt possit etiam postmodum derelinquere. Delicatus ille est admodum, cui patria dulcis est: fortis autem, cui omne solum patria est: perfectus verò, cui totus mundus exilium est. Ille mundo amorem fixit, iste sparsit, hic extinxit.

Similia sunt quæ habet Rupert. lib. 2. cap. 21. post med. Et fortè huc respicit illud Cant. 7. vbi pulchri gressus animæ sanctæ in calceamentis commendantur, & dicuntur. Quod exponere possumus imprimis cum Ambr. qui rem detulit ad ea, quæ corporalia sunt, per quæ facile terrena omnia intelliguntur, quibus conculcatis superior, & eminentior redditur sponsa, quasi quibusdam suppositis calceamentis. Sic enim ille habet lib. de obitu Valentiniani. Pulchra conuersio eius in sæculo, pulcherrimus incessus eius, vnde meretur audire: *Speciosi facti sunt gressus tui in calceamentis.* Habitasti in corpore, tanquam calceamento eo vsa, non vt inuolucro, vt quia superior, & eminentior. Quibus in verbis Ambr. ostendit animam Valentiniani nullatenus alligatam, & inuolutam ac. veluti corpore comprehensam fuisse, quod de terrenis bonis solet dici, animam, scilicet, detinere, & ligare; sed potiùs illud conculcasse, & supposuisse sibi memorem nobilitatis suæ, & quod superior, & nobilior sit corpore terrestri, & bonis omnibus temporalibus, quod magnam conciliat pulchritudinem, & gloriam. Vnde Bernard. ser. de primordiis, mediis, & nouissimis nostris post princip. ait: Erubesce quòd pro consortio Angelorum, consortium sortitus es pecorum. An non confunderis caput sursum habere, qui sursum cor non habes? Corpore rectus stare, qui corde repis in terra? An non repere est in terra, carnem sapere, carnalia desiderare, carnalia quærere? Memor nobilitatis tuæ pudeat te tantæ deiectionis. Ne ignores pulchritudinem tuam, vt de fæditate ampliùs confundaris, &c. Hinc igitur est quod pulchri dicantur gressus pedum sponsæ dum pro calceis habet, & vtitur corporeis, & temporalibus, eadem contemnendo, & conculcando. Pro cuius rei maiori claritate illud aduertendum, quod olim calceamenta solebant esse pretiosa, & gemmis interdum, atque auro splendentia. Vt patet ex Tertul. lib. de habitu muliebri, vbi ait: Latent in cingulis smaragdi, & cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit, & in peronibus vniones emergere de luto, &c. Erant autem perones delicata calceamenta, de quibus idem Tertull. de Pallio: Perones effæminatos. Et Catonis verba sunt lib. 7. Orig. Qui magistrum curulem cœpisset calceos mulleos alutatos, cæteri Perones. Et Manil. lib. 5.

Porque caput ducti lapides, per colla manúsque,
Et pedibus niueis fulserunt aurea vincla.

Quod etiam constat ex Plinio lib. 9. cap. 35. in med. vbi de margaritis ait: Quin & pedibus nec crepidorum tantum obstragulis, sed totis socculis addunt; neque enim gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per vniones etiam ambulent, satis est. Similia habet lib. 37. c. 2. Et Clemens Alex. 2. pædag. c. 11. Neque verò tantum fœminæ pretiosis his calceamentis vtebantur, sed masculi. Plutarch. enim Demetrium auratis calceis vsum esse refert. Heliogabalum calceis adhibuisse gemmas Lampridius author est. Diocletianum Eutropius, Caninium Vopiscus. Quinimò & gregarios milites auro caligas suffixisse author est Iustinus lib. 38. Itaque pretiosa tunc aderant calceamenta, vt aurum non tantùm gestare, & gemmas, sed conculcare viderentur. Sic & sponsa hac de re videtur à cæteris sodalibus suis commendari. Quod magis adhuc illustratur ex illo Apoc. 12. cùm Luna sub pedibus mulieris visitur, & commendatur. Vbi Gregor. 34 moral. cap. 7. *Apparuit*, inquit, *mulier amicta Sole, & Luna sub pedibus eius.* In Sole enim illustratio veritatis, in Luna autem quæ menstruis suppletionibus deficit, mutabilitas temporalis accipitur. Sancta igitur Ecclesia, quia superni luminis splendore protegitur, quasi sole vestitur: Quia verò cuncta temporalia despicit, lunam sub pedibus premit, &c. Ecce quomodo temporalia pro calceamento sint, pulchramque reddant animam, quæ illa sub pedibus ponit, vt superior, & cælo propinquior euadat,

Marginal notes: Cant. 7. n. 1. — Apo. 12 n. 1.

dat, & superiorem se ipsam reputet omnibus, quæ inferiora sunt, & terrena. Sed adhuc possumus ex alio calceamento præsentia verba aperire. Fortè enim placuere puellis familiaribus sponsæ gressus in calceamentis, quia talia erant, qualia Hierosolymitanæ ciuitati, vbi tunc sponsa versabatur, concessit Eze- Ezec. 16 n. 10. chiel: *Calceauit te hyacintho.* Scio vtique & vocem Hebræam iuxta Hebræos pellem taxi animalis diuersi coloris maculis distinctam significare. At cum nostro vulgato hyacinthum legunt 70. & vt Hieron. testatur Symmach. Aquila, & Theodotion. Cùm ergo pedes in Scriptura significent nostri animi affectus, vt videre est apud Orig. homil. 5. & 10. in Matth. & hom. 8. in Iudic. & apud Basil. in Psal. 37. Insuper, & cùm per hyacinthum cælestia bona, atque desideria indicentur, vt videre est apud Gregor. & Rupert. in cap. 5. Cant. Nyssen. de vita Moysis, & Greg. 30. moral. cap. 10. propter communem hyacinthi cum Sole colorem, profectò perplacent gressus sponsæ, cùm calceatos ostentat pedes hyacinthis, nihilque nisi cæleste, & supernaturale meditatur, sperat, inquirit, & diligit quod est in causa, cur in nulla prorsus re terrena conquiescat, & immoretur, sed omnia transitoria ducens pertranseat, & veluti peregrina deserat, & relinquat, quod signum est perfectæ animæ, quodque prosequitur Gregor. 31. moral. cap. Iob 39. 34. vbi ad illa verba Iob; *Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum?* Ita habet Videamus aquilam nidum sibi in arduis construentem, qui ait: *Nostra conuersatio in cælis est:* & rursum: *Qui conresuscitauit, & consedere fecit nos in cælestibus.* In arduis habet nidum: quia profectò in supernis figit consilium. Non vult mentem in ima deijcere, non vult per abiectionem conuersationis humanæ in infimis habitare. Tunc Paulus fortasse in carcere tenebatur, cùm se consedere Christo in cælestibus testaretur; sed ibi erat, vbi ardentem iam mentem fixerat, non illic, vbi illum necessariò pigra adhuc caro retinebat. Deinde hanc mentis in cælo positæ altitudinem signum esse Diuinæ prædestinationis, sic pro nostro argumento docet Gregor. Hoc esse speciale specimen electorum solet, quòd sic

A sciunt præsentis vitæ iter carpere, vt per spei certitudinem nouerint iam se ad alta peruenisse, quatenus cuncta, quæ præterfluunt, sub se esse videant, atque omne, quod in hoc mundo eminet, amore æternitatis calcent. Hoc enim est, quod sequenti se animæ Dominus per Prophetam dicit: *Sustollam te super altitudines terræ.* Nam quasi quędam inferiora terræ sunt, damna, contumeliæ, egestas, abiectio, quæ ipsi quoque ama- B tores sæculi, dum per latæ viæ planitiem ambulant, vitando calcare non cessant. Altitudines autem terræ sunt, lucra rerum, blandimenta subditorum, diuitiarum abundantia, honor, & sublimitas dignitatum, quæ quisquis per ima adhuc desideria incedit, eo ipso alta æstimat, quò magna putat. At si semel cor in cælestibus figitur, mox quàm abiecta sint cernitur, quæ alta videbantur. Nam sicut qui in montem conscendit, eò paulisper C cætera subiacentia despicit, quò ad altiora gressum ampliùs tendit, ita qui in summis intentionem figere nititur, dum annisu ipso nullam præsentis vitæ gloriam esse deprehendit, super terræ altitudines eleuatur; & quod priùs in imis desideriis positus, super se credidit, pòst ascendendo proficiens sibi subesse cognoscit, &c.

Circumducens igitur Deus gentem suam per desertum, per locum horroris, & vastæ D solitudinis, admonuit, vt nequaquam vellent in deserto sedem figere, aut mansionem eligere, sed promissam inquirerent, & optarent terram, in qua tot promissa bona eos expectabant; dum enim tot incommoditatibus plenum desertum transibant, citiùs, & celeriùs ad promissam incitabantur terram. Vnde & Plato locum pestilentem elegit, vbi versaretur, & doceret, vt ait Hieron. 2. contra Iouinian. vt discipuli sui nihil amarent, E nisi sapientiam, &c. Et ibidem refert Pythagoræos vitasse non solùm vrbes, sed & hortos, & omnia loca amœna, & quæ voluptatem afferre possent, ne animi mollescerent, & à studio sapientiæ telluris delitiis detraherentur. Similia docet de Sacerdotibus Ægyptiorum, qui, vt vacarent contemplationi syderum, neque vxores habebant, neque vllum propinquorum videbant, & cibo tenuissimo vtebantur; etenim qui syde-

rum

rum cursus, & cælorum motus contemplabantur, nihil terrenum sapere oportere intelligebant. Sic igitur & Deus, ne à promissæ terræ itinere detinerentur filij Israel, eos per terram horroris, & vastæ solitudinis circumduxit, docens nihil fixum velle in hoc deserto, sed tantummodò futura aspirare, & suspirare cælestia, dum nihil nouerant in eo horrore, nisi laborare, periclitari, esurire, & sitire. Iam verò nemo meliùs potest, aut debet futura inquirere, quàm qui reapse præsentia sit expertus, & terrena animo prætergressus fuerit, pro qua re facit optimè Bern. lib. de diligendo Deo ante med. vbi distortum iter appellat, & circuitum infinitum eorum, qui ad Patriam volentes pergere, temporalia appetunt, & inquirunt. Sic verò habet: Ad id, quod optimum est, quiuis cupidus perueniret, si quidem antè quod citra cupit, assequi posset. Verùm quoniam id omnino impossibile longo profectu, itinere, & casso labore desudant, qui dum quæcunque desiderant, attingere volunt, ad cunctorum desiderabilium nequeunt pertingere finem, & vtinam attingere vniuersa animo, & non experimento, vellent. Hoc enim facilè possent, & non incassum. Hinc enim arbitror
1. Thes. 5. n. 21. dictum; *Omnia probate, quod bonum est tenete:* vt videlicet ille hinc prouideat, nec is suum votum, nisi ad illius iudicium consequatur. Alioquin non ascendes in montem Domini, nec stabis in loco sancto eius, pro eo, quod in vano accepetis animam tuam; dum instar pecoris sensum sequeris, ratione quidem otiosa, & non resistente in aliquo. Quorum itaque ratio non præuenit gressus, currunt, sed extra viam. Ac proinde Apostoli
1. Cor. 9 n. 24. spreto consilio, non sic currunt, vt apprehendant.

Quando enim apprehendent, quem apprehendere post omnia volunt? Distortum iter, & circuitus infinitus, cuncta primitus attentare velle. Iustus autem non ita. Audiens nempe vituperationem multorum commorantium in circuitu (multi enim sunt viam latam pergentes, quę ducit ad mortem) ipse sibi regiam elegit viam, non declinans ad dexteram, neque ad sinistràm. Denique
Isa. 26. n. 7. attestante Propheta; *Semita iusti recta est, &c.* qui igitur semitas cæli graditur, & in Patriam supernaturalem pergit, nullatenus digredi patitur, ad terrena diuertendo, neque tortuosum iter prosequitur, declinando ad temporalia, sed cælestia rectà petendo. Quod totum docuit Deus, dum circumduxit populum suum per desertum locum, periculis, & necessitatibus abundantem.

ANNOTAT. V.

Deus sufficientia tribuit bona, nos superflua quærimus.

Illud insuper notandum occurrit, quod circa literam diximus ex aliorum lectione hoc in loco haberi: *Deus suffecerit eis,* vel *Sufficientia fuit eis:* Nouit siquidem Deus necessaria tribuere, ne succumbamus necessitati; nouit insuper & superflua noxia nobis admodum esse, & multam importare perniciem. In primis enim ab itinere cælestis patriæ diuertunt, sicut prosequitur Hieronymus in regula monachorum tit. de pauperr. vbi per allusionem ad illum adolescentem, de quo Matth. in cap. 19. qui scilicet omnia præcepta legis obseruauerat, ait: Quondam diues adolescens omnia, quæ in lege præcepta sunt, se impleſſe iactabat, ad quem Dominus in Euangelio: Vnum tibi, inquit, deest: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, da pauperibus, & veni, sequere me.* Mat. 19 n. 20.
Qui omnia se dicebat fecisse, in primo certamine diuitias vincere non potest. Vnde difficile intrant diuites in regnum cælorum, quod expeditos, & alarum leuitate subnixos habitatores desiderat, &c. Adeoque certum est, necessarium esse ad capessendum iter æternæ vitæ, omnia terrena dimittere, vt ex diuitijs, quas possidebat Iob, illius imperfectionem diabolus deduxerit: Sic enim interpretatur acutè Augustinus illud Iob; *Nunquid Iob frustrà timet Deum?* Iob 1. n. 9.
Quod

Quòd ipse legit: *Gratis colit Deum.* Non quia viderat cor ipsius, ait August. lib. 50. homiliar. homil. 38. in med. sed quia videbat diuitias eius. Cauere debemus, ne ad præmium diligimus Deum. Quale præmium est quod tibi daturus est Deus? Quicquid tibi aliud dederit, minus est, quàm ipse. Colis non gratis, vt aliquid ab ipso accipias. gratis cole, & ipsum accipies; si autem deseris eum, qui te fecit, & amas illa, quæ fecit, deserto illo, qui te fecit, adulteras. Sic clamat Epistola Iacobi, adulteros vocans: *Adulteri, nescitis, quia amicitia huius mundi inimica est Deo? &c.* Qui vero Deum habet, nihil ampliùs potest concupiscere, cùm omnia in Deo habeat, sicut prosequitur idem August. tract. 4. in epist. Ioan. post med. his verbis: Mel dicamus, aurum dicamus, vinum dicamus: Quicquid dicamus, quod dici non potest, quicquid volumus dicere, Deus vocatur. Et quid diximus, Deus, quid diximus? Duæ istæ syllabæ sunt totum, quod expectamus. Quicquid ergo dicere valuimus, infra est: Extendamus nos in eum, vt cùm venerit, impleat, &c. Qui verò sic implere nos potest, vt in infinitos redundare possit, quomodò non sufficiet ei, qui ipsum habuerit? In quam sententiam facit Maximus Tyrius Platonicus serm. 38. vbi eleganter aduertit, homines id, quod maximè cupiunt, Dei nomine appellare consueuisse: Quidquid enim homines desiderare possunt, totum in Deo inueniunt cumulatissimè. Cùm desiderium, inquit ille, nos habeat Diuinæ naturæ intelligendæ, ita est humanæ mentis imbecillitas, vt quæcunque hominibus pulchra videantur, ab ipsius Dei natura nuncupemus diuina. Sequentes illum amantium affectum, quo eorum, quos amant, simulachrum solet iucundissimum præbere spectaculum.

Iacob. 4 n. 4.

Licet igitur multis probauerit Deus afflictionibus populum suum in deserto, necessaria tamen, & quæ sufficere possent, benignè concessit, ne indigentia compulsi, necessitate adacti ab ipso Deo deficerent; potentior siquidem est necessitas, quàm quælibet alia afflictio: Vnde Cyprian. epist. 3. loquens de auxiliis ferendis, & necessitatis per omnia ministrandis catholicæ fidei confessoribus, ait: Ne quod circa fidem tempestas non fecit, circa laborantes necessitas faciat. Quo in loco tempestatis nomine carceres, supplicia, torturæ, & ærumnæ omnes veniunt intelligendæ, quibus valentior necessitas reputatur, quæ insuper attritæ frontis est, nihilque eam pudet, dummodo viuat, sicut bene aduertit Hildebertus Archiepiscop. Turonens. epist. 20. pulchreque rationem reddit huius impudentiæ in necessitate, quod scilicet, ipsamet acriùs vrgeat ad crimen, quo magis excusationem in illo videtur prætendere. Et vrget inquit Hildebert. egestas ad crimen, & intercedit, &c. Is enim, qui necessitate premitur, si pro illius remedio quid criminis committat, excusationem videtur habere in eadem necessitate, qua vrgente deliquit. Huic tamen rei occurrit Tertull. lib. de corona militis cap. 11. asserens nullam necessitatem posse ita Christiano homini patrocinari, vt omnimodam excusationem suppeditet. Nulla, inquit, est necessitas delinquendi, quibus vna est necessitas non delinquendi. Nam & ad sacrificandum, & directo negandum, necessitate quis premitur tormentorum siue pœnarum. Tamen nec illi necessitati disciplina conniuet, quia potior est necessitas timendæ negationis, & obeundi martyrij, quàm euadendæ passionis, & implendi officij. Similia sunt quæ habet lib. de idololatria cap. 12. vbi ita incipit: Malè nobis de necessitatibus humanæ exhibitionis supplaudimus, si post fidem obsignatam dicimus; non habeo quo viuam. Iam hic enim pleniùs illi abruptæ propositioni respondebo. Serò dicitur; antè enim priùs fuit deliberandum ex similitudine prudentissimi ædificis illius, qui priùs sumptus operis cum viribus suis supputat: Sed & nunc habes dicta Domini exempla, adimentia tibi omnem causationem. Quid enim dicis? Egebo? Sed fælices Dominus egenos appellat. Nemo eorum, quos Dominus allegit: Non habeo, dicit, quo viuam. Fides famem non timet. Sic etiam famem non minùs contemnendam propter Deum, quàm omne mortis genus. Didicit enim non respicere vitam, quantò magis victum. Sic ille. Est igitur audax, & importuna necessitas, cùm repetitis clamoribus vociferetur, remediumque postulet. Vnde Bernard. de diligendo Deo dixit: Est quædam loque-

Mat. 5. n. 3.

la necessitas, & quò magis vociferetur, & A clamet, animam ipsam peruadit veluti immisso pugione, ense, sagitta, aut lancea, quæ donec excutiatur, vulnerando premit, & penetrando torquet. Vnde Greg. 15. moral. cap. 14. post princ. ait: Omnis necessitas non incongrue ferrum vocatur, quia vitam inopis mœroris vulnere cruciat, sicut de eius quoque necessitatibus dictum est, qui à fratribus venditus afflictam vitam ducebat: *Ferrum* B *pertransijt animam eius.* Quid sunt arma ferrea, nisi necessitates vitæ præsentis, quæ durè premunt, & vitam inopis insequuntur? &c.

Ps. 104 n. 18.

Cùm igitur ferro necessitatis quis premitur, non quiescit, & in omnem se vertit partem, vt illud abijciat, nullumque lapidem non mouet, etiamsi grauis sit: nullum intentatum relinquit medium pro remedio comparando, imò ingeniosus deprehenditur in opitulando sibi, qui alioqui tardus, obesus, C & hebes reputabatur, quod acutè obseruauit Nazianz. Orat. 18. dicens: Ingeniosus, ac solers esse solet quisquis premitur, & vt inopiam euadat, solerti ingenio medelam quærit, & remedia venatur, etiam cum salutis dispendio, & virtutum iactura. Quapropter Hieronym. lib. 1. contra Iouinian. ad fin. appellat necessitatem infidam custodem castitatis, quod idem dicendum videtur respectu cuiuscunque alterius virtutis; enimuerò D cùm necessitas nihil aliud curet, quàm sibi subuenire, dum in extremo periculo versatur, quicquid apud se habet, facilè tradit, dummodò pressuram euadat, & inopiam effugiat. Vnde eleganter Zeno Episcop. Veronens. ser. de pudicitia ait: Eatenus pudicitiam conseruari, quamdiu nihil sibi opus esse secum reputauerit, imò omnibus necessariis abundare, alioqui facilè peribit, & extremam patietur iacturam. Sic verò ille habet: Quicquid E miscerit mundus voluptatis, aut muneris, totum respuit (castimonia scilicet) præsumens totum se habere, si pura sit. Quasi velit nihilo meliùs virtutem conseruari, & tueri, quàm si nulli prorsus necessitati cedat, & omnino arbitretur nulla prorsus re indigere. Alioqui cùm necessitas ingeniosa, & solers esse soleat, & acutissima habeat arma, facilè eis obruitur, & succumbit virtus, quia potentiora sunt. Quòd si necessitas vi non valeat erga virtutem conficere, quod intendit, importunis tamen clamoribus, & perpetua postulatione virtutem flectere conatur.

Quia verò è contrario rerum abundantia, & affluentia vitiis materiam sceleribus administrat, sicut latè dicemus ad versum 25. & de superbia prosequitur Chrysost. ho. 58. ad populum in princ. dicens: Quæ sunt superbiæ fomenta? Bene vestire, & splendidè ædificare, & multos habere ministros, quæ frequenter etiam inuitos ad superbiam agunt &c. Inde est, quòd Deus velit nos sufficientia habere, ne virtutes ex indigentia periclitentur, neuè præ abundantia, & nimia affluētia scelera emergant, & vitia pullulent, gradumque, & iter impediant ad æternam Patriam, quam petimus. Quod bene prosequitur Gregor. Nyssen. lib. de vita Moysis ad med. vbi agit de cæremonijs, quibus agnus Paschalis ex præscripto Domini comedebatur. Ab spinis, inquit, peccatorum calceus defendebat. Talaris vestis, & effusa, hoc est, voluptuosa viuendi ratio, quæ latissimè patet, impedimento (scilicet virtuti) est, quare cingulo quodam, id est, modestia, coarctanda est, quæ moneat ad necessitatem, non ad voluptatem rebus vti. Ita Gregor. ostendit quo modo Deus suos docuerit in egressu de Ægypto ad promissam terram, qua eadem ratione in deserto sufficit, & necessaria tantum tribuit, monens superflua non appetere, & terminum sufficientiæ nostræ concupiscentiæ præfigere. Vnde etiam in deserto manna tribuit in mensura, colligereque præcepit pro sufficientia, & non pro abundantia, quod bene prosequitur Victor Anthiochenus in commentar. ad Marc. cap 6. post med. vbi ait: Moyses quondam manna Israelitis suppeditabat, verùm id tantùm ad necessarium vitæ vsum. Siquidem quod plus eo colligebatur, hoc statim in putredinem vertebatur. Quare etiam vbi primum terræ Palæstinæ fructus apprehenderunt, manna illicò descendere desijt. Sic Helias quoque viduæ farinam, & oleum multiplicauit; verùm tantisper hoc solùm dum pluuiæ terram irrigaturæ descenderunt: vbi enim hæ descendere cœpēre, statim quoque farinæ multiplicatio cessauit. Sic ille ostendit, quid Deus docuerit præbendo manna in sufficiētia,

Exo. 12 n. 11.

tia, non in superabundantia populo suo ad mensuram, & normam nostræ indigentiæ esse viuendum, non cupiditati inseruiendum, quod etiam prosequitur Nilus Abb. in ascetico ad fin. vbi ait: Ioannes loca Iordanis deserta colens, locustas edebat, & mel syluestre, multitudini declarans, quàm facilè possit corporis necessitati satisfieri, & exprobrans illi sollicitudinem in voluptatibus conquirendis: ac talem fortè legè in vniuersum Moyses tulit, cùm Israelitis præcepit, vt manna in dies singulos colligerent. Clam enim indicabat quotidianum esse debere hominis victum, non autem longum in tempus conquisitum, & homines ratione prædito, rebus esse contentos præsentibus, & reliquarum curam in Deum, cuius prouidentia cuncta disponeret, reijcere oporteret. Tã anxia profectò sollicitudo coarguit nos, quòd Dei gratiæ diffidamus, quasi non perpetuò munera sua hominibus largiatur. Omnes denique Sancti, quibus dignus non erat mundus, propterea relictis hominum celebritatibus in solitudinibus, & montibus errabant, mansuefacta hominum vitia, & rerum alienarum exundationes, quæ in ciuitatibus sunt, fugientes, ne ipsi quoque earum vi, tanquam torrentis impetu in promiscuam populi confusionem raperentur, &c. Nouit & necessaria tantùm postulare Salomon, cùm ait ad Dominum: *Mendicitatem, & diuitias ne dederis mihi: tribue tantùm victui necessaria, ne fortè satiatus alliciar ad negandum, & dicam; quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, & periurem nomen Domini.* qui locus sic Hebraicè legendus est: *Paupertatem, & diuitias ne dederis mihi, nutri me pane dimensi mei.* Est autem dimensum quasi menstrua portio cibi, quæ singulis mensibus dabatur seruis, sicut colligitur ex Terentio in Formione. Incertum tamen est, vtrum à mense, an à metiendo deriuatum sit nomen dimensum: illud tamen certissimum significare cibum mensuratum, quemadmodum dixit Budæus lib. de asse; ac proinde cùm Salomon postulauit panem dimensi sui, mediocritatem postulabat, quæ & ad viuendum sufficit, & ad Remp. administrandam optima est; sicut notauit Aristoteles 4. Polit. cùm ait: In omnibus autem ciuitatibus partes

Exo. 16 n. 26.

Prou. 30. n. 8.

A sunt tres; nam alij diuitiis excedunt; alij paupertate nimia deprimuntur; alij sunt inter hos medij: cùm igitur confessi simus mediocritatem, & medium esse optimum, &c. Hanc etiam mediocritatem, & sufficientiam optabat Iuuenalis satyr. 14. cum dixit: Mensura tamen, quæ sufficiat census, si quis me consulat, edam in quantum sitis, atque fames; & frigora poscunt. Hinc etiam postulare nos docuit apud Matth. 6. & Luc. 11. Christus

B Dominus in Oratione Dominica, *Panem quotidianum:* quem locum Tertull. lib. de ieiunio, Chrysost. hom 42. in Ioann. & homil. 20. in Matth. & Autor operis imperfecti in Matth. homil. 14. Nyssen. lib. de Orat. Dominica, August. lib. locutionum in Genes. c. 39. & epist. 121. ad Probam c. 12. Theodor. in c. 4. epist. ad Philippens. interpretantur de necessario alimento ad vitam. Neque in oppositum esse potest, quod Græca litera habet vocem, quæ non significat quotidia-

C num panem, sed potius, vt aliqui volunt, supersubstantialem, quemadmodum velle videtur D. Hieron. quæ fuit ratio cur aliqui Patres existimauerint hunc locum nullo modo agere de pane corporali, sed tantùm de Sacratissimo Eucharistiæ Sacramento. Sic enim voluit Hieron. Matth. 6. & ad Titum 2. Athanas. lib. de Incarnat. Ambros. lib. 5. de Sacramentis c. 14. Cyrill. Hierosolym. catechef. 5. mystagogica. Chrysolog. serm. de

D Orat. Dominica, qui omnes volunt per panem quotidianum significari panem supersubstantialem Eucharisticum. Verum quoniam vox quotidianum, potius significat panem pertinentem, & accommodatum ad nostram substantiam alendam, sicut ex Græcis notarunt Basil. in quæstionibus breuioribus q. 252. Chrysost. Theophylact. & Euth. in comment. ad cap. 6. Matth. Voluerunt Cyprian. & Aug. lib. 2. de serm. Domini in

E monte c. 12. & lib. de verbis Domini ser. 28. & alij, quos refert Robert. Bellarmin tom. 3. lib. de bonis operibus in particulari cap. 6. vtrumque complexum esse in Oratione Dominica, cum dicitur: *Panem nostrum quotidianum,* & panem, scilicet necessarium, ad alendam vitam corporalem, quam viuimus, & panem Eucharisticum, quo anima nutritur: vtcunque tamen sit, satis nobis est panem

eo in loco significare nutrimentum necessarium ad vitam, quem tantùm, & non superfluum, Dominus vult petamus, cùm ipse velit, & soleat sufficientia tantùm suis tribuere, sicut fecit Israelitis in deserto.

Quia verò, & populus in sufficientia à Deo edoctus, concupiscentiam desiderauit in deserto, & cælesti cibo pastus carnes malè appetijt, accensus est ignis Domini, & ingens, vehemens, & terribilis, sicut prosequitur Dauid, cùm murmur populi sic describit.
Ps. 77. n. 9. *Nunquid & panem* (id est, cibum, hoc enim Hebraicè est panis, vnde Genebrard. ex R. Kimhi per panem intelligit carnes) *poterit dare, aut parare mensam in deserto?* Deinde pœnam subiungit: *Ideò audiuit Dominus, & distulit, & ignis accensus est in Iacob, & ira ascendit in Israel.* Dedit tamen antè ignem coturnices innumeras, sicut habetur cap. 11. Numer. Quare verò has aues potiùs quàm alias concesserit, vt omittamus, quod in sinu Arabico, qui Hebræis vicinus erat, coturnices abundant, teste Iosepho; deinde, quia coturnicum caro excellens, & delicata est, præsertim eo loco: Deum autem decet dare excellentia, ex Abulensi. Mysticè S. Cyrill. lib. 3. in Ioan. cap. 34. ait: Nunquam auis hæc volatu effertur, sed propè terram semper volat. Denotat autem Iudæorum ingenium cælestem cibum reiiciens, & fastidiens, & terrena tantùm prosequens. Ad hūc verò locum Numer. Paul. alludens dixit:
1. Tim. 6. n. 9. *Desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem.* Et Rom. 13. ad eundem item locum alludens dixit: *Carnis curam ne feceritis in desiderijs.*
Rom. 13 n. vlt. Vbi Chrysost. hom. 12. ait: Non prohibet simpliciter curam carnis, quo ad ea, quæ necessaria sunt, sed ne fiat in desiderijs, illis scilicet, de quibus idem Apostol. *Desideria multa inutilia, & nociua, &c.*

Optima hac in re est illa similitudo, qua vtitur Chrysost. homil. 2. ad popul. post med. calcei scilicet, qui si maior, minórve sit, quàm pes ipse exigat, impedimento est, ne ambulare possimus. Sic & facultates se habent; quæ si maiores fuerint, & ad affluentiam peruenerint, veluti grandis calceus, gressum impedient: Si verò adeò tenues fuerint, vt ad necessaria minimè accedant, affligent quidem, & torquebunt, & premendo ambulare non sinent. Illi igitur, qui ad Patriam pergunt, & promissam terram gradiuntur, vtrumque extremum euitare tenentur, si possint, & ea sibi comparare, quæ necessaria fuerint. Sic verò habet Chrysost. Domos ædificemus, vt habitemus, non vt superbiamus, necessitatem transcendens, superfluum est, & inutile. Calceare calceum pede maiorem, sed non tolerabis; te enim ad gressum impediet: Sic & domus necessitate maior in cælos transitum impedit. Vis magnas, & splendidas domos ædificare? Non prohibebo, sed non super terram. Quid insanis circa fugientia, & hic manentia? Similia sunt quæ habet homil. 7. de pœnitent. ante med. Si calceamenta, inquit, quis supra mensuram pedibus adegerit, itinere certè prolixiori impedimenta sentiet, & vestimentum induens corporis staturam excedens, pari modo implicabitur. Atque superfluum vbique in eo, quod satis est, ad opportunitatem inutile est. qui supra quod est satis habent, non modò in ipsa sufficientia, sed & in necessariis quibusdam impediuntur. Nam qui de foris in agone currunt, & ipsa exuunt vestimenta. Viam verò in cælum ferentem, & eandem arctam, & arduam tot cum impedimentis quomodo poteris ambulare? Similia item sunt quæ habet Epictetus in Enchiridione cap. 54. cùm ait: Modus possessionis vnicuique corpus est, veluti pes calcei. Si in hoc ergo consistas, modum seruabis; si excedas, in præceps feraris necesse est. Velut in calceo si supra pedem extendas, fit aureus calceus, deinde purpureus, deinde punctabundus, nullus enim terminus est, vbi modum semel excesseris, &c. Similia item sunt quæ habet Seneca de tranquillitate vitæ lib. 1. c. 9. in princ. dicens: Sine parsimonia neque vllæ opes sufficiunt, neque vllæ satis patent, cibus famem domat, potio sitim, libido, quæ necesse est affluat: assuescamus cœnare posse sine poculo, & seruis paucioribus seruiri, & vestes parare in quod inuentæ sunt, habitare cōtractiùs, & cætera, quæ ibi prosequitur. Et Philo l. 2. legis allegor. ad fin. ait: Protegitur vita cibo, potuque, sicut corpus vestimento. Etenim vestimentum, ne gressum impediat,

neuè corpus constringendo affligat, debet eidem ita aptari, vt pro mensura corporis adhibeatur; Sic & cibus, potusque, & reliqua ad vitam conducentia, debent iuxta exigentiam adhiberi, & ad sufficientiam aptari. Non desse, ne affligant, nec supra modum abundare, ne superbiam ingerant, & ansam contra Dominum assurgendi præbeant. Qui itaque ad patriam graditur per viam huius vitæ, necessariis tantùm debet esse contentus, & sufficientia solùm comparare; alioqui minimè poterit proficere, & ad promissam peruenire patriam.

Vbi notandus venit Philo lib. quod Deus sit immutabilis, cùm ponderat eam legationem, quam Moyses misit ex Cades ad Edom siue ad Regem Idumææ, Num. 20. Interpretatur autem Edom, terrenus. *Obsecramus*, inquit Moyses, *vt nobis transire liceat per terram tuam, non ibimus per agros, neque vineas, nec bibemus aquam de puteis tuis, sed gradiemur via publica, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinantes, donec transeamus terminos tuos.* Vtque magis vim huius allegoriæ aperiat Philo, subdit: Fertur de quodam ex veteribus philosophis, cùm spectasset pompam sumptuosissimam, ad familiares suos conuersum dixisse: Videte amici quàm multis rebus opus non habeo; Compendio de re maxima, vereque cælesti gloriatus est. Verùm apud Moysem mysterijs sapientiæ initiatum non vnius tantùm viri hæc est gloriatio, sed potiùs gentis populosissimæ. Sic Philo proponit quomodo Moyses voluerit Israeliticam gentem viam facere in promissam terram suis tantùm, ac necessariis contentam.

Nũ 20. n. 17.

Meliùs autem innotescet doctrina, quam prosequimur, si aduertamus fidem, & doctrinam, qua ad regnum cælorum ducimur, viam appellari Act. in c. 9. iuxta Chrysost. & Oecumenij placitum, quando dicitur: *Si quos inuenisset huius viæ viros, ac mulieres.* Vel simplicius, & significantiùs conuersio, seu vitæ institutum, iuxta Christi voluntatem, & leges, via dicitur; ad hanc ergo conficiendam vestitus, calceamentumque ad mensuram requiritur, necessarium scilicet pro vitæ alimento, & sustentatione, quod adumbratum videmus in Israelitis; cõcessit enim eis Deus

Act. 9. n. 28.

manna, in mensura tamen, & pro sufficientia colligendum, non tamen pro appetitu sumendum, aut asseruandum: Quod bene prosequitur Nyssen. lib. de vita Moysis in med. in hunc modum: Posteaquam ex l pide biberunt, tunc quæ ab Ægypto viatica, & cibos sibi assumpserunt, penitus eos defecerunt, tunc omni nutrimento, quod ab Ægypto, ferebant, assumpto, desuper sibi destuit cibus, varius simul, & simplex. Simplex visu, atque vnicus. Qualiter varius? Ad singulorum cupiditates se vertens. Huius corporis panem non aratio, non satio, non agricolarum opus effecit, sed terra intacta permansit, & tamen panc plena fuit, quo famescentes mysterium Virginis perdocti, facilè saturantur. Is igitur mirabilis sine agricultura panis varietate qualitatis, ad suscipientium habitudinem, virtutem suam commutat. Quæcunq; autem de illo cibo narrat historia, præcepta, sta, utaque sunt ad bene, rectèque viuendum. Æqualiter enim omnibus propositum fuisse cibum asseuerat: nec plus, aut minus quàm indigentia exigebat, à validioribus, aut imbecillioribus colligebatur, quod, meo iudicio, præceptio quædam est omnes communiter instruens, ne plura quã naturæ sufficiant, causa viuendi, ex his materialibus appetamus; Sed prope teneamus vnam esse communem in omnibus edendi mensuram, diurnam sufficientiam. Nam si etiam plura, quàm indigentia flagitat, præparata fuerint, vẽter tamen vltra naturam suam suscipere non potest, neque præparationis magnitudini correspondet. Sed sicut historia tradit, nec qui multum acceperit, superabundauerit, cùm habuerit vbi superabundans locauerit: Nec qui paucum collegit, indiguerit. Contracta enim indigentia, commensurataque ad acceptum fuit. Quod verò siquis stulta cupiditate deponendi quicquam ex illo cibo in crastinum depofuerit, totum in vermes commutatum fuisse dicitur: quasi tuba quadam ea re historia intonuit, omne quod vltra indigentiam mente auara conseruatur, in sequenti die, in futuro videlicet sæculo, in vermes aduersus eos, qui conseruarunt, commutatur. Ita per hunc vermem illum ego immortalem vermem intelligo, qui plus habendi cupiditate viuificatur.

Die autum sabbathi solum illæsum, quod deponebatur, permanebat: Quæ ex re tunc hac deponendi superfluitate prouida mente vtendum docemur, quando ipsum depositũ corruptionem pati non potest. Dies namque ante sabbathũ, Parasceue, id est, præparatio ad sabbathũ, & est, & appellatur. Hæc verò præparationis dies, hæc vita est, in qua præparamus, quæ ad futuram vitam nobis præstò erunt, &c. Et Philo lib. 2. legis allegoriar. post. med. expendens idem B præceptum de colligendo manna: *Egrediatur sanè populus, incipiatq́, colligere, non assernatim, sed, quantum sufficit in diem*, ait. Qui vult omnia colligere, desperationem sibi parat, & molestiam maximam; desperat enim, si nunc tantùm, non etiam in posterum, sperat Deũ sibi pluturum commoda: Et infidelis est si non credit, & nunc, & semper gratiam copiosè dandam his, qui digni sunt: Et demens est, si putat se posse inuito Deo seruare quæ C collegerit: paruo enim momento eum, qui securitatem, constantiamque mentis sibi arrogat per iactantiam, infirmum reddit, incertumque custodem rerum, quas seruare sibi videbatur. Collige igitur, ò anima, quæ sufficiunt, & conueniunt, vt neque plus satis exuberent, neque infra modum collecta inopiam afferant: Vt iusta mensura vtendo, nihil iniquè facias. *Colligat*, inquit textus, *vnusquisque ex eo, quantum sufficit ad vescendum.* D Ergo & in manna, & in quolibet dono, quod Deus largitur nostro generi, decet contentum esse certa mensura, certoque numero, nec plura, quàm pro capacitate sumere per auaritiam. Colligat potiùs anima quãtum quotidie sufficit, & custodiam bonorũ suorum munificentissimo Deo credat magis, quàm sibi. Sic Nyssen. & Philo, ex Dei præcepto in solitudinis via, deducunt necessaria tantùm, & sufficientia in hac mortali E vita à nobis quærenda, qua de re bene scripsit Nilus Abb. in Ascetico paulò ante fin. Illo, inquit, quod necessitatis vsus exigit, minimè contenti, saturitatem vitæ ignominiosam adiunximus, variis possessionibus conquiescentes. Nec videmus possidendi mensuram corporis necessitate circũscribi, & quod eam excedit, non vsui esse, sed dedecori. Vt enim tunica corporis quadrans magnitudini, vtilitatem affert, & ornamentum: quæ autem vndique circumfluit, & pedibus implicatur, & humi trahitur, præterquam quod turpis est, agenti etiam est impedimẽto. Sic possessio corporis necessitate maior, & ad virtutem tendentes impedit, & valde vituperatur ab iis, qui naturam hominis rectè metiuntur. Honestum igitur est, ac laudabile intra necessitatis terminos se continere, eosque minimè transilire. Si quis enim cupiditate ductus ad ea, quæ in vita iucunda sunt, paulisper deflexerit, nulla deinde ratione retinere poterit, quominus ad vlteriora progrediatur. Cùm enim vsui, ac necessitati præscriptos fines excesseris, nullus ampliùs terminus inuenitur; qui enim semel naturalis necessitatis terminos transierint, in vita solutiore liberiùs progrediuntur, ac pani quidem iucundum aliquod obsonium adiiciunt, aquæ autem primò tantulum vini, quod veletudini, deinde quod voluptati satisfaciat. In vestitu non contenti iis, quæ ad tegendum sunt necessaria, primùm lanas emunt excellentiores, & velleris eligunt florem. Deinde transeunt ad mixta, quæ ex lino, & lana contexta sunt. Mox serica cupiunt, & ea primò quidem simplicia, tum præliis, & animalibus, atque historijs distincta. Vasa argentea, aureaque conficiunt, quæ non conuiuis solùm satisfaciant, sed animalibus etiam, & lectulis abundè sint ornamẽto. Verùm quò progredi importuna longiùs potest ambitio cùm ad fœdissimos quoque vsus non adhibeantur, quæ ex alia materia, sed quæ ex argento sint vasa conflata. Hæc omnia sunt præter naturam. Victus enim secundùm naturam, idem nobis atque animalibus præfinitus est ab ipso rerum omnium procreatore. *Ecce*, inquit Deus, cùm hominem alloqueretur; *dedi vobis omnem herbam agri, vt sit vobis in escam, & cunctis animalibus.* Genes. 1 n. 29. Cùm igitur communẽ cum cæteris animalibus escam acceperimus, & ad dilitias, & luxum conuersi simus, nónne magis quàm illa rationis expertes meritò possumus iudicari? Feræ intra naturæ terminos manent, neque recedunt à Dei præcepto: Nos, qui ratione præditi sumus, prorsus à prima Dei constitutione declinamus. Quæ feris sunt obsonia? Quæ condimenta? Quæ cocorum artes

artes earum voluptatibus obsequuntur? Nónne pristina frugalitate contentæ herbis vescuntur,& aquam bibunt? Quamobrem voluptates, quæ sub ventre sunt, minuunt, nec vllo pingui cibo earum cupiditatem inflammuit, nec vllum vnquam maris, aut fœminæ discrimen norunt. Vnum enim, atque idem anni tempus, hunc vtrisque sensum mouet, cùm ad similes gignendos fœtus, conseruandi, ac propagandi generis causa,naturæ lex mutuos illis congressus inuenit. Reliquis autem temporibus, ita separantur,vt nullum eiusmodi coniunctionis appetitum habeant. Hominibus verò ex ciborum luxu libido Veneris insatiabilis tam efferatas cupiditates inseuit, vt nullo tempore quiescant. Proinde cùm magna ex possessionibus detrimenta prouenıant, & omnibus vitiis pestiferis pabulum suum ministretur, causam hanc abscindamus, si bonæ animi valetudini consulere volumus. Paupertate curemus auaritiæ morbum,&c.

Sic itaque pergentibus per desertum huius vitæ licet sufficientia tantùm, non superflua sumere, aut inquirere, qua in re notādus venit optimus locus apud Gregor. 9. moral.cap.40. post princip. vbi præsentiens difficultatem, in quam plerique, veluti in lapidem offensionis incurrunt, quod scilicet quantumuis quis ad cælestia tendat, & anhelet, adhuc tamen temporalibus indiget ad decurrendam hanc viam. Dum verò hoc apud se constituit, prætextu necessarij alimenti, ad plura se extendit, & ad superflua prolabitur: videmus enim plerosque, dum necessaria pro itinere faciendo sibi comparare asserunt, in alienos incurrere agros,& facultates, multaque non sine murmure, detrimento, vel iniuria comparare. Huic igitur obiectioni occurrit Greg. per id, quod Christus Dominus docuit, atque etiam Paulus scripsit in hunc modum: Plerumque se, inquit ille, ad viam rectitudinis animus accendit,torporem discutit, tantoque in cælestibus desiderio rapitur: vt pænè nihil ex eo inferiùs remansisse videatur, & tamen cùm ad carnis curam reducitur, sine qua præsentis vitæ via nullo modo expletur,ita hunc inferiùs depressum tenet, ac si adhuc de summis nulla contigisset. Auditis

A verbis cælestis Oraculi in amorem Patriæ cælestis erigitur: sed resurgente præsentis vitæ studio, sub terrenæ curæ aggere sepelitur,ac in terra cordis nequaquam supernæ spei semen proficit, quia cogitationis infimæ spina densescit; quam videlicet spinam, per semetipsam veritas manu sanctæ exhortationis eradicat, dicens: *Nolite solliciti esse in crastinum.* Contra hanc quoque per Paul. dicitur: *Carnis curam ne feceritis in concupiscentijs.* Sed in his nimirum ducis, ac militis verbis agnoscimus: quia tunc ab ea mortifero vulnere animus pungitur, cùm in ea mensura æquitatis non tenetur. Neque enim adhuc mortali in carne viuentibus funditus cura carnis abscinditur; sed vt discretè animo seruiat,temperatur. Nam quia sollicitos nos esse veritas in crastinum prohibet, habere vtcunque curam in præsentibus non negat, quam tendi ad tempus, quod sequitur, vetat: & nimirum Paulus, cùm carnis curam fieri in concupiscentia non sinit,proculdubio in necessitate concedit, quod bene nobis historia sacræ lectionis innuit, cùm Abraham tribus Angelis occurrisse memoratur. Ipse quippe venientibus extra ostium occurrit, Sara verò post ostium stetit:quia videlicet vt vir,ac dominus domus spiritualis, noster scilicet intellectus, debet in cognitione Trinitatis claustra carnis excedere, & quasi habitationis infimæ ianuam exire. Cura autem carnis, vt fæmina, foris non appareat, & videri iactāter erubescat: vt quasi post tergum viri sit,sub discretione spiritus, solis necessariis intenta, nequaquam sciat procaciter detegi, sed verecundè moderari. Sæpè verò animus fallitur, vt quod voluptuosè appetit, necessarium suspicetur,& cætera, quæ in eandem sententiam prosequitur, ostendens sufficientiæ mensuram, & necessarium alimentum nequaquam esse committendum carnis existimationi,& mensuræ:illa enim,cum brutalis sit,terminos rationis facilè transgreditur, & sufficientiæ limites transilit, ad superflua sese extendens.

Matt.6. n. 34.

B *Rom.13 n. 14.*

C

Gen.37

D

E

Facit in hanc sententiam Saluian. lib.2.ad Eccles. ante fin. vbi ponderat illud Pauli: *Habentes victum,his contenti sumus:nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem,* *1. Tim. 6.nu.8.*

aix

ait in hunc modum: Ergo, vt videmus, in A
rebus tantùm necessariis est salus, in su-
perfluis laqueus: in mediocritate Dei gra-
tia, in diuitiis diaboli catena. Denique quid
Ibidem statim Apostolus subdit? *Quæ demergunt*
num. 9. *hominem in interitum, & perditionem.* Ergo si
diuitiæ interitum in se habent, caueamus o-
pulentiam, ne in interitum corruamus, &
cætera, quæ pro hac doctrina latè prosequi-
tur, & deinde tandem sic concludit: Impedi-
menta hæc sunt, non adiumenta; onera, B
non subsidia Religioni; possessione enim, &
vsu opum non suffulcitur Religio, sed e-
uertitur. Sic ille ostendit perniciosam, ac
duram esse affluentiam, & Religioni Chri-
stianæ, & Religiosæ obseruantiæ, quam
non solùm labefactat, & prosternit, sed
etiam derisui infidelibus, nec sanæ men-
tis hominibus exponit; quis enim credet
desertum reputare hunc mundum eos, qui
nihil magis, quàm terram curare viden-
tur, quis etiam ad illorum normam pro C
transigenda hac via ad cælestem Patriam
componetur, quos semper, & vbique vi-
det dilatandæ telluri, propagandis agris, &
veluti æternis ædificiis totos esse inten-
tos: quod totum ex Chrysostomi elici-
mus, dum aduertit nullam fidem præbere
gentiles Christianis de cælestibus differen-
tibus, dum eos videbant tam auidè terre-
na suspirantes, & tam cupidè temporalia
conquirentes. Nam si futura à Deo, tanquam D
præclariora expectabant, cur tam fixi in-
ferioribus adhærebant, maximè cùm ad
quærenda, & promerenda æterna illa, &
promissa dona, pauca ex terrenis suffice-
rent. Sic ergo habet Chrysostom. homil.
12. in Matth. ante fin. Nonnè extremæ
vecordiæ est, hic quidem, vbi reposita cor-
rumpuntur, ac pereunt, omnia congregare.
Ibi verò, vbi quæque recondimus, intacta
permaneant, augeanturque, ne minimâ qui- E
dem reponere partem, & hoc cùm ibi simus
sine fine victuri? Propterea nec Gentiles fi-
dem his, quæ à nobis dicuntur, accommo-
dant; de actibus enim, non de sermonibus
nostris futurorum volunt habere documen-
tum. Tunc verò cùm videant ædificari à no-
bis splendidas domos, agros, balnea, atque
hortorum amœnitates parari, nolunt crede-

re quòd alterius nos vrbis profectionem
paramus. Si enim, inquiunt, verum esset
istud, profectò prætermitteret. Videmus quip-
pe locupletiores quosque, domos, atque a-
gros illis maximè in vrbibus comparare, in
quibus habitationem firmare statuerût. Sed
nos è contrario facimus, & terram quidem
quam paulò pòst relicturi sumus, multo cum
studio nobis parantes, pro paucis certè iu-
geribus, & exiguis habitaculis, non modò
aurum, sed proprium quoque sanguinē fre-
quenter impendimus: vt verò cælum nobis
emamus ipsum, ne hæc quidem, quæ no-
stris vsibus superant, erogamus, & hoc cum
exiguo illud pretio emere possimus.

Facit etiā pro hac sententia ille locus Psal. *Psal. 65*
In flumine pertransibunt pede. Vbi per flumē *num. 6.*
intelligunt mundum hunc Hugo Cardin. &
August. qui delitiis, voluptatibus, & diuitiis
plenus est, quē non duobus, sed vno tantum
pede debēt iusti pertransire. Flumē vocātur,
inquit Cardin. Hugo, diuitiæ, quæ fluunt, &
effluunt. Sed cur vno tantum, non duobus
transeundum pedibus inquires? Respondet
Hugo: Dicit pede in singulari, quia vnū tan-
tum pedē debemus mergere in aquis huius
fluminis, vt sumamus de rebus transitoriis
tantū ad necessitatem, & non ad voluptatē.
Hoc flumen pertranseunt mali duobus pe-
dibus, quia accipiunt bona transitoria, & ad
necessitatem, & ad voluptatem. Quibus si-
milia sunt, quæ habet Rupert. lib. 8. in Gen.
cap. 9. cùm ponderat claudicationem Iacobi.
Vnde & Saluian. lib. 1. ad Ecclesiam post
princip. ait: O miseria temporis, & Ecclesia-
sticæ plebis, ad quid redacta es? Vbi cum
scriptum sit; quòd seruare opes genus sit ma-
gni criminis, non augere diuitias iam genus
putatur esse virtutis, &c. Sic itaque defecit
Christiana plebs ab ea doctrina, quam Do-
minus in Israelitica plebe nobis inculcatam
esse voluit, dum sufficientia tantùm tribuit,
& quæ satis essent pro via, donec peruenî-
rent ad promissam terram.

Vnde iam intelligitur cur Deus in taberna-
culo suo voluerit perpetuò adesse panes in
mensa propositionis Exod. 25. per quā mē- *Exo. 25.*
sam Dei prouidentia significabatur, sicut *n. 30.*
explicat Philo lib. Quis sit hæres diuinar.
rerum, Et lib. 3. de vita Moysis, D. Tho. 1. 2.
q. 102.

q.102.art.4.ad 6. Et Lyra.3.Reg.cap.7. Rem A igitur sic aperit Oleast. expendens quàm benè Deus domui suæ prouiderit, vt in ea panis semper sit ad alendam familiam, ostendens hac in re semper coram se panem habere, vt perpetuæ nostræ indigentiæ memor esset. Quemadmodum, inquit ille, pia mater panis frusta ante se ponit, vt paruulis frequenter egentibus subueniat, &c. Illud insuper significatum existimo, ne scilicet homines, sibi ab indigentia timerent, aut abundantia abuterentur: qui enim fieri poterat, vt B famem vererentur ij, quibus Deus prouidentia sua, & proposita semper mensa, necessaria & pollicebatur, & exhibebat? Aut cur superfluis comparandis studerent Israelitæ, quibus semper & vbique necessaria, diuina dispēsatione, administrabantur. Deus enim ideò panem coram se habere voluit, vt ostenderet nemini protsus defuturum, quod eleganter dixit Tertull. lib. de pænit. cap. 10. post med. Deus, inquit, in omnia sufficit, nihil à conspectu eius remotum, dissimulator, C & præuaricator perspicaciæ suæ non est, quasi dicat; cùm Deus sufficiens sit, imò & ipsa sufficientia, cùm insuper omnia perspiciat, & penetret, quid est, quod timeamus nobis defuturum in necessariis? Deus alioqui contra perspicacitatem suam videretur agere, si nō occurreret vbi opus esse perspexit, & necessaria porrigeret vbi inopiam perspicacitate sua deprehendit. Nam si nihil illi D absconditum, etiam vt puniat. Vnde Dauid

Ps.130. num.7. dixit: *Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam?* Quod rectè explicat Chrysost. petita similitudine imaginum, quarum oculi ad eum modum depinguntur, vt quocunque se quis vertat, semper se intuentem conspiciat imaginem. Ante oculos proinde suos panem habet misericors pater, vt qui oculis suis omnia peruadit, nostram indigentiam prospiciens minimè possit deficere, quin E subueniat.

Sed obseruandum venit, qua frugalitate voluerit Deus nos vti pane à se præstito, quam colligere possumus ex Act. Apostolorum cap.42. vbi secundùm multorum sententiā sermo est de materiali cibo fidelibus distributo in ea verè Angelica Republ. vt dicit Chrysost. in qua nihil erat proprium, sed omnium perfecta rerum communitas. Aduertunt igitur Chrysost. & Oecumenius hanc distributionem appellari *Fractionem panis*, iuxta illud Isai. *Frange esurienti panem* Isai.58. *tuum*. Vt designaretur nascentis Ecclesiæ num.7. frugalitas, in qua non ad saturitatem, sed ad necessitatem panis sumebatur, & ministrabatur. Cùm enim tum temporis perfectionis via initiaretur, id etiam docebatur, quod ad illius emensionē maximè conducebat, nempe, sumendos esse cibos pro sufficientia, & necessitate tantummodò.

Hinc iam patet cur cælestis præceptor quotidianum tantùm panem nobis postulare præceperit, & docuerit, sicut iam latè diximus, vt scilicet crederemus nunimè defuturum necessarium, scilicet quotidianū, non tamen vellemus nobis superfluum, vtpotè panem plurium dierum vno die vtique consumendum, quod acutè obseruat Author operis imperfecti in Matth. homil. 14. post med. ad illa verba Matth. *Panem nostrum* Matt.6. *quotidianum da nobis hodie.* Nunquid, inquit, n.11. non suffecerat dicere; Panem nostrum da nobis hodie? Vt quid ergo addidit, quotidianum? Vt luxuriosos cibos compescat: Vt tantum quis manducet, quantum ratio naturalis exigit, non quantum lasciuia carnis impellit. Si enim tu vno conuiuio tantum expendas, quantum in pluribus sufficere poterat; verbi gratia, hominibus centum moderatè viuentibus, aut tibi ipsi centum diebus disciplinatè viuenti, iam non quotidianum cibum manducas, sed multorum dierum, non quia illicitum iudicauit hominem Christianum plus habere, quàm panem quotidianum, sed hoc dicere voluit, vt si possibile est, neque pane quotidiano plus habeat, &c.

Conducunt maximè præsenti argumento ea, quæ habet Nyssen. lib. de Orat, ad eadem verba: *Panem nostrum quotidianum*, qui locus, quia totus aureus, totus transcribendus fuit. Opinor, inquit, Deum nobis per hæc verba tradere, quibus quotidianum panem petere nos iubet: quod nimirum frugalitas, & mediocritas, quantum attinet ad rationem vacuitatis affectuum, & vitiorum exequetur ei facultati, cui natura nihil deest. Idcircò quærere iubemur id, quod satis sit ad naturam corporis conseruandam, panem da, ad

Deum

Deum dicentes, non luxum, non delicias, A neque diuitias, non floridas vestes purpureas, non ornamenta aurea, non lapidum fulgores, non vasa argentea, non agri copiam, ac latitudinem, non imperium exercituum, non equorum greges, &c. sed panem. Vides latitudinem, & vbertatem philosophiæ? Quot sententiæ breui hac voce comprehenduntur? Tantùm non apertè per hanc orationem intelligentibus. Desinite, ô homines, circa res vanas cupiditatibus diffundi, ac detineri. Desinite laborum aduersus B vosmetipsos causas, & materias accumulare. Exiguum est, quod naturę debes: cibum debes carunculæ tuæ, rem, & modicam, & paratu facilem, si vsum, & necessitatem intueris; quare aduersus temetipsum multiplicas tributa? Cuius rei gratia tot debitis teipsum obligatum, ac subiectum is? Argentum scrutans, aurum fodiens, & fulgentem materiam requirēs? Vt tibi per eiusmodi res perpetuus C hic tributorum exactor venter luxu, atque delitiis diffluat: Cùm panis, qui id quod deest corpori, supplet, detur. Tu verò ad Indos negotiandi causa proficisceris, & in Barbarico mari periclitaris, vt rebus illinc importatis, & adductis cibum condias, non considerans, quòd non vltra palatum sensus condimentorum progreditur, & quod æqualiter omnia in maleolentiam, & tætorem transmutantur; panem pete propter vitæ ne- D cessarium vsum, huius te corpori debitorem natura fecit. Cætera, quæ præter hæc, solertia, delitiis, ac luxui deditorum excogitata, & inuenta sunt, ea de zizaniorum iuxta satorum semine sunt. Semen Patrisfamilias, frumentum est: ex frumento panis conficitur. At luxus, atque delitiæ zizanium est, quod ab inimico iuxta frumētum satum est. Forsitan eiusmodi quispiam, etiam Moyses per ænigmata, atque inuolucra verborum E philosophari mihi videtur, qui voluptatis, quæ gustatu percipitur, serpentem Euæ suasorem adhibuerit. Aiunt enim hanc bestiam si compagi, atque commissuræ, quā qui repere conetur, caput subduxerit, atque pepulerit, haud facilè à posteriori parte ab obnitētibus posse retrahi per dorsum, squama naturaliter in contrarium aduersus vim attrahentium resistente: ostendente, opinor, Scriptura, quòd voluptatē introeuntem & animæ dorso obrepentem, cauere oportet, & quam maximè fieri potest, vitæ compages obturare. Quod si aliquem aditum aduersus nos nactus fuerit vita composita in nobis dissoluta, latitabit per has compages dissolutas serpens voluptatis, nec propter squamas ex mentis recessibus, ac latebris facilè eijci poterit. Porrò squamas cum audis, multiplices, ac varias voluptatū materias, & occasiones per ænigma, atque inuolucrū verbi intellige. Vt des aditum serpenti, mane, atq; consiste in vsu necessario. Terminus esto tibi vitæ sollicitudinis per res obuias, & parabiles necessarij vsus atque defectus expletio. Quod si tecum quoque consiliarius Euæ sermocinetur de eo, quod aspectu pulchrū, gustatu suaue sit, & præter panem tale obsonium, talibúsque condimentis paratū quęres, deinde per hæc cupiditatem, & appetitū extra necessarij vsus terminos educas, tunc videbis serpentem latenter. Cùm enim à necessario cibo ad ingluuiem serpserit, ad id, quod aspectu iucundum est, transibit, vasa splendida, atque elegantia quærens, ministros item venustos, atque delicatos lectos argenteos, strata mollia, tegumenta pellucida atque auro intertexta, solia, tripodas, balnea, labra, crateras, haustra, atque ryta, psycteras, & refrigeratoria, cyathos, gutturna, candelabra, acerras, atque eiusmodi res requirens.

Cæterùm video posse quem obijcere hoc in loco largam illam vnguenti effusionem, quam idemmet Christus Dominus supra se fieri passus est, ita vt discipuli, perditionem vocauerint, vt scilicet in vnum impertiretur, quod multis posset sufficere: *Vt quid perditio ista vnguenti facta est; potuit enim vnguentum istud venundari plusquam trecentis denariis, & dari pauperibus?* Factum tamen non tantùm excusauit, *Quid molesti estis, &c.* Sed insuper laudauit, *& quod hæc fecit, &c.* Insuper sicut aduertit Chrysost. in breuioribus commentariis ad eadem verba, *indignati sunt discipuli*, quod videlicet audissent Magistrum de eleemosyna plurima locutum, ac dixisse, misericordiam se malle, quàm sacrificium. Hinc enim secum ratiocinabantur, ac cogitabant: si holocaustomata non

Mat. 26 num. 8.

non admittit, nec priscum cultum illum, sicut eleemosynam, longè minùs huius vnguenti effusionem probabit. Augetur insuper hæc difficultas ex eodem Chrysost. hom. 8. in Matth. ad med. vbi ait: Si quis ipsum, antequam mulier hoc fecisset, interrogasset, non admisisset. Ita ille. Cùm ergo Christus omnia præsciret, cur non prohibuit superfluam effusionem? Satis esset hoc in loco illa Chrysost. responsio ex eadem homil. quam quidam ex recentioribus affert, minimè tamen reperire potui. Quia admiscebatur ibi pietas. Permisit ergo delitias, vt admitteret charitatem. Vt tamen modò omittamus eam rationem, quam Christus adhibuit de præsignata morte, & sepultura sua, cui maximum debebatur obsequium, & nullæ suberant delitiæ: satis illa sit, quam idem Chrysost. loco citato affert in hunc modum: Non illicò dixit: *Quia opus bonum fecit*, sed antepofuit, *Quid molesti estis huic mulieri?* Vt erudiret eos, non statim ab incunabulis, & ab imbecillioribus sublimiora esse petenda, quapropter non rem ipsam solummodo nudam, sed personę mulieris coniunctam exposuit, quã certè si legem sanciret, non apposuisset. Ideò ergo personam cum re simul accepit, vt discas tu gratia mulieris hæc dicta esse, ne germinantem fidem eius decuterent, sed irrigarent magis, ac ad maiora pertraherent. Vnde nos docet, quando bonum quidquam fieri videmus, etiamsi exactissimè non fiat, suscipiendum tamen nobis esse, & fauore nostro ad vlteriora prouehendum. Non est enim expositissima ratio statim in principio rerũ quærenda: & præstereà non erat tempus tunc factum mulieris corripiendi, sed commendandi dumtaxat, atque probandi. Et quemadmodum si quis ipsum Christum Dominum, antequam mulier hoc fecisset, interrogasset, non admisisset; sic postquam fecit illud, vnũ non solùmodo respicit, ne increpatione discipulorũ ancipiti animo turbaretur, sed hortatu suo maiore animo suscepto promptior, & melior euadat. Non erat enim ampliùs increpatio post effusionem olei opportuna. Ipse ne mulieris promptitudinem extingueret, illud fecit, & quæcunque dicit, ad ipsius consolationem dicit. Sic Chrys. ostendit Christum superabundantem illam effu-

A sionem, non ratione delectamenti permisisse, neque vt omnino sibi placitam, vt vnctio erat, approbasse. Sed eò spectasse illius commendationem, vt imperfecta adhuc mulier in larga illa effusione ad maiorem perfectionem eueheret, & promptiorem redderet ad virtutis opera, fine defectu sectanda. Neque enim superabundantem effusionem commendare potuit, qui tantam paupertatem sectatus est.

B Est optimus in hanc sententiam locus 3. Reg. 19 vbi latentem Heliam in torrente Charith pascebat intus diuinis consolationibus Deus, foris verò pane, & carnibus, quæ duo corui illi deferebant manè, & vespere iussu Dei. Vbi sancti Patres quærunt, cur Deus ministerio coruorum Prophetã suum aluerit Chrysost. ser de Helia id factum putat, vt Deus docilitatem ingereret Prophetæ alioqui immiti. Prophetam, inquit ille, per

C illas aues, quibus sui fœtus inuisi sunt, nutriuit. Odit enim prolem suam coruus, quod Propheta insinuat, dicens: *Et pullis coruorum inuocantibus eum.* Vnde per illos apud Heliam, qui Iudæis, tanquam filiis malæ frugis, succensebat, Deus intercedit, quasi dicat: Ecce corui, qui natura pullis sunt immisericordes, illi ipsi vt hospites, tibi seruiunt: Absurdum ergo non est, quod apud te miseri- *Ps. 146. num. 9.*

D cordiæ meæ patrocinentur corui, &c. Et in Psal. 96. ait idem Chrysost. Non solùm sanctis testificantur feræ, vt vipera Paulo; sed & seruiunt; Ionæ cætus triduo subiugatus fuit, vt quo intus gubernans, non quo ipse volebat, duceretur; sicut corui Heliæ quotidie cibos, ceu Domino afferebant. Sic ille. Gratè verò commentus est D. August. coruis hoc ministerium, vt luerent carnificinam à se factam post diluuium. A coruis, inquit, ministerium Prophetæ præcipitur, vt culpã,

E quam in diluuio commiserat, purgare aquis illa videretur, dum fidelis minister efficitur Heliæ, qui negligens, ac fallax fuerat Noe. Illud quoque in hoc ministerio ostenditur, qualiter homo, si non peccasset, animalium ministeriis vteretur. Vnde verò illas carnes, & panes attulerint corui, ille viderit, qui tale officium committebat. Ita Aug. qui corui infide itatem erga Noe intelligit illam, qua missus ex arca à Noe, vt reuersus indicaret,

Gen. 8. num. 7. an aquæ diluuij cessassent, *egrediebatur, & non reuertebatur*, cadauerum carnibus inhians, quod nos latiùs expendimus ad Cantic. Ezechiæ. Vnde autem detulerint panes & carnes, putat Abulensis è domo Achab, vt vel inuitus pasceret Prophetam. Cæterum ad rem præsentem putat Caietan. parsimoniam edoctum fuisse Prophetam, qua Deus cum suis vti consueuit, quibus non superflua, sed modica, & pro sufficientia administrare solet. Nota moderamen, inquit Caiet. modicum enim fuit, quod corui rostro vehebatur, videlicet quia Dominus necessitati subueniebat, non voluptati, &c.

Igitur Heliæ post quadragenarium ieiunium in spelunca Oreb latitanti apparuit Dominus. *Ecce*, inquit Textus, *Sermo Domini ad eum, dixitq́ illi: Quid hic agis Elia? At ille respondit: Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuũ filij Israel: altaria tua destruxerunt, Prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam, vt auferant eam. Et ait ei: Egredere, & sta in monte coram Domino. Et ecce Dominus transit, & spiritus grandis, & fortis subuertens montes, & conterens petras ante Dominum; Non in spiritu Dominus, &c.* Hunc familiarem congressum Dei cum Helia celebrat Tertull. contra Psychicos. Dehinc, ait ille, minantem Iezabel fugiens post vnicum pabulum, & potú quem ab Angelo expergefactus inuenerat, & ipse quadraginta diebus, & noctibus, vacuo vẽtre, arido ore, peruenit in montem Oreb, vbi cùm in spelunca diuertisset, quàm familiari Dei congressu exceptus est. *Quid tu Elia hic?* multo amicior ista vox quàm, *Adam vbi es?* Illa enim pasto homini minabatur, ista ieiuno blandiebatur. Tanta est circunscripti virtus prærogatiua, vt Deum præstet homini contubernalem, parem profectò pa-

Non potuit sanè quid maius in comri, &c.

mendationem modici victus afferri quàm si Deum contubernalem faciat, & socium adsciscat, quod maximè probat quantum Deo placeat parsimoniæ victus, & parcitas sumptuum. Pro quare maximè facit id, quod *Gen. 12. num. 1.* Philo habet lib. de migrat. Abrahæ, cùm ponderat illud Genes. *Egredere de terra tua*; Philonemque de more imitatus Ambros. lib. de institutione Virgin. c. 16. & lib. de Isaac, & anima cap. 5.

(*3. Reg. 19. n. 9.*)

Plures solent sacri Interpretes rationes reddere, cur Christus Seruator tãtam ostenderit beneuolentiam paruulis, & infantibus; etenim Matth. 19. dixit: *Sinite paruulos venire ad me.* Et Marc. 10. *Offerebant illi paruulos*, tanquam rem maximè placentem Christo & Matth. 18. dixit: *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum.* Quidam enim hoc ad simplicitatem referunt, innocentiam, & humilitatem, iuxta illud Pauli; *Nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote.* Qua de re videndus Clemens Alex. 1. pædag. cap. 5. & Ambros. serm. 10. & Chrysost. homil. 59. in Matth. vbi tractans illud Matth. *Qui susceperit vnum paruulum talẽ in nomine meo, me suscipit*, Ita vehementer humilitate, & moribus, qui procul ab omni simulatione absint, afficior. Paruulus quidem hic simplices homines, atque humiles, quos multi spernunt, appellauit. Alij verò ob mansuetudinem, & iniuriarum obliuionem, & ob alias rationes adeò placuisse Christo Domino asserunt, quas bene prosequitur Chrysost. homil. 63. in Matth. ad illa verba: *Sinite paruulos venire ad me*, vbi ait: Si cælorum hæredes constitui volumus, hanc paruulorum virtutem consequi studeamus. Hoc enim supremũ philosophię culmẽ est, vt cùm prudẽs sis, nihil ficti, nihil simulati asciscas; ab omnibus enim passionibus anima paruulorum immunis est, his, qui dolores intulerunt, nullas vltionis vices reseruant, & quasi nihil actũ esset, veluti ad amicos accedunt; quantò magis à matre vapulant, tantò magis eam quæritant, atque cæteris omnibus eam anteponunt. Nam etsi regina cum diademate, atque purpura sibi offerretur, non præponerent eam matri, etsi pannosa esset, quam cum sordido luctu aspicere malunt, quàm reginam ornatu aureo decoratam. Non enim suum, aut alienum est, non inopia, & copia rerum, sed quasi philosophia discernunt: Nec vltra necessitatem aliquid quæritant, sed cùm lacte repleti fuerint, statim relinquunt mammillam; non dolent pecuniarum, aliarumque rerum huiusmodi iacturam, sicut grãdiores, ideò dice-

(*Mat. 19. n. 14. Marc. 10. n. 15. Mat. 18 num. 3. 1. Cor. 14. n. 20 Matt. 18 num. 5. Mat. 19 n. 14.*)

bat: *Talium est regnum cælorum:* Vt ea nos volentes faciamus,quæ ingenita paruulis,atque insita duce natura facit, &c.

Notandum verò iam occurrit,quòd Deus docet nos postulare quotidianum panem, ne mensuram excedamus, & superflua quæramus. At diabolus gaudet nos multorum dierum panem comedere, non quotidiano esse contentos; inde enim, & famelico Christo Domino non vnum lapidem obtulit in vnum tantùm panem comedendum, quo famem posset explere,sed plures lapides obtulit: *Dic vt lapides isti panes fiant.* Vbi Francisc. Lucas obseruat non vnum lapidem, sed plures obtulisse: Non enim vult diabolus, vt necessaria tantù nobis acquiramus, sed vt superflua suspiremus, & veluti nobis necessaria indagemus: tunc enim omnibus medijs illicitis, pro illorum consecutione vtemur,quod ille maximè concupiscit,& nobis summopere nocet. Insuper & vera necessitas paucis solet esse contenta;ficta illa, & à nostro appetitu fabricata necessitas nescit expleri: quod acute videtur dixisse Seneca epist. 120. ad finem: Miscere vitia desiderijs noli. Nihil præter cibum natura desiderat, ambitiosa non est fames, contenta desinere est, &c. at vitiosa concupiscenta nullo contenta, semper in maius, ac maius extenditur; quantumuis enim aliorum panem vsurpet, famem non saturat; licet aliorum facultatibus vtatur, nescit expleri. Solus enim expletur, & contentus degit, qui tantummodò vsui necessaria, & sufficientia expetit.

Matt. 4 num. 3.

Hinc Plato lib. 4. de Republ. ab vrbe bene constituta arcendam esse docet tam affluentiam, quàm inopiam: seruandam verò esse mediocritatem, & sufficientiam rerum necessariarum. Idem in Sparta sanxit, Lycurgus, dictitans eam in mediocritate fore inuictam, in affluentia perituram: itaque re ipsa euenit. Aristoteles verò dicere solebat, paupertatem quidem multis rebus indigere, inexplebilitatem autem omnibus. Et Epicurus dicere consueuerat: Sufficientia res est omnium ditissima, vti narrat Clemens Alexand. lib. 6. stromat. qui etiam lib. 2. pædag. c. 12. ait: Sufficientia est virtus, per quã contenti sumus; siue est habitus contentus rebus iis, quibus oportet, & qui per se ea ac-

A quirit, quæ ad beatam vitam conferunt, Vnde Hippias (teste Suida verbo Hippias) finē bonorum constituebat animum sua sorte contentum. Quo etiam sensu dixit Cicero paradox. 1. virtutem ad beatè viuendum se ipsa contentam esse. Et Socrates apud Platon. dialog. 3. de legib. ita precatur, & optat: Tantum mihi sit auri, quantum ferre queat non alius, quàm vir temperans.

B Diaboli proinde ingenium est, non quæ apta sunt necessitati, suggerere, neque sufficientia tantùm suadere, sed quæ superflua, vt famem, & desiderium, tentationis fomitem perpetuò alat: quod rectè expendit Nyssen. lib. de beatitudinibus post princip. cùm expendit verba illa diaboli ad Christum: *Dic vt lapides isti panes fiant.* vbi ita habet: Hæc etiam nunc dicit iis, qui à proprio appetitu tentantur, ac dicendo plerumque eos qui ad ipsum spectant, impellit, vt

Mat. 4. num. 3.

C ex lapidibus panes conficiant; cùm enim appetitus nostri vsus fines excedit, quid id aliud, nisi diaboli tunc calumniantis, & reijcientis ex seminibus confectum cibum, ad ea, quæ à natura aliena sunt, appetitũ prouocantis, consilium est? De lapidibus comedunt, quibus fraudis, & auaritiæ panis apponitur: qui sumptuosas, & redundantes, & opiparè structas & cumulatas mensas ex iniustè partis bonis sibi parant: quorum ap-

D paratus cænarum, pompa quædam, fastus, & ostentatio est ad stuporem, & admirationem vulgi commouendam excogitata: quæ vitæ necessarium vsum præter-labitur, & excedit. Quid enim commune habet cum vsu naturæ necessario, in graui pariter, & oneroso pondere argenti exposita materia, quæ vsui apta non est? Quid est affectus famis? Nónne desiderium eius, quo carere non possumus? Cùm

E enim per flatus, & euaporationes euanuerit, & defluxerit nutrimentum, quo vires refectæ fuerunt, rursus adiectione conuenienti repletur id, quod deest. Panis est enim, aut aliquid aliud esui aptum, quod natura appetit. Si quis igitur loco panis aurum ori admoueat, nunquid necessitati medebitur? Cùm igitur aliquis pro rebus esculentis materias esui non aptas requirit, in lapidibus planè occupatus

est,

est; quippe cùm aliquid quærente natura, in alio ipse verseris. Potum natura desiderat, tu vero pretiosas tripodas paras, labra, crateras, amphoras, & alia sexcenta, quæ nihil cum eo, quod vsus requirit, commune habent. An non planè per ea, quæ facis, dicto audiens es ei, qui tibi consulit, vt ad lapidem respicias? Verùm profligator, & peremptor tentationum famem, quasi malorum causam non exterminat ex rerum natura; sed solam superfluitatem, ac nimiam, ineptamque industriam, & curam, quæ de consilio aduersarij vnà cum necessario vsu introducta est, aduersatus suis finibus gubernari naturam. Sic ille ostendit, quomodo diabolus semper superflua per appetitum inexplebilem suadeat, nullatenus permittens, vt fames necessariis compleatur. De quo argumento videndus est Chrysost. hom. 37. in Genes. post med. vbi superfluorum vsum nobis maximè nocere ostendit, in hunc modum: Quæ vtilitas superfluorum dic mihi, ita vt ventrem distendas præ nimia voracitate, vt mentis studium destruas præ immodica potatione? Annon inde corporis, & animæ mala nascuntur omnia? Vnde autem adulteria, stupra, rapinæ, auarorum fraudes, cædes, latrocinia, & totius animæ destructio? Nonne quia plus
1. Tim. 6. n. 20. concupiscimus, quàm nobis congruit? Sicut enim Paulus radicem omnium malorum auaritiam vocauit; Sic non quis aberrauerit, si fontem omnium malorum dicat immoderantiam, & quod transgredi volumus suum quisq; vsum. Nã si vellemus in vestimentis, & vestibus, & domicilijs, & alijs corporalibus cũctis vsibus nihil immodicè concupiscere, sed necessaria tantũ quærere, multis damnis liberaretur humanum genus. Verùm nescio qui fiat quòd omnes, & singuli pro suis viribus auaritiæ morbo laboramus, nunquam enitentes, vt intra necessitatis maneamus limites: Sed planè contra Apostolicum man-
1. Tim. 6. n. 8. datum, quod dixit: *Habentes victum, & amictum*: omnia facimus; nescientes quod de omnibus, quæ vltra vsum nostrum sunt, rationem daturi sumus; quo enim supplicio non sunt digni, qui modis omnibus dant operam, vt sericis, & auro intertextis induantur, & post se pompam trahant in foro? Maximè autem sermo iste aduersus mulieres

A congruit; maiorem enim apud eas inuenimus ornandi cupiditatem, & prodigalitatem, cum auratis vestibus, & auro in capite, in ceruice, in alijs corporis partibus ornantur. Christus vero nudus obambulat, necessario alimento destitutus. Quot pauperum ventres poterant inde pasci, & quot corpora nuda egentium poterant contegi ex his, quæ à solo collo, & humeris pendent, nullius alterius vsus gratia, quàm in damnum, & no-
B cumentum animæ. Hoc studium in ornando corpore internam indicat deformitatem. Impossibile enim est gerere curam animæ, & tanti facere corporis ornatum. Et tandem concludens Chrysost. ait: Idcircò obsecro fugiamus habendi cupiditatem, & modi transgressionem, veræ enim diuitiæ sunt, & inexhaustæ facultates desiderare quantum
C vsui satis sit, & ea, quæ ad vsum pertinent, rectè dispensare; alioqui nunquam saturabimur, & Diuinam contrahemus, & incurremus iram.

Pro qua re notandus venit locus apud Burgensem additione 4. in cap. 11. Numer. vbi inquirit, cur Moyses non orauerit pro placanda ira Dei accensa contra eos, qui superflua desiderauerant, nempe carnes, quando sufficiens cibus aderat. Cur Moyses, inquit ille, qui communiter in alijs excessibus populi misericorditer se habebat, in tantùm,
D quod in peccato vituli petebat deleri à libro Dei, nisi eis parceretur, & etiam pro murmuratoribus orauit, & cessauit ignis: In hoc tamen loco non se conuertit ad orandum Deum pro populo, sed solùm ad subtrahendum se à regimine populi, dicens: *Non possum solus sustinere onus populi, &c.* Pro solutione igitur præmittit, quod ibi populus peccauit peccato concupiscentiæ inordinatæ. Habebant enim, inquit, cibum continuum suauissimum, & salubrem, scilicet, manna sine la-
E bore, & tamen cum hoc concupiscebant inepta cibaria, scilicet, cæpe, & allia, quod ad concupiscentiam valdè inordinatam pertinet. Vnde vocatus est locus ille, sepulchra concupiscentiæ. Virtutem autem concupiscentiæ, secundùm philosophum 3. Ethicor. est puerile vitium, non solum quia contingit sæpè pueris, sed secundum similitudinem quandam, & hoc ex D. Thom. 2. 2. q. 162.

Exo. 32. n. 32. Num. 16. Arist.

q. 62 art. 2. in corpore. Primùm, quia sicut puer non attendit ad ordinem rationis; sic concupiscentia rationem non audit, vt patet ex 7. Ethicor. Secundùm, quia sicut puer, si suæ voluntati dimittatur, crescit in propria voluntate, vnde Ecclesiast. 30. dicitur: *Filius dimissus ad correptionem euadet præceps.* sic & concupiscent a secundum Aug. in 7. Confess. si ei satisfiat, in ius robur accipit. Et rem concludens ait: Dicendum igitur quod Moyses noluit hac vice pro populo orare, vt scilicet Dominus prouideret populo de his, quæ petebant, ne eorum malitia augeretur. Sic ille ostēdit maximum periculum inordinatæ concupiscentiæ, dum terminos commensurationis excedit, cui nisi statim occurratur in maius semper excrescit, maioremque Dei offensam contrahit, nunquam suis limitibus contenta, cui ex opposito sufficientia occurrit, sibi diues, modicoque abundans, quod prosequitur Ambros. Epist. 82. ante fin. vbi ait: Satis diues omnibus naturæ lex est, cui citò inuenies quod abundet; cupiditatibus autem omnibus diuitiarum abundantia inopia est. Denique nemo pauper nascitur, sed fit. Non ergo naturæ paupertas, sed opinionis est: Ideoque citò inuenitur diues naturæ, difficile cupiditatis. Etenim quò plus vnusquisque acquisierit, plus sitit, & quasi quadam inardescit ebrietate cupiditatum suarum. Quid quasi necessarium quæritis cumulum diuitiarum? Nihil tam necessarium quàm cognoscere quid non sit necessarium. Quid in carnem retorqueris excusationem? Non corporis venter insatiabilem, sed mentis auaritia facit. Plus amat cato moderatam frugalitatem, qua exuitur onere, induitur salubritate, qua sollicitudinem deponit, assumit tranquillitatem, &c. Quibus similia habet Sen. epist. 4. Magnæ diuitiæ sunt lege naturæ composita paupertas; lex autem naturæ scis quos terminos nobis statuerit? Non esurire, non sitire, non algere. Vt famem & sitim depellas, non necesse est superbis assidere liminibus, nec supercilium graue, & contumeliosam etiam humanitatem pati. Nō est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est quod natura desiderat, & expositum. Ad superuacua sudatur. Illa sunt, quæ togam conterunt, quæ nos senescere sub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingūt. Ad manum est, quod sat est: cui cum paupertate bene conuenit, diues est. Sic ille epistolam concludit. Quibus similia habet epist. 63. dicens: Demetrium virorum optimum, mecum circunfero, & relictis conchiliatis cùm illo seminudo loquor, illum admiror. Quidni admirer? Vidi nihil ei deesse. Contemnere omnia aliquis potest, omnia habere nemo potest. Breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum via est. Demetrius autem noster sic viuit, non tanquam contempserit omnia, sed tanquam aliis habenda permiserit. In quam sententiam videndus est Plutarch. in lib. de vitanda vsura, cùm ait: Quemadmodum medio in bello ligneum murum Deum Atheniensibus donare Apollo respondit, illique demissa regione, ac ciuitate possessiones, & domos negligentes, ad naues ob libertatem confugerunt. Ita & nobis Deus ligneam tribuit mensam, peluim figulinam, vestitum frugalem, si saltem in libertate viuere velimus. Pluraque habet Plotinus Platon. Æneid. 4. l. 3. c. 33.

Facit optimè in præsentem doctrinam D. Bern. de dilig. Deo ad med. vbi statuit regulam sufficientiæ, & docet ne limites necessarios transgrediamur, si nempe ea nobis velimus, & comparemus, quæ proximo indigenti, & laboranti tribueremus, apposita non iam lege tantùm naturæ, sed Dei. Si cœperit, inquit ille, amor carnalis (vt assolet) procliuior esse, siue propensior & necessitatis alueo minimè contentus, compos etiam voluptatis exundans latiùs visus fuerit occupare: Statim superfluitas, obuiante mandato, cohibetur, cùm dicitur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Iustissimè quidem vt consors naturæ, non sit exors & gratiæ, illius præsertim gratiæ, quæ naturæ insita est. Quod si grauatur homo fraternis non dico necessitatibus subuenire, sed voluptatibus deseruire, castiget ipse suas, si non vult esse transgressor. Quantum, vult sibi indulgeat: dum æquè & proximo tantundem meminerit exhibendum. Frænum tibi temperantiæ imponitur, ô homo, ex lege vitæ, & disciplinæ, ne post concupiscentias tuas eas, & pereas; ne de bonis naturæ hosti seruias animæ, hoc est, libidini. Sic ille docet ea nobis assumere ad

Eccl. 30 n. 8.

Mat. 22 n. 39.

ad transigendam vitam, quæ nobis videntur satis esse in remedium proximi: Efficitur bene proximum diligimus, cùm eum ea beneuolentia prosequimur, qua in nos vtimur, sic & ea nobis sufficere arbitremur, quæ aliis satis esse censemus; tunc enim & præcepto charitatis satisfaciemus, & sufficientiæ, ac parsimoniæ limites obseruabimus.

Ille autem, qui nostrum exitium perpetuò machinatur, nos minimè quietos esse patitur; nouit enim ex desiderio, & concupiscentia acquirendi plura totum in nos malũ prouenire, illam proinde fouet, alit, & accendit. In quam sententiam videndus est Hieron. epist. ad Damasum, cùm tractat illud filij prodigi, qui in eam tandem deuenit miseriam, vt voluerit impleri de siliquis porcorum, & à nemine acciperet, Luc. 15. Quod factum asserit diaboli ingenio, & arte, ne vnquam saturatus quiesceret, sed plura semper esuriret, & ad vlteriora anhelaret. Semper voluptas, inquit ille, famem sui habet, & Satanas, cùm aliquem sua arte deceperit, & proprium ei imposuerit iugum, vltra ad abundantiam vitiorum procurat, &c. Famem itaque, & desiderium superfluorum, & noxiorum subministrat, ne animus saturatus, vel fastidio teneatur in illicitis, vel sibi sufficientibus abundans conquiescat. Sicut igitur in malis nunquam dicit satis, ne à peccando quis desistat: sic & in bonis temporalibus comparandis haud permittit quempiam sufficientiam reputare, quæ habet, ne intra suos limites, & necessitatis mensurã conclusus ad aliena concupiscendi, deprædanda, & deuastanda minimè transgrediatur. Quod congruenter dixit Senec. epist. 120. ad fin. Infælicis, inquit, luxuriæ ista tormenta sunt. Quærit quemadmodum post saturitatem quoque esuriat, quemadmodum non impleat ventrem, sed farciat, quemadmodum sitim prima potione sedatam reuocet, &c.

Luc. 15. n. 16.

Bene quidem audiunt in Scriptura pauperes, qui Dominico ore beati prædicantur; hos quidem saturandos vaticinatur Regius Propheta, dicens: *Edent pauperes, & saturabuntur*; necessariis vtique rebus contenti. Ideoque *laudabunt Dominum qui requirunt eum*. Rogabis, cur pauperes saturandi prædicantur, non diuites, cùm hi pluribus abundent, illis pauca, & quandoque nec necessaria suppetant? Rationem reddit August. enarrat. 2. in dictum Psal. post med. cùm ait: Pauperes ideò edunt, vt saturentur: Qui autem diuites sunt, non satiantur, quia esuriunt: & laudabunt Dominum. Diuites se laudant, pauperes Dominum laudant, &c. Inde igitur est quòd pauperes saturantur, quia ad hoc comedunt, vt satutentur, & ideò modica illis sufficiunt: at famelici diuites comedunt, vt esuriant; quantò enim plus comedunt, plus appetunt, imò dum comedunt hoc efficitur, vt plus esuriant. Si insuper adhuc quæras, cur saturati pauperes adhuc tamen paupertatis nomenclaturam retineant. Famelici verò diuites non appellentur pauperes, cùm paupertatis cognomen rectè conueniat his, qui fame laborant? Hoc totum ad mentem ipsorum reducendum arbitror: Etenim pauperes saturantur, quia habentes quibus tegantur, & ad victum sufficientia, nihil vlterius appetunt de temporalibus; attamen adhuc pauperes remanent, quia, sicut ibi ait August. non adhuc diuitiis veris potiuntur. Quare sunt pauperes, inquit ille? Quia Dominum quærunt. Dominus est diuitiæ pauperũ, ideò inanis est domus, vt cor plenum diuitiis sit. Diuites quærunt vnde arcam impleant, & pauperes quærunt vnde cor impleant, &c. Saturantur itaque pauperes, remanendo adhuc pauperes, quia sufficientia tantum quærunt; Esuriunt verò diuites, quia, cùm immodica cupiditate superfluorum laborent, quantumuis diuites appellentur propter ea, quę possident, nunquam tamen dicẽtur saturati, quia nunquam à desiderio cessant, sed perpetua siti, fameque vrgentur. Vnde Senec. epist. 120. ad med. ait: Qui multum habet, plus cupit, quod est argumentum nondum illum satis habere: Qui satis habet, consequutus est, quod nunquam diuitiis cõtingit, finem, &c. Vbi illicò occurrit id, quod Esau in excusationem, ne munera sibi à fratre Iacob oblata reciperet, dixit: *Habeo plurima frater mi; Sint tua tibi*. Modò enim in sæculo longè aliter contingit: Tota enim ratio, cur aliquando facultates apud dominos suos non remaneant, est, quod plurima habent potentes, & ea ipsa, quæ habent, ad vlteriora

Psal. 21. n. 27.

Gen. 33 n. 9.

vlteriora adhuc comparanda compellunt, & excitant: Vnde Gregor. 33. Moral. cap. 1. in princip. ait: Desideria cum rebus crescunt, &c. Et ille, qui dum pauperem vitam degebat, sufficientia tantùm optabat, & aliis metiebatur; cùm ad abundantiorem copiam peruenit, longiora, & latiora sibi disponit, sicut bene aduertit Philo lib. de temulentia ante med. dicens: Quis nostrum resistit diuitiis? Quis reluctatur gloriæ? Nemo omnium, sed quamdiu his caremus, magnifice loquimur, vt frugalitatis amici, quæ modico contenta, æquis, liberalibusque ingeniis competentem vitam conciliat. Quod si alicuius iam dictorum spes, aut saltem spei leuis aura aspirauerit, vanitatis coarguimur. Statim enim cedimus, non valentes resistere, &c. Inde igitur est, quod diuites sæculi plura adhuc sibi quærunt, quia tanquam pauperes iis, quæ habent minimè contenti, inexplebili fame, & siti laborant; Pauperes verò cùm sufficientiam tantùm appetant, cum fami satisfaciunt, saturati conquiescunt.

Insuper & pauperes, ac iusti ea ratione dicuntur saturati, quia de mensa Domini vescuntur, in qua necessaria, & sufficientia adsunt; superflua verò, & quæ concupiscentiæ tantùm inseruiant, non item. Famelicos quidem sequentes Dominum ipse saturauit in deserto, sed superflua iussit discipulos colligere: *Vt impleti sunt*, inquit Ioan. *dixit discipulis suis: Colligite, quæ superauerunt, fragmenta.* [Ioan. 6. n. 12.] Vt scilicet intelligeremus in mensa Domini pro necessitate inueniendum panem, quo pauperes, & famelici saturentur, & apud Deum sufficientiam nobis propositam esse, cùm ipse suis sufficere soleat in huius vitæ vitæque deserto. At superflua nullatenus requirenda, neque asportanda, aut possidenda quod bene expendit Victor Antiochen. ad illa verba Marc. *Manducauerunt, & saturati sunt.* [Marc. 6 n. 8.] vbi ait: Hactenus tantùm Benefactoris munere vsi sunt conuiuæ, quatenus necessitas postulabat; nam etsi nihil magna reliquiarum vis superfuisset, nihil tamen inde secum asportarunt. Admonemur autem exemplo hoc percommode rerum vsum ex necessitate spectandum, & metiendum esse. Nihil autem vnquam grauiori necessitate seclusa propter habendi necessitatē subducendū, &c.

Notandus tamen hoc in loco venit mos ille antiquorum relinquendi in mensa reliquias ciborum, vt videre est apud Apuleium lib. 9. transformationum post med. vbi de veterum mensa dixit: Sub ipsa mensa, quæ reliquias prandij gerebat. quem locum emphaticum esse dicit Philippus Beroald. in commentario eiusdem. Nefas enim erat apud veteres vacuas, & sine reliquiis mensas relinquere post prandium. Sic verò habet: Scribit Plutarc. in problemat. quòd mensam vacuam tolli non sinebant: sed cùm adhuc aliquæ reliquiæ superessent. Ita interpretantes aliquid semper in futurum de eo, quod nunc adest, relinqui oportere: & per hodiernum diem crastini meminisse. An quod vrbanum, & elegans putarent comprimere appetitum, & præsentibus, præparatisque cibarijs abstinere. An potiùs quod nihil sacrum, inane, ac vacuum relinqui oporteret: mensa autem sacra est. Quod etiam aduertit Plutarch. in quæstionibus Romanis q. 64. Ad hunc igitur morem fortasse Christus Dominus colligere iussit fragmenta, quæ superauerunt. Testabantur autem huiusmodi reliquiæ, & fragmenta, apposita fuisse omnia laute, ita vt aliqua superessent, quod charitatem testabatur ex parte eius, qui conuiuium præbebat, insuper & ostendebant modestiam conuiuantium, qui necessario cibo contenti, minimè ad satietatem, & sumptionem omnium, quæ apponebantur, perueniebant. Vnde Xenophon in educatione Cyri lib. 1. ita introducit loquentem Cyrum: Ante omnia operando, vt ne vnquam supra quam satis sit, impleam me; hoc enim graue est; deinde vt ea, quæ priùs sumpsi, exhauriam labore: sic enim mihi videtur ipsa sanitas magis posse perseuerare, & vires accrescere. Videndusque erit Hieron. lib. 2. contra Iouinian. vbi parsimoniam describit, qua veteres in suis mensis vtebantur: quibus habet similia Plutarc. in lib. de esu carnis, & in lib. de tuenda sanitate.

Facit & Clemens Alex. lib. 1. pædag. c. 11. cùm explicat illud Exod. *Saturati surrexerunt ludere*, [Exo. 32. n. 6.] nempe, quia à ratione, & mensura alienam cibi repletionem, fæni potiùs plenitudinem, & suffarcinationem dixeris quàm alimenti, vnde & quia absque ratione satu-

saturati sunt, tanquam rationis expertes ludebant, & brutalis vituli effigiem adorabant; qui enim rationis regulam sequitur, iuxta eam viuit, & voluntati Dei hac in re sese accommodat, qui seruis suis necessaria tantùm, & quæ sufficere possint, ministrare solet, non verò superflua, & quæ nocere valeat. Vnde Chrys. ser. 13. in epist. ad Phil. explicans verba illa: *Quorum Deus venter est*, ait: Ventrem accepisti vt nutrias, non vt distendas; vt illi domineris, non vt dominum habeas; vt tibi inseruiat ad cæteras partes alendas, non vt tu illi inseruias, non vt fines transilias. Non tot malorum causa est mare fines supergressum, quot venter corpori, animæque nostræ. Omnem illud terram, in quam se effuderit, obruit; venter verò vniuersum corpus. Pone illi terminum, quod naturæ satis est, quemadmodum mari Deus posuit littus. Ac si æstuauerit, atque scanderit, increpa illum potestate, quæ in te sita est. Vide quanto honore te affecerit Deus, vt ipsum imiteris? Tu verò minimè vis, sed vides illum erumpere, atque obruere, nec tamen audes cohibere, ac moderari. Sic iste docet nos Deum imitari, imperando intumescentibus fluctibus nostræ concupiscentiæ, & Deo obtemperare, sumendo ea, quæ nobis sufficere possint, & extra necessitatis terminos minimè euagando.

Phil. 3. n. 18.

Pro qua doctrina videndus adhuc erit idem Chrysost. homil. 79. in Ioan. post med. vbi ait: Rerum necessariarum nullam rationem, superfluarum, & inanium plurimam habemus. Splendidas domos ædificamus, seruorum caterua constipamur, &c. Et quis horum modus? Nonne vnum ventrem saturamus? Quid tandem vnam, quam accepimus, animam diuidimus, & in tot rerum curas distrahimus, molestam nobis seruitutem excogitantes? Qui multis indiget, multorum seruus est, etsi ea possidere videatur: Nam & seruorum seruus dominus est. Qui dominus, nisi serui adsint, exire domo non audet; seruis sine domino liber est aditus, quò placet. quid quæso? Nonne in hoc Angeli à nobis differũt, quod non egent vt nos? Igitur quanto paucioribus indigemus, tanto magis illis appropinquamus: Quanto pluribus, tanto magis ad hanc caducam vitam deflectimus. Nonne

A propterea Adam beatum dicimus, quoniam nulla re indigeret, non domo, non vestibus? Quanto plura amplecteris, tanto magis tuæ derogas libertati. Vera namque libertas est, nulla re indigere: in secundo loco minimis; quam Angeli habent, & cætera, quæ in eandem sententiam prosequitur. Quibus similia habet tom. 1. in cap. 4. Isai. vbi late proponit, quantum nocumentum inferat superfluus luxus vestium, & quomodo Deus gentem

B Iudaicam in miseram captiuitatem deduxerit ob immoderantiam, & nimietatem sumptuum, cum deinde concludit: Quod si Iudaicæ illæ vxores ob immoderatum cultum tantam pænam subiere, cùm patria funditus exscissa, & eædem multis perfruitæ deliciis, posteà seruæ captiuæ, & extorres, ac patria orbatæ, in alienam deportatæ sunt regionem: Nunquid non perspicuum est, nos multò atrociora passuros? &c.

C Inculcatam vtique voluit Christus Dominus nobis esse hanc doctrinam, cùm missurus discipulos suos ad prædicationem totius vniuersi, eis dixit: *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam, &c.* Qua in re congruenter aduertit Chrysost. id ea ratione factum fuisse, vt tanquam magistri ostenderent, nihil de terrenis esse sollicitos, quibus Deus pro sufficientia aderat, & perpetuam assistentiam fuerat pollicitus, quod bene prosequitur Chrysost. homil. 3. in Matth. *Matth. 10. n. 9.*

D post med. Cùm ad vniuersi, inquit, terrarum orbis magisterium ipsos missurus esset, non iniuria ad Angelicam, vt ita dixerim, disciplinam ex humana vita traducit, ab omni cura rerum sæcularium liberos reddens. Nulla enim res tranquillitatem animi magis gaudiumque solet efficere, quàm si omnem curam, & sollicitudinem deposueris, Deo videlicet præsente, atque abundè ipsis omnia

E suppeditante, &c. Et Remig. citatus à D. Thom. in catena ait: Redegit eos ad primi hominis dignitatem, vt nulla re indigerent. Quomodo autem indigerent quibus Deus sufficientia erat, sicut suis solet esse.

Facit in hanc sententiam Nazianz. Orat. 19. statim post princip. vbi ait: Nihil mihi tale videtur, quale est census odio haberi, nihilque in rebus attingere humanis, nisi quod necessitas exegerit, ac extra carnem, &

mundum fieri, ac vitam viuere longè rebus A visibilibus sublimiorem. Videndus Senec. 120. epist. post med. vbi inter alia ait: An parum habet, qui tantum non alget, non esurit, non sitit? Plus Iupiter non habet. Nunquam parum est, quod satis est: nunquam multum est, quod satis non est. Post Darium, & Indos pauperes Alexander Macedo quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota. Quod naturæ satis est, homini non est. Inuentus est qui concupisceret aliquid post B omnia. Tanta est cæcitas mentium; & tanta initiorum suorum vnicuique, cùm processit, obliuio. Plus incipit habere posse, qui plus habet. Inter reliqua hoc nobis natura præstitit præcipuum, quòd necessitatis fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectum. Id pactum est ab illo mundi Conditore, qui nobis viuendi iura descripsit, vt salui essemus, non delicati. Ad salutem omnia parata sunt, & in promptu, delitiis omnia miserè, ac sollicitè comparantur. Vtamur ergo hoc vitæ C beneficio inter magna numerando, & cogitemus nullo nomine meliùs illam meruisse de nobis, quàm quia quicquid ex necessitate desideramus, sine fastidio sumitur. Sic ille & superflua noxia, & laboriosa probat, & necessaria salutifera, ac peroptima esse ostendit. Qua de re dixit Aristot. citatus à Maximo serm. 12. Paupertas multis [illegible], cupiditas omnibus.

De hoc etiam argumento bene loquutus D est Saluian. dum asserit plerosque esse, qui plura quidem desiderant, non vt impleantur, sed vt in malos vsus expendant, quos meritò reducit ad paupertatem, & inopiam: tunc enim peccare desinunt, cùm non habent, vnde peccent. Sic ergo ille habet l. 5. de prouid. ad med. loquens de Circensibus ludis & impudicis: Calamitas fisci, & mendicitas non sinit, vt vbique vires nugatorias perditè profundantur expensæ. Nam quantum ad votum E nostræ libidinis, atque impurissimæ voluptatis attinet, optaremus profectò, vel ad hoc tantum modò plus habere, vt possemus in hoc turpitudinis lutum plura conuertere: & res probat quanta prodigere vellemus, si opulenti essemus, ac splendidi, cùm prodigamus tanta mendici. Ea est enim labes præsentium morum, atque perditio, vt cùm iam nō habeat paupertas quod possit perdere, adhuc tamen velit vitiositas plus perire. Recesserūt à nobis copiæ veteres, recesserunt priorum temporū facultates, miseri iam sumus, & necdum nugaces esse cessamus. Cumque etiam pupillis, prodigis, vel prodigiosis soleat subuenire paupertas, simulque vt destiterint esse diuites, desinunt quoque esse vitiosi. Nos tātum genus perditorū sumus, in quibus opulentia esse desijt, sed nequitia perdurat, &c.

Misera profectò conditio illorum, qui in tantum excreuere excessum, quique ad miseram deducuntur inopiam, quia in copiis semper esse volunt, & ideò, iusto Dei iudicio, in arctissimas redigentur angustias, qui semper interminatos optāt excessus, & malo suo tandem discunt in miseriis degere, qui ad mensuram se minimè voluerunt componere, quibus proponenda est ea doctrina, quam habet Nyssen. Orat. de dormientibus post med. cùm ait: Si quis consideratè, atque adhibita ratione necessitatem intueatur, pro fine appetitus vsus necessarij, scopulum, quo spectet, sibi proponens, domum, vestem, coniugium, victum, per quodque horum curans, & sartiens id, quod deest naturæ; at minister voluptatum vias vitiorum necessarios vsus facit: pro victu quidem luxum, atque delicias requirens pro amictu verò cultus elegantiam eligens, atque præoptans; pro ædium vsu magnificentiam; pro liberorum autem procreatione, legibus vetitas, & interdictas spectans voluptates. Propterea tum auaritia patentibus, ac latis portis in vitam humanā quasi comessabunda inuehitur, tùm mollicies, & fastus, & inepta largitas, & multiformis luxus, prodigalitasque, & similia quasi quidam rami, & stolones, virgulta, stirpesque aridæ iuxta necessarios vsus enatæ germinarunt. Propterea quòd appetitus terminos necessitatis præterit, & in inutilia studia latè diffunditur. Quid enim commune habet cum vtilitate cibi argentum sculptum auro, lapidibusque quasi floribus distinctum atque nitescens? Aut cuius rei gratia pallium opus habuit aureo filo, purpura florida, & textili pictura? Non igitur corpus malorum occasiones, sed destinata voluntas ingenerat, dum id, quod spectat necessitas, & vsus, ad absurdarum, & vitiosarum rerum studium,

atque

atque cupiditatem detorquet, &c.

Cùm igitur Deus videt quenquam in tātos luxuriantem excessus, purgat, resecat, & superflua abscindit, & ad terminos rationis reducit, tureque aliquando facit, vt nec etiam necessaria habeat, qui per immoderatā concupiscentiā in superflua excessit. Satiùs proinde fuerit necessaria tantùm, & sufficientia sectari, terminósque rationis obseruare, ac metiri, & vt sollicitudinem concupiscentiæ deuitet, & vt Deo in re præclara placeat. In quam sententiam videndus Philo l. de agricultura ant. med. cùm ponderat verba illa

Gen. 49 n. 17. moribundi Iacobi ad filium suum Dan: *Fiat Dan coluber in via, Cerastes in semita, &c.* Quibus verbis vult imprecatam fortitudinem, & temperantiam, ne per immoderantiam excedat è via, qua tandem peruenitur ad Patriam; aberrat enim ab illa, qui intrà terminos non continetur, sed per concupiscentiam transgreditur. Videamus, inquit ille, quid subindicet hæc imprecatio. Dan interpretatur iudicium: ideò vim animæ scrutantem, examinantem, discernentem, & quodammodo iudicantem singula draconi assimulat. Est autem hoc animal agilitate varium, & cum primis callidum, paratumque ad vim, quod se facilè possit tueri à lacessentibus. Non illi vitam amanti, de vitaque consulenti simile, quod Eua propterea vulgari lingua solet vocari: sed illi serpenti, quem Moyses ex ære fabricauit, quem quotquot intuebantur morsi à venenatis bestiis, interituri alioquin, euasisse mortem dicuntur. Itaque illum mulieres insidiatorem serpentem, à sensu, & vita carnium pendentem, voluptatem esse dicimus, repentem sinuosis orbibus, non valentem se attollere, semperque iacentem ad sola terrena bona pronam, veneficis, & vix vllum doloris sensum afferentibus morsibus, conantem interficere. Mosaicum verò serpentem fortitudinem, affectionem voluptati aduersariam: qua propter è solidiori materia, scilicet ære, factus inducitur. Hanc fortitudinis speciem quisquis bene considerauerit, etiamsi forte fortuna priùs à veneficiis voluptatis morsus fuerit, necesse est eum viuere. Nam ille quidem intentat animæ mortem ineuitabilem; at fortitudo sanitatem, incolumitatemque porrigit. Est enim præsentissimum intemperantiæ remedium, temperantia; omni autem sapienti honestas amica est, & eadem vtique salutaris. Itaque cùm Moyses precatur Dani, vt serpens fiat, non similem illi Euæ serpenti fieri precatur. Nam preces solent bona petere. Fortitudo certè ad bonorum genus pertinet, & immortalitatem confert, bonum perfectissimum: sicut voluptatis malum affert extremum mortis supplicium; ideo dicit: Fiat Dan sicut serpens, non alibi potiùs quàm in via: nam intemperantia, gulaque, & quicquid immodicæ, & inexplebiles voluptates per externarum copiarum vsum pariunt, non sinit animam per latam, regiamque viam tendere, seducens eam in barathra, & voragines, donec præcipitetur in interitum. Soli autem qui à fortitudine, temperantia, cæterisque virtutibus se diuelli non patiuntur, declinant, deuitantque omnia lubrica. Apertissimè igitur dixit, adhærere viæ rectæ temperantiam, quandoquidem aduersaria huius intemperantia solet in deuiis agere. Semita, siue callis est vita hominis, & cætera, quæ prosequitur in eandem sententiam, ostendens quomodo in vita, viaque hominis obseruandus sedulò sit, & cauendus quilibet voluptatis excessus, quo securior, & facilior sit transitus per regiam iustitiæ viam ad cælestem Patriam, quàm petimus.

Ex quibus liquidò constat quàm bene actum sit cum Israelitis, quibus Deus superflua minimè indulgens, necessaria tantùm tribuit pro itinere conficiendo per desertum, donec ad terram promissionis deuenirent, facto docens aliam, tanquam sub ænigmate, doctrinam; in deserto huius vitæ modica quidem, & sufficientia tantùm esse inuestiganda, ne voluptuosa, & superflua, nos in via vel detineant, vel deprimant, sed libero pede, & felici gradu ad terram illam fluentem diuino nectare, vel lacte fruitionis, & melle visionis Diuinæ perueniamus. Etenim qui in hoc itinere superaffluentiam quærunt, in termino arctabuntur, & qui per excessus diuagantur, æternas patientur angustias; quod dixisse videtur Iob. *Arctabuntur gressus virtutis eius*; quæ verba metaphoram continent gressuum arctando- Iob 18. n. 7.

arctandorum, ad denotandas angustias, & summas difficultates, in quas tandem redigendi sunt illi, qui in vita magnam sui dilatationem præ copia, & abundantia rerum vsquequaque habuerunt. Sicut enim qui gaudio perfunguntur, dilatari dicuntur, vt constat ex illo Psalm. *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*, gaudio, scilicet, & lætitia Et Psalm. 4. *In tribulatione dilatasti mihi*, id est, cùm in angustum essem inclusus, nec spes euadendi subesset, veluti eruptione facta, mihi viam aperuisti, & dilatasti. Simileque est illud Apostoli: *Faciet cum tentatione prouentum*, Græcè, *euasionem*. Augustinus in Psalm. 61. & epist. 86. legit, *exitum vt possitis sustinere*; sic igitur è contrario: Impiorum gressus ad vltimas difficultates, & summas angustias redigentur, quod bene in rem nostram explicat Gregorius 14. moral. cap. 4. in fine, vbi ait: Qui nunc malè se in voluptatibus dilatat, eum potiùs in suppliciis pœna coangustat, vnde subditur: *Arctabuntur gressus virtutis eius*. Nunc enim quasi toties virtutis suæ gressus exerit, quoties potestatis suæ violentias exercet, sed gressus virtutis eius arctabuntur, quia vires malitia illius, quas nunc in voluptate sua exhibet, postmodum pœna constringit, &c. Vbi etiam occurrit quod Bernardus epist. 42. ad Henricum Senonensem Archiepiscopum ante medium, ait contra superflua habentes, & eis abutentes, quod vtinam etiam nostra tempestate non tam opus esset scribere, quàm clamare. Dicite, inquit Bernardus, Pontifices non quidem in sancto, sed fræno, quid facit aurum? Quàm tolerabilius cernitur in sancto? Clamant nudi, clamant famelici, conqueruntur, & dicunt: Dicite Pontifices in fræno, quid facit aurum? Nunquid auro à fræno repellit frigus, siue esuriem? nobis frigore, & fame laborantibus quid conferunt tot mutatoria, vel extensa in perticis, vel plicata in manticis? Nostrum est quod effunditis; nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis; vita nostra cedit vobis in superfluas copias; nostris necessitatibus detrahitur, quicquid accedit vanitatibus vestris. Duo denique mala de vna prodeunt radice cupiditatis, dum & vos vanitando peritis, & nos spoliando perimitis. Iumenta gradiuntur onusta gemmis, & nostra non curatis crura nuda caligulis. Annulis, catenulæ, tintinnabula, & clauatæ quædam corrigiæ, multaque talia tam speciosa coloribus, quàm ponderibus pretiosa, mulorum dependent ceruicibus; fratrum autem lateribus nec semicinctia miserantes apponitis.

Ps. 118. n. 32.

Psal. 4. n. 1.

1. Cor. 10. n. 13

Iob 18. n. 7.

Huc accedit quod hæc omnia nec negotiationis studio, nec proprio manuum exercitio vobis elaborastis, sed nec iure hæreditario possidetis, nisi fortè & vos in corde vestro dixeritis: *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei*. Et hæc pauperes modò quidem, coram Deo tantùm, cui corde loquuntur. Nec enim audent aptè causari aduersum vos, quibus interim pro sua vita necesse habent potiùs supplicare. Cæterum in futuro *stabunt in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt*, stante quippe pro eis Patre orphanorum, & Iudice viduarum; ipsius enim tunc vox erit: *Quandiu non fecistis vni de his minimis, nec mihi fecistis*. Sic Bernardus ostendit in quas tandem angustias deuenturi sint ij, qui in amplas copias dilatati, & summa rerum abundantia affluentes, non regia sufficientiæ via, sed lata illa, & ampla, quæ ducit ad mortem, ambulare elegerunt.

Ps. 82. n. 3.

Sap. 5.

Libet tandem in calce huius annotationis id obseruare, quod ex tradita doctrina posset quis nobis obiicere cum Iacobo in sua epistola dicente de Deo: *Qui dat omnibus affluenter*. Vbi nos multa de Diuina liberalitate diximus. Quid ergo est, quod Apostolus in nos Deum totum effusum describat; nos verò in præsenti modica tantùm, & sufficientia largientem asseramus? Facilè vtrumque conciliabitur, si aduertamus ideò apud Iacobum, Deum munificum, & liberalem proponi pro nostra fiducia nutrienda, alenda, & firmanda spe. Nam sicut dixit Bernard. de dilig. Deo ad med. Quidni cum omni fiducia postules ab eo, *qui dat omnibus affluenter*? Dubium siquidem non est, quod adsit libenter in necessariis, qui plerisque & in superfluis non deest. Vt igitur ad conueniendum Deum corda nostra erigeret Iacobus, illius affluentiam erga ipsum orantes describit. At hoc in loco sufficientia tantùm, & à

Iacob. 1. n. 5.

Deo

Deo dari,&ab eo postulari pro salute nostra docemur.

Meritò proinde Moyses hoc in loco singulare beneficium Israeliticæ genti exhibitum decantat, cui Deus in deserto sufficit, & sufficientia pro itinere conficiendo præstitit. Precemur & nos ipsum Deum vt dignetur in deserto huius viæ nobis adesse, & sufficere, quo nihil ampliùs cupientes, illi perpetuò hic adhæreamus in sufficientia, donec in abundantia, & torrente voluptatis suæ nos potare abundanter in æternum dignetur.

ANNOTAT. VI.

De doctrina legis, quam docuit Deus Israelitas in deserto.

ETsi multis collatis beneficiis Deus suos Israelitas docuerit in deserto, sicut prosequitur Zeno Veronens. Episc. serm. 4. de Exod. vbi ait: Columna nubis te deduxit per diem, vt ostenderet cæcum; ignis columna per noctem, vt significaret arlurum. Angelus tua castra præcedit: nec vbi tramen excutes, per mare ambulas, veloces pedes tuos ad effundendum sanguinem. Ad hoc sanè aquam de petra bibisti, manna de cælo gustasti, vt scires miser quid fueras perditurus, &c. Etsi igitur tot præstitis bonis, quæ cauere deberet mala, docuit, & quæ insuper amplecti bona. Multò tamen meliùs docuit per legem, quam populo tulit in deserto; vnde plerique verba nostri textus: *Circumduxit eum, & docuit*; ad legem referunt, qua Deus eum populum instituit. Distulit enim Deus concessionem legis, quovsque populus ex Ægypto eductus ad desertum perueniret, quo magis capax esset doctrinæ, & præceptorum, sicut notauit Philo lib. de decalogo statim in princip. vbi quærit, cur Deus legem dederit in deserto, dicens: Si quis quærat, cur non in ciuitatibus sed in vasta solitudine hæ leges perlatæ sunt, respondendum: Primum, quia pleræque ciuitates vix dici potest quàm refertæ sint vitiis, siue spectes impietatem erga Numen cæleste nefariam, siue mutuas iniurias hominum; nihil enim in his non deprauatur, vbi adulterinæ res pluris fiunt, quàm legitimæ; & veræ non tantum valent, quantum verisimiles, naturam suam tegentes mendacio, & falsis imaginibus ludentes vulgo credulo. Hoc est cur extra ciuitates legem Diuinam perferri placuit: huc accessit causa altera, quod ad sacras leges recipiendas animus purificatus requiritur è clutis maculis, quæ hærent ex miscellaneæ turbæ in ciuitatibus degentis contagio. Id verò non est possibile aliter, quàm in secessu afficere, & longo temporis spatio, donec exolescant, & euanescant veterum erratorum species ex animo; qui modus obseruatur etiam à peritis medicis; nec enim priùs cibos ægrotis præbent, quàm morbi causis sublatis; nam illis manentibus, alimenta fiunt inutilia, vt quæ vertuntur in humorum noxiorum materiam. Non mirum igitur si à perniciosa ciuitatum consuetudine in desertum abductus est populus, vt animos purgaret ab iniquitatibus, moxque mentis alimenta caperet, videlicet leges, præcept. que diuina; quin & tertia causa eius facti adfertur hæc: Quemadmodum qui longinquam nauigationem suscipiunt, non inter soluendum è portu vela parant, & gubernacula, sed antequam nauem conscendant, instructa habent quæcunque ad propositum suum sunt necessaria. Ad eundem modum decebat, vt accepturi agros & nouellas colonias, non vnà cum eis leges acciperent, sed iam antè præparata haberent instituta, & vitæ regulas, ne rudes, ac inexercitati admouerentur ad Rempublicam. Nec desunt qui & quartam causam afferant, non alienam à veritate, quantum ego iudico. Quoniam enim oportebat per. uasum esse mentibus, leges has non esse commenta humana, sed Oracula certa diuinitus prodita, abducta est multitudo longè ab vrbibus in vastam solitudinem omnium fructuum mitiumr sterilem, atque etiam aqua carentem limpida, vt constituta in summa cibi, potusque inopia, & salutis periculo, repentè inuenirent sponte oblatam rerum copiam, in panis vicem depluente manna cælitus, acce-

dentibusque in obsonium coturnicibus, A aquis non educatis, deposita salsugine, nunc è rupe largo fonte promanantibus: Ne posthac Nilum mirarentur, aut Deum esse nouarum legum authorem ambigerent, sumpto bonitatis eius experimento manifestissimo, in tam insperato egestatis remedio. Nam qui ope sua vitam eis prorogabat, idem praescribebat etiam bene viuendi formulas, alterum praestans suggerendo commeatus, quos non praeparauerant; alterum verò ferendo leges B profuturas corrigendis animis. Sic Philo ostendit cur Deus daturus legem populo suo, eum priùs eduxerit ex Ægypto, & in solitudinem, locumque hortorum adduxerit, vt doceret.

Neque verò Diuina praecepta, & mysteria quolibet in loco manifestanda sunt, & propalanda, sicut aduertit Diogen. Laert. in vita Stilponis; Cùm enim Crates ab Stilpone Megarensi peteret, vtrum Dij precationibus C gauderent: Noli me, inquit, de his fatue in via rogare, sed solùm, ac seorsim. Meliùs apud Sulpicium in vita D. Martini refertur de Anachoreta, qui quinquaginta annos latuerat in deserto, & cùm tandem interrogaretur, quare homines tantopere fugeret? Respondit, eum, qui ab hominibus frequentatur, non posse ab Angelis frequentari, minùs verò à Deo. Vnde illud egregiè pronuntiatum est à Nazianz. Orat. 2. solitudo mater D Diuinae ascensionis, Deum ex homine faciens, &c. Et Hieron. ad Oceanum loquens de Fabiola Romam reuersa ad fin. ait: Oblita sexus fragilitatis immemor, ac solitudinis tantùm cupida, ibi erat, vbi anima morabatur. Non poterat teneri consiliis amicorum, ita ex vrbe, quasi è vinculis gestiebat erumpere, &c. Et epist. ad Eustochium de custodia virginitatis loquens de seipso, ait: Sicubi igitur concaua vallium, aspera montium, rupium praerupta cernebam, ibi meo orationis E locus, & vt ipse mihi testis est Dominus, post multas lachrymas, post caelo inhaerentes oculos, nonnunquam videbar mihi agminibus interesse Angelorum, & laetus cantabam: *Post te curremus in odorem vnguentorum tuorum, &c.*

Deus igitur qui in solitudinem dilectam animam deducit, vt ibi loquatur ad cor eius, rubicundus, & pudicus sponsus animarum nostrarum describitur, proindeque consortia, & caetus hominum declinat, vt seorsim, & sine tumultu sese aperiat, & reuelet. In suam doctrinam assumpturus Israeliticum populum, in desertum eum transtulit, vt iudicia, & voluntates suas, hoc est, praecepta, manifestaret. Pro qua re facit Philo lib. de temulentia ant. med. cùm ponderat Moysem tetendisse tabernaculum extra castra, atque: Castra ad bellum nata videntur; vbi enim a-bas rixae sunt, & pugnae, contentionesque, haec castra solet intellectus relinquere, quando Numine correptus, ad eum, qui est, accedit contemplaturus ideas incorporeas. *Tollens*, inquit, *Moyses Tabernaculum suum tetendit extra castra, non prope, sed procul.* Qua figura subindicatur, sapientem migrasse à bello ad pacem, & à mortali, confusoque exercitu ad pacatâ rationalium, faelicium que animarum vitam diuinam. Dixit autem alibi: Cùm exiero ciuitatê, expandâ manus meas ad Dominum, & cessabunt clamores. Caue autem putes haec loquentem esse hominem ex anima, corporeque contextum, sed mentê synceriffimam, purissimamq;, quae tantisper, dum in ciuitate corporis continetur, se contrahit, & tanquam carcere inclusa, fatetur se non posse haurire liberiorem aërem: quod si côtingat eam ex hac ciuitate exire, quemadmodum qui manicis, pedicisque ferreis soluuntur, sic solutos habens conceptus animi, cogitationesque, liberis, dimissisque vtetur etiam actionibus, vt mox affectuum incitamenta cohibeantur. Similia habet lib. de migratione Abrahae: Et lib. legis allegoriar. Vt igitur se iam liberis, dispositis, & capacibus animis per Oracula sua, & praecepta Deus inculcaret, suosque Israelitas Diuinis institueret documentis, opus fuit priùs egredi de Ægypto saeculi, terrenasque deserere curas, & desertum ingredi, separatum procul à castris bellicis, & tumultuantibus appetituum, & à negotiis ciuitatû Nam sicut dixit Nazianz apologet. 2. in principio de recessu suo, Omnia relinquens volentibus, mihi ipsi soli loquebar, & spiritui. Nec Israeli cognitus eram, sed Carmelum praeferebam, & Ioannis desertum, nec non eos, qui desuper mundanis philosophantur, praesentia nihil

Exo. 33. num. 7.

nihil aliud quàm tempestatem esse ducens. Quærebam igitur petram, aut locum præruptum, siue murum dirutum, sub quibus delitescere possem. Aliorumque, dicebam, sint honores, & labores, aliorum bella, & victoriæ; mihi autem satis sit fugere pugnas, ac ad me ipsum respicere, & ita viuere sicut possum, quemadmodum qui fragili rate transfretant mare. Non humilium fortassis est intellectus, sed securiorum, vt ab altitudine, & casu caueant, &c. Tanto itaque aptior est animus ad capessendam supernam doctrinã, quanto longior sit à ciuitatum tumultibus, & in solitudinem internæ contemplationis introducitur, proindeque Deus tum docuit præcepta sua Israelitas, cùm in desertum deduxit.

Eductus insuper fuit populus ille veluti puer paruulus, cui proinde adhibendus erat pædagogus, qui admoneret de iis, quæ sectari deberet, & à quibus abstinere, donec adultus in suis, ad superiora esset deducendus, quod bene exposuit Theodoret. ser. 7. de prouident. longè à princip. vbi adducta similitudine nauis rem in hunc modum prosequitur: Postquam enim, inquit ille, natura in malum impegit, & multis affectibus circundata, atque submersa ipsum corpus absque omni ordine (ceu nauẽ clauo, & moderamine carentem) abripiendum destituit, necessariò nobis legibus opus fuit, quæ anchoræ instar esset, quæ & nauem sisteret, & procliuem, pronumque eius impetum inhiberet, ac gubernatorem denuò emergere, clauumque arripere permitteret, & peccatum quidem, inordinatam, & indecentem rerum confusionem introduxit. Huic vero summus ille rerum omnium Gubernator ordinem præscripsit, & peccati impetum legibus quasi fræno quodam cohibuit, atque fræni huius habenas magistratibus, quasi aurigis cõmisit. Quis enim iniustorum manus ferre posset, nisi cupiditatis, & auaritiæ illorum flammam, ac impetum legum metus coerceret? Nam perinde, vt pisces solent, magni minores deuorarent, nisi gladium acutum lex ostenderet. Si enim cùm leges minitentur, & scelerum pœnas magistratus exigant, adhuc tamen nonnulli sunt, qui omni fera crudeliores animos contra proximos gerunt, quid non facerent illi, si nec leges essent, nec vlli magistratus pœnas exigerent? &c. Quia igitur populus Israeliticus mox vt ex Ægypto eductus est in vnam gentem, Rempublicam, & Ecclesiam ab aliis gentibus separatam coalescere cœpit, indigebat lege, ne ad libertatem aliarum gentium difflueret, & illarum crimina vitaret.

Video tamen statim quempiam obijcere illud Pauli: *Lex subintrauit, vt abundaret delictum.* Vnde videtur potiùs viam aperuisse sceleribus, quàm interclusisse. Verùm sensus Pauli non est, quod lex ad peccata introducenda lata fuerit; directè enim subintrauit, hoc est, obiter, & quasi furtim ad tempus breue, scilicet, vsque ad aduentum Euangelij, vt esset Iudæorum quasi pædagogus, dissolutos Hebræorum mores restringens, eosque ducens ad Christum, qui eos sanaret: Cæterum indirectè ad id, quod sequitur, scilicet, vt abundaret delictum. q.d. vnde factum est, vt abundaret delictum. Vox enim, *vt*, consequentiam significat, non causam; sicut & cæteræ notæ causalitatis, propter quod, propterea, euentum, & consecutionem indicant, non rationem, & causam. Sic enim vulgus antecedentem occasionem causam vocat, vt Rom. 5. n. 20.

Blanda patrum segnes facit indulgentia natos,

id est, inde sequitur, & euenit: Scriptura autem, quia familiariter loquitur, sæpè vulgi phrasi se accommodat, ita Cyril. Alex. Chrys. Theoph. & Euthym. in Ioan. 12. n. 38. Quia igitur nos

Nitimur in vetitũ semper, cupimusq; negata,

inde factum est, vt post datam legem delictum abundauerit. Scio etiam huiusmodi causales particulas apud Paulum sæpè redundare, more Hebræo, & nullam causam reddere, sed tantùm præcedentia continuare cũ sequentibus, vnde non infertur, legem fuisse datam, vt delictum abundaret, sed inde sumpsisse occasionem, quo sensu Aug. in Ps. 102. ait: Lex ideò data est, vt crescente peccato humiliarentur superbi, humiliati confiterentur, confessi sanarentur. Plura circa dictum locum Pauli qui velit, videat Aug. l. 83. quæst. q. 66. & D. Thom. ibi in commentar. vbi triplicem legis finem adducit respectu triplicium hominum.

Data

Data itaque est lex ad coërcendas Iudæorum nequitias, & dirigendos eos. Vnde pædagogus dicitur à Paulo Galat. 3. quæ populum illum veluti infantem dirigebat. Quæ fortè fuit ratio cur olim lex descripta fuerit in tabulis sapphirinis, sicut tradunt Hebræi eorumque traditionem confirmat Epiphan. lib. de duodecim gemmis, Suidas in Moyse. Anastas. Nyssen. q. 38. in sacram Scripturam, Nilus Metropolitan. de lapidum theorica. Abulensis, Lyra, & alij Interpretes in cap. 31. Exodi, recolendaque sunt hoc loco, quæ de sapphiro tradunt Plin. lib. 37. cap. 9. & D. Isidor. lib. 16. Origen. c. 10. Inter sapphiros, scilicet, præstantissimum illum esse, qui pæderos vulgò appellatur, quod nomen ob pulchritudinis prærogatiuam tulit (vt ait Isid.) Vox enim Græca, quasi amorem pueri significat, quia nimirū pueri dictam gemmā gestantes, gratiam, & amorem conciliant. Addit Plinius pæderota puerorum ex collo contra fascinum, & veneficia appendi solitum. Itaque lapis ille in pueris vim habet ineundi amorem, atque oculos ad se conuertendi, & est etiam fascinationis amuletum contra eorum aspectum, qui teneros pueros attentiùs contemplando visu ipso inficiunt. Propterea ergo Deus legem suam in sapphiris incidit, vt significaret se Israelitis eam tanquam pueris tradidisse, eosque veluti sapphiris ornando decorasse. Rursus, sapphiris collo suspensis, pueri gratiam, & benignitatem intuentium captant, & oculos ad se conuertunt; de lege autem dicitur; *Erit gratia circa collum tuum* (Sic habent 70 Origen. & Chald.) id est, lex mea erit tibi pro sapphiris ad gratiam hominum, atque Dei conciliandam: Ideò enim in sapphiris descripta est. Insuper sapphirus collo appenditur contra fascinum; olim verò ingenuis pueris collo appendebatur fascinationis amuletum, sicut docet Chrysost. homil. 1. in epist. ad Philipp. quod etiam de bulla Romana, quæ puerorum collo appendebatur, tradunt Romanarum antiquitatum scriptores. Huius igitur instar Deus legem suam in sapphiro tradidit, tanquam Israelitis remedium assignaret contra fascinationem, ne Ægyptiorum, aliarúmue gentium fascino ferirentur. Est enim & spirituale fascinum, nempe perniciosa doctrina, de qua Paulus: *O insensati Galatæ, quis vos fascinauit non obedire veritati, ante quorum oculos Christus præscriptus est, in vobis crucifixus.* q. d. Quis oculus nequam, & inuidus vos in fide Christi teneros, & nouellos, ô Galatæ, in hanc fraudem, cæcitatem, & errorem Iudaismi induxit? Ita Hieron. & Anselm. ibi. Dicitur enim fascinum, inquit Hieron. propriè infantibus nocere, & ætati paruulæ, & his, qui firmo necdum vestigio figunt gradum. Et de concupiscentia mores deprauante dicitur; *Fascinatio nugacitatis obscurat bona, & inconstantia concupiscentiæ transuertet sensum sine malitia.* Vbi Fulgent. epist. 2. cap. 4. legit: Instantia concupiscentiæ: & huc facit antiqua illa cæremonia, cuius meminit Chrysost. homil. 19. ad populum, cùm ait: Non cernis, vt mulieres, & parui pueri pro magna custodia collo Euangelia suspendunt, & vbique circumferunt quocunque abierint, &c. Ne igitur cæterarum gentium aspectus noceret Israelitico populo infanti adhuc, puerilique ingenio prædito, in sapphiris præscripsit ei legem, vt dilectus & cælo, & hominibus haberetur.

[Margin: Gal. 3. — Prov. 3. n. 22. — Gal. 3. n. 1. — Sap. 4.]

Quia verò & fragili laborant memoria pueri, eò quòd humoris plurimum in cerebro habeant, vnde authore Aristot. lib. de memoria. Hi, quibus cerebri siccitas contigit, retinent diu ea, quæ didicerunt. Nam siccitas tenax est formarum; humor verò soluitur, & labat. Vnde Nazianz. Orat. de patris funere, Quemadmodum, inquit, in vndis euenire cernimus stantibus, vt quoties calculus inijciatur, centrum oriatur aliud, circuitusque super alium suscitatus, & assiduò dilatatus semper dissoluat extremum. Illud idem & mihi palam in re præsenti accidere video, dum mihi aliquid in memoriam venit, aliud elabitur, cùm assiduè illud, quod in memoria erat, præoccupante alio, effluit, &c. Ne igitur Diuinæ legis præcepta è memoria puerili facilè exciderent; non in alia papyro, quàm in lapidibus conscribenda fuere, vt diu retinerentur, sicut oportebat: sunt enim Diuina præcepta memoria recludenda, iuxta illud Pauli; *Oportet nos ea, quæ audiuimus, obseruare, ne quando pereffluamus,* hoc est, ne veluti fluxa dilabantur, & excidant verba Dei

[Margin: Heb. 2. n. 1.]

Dei,sicut exponit Chrysost. Theophylact. & Euthym. ducta similitudine ab aqua, quæ decidit in terram, atque iterum resumi non potest. Hunc sensum reddunt verba illa Thecuitis fœminæ; *Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur*. Ribera verò, & Salmeron alia similitudine, nec prorsus dissimili rem explicant. *Ne pereffluamus*, instar scilicet vasis rimosi effundamus ea, quæ accepimus, iuxta illud Comici: *Plenus rimarum sum, hac illac perfluo*. Et sanè haud facilè occurrit aliquid, quod meliùs naturam auditoris obliuiosi referat, quàm vas vndique pertusum, quod infusum liquorem non retinet, sed paulatim remittit. Sic propemodum vsus est Plaut. in Pseudolo veteri adagio: *In pertusũ ingerimus dolium, operã ludimus*. Similia sunt quę latiùs habet Plutarch. in lib. de officio auditoris.

2. Reg. 14. n. 14.

Alia adhuc similitudine verbum, quo vsus est Paulus, explicant Lyra, Gagn. Claudius, & alij, petita ex papyro tenui, & peruia, quæ nimirum atramentum protinus diffundit, atque transmittit, ita vt literarum caracteres omnino obscuri, cæci, & confusi permaneant, proindeque sensus Pauli est: Oportet attentè excipere Dei voces, & documenta, ne pereffluamus, id est, ne nobis accidat id, quod papyro tenui, atque gracili, quæ percolatis, atque transfusis literis legi non potest: Nam ea, quæ minùs attentè accipit animus (qualis prorsus est pueri) memoria deinde repetere, vel quasi relegere non valet. Ne ergo hoc Israelitis accideret, in tabulis lapideis conscribenda fuere præcepta Diuina, vt semper, & vbique ab Hebræis pro doctrina possent repeti, & relegi.

Quia verò in eo itinere plures difficultates Israelitas iter facientes remanebant, data lege docuit quomodo eas superare possent, quod bene prosequitur Ruper. lib. 3. in Exo. cap. 20. post med. vbi ait: Vt quid data est lex, nisi vt pugnare doceret, & vt secundùm illam homo contra diabolum manus suas, id est, opera iustitiæ, in cælum sustolleret? &c. Cùm verò desertus locus horroris plenus esset, & præcipitia multa occurrerent, oportebat adesse legem, quæ illa vitare ostenderet, & rectam vitam illustraret: *Lucerna enim est lex Domini, & præceptum Domini lucidum illuminans oculos*. Vbi Tertull. lib. de

Psal. 18 num. 6.

A pudic. legit: *Longè lucens*. Quod bene Caietan. exposuit, dicens: Non modò lex appetitui recta, & iucunda volenti est, verùm etiam intellectui clara sine ambage, aut perplexitate disputationis, absque necessitate interpretationis. Lucerna item dicitur, & lux: *Mandatum lucerna est, & lex lux*. Vbi notanda venit distinctio Hugonis, quòd mandatum lucerna dicatur, id est, lumen in testa, quoad vetus scilicet testamentum, quatenus

Prou. 6. nu. 23.

B in eo veritas sub litera, veluti sub nuce nucleus, continebatur; lex verò lux, quoad nouum testamentum, quia in eo nuda, & luce meridiana clarior veritas emicat, quo eodem sensu dixit Dauid: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. vbi Ambros. August. Hilar. & Chrysost. plures mysticas interpretationes constant. Videndusque erit Chrysost. tom 1. ad cap. 2. Isai. in ea verba: *Venite, ambulemus in lumine Domini*, hoc est, inquit, in præce-

Ps. 118. n. 105.

Isa. 2. 5.

C ptis, in lege ipsius: non enim sic oculos corporis nostri velut manu ducunt radij solares, vt animæ oculos illustrant legis præcepta, &cæt.

Non potuit autem Deus suis Israelitis aptiorem viæ socium, comitemque adhibere, quàm legem, quæ ipsos ad promissam terram ducere, in eamque introducere posset, si eidem obsequerentur, & iuxta

D illius monita ambularent. In quam sententiam facit Aug. ser. 1. de verbis Domini ant. med. vbi duo præclara loca conciliat; alterũ quidẽ apud Luc. in c. 10. vbi ita habetur: *Cũ vadis cum aduersario tuo ad Principẽ, in via da operam liberari ab illo, ne fortè trahat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerẽ*. Alius verò locus habetur Matth. in cap. 5. vbi dicitur: *Esto cõsentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, ne fortè tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris*. Hunc igitur aduersarium nobis describit August. legem Dei, quæ nobis aberrantibus, & à recta via decedentibus sese opponit, quasi inimicus esset, vt tamẽ corrigat, & deducat. Sic verò habet Aug. Si vtraque verba iungamus, si Euangeliorum duorum comparemus, aduersarium istum citò intelligemus. Ecce enim hic quid dixit? *Cũ vadis ad Principem cum aduersario tuo, da operam in via liberari*

Luc. 10. n. 58.

Mat. 5. n. 25.

E

berari ab eo. Et alius Euangelista hoc ipsum sic posuit: *Esto consentiens aduersario tuo citò cum ei cum illo in via.* Vnus dixit: *da operam liberari ab illo*: alter dixit, *consenti illi*. Non enim poteris liberari ab illo, nisi ei consenseris. Vis liberari ab illo? Consenti illi. Quęramus illum, & consentiamus illi. Si peccas, aduersarius tuus sermo Dei est. Verbi causa; Forsitan delectat te inebriari, dicit tibi; noli. Delectat te adulterari, dicit tibi sermo Dei; noli. In quibuscunque peccatis volueris facere voluntatem tuam, dicit tibi; noli. Aduersarius est voluntatis tuæ. O quàm bonus aduersarius, quàm vtilis aduersarius! non quærit nostram voluntatem, sed vtilitatem. Aduersarius est nobis quandiu sumus & ipsi nobis. Quandiu tu tibi inimicus es, inimicum habes sermonem Dei. Esto tibi amicus, & concordas cum illo. Non homicidium feceris, audi, & concordasti, dic mihi quid perdidisti? Non solùm nihil perdidisti, sed & te ipsum, qui perieras, inuenisti. Via vita ista est, si concordauerimus cum illo, si consenserimus illi, finita est via, non timebimus iudicem, ministrum, carcerem. Sic Aug. ostendit quàm amicus aduersarius sit nobis sermo Dei, lexque eius, cui dum assentimus, viam istam rectà conficimus ad promissam Patriam, cuius aduersitatem dum patimur, reducimur, & à quo dum regimur, liberamur. Iis proinde, qui ad promissam terram iter faciebant, comitem adhibuit legem, quæ duceret, reduceret & induceret filios Israel in illam, si tamen huic aduersario diuinitus concesso consentientes, & obsequentes forent.

Per legem igitur innotuit Israelitis peccatum, sicut dixit Paul. *Per legem cognitio Dei.* Rom. 3. n. 20. Lex enim vetus, sicut ibi ait Pererius, illuminauit mentes hominum tantummodò ad cognitionem peccati. Addit verò Tolet. non vt illud deleret: Sicut enim medicus sanaturus infirmum, grauitatem morbi ipsi priùs exponit, vt sanationis gratiam pluris faciat, ad eamque desiderandam, & procurandam magis inducat, quàm posteà medicamentis efficit; ita Deus noster hominem à peccato sanaturus, legem dedit priùs, qua peccatorum morbi manifestarentur, & omnes cognoscerent se indigere medicina, & ad inquirendam eam prouocarentur: & ita Deus docuit per legem, quidnam esset peccatum, vt id, prout possent, cauerent, & illius medelam postularent, quam Christus sua morte erat operaturus. Docuit autem Deus per legem peccatum, quia pars illa moralis, quæ decalogi præcepta continet, manifestauit, quod iam antè lumine naturali notum erat. Illo enim ducti cognoscebant homines multa scelera esse peccata, id est, contra rationē. Tamen per legem docuit Deus peccatum perfectè, tum quia multa ignorabantur esse peccata, lumine naturali propter peccatum ex parte aliqua imminutorum quia quę peccata agnoscebantur, imperfectè agnoscebantur, eò quòd neque aliorum tota grauitas nosceretur. Nam gentes peccatum sicut contra rationem factum detestabantur, at sicut Dei iniuriam non agnoscebant; quòd si adhuc aliqui id assequebantur, non tamē quanta Dei offensa esset, percipiebant, præter Patriarchas, & eos, de quibus Scriptura meminit, qui ex doctrina Adami, eiusque traditione, & Dei reuelatione id acceperunt. At cæremonialis, & iudicialis lex non sic manifestauit peccatum, quanquam etiam in aliquibus ostenderit, de quibus consule Tolet. annotat. 14. Lex ergo moralis præcepit, ostēdit, & docuit, quæ erant bona; prohibuit item, & docuit, quæ erant mala: lex verò cæremonialis sub typo, & ænigmate docuit, quæ essent speranda, & ventura, maiora vtiq; & perfectiora, quàm quæ tum temporis populo illi à Deo conferebantur.

Per legem item innotuit voluntas Dei, quæ ideò voluntas signi dicitur, quia & significat, ac demonstrat quæ sit voluntas Dei quo ad ea, quæ facere debemus aut vitare; sicut etiam arca testimonij dicebatur ea, in qua tabulæ legis continebantur, quæ testificationem voluntatis Diuinæ ostentabant. Vnde Dauid: *Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.* Ps. 118. n. 130. Hebr. *Apertura sermonis tui*, id est, dum per legem & verba illius aperuisti populo tuo voluntatē tuā, *infantibus adhuc scientia intelligentiam tribuisti.* Genebrardus legit: *Lucem præbet simplicibus*, id est, rudibus, & ignorātibus. Pagninus: *Apertio verborū tuorū illuminabit erudiens simplices: veluti Sol obiectus oculis illuminat*,

luminat, & intelligere facit quosque rudissimos. Et Ps. 18. *Lex Domini immaculata.* Tertull. 4. contra Marcion. c. 1. & lib. de pudicit. c. 6. *Inuituperabilis*, vtpotè in qua nihil falsum, aut malum, nullum peccatū permittens, nihil non verum admittens. Leges Iustiniani non tam leges, quàm lites, & cauillationes, inquit Bernar. 1. de Consid. cap. 4. subuertentes iudicium. Qua de re optimè Saluian. 7. de prouident. ad fin. loquens de Romanorum legibus: Sanè ad parendū humiles, abiectiq; coguntur, compelluntur iussis obtemperare pauperculi, & nisi obtēperauerint, puniūtur. Soli iussis publicis seruiunt, sicut soli tributa soluunt. Ac sic in ipsis legibus, & in ipsa iusta rerum præceptione maximum iustitiæ scelus agatur, cū ea minores, quasi sacra, obseruare coguntur, quæ maiores iugiter quasi nulla, cōculcant, &c. *Conuertens animas.* Tertull. citatus ab idolis ad Deum Heb. *Redire faciens animas. Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.* Hebr. *Sapientiam efficiens simplicem, qui picturis ludit, & delectatur*; quod maximè quadrat rudibus Iudęis, quales erant vsque dum legem Domini acceperunt.

Psal. 18
num. 8.

A

B

C

Docuit item id, quod homo initio noluit discere; cùm enim à principio Deus describeret, & doceret quomodo sanitatem, & integritatem, in qua conditus fuerat conseruaret homo, iussis Dei non stetit, proindeque in morbum exitialem incidit; at cælestis medicus ægroti hominis miseritus, illum iterum per legem docuit quid tangeret, quid non tangeret, ne grauiùs ægrotaret, & sanitatem faciliùs consequeretur. Quod prosequitur D. August. in Ps. 102. longè à principio, vbi ita ait: Non te sanabit, qui facit talem; qualis non ægrotares si legem sanitatis acceptam seruare voluisses? Nōnne tibi & disposuit, & mandauit, quid tangeres, & quid non tangeres, ad retinendam salutem? Noluisti audire ad retinendam, audi ad recipiendam, & cætera, quæ prosequitur.

D

E

Fuit autem singulare beneficium, per legem docere hunc populum, quia magni fit curari ab infirmitatibus corporis, quantò magis medicinam, & salutē animi recipere, quod fit per præcepta, vt vidimus & prosequitur Clemēs Alex. 1. stromat. circa fin. vbi ita ait: Lex est iussus scientiæ, nemo propter supplicia insectetur legem tanquam non bonā & honestā; neque enim qui aufert morbum corporis, beneficio afficere videbitur? Qui autem ab iniustitia animam conatur liberare, non maiorem videbitur curā gerere, quo est anima corpore prestantior? Sed pro sanitate quidē corporis, & secari, & vri, & medicamēta portare sustinemus, & qui hæc adhibet, seruator vocatur, & medicus, & nec ei inuidet, nec malè vult ægrotus. Lex eōrū, qui parent, curā gerens, & propulsat vnumquodque peccatū, pænas imponens iis, quæ sunt mediocria, cùm autē viderit aliquē ita se habere, vt videatur immedicabilis, vtpotè qui ad extremā prouehatur iniustitiam, tunc aliorum iam curam gerens, ne ab ipso corrumpantur, tanquam aliquam partem à toto corpore resecans, sic eum, qui huiusmodi est, occidit saluberrimè. Lex est benefica, quæ alios quidem potest iustos ex iniustis facere, si modò velint audire; alios verò liberat è malis præsentibus, &c. quibus ostendit optimam fuisse legem, dum & ægrotis medetur, eosq; ad sanitatē adducit, instruēdo quæ vitāda sint, quæ amplectēda: & in sanitate conseruat eos; qui pessimi sunt, vel à correctione alienissimi, penitus auferēdo, vt videre est per totam veterem legem.

Insuper & præstantissimū beneficiū extitit, dū per traditionē legis hunc peculiariter instruxit populū quod cæteris nō præstitit. Nā, sicut Tertull. 2. contra Marcion c. 4. post med. aduertit, initio mūdi Deus homini cōsulens, illi tulit legē, cū cæteris creaturis nō præscripserit, qua de re iure ille posset gloriari; sic etiā & dū populū istū docuit, præscribens legē, magnū cōtulit beneficium. Sic verò habet Tertull. Sed & quam arguis legē, quā in controuersias torques, Bonitas erogauit, cōsulens homini, quo Deo adhęreret, ne non iā liber, quā abiectus videretur, æquandus famulis suis, cæteris animalibus solutis à Deo, & ex fastigio liberis: sed vt solus homo gloriaretur, quòd solus dignus fuisset, qui legē à Deo sumeret, vtique animal rationale intellectus, & scientiæ capax, ipsa quoque libertate rationale contineretur ei subiectus, qui subiecerat illi omnia. Quibus in verbis ostendit Tertull. quantū bonū fuerit, Deum

primo homini præcepta apponere, quod A cæteris animantibus non fecerat, & quomodo honorauerit, non depresserit; dum adhibitis præceptis eum in suo obsequio voluit continere. Nam sicut dixit Ambros. lib. de Elia c. 22. Dei legis iugum non conterit colla, sed honestat; non alligat seruitutem vinculis, nec necessitate constringit, sed voluntatem boni operis dirigit. Quod etiam prosequitur idem Ambros. lib. de paradiso c. 14. ad illa verba Dei ad Euam: *Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui.* Designatur, inquit ille, Ecclesiæ ad Christum futura conuersio, & religiosa seruitus, subdita Dei verbo, quæ multo sit melior quàm sæculi huius libertas, hæc seruitus donum Dei est, &c. Hæc igitur seruitus non solùm honorabiles reddit eos, qui obtemperant Domino, obseruando præcepta illius; de quo honore nos multa diximus initio epist. Iacobi. §. 2.

Gen. 3. *n.* 16.

Sed insuper lætitia afficit quos subiectos lex Dei constringit. Vnde Dauid: *In lege Domini voluntas eius.* vbi vox Hebræa, *chephets*, non simplicem voluntatem significat, sed voluptatem; vt hæc voluptas referatur ad beatitudinẽ, & beatũ dicat, ac lætissimum eum, qui legem Dei seruat, & diligit: quod bene expressit Tertull. 1. contra Marcion. c. 19. in princip. vbi ait: Quid faceret beatum hominem, quàm in lege Domini voluntas eius? Quam legem non duritia promulgauit Authoris, sed ratio summæ benignitatis populi potiùs duritiem edomantis, & rudem obsequio fidẽ operosis officiis dedolantis: vt nihil de arcanis attingam significantiis legis, spiritalis scilicet, & propheticę: & in omnibus pænè argumentis figuratæ. Sufficit enim si simpliciter hominem Deo obligabat, vt nemo eam reprobare debeat, nisi cui non placet Deo deseruire, &c.

Psal. 1. *num.* 2.

Quanquam verò Deus docuerit populum suum per legẽ veterem, semper tamen notãda venit maxima differentia inter vtramque legem, illam scilicet, & Euangelicam, de qua nos plura diximus apud Iacobum; nunc recolendum obseruamus id, quod habet Rupert. l. 3. in Exod. c. 10. post med. Manus, inquit, Moysis erant graues, quia videlicet nihil ad perfectum adducere poterat lex. Sumentes igitur lapidem, posuerunt subtus eum, in quo sedit; quia videlicet ad hoc in mundum venit Christus Filius Dei, & ad hoc, glorificato illo, datus est Spiritus sanctus, vt legi, quæ infirmabatur, solida substitueretur gratia Euangelij, in quo sederet Moyses, id est, in quo adimpleretur lex. *Aaron*, inquit, *& Hur sustentabant manus eius ex vtraque parte:* non difficultatem occidentis literæ, *quam neque Patres nostri, neque nos* (inquit Apostolus Petrus Actor. 15.) *portare potuimus.* B Christus, & quẽ ille misit, Paracletus suauem nobis, atque portabilem fecerunt in spiritu viuificante, &c. Similia sunt quæ habet Hieronym. s in illud Michææ 7. *Pasce populum tuum in virga tua.* vbi ponderat, quomodo Moysi ad regendum populum data fuerit virga, Apostolis autem prohibita, Matth. 10. Quia populus, inquit, Israel duræ ceruicis erat, vtebatur Moyses virga legali: C Apostolis autem, qui sapientiam loquebantur inter perfectos, virga est excussa de manibus, quia perfecta charitas foras misit timorem, &c. Quo sensu etiam Rupert. aduertit verba illa Pauli ad Galat. *Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen cui repromiserat, ordinata per Angelos;* vbi sic habet Rupert. l. 2. in Exod. c. 25. in med. loquens de lege veteri, & de cæremoniis eius. Legẽ cæremoniarũ ordinatam dixit non in manu, vel digito Dei, sed in manu mediatoris Moysi, cũ testamentum à Deo D confirmatũ asseruerit: vincula enim quædam fuerunt propter transgresiones posita, scilicet, vt dum talium sacrificiorum, vel festorum ritu detinerentur, non vacaret eis errare à Deo suo, in suis adinuentionibus, & illicitis idolorum cultibus, &c.

Mich. 7 *nu.* 14.

Mat. 10 *n.* 10.

Gal. 3. *nu.* 19.

Ne ergo aberrarent, & diuerterent in idolorum culturam, docuit Deus per legẽ suã, in primis voluntatẽ, & affectũ suum, deinde quid oporteret gentẽ illam facere, quid vitare, vt Dei amicitia digni haberentur, & ipsius E gratiam, non vi quidẽ legis adeptã, sed liberalitate Dei assecutam conseruarent. Cũ autẽ non fecerit taliter omni nationi, neque iudicia sua aliis manifestauerit gentibus, neque eas docuerit, inde est, quod inter cætera beneficia hoc præcipuum exprobrat collatum ingratæ genti Moyses, dicens: *Circumduxit eum, & docuit.*

Ps. 147. *nu. vlt.*

TEXTVS.

TEXTVS.

Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. Nû. 11.

EXPOSITIO LITERALIS.

INcipit iam exponere Moyses, quomodo Deus populum Israeliticum eduxerit ex Ægypto, vbi veluti exclusi pueri in nido detinebantur: sicut igitur aquila, quæ inter aues cæteras nobilitate, & amore erga pullos excedit, cùm eos ad volandum è nido excitat, huc illucque volitando allicit, & alarum remigio, repetitaque extensione docet, quo pacto exire, & se aeri committere possint. Quòd si imbecillos conspiciat, patumque sufficientes viribus ad prosequendum volatum, & transmigrandum de loco in locum, ne volando lassentur, neuè ab alio sagittis transfigantur, eos expansis alis defert, & tuetur. Cùm enim nihil à superiori parte timeat, quippe quæ altior cæteris volando immineat, sed à parte inferiori, ne iacula mittātur; horum ictibus se exponit, opponitque pectus, quo securos, & incolumes deferat filios. Ad hunc igitur modum Deus Israelitas in Ægypto, veluti exclusos pullos, nec è nido excedere audentes, tot missis nuntiis, tot patratis mirabilibus, tot inflictis plagis ad egressum, & volatum incitauit; vidensque eos adhuc veluti imbecillos, & implumes; quasi expansis suæ prouidentiæ alis assumpsit, protexit, & subuexit, tum per se, tum per Angelum viæ ducem, tum per columnam ignis, & nubis.

Ps. 43. n. 24. Ps. 73. n. 22. *Sicut aquila prouocans ad volandum.* Hebr. *excitat, & incitat.* Estque idem verbum, quod habetur Psal. 43. *Exurge, quare obdormis Domine?* Et Psalm. 73. *Exurge Domine Deus meus in causam meam.* Et Iudic. 5. *Surge Debora, surge, & loquere.* Septuaginta hoc in loco habent: *Sicut aquila tegat nidum suum, & super pullos desiderauit.* Quod etiam habetur in catena. Et Hieron. in c. 23. Matth. Complutens. habent: *Volabit; Expandit alas suas, suscepit eos, & assumpsit eos super scapulas suas.* Hebr. ad verbum: *Sicut aquila faciēdo mouere nidum suum supra pullos suos mouebit;* vbi verba illa, *faciendo mouere*, significant prouocationem pullorum ad volatum: neque enim alium motum procurat aquila, quàm volatum, ad quem excitat pullos, docendo, & prouocando eos surgere, & alis gestire, tanquam volatum inchoantes. Nomine verò nidi, pulli intelliguntur, continens scilicet pro contento. *Expandit alas suas, accipiat eum, portabit eum super alam suam.* Vbi futurum ponitur pro præterito, sicut commune est in Canticis, & Psalmis. Pagnin. etiam ex Hebræo habet: *Vt aquila excitauit nidum suum, super pullos suos cubauit; quemadmodum auis postquam pullos è nido emittit.* Potest item verti ex Hebræo *Extendet se:* etenim verbum Hebræum, *ierahefet*, significat, fouere, & incubare, & extendere se, vt patet Gen. 1. *Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Hebraicè, *merahefet, Diuidere faciet alas suas*, quas scilicet coniunctas habebat; quandiu non volabat: *Accepit eum: portauit eum super alam suam.* Chald. de præsenti loquitur, sicque habet: *Sicut aquila quæ festinat*, volitando scilicet, *ad nidum suum, & super filios suos incubat, expandit alas suas, suscipit eos, portat eos in fortitudine pennarum suarum.* Noster igitur

Iud. 5. n. 12.

Gen. 1. n. 2.

tur Interpres sensum optimè reddidit, vt intuenti patebit, magisque constabit ex subiecta explicatione.

Petita igitur similitudine aquilæ ostendit hoc in loco Deus per Moysen quomodo suos protexerit, & defenderit Israelitas; sicut alibi ostendit in illorum protectione instar leonis se habuisse, vt patet Isai 31. *Quomodo si rugiat leo, & catulus leonis super prædam suam, cùm occurrerit ei multitudo pastorum, à voce eorum non formidabit, & à multitudine eorum non pauebit: sic descendet Dominus exercituum, vt prælietur super montem Sion, & super collem eius.* Vbi Hieron. aduertit allusionem esse ad nostrum textum, cùm Dominus instar aquilæ se habuisse asserit.

Isa. 31. *n.* 4.

Notandum verò est hoc in loco, quod sicut nomine nidi, & pullorum implumium, & imbecillium intelliguntur in sacra Scriptura populi prædæ expositi, & derelicti, vt constat ex Isaia. *Et inuenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum, & sicut colliguntur oua, quæ derelicta sunt: sic vniuersam terram ego congregaui, & non fuit qui moueret pennam, & aperiret os, & ganniret.* Quæ verba licet Tertullianus 2. contra Marcion. c. 29. & aduersus Praxeam cap. 18. Deo, eiusque potentiæ, & immensitati attribuat, sine dubio Senacheribo tribuenda sunt. Pulchraque similitudine explicat, quàm facilè pleraque regna perlustrauerit, non tam passibus, quàm victoriis, expugnaueritque non maiori labore, quàm quis pullos in nido existentes præripere potest. Sicut enim implumes, & omnino imbelles pullos nullus tuetur, ita nihil prorsus aderat, quod Assyriorum virtuti, & potentiæ obsistere posset. Sicut igitur nomine pullorum imbecillitas designatur, sic etiam & nomine aquilæ sedulitas, & mollissima in pullos indulgentia, pariter, & potentia exprimitur. Illa quidem nomine communis auis indicatur, vnde Christus Dominus ait: *Quoties volui congregare pullos tuos sub alas, & noluisti?* Vbi Chrysost. homil. 75. in med. ait: Amorem suum ab imagine significauit; feruenti namque amore aues pullos diligunt suos. Crebrò autem hæc imago auis, & alarum apud Prophetas inuenitur. Et in Cantico Moysis, & in Psalmis, mirabilem prouidentiam, & eximiam protectionem denotans. Similia sunt quæ habet Clemens Alexand. Orat. ad gentes, vbi inter alia ait: Deus ex multa benignitate, & clementia hominem retinet, & amplectitur; sicut enim cùm pullus è nido excidit, mater eius è nido auolat, natos charissimos pignora deferens. Deus autem Pater suum quærit figmentum, & ei, quod lapsum est, medetur, & feram persequitur, & pullum rursus in nidum recipit, vt rursus auolet, incitat, &c.

Isa. 10. *n.* 14.

Matth. 23. *n.* 37.

De aquila verò Hieronymus in c. 65. Isaiæ ait: Inter cæteras animantes omnes aquilarum quidem maximus in pullos est amor, quæ in excelsis, & inaccessis locis nidos collocant, ne coluber fætus violet. Amethystum quoque inter pullos eius lapidem reperiri scribunt, quo omnia venena superentur. Si hoc verum est, rectè affectus Dei in suas creaturas aquilis comparatus est, qui omni studio protegit liberos suos, ne draco, & coluber antiquus diabolus obrepat nouellis fætibus, vt ad nomen lapidis, qui ponitur in fundamentis Sion, omnes aduersariorum insidiæ frangantur, &c.

Est itaque singularis affectus aquilæ in pullos, imò & in homines, maximè si is virgo sit, aut amicus. Narrat quidem Plin. lib. 10. cap. 5. in Sesto educatam à virgine aquilam, eamque libertate donatam, hanc ei duplicis beneficij gratiam sic rependisse. Primò, vt aues venatu captas mox ad virginem deferret; secundò, quòd virgo obiit, in accensum rogum, quo corpus virginis comburendum erat, se iniecit. Ptolomæum Soterē Affinoæ filium ferunt Macedones, teste Suida, in lago expositum, & ab aquila nutritum, quæ sublimis super infantem expansis alis, æstum Solis, & pluuiam excipiebat; accurrentes abigebat aues, & coturnicum sanguine vice lactis alebat. Similia sunt quæ habet Pausanias lib. 4. & ex Philarco Athenæus, & Ælianus lib. 12. cap. 21. vbi narrat Tilgamum Regem Babylonis, cùm puer esset, aui sui iussu præcipitatum, ab aquila subuolante dorso exceptum, & in hortum expositum. Hoc, inquit ille, sicut fabula videtur, me quoq; non approbare illi fatebor. Audio tamen Achamenē Persam quoq; à quo nobilis

Persarum

Persarum prosapia descendit, aquilæ alumnum fuisse. Mirum quid aliud de aquila refert lib. 17. cap. 37.

Neque in sacris literis mira desunt de aquilis: nam sancti Stanislai Cracouiens. Episcopi à Boleslao Rege occisi, corpus quatuor aquilæ à canibus, & feris defenderunt toto biduo, donec Sacerdotes disiecta membra collegerunt, quæ subitò coaluisse dicuntur. Sancti item Benedicti occisi corpus à latronibus in aquam proiectum aquila demon- B strauit. Beda item referente, S. Cutbertho aquila piscem detulit, ne fame periret. S. etiam Medardus, cùm puer esset, in campo pluuiæ expositus, ab aquila corpus, & alas super eum expandente, sicut in eius vita habetur, seruatus est.

Quæ omnia ea mente adduximus, vt ex eis constet, nullo meliori schemate potuisse Deum amorem, & prouidentiam suam erga gentem Hebræam demonstrare, quàm aqui- C læ, & erga suos pullos amore debacchantis, & erga imbecillos, & se minimè tueri valêtes potentissimæ. Etenim potentia simul cum materna indulgentia per aquilã indicatur; est siquidem regia auis, & olim Dijs dicata. Licet autem & in bonam, & in malam partem aquila sumatur, sicut prosequitur D. Hieronymus ad cap. 17. Ezechiel. vbi ait: Sicut cætera animantia ad bonam, & ad malam partem referri solent; ita & de aquila in bonam D partem dicitur, quòd iustus diues effectus faciat sibi alas, sicut aquilæ, vt possit reuerti in domum præcessoris sui. Et in Isaia scri- *Isa. 40. nu. 31.* ptum est cap. 40. Quòd iusti pennas afferant, sicut aquilæ; currant, & non lassentur; ambulent, & non esuriant. Et in exemplum etiam Domini affertur. Possemus & nos Nabuchonosorem in malam partem aquilam dici, nempe plenam vnguibus, vt laceraret, & diriperet: Et magnis alis, qualis apud Ie- E rem. cap. 48. n. 40. & cap. 49 n. 22. Et Ezechiel. 17. num. 3. vbi num. 7. Rex Ægypti aquila etiam dicitur. Hoc tamen in loco in bonam sumitur partem, vt constat, per eamque designatur potentissimus Dei amor. & de aquila dicit Plin. lib. 10. cap. 3. in princip. Aquilæ maximus honor, & maxima vis habetur; ideoque eadem aquilæ similitudine vsus Deus ait: *Vos ipsi vidistis* A *quæ fecerim Ægyptijs, quomodo portauerim vos super alas aquilarum.* *Exo. 19. num. 4.* Ob præclaras etiam quatuor analogias aquilæ comparat Christum Dominum Ambros. lib. 2. de Salomone cap. 2.

Hac igitur sumpta similitudine affectum, curamque, & protectionẽ suam circa gentem Hebræam proponit Deus, qua de re sic scribit Chrysolog. serm. 170. post. princip. Totum te, & pro te homo Deus patitur, quia te nimis diligit, nimis amat, habitus suscipit, formas variat, commutat officia. Et nunc igneus tibi resplendet in rubo, vt perfidia te frigidum, fidei calore succendat. Nunc elucescit cælesti flammeus in columna, vt remotis ignorantiæ tuæ tenebris per solitudines mundi huius viam possis scientiæ percurrere salutaris. Nunc idem tibi nubis vertitur in columnam, vt ardentes tuorum temperet æstus animorum: Nunc te vt aquila protegit pennis sapientia, & cœlestẽ prouocat ad volatũ, dicẽte Moyse: Sicut aquila protegit nidũ suũ, & super pullos suos confidit, extendens alas suas excepit eos & suscepit eos super scapulas suas. Similia sunt quæ habet serm. 69. Et Hieron. in cap. 46. Ezechiel. vbi ostendit, quomodo Deus pro ratione nostræ indigentiæ plures induat formas, nobis opem ferens sub eo ænigmate, & figura, quæ nobis magis videatur conducere.

Tanquam inplumes igitur pulli in nido, in quo exclusi, & in lucem editi fuerãt Israelitæ, neque pennas habebant adhuc, quibus possent efferri, auolare, & excedere, neque animum conceperant, neque viribus pollebant. Hos igitur sic detentos velut aquila prouocauit Deus, non quidem toto pondere incubans, sed suspenso aliquantulum corpore, eos operiens, alliciens, & prouocans, vt egrederentur ad promissam Patribus terram, volantes quidem è nido, & libertatem iam per volatum significatam sectantes. Lyranus hoc explicat, dicens: Per multa signa, & mirabilia eis data prouocauit eos Deus ad egrediendum de Ægypto. Et Abulensis sic explicat. Cùm aquila vult prouocare pullos suos ad volandum, volitat super eos, vt ipsi volare desiderent; ita Deus volens educere de Ægypto Israelitas, prouocauit eos ad

exeundum

excundum per multa mirabilia, quæ antè fecit, vt ipsi confiderent in bonitate, & potestate eius. Et sicut olim teste Alexand. ab Alex. lib. 4. cap. 2. post princip. cùm dimicandum foret, sola aquila, quæ ordines præiret è castris educebatur, & sub eo vexillo pugnabatur. Reliqua verò signa in castris ante prætorium fixa locabantur: hoc enim insigni Iouem aduersus Titanas vsum ferebant: Sic & Deus castra Israelitica præibat, & edocebat, instar imperialis, & supremæ aquilæ viam demonstrans, suppetias, opem, & victoriam promittens.

Dicitur autem prouocare ad volandum Israelitas; sequela enim Dei rectè per volatum indicatur. Is enim, qui Deum sequitur, quia omnia terrena deserere debet, congruenter etiam volare dicetur. Insuper quia oculos ad superna debet leuare, hoc etiam rectè exprimitur adducta similitudine aquilæ, quæ filios suos genuinos experitur, faciendo eos inconniuentibus oculis Solem intueri, sicut hic ait Glossa, qua de re etiam Plin. lib. 10. cap. 3. ait: Pullos cogunt aquilæ aduersos intueri Solem, & quos conniuentes animaduertunt, præcipitant è nido, velut adulterinos, atque degeneres. Illos autem, quorum acies firma contrà steterit, educant. Qui igitur fieri poterit, vt volantem, & solarem sequantur Aquilam, qui terrenis adhærent, & Ægypti luto, ac cœno voluntantur, nisi mentem, oculosque ad superna eleuent, & animo volitent prouocati.

Mich. 2 n. 10. Prouocauit igitur Deus Israelitas, quasi dicendo illud, quod dixit apud Mich: *Surgite, & ite, quia non habetis hic requiem.* Vbi Hieron. ait: Iubemur in nullis mundi rebus (quales planè erant Ægypti) putare nobis requiem, sed quasi à mortuis resurgentes, ambulare post Dominum Deum nostrum. Quod si neglexerimus, & noluerimus audire dicentem: *Exurge qui dormis, & eleuare, & illuminabit te Christus*; decipiemur, & non inueniemus requiem, &c. Qua in re notanda est Hebræorum infælicitas, qui prouocati à Deo nolebant egredi ex Ægypto, sicut etiam posteà prouocati à vero Moyse Christo Domino noluerunt eum sequi, nec à terrenis separari, & eleuari supra materiales cæremonias, & egena elementa, vt ductum volantis aquilæ sequentes, ad cælestia tandem peruenirent. Quod bene prosequitur Gilbertus serm. 7. in Cant. ad illa verba Cant. *Paululùm cùm pertransissem eos, inueni quem diligit anima mea.* Vbi ostendit propterea Iudæos damnatos, quoniam ab aquila prouocati noluerunt terrena excedere. *Cant. 3 n. 4.* Paululùm, inquit ille, pertransi, quoniam sicut nos longè excedit iustitia, & incorruptione, sic prope factus est naturæ indifferentis conditione: Nescierunt Iudæi in illius existimatione pertransire Moysen, pertransire Abraham, pertransire reliquos, vel Patriarchas, vel Prophetas, qui illum, sicut vnum de reliquis existimabant, nec aliquid habere gratiæ præcellentis, denique dicebant: *Abraham, & Propheta mortui sunt, &c. Quem teipsum facis?* *Ioan. 8. n. 92.* Noluerunt Ioannem pertransire, sed dicebant, quia Ioannes ipse est Christus; non passus est tamen res in se manere Ioannes: *Non sum ego*, inquit, *Christus.* Nescit Synagoga pertransire, sed ad cæterorum mensuram æstimauit illum. Sed Ecclesiæ pertransire finit fides, & inuenit illum vnctum oleo lætitiæ præ participibus. Et quàm vberi vnctus erat oleo, de cuius plenitudine omnium nostrum infudit vulneribus? Quoniam igitur adulterini erant filij, nocturnæ aues, & terrenis tantùm inhiantes, quantumcunque eos aquila prouocauerit, & docuerit, semitam tamen nec didicerunt, nec petierunt, quinimò prorsus ignorarunt iuxta illud Iob: *Semitam ignorauit auis, nec intuitus est eam oculus vulturis.* *Iob 28. n. 7.* Ea enim auis, quæ oculos vulturis habet, nequit semitam aquilæ, aut noscere, aut sequi. Licet enim auis sit, leuis vtique propter insaniam, cui dictum fuerat: *Popule stulte, & insipiens.* Leuis item propter pennas vanæ gloriæ, elationis, & superbiæ; quia tamen oculos vulturis habuit, ad volatum minimè potuit ascendere: Sunt enim vultures auidissimi terrenorum, & carnalium ciborum; ita vt dicat Epiphan. in physiolog. cap. 7. voraciores esse cunctis auibus, adeò, vt quadraginta diebus continuis se cibo inuento ingurgitent. Et Plin. lib. 10. cap. 6. ait; Vultures biduo, triduóve antè congregari vbi futura sunt cadauera. Adeò eorum sunt auidissimi. Vnde & Martialis dixit: *Cuius vulturis erit hoc cadauer?* Et Origen. homil. 7.

in

in Leuit. proptereà prohibitas has, & ſimiles A aues aſſerit, quia illis ſemper mortuorum corporum cibus eſt, & ex mortuis cadaueribus viuunt. Qui ergo oculos habent vulturis, ad immunda, ſcilicet, morticina, & terrena intentos, quantumcunque ad volatum ſuperiorem, & ſpiritualem inuitentur, prouocentur, & alliciantur, ſemitam prorſus ignorantes, ad ima ſeſe dimittunt, & conuolant. Ideoque multò plures fuere ex Iudæis, eorumque genere, qui ſemitam ignorarunt, B quàm qui vocantem Dominum ſunt ſequuti, quod ſignificatū eſt in eo, quod Deus dixit Abrahamo: *Multiplicabo ſemen tuum ſicut*
Gen. 22 n. 17. *ſtellas cœli, & ſicut arenam, quæ eſt in littore maris*; quæ verba ſic explicat in rem præſentem Euſeb. Cæſarienſ. lib. 2. demonſtr. Euangel. c. 40. Cùm duo, inquit, ſint, quæ Abrahæ Deus reſpondens promiſit de iis qui ab illo orituri erant; Vnum quidē, quod futuri eſſent ſicut ſtellæ cæli; alterum verò, C quod tanquam arena maris. Dei quidem amici, quales fuerunt illi veteres, & Prophetæ, & Saluatoris noſtri Apoſtoli, quibus ipſe illud teſtimonium exhibuit: *Vos eſtis lux mun-*
Mat. 5. n. 14. *di*: luminibus cæleſtibus ipſo ſplēdore comparantur: Reliqui verò terreni ſcilicet, atque in humum ſpectantes, arenæ ſimiles habentur: Iam verò arenæ grana numero excedunt ſtellas impari, ita vt ſi illa cum his conferantur, ſtellæ vtrique paucæ cenſebuntur. D Eodemque ſenſu intellexit prædictum locum D. Auguſt. homil. 44. Et quòd plures fuerint, qui ex Iudæis Dominum deſeruerunt, terrenis adhærentes, probat R. Samua apud Galatinū l. 9. de arcanis Catholicæ veritatis c. 2. D. Hieron. Oſeæ 9. n. 10. Et Iſaiæ 27. n. 12 Aug. l. quæſt. in Geneſ. in q. 148. atque idem Galat. loco citato.

Longè aliter ac communiter explicari ſolet, exponit hæc priora verba Torniellius E in ſuis ſacris annalibus anno mundi 2584. n. 22. Quemadmodum, inquit ille, aquila prouocat ad volandum pullos ſuos; ſic complacuit Domino ad præliandum erudire populum ſuum, & ad maiores indies progreſſiones faciendas excitare, atque animare; proptereà priùs aduerſus ſingulares quoſdam Reges ipſum dimicare fecit, quibus ſigillatim ſuperatis, eundem contra plures ſimul collectos bellare fœliciter voluit, & c. Quæ doctrina poteſt confirmari ex iis, quæ tradit Rupert. lib. 3. in Exod. cap. 20. vbi latè oſtēdit, quomodo Deus Iſraelitas docuerit ad præliandū ex prioribus hoſtibus ſuperatis.

Extendit alas ſuas, & aſſumpſit eos. Quoniam ſicut quando aquilarum pulli teneri adhuc ſunt, imbecilles, & implumes, ſi parētes eos de loco ad locum transferre volunt, aſſumunt eos ſuper alas ſuas, ne pulli volando fatigentur, aut periculis obijciantur; Ita etiam & Deus cùm voluit Iſraelitas ſuos ex Ægypto ad promiſſam Chananæorum terram transferre, eos ſibi aſſumpſit, & inter medium Angelum conſtituit cum nube, ne Ægyptij ad Hebræos valerent accedere, eiſque vel leuiter nocere. Dicitur enim Exod. 14. *Tollens ſe Angelus Domini, qui præcedebat* Exo. 14. n. 19.
caſtra Iſrael, abijt poſt eos: Et cum eo pariter columna nubis, priora dimittens, poſt tergum ſtetit, inter caſtra Ægyptiorū & caſtra Iſrael. Præcedebat itaque Deus in Angelo populum ſuum prouocans ad volandum, ſicut dicitur Deut. 1. *Præceſſit vos in via, & metatus eſt locum, in quo tentoria figere deberetis, no-* Deut. 1. n. 33.
ſte oſtendens vobis iter per ignem, & die per columnam nubis. vbi Oleaſter ait: Solent ſerui dominos ſuos præcedere in via, & explorare, ac parare illis hoſpitia: hic verò vides Deum hoſpitia, ac quietem quærere.

Extendit verò alas, & aſſumpſit hunc populum, cùm expandit nubem in protectionem eorum, & ſe veluti interpoſuit, ne quid nocumenti ad Iſraelem accederet, exponens ſe omnibus periculis, & incommoditatibus. Alas verò ſuas vocat hoc in loco, quas Exod. 19. appellat alas aquilarum, & quas Oſe. 11. vocat brachia: *Ego quaſi nutritius Ephraim* Oſe. 11. n. 3.
portabam eos in brachijs meis. quod etiam habent 70. & Chald. & Deut. 1. *Portauit te* Deut. 1. n. 31.
Dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum, in omni via per quam ambulaſtis.

Meliùs autem innoteſcet, quid nomine alarum ſit intelligēdum, ſi aduertamus commune eſſe, vt ala pro exercitu ſumatur, idque in profanis, ſacriſque literis Vnde Cicero 1. officior. ait: Quo in bello te Pompeius alæ alteri præfecit. Hinc apud Eſmetium & Gruterum videbis alam Britannicam, Pannonia-

num, Indianum Liuius l. 40. ait: Alarij equites postquam Romanorum equitum tam memorabile facinus videre; qua de re videndus Lypsius, & Dodescal. ille in Polyb. hic in Vegetio. pluraque habet idem Lypsius 2. de militie Romano, vbi ostendit, alam etiam constare peditibus militibus. In sacris verò literis Ierem. 48. *Extendet alas suas ad Moab,* id est, copias suas, & exercitum. Et rursus c. 49. *Ecce quasi aquila ascendet, & auolabit: & expandet alas suas super Bosran;* Et Ezechiel. 17. Rex Chaldæorum eodem sensu vocatur aquila magnarum alarum. Quia verò Reges, & duces, regna, ciuitates, arces, & loca militum præsidio firmant, & tuentur, inde per translationem factum est, vt alæ pro patrocinio, defensione, & auxilio sumantur; Et in externo sermone dixit Vegetius lib. 2. Alæ dicuntur equitum; quod ad similitudinem alarum ab vtraque parte protegunt acies: Et quoties ala in Liuio, & alijs occurrit, pro auxilijs sumenda est, sicut ostendit Cerda in suis Commentar. ad Virgil. lib. 11. carm. 604. Quod verò in Sacris Literis ala protectionem significet, videtur constare ex lib. Ruth, cùm illa dixit ad Booz: *Expande pallium tuum super famulam tuam.* Hebr. eo in loco habetur: *Extende alam tuam super famulam tuam.* Quibus in verbis precabatur eum fauorem & protectionem, quam mariti exhibere solent vxoribus. Extensio igitur alarum Dei Diuinam indicat protectionem, & auxilium. Vnde Lorin. illud Psalm. *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis,* vult esse allusionem ad hunc locum nostri Cantici: Basil. verò Theodoret. Euthym. & Nicephor. ductam volunt similitudinem à propugnatore, seu qui primus in bello, prælio, acie, & pugna consistit, & scapulis quæ retrò sunt contegit. Author operis imperfecti in Matth. homil. 46. post med. ad illa verba: *Quoties volui congregare pullos tuos sub alas?* Per alas intelligit Moysen, & Aaronem, dicens Cùm te in Ægypto quasi sanguinarius accipiter persequebatur Pharao, misi super te Moysen, & Aaron, quasi duas mollissimas pennas misericordiæ meæ & liberatos vos de vnguibus eius rapui in dese tum, &c. Hieron. verò in c. 7. Ezechiel. per alas hoc in loco intelligit Apostolos. Vera tamen expositio amplectitur protectionem, præsidium, ac tutelam, qua Deus populum suum complexus est, sicut hic aduertit Agell. & Ceruant. in c. 3. Sapient.

Margin: Ierē. 48 n. 40. Idē 49. n. 22. Ezech. 17. n. 3. Ruth 3 n. 9. Psal. 90 n. 4.

Illud autem *assumpsit*, & *portauit* imprimis denotat grauissimum Deo fuisse onus illum populum, quod inde colligi facilè potest: Nam si filij sunt parentibus onus, vt patet ex Gen. 21. quando Abraham eiecit è domo Agar ancillam, & filium eius, ait Sacer Textus: *Tollens Abraham panem, & vtrem aquæ imposuit scapulæ eius, tradiditque puerum.* Vbi 70. legunt: *Aquæ vtrem, & puerum super humerum eius.* Grandis sanè dubitatio insurgit, quomodo fieri potuit, vt hæc omnia portaret humeris suis mulier fragilis, maximè cùm Ismael esset quindecim annorum. Existimat ergo Caiet. Abrahamum dedisse Agar omnia necessaria victualia ad iter, quod in Scriptura intelligitur per panem, & aquam, & hæc omnia in magna abundantia, quia diues valde erat. Et quis portabat hæc? Iumenta scilicet, & cameli. Quid ergo significat; *Imposuit super humerum eius?* Caiet. ibi. Quia omnium curam dedit ipsi Agar, ideò in medio traditorum (hinc victualium, inde pueri) scribitur; *Posuit super humerum eius,* absolutè. Metaphoricus siquidem sermo est ad declarandum quòd non alicui famulo, sed ipsi Agar dedit onus curæ rerum, & pueri. Vbi Anton. à Fonseca in annotationib. ad Caiet. rem explicat ex Isai 9. cùm dicitur: *Cuius imperium super humerum eius.* Hoc est, inquit ille, sub tutela, & cura eius. Super humerum igitur matris posuit Abraham filium, quia onus curæ, & tutelæ illius matri incumbebat: Vnde & Iacob Ruben primogenitum suum appellauit, *principium doloris sui:* vbi 70. vertunt, *Principium filiorum.* Nam vox æquiuoca est, & filios significat, & dolores etiam. Nec multum diuersa est vtraque lectio, nam qui principium filiorum parentibus est, eisdem est principium doloris, & sollicitudinis: sicut Aben Esraz ibi annotauit; principium doloris est primogenitus, quia ille incipit parentibus dolorem, & curā afferre. Vnde Targū Hierosf. vertit: *principium sollicitudinis:* Quibus habet similia Burg. ad dictum locum: vt illius sensus sit: Tu primogenitus filius meus es, cum quo pariter mihi oriun-

Margin: Gen. 21 n. 14. Isai. 9. n. 6. Gen. 49 n. 3.

oriuntur, & adoleſcunt curæ; magis enim ſollicitus eſt amor in liberos, quos ſibi aſſumunt parentes iugiter portandos, & alendos. Quod ſi filiorum eſt grauiſſimum onus; tale vtique fuerunt Deo Iſraelitæ, quorum non potuerunt non eſſe grauiſſimæ offenſæ, & repetitæ iniuriæ. Maximum item onus fuere Deo, quia cùm admodum terreni eſſent, & terrena appetentes, vt illis exprobrauit Chriſtus Dominus, cùm dixit: *Amen dico vobis, quæritis me, non quia vidiſtis signa, sed quia manducaſtis ex panibus, & ſaturati eſtis. Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam.* Ioan. 6. n. 26.

B Vel hæc locutio aſſumendi, & portandi penſanda eſt ſolùm ex paterno affectu, cura, & ſollicitudine, quod explicat Hieron. lib. 3. in Oſe. cap. 11. vbi noſtrum textum confert cum illo iam à nobis adducto ex Deut. 1. & altero ex Oſe. 11. in hunc modum. Narrat quo amore Iſrael dilexerat, ſecundum illud, quod in Deut. legitur. *Portauit te Dominus Deus tuus, vt ſolet homo geſtare paruulum filium ſuum, in omni via per quam ambulaſti, donec venires ad locum iſtum.* Et in alio loco; *Expandit alas ſuas, & aſſumpſit eum, atque portauit in humeris ſuis.* Et ego, inquit, Pater eram, & nutritius factus ſum: Et paruulum meũ in vlnis meis ipſe portabam, ne læderetur in ſolitudine: Et ne vel æſtu, vel tenebris terreretur, in die nubes eram, in nocte ignis columna, vt quos protexeram, meo illuſtrarem, & ſanarem lumine. Aliter; In tantùm dilexi eos, & tam clemens Paſtor fui, vt morbidam ouem humeris meis ipſe portauerim. Ipſi verò non cognouerũt, quod mea illos paſſione curauerim. Sic Hieron. Deut. 1. n. 31.

C Magis adhuc innoteſcet hæc Dei aſportatio, ſi aduertamus ſponſam maximè gloriari, & ſodales ipſius admirari quod ipſam ſponſo innixam videant. *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit enixa ſuper dilectum ſuum*, quod explicans Cypr. ait: O dignitas ſponſæ! Super Deũ creatura, ſuper Patrem filia, & ancilla ſuper Dominum! Et Iuſtus Orgel. ait: Ecce opus amoris, qui non fert alium tangere rem amatam, aſſertque illud Iſai. 46. *Ego feci, ego feram, ego portabo, & ego ſaluabo, &c.* Cùm verò maximũ onus fuerit iſte populus, ex dicta ratione conſtat leue quidem Deo fuiſſe. Nã charitas Cant. 8 n. 5. Iſai. 46 n. 4.

A ſeſte Paul, *omnia ſuffert.* Inſtar trabis, inquit Corn à Lapide, quæ impoſitum onus ſuſtinet vel potiùs inſtar palmæ, quæ non ſuccumbit oneri, ſed magis inſtar fornicis erigitur. D. Cypria. tract. 3. de ſimplicit. prælat. Non legit, *Omnia ſuffert*, ſed, *Omnia diligit*, quaſi ideò ſuſferat, quia diligit: Qua de re videndus eſt Chryſ. homil. 34. in eandem epiſt. Et Greg. 10. moral. cap. 8. 1. Cor. 13.

B Dum verò eos portat in humeris ſuis, ſecuritatem indicat, quam ipſi nacti ſunt ex eo, quod humeris Dei deportentur, quod probari poteſt ex eo loco Iſaiæ 58. vbi dicitur: *Delectaberis ſuper Domino, & ſuſtollam te ſuper altitudinem terræ.* 70. tranſtulerunt: *Eris confidens ſuper Domino* (quod idem eſt atque innixeris ſuper Domino) *& aſcendere te faciet ſuper bona terræ:* Eos enim, qui ſe Domino aſſumenti confidunt, & de terrenis nihil curant, aſſumit Deus & aſcendere facit. Inſuper aſſumens Iſraelitas, ſecuros eos reddit, dum eorum factus eſt ſcutum, clypeus, & protectio; Sic enim fieri ſolet iis quos maximè diligit. Vnde Abrahamo dixit: *Noli timere Abraham, Ego protector tuus ſum.* Hebr. *Ego Clypeus tibi.* Hinc eſt quod Dauid dicebat, Pſal. 3. *Tu autem Domine ſuſceptor meus es.* Hebr. *Clypeus.* Et Pſalm. 7. *Adiutoriũ meum à Domino.* Hebr. *Clypeus in Domino.* Et Pſ. 17 *Protector eſt omnium ſperantium in ſe.* Hebr. *Clypeus.* Et in eodẽ Pſ. n. 36. *Dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ.* Hebr. *Clypeum ſaluantem, ſiue Ieſum.* Et Pſ. 38. *Protector noſter aſpice Deus.* Hebr *Clypee noſter aſpice.* Clypei quibus in terra protegimur, egent oculis noſtris, vt ſ illis cõſulamus, & proſpiciamus. At clypeus hic noſter cæleſtis oculatus eſt & maximè oculatus: Sibi enim, nobiſq; proſpicit, & ita proſpiciendo aſſerit ita ſe malè affici, ac violari ab iis, qui eos, quos protegit, & abſcondit, impetere, & offendere præſumunt, ac ſi pupillam oculi ſui læderent, & vulnerarent. Dum itaque Iſraelitas aſſumpſit in humeris ſuis, ipſorum factus eſt clypeus, quod ſingulare beneficium denotat, ideoque c. 33. Deut. dicitur: *Beatus es tu Iſrael, quis ſimilis tui popule? Qui ſaluaris in Domino, ſcutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ.* Videndus in hanc ſententiã Caiet. Cùm explicat illa verba Exod. *Vos ipſi vidiſtis quemodo portauerim* vos
Iſai. 58 n. 14. C Gen. 15 n. 1. Pſal. 3. n. 4. Pſal. 7. n. 11. D Pſal. 17 n. 31. Ibid. n. 36. Pſal. 38 n. 10. E Deut. 33. n. 29. Exo. 13. n. 6.

vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi. Vbi R. Salomon, quem sequitur Caiet. idem esse dicit, atque portare innoxios, & inuulnerabiles. Quoniam, inquit, aquila fert pullos suos non vnguibus, vt cæteræ solent aues, sed locatos in humeris protegit expansione alarum: vt licet ab imo quis eos iaculis petat, ipsam potiùs, quàm pullos vulneret, &c. Et Oleaster expendens illud Exod. *Tollens se Angelus Domini, qui præcedebat castra, abijt post eos,* ait: Perirent iusti nisi se Dominus inter eos, & hostes suos medium interponeret. Vbi expende, qualiter Deus iustos diligit, quod sese primùm propter eos hostibus obiicit, quapropter Abrahæ dicebat: *Ego scutum tuum, & merces tua magna nimis.*

Exo. 14 n. 19.

Hic igitur populus, qui tam singulari beneficio à Deo affectus est, vt ipse quasi aquila eum tanquam pullos sibi assumpserit educendum ex Ægypto, & deducendum in optimam terram promissam, quia tanto muneri ingratus fuerit, & protegentem aquilam, ac ad superna prouocantem, & deducentem despexit, æquitatis iure meruit ab inferioribus, ac terrenis aquilis spoliari, rapi, in captiuitatem duci, & in frusta discerpi: vnde Ezechiel: *Aquila grandis magnarum alarum venit ad Libanum, & tulit medullam Cedri*, id est, Nabuchodonosor venit ad templum, & pretiosa quæque abstulit, ac Babylonem asportauit. Libanus enim appellatur templum, Zachar. 11. *Aperi Libane portas tuas.* Sic Habac. 1. de Chaldæis dicitur: *Quasi aquila festinans ad comedendum.* Et Threnor. 4. *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cæli, super montem persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis*; vbi sermo est de Chaldæis, qui persecuti sunt Sedeciam, eumque celeritate cursus comprehenderunt, 4. Reg. 25. Et Hierem. 39. n. 5. & c. 52. n. 8. & 9. Sicut bene interpretatur D. Tho. ad dictum locum Threnorum. Hoc etiam dictum fuerat Deut. 28. *Adducet Dominus super te gentem de longinquo, & extremis terræ finibus in similitudinem aquilæ volantis cum impetu.* Persarum enim signum militare erat aquila aurea extensa in longa hasta, vt ait Xenophon l. 7. de Cyri pædia, quod nomen etiam ad cæteros tyrannos deductum est, ideoque sic appellantur; maximè Nabuchodonosor. Venerunt deinde & aliæ aquilæ super hunc populum, Romani scilicet, qui aquilæ dicuntur quò ì eis in vexillis vterentur, assumpto Persarum more. Vnde Lucan. 1. Pharsal. ait:

Ezech. 17. n. 3.
Zac. 11. n. 1.
Hab. 1. n. 8.
Thren. 4. n. 19.
4. Reg. 25. n. 5.
Deut. 28 n. 49.

Signa pares aquilas, & pila minantia pilis. De quibus aquilis aliqui interpretantur illud Matth. *Vbi fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ*; In Græco est, *cadauer*; Aduertit autem ad dictum locum Matthæi D. Hieron. quòd aquilæ trans maria dicuntur sentire cadauera, & ad huiusmodi escam congregari. Vnde Iob 39. de aquila dicitur: *Vbicunque cadauer fuerit, statim adest.* Et sanè hoc sensu maximè competit Iudæorum genti aquila superueniens, diripiens, & dissipans. Fuit enim Synagoga cadauer, sicut ostendit August. epistol. 19. ad Hieron. ant. med. vbi de cæremoniis veteris legis asserit: Amiserunt tanquam vitam officij sui veruntamen sicut defuncta corpora necessariorum, officiis deducenda erant quodammodò ad sepulturam.

Matth. 24. n. 28.
Iob 39. n. 30.

Vnde Sanctus Doctor infert quod si quis post sepulturam illius cadaueris, legis scilicet veteris; eisdem vteretur, tanquam sopitos cineres eruens: Non erit, inquit ille, pius deductor, vel baiulus corporis, sed impius sepulturæ violator. Cùm ergo Iudæi post Christi mortem, nouæque legis promulgationem vetere lege, ac cæremoniis illius vterentur, veluti è sepulchro fætidum cadauer eruebant. Vnde & fortassis apud nos fætidi dicuntur Iudæi, vtpotè qui cadaueris membra attrectent, quid mirum si aquilæ Romanorum illius gentis fætorem sentientes accurrerint, vt de facto accurrerũt, diripuerunt, & dilaniarunt. Qua de re Isidor. Pelusiota l. 2. epistol. 305. ait: Posteà quàm scelerati, atque nefarij Iudæi propter audacissimum illud & insuaue facinus aduersus Dominum perpetratum Angelico subsidio destituti sunt, tum verò Romanorum gladio traditi tanto numero capti sunt, vt qui conspexerunt, adduci vix possent, vt crederent quemquam eorum interiisse: Ac rursus tantus cæsorum numerus inuentus est, vt omnes ambigerent, an quisquam captus fuisset. Cùm enim aduersus conseruos dumtaxat eorum furor acueretur, parciùs plectebãtur:

At

At cùm aduerſus Dominum furor ipſorum excreuiſſet, tum verò vt eiuſmodi ſcelere admiſſo, quod veniam omnem ſuperaret, internecioni addicti ſunt. Alij enim flamma, & ferro, alij fame oppreſſi ſunt. Qui autem cladi ſuperfuerunt, ob id tantummodò ſupereſſe permiſſi ſunt, vt & belli calamitates tragicum in modum deplorarent, & velut captiui quidam verberones, orbem vniuerſum peragrantes, crucifixi cultum, & venerationem omnibus in locis florentem proſpicerent. Sic ille.

Cæterùm illud hoc in loco notandum eſt, Iudæos, qui ab aquila prouocati ſunt ad volatum, & aſſumpti ſuper alas, veſpertiliones manſiſſe, & noctuas, vt lucem, quam Deus habitat, nullatenus attingere poſſent; alias verò loco eorum ſubſtitutas fuiſſe aquilas, iuſtos ſcilicet noui teſtamenti, de quibus fermè omnes ſancti Patres intelligunt illud
Mat. 24 n. 28. Matth. *Illuc congregabuntur & aquilæ*. vbi Author operis imperfecti dicit propterea ſanctos aquilas vocari, vt in aquilis regalibus regalis ſanctorum dignitas oſtendatur. Euthym. verò ſtupantes aſſimilauit aquilis, tanquam alatos, ac regios, ſe ipſum cadaueri, quaſi cibum ſpiritualem eorum, vitamque ſempiternam. Similiter Theophylactus, D. Chryſoſt. in 1. Corinth. homil. 24. hæc verba interpretatur de illis, qui ad tremenda accedunt myſteria. *Vbi, inquit, fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ*, ait Dominus, oſtendens quod oportet eum, qui ad hoc corpus accedit, eſſe ſublimem, & cum terra nihil habere commune, & aſſiduè volare, ad ſolemque iuſtitiæ aſpicere, acutoſque, & perſpicaces habere mentis oculos; aquilarum enim, non graculorum hæc eſt menſa. Ipſi tunc quoque ei occurrent è cælis deſcendenti, qui nunc dignè percipiunt: ſicut qui indignè, extrema patientur. Similia ſunt quæ habet Iſid. Peluſiota epiſt. 281. Quod verò aquilæ probentur ex cibo cæleſti, patet ex Æliano cap. 1. de aquila, quę Iouis eſt. Probatur inſuper ex modo, quo omnia terrena dimittunt, & cælum petunt; Etenim Ælian. l. 14. cap. 10. ait: Aliæ aues volandi idcircò diuerticulis, flexionibuſque in cælum efferuntur, quod rectè non poſſunt: Sola aquila directo volatu in ſublime fertur. Etenim cùm omnia terrena dimittant, & ſequantur præuolantem Aquilam nobis iter pandentem, & docentem, quid mirum ſi recto euolent itinere, nec per diuerticulos inflectantur? Et de aquilæ genere, quod Græci appellant Melænacton, ait Plin. l. 10. cap. 3. Magnitudine minimam, colore nigrantem, viribus præcipuam, ſola ſine clangore, ſine murmuratione conuerſatur in montibus. Et Ariſtol. lib. 9. cap. 32. de aquilis: Nidulantur locis non planis, ſed celſis, præcipuè quidem arduis ſaxis, & præcipitibus. Vnde Abdiæ 1. Abdi 1. num. 4.
Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter ſydera poſueris nidum tuum, &c. quæ omnia aquilis noui teſtamenti facilè probabitur conuenire. De quibus rectè intelligitur ille locus Prouerb. Prou. 1. nu. 17. *Fruſtrà iacitur rete ante oculos pennatorum.* vbi Salonius Veronenſ. Epiſcop. fatetur, quòd aues retibus ſæpè capi, & proinde intellectum eſſe locum de ſanctis. Sancti, inquit, & electi viri, qui habent pennas fidei, ſpei, & charitatis, cæterarumque virtutum, quibus ad cæleſtia contemplanda volant: habent & ſpirituales oculos, quibus inſidias hoſtis antiqui præuident, & peccata præcauent. *Fruſtra ergo*, id eſt, in vanum, *iacitur rete ante oculos pennatorum*, id eſt, laqueus inſidiarum diaboli obijcitur ſanctis, & electis viris, quia facilè in terra ſuperare poſſunt inſidias diaboli, qui ſuam conuerſationem in cælis habent. Vnde recta eſt illa admonitio Thren. 3. Thren. 3 n. 41. *Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum in cælos.* 70. habent; *Aſſumamus corda noſtra ad excelſum in manibus noſtris in cælo.* Theodoret. legit: *Reſumamus corda noſtra, & intueamur in excelſum habitãtem in cælo*, id eſt, ſemel, atque iterum corda noſtra ſurſum leuemus; adeò enim graue plerumque eſt cor noſtrum, & fugitiuum, vt opus ſit, ipſum non ſolùm ſemel ſumere, ſed iterum, & ſæpè aſſumere; Vnde Dauid ait: *Inuenit ſeruus tuus cor ſuum, vt oraret te oratione hac.* 2. Reg. 7. n. 27. Quod expendens D. Auguſt. in Pſal. 85. ait: Inuenire ſe dixit Dauid cor ſuum, quaſi ſoleret ab eo fugere, & ille ſequi tanquam fugitiuum. Adeò inſuper graue eſt cor noſtrum, vt opus ſit illud, non vtcumque, ſed vtraque manu eleuare, ad hoc, vt ſurſum feratur, nec demerſum in peccatorum cæno remaneat: inſuperque

opus sit vtraque manu dirigere, ne hac, illa've digrediatur. Ideoque Hierem. in hoc sensu dixit: *Dirige cor tuum in viam rectam.*

Ier. 31. n. 21. Vbi Septuaginta habent: *Da cor tuum in humeros tuos.* adeò enim graue est, vt necesse sit non tantùm manibus eleuare, sed in humeris portare, sicut & veros Israelitas portare dignatus est cælestis Aquila. Facit illud

Psal. 47. n. 14. Psalm. *Ponite corda vestra in virtute eius.* Hieronymus legit: *Ponite corda vestra in manibus eius*, cælestis scilicet Hierusalem, de qua ibi loquitur propheta, cùm ait: *Circumdate Sion, & complectimini eam, narrate in turribus eius.* Etenim in cælesti Hierusalem collocanda sunt corda nostra, ibique velut aquilæ nidificare debemus. Enimverò cùm cor sit fons vitæ, non debet in terra veluti defossum sepeliri, ne vita nostra terrena sit, sicut de impiis dicitur: *Cinis est cor eius, &*

Sap. 15. n. 10. *terra super uacua spes illius, & luto vilior vita eius.* Vnde Augustinus in Psalm. 90. ait: Ne putrescat in terra triticum, non audes ponere in terra humida, quia laborasti, messuisti, & ventilasti: Cor tuum pro quo tanta passus, atque operatus est Christus, in terra, & non in Deo collocas? In quam sententiam est optimus locus Leuit. 22. vbi sermo est de hostiis offerendis: & dicitur: *Si cæcum fuerit,*

Leuit. 22. n. 22. *si fractum, si cicatricem habens, &c. Non offeretis ea Domino.* Septuaginta habent: *Si formiculosum, non offeretis:* quod sic exponit Isich. Si formicæ habet proprietates, non offeres. Formica quidem in terra abscondit triticum, & quidquid inuenire potest, subtus terram recondit, ac reponit; & insuper domicilium sub terra habet. Quicunque igitur formiculosos habet mores & in terra diuitias suas cum corde recondit, & sepelit (*vbi*

Luc. 12. n. 34. *enim thesaurus, ibi & cor*) hic proculdubio diuino cultui non inseruit, nec Deo placet, vt ipsi possit offerri. Et nunc intelligetur locus ille Luc. 11. *Quod superest date eleemo-*

Luc. 11. n. 46. *synam:* In Græco est: *Ea, quæ insunt, date pauperibus*, vt adnotauit Nicolaus Zeguerius in annotationibus ad nouum testamentum. Et est sensus: Quæcunque tandem cordi vestro adhærent, tribuite, nec permittatis, vt illi quidquam de terrenis inhæreat. *Graue vti-*

Eccl. 40. n. 1. *que iugum impositum est filiis Adæ à die exitus ventris matris eorum vsque in diem sepulturæ*

A *in matrem omnium.* Iugum autem istud ex coniugio natum est, cuius ex vsu qui nascitur, trahit aggrauans corpus, & originali obnoxium peccato, cui aratrum, vomerque concupiscentiæ adest, quo quidem proscinditur terra nostra, sicut eleganter prosequitur Author Hypognosticon apud Augustinum tom. 7. in terra autem sic proscissa, & aperta facilè conditur, & veluti semen traditur cor nostrum, vt ibi altas mittat radices,

B & nihil, nisi de terra mediteiur. Vnde Augustinus 10. Confess. cap. 40. lamentatur recidere se in hæc arenosa pondera, & resorberi solitis, & teneri, atque consuetudinis sarcina degrauari. Et l. meditat. c. 37. pennas aquilæ sibi à Deo dari postulat, vt onere molis corporeæ exsolutus possit euolare vsque ad decorem domus Dei, & locum habitationis

C gloriæ eius. Quod etiam prosequitur Bern. serm. 81. in Cant. ad med. Et Prosper ad Demetriad. sub fin. Et Ioan. Cassian. tota collat. 23. Vnde, in Liturgia Basilij ex Arabico conuersâ edita Augustæ Vindellicorum anno 604. Sacerdos per interrogationem pronuntiat: *Vbi mentes vestræ?* Populus respondet: *Sunt apud Dominum:* Et eodem modo ferè in ea quæ est Gregor. Nazianz. *Vbi corda vestra? Habemus ad Dominum.*

Prouocati itaque sunt Israelitæ à cælesti Aquila, vt Ægyptum desererent, & terrena

D relinquerent, assumptique ab ipso Deo, vt volare discerent, qui tamen nunquam Ægypti memoriam perdiderunt, sed illius perpetuò recordati, eò remeare volebant, & pro Ægyptiis alimonijs iugiter suspirantes, nobis proponebant eos, qui terrenis agglutinati, suprema, & cælestia nolunt amplecti, contra quos agemus in peculiari annotatione de hac re.

E

ANNO-

ANNOTATIO I.

Rex suos subditos portare debet in humeris suis, & sustinendo, & defendendo.

VEra Regis effigies, adæquatumque Principis schema subditos sibi populos, quasi humeris, baiulantis hoc in loco nobis proponitur in aue Regia, Deoque Rege; licet enim, vt plurimum, à suis subditis portentur, & tolerentur communes Reges, qui non aquilæ, sed struthiones potiùs dicendi sunt, in quos congruenter quadrat illud Iob: *Penna struthionis similis est pennis Herodij, & accipitris.* Ratione enim Regij decoris, & maiestatis, comitatus & apparatus, superiorisque gloriæ fulgore Reges esse videntur, cùm tamen non sint: vnde Dan. dicitur: *Egressa est de Babylone iniquitas à senioribus iudicibus, qui videbantur regere populum*; vbi Interlinealis ait: Quia maiè præerât. Etenim iniqui Principes Reges ex externo apparatu videntur esse, cú tamen non sint. Vnde Bernardus serm. 75. in Cant. ait: Deprehendi noctes, qui se dies mentiebantur. Veram igitur, & regiam generositatem nobis delineauit Moyses in aquila, quæ filios non tantùm assumit humeris, vt infirmos portet, sed insuper vt securos à sagittantium ictibus suo periculo reddat; quod proprium videtur esse Principum, Magnatum, & Rectorum, quæ est ratio cur in Scriptura nomine scutorum, & clypeorum veniant intelligendi, vt patet ex Psalm. 46. *Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham*, hoc est, ex August. Basil. & Theodoret. promissiones Abrahæ factæ, quòd in semine eius benedicendæ forent omnes gentes, finem suum sortitæ sunt, cùm Principes, & Reges ethnicorum, postposito Idolorum cultu, Deo Abrahę, vt proprio Deo adhæserunt. Et subiungitur: *Quoniam Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt.* Vbi quos 70. *Fortes nuncuparunt*, Aquila appellauit *scuta*; Theodot. & Symmachus *protectionem*, siue *propugnacula*. Hieronymus *scuta terræ*. Et in hoc sensu etiam 2. Regum 1. lugens Saul ait: *Abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul*, hoc est, Saul ipse, qui ad instar clypei populum tuebatur, vt filius eius Ionathas, qui erant, vt leonibus fortiores, ita etiam clypei militum, & totius Reipublicæ munimen, & defensio. Et Isaiæ 21. *Surgite Principes, arripite clypeum.* Hebraic. *Vngite clypeum*, hoc est, principem de more constituite, & vngendo inauguramini. Et Oseæ 4. *Dilexerunt afferre ignominiam protectoris sui*, Hebr. *Clypei Principes*; qui ritu clypeorum populum defendere, & ornare debuissent; veluti aurei illi clypei. quos Salomon 3. Reg. 10. ex auro, eoque purissimo, fabricatos posuit in arce saltus Libani. Et quales illi etiam aurei clypei, qui 1. Machab. 6. conceptum à Sole fulgorem non solùm in imam terram, sed in excelsos etiam montes euibrantes; exemplo virtutum omnium prælucere cæteris, & charitatis ardore radiare debuissent. Non vt illi ærei clypei, quos propter ablatos aureos à Sessac Ægypti Rege posuit Roboam in Hierusalem 3. Reg. 14.

Clypei itaque dicuntur, & scuta Principes, & Reges, quia suos tutari debent, & pro eorum defensione sese omnibus periculis obijcere. Vnde de Rege Tyri dicitur: *Tu Cherub extentus, & protegens.* vbi Maldonat. ait: Comparat illum Cherub, quia magnus erat, & quasi sub alis suis populum protegebat, sicut statim duobus epithetis declarat, *extentus, & protegens.* Alludit enim ad Cherubim, qui erant in templo Salomonis, qui extentis alis propitiatorium protegebant Exod. 25. n. 20. & cap 37. n. 9 *Posui te in monte sancto Dei*, id est, sicut posui Cherub in monte sancto meo, vt propitiatorium protegeret, ita posui te in rupe, vbi Tyrus sita erat, vt omnibus conspicuus esses, vrbemque protegeres. Sic ille. Cuius explicatio adhuc confirmatur ex Thre. 4. Vbi per allusionem ad vmbram alarum Regis dicitur de Rege Iosia, siue Sedechia: cui diximus: *In vmbra tui viuemus in gentibus.* iam vero in Scriptura vmbra protectionem, & defensionẽ significat, vnde Gen. 19. ait Loth: *Ingressi sunt*

Marginalia: Iob 39. n. 16. — Dan 13 n. 5. — Psal. 46 n. 10. — A — 2. Reg. 1. n. 21. — Isai. 21. n. 5. — B — Ose. 4 n. 18. — C — 3. Reg. 14. n. 26 — D — Ezec. 28 n. 14. — Exo. 25. n. 20. — Ibid. 37 n. 9. — E — Thren. 4 n. 20.

Gen. 19 num. 8. Isai. 49. num. 2. si sunt sub umbra culminis mei. Et Isai. 49. In umbra manus suæ protexit me. Similia habentur Psal. 46. n. 1. Psal. 16. n. 8 Cant. 2. n. 3. & Isai. 30. n. 3. Debent igitur superiores seruos suos protegere, & vmbram in æstu laborem sua protectione præbere, sicut Isaias precatur: *Pone quasi noctem vmbram tuam, in meridie absconde fugientes*, id est, populo meo fugienti ab Assyriis, & Chaldæis exhibe benignam protectionem, vt eos, quasi nocte, abscondas in ipso tribulationis æstu à furore hostium; sic enim explicat Haymo hunc locum. Neque verò vmbra desuper volantis aquilæ fauorem tantum denotat, sed insuper innuit in se debere suscipere calorem ipsum Solis, vt vmbra refrigeret quos inferiores suscipit, id, quod videtur indicasse Sponsa, quando se sub vmbra Sponsi gloriatur sedere, quasi Sponsus æstum in se reciperet, & ferret, ne ad Sponsam nocens deueniret: & in hoc sensu Psal. 46. dicitur: *Quoniam Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt.* Hebr. *Domini sunt scuta terræ*, sic etiam legit Aquila, & Hieronymus. Quinta vero editio magis explicans: *Domini sunt protectiones terræ*, vbi Agell. ait: Id illis præcipuè incumbit, vt infirmioribus pro scuto sint, eosque defendant, & a potentiorum iniuria protegant, in quo munere propemodum cum Deo æquati sunt, & quodammodo Dij facti, vt Psal. 81. legimus: *Ego dixi: Dij estis, & filij excelsi omnes*, ideoque vehementer exaltati sunt, & gradum honoris altissimum consecuti. Hinc etiam est, quod quia Principes suos tutari debent, in sacra Scriptura dicuntur nubes, vt Genes. 23. *Tu es Princeps Dei apud nos.* Hebr. *Princeps maximus*, seu *maxima eminentia, nubes, & exhalatio*. Et cap. 34. *Princeps terræ Sichem*. Et Genes. 17. *Duodecim Principes gignet.* Quibus in locis eadem vox habetur, quæ Psalm. 134. *Educens nubes ab extremo terræ.* Et Prouerb. 25. *Nubes & ventus, & pluuia non sequentes.* Ratio verò huius analogiæ reperta in eadem voce Hebræa *nesiim* est, non solùm quia nubes de terra eleuatur à Sole, & ab eodem plerumque dispellitur: ita & terreni principes de terræ puluere, & ab extremis terræ suscitantur à Deo, ab eodemque deijciuntur, & disperguntur, cùm voluerit, sed

Isai. 16. num. 3.

Psal. 46 num. 9.

Psal. 81 num. 6.

Gen. 23 num. 6. Gen. 34. Gen. 17 Ps. 134. num. 7. Pro. 25. n. 14.

A quia Princeps instar nubis ab æstu aduersitatis subditos suos protegere debet, & liberalitatis rorem, si opus fuerit, et in cùm dispendio propriæ substantiæ impertiri, sicut nubes ipsa in pluuiam dissoluitur pro fœcundanda terra.

Hinc intelligetur, cur in sacris literis dicantur Reges, & Principes continere intra semetipsos subditos suos: Nam 1. Petr. 5. dicitur: *Pascite, qui intra vos est, gregem Domini.* Hieron. epist. 82. *Regite*, quod Syrus legit, *traditum vobis gregem.* Et Sapient. 6. *Præbete aures vos, qui continetis multitudines.* Quasi enim parum fuerit eos supra se assumere, vt deducant, & tueantur: vult Deus, vt intra pectus recludant, & velut viscera, ac cor foueant, nihilque externum eis noceat, quin priùs Principis pectus traijciat. Quo sensu August. se matrem subditorum suorum vocat homil. 6. & Paulus Galat. 4. parturientem se appellat. Hinc etiam est quod Ezech. 45. postquam Deus terram diuisit domui Israel ait: *Principi quoque hinc, & inde, &c.* Deinde addit: *Non populabuntur vltrà Principes populum meum, &c.* Vbi Maldonat. aduertit post portionem sanctam tam Sacerdotum, quàm Leuitarum, & post portionem profanam ciuium, vltimam tandem possessionem obtigisse Principi in circuitu popularium suorum, cingens, & veluti vallans cæteras omnes possessiones, non solùm, vt eas tueatur tanquam murus, sed vt eas intra semetipsum videatur continere, & tanquã viscera sua defendere, & curare, vbi Hieron. ait: Qui verè Princeps in populo suo est, & meretur ducis nomen accipere, multorum salutem suam mercedẽ facit. Hæc est ratio cur Moyses à Domino constitutus, *magis elegit affligi cùm populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem.* Vbi Theophylact. magna cum admiratione verba Pauli excipit. Animaduerte, inquit, quomodo peccatum nominarit, non affligi vnà cum fratribus. Nihil enim tam offendit Deum, quàm si Princeps, & Prælatus se non exponat omnibus periculis pro defensione suorum, quod si eos omnino eruere non possit, saltem cum eis patiatur, ideoque Chrysost. proæmio 2. in Isaiam ait: Deligendo Principi nihil tam idoneum, atque accommodum, vt est animus amans

1. Pet. 5. num. 2. Sap. 6. num. 3.

B

C Gal. 4. n. 19. Ezec. 45 num. 7.

D

Hebr. 11 n. 25.

E

amans sapientiæ, & qui nouerit lugere cum lugentibus. Istius virtutis gratia eximium illum Moysen conscendere fecit thronum publicæ administrationis, quod is operum magnitudine priùs declarasset suam erga populum propensissimam dilectionem: Quod argumentum postquàm ostendit in Prophetis, probat tandem in Dauide, cùm se Deo
2. Reg. 24. n. 17 obtulit percutiendum, dicens: *Fiat manus tua contra me, & in domum patris mei.*

B Licet autem in gratiam, & defensionem populi sibi dilecti, & à se electi Deus redditus sit quasi aquila, eosque humeris suis portauerit per desertum, & impetus barbararum gentium, tanquam verus Princeps, quasi in se sustinuerit, longè tamen illustriori ratione veri Principis munus, & officium gessit, postquam carnem assumpsit, & homines sub alis suis collegit. Vnde Ambros.
Thre. 4. n. 20. Christo Domino accommodat illud Threnor. 4. *In vmbra tua viuemus.* Sic verò habet serm. 3. in Psalm. 118. *Ibi retribue seruo tuo.* Christus vita est, & qui in vmbra Christi viuit, in vmbra vitæ est. Nobis expandit manus suas Iesus, vt totum mundum obumbraret: quomodo non sumus in vmbra, qui crucis eius protegimur velamento? Quomodo non sumus in vmbra, quos crucifixus a malignitate sæculi, & corporis ardore defendit? Et ser. 15. plura in eandem sententiam affert, eundem locum Threnorum repetens, & vmbram Christi viuificantem appellans.

C Quia igitur sub vmbra, & protectione sua nos assumpsit, se etiam pro nobis periculis exposuit. Vnde cùm ad eum comprehendēdum turba accesserit, ei obuiam occurrit, &
Ioan. 18 num. 8. & dixit: *Si ergo me quæritis, finite hos abire.* vbi Cyrill. lib. 11. in Ioan. cap. 33. aduertit propterea id dixisse, vt securos redderet discipulos, & probaret mortem suam pro omnibus esse sufficientem hostiam. Sic autem ligatus, & comprehensus pro suis Filius Dei, factus est exemplar cæteris Regibus in defensionem suorum, vt quemadmodum Christus Dominus ligatus, & comprehensus suis libertatem conciliauit, & quasi id recta consequentia deduceretur, dixit: *Si ergo me quæritis, finite hos abire*, ac si consequens esset, vt discipuli liberi, & incolumes euaderent, ex eo, quod Magister in vinculis pro eis

A remanserit: Sic & cæteri in suorum libertatem, & commodum se cuique periculo deberent objicere.

Hoc inculcatum subtili schemate censeo in illis verbis obscurissimis Cant. 7. *Sicut purpura Regis vincta canalibus.* vbi 70. habent: *Rex ligatus in transcursibus, seu canalibus.* Quā lectionē sequuntur omnes Græci, & nonnulli ex veteribus Latinis, quin etiam Hebræorum Rabbini, & nonnulli ex nostris, inter quos est Pagnin. Agathius, & alij. Hæc igitur translatio, quæ obscurissima videtur sacris Expositoribus, rem præsentem eleganter propalabit, si sensum dicti loci enucleemus, quod profectò fiet recurrendo ab lib. Genes. vbi Iacob decorticatas virgas posuit in canalibus, vt cùm venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, & in aspectu earum conciperent, Genes. 30. Hic igitur Rex pro suis ligatus iuxta canales & fontes sui sanguinis effusi, nobis etiam proponitur ante oculos, sicut Galatis depictus obiectus est, & crucifixus, quo cæteri Reges ad illius conspectum incalescentes similes concipiant cogitationes, & edant opera, pro suis scilicet alligari, pati, & mori, hoc enim spectat maximè ad Reges, Principes, & pastores, qui pastorum Principem debent imitari, vnde Honorius illud ipsum, quod adduximus ex Cant. sic explicat, *Comæ capitis tui sicut purpura Regis:* quia exemplo passionis Christi cruorem proprium profundunt. Principes hi sunt in Ecclesia, qui sacerdotium quasi caput ornant, & muniunt, quæ purpura est vincta canalibus, quia passio Christi (quæ optima officina purpuraria est, vnde cordi ardor, ori rubor, faciei species, externo cultui decor, toti homini dignitas, & splendor excellens planè & regalis) fixa est cordibus per affluentiam Spiritus sancti, vel iuncta canalibus, hoc est, posita iuxta gratiam donorum Spiritus sancti. Purpura itaque redduntur Principes, & similes illi, qui tinctas vestes in sanguine suo portauit, qui ipsius meditantur passionem, vt pro suis quæque pericula pati minimè renuant. In quam sententiā facit Aug. ser. 1. de Cruce, & Latrone post med. vbi expendit, qua ratione Latro crucifixum Dominum Regem agnouerit, & proclamauerit, ex eo, quod ipsum

Cant. 7. num. 5.
Gen. 30. n. 38.
Galat. 3 num. 1.
D
E

pro suis morientē conspexerit. Sic verò habet: Dicito mihi Latro, regnum petis; quid enim in eo tale vides ex quo petis? Dic mihi; nam quod in cōspicuo est, clauos, & crucem cernis. Sed hæc, inquit, crux ipsa Regni insigne est, & propterea Iesum Regem appello, quia video crucifixum; opus enim Regis est vitam suam pro his, quibus regnat, opponere. Vnde ait Ioan. 10. Quia *Pastor bonus animam suam ponit pro ouibus.* Igitur & Rex bonus animam suam ponit pro his, quorum princeps est: Quoniam igitur animam suam posuit, ideò eum Regem cognosco, & Dominum appello: *Memento mei Domine dum veneris in regnum tuum.* Similia prorsus sunt, quæ habet Chrysost. 10. 3. homil. de Cruce, & Latrone post med. vbi sic alloquitur Latronem beatum: Dic mihi, regnum commemoras, quid enim regni vides? Claui, & crux est quod inspicis: Sed ipsa crux est, inquit, & regnū est, ideò eū Regē nomino, quia crucifixum video. Imperatorum est pro omnibus mori, & Regis optimi pro communi vtilitate nunquā recusare supplicium; Ipse dixit, quia Pastor bonus animā suam ponit pro ouibus suis, & ideò Imperator bonus animam suam pro his, quos regit, offerre festinat. Quoniam igitur animam suam pro nobis posuit, ideò eum Imperatorem voco, &c.

Ioan. 10 n. 11.

Hinc intelligetur iam cur veniēs Christus Dominus Hierosolymam moriturus pro hominibus Rex cōclamatus est, qui tamen, *Cùm cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eū, & facerent Regem, fugit in montem ipse solus.* Etenim tunc voluit Regem dici, quando pro suis vitam tribuebat, & mortē obibat. Hinc etiam intelligitur, cur moriens Christus Dominus noluerit secum simul pati duos ex discipulis suis, cùm tamen crucifixus fuerit medius inter latrones; etenim si secum discipulos admitteret morituros, fortassis videretur eius mors aliorum merito iuuari, & morte, cùm tamen ipse, sicut solus prodesse potuit, sic sufficere debuerit, vt solus omniū peccata portare testaretur, aduertit hoc Bernard. ser. 3. de passione ante med. vbi ait: Ea nimirum hostia sicut sola prodesse potuit, sic sola sufficit: Neq; Christum decuit simul, & Petrū, aut Iacobum, vel Ioannem pro salute hominum pati. Crucifixi

Ioan. 9. n. 14.

A tamen cum eo alij duo, sed duo nequam: de quibus nulla prorsus suspitio posset haberi, tanquam ex eis minus efficax sacrificium suppleretur, &c. quasi cederet in ignominiam Diuini Regis, si pro communi salute quisquam alius pateretur præter ipsum. Quia verò, & ipse Rex Regum suos portauit in humeris, pro eisque passus est, eos, quos in Præsides, Duces, ac Reges elegit, tales esse voluit, qui pro suorum commodis facilè pectora exponerent, & vitam obijcerent,

B sicut videre est in Moyse, quem præfecit populo, quia vidit quo animo se pro tuendo Hebræo obtulit; Nam cùm videret virum Ægyptium percutientem quendam de Hebræis fratribus suis, irruit in Ægyptium, & occidit eum. Vbi Chrysost. 3. de prouident. ait: Conijce quantam flammam intus aluerit, quæ subitò eruperit in homicidium. Ita qui tam vehementer vlciscebatur plusquam pater, fratrum incommodis tabescebat. Sic ille.

Exod. 2 n. 11.

C Est tamen antiqua quæstio, an Moyses peccauerit interficiendo Ægyptium, quam bene versat Pererius dispur. 10. in cap. 2. Exod. Et August. in quæst. super Exod. q. 2. putat etiamsi peccatum esse concedatur, tamen laudabilem in eo innotuisse Moysis indolem. Vt solet, inquit, vbertas terræ ante vtilia semina, quadam herbarum, quamuis inutilium, feracitate laudari. Quibus similia habet

D lib. 2. contra Faust. Manichæum, vbi idem eleganter prosequitur, afferteque exemplum Pauli, cùm persecuturus Christianos ibat Damascum. Syluestre, inquit, erat vitium, sed magnæ fertcitatis indicium. Addit etiam exemplum Petri educentis in horto gladium, vt defenderet Christum. Et tamen post hoc, ait: Petrus factus est pastor Ecclesiæ, sicut Moyses post percussū Ægyptiū rector Synagogæ: Vterque enim non detestabili immanitate, sed emendabili animositate iusti-

E tiæ regulam excessit. Vterq; odio improbitatis alienæ; ille fraterno, iste Dominico. Resecandum vitium, sed tamen tam magnum cor, tanquam terra frugifera, ita ferendis frugibus excolendum. Sic August. qui tamen priori loco magis inclinat, vt fuerit iusta occisio. Quoniam beatus Stephanus Actor. 7. de hoc ita ait: *Fecit vltionem percusso Ægyptio. Existimabat autē intelligere fratres, quoniā*

Act. 7. n. 24.

Deus

Deus per manus ipsius daret salutem illis. Vnde Eusebius Cæsariensf. ait: Interfecit Moyses Ægyptium, non furori cedens, sed zelo erga Deum inductus. Ita Euseb. & communiter Patres sequuntur, D.Thom. Abulensf. Lyran. & alij, quos refert Pererius loco citato Eandem etiam indolem regimini congruam ostentauit idem Moyses, cùm rixantibus inter se duobus fratribus Hebræis eum, qui vim inferebat, increpuit: *Quare percutis*

Exod.2. n.13. *proximum tuum?* Quod factum expendens Chrysostomus homil. 6. de laudib. Pauli in hunc modum ait: Hoc signum propriæ, liberæque sententiæ, nequaquam in aliorum afflictionibus tenere patientiam, sed benignè tueri oppressos, &c. Vbi expendenda veniunt verba illa, signum propriæ, liberæque sententiæ, quod bene fecit Fernandus de visionib. vision.6. sect. 1. n.7. Puto, inquit ille, hominem propriæ, liberæque sententiæ significare eum, qui suopte ingenio quendam exhibet in tractandis, ac decidendis rebus principatum; qualem nouimus inter Theolog. D.Thom. inter Philosophos Aristotelem inter Oratores Tullium. Sic ergo D.Chrysost. videtur explicandus, vt voluerit Moysen eleganti periphrasi Hebræorum Principem futurum ex hoc facto conijcere, quod in oppressis iniurijs non posset tenere patientiam, sed illicò in medium se daret, vt afflictis esset auxilio, aliter opprimentes obiurgans. Hoc ipsum, inquit Chrysostomus, signum est propriæ, liberæque sententiæ, id est, hominis suapte natura instructi, vt per se de aliorum rebus iudicet, quique aliorum sententias minimè spectet, aut quasi animi pendeat quid acturus pro re nata sit, sed omnino sit propriæ, liberæque sententiæ, ac adeò aptissimus moderandis aliorum rebus, & qui se exponat omnibus periculis, quantumuis maximis, pro aliorum salute; quod etiam contemplari licet in eodem Moyse, & Aarone cum Ambros. epist.82. ante med. vbi ait: Moyses, & Aaron in sacerdotibus eius. Dignus planè vir, qui sequendus proponatur omnibus; nam cùm dira mors propter contumaces in plebem serperet, medium se inter viuentes, morientesque obiecit, vt mortem statueret, ne plures perirent, verè vir mentis, & animi sacerdotalis, qui se pro Domini grege, quasi pastor bonus pio obijceret affectu, Pietas meritum adiuuit, qui pro ipsis se obtulit, &c. Quo in loco alludit Ambros. ad cap. 16. lib. Numer. Quando ignis egressus à Domino plures cõsumpsit, Moyses verò dixit ad Aaron. *Tolle thuribulum, &c. Quod cùm fecisset Aaron, & cucurrisset ad mediam multitudinem, quam iam vastabat incendium, obtulit thymiama: & stans inter mortuos ac viuentes, pro populo deprecatus est, & plaga cessauit.* (Nũ.16. n.46. & 47.) qua in re & Moyses, & Aaron regium animum ostentarunt in suorum pernicie abolenda. Est optimus in hanc sententiam Chrysost. homil. 19. in epist. ad Roman. in morali in princip. cùm ait: Moysen tum primum super populum Iudæorum posuit, quando, qua esset in illum beneuolentia, re ipsa iam declarauerat.

Dauid quoque simili modo Regno inauguratus est postquam apparuerat quàm amico esset in populum affectu. Ita quippe iuuenis adhuc populi causa doluit, ac zelauit, vt & animam suam exponeret, cùm videlicet barbarum illum è medio tollebat. Quod verò dicebat: *Quid dabitur ei, qui alienigenam hunc interfecerit?* (1.Reg. 17.n.26) Non ideò dicebat, quòd mercedem exigeret, sed quòd sibi crederetur, & in pugnam cum illo committeretur. Nam cùm adepta iam victoria ad Regẽ esset ingressus, nihil de mercede meminit. Et Samuel quoque benignus erat, & amator populi, vnde & dicebat: *Absit autem hoc à me peccatum, vt cessem pro vobis orare Dominum.* (1.Reg. 12.n.23) Ita & Paulus, imò non ita, sed multò plus omnibus ardebat erga subditos. Vnde & discipulos ita erga se animauit, vt diceret: *Si possibile fuisset, oculos vestros eruissetis, mihique dedissetis.* (Gal. 4. n.15.) Propterea & Iudæorum Doctoribus istud ante omnia exprobrat Deus, cùm dicit: *O pastores Israel: Num pascunt pastores seipsos? Isti verò contrarium fecerunt: Lac enim, inquit, comeditis, & lana vos tegitis, & quod pingue, mactastis; oues verò nõ pauistis.* (Eze.32. n.10.) Et Christus optimi pastoris canonem ferens, dixit: *Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis.* (Ioh.10. n.11.) Hoc Dauid sæpe numerò, multis quidem alibi locis fecit, tum verò maximè quando aduersus omnem populum terribilis illa ira diuinitus demissa sæuiebat;

vniuersis enim iã prope occisis dicebat: *Ego*
1. Reg. 24. n. 17 *pastor sum, qui peccaui. Ego, qui pastor sum, male egi, isti verò, qui oues sunt, quid fecerunt?* Propterea & in optione suppliciorum suorum non famem elegit, non hostilem persecutionem, sed immissam à Domino mortem, per quam sperabat alios quidem bene fore securos, se verò ante reliquos omnes è medio tollendum; hoc verò cùm fieret, lamentando dicebat: *In me sit manus tua. Si verò ad expiandum facinus non sufficio, sit & aduersus domum patris mei.* Tantum valet cura, & compassio optimi pastoris. Villicabantur quippe viscera ipsius, cadentibus illis, tanquam si gemini necarentur filij: calamitatem non tulit, sed magis accensus est, quàm super Ammon primogenito suo: Tunc enim mortem sibi non precabatur, nunc autem orat, vt præ aliis cadat. Talem oportet esse Principem ob aliorum magis, quàm ob proprias dolere calamitates, &c. Sic Chrysost. ostendit adductis exemplis viros à Deo electos in præfecturam populi sui, imitatos fuisse pastorum principem Christum Dominum, qui pro suis mori dignatus est; is enim debet esse animus veri pastoris & Principis, vt pro suis liberandis proprium pectus obijciat. Quòd si propriam exponendo vitam, & salutem, eos immunes, & liberos reddere nequeat, saltem eam commiserationem, & paternum affectum probare debet, vt cum eis pariter & torqueatur, & doleat, quod bene prosequitur Chrysostom. lib. 2. de prouid. nt. in Ezechiele Propheta, qui tanta charitate erga suos ardebat, vt simul cum eis, etsi rebelles, & increduli essent, pati eligeret. Ezechiel, inquit Chrysost. cùm iustus esset, sciretque Israelitas iniquissimos ex omnibus, videns tamen illos iugulari, & corruere, hoc idem passus est, & cùm Deus anticipans illos puniendos proponeret, tanto etiam præsentiæ solatio præparatus, angebatur tamen
Ezec. 19. num. 8. eorum cladibus, & clamabat ad Deum: *Heu mihi Domine, deles tu reliquias Israel? &c.*

Est optimus in hanc sententiam locus Hildeberti epist 74 post med. cùm ait: Confundor, quotiés proximus quod ei ad confusionem cedit operatur. Præsulis est ijsdem iaculis vulnerari, quibus proximum cognoscit vulneratum. Hinc est, quod Apo-

A stol. ait: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* 2. Cor. 11. n. 29

Notatu dignum est præceptum illud Numer. 35. quo Deus prohibuit exules, profugos, & homicidas ante mortem Pontificis ad proprias vrbes remeare, sed permanere in ciuitatibus refugij vsque ad illius mortem. Enimuerò cùm summus ille Antistes à Deo præfectus populo suo omnibus sibi subditis non tantùm pastor, protector, Nu. 35. n. 32.
B & Princeps, sed parens etiam fuerit, sicut homicida confugiendo ad ciuitates pro refugio designatas, occisi hominis proximus, consanguineos, & parentes fugiebat, & ab illorum conspectu discedebat. Sic & mortem communis Parentis præstolari tenebatur, ne si à ciuitate refugij egrederetur, summus ille Pontifex, qui omnium popularium causas, tanquam proprias reputabat, in vltionem illatæ necis contra homi-
C cidam properaret; neque enim minùs opinandum erat in morte cuiuslibet ex ciuibus suis, qui pro eorum salute propriam vitam exponere libenter vellet.

Prosequitur hoc Philo lib. de specialibus legibus post med. in hunc modum: Terminum autem reditus præfinijt lex, vt dixi, mortem Summi Pontificis, ob hanc causam: Quemadmodum quisque occisus cognatos habet superstites, vltionis aui-
D dos, ita vniuersæ gentis in commune cognatus, & propinquus est Pontifex, reddens omnibus iura, controuersiasque dirimens, & sacra, votaque quotidie faciens, omniaque fausta petens, tanquam fratribus, & liberis, & parentibus, vt omnis ætas, cunctæque partes gentis, in vnum seu corpus coëant, coaptenturque, & sic pace fruantur, ac communibus legibus. Hunc igitur timere debet quisquis inuitus
E cædem patrauit, vt propugnatorem, & protectorem necatorum, contineréque se intra sua receptacula, si modò cupit sine periculo viuere. Sic ille describit munus Parentis publici, & communis, qualis profectò est quisquis superiorem gradum ascendit, & supremum obtinet locum.

Carpit in hanc sententiam prouerbiali forma Tertull. ignauos pastores, & præsides, qui inuerso ordine se habent in administran-

da

da Republ. sibique subditus protegendis, dicens lib. de Corona militis cap. 1. ad fin. Noui & pastores in pace leones, in prælio ceruos; quasi dicat; præposteri sunt eorum pastores; qui enim in pace deberent cerui esse, suorum scilicet postulata, necessitates, ac gemitus audire; est enim ceruus acris auditus symbolum: debent autem Reges multas habere aures; deinde etiam, & ceruus dexteritatis in negotiis peragendis symbolum est. Vnde in benedictione Nephtali dicitur: *Nephtali ceruus emissus dans eloquia pulchritudinis*; Quod, vt Vatabl. ait, dexteritatem illius tribus in negotiis significat. Insuper qui deberent serpentes persequi, & halitu suo è cauernis, & latebris extrahere, iuxta illud Lucret.

Gen. 49 n. 21.

Naribus alipedes, vt cerui, sæpè putantur,
Ducere de latebris serpentia secla ferarum.

Vnde singulare abigendis serpentibus remedium ceruini cornu suffitus habetur, vt apud Nicandrum legitur, quod maximè docet non solùm virum Principem, sed quemlibet etiam, versipelles, & astutos detestari serpentes, & iniquos. Vnde illud Psalm. 28. *Vox Domini præparantis ceruos*, seu vt Græcè habetur: *Vox Domini, quæ ceruos perficit.* Adamantius, cuius sententiam Euthym. videtur sequi, deducit, vt eos viros Dominus ad profectum sapientiæ ducat, qui serpentes sint assiduè persecuturi, quibus sanè ceruis montes excelsi peruij, sublimitas quippe cælestis illucescit, supremæque doctrinæ fastigium, quod nubes omnes exuperat, quò simul ac mortalium insidijs appetuntur, aut canum latratibus exagitantur, tutò confugiant, & sine perturbatione sospitentur, sicut ibi exponit August. & Gregor. 30. Moral. Denique cùm cerui esse deberent in pace dominando, & diu versando mente, quid suis maximè conueniat; huiusmodi enim ruminatio ceruis maximè conuenit, sicut patet ex Plin. & Aristot. & ex ipsa experientia, & in animalibus probatur à diuina Scriptura Leuit. in cap. 1. n. 4. & sequentibus, vbi ea, quæ ruminant, & vngulas bifidas habent, pro mundis habent. Innuitur autem in huiusmodi approbatione diuina supernæ doctrinæ repetita memoria, & iugis consideratio teste Gregor. Mag. in cap. 7. Cant. Cyrill. verò

Psal. 28 n. 9.

A lib. 9. contra Iulian. docet ruminare esse prudentiæ symbolum. Vngulæ verò diuisio est in actione separatio boni à malo, quorum vtrumque requiritur ad munditiem, & sanctitatem, & in ceruo etiam reperitur. Qua de re videndus Radulph. & Isich. in cap. 11. Leuit. Euseb. lib. 8. præparat. Euangelicæ cap. 3. Cyrill. lib. 14. de Adorat. qui addidit aliam tropologiam, dicens: Bifidus vnguis perspicua figura est, qua significatur posse nos in vtramque partem rectè incedere, videlicet quoad nos, & quoad alios. B

Vel cùm cerui etiam esse deberent ad præsentissimum auxilium suis ferendum, sicut notauit Vatabl. ad illud Cant. *Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloq; ceruorum.* Cant. 2 n. 9. Hi igitur, qui in pace potiùs in his omnibus sensibus, vel in quolibet eorum esse deberent, potiùs in bello se ceruos exhibent timiditate, qui affectus in ceruis præcipuè cernitur: Vnde apud Comicos mos imprimis C inoleuit, vt fugitiui, quod omnino timidorum est, cerui appellarentur. Sic Achilles apud Homerum ignauiam objiciens Agamennoni, eum ceruino corde præditum obiecit: & Pompeius Festus seruos fugitiuos vnius tantùm literæ mutatione ceruos nuncupari solitos tradit. Et pro hac re notanda sunt ea, quæ habet Plin. lib. 8. natural. histor. cap. 32. Et Ælian. lib. 2. de historia animal. cap. 9. vbi docent ceruos partus suos editos D cursu exercere, fugamque meditari docere, vnde ad prærupta deducunt catulos, hinnulósue suos, saltumque demonstrant; qua ratione aliqui explicant illud de Nephtalim, vbi dicitur *ceruus emissus* Gen. 49. vt in Barac videatur impletum; de eo enim dicitur Gen. 49 n. 21. in Cant. Iudicum: Duces Issacar fuere cum Debora, & Barac vestigia sunt sequuti. Barac enim dux exercitus Israel oriundus ex Nephtalim, rectè comparatur ceruo timido, E & imbecilli, sic enim Barac initio instar cerui timuit, nec nisi cum Debora bellum aggredi ausus est; At ea comite animatus congredi ausus est.

Quod si Regem in bello ceruum non solùm timidum, sed fugæ quàm celeriter consulentem cernere velis, consulendus tibi erit lib. 4. Reg. cap. 9. Vbi Ioram Rex Israel occurrens Iehu, postquam resciuit illum non

 paci-

4.Reg. 9.n.23. pacificè ad ipsum venire, sed in bello; *Conuertit manum suam, & fugit. Porrò Iehu percussit Ioram inter scapulas, & egressa est sagitta per cor eius, statimq; corruit in curru suo.* Sic sacer Textus nobis proponit ceruinum cor percussum, dum conuertitur, & fugit, vnde illud insequuta est sagitta à tergo donec configeret. Melius illi foret, & aliis, qui in bello cerui sunt, domi se continere, & recludere; etenim mares in ceruis cornua tantùm cùm habeant, & statuto veris tempore B amittant, iis deperditis tandiu præ pudore latitant, quoad altera renasci cœperint. Et cùm cornua in Scriptura vires, potentiam, & robur significent, quo feriuntur, & quasi ventilantur aduersarij; vnde exaltare cornu, est potentiam extollere; frangere verò, est deprimere, vt satis tritum agnoscitur. Illi vtique, quibus deest potentia, & virtus ad ventilandos hostes, deberent se potiùs domi continere, & latebras quærere, non verò C ad bella procedere, vbi eorum pusillanimitas ceruorum esse deprehendatur, quando potiùs deberent se leones præbere, & fortitudinem suam pro suorum tutela exercere. Inde enim est quod anterior pars leonis robustissimis membris viget, teste Plin. lib. 8. cap. 36. Ideoque per anteriora leonis olim robur hieroglyphicè designabatur. In hoc igitur sensu debent Reges se leones ostentare, pectora obijciendo pro tutandis sibi D commissis hominibus, imò verò & fortiores leonibus debent esse Principes, vt si quando in oues sibi subiectas incurrat leo, ab illius faucibus deuoratam pænè ouem extrahant, & ab illius vnguibus vendicatam eripiant; vnde Rex ille secundùm cor Dei inuentus dicebat: *Pascebat seruus tuus patris*
1.Reg. 17.n.34 *sui gregem, & veniebat leo, vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, & persequebar* E *eum, & eruebam de ore eorum; nam & leonem, & vrsum interfeci ego seruus tuus.* Quod factum imitari voluit à Prælatis, & Principibus Bachiarius epistola ad Ianuarium, de recipiendis lapsis ante finem tom. 3. bibliot. vbi ait: Non est mirum si extremam, aut summam auriculam de leonis faucibus extrahamus, tametsi beatissimum Pontificem, qui in iisdem locis cum Sacerdotibus suis Diuino assistit altari, non aliud reor, quàm

A Dauidicum opus imitari, vt quando de grege leo, aut vrsus ouem rapuerit, insurgat aduersus eum, & præstrangulatis faucibus prædam ex gutture eripiat, &c. Qua in re sublimior, & excellentior probatur Rex, & Princeps. Etenim Dauid ait: *Exurge Domine* Psal.7.
in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum n.7.
meorum. Postulabat fortassis illam iram, quam in perfecto pastore requirit Bernardus 4. de Consideratione cùm ait: Vultus tuus super facientes mala; timeat spiritum iræ tuæ, qui hominem non veretur, &c. Sed audiamus Chrysostomum ad dicta verba Psalm. Quomodo, inquit, exaltatur altiùs, qui est superaltissimus? Impios puniendo, qui nempe persequuntur iustos, &c. Nihil enim est, quod Dominum, & Regem illustriorem reddat, altiusque euehat, & extollat, quàm si pro suis pugnando, impios, qui contra illos insurgebant, extinguat. Vnde in eodem sensu iterum loquens Regius Vates ait: *Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem* Ps. 93. n.2.
superbis. Vbi Genebrardus exponit: Altum, & gloriosum te ostende superbos humiliando, qui nempe contra pusillum, & humilem gregem tuum insurgunt. Si ergo Altissimum Deum videtur exaltare, quod occurrat impiis, eorumque malitiam, & superbiam infringat, vt suos securos reddat; quanto magis honoratum, & illustrem reddet Principem, & supremum virum, si fortè animum, leonisque robur in suorum defensione destringat.

Qui verò huiusmodi fortitudine, & virtute caret, neque etiam Rex sanè dici potest. Etenim postquam Saul Dei mandatis non stetit, dixit illi Samuel: *Pro eo, quòd abiecisti* 1. Reg.
sermonem Dei, abiecit te Dominus, ne sis Rex. 15.n.23
Vbi Abulens. q. 26. in princip. quærit quomodo Deus abiecerit Saulem ne regnaret, cùm ipse tota vita sua adhuc regnauerit? Et afferens secundam solutionem quæstionis, ait: Fuit priuatus gloria regnandi, quia antequam peccaret, erat spiritus Domini semper in Saule, scilicet, spiritus roboris, & fortitudinis, ita vt nullos hostes formidaret, sed contra omnes auderet, & omnes bello superaret, vt patet ex præcedenti c. scilicet, vt Saul confirmato regno super Israel pugnabat per circuitum aduersum omnes inimicos eius,

eius, contra Moab, & filios Ammon, & Edon & Reges Soba, & Philistæos, & quocunque se verteret superabat: postquam autem peccauit contra Amalecitas, redditus est corde infirmus: in quo erat magnum dedecus eius, & imminutio gloriæ; nam cùm venisset Goliath. ad castra Israel, quotidie exprobrabat Israelitis per quadraginta dies continuos, loquens contra exercitum Israel, & Saul non audebat pugnare contra virum illum. In aliis quoque bellis timebat Saul: sicut factum est in bello, in quo mortuus est; nam dicitur quòd *vidit Saul castra Philistijm, & timuit, & expauit cor eius.* Sic Abulens. probat abiectum à Regia dignitate Saulem ex eo, quòd abiectum induit animum exutus omni robore, & fortitudine, qua inimicorum impetus pro suorum defensione valeret, & teneretur propulsare. Nam cùm pertineat etiam ad eos, qui nullo communi funguntur munere, imbecillorum iniurias vindicare, multò magis hoc spectat ad eos, qui Reipubl. curam, & subditorum tutelam gerunt. Vnde Chrysost. homil. 6. de laudibus Pauli in fine ait: Moyses cùm à nullo in principatum populi ordinatus fuisset, contribules suos tamen à barbarorum iniquitate defendit; hæc enim sunt fortis cuiusdam, ac virilis animi certa documenta, nequaquam in aliorum afflictionibus tenere patientiam; sed benignè, atque constanter tueri eos, qui opprimuntur, etiamsi nullo in hoc ordinentur officio. Quia verò iustè opus arripuerat principatus, Deus hanc ei postea contulit dignitatem. Idipsum autem seruauit in Paulo; si enim magisterij, atque primatus adipiscendi gratia ad procuranda tanta negotia prosiluissent, consequenter essent de ambitione culpabiles. Cùm verò vterque pericula diligerent, mortesque in se procurarent vndique, vt alios acquirerent in salutem, quis tam apertè infælix, qui tantæ deuotionis studium criminetur? Quòd enim aliorum amantes salutem ista perfecerint, & sententia declarauit Dei, & illorum perditio, qui male illum concupierunt honorem; non enim propter defensionem populi ista faciebant, sed ob gloriam dignitatis. Irruit Ozias, sed lepra commaculante punitus est, 2. Paralipom. 26. Irruit etiam Simon, sed reprobatus est, & morte mulctatus, Actor. 8. Irruit etiam Paulus, sed Apostolatus gloria coronatus. Non enim in Sacerdotium, & honorem, sed in ministerium irruit, atque labores, &c.

Margin notes (left column): 1. Reg. 28. n. 5. — 2. Par. 26. n. 16.

Debet igitur strenuum induere animum, qui locum ascendit supremum, & magnum virtutis robur assumere pro suorum tutela, & munimine; alioqui titulus, & thronus Regis absque regia virtute, & fortitudine in magnam potiùs ignominiam infimi animi cedit, iuxta illud Saluian. lib. 2. ad Ecclesiam post med. dicentis: Nihil turpius quàm excellentem esse quemlibet culmine, & despicabilem vilitate: quid est enim aliud principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? Aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? &c.

Monens Iethro socer Moysis de modo eligendi coadiutores administrandæ Reipub. Israeliticæ, ait: *Prouide de omni populo viros potentes, & timentes Deum, &c.* vbi Caietan. dictio interpretata, *sapientes* (sic enim plerique habent, vbi nos habemus, *potentes*) valde varios sortita est interpretes; nam alij *potentes*, alij *fortes*, alij *virtutis*, alij *nobiles* interpretantur; nihil autem propiùs ad propositum accedit, quàm *sapientes*, non tamen sapientes significat, sed propriè significat viros valentes, seu valoris. Est etiam apud Hebræos hæc nuncupatio communis, vnde Pharao dixit Ioseph, quod si fratres eius essent viri valoris, constitueret super pecora ipsius. Vbi vides primùm, quod requiritur in pastore, & moderatore Reipub. esse animi valorem, qui fortè erat spiritus ille Principalis, quo confirmandum, & roborandum se à Deo postulabat Dauid, vt pro suis instar aquilæ regiæ se exponere posset, supra humerosque suos assumere, vt ab omni periculo eriperet instar huius nostræ aquilæ, quæ extendens alas suas, suos Israelitas assumpsit, atque portauit in humeris suis.

Margin notes (right column): Act. 8. n. 24. — Exo. 18 n. 21. — Gen. 47 n. 6. — Psal. 50 n. 6.

ANNO-

ANNOTAT. II.

Instar aquilæ nos in lege gratiæ prouocat ad volandum Deus, portatq́; factus homo in humeris suis.

QVia diabolus nostrum præpedit, & retardat volatum, & secum deprimere ad centrum terræ nititur peccatorem, iuxta illud Oseæ 4. *Ligauit eum spiritus in alis suis.* Vbi Hieron. ait: Immundus spiritus ligauit Israelem, & eum liberè volitare non patitur. Quibus similia habet idem Hieronymus in cap. 3. Amos. Ligat igitur malignus spiritus alas nostras, ne illò perueniamus merito nostro, vnde ille excidit culpa sua, & totis viribus nititur nos secum in inferiora detrahere, & detinere, sicut bene prosequitur Ambrosius ad cap. 2. epist. ad Colossens. ad illa verba: *Nemo vos deuincat, volens in humilitate animi, &c.* vbi ait: Quod superiùs sub nomine philosophiæ cauendum monuit, nunc apertiùs docet obseruandum ab his, qui terrenæ sapientiæ studentes hæc colenda asserunt, quæ obtutibus adiacent, vel apparent, vt horum detentæ culturis animæ, sub firmamento obligatæ teneantur, ne supra firmamentum tendant ad superiores cælos, ad Deum omnium adorandum, quod opera efficitur inimici, vt semper animas super terras humiliatas detineat, vbi se scit semper de cælis deiectum futurum iusto iudicio Dei. Et in fine eiusdem epist, ait: Nomen fingit, vt falsa quæ sunt, possit vera asserere, & humanas mentes in terra humiliat, ne se erigant ad superna: aut terrena colentes excidant à supernis cælestibus, & obsint corpori, cuius caput est Christus, secundùm primæuæ rationis facturam. Hinc enim grauati non poterunt sursum iungi Capiti suo, vt instaurentur in illo, & honorati effecti, quasi prima parte corporis truncati, totos se dantes mundo ad sensum carnis explendum, &c. Hac igitur ratione

Osæ. 4. n. 19.

A alas mentis nostræ ligat, affigitque terræ, nec cælestia contemplari, aut quærere permittit.

Si verò inquiras, quomodo alas liget, & constringat, quibusuè funibus pro vinculis vtatur, habetur id Prouerb. 5. cùm dicitur: *Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur impius.* Vbi Septuaginta habent: *Iniquitates virum capiunt, & catenis peccatorum suorum vnusquisque constringitur.* In quam sententiam B fecit id, quod notauit Rupertus lib. 3. in Ioan. fecisse, scilicet, Christum Dominum flagellum de funiculis, quibus vendenda animalia in templum deferebantur, vt eijceret de templo vendentes, & ementes. Nam ipsi, inquit Rupertus, longis peccatorum suorum funiculis circundabantur. Hinc etiam est, quod Isai. 28. peccata dicuntur vincula, cû dicitur: *Nunc nolite illudere, ne fortè constringantur vincula vestra*, id est, ne fortè magis, ac ma- C gis peccata vos deuincant, sicut ibi exponit Hieron. videndusque erit Bernard. tract. de dilig. Deo, prope fin. vbi docet, cur ligatus sit suis vinculis is, qui peccat; ea enim, quæ præparauerat ad fugam, ipsi reddita sunt quasi vincula retinentia; tunc grauiter ita concludit: Miro itaque, & iusto modo æterna lex fugitiuum suum, & posuit sibi contrarium, & retinuit subiectum, dum videli- D cet nec iustitiæ pro meritis legem euasit nec tamen cum Deo in sua luce, in sua gloria remansit, subiectus potestati, & submotus fælicitati: quibus similia habet Gregor. 8. Moral. cap. 19. Et 9. Moral. cap. 37. vbi affert illud Psalm. *Dirupisti vincula mea*, vt de peccatorum vinculis, quibus miser peccator detinetur, accipiatur, pluraque habet Philo lib. de temulent. post princip. Aduertit autem Beda ad dictum locum Prouerb. dici à Salomone peccata funes. Quia, inquit ille, qui E funem facit, torquendo semper, & inuoluendo fila adauget. Talis est fortitudo operum malorum, in quibus praua prauis nectentes, nil aliud, quàm vt se arctiùs obligent, agūt. Hoc quidam ex Recentioribus ad dictum locum Prouerb. desumptum asserit ex Hieronymo ad illa verba Isai. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis*; Vbi nec simile quidem verbum reperio: Vera tamen do-

Prou. 5. n. 22.
Ioan. 2. n. 15.
Isai. 28 n. 22.
Ps. 115. n. 7.
Isai. 5. n. 18.

doctrina est, quod peccata suo pondere ad A aliud trahant, sicut prosequitur Gregor. 10. Moral. cap. 9. Et 25. Moral. cap. 12. Et Chrysost. ad illud Matth. *Soluite, & adducite mihi*. Sicut nauis, inquit, temone priuata eò tendit, quò minimè vellet; sic homo sine Diuinæ gratiæ temone, &c. Tolerabilius siquidem malum esset, si solùm admitteretur, nec aliorum comitatum secum traheret.

Alio quidem sensu, sed præsenti aptari potest id, quod Dauid dixit 2. Reg. 18. *Si* B
2 Re. 18 n. 25. *solus est, bonus nuntius est in ore eius*. Nusquam bonum potest esse peccatum, sed non tam malum aliqua ex parte videri posset, nisi ad se aliud vocaret. Et Nazianzenus in tragæd. Christus patiens, non longè à principio de malis pœnæ dixit, quod quadrat in mala culpæ. Subsequuntur lachrymas lachrymæ alteræ, queis ne modus sit, nec numerus vllus; malo namque semper aliud crescit in pugnam comes. Ligatur itaque funibus, & vinculis iniquitatum suarum peccator, cum- C que haud sinit caput attollere, sursumque respicere diabolus.

Necessarium proinde fuit è cælo nobis venire Christum Seruatorem, regiam vtique aquilam; sic enim eum appellat Gregor. 3. moral. cap. 19. Ambrosius de Salom. c. 2. & serm. 54. Basil. in Psalm. 28. homil. 1. Beda in Exod. 19. Rupert. in cap. 5. Ezechiel. Et Lyran. in cap. 10. Prouerb. ad illa verba: *Quartum penitus ignoro, viam aquilæ in* D *cælo*. Necessaria igitur fuit nobis hæc aquila, vt volatum doceret, & ad volandum excitaret, iuxta petitionem Sponsæ, dicentis: *Ve-*
Cant. 4. n. 16. *niat dilectus meus in hortum suum*. Vbi grauiores Interpretes, tam Græci, quàm Latini, atque etiam Hebræi per hortum animam interpretantur, optimaque sunt verba Ambros. lib. 3. de Virginib. & lib. de bono mortis cap. 5. Cùm ergò sponsa postularet vt ad se veniret Diuinus sponsus; ipse verò E descendere dignatus est, vt ad volatum doceret, & prouocaret, vbi Nyssen. ait: Quia alia ratione fieri nequit, vt ad illum sublimem, & Altissimum Dominum assumamur, nisi ipse, qui humiles adsumit, sese priùs demittat, & condescendat. Idcircò sponsa in typo animæ in sublime contendentis manuductionem eius, qui supra nos est, implorando,

descendere illum de amplitudine sua optat vt alloqui eum inferiores, seu infirmiores possint. Ille verò, qui per Vatem ait: *Etiam nunc loquente te dicam: Ecce adsum*, priusquam optandi, seu precandi finem Sponsa faciat, audijt ea, quæ petebat, promptóque corde illi gratificatur, &c.

Descendit igitur Filius Dei, vt Sponsæ suæ ascensum inculcaret, & suaderet. Vbi iam venit notandus Paulus ad Galat. 4. qui cùm Gal. 4. n. 24.
dixisset Agar ancillam Abrahami figuram fuisse veteris testamenti in monte Sina conditi, quod in seruitutem generat, ludens in verbo, *Agar*, quod lingua Syriaca significat eundem montem Sinai, vt ostenderet non modò nomine cum Agar ancilla, sed repræsentatione etiam conuenire, subdidit hæc verba: *Sina enim mons est in Arabia, qui coniunctus est ei, quæ nunc est Hierusalem*. Vbi sacri Interpretes plures inuestigant solutiones pro soluendo difficultatis nodo. Ibidem n. 25. Nam constat montem Sina ab Hierusalem distare itinere dierum multorum. Qua ergo ratione inter se coniuncta dicuntur ab Apostolo? Quidam dicunt, quod mons Sina respicit Hierusalem; alij quia ex Sina profecti sunt filij Israel, ac adeò si non vicinia loci, certè continuatione itineris cum Hierusalem coniunctus est. Alij quòd non iugis, sed radicibus coniuncta sunt, sicut fieri videmus in plerisque montibus, quorum radices multo terrarum tractu continuatæ in distinctos vertices, & cacumina eriguntur. Cæterùm ipsamet Pauli verba dictas solutiones videntur refellere, proinde verisimilius quod alij dicunt Sina coniunctum esse cum Hierusalem coniunctione similitudinis, & allegoriæ, & certe Paulus vsus est verbo Græco, quo significatur consensus, seu coniunctio in natura, vel ingenio, vt sensus sit, quòd mons Sion, & Hierusalem sibi correspondeant: primò, quia in monte Sina vetus testamentum collatum fuit; deinde quia locus desertus erat, & tale fuerit vetus testamentum; quod per Hierusalem significatur, quoniam non tam excolebat ad iustitiam, quàm horrorem exercebat ad pœnam. Quamobrem mons Sinai per omnia similis est Hierusalem in eadem quasi serie, & similitudine significationis. Ita ferè Caiet. Adamus, Legion, & alij. Ad hunc

igitur montẽ dñs Moyse ascẽdit Exod. 3. nobis significauit ascensũ perfectissimũ Christi Dñi nos excitantis, & eleuantis ab infimis, ac terrenis: quod bene expendit Hieron. ad verba illa Matth. *Duxit illos in montem excelsum.* Duci ad montem, inquit Hieronymus, pars regni est, quasi dicat, quod hæc fuit prima significatio regni nobis à Christo inculcati: alumnos suos ab imis, & terrenis educere, & ad alta extrahere, vbi cum ipso transfigurandi essent in alios homines, nec deinceps aut sibi, aut alijs similes apparerent, sed omnino factis, aut virtutibus gloriosiores, qualem se ipse in corpore exhibuerat. Hinc est, quòd primam suam prædicationem initiatus est Christus Dominus in monte, cuius rei rationem petere debemus à D. Ambros. 2. de Abraham cap. 3. vbi ait: Incrementum deuotionis, mõtis significat eminẽtia, cuius ascensus indiciũ est vberioris virtutis. Quibus similia habet ad illa verba Psal. *Mons Sion latera Aquilonis, ciuitas Regis Magni*, dicens: Apostoli prexcelsa Ecclesiæ culmina, verticem adhuc ipsius altissimis virtutum suarum turribus erexerũt, vt in ea statim Deus habitator agnosceretur, &c. Qui enim Christi doctrinam ascensum monentis sequitur, ad montem vitæ perfectionis, & ad incrementum virtutis ascendere debet, & cum Christo in excelso commorante, & docente conuersari. Vnde Dauid ait: *Beatus vir, cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit, in valle lachrymarum.* In Hebræo est: *Beatitudines viri*, vt sit sensus: Omnes è cælo benedictiones verè possidere illum, qui cor suum ita in Deum erexerit, vt montis instar euaserit, pluribus videlicet ascensionibus, hoc est, virtutum culminibus insertus cælo. Similia habet Bernard. ser. 53. in Cant. post. med. vbi de perfectis viris ait: Ijdem ipsi & montes, & oues: mõtes propter plenitudinẽ, vel celsitudinẽ, oues propter mãsuetudinẽ. Pleni quippe Deo, celsi meritis, cumulati virtutibus, nihilominus tamen erectos vertices tota, & humili obedientia submittunt, & inclinant illius longè supereminẽtis imperio maiestatis, tanquam oues mansuetissimæ ad nutum sui pastoris per omnia ambulantes, & sequentes eum quocunque ierit. Et in his (secundùm Prophetam Dauid) verè montibus sanctis fundamenta ciuitatis Domini ab initio firmiter stabilita consistunt: quæ vtique vna est in cælo, & in terra, licet ex parte peregrinans, & ex parte regnans. Et ex his tanquam quibusdam vitalibus cymbalis bene sonantibus regis resonat gratiarum actio: quia *montes, & colles cantabunt coram Deo laudes*. Hi ergo illi sunt montes, atque colles, in quibus Ecclesia vidit cælestem Sponsum mira alacritate salientem. *Ecce*, inquit, *iste venit saliens in montibus*. Vnde apud Isaiam cap. 40. sic monet Deus Euangelicos viros: *Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion.* Hebr. habetur, *quæ*, vt referatur ad ipsam Hierusalem in monte Sion collocatam, voceturque ad altiorem, & perfectiorem adhuc statum, q. d. Propheta: Tu Sion licet mons sis, ascende adhuc ad montem. vbi Hieron. ait: Præcipitur Apostolis, vt dẽ magnis dicturi, in sublimibus commorentur. Etenim Apostoli, cæterique fideles primùm valles erant, abiecti conditione, & conuersatione; postea tantum deuotionis incrementum adepti sunt, vt in eminẽtissimos euaserint montes, vocati, & prouocati à volante aquila; vnde est illud acriter dictum à Tertull. in lib. de cultu fœminar. Quid nos Dominus, inquit, ciuitati supra montem constitutæ comparauit, si non extamus inter demersos? Vbi alludit ad illud Christi: *Non potest ciuitas abscondi supra montem posita*; vt sit sensus; homines iacere demersos ante Euangelicam doctrinam, priusquàm à Filio Dei prouocarentur, tolerabile vtcumque fuerit; at postquàm cælestis Aquila ad nos descendere dignatus est, & doctrina sua prouocare, hoc quidem minimè tolerari potest, cùm id discriminis esse debeat inter veteris, nouæque doctrinæ, & scholæ homines, quòd inter montes, ac valles reperitur. Vnde Ambrof. ad illa verba Luc. *Exijt in montem orare:* vult Christum Dominum ascendisse, vt ad volatum mentis nos prouocaret. Vt doceret, inquit, viros contemplatiuos à terrenis ad superiora progredi, atque ad verticem ascendere.

[Marginalia: Mat. 17 n. 1. — Psal. 47 n. 3. — Psal. 83 n. 6. — Psal. 86 n. 1. — Isa. 40. n. 9. — Mat. 5. n. 14. — Luc. 6. n. 12.]

Descen-

Descendit itaque Filius Dei imprimis, vt descensu suo nobis condescenderet, & paternum affectum ostenderet, nos ipsos supra se assumendo, quod bene prosequitur Arnold. tract. de septem verbis Domini, vbi ait: Latitudo charitatis zeli amplitudine vniuersa complectitur, cum ægris infirmatur, & cum his, quibus est scandalum, vritur, extendit se, & superfertur afflictus affectu nutritio, expansisque alis pullos implumes aggregat, & fouet, & protegit, & seipsum in tutelam paruulorum exponens negligit, neque, alios vt defendat, propria damna formidat: Et si corrigat, omnino sollicitè agit, vt plus agat beneuolētia, quàm veritas. Huius latitudinis mysteria Christus etiam inter supplicia commendans in eo, quod expansis manibus, eleuatáque læua, & dextera inter latrones se medium exhibebat, volebat intelligi commune esse illud beneficium, & non solùm bonis, sed & impijs, quod agebatur, proficere, & se potiùs medicamina illa ægris proposuisse, quàm sanis, & gratia illa pari liberalitate donasse eos, qui de libera, & eos, qui nati fuerant de ancilla. Similia sunt quæ habet Hieron. in illud Ezechiel. 2. *Et ecce manus missa ad me, in qua erat volumen*. vbi per allusionem ad verba nostri textus explicat prædictam extensionem manus, dicens Extendit in passione pennas suas, suscepitque discipulos, & portauit illos in humeris suis, & loquutus est Isaiæ 65 *Tota die expandi manus meas ad populum incredulum*, vt congregaret filios Israel, sicut gallina congregat pullos suos sub alas: & extensione manuum Moysi Israel superare Amalech Exod. 16. &c. (*Ezech. 2. n. 9.*; *Isa 65. n. 2.*)

Vnde iam intelligetur locus ille Ioan. 3. vbi Christus Dominus dixit: *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis.* Mirum autē est quod quoties Christus Dominus in Euangelio suæ Crucis meminit, toties eam appellat exaltationem. Nam Ioan. cap. 8. ait: *Cùm exaltaueritis Filium hominis.* Et cap. 12. *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum*. Cùm tamen, vt aduertit Iustus Lipsius lib. 1. de Cruce cap. 3. & 4. & lib. 2. de Cruce cap. 7. inter alios loquendi modos, quibus veteres vtuntur, cùm de Cruce agūt, (*Ioan. 3. n. 14.*; *Ioan. 8. n. 28.*; *Ioan. 12 n. 32.*)

A non inueniatur hic, quo pro crucifigi dixit, exaltari. Sic enim ascendit in Crucem, vt nos omnes pariter eleuauerit, & secum sustulerit è terra. In quam sententiam aduertit Leo Papa serm. 6. de Passione cap. 4. meritò Christum Dominum dixisse; *Cùm exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum*, propterea quòd causam totius humani generis egit, & secum tulit; soluens si quidem peccatorum nostrorum vincula, & debita, animos

B omnium ad se alliciebat, & prouocabat, ostēdens iam disrupta vincula, quibus tenebantur in terris. Et hanc fortè manum postulabat Dauid, cùm dicebat: *Emitte manum tuam de alto.* Vbi per manum Filius Dei debet intelligi, iuxta celebrem doctrinam Gregor. 18. moral. cap. 6. cùm interpretatur verba illa Iob 27. n. 11. *Docebo vos per manum Dei.* Vbi per manum Dei, Christum intelligit docentem nos volatum in cælum. Vnde sicut (*Ps. 143. n. 7.*; *Iob 27. n. 11.*)

C aliquando in viarum compitibus cruces viā ostendunt, & viatores dirigunt, sic & Christus eleuatus in Cruce non solùm iter nobis pandit, sed veluti digito ostendit, qua perueniendum sit ad cælum; ideoque Petrus epist. 1. cap 2. ait: *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplū* (Tertull. in scorpiaco cap. 12. addit, se ipsum) *vt sequamini vestigia eius.* (*1. Petr. 2. n. 21.*)

Videndus in hanc sententiam Chrysolog. serm. 54. cùm explicat id, quod Christus

D Dominus dixit Zachæo *Zachæe festinans descende:* sic enim habet: Si bene ascenderat, quare ei dicitur, descende? Superiùs dixit: *Præcurrens ascendit in arborē*, præcurrit seruus Dominū: & antè Zachæus ascendit in arborem, quàm Crucē Dominator ascenderet. Hinc est quod dicitur ei, *festinans descēde.* Si sapis, festinans descende: descende ante Dominum de Adamitica arbore, vt post Crucem Dominicæ passionis ascendas. *Nisi* (*Luc. 19. n. 5.*)

E *quis tulerit Crucē suam, & sequutus me fuerit.* Non dixit supra cesserit me. Descende ergo, vt deponas tantæ fraudis onera, pondera cupiditatis, vsurarū molē, magisterium Publicani, exactionis crudelissimæ principatū: expeditus intres pauperis scholā, discipulatum misericordiæ, pietatis vsum, patientiæ disciplinam, studia virtutum, scientiam Diuinitatis, tolerantiam passionem, philosophiam mortis, atque inter vitalis ligni ardua

iam perfectus ascendas. Sic ille ostendit ascensionis, imò elationis viam, perditionis fuisse ante aduentum Christi; sic enim & Angelus ascendere volens, in inferiora terræ corruit, & primi parentes dum inobediente voluntate prohibitum arboris fructum arripiunt, in miserum decidunt statum; post ascensum vero Christi in Crucem ascensionis via patet in cælum. Vnde Tertull. cornua Crucis Christi ventilabra appellauit, quibus nos è terra efferens, in cælum transfert, affertque in confirmationem benedictionem illam à Moyse Iosepho impertitam Deut. 33. vbi dicitur: *Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius; cornua illius, cornua Rhinocerotis, in ipsis ventilabit gentes vsque ad terminos terræ.* Quæ verba optimè quadrant in Christum Seruatorem, cuius pulchritudo, Sanctitas, & Diuinitas videtur fuisse tota ratio passionis, & mortis ipsius. Enimuerò taurus ideò in forum introducitur, & in circo agitatur, quia pulcher, robustúsque conspicitur, & quo pluribus valet viribus, celerior ad cursum deprehenditur, fortior ad ventilandum cornibus, crebrioribus petitur ictibus, plura immittuntur spicula, acerbiora infliguntur vulnera; Sic & pulchritudo, Sanctitas, & Diuinitas Christi Seruatoris causa fuit cur ab impijs Iudæis vsque ad effusionem sanguinis, & animæ persequeretur, ex resurrectione siquidē mortuorū, cæcorū visu, infirmorū salute, languidorū medela orta est tota occasio ipsū accusandi, ipsiq; inuidendi, necemq; inferendi. At cornua illius rhinocerotis planè fuere, proficua scilicet, salutifera, & contra peccatorum venenum efficacissima, & præsentissima remedia: atque dum cornibus tauri vulnera infligunt, ipse cornibus Crucis suæ euexit, & extulit humi repentes homines, & in superioribus cum Angelis collocauit; nisi enim ipse prouocaret, doceret, suaderet & iuuaret, quis terrenus posset grauitatem peccatorum, & onus temporalium superare, & excedere, quod bene prosequitur Nazianz. Orat. de statu Episcopali statim post princip. vbi ait: Nihil mihi tale videtur, quale est sensus odio habere, ac extra carnem, & mundum fieri, nihilque ex rebus attingere humanis, nisi quod necessitas exigit

Deu. 33 n. 17.

A summa, cùm se ipso loqui, & Deo, ac vitam viuere longè rebus visibilibus sublimiorem. Quàm difficulter quis seipsum, aut philosophia longè instruit, & paulisper animæ generosum, ac lucidum ab humili, & tenebris commixto depurat, nisi Deum sortiatur propitium? Aut ambo hæc in deorsum trahentem superet materiam. Audimus Deum, cùm Moysi legem tradere vellet, plures ad montem aduocasse, ex quibus Aaron

B vnus erat cum filijs duobus Sacerdotibus; reliqui verò omnes à longè adorare iubebantur, ac solus Moyses approquinquare, populū verò nequaquam vnà ascendere. Ac paulò ante hæc alios quidem fulgura, & tonitrua, nec non tubæ, & mons totus fumans, & minæ, & horrores, ac terrores tales deorsum stare faciebant, ac magnum eis erat solùm Dei vocem audire, etiam valde purificatis. Sed & hoc noui quod multis, nec vilia templi tangere tutum erat, ac propterea

C aliorum, & externorum opera indigebant. Hæc ego cùm sciam, & quod nemo magno Deo dignus est, qui non priùs seipsum Deo offert sacrificium viuens, seu potiùs qui non factus est templum Dei viuentis & videntis, quomodo me audacter ingererem, quandoquidem desiderium tale nequaquam laudabile est, conatus verò terribilis, ac ideò decet, vt vnusquisque primò se expurget, si non

D velimus Manue illud audire, & dicere, cùm in contemplationem Dei incidimus, *Perij ô mulier, quia vidi Deum*, seu Petri instar Iesum à nauicula repellere, tanquam minimè eo ob timiditatem digni, aut sicut Centurio ille, qui sanitatem pro filia expetebat, sanantem verò nequaquam suscipiebat. Dicat igitur vnusquisque à nobis, quandiu Centurio est, & multæ in malitia potentiæ. Cæsarique deorsum trahenti, & huius mundi militat Domino, *Non sum dignus vt tectum*

E *meum subeas.* Cùm autē Iesum videbo, etiāsi ætate spiritali adhuc sim paruus, Zachæi illius instar, & super sycomorū attollar, mortificans mēbra super terrā, ac euacuauero corpus humilitatis, tum Iesum excipiā, & audiā; *Hodie facta est salus huic domui*, salutemque consequar, ac perfectiora philosophabor, &c. Vbi ostendit, minimè posse nos terrena hæc excedere, propria ducti sapientia, indigereque

Iud. 13. n. 22. Luc. 5. n. 8.

Mat. 8. n. 8.

Luc. 19 n. 8.

diuina

diuina doctrina, virture, & potentia, sed iam A audiamus Tertullian. lib. contra Iudæos cap. 11. dicentem: Christus in illo significabatur tauro ob vtramque dispositionem, alijs ferus, vt iudex; alijs mansuetus, vt Saluator. Denique virtute Crucis, & hoc more cornutus, vniuersas gentes, & nunc ventilat per fidem, auferens à terra in cælum, & tunc ventilabit per iudicium, deijciens de terra in cælum. Moyses quid vtique tunc tantum, cùm
Exo. 17 n. 11. Iesus aduersus Amalech præliabatur, exten- B sis manibus orabat residens, quando in rebus tam atronitis, magis vtique genibus positis, & manibus cædentibus pectus, & facie humi volutata, orationem commendare debuisset? Nisi quia illic, vbi nomen Iesu dimicabat, dimicaturi quandoque aduersus diabolum, Crucis habitus quoque erat necessarius, per quam Iesus victoriam esset relaturus, &c.

Videndus in hanc sententiam Athanasius C lib. 1. de Incarnat. post princip. vbi ostendit non potuisse meliori modo Filium Dei homines ad se vocare, quàm extensis in Cruce manibus. Si mors, inquit ille, Domini redemptio omnium est, eiusque morte medius paries maceriæ soluitur, fitque vocatio gentium, quomodo nos ad se inuitaret, nisi crucifixus esset? Sola enim in Cruce expansis manibus quisque moritur. Idcircò meritò Dominus hanc pati debuit, & manus exten- D dere, vt alia Iudæos, alia Gentiles attraheret, ambósque in seipso coniungeret; hoc enim
Ioã. 12. n. 32. & ipse dixerat, *Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum.* Et si maledictum quod erat contra nos, portare ipse venerat, quomodo maledictum ipse factus esset, nisi mortem illam, quæ pro maledicto erat, ex-
Gal. 3. n. 13. cepisset? Ea verò Crux est, quia *Maledictus omnis, qui pendet in ligno, &c.*
Deut. 21. 23. Quod si Christus Seruator docere vene- E rat inimicos superare, & triumphum docere, id non potuit meliùs inculcare, quàm sub eo signo, ad cuius eleuationem acies inimicorum prosternebantur, quod bene prosequitur Nazian. Orat. 19. in Moyse extendente manus, dicens: Manuum extensio Crucem adumbrans trophæum statuit, ac multa hominum millia superaui, t & Theodoret q. 34. in Exod. Dum extendebat manus Moyses,

præ se ferebat typum eius, qui crucifixus est pro nobis. Declarata est igitur sub illa figura vis ipsius veritatis; quemadmodum enim seruo manus extendente, cecidit Amalech, ita cùm Dominus manus extendisset, dissoluta est acies diaboli, &c. Proinde qui inimicos superare constituit, debet imitari, & sequi præliantem in Cruce Christum; imò quia diabolus nos humi detinet, & ligat, debemus & Cruci Domini affigi, & alligari; sic enim & securi transibimus, & pugnando triumphabimus, quod bene expendit Clemens Alex. 1. pædag. cap. vlt. vbi sub metaphora rem eleganter inculcauit, dicens: Ligno alligatus, eris solutus ab omni exitio, gubernabit te Verbum Dei, & ad portum cælorum te adducet Spiritus sanctus. Quo in loco Clemens alludit ad id, quod fecisse Vlyssem veteres fabulantur Poetæ, iussisse, scilicet, se alligari nauis, qua vehebatur, malo, ne Syrenarum cantibus delinitus naufragium, & miseram mortem incurreret. Vult igitur nos admonitos esse, vt si velimus fallacias seculi, & temporalium blandimenta effugere, ac secularium voluptatum cantum libero gressu euadere, ligno Crucis adhæreamus, & Christo Domino affixo agglutinemur: eleuata siquidem hæc aquila omnes secum pariter exaltat, & portat. Vbi notandus venit Ambros. lib. 10. in Luc. c. 21. cùm de Christo cruci affixo ait: Refert considerare qualis ascendat: nudum video. Talis ergo ascendat qui seculum vincere parat, vt seculi adiumenta non quærat. Victus est Adam, qui vestimenta quæsiuit; vicit ille, qui tegumenta deposuit; & talis ascendit, quales nos, Autore Deo, natura formauit. Talis in paradiso homo primus habitauerat, talis ad paradisum homo secundus intrauit, & vt non solù sibi, sed omnibus vinceret, manus extendit, quo omnia traheret ad se, vt nodo mortis exuta, iugo fidei suspensa, cælestibus ea, quæ priùs erant terrena, sociaret, &c.

Neque verò mirum videri debet, si Crux gentes eleuet, homines extollat è terra, sursumque ascendere faciat, cùm & grauissimum ferrum extrahat ab imo pelago, & ascendere faciat è profundo aquarum, & quod amplius est, super aquam enatare; sic enim exponit Tertull. lib. contra Iudæos

4.Reg. 6.n.5. cap.13.post med.illud,quod habetur 4. Reg. 6.cùm,scilicet, cuidam ex filiis Prophetarum ligna succidenti, ferrum securis cecidit in aquam, & cùm clamaret ad Elisæum, quod ipsum mutuo acceperat; quæsiuit Elisæus locum vbi ceciderat, monstranteque discipulo, præcidit lignum, & misit illuc, statimque ferrum enatauit. Rem ergo ad Crucem refert Tertull.dicens: Adhuc huius ligni sacramentum in regnorum (scilicet libris) legimus celebratum. Elisæus accepto ligno, & misso in eum locum, vbi submersum fuerat ferrum, statim supernatauit, & lignum mersum est. Quid manifestius huius ligni sacramento? Quod duritia huius seculi mersa in profundum erroris, à ligno Christi, id est, passionis eius, liberatur, vt quod perierat olim per lignum in Adam, id restitueretur per lignum Christi. Sic Tertull. ostendit Crucis virtutem ad extollendam grauitatem nostram, & pondus iniquitatis nostræ in ferro adumbratæ, quod arbores cælestes (id est, homines, sicut appellauit Philo) præcidit. In quam sententiam etiam facit Nazian. Orat. 1. apolloget. vbi ostendit Christum Dominum propterea extensis manibus in Cruce expirasse, vt petulanter extensæ Euæ pœnas lueret, & sic Crucis passionem Euæ redimeret, vt ibi commentatur Elias Cretens.

Cant.4. n.1. Hinc iam intelligetur locus ille Cât.*Capilli tui sicut greges caprarũ, quæ ascenderunt de mõte Galaad.* vbi notandum est, omnibus pænè interpretibus commune esse, per capillos, cordis cogitationes accipere; nam sicut illi à capite, sic hæ ex corde, quod caput quoddam est, procedunt. Deinde aduertendum, quod Galaad aceruum testimonij sonat, quod aptissimè conuenit Christo, sicut aduertit D. Thom. & Beda, in quem omnes figuræ veteris legis, ac Prophetarum testimonia coaceruata concurrunt, & ad amussim implentur, vt possit ipse Christus Seruator dici aceruus testimonij. Tertiò notandum est capras quæ sunt in tractu Galaaditano, flaui esse coloris; neque enim aliter apta esset comparatio, cùm

1.Reg. 19.n.13 c.7.n 3.Capilli Sponsæ purpuræ regiæ dicatur esse similes, idq; potest colligi ex 1. Reg. 19. Vbi Michol, & parentis sui satellites, ficta imagine deluderet, statuam pro Dauide posuit in lectulo, & pro capite pellem capræ adhibuit, quæ pilum Dauidis referret, qui rufus esse dicitur. Causam huius coloris in capillis caprarum, vel ex aquarum, pabulorumque qualitate deducere possumus; inde enim pecudes colorem hauriunt, & velut imbibunt, vt multis in locis ait Martial. & Plin.l.8,c.48. Ouid.15. Metamorphos. Aristotel.3.de historia animal. cap.12. Vel licet eum reducere ab arboribus, & pascuis, quæ stacte, resina, ac myrrha pinguia sunt, vt constat ex illo Ierem.8. *Nunquid non est resina in Galaad?* Quæ verba continent prouerbialem formam, & significant nihil à se fuisse prætermissum, quod ad affectus illius corporis curationem, & sanitatem pertineret; quia medicamentorum satis à se comparatum, non minùs, quàm in Galaad resina reperiri solet. Vnde Galaad pro pharmacopoleo sumitur, indeque Ierem.46. habetur: *Ascende in Galaad, & tolle resinam Virgo filia Ægypti.* Inde etiam Gen.37.dicitur: *Viderunt Ismaelitas viatores venire de Galaad, & camelos eorum portantes aromata, & resinam, & stactem in Ægyptum.* Cùm ergo capræ illæ, quæ in Galaad versabantur inter frutices, & arbusculas, quæ aromata sudant, plerumque discurrant, verisimile est crebrò ad plantas aromaticas affrictu, ipsis ex ea materia flaua ac pingui aliquid adhærere, vt de Ledano, & Æsipo Plin.lib.12.cap.17. Fauetque huic sententiæ, quod vox Hebræa, *galesu* pro qua Hieronym. vertit, *ascenderunt*, significat iuxta Doctores Hebræorum, *defricuerunt*, aut *deterserunt inter arbusta syluæ, & effectæ sunt pulchræ.* Pulchri igitur dicuntur capilli, & cogitationes illius animæ, quæ non iam tantùm è terra, sed è Galaad ascendunt, si aliquid secum traxerunt, dum Christum crucifixum meditantur. Diuini liquoris, & à Christi vulneribus tinctæ, & rubricatæ apparuerunt, eo colore testantes se iam è terra cum Christo in Cruce pariter fuisse exaltatas, & Diuino cruore, non leuiter, vt elui possit, fuisse tinctas, sed qua ratione purpura bis tincta, quem semel colorem imbiberit, non amittit. Quare posteà Sponsæ comæ regali purpuræ assimilatur iunctæ canalibus. Tales cogitationes animum ornant, non secus, atque capilli caput, arborem frondes, & solem

1.Reg. 16.n.12 · Ier.8. n.22. · Ier.46. n.11. · Gen.37 n.25.

solem radij, qui ab eo diffunduntur: Tales imitantur volantem Aquilam, dum ab ea edocti, pariter cum ea ascendunt, quod tamen non nisi eodem donante Domino fit, sicut prosequitur Bernard. serm. 1. de verbis Isaiæ, *Vidi Dominum*, *&c.* vbi ait: Suscitet certè de terra inopem, & de puluere erigat pauperem, vt collocet cum cum principibus, & solium gloriæ compleat.

Docuit etiam prudentiam contra stultitiam huius seculi, vt doctrina sua doceret nos euacuare stultitiam, secundùm quam filij huius sæculi terrenis omnino adhærent, iuxta illud, *Vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim.* vbi Gregor. 6. moral. c. 4. in princip. ait: Quasi firma radice stultus in terra figitur, qui totis desiderijs in terreno amore solidatur. Vnde & primus Cain ciuitatem in terra construxisse dicitur vt apertè monstraretur, quia ipse in terra fundamentum posuit, qui à soliditate cælestis Patriæ alienus fuit, bene ergo dicitur: *Ego vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius statim.* Pulchritudini quippe stulti maledicere, est eius gloriam ex considerata damnatione iudicare, quia eò atrociùs in tormentis obruitur, quò altiùs in peccatis eleuatur, quia cùm transit, quod extollitur, permanet quod punitur. *Maledixi pulchritudini eius statim*, ac si apertè diceret; contra pulchritudinem moram in maledictione non habuit, quia cùm hanc cernerem, simul etiam pœnam sequentem vidi. &c. Stulta itaque est peccatorum insania, dum falsis bonorum apparentijs decipiuntur, & detinentur, quàm vt de terra relegaret Filius Dei in carne, docuit è terra eleuatus illa relinquere, in quo vera sapientia consistit.

Iob 5. n. 3.

Vnde Bernard. epist. 103. ad fin. ait: Si sapis, si habes cor, si tecum est lumen oculorum tuorum, desine ea sequi, quæ & assequi miserum est. Beatus, qui post illa non abijt, E quæ possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant. An non ea satiùs cum honore spernis, quàm cum dolore perdis? An non ea prudentiùs Christi cedis amori, quàm morti Etep. 117. circa fin. docet hâc Christi doctrinam nō audire, nisi qui euacuatum ab omnibus temporalibus habēt cor. Sic verò habet: Non vultis, ô miseri, dicere cum Dauid: A *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Vtique foris fusi in vanitates, & insanias falsas intimum, optimumq; non requiritis veritatis auditum: *Filij hominū vsquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Surdi ad vocem veritatis, ignorantes consilium cogitatis cogitationes pacis. Si præparas aurem interiorem, fuge curam exteriorem, vt expedito, & vacante interno sensu, dicas & tu cum Samuele: *Loquere Domine, quia audit seruus tuus.* Abrahæ B præcipitur exire dē terra, & de cognatione sua, vt videre, & possidere mereatur terram viuentium Iacob relicto fratre, & patria, Iordanem transit in baculo, & excipitur Rachelis amplexibus. Ioseph dominatur Ægypto mercatione furtiua patri sublatus, & patriæ. Ecclesiæ iubetur, vt concupiscat Rex decorem eius, & obliuisci populum suum, & domum patris sui. Puer Iesus inter cognatos, & notos à parentibus quæritur, nec tamen in- C uenitur. Fuge fratres tuos, & te, si tuam vis inuenire salutem. Fuge inquam de medio Babylonis, fuge à facie gladij Aquilonis, &c.

Psal. 84 n. 8.

1. Reg. 3 Gen. 12

Gen. 29 Gen. 39 Ps. 44. Luc. 2.

Quando igitur eleuatus in Cruce nos docet Filius Dei, ipsum debemus aspicere, & contēplari in terris relinquentem Matrem, & discipulos, quos diligebat, neque quocunque modo debemus eum in cathedra Crucis docentē respicere, sed attentissimis oculis intueri, quod rectè notauit Ambr. in Psal. 61. D cùm ponderat verba illa Matth. *Prætereuntes autem blasphemabant eū, mouentes capita sua, &c.* Vult enim propterea blasphemasse, quia transibant, non stabant, nec attentè considerabant Aquilam expansis alis in Cruce exaltatam. Sic verò habet Ambr. Pulchrè Euangelista ait, quia *Transeuntes mouebant capita sua.* Transeuntes, non stātes. Sacerdos prçterijt, Leuita prætcrijt: stetit ille, qui vulnera curauit; stantes, non transeuntes sunt pedes bene licentium. Denique vineam, cuius soluta munitio est, transeuntes vindemiant, non manentes; Ideò nec Sacerdos, nec Leuita potuit coronari, quia transierunt, & tanquā vmbra prætcrierunt. Stephanus martyrio coronatus est, quia stantem videbat Dominum, immobilis fide immobilem Christum videbat. Sic Ambr. ostendit intuendū esse Christum in Cruce, & attentè considerandum.

Mat. 22 n. 39.

Sed

A Sed id maximè deplorandum, quod cùm elementa insensibilia Dominum pendentem in Cruce sentiant, & ad illius vmbram ferrum eleuetur, & marini fluctus retrahantur, homines sensu præditi ad ipsam præsentiam Christi crucifixi neque è terris eleuentur, neque Christum docentem audiant. Etenim D. August. tract. 119. in Ioan. ait: Lignum, in quo fixa sunt membra Christi patientis, cathedra fuit magistri docentis. Vnde qui eum inde minimè audit, neque ab ipso exaudietur. Et cùm gloria, & resurrectio fructus sit Christi in Cruce patientis, sicut ait idem August. serm. 101. de tempore, mirum sanè est, quòd prosit defunctis, & in sepulchris delitescentibus Christus affixus Cruci, & tamen viuentibus non prosit, neque ad illius aspectum prouocati eleuentur.

C Qua in re illud extremè dolendum est, quòd ipsi etiam dæmones virtutem Crucis sensere, vt à nequitia sua compescerêtur, sicut prosequitur Cassian. collat. 7. cap. 23. vbi ostendit, quomodo olim in eremo dæmones Religiosos viros ibi commorantes persequebantur: Vt non auderent, inquit ille, omnes pariter nocte dormire, sed vicissim aliis degustantibus somnum, alij vigilias celebrantes, Psalmis, & orationibus, seu lectionibus adhærebant; Cumque illos ad soporem naturæ necessitas inuitaret, expergefactis ad D eorum, qui dormituri erant, custodiam, similiter excubiæ tradebantur. Reddens igitur rationem, cur facta, & diminuta fuerit hæc persecutio, addit: Virtute Crucis etiam deserta penetrante, & vbique eius gratia coruscante, retusa est nequitia dæmonum, &c. Et Origen. homil. 8. in diuersos ait: Hoc signum leuemus in frontes, quod dæmones cùm viderint contremiscant; nam qui aurea capitolia non timent, Crucem timent. Et D. Ignatius in epist. ad Polycarp. Cùm paranda, inquit, E esset Crux, diabolus tumultuabatur, pœnitentiam immisit proditori, & laqueum illi monstrauit, & suspendium, quo strangularetur, edocuit, & mulierculam turbans, eandem in somniis, vt à crucifigendo cessarent, inducere moliebatur, qui priùs omnem lapidem mouerat, vt eadem Crux pararetur, non quòd pœnitudine duceretur ob tantum malum; hac enim parte minùs sceleratus fuisset, sed præsentiens suam ipsius perniciem à Crucis virtute prodituram. Qua de re plura latè docet Baron. tom. 1. annal. cap. 93 anno Christi 34. Ruffin. lib. 2. suæ historiæ cap. 29. Et Socrates historicus lib. 5. cap. 17. Optiméque Athanas. lib. de passione, & Cruce Domini, vnde & Ecclesia canit: *Ecce Crucem Domini, fugite partes aduersæ.*

B Quandoquidem igitur & maligni spiritus Crucis virtutem reuerentur, & ad illius præsentiam à tentando, & ad peccata inducendo cessant; nos, qui illius pretium agnoscimus, & profitemur, ad præsentiam illius, qui in Cruce propter nos affixus est, à peccatis debemus cessare, & cum illo Crucem conscendere, vt pariter è terra extollamur, & finem vitiis imponamus. De cruce namque dixit Clemens Alex. 3. pædag. c. 12. Habemus limitem crucem Domini, cui affigimur, & à superioribus peccatis reprimimur, &c. Etenim qui cruci Domini simul cum illo affigitur, à terra pariter exaltatur, vt illius voluntati adhæreat, & infima, ac terrena deserat, supernaque, & cælestia petat.

Et hæc est ratio, cur ad filios noui testamenti pertineat peculiari ratione temporalia deserere, & volantem Aquilam sequi. Postquam enim Dei Filium in cruce exaltatum conspiciunt, & credunt, decet maxime illius sequela effectos Christianos. Etenim si Patriarcha Iacob moribundus Iosephi virgam adorauit, quæ figura Christi Seruatoris fuit, & posteà *finitis mandatis, quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, & obijt*, (*Gen. 37 n. 31. Gen. 49 c. 32.*) quæ verba Hieronym. in cap. 1. Sophon. non longè à princip. legit: *Leuans pedes super lectum defecit.* At verò cùm per pedes affectus animi indicentur, dum pedes contrahendo eleuat, videtur profiteri se ad præsentiam crucis ita è terrenis rapi, vt nec pedis vestigium in puluere impressum velit, nec depressum adhuc animum suum ostentet. Facit in hanc sententiam exhortatio illa Clem. Alexan. Orat. ad gentes, quæ maximè ad Christi fideles spectat. Ne ergo, inquit, porcis efficiamur similes, sed vt germani filij lucis intueamur lucem, & sursum adspiciamus, ne nos esse adulterinos reprehendat Dominus, quemadmodum Sol aquilas, &c. Conuincuntur enim, & deprehen-

ostenduntur potiùs esse filios tenebrarum, quàm lucis, ij, qui ad solarem Aquilam non aspiciunt, neque ad volatum prouocantem comitantur; & ostendunt incuruatum habere cor, qui sursum cum Christo eleuato non exaltantur, quod de Iudæis crucifixum Dominum negantibus, eleganter prosequitur. Hieron. in c. 8. Amos post princip. dicens: Excæcati sunt oculi eorum, vt non viderent: & obturatæ sunt aures eorum, vt non audirent: & incuruatum est dorsum eorum, ne cælum suspicerent, sed cum Euangelica illa muliere, quæ habebat spiritum infirmitatis, semper terræ incumberent.

Aduertit optimè Philo lib. de Somnijs, solem esse symbolum sapientiæ cælestis, cuius radijs vapores, & exhalationes excitantur attenuatæ: quo etiam pacto ad præsentiam Sapientiæ Patris in Cruce exaltatæ, eleuantur ij, qui temporalibus soluti, & expediti attenuatique repeniuntur. Vnde &

Ps. 70. n. 15. Dauid dicebat: *Non cognoui literaturam.* Chrysost. & Arnobius legunt, *negotiationem.* Genebrar. exponit, *negotia huius sæculi: introibo in potentia Domini.* Ii enim apti sunt ad sequelam Dei, & ad volatum cælestem, qui negotiationem huius sæculi, sæcularia que lucra minimè sectantur. Vnde Clem. Alex. 7. stromat. loquens de sapiente & illustrato radijs solaribus Sapientiæ Diuinæ, ait: Propterea omnia mundi bona, quæ sunt in promptu, & ad manum, non diligit, ne humi remaneat, sed ea, quæ sperantur, vel potiùs quæ iam sunt cognita, sperantur autem esse comprehendenda. Quibus similia habet Gregor. Naziauz. Orat. ad Iulian. vbi graues corde, & ineptos ad cælestem volatum appellat, & Bernar. ser. 24. in Cant. ex-

Cant. 1. n. 4. ponens illud: *Recti diligunt te,* ait: Animæ curuæ non possunt diligere sponsum: quoniam non sunt amicæ Sponsi, cùm sint mundi, &c.

Hinc est quod ii, qui domos ædificant, plantant vineas, & sibi despondent vxores, ad bellum inepti censentur Deut. 20 vbi Abulens. rationem reddens, ait: Miles tam animo, quàm corpore debet esse libero, & expedito: fieri autem non potest, vt liber, & expeditus censeatur ad vitiorum prœliũ ille, qui terrena vincula subit, & temporalia

A diligit, specieque potiùs Christi miles videbitur, quàm re ipsa fuerit. Cùm ob turbatos ordines in Marcelli copiis, victor Hannibal extitisset, reuersus in castra Marcellus, conuocato exercitu, ait, teste Plutarch. in eius vita: Se quidem multa Romanorum arma & corpora, Romanum verò videre neminem. Similiter & Xerxes audiens quàm fortiter & fœliciter Artemisia rem contra suos gessisset in pugna nauali, dixit, sibi fœminas

B fuisse viros, cõtrà viros fuisse fœminas, quod parũ dextrè rẽ gessissent. Hæc igitur est ratio, cur aquila pullos suos experiatur, & probet, si sc. inconniuentibus, & rectis oculis solẽ valeant intueri, si exaltatam sequi, si volantem comitari, si cælestia petentem, infima relinquere & contemnere valeant. Qua de re videndus August. q. 30. in Deuter. vbi ponderat verba illa quorum meminimus: *Quis est homo, qui plantat vineam, & necdum fecit eam communem, vadat & reuer-* Deuter. 20. n. 6.

C *tatur in domum suam, ne fortè moriatur in bello: Quis est homo, qui ædificauit domum nouam, &c. Quis est homo, qui despondit vxorem, & non accepit eam, &c.* Vult enim D. Augustin. hæc dici non tam imperatiuè, quàm tentatiuè & permissiuè, ad virorum animos explorandos. Qui enim viriliter hunc nimium affectum rerum suarum vincere, & deponere volebant, poterant manere in castris: qui verò affectum hunc vincere

D non poterant, vel non volebant, domum remeabant, & recedentes à castris, prodebant suam pusillanimitatem, seque affectu nimio rerum suarum teneri. Hinc intelligetur cur Christi discipuli se iam aptos ad bellum spirituale professi sunt, cùm per commune os (Petrum scilic. sicut appellat Chrysostomus) dixerunt: *Ecce nos reliquimus omnia.* Intelligetur etiam cur fideles ipsi se inuicem prouocant, & hortantur ad ascen-

E sum, & volatum, dicentes: *Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob.* Vbi Hieronymus ait: Ascensione opus est, vt quis ad Christum valeat peruenire, & ad domũ Dei Iacob Ecclesiam, quæ est domus Dei, columna, & firmamentum veritatis. Quare mores filiorum Ecclesiæ longè puriores, & defæcatiores esse oportet ad ascensum, & volatum, quàm reliquorum hominum, Mich. 4 n. 2.

Ooo minum,

minum, vt ita à labe terrenarũ curarũ secreti longè humana pro nihilo habeãt, cęlestia sapiant, diligant, & inquirant, quod vt meliùs faciant, additur apud eundem Prophetam:
Ibidē. n. *Docebit nos de vijs suis, & ibimus in semitis eius*, quod etiam Paulus monet, dicens: *Obsecro vos vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem*, id est, virtutibus deditam, quia caro dedita vitijs mortua est, sicut ibi ait Ambrosius, & Gregorius hom. 22. in Ezechiel. Et se exponens Apostolus ait: *Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri*, quod sic explicat Aug. l. 22. de Ciuit. c. 16. Vbi reformamur, ne conformemur huic sęculo, ibi cõformamur Filio Dei. Melius Cyprianus, & congruentiùs ad proprietatẽ Græcam epist. 77. ad Nemesian. legit, pro *reformamini*, *transformamini*, vt sc. transeamus ex veteri figura in nouam formam, quadam Diuina veluti metamorphosi, ex terrenis ad cælestia, ex infimis ad suprema, ex terreno incessu ad volatum. Quod bene prosequitur Chrysolog. serm. 69. explicans illa verba, *Pater noster, qui es in cælis*. Non quod, inquit, non sit in terris, sed te, qui Cælestem Patrem iam vocas, ad cælestem vult tendere, & repetere iam naturam, vt generi tanto vita nostra respondeat, nec terreni mores degenerent, quos cælestis donauit, & contulit iam natura, &c.

Et vt meliùs possemus conscendere, superioraque petere, non solùm prouocauit nos, & excitauit doctrina sua, morte, & Cruce, sed super humeros etiam suos eleuando assumpsit, & extollendo portauit. Pro qua re facit locus ille Zachar. in c. 3. vbi de Christo
Zach. 3. n. 8. Domino dicitur: *Ecce ego adducam seruum meum orientem*. Vbi notandum est, cur non meridiano Soli comparetur, sed orienti, & veluti è terra surgenti. Id pro nostro argumento dicendum censeo, quia ortus in terra Sol iustitiæ, dum indies eleuabatur, nobis cæli ascensum proponebat, & profectum, ac incrementum virtutum nos edocebat; quia verò non tantùm excitabat, & prouocabat, statim eodem in loco subditur; *Quia ecce lapis quem dedi coram Iesu*. Vbi Sanctius ait: Quia de templo construendo agebatur, ostendit quanta futura sit templi maiestas, & amplitudo, cuius futurus erat Iesus Seruator

A lapis angularis; agit verò de Ecclesia ex Iudæis, & Gentilibus conflata, quorum vnus lapis studijs, moribúsque disiunctos arctè copularet. Sic ille. Meliùs tamen ad rem nostram Ribera. Quorsum, inquit, lapis? Ego lapidem dici arbitror quia futurus erat fundamentum templi, id est, Ecclesiæ, iuxta illud 1. Corinth. 3. *Fundamentum aliud nemo* 1. Cor. 3
potest ponere prater id, quod positum est, quod n. 11.
B *est Christus Iesus*. Hic lapis erat angularis connectens duos Ecclesiæ parietes, de quo Isaias: *Ecce ego mittam in fundamentis Sion* Isa. 28
lapidem probatum, angularem, in fundamento n. 16.
fundatum. Sic ille. Ex quo elicitur, Christum fundamentum Ecclesię, totam Ecclesiæ machinam fundari in fundamentali, & angulari lapide, qui super se assumit totam fidelium congregationem, vt supra humeros suos portet, & transferat, & ita oritur tan-
C quã Sol illustrans viam, & docens volatum, vt pariter supra se assumat, & deducat humeris suis. Vt Sol docet luce sua, & doctrina, ne quis ignorantiam prætendat, vt fundamentalis lapis super se assumit, sustinet, & portat, ne quis imbecillitatem, aut defectum virium causetur. Hinc est quod Christus Dominus appellatur fundamentum fundamentorum, vt ait August. in Psal. 86. statim in princip. quia non solùm portat, & sustinet
D cæteros omnes fideles, sed ipsa etiam Ecclesiæ fundamenta, sanctos scilicet, de quibus Psal. 86. n. 1. dicitur, *Fundamenta eius in* Psal 86
montibus sanctis. atque etiam ipsos Aposto- n. 1.
los, quos Ioan. Apoc. 21. nominat funda- Apo. 21
menta Hierusalem, siue Cælestis ciuitatis. n. 19.
Vt enim ad superiora deducerentur, humeros suppoSuit, in eisque portauit.

Vnde intelligetur cur filius Dei in carne, & sponsus Ecclesiæ dicatur lectulus eius;
E portat enim nos, sustinet, & à terra eleuat languidos, & infirmos, & quasi in humeris suis portat, ne in terreno luto defixi maneamus, quod bene prosequitur Gilbert. ser. 2. in Cant. in hunc modum: Ille illi lectulus (scilicet Sponsæ) ille dilectus. Lectulus dum infirmam, & fatigatam suscepit, dilectus dum inflammat, & accendit; Lectulus, & dilectus, quia quiescit in illo, & concupiscit, & deficit in ipsum. Miraris quod dico lectulum? Audebo, & dicam vilius, imò sublimius; quanto enim

enim pro me egit viliora; tanto bonitatis A suæ dedit indicia maiora. Ipse paruulis lectulus; ipse pullis est nidulus; *Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, vbi reponat pullos suos.* Vis audire qualis lectulus; iacta cogitatus tuos implumes adhuc, & infirmos in Dominum; & ipse te enutriet, donec formetur, & firmetur Christus in te: & cætera, quæ in eandem sententiam prosequitur, ostendens quomodo Filius Dei nos deferat, & portet, non solùm doctrina, vocatione, & prouocatione, sed supra se etiam portando. Quasi verò & parum fuerit si supra se portauerit, intra se etiam voluit portare. Hoc ipsum ostendit eleganter locus Isaiæ à nobis citatus, cùm ita habet: *Ecce ego mitto in fundamentis Sion lapidem probatum, angularem, pretiosum.* Vbi verba illa, *mitto in Sion lapidem*, inuersionem habent Hebræis familiarê, pro *mitto in Sion lapidem.* Vt significetur fundata Ecclesia non ad superficiem lapidis, quod certè abundè sufficeret ad firmitatem, sed ipsum quoque lapidem excauatum profundiùs, vt eam omnino immobilem contineret. Sensum autem istum complent maximè postrema illa verba, quæ Propheta addit, *in fundamento fundatum.* Nam iuxta vim Hebraicam dicendum foret: *fundamenti fundati*, seu *fundamenti fundamenti*, quolibet autem modo sumatur, magna exaggeratione ostenditur, lapidem fundamentalem non simpliciter, & ad modum cuiusuis alterius lapidis substratum ædificio, sed altè procisum, vt fundamentum exhibeat iterum, atque iterum fundatum. Admirabili autem mysterio indicatur fidelium congregatio fundata in Christo, non quomodocunque, sed in eo vulneribus altè confosso ac præcipuè excauato in profundum latere, vt ipsis Diuini lapidis visceribus firmiter inhærens secura possit ascendere, & superare montium iuga, & difficultatum montes excedere. Quem sensum iuuat etiam Isai. c. 49. vbi agens de conuersione gentium, & cógregatione fideliû, ita loquitur in persona Christi: *In manibus meis descripsi te.* Propriè ex Hebræo: *Situm, ac fundamentalem tui constitutionem in manibus meis metatus sum*, scilic. per exceptas in eis plagas, quarû deductione apertus est locus ad securâ tui exaltationem.

Psal. 83 n. 4.

Isa. 28. n. 16.

Isa. 19. n. 34.

Isa. 49. n. 16.

Ne itaque quis casum posset vereri, si super humeros tantùm deferretur, intra semetipsum voluit nos recludere Christus Dominus, & securitatem nobis pollicens, & charitatem suam ostendens, non solùm itaque est fundamentalis lapis, atque etiam fundamentorum fundamentum, sicut appellat Ambros. in c. 21. Apoc. & D. Thom. in 1. ad Corinth. c. 3. Sed insuper lapis excisus, & B excauatus, vt suos recondat, & securos deferat ad cælestia. Sicut aquila igitur prouocat Christus Dominus ad volandum pullos suos, docens nos terrena contemnere, & amare cælestia, sed super nos etiam volitans, extensis scilicet in Cruce manibus, tanquam aquila expansis alis, & ne imbecillitatem obiiciamus, assumit, & portat super humeros; vtque tandem metum excidendi abijciamus, intra semetipsum vulneribus per- C fossum recludit, ne vlla nobis adsit ad volatum excusatio.

ANNOTAT. III.

Ascendens Christus in altum, volatu suo nos prouocat ad cælum, indeq; etiam excitat per ministros suos.

Non solùm viuens, & moriens nos ad volatum excitauit cęlestis Aquila, sed etiam cùm post Resurrectionem ascendit in cælum, quod bene ostendit Mich. c. 2. dicens: *Ascendet pandens iter ante eos, & transibit Rex eorum coram eis.* Qui locus ad literam de Christo intelligitur ascendente in cælum, aperienteque nobis iter, & docente, ac prouocante, vt illum sequamur; E eodemque loco vsus est D. Thom. 3. p. q. 57. art. 1. vt ascensionem Christi Domini comprobaret, de eoque intelligunt D. Hieronymus & alij, eodemque modo exposuisse antiquos Iudæos refert Galatin. lib. 8. de arcanis Catholicæ veritatis cap. 23. Et in eodem textu ex antecedentibus, & consequentibus rectè cohærere ostêdit Suarius 2. to. 3. p. disp. 5. sect. 1. Dicitur verò pádisse iter homi-

Mich. 2 n. 13.

D

hominibus, quia ipse primus aperuit viam, A & ianuam cæli, quæ antea hominibus erat interclusa, vt latè ostendit Gregor. Nyssen. Orat. de Ascēs. Et Cyrill. in Exegeli ad Achatium. Quomodo autem nos prouocet sublimis Aquila, dum aëra transcendit, & cælestia propria virtute petit, ostendit August. ser. 1. de Ascens. dicens: Propter vnitatem, qua caput nostrum est, & nos corpus eius, cùm ascendit in cælum, nos ab illo non separemur; excisum etenim, & derelictum ostenditur membrum, quod caput non comitatur, nec sequitur. Et D. Leo ser. 1. de Ascēs. ait: Christi ascensio nostra prouectio est, & quò præcessit gloria capitis, eò spes vocatur & corporis. Liberos cordis oculos ad illam altitudinem, in qua Christus est, erigamus, sursum vocatos animos terrena desideria nō deprimant. Et Bern. serm. in illud Iob: *In sex tribulationibus liberabit te, &c.* ait: Solus planè Summus Pontifex meus, nec in Patre, nec in Matre contaminatus, ingreditur San- C

Ioan. 3. n. 13. cta Sanctorum. *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis, qui est in cælo.* Quid ergo nos? Itanè continuò desperabimus? Imò verò sperabimus; licet enim

Ioan. 19 n. 3. solus, sed profectò totus intrabit, *Et os non comminuetur ex eo;* non sine membris caput inuenitur in Regno, si tamen membra fuerint cōformia sibi, & cohærentia capiti suo; conformia sanè moribus, cohærentia fide. Sic Bernard ostendit, quomodo membra D debeant sequi caput, si ipsi cōiungantur moribus, & fide. Auertit enim Christus gladium, qui nos ab ingressu cælorum arcebat, Dominoque cedit ingredienti, & ascendenti Cherubinus prohibens, sicut prosequitur Cyrill. lib. 7. de Adorat. in spiritu, & qui proximi, & vniti fuerint Aquilæ ascendenti, liberum sortientur ingressum; hodie enim audiunt nimæ iustæ vocem illam: *Surge, propera amica mea, columba mea, & veni.* quod E bene explicat Ambros. lib. de Isaac, & anima cap. 4. dicens: Surge è delectationibus mundi, & veni ad me supra mundum, proxima mea per dilectionem, &c. Qui etiam ser. 6 t. bene ostendit, quomodo qui corpore non possumus, saltem mente debeamus ascendere, & in discipulis Domini mentis volatum discere. Stabant, inquit ille, beati Apostoli

toto suspensi corpore, & ascendentem ad cælum Dominum, quia incessu pedum non poterant, oculis sequebantur: & licet ad deducendum Saluatorem visio humana deficeret, fidei tamen deuotione comitantur, &c. quo sensu intelligendum est illud Clement. Alex. Orat. ad gentes, cùm ait: Hinc tibi concessit ad cælos mittere coloniam, &c. quæ verba continent metaphoram sumptam à magnis ciuitatibus, quas metropoles vocant, quæ consueuêre suos ciues ad B alios agros colendos & regiones habitandas mittere, & ideò coloniæ dicebantur. Quando igitur non possumus toti, & integri cælum conscendere, licet tamen & mentem, ac desideria mittere, vt ibi iam votis, fide, & dilectione habitemus, quò caput præiuit, quod bene prosequitur Cyrill. lib. 1. de Adorat. in spiritu, & Bernard. serm. 6. de Ascens. ad fin. vbi ait: Præueniet te in benedictionibus dulcedinis, vt fæliciter in ipsius memoria delecteris, inebriatus ab vbertate domus Dei. Sic nimirum & Elisæus quondam orasse legitur, cùm dulcissimum illud solatium, Eliæ præsentiam sibi plangeret subtrahendam. Sed considera diligentiùs quid orauerit, quidue responsum sit postulanti. *Oro,* inquit, *Domine, vt fiat spiritus tuus duplex in me.* Nimirum duplicari ei spiritum oportebat, vt magistri abeuntis absentiam, gratia duplicata suppleret. Vnde & E ias ad eum: *Si videris,* inquit, *me, quando tollar à te, fiet quod petisti.* Duplicauit enim spiritum visio abeuntis, cùm euidenter raptus in cælum vniuersa pariter eius desideria secum tulit. Vt inciperet ipse quoque iam sapere quæ sursum sunt, non quæ super terram. Duplicauit spiritum visio abeuntis; vt intellectui spiritualis iungeretur affectus, cùm ipsi vtique, cui potissimùm inhærebat, carne, raptus in cælum: quod euidentius in Apostolis inuenitur impletum. Vbi enim videntibus illis suus ille Iesus tam manifestè eleuatus est, oculata fide edocti sunt supplices in cælum leuare oculos, puras tendere manus, promissa sibi dona carismatum postulantes, donec fieret de cælo sonus tanquam aduenientis spiritus, &c. 4. Reg. 2 n. 9.

Ecce quomodo sequēdus sit Christus, quomodo volantē aquilam comitari debeamus, quod

quod bene prosequitur Guarricus ser. de Ascens. Domini post med. dicens: Quid sublimius quàm supra omnē cælorum altitudinē, quò Christus ascendit, euolare? Planè sancti, quorū sicut aquilæ iuuentus renouabitur, assument pennas, sicut aquilæ, & volabunt. Quò volabūt? *Vbicunque*, inquit, *fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ*. Sed quid putamus fratres, quomodo tunc repentè de terris ad cælos euolare poterit, qui nunc exercitio, & vsu quotidiano volitare non didicerit? Si quæris, quo Doctore, quo Duce? Nunquid
B non Christus prouocabat hodie ad volandū pullos suos, quando super eos volitabat, cùm scilicet, videntibus illis eleuaretur, diuque sequerentur oculis euntem in cælum? Poterat vtique repentè in ictu oculi ex oculis eorum rapi, & vbi vellet constitui. Sed planè sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos,
C & super eos volitans: & corda sursum leuare post se nitebatur amore sui, & vt corpore similiter posset subleuari, pollicebatur exemplo corporis sui. Ipse quidem *ascendit super Cherubim, & volauit, volauit super pennas ventorum*, id est, supergressus est virtutes Angelorum, tuę tamen condescendens infirmitati, expandet alas suas, & assumet te atque portabit in humeris suis, si modò pullus degener non existas, vt à terra leuari & aura puriore perfrui non extimescas. Alij volant contemplando, tu saltem amando. Paulus mente excedit, & ad tertium vsque
D peruolat cælum: Ioannes ad id, quod in principio erat Verbum: tu saltem humi degenerem non trahas animum, nec patiaris obrutum inertia in terra putrescere cor tuū. Sed etsi aliquando quæsiuisti non quæ sursum sunt, sed quæ super terrā: iam te ipsum increpa, & dic Domino cum Propheta:

Psal. 72. n. 25. *Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram?* Christus itaque thesaurus
E tuus ascendit in cælum, ibi sit & cor tuum. Inde ducis originem, ibi habes Patrem, & hæreditatem, inde expectas Saluatorem. Sic ille ostendit ex nostro textu, quomodo cælestis Aquila ascendens in cęlum nos ad volatū prouocauerit, & ad ascensum docuerit.

Pro quo etiam argumento videndus est Eusebius Emissenus serm. 6. de Ascens. vbi ait: Ascendamus post Christum compunctione, beneuolentia, concordia, charitate: ascendamus si placet per ipsarum adminicula passionum. Quomodo autem post eum per passiones nostras possimus ascendere si requiras. Hoc vtique modò: Si vnusquisque nostrum subdere ea sibi studeat, & eminentia dominātis animi super eas stare consuescat; ex ipsis sibi gradum construat, quo ad superiora conscendat. Sublimabunt nos si fuerint infra nos. De nostris etiam vitijs nobis faciemus scalam, si vitia ipsa calcamus. Cum Christo humilitatis Magistro non ascendit superbia, nec cum bonitatis Authore malitia, nec cum pacis Amico discordia, nec cum Filio Virginis luxuria, &c.

Hæc igitur omnia calcanda sunt, quo anima superior, & cælo vicinior, tanquam per scalam euadat; aliter enim in infimis remanebit & degener Christo Parenti deprehendetur. Vnde ea animalia, quæ super terram reprant, & non tam terram calcant, quàm ipsi adhærent, immunda Deo reputabantur, neque vesci licebat, ne aliquid comedentibus terrenæ huius affectionis remaneret: significantque eos qui cælestia negligunt, & corpus, & mentem per terram trahunt, quorum mens non est in æthere, sed in ære; quorum Deus vel venter, vel mammona. Sic enim habetur Leuit. 11. *Omne, quod reptat super terram, abominabile erit, nec assumetur in cibum*. Vbi Isichius ait: Non est Leuit. 11. n. 41.
hominum per terram repere, quibus concessum est vt recti incedant, cælumque suspiciant, &c. Vbi statim occurrit id quod Seneca lib. 1. quæst natural. post princip. O quàm contempta, inquit, res est homo, nisi supra humana se erexerit. Tunc consummatum habet plerumque bonum sortis humanæ, cùm calcato omni malo, petit altum, & in interiorem naturæ sinum venit. Cùm te in illa verè magna sustuleris, quoties videbis exercitus surrectis ire vexillis, libebit dicere: *It nigrum campis agmen*. Formicarum iste discursus est in angusto laborantium, punctum est illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis, &c. Melius Gilbertus ser. 1. in Cant. expendit, quantum conducat expeditio à terrenis, vt Diuino incumbamus amori, & inter alia ait: Quanto fuerit expeditior animus, tanto impensior

A erit in illud, quod amat: animum cura implicat, quies explicat, explicita desideria in quæ putas incrementa se dilatant? &c. Plura
in hanc sententiam habet D. Nilus Abbas
in ascetico post princip. in hunc modum:
Cur graues terrenarum rerum compedes
conijcimus? Nec prophetam audimus huiusmodi hominum genus miserantem, di-
Haba. 2 n. 6. centemque: *Væ qui congregat quæ sua non sunt, & vinculum suum graue reddit vehementer.* Nam sicut scriptum est Isa. 30. *Velo-*
Isa. 30. n. 16. B *ciores sunt qui nos persequuntur, aquilis cæli;*
nos autem ipsi mundi negotijs oneramur,
tardiores ad cursum effecti, facilè ab hostibus capiemur. Qui ad brauium currunt,
nisi totis viribus expediti contendant, ab
aduersarijs celeriùs insequentibus longo
superantur interuallo. Ad virtutem tendentibus magno est impedimento rerùm affe-
Leui. 11 n. 41. ctio terrenarum. *Omne, quod reptat super terram, abominabile erit, nec assumetur in cibum Quicquid super pectus quadrupes gra-* C
ditur, & multos habet pedes, siue per humum trahitur, non comedetis, quia abominabile est.
Manibus incedit, qui manibus innititur, quique spem in illis omnem sitam habet. Quatuor graditur pedibus, qui in res sensibus
obnoxias incumbit, earumque occupationibus distrahit principem animi partem. Multiplici pedum numero mouetur, qui rebus
corporeis circumagitur. Idcircò sapiens ille
Prouerbiorum author, nec duos quidē ho- D
minem sapientem habere vult pedes, sed
vnum tantum, eumq; rarò ad res corporeas
Prouer. 25. n. 17 mouere, Prou. 25. *Rarò infer pedem ad amicum tuum, ne fortè nimia familiaritate satiatus oderit te.* Si enim rarò ad Christum accesseris, rebus egens corpori necessarijs amicus erit, & cætera, quæ prosequitur, ostendens, quomodo à rerum temporalium cura,
& affectu nos debeamus subtrahere, vt Diuinæ familiaritati reddamur apti; non enim E
Deo placent, nisi qui illi approximant. Vnde
Abrahamus ex præscripto Domini animalia, auesque oblaturus, illa quidem in frustra
Gen. 15 n. 10. secans diuisit, aues autem integras obtulit,
Genes. 15. Similiter etiam Leuit. 1. animalia
Leuit. 1 nu. 12. & 15. offerenda Sacer Textus diuidi iubet, aues
verò integras offerre præcipit, quod ponderans Theodoret. q. 2. in Leuit. ad med. ait:

A Quemadmodum Patriarcha volatilia non
diuisit; ita nec Legislator ea iubet diuidi:
Nam qui volant, Deum ex toto corde diligentes, non partiuntur animum, collocantes
illum tum in terris, tum in cælestibus, sed
totum sursum ferunt. Sic ille. Et quia totum
animum in cælis habent, quasi deficientes,
& veluti inanimes circa terrena degunt, donec tandem defectione intereant, & cælestia
ipsa comprehendant, quod pulchrè aduertit
B Hieron. in cap. 1. Sophoniæ, cùm explicat *Sophon. 1. n. 2.*
illa verba: *Congregans congregabo à facie terræ.* Vbi Septuaginta habent: *Defectione deficient à facie terræ.* Sic verò habet Hieronymus: Quòd si voluerimus & aliquid altiùs intelligere propter quod dicitur apud
70. defectione deficiat à facie terræ, & defectionem in bonam partem accipere iuxta
illud Genes. *Deficiens mortuus est Abraham* *Gen. 25 n. 8.*
in senectute bona, & de his, quæ de Isaac, &
Iacob Scriptura refert; Videbimus quomo-
C do defectione deficiant à facie terræ, qui habentes conuersationem in cælis, & in carne
non secundùm carnem militantes, eò quòd
sciant illos, qui in carne viuunt, Deo placere non posse: Quantum in se est, omnia agunt, ne sint in carne, sed in spiritu, & à terra recedentes aiunt: Conresuscitare, & sedere nos fecit in cælestibus in Christo. Deficit
quis vt homo, si contemnat humana, & non
vltrà moriatur, vt homo. Similia sunt quæ
D habet August. lib. 1. de moribus Ecclesiæ
cap. 11. tom. 1. Nemo, inquit, nos separat à
charitate Domini minando mortem: Idipsum enim quod diligimus Deum, mori
non possumus, cùm mors ipsa sit non diligere Deum. Nemo enim ab eo separat pollicendo vitam. Nemo enim ab ipso fonte separat pollicendo aquam. Non separat Angelus,
& nihil est ipso Deo melius, qui iam bene
sibi inhærentibus præsens est, omniaque su-
E perare facit, & tribulatio tantùm est donec
non licet cælum ascendere, & cum illo immobiliter coniungi.

Est optimus in confirmationem huius do-
ctrinæ locus ille Iob: *Lumen illius super terminos terræ.* vbi Hieron. docet eos habere *Iob 37. n. 3.*
lumen perfectæ cognitionis, qua percipiant
vanitatem sæculi, & eleuentur ad capessenda
vera bona, qui terrenos terminos excedunt

super

super illos eleuati, & excelsi constituti. Termini, ait Hieronym. siue fines terræ ipsi Sancti sunt, finem terrenis passionibus, & cupiditatibus imponentes, eò quòd non sint in medio Babylonis, nec sęculi huius vitijs circumdentur, secundùm quod Petrus Apost. ait: *Christus igitur in carne passus reliquit nobis exemplum*, qui passus est in carne, desijt esse à peccatis, vt iam non hominum desiderijs, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne, viuat temporis, id est, viuens pro tempore, desinentibus in carne peccatis, velut in finibus habitet carnis. In his finibus posita Regina Saba, quæ typum gerebat Ecclesiæ, veri Salomonis meruit audire sapientiam. Tales igitur terminos Deus lumine gratiæ suę, atque agnitionis illustrat. Sic Hieron. Ex cuius doctrina elicimus eos audire prouocantem Aquilam ad supernum volatũ peragendũ, qui terminos terræ superant, & temporalium curam, & affectum relinquunt.

1. Pet. 2 n. 21.

A B

Facit in hanc sententiam Ambros. lib. 2. de Abraham cap. 3. in princip. vbi aduertit id quod habet Sacer Textus secundùm versionem 70. Genes. in cap. 12. Pro eo enim, quod in nostra vulgata dicitur: *Pertransiuit Abraham terram vsque ad locum Sichem, & vsque ad conuallem illustrem.* 70. habent: *Vsque ad locum Sichem, & quercum altam.* Sic verò pro re nostra habet Ambros. Inducitur vir ita fundatior, & excelsior factus vt vsque ad quercum altam transiret, quæ arbor, vt alta, ita etiam robusta iudicio est, non facilè animam Abrahæ sæculi huius procellis esse curuatam, sed mansisse sublimem, vt se æternis inquisitionibus ad altitudinem Diuinæ cognitionis eleuaret. Denique continuò apparuit illi Deus: Nusquam superiùs habes, quod visus esset illi Deus. Non poterat Deum videre, quem intra mundum quærebat, &c. Pertinet igitur ad magnos virtute viros supra humana conscendere, & veluti in finibus, & terminis terræ collocari, quo inde faciliùs ad cælestia efferantur.

C D E

Pro qua re videndus Cyrill. Alex. lib. 7. in Leuit. vbi agens de loco, ad quem oraturus ascendit Paulus, ait: Quia Petrus mortuus erat cum Christo, quæ sursum sunt quærebat, non quæ super terram; Illuc ascendebat ad illa tecta, ad illa fastigia, de quibus

Actor. 10. n. 9.

dicit Dominus, *Qui in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo sua.* Similia sunt quæ habet Ambrof. ad Psal. 47. n. 3. *Mons Sion, &c.* Et D. Thom. ad illa verba Cant. 3. *Egredimini filiæ Sion:* vbi censet iuberi filias Hierusalem egredi de turbulenta huius sæculi conuersatione. Quo etiam sensu Bernard. ser. 2. de Epiphania post princip. ait: Egredimini de sensu carnis ad intellectũ mentis, de seruitute carnalis concupiscentiæ ad libertatẽ spiritualis intelligẽtię. Egredimini de terra vestra, & cognatione vestra, &c. Et Philo l. de Migrat. Abrahę expẽdens illud Gen. 12 *Egredere de terra tua*, ait: Egredere ô bone de terreno tuo contaminato, & fuge carcerẽ corporis, simulq; voluptates, & concupiscentias, &c. Et exponens illud Exod. *Omnis populus, qui habebat aliquam quæstionem, egrediebatur ad tabernaculum fœderis extra castra*, ait: Egregiè: Nam si quæris Deum, anima, à te ipsa egressa illum quære; donec enim manes in molibus corporeis, aut mentis opinationibus, non es apta ad quærendas res Diuinas, etiamsi præ te feras quærendi studium, &c. Philonem videtur imitatus, vt solet, Ambrof. lib. de Institut. Virginis cap. 16. & lib. de Isaac, & anima cap. 5. Vbi explicat dicta illa verba Cantic. *Egredimini filiæ Sion*, putatque iis præcipi, vt quodammodo à nobis ipsis, id est, opinionibus, cupiditatibus, & voluptatibus corporis, mundanisque negotiis egrediamur, ac peregrinemur; nisi enim hæc omnia excesserimus, minimè percipere, aut amplecti doctrinam veri Salomonis poterimus.

Mar. 13 n. 51.

Cant. 3 n. 11.

Gen. 12 n. 1.

Exo. 33. n. 9.

Facit etiam in rem præsentem Philo lib. 3. legis allegoriar. post princip. cùm ponderat fugam Iacobi è domo soceri sui, cui noluit indicare, quod fugeret: fugit autem & ipse, & omnia, quæ iuris ipsius erant, transmissoq; amne perrexit in montem Galaad, quo facto indicatum asserit omnia sensibilia prorsus manumittenda, vt ad terminos Diuinæ cognitionis, & dilectionis perueniatur. Si pulchritudo, inquit, conspecta captus periclitaris, ne offendas ad eam, fuge clàm ab eius imaginatione, nihil ampliùs mentire nuntians, hoc est, caue ne mediteris eam; nam continuæ reminiscentiæ

Gen. 31

veras

veras formas imprimendo lædunt mentem, A & inuitant, concitantque, atque eadem eſt ratio ſenſuum omnium, quicunque nos attrahunt ad aliquid. In his enim clancularia fuga ſaluti eſſe ſolet; cunctatio verò, enuntiatio, dilatioque ſuperat ratione, & in ſeruitutem redigit Quapropter caue anima, ne vnquam rem ſenſibilem, à qua periculum imminet tibi ipſa renunties, neue retractes eam, ne fortè ſuccumbens ei reddaris infeliciſſima: fuge potiùs manumittẽs te ipſam, libertatem ferocem ſeruituti manſuetæ præferens. Perrexit ad montem Galaad, qui interpretatur migratio teſtimonij. Poſtquàm Deus migrare fecit animã ab affectibus Labanicis, & authoritate ſua confirmauit eam migrationem, vt conferentem ipſi, ac perutilem vtq; eã ab humilibus vitiis, & à terra ſe attollere nõ ſinentibus, adducat ad celſitudinẽ virtutis, & præeminẽtiã. Ideò qui ſenſus amat Laban, eoſque magis, quàm mentem in actionibus ſuis ſequitur, indignatur, perſequitur, & increpat. Cur inſcio me fugã moliris, an nõ potiùs manes in delitijs corporis. Et cetera, quę elegantiſſimè in hanc ſententiã proſequitur, quæ quia alibi iam poſuimus, modò prætermimus. Et iterum ante med. ponderans, quomodo Deus, vt cælum oſtenderet Abrahæ, eduxit eum foras, ait: Oportet, vt qui mentem eductus eſt, relinquat eam liberam, immunem ab omnibus corporeis neceſſitatibus, inſtrumentis ſenſitiuis, denique à ſe ipſa; quapropter alibi gloriatur, dicens: Domine Deus cæli, & Deus terræ, qui deſumpſit me de patre meo; impoſſibile eſt enim habitantẽ in corpore, & mortali genere cum Deo colloqui, ſed eum ſolum, quem Deus eruit ex hoc carcere. Quomodo tem & Iſaac illi gaudium animæ meditaturus, & priuatim acturus cum Deo, egreditur relicto ſeipſo menteque propria. *Egreſſus eſt*, inquit, *Iſaac in campum, vt meditaretur ſub veſperam.* Moyſes quoque Propheta dicit; *Cùm egreſſus fuero ciuitatem*, id eſt, animam (nam hæc quoque eſt animantis ciuitas, mores, legeſque præſcribens) *extendam manus*, extendam, & explicabo meas actiones Deo. Et poſt pauca explicans illud Exod. 33. *Moyſes tollens tabernacula, tetendit extra caſtra procul, nominauitq́; nomen eius tabernaculum fœderis*, ait: Et vocatum eſt, inquit, tabernaculum teſtimonij ſapientia teſtimoniũ habens à Deo. Etenim omnis quærens Dominum egrediebatur. Et eodem lib. poſt med. alludens ad illud Exod. 17. *Quando Moyſes tollebat manus, & vincebat Iſrael Amalecitas*, ait: Alibi dicitur, quòd attollente manus Moyſe, præualebat Iſrael; demittente autem, præualebat Amalec, quibus verbis adhuc docemur, quòd mens, quãdo attollit ſeipsã ſupra mortalia, & B ſublimis fertur, vim cõcipit, vt Deũ videat, quod eſt Iſrael; quando verò neruos ſuos hæc remittit, relaxatque, mox affectus præualet, ſcilicet Amalec, qui interpretatur populus elingens. Reuectã enim abſumit totam animam, & abligurit, ne ſemen quidem, aut ſcintillam virtutis reliquam in ea faciens. Optima item ſunt quæ habet idem Philo lib. de Decalogo ſtatim in princip. vbi ita ait: Si quis quærat, cur non in ciuitatibus, C ſed in vaſta ſolitudine hæ leges (ſcilicet Diuinæ) perlatæ ſint, reſpondendum: primum, quia pleræq; ciuitates vix dici poteſt quàm refertæ ſint vitijs, ſiue ſpectes impietatem erga Numen cæleſte nefariam, ſiue mutuas iniurias hominum; nihil enim in his non deprauatur, vbi adulterinæ res pluris fiunt, quàm legitimæ, & veræ non tantũ m valent, quàm veriſimiles: Vbi etiam factus inſidioſus exoritur, adoraturque à vanis homini- D bus ſtupentibus ad conſpectum coronatum aurearum, & purpuræ, cellarumque curulium, quibus impoſitas celſas poteſtates Diis æquas officioſa turba aſſeclarum proſequitur, inuectas quadrigis mulorum, equorúmue. Et quid opus eſt de mutuis hominum iniurijs dicere, cùm idem factum etiam res diuinas parui pendat, quarum honor putatur præcipuus? Quis enim honor eſſe poteſt, vbi deeſt veritas, res honorata, ſicut & E nomen eius? Quandoquidem illi contrarium mendacium ſuapte natura eſt vile, ac aſpernabile. Huc acceſſit altera cauſa, quòd ad leges ſacras recipiendas animus purificatus requiritur, eiutis maculis, quæ hærent ex miſcellaneæ turbæ in ciuitatibus degentis contagio. Id verò non eſt poſſibile aliter, quàm in ſeceſſu efficere, & longo temporis ſpatio, donec exoleſcant, & euaneſcant veterum erratorum ſpecies ex animo: qui modus obſerua-

Exo. 33. v. 7.

Exo. 17. v. 11.

seruatur etiam à peritis medicis. Nec enim A prius cibos ægrotis præbent, quàm morbi causis sublatis; nam illis manentibus, alimenta fiunt inutilia, quæ vertuntur in humorum noxiorum materiam. Non mirum igitur si à perniciosa ciuitatum consuetudine in desertum abductus est populus, vt animos purgaret ab iniquitatibus, moxque mentis alimenta caperet, videlicet leges, præceptáque Diuina. Sic Philo in populo educto de Ægypto docet necessariam egressionem, & separatio- B nem ab ijs omnibus, quæ mundum sapiunt, vt ad Diuina documenta addiscenda animus reddatur aptus, quod etiam prosequitur Nyssen. lib. de vita Moysis longe à princip. cùm expendit solum Moysem fuisse ingressum caliginem, quam Deus inhabitabat, & separatum à populo cum Domino fuisse lo-
Exo. 20. n. 21. quutum. *Stetit*, inquit Sacer Textus, *populus de longè, Moyses autem accessit ad caliginem, in qua erat Deus.* Sic ergo habet Nyssen. Ad C penetralia Diuinorum ingressus nec Iudæis amplius visibilis, solus erat cum inuisibili, vt nos (vt arbitror) his gestis instrueret, quòd oporteat, si quis velit esse cum Deo, omnia hæc, quæ videntur contemnere, ac mentem suam ad inuisibile, atque incomprehensibile, quasi ad summitatem montis dirigere, ibique credere Deum quò peruenire cogitatio non potes. Hac igitur in summitate D montis constitutus Moyses Diuina suscipit mandata, quæ in via doctrinaque sunt ad virtutem, vt, scilicet, condecentem de Deo opinionem habeamus, quod omnem cognoscibilem speciem, omnéque superexcedat exemplum, nulli rei quo cognoscitur, similis: iubet enim ad nullam rem, quæ comprehendi possit, respicere, &c. Ex eodemque Gregor. Nyssen. loco citato ante med. adhuc pro eadem sententia occurrit notandum, quod ipse in Moyse aduertit: Etenim vt incolumis E seruaretur, positus est in fiscella supra vndas
Exod. 2. & n. 3. fluminis, vbi, quia ipsas excessit, & plorans supernatauit, tandem seruatus est; Qui enim vndas seculi, & breuitatas aquas temporalium voluptatum non excedit, & supergreditur, minimè aptatur Diuinis eloquijs, neque ad cælestia eleuatur. Fluctum aquarum, inquit Gregor. Nyssen. hanc vitam dico, in qua perturbationibus multa obruuntur: At verò cogitationes rectæ, rationesque virilis partus, parentes, fiscella muniunt, quos genuerunt, ne vndarum impetu confringantur, atque submergantur. Videmus enim te ipsa si quis turbini ac procellis humanæ vitæ resistit, nec se obrui patitur, cum à corrupta hominum societate ac vita tanquàm onus graue reijci, atque repelli, &c.

Videndus item in eandem sententiam Rupert. lib. 1. in Iosue cap. 8. post med. ad illa verba, quæ Iesus dixit principibus populi, quando iam transituri erant Iordanem, & ingressuri terram promissam: *Transite per* Iosue 1.
medium castrorum, quod dictum vult in fi- n. 10.
gura Apostolicorum hominum, quos Dominus misit in vniuersum mundum. Transite, inquit Rupert. accincti, transite expediti, nusquam subsistentes, nusquam retrò aspicientes, nullo vos negotio seculari impedientes, vt omnibus exonerati, nulloque sub onere curui, velociter ad omnes nuntium bonum perferatis. Et Ambros. in cap. 3. epist. ad Coloss. ad illa verba: *Si consurrexistis* Coloss. 3
cum Christo, quæ sursum sunt quærite, quæ sur- n. 1.
sum sunt sapite, non quæ super terram, ait hos cum Christo resurrexisse in baptismo, qui supercælestia cogitant, & nos verè petere cælorum habitacula, si ab his omnibus quæ infima, & infirma sunt, subtrahamus animum, & affectum: Quisquis enim, inquit ille, his se superstitionibus occupauerit, impedimentum ad superiora patietur; Non enim poterit hæc transcendere, quibus se, vt dominis, inclinauit, & quorum suscepit iugum, &c. Vbi notandus venit Bernard. super *Ecce nos reliquimus omnia*, post princip. cum ponderat miseram eorum conditionem, qui temporalium iugum non solum patiuntur, sed emunt Graue, inquit, iugum super omnes filios Adam, vtique qui sequuntur eum; nam super eos, qui Christum sequuntur, leue est: *Omnibus meretricibus dantur merce-* Eze. 16.
des, tu autem, inquit Ezechiel, *dedisti merce-* n. 33.
des cunctis amatoribus tuis. Quid ergo miser pro iugo boum distrahis animam tuam, qui iugum Christi suscipiens emere poteras regnum Dei, mercari vitam, lucrifacere Christum? Nullum onus importabilius, nulla grauior sarcina est, quàm mundi; & hæc tamen emitur multo pretio ab impijs, quæ potiùs

reijcienda erat, cùm ad terram trahat, & cum brutis collocet animam ad superiora conditam, & à Domino sępiùs prouocatam, qua de re videndus Senec. epist. 76. in fine, vbi ait: Expectant nos si ex hac aliquando fæce in illud euadimus sublime, & excelsum: Tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas. Quæris quæ ista sit? Non homines timere, nec turpia velle, nec nimia; In seipsum habere maximam potestatem: Inæstimabile bonum est suum fieri, &c. Is autem, qui omnem temporalem dependentiam exuit, & sui iuris efficitur, proximus Deo fit, vt eodem iubente, superiora petat, & cum ascendente Aquila pariter volet.

Hunc temporalium contemptum, & infimarum rerum expeditionem docuit Christus Dominus non solùm viuens, dum nihil proprium possedit in terra, neque habuit, vbi caput reclinaret, neque etiam tantum in morte, cùm omnibus exutus, terram deserens, Crucem conscendit, expansisque manibus, quasi ab ea euolans, expirauit; sed maximè inculcauit hanc doctrinam, cùm in cælum ascendens nos omnes pariter prouocauit, indeque ad superna vocat & ad volatum excitat, rumpendaque admonet vincula, quibus ligati detinemur in terris; ipse enim est proprius, & peculiaris huius doctrinæ Assertor, sicut videtur dixisse Habacuc in illis obscuris verbis; *Denudasti fundamentum eius vsque ad collum.* Vbi sermo est de aduentu Christi in terras; Septuaginta verò habent: *Suscitasti vincula vsque ad collum in finem*, quod in rem nostram sic ibi explicat Hieronymus. Suscitauit Dominus vincula charitatis, vt priori onere deposito, & grauissimo iugo, quo premebamur, abiecto, leue Christi susciperemus iugum. Quinta editio habet: *Denudasti*, siue *euacuasti fundamentum vsque ad collum.* Quia enim fundamentum Christi, quod erat in anima singulorum, allophyli terra obruerant. Egeritur congesta humus, & nudato optimum fundamentum ornatur, &c. Vbi Hieronymus alludit ad puteos illos, quos foderant serui Abraham, & Palæstini obstruxerunt, implentes humo: hoc enim maximè intendūt maligni spiritus, vt Cęlestis doctrinæ

Hab. 3. n. 2.

A aquam salientis in vitam æternam obturent, sopiant, & extinguant, & vt suaue Christi iugum grauissimo commutent, quo depressos, & humi detentos detineat homines. Proprium proinde fuit congestam humum extrahere, & fontem doctrinæ aperire, qua potati, & eius naturam sequuti homines, cæLestia petant, & conscendant; proprium item fuit denudare mentes hominum iugo premente, & exuere ferreis diaboli vinculis,
B vt exornet charitatis ligamentis, quæ ideò dicuntur vincula, quatenus ijs annectuntur virtutum pennæ, & alæ, quibus volantem Aquilam possint comitari.

Neque tantùm per se ipsum nos ad cælestem ascensum excitauit, sed aquilas etiā in Ecclesia sua reliquit, & magistros, qui docerent cælestia conscendere, & terrena relinquere, inde est quod populo hac de re litiganti quisnam scilicet Sacerdotio dignus
C existeret, & tabernaculi administrationi idoneus, iussit suscipi ab vnaquaque tribu singulam virgam, cum proprio nomine, omnesque collectas in tabernaculo vsque ad sequentem diem asseruari; sequenti igitur die ingressus Moyses inuenit germinasse virgam Aaron in domo Leui, & turgentibus gemmis erupisse flores, qui folijs dilatatis, in amygdalas dilatati sunt. Qui proinde *Num. 17*
D visus est à Domino electus tunc in Summum Sacerdotem. Mirum verò est cur virga germinans, floresque, folia, ac fructus proferens nullas miserit radices, cùm virgæ ac plantæ sicut ramos in altum proferunt, sic radices in terram iaciant. Cæterum cùm in Aarone adumbrati fuerint ij, qui populo Dei præsunt, & Ecclesiæ magisterio præficiuntur, in hoc à Deo denotantur electi, quòd radices minimè in terram mittant,
E nec de inferioribus curent, sed sursum excrescant, & in superiora eleuentur, prouocantes sibi traditos pullos ad supremum volatum, & ad proferendos virtutum flores, bonorumque operum fructus. Hi sanè sunt, *qui portant orbem*, solumque coram Diuina Maiestate incuruantur, sicut dicitur Iob 9. vbi Hieronymus ait: Portantes orbem Sancti rectè intelliguntur, qui gloria meritorum suorum magni, & potentes sunt apud Dominum, Hi ergo cordis humi-

n. 1. & seqq.

Iob 9. n. 3.

humilitate ad interueniẽdũ pro peccatoribus in conspectu eius sunt incuruati, &c. Bene igitur incuruantur sub Dei Maiestate Sancti, venerantes, & adorantes eum, illique soli seruientes, cætera verò temporalia pedibus conculcantes,& contẽnentes. Qui etiam incuruantur, vt supra se assumant orationibus, quos prædicationibus docuerant & prouocauerant.

Postquam igitur Deus factus homo ad nos descendere dignatus est, quia ipsi non poteramus ad illum conscendere; nisi enim ad humiles, & abiectos ex altitudine sua quodammodo descenderet & nos susciperet, fieri nullo modo posset, vt nos ad ipsum ascenderemus, sicut bene prosequitur Psellus in cap. 5. Cant. ad illa verba: *Veniat dilectus meus in hortum suum*. Postquam nos per se, & per ministros suos vocauit, nulla prorsus nobis excusatio adest, si ipsum volantem minimè comitemur, quod bene prosequitur Aug. lib. 1. quæst. euangelicar. q. 14. cùm explicat illa verba Psal. 4. *Scitote quia mirificauit Dominus sanctum suum*. Sic verò habet: *Filij hominum vsquequò graui corde?* Tempore Christi vim suam, & locum habere cœperunt hæc verba, ac si diceret Psaltes, si quinque ætatibus quæ Christum præcesserunt, fuit vobis aliqua excusatio sequendæ vanitatis, vel sexta ætate in qua dixit Christus, comprehendite veritatem, de contemnenda vanitate, quæ per Dominum Iesum Christum prædicata est, & eius exemplo demonstrata. Et Bernard. in eandem sententiam ait serm. 6. de Ascens. post princip. Sequamur, fratres, sequamur agnum quocumque ierit, sequamur patientem, sequamur resurgentem, sequamur multò libentiùs ascendentem.

Cant. 5 n. 1.

Psal. 4. n. 4.

Cæterum gemina quædam ascensio nobis ab Apostolo commendatur in eo quod non solùm quærere, sed sapere monuit non infima, sed superna. Nimirum donec diuisa sunt corda nostra, & multos interim sinus inueniuntur habere, nec sibi omnino cohærere videntur; quantus verò is dolor, quàm grauis animæ cruciatus, dum sic distrahitur verò cura, & longioris obice oneris premitur, dum verò subleuantem habemus Aquilam, quid est quod tandem deprimamur?

Colos. 3 n. 2.

A Cùm tot præcesserint, & aduolauerint Sancti, tritamque nobis reddiderint viam; si eam non arripiamus, neque ad volatum accingamur, maiorem sanè reatum contrahimus. Et ille, qui suprema conscendere renuerit, infima petat necesse est, & in extrema tandem corruat supplicia. Relinquenda proinde sunt hæc infima, aperiendique oculi mentis, vt Cælestia agnoscentes veri filij huius Aquilæ comprobemur. Reminiscamur, inquit Paulin. epist. 4. ad Seuerum post med.

B qua pernicie parẽtibus nostris in paradiso oculi aperti sunt, quos tandiu habuerunt illuminatos Deo, quandiu clausos habuere peccato. Et ideò veri luminis damnum est, ad vsum tenebrarum vti luminibus, & oculos in terra defixos cæcari cælestibus. Illuminatur autem anima tali cæcitate, qua despicit mundum, vt conspiciat Deum. Quia *omne, quod in mundo est, cõcupiscentia oculorum est*. Ob hoc Apostolus obduci aciem nostram

C huic mundo, & enubilari Christo docens; ei scilicet, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, id est, omnis hominis mentem venientem, sollicitat nos ab aspectu præsenti in suspectum æternorum, & dicit: *Nolite quærere quæ in hoc mundo sunt; præterit enim huius mundi figura*. Omnia (vt Ecclesiastic. ait) *sub sole vanitas*. Proinde super Solem veritas. Ita, & qui in veritate consistunt; etsi intra mundum viuant habi-

Ioan. 1. n. 9.

1. Cor. 7 n. 27.

Eccles. 1 n. 2.

D tatione corporea, tamen supra mundum sunt conuersatione cælesti. Et astrorum choros, vel cælorum polos euolantes; Spiritu scandunt, & superuadunt, celsioresque elementis agunt. Non subditi rebus, & vsibus elementorum, sed affixa in Christo vita superiores mundo fiunt, manentes in eo, qui est super omnia: Sic ille, docet quomodo claudendi sint oculi, ne terrena conspiciamus, sed cælestia, qua in re genuini huius Aquilæ filij

E inueniemur, si cælestes tantùm radios intueamur, inspiciamus, & inquiramus, & à terrenis omnibus mentis oculos auertamus, quod docuit Isaias capite vigesimo octauo, quando dixit: *Quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus*. quem locum Hieronymus sic accipit, vt tantùm putet capaces esse cælestis disciplinæ, & volatus

Isa. 28. n. 15.

A eos, qui solido nutriuntur cibo, & ab vberibus omnino depulsi sunt. Hieronymum sequuntur S. Thomas, Haymo, Dionysius, & Hugo. Dicuntur autem ablactati, & vberibusque auulsi, qui à blandioribus delitijs, & terrenis voluptatibus animum abdicarunt. Soli itaque expediti ad cæli conscensum, & superiorem volatum censentur ij, qui oculos à terris auertentes in solarem Aquilam conijciunt, qui animum à fæcibus terrenis extrahentes, votaque, & cogitatus B in cælum dirigunt, portandaque tradunt Christo ascendenti, vt cum eo pariter regnante, & sedente reperiantur in cælis.

Neque hoc in loco omittendus Plotinus Ænead. 6. lib. 9. cap. 7. cùm ait, oportere nos animam ab omnibus rebus externis separare tanquam à sarcinis, & obstaculis, vt possit à Deo illustrari: sicut enim oportet materiam primam omnibus formis esse vacuam, vt ita figuras omnium rerum possit percipere; ita oportet animam hominis esse informem, vt à Deo informari commodè possit. C Optima item sunt quæ habet Seneca lib. 19. epist. 111 Non est, inquit ille, quod te nimis laudes, si contempseris aureos lectos: quæ est enim virtus, supervacanea contemnere, præsertim hominem Philosophum. Tunc te admirare, cùm contempseris necessaria. Non magnam rem facis, quòd viuere sine regio apparatu possis: tunc te admirabor, si contempseris etiam sordidum panem, &c. D

ANNOTAT. IV.

Qui ad cælestia euolare nititur, temporalia bona, & onera deponere debet. E

GRauissimum onus nobis sunt, totamque mentem nostram secum trahunt terrenæ diuitiæ, & temporalia bona, quod bene expendit Chrysolog. serm. 29. in princip. cùm aduertit Matthæum in telonio sedentem describi ab eodem Euangelista cap. 9. cùm ait: *Præteriens Iesus vidit hominem sedentem in telonio*. Sedebat vtique, inquit ille, qui stare non poterat, pondere cupiditatis oppressus, & ipsa totus conscientia fraudis incuruus: aurum natura graue, grauius fit auaritia nimis. Hinc est quod plus habentem deprimit, quàm ferentem: & vehementiùs aggrauat corda, quàm corpora. Nascitur in terra profunda, sectatur ipsa montium fundamenta: perque ima venarum cæcis discurrit anfractibus, & dum suam semper repetit ad naturam, cælestes animos ad inferna deponit, obscurat sensus semper, alta mentium semper in terrena demergit, & acriùs homines dissoluit in terra, quàm soluitur in calore flammarum. Meritò Matthæum Dominus talibus vinculis absolui cupiens, præpeditum suscitat, dicendo: *Sequere me*. Hoc est, me sequere de supernis ad superna tendentem, & non aurum de infernis ad inferna mergentem. Sic ille ostendit quomodo secum in infimum trahat animum ponderosa auri, & diuitiarum substantia, quod benè etiam prosequitur Gregor. Nyssen. lib. de beatitud. ad illa verba: *Beati pauperes*, in fine cùm ait: Ponderosa res est aurum: onerosa res omnis, quæ diuitiarum causa expetitur: leuis verò res quædam, & sublimia petens, est virtus. Verùm hæc sibi inuicem opposita sunt, ponderosum, & leue. Ergo nulla ratione, atque machinatione effici potest, vt leuis sit is, qui sese ponderis materiæ affixit. Si igitur ad superna nos accedere oportet, ab iis, quæ deorsum trahunt, inopes, & egeni simus, vt in supernis versemur. Quis autem sit modus, quod id efficiatur, præscribit Psalmodia: *Dispersit, dedit pauperibus*.

Matt. 9 n. 9.

Bene hanc vim, quam nobis inferunt diuitiæ, expressit Oseas in c. 12. dicens: *Diues effectus sum, inueni idolum mihi*. Qui locus ab aliquibus ex Hebræo legitur: *inueni vim mihi*, quod magis aperit Tygurina: *Inueni facultates*. Etenim si quis quærat, à quonam diues vim sibi illatam patiatur, profectò à nullo alio, quàm ab ipsis diuitiis vim illatam confitebitur; ipsæ enim sunt, quæ animum cælestia petentem, & appetentem iugiter deprimunt, & magna illata vi detrahunt, vnde ille, qui terram reputauit bonam, ipsamque appetiit, statim ab eadem depres- Ose. 12. n. 8.

depressus nobis describitur Genes. 49. cùm A dicitur: *Issachar vidit terram, quòd esset bona, & supposuit humerum suum*, vbi D. Thom. ait, significasse parentem Iacobum temporalium bonorum copiam fecisse Issachar seruum; temporalia siquidem sunt, quæ homines deprimunt, seruireque cogunt, & à nobilitate extrahentes, in vilia mancipia conuertunt. Vnde Cyprian. Epist. ad Donatum post princip. ait de diuite: Suspirat ille in conuiuio, vigilat in pluma, neque intelligit miser perspeciosa esse sibi supplicia, auro se illigatum teneri & possideri magis, quàm possidere diuitias, &c.

Gen. 49 n. 14.

B Neque solùm animum deprimunt diuitiæ, sed veluti alta fossa sepultum, minimè inde resurrecturum, recondunt. Lætus vtique accesserat ad Christum adolescens ille, qui omnia præcepta ab infantia se seruasse asseruit; at vbi audiuit dicentem Christum: *Vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus; abijt tristis: erat enim habens multas possessiones*, super quæ verba ita ait Chrysostom. hom. 64. in Matth. ad med. Perspice quanta huius passionis vis sit, cùm magna diues ille Christum lætitia adijsset, ita suffossus, atque obrutus fuit, quia eijciendam pecuniam esse audiuit, vt nec respondere quidem potuerit, sed tristis, ac mœstitia pressus decesserit. Sic ille suffossum, ac depressum nobis ostendit diuitem, quasi vbi primum diuitiæ, & facultates ad ascensum in cælum cum ipso prouocantem audierunt Christum, non minorem ipsi intulerint vim, quàm ad imam tellurem deferendo. Quod adhuc videre possumus apud Prophetam Naum cap. 2. vbi de Niniue possessa à Chaldæis sic ait: *Diripite argentum, diripite aurum: & non est finis diuitiarum ex omnibus vasis desiderabilibus.* Vbi Septuaginta habent: *Aggrauata est super omnia vasa concupiscentiæ suæ.* Quæ verba sic explicat Hieronymus. Propter quod aggrauata est Niniue super omnia vasa concupiscentiæ suæ? Quanto enim plus habebat, multam auri, & argenti possessionem, & variam supellectilem, quæ erat grauis; tanto magis ipsa aggrauabatur, quæ grauia diligebat, &c. Ea enim, quæ possidentur in terra, corda grauant, & in ima detrahunt, & ne tandem periclitentur, vasa ipsa debent proijci, sicut in tempestate fecerunt nautæ illius nauis, qua vehebatur Ionas, cui similis est ille alius locus apud Isaiam in cap. 2. *In die illa proijciet homo idola argenti sui, & simulachra auri sui, quæ fecerat sibi, vt adoraret, & ingredietur scissuras petrarum.* quem locum ita vertit Rabbi Salomo. Proijciet vniuersa pretiosa, quæ habet, fugiens ad ingrediendum cauernas terræ. Etenim cùm diuitiæ impedimento esse soleant, vt quis portum cæle stis Patriæ ingrediatur, solus ille ad petram refugii perueniet, qui pretiosa quæque in mare seculi proiecerit. Et persecutor ille, ac antiquus hostis ad inferiora habitacula sua facilè trahit eum, quem pretiosa veste, variisque ornatum diuitiis deprehenderit. Qua de re videndus est Chrysost. homil. 6. in epist. ad Titum post med. cùm ita habet: Sicut eos, qui nudi fugiunt, nemo potest facilè tenere; eum vero, qui vestem post se trahit, facilè quiuis apprehendit; sic & diues, & pauper: nam pauper facillimè fugere poterit, diues licet non teneatur, suis compedibus irretitus est, curis innumeris, desideriis, ac perturbationibus reliquis, quippe omnia ista obruunt animum. Quibus similia habet Prosper lib. 2. de vita contemplat. cap. 13. Et Hieron. Epist. ad Iulian. ad med. ait: Regna cælorum expeditos, & alarum benignitate subnixos habitatores, desiderant. *Vade*, inquit, *& vende*, non partem substantiæ, sed *vniuersa, quæ habes, & da pauperibus*, non amicis, non consanguineis, Plus aliquid addam; nihil tibi ex omnibus metu inopiæ referuans, ne cum Anania damneris, & hoc hortor, *si vis esse perfectus*. Si in sublimi tecto positus pristina vestimenta contemnis, vt euadas Ægyptiam dominam seculi, pallium derelinquas. Vnde & Elias ad cælorum regna festinans non potest ire cum pallio, sed mundi in mundo, vestimenta dimittit. Philosophus gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium totam simul sarcinam deposuit, & tu te putas tutum in virtutum culmine constitutum, si partem ex toto offeras: Te ipsum vult Dominus hostiam viuentem; te ipsum, inquam, non tua. Similia sunt

Mat. 19 n. 21.

C

D

Naum 2. n. 9.

E

Iona 1. n. 5.

Isaia 2. n. 20.

sunt quæ habet Epistola ad Exuperantium ad medium in hæc verba: Non debes ad tollendam tunicam tecto descendere, sed si fieri potest imitare Ioseph, & Ægyptiæ Dominæ pallium relinque, vt nudus sequaris Dominum Saluatorem, qui dicit in Euangelio: *Nisi quis dimiserit omnia, non potest meus esse discipulus.* Projice sarcinam seculi, ne quæras diuitias, quæ camelorum grauitate comparantur. Nudus, & leuis ad cælum euola, ne alas virtutum tuarum auri deprimant pondera. B Sic ille proponit quàm graue animis nostris onus sit diuitiarum impedimentum quandoquidem & volatum impediunt, & nos pariter ligatos detinent, ne sursum ascendamus, volantem, & prouocantem Aquilam sequentes. Vbi notandum occurrit quod pulchrè aduertit Tertullianus, morem scilicet, quarundam gentium esse, vt quia auro abundant, ex eo conficiant vincula, quibus ligatos detinent delinquentes, quod etiam C contingit ijs qui diuitiarum copia affluunt; nam ipsæmet opes in vincula, & catenas conuertuntur, quibus miseri possessores ligantur, ne manus in cælum tendant, ne ad pauperes pro elargiendis eleemosynis extendantur: pedes item veluti compedibus constringuntur, ne terrena conculcent, ne de ipsis scalam constituant, ne denique viam mandatorum currant. Apud barbaros quosdam, inquit Tertul. lib. de habitu muliebri D cap. 7. quia vernaculum est aurum, & copiosum, auro vinctos in ergastulis habent, & diuitijs malos onerant; tanto locupletiores, quanto nocentiores; quam etiam sententiam repetit lib. de cultu fœminarum cap. 10. dicens: Quanquam aurum ipsum ad gentem quandam seruire referunt ad vincula Gentilium literæ, quod etiam aduertit Theodorus Cautellus lib. 1. variar. lect. Qua de re videndus est Seneca epist. 14. E quem imitatus est Tragicus in Thyest. cùm dicit:

Sollicito bibunt auro superbi,

Quam iuuat nuda manu captasse fontem.

Ligant itaque, & maximè detinent humanam mentem possessę diuitiæ eamque neque caput leuare, neque ad cælestia aspirare permittunt. Quod adhuc constare poterit ex eo loco Habac. 2. vbi dicitur: *Væ qui multiplicat non sua, vsquequò aggrauat contra se densum lutum?* Vbi Hieronym. ait: Vsquequo, increpantium est vox ista, vel iudicij diem demonstrantium. Quia verò Septuaginta eo in loco habent: *Vsquequò aggrauat torquem suam grauiter?* Hieronymus explicationes addit: Torques grauissima fit, vt curuet quod fuerat erectum, & iniquitatis, & prædarum onere, quasi grauissima torque se deprimat (scilicet auarus.) Vide igitur quomodo caput attollere, aut oculos in cælum leuare poterit miser locuples, qui quo maiores comparat facultates, maiorem experitur difficultatem, vt cælestia vel tantum prospiciat, vel appetat. Similia sunt quæ habet Gregor. 34. moral. cap. 9. vbi iuxta nostram versionem sic explicat dictum locum: Denso luto se aggrauat, qui per auaritiam terrena multiplicans peccati sui se oppressione coangustat. Et 3. p. pastoral. admonit. 21. addit: Auaro contra se densum lutum aggrauare, est terrena lucra cum pondere peccati cumulare; sic Gregor. ex propheta nobis ostendit diuitem in sui perniciem, dum diuitias congregat, maius onus comparare, nec aliter sibi officere, quàm qui in puteo delitescens supra se congestam humum aggregaret; quo magis namque terram congregaret, difficiliorem sibi exitum redderet, quod prosequitur Augustinus epist. 34. vbi inter alia ait: Arctissimè diliguntur diuitiæ acquisitæ, longè etiam magis quàm concupitæ, eoque arctius quo diuitiæ sunt ampliores. Et epist. 83. post med. ait: Vult Deus vt soluamus à diuitijs vinculum cupiditatis, per quod implicatos nos trahunt, & totum amorem nostrum consuefaciamus in eum currere, in quo nulla damna timeamus.

Hab. 2. n. 6.

Expertus est tenacitatem terrenorum Loth, quando vocatus, vt de Sodomis exeat, dissimulauit, ita vt necesse fuerit Angelos eius manus apprehendere Genes. 19. Vnde isthæc in viro probatissimo ad obsequendum Deo ignauia? Rupert. lib. in Genes. cap. 10. post princip. ait: Amœnitate Sodomorum tenebatur, & irriguis pænè paradisiacis aruis, & idcirco quasi non satis intelligeret quod dicebatur, cùm percelleretur nuntio instantis periculi, dormitantes oculos, Gen. 19. n. 16.

los, & amore diuitiarum pressos auertebat à lumine præsenti. Sic persæpiùs, qui iam cælestia nouit, cui per Euangelium Christi reuelata est ira Dei, iamque de spiritualibus instrui meruit, adhuc tamen pernicioso irretitur amore mundi, & à concupiscentia sua illectus, dissimulat auditas, & bene sibi cognitas futuri iudicij minas, & æterni ignis pœnas sulphureas effugere eo intentus, vt concupiscentiæ suæ effectu perfruatur, &c. Vides tenacitatem huius durissimi vinculi, quæ etiam probatos viros ita detinet, vt opus sit Deum manum suam extendere, sicut ibi prosequitur Rupertus eosque solutos ad se trahere, alioqui Diuinæ vocationi minimè obtemperaturos.

Viscum appellauit spiritualium pennarum amorem temporalium bonorum Augustinus serm. 33. de verbis Domini post med. cùm ait: *Nolite diligere mundum, neque ea, quæ sunt in mundo*, ait Ioan. 1 epist. cap. 2. (1. Ioan. 2. n. 15.) Non dixit, nolite habere, sed, nolite diligere. Habuisti, possedisti, amor terrenarum rerum viscum est spiritualium pennarum. Ecce concupisti, hæsisti, quis dabit tibi pennas vt columbæ? Quando volabis vbi verè requiescas, quando hîc vbi malè hæsisti, peruersè quiescere voluisti: Quasi dicat; Diuina ope indiges, & Dei manu extrahente, alioqui dissimulabis vel etiam vocatus exire, nisi Deus mittat manum suam, & durissima vincula soluat, teque extrahat, & eleuet.

Cùm igitur hæc ita sint, quòd possessæ diuitiæ adeò deprimunt animum, & secum ad ima terrarum deferunt, vt neque ipsum cælum verè conspicere permittant, quod pulchritudine sua nos allicit, sicut prosequitur Chrysost. homil. 9. ad popul. cùm expendit verba illa Psalm. 18. *Cæli enarrant gloriam Dei.* Tacet cœlum, inquit, sed ipsius aspectus vocem tubæ clariorem emittit per oculos, quod etiam prosequitur Bernard. serm. 27. in Cantic. explicans illud Psalm. 103. *Extendens cœlum, sicut pellem.* Quibus similia habet Ambros. lib. 2. de Abraham cap. 8. Cùm igitur cælum pulchritudine sua nos alliciat ad contemplandum, laudandum & diligendum Creatorem; tantum est, tam-

A que graue onus temporalium rerum, vt nos adhuc detineat, & decipiat, quod meritò deplorat Chrysost. homil. 35. ad popul. vbi inter alia ait: Cùm cæli partes nobis obiectæ tam pulchræ sint, & amœnæ; qualia sunt superiora, & cælum cæli? Quis illam sermo beatitudinem exprimet? Heu mihi anima mea! Et tamen adhuc præsentibus inhiamus, neque diaboli versutiam cogitamus, qui per parua magnis spoliat; & lutum

B præbet, vt aurum rapiat, imò magis auferat cælum; & vmbram prætendit, vt veritate nos extrudat, & in somnijs plantasias ostendit; hoc enim sunt præsentes diuitiæ, vt cùm illuxerit, omnibus pauperiores exhibeat, &c. Ne igitur splendentium diuitiarum inani fulgore decepti infimis hæreamus, deferendæ sunt, & soluendæ animæ alæ, & pennæ. Nam sicut dixit Paulus: *Omnis qui lactis est* (Hebr. 5.)

C *particeps, expers est sermonis iustitiæ; paruulus enim est; perfectorum autem solidus est* (n. 14.) *cibus*: quo in loco Chrysost. per lactentem paruulum imperitum supernæ philosophiæ intelligit, qui perfectam, & exactam doctrinam de ascensu, & volatu ad cælum non percipiunt, eò quòd terrenis sint immersi. Infans, inquit Chrysost. non potest malum & bonum cibum distinguere. Sæpè quidem & puluerem in os inijcit, & quod est noxium accipit, & omnia facit citra discretionem. Sed non est eiusmodi id, quod

D est perfectum, &c. Sunt itaque instar lactentium puerorum ii, qui terrenis adhærent, vberibus temporalium affixi; qui tamen timere debent infœlicem illum Sisaræ interitum, quando Iahel aperuit vtrem lactis, & dedit Sisaræ bibere, & operuit illum. *Tulit* (Iudic. 4) *itaque Iahel clauum tabernaculi, assumens* (n. 21.) *pariter & malleum, & posuit supra tempus capitis eius clauum, percussumq; malleo defixit in cerebro vsq; ad terram: qui soporem morti*

E *socians defecit, & mortuus est.* Vbi Interpretes, & Glossa interlinealis in Sisara, hominē animalem intelligunt, lactis sæculi maximè auidum, ratione cuius aliquando vitā ipsam temporalem amittit. Sed paulò maiora canamus, cum Adamo hom. 5. in librum Iudicum, vbi per Iahelem mentis ascensionem, & volatum interpretatur, quæ lactentem Sisaram interficit, configitque terræ, me-

dita-

ditatione clauorum, & Cruce Christi Domini prouocantis nos in eadem Cruce, vt inferiora hæc deseramus, & ad suprema euolemus. Ergo, inquit ille, Iahel, quæ interpretatur ascensio, dum à corporalibus ad spiritualia, & à terrenis ascendit ad cælestia, interficit Sisaram; qui carnalium vitiorum, & animalis hominis formam tenet. Palo ergo eum interficit, id est, ligni Crucis acumine, & virtute, & bene maxillas eius palo transuerberasse dicitur; Os enim, quod de carnalibus loquebatur, & doctrina, quæ carnis gloriam præferebat, quæ in diuitijs, & voluptate viuendum sapientibus sæculi persuadebat, & luxuriæ adulatione deceperat, ligno Crucis confoditur. Sic ille docet sub ænigmate, quonam pacto ascensio, & volatus in cælum nobis contingere possit, quomodo item deserendum lac humanæ voluptatis, & terrenæ cuncupiscentiæ, vt ad cæleste manna peruenire possimus.

Pro qua re optimè in rem nostram expendit Rupert. præceptum de colligendo manna lib. 3. in Exod. cap. 11. vbi sic incipit: *Egrediatur populus, & colligat quæ sufficiunt per singulos dies.* Profectò & nobis spiritualiter egrediendum est, vt colligamus quantum sufficere potest. Vnde egrediemur? De pristina conuersatione, de vetustate vitæ. Nondum enim deposito vetere homine, non est nobis hoc manna colligere: Non est nobis hunc panem Dominicum manducare. Similia habet cap. 15. post med. vbi ait: De castris illis tibi exeundum est, quicunq; hoc minutum, quod detulit ros iste, colligere contendis, &c. Quicunque igitur perfectorum cibum appetit, & ad suprema contendit, hæc omnia temporalia debet deserere, & se sapientem, non lactentem puerum, probare, si paruulorum cibum, & infimas voluptates contemnat, quod bene videtur dixisse Salomon Ecclesiast. 2. *Oculi sapientis in capite eius.* Vbi Olympiodorus ait: Quando intellectus superna speculatur, non quæ sunt super terram, tum in capite oculos habet: Quando verò mens ad terrena conuertitur, tunc in pedibus oculos habere videtur. Illud autem aduertendum est ex Plin. lib. 11. cap. 33. Quod animus hominis in oculis habitat; Per quos item affectus animi indicantur, sicut latè prosequitur Pierius Valerian. procemin lib. 33. statim post princip. Qua de re videndus August. ser. 2. de sermone Domini in monte; Et ser. 4. contra Iulian. cap. 4. Gregor. 10. Moral. cap. 23. Et 13. Moral. cap. 14. Et 17. Moral. cap. 4. Et homil. 6. in Ezechiel. Vnde iam liquet, cur sapiens dicatur habere oculos in capite, ea scilicet ratione, quòd nihil terrenum, & infimum intendit, sed iis omnibus exolutus, sola cælestia quærat, & optet: Qua de re videndus August. in Psal. 95. vbi expendit illud Pauli; *Qui habent, tanquã non habentes, &c.* Sic verò habet August. Quid ergo debet facere Christianus? Vti mundo, non seruire mundo. Quid est hoc? *Habentes, tanquam non habentes, qui gaudent, tanquam non gaudentes, & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtentes. Volo vos sine sollicitudine esse*; qui enim sine sollicitudine est, securus expectat quando veniat Dominus ipsius.

Ecclesf. 2 n. 14.

1. Cor. 7 n. 30.

Pulchrè idem August. tract. 40. in Ioan. cuius diuiti modum vtendi pecunijs describit. Vtere, inquit, nummo, quemadmodum viator in stabulo vtitur mensa, calice, vrceo, dimissurus, non permansurus, &c. Hoc verò vt efficaciter Deus doceret Iudæos, instituit annum quinquagesimum iubilei, constituitque vt illo anno, omnes agri, & prædia coëmpta ab emptore redirent sine pretio ad priorem dominum, qui ea vendiderat, cuius sanctionis causam reddit Leuit. 25. dicens: *Terra quoque non vendetur in perpetuum, quia mea est, & vos aduenæ, & coloni mei estis: Vnde cuncta regio possessionis vestræ sub redemptionis conditione vendetur*; Quasi dicat; Ego Deus altum transcendens, verum ac proprium in terram vestram habeo dominium. Quare volo, & statuo, vt possessiones quælibet anno iubilei redeant ad priores dominos, idque hac de causa: Vt nimirum sciatis, inquit Philo l. de Cherubim, solum Deum propriè rerum omnium esse Dominum, & possessorem; homines verò earum tantùm habere vsum-fructum ad vitam, non verò dominium. Hinc liquet nos alienis vti possessionibus, nec gloriam, nec diuitias, nec honores, nec imperia, nec aliud quidpiam, vel corporis, vel animi proprium, quasi hæc iuris & domi-

Leui. 25 n. 23.

dominij nostri sint, possidemus, sed eorum vsum-fructum, dum hic viuimus, habemus solùm. Sic ille ostendit omnia terrena, pro quibus tam multa, tandiuque homines patiuntur, & in quibus vsque adeò gloriantur, non ad humanum dominium spectare, relinquendáque tandem esse, vel ipsa morte interueniente. Non est autem Sapientis in re tam clara decipi, neque velle potius deseri à rebus terrenis, quin prius ipse eas deserat.

Est optimus in hanc sententiam Nazianz. tract. de vitæ itineribus, vbi postquam multa de rerum humanarum vanitate sigillatim dixit, tandem concludit: Nunc verò non sine magna sapientia hoc à te, Christe, constitutum est, vt res omnes huius vitæ incertæ, atque instabiles sint: Nempe vt rerum firmarum, stabiliumque amore, ac desiderio inardescamus; vtque discamus à stultæ carnis cogitatione mentem abrumpere, imaginemque illam, quam diuinitus accepimus, puram, atque integram conseruare, vitam ab hac vita alienam ducere, ac denique cum altero mundo mundum hunc commutando, difficultates omnes huius vitæ, molestiasque perferre, &c. Dixerim profectò huiusmodi instabilitatem rerum sublunarium excitationem esse, & prouocationem ad cælestia capessenda, & propterea tot mutationibus obnoxia hæc infima Deum reddidisse, vt facilius earum vilitatem agnoscentes minimè in eis quiescere eligeremus: quod autem neque sic ea spernamus iure miratur August. epist. 39. ad Licentium post med. Vincula, ait, huius mundi asperitatem habent veram, iucunditatem falsam: certum dolorem, incertam voluptatem: durum laborem, timidam quietem: rem plenam miseriæ, spem beatitudinis inanem. Hisne tu inseres collum, & manus, & pedes, & cum honoribus huiusemodi subiugari affectas, & ambis inhærere? Longè aliter illi fecère, qui pro comparandis æternis bonis omnia terrena deseruere, quos meritò commendat Bernard. serm. 1. in dedicat. Ecclesiæ post princip. vbi ait. Quod maius miraculum, quàm quod tot iuuenes, tot adolescentes, tot nobiles, vniuersi denique, quos hîc video, velut in carcere aperto tenentur sine vinculis. Ipsi credo videtis quanta iam possemus inuenire mira-

A cula, si perscrutari sigillatim liceret singulorum exitum de Ægypto, & deserti viam, id est, abrenuntiationem seculi. Quàm bene commutastis dilectissimi quicquid habere potuistis in seculo, quando nunc relinquendo ea proprij esse meruistis authores seculi, & eum habere propriam possessionem, qui sine dubio portio, & hæreditas est suorum. Neque enim, sicut dixerunt filij iniquitatis, *Beatus populus, cui hæc sunt*, tempo- *Psal.*
B ralia scilicet, quæ præmiserat, *promptuaria eructantia ex hoc in illud, oues fœtosa*, & simi- 143. n. 15.
lia. Non inquam beatus populus, cui hæc sunt, *sed beatus populus, cuius Dominus Deus eius, &c.* Hæc est enim beatitudo viæ, si quis omnia deserat, vt iam initiatiuè possit dicere Deum ipsius partem, & hæreditatem esse: Vnde & illi, qui omnia renuntiantes in seculo, se peregrinos, & abstractos professi sunt, ius peculiare habent ad cælorum Re-
C gnum, quod bene deducit Ambros. ser. 51. ex agro figuli Christi pretio in sepulturam peregrinorum empto. Istos peregrinos, inquit, quos esse dicimus, nisi deuotissimos Christianos, qui renũtiantes seculo, & nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescũt? Christianus enim, qui mundũ non possidet, hic totum possidet Saluatorẽ, &c.

Sed video adhuc Chrysost. asserentem illos, qui propter cælestia, terrena omnia de-
D seruerunt, adhuc & diuitias temporales melius possidere. Sic enim habet Orat. 15. in epistolam ad Hebræos in morali statim in princip. Cùm mentem nostram exhibuerimus perfectam, & ostenderimus nos res terrenas despicere, tunc quoque nobis donat terrenas, & non antè: ne accepisse nos eis alligatos adhuc alliget. Solue te, inquit, primùm à seruitute, & tunc accipe, vt nõ amplius accipias tanquam seruus, sed tanquam
E dominus. Despice diuitias, & eris diues. Et post multa, conferens cælestia cum terrenis, ait: Lutum est aurum in aula iacens, non domui tuæ situm. Cœlum enim est domus tua. Si propterea ergo litem moueas, & iudicio contendas, an non te condemnabunt superni ciues? Non te eiicient è sua patria, qui es adeò humilis, adeò vilis, & abiectus, vt pro modico luto velis pugnare? Qui ergo ea, quæ hîc sunt, miratur, illa afficit contumelia;

siquidem hæc digna existimat, in quę studiũ conferatur, quæ ab illis tanto distant interuallo. Imò verò nec poteris quidem illa admirari. Quomodo enim cùm ad hæc obstupescēs, inhies? Discecemus funes, & laqueos: hoc enim sunt res terrenæ. Quandiu infernè incuruabimur, & deorsum despiciemus? Sic Chrysost. ostendit vilitatem terrenorum bonorum, & animi submissionem eorum, qui pro eis incuruantur, & à propria dignitate decidentes humiliantur: Nobilior autem est eorum conditio, qui hæc despicientes, superna sola suspiciunt. Ea enim est humani animi nobilitas, vt si eam expendat mens nostra, facilè, quæ infra nos sunt, despiciet, qua de re videndus Athanas. lib. 3. cōtra gentes, vbi ait: Humanus animus cùm totus secum est, & in se habitat, tum sensibilia transcendens in auras veræ libertatis euadit; Sed heu miseri mortales, quot in mundo reperiuntur angustæ mentis homines, sicut loquitur Ambros. lib. 2. de Cain cap. 9. qui sola præsentia quærunt, & venerantur, futurorum verò penitus obliuiscuntur; quod descriptum habemus in terreno Caino, dum suam miser. ns sortem lachrymatur, dicens: *Ecce eiicies me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar*. Quibus in verbis duo dolet, & lamentatur; eiectionem scilicet à facie terræ, & eiectionem à facie Dei. Quid verò per hæc duo sit intelligendum acutè obseruat Caiet. & congruenter satis ad rem nostram. Eiectio, inquit ille, à facie terræ fuit in hoc, quòd terra non responderet ei secundùm vim suam: Eiectio autem à facie Dei fuit in hoc, quod eiectus est à terra, in qua habitabat cum patre, & fratre suo, sub speciali cura Diuina; Ab hac siquidem speciali cura eiectus significatur per eiectionem à facie Dei. Sic ille. In quo illud adnotandum occurrit, quod cùm duo hæc mala recensuerit, desertionem scilicet à Deo & eiectionem à facie terræ hoc tamen præposuit illi alteri, quia terrenus, & humilis corde, & mente plus dolebat, magisque cruciabatur ex eo, quod terra illi non correspondéret eo fructuũ incremento, & prouentuum vbertate qua ante fratricidiũ eum afficere consueuerat: Plus itaq; dolet de minus placida facie terræ, quàm de irata, &

Gen. 4. n. 14.

A offensa facie Dei; hæc enim est præpostera impiorum existimatio, vt infima præponant superius & terrena pluris faciant, quàm diuina Angustæ mentis homo, inquit Ambros. proximè citatus, præsentē mortem veretur, perpetuam negligit, & diuinum iudiciũ non reformidat, interitum solũm corporis deprecatur, &c. Meritò item Bern. super *Ecce nos reliquimus omnia*, inuehitur in Cainum, dicens: Graue scilicet damnum, grandis iactura, si perimatur corpus, quandoquidem anima perit? Sed occidendum se causabatur B infelix, tanquam pro magno beneficio habiturus, si prohiberetur occidi, quod & factum est. Consolationem miseram obtinuit, quam quærebat, & oblitus est consolationis maximæ, in qua multò studiosiùs supplicare, & remedium quærere oportebat. An non idem & de Saule legisti? vbi enim perstitit in sententia Samuel Sanctus, *Nunc*, inquit, *honora me coram populo*. Ad quid tibi hæc honoratio miser? Hæccine erat tota illa supplicatio? Peccaui, ora Dominum pro me. Falsa non C poterat supplicatione moueri, meritò non pepercit, qui intuebatur cor. Indignus quippe benedictione cælesti aliud sibi refugium parat. Itaque terræ filius immortalem se cupiens in terra, cælo ipsi libens nuntium remittit, solamque mortem timet, ne terræ delitiis miser priuari cogeretur, &c Hoc nempe est impiorum infelix ingenium, vt sola terrena appetant, & pluris faciant, quàm Cælestia, horumque quasi penitus obliti nihili facere videantur. Sic & impius Iudas magis D æstimans pecunias, quàm Magistrum, Deum verum vendidit propter Deum falsum, pecuniam scilicet, quam adorabat, sicut alibi diximus ex Ambros. Sed postquam veritate coactus venditionem rescindere, & pactum infringere curauit, neque assecutus est, *retulit triginta argenteos*, eosque in templo protulit, & quo tempore Filius Dei cum iniquis reputatus est, & ignominioso supplicio affectus, scelestus homo sacratissimum petiit locum pro proiicienda pecunia, vt facto etiam E testaretur illam se maximè revereri quam in templo reiiciebat, quod eleganter aduertit S. Drogo Ostiens. Episcop. lib. de passione Domini tom. 2. bibliot. in hæc grauissima verba: Vide quàm magni ponderabat argenteos, non

1. Reg. 15. n. 30

Matth. 27. n. 30.

non proiecit eos in fterquilinio, fed in templo; Nimirum talibus femper Dijs templum fuum deuouerat: *Auaritia enim fimulachrorum feruitus eft.* Et, *Auaritia excæcat oculos fapientum.* Ecce infælix qualiter excæcatus eft, maluit feipfum perdere, quàm denarios perire; denarios templo, fe ipfum laqueo addixit. Sic ille oftendit, quanto plus æftimauerit Iudas pecunias, quàm bonorum omnium Authorem, quia fcilicet fe illis fubiecerat, aliter facturus fi inuerfo, fed recto ordine, fibi eas fubiiceret, vnde Dauid dixit; *Diuitiæ fi affluant nolite cor apponere.* Vbi Theodoret. ait: Nolite diuitiis veftram mentem fubmittere, quafi dicat: Tota perditionis noftræ caufa in eo verfatur, quòd mentem, animumque, & nos ipfos fubmittimus diuitiis, quas potiùs conculcare tenebamur, proindeque & fecum nos deuoluunt ad terram, vt nihil pluris faciamus.

Gal. 5. n. 20. Deu. 16. n. 19. Pfa. 61. n. 11.

Iofue 7. n. 21. In quam fententiam notauit Nilus in afcetico prope fin. Achan confeffum fuiffe Iofue ficlos argenteos auream que regulam, quam tulerat de anathemate abfcondiffe in terra, folia que humo operuiffe. quo quidem indicabatur eum hominem, qui contra Dei præceptum, aurum argentumque abftulerat, & defoderat, pariter eum iis animum, mentemque in terra fuppofuiffe; ibi enim neceffe erat adeffe illius cor, vbi thefaurus abfconditus aderat. Sic verò habet Nilus: Confeffus eft Iofue fe argentū foffa humo operuiffe; qui enim vana, & fplendida materiæ opera magni facienda exiftimat, rationem verò fub his defodit. Is, vt animalia bruta fenfibus cedit, & indulget. Nam ex principatus folio rationem in fubiectorum, imò damnatorum ordinem redigit. Etenim fi ratio in fua dignitate fedens, de rebus iftis iudicaffet, fuftam, & rectam tuliffet fententiam, impetumque ad falfa, ac decipientia currentem damnaffet, &c. Hinc eft quod prodigus filius à patre recedens adhæfit cuidam, à quo miffus eft ad pafcendos porcos. Vbi Chryfolog. fer. 1. ad fin. ait: Ne bonum Patrem deferentes ad mundi longinqua, & nimis peregrina tend mus, ibique viuendo luxuriosè fubftantiam totam falutis diffipemus & vitæ, & fic nos primario regionis illius tradamur; & ille nos mittat in villam

A fuam, hoc eft, ad huius feculi illecebrofas conualles: mittat ad pafcendos porcos, eos videlicet, qui proni femper in terram viuūt. Facit hoc infatiata crudelitas, quæ contenta non eft homines criminofos fieri, nifi eos vitiorum duces, criminum faciat & magiftros. Cùm eos tales fecerit, non finit eos ex ipfo porcorum cibo, paftuque faturari: vt efurientes vitia plus delinquant, &c.

B Videndus hac de re Chryfoft. homil. in Pfal. 48. vbi inter alia ait: Diuitiæ funt tortore acerbiores; tortor enim corpus vincit, diuitiæ animum vinciunt. Vides illum vinctum, nec illius te miferet: Illum propterea odi, quod vincitur, quod non neceffitate, fed confulto catenam attraxit. Quibus fimilia habet homil. 13. in epift. 1. ad Corinth. & Orat. de diuitiis, & paupert. vbi ita ait Si carcerem introibimus, circundatos videmus,
C ac vinctos catenis. Ita nunc fi vniufcuiufque animam ingrediamur, videbimus eam durioribus ferro vinculis alligatam: Et maximè fi diuitum intremus animas: Sicut enim cùm aliquem videris vinctum ceruice, manibus, pedibufque ferratum, propterea illius maximè mifereris: Sic etiam cùm videris diuitem cunctis rebus omnino circundatū, noli eum propterea vocare locupletem, propter quod debes infælicem vocare. Præter
D illa quidem vincula habet cuftodem carceris fæuiorem amorem pecuniarum, qui femel à fe vinctum nequaquam de hoc carcere exire permittit, fed mille illi imponit catenas, & oftia, & feras, atque cuftodias, & in interiorem coniiciens carcerem, etiam delectari his vinculis facit. Pecuniam poffidere oportet vti dominos, non vti feruos; ferui enim eft afferuare, expendere verò domini, & magnam poteftatem habentis. Quocirca nihil infipientius teruo pecuniæ; Tenere fibi
E videtur, cùm ipfe teneatur; videtur fibi dominus, cùm fit feruus; Et cùm vincula fibi circundederit, quafi in omnes imperium habens geftit, & faltat in captiuitatem currens, &c. Similia funt quæ habet homil. 8. in Matth. cùm ponderat Chriftum Dominum nullatenus permififfe cuidam ex difcipulis magnum pietatis opus exercere; quale nempe erat parentem defunctum fepelire, ne fcilicet hæreditate paterna Matth. 8. n. 22.

Qqq 2 acqui-

acquisita, eadem vinctus detineretur, & Deum verum pro Deo falso, scilicet diuitiis, commutaret, & à cælesti volatu, & sequela Christi decederet. Erat verisimile, inquit Chrysost. post parentis sepulturam ad testamenti, legatorisque considerationem deuenturum, & hæreditatis diuisionem: Deinde in aliud ex alio, quasi vndarum fluctibus distractus, procul à portu salutis iactaretur, quæ ne illi acciderent, secum esse ipsum Christus iubet, &c.

Hinc iam intelligetur, cur Iacob, quando illi annuntiatum est, Iosephum in Ægypto gloria maxima, summisque copiis, & diuitiis abundare, timore perterritus doluerit, & timuerit, sicut asserit Philo; verebatur siquidè ne temporalibus bonis deceptus Deum verum contemneret, & ab illius præceptis, & cultu discederet, falsum mundi Deum adorando. Sic verò habet Philo lib. de Ioseph ad finem. Tandem conspecto apparatu copioso non discrepante ab his, quæ enuntiabantur, confirmatus laudabat Deū. Sed hoc gaudium metu sollicitabatur, ne desererentur mores patrij; sciebat enim honores, diuitiasque insidiari parum cautis mentibus, ideò metuebat filio, quòd solus semotus à paterna familia videbatur egere castigatore, qui ad virtutem reuocans non sineret eum corrumpi tot prosperitatibus, &c. Nouerat hoc proprium esse diuitiarum Dauid, cùm dicebat: *Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea, Deus in æternum.* Vbi videtur conqueri Dauid, quòd aliquādo defecerit, & à mente exciderit diligendo, & proponēdo ea, quæ terrena erāt, cùm tamen Deus longè maiores, & nobiliores diuitias ipsi reseruauerit. Sic enim videtur exponere Hieron. cùm ait: Tam grandia mihi in cælis præparasti, & ego infælix in terris à te parua quærebam. statim verò seipsum corrigens addit: *Deus cordis mei, & pars mea.* Neque in terra, inquit Hieron. neq; in cælo aliud præter te requiro. Neq; omittendus ibi Aug. cùm ait: Inuenimus nostras diuitias, eligat sibi partes genus humanum. Quid ergo? Nullum præmium Dei? Nullum præter ipsum: præmium Dei, ipse Deus est. *Mihi autem adhærere Deo bonum est*, hoc est,

Psal. 72. n. 25. & 26.

A rotum bonū. Vultis amplius? Doleo volētes Deo adhærere, nihil est melius, &c. Nā sicut colligit Bern. ex dictis verbis Psal. ser. 1. de Aduēt. post med. Vbi bene erit sine illo? Aut vbi malè esse poterit cū illo. Quę maior igitur potest esse insania, quàm Deū relinquere propter falsas diuitias, quas, velint, nolint, tādem relinquent ij, qui illis maximè adglutinantur, & tam maximè ab eis separari dolēt?

B Vbi illud iam notandum venit, quòd diuitiæ, etiamsi nos ad infima depriment, & secum ad inferiora deducant, alas tamen videntur habere, vt sursum nos efferant superbiendo, & nos deserant quando id minus existimamus. Primum ostendit Salomon, cùm ait: *Qui nititur mendaciis, hic pascit ventos, & idem sequitur aues volantes.* vbi Augustinus legit: Qui fidit in falsis: refer-turque locus ad diuitias, quæ diuitem inflant, tumoremque augent, vnde Aug. Psal.

Prou. 10. n. 4.

C 48. ait: Nemo vult esse diues, nisi vt inflet ur inter eos, inter quos viuit, & superior illis videatur. Vnde Paulus Timotheo: *Diuitibus huius sæculi præcipe non superbè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, &c.* Videndusque erit idem August. ser. 110. de tempore, vbi inter alia Zachæum diuitem, & eundem statura paruulum, id est, superbia minimè tumentem, pro miraculo esse docet. Neque

1. Tim. 6. n. 17.

D alium eum futurum, nisi qui dimidiam suarū facultatum fortem liberaliter in pauperes erogaret, & fraudes illatas quadruplo compensaret: aliter enim, sicut addit Salomon, idem diues sequitur aues volantes. Non ait, persequitur, sed sequitur; sequi verò in Scriptura, idem est, quod imitari. Imitatur enim diues auium volatum per superbiā in auras euectus. Sic enim alibi August. diuitias alas appellat, quibus homines per elationem supra semetipsos, & super alios euolant. Vnde

E idem August. ser. 112. de tempore ait: Grandis animus est, qui inter diuitias non superbit; qui autem ideò se magnum putat, superbus, & egenus pariter est. In carne crepat, in corde mendicat, inflatus est, non plenus. Vnde autem si duos videas, vnum plenum, alterum inflatum, in vtroque est magnitudo, sed non eadem plenitudo. Si attendis, falleris: si appendis, inuenies: qui plenus est difficile mouetur: qui inflatus, facile aufer-

auferetur , &c. Inde igitur est quod diues superbiat,& eleuetur , quia vento pascitur, A sicut Græcè habetur , eoque impletur , ac innititur , vnde & supra alios superbè effertur. Cæterùm si miser diues alis diuitiarum eleuatus euolat,acerbiorem vtique patietur casum ; sicut enim diuitiæ alas habēt, vt efferant , sic & easdem habent , vt deserant,quibus fugientibus præceps agitur , & in extremam miseriam incidit ; quod etiam ostendit idem locus , si cum Græcis legamus, *pascit ventos*, id est, ad pastum deducit, B fitque veluti ille Æolus , quem pastorem ventorum appellauit Homer. Quid vanius autem,quàm ventos recludere ? Sunt diuitiæ instabiles valde , ventosque fugacitate sua superant , proinde diuitem deserunt , & ab eo euolant quamcitissimè.Vnde Nazianz. Orat.ad ciues timore perculsos ait : Potiùs ventis aut lineis in aquis descriptis fidendum est , quàm diuitiis. & Orat. ad Julian. Vt puluis,inquit,à turbine, sic opes ab aliis C ad alios subinde ventilātur atque iactantur: & sicut fumus dilabuntur, & in somni morem homines deludunt , vmbræque instar manibus teneri nequaquam possunt : nec desperata carentibus , nec satis certa possidentibus,&c.Clariùs hac de re loquutus est idem Salomon Prouerb. 23. dicens : *Non erigas oculos ad opes , quia facient sibi pennas vt aquilæ , & volabunt in cælum*, id est,non confidas in diuitiis , neque in eis spem tuam D colloces:te enim deserent nihil minùs cogitantem.

Prou. 23. n. 5.

Deserendæ proinde sunt antequam nos deserant ; ad hoc enim nobis eas videtur concessisse Deus , vt pro ipso dimittamus, valoremque animi nostri, & rationis cōprobemus;Quod bene prosequitur Aug. li. 50. hom.hom.5.post princip. vbi ait:Cùm talia Deus nobis hominibus tribuit , ostendit in eis quanta contemnat animus, cuius diuitiæ sunt ipse Deus,qui tribuit ; non enim potest E quisque apparere contemptor , nisi eius rei, cuius possessor effectus est, Bonis subministrat occasiones bonorum, malos torquet timore damnorum. Illius est aurum & argentum,qui nouit vti auro , & argento,nam quod iustè non tractat , iustè non tenet. Si suum esse dixerit, non est vox iusti possessoris,sed impudentis incubatoris improbitas,&c. Ille igitur accepit à Deo bona qui eis nouit vti in vtilitatem, & meritum suū, dimittendo ea tanquam dominus , & promerendo verum præmium, quod demissione temporalium comparatur.

Hinc est quod Gregorius lib. 4. moral. cap. 5. appellat diuitias, & opes patrimoniū virtutis. Quod imprimis potest explicari ex eo,quod *recti hæreditabunt terram, & habitabunt in ea* ; sicut dicitur Prouerb. 2. Nam iustus habet ius ad rem quatenus virtus bona etiam temporalia meretur obtinere à Deo , sicut è contrà impius vitio suo , & assiduis peccatis demeretur,nō tantùm bona spiritualia , sed etiam temporalia. Vnde licet impij dicantur in Scriptura possidere diuitias aliaque fortunæ bona,nunquam tamen eas hæreditare dicuntur;iusti verò passim hæreditare , vel hæreditate acquirere bona ista dicuntur : Vnde Ambros. in Luc. & Chrysostomus in Imperfecto homil. 5. ad illa verba tentatoris:*Hæc omnia tibi dabo*, dicunt diuitias , & opes iustis quidem à Deo,iniquis verò (his scilicet , qui eas per iniurias sibi comparant) à dæmone erogari. Illas tibi diuitias,ait Chrysostomus, diabolus dedit,quamuis non ipsæ diuitiæ diaboli sunt. Inter duas enim conditiones posuit illas , vt diabolus illas possit dare , & Deus.Nam dans potestatem diabolo , non à se dimisit; vt siquidem cum peccato , vel ad peccatum acquirantur,per diabolum dentur. Si autem sine peccato,per Deum,&c. Quapropter (si fas est dicere) inter probum , & improbum diuitem hoc est discrimen,quod iustus iustè possidet , iniustus verò iniustè, & per iniuriam ; ille enim à domino rem accepit,hic à fure , & vsurpatore ; proinde & cùm ille iustè possideat temporalia , quæ sunt virtutis patrimonium ; eis negotiari licet , & longè nobiliora bona comparare, vnde D. Nilus in ascetico ante med. auocans nos à negotiatione temporalium , ait: Ignominiosam relinquamus mercaturam,vt pretiosam margaritam comparemus , &c. Clariùs Chrysostomus homil. 16. in Matth. Si habes, inquit,diuitias , & diuitiæ illæ te non faciunt superbum,aut violentum : sed secundùm quod potes das pauperibus , do-

Prou. 2. n. 21.

Matth. 4. n. 9.

minus es, ac rex diuitiarum tuarum, non seruus; quia non te diuitiæ tenent tuæ, sed tu diuitias. Meliùs Orat. de diuitijs, & paupert. ait: Omnes vsum diuitiarum habemus, dominium verò nullus: etsi quod dominium haberi potest, illi planè habent, qui & vsum earum contempserint, & fruitionem deriserint, &c. Domini enim comprobantur diuitiarum, qui eas contemnentes, & commutantes, earum vili pretio inæstimabiles sibi comparant opes, quibus fruendis maximè redduntur apti, dum sibi inferiora hæc supponunt, vt in maius meritum euehuntur, qua de re videndus Clemens Alex. lib. 2. stromat. cùm pauperibus accommodat illa verba
Psal. 46 n. 10. Psaltis: *Quoniam Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt.* Dij namque appellantur pauperes, & qui se bonis omnibus exuerunt, quia Christi Domini ad viuum imagines esse videntur, *Qui cùm esset diues, propter nos pauper factus est.* Vnde Saluian. pauperem sic describit: De illis, qui expediti ab omnibus, vel penè ab omnibus sarcinis, Saluatoris viam sequuntur, & Dominū IesumChristum non sanctitate solùm, sed etiam paupertate imitantur, nihil est, quod dici possit, nisi illud tantùm, quod etiam Propheta dixit: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus.* *Psal. 138. n. 17.* Hos enim non aliter, quàm imitatores Christi honoro: Non aliter quàm Dei imagines colo: Non aliter quàm membra Christi suspicio, &c. Similiaque habet Clemens Alexand. Orat. ad gentes, cùm ad pauperes inuertit verba illa: *Ego dixi; Dij estis, & filij excelsi omnes.* *Psal. 81 n. 6.* vbi pauperem nudam Dei imaginem appellat. Similia habet Chrysostomus homil. 18. in Epistolam ad Hebræos, vbi ostendit pauperem, qui spontè temporalia reliquit, eam Dei sufficiētiam imitari, per quam sibi ipse satis est, & nullo indiget; nam Deus inter præcipua sua nomina referri voluit *Saddai*, cui post nomen *Iehouah* secundas præbent Hebræi. Sonat autem hoc nomen, sufficientem. Hac igitur ratione dicuntur Dij terræ pauperes: Eleuati verò dicuntur, quia per diuitiarum contemptum superiores redduntur. Vnde Chrysostomus homil. 2. in epistolam ad Hebræos, quasi per exaggerationem asserit oportere pauperes efferri, & sibi admodū placere in magnitudine animi sui, quatenus inferiora despiciunt, & rectum ferunt iudicium de ignobilitate temporalium. Oportet, inquit, pauperes ob paupertatem efferri, & sibi placere, si sibi placere oportet: At pauper, inquis, est despicabilis. Non sanè ille, sed illi magis, qui eum despiciunt. Cur enim ego eos non despiciā, qui nesciunt admirari ea, quæ oportet? Si sit pictor quispiam peritus, eos, qui ipsum irrident; irridebit ipse, si sint rudes, & imperiti: & neque conuertetur ad ea, quæ ab illis dicuntur, sed contentus erit suo ipsius testimonio. Et nos pendebimus à vulgi opinione? Proptereà sanè digni sumus, qui cōtemnamur, quia eos non despicimus, qui nos despiciunt ob paupertatē. Hæc ille, qui fortè videtur alludere ad id, quod maximè cōmendatur in arte pingendi: inter peritos enim certò liquet, tunc pictorem suæ artis vim meliùs exprimere, cùm figuram aliquā nudam expingit, quàm cùm illam vestibus pretiosissimis indutam delineat: nam nudi corporis singula membra, membrorumque particulas penicillo perfectè exprimere longè difficilius est, quàm pretiosas vestes, aurum, gemmasque superinducere. Pauper itaque bonis omnibus denudatus, & voluntariè diuitijs exutus, pulcherrimus sanè est apud peritos, & sapientiæ Cælestis lumine præditos, vnde eos laudibus efferunt, & extollunt, quia iam supra terrena vident eleuatos. In quam sententiam facit Basilius in Psalm. 1. statim in principio, vbi pietatis exercitationem, & virtutis negotium simile dicit scalæ illi à Iacobo ostēsę, Genes. 28. cuius pars vna terram attingebat, pars altera illi supereminens in cælum vsque porrigebatur: ibi autem cernere erat quòd Angeli, vbi primùm terram deserebant, per scalam in cęlos ascendebant, & quò longiùs discedebant à terra, eò propiùs accedebant ad cælum. Deserebant infima, appropinquabant supernis; quo symbolo nobis inculcatū esse voluit Deus, pauperes vehementer eleuatos esse à terra, quòd eam deserentes ad cælestia anhelant, & dum vincula mundi rumpunt, aptiores ad volatum efficiuntur, & materiam, ac fomentum *Gen. 28 n. 12.*

mentum sceleris abscindunt, qui à temporalibus se expediunt. Qua de re videndus Isidor. Pelusiot. li. 2. epist. 46. post princip. vbi ait: Opponenda est verissima, & sapientissima Socratis admonitio, quæ est huiusmodi: Diuitiæ autem vitij potius, quàm probitatis, ac virtutis ministræ sunt: vt quæ licentiam quidem inertiæ adferant, Iuuenes autem ad voluptates cohortentur. Apud veteres hoc in more positum erat, vt post conuiuium lyram caperent, illudque canerent: B *O diuitiæ, vtinam nec in terra videamini, nec in mari!* Aristides etiam testimonio erit, vt qui cùm opes sibi comparare posset, paupertatem amplexus sit, adeò, vt vrbs Atheniensis, & eum extremo vitæ die functum publico sumptu inhumauerit, & ipsius filias collata dote viris collocauerit. Plato, ne quis aurum, & argentum possideat, ita dixit: Quin Lycurgus quoque Lacedæmoniorum Legislator capite sanxit, si quis nummum Lacedæmonē importasset. At si omissis calculis ipsam rei illaturam expendere oportet, nullum in humana vita scelus reperitur, quod non ob pecuniarum amorem perpetretur. Ob eas cædes, latrocinia, odia, &c. ob eas non vrbes dumtaxat, sed etiam solitudines; non solùm cultæ, sed incultæ cruore, & cædibus redolent. Nec à mari hoc malum abstinuit, verùm illic quoque ingēti cum furore grassatur, prædonibus illud obsidentibus, ac nouum quendam latrocinij modum excogitantibus. Hic improbus, ac scelestus amor nō aduersus viuos dumtaxat, sed aduersus eos, qui mortē obierunt, furum sepulchra effodiētium manus armauit: quippe quæ ne eum quidem, qui ex hac vita excessit, ab insidijs suis liberum esse patiantur. Quis non cum mortuo in gratiam redit, sit licet barbarus, sit bellua, sit execrandus dæmon? Ac propterea cùm quid mortuum conspicit, etiamsi eum infestissimum hostem habuerit, vnà cum ipsius necessariis familiaribus collachrymat. At aurum ne hoc quidem consequutum, qui nulla iniuria affecti sint, hominis mortui hostes reddit; siquidem cadauer spoliare acerborum inimicorum est. Ac natura hostes quoque ipsos tunc reconciliat: At diuitiæ eos quoque, qui nihil habent, quod obiiciant, hostes efficiunt, & cætera, quæ eleganter prosequitur. Quibus similia habet epist. 233. vbi proponit malignitatem diuitiarum, & quomodo omnes sensus inficiat, & pestilentes reddat, qua etiam de re multa habet epist. 258.

Cùm igitur tot mala in diuitijs reperiantur, quę fuit ratio, cur Cyprian. miretur, quòd bona appellentur ea, quorum vsus non nisi ad malum habetur, sicut aliàs diximus, relinquenda profectò sunt, tanquam materia vitiorum, & damnationis occasio. Quod bene prosequitur Nilus in ascetico post med. vbi ait: Quomodo curret aduersus dęmones omni nudos sollicitudine, qui curis indutus est innumerabilibus? Dicente Scriptura: *Nudus persequetur in illa die.* Nudus, inquit, non varijs negotiorum curis, tanquam centonibus circundatus: Nudus, non graui possessionum & pecuniarum sarcina à cursu retardatus. Insidiis enim nu- C dus, aut non petitur, aut ægrè capitur. Quare si nudus fuisset magnus Ioseph, non tenerētur Ægyptia, quo ipsum apprehendere. *Apprehensa* enim, inquit, diuina Scriptura, *lacinia vestimenti eius, dixit*, &c. Gen. 39. 12. Vestimenta sunt negotia corporea, quibus apprehensis voluptas nos trahit. His negotiis qui incumbit, necessariò distrahitur, dum pugnat cum illis, qui eū detrahunt. Ita pudicus athleta cùm animaduertisset ex D ijs etiam, quæ corporis vsui sunt necessaria, se per vim ad voluptatis amplexus trahi, cùm sciret opus fore, vt cum domina, quæ tenere se, & vim afferre posset, nudus coiret, *relicto in manu eius pallio aufugit, & egressus est foras*, tanquam in virtutis paradiso nudus ambulans, primum illum Parentem nostrum imitatus, qui præclarum nuditatis munus à Deo cōcessum obtinuit, quoad per contumaciam vestimentorum necessitatem incurrit. Quandiu enim restitit ad- E uersariis suadētibus, vt Dei mandatum violaret, nudus, vt luctator, in stadio stetit; victus verò, & seruus effectus, deposita simul eum certandi habitu nuditate, indutus est. Idcircò Prouerb. author sic pugilē alloquitur: *Exue vestimentum tuum, accessit enim.* Nam quoad extra stadium fuit, meritò vestimentis non decertantium vtebatur, pugnandi fortitudinem sub rerum sensilium tegens

tegens indumentis. At vbi in stadium introiuit, vestimenta deposuit. Nudum imò verò, & vnctum oportet certare; nuditas enim facit, vt ab aduersario luctator apprehendi non possit: vnctio autem, vt si quando apprehensus fuerit, elabatur. Propterea luctatores puluerem aduersariis conantur aspergere, vt olei lenitatem iniectu pulueris exasperent, atque ita faciliùs eos apprehendere valeant. Iam quod illic est puluis, id in nostro certamine est terrenis in rebus occupatio: & quod illic est oleum, hic est quietis studium ab omni sollicitudine vacuum. Et quemadmodum illic qui vnctus est, facilè vitat, quas ipsi vocant apprehensiones; sin puluerem admiserit, ægrè colluctantis declinat manum. Ita hic, qui nulla de re sollicitus est, difficilè capitur à diabolo, quod si occupatus est, & sollicitudine, tanquam puluere mentis exasperet tranquillitatem, ex illius manu haud facilè effugiet. Animus perfectus ab omni est sollicitudine vacuus; impius sollicitudinibus t[illegible], &c. Ille igitur, qui cælum debet con[illegible]dere, nudus debet, & expeditus à terrenis euadere; etenim qui in paradiso versatus est, quandiu nudus extitit, vt iterum in nobiliorem paradisum reducatur, & nullum occurrat impedimentum, omnia debet exuere, quæ temporalia sunt; Quod bene expendit idem Nilus in eo præcepto, quod habetur
Num. 8. n. 7. Numer. 8. circa illum, qui se Domino omnino consecrabat, vt capillos suos totaliter raderet. Moyses, inquit ille, cùm præcipit, vt qui se magno voto sanctificare volunt, totum corpus radant, indicat mea quidem sententia perfectam rerum omnium renunciationem, &c. Et sanè is, qui se Deo consecrat, omnia, quæ sæculi sunt, relinquere debet, & à se prorsus separare. Vnde Elisæus vocatus ab Elia: *Tulit par boum ex duodecim iugis, in quibus arabat; mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes, & dedit populo, & comederunt: Consurgensq́ abijt, & sequutus est Eliam, & ministrabat ei.* 3. Reg. 19. n. 21. Vbi Lyran. hoc conuiuium deducit ad lætitiam, qua perfusus Elisæus terræ culturam reliquit, & disciplinam perfectionis propheticæ apprehendit. Præ gaudio, inquit ille, suæ vocationis fecit conuiuium socijs suis, & vicinis. Aptiùs tamen ad rem nostram Ambros. lib. 1. officior. cap. 30. ad med. ait: Elisæus boues suos occidit, & pauit pauperes ex eo, quod habuit, vt nulla cura teneretur domestica, sed relictis omnibus in disciplinam se Propheticam daret, &c. Clariùs adhuc Abulens. q. 16. ait: Non quasi non haberet alia ligna, sed quia volebat renuntiare seculo, ita quod nihil relinqueret in illo, quod ad se pertineret, voluit vtrumque consumere, boues tradendo in conuiuium, & aratrũ cremando, ita vt nihil ad se pertinens relinqueret in seculo, sed totus ipse transiret ad Dominum, quod valde magnum exemplum est pro eis, qui ad Dominum transeunt, quod nihil in seculo relinquere debeant, ad quod afficiuntur. Istud exemplum sequutus est B. Matthæus, qui à Christo vocatus reliquit omnia, & tamen ipse die vocationis suæ vocauit Christum, & discipulos, &c. Præscriptum igitur habemus modum, quo quis viam perfectionis debet ingredi, & volantem Aquilam, nosque ad se prouocantem sequi, vt scilicet terrena vincula soluamus, & facultatibus pro Deo relictis, alas, quibus efferamur, comparemus; aliter enim neque è terra extollemur, neque ad superna conscendemus.

TEXTVS.

TEXTVS.

Dominus solus dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus. Num. 11.

EXPOSITIO LITERALIS.

VT magis augeat ingratitudinem Israeliticæ gentis, dum alienos Deos adorandos duxit, & quæsiuit, ostendit Moyses Deum per iter adeò vastum, & omnibus rebus ad victum, cultumque necessariis destitutum, populum illum duxisse, quod singulare extitit beneficium, & vt tale refertur Sapient. 10. *Deduxit illos in via mirabili, fuit illis in velamento diei; & in luce stellarum per noctem*; quia scilicet, non peruia erat, nec sine multis miraculis, magnifíque Diuinæ prouidentiæ muneribus per annos quadraginta confici poterat. Vnde & Deus cum exprobratione de hac via loquitur ad gentem Israeliticam apud Ierem. cap. 2. dicens: *Non dixerunt; Vbi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Ægypti, qui traduxit nos per desertum, per terram inhabitabilem, & inuiam, per terram sitis, & imaginem mortis, per terram, in qua non ambulauit vir, neque habitauit homo?* Ibi scilicet, deerat, qui ostendere posset viam, quod tamen Deus per suam misericordiam fecit, similisque exprobratio habetur Deut. 1. *Nec sic quidem credidistis Domino Deo vestro, qui præcessit vos in via, & metatus est locum, in quo tentoria figere deberetis, noctu ostendens vobis iter per ignem, & die per columnam nubis.* Vbi Oleast. ait: Solent serui dominos suos præcedere in via, & explorare, ac parare illis hospitia, hic verò vides seruis hospitia, ac quietem quærere; & si magna Dei tui dignatio sit, maior tamen est, quæ sequitur, vt scilicet eos, quasi pueri, lumine præcederet nocte, & die per columnam nubis: *Ad illius enim imperium proficiscebantur, & ad eius imperium figebant tabernaculum. Cunctis diebus, quibus stabat nubes super tabernaculum, manebant in eodem loco, & si euenisset, vt multo tempore maneret super illud, erant filij Israel in excubijs Domini, & non proficiscebantur quotquot diebus fuisset nubes super tabernaculum. Ad imperium Domini*, inquit Sacer Textus Numer. 9. *erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant.* Hæc igitur nubes per Angelum mota, & Dei beneficio constituta, veluti vexillum erat, & dux itineris, per quam Deus suam voluntatem Israelitis intimabat. Quotidie verò bis quiescebat, quando mouebantur castra, nimirum in prandio; tunc enim cibos coquere, seque ijs reficere debebant, tã homines, quàm animalia: Deinde vespere, & noctu; tunc enim somnum capere, & requiescere debebant. Vnde nusquã legimus eos noctu mouisse castra, aut iter fecisse. Cùm verò diutiùs quiescerent, figebant ibi tentoria, talisque quies vocabatur mansio, vel statio, quales quadraginta duas Hebræi habuerunt in deserto, patet ex cap. 33. Num. *Quoties verò columna mouebatur, & præibat castra, sacerdotes eleuabant, & portabãt arcam Domini; Moyses autem Deum inuocabat, dicens: Surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant qui te oderunt à facie tua*; quasi dicat; surge, & proficiscere nobiscum Domine, atque castra præcede, hostesque nostros æque ac tuos dissipa, & fuga, vt nos inuadere non audeant. Cùm verò rursus columna requiesceret, sacerdotes deponebant arcam, & Moyses Dominum arcæ quasi insidentem inuitans ad manendũ inibi cum Hebræis, sic eum precabatur: *Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israel,*

Marginalia: Sap. 10. n. 17. — Ierem. 2. n. 6. — Deut. 1. n. 32. — Num. 9 n. 18. — A B C D

Numer. 10. n. ult. *Iſrael*, vt patet ex cap. 10. Numer. Ad hunc igitur modum Dominus dux fuit exercitus Iſraelitici educens ex Ægypto, deducens, & viam oſtendens per deſertum, & introducens in terram promiſſam.

Numer. 10. n. 31 Neque contra hoc facit id, quod Moyſes dixit ad Hobab, Numer. 10. *Noli nos relinquere: Tu enim noſti, in quibus locis per deſertum caſtra ponere debeamus.* Enimuerò Moyſes hoc dixit ad Hobab, non quaſi opera, & ductu eius indigeret, vtpote, qui columna nubis forinſecus, intrinſecus verò Deo, vel Angelo eius miniſtro docente, erudiebabatur, quo loco ponenda eſſent caſtra: Inſuper & Moyſes in deſerto illo per quadraginta annos paſcens oues, tã, vel magis verſatus erat, quã is ipſe Hobab: Sed voluit Moyſes eũ apud ſe detinere, vtpote ſororiũ ſuũ fratrem vxoris gẽtilem, vt in veri Dei religione, & cultu erudiret, eumque à vana Deorũ adoratione ad veram fidem adduceret. Vnde Raban & Rupert. ibi: Vir prouidus (nempe Moyſes) elato auditori (ſcilicet Hobab) colloquens ſolatium petijt, vt daret; ducem requirebat in via, vt dux ei fieret ad vitam: Plerumque enim perſuadere elatis vtilia meliùs poſſumus, ſi profectum eorum nobis potiùs, quàm illis profuturũ dicamus. Sicque id, quod petimus, nobis potiùs, quã ipſis impendi poſtulemus. Iiſdem ferè verbis hoc dixit Gregor. 3. p. paſtoral. admonit. 18. in fin. Plerumque, ait, perſuadere elatis vtilia meliùs poſſumus, ſi profectum eorum nobis potiùs, quàm illis profuturum dicamus, ſi eorum meliorationem nobis magis, quàm ſibi impẽdi poſtulamus. Facilè enim ad bonum elatio flectitur, ſi & alijs eius inflectio prodeſſe credatur. Vnde Moyſes, qui regente ſe Deo deſertum iter aërea columna duce pergebat, cùm Hobab cognatum ſuum à gentilitatis conuerſatione vellet educere, & Omnipotentis dominio ſubiugare, ait: *Proficiſcimur ad locum, quem Dominus daturus eſt nobis; veni nobiſcum, vt bene faciamus tibi, quia Dominus bona promiſit Iſraeli.* Cui cùm reſpondiſſet ille: *Non vadam tecum, ſed reuertar ad terram meam, in qua natus ſum*; illicò adiunxit: *Noli nos relinquere; tu enim noſti, in quibus locis per deſertum caſtra ponere debeamus, & eris dux noſter.* Neque enim Moyſi mentem ignorantia itineris anguſtabat, quem & ad prophetiæ ſcientiam cognitio Diuinitatis expanderat, quem columna exteriùs præibat, quem ad cunctos interius per conuerſationem cum Deo ſedulam locutio familiaris inſtruebat. Sed videlicet vir prouidus elato auditori colloquens ſolatium petiuit, vt daret: Ducem eum requirebat in via, vt dux ei fieri ad vitam potuiſſet. Egit itaque vt ſuperbus auditor voci ad meliora ſuadenti eò magis fieret deuotus, quò putaretur neceſſarius: Et vnde ſe exhortatorem ſuum præcedere crederet, inde ſub verbis ſe exhortationis inclinaret. Sic ille probat, Moyſen non inuitaſſe Hobab, quod duce ad viam indigeret, ſed quod eum ad fidem, & cultum Dei adduceret; neque enim poterat ductore viæ indigere qui Deum ducẽ, & anteſignanum habebat. Vnde Oleaſt. ibi ait: Pulchrè admonet locus iſte omnem lapidem mouendum eſſe, ne à fidelium conſortio diſcedat homo alterius ſectæ, qui ad fidem venire poteſt. Nonnunquam etiam oſtendendum eſſe te ope alicuius indigere, licet non indigeas, vt ſcilicet eum in fide retineas, &c. Dux itaque verus illius populi fuit Deus, eique ſingulare hac in re præſtitit beneficium, ideoque meritò Rupert. hic per exprobrationem ait, & explicat: Quid tibi, ô popule ſtulte, & inſipiens, quid tibi cum turba Deorum alienorum? Nunquid Dij alieni te de Ægypto, de domo ſeruitutis eduxerunt, aut educentẽ te Dominum Deũ tuum adiuuerunt? Non ita, ſed *Dominus*, inquit, *ſolus dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus*; Non ille cornutus, & aureus vitulus, non Beelphegor ſpurciſſimus, non Baal, non omnino quiſquam Deus alienus.

Dominus ſolus dux eius fuit. Hebraic. ad verbum, *ducet eum, & non cum eo Deus alienigena*, præteritum pro futuro, vt moris eſt: Aduertit autem Caiet. id propterea fieri, quia præteritum ſignificat perſeuerantiam quadraginta annorum. 70. *Dominus ſolus duxit eos.* Chald. *Dominus collocauit eos ſeorſum in ſeculo illo, quod ipſe renouaturus eſt: Et non ſtabit in cõſpectu eius cultus Idolorũ.* Verbum igitur Hebr. ſignificat ducere placidè, ſcilicet

ſcilicet & ſenſim ; Vt paſtor ſolet oues, vel A
vt puer manu duci ſolet, à quo verbo Iſai.
Iſai. 58 n. 11. 58. pro eo, quod nos habemus ; *requiem tibi*
dabit Dominus, Hebr. ad verbum vertit R.
Dauid in lib radicũ: *Ducet te Dominus ſemper.* Et R. Abraham: *Ducet te*, id eſt, erit tecũ
in omni loco, ad quem perrexeris. Thargũ.
Et ducet te quoquò te verteris. Eſt enim ibi
hoc ipſum verbũ, quod etiã habetur Exod.
Exod. 15. n. 13 15. *Dux fuiſti in miſericordia tua* (vel propter miſericordiam tuam) id eſt, proſpexiſti
ſuper eum, & curam maximã habuiſti: Exod B
Exod. 32. n. 34 32 *Tu autem vade, & duc populum iſtum.* Et
Prouerb. 18. *Ante magnates ducet eum :* Vbi
Prou. 18. n. 16 nos habemus, *ante principes ſpatium ei facit.*
Et Num. 23 *De A[illegible] ã adduxit me Balac.* Hebr.
Num. 23. n. 7. *duxit* : Seruis ſcilicet miſſis, & muneribus
promiſſis. Et Pſal. 30 *Propter nomen tuum*
Pſal. 30 n. 4. *deduces me.* Hebr. ab eodem verbo, *duces.* Ex
quibus patet hoc nomen, dux, primariò ſignificare hoc in loco viæ ducem, & præmonſtratorem, qui populum illum deducebat, viamque demonſtrabat. C

Quia verò Deus non ſolùm duxit populum ductando, & oſtendendo viam, ſed ſimul etiam tegendo, & protegendo, inde eſt, quòd etſi hoc in loco ſecundùm vim vocis Hebrææ magis ſignificetur viæ demonſtrator, quali planè indigebat populus ille in vaſta, incuita, & inuia ſolitudine, ſimul etiam ducem, bellatorem, & totius gentis propugnatorem ſignificet ; Vnde Deut. 4. dicitur: D
Deut. 4. n. 37. *Dilexit patres tuos, & elegit ſemen eorum poſt eos, eduxitq; te præcedens in virtute ſua magna ex Ægypto, vt deleret nationes maximas, & fortiores te in introitu tuo, &c.* quem ducem ſtrenuiſſimum agnouerat Abias Rex Iuda, quando contra Ieroboam confidentem in
2. Paralip. 13. n. 12 multitudine militum ſic dicebat 2. Paralip.
13 *In exercitu noſtro dux Deus eſt: Filij Iſrael nolite pugnare cõtra Deum Patrum veſtrorũ,*
Pſal. 59 n. 11. *quia non vobis expedit* : Ideò & Dauid Pſal. E
59 dicebat: *Quis deducet me in ciuitatẽ munitam :* Hilar. Auguſt & Arnob *In ciuitatem circunſtantiæ*, id eſt, quæ vallo mœnis, arcibus cingitur, circundatur, & munitur? *Quis deducet me vſque in Idumæam ?* Agellius: *Quis mihi dux erit, quis exercitum ducet in ciuitatem munitam Idumea Boſra*, quæ regni Idumæi præcipua eſt, & munitiſſima, aut in A quaſlibet ciuitates munitas harum gentium Moabitarum, Syronum, atque Palæſtinorum? Neque enim ſine duce Deo audebat bella ſuſcipere, aut inire pugnam: Vnde contra Philiſtæos exire non eſt auſus, niſi Deo priùs exeunte, & exercitum præcedente, & res belli diſponente, vt 2. Reg. 5. Sic Agellius. Ideò ſubiungit: *Nónne tu Deus, qui repuliſti nos, & non egredieris Deus in virtutibus noſtris.* Quibus in verbis præcedẽti interrogationi reſponſum ſubiicit, videlicet B rem illam tantam, nempe ciuitatem munitam capere, & Idumæam recuperare ſibi neminẽ præſtare, præter Deum, poſſe. Vt ſit ſenſus : Non alius me ducat, niſi tu Deus idem, qui anteà à nobis offenſus repuliſti nos, & cum indignatione reieciſti, & non exiiſti, ſicut ſolebas, cũ exercitibus noſtris, vt tanquam dux, & propugnator, &, vt in Græco habetur, in prima acie conſpectus terrorẽ hoſtibus inuceres. Proinde quia tuo C auxilio deſtituti fuimus, nihil mirum ſi noſtræ acies ceciderunt, & à Philiſtæis, occiſo Saul duce, fuſæ, fugatæque, cæſæ, & diſſipatæ ſunt. Hoc etiam latè proſequitur
Regius Pſaltes Pſal. 43. à n. 6. cùm ait. *In te* *Pſal. 43 à n. 6.*
inimicos noſtros ventilabimus cornu, id eſt, per te virtute, ac poteſtate tua, teque duce ea facilitate profligabimus, ac diſſipabimus inimicos noſtros, qua diſſipat, proiicitque in ventum, quæ cornibus bos rapit : *Et in* D *nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nos.* Hieronymus: *Conculcabimus aduerſarios noſtros: Non enim in arcu meo ſperabo.* Tum deinde n. 10. deflens miſerum, & infælicem ſtatum, in quo ea gens erat deſtituta à Deo duce, & propugnatore, ait: *Nunc autẽ repuliſti, & confudiſti nos, & inde egredieris Deus in virtutibus noſtris.* Hieronymus, & alij pro *virtutibus* ponũt *exercitibus*, quos vox Hebr. ſignificat: Chald *Non collocabis maieſtatẽ tuam, aut non* E *habitabit maieſtas tua in exercitibus noſtris.* Ambroſ. *Quia nõ progredieris Deus in virtutibus:* Senſus eſt : Cũ exire aduerſus hoſtes ad pugnã oportuit, cùm arma conferre, non vt anteà ſolebas tanquam dux, & imperator copias noſtras, exercitumque duxiſti, ſed aciem noſtram duce ſpoliatam reliquiſti; quæ res nobis cladis acceptæ cauſa fuit. Itaque in primo ſtatim congreſſu hoſtes non

potuimus ſuſtinere, ſed ordinibus turbatis terga turpiter vertimus, ac fugati ſumus. Quando igitur Deus huic populo dux aderat, omnia pericula occurrentia ſoluebantur, & hoſtium caſtra expugnabantur: Cùm verò recedebat, veluti omni robore deſtituti, facillimo negotio profligabantur.

Deut. 1. n. 43. Defuit aliquando dux iſte Iſraelitarum exercitui, & ſtatim terga verterunt, *Et perſecutus eſt eos Amorrhæus ſicut ſolent apes perſequi*; quaſi dicat: Sicut apes irritatæ magno numero, & furore perſequuntur laceſſentes ſe: ſic ceciderunt milites tali duce & propugnatore, deſtituti. Vide deinde quid acciderit iter agentibus ſine ductore; Statim Deut. 2. n. 1. enim additur: *Profecti inde venimus in ſolitudinem, & circuiuimus montem Seir longo tempore.* Quid mirum ſi non progrediuntur iter agentes, nec proficiunt gradientes, quando dux deeſt viæ. Vbi Oleaſt. Quandiu dirigit Deus hominis greſſus, rectè graditur; ſi verò dimittat, circulum faciet, quoniam *In circuitu impij ambulant*. Peſſima res peccatum, quod non ſolùm hominem in via ſalutis remoratur, ſed etiam retrocedere facit. Sic ille oſtendit quomodo etiam erga populum illum verum habuerit, quod Dominus vias hominis dirigat, & rectas faciat, quomodo item præuius præparator, viæ dux, ac præcedens lucifer fuerit exercitui Iſraelitico, & præliator præcedens caſtra Hebræorum. Qua de re Saluian. lib. 1. de prouident. ait: Victrix ingreditur eremum ſine bello gens Hebræorum: Agit iter ſine itinere, viatrix ſine via, primo Dei conſilio honorabilis, di ctu cæleſti potens, &c. Neque enim à via aberrare poterant, neque hoſtiles copias timere, qui Deum ducem præferebant, imò ſine bello, ſed præliante Deo victoriam aſſequebantur. Vnde nullus ad eum populum accedere poterat; è cōtra vero deſerente Deo, omnes in illum inſurgebant, Hiere. 25. n. 38. quod bene proſequitur Hierem. dicens: *Dereliquit quaſi leo vmbraculum ſuum*; 70. *cubile*, & vt veriùs ex Hebr. *tabernaculum*, id eſt, templum ſuum, cùm ſylua, vbi eſt, ſuccidituriac vaſtatur. Ita Deus vaſtata Iudæa, deſeret Hieruſalem, & templum, in quo habitabat Maldonat. ibi ait: Vt alij exponunt, ſicut leo cùm circumcirca non inuenit prædam, deſerit foueam ſuam; ita Deus non inueniens in Iudæa, qui faceret quæ ipſe volebat, eam dereliquit: Derelictam verò imbecillum quoduis animal foueam leonis aggreditur, & ingreditur. Hieronymus verò ait: Sicut dū leo eſt in ſuo vmbraculo, nulla beſtia audet accedere; cùm autē diſceſſerit, omnes irruunt: Ita dum Deus erat cum Iudæis, nulla gens audebat in eos irrumpere; cùm autem Deum deſeruit, omnes gentes in eam irruerunt, &c. Additur verò ibi: *A facie iræ columbæ.* Maldonat. verò exiſtimat Deum vocari columbam ad ſignificandum, quod quamuis Deus manſuetiſſimus ſit, tamen multitudine peccatorum in iracundiam prouocatur. Neque non potuit Deus non iraſci admodum, cùm vidit ſe deſeri ab ea gente, quam elegerat, vt è captiuitate educeret, ſubmergendo eorum hoſtes in mari rubro, poſtquam Iſraelitas ſicco pede traduxerat, quos per deſertum veluti dux deduxerat. & ab impugnantibus vindicauerat tot mirabilia in eorum libertate patrando. Horum autē omnino immemor ad falſos Deos digreſſa, eoſdem tanquam benefactores coluerat, ipſos etiam filios in illorum honorem offerendo.

ANNOTAT. I.

Quantum beneficium præſtiterit Deus Hebræorum populo, dum illi adeſſe voluit, cùm ex illius præſentia omnia bona nobis proueniant.

NVllum maius beneficium à Diuina bonitate potuit in Iſraeliticam gentē prouenire, quam ſi illius perpetuus Comes, Dux, & Propugnator adeſſet. Hinc eſt quod volens Deus populum ſuum liberare in manu Gedeonis Iudic. 6. vt ille ad opus exequendum accingeretur, animumque, & vires aſſumeret in expeditionem, ad quam aſſumebatur à Deo,

Deo, dixit illi: *Dominus tecum virorum fortissime.* Vbi subintelligendum videtur verbum, *sit*, aut, *est*. Priori verò modo optatiua erit oratio; secundo autem modo, enunciatio, affirmatioque; & hoc posteriori modo videtur August. q. 32. in lib. Iudicum, & Abulens. q. 11. in citatum cap. quasi Angelus appellet fortissimum Gedeonem, eumque talem prædicet, quod secum habeat Adiutorem potentissimum Dominum, cuius præsentia fretus nihil omnino timere debebat: quod magis explicant 70. vertentes duo illa extrema vocabula, *virorum fortissime*, per nominatiuum, id est, *fortis virium*, seu *pollens viribus*, quasi diceretur; Dominus, qui est fortis, ac potens, tecum est. Et D. August. q. 32. ait. Quod Angelus dicit ad Gedeon, *Dominus tecum potens in fortitudine*, nominatiuus casus est, non vocatiuus, hoc est, Dominus potens tecum est, non tu potens. Verum enimverò quia Latina nostra magis videtur salutationi conuenire; solemus enim, cùm quem salutamus, prima ipsa locutione in vocatiuo alloqui, expendamus quidnam nomen, *fortissimus*, significet. Non igitur quomodocunque fortem significat, sed qui res ad aliorum salutem spectantes magnas fortiter conficiat, cuiusmodi ferè vocant profani Scriptores Heroa. Fortissimum igitur vocat, sicut ibi ad rem nostram obseruat Serar. q. 6. in fin. Quia licet iam Gedeon corporis viribus excelleret, animique robore præstaret, ob Dei præsentiam, & opem multò magis deinceps viribus erat valiturus, magnaque ad populi sui salutem gesturus. Idque ideò illi proponitur, vt magna cum fiducia, & alacritate iam Israelitici populi vindicias aggrederetur. Neque se imparem oneri, & operi huic duceret, quem etiam sensum subodoratus est Lyra ibi Vnde & dubitanti Gedeoni statim illi dicitur: *Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel.* Abulensis ibi q. 13. ait posse exponi: in hac fortitudine adiutorij, quod tibi iam promisi. Clariùs Lyran. *in hac fortitudine* explicat, quam habebis per assistentiam meam; fieri enim non potest, quin maxima fortitudine præstet ille, cui Deus præsto adest. Vnde Iob 22. dicitur: *Erit omnipotens contra hostes tuos.* Vbi Hebræi, *munitionem*, *& fortitudinem* interpretantur. Nam Deus præsentia sua munitam reddit, & corroboratam rem, cui assistit. Vnde Ecclesiam, cui affuturum se vsque ad cõsummationem sæculi Christus promisit, Dauid appellanit, *ciuitatem munitam, siue munitionis*, cùm dixit: *Quis deducet me in ciuitatem munitam.* Basil. legit, *ciuitatem munitionis*, explicatque in hunc modum: Ecclesiam fortè significat ciuitatem quidem vndequaque munitam.

Iudic. 6. n. 12. · *Matth. 28. n. 20.* · *Ps. 59. n. 11.* · *Iudic. 6. n. 14.* · *Iob 22. n. 25.*

A

B Sanè quis det, vt hoc eximium, & singulare contempler spectaculum, Deum nempe inter homines populariter congredientem? Est enim id, quod & idem dixit Dominus: *Multi Prophetæ, & iusti desiderauerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Da nobis auxilium de tribulatione.* Ne à qualicunque robore nostro, aut fortitudine quæramus auxilium, non à corporis habitudine prospera. A nulla inquam re, quæ quamlibet apud homines præstans sit, & eximia, dignum est, vt ab ea deposcas tibi imperttri, veluti redemptionem. C Sic ille probat in Deo omne prorsus robur, auxilium, & munitionem reperiri, ita vt ciuitas munita, seu munitionis sit, quæ Deum præsentem habet; qui proinde etiam dicitur nobis esse clypeus, pariter & corona, quia & nos tuetur ab aduersariis, & vires insuper administrat ad coronam, & victoriam reportandam, sicut Dauid dicit: *Domine vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* D Quod Chrysostomus explicat: Tua erga nos beneuolentia, ô Deus, corona nobis fuit, & scutum, hoc est, gloriam attulit, atque securitatem. Addit enim Chrysostomus, perinde esse, ac si diceret; securitate, atque gloria cinxisti nos. Similia sunt quæ super eadem verba habet Augustinus concione 1. in Psalm 34. statim in principio, vbi ait: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Et vnde hoc nobis E præstat Deus. *Apprehende*, inquit, *arma, & scutum, & exurge in adiutorium mihi.* Magnum spectaculum est videre Deum armatum pro te. Et quod eius scutum, quæ arma? *Domine*, inquit alio loco, homo iste, qui & hic loquitur, *vt scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Arma autem eius, quibus non solùm nos muniat, sed etiam percutiat inimicos, si bene profecerimus, & nos erimus.

Psal. 5. n. 13. · *Ps. 34. n. 2.*

Sicut enim nos, vt armemur, ab illo habemus, ipse armatur de nobis. Sed ipse sic de his armatur, quos fecit; nos ab his armamur, quæ de ipso accepimus, qui nos fecit. Dicit hæc quodam loco arma nostra Apostolus. *Scutum fidei, & galeam salutis, quid est Verbum Dei.* Armauit nos talibus armis, qualibus auditis, hostes inuisibiles expugnamus. Frameam Dei dixit Dauid animam suam. *Erue*, inquit, *ab impijs animam meam*, id est, ab inimicis manus tuæ erue frameam meam. Apprehendis enim animam meam, & debellas inimicos meos. Et quid est anima nostra, quamuis splendida, quamuis polita, quamuis acuta, quamuis vncta, quamuis luce sapientiæ, & coruscatione vibrata? Quid est ipsa anima nostra, aut quid potest, nisi Deus illam teneat, & pugnet de illa? Nam quælibet optimè facta framea si non habeat bellatorem, iacet. Sic Augustinus probat omne nobis robur, & præsidium à Deo conferri, dum nos protegit, veluti scutum, & pro nobis pugnat de nobis, tanquam gladium vibrans. Qua de re bene Tertull. lib. 1. ad vxorem cap. 4. in fin. Præsumo, oro te, inquit, nihil tibi opus esse, si Dominum appareas: imo omnia habere, si habeas Dominum, cuius omnia cælestia recogita, & terrena despicies, &c. Hoc etiam dixit Dauid Psalm. 72. *Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Defecit caro mea, & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Quia ecce qui elongant se à te, peribunt.* Vbi Augustinus: Mihi adhærere Deo bonum est: Hoc est totum bonum. Vultis amplius? Doleo volentes, Deo adhærere nihil est melius, &c. Pro re autem nostra expendenda sunt verba illa, *A te quid volui super terram?* Hebr. ad verbum: *Tecum non volui super terram*, Chald. *Tecum socium non volui*, q. d. Tu, qui solus Dux fuisti meæ gentis, & non erat tecum Deus alienus, satis, superque me tueri, comitari, & lætificare poteris, proinde non est cur in meam defensionem, lætitiamuè, & totas diuitias meas, quid amplius requiram. *Defecit caro mea, & cor meum*; tuo scilicet desiderio quando abes, tuo gaudio & torrente voluptatis tuæ, cùm ades. Nisi fortè conqueratur quod aliquando cùm rerum humanarum studio, & cupiditati esset intentus, ipsius caro, & cor extra Deum posita putrescerent, fluctuarent, ac deficerent, vtpotè quæ non essent in Deo solidata, qui solida, & firma solet reddere ea, quibus adest, & ita videtur, inquit Augustinus, Propheta se ipsum incusare, quod aliquando in turpem Bethsabææ amorem se abiecerit, Dei sui omnino oblitus. Quasi dicat, exponit Hieronymus, tam grandia mihi in cælis præparasti, & ego infelix in terris à te parua quærebam Neque in terra, neque in cælo alium præter te quæro, &c. Fælix sanè gens, cuius Dominus Deus Dux, Comesque viæ erat, cui nihil boni poterat deesse, cui totum bonum, nempe Deus, aderat; nihil mali occurrere poterat, aut nocumenti quæ Ducem, & Protectorem habebat Deum. Proinde rectè Dauid: *Deus cordis mei*, Hebr. *petra cordis mei*, cui scilicet, firmiter adhæreo, & in qua cor meum securè, & firmiter quiescit, ita vt neque vagari extra te, neque fluctuari, & obrui tecum Duce, & Comite, possim: *Nam etsi ambulauero in medio vmbræ mortis*, ait Bernard explicans dicta verba Psal. ser. 1. de Aduent. in med. *non timebo mala*, si tamen *tu mecum es*. Vbi enim benè erit sine illo, aut vbi malè esse poterit cum illo? Ponderans autē Chrysost. hæc verba quæ Bernard. affert, desumpta ex Psalm. 22. sic ait homil. 7. in eundem Psalmum: *Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Apostolus quando inter fratres ambulabat, in medio vmbræ mortis incedebat. Maledicebatur, benedicebat; iniuriam patiebatur, & non comminabatur: lapidabatur, virgis cædebatur: quando ista patiebatur, in medio vmbræ mortis ambulabat: sed non timemus, quia Deus pro nobis est, & fortior nobiscum magis, quàm cum illis, & potior est ille ad protegendum, quàm illi ad expugnandum, &c.

Facit etiam in hanc sententiam Iacob, cùm discessurus è domo Labani illud maximè menti suæ obiecit, quod Deus ipsi dixerat: *Reuertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, eróque tecum* Quę verba ponderans Ambros. de Iacob, & vita beata li. 1. cap. 5. post princip. ait: Ostendens (scili-

Ps. 72. n. 25. *Ps. 22. n. 4.* *1. Cor. 4. n. 12.*

(scilicet Deus) nihil ei deesse, cui adesset omnium plenitudo. Hoc solo abundare perfectè, in hoc constare omnia, & omnia ad ipsum referri, nihil ei nouum, nihil superfluum necessarium, cui pax fida suppeteret, per quam reconciliaret, quæ primò fuerant discrepantia, &c. Meritò proinde Iacob securus aggreditur viam, inconsulto socero, securus item euadit è manibus persequentis soceri, timorem fratris in securitatem, & gaudium conuertit, quandoquidem secum præsentem, & comitem habet Deum, qui ipsi dixerat; *tecum ero.*

Facit etiam præsenti argumento Philo lib. de Agricultura ad med. vbi ponderat verba illa Psalm. 22. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit*, in hunc modum: Dicat vniuersus mundus maximus, perfectissimusque Dei grex: *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit*; Dicat vnusquisque priuatim idem hoc, non voce per os, linguamque fluente, ad breue aëris pertingente spatium, sed illo peramplo mentis sono, perueniente vsque ad extremos orbis terminos. Impossibile est enim deesse commodum aliquod, vbi Deus præsidet, solitus plena, perfectaque bona largiri rebus omnibus. Quin & ad æqualitatem pulcherrimè hortatur modò dictum Canticum. Reuerà enim qui omnia cætera habere videtur, sed grauatim fert vnius dominium, inops, & pauper est, quod si qua à Deo pascitur anima, hoc vno solo contenta, ex quo pendent omnia, rei nullius omnino est indigna, non cæcas diuitias respiciens, sed quem oportet acutè cernens, & magni faciens, & cætera. Et sanè si oculus domini tam vtilis est rebus, quas possidet, vnde pulchrè barbarus à Rege interrogatus, quonam modo equum, quem optimum nactus fuerat, tam celeriter saginaret? respondisse ferunt. Oculis dominicis: quod etiam dixit Aristoteles lib. 1. Oeconomic. rogatum quendam, quod stercus optimum agris? Respondisse; Domini vestigia. In quam sententiam venit intelligendus locus ille Canticorum 8. sicut pulchrè eum interpretatur Luisius Legionens. cùm Sponsa dixit: *Vinea fuit pacifico, in ea, quæ habet populos, tradidit eam custodibus,*

Psal. 22. n. 1.

Cant. 8. n. 11.

A *vir affert pro fructu eius mille argenteos: Vinea mea coram me est.* Nec enim desidiam Sponsi notare voluit, vtpote qui vineam suam alienæ locaret industriæ, sed potiùs inter alias adolescentulas, de morte earum, quæ recenter nuptæ sunt, suum peculium non tenue, sed vberrimum esse. Etenim, inquit illa, sponsus meus inter alias vineas, quas habet, quas propter multitudinem sua industria curare non potest, vi-
B neam in ea parte possidet, quæ populos habet, & quamuis ea tradita sit colonis, vberrimos tamen fructus reddit, quantò magis mea vinea, quæ in eadem regione est, & mea cura, & industria administratur, vberrima erit; nam dominica præsentia vtilis admodum esse solet cuiusque possessionibus. Quod si insensibili vineæ hoc accidit, profectò vinea Domini copio-
C sissimos fructus reddere debebat, cui pro eis ferendis nihil penitus deerat, imò omnia bona cum Deo bonorum bono cumulatissimè aderant, sed quæ sic à Deo curata fuerat, & administrata, Dei curam penitus abiiciens, ad falsos Deos diuertit, quò miseriam omnem cum ipsis pariter inueniret: iusto enim Dei iudicio fit, vt qui Deum propter rem aliquam deserit, ab omnibus penitus deseratur, sicut bene pro-
D sequitur August. in Psalm. 51. cùm expendit id, quod Iudæi dixerunt: *Si dimittimus eum sic, venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem.* Timuisti, inquit, perdere terram, & perdidisti cælum; timuisti ne venirent, & tollerent locum, & gentem, nunquid tollerent Deum? Quid ergo restat? Quid, nisi vt fatearis, quia tenere voluisti, & tenendo malè amisisti; magis illis accessit confusio in loco, in quo Christum cruci-
E fixerunt, non ibi sunt Iudæi, &c. Et sine terra remanserunt, & sine Deo, qui si Deum vellent secum habere, profectò omnia pariter bona possedissent, cùm in eo omnia reperiantur.

Ioan. 11. n. 48.

Hæc fuit ratio cur Exod. 21. iusserit Deus ab altari suo auelli eum, qui per industriam proximum suum occideret, & ad altare Dei confugeret. Videbatur enim Deus totius bonitatis fontem infamare, homicidij auctorem, vel factorem faciendo; iam verò

Exo. 21. n. 14.

fieri non poterat, vt tantum malum reperiretur in Deo, qui totaliter bonus est. Sic verò habet Philo lib. de Confusione linguar. post med. ponderans dictum præceptum. Educetur de Sacrario, quia Deum facit factorem ausus impij; nam refugium id significat: quoniam multi volentes euadere propria crimina, & debitis pœnis eripi, facinus suum referunt in Deum, nullius mali Auctorem, sed bonorum omnium. proinde pium habetur tales ab ipsis delubris abstrahere. Deinde verò loquens misera anima sibi relicta & à Deo bonorum omnium Auctore destituta ait: Certè quidam ex insipientium numero, postquam sensit ad quantam infælicitatem perducit libertas peccandi, ait: *Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear.* Est enim valde graue, animam sine fræno sinere per se indomitam, quæ habenis ægrè coërcetur: quamobrem Oraculum propitij Dei plenum bonitate spem egregiam ostentat disciplinæ amatoribus, quod sic est redditum. Non dimittam te, neque deseram; nam laxatis animæ vinculis, quibus continebatur, maxima sequitur calamitas à Deo deseri, qui suas ipsius potentias circumdedit, rebus omnibus tanquam fortissima vincula, & his eas indissolubiliter adstrictas esse voluit: quin & alibi dicit, quidquid ligatur vinculo, purum esse, quando impuritatis causa est dissolutio. Sic ille ostendit eum, qui Deo adstringitur, omnibus bonis abundare, vtpotè qui illorum fonti adhæreat; Miserum autem, & indissolutum reddi eum, qui à Deo separatur, & recedit. Ideò Dauid meritò gloriatur quod Dei sequelæ, & ducatui adhæserit, dicens: *Adhæsit anima mea post te*; & ostendens, quid inde acceperit, subiungit: *Suscepit me dextera tua.* q. d. Inde in me omnia bona prouenêre; nam dextera Dei id significat, sicut videre est apud Augustinum lib. de Essentia Diuinitatis, & in Psal. 120. & 136. & lib. de Agone Christiano c. 16. Hieron. epist. ad Principium, Origen. hom. in Matth. & Basil. in Psal. 44. Etenim qui Deo adhæret tanquam duci, & vocantem, ac præeuntem sequitur, fieri non potest, quin gratiæ diuitiis, & iustitiæ bonis affluat. Quod bene prosequitur Greg. Nyssen. lib. de Vita

Gen. 4. n. 13.

Ps. 62. n. 9.

A Moysis post med. afferens citatum locum Psalm.

Nouerat vtique quantum bonum esset, Deum Ducem, & Comitem in via habere Moyses, Exod. 32. cùm Deum ob adoratum vitulum à Iudæis maximè offensum, admodumque infensum, & penitus iam recusantem regimen illius populi, nolentemque deinceps eum comitari, sic alloquitur: *Præcipis vt educam populum istum, & non indicas mihi, quem missurus es mecum, præsertim cùm dixeris: Noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me.* Vbi 70. habent. *Noui te præter omnes*, id est, præ omnibus te elegi, & diligo, mihique places. *Si enim inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, vt sciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos: respice populum tuum gentem hanc:* dixitque Dominus: *Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi.* Vbi per faciem, sicut ait Gregor. 18. moral. cap. 2. designatur notitia, & familiaritas, imò & protectio, ac momentum ad quæuis difficilia superanda, quod magis expressit Chaldæus, vertens: *Maiestas mea præcedet te*, vt scilicet, quæuis ardua superes, & difficilia soluas. At Moyses minimè contentus si ipse tantummodo Deo potiretur, ipsique soli benignus adesset, ac prodesset, nisi etiam pariter, & tantum hoc bonum cæteri omnes assequerentur, quod est ingenium iustorum, Procerum, Præsulum, ac Principum (sicut alibi satis diximus, sequentique annotatione prosequemur) nolle scilicet, nec curare suum peculiare bonum. Ideò institit adhuc Moyses, & dixit: *Si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto: in quo enim scire poterimus ego, & populus tuus, inuenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscum, vt glorificemur ab omnibus populis, qui habitant super terram?* Chaldæus habet: *In quo sciemus quòd inuenimus gratiam coram te, nisi ambulauerit Maiestas tua nobiscum, vt fiant nobis miracula, & diuidamur ab omni populo terræ.* Pagninus: *Diuisi erimus ego, & populus tuus.* Hebr. ad verbum: *Erimus diuisi, vel separati.* Vbi Caietanus Hebraismum agnoscit, quo ea, quæ admiranda sunt, appellantur separata. Et propterea, inquit, hic ad literam significatur: Et erimus mirabiles omnibus

Exo. 32. n. 12.

B C D E

omnibus populis; aptissimè fructus iste adiungitur notitiæ, ac famæ Diuinæ præsentiæ in populo Israel. Hinc enim (vt rei probauit euentus) admiratus est eos, & admiratur vsque hodie gesta legens mundus vniuersus. Sic ille. Oleaster verò ait: Audis hic, in quo populus à populo superatur, & quod illud sit, in quo gens gentem aliam excedit, nempe in hoc, quod est Deum secum habere. Hæc ille. Postulatis itaque annuit Deus, sed adhuc Moyses postulauit, vt sibi Dei gloria manifestaretur, cui Deus respondit: *Ego tibi ostendam omne bonum*, id est, perfectissimum, & excellentissimum quiddam: *Est locus apud me, & stabis supra petram cùmque transibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, tollámque manum meam, & videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.* Video in quot sensus locus hic inuertatur, & quàm variis modis explicetur perfectissimum illud bonum, quod Deus pollicetur Moysi hoc in loco: sed nostro instituto inseruit explicatio Nyssen. dum per petram Dei Filium intelligit, cui qui innititur, firmus omnino redditur, & stabilis constituitur, aptusque efficitur ad diuinos fauores consequendos, diuque conseruandos. Deinde in manifestatione posterioris partis inculcatam agnoscit sequelam Dei, in qua tota nostra consistit perfectio viæ; fieri siquidem nullatenus potest, vt qui Deum Ducem sequitur, eiusque monitis, & præceptis veluti vestigiis inhæret, à via vnquam aberret, neque rectà ad perfectam Patriæ beatitudinem non tendat, & perueniat. Sic verò ille habet lib. de Vita Moysis post med. Sistam te, inquit, in lapide. Mirabile auditu, quomodo vnum ac idem est status, & motus; siquidem qui ascendit, non stat; si stat, non ascendit. At hic ascendit, qui stat. Nam qui caducus, ac instabilis cogitationibus est, non fixus in bono, nec permanens, sed mobilis, atque fluctuans, cogitationibus variis oppressus, & conquassatus; is nunquam ad sublimitatem veræ vitæ ascendit, sicut qui colles conantur ascendere sabulosos; nam etsi proiectis in longum pedibus magna transire spatia videantur, semper tamen ad inferiora, delapso sabulo, deferuntur. Motus igitur fit,

A progressus autem nullus. At si quis, vt Psalmista dicit, à fæce profundi retractos pedes in hoc posuerit lapide: lapis autem Christus est plenitudo virtutum omnium, quanto firmior, ac nobilior, vt Paulus consulit, in bono fuerit, tanto velociùs volat, hac stabilitate quasi pennis eleuatus. Cùm igitur locum apud se ostendit, ad perpetuum cursum exhortatur: cùm statum in lapide daturum se promittit, modum diuini cursus illius Moysi subaperit. B Quoniam verò Christus lapis est, vt Paulo placet, omnem autem bonorum spem in Christo firmiter esse credimus, qui bonum aliquod adeptus est, is in Christo est, qui omne bonum continet, & qui currentibus locus est, & lapis confirmatorum, & domus quiescentium. Quia dum, inquam, peruenit, is audiet vocantem, is in posterioribus vocantis constituetur, vt Scriptura monet, quod probè Dauid ille intellexit; habitanti enim in auxilio excelsi, dixit: C *Scapulis suis obumbrabit tibi*, quod est post Deum esse constitutum. Nam scapulæ posteriora sunt: de se autem clamat *Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua.* Ps. 62. n. 9. Vides quomodo Psalmista in historia consentit? Nam vt hìc dicitur, eum à dextera suscipi, qui post Deum adhæsit; sic ibi eum manus tegit, qui Dei vocem expectat in lapide. Sed Dominus, qui Moysi Oraculi dedit, qui ad implendam legem suam venit, ænigma id enodans apertissimè, D similiter ad Discipulos ait: *Si quis vult venire post me.* Matth. 16. n. 24. Non dixit, ante me. Hoc quoque ipsum cuidam de vita æterna cogitanti præcepit, dicens: *Veni, & sequere me.* Marc. 10. n. 21. Qui autem sequitur, non faciem, sed tergum aspicit. Docetur igitur Moyses desiderans Deum videre, quomodo potest Deus videri. Sequi enim Deum corde, & animo semper, quocunque ducat, idipsum est Deum videre: etenim transitus ille Dei Ducem esse Deum sequentis significat, E cùm non sit possibile viam ignoranti rectè, ac tutò iter peragere, nisi pòst ducem sequatur. Dux igitur præeundo sequenti viam monstrat: qui autem sequitur, tunc à rectà via non aberrat, cùm semper ducis tergum respiciat. Nam qui ad latera se transfert, aut ducentis faciem cernere

 studet,

studet, non facit eam viam, quam dux A ostendit. Ac ideò dicitur ei; *Facies mea non videbitur tibi*, hoc est, noli ad faciem ducentis Dei occurrere, ne in oppositum cursus fiat. Nam si bonum bono contrarium non est, & qui ducentis faciem videt, ducenti oppositus est, cùm ducens bonus sit, ipse malus est, contrarium virtuti vitium. Quare Moyses non ex opposito conspicit Deum, sed tergum eius respicit. Nam qui ex opposito Deum aspicit, non viuet, vt vox B Diuina testatur. *Non videbit*, inquit, *homo faciem meam, & viuet*. Vides quantum est, vt aliquis discat Deum sequi. Nam post illos ascensus mirabiles, post gloriosas visiones, post inaudita miracula, vix iuxta finem vitæ hanc consecutus est gratiam, vt disceret Deum sequi: nihil enim ampliùs mali officere illi potest, qui post Deum hoc modo constitutus est; Sic ille ostendit totum bonum, & perfectionem nostram in eo consistere, quòd Deum ducem aspiciamus, & C præeuntem sequamur, ipsique veluti petræ, & firmitati nostræ adhæreamus, neque præcedentes, neque ab illo discedentes.

Exo. 33. n. 20.

Quod bene expendit August. concione 2. in Psalm. 36. ad illa verba: *A Domino gressus hominis dirigentur*, dicens: Si Dominus non dirigeret gressus hominis, tam praui erant, vt semper per praua irent, & semitas curuas sequendo redire non possent. Iam cùm sequeris viam Christi, non tibi sæculi D prosperitates promittas; per dura ambulauit, sed magna promisit. Sequere, noli tantùm attendere, quà iturus es, sed quò venturus sis. Tolerabis dura temporalia, sed ad lætitiam peruenies sempiternam. Si vis sustinere laborem, attende mercedem. Nam vtique fratres pro æterna requie labor æternus subeundus erat. Æternam fælicitatem accepturus, æternas passiones sustinere deberes. Sed si æternum sustineres laborem, E quando venires ad æternam fælicitatem? Ita fit, vt necessariò temporalis sit tribulatio tua, qua finita venias ad fælicitatem infinitam. Veterani homines, qui laborant in militia, & versantur inter vulnera tot annos, incipiunt militare à iuuentute, exeunt senes, vt habeant paucos dies quietos senectutis suæ, quando eos iam ipsa ætas incipit grauare, quos bella non grauant. Quanta dura tolerant, quæ itinera, quæ frigora, quos soles, quantas necessitates, quæ vulnera, quę pericula, & non attendunt patientes hæc omnia, nisi paucos dies quietos senectutis, ad quos vtrum perueniant, nesciunt? Ergo à *Domino gressus hominis dirigentur, & viam eius volet*. Viam Christi si vis, & verè Christianus es; ipse est enim Christianus, qui nō aspernatur viam Christi, sed vult viam Christi sequi per passiones ipsius: Noli per aliam viam velle ire, quàm per illam, qua ipse iuit. Dura videtur, sed tuta est ipsa via. Alia fortè delitias habet, sed latronibus plena est: cùm ceciderit iustus, non conturbabitur, quoniā Dominus firmat manus eius. Ecce quid est velle viam Christi? Contingat illi, vt aliquam tribulationem patiatur, aliquam exhonorationem, aliquam contumeliam, aliquam afflictionem, aliqua damna & cętera, quæcunque abundant in vita ista generi humano. Proponit sibi Dominum suum, quanta genera tentationum passus est, & non conturbabitur eùm ceciderit, quia Dominus confirmat manum eius, quia prior passus est; quid enim timebis ô homo, cuius directi sunt gressus, vt velles viam Domini? Quid timebis? Dolores? Flagellatus est Christus. Contumelias timebis? Audiuit; *dæmonium habes*; qui dæmonia excludebat, &c.

Ps. 36. 23.

Dux itaque noster est Filius Dei, vt eius sequamur ductum, & præeuntem aspiciamus, non præueniamus, alioqui, vel deficiemus in via, vel aberrabimus à via. Nam, sicut dixit Quintilian. lib. 10. cap. de imitatione, necesse est semper sit posterior, qui sequitur. Ex lib. 12. in fin. Tutum est, vt Cicero ait, in secundis, tertiisque consistere, &c. Quod etiam prosequitur August. in Psalm. 39 ad fin. vbi ostendit singulare Dei beneficium esse si cogantur retrorsum conuerti, & ad viam reduci, qui inordinatè præcedunt, & præcurrunt, cùm potiùs debeant subsequi, & præeuntem sequi. Sic verò ille habet ad illa verba Psalm. *Conuertantur retrorsum*. Ne hoc in malum accipiamus, bene illis optat. Quando verò sunt antè, præcedere volunt Dominum, meliores volunt esse, quàm Dominus: si autem retrò sunt, ipsum

Ps. 39. n. 15.

ipsum agnoscunt meliorem, ipsum priorem, A se posteriores, vt ille præcedat, illi sequantur. Proinde Petrum, malè sibi dantem consilium, sic redarguit. Passurus enim Dominus erat pro salute nostra, & de ipsa passione, quæ futura erat, prædicabat, & ait Petrus: *Absit Domine, propitius tibi esto, non fiat hoc.* Præcedere volebat Dominum, & consilium dare Magistro. Dominus autem, vt non eum faceret præcedentem, sed sequentem. *Redi*, inquit, *retrò Sathanas.* Ideò inquit, Sathanas, quia vis antecedere eum, B quem debes sequi. Si enim retrò fueris, & sequutus fueris, iam non eris Sathanas. Sic Augustinus demonstrat, quomodo debeamus Deum ducem sequi, non præcedere, quò rectè dirigantur gressus nostri; alioqui enim viam Sathanæ, non Domini, conficiemus, & quantumcunque defatigati fuerimus, nunquam perueniemus ad metam, neque assequemur brauium promissum perfectis viatoribus; vbi necessariò videnda C sunt, quæ habet August. præfat. in Psalm. 31. ante med. de illis, qui sine duce viam virtutis, bonorumque operum sibi decurrere videntur. Vnusquisque, inquit ille, pro modulo suo audiat, & sicut sibi conscius fuerit, ita vel doleat corrigendus, vel gaudeat approbandus; si se deuiasse inuenerit, redeat, vt in via ambulet; si se in via inuenerit, ambulet, vt perueniat. Tum deinde post multa D ait: Opera, quæ dicuntur ante fidem, quamuis videantur hominibus laudabilia, inania sunt, ita mihi videntur esse, vt magnæ vires, & cursus celerrimus præter viam. Non valdè attendas quid homo faciat, sed quid, cùm facit, adspiciat, quò lacertos optimæ gubernationis dirigat; Fac enim hominem optimè gubernantem nauim, & perdidisse quò tendit, quid valet, quia antennam optimè tenet, optimè mouet, dat proram fluctibus, cauet ne latera infligantur, tantis est viribus, vt detorqueat nauim quò velit, atque E vnde velit, & dicatur ei; Vsquequò is? Et dicat; Nescio, sed dicat; Ad illum portum eo, nec ducat in portum, sed in saxa festinet. Nónne iste quanto sibi videtur in naui gubernanda agilior, & efficacior, tanto periculosiùs eam sic gubernat, vt ad naufragium properando perducat? Talis est, qui optimè currit præter viam. Nónne ergo erat melius, & tolerabilius, vt esset gubernator ille aliquanto inualidior, vt cum labore, & aliqua difficultate gubernacula regeret, & tamen rectum, debitumque cursum teneret, rursumque ille pigriùs etiam, & imbecilliùs, tamen viam ambularet, quam præter viam fortiter curreret? Optimus ergo ille, qui & viam tenet, & bene ibi ambulat sequendo spem, qui etsi aliquantulum claudicat, non omnino errat, aut remanet, sed progreditur etsi paulatim. Fortassè enim bene sperandum est, eum, quò tendit, etiam tardiùs peruenturum, &c. Ex quibus constat omnino oportere eum, qui viam iustitiæ ingreditur, Deum ducem semper præ oculis habere, & viam mandatorum illius decurrere, ne si sibi relinquatur, quanto maiores vires ad currendum videatur habere, extra viam vagetur, & ad præcipitia collidatur.

Matth. 16. n. 22

Quod si, ne in via corruamus, sufficit aliquando Deum arbitrari præsentem, eumque sequendum menti proponere, sicut videtur dixisse Dauid, cùm ait: *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper:* Vbi Hieron. legit, *proposui*. Et quid inde sequeretur adiungens, subdit: *Propter hoc lætatum est cor meum.* Ipse enim, qui alibi dixit: *Memor fui Dei, & delectatus sum.* multò ampliùs lætari debuit ad illius præsentiam, dum illum præeuntem meditatur: Hinc est quod Clemens Alex. 1. pædag. cap. 5. sic concludit: Hac solùm ratione fit, vt quis nunquam labatur, si Deum sibi ipsi semper adesse existimet, &c. Si itaque mente concipere Deum præcedentem sic proficit ad decurrendam viam salutis, quanto magis proderit eum præmonstrantem intueri, & iugiter præ oculis docentem habere?

Ps. 15. n. 8.

Hæc est ratio cur in Scriptura iustorum perfectio per Dei sequelam declaretur. Nam cùm Deus vocaret Abraham, ait illi: *Ambula coram me, & esto perfectus*, id est, sequere me, & esto perfectus, vel etiam sequere me, si vis esse perfectus; sic enim huiusmodi hebraismum licet etiam interpretari. Et de Enoc, & Noë dicitur Genes. 5. & 6. quòd ambularint cum Deo, id est, sequuti sunt eum, pluraque habet Philo lib. de Abraham post princip. in commendationem

Gen. 17. n. 1.

Abrahæ, dum vocantem Deum, ablatis omnibus obstaculis, sequutus est, eiusdemque Patriarchæ cum laude meminit Isaias, dicens: *Quis suscitauit ab Oriente iustum, & vocauit eum, vt sequeretur se?* Hebr. *ad pedes suos*: Eodem quidem sensu, sed cum quadam Epitasi, prodit enim se ex hac loquendi forma singularis quædam prouidentia, atque indulgentia Dei in Abrahamum, quem sic antecedebat proximè, vt quædam quasi vestigia relinqueret notata, quibus in longa, ac varia peregrinatione Abrahamus insisteret, ne aberraret; vocauit enim Deus illum, vt sequeretur se, nullum certum locum ei ostendendo, quo perfectionem suam destinaret, sed tantùm præcepit, vt eò contenderet, quò Diuina illum auspicia, hoc est, Diuina voluntas, deducerent, quod bene commendauit Paulus ad Hebræos 11. dicens: *Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem, & exiit, nesciens, quò iret* quam etiam vocationem, & accuratam diligentiam in sequendo vocantem Deum commendat Hieron. in comment. ad dictum locũ Isaiæ. *Isai.41. v.2.* *Heb.11. n.8.*

Hoc etiam iure laudatur in Diua sponsa, & sodalibus ipsius ad illa verba Cant. *Trahe me post te, curremus*; vbi videnda sunt, quæ eleganter ad rem præsentem habet Gregor. Nyssen. & Origen. maximè verò lib. duarum homil. homil. 1. vbi ait, currere idem esse, quod cum honestate, & perfectione viuere, & ambulare: Cùm enim simus viatores, & cursores, tota perfectio nostra consistit, si antecedentem Deum sequamur, & toto animi conatu percurramus vitæ stadium, vt fæliciter ad brauium æternæ fælicitatis deueniamus. Iuuat autem maximè, vt Deum vocantem, & præeuntem sequamur, quod etiam insensibilia ad motum superiorum corporum cientur, & corruptibilia corpora, sempiterna, & cælestia sequuntur, vt author est Aristotel. 9. Metaphys. ante fin. Nam ignis cum lunari sphæra pariter conuoluitur, vt videatur eam comitari, & sequi. Videnda sunt etiam, quæ pro hoc argumento habet Plato lib. 3. de legib. post princip. vbi sex rationes enumerat pro dignitate imperandi, ac obtemperandi, & sequendi. Prima, inquiens, dignitatis ratio erit, vt pater, ac *Cant.1. n.4.*

A mater, & simpliciter genitores, vbique natis imperent: Secunda, vt ignobilibus generosi: Tertia, vt iunioribus seniores: Quarta, vt Domini seruis; Quinta, vt potentiores dominentur, imbecilliores seruiant, qui ordo plurimus, & secundùm naturam, vt Thebanus Pindarus ait, in omnibus animalibus reperitur. Maxima verò dignitas sexta collocanda est, qua ignorantes etiã sequi iubentur, prudentes autem ducere, ac dominari; quod ego quidem imperium non præter
B naturam, sed secundùm naturam legis, & sponte susceptum, non violenter fieri affirmauerim. Sic Plato. Videtur autem mihi in his omnibus adumbratum imperium Dei vocantis, & deducentis nos & promptitudinem simul, quam Deo exhibere debemus obtemperando, & sequendo illum; Nam si parentes debent à filiis sequi, eisque in omnibus obsequi? Tam pater nemo, qualis Deus est. Si Ignobiles debent generosos se-
C qui: quanto maiori cum ratione ineffabilem Deum vocantem sequemur? Si iuniores debent seniorum vestigiis inhærere: quidni facient caduci, & mortales cum æternum Deum Ducem præ oculis habeant? Si imbecilli potentiorum dominio se subdere tenentur, cur fragiles, & lutea vasa portantes Omnipotenti Deo præeunti non subiiciemur? Si denique ignorantes sequi iubentur sapientum monita, certè nos ignari prorsus periculorum in huius viæ deserto occur-
D rentium, debemus stare præceptis Sapientissimi Dei, ne periculosos incurramus lapsus. Nisi fortè Plato voluit ostendere quos duces proposuerit ipsa natura hominibus, prouidens eorũ ignorantiæ, ne passim à recto tramite aberrarent. Quod etiã in supernaturali via plerique ex nostris dixêre; Nam Paulus 1. Corinth. 4 ait: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi.* quod iterum repetit cap. 11. super quæ verba sic habet Chrysost. *1.Cor.4. n.11. & cap. 11.n.1.*
E homil. 13. in priorem ad Corinth. Papè quãta magistri fiducia, quàm certa similitudo, & cùm alios ad hoc hortetur, non tamen, vt se laudibus efferat, hoc facit, sed vt facilem esse virturem ostendat. Sic ille.

Pro qua etiam doctrina videndus est Nazianz. Epist. ad Nicobolum post princip. vbi ait: Prudentis, & cordati viri est, magna

mensura

mensura vitam metiri, atque ad excellentium virorum imitationem sese componere, &c. Similia habet Basil. ser. de Abdicatione rerum longè à princip. vbi ait: Summa vigilantia, acerrimaque in omnes partes animi circumspectione operam dato, vt aliquē tibi virum inuenias, quem in omnibus deinceps dilectæ tibi viæ studiis certissimum ducem sequare, eiusmodique qui rectū iter ad Deum volentibus pergere, sciat commōstrare: Qui ornatus virtutibus sit, &c. Et B postquam ipsum latè describit, tandem cōcludit: ac si talem quempiam nactus fueris, tunc voluntatem tuam omnem exputto, ac forâs proiicito, atque vbi hoc feceris, dede te illi, vt sincerissimum, veluti vas quoddā, existas, qui, quæ in re infundantur virtutes, ad laudem Dei, gloriamque ab omni vitio castas conserues. Similia habet Orat. de virtute, & vitio, vbi affert similitudinem pictoris, imaginem secundùm aliam sibi propositam delineantis; Quibus consentanea C sunt, quæ scribit lib. regular. fusius disputat. interrogat. 47. Conducunt item quæ habet Ambros. lib. 1. officior. cap. 43. statim post princip. vbi præcipit, vt coniungamur probatissimis senioribus; nā si ij, qui sunt ignari locorum, cum solertibus viarum iter adoriri gestiunt, quanto magis adolescentes cum senibus debent nouum sibi iter aggredi quò minùs errare possint, & à vero tramite virtutis deflectere? Nihil enim pulchrius quàm D eosdem magistros vitæ, & testes habere. Sic ille. Hoc autem videtur diuino etiam oraculo consecratum, dum omnipotens Deus, qui per se potuit Samuelem instruere, notumque ei facere se ipsum esse, qui ad illum loquebatur, quando eum dormientem vocauit, disposuit, vt puer ad senem Heli accurreret, ab eoque instrueretur de responsione. Quod bene prosequitur Cassian. Collat. 2. cap. 14. vbi ait: Cùm puerum Samuelem iudicio Domini prælectum sua nollet E per semetipsum Diuini colloquij disciplina Dominus erudire, sed recurrere semel, & iterum patitur ad senem, eumque, quem ad suum vocabat alloquium, etiam illius, qui offenderat Deum, dummodò senioris, doctrina vellet institui, & quem sua vocatione dignissimum iudicaret, senioris mallet instiA tutione formari, vt scilicet, & illius, qui ad Diuinum ministerium vocabatur, probaretur humilitas, & iunioribus forma subiectionis huius proponeretur exemplo. Et statim sic incipit idem Cassian. cap. 15. Paulum quoque per semetipsum vocans, & alloquēs Christus, cùm posset ei perfectionis viam reserare confestim, nequaquam facit, sed dirigit illum ad Ananiam, & ab eo iubet viam veritatis agnoscere, dicens: *Surge, & ingredere ciuitatem, & ibi tibi dicetur quid te oporteat facere.* Mittit itaque & hunc ad seniorem, eumque illius potiùs doctrina, quàm sua censet institui, ne scilicet quod rectè gestum fuisset in Paulo, posteris malum præsumptionis præberet exemplum, & cætera, quæ in eandem sententiam eleganter prosequitur: Quibus coniungenda sunt, quæ habet Bernard. ser. de Conuersione Pauli post med. O Sapientia suauiter verè vniuersa disponens. Eum, cui tu loqueris, erudiendum de voluntate tua mittis ad hominem, vt socialis vitæ commendetur vtilitas, & edoctus per hominem, discat & ipse secundùm datam sibi gratiam hominibus subuenire. Similia sunt, quæ habet idem Bernard. Epist. 333. & ser. 3. de Resurrect. vbi ponderat verba illa Luc. *Erat subditus illis.* Videndus item erit August. in prologo ad lib. de Doctrina Christiana, vbi ponderat Angelum, qui apparuit Centurioni Cornelio, cùm eum potuisset instruere, non fecisse, sed potiùs dixisse; *Accersi Simonem, hic dicet tibi quid te oporteat facere.* Poterant vtique, inquit Aug. omnia per Angelū fieri, sed abiecta esset humana conditio, si per homines hominibus verbum suum Deus ministrare nollet. Deinde ipsa charitas, quæ sibi inuicem homines nodo charitatis adstringit, nō haberet aditum refundendorum, & quasi miscendorum sibiinuicem animorum, si homines per homines nihil discerent. Sic ille. Ex quibus patet, quantum beneficium contulerit Deus Israelitis, quorum Dux esse voluit qui si minimè sibi satisfecerit Deus, sieque charitati satis fuerit, si populum istum committeret docendum, & gubernandum hominibus, quod alias facere solet cum cæteris hominibus, nisi ipsemet Princeps, Dux, & Magister huius gentis existeret, &

Marginalia: 1. Reg. 3 nu. 4. — Act. 9. n. 6. — Luc. 2. 51. — Act. 10. n. 6.

& diceretur. Quæ fuit causa cur tantam duxerit offensam, cùm Principem alium, & Regem postularunt, quod cedebat in contemptum, & vilipendium Omnipotentis Dei, qui Ducis vicem obire voluit, & Principem illius populi esse dignatus est. Vnde nullum alium Principem voluit habere hanc gentem.

Hoc vt meliùs percipiamus illud ob oculos statuendum erit, scilicet, Deum gubernationem, & politiam Hebræorum instituisse, non Aristocraticam, ac politiæ vicinam, sicut malè asseruit, nec tamen probauit Caluinus; Qui de re videndus Bellarmin. tom. 1. lib. 1. de Romano Pontifice cap. 2. Est siquidem monarchia optima regendi forma, sicut dixit Aristot. in sua Polit. & Cicero 3. de legib. Vnde est illud apud Homer. lib. 2. Iliad. Herus esto vnus, vnicus Princeps; quã Homeri sententiam commendat Philo lib. de confus. linguar. inquiens: Illud, multos imperitare, malum est, Rex vnicus esto, non ad ciuitates, & homines magis pertinet, quàm ad mundum, & Deum. Plura hac de re habet B. Iustinus in Orat. exhortator. ad gentes, Athanas. in Orat. aduersus idola. Cyprian. tract. de idolorum vanitate, Hieronymus epist. ad Rusticum, D. Thom. 1. p. q. 103. art. 3. & lib. 4. contra gentes cap. 76. Plato in suo Politico post med. Plutarch. toto lib. de Monarchia, Aristot. 8. Ethicor. cap. 10. Seneca. lib. 2. de benefic. Isocrates Orat. quæ inscribitur Nicocles, Stobæus ser. 45. Herodot. lib. 3. cui titulus est, Thalia.

Et vt altiùs rem repetamus, eundem ordinem originis habuit politia Hebræorum, quem habuit quæcunque alia cuiuscunque gentis; sicut enim pulchrè dixit Philosophus libr. 1. Politicor. cap. 1. Quem sequutus est D. Thom. ibi lect. 1. Matrimonium celebratum inter marem, & fæminam pariter cum boue aratore, domum constituere in quotidianas vtilitates congregatam, quod Epimenides dixit, eodem præsepio communicantes, siue eadem arca constituunt domum, inde crescentibus posteris, in pagos diriuatur domus, ex pagis conficitur ciuitas, inde gentes, siue regna, vel imperium. Sicut autem cuique domui iura dabant singuli natis, & vxoribus, sicut dixit Homer. & clariùs Fabius Pictor in lib. de Aureo sæculo, cùm dixit, Lanum singulis colonis singulas virgulas dedisse ad continendos eos in officio: Sic etiam necessarium fuit, vt singulis pagis, & singulis ciuitatibus aliquis præficeretur, sicut docet Aristot. Eundem fermè ordinem tenuit Abraham iunctus matrimonio Saræ, qui pariter cum seruis eductus de vrbe Chaldæorum ad quercum Mambre prope Hebronem tabernaculum fixit, inde à prædificata familia in plures pagos præsertim temporibus nepotis sui Iacob, quando in duodecim integras familias, & amplissimas excreuit ea gens, apud quam Principes fuerunt primò Patriarchæ, vt Abraham, Iacob, Iudas, & cæteri; deinde Duces, vt Moyses, & Iosue; tunc Iudices, vt Samuel, Sãson, & alij; posteà Reges, vt Saul, Dauid, Salomon; postremò iterũ Duces, vt Zorobabel, & Machabæi. Patriarchas verò regia potestate præditos fuisse indicant res gestæ ipsorum; Abraham enim Genes. 14. bellũ gessit aduersus quatuor Reges, nec legitur ab vllo Senatu Optimatium potestatem accepisse. Sed nec vllum quidem Senatum consuluisse. Iudas etiam Genes. 38. mandauit, vt Thamar combureretur, quod fieri non poterat, nisi moderatio eo tẽpore esset penes Principes familiarum; Quod Isaac dixit filio suo Iacob: *Seruient tibi populi, & adorent te tribus, esto Dominus fratrũ tuorum.* Qua ratione etiam Genes. 49. sublatum est imperium à Ruben, translatumque in Iudam, quẽ Deus constituerat in Principẽ illius gentis; Moyses etiam Exod. 32. vt verus, & summus princeps populi Iudaici multa millia Iudæorum propter vitulum aureum, quem erexerant, vna die iussit occidi: Neque legimus vllum Senatus consultum, aut plebiscitum præcessisse. Idem omninò de Iudicibus dici potest, qui nulla facultate à Senatu, vel populo accepta, & bella gerebant, & quos volebant, neci dabant. Certè Gedeon Iudic. 8. post victoriam de Madianitis, occidit septuaginta viros vrbis Socoth, & turrim Phanuel subuertit. Porrò reges summa, atque adeò regia potestate præditos fuisse illustrius est, quàm

Gen. 27. n. 29.

quàm vt sit necesse probari. Vnde constat Rempubl. Israeliticam nô à populo, & optimatibus gubernari, sed semper, & vbique Monarchicam extitisse, atque adeò gubernatam præclara administratione. Video tamen posse quem obiicere id, quod habetur 1. Reg. cap. 8. vbi à Deo reprehenduntur Israelitæ, quòd Regem à Deo postulassent. Nam si Deo non placuit Regem institui ad eam Rempublic. gubernandam, quomodo fieri potuit, vt Reges, & Duces habuerit, qui regiam potestatem haberent? Huic tamen dubitationi fit satis dicendo, duobus modis posse aliquem vnum toti Reipubl. cum summa potestate præfici: Vno modo, vt Regem, & dominum, qui à nullo dependeat. Altero modo, vt Proregem, seu Ducem primarium, qui toti quidem populo præsit, sed Regi tamen suo subiiciatur. Iam igitur Deus hoc posteriori modo Rẽpubl. Iudæorum instituerat tempore Ducum, & Iudicũ, vt nimirum esset ipse quasi proprius, & peculiaris Rex illius populi, vnde cùm omnes viri Israel dixerunt ad Gedeon: *Dominare nostri tu, & filius tuus, & filius filij tui*, ille rectè respondit: *Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis Dominus*. vbi Serarius q. 11. in princip. ait: Duo recusat hic, ac negat Gedeõ; vnũ verè cupit, & asseuerat. E duobus illis vnum est, se nô dominaturũ, id est, nolle se dominari: Et intelligitur semper non ille moderatus, qui iudicum proprius erat dominatus, ac principatus: Sed alius ille immensus, solumque modum habens propriæ arbitrium voluntatis. Priorem illum ei dederat Dominus: hunc volebat. Hunc quoad in viuis fuit, possedit semper. Posteriorẽ verò dabat Israeliticus populus. Abnuit ipse, nunquamque admittere voluit. Alterum est, nec filium suum dominaturum, eodem nimirum licentiore dominatus genere, ac hæreditaria veluti successione. Quod verò cupit, & asseuerat, est Dominum in Israelitis dominari summo, maximo, amplissimo, augustissimoque dominatu. Sic ille. Hoc autem modo Rempubl. Iudæorum instituerat Deus tempore Ducum, & Iudicum, vt nimirum esset ipse quasi proprius, & peculiaris Rex illius populi. Et tamen quoniam illi homines erant, & Rectore indigebant visibili, quem adire, & appellare possent, præficiebat eis hominem aliquem tanquam Proregem, qui nullo modo à populo sibi subiecto, sed à solo vero Rege Deo, penderet. Hinc est illud Dei ad Samuelem: *Non te abiecerunt, sed me, ne regnem semper eos*. Et illud Apostoli: *Moyses fidelis fuit in tota domo eius, tanquam famulus*.

Iudic. 8 n. 22.

1. Reg. 8 7.

Heb. 3. 5.

Quia verò non contenti Iudæi hoc statu Reipubl. ad priorem illum modum Regem habere voluerunt, qui non modò vnus omnibus imperaret (quod etiam Iudices, & Duces faciebant) sed etiam vniuersum regnum, vt suum, & proprium possideret, & ad filios, & nepotes, tanquam hæreditatem aliquam, transmitteret; Propterea meritò reprehensi, & castigati sunt à Domino, qui nolebat populum illum alium habere supremum Regem, & Ducem, quod ipse sibi reseruarat, & in quo gentẽ illam supra omnes magnificaret; Et ratione cuius præeminentiæ, gentẽ illam magnam appellauerat Deus. Vnde & Abrahæ dixit: *Faciam te in gentem magnam*. Super quę verba Rupert. l. 4. in Genes. cap. 5. non dixit, in gentem multam; etenim gens illa, quæ promittitur, quæ pro benedictione nunc offertur, comparatione aliarum gentium, non valde multa futura erat. *Non*, inquit Moyses, *quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iniunctus est Dominus, & elegit vos, cùm omnibus sitis populis pauciores, sed quia dilexit vos*. Bene ergo non ait: Faciam te in gentem multam, sed, in gentem magnam; Nam verè magna gens, cuius Dominus Deus eius, quam magnificauit, & honorauit. Si ergo magnificauit Deus eam gentem, quia Dominus Deus eius voluit esse, multò magis magnificauit, & honorauit, dum illius Rex, Iudex, & Dux esse voluit. Quod si magnificauit nomen Abrahę, dum suo copulauit, & adiunxit, sicut aduertit idẽ Rupert. loco proximè indicato, cùm dixit: *Magnificabo nomen tuum, erisq; benedictus*. Magnificatum est, inquit Rupertus, hodie nomen Abrahæ, videlicet cum nomine Dei magno, & tremendo, dum per orbem terrarum prędicatur nominis Dei talis definitio. *Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob*. Vera magnificentia nominis hæc

Gen. 12. n. 2.

Gen. 12. n. 2.

hæc est. *Magnificabo nomen tuum, erisq; benedictus,* videlicet vt nomen tuum in ipsa inuocatione nominis mei magnificè commemoretur, &c. Quibus similia sunt quæ habet Philo lib. de Abraham ad med. cùm expendit quantum magnificauerit Deus tres illos veteres Patriarchas Abraham, Isaac, & Iacob, dum illorum nomina suo copulauit, de eisque ita ait : Omnes amici, charique Deo, amantes verum Deum, & redamati ab eo : qui dignatus est, sicut indicant Oracula, propter vitam ipsorum probatissimam, communem cum eis appellationē habere. Suum enim coaptauit cum illorum nominibus, è tribus compositum vocabulum sibi vendicans. *Hoc*, inquit, *meum nomen est æternum. Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, &c.* Si Dei igitur nomen nominibus Patriarcharum sola vocatione coniunctum in supremum honorem eos euexit, inde iam licet inferre, quanto honore affecerit eam gētem, cuius non solùm Deus, & Dominus dici voluit, sed insuper Iudex, Rex, Legifer, & Dux solus esse voluit. Vnde iure iam sibi vsurpat id, quod de cælesti Hierusalem per maximum encomium dicitur Isai. 33. sicut ibi interpretantur grauiores Interpretes.
Isai. 33. n. 22. *Dominus Iudex noster, Dominus Legifer noster, Dominus Rex noster, ipse saluabit nos.*

Cæterùm ingratus, simul & stultus populus, cùm talem Ducem habuerit, aberrauit à via, & cùm solum verum Deum sortita fuerit, illius tantùm adoratione minimè contenta, ad alios falsos digressa est, soluens illis, & reddens, quam huic tantum debebat, adorationem, & cultum. Vnde meritò sine Duce remansit in tenebris, quæ prælucentē in via veram lucem deseruit. Vnde *per diem incurrent tenebras*, sicut de impijs dicitur
Iob 5. n. 14. Iob in cap. 5. Passim enim videmus in rebus claris, & manifestis eos turpissimè aberrare prudentia destitutos, & Diuina ope, ac luce desertos. Deus enim, vt ait Origenes ad dicta verba, pro arbitratu suo diem impiis non diem efficit, id est, lucem conuertit in tenebras, vt Ægyptiis trium dierum tenebræ inductæ sunt. Et Sodomitæ tenebris, ac cæcitate percussi. Et Moyses Deutero-
Deut. 28. n. 29. nom. 28. excæcationem Iudæorum præuidens, dixit: *Percutiet te Deus amentia, & cæ-*

A *citate, ac furore mentis, ita vt palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris, vt nō dirigas vias tuas.* Quem locum Philippus Presbyter ad citata verba Eliphæ affert ad exponendam metaphoram illius dicti, *Per diem incurrent tenebras*, vt vterque locus Propheticus sit de cæcitate Iudæorū, quod etiam videtur innuere D. Hieronymus, Augustinus, & Gregorius lib. 6. moral. cap. 13. vbi ait : Iudæos in ipsa præsentia veritatis errore excæcatos fuisse iuxta illud Isaiæ;

B *Impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui : Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi absque oculis attrectauimus.* Isai. 59 n. 10. Vbi Hieronymus explicat de Iudæis, qui Euangelij vixēre temporibus, & cædem Christo Seruatori moliti sunt; tenebras interpretatur cæcitatem illam, in qua nunc etiam est perfidus ille populus, qui Messiam adhuc venturum expectat. Cui clarissimus Euangelij splendor oculos perstrinxisse videtur

C potiùs, quàm illustrasse. Qua de re videndus Greg. lib. 5. moral. cap. 1. ad illud Iob cap. 18. *Nonne lux impij extinguetur?* Et Iob 18. 5. hoc sensu videtur accipi posse illud Pauli Act. 17. *Quærere Deum si fortè attrectent eum.* vbi cæci non inelegans, & obscura apparet descriptio; ea enim suæ Diuinitatis Act. 17. n. 27. signa, atque vestigia ostenditur reliquisse Deus, adeoque frequentia, & obuia, vt in ea etiam cæci, vel nolentes incurrant, quæ in re

D maxima illius gentis miseria cernitur, dum neque etiam attrectando Deum vbique præsentem inueniunt, aut amplexantur, cuius rei rationem videntur continere verba illa: *Impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui*; etenim fulgentissimo vndecunque circumfusi lumine, quod ab Scripturis emicat, & à miraculorum magnitudine, quibus Christus Diuinitatis suæ maiestatem ostendit, & probauit, ipsi in tanto

E lumine meridiano cæcutiunt, quia in peccatis suis mortui, veluti in sepulchris putrescentes delitescunt. Sicut autem cadauera quantumuis fulgida luce illustrentur, minimè oculos aperiunt, aut circa se posita corpora intuentur; sic etiam & Iudæi tanta luce illustrati, ea minimè proficiunt, vitalemuè aliquam operationem eliciunt; quo sensu liceat pro nunc interpretari illud Pauli: *Vsque*

2. Cor. 3.n.14. *Vsque in hodiernum diem velamen in lectione veteris testamenti non reuelatum habent.* Poterunt enim hæc verba allusionem continere ad inuolucra, & linteamina, quibus defunctorum non solùm corpora, sed vultus etiam & facies obuelantur, ideoque Iudæi opertos habebāt vultus, & supra positum velamen, quia cùm mortui sint, & spirituali vita destituti, cùm nullas vitales operationes exercere valeant, neque oculos aperire, luce super eos impositum habent velum; tanto itaque Duce amisso ignorantiæ tenebras & caliginem necessariò debebant incurrere, & ducti per erroris vias à falsis idolis, quæ sibi quæsiere, in obscuras foueas protrudendi erant, vbi longiùs à vera luce separati perpetuis inferorum tenebris viciniores remanerent.

ANNOTAT. II.

Ducem habemus Dominum Christum, quem sequi in via huius vitæ tenemur.

CVm constet viuentes in hoc mundo peregrinos à Patria versari, quod bene prosequitur Philo lib. de Cherubim, cuius peregrinationis ratio colligitur ex Cicerone in Apuleio lib. 2. vbi ita habet: Officium peregrini nullum aliud est quàm nihil præter suum negotium agere. Quod etiam ostendit Christus Dominus in sua peregrinatione, dum nihil aliud egit, nisi negotiū nostræ salutis, ideoque de ipso vaticinatus David Psalm. 39. Psal. 39 n.8. ait: *In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam*, id est, primum, & præcipuum negotium, quod in mandatis, accepi à Patre, illud est, moriendi scilicet, in remedium hominum. Hoc etiam expressit idem Christus Dominus Luc. 10. cùm mittens Apostolos suos ad prædicandū Luc. 10 n.4. dicit: *Neminem per viam salutaueritis*; vbi Augustinus serm. 42. de Sanctis intelligit locum, quasi præcipiat Christus eos iniuncta festinanter agere, tanquam si diceret: Omnia prætermittite, vt vestrū offi-

A ciū peragatis. Qualis est ille locus 4. Reg. 4. quando Propheta Eliseus prohibuit seruum suum, ne obuios in via salutaret. Qua de re videndus est Gregorius lib. 6. expositionum ad lib. Reg. cap. 3. cùm exponit dictum illud Samuelis ad Isai patrem Dauid, quando missus est à Deo, vt vngeret Dauid in Regem; cùm enim non compareret Dauid, & cibus appositus esset in prandium, noluit Propheta Dei comedere, nisi

B priùs vngeret Dauid, quod eius negotium erat; sic enim dixit: *Mittite, & adducite eum; neque enim discumbemus priusquā ille veniat.* 1. Reg. 16.n.12 Cum ergo, inquit Gregor. spiritualia instāt, exteriora deponantur, &c. Vnum itaque curandum est peregrinis, vt negotium salutis curent, & ad Patriam tota sollicitudine tendant. Ne verò à via declinare, & aberrare possint, idem Filius Dei in carne, qui nobis factus est via. Dux etiam viæ fieri dignatus est; nam cùm ad vitia duce minimè indigea-

C mus, sicut bene prosequitur Ambrosius lib. 1. Hexamer. cap. 8. cùm ait: Tu ipse es causa improbitatis, tu ipse dux flagitiorum tuorum, atque incentor criminum. Quid alienam naturam accersis ad excusationem tuorum lapsuum? Vtinam te ipsum non impelleres, vtinam non præcipitares, vtinam non inuolueres, aut studiis immoderatioribus, aut indignatione, aut cupiditatibus, &c.

D Cùm ergo ad nequitiam duce minimè indigeamus: ad virtutem opus est præeunte magistro, & præmonstrante duce, vt pedes nostri dirigantur in viam pacis, desideria scilicet, quibus tanquam pedibus, ac passibus quibusdā anima ad Deum accedit, vel ab eo recedit, sicut ostendit Greg. lib. 6. moral. c. 11. Quod si olim Israelitæ Deum tātùm vocantem audiebant, nubem verò solùm videbant viæ ductricē, nos oculis intuemur ve-

E stigia impressa Dei, eumque nube carnis circundatum in terris per speximus, sicut ait Ioannes in sua 1. epist. dicens: *Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, & manus nostræ contrectauerunt de Verbo vitæ.* 1. Ioan. 1.n.1. Etenim reliquit Deus quædā sui vestigia impressa singulis in rebus, quibus insistendo, & inuenire possemus absentem Deum, & inuentum ardentiùs dilige-

re, sicut prosequitur Gregorius Nyssen. ad illa verba Cant. 1. *Si ignoras te, egredere, & abi post vestigia.* Quod etiam aduertit Plato lib 7. de Republica; vnde recepta est ea doctrina apud Magistrum Sententiarũ in 1. distinct. 3. quæ asserit singulis rebus Deitatis vestigia impressa esse, quod etiam habet Hieronymus in cap 1. Ezechiel. dicēs: Quācunque creaturam aspexerimus, fulgurat Dei notitiam. Quibus similia habet Augustinus lib. 6. de Trinit. ad fin. quem sequitur D. Thomas 1. p. q. 5. art. 5. & q. 45. art. 7. Quamuis autem vnaquæque creatura vestigium præbeat ad cognoscendum Deum; præcipua tamen vestigia ostendunt mysteria gratiæ, sicut pulchrè aduertit D. Thom. in 3. Sententiar. q. 2. distinct. 10. Sed adhuc clariora sunt opera, & præcepta Christi, quorum certitudo nobis inculcatur per hoc, quod dicitur, *vidimus*, & *audiuimus*, per quæ verba in Scriptura, imò & apud prophanos Authores significatur rem aliquam certò, & euidenter scire, quemadmodum notauit Bernar. serm. de Conuers. Pauli, vbi ait: Nec dubitare licet de veritate, quæ sese ingerit per vtrasque oculorum, & aurium fenestras. Similiaque habet ser. 53 in Cant. vbi ex illis verbis Psal. 44. *Audi filia, & vide*, ostendit voluisse Prophetam Regem introducere Sponsam Ecclesiam, vt certa redderetur de rebus Sponsi sui per visum, & auditum, quod etiam obseruauit Chrysost. homil. 29. in Ioan. ad illa verba: *Quod audiuit loquitur, & quod vidit testatur.* Nō enim visu, aut auditu cognouit Christus Dominus ea, quæ nobis enarrauit, sed magis secundùm hominem dicta sunt, apud quem ea, quæ videtur, & audiuntur, certissima habentur In quam sententiam videnda etiam sunt, quæ habet idem Chrysost. homil. 74. in eundem Ioan. Habemus ergo certissimum, & ad oculum Magistrum, ac Ducem, quē sequi, & imitari debeamus. Vndè illa, quæ à via aberrauerat, ad pedes Christi, retrò tamen, ac rectò ambulatura stetit, vbi August. lib. 50. homil. dixit: Quæ diu malè ambulauerat, vestigia recta quærebat, & Chrysolog. serm. 93. ponderans illa verba, *Stans retrò*, ait: Bene stans, quia iam cadere non potest, quæ ad pedes Christi moruit

Cant. 1. n. 7. — *Ioan. 3. n. 32.*

A peruenire, vt Christi vestigiis innixa percurreret per viam vitæ, quæ per viam encurrerat mortis, &c.

Et quia nobis factus est Dux ad vitam, iniquè fert, ægreque sustinet, si alterius ducatum velimus, aut sequamur, sicut prosequitur Amb. de Interpellatione Dauid post med. vbi ait: Signa semper in bello sunt, quæ præliaturos præire consueuerunt, & agmen ducere militare. Vnusquisque numerus, B aut legio signa sua sequitur. Et si dispersi fuerint bellorum tumultu, eò, vbi signa sua prospexerint esse, quamlibet longè positi, reuertuntur. Vnusquisque ductor hæc signa constituit, & sequenda præscribit. Sed sunt etiam alia signa, quæ victor hostis imponit, & tanquam captiuis obseruanda decernit. Sed qui fidelis est miles, propria signa sequitur, non agnoscit aliena. Quæ sint aliena signa intentiùs, & impensiùs cō- C sideremus. Signum suum posuit Deus, posuerunt diabolus & ministri eius, sed ego nesciui illa. Posuerunt signa sua signa, & non cognoui: quia non consensi artibus eius, nō acquieui imperiis eius. Posuit Assyrius Nabuchodonosor signa pueris Hebræorum, & mutauit illis nomina, & præcepit vt adorarent imaginem eius, & recederent à solemnibus Patrum suorum, ritusque Chaldæos, posthabita Dei lege, sequerentur. Cōstituit hoc Rex, sed statuit Daniel in corde D suo, vt regalis mensæ contagia declinaret. Rectè ergo conuenit dicere: Signa non cognoui aliena. Iussum erat, vt Hebræi pueri adorarent imaginem Regis. Responderunt ei: Non adoramus imaginem tuam. Apertè dicit vnusquisque eorum: Posuerunt signa sua signa, & non cognoui, id est, non sum expertus, non vllo consensu recepi, non aliqua societate in me transtuli, & cætera, quæ prosequitur in eandem senten- E tiam, ostendens quomodo oporteat nos Christi signa, id est, doctrinam sequi, cumque præeuntem comitari, quod monet Paulus, cùm ait: *Exeamus ad eum extra castra, improperium eius portantes, non enim habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus.* Vbi Theophylactus: Concedamus & ipsi ad Deum extra castra, hoc est, extra mundum, improperium eius portātes, id

Hebr. 13. n. 13.

est, eadem illa, quæ ipse sustinuit, toleremus. Foris ille, vt noxius quidam, & Latro Cruci affigitur, nec nos itaque pudeat ex hoc mundo excedere, & honores, & gloriã, quæ mundi sunt, destituere, vel si ad ignominiam id cedere videtur, &c.

A

Illud autem maximè notandum occurrit, quod cùm omnes teneamur sequi Christum Ducem, noluit ipse sequentes cogere, sed vt liberè, & voluntariè sequeremur, quod bene prosequitur Chrysostomus hom. 14. in Epist. ad Roman. Clariùs autem Victor Anthiochenus in cap. 8. Marci, vbi ponderat, cur Christus Dominus non imposuit præceptum ad hoc, vt ipsum sequeremur, sed id in voluntate nostra reliquit, dicens: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & sequatur me.* Id enim factũ esse ostendit, vt decorum nostræ libertati seruaret. Hæc dicens, inquit ille, magis attrahit; qui enim vim affert, decorum non seruat. Quibus similia habet Hieronymus in Epistola ad Theophylactum aduersus Ioannem Hierosolymitanum, dicens: Citò indignatur libertas si opprimitur; nemo plus impetrar à libero quàm qui seruire non cogit: Pulchra sunt in eandem sententiam, quæ habet Ambros. serm. 14. in Psal. 118. vbi reddit rationem, cur Deus non miserit Isaiam, sed expectauerit, donec ipse sese obtulerit mittendum, dicens: *Ecce ego, mitte me, &c.* Voluit etiam, vt hæc sequela, & imitatio non fieret ex præcepto, docẽs quam promptitudinem à nobis exigat in côficiẽda via huius vitæ ad cælestem Patriam. Quod etiam inculcatum videtur in ea nube, quæ filios Israel per desertum ductabat Numeror. 9. Nam cùm Deus posset vocali aliquo signo populum dirigere, Angelus item, qui mouebat, aut sistebat columnam, posset vocaliter deducere populum, noluit Deus fieri voce aliqua, sed columna nubis, & ignis præeunte. Neque officit quod in sacro Textu dicitur: *Ad imperium Domini proficiscebantur, & ad imperium illius figebant tabernaculum.* Et quod magis est: *per verbum Domini figebant tentoria, & per verbum illius proficiscebantur.* Id enim intelligendum est non de aliqua voce Domini, vt docet Abulensis quæst. 46. sed per ipsam nubem, motumque illius, aut permanentiam. Et Glossa ex Rupert. lib. 1. cap. 24. in Numer. dicens: Per verbum Domini figebant tentoria: significatione nubis, quæ erat signum Diuinæ voluntatis.

Num. 9 n. 18. & 23.

B

Hoc igitur supposito, illud inquirendum restat, cur ad nutũ, & ad motũ nubis absque aliquo alio monitu voluerit Deus populum deduci, & gubernari. Alij aliter sentiunt, liceat pro nunc sine patrono, quod existimo, profari. Videtur enim ea in re significare, voluisse Deum animi alacritatem, & promptitudinem, qua ipse vult, vt viam patriæ decurrendam arripiamus, & vocationibus Diuinis vel ad nutum obsequamur sine vlla hæsitatione, dubietate, & mora. Sicut etiam videre est in ipso ornatu Pontificis, cuius vestitum postquam minutissimè descripsit Sacer Textus Exod. 28. pedes reliquit discalceatos, vt agiles, expeditos, & promptos eos haberet ad mandata Dei quã citissimè peragenda, sicut obseruat Gregorius Nyssen. in lib. de Vita Moysis, dicens: Ita induto Sacerdoti nullum calceamentum imponitur, ne tardior ad currẽdum sit, aut vix mobilis pelles secum trahens animalium mortuorum. Nam impedimento calceamenta fuerunt Moysi, cùm ad ardentem rubum accederet. Quod etiam prosequitur Dionysius Areopag. lib. de cælesti Hierarchia cap. 15. vbi Angelos depingit alatos pariter, & discalceatos, quò agiliores, & promptiores sint ad exequenda Diuina mandata. In quam sententiam facit Gregor. lib. 35. moral. cap. 10. post med. vbi ponderat verba illa cap. 42. Iob, *Dederunt ei vnusquisq; ouem vnam, & inaurem auream vnam.* Per ouem autẽ intelligit innocentiam, & per inaurem obedientiã. Notandum est, inquit, quod hoc loco cum inaure ouis, cum oue inauris offertur, quia nimirum innocuis mentibus ornamentum semper obedientiæ iungitur, Domino attestante, qui ait: *Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me.* Beato Iob nemo inaurem sine oue, nemo ouem sine inaure obtulit, quia profectò Redemptori nostro non obedit, qui innocens non est: Et innocens esse non potest, qui obedire

C

D

Iob 42. n. 11.

E

Ioan. 10 n. 16.

obedire contemnit. Quia verò ipsa obediētia non seruili metu, sed charitatis affectu seruanda est, non terrore pœnæ, sed amore iustitiæ, cuncti, qui ad conuiuium veniunt, auream inaurem obtulisse perhibentur, vt videlicet in ea, quæ exhibetur, obedientia, charitas fulgeat, quæ virtutes omnes, quasi auri more, cætera metalla transcēdat. Sic ille ostendit quam cohærentiam habeant charitas, & obedientia, quam promptitudinem requirat Dei sequela, vt idem sit Deum audire, atque velut ouem sequi, & ad nutum obedire.

Quòd etiam adumbratum est in animalibus Ezechielis quatuor vultus habentibus, quibus respiciebant quatuor orbis plagas, veluti iam prompti, & parati, vt in quācumque mitterentur illicò properarent. Qua etiam ratione pedes eorum dicuntur recti, absque poplitum flexione, sed æquabiliter protensi, vt etiam æquabiliter in omnem partem promptè, & agiliter moueri possint. Vbi videndus Augustinus in Psal. 94. cùm ait: Pedes nostri in hoc itinere affectus nostri sunt; prout quisque affectum habuerit, ita accedit, vel recedit. Ille igitur, qui rectos habet pedes, citatissimo cursu viam mandatorum Dei decurrit, & ad nutum properat. Quod adhuc meliùs intelligimus ex Seraphinis apud Isaiam in cap. 6. [*Isai. 6. n. 2.*] qui etiamsi pedes velauerint, sicut etiam & faciem velabant; hoc quidem ea ratione fieri censendum est, quod per alas, quibus velabatur facies, siue caput, commendabatur renunciatio propriæ mentis, & iudicij; per eas verò alas, quibus tegebantur pedes, indicabatur abnegatio, & compressio affectuum, qui per pedes, vt diximus, intelliguntur. Qui verò alligatum habet iudicium, & compressum omnē affectum, promptissimè quidem ad exequenda Diuina mandata accedit, sicut & illa animalia duabus alis volabant. Nisi fortè & hoc significet, eum, qui nititur Christum Ducem sequi, ita promptū, & celerem debere esse, vt alatum iudicium, alatos pedes, alatos item humeros videatur habere. Qua in re licet contemplari promptitudinem cæterarum rerum insensibilium, quibus Deus in gratiam Hebræorum sæpè vsus est, naturis eorum contraria iubendo; nam Deo iubente terra sursum, & ignis deorsum tracta sunt, quod quidē cùm lato discursu ostēderet Salomon, Sapient. 16. [*Sap. 16. n. 25.*] tandē ait: *Propter hoc, & tunc in omnia trāsfigurata, omniū nutrici gratiæ tuæ deseruiebāt.* Vbi notandum est, dixisse, transfigurata omnia, vt indicaret creaturas omnes non aliter Deo obedijsse, quā si à propriis naturis extractæ essent. Quis enim Iordanis aquas, quæ suopte impetu ferebantur in mare, suspensas in aëre videns, non diceret transfiguratas à propria natura? Quis ignē in fornace Babylonica à combustione puerorum cessantem appellaret ignem, & non potiùs transmutatum in aquam, dum dicitur, pueros ambulasse veluti ad lenem auram, & quasi rore madefactos? Itaque verbum trāsfigurandi passiuè sumptum eo in loco significat facilitatem in ipsis creaturis, vt quascumque Deus voluerit etiam contrarias in se recipiant figuras, quod etiam videtur dixisse Dauid illis verbis: *Qui fecit cælos in intellectu*, [*Ps. 135. n. 5.*] vel, *cum intellectu*, iuxta vsitatissimam phrasim quā, in, accipitur pro, cum, vbi Caiet. explicat: Qui fecit cælos intellectuales. Vt, scilicet, videantur pollere intellectu, ratione, & sensu ad percipienda, & exequēda Diuina mandata: quo sensu etiam idem Caietan. explicat illud Psal. 103. *Omnia in sapientia fecisti*; [*Ps. 103. n. 24.*] vt sit sensus, quem ille ponit: Omnia sapientiæ fecisti; quod etiam prosequitur Hieronymus ad illa verba Matth. 8. *Imperauit ventis, & mari, & facta est trāquillitas magna.* [*Matth. 8. n. 26.*] Vbi Hieronymus ait, omnes creaturas, quæ nobis insensibiles esse vidētur, Deo esse sensibiles, eique ad nutum obedire.

Cùm ergo ad nutum deseruiant omnia creata Deo Creatori suo, magnam hoc confusionem parere debet hominibus, quod ipsi tantùm non ea agilitate accingantur ad Dei sequelam. Quod magis adhuc in nostrā culpam cedit, si aduertamus Deum non solùm præire Ducem viæ, sed nos præuenire administrando vires ad viam. Qua de re videndus Bernard. ser. 83. in Cant. cùm ait: Ea Dei benignitas est, ea hominis infirmitas, vt istius opera, meritaque præueniat simul, & subsequatur Deus amando, fouēdo, ac remunerando. Et serm. 67. hoc ipsum obseruat

Ps. 58. n. 11. obseruat cum Dauid.: *Deus meus misericordia eius preueniet me.* Psalm. 58. *Cito anticipet nos misericordia tua, quia pauperes facti sumus nimis.* Ps. 78. n. 8. Et de subsequutione: *Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus* Ps. 22. n. 6. *vitæ meæ.* Pulchrè Sponsa posteriùs hæc eadem verba non eodem modo ponit, sed sequitur & ipsa Prophetæ ordinem, loquens hoc modo: *Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi.* Cur ita? Nempe vt tum magis gratia plenam se probet, cùm totum gratiæ dederit, & primas, scilicet, illi partes adscribens, B & vtens. Sic Bernardus ostendit quomodo Deus nos præueniat, subsidia præbendo ad viam, & subsequenter adiuuando in via; quod assecutus Augustinus dixit lib. 10. confess. cap. 28. Nunc quem tu imples, subleuas eum: quoniam tui plenus non sum, oneri mihi sum. Quibus in verbis mihi videtur haberi allusionem ad id, quod contingit viatoribus, qui si secum deferant viaticum, panem scilicet, & aquam, non tam C prompti, & agiles ad conficiendam celeriter viam inuenirentur, quàm si exonerati & expediti incederent. Quia igitur & subsidia Diuinæ gratiæ, dum nostram vanitatem replent, & nostram vacuitatem afficiunt, celeriorem constituunt ad emetiendam viam salutis, inde est, quod Augustinus se alleuiatum dicat, cùm de Deo repletur.

Quòd si vis hanc celeritatem in seruis D Dei contemplari, audi Deum cum Iob lo- Iob 38. n. 35. quentem in hunc modum: *Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & reuertentia dicent tibi; adsumus?* Vbi illud aduertendum est, quod iam alibi obseruabimus, fulgura dici Dei seruos, non tonitrua. Illa enim momento temporis totum spatium luce sua illustrant; tonitrua verò tardiùs ad aures perueniunt. Illud deinde notatu dignissimum, quod non dicunt; adsumus, cùm mittuntur, sed post- E quam mandata Dei perficiunt, & complent, ne fortè aliquam moram interponere videantur in executione mandatorum Dei, aut ne ipsi deesse aliquo modo censeantur. Quod bene aduertit Gregorius lib. 30. moral. cap. 2. in fin. dicens: Reuertentes dicunt; adsumus, quia quamuis per exteriora acta parum quid deesse videantur, per ardorem tamen desiderij, quem in mente sua continuè accendunt, obsequentes Deo suam præsentiam ostendunt. Pro eo, quod nos habemus, *adsumus*, 70. habent. *Dicent tibi, quid est?* Quod Nicetas exponit: Quid est, quod optas facere? In quo quidem ostenditur magna in exequendo Dei iussa agilitas; Simul enim atque mittuntur, iniunctum præceptum implent, & statim de nouo interrogant, parati iam ad exequendum, quicquid ipsis fuerit impositum: Nam aliter Dei iussa facere, exteriùs est implere, sed internam malitiam velare, sicut prosequitur Bernard. serm. 3. de Circuncis. Hinc est, quod Sponsa se tam promptam exhibet ad sequelam sponsi, vt ad cursum paratam se asserat, dicens: *Post te curremus:* Quod meliùs intelligetur ex August. lib. de Perfect. iustitiæ, ant. med. vbi ostendit, quid sit currere, dicens: Cùm est Cant. 1. n. 3. adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ, quod vel continendo frænetur, non omni modo ex tota anima diligitur Deus, quod est primum, summumque præceptum. Curramus corpus castigando, & eleemosynas in dandis bonis, malisque ignoscendis hilariter, & ex corde faciendo, & currentium vires: vt adiuuetur, orando, & sic audiamus præcepta perfectionis, nec currere negligamus ad plenitudinem charitatis. Hæc August. Quibus similia habet lib. de spiritu, & vita cap. 36. & in Psalm. 39. ibi: *Annuntiaui, & loquutus sum*, cùm explicat Ps. 39. 6. verba illa Pauli: *Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium.* Et lib. meditat. cap. 1. Cor. 9. 24. 17. vbi de se ipso ait: Non possum metiri, vt sciam quantum desit mihi amoris tui ad id, quod satis est, vt currat vita mea in amplexus tuos; pondere quidem fragilitatis nostræ deorsum trahimur, dono autem tuo accendimur, sursum ferimur, inardescimus, & imus, ascendimus, ascensiones in corde facimus, & cantamus canticum graduum, &c. Et præfat. in Psalm. 31. vbi ait: Optimus ille est, qui & viam tenet, & bene ibi ambulat, sequendo spem. Qui etsi aliquantulum claudicat, non omnino errat, sed progreditur, etsi paulatim. Forasse enim bene sperandum est, eò, quò tendit, etiam tardiùs peruenturum. Vbi vides Augustinum sub dubio loqui de eo, qui lentè, & pigrè sequi-

sequitur vocantem Deum, qui cùm velit diligentem sectatorem, qui se negligenter habuerit, magno certè periculo obnoxius est, & sicut dixit Nazianz. Orat. in Sanctum baptisma, pari in vitio sunt promptitudo ad vitium, & procrastinatio ad virtutem. Ideò addit Nazianz: Si igitur ad lasciuiam, & comessationem vocatus fueris, ne festines; si ad fidei abiurationem, pedem retrò celerrimè referas. Petrum, & Ioannem æmulemur, vt illi ad sepulchrum, & Resurrectionem omni festinatione properemus, simul currentes, certatim currentes, omni contentione in id incumbentes, vt hoc donū priores occupemus. Nihil progressionem tuam reprimat, nihil animi alacritatem inhibeat quandiu acre, & vehemens est desiderium, id, quod desideras, arripe: quandiu calet ferrum, frigida obduretur, ne quid interim accidat, quod animi cupiditatem infringat. Similia habet Orat. 2. in Sanctum Pascha post princip. dicens: Nec in iis, qui Verbi participes fiunt, laudem habet procrastinatio: & paulò inferiùs loquens de manducatione agni legalis, ait: Nec modus manducationis prætereundus est, cùm nec lex ipsa eum prætermiserit. Victimam enim festinanter absumemus: Festinanter quidem, ne in eam culpam incidamus, à qua Diuino interdicto Loth auocabatur, ne circumspiciamus, ne stemus in omni circumiacente regione, sed in montem salutis causa confugiamus, ne Sodomitico illo, & insitato igne simul inoluamur, ne propter nostram in deterius conuersionem, quæ ex cunctatione nasci solet, in salis statuam concrescamus.

Plura hac de re habet Ambros. lib. 1. de Abraham cap. 5. 7. & 8. Item Philo lib. de Abraham, & lib. de sacrificio Abelis, & Caini, quibus in locis plura eleganter pro nostro argumento dicta habentur. Pro quo etiam facit Chrysostom. homil. 6. in epist. Pauli ad Titum super illis verbis, *Discant autem & nostri bonis operibus præesse.* Vbi Chrysostom. Paulum explicat, quasi velit, vt studeant fideles præcedere, & præuenire se inuicem in officiis pietatis, quemadmodum fit in petendis magistratibus, & ambiendis honoribus, acminemque beneficio certasse priorem pœniteat, sed potiùs alter alterum vincere, & quasi præcurrere beneficio ac officio, quod cuique nostrum iniunctum est, de peragenda via salutis, quam tota alacritate conficere debemus, cùm Ducem habeamus Christum, qui *exultauit vt gigas ad currendam viam*, *saliens* quidem *in montibus, transiliens colles.*

Tit. 3. 14

Psal. 18. 6
Cant. 2. 8.

Et ne quis in hac sequela, vel detineatur, vel retrocedat, illud præ oculis habendum erit, quod inimicus nostræ salutis statim ac conspicit quemquam Dei signa, & vexillum sequi, Patriamque petere, & viam salutis arripere, id totis viribus impedire conatur, aliquando minis deterrendo, aliquando tribulationes inferendo, quod adumbratum videtur in Iacobo patriam repetente, de cuius reditu certior factus Laban, *assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septem. Viditque in somnis dicentem sibi Deum; Caue ne quidquam asperè loquaris contra Iacob*, prohibitusque Iacobum lædere, eumque affligendo à via reducere, alia iam via eum retrocedere molitur, blanditiis scilicet propositis, quibus eum comitaretur certus de proposita sibi via Iacob. *Cur ignorante me*, inquit ille, *fugere voluisti, nec indicare mihi, vt prosequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis?* Vbi videndus erit Rupert. lib. 7. in Genes. cap. 46. cùm ita incipit: Ecce vsque hodie Christum, vel Christi alumnos mundum fugientes insequitur mundus, dum eos semper quidem malis exemplis, nonnunquam etiam vi sibimet conformare nititur. Vsque hodie, inquam, sic fugientes insequitur mundus; & vsque hodie Rachel insectatoris sui mundi idola furatur. Quoties enim hi, qui habitu, vel ordine religionis contemplatiuam pollicentur vitam ad auaritiam (quæ est simulachrorum seruitus) aspiciunt, ita vt nonnunquam de rebus Ecclesiasticis fraudem faciant, siue (quod & plerumque fit) spiritualia Dei dona tribuant pro pecunia, Rachel veternosi patris sui furatur idola. Porrò quid contemptibilius, quid abiectius, quàm quod abscondit ea subter stramenta cameli, & sedit desuper, simulans quod secundùm consuetudinem fæminarum sibi acciderit? Scrutatur quippe Laban tentorium

Gen. 31. 23.

rium Rachelis, si fortè sua illic idola inueniat, quando sæculares homines illam simulachrorum seruitutem, quam sibi solam esse licitam putant, id est, auaritiam, in moribus religiosorum furtim subesse denotant, &c. Videnda sunt quæ hac de re habet Cyrill. Alexand. lib. 4. in Isaac. & August. serm. 85. de tempore, vbi inter alia docet, Dæmonem non persequi nisi bonos; quibus similia habet Gregor. lib. 24. moral. ad illa

Iob 33. n. 29. verba Iob, *Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus*. Eos, inquit Gregor. pulsare nequit, quos quieto iure possidere se sentit. Idem

Idē 39. n. 21. docet Hieron. in verba Iob. cap. 39. *In occursum pergit armatis*. Et Cyprianus libro 1. Epistolarum, epist. 1. ad Cornel. Papam: Non quærit, inquit, illos, quos iam subegit, aut gestit subuertere, quos iam suos fecit; eos pergit lacessere, in quibus Christum cernit habitare. Et lib. 3. epist. 1. idem etiam docet. Videndusque erit Anselmus ad illud Pauli:

2. Tim. 3. n. 12. *Omnes, qui volunt piè viuere in Christo, &c.* Sed huiusmodi persecutio facilè euitatur, si hæc idola fugiens Iacob prorsus ignoret, & apud suos posteà inuenta in terra defodiat, nusquamque adoranda sepeliat; mortua prorsus, & inutilia tali sepultura confitendo, quod si blandimenta proponat persecutor infestus, quibus animus ad terrena alliciatur, quantumuis viæ cælestis comitem se affingat, audi quid Philo dixerit lib. 2. allegoriat. ad illa verba Laban, *Vt prosequerer te cum gaudio, &c.* Nunc ais te liberam iam mittere, te autem ipsa fateris, quod detinueris eam in carcere, &c. Meliùs Ambros. epist. 4. His me delectari posse credidisti? His reuocari? Hæc sunt quæ ego fugi: fugi, ne metalia sequerentur; non enim talibus deductoribus ad Ecclesiam Dei peruenitur, ad quam tendebat Iacob, fugiens vmbram inanium rerum, plausibilibus præponens seria, &c.

Neque item à via recedere, vel retrocedere debemus, etiamsi quæ maximè vrgent, & dolent, nos detinere videantur. Imposuerunt Philisthæi arcam testamenti super plaustrum, tollentes duas vaccas, quæ lactabant vitulos, iunxerunt ad plaustrum, vitulosque earum concluserunt domi. *Ibant autem in directum vaccæ per viam, quæ ducit*

A *Bethsames, & itinere vno gradiebantur, pergentes, & mugientes, & non declinabant, neque ad dexteram, neque ad sinistram.* Quem locum sic pro re nostra explicat Rupert. lib. 1. in lib. Reg. cap. 15. Quid vaccæ, nisi fideles quosque in Ecclesia signant, qui dum sacri eloquij præcepta considerant, quasi superimpositam Domini arcam portant. De quibus hoc etiam notandum, quod fuisse fœtę memorantur, quia sunt plerique, qui in

B via Dei intrinsecus positi, foris carnalibus affectibus ligantur. Sed non declinant à recto itinere, quia arcam Dei portant in mente. Ecce enim Vaccæ Bethsames pergunt, Bethsames quippe domus solis interpretatur. Si igitur ad æterni solis habitationem tendimus, dignum profectò est, vt de Dei itinere pro carnalibus affectibus non declinemus; Tota enim virtute pensandum est, quod vaccæ Dei plaustro suppositæ pergunt, & gemunt. Dant ab intimis mugitus,

C & tamen de itinere non retorquent gressus. Amorem quidem per compassionem sentiunt, sed colla posteriùs non reflectunt; Sic nimirum debent esse fideles intra sanctam Ecclesiam, qui compatiantur proximis per charitatem, & tamen de via Dei non exorbitent per compassionem, &c.

Nihil itaque nos detinere debet, quominùs à recto tramite declinemus, & quia *Mundus transit, & concupiscentia eius*, nos

D eum pertransire, & percurrere debemus, vt eum deserentes, & relinquentes, ad Christum Ducem nostrum accedamus, & cum illo ad Patriam cælestem perueniamus, quod bene prosequitur Cyprian. de habitu Virginum ant. med. dicens: Bona sunt, quæ sunt spiritualia, Diuina, Cælestia, quæ nos ad Dominum ducant, quæ nobiscum apud Deum perpetua possessione permaneant. Cæterum quæcumque terrena sunt in sæculo accepta, & hic cum sæculo remansura,

E tam contemni debent, quàm mundus ipse contemnitur, cuius pompis, & delitiis iam tunc renuntiauimus, cùm meliore transgressu ad Dominum venimus. Æterna igitur, & Diuina sectanda sunt, & omnia de Dei voluntate facienda sunt, vt Domini nostri vestigia, & magisteria Diuina sectemur. Qui monuit, & dixit: *Non descendi* Ioan. 6. n. 38.

de cælo, vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me. Quod si non est maior Domino suo seruus, & liberatori debet obsequium liberatus, qui esse cupimus Christiani, debemus, quod Christus fecit, & docuit, imitari. Scriptum est enim, & legitur, & auditur, & in exemplum nostræ Ecclesiæ ore celebratur: *Qui dicit se in Christo manere, debet, quomodo ille ambulauit, & ipse ambulare.* Ambulandum est vestigiis paribus, æmula ingressione nitendum est. Tunc respondet ad fidem nominis sectator veritatis, & credenti præmium datur, si quod creditur, & geratur, &c.

1. Ioan. 2. n. 6.

Cùm igitur credamus & viatores nos esse, & ad Patriam tendere debere, Ducem, ac Præceptorem debemus sequi Christum Dominum, eiusque vestigiis insistere, & iter faciendi methodum, ac modum imitari, sicut Israelitæ præeuntem nubis columnam sequebantur. Quod bene ostendit Bernard. epist. 253. post med. in hunc modum: Ipse hominis, sæculique Author quamdiu in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est, nunquid stetit? Et quidem teste Scriptura, *Pertransiit benefaciendo, & sanando omnes.* Pertransiit ergo, sicut non infructuosè, ita non remissè, non pigrè, non lento gressu, sed quemadmodum item de eo scriptum est: *Exultauit vt gigas ad currendam viam.* Porrò currentem non apprehendit, qui & ipse pariter non currit. Et quid prodest Christum sequi, si non contingat consequi? Ideò Paulus aiebat: *Sic currite, vt comprehendatis.* Ibi tu Christiane fige tui cursus, profectusque metam, vbi Christus posuit suam; *factus est,* inquit, *obediens vsque ad mortem.* Quantumlibet ergo cucurreris, si vsque ad mortem non perueneris, brauium non apprehendis. Brauium Christus est; quod si illo currente, tu gradum sistis, non Christo appropias, sed te magis elongas; Timendumque tibi est quod ait Dauid: *Ecce, qui elongant se à te, Domine, peribunt.* Itaque si proficere, currere est; vbi proficere, ibi & currere desinis. Vbi verò non currere, ibi & deficere incipis, &c.

Act. 10. n. 38.

Psal. 18. n. 6.

1. Cor. 9. n. 24.

Philipp. 2. n. 8.

Psal. 72. n. 27.

Curramus igitur in odorem vnguentorum Christi, eius intuentes vestigia, viam conficiamus iustitiæ, & cum Ambros. lib. de bono mortis cap. 12. dicamus: Sequimur te Domine Iesu; tu enim via es, veritas, & vita. Suscipe nos quasi via, confirma quasi veritas, viuifica quasi vita, vt ad viuidam, & æternam vitam peruenire possimus, ibique in æternum permanere, vbi cum Patre, & Spiritu sancto viuis, & regnas in sæcula. Amen.

ANNOTAT. III.

Discant ab hoc Duce cæteri, suos præcedere subditos, nouerint de eorum erroribus rationem reddituros.

CVm verum sit id, quod dixit Basilius homil. de Pœnitent. quod Deus dictionata sua aliis largitur, inde est quod Ducis officium, & plebem suam regendi munus præcipuis aliquando hominibus concedit, quod bene agnouit Salomon 3. Reg. 2. & 2. Paralyp. 1. dicens: *Viuit Dominus, qui firmauit me, & collocauit me super solium, &c.* Vnde Tertullian. in Apologet. dixit: Inde est Imperator, vnde & homo, antequam Imperator: Inde potestas illi, vnde & spiritus. Et Plin. in Paneg. Principem, inquit, dat Deus, qui erga humanum genus vice sua fungitur. Meliùs verò Augustinus lib. 5. de Ciuit. Dei cap. 25. Non tribuamus dandi regni, atque Imperij potestatem, nisi Deo vero, qui dat fœlicitatem in Regno cælorum solis piis; regnum verò terrenum & piis, & impiis, sicut illi placet, cui nihil iniustè placet, &c. Meritoque proinde inoleuit mos ille apud supremos Principes, vt dicant, & inscribant se Reges gratia Dei, seu Diuina clementia, vt aduertant, quod à Deo Regnum, vel Imperium habeant, sicut notauit Rebuff. ad constit. Reg. tract. de benef. ante vacat. 2. gloss. 1. Itaque minimè ambigendum est, imperium à Deo habere Principes, eosque instar Dei esse; sicut dixit Cornel. Tacit. 3. annal. Verius adhuc quis dixerit cum Plutarcho lib. de doctrin. Princip. Principes ministros esse Dei ad curam, ac salutem hominum, vt bona,

3. Reg. 2. n. 24.

bona, quæ Deus illis largitur, partim distribuant, partim seruent, &c. Vnde consequens est, rationique consentaneum, subditos Principibus debere cultum, & obsequium, ea maximè ratione quod à Deo sint constituti, quod etiam dixit Tacit. 3. annal. Principibus, inquit, summum rerum iudicium Dij dederunt; subditis obsequij gloria relicta est. Et sanè si sanis hominibus, sicut dixit Senec. 1. de Clement. cap. 4. publica priuatis potiora sunt, rectè sequitur, vt his quoque charior sit, in quem se Respublica conuertit, eidemque omnes obsequantur, qui omnium regimen assumpsit, & omnium res curat. Hinc effectum est, vt olim adeò religiosè Reges à suis obseruarentur, & colerentur, ac si diuinitus dati forent; Vnde & Persæ coram Regibus tussire, spuere, oscitare, nares emungere, & talia generis eiusdem nefas, & impium omnino iudicabant. Post verò obitum eos in Numina referebant, & aris, templis, statuisque eorum hostias cædebant, & thura, aliosque diuinos odores illis adolebant, sicut videre est apud Xenophontem lib. 1. Cyri pæd. & apud Herodot. lib. 3. Hinc etiam effectum est quod antiquitas obseruauit Reges à Deo singulariter iuuari, atque protegi, sicut videre est apud Gellium lib. 5. Noct. Attic. cap. 9. Nam cùm Cræsum Regem bello deuictum occidere tentaret hostis, Regem eum esse ignorans, Deus mirè illum seruat filij facto; qui licet natura mutus, & elinguis, hostem conspicatus, mox inopinato rumpit vocem, clamans in hostem, ne Rex Cræsus occideretur. Tum & hostis gladium reduxit, & Rex vita donatus est, & adolescens loqui prorsus deinceps incepit. Cyrus etiam vt primù in lucem editus est, nunquid non alitibus, ferisque fuit expositus, & à fœta cane vberibus educatus? Quemadmodum & Conditores vrbis Romæ à lupa, & Abydus à cerua. Æquè memorandum Cæsaris exemplum, teste Plutarc. & Sueton. nam cùm gubernator nauis, quæ eum vehebat, cessurus esset fluctibus, & tempestatibus, is prehensa gubernatoris dextra, ait: Quid times? An non Cæsarem vehis? Quasi nil à tempestatibus periculi foret propter eius transfretantis personam, quam, vt aliorum Principum, in Dei tutela constitutam existimabat. Quod & sensit alias, cùm interceptus in Gallia ab hoste, alius quidam de hostibus occurrit, qui eum dimitti incolumem iussit. Hoc autem ipse Cæsar in Ephemeride sua narrat teste Seruio ad lib. 2. Æneid. vbi propriam commemorat fælicitatem. Hoc adhuc compertum fit in Vespasiano, qui cùm propiùs ad mœnia Hierosolymæ explorandi causa accederet, multis erumpentium hostium telis petitus est. Quo quidem tempore maximè intelligi potuit, inquit Iosephus lib. 5. de bello Iudaico cap. 7. & belli momenta, & Imperatorum pericula Deum curare. Nam è tot missilibus iactis, cùm neque galea, neque lorica munitus esset, nullum in eius corpus delatum est. Sed vel citra, vel vltra, velut ex compacto ferebantur. Similia sunt, quæ de Traiano narrat Dion. Cassius lib. 53. Cùm itaque compertum haberent res Principum à Deo peculiariter prouisas, & directas, certo certius asserebant antiqui imperia, & regna veluti propria Dei hominibus ab ipso electis committi. Vnde Romulus, teste Pomponio Leto de Magistratu Romano, postquam vidit se Deo prouidente Imperio potitum, inter alias legem hanc tulit, vt nemo Regnum, magistratumuè iniret, nisi Author fieret Deus ipse, idemque Romulus, per auspicia confirmari voluit Titus autem Vespasianus qui propter eximias animi dotes dictus est amor, & delitiæ generis humani, verè quidem certè ratus est, quin & facto insigni confirmauit, Principatus, & Regna, neq aquam adiri, aut dari, nisi prouidentia. Nam cùm duos Patricij generis conuictos in affectatione Imperij comprehendisset, nihil ampliùs, quàm vt desisterent, monuit, dicens Principatum fato dari, frustraque tentati facinus potiundi spe, vel amittendi metu.

Datur itaque decendi, ac regendi officium à Deo qui primus, ac supremus Rex dicitur, inde est quod Rex dicitur à regendo, sicut notauit Isidor. lib. 9. suarum ethymolog. cap. 3 Sicut enim, inquit ille, sacerdos à sanctificando, ita Rex à regendo dicitur. & Xenoph. lib. 8 de Cyri pæd. arbitratur Principem esse hominibus legem oculis præditam, quæ ordinando iubeat, & dirigendo

Vuu

gendo præcipiat. Optimeque hæc in re Pindarus dixit, Regem esse mores omnium, & ingenium. Cùm enim ei incumbat cæteros moderari, & regere pro subditorum moribus,& natura pensandus est ille,qui regit. Et in hanc sententiam videndus est Chrysost. in cap.3.Isa. post princip.ad illa verba: *Instituam adolescentulos Principes eorum*; ostendit enim quantum malum sit, à malo deduci Rectore. Qui enim non habet Principem, inquit ille, præd ce viæ, à quo regatur, priuatus est Qui verò malignum sortitus est, ac reprobæ vitæ, habet à quo protrudatur in præcipitia vitiorum. Qua in re deficit à primo Duce, in cuius locum substitutus est, qui rectam docet viam, & ad vitam rectam deducit. Sed illud aduertendum occurrit, quod Omnipotens,& supremus Dominus præ benignitate, & clementia sua misertus,& condescendens imbecillitati, & ignorantiæ illius populi, eorum coriphæus, & viæ præmonstrator non dedignatur esse, docens imprimis Ecclesiæ suæ Proceres, & Prælatos, ac Magistros, dum à Deo assumuntur,vel Dei officio præfectos se vident, minimè superbire debere, sed benignè, & humaniter erga commissam sibi plebem se gerere debere,nec altiùs de se sentire,quàm quemlibet subditorum, iuxta monitum Ecclesiast. *Rectorem te posuerunt? Noli extolli: Esto in illis, quasi vnus ex ipsis.* Vbi adiungendum est id,quod dixit Augustinus ad illa verba Pauli: *Humiliauit semetipsum Dominus Iesus Christus*, vbi ita habet: Peruersitas est magna; quod superbiat qui solum habet ministerium, cùm humiliari videt eum,qui habet dominium,&c.

Isa.3.n.4.

Eccl.32.n.1.

Philip.2

Iure hac in re gloriatur Dauid, dicens: *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.* Quæ verba ponderans Gregorius 16. moral. docet necessariam admodum esse humilitatem iis,qui præsunt,in hunc modum: Consideremus assiduè quòd sumus æqualiter cum cæteris conditi, non quòd temporaliter cæteris prælati. Potestas enim quanto exteriùs eminet, tanto premi interiùs debet. Ne cogitationem vincat, ne in delectationem sui animum rapiat, ne iam sub se mens eam regere non possit,cui se libidine dominandi supponit. Sicut Dauid

Ps.130.n.1.

A regni potentiam regere nouerat, qui elationem eiusdem potentiæ, semetipsum premendo, vincebat, dicens: *Domine non est exaltatum cor meum.* Quique in eius humilitatis augmento subiungit: *Neque elati sunt oculi mei.* Atque addidit: *Neque ambulaui in magnis.* Et adhuc subtilissima semetipsum inquisitione discutiens, ait: *Neque in mirabilibus super me.* Omnesque etiam cogitationes suas à fundo cordis exhauriens subiungit, dicens: *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.* Ecce humilitatis hostiam ab intimo cordis oblatam crebrò replicat, & iterum atque iterum confitendo offerre non cessat. Eamque multipliciter loquens iudicis sui oculis ostentat. Quid est hoc? Et quomodo istud sacrificium Deo placere cognouerat, quod in conspectu eius tanta iteratione vocis immolabat? Nisi quod vicina esse superbia potentibus solet,& pænè semper rebus affluentibus elatio sociatur: quia & sæpè humoris abundantia duritiam dat tumoris. Mirum verò valde est cum in cordibus sublimium regnat humilitas morum. Vnde pensandum est, quia potentes quique cùm humiliter sapiunt, culmen extraneæ, & quasi longè positæ virtutis attingunt: & rectè hac virtute Dominum quantociùs placant, quia illud ei sacrificium humiliter offerunt, quod potentes inuenire vix possunt. Subtilissima namque ars viuendi est, culmen tenere, gloriam premere, esse quidem in potentia, sed potentem se esse nescire. Ad largienda bona potentem se cognoscere; ad rependenda noxia, omne, quod potenter valet, ignorare. Rectè itaque de talibus dicitur: Deus potentes non abiicit, cùm & ipse potens. Deum quippe imitari desiderat, qui fastigium potentiæ alienis intentus vtilitatibus, & non suis laudibus elatus administrat, qui prælatus cæteris prodesse appetit, non præesse. Tumoris namque elatio, non ordo potestatis, in crimine est. Potentiam Deus tribuit, elationem verò potentiæ malitia nostræ mentis inuenit. Tollamus ergo quod de nostro contulimus, & bona sunt, quæ, Deo largiente, possidemus. Sic ille ostendit, quomodo

B C D E

Deo

Deo admodum placeat humilitatis subiectio in eis, quos Deus cæteris voluit esse prælatos: tanto magis enim illæsam Deo offerunt prælationem, & à Deo recognoscunt fortitam dignitatem, quanto magis se conditione æquales cæteris intuentur, ne eos per elationem premant, sibique subiectos opprimant, & ne Deo grati existant, qui curatores eos voluit esse subditorum, non tortores, memores omnium habere dominium, qui elatos, & superbos punire possit, si non iuxta ipsius placitum præfectura funguntur.

Præclara item sunt in eodem argumento, quæ ad eadem verba Psalmi habet Zeno Veronensis Episcop. ser. in eundem Psalm. post med. dicens: In magnis & mirabilibus se dicit non ambulasse, vtique non Dei, sed in illis, quæ magna ab hominibus hoc putantur in seculo. At cùm addidit, super me; ostendit nunquam se elatum fuisse, cùm posset. Nulli enim faciliùs efferuntur, nisi quos inopinati honoris culmen extollit: Dauid quippe humilis, abiectus, ignobilis, sui iacebat in domo patris oues semper pascendo, propemodum peregrinus, innocens cum innocentibus reputatur, hic placuit Deo, vnctus in Regem, inspiratus in Vatem: non insolescit in Regno: obumbrabat neminem Prophetæ terrore: Iniurias suas non exequitur Regia potestate. Odientes se diligit; inimicis parcit; parricidalibus filiis ignoscit: persecutorem suum, & quod magis est, Regem, aliquoties à Deo in manus traditum sibi, maluit semper timere, quàm occidere: Inuerso gratus officio Deo, Dei munus retinendo placiturus, Rex mansuetus, Pater pius, Propheta modestus, totum potest, à toto dissimulat. Magnis ac mirabilibus seculi non immutatur: mitem, humilemque retinet vbique pastorem. Sic ille describit pastoris in Regem translati, humilitatem, quæ in eo enituit, quòd non de se, sed circa se mutationem factam esse cognouit, ne superbiret; etsi enim pastoris baculus in sceptrum translatus est, etsi paupercula pera in Regiam coronam, non tamen se mutatum arbitratus est, sed rectè persuasus eiusdem conditionis, ac naturæ esse, vt anteà pastor ouium, posteà Rex à Deo constitutus est, & ideò super se minimè elatus est, qui se vbique semper hominem, & Deo subditum deprehendebat. Similia adhuc sunt, quæ ad eadem citata verba Psalm. habet Gregor. 28. moral. cap. 6. longè post med. dicens: Bene Dauid Propheta intra acceptas ex Diuina largitate mensuras pedem cordis presserat, cùm dicebat: *Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.* Super se namque in mirabilibus ambularet, si apparere magnus quæreret, &c. Ex quibus verbis constat, eum supra se, imò & extra se, in mirabilibus mundi dignitatibus ambulare, qui aut magnus esse vult, aut se magnum reputat, vt sibi commissos homines minimos reputet, cùm videat solùm magnum esse Deum, & laudabilem nimis, qui minimis hominibus munus suum committit, quò sibi traditos veluti magnos curet, regat, ac deducat.

Sed adhuc magis se explicans Dauid ait: *Si non humiliter sentiebam.* Alij legunt: *Si non æquiparaui*, seu *adæquaui*, hoc est, si non me æquum comparem, & æqualem mihi subditis censui, & exhibui. Si aliquem meorum despexi, & contempsi, in maximum mihi crimen cedat; talem siquidem reputo Principem obliuisci suæ conditionis, vt tanquam alterius naturæ se efferat, & tanquam prorsus dissimiles suos despiciat. Paraphrasis Chaldæa habet: *Si non posui manū ad os*; ne scilicet, quid per contemptum in mihi subiectos homines proferrem. Theodoret. ex Symmacho: *Si non dignatus sum* (omnes scilicet benignè alloqui) *& similem reddidi animam meam ablactato erga matrē suam, sic retribuatur animę meæ.* Putat autē Chrysost. esse hyperbaton, vt ita sit intelligendum: Si non humiliter sentiebam, sicut ablactatus super matrem suam, sed exaltaui animam meam; ita retribuatur animæ meæ. Quis verò nesciat infantem humilitatis, & benignitatis esse symbolum, quam Dauid præ se ferebat, vt comprobaret dignum esse qui Rempublicam Israeliticam gubernaret, super quam constitutus erat Rex à Deo; nouerat autem se in administratione debere imitari Dei benignitatem, qui quantumuis supremus, verus, & solus esset Dominus, minimè dedignatus est officium Ducis

Ibi. n. 2.

exequi, & viam populo gradienti præmonstrare, docens futuros plebis suæ duces minime posse inferiores suos deducere in viam salutis, & recta administratione moderari, nisi præ se ferant summam benignitatem, & morum facilitatē. Vnde Saul postquam mitem, summeque beneuolum expertus est Dauidem, ait: *Nunc scio certissimè quòd regnaturus sis in Israel.* Quod bene obseruat Zeno Veronens. Episc. in Iacob, quando irato fratri ob ablatam benedictionem libenter cessit, & in Mesopotamiam profectus est, vt ea mansuetudine, qua iram fratris declinauit, & à Deo prælatus humiliter è paterna domo egressus, Labani seruitio se addixit, comprobaret dignum fuisse, qui Iacobo præferretur, & primogenituræ dignitatem, ac successionem domus paternæ adiret; nullo siquidem efficaciori argumento posset comprobare prælationem, & dignitatem apud Deum fuisse promeritum, quàm tanta morum facilitate, humanitate, & humilitate, quæ est nota, & insigne apti hominis ad ducis, & regiminis munus assumendi. Sic ergo ille habet serm. de Patient. post med. Iacob per patientiam, & benedictionē lucratus est fratrem. Dat iracundiæ locum securus: sensim, mitisque discedit, vt probet se, & meruisse, & non ambiisse quod meruit. At ne quis hanc patientiam timiditatis nomine obscuret, in ducendis quoque vxoribus talis est conditio. Libens excipit: prolixa tempora obseruat: omnia soceri libens tolerat imperata: qui si esset impatiens, actu circumscriptus, &c.

1. Reg. 24. n. 21

Gē. 28. n. 5.

Vnde iam intelligetur, cur Angelus ad Beatissimam Virginem de Christo seruatore dixerit: *Regnabit in domo Iacob in æternum.* Enimuerò si quis quærat, cur non dixerit, in domo Abrahæ, aut auorum suorum, quibus non minor promissio facta fuit de venturo Messia, quàm Iacobo? Quæsito satisfacit Salmeron tom. 3. lib. 6. dicens: Non in domo Abraham, in qua Ismael pugnat cum Isaac, nec in domo Isaac, vbi Esau persequitur Iacob, sed in domo Iacob, quæ sanctior cæteris, sicut sedes Dauid sanctior reliquis. Sic ille. Cui tamen ex dictis addere possumus, propterea Christum dici regnaturum in domo Iacob, quia in eo homine optima conspiciebantur iacta fundamenta, quæ ad regimen, & præfaturam requiruntur, quandoquidem Iacob à Deo constitutus, & designatus Dominus, adhuc seruire non renuit, nec refragatur seruum Esau quasi Dominū adorare, imò & Dominum appellare. Huiusmodi proinde homo, qui Regni Christi typum præmisit, domum strauit, fundatam in humilitate, & mansuetudine, in qua Christus debuit regnare pastorum Princeps, Regumque exemplar, qui dixit: *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* Qui locus dupliciter potest intelligi. Primò, vt Dominus cupiat nos ab illo discere hoc ipsum, quod sit humilis corde, & particula, quia, posita sit pro quod, sicque intelligunt, dictū locum D. Bernard. ser. 3. de aduentu Domini, & ser. 5. in vigilia Natiuit. & multis aliis in locis, D. Athanas. serm. 4. cōtra Arrianos. D. Hieron. tom. 4 ad Paulam, & Eustochium de Assumptione B. Mariæ, D. Chrysost. homil. 39. in Matth. D. Augustinus lib. de sancta Virginit. cap. 35. & alibi, & sanè ille, qui alios debet docere, & instruere, mitis debet esse, & benignus, ne alioqui ab eo discedant, & fugiant, qui eum sequi debent, & comitari. In quam sententiam est optimus locus apud Chrysostom. homil. 17. in Ioann. post princip. vbi ponderat Baptistam multa suprema, eaque præclara de Christo Domino turbis ad illum concurrentibus inculcasse, quæ in maximam commendationem, & authoritatem Christi Domini cedebant, attamen iis omnibus auditis nullum attendisse ad ea, quæ dicebantur, nullum interrogasse quidquam de Christo Domino. At postquam illum appellauit Agnū, qui ablaturus erat mundi peccata, statim eum sequuti sunt, vel ipsi etiam discipuli Baptistæ, Ioan. 1. *Respiciens Iesum ambulantem dixit: Ecce agnus Dei: & audierunt eum duo discipuli loquentē, & sequuti sunt Iesum.* Cùm in humiliorem sermonem descendere cœpit, tunc sequuti sunt discipuli. Vnde animaduertendum est, quod non tam multi ad Christum sectandum adducuntur, quando magnum aliquid & altum de Deo dicitur, sicut cùm ad humiliora, & ad auditorum salutem accommodatiora descendit, vt, &c. Statim vbi eum benignum, mansuetum, & humi-

Luc 1. n. 33.

Matth. 11. n. 29.

Ioan. 1. n. 36.

humilem audierunt, auscultant, quærunt, & sequuntur. Ideo D. Thom. to. 14. lect. 25. in cap. 1. Ioan. literi B. Cùm Ioannes, inquit, dignitatem Christi commendans, dixit: *Ante me factus est*: & quoniam *non sum dignus soluere corrigiam calceamenti eius*, nullus conuersus est. Sed quando humilia de Christo, & Incarnationis mysterio loquutus est, tunc sequuti sunt eum discipuli, quia humilia magis mouent nos, &c. Ideò igitur Christus ad sui doctrinam conuocat, quod humilis sit, & benignus.

Altero modo potest etiam intelligi illud, *quia mitis sum*, vt particula, quia, sit causalis, & reddat rationem, cur omnes ab eo libenter discere debeant, quæ est expositio Gregor. 20. moral. eamque probabiliorem censet Cornelius Iansenius. Clariorque redditur ex Bernardo serm. 70. in Cantic. ad illa verba Cant. 2. *Dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia*; enumerans verò lilia, inter quæ Sponsus pascitur, recenset mansuetudinem, qua maximè ad se attrahit pascendas oues, & in pabulis constituit, ac retinet. Quo sensu etiam Diuus Ambrosius exponit illud Matthæi 10. vbi Apostoli virgam secum ferre minimè permittuntur. Quid est, inquit, virga, nisi præferendæ potestatis insigne, & vlciscendi instrumentum? Hoc autem non alliciuntur homines, sed fugantur potiùs, & deterrentur. Et lib. 5. Hexamer. cap. 21. docet Regem similem esse debere Regi apum, qui etsi habet aculeum, non tamen vtitur eo ad vindicandum, aut pungendum. Nec, inquit, est necessarium; nam apes illæ, quæ non obtemperauerint legibus Regis pœnitentis, se mulctant condemnatione, vt non immoriantur aculei sui iaculo. Videndus idem Ambrosius lib. 2. officior. cap. 7. vbi docet, Moysen, & Dauidem propter mansuetudinem, & benignitatem, magis quàm ob rerum gestarum gloriam fuisse populo charissimos, vbi obseruat Ambrosius, quod Moyses cum Deo quidem constanter, & quasi rigorosè loquebatur; at verò populum grata appellatione compellabat. Similia sunt quæ habet Hieron. ad illa verba Isai. *Væ qui potentes estis ad bibendum*; vbi ostendit non decere potentiores humi-

Isa. 5. n. 22.

A liores premere, totamque potentiam in eos exercere.

Sed iam aliunde liceat ostendere quanta cum benignitate debeat se habere, qui aliis præeminet, vt eum sequantur ducem, non fugiant aut vereantur dominum. Enimuerò Senec. epist. 47. in fin. postquam multis inculcauerat quo pacto se vnusquisque Paterfamilias habere debeat cum familiaribus suis, tandem ait: Maiores nostri omnem inuidiam dominis, omnem contume-B liam seruis detraxerunt: dominum Patremfamilias appellantes, seruos familiares. Non est quod fastidiosi te deterreant, quominus seruis tuis hilarem te præstes, & non superbè superiorem, colant potiùs te, quàm timeant. Dominis parum est, quod Deo satis est, qui colitur, & amatur? Non potest amor cum timore misceri; rectissimè ergo te facere iudico, quod timeri à seruis tuis non vis, quod verborum castigatione vte-C ris. Verberibus multa admonentur: non quidquid nos offendit, & lædit, sed ad rabiem cogunt venire delitiæ, vt quidquid non ex voluntate respondit, iram prouocet. Regum nobis induimus animos. Nam illi quoque obliti, & virium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic exardescunt, sic sæuiunt, quasi iniuriam acceperint, &c. Et libr. 1. de Clement. cap. 1. statim post princip. ait: Est clementia omnibus quidem hominibus D secundùm naturam, maximè tamen decori Imperatoribus, quanto plus habet apud illos, quos seruet, quandoque in maiori materia apparet. Quantulum enim nocet priuata crudelitas? Principum sæuitia, bellum est. Cùm autem virtutibus intercessit cõcordia, nec vlla altera melior, aut honestior sit, quædam tamen quibusdam personis aptior est. Clementia in quamcunque domum peruenerit, eam fœlicẽ, tranquil-E lamque præstabit, sed in regia, quo rarior, eo mirabilior. Magnam fortunã, magnus animus decet. Magni autem animi est propriũ, placidum esse tranquillumque. Seruare proprium est excellentis fortunæ, quæ nunquã magis suspici debet, quàm cùm illi contingit idem posse, quod Dijs, quorum beneficio in lucem edimur tam boni, quàm mali. Eorum itaque sibi animum asserens Princeps, alios

ex ciuibus suis, quia vtiles, bonique sunt, libens videat, alios in numerum relinquat: quosdam esse gaudeat, quosdam patiatur. Similia sunt, quæ habet lib. 3. de Benefic. c. 22. Et Plin. in Panæg. ait: Principis est, beneficiis potiùs, quàm remediis ingenia nostra experiri. Et Terent. in Adelph.

Errat mea quidem sententia, qui imperium credat

Grauius, aut stabilius vi quod sit, quàm illud quod amicitia adiungitur.

Et Senec. in Hercul. furent. Act. 1.

Iraq; nostra fruitur in laudes suas,

Me auertis hodie, dum nimis sæua impero.

Et Act. vlt. ad fin.

Qui vult amari, languida regnet manu,

Inuisa nunquam imperia retinentur diu.

Quod etiam dixit Ouidius:

Sit piger ad pœnas Princeps, ad præmia velox.

Quod etiam prosequitur Cornel. Tacit. 11. annal. ostendens potentiam, & maiestatem lenioribus potiùs, quàm acrioribus consiliis tutius haberi. Qua in re dux etiam sit Iulius Cæsar, cuius cùm permulta extent clementiæ monumenta, tum illud imprimis apud Sueton. in eius vita cap. 75. habet admirationem, quod detectas contra se coniurationes, conuentusque nocturnos non vltrà arguerit, quàm vt edicto ostenderet esse sibi notas: & acerbè loquentibus satis habuit pro concione denuntiare, ne perseuerarent, Aulique Cæcinnæ criminosissimo libro, & Pitholai carminibus maledicentissimis laceratam existimationem suam ciuili animo tulit. Omitto quod post Pharsalicam victoriam (teste Dion. lib. 41.) plerisque clarissimis viris, qui Pompeium sequuti erant, in quibus Brutus ille, à quo posteà occisus est, clementer ignouit. Quinimo quod magis admirandum, cùm in scriniis Pompeij secretæ literæ repertæ essent, ex quibus, quo plerique animo, & erga Pompeium, & contra se fuissent, deprehendere potuisset, neque legit eas, neque descripsit, sed extēplò cremauit, ne quid acerbiùs in quem statuere ex literis cogeretur. Proximus huic accedat eius nepos Augustus, qui cùm Tiberium priuignum suum acerbiùs conqueri animaduertisset, quod Æmilium Ælianum blaterонem, & maledicum virum nulla admo-

A nitus pœna, ita ei descripsit, sicut refert Sueton. in eius vita cap. 51. Ætati tuæ mi Tiberi noli in hac re indulgere, & nimium indignari quem esse, qui de me malè loquatur: satis est enim si hoc habemus, ne quis nobis malè facere possit. Cuius sententiam deinde, cùm imperaret Tiberius eius successor, imitatus est, domestica disciplina perdoctus. Nam, sicut refert idem Sueton. in eius vita cap. 28. aduersus conuitia, malosque rumores firmus, ac patiens fuit sub initio

B imperij sui, crebroque in familiari sermone iactabat, in libera ciuitate mentem, ac linguam liberam esse debere. Adeò, vt in se iactet dicere, nolle ad cognitionem vocari. Nec omittendus allatus iam Augustus, referente Tacito in eius vita cap. 45. qui, cùm de eo sparsi essent famosi in curia libelli, tantum absuit, vt punitum iret authores libellorum, quin potiùs in eos inquirere noluit, sed tantùm censuit cognoscen-

C dum posthac de iis, qui libellos, aut carmina ad infamiam cuiusque suo, alienoue nomine ederent. Vespasianus item, referente eodem Sueton. in eius vita cap. 13. Maledicta in se librata æquo animo pertulit, & Demetrium Cynicum in itinere obuium, ac neque assurgere, neque salutare dignantem, oblatrantemque etiam nescio quid, satis habuit canem appellare. His coronidem imponat Constantinus Imperator, referente

D Baronio to. 3. annal. anno Christi 324 qui cùm à nonnullis hortaretur, vt in aliquos, qui effigiem suam lapidarant, animaduerteret, dicentibus, quòd omnem ipsius faciem saxis conuulnerassent, fertur manu eam palpans, leniterque ridens dixisse: Ego verò nusquam vulnus in fronte factum video, sed sanum quidem caput, sana verò & facies tota. Ita contumeliā flocci fecit Magnus

E Imperator; & magnum clementiæ exemplar posteris omnibus consignauit. Plura hac de re passim videat, qui velit, apud Valerium Maxim. lib. 5. cap. 1. Baptistam Fulgos. lib. 5. cap. 1. Panormitan. 2. de gestis Alphonsi Arragoniæ Regis, Æneam Syluium 3. de gestis Alphonsi, & lib. 1. de gestis Rodolphi Tacit. 4. historiæ. Ex quibus omnibus constat, necessariam esse clementiam, & benignitatem iis, qui alios ducunt, & sub sua

tutela

tutela habent, maximè verò in Christiana Republica, vbi Principes, & Reges probè agnoscunt, & ingenuè fatentur se à Deo substitutos esse, qui verus, & supremus Dux est, vt eiusdem Dei plebem deducant.

Quanta autem benignitate Deus vtatur erga suos, bene deducit Philo in lib. de decem oraculis, cùm quærit, cur Deus condendo, & publicando legem, quam vniuerso populo Israelitico ediderat, ita eam publicauerit, vt non cum omnibus videatur loqui, sed cum priuato aliquo, & peculiari homine; nec enim dicit: Diligetis Dominum Deum vestrum, sed potiùs; *Diliges Dominum Deum tuum*; Ne quispiam Imperatorum, vel Regum, vel Dominorum, vllum ex eorū numero, qui priuatam vitam agunt, audeat despicere, cùm Deus non dedignetur eundem benignè alloqui. Quæret aliquis, inquit Philo, non immeritò, cur in concione tam multorum millū, quodque Oraculū singulos appellat, non plures: Non mœchaberis, non occides, non furaberis, & ad eundem modum cætera. Respondendum est igitur, ideò placuisse hanc formulam, vt lectores Sacræ Scripturæ discerent quiddam valde pulchrum, & necessarium, videlicet vnumquemque tantisper dum Deo paret, ac legibus, honore æquari frequentissimo populo, vel potiùs omnibus gentibus. Addo ampliùs, mundo etiam vniuerso. Altera causa hæc affertur: Exemplum hic datū esse, ne quis vnquam Rex, tyrannusuè superbè despiciat priuatum obscurumque ciuem, sed doctus à sacris legibus deponat supercilium, fastumq; dediscat, sic secum verisimiliter immo vere cogitans; si ille ingenitus, immortalis, sempiternus, nullius indigus, creator rerum omnium, beneficus regū Rex, & Deus Deorum, nec humillimum quidem contemnere sustinuit, sed hunc quoque admisit ad oraculorum suorum epulum, tanquam inuitato ei soli paratum ad exhilarandam animam, quantum fas est sacris, magnificisq; mysteriis initiatam. Ego mortalis cur inflatus ceruicem erigam, efferens me vltra eiusdem naturæ participes, fortuna impares mihi, non origine generis, eidem forma insignitos, & mecum censendos in hominum numero? Exhibebo igitur me comitem, & affabilem, etiamsi terræ, marisque imperium assequar, vel egentissimis, obscurissimisque domestico destitutis auxilio, vtroque parente orbatis, & mulieribus viduitatem tolerantibus, senibusque, quibus aut nunquam contigerunt liberi, aut erepti sunt immaturo interitu; homo enim cùm sim, non est æquum, vt maiestaté tragicam in me recipiam: continebo me intra naturā meam, nec transgrediar eius terminos: Assuefaciam potiùs mentem humanitatis affectibus, non solùm propter incertas fortunæ vices, mutantis lætis tristia, verùm quia sic decet, etiamsi fælicitas maneat perpetua, non obliuisci conditionis suæ. Hæc sunt, opinor, causæ, cur singulariter loquuntur oracula, quasi dirigantur ad vnum hominē. Sic Philo, qui duas rationes affert, cur homo in dignitate constitutus sibi subiectos omni comitate, & mansuetudine debeat alloqui: prima scilicet, consideratio eiusdem naturæ, ac conditionis; secunda, fortunæ instabilitas, & perpetuum periculum, cui maior dignitas subiacet: Primam illam rationē videntur sibi præposuisse, qui subditos, veluti filios, reputabāt. Qua in re præter multa, quæ alibi diximus, commēdandi veniunt Palæstinæ Reges, dum se Abimelec vocabant, vt videre est Genes. 21. & 26. quod nomen sonat Regem Patrem, quia scilicet parentes erant suorum clientum, cum quibus eandem naturæ conditionem participabant.

Laudandus item occurrit Lacedæmoniæ Rex Agasicles teste Plutarcho in apophthegmatib. Laconicis, qui dixit Regem debere præesse suis, non tanquam dominum seruis, sed vt parentem filijs. Et in hanc sentētiam dixit Pacatus, in Panægirica oratione pro commendatione Theodosij Imperatoris. In ipsis statim Imperij auspiciis priuatorum domos adibat, & vrbis angulos, qui nunquā Imperatorē viderant, pio lumine cōplebat. Videndusque erit Valer. Max. lib. 8. cùm in duobus Regibus Cyro, & Mithridate vnum optimum Principem constituit, quorū alter, scilicet Cyrus, omniū militum suorum nomina memoriter tenebat; alter verò duarū, & viginti gentium linguas, quæ eius Imperio parebant, optimè tenebat: ille

ille vt sine monitore exercitum salutaret; hic, vt eos, quibus imperabat, sine interprete alloqui posset; vterque verò humaniter agens, & se hominem hominibus subditis agnoscens. Nec minùs efficax est instabilitatis ratio, dogma quidem nunquā satis inculcandum Principibus, & supremis viris, quippe quòd pleriq; eorum nimia sui fiducia, aut humanæ fragilitatis obliuione (quæ rebus lætis, vt plurimum, interuenit) alios præ se nihili faciunt, quin potiùs despicatui habēt, atque eos maximè, quos impotentiores, vel inferiores vident. Parū sanè isti prouident, quod Valer. Max. dixit lib 6. cap. vlt. caduca hæc esse, & fragilia, puerilibusque consentanea crepundiis, quæ sublimia apud homines vocantur. Parum item recolunt alternantis fortunæ vicissitudinem, instabilemque vitæ tractum; hoc enim si facerēt, inuenirent certū id, quod dixit Senec 6. de benefic. cap. 23. sæpè, scilicet, inter fortunam maximam, & vltimam nihil interesse, proindeque dum se in maximo dignitatum culmine intuētur, infimum abiectionis gradum contemplarentur: Vnde eleganter idem Senec. 4 natural. quæstion. dixit: Quæ excelsa videntur, prærupta sunt; iam autem prærupta casibus, & lapsibus viciniora sunt, vnde sicut idem Seneca monet libr. de Tranquillit. vitæ, plerisque hærendum est in fastigio suo, ex quo non possunt nisi cadēdo descēdere. Cur igitur tanti faciendus ascensus, cui tam miserabilis succedit, immò accidit descensus? Sed vide quodnam remedium suggerat ibidē Senec. dum ait: Fortunam vestrā quam maximè poteritis in planum deferte. q. d. ad inferiores mente descendite, & vos cum eis æquales inuenientes, minimè eos despicietis. Mensuram autem ad deprehendendam huiusmodi æqualitatem ibidem apponit Seneca, dicens: Vestra vos, non Principis fortuna metiamini; Illa enim recto iudicij examine veritatē proponet; fortunę verò & dignitatis necessariò decipiet, magis verò si securitatem quis in ea arbitretur posse reperiri. Proponendus tamen huiusmodi hominibus Seianus præpotens ille Tiberij Cæsaris aulicus, qui teste Dion. Cassio lib. 58. inter cæteras impotentis animæ significationes, hanc edidit, quod statuas sibi, seu Cæsari, erigi, imò & ad ea sacrificari passus sit, singulorumque studia, atque salutationes affectare, acriter obseruādo eorum, maximè Procerum, verba, nutusque. Verùm quas arrogantiæ pœnas suæ dederit, accipiamus ex Senec. de tranquillit. vitæ cap. 11. Quo die, inquit, illum Senatus deduxerat, populus in frusta diuisit. In quem quidquid congeri poterat, Dij, hominesque contulerant, ex eo nihil superfuit, quod carnifex traheret. Sic Seneca pauca hæc verba, sed quæ possent potentissimos terrere superbos. Adhuc tamē audiēdus Dion. cùm ait: Seiani casus humanam imbecillitatem egregiè ob oculos ponit, monetque nusquam instatē se gerere; quem enim vt præstantiorem se, vniuersi ad curiam comitati fuere, tunc quasi minimè se meliorem in carcerem rapuerunt; quem coronis antè dignati fuerant, ei tunc vincula induxerunt, quem tanquam dominum stipauerant, eum fugitiui instar custodiuerunt, tegimenque obuelantis se detraxerunt, alapis ingestis; quem antè prætexta purpura veste decorauerāt, cui genua flexerant, ac vt Deo sacrificauerant, eum tunc ad mortem duxerunt, itaque capite mulctatus in Gemonias proiectus est, cumque totum triduum populus ludibrio habitum in Tyberim misit; liberi eius ex Senatus consulto necati; Filia, quā pactus erat Claudij Imperatoris filio, cōstuprata priùs à carnifice, quasi impium esset virginē in carcere perire. Hactenus Diō. quę sæpiùs legant & relegant tumidi quidē animi, fortunæ suæ omninò indulgentes, cæterosquè infimos contēptui habentes; commonentur enim in hoc homine, quod etiam in vno Amon Scriptura testatum facit. Huc etiam facit quod apud Spartianum legimus, scilicet Adrianum Cæsarem liberto iussisse colaphum impingi, quod medius duos inter Senatores incederet, monuitque eum, ne contēneret constitutos in gradu superiore propter gratiam, qua apud se valebat. Noli inquit, inter eos ambulare, quorum esse adhuc potes seruus. Nouerat vtique instabilitatē fortunæ, quæ supremos deponit, & in infimum deiicit locum quàm citissimè. Videndus item Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 11. vbi inter cætera sic habet: Si

cogitaueris

cogitaueris tantundem intra quos terminos A ludat fortuna, tantum ille vendere liberum potest, quantum ille te seruum. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœpit, quæ Cræsus, qua Darij mater; Ipse tu modò viue cum seruo clementer, comiter quoque, & in sermonem illum, & nonnunquam in necessarium admitte consilium. Cùm ergo necessaria sit benignitas, & humanitas in eo, qui præest, vt subditos ad se alliciat, cumque sequantur ducentem, ad hoc maximè B conducit si suæ fortunæ, sicut par est, nimiù non confidat, si suæ naturæ memor eiusdem conditionis consortes minimè despiciat, sed se illis comparem, & æqualem exhibeat.

Verùm temperanda erit hæc humanitas, ne nimia clementia insolescat seruorum genus, quod bene expendit Rupert. lib. 8. in Genes. c. 37. ad illa verba Psalmi, *Honor Regis iudicium diligit*; vbi ait: Sicut clemētia honor est Principis, sic & honor Regis iudiciū C diligit. Etenim vbi totum punitur, regia seueritas crudelitate polluitur: vbi verò totum remittitur, facies maiestatis sine metu disciplinæ contemnitur, &c. Similia sunt quę habet Bernard. lib. 1. de considerat. c. 3. in med. vbi ait: Magna virtus patientiæ, sed non hanc tibi ad ista optauerim. Tu ne approbes illorum patientiam, quibus Paul. dicebat:
2. Cor. 11. n. 19 *Libenter sufferte insipientes, cùm sitis ipsi sapientes?* Nisi fallor, ironia erat, & non D laus, sed sugillatio quorundam mansuetudinis, vt quasi datis manibus Pseudo-Apostolis (à quibus & seducti erant) ad quæque ipsorum peregrina & praua dogmata trahi se patientissimè ferrent: Non bona patientia est, cùm possis esse liber, seruū te permittere fieri, &c. Clariora sunt, quæ habet Greg. 19. Moral. c. 12. post med. cùm ait: Solerter intuendum est, ne dum immoderatiùs custoditur virtus humilitatis, soluātur iura regiminis. Et dum Prælatus quisque plus se, quàm decet, deiicit, subditorū E vitam stringere sub disciplinæ vinculo non possit. Teneamus ergo exteriùs, quod pro aliorum vtilitate suscipimus: Teneamus interiùs, quod de nostra æstimatione sentimus, sed tamen decēter quibusdam erumpentibus signis tales nos apud nos esse, vt

ipsi nos etiam, qui nobis commissi sunt, non ignorent: Vt de authoritate nostra, quod formident, videant, & de humilitate, quod imitentur, agnoscant.

Videndus Chrysost. hom. 38. in Gen. cùm explicat verba illa Genes. 16. *Vidit Agar, quod vterum gereret, & contempta est domina eius ea*: Ille, inquit Chrysost. est mos seruorum, vt cùm parum prosperitatis eis adspirauerit, nequeant inter suos limites manere, sed statim sui ordinis obliuiscantur; & in ingratitudinem propensi sint, id, quod huic ancillæ accidit; Nam vt vidit vteri sarcinam, neque dominæ admirabilem honestatem, neque suæ vilitatem conditionis cogitauit, &c. Similia sunt quæ habet Clemens Alex. 3. pædag. & Boëtius 4. de Consolat. prosa 4. vbi ostendit, melius esse animaduersione vti erga impios, quàm benignitate. Fæliciores, inquit, sunt improbi supplicia luentes, quàm si eos nulla iustitiæ pœna coërceat, & cùm verum sit id, quod dixit Cicero pro Milone, maximam illecebram esse peccandi, impunitatis spem, hoc maximè reperitur in improbis, quos ad deteriora perpetratis allicit, vnde Iulius Imperator in Misopog. inclamat: Lenitas improbitatem alit, atque corroborat. Cùm enim iniquitas timore coërceatur, quis cū vereatur, apud quam semper conditum, imò constrictum ferrum est, sicut dixit Senec. 1. de Clement. Ideoque Deus permittit sæpè, vt qui parcit nocentibus, & improbis, ab inde quoque puniatur, & ipsimet vindicent iniuriam illatam Reip. (cuius nimirum maximè interest maleficia impunita non esse) per impunitatem sibi concessam in persona concedentis.

Gen. 16

Hinc Saul regno priuatus est iudicio Dei, quod Agag Regem contra præceptum Dei viuum reseruarat, & ad Achab Regem, qui Regi Benadab, quem necari iusserat Deus, pepercit, dictum est: *Quia dimisisti hominē dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo illius.* Huiusmodi enim benignitas cōtra ius, & præceptum Domini acri supplicio à Deo punitur. Vnde August. epist. ad Bonifac ait: Quomodo reges seruient Domino in timore, nisi ea, quæ contra iussum Domini fiunt,

1. Reg. 15.

3. Reg. 20. n. 42.

 reli-

religiosa seueritate puniendo, atque plectẽdo? Pulchreque in hanc sententiam vates ille Germanus Guntherus dixit lib. 1.

--- Plus sæpè nocet patientia Regis,
Quàm rigor. Ille nocet paucis, hæc incitat omnes,
Dum se ferre suos sperant impunè reatus.

Quæ ratio recto iudicij æquilibrio appẽsa tãtum valuit apud Theodosiũ Imperatorẽ, sicut videre est apud Baronium tom. 4. anno Christi 390. Vt cædis in Præfectũ militum cõmissæ per Thessalonicẽses Ambrosio, alijsque præsulibus datã reuocaret, quippe qui videbat spe impunitatis subditos efferari, plurimaque scelera atrocissima multifariam ab his perpetrari; Nã quod in Antiochenos, qui statuas ipsius, simul & Augustæ defunctæ cõtumeliosè deiecerãt, non animaduertisset, excitatos viderat Arrianos, qui ea indulgẽtia, sumptis in audaciam animis, Constantinopolim, Arcadio Imperatoris filio, magistratibusque contẽptis, in domũ Episcopi insilierant, eamque furibunde concremarant. Rursum indulgentiã Arrianis datam Catholicis quoque segetẽ, & materiam dedisse grassandi in synagogam Iudæorum, & in ædes Valẽtinianorum. Quod si Thessalonicensibus, qui ad deterrima quæque animũ adiecerant, ignosceret, non dubiè actum fore de Imperij statu, quem nimia indulgentia euersum iri ex anteactis aliorum erratis facilè prouidebat. Statuit itaque (& quidem laudabiliter, si non innocentes iuxtà atque nocentes trucidari mandasset) publicum delictum publica animaduersione exequi. Rectè enim censebat pro arbitrio, & ratione temporis debere Principem adhibere misericordiam, & indulgentiam, atque rigorem temperare iustitiæ. Ab his verò tũc abstinẽdum, cũ rerũ experientia constaret, ex ea subditos reddi contumeliosos, proteruos, atq; ad delinquẽdum faciliores. Adeò vt nisi mox legum seueritas aduigilet, & gladius potestatis occurrat, nulla ampliùs futura sit securitas magistratibus, periclitãdamque mox salutem Principis, si impunè liceat populo leges proculcare, & conferto animo appetere magistratus. Seueritas igitur adhibenda est, de qua meritò Cicero epist. ad Marcum Brutum, salutarem seueritatem vincere inanem spem clementiæ. Cæterùm maximopere cauendum erit Principi, ne dum seueritatem vsurpat, in sæuitiam, adulterina quadam affinitate, prolabatur. Seueritas siquidem Regem plurimum addecet, maiestatẽ quandam præstat, & dignitatem auget, redditque eum inter mortales, quasi Diuinum aliquod Numen, quod homines non modò venerantur, verũ etiam adorant. At sæuitia tyranni est, non Regis, vt quæ augeat inimicorum numerum tollendo, sicut dixit Seneca 1. de Clement. & plus timoris, quàm potentiæ addat, sicut dixit Salust. de bello Iugurth. Vnde sic agere debet cum subditis optimus Princeps, ait Columella, vt magis vereantur seueritatem, quàm vt sæuitiam detestentur. Sic itaque se habere debet Princeps, & Rex, qui alios ducere vult, & quem sequi cæteri tenentur; sæuum enim tyrannũ potiùs omnes declinant, quàm comitantur.

Duces itaque meminisse debent se in suorum disciplinam, doctrinam, & ducatum constitutos esse, & pro aliorum profectu, & vtilitate, non pro suis commodis supremum locũ obtinere, proindeq; nullatenus se, suaque lucra curare decere, sed se totos in aliorum commodũ conuertere, & in eorum profectum impendere, cuius præclarum exemplum habemus in Moyse, qui è vita decessurus, sui, & filiorum penitus oblitus, & de populo sibi commisso totus sollicitus, ait: *Prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui præsit super multitudinẽ hanc.* (Num. 27. n. 16.) vbi Origen. ait: Erant ei filij Iessan, & Eleazar, & filij fratris, & magni, & egregij viri, non orat Dominũ pro ipsis, vt constituãtur duces populi, vt discant Ecclesiarũ Principes successores sibi non propinquitate carnis testamento signare, neque Principatũ Ecclesiæ hæreditarium tradere, nec eligere eum, quem humanus commendat affectus, sed Dei iudicio successoris electionem permittere. Poterat recto iudicio Principem eligere, cui dixerat Deus: *Elige presbyteros populi, &c.* (Num. 11. n. 16.) sed non elegit, non audet, ne relinquat posteris præsumptionis exemplum, &c. Clariùs ad rem nostram Abulens. ibi q. 37. in fin. concludit: Prõptus ad obediendum sententiæ Dei, cùm ipse iusse-

dixisset, quod moreretur, non refugit mortem, sed petiuit, vt daretur aliquis Rector super totum populum; verus quippe pastor iste erat, qui in limine mortis existens, de ouibus memoriam agebat, magis vtilitati populi insudans, quàm suæ; Nec pro se aliquid à Deo hic petiit, sed pro subditis. Et Lyran. ibidem ait: In hoc apparet charitas Moysi, qui accepturus Dei voluntatem, pro se nihil petiit, sed statim ad procurandum bonum populi se conuertit. Idem etiam aduertit Oleaster, dicens: Vide de quo sollicitatur, non est sollicitus pro vxore, non pro filiis, aut consanguineis, sed ne populus sine pastore maneat. Et post multa subiungit: Discant ex hoc viro pastores, quàm solliciti esse debeant super gregem Domini in vita, postquam iustum sic vident in morte pro eo sollicitari. Sic ille.

Hoc etiam apertè cernitur in Iosue, qui promissam terram totam distribuit filijs Israel; *Cumq; complesset sorte diuidere terram singulis per tribus suas, dederunt filij Israel possessionē Iosue filio Nun in medio sui.* (Iosue 19 n. 49.) Vbi vides totius populi Principem cæteris omnibus possessiones assignasse, sibi verò nihil assumpsisse, sed de manu subditorum accepisse; quod ponderans obiter Hieronymus in cap. 47. Ezechiel. ait: Ipse Iosue, qui diuisor terræ fuit, non propriam sibi separauit terram, ne optimam elegisse videretur, sed accepit à Principibus omnium tribuum Thamnathsareth in monte Ephraim. Latiùs (vtpote ex professò) rem prosecutus Masius ad citata verba, ait: Prædicanda est sæculis omnibus singularis Iosue modestia, & temperantia, qui cum summo Imperio difficillimis temporibus perfunctus esset; æquumque videretur, vt penes quem maximi fuissent labores, apud eundem prima quoque essent præmia: non antè rebus suis priuatis consultum cupiuit, quàm publicarū procurationem prorsus absoluisset. Hac nec tum quidem locum aliquem palmarem arroganter ipse occupauit, in quo tanquam in regia præ cæteris popularibus suis superbè, & splendidè habitaret; Ne dum possessiones alicui suas ereptum per vim iuit, sed modestissimè inter suos tribules (erat enim Ephraimita) possessionem, nullis, præ quauis alia, commoditatibus insignem (hoc enim est illud, in medio ipsorum) sed, quod est vero simillimum, multis rebus deteriorem sibi optauit, in qua posset non lautè, & regali cum luxu versari, sed sedere, id est, multis curis, & laboribus fessam suam senectutem humiliter traducere: Pulchro scilicet, & memorabili exemplo id præstans, quod cognominis Iosue Sirach, ad illius, opinor, modestiam alludēs, monet, cùm ait: *Si te ducem constituerunt, ne te efferas: sed talem te gerito, quasi vnus sis è multis. Habeto ipsorum curam. Ac tunc demum sedeto, quæque tibi opus sunt, procurato, gloriamq; consecutus requiescito.* (Eccli. 31. n. 1[?]) Sic enim est mendosus ille locus legendus. Certè montanæ possessiones in siccis illis locis deterrimæ sunt, & campestribus posthabentur. In qua te D. Hieron. (in epitaphio Paulæ) Paulam illam suam esse miratam scribit, cùm ad Iesu monumentum viseret, quod ipse possessionum omnium destributor, sibi mōtana, & aspera loca delegisset. Sed neque ab ædificiis paratum fuisse locum argumento est, quod vrbem ipse exædificauit, priusquam in ea consideret. Possent autem ista ad verum Iosuam nostrum Christum accōmodari, qui cùm esset omnium Dominus, videri voluit minimus virorum, & in forma Dei existens, formam serui sumpsit: partáque nobis per suos labores maximos, & ærumnas, per Crucem, per mortem denique, hæreditate cælesti, nullum amplius à nobis operæ pretium reposcit, quàm vt sibi locum in medio nostri, hoc est, in animis nostris concedamus, & in nostris cœtibus: Quem locum ipse sibi sua benignitate, & gratia pro habitatione cōparet, ædificetque, cæteroqui prorsus incultū, imò vitiorum nostrorū pœdore fædum. Sic ille ostendit verū, ac supremum Ducem nostrum Christum, pastorum magistrum sola nostra curare, oblitū suorum. Quod in figura etiam docuit Iosue, dum omnibus tribubus Israel possessiones assignans, quasi sui omnino oblitus, nihil sibi reseruauit, nullam terræ portionem pro sua habitatione adscripsit, totus circa alios sollicitus distributor.

Sed hoc adhuc ostendamus in Ecclesiastico Principe, & summo Sacerdote, qualis planè secundùm probabilem sententiam fuit

Zacharias pater Ioannis Baptistæ: hic enim in templo non pro se, domoue sua, nō pro filio consequendo, sed pro vniuersa Ecclesia Iudæorum preces coram Deo fundens nobis proponitur Luc. in cap. 1. vbi illud,
Luc. 1. n. 13. *exaudita est deprecatio tua*, non est intelligendum de oratione facta pro consequenda prole, quæ est aliquorū Recentiorū sententia, sed pro oratione de aduētu Messiæ, & cōmuni omniū hominum remedio, quod à Verbi incarnatione omnino depēdebat; hoc enim precabatur, hoc in votis habebat, & de hoc sollicitus pro aris oblaturus aderat, Ecclesiastici agminis Dux, & cōmunis Ecclesiæ Antistes, qui peculiare bonū domus, ac familiæ suæ in communi omnium oratione minimè intendebat, sicut videre est apud Aug. lib. 2. quæst. Euangelicar. cap. 1. vbi duo efficacissima argumēta pro hac re adducit. Videndus item Chrysost. homil. de Natiu. Baptistæ tom. 2. & homil. de incomprehensibili Dei Natura tom. 1. Ambros. Theophyl. &. & Euthym. ad citat. locum Lucę. Et quia hāc probabiliorem censeo sententiam, non est quod quis vim faciat in concessione filij, quasi hoc intentum fuerit, & postulatum per eam orationem Zachariæ, de qua ibi agit Sacer Textus. Solet enim Deus plura tribuere, quàm postuletur, & non solùm petitiones nostras, sed & desideria etiam nostra liberalitate sua superare. Vnde Paulus ait: *Potens*
Ephes. 3. n. 20 *est omnia facere superabundanter quàm petimus, aut intelligimus*. Cuius rei exemplū habemus 3 Reg. 3. vbi cùm Deus apparuisset Salomoni, ac dixisset: *Postula quod vis,*
3. Reg. 3 n. 5. *vt dem tibi*, postulanti sapientiam dedit ex abundantia, non tantùm sapiētiam postulatam, sed diuitias, quas nō petierat; huc etiam
Matt. 6 n. 33. pertinet quod Christus ait Matth. 6. *Quærite primùm Regnum Dei, & hæc omnia adijciētur vobis*, scilicet, supra postulatum regnum. Vbi videndus est August. de serm. Domini
Matth. 18. n. 26. in monte cap. 12. Facit etiam illud Matth. 18. Vbi legimus oblatū fuisse quendam, qui debebat decem millia talenta, & dominum debiti precabatur, vt expectaret tempus,
Ibid. n. 27. quo illud soluere posset; *Misertus autem dominus serui illius, dimisit eum, & debitum simul etiam dimisit, non postulatum*, Quē locum eleganter expendit Chrysost. hom. 27.

A in Genes. post med. in hunc modum: Bonus Dominus, misericors nostrique curā agens, supplici beneuolens, non solum quantū petit, sed quantum nec cogitare quidem ausus fuit, dedit. Is enim eius mos, vt vincat, & præueniat petitiones nostras. Ille itaq; orāte vt seueritatem Dominus remitteret, & promittente soluturum se omnia, Dominus bonitate sua vincens nostra delicta; Misericordia motus, inquit, dimisit eum fœnusque
B totum ei dimisit. Vidisti quod seruus orauerit, & quantum ei Dominus dimiserit? Sic ille ostendit Dominum multo plura concedere, quàm ab illo postulemus, quod ex adductis locis etiā constat. Vnde fit cōsequēs, Zachariam pro vtilitate, & remedio totius gentis deprecatum fuisse, pro eoque exauditum, & vltra postulata concessisse ei Diuinam benignitatem filium iamdiu exoptatum, non tamen adhuc in senectute petitum.
C Sed iam ad nostrum argumentum reuertentes communē Pontificem, communes etiam preces fundentem sic prosequitur Chrysolog. serm. 88. ante med. Putásne sacerdos tātus sic est populi, sic est vniuersitatis oblitus, vt de conceptu veteranæ coniugis, de partu desperatæ sterilis rogaret, vt sibi soli legatus omnium tunc adesset, vt aduocatus omniū pro se singulariter oraret, vt tantum Pōtificatus officium intra domesticas arctaret curas, inter familiares clauderet, & occu-
D paret angustias, & incensum totius plebis, in solum desiderium proprij pignoris adijceret veteranus Antistes, ac tali desiderio grandæuus, & ipsum tempus iā respiciēs ad partum succederetur intempestiuum? Absit, absit, fratres, vt hoc de sancto Zacharia fidelis anima suspicetur. Sic ille ostendit publicū virum, & communem Synagogæ Antistitē non sua recoluisse commoda, nec peculiarem vtilitatem respexisse, sed quod ad vni-
E uersam plebem, & orbem terræ cōducebat.

Plura hac de re habet Bernard. epist. 229. & epist. 346. & 347. Multaque habet lib. 2. act. 3. de Considerat. & Hieronym. epist. ad Rusticum de forma bene viuendi. Multa etiā habet Epist. ad Saluinam de seruanda viduitate loquens de Nebridio marito Saluinæ, vbi inter alia multa: Detrimentū pecoris, pastoris ignominia est. In quam sententiam

tentiam Cicero 1. officior. dixit: Qui Reipub. præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant. Vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quæcunque agunt ad eam referant, obliti commodorum suorum. Alterum, vt totum corpus Reipub. curent, ne cùm partem aliquam tuentur, reliquas deserant: vt enim tutela, sic procuratio Reipub. ad eorum vtilitatem, qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissa est, gerenda est. Et Orat. de lege Agraria in eodem sensu dixit: Cùm consulis populo, remoue à te suspitionem alicuius tui commodi. Fac fidem, te nihil, nisi populi vtilitatem, & fructum quærere. Optimè in eandem sententiam dixit Claudian. ad Honorium:

Tu ciuem, patremq; geras, tu consule cunctis,
Non tibi, nec tua te moueant, sed publica damna.

Facit etiam huic argumento illud Mutiani apud Tacit lib. 2. histor Omnes, inquit, qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur, Reipubl. vtile, ipsis gloriosum, &c. Nam sicut dixit Cicero lib. 8. ad Atticum epist. 11. Vt Gubernatori cursus secundus, Medico salus, Imperatori victoria: sic Reipublicæ moderatori beata ciuium vita proposita est, vt ea opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, & virtute honesta sit. Præclarum quidem illud Artabani monitum apud Plutarc. in hũc modum: Omnino consultum est, vt in omnibus consultationibus honestum semper, & bonum publicum præter oculos versetur. Hoc sanè conseruauit Codrus Atheniensium Princeps, teste Iustino lib. 2. qui cùm responsum intellexisset ab Apolline datum Doriensibus hostibus suis eos, nequaquàm superiores fore, ni Atheniensiũ Principem occidissent, is permutato Principis habitu, & sarmenta collo gestans, castra hostiũ ingressus est, ibique à milite, quem falce vulnerauerat, continuò occisus est. Magnum quoque huius communis affectus specimen in C. Mario enituit, teste Plutarch. in parallel. qui cùm in somnis monitus esset de Cimbris victoriam reportaturum, si filiam Calpurniam sacrificasset; id egit, vt filiæ vitam Nemesi victimæ loco repræsentaret. Eodem etiam amore, & zelo impulsus Peri-

A theus, teste Plutarch. citato loco bellũ cum Eumolpho faciens, accepit responsum, se victorem futurum, si filiam suam Diis immolaret; re autem Praxithea communicata puellã occidit. Proximus huic accedit Marcus Curtius Romanus ex Valer. Max. lib. 5. cap. 6. Romæ enim cùm in media parte fori vasto, ac repentino hiatu terra subsideret, responsumque ab Oraculo esset, ea re illum tantummodo compleri posse, qua populus Romanus plurimum valeret; ille interpretaB tus vrbem Romanã virtute, armisque præcipuè excellere, militaribus insigniis ornatus, equum conscendit, eumque vehementer admotis calcaribus præcipitem in illud profundum egit. Super quem vniuersi ciues certatim fruges iniecerunt; continuoque terra pristinum habitũ recuperauit. Dignus sanè vir, qui toti Reipubl. pro qua se obtulit, præficeretur. Qui enim sic pro omnibus se deuouit, omnium vtilitatem, & incolumitatem C semper obseruaret, quod maximè requiritur in Principibus viris. Neroq; ipse, quanquam cætera vitiosus, palam dicebat, teste Cornel. Tacit. 15. annal. cunctas sibi curas amore patriæ leuiores. Vbi etiam recolendum occurrit illud Adriani, qui sæpè in concione dicebat, ita se Rempubl. gesturum, vt sciret populi rem esse, nõ propriam. Optimumque hac in re est eximium Vespasiani exemplum, quod vtinam imitarentur Principes omnes. Etenim, sicut ait Sue-D ton. Tranquil. in eius vita cap. 8. per totum Imperij tempus nihil habuit antiquius, quàm prope afflictam, nutantemque Rempubl. stabilire primò, deinde & ornare. Is itaque debet esse animus administrantis Rempubl. & ducis publici agminis, vt salutem publicam curet, communibusque commodis inuigilet, quod Plutarch. in moralib. ostendit similitudine petita à nauclero, quam etiam prosequitur Tull. lib. 4. Rhetoricor. ad Herennium dicens: Vt verè con-E temnendus est Gubernator, qui in nauigando se mauult esse incolumem, quàm nauim: ita vituperandus est ille, qui in Reipubl. discrimine suæ plus, quàm communi saluti consulit.

Melius autem communibus lucris, & commoditatibus incumbet, & studebit ille,

qui constitutus est Dux populi, si persuasum habuerit, & apud se firmatum constituerit, se Reipubl. ducatui addictum, & communi ministerio deputatum. Vnde communem seruum, & ministrũ potiùs esse, quàm Dominum. Qua in re decipiuntur supremi viri, dum se tantùm dominos contemplantur, minimè verò seruos se considerantes, comparatos quidem, & coëmptos communibus stipendiis, & tributis, omniumque obsequio, & obedientia. Vnde Paulus 1. Cor. 9. se seruum confitetur post communẽ administrationem assumptam, cùm tamen anteà liber esset, & veluti sui iuris. *Cùm liber, inquit, essem, omnibus me seruum feci.* Quem locum eleganter explicat Ambrosius epist. 7. post med. afferens in confirmationẽ Christum Dominum, qui cùm natura sua Dominator esset, non ministrari venit, sed ministrare. Seruiuit Christus, inquit Ambros. vt omnes liberos faceret, cuius imitator Paulus infirmis volens fieri infirmus, &c. Videndus in hanc sententiam Bernard. lib. 1. de Considerat. art. 3. c. 3. in fin. vbi sic alloquitur Eugenium Summum Pontificẽ: An non ideò seruus, quia non vni seruis, sed omnibus? Nulla turpior seruitus, grauiorque, quàm seruitus Iudæorum, quam quocunque post se trahunt, & vbique dominos offendunt suos. Tu quoque dic, quæso, vbi tutus, vbi tuus? Vbique strepitus, vbique tumultus, vbique iugum tuæ seruitutis te premit, &c. Hoc etiam dixit Seneca 1. de Clement. c. 19. ad fin. loquens de probo, ac recto Principe, in hunc modum: In hoc assiduis bonitatis argumentis probauit non Rẽpubl. suam esse, sed se Reipub. &c. Et in hoc sensu Antigonus, teste Manutio in apophthegmatib. cap. 8. n. 38. dixit, Regis munus splendidam esse seruitutem; quod profectò si Reges attenderent, neque eos, quibus seruiunt, contemnerent, neque propriæ vtilitati, sed communi commodo semper consulerent, & prouiderent.

1. Cor. 9. n. 19.

Quia igitur communes ministri, & serui sunt publico ministerio addicti, omnium se debent attemperare naturis, & cuiuscunque ingenio sese accommodare, sicut & illa columna, quæ populum ductabat per desertũ, noctu tota splendens castra illuminabat, diu

A verò vt Solis ardores temperaret, refrigeriumque vmbram redderet, obnubilabatur; sic & superiores debitores quidem sunt omnibus hominibus, sapientibus, & insipientibus, vt se pro illorum captu accommodent, & communicandos exhibeant. Qua de re multa diximus apud Iacobum. Proindeque oportet subditorum naturam maximè callere. Nam, vt Martial. dixit:

Principis est virtus maxima nosse suos.

B Et Plutarch. lib. Politicor. ad Traia. Aureum profectò dogma Ducibus, & Principibus tradidit in hunc modum: Vir ciuilis, & Rempub. tractare incipiens, tamdiu ciuium moribus consentaneè viuat, & se ad eorum naturam accommodet, atque scitè consectetur ea, quibus populus soleat delectari, donec opinione virtutis, & fide iam comparata, authoritati inniti possit. Quod etiã prosequitur Philo lib. de Ioseph post princip. C vbi ait: Sicut gubernator pro ratione ventorum mutat nauigationis subsidia, nõ vno modo nauem dirigens; sic Reipublic. moderator debet esse multiformis, ac multiplex, alios in pace, alios in bello, aliter se paucis, aliter se multis opponens aduersariis, &c. Qua eadem similitudine vsus est Plato in dialogo, qui inscribitur ciuilis, seu de Regno. Videndusque erit Naziãz. Orat. 1. Apologet. in hunc modum: Profectò ars quædã D artium, & scientia scientiarum mihi esse videtur, hominem regere animal maximè varium, & multiplex. & post pauca addit: Quemadmodum si quis belluam variam, & multiplicem ex multis belluis magnis iuxtà paruisque feris, mitibusque compactam curare, ac ducere aggrediatur: huic in natura adeò varia, & prodigiosa gubernanda maximus vtique labor subeundus sit. Magnũque certamen: quippe nec vocibus iisdem, E nec alimentis, nec manus attrectationibus, ac sibilis, nec reliquis delectetur. Sed alij aliis pro sua quæque natura, & consuetudine, vel gaudeat, vel offendantur. Vt qui eiusmodi belluæ curam susceperit, cum varia omnino, & multiplici scientia ornatum esse oporteat. Haud dissimili modo communi huic Ecclesiæ corpori instar compositæ cuiusdam, & inæqualis belluæ ex pluribus, variisque moribus, & sermonibus coagmen-

tatæ,

tate, summopere quoque necesse est Antistitem, scilicet, simul & simplicem esse, quàtum ad eam, quam ad res omnes adhibere debet animi integritatem; & quàm maximè varium, & multiplicem quantum ad id attinet, vt vniuscuiusque beneuolentiam sibi conciliet, &c.

Videnda item sunt, quæ in hanc sententiam habet Dio. Nycen. Orat. 3. de Regno. Sol facit, & discernit horas (id est, anni quatuor tempora; has enim horas appellat) auget, & nutrit omnia animantia, plantas alit, & fructibus, ac foliis conuestit. Suppeditat suauissimum, ac pulcherrimum spectaculũ, nempe lucem. Et hæc omnia non grauatur gratis impartiri. Et post pauca: Et quomodo indiget terra tempore ad generandum nascentia, atque ad augendũ, & perficiendũ, indigent & animalia, & corporum, & salutis gratia, & voluptatis naturalis indigemus & nos omnium maximè, vt qui quamplurimo auxilio opus habemus. Ideò Sol æstatem facit propius ad nostram habitationem accedens, vt omnia nutriat, omniaque perficiat, &c. Sicut igitur Sol se accommodat rerum naturis, vt omnia foueat, & nutriat, nullique rei omnino desit, sic & qui supremo loco adest, sese debet accommodare inferiorum captui, & naturæ; quod videre est apud Ezechiel. ca. 34. vbi Diuinum Oraculum obiicit Pastoribus in hunc modum: *Quod infirmũ fuit non consolidastis, quod ægrotum non sanastis, quod fractum non alligastis, quod abiectum non reduxistis, quod perierat non quæsistis, sed cum austeritate imperabatis cum potentia.* Vbi D. Hieron. explicat in hunc modum: Hoc propriè pertinet ad supercilium Episcoporum, eorum videlicet, qui operibus dedecorant nominis dignitatem, & pro humilitate assumunt superbiam, vt honorẽ se putent consecutos, non onus. Et quoscunque in Ecclesia viderint præpotentes, & Dei habere sermonem, opprimere nituntur, deliciis occupari gregis damna non sentiunt, & hæc erit eorum pœna, vel maxima, vt vltrà non pascant gregem meum, ne sub occasione ouium se ipsos pascant, & opes congregent, &c.

Ezech. 34. n. 4.

Optimum se præbuit ducem, & pastorem Paulus omnium conditioni sese accommodās, cùm de se ipso 2. Corinth. 11. ait: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non vror?* Vbi eleganter Chrysost. ait: Quasi ipse tota esset Ecclesia; sic in singulis dolebat membris; Ita. s. se per compassionem insinuauerat in totum Ecclesiæ corpus, vt communibus omnium affectibus ipse vnus moueretur. Vnus ergo natura homo, compassione multiplex, in singulis dolebat membris, quasi anima totius Ecclesiæ, sic omnibus eius partibus informandis coaptata, vt singularum iniurias necessariò duceret suas: Quippe qui alibi dixerat: Omnia omnibus factus sum; non mentientis s. sed compatientis affectu omnium moribus se contemperās, quantum honestas, & Dei lex patitur, vt omnium morbis hoc modo mederi posset. Sic enim explicat Aug. epist. 9. & 19. epist. vbi ait: Non mentiendo, sed compatiendo, non simulantis astu, sed commiserantis affectu omnibus omnia factus est Paulus, &c. Addit autem citatus Chrysost. Omnem hominem Paulus exhibebat Deo, q. d. In hoc munere pastorali omnium moribus se accommodabat; ita vt cum Græcis Græcus, cum Iudæis Iudæus, cum barbaris barbarus appareret; Id autẽ Deo, id est, non, vt illorũ consentiret moribus, sed vt reformaret, ac in Deum conuerteret: *Omnia omnibus.* Ecce optimi Pastoris forma: Multiformem scilicet, multiformi gregi se præbere. Cur ita verò? Nimirũ non aliter potest fieri, vt voluntates hominum quocumque oportuerit, ducat. Videndus in hanc sententiam Ambros. l. 3. Epist. Epist. 11. vbi quasi definiat optimos animarũ duces, ait: Qui scienter agnoscũt animas gregis sui, vbi Ambros. non satis habuit dicere, quod simpliciter agnoscant, sed addidit, scienter agnoscant, quod indicāt peculiarem quandam in agnoscendo peritiam, vt non casu, & temerè, & quocunque velint modo se habeant, sed scientificè, & admodum peritè. Quod etiam insinuauit Christus Dominus Ioan. 10. vbi dixit: *Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas:* vbi Rupert. ait: Dilectionis, & operosæ misericordiæ significatur affectus: Notanda verò est operosa Christi misericordia, quæ multam sollicitudinem indicat miserantis, & veluti insi-

2. Cor. 11. n. 29

Ioan. 10. n. 14.

insumentis multam operam, & curam in ciusmodi misericordia, qua erga suos se habet.

Facit etiam Chrysost. in cap. . Isai. vbi ponderat quomodo Moyses obiurgaturus Hebræos cecinerit carmen illud triumphale. Cur ergo, inquit Chrysostomus crimina obiicit sub cantici nomine? Ex vsu nimirum spiritualis sapientiæ, modulatione cantici, delectionem ei suffuratus est, &c. Eorum naturę se accommodans aspera miscuit dulci, amaritudinem temperans, sed salutatem potionem exhibens, et sic meliùs reciperetur. Optima sunt quæ habet Hieronymus in

Thren. 4.n.15. cap. 4. Threnor. ad illa verba: *Recedite polluti, nolite tangere.* Vbi carpit eos pastores, qui delinquentes, & infirmos subditos aspernantur & à se deiiciunt, cùm potiùs deberent ad se attrahere, amplecti, & sese illis applicando mederi. Talis loquela, inquit Hieronymus, non illuminat, non sanat, sed magis occidit, atque in desperationem periclitantem mittit. Boni etenim Rectores in sua infirmitate aliorum infirmitates pensantes, magis per humilitatis, & mansuetudinis lenimentum student peccantes ab erroris laqueo eruere, quàm per austeritatem in foueam perditionis nutantes propellere. Vnde

1.Cor. 9.n.22. & doctor gentium 1. Cor. 9. ait: *Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem.* Debet rector esse bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum iustitiæ erectus, vt & bonis in nullo se præferat, & cùm prauorum culpa exigit, potestatem protinus sui prioratus agnoscat: quatenus & honore suppresso æqualem se subditis bene viuentibus deputet, & erga peruersos iura rectitudinis non exercere formidet: Nam liquet quod omnes homines æquales natura sunt geniti, sed variantur meritorum ordine; ipsa diuersitas accessit ex vitio, vnde cuncti, qui præsunt, non in se potestatem debent ordinis pensare, sed æqualitatem conditionis: Nec præesse hominibus gaudeant, sed prodesse. Et cùm Noe Dominus, & filiis eius diceret:

Gen. 9. n.7. *Crescite, & multiplicamini, &c.* protinus adiunxit: *Et terror vester, ac tremor sit super cuncta animalia terræ.* Quorum videlicet terror, ac tremor esse super animalia terræ

A præcipitur, profectò esse super homines prohibetur. Homo quippe brutis animalibus, non autem hominibus cæteris prælatus est: & idcircò dicitur, vt ab animalibus, & non ab hominibus timeatur: quia contra naturam superbire est ab æqualibus velle timeri: & tamen necesse est, vt rectores à subditis timeantur, & quando ab eis minimè se timeri deprehendunt, in humana talium formidine peccare metuant, qui iudicia Diuina non formidant. Sic ille ostendit

B quomodo qui hominibus præest, eidem se debeat attemperare, neque terrori tantùm esse velle, sed cum infirmis etiam infirmari, si opus fuerit; cum durioribus durè agere, & vniuscuiusque ingenium, ac naturam expendere, vt illius rationem pro officio suo habeat. Quod bene etiam prosequitur D. Nilus Abbas in Ascetico, vbi ait: Hominibus præesse res est omnium maximè laboriosa, quam qui suscipiunt, necesse est, vt

C se tanquam ad laboriosum certamen instruant, vt & omnium infirmitates magna cum patientia ferant, & quæ illos per ignorantiam latent, æquo animo doceant. Idcircò boues in templo peluim sustinent, candelabrum verò solidum atque tornatile est. Ac candelabrum quidem indicat, qui cæteros illuminare profitetur, omnibus esse partibus solidum, & nihil leue, nihil inane habere, aut vacuum oportere, omniaque superuacanea, atque inutilia, vt in-

D culpatæ vitæ exemplum intuentibus præbeat, circumcidere, & amputare. Boues autem sub pelui declarant, eos, qui subeunt onus eiusmodi, nihil respuere, aut auersari debere, sed & onera, & sordes inferiorum perferre, quoad sine periculo fieri possit; qui enim aliorum actiones puras est effecturus, is quin aliquam ipse sordem contrahat, vix fieri potest. Si quidem & peluis emundans eorum, qui lauantur, manus, sor-

E des illorum ipsa suscipit: sic & qui de vitiis disputat, vt ab ipsorum sordibus alios expurget, non potest ipse sine aliqua labecula transire, &c. Pertinet itaque ad Principes, & populorum duces sibi subditorum ingenia, & naturas agnoscere, vt iuxta eas sese accommodent, ne si imbecilles, & infirmi fuerint, in via deficiant; si ignari, &

insci-

instij, à recto tramite in deuios calles deflectant, si impij, rectum iter recusent. Nam qui omnium dux est constitutus, omnium etiam sequelam & directionem curare debet, & intendere.

Illud etiam præ oculis habere debet, vt vestigia sequenda relinquat, & ante cæteros gradiendo ad sequelam prouocet sui imitatione, & exemplo. Ea est enim hominum natura, vt facilè præeuntem sequantur, & quem aliquid prius operantem vident, facilè imitentur. Quæri solet apud c. 49. Genes. cur Iacob regnum filio Iudæ tribuerit, & non Ioseph? Abulens. ibi q. 3. ait, ideò prælatum fuisse, quia in transitu maris rubri, cæteris metuentibus, & stupefactis, dux de tribu Iudæ primus patefacto tramite ingressus est; vnde colligit illi gubernandi potestatem meritò deferendam esse, qui sciat exemplo cæteris anteire, & viam sequentibus aperire, & monstrare. In quam sententiam facit Theodoret. q. 32. in cap. 16. Exod. vbi quærit, cur Deus diebus Sabbathi manna non pluerit, cùm tamen cæteris diebus larga effusione concesserit, idque ea ratione factum esse asserit, quia cùm Deus obseruationem illius diei populo præceperit, voluit veluti ab operatione quiescere & à cibi administratione cessare, vt tanquam consecratam in se illius diei festiuitatem cæteris magis inculcaret. Cum hominibus, inquit Theodoretus, lege præcepisset quiescere die Sabbathi, docuit illos ipso facto seruare præceptum; ea siquidem doctrina magis inculcatur, & faciliùs animis subditorum inseritur, & intimatur, quæ non tam dictis, quàm factis monstratur, & quem priùs exequentem intuentur subditi, quam libenter imitantur sequentes. Hinc est quod conuocans Deus fideles ad Ecclesiam suam, Procerũ, & Prælatorum operibus potiùs, quàm dictis compellauit. Nam Prouerb. 9. dicitur: *Misit ancillas suas, vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis.* Septuaginta habent: *Cum excelsa prædicatione conuocabit.* Si quis verò quærat, quænam sit ista excelsa prædicatio, id videtur aperire Caiet. legens: *Misit puellas suas, vocabit super humeros excelsorum ciuitatis.* Vbi per ancillas, virtutes intelligit, quæ tunc maximè ad se trahũt Dei milites,

Prou. 9. n. 3.

A cùm super humeros excelsorum conspiciuntur redactæ ad opus, & exercitium.

Possumus hoc illustrare ex Hieronym. Epist. ad Fabiol. vbi de rationali, & superhumerali ad rem nostram sic loquitur: In humeris opera sunt, in pectore ratio. Similiaque habet Origenes homil. 13. in Exod. vbi ait: Humeralis ornatus indicium est actuum bonorum. Virtutes igitur, quæ super B humeros conspiciuntur, non in otio, vel doctrina tantùm consistunt, sed in operatione, & exercitio ostentantur; hæ verò maiorem efficaciam, & vim ad conuocandum habent, quàm si vocem tantùm ederent; virtutes siquidem in humeris excelsorum, & in operatione Principum, ac Prælatorum vocant quidem subditos, attrahunt, & alliciunt. Sic ergo habet Caiet. ad citata verba: Ecce modus vocandi, quo, scilicet, Diuina C Sapientia vocat homines ad conuiuium suum, mittendo scilicet puellas suas, hoc est, virtutes. Ipsæ enim dicuntur sapientiæ puellæ, eò quòd suapte natura famulantur, & obsequuntur Diuinæ Sapientiæ ad excitandum homines ad conuiuium Diuinum. Locus autem, vnde per virtutes Diuina Sapientia vocat, describitur super humeros excelsorum ciuitatis. Metaphora est significans, quod virtutes missæ à Diuina Sapien- D tia officium vocandi exercent, non prædicatæ, nec scriptæ, sed portatæ super humeros hominum: hoc est, sustentatæ factis, viribus, & laboribus hominum, quemadmodum ea, quæ super humeros portantur. Virtutes itaque in factis consistentes excitant homines ad Diuinum conuiuium; nunquam enim Apostoli, & alij sancti Pastores excitassent mundum ad Diuinum conuiuium, nisi factis propriis, nisi vitæ propriæ E virtutes portassent, tanquam in humeris propriis; facta autem excelsorum præcipuè vocant alios. Et cogor ex subiunctis in eodem capitulo intelligere per excelsos ciuitatis, non celsos virtutibus, sed celsos statu, & officio, quoniam excelsi ciuitatis communes scribuntur sapientiæ, & insipientiæ, vt inferiùs patet. Et quamuis virtutes in factis quorumcunque hominum, suapte natura; inuitent alios ad sapientiæ conuiuium: Quia tamen Diuina sapientia gubernat in-

sima per media, ideò ad ordinem Diuinæ sapientię spectat, quod virtutes in factis hominum excelsorum in ciuitate (qui alijs presunt statu, authoritate, officio, vel consilio) excitent, & inuitent alios ad cæleste conuiuium; conuenit enim eis ex officio. Tenentur namque Episcopi & Pastores ad vocandum alios vita virtutibus prædita. Sic ille nostrum argumentum comprobat, cui nihil prorsus addendum.

Videndus tamen erit Ambros. in Psal. 50. vbi expendit Christum Dominum prius probasse, & examinasse Petrum, commissurus illi oues suas; Illum siquidem libenter sequuntur oues Pastorem, quem probatum vident virtute, cuius præclara opera ante oculos conspiciunt proposita, imò exemplo pastoris animantur, & excitantur, etiam cùm propria infirmitate deficiunt, quod eleganter dixit August. in Psal. 55. Deficis sub præcepto? confortare in exemplo. Adest ille, qui præbuit exemplum, vt præbeat & auxilium Sic ille. Legimus sæpiùs vocatam sponsam, vt vocantem sponsum sequeretur, nec tamen illam quidquam profecisse, at vbi manum intromisit, excitata quidem est, ipsumque libenter quæsiuit, vt sequeretur. Quis verò non videat per manus opera significari, quæ vbi adsunt, excitant, & conuocant; pulcherque in hanc sententiam est ille locus Cant. 8. vbi sponsa ait: *Fuge, fuge dilecte mi, assimilare capreæ hinnuloque ceruorum:* vbi Chaldæus in hac sponsi fuga ad montes aromatum, ascensum Dei in cælos agnoscit. Sed quæres adhuc, cur sponsa fugam precetur, quæ nullatenus credenda est fugam sponsi exhortare, cùm illius præsentia admodum, & meritò delectaretur. Optimè hac in re aduertit Ambros. propterea fugam sponsi petiisse sponsam, vt ita posset pariter & terrena deserere, & ad cælestia gradientem sequi sponsum. Sic verò habet Ambros. de bono mortis cap. 5. Hortatur vt fugiat sponsus, quia iam sequi potest, etiam ipsa terrena fugientem. Optima etiam sunt, quæ in hanc sententiam habet Orig. homil. 13. in Exod. Et Gregor. homil. 17. in Euangelia post med. vbi tandem concludit contra eos, qui fideles sola voce, & doctrina conuocant ad cælestia, cùm potiùs exemplo deberent deducere. Per nos, inquit, fideles ad sanctum baptisma veniunt, & per impositionem nostrarum manuum à Deo Spiritum sanctum percipiunt, atque ipsi ad regnum cælorum pertingunt, & ecce nos per negligentiam nostram deorsum tendimus; ingrediuntur allecti sacerdotum manibus expiati cælestem patriam, & Sacerdotes ipsi per vitam reprobam ad Inferni supplicia festinant. Cui ergo rei, cui similes dixerim sacerdotes malos, nisi aquę baptismatis, quę peccata baptizatorum diluens, illos ad Regnum cæleste mittit, & ipsa potiùs in cloacas descendit; timeamus hæc fratres, conueniat actioni nostræ ipsum ministerium nostrum. Consideremus sine cessatione quod sumus, pensemus negotium nostrum, pensemus pondus, quod suscepimus, &c.

Optima item sunt, quæ habet Hieronymus in Epitaphio Nepotiani ad Heliodorum Episcop. vbi ait: In te omnium oculi diriguntur, domus tua, & conuersatio, quasi in specula constituta, magistra est publicæ disciplinæ: Quidquid feceris, id sibi omnes faciendum putant. Caue ne committas quod aut qui reprehendere volunt, dignè lacerasse videantur, aut qui imitari, cogantur delinquere. Sic ille: Faciunt item quæ refert Euseb. Cæsariens. historiæ Ecclesiast. lib. 10. qui totus ferè Origenem sonat c. 3. 4. & 5. quod scilicet vim, & in persuadendo efficaciam cum vitæ inculpatæ exemplo copulauerit, quo factum est, vt non multitudo tantum per eum ad Christi fidem accesserit, sed ad illius scholam gentiles quoque Philosophi, & hæretici quamplures ventitarent Sic verò habet Euseb. Hic est, dicebant illius ludi frequentatores, cuius qualis est doctrina, tales etiam sunt mores: quæ docet, agit, in vigiliis, & ieiuniis pænè iugibus, abstinentia plurima, continentia mirabili, &c. Quin & apud infideles, atque philosophos ingens illi fuit gloria. Nam vel Porphyrius Christi Ecclesiæ insectator, licet eum vti Christianum criminatur; tamen quod ex instituto professionis suæ legitimè viuat, admiratur: Qua de re videndus Nicephor. lib. 5. cap. 4. 5. & 6. Perfecti itaque duces & Prelati subditos suos precedere debent, viamq; præ-

Marginal notes: Ioan. 21. n. 15. — Cant. 5. n. 4. — Cant. 8. n. 14.

pręmonstrare, quod bene prosequitur Claudian. cùm de quarto consulatu Honorij Augusti sic scribit:

Primus iussa subi, tunc obseruantior aequi
Fit populus, nec ferre vetat, cùm viderit ipsum
Autherem parere sibi, &c.

Simile est illud Ouidij ad Liuiam:

Ad te oculos, auresque trahis, tua facta notamus.

Et 6. Fastor. in hoc etiam sensu dixit:

Sic agitur censura, & sic exempla parantur,
Cùm iudex, alios quod monet, ipse facit.

Debent igitur duces, & praefecti populorum eam vitae rationem habere, qua possint aliis praelucere, & in quo possint sequentes subditi, quidquid imitandum sit, clarè intueri. Vnde Petr. in sua 1. epist. cap. 5. Praelatos vult esse *formam gregis*, vbi Syriacus Textus habet, *bonum exemplar*: Siue ad scribendum pueris à magistro propositum, vt perfectos characteres exarent, sicut vult Isidor. Pelusiota lib. 3. epist. 259. siue ad exprimendum penicillo à pictore discipulo traditum, sicut bene prosequitur Nyssen. tract. de nomine, & professione Christianismi, siue ad imprimendum veluti à sigillo in ceram, sicut vult August. siue ad excutiendum typis, vt vox Graeca prae se fert; habet enim *typi*, & Ephraem Syrus ita legit tom. 2. paraenesi 47. tametsi eius interpres Gerardus formam vertat; Hoc inquam modo se debet proponere dux, & Praelatus sequentibus se. Nam sicut ait Cicero 1. officior. Quales in Republ. Principes fuerint, tales erunt & ciues; Vnde Plin. in panegyr. Traian. ait: Vita principis censura est, eaque perpetua: Ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur; Nec tam imperio nobis opus est, quàm exemplo Facit item Egesyppus 2. de excidio Hierosolymitano cap. 5. vbi ait: sicut boni Principis vita probitatis quaedam praescriptio, & per vniuersos viuendi forma est, ita Imperatoris colluuio lex flagitiorum. Vnde Cyrus apud Xenophont. praeclarè dicebat imperium nemini conuenire, qui quibus imperat, melior non sit. Videndus item erit Panormitan. lib. 6. de rebus Alphonsi Arragoniae Regis, vbi ait eum praeclarè dixisse, illos, qui aliis praeessent, tanto priuatis homi-

1. Pet. 5. n. 3.

A nibus meliores esse oportere, quanto honoribus, & dignitatibus antecederent. Sentiens tum demum subditorum mores rectè formari posse, si hi, quibus Reipub. gubernatio, & administratio commissa est, vitae inculpatae exemplo praecedant, & viuum sint exemplar omnis virtutis. Neque praetereundum est illud Agesilai Lacedaemoniorum Regis responsum ex Brusonio lib. 7. qui rogatus, quomodo quis potissimùm apud homines in dignitate probaretur, respondit: Si
B dicat optima, faciatque honestissima. Et Arrianus lib. 3. dissert. cap. vlt. eleganter in hanc sententiam dixit: Qui in vniuersum vitae rectè degendae scientiam est assecutus, quid aliud eum esse oportet, nisi rectorem, & dominum? Quibus similia habet Aristot. 5. Politic. cap. 10. Reges, inquit, olim eligebantur ex viris bonis propter excellentiam virtutis, aut rerum ex virtute gestarum. Denique teste Damasceno, opusculo de Sancto
C Barlam cap. 3. huiusmodi principatus, atque imperij natura sit, vt semper subditi ad eos, qui rerum potiuntur, sese componant, eaque amare, ac consectari soleant, quibus Principem delectari sentiunt, incumbit maximè viro Principi, & publici agminis ductori, virtute, & exemplo praeeminere, vt alios deducere possit.

Nihil verò infaelicius est quàm supremum locum obtinere & infimam virtutem, quod bene prosequitur Chrysostom. homil. 26.
D ad populum, vbi inter caetera ait: Hanc cathedram ascendere non tolero, nisi magna praestaturus, aliàs melius est in imo stare; nam Principe, qui nihil subditis prodest, nihil est deterius; quod etiam docuit Boëtius dicens de impiis hominibus ad dignitatem assumptis: Minus eorum patebit iniquitas, si nullis honoribus inclarescant: Minus item nocebit iniquitas, si honoris fastigium non attingat. Quo sensu Aristot. 5. Ethicor. de indignis, & impiis di-
E xit: At qui non fugare, sed illustrare nequitiam solent: Cùm enim tenebrosa admodum sit peccatorum via, quandiu non illustratur exemplo, verebuntur fortassis illius ingressum, qui damna norunt per eam ambulantium; At postquam Proceres, & Principes prauè viuendo, eam

illustrant, facilemque reddunt, omnibus peruia redditur, nullusque ferè ab ea pedem retrahit, insuper cùm natura ipsa, sicut dixit Lactant. 3. diuinar. Instit. in deterius prona sit, & quibusdam blandimentis lenonibus in vitia præcipitat: Quod etiam acutè dixit Senec. epist. 98. Ad deteriora faciles sumus; Nec pronum tantùm est iter ad vitia, sed etiam præceps, maximè autem si quid in Principe immodestum, si quid immoderatum, aut nimium, & inordinatum deprehen- B derint, neglecta mox omni virtute, illud prauum apprehendunt. Vt pictor manu, & cura facilè effingit quidquid næuorum est in facie, non ita ipsam delineat faciem. Sic nobis in difficili est virtutis imitatio, vitiorum autem longè facillima, maximè cùm accedunt Principum facta. Vnde Isocrates Orat. ad Nicoclem ait: Nequaquam ignorare debes totius ciuitatis mores ad exemplum eorum, qui præsunt, conformari. Itaque non C postules, vt alij modestè viuant, tuam modò continentiam aliis exempli vice proponito, &c. Et Cicer. epist. 1. ad Quintum fratrem in eodem sensu dixit: Quid est negotij, continere eos, quibus præsis, si te ipse contineas? Effrænes siquidem subditos reddit, qui seipsum non continet. Et cùm nemo ducis officium exequatur, nisi vt regat, indignus prorsus est, qui virtute, & exemplo cæteros præcessuros non antecedat. Vnde D Saluian. lib. 2. ad Ecclesiam post med. ait: Nihil turpius quàm excellentem esse quemlibet culmine, & despicabilem vilitate. Quid est enim aliud Principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? Aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Sic ille. Vbi notandum occurrit, quod nullus in militia ducis locum assequitur, nisi diu bello versatus, & disciplinæ militaris regulis instru- E ctus: at populorum dux passim, & vbique eligitur, qui neque se ducere norit, neque anfractuum, & periculorum notitiam callent. Vnde Nazianzenus Oratione 20. huius rei communem errorem sic deplorat. Quàm præclarè nobiscum ageretur, si idem rerum nostrarum status esset? Nunc autem periculum est, ne ordo omnium sanctissimus, omnium maximè sit ridiculus; non

A enim virtute magis, quàm maleficio, & scelere Sacerdotium paratur, nec digniorum, sed potentiorum throni sunt. Samuel inter Prophetas, ille, inquam, futura prospiciens, sed & Saul vilis ille, & reiectitius Roboam Salomonis filius inter Reges, sed & Hieroboam seruus, & apostata. Cumque nec medici, nec pictoris nomen quisquam obtineat, nisi priùs morborum naturas considerarit, aut multos colores miscuerit, variasque formas penicillo expresserit. Antistes contrà, facilè inuenitur, non elaboratus, sed recens, quantum ad dignitatem simul satus & editus, quemadmodum Poetæ Gigantes finxerunt. Quibus in vltimis verbis Nazianz. alludit ad Cadmum Agenoris filium, quem Poetæ fabulantur apud Thebas Bæotiæ vrbem draconem interfecisse, draconisque interfecti dentes seuisse, vnde gigantes pullularunt à capite vsque ad femur armati, qui eodem die initio prælio seipsos mutuis vulneribus confoderunt. Horum igitur instar asserit Nazianz. eos, qui nulla præuia notitia gubernandi, nulla præhabita peritia ducendi populos, nulla præcedente disciplina artis artium, qualis planè est administratio Reipubl. clauum ambiunt, & assumunt; Vnde subdit Nazianz. Vno die sanctos fingimus, eosque sapientes, & eruditos esse iubemus, qui nihil didicerunt, nec ad sacerdotium quidquam priùs contulerunt, præter velle. Sic ille hac in re communem miratur, & deplorat errorem, cui opponitur Philo lib. de Ioseph, cùm docet Deum præfecturum toti Ægypti regno Iosephum, priùs voluisse eum apud dominum didicisse gubernationem, dum totius domus curam acceperit. Quibus similia habet lib. 1. de vita Moysis, vbi ostendit Deum voluisse priùs Moysem didicisse apud socerum pastoritiam artem, quæ regni præludium est, sicut probat idem Philo lib. de Agricultura, & lib. cui titulum fecit, quòd omnis probus sit liber, quod etiam habet Plato in ciuili, vel de regno, & in Theæteto, vel de scientia, vt scilicet Moyses non nisi præexercitatus ad gubernandum populum Dei assumeretur; qua etiam de re sic bene habet Clemens Alex. lib. 1. Stromat. circa fin. dicens: Oues

Oues pascit, vt qui ad pastoralem principatum prius erudiretur: Non enim nisi prius edoctus ad magistratum debet accedere.

Vnde Prouerb. in cap. 1. *Intelligens gubernacula possidet:* vbi Lyra, Hugo, & Dionys. de intelligente, & scientia prædito locum intelligunt. Qua de re videndus erit Hieron. cùm explicat ea verba Ezechiel. 27. vbi Propheta ait: *Sapiētes tui, Tyre, facti sunt gubernatores tui:* vbi carpit impios sapientes, & solo nomine, ac voce, penes quos in summā Reipub. perniciem iusto Dei iudicio Reipubl. clauus reperitur. Sic verò habet Hieronym. Ad sapientes propriè pertinet gubernatio, Scriptura dicente, quibus non est gubernatio, cadent quasi folia; sapientes autem Tyri, qui in malam partem accipiuntur, per quam sapiētiores sunt filij tenebrarum filiis lucis, ipsi gubernant Tyrum, naufragio præparatam. Sic ille miseram probat Rempubl. cui non verè sapiens præest, sed prauè, & iniquè sapiens. Similia sunt, quæ habet idem Hieron. in cap. 3. Daniel. vbi ostendit infœlicem, & reprobam esse eam Rempubl. in qua non pro merito, & sapientia, sed pro voluntate assumuntur ij, qui non nisi maxima scientia præditi alios regere, & deducere possunt; Sic verò interpretatur ea verba de Nabuchodonosore dicta: *Quos volebat, interficiebat, & quos volebat, percutiebat, & quos volebat, exaltabat, & quos volebat, humiliabat.* In huiuscemodi honoribus, inquit ille, nō est Dei prouidentia, nec præceptū, sed eorum voluntas, qui percutiūt, & exaltāt, quos voluerint. Quod cū ita sit, quærēdum est quo sensu illud legatur: *Cor Regis in manu Domini, quocūque voluerit, illud declinabit:* nisi fortè sanctum quenque dicamus Regem, cuius nō regnat peccatum in mortali corpore, & cuius ideò seruatur cor, quia in manu Dei est; quidquid autē in manu Dei Patris fuerit, iuxta Euangelium, nullus potest rapere ex ea, & quicumque raptus fuerit, intelligitur in manu Dei non fuisse. Sic ille ostendit, non esse in manu Domini illos, qui non pro scientia, & merito, sed pro voluntate sua in superiori loco constituunt eum, qui ipsis placuerit, cùm potiùs deberet meminisse, ineptum prorsus esse ad deducēdū populum, eū, qui perfecta scientia præditus non sit. Cùm enim via hæc nostra quam multis, & quā magnis periculis plena sit, sicut ostendit Chrysost. homil. de humilit. in Osia, vbi vitam nostram, in eaque degentes cum schænobatis eleganter confert, his verbis: Nam sicut Schænobatæ, qui in funibus sursum, deorsumque extentis ascendere, & descendere solent, si parum respexerint, præcipites in orchestram decidunt, & pereunt. Ita & in hac via ambulantes, si parumper fuerint desides, in præceps feruntur; via enim hæc & angustior, & directior, nec nō & periculosior, quàm funis ille: imò & multo subtilior est, &c.

Prou. 1. n. 5.

Ezech. 27. n. 8.

Daniel. 5. n. 19.

Pro. 21 n. 1.

Cùm ergo tam periculosa sit hæc via, qui per eam alios deducere debet, magna quidem notitia polleat necesse est, ne alios ad prærupta deducat, de quorum lapsibus, & erroribus rationem reddere tenetur. Qua de re videndus est August. lib. 50. hom. 25. statim post princip. vbi ait: Hoc interest inter vnumquemque vestrum, & nos, quòd vos penè de vobis solis reddituri estis rationem; nos autem & de nobis, & de omnibus vobis: Ideò maior est sarcina, sed bene portata maiorem gloriam comparat. Quid ergo mihi hodie faciendum, nisi vt commēdem vobis periculum meum: vt sitis gaudium meum? Periculum autem meum est si attendam quomodo laudatis, & dissimulem quomodo viuatis. Ille enim nouit sub cuius oculis loquor, imò sub cuius oculis cogito, non me tam delectari laudibus popularibus, quàm stimulari, & angi quomodo viuant, qui me laudarint. Laudari autem à malè viuentibus nolo, abhorreo, detestor, dolori mihi est, non voluptati. Laudari autem à benè viuentibus, si dicam, nolo, mentior. Si dicam, volo, timeo ne sim manitatis appetentior, quàm soliditatis. Ergo quid dicam? Nec plenè nolo, nec plenè volo. Non plenè volo, ne in laude humana pericliter. Nō plenè nolo, ne ingrati sint, quibus prædico, &c. Meritò verò magnam sarcinam appellauit Chrysost. de aliorum peccatis reddere rationem. Si enim cuique nostrûm tam grauia sunt propria peccata, grauiora sanè erunt aliena, quibus sub aquis onerati gigantes necessariò gemunt, si mente recogitent quàm periculosum sit, aliorum errata super se tollere

tollere, vt de eis ratio reddenda sit coram rectissimo iudice. Qua propter Rupert. lib. 3. in Exod. cap. 3. ad med. acutè expendit id, quod Sacer Text. de Moyse Ductore populi Israel per desertum, dixit: *Tulit Moyses filios Israel de mari rubro.* Videtur enim innuere Sacer Text. quod Moyses supra se tulerit; imò in se transtulerit populum illum, ita vt totus Moysi incumberet in via, vt quidquid delinqueret, non deinceps esset populo tribuendum, sed imputandum Moysi supra humeros suos eam gentem deportanti. Hæc maxima, inquit ille, Rectoribus populorum cura impendet, vt quasi in humeris collant iuxta Prophetam dicentem: *Pueri eorum in humeris portabuntur, & super genua consolabuntur.* (Isai 66.) Bene ergo dictum est, & propriè, *tulit*, quia videlicet & grande onus super se tollit quisquis infantiles hominum mores rectè, & secundùm Deú portare intédit, quod primum Moyses in se ipso expertus, dixit: *Nunquid ego concepi, aut peperi, vt dicas mihi: porta eos, &c.* (Num. 11 n. 12.) Vbi nomine parentum intelliguntur Principes ipsi. Nam sicut parentes rationem tenentur reddere in filiorú defectus, qui patribus præcipuè imputantur; sic & populi Rectores pœnas soluent de defectibus subditorum, quos portandos, & recta deducendos suscipiunt.

Notanda venit hoc in loco deploratio apud Oseam, qua miserum statum Reipub. Israeliticæ deplorat in cap. 4. tandemque concludit: *Dilexerunt afferre ignominiam protectores eius.* (Ose. 4. n. 18.) Vbi Hieronymus ait: Reges dilexerunt ignominiam afferre populo, id est, vitio Principum infælix populus suscepit cultum Idolorú. Proinde Propheta statim incipit cap. 5. *Audite hoc Sacerdotes, & attendite domus Israel, & domus Regis auscultate: quia vobis iudicium est, quoniam laqueus facti estis speculationi, & sicut rete expansum super monte Thabor.* (Idem 5. n. 1.) Quo in loco Sacerdotes vocat, non quia erant ex tribu Aaron, sicut docet Sacra historia 3. Reg. 12. sed quia officium Sacerdotale gerebant, & à populo Sacerdotes vocabantur, sicut aduertit Hieronym. Quemadmodum 3. Reg. 18. & alibi sæpè Sacerdotes Idolorum vocantur Sacerdotes; deinde aduertendum est nomina abstracta pro suis concretis vsurpari in Sacris literis, modò actiuè sumptis, modò passiuè. Concretorum exemplum sit 1. Corinth. 1. vbi de Christo dicitur: *Qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio*; (1. Cor. 1 n. 30.) id est, docens nos, iustificans, sanctificans, & redimens. Eodem sensu Dauid Psalm. 17. ait: *Diligam te Domine fortitudo mea*, (Psal. 17 n. 1.) id est, fortè me efficiens. Qua de re videnda sunt ea, quæ diximus ad Canticum Moysis, ibi, *Fortitudo mea, & laus mea Dominus*: Passiuum concretum legimus passim in Psalmis, cùm dicitur: *Tu es spes mea, patientia mea, expectatio mea*; id est, in quo spero, qué sustineo. Hoc ergo posito, speculatio apud Oseam significat populú, pro quo vigilare, & speculari tenebantur Sacerdotes, & Reges. Locum verò Hieron. sic explanat: Speculatores, & Principes vos cóstitui, vt populum regeretis errantē; vos auté facti estis laqueus, & non tam speculatores, quá venatores appellādi. Ipsi Principes, inquit ille, accusantur, quòd quasi laqueis ceperint populum, & positi speculatores in Ecclesia, eos duxerint in errorem. Quibus similia habet Cyrillus ibi, & lib. 12. Commentarior. in Ioan. cap. 26. His igitur, qui offendiculum fuerunt commissæ sibi speculationi, id est, plebi, iudicium indicit Propheta, id est, damnationē, & iudicis sententiam, cùm ait: Vobis iudiciú, id est, ideò vos appello, vt simul audiatis quid feceritis, & cur tradamini inimicis, ait Hieronymus. Nam cùm teneremini populum rectè gubernare, & deducere, potiùs in errorem induxistis; gentis autem vestræ errores, & defectus vestro dorso incumbunt, vt pro eis verbera, & supplicia sustineatis, quos super humeros assumpsistis.

Cùm verò Principes alios ducere debeát, & illuminare, debent ipsi maximè lucere, neque tantùm lucere, sed etiam feruere; fieri enim nequit, vt lux luceat aliis, nisi priùs apud se ferueat, sicut bene prosequitur Bernard. serm. 5. de verbis Isaiæ in med. vbi de Ioanne Baptista affert illud: *Ille erat lucerna lucens, & ardens.* Verè amicus Sponsi, inquit, qui non æmulatur gloriam, sed parat viam. Lucet ergo Ioannes tantò verìque clariùs, quantò ampliùs feruet? Tantò veriùs, quantò minùs appetit lucere.

Nec sanè dissonat à verbo iudicis vox præcursoris. *Ignem veni mittere in terrã.* Dicas fortassis in igne, vt feruorem, sic & splẽdorẽ esse. Non contẽdo, licet feruor ei quodãmodo substantialior sit. Ipsum potiùs audiamus, quid magis in igne commendet. *Ignem*, ait, *veni mittere in terram, & quid volo, nisi vt ardeat?* Cognouisti certè quid velit. Quid lucere festinas? Nondum illud aduenit tempus, in quo fulgebunt iusti sicut Sol in Regno Patris eorum. Interim perniciosus est iste appetitus lucendi; feruere enim multò meliùs. Denique si tam vehementer splendorem desideras, quod videri vis, esse curato, & primum quære feruorem, ne dubium quin & splendor adiiciatur tibi. Alioquin incassum laboras, quia vanus splẽdor absque feruore. Mutuata, aut magis certè simulata lux est, quæ non ab igne procedit. Quod autem alienum est, ad modicum poteris vsurpare. Erit maior confusio, quod non erat tuum, tuum voluisse videri. Luna, vt aiunt, habet absque feruore splendorem, sed & ipsum mutuatur à Sole, ideoque tam frequenter, imò & semper mutatur, nec vnquam in eodem statu permanet. Sic profectò *stultus vt Luna mutatur, sapiens permanet vt Sol.* Ille, inquam, stultus, qui in decore suo perdidit sapientiam, id est, qui refriguit in splendore. Sic ille docet quomodo debeat non solùm lucere, sed & interiùs feruere ille, qui alios illuminare tenetur ex officio. Meliùs enim id efficiet, si non vana tantùm fulgeat claritate, sed interno accensus zelo, & amore alios secum pariter deducere ad Patriam cælestis beatitudinis intendat; quod significatum censet Origenes homil. 13. in Exod. in eo, quod cùm ad vestem Summi Pontificis bis tinctum assumeretur. Putat enim per illud significari ignis elementum, in quo & calor reperitur, & splendor, quorum vtrumque reperiri debet in duce, ac præfecto populi, quod scilicet non externo tantùm splendeat fulgore, & apparatu, neque tantùm verbis doceat, sed interiùs etiam ardeat Dei, & proximi charitate, vt sequẽtes illustret, & illuminet in via Dei, deinde & accendat, excitetque ad prosequendam, & amplectendam viam iustitiæ. Sic

Luc. 12. n. 49.

Eccli. 27. n. 12

A ergo habet Origenes. Hiacynthum, & purpuram, & cocců duplicatum, & byssum tortam, quatuor ista sunt, ex quibus conficiuntur vel Pontificis indumenta, vel cætera, quæ ad sacrũ parantur ornatum, de his dixerunt quidam ante nos. Ista ergo, vt in superioribus visum est, quatuor elementorũ, ex quibus & mundus constat, & corpus humanum, tenent figuram, id est, aëris, ignis, aquæ & terræ. Verùm illud considerandum, quod

B cũ de cæteris simpliciter dixerit Moyses, de cocco addidit, *duplicatum, & byssum tortam.* Requiritur ergo cur solum coccũ, quo ignis designatur, posuerit duplicatum. Ignis autem duplicem habet virtutem, vnam, qua illuminat, alteram, qua incendit. Est ergo, vt ostendimus, natura ignis duplex, & ideò iubetur offerri coccum duplicatum ad ædificium tabernaculi. Si Doctor es, extruis tabernaculum, ædificas Ecclesiam Dei; dicit

C ergo ad te Deus, quod ad Hieremiam: *Ecce dedi verba mea in os tuum ignem*; si ergo docens, & ædificans Ecclesiam Dei, increpes tantummodò, & arguas, & castiges, & peccata populi exprobres, nihil autem consolationis proferas, obscurum nihil explanes de Scripturis, obtulisti quidem coccum, sed non duplicatũ. Ignis enim tuus incẽdit tantummodo, & non illuminat, & rursus si doceas mysteria legis, & secretorum arcana

D discutias, peccantem verò non arguas, negligentẽ non corripias, seueritatem disciplinæ non teneas, ignis tuus tantùm illuminat, & non accendit: qui ergo rectè offert & rectè diuidit, coccum offert duplicatum, vt cum scientiæ lumine, igniculum seueritatis admisceat, &c. Et dum docendo illuminat, ardendo pariter accendit: In quam sententiam videndus est Gregorius homil. 3. in Ezechiel. post princip. vbi de viris Apostolicis, quales profectò sunt Prædicatores, & Prælati, in-

E terpretatur illud Ezechiel. 1. *Et scintillæ quasi aspectus æris candentis.* Sic verò habet Gregorius: Æris metallum valde sonorũ est, & rectè voces prædicantium æri cõparantur, quia *in omnem terram exiuit sonus eorum.* Bene autem æs candens dicitur, quia vita prædicantium sonat, & ardet. Ardet enim desiderio, sonat verbo. Æs ergo candens est prædicatio accensa. Sed de candente

Exod. 28. n. 8.

Ezec. 1. n. 7.

Psal. 18. n. 5.

dente ære scintillæ prodeunt: quia de eorum exhortationibus verba flammantia ad aures audientium procedunt. Rectè autem prædicatorum verba scintillæ appellatæ sunt, quia eos, quos in corde tetigerint, incendunt. Considerãdum quoque est quòd scintillæ subtiles sunt valde, & tenues: quia cùm prædicatores Sancti de Cælesti Patria loquuntur, non tantùm valent aperire verbo, quantùm possunt ardere desiderio. Et ex eorum lingua quasi quædam ad nos scintillæ veniunt: quia de Cælesti Patria in eorum voce vix tenue aliquid cognoscitur, quod tamen ab eis non tenuiter crematur. Neque enim Cælestem gloriam aut tantam videre sufficiunt, quanta est, aut tantum loqui prævalent, quantum vident. Candens ergo æs scintillas proiicit, quando vix tenuiter prædicator loqui sufficit hoc vnde ipse fortiter ignescit. Diuina autem pietate agitur, vt ex ipsis scintillis tenuissimis audientis animus inflammetur, & inde perfectè in Dei amore ardeat.

Similia sunt quæ habet idem Greg. lib. 9. moral. ad illa verba Iob 9. *Qui extendit cælos solus*, vbi ait: Quid cælorum nomine, nisi prædicantium vita designatur, &c. Constat autem corpora cælestia non solo motu, sed etiam influentiis in hæc inferiora agere: itam Superiores, & Magistri non verbis tantùm, & doctrinæ nitore debent agere in sibi subditos, sed virtutes influere, & interiùs excitare. Similia etiam sunt quæ habet lib. 30 moral. c. 23. ad illa verba Iob 30. *In desertis habitant torrentiu*. Nam Ecclesiæ Præfecti nõ cursu orationis dumtaxat, sed amoris impetu, & flamma suos debent ad Christi vnionem adducere. Similia adhuc sunt quæ idem Gregorius habet homil. 5. in Ezechiel. post princip. vbi interpretatur pro re nostra illud Ezechiel. 1. *Et similitudo animalium, & aspectus eorum, quasi carbonum ignis ardentium*, vt intelligantur hæc verba de viro iusto illuminante, & inflammante proximos ad viam cælorum. Aspectus animalium carbonibus ignis ardentibus, atque lampadibus comparatur. Quisquis enim carbonem tangit, incenditur: quia qui Sancto viro adhæret, ex eius assiduitate visionis, vsu locutionis, exemplo operis accipit, vt accendatur in amorem veritatis, peccatorum suorum tenebras fugat, in desiderio lucis exardescit, vt iam per verum amorem ardeat, qui priùs in iniquitate tantùm mortuus, quantùm frigidus iacebat. Lampades verò lucem suam longiùs spargunt, & cùm in alio sint, in alio resplendent, & qui bona eius audiunt, quia per hæc ad amorem cælestium surgunt, in eo, quod se per bona opera exhibent, quasi ex lampadis lumine resplendent. Quia ergo Sancti viri quosdam iuxta se positos quasi tangendo ad amorem Patriæ Cælestis accendunt, carbones sunt. Quia verò quibusdam longè positis lucent, eorum itinera, ne in peccati sui tenebras corruãt, lampades fiunt. Hoc verò inter carbones, & lãpades distat, quòd carbones ardent quidem, sed eius loci, in quo iacuerint, tenebras non expellunt. Lampades autẽ, quia magno flammarum lumine resplendent, diffusas circumquaque tenebras effugant. Qua ex re notandum est, quia sunt plerique Sanctorum ita simplices, & occulti, seseque in locis minoribus sub magno silentio contegentes, vt vix eorum vita ab aliis possit agnosci. Quid itaque isti, nisi carbones sunt? Qui etsi per feruorem spiritus ardorem habent, tamen exempli flammam non habent. Nec in alienis cordibus tenebras peccatorum vincunt, quia vitam suam omnino sciri refugiunt. Sibimetipsis quidem accensi sunt, sed aliis in exemplo numinis non sunt. Hi autẽ, qui & exempla virtutum prærogant, & lumen boni operis per vitam, & verbum errantibus demonstrant, iure lampades appellantur: quia & per ardorem desiderii, & per flammam verbi à peccatorum cordibus erroris tenebras expellunt. Qui igitur in occulto bene viuit, sed alieno profectui minimè proficit, carbo est. Qui verò in imitatione sanctitatis positus, lumen ex se rectitudinis multis demõstrat, lampas est, quia & sibi ardet, & aliis lucet. Sic ille demõstrat quomodo fidelis populi Dux non solùm lucere debeat, alios instruendo, & dirigendo, sed etiam accensus carbo debeat esse ad inflammandos, & accendendos sibi subiectos, vt tanquam inflammati diuinitus, celeriùs discurrant.

Iob 9. n. 8.

Iob 30. n. 6.

Ezec. 1. n. 13.

Sed

Sed adhuc licet in hoc ardore, & luce illud inuestigare, quod acutè deprehendit Nazianz. namque cùm Principes viri pretiosi esse debeant, ac multo pretio æstimabiles, deinde cùm fulgere debeant virtutum luce, & ornamento, cùm insuper doctrina instituere, & disciplina instruere, bene quidem per aurum, & argentum designantur; quæ metalla, vt longè, lateque reluceant, nihilque subæratum, aut falsum tinniant, purgâte igne indigent; sic ergo in Prælatis rem ostêdit Nazianz. Orat. 1. apologet. post princip. in hunc modum: Homo, cui difficile est, vt subesse sciat, periculum est ne difficilius illi sit, vt hominibus praeesse sciat, præsertim hac regendi ratione, quâ nos spectamus, quæ lege Dei trahitur, & ad Deum ducit, quæ quanto est sublimior, & maiori dignitate prædita, tanto est periculosior, ei saltem, qui cor intelligendi habet, quê oportet esse instar argenti, aut auri vndequaque, & quibusuis temporibus, & rebus, & caussis versatum, haudquaquam adulterinum quid, aut subæratum tinnire, nec aliquid deterioris materiæ, flammaque acriori dignum in se ipso gestare. Nam alioqui tanto grauius malum fuerit, quanto pluribus imperarit; siquidem maior est ea improbitas, quæ ad multos serpit, quàm ea, quæ in vno defixa hæret; neque enim vel indelebilem tincturam pannus, vel fætidum aut suauem odorem res admotæ ita facilè contrahunt, vel exitialis quidam vapor iam facilè in aërem diffunditur, ac per aërem animantia occupat (quod quidem pestis & est, & appellatur) quàm subditi Antistitis improbitate celerrimè impleri solent, & quidê multò faciliùs, quàm virtute. Hoc enim est, in quo improbitas probitatem maximè superat, & quod ipse mecum reputans indignissimè atque acerbissimè fero, quod cùm res quædam ad imitandum prona, & expedita sit improbitas, nec quicquam tam facile sit, quàm malum fieri, etiamsi nobis nemo se ducem ad vitium præbeat, rara tamen ad ardua est virtutis adeptio, quamlibet etiam multa sint, quæ nos ad eam trahant, & inuitent, quod etiam ipsum à B. Aggæo animaduersum mihi fuisse videtur, cùm admiranda illa, & verissima imagine vteretur:

A *Interrogate legem, Sacerdotes, si tulerit homo carnem sanctificatam in vestimento suo, & tetigerit cibũ aliquẽ, aut potionem, aut vas deniq; aliquod, nunquid sanctificabitur id, quod admotũ fuerit?* Quod cùm pernegassent, *Interrogate rursus,* inquit, *si quod horũ rei pollutæ admotum fuerit, nunquid nõ contaminabitur?* Tanquâ videlicet id immunditiæ particeps esse, atque ob huiusmodi contactum puritatem suam amittere, haud dubiè affirmaturi sint. Quibus verbis mea quidê sen- Aggæi 2. n. 13.

B tẽtia hoc significat hanc virtutis naturâ esse, vt eam homines non facili negotio consequi possint, quemadmodum nec humida materia ignem facilè excipere solet. Contra ad vitium contrahendum homines maxima ex parte promptos, & idoneos esse, non secus, vt opinor, ac stipula quædam ad scintillam, & ventum ob naturæ siccitatem facilè accenditur, atque consumitur. Hoc igitur primum cauendum est, ne admirandæ

C virtutis mali pictores existamus, aut, vt rectiùs loquar, pictorum non fortasse malorum multorum quidem certè malum exemplar. Deinde vt etiam sese aliquis ab omni peccati labe purum côseruet, aut quàm maximè, haud tamen scio id ne ei sufficiat, qui alios ad virtutem erudire parat. Neque enim ab eo, qui hanc curam suscepit, hoc solum requiritur, vt malus non sit, (malum enim esse plerique etiam è vulgo turpissimum

D censent) verùm etiam, vt virtute præstet. Nec vt vitiosas animæ notas dumtaxat expungat, verùm vt meliores etiam inscribat, ita vt magis virtute antecellat, quàm honore, ac dignitate superet: nec modum sibi vllum honestè viuendi, atque altiùs ascendendi cõstituat, ne lucro potiùs id, quod arripuit, quàm damno id, quod effugit, deputet. Nec eadem omnibus conuenire putet (quemadmodum nec statuæ omnibus

E eædem sunt, nec oris lineamenta, nec animantium naturæ, nec terræ qualitates, nec eadem syderum omnium pulchritudo, & magnitudo) verùm priuati quidê hominis vitium esse existimet, turpia, suppliciòque digna, & quorum lex dura, & grauis domina est, perpetrare. Præfecti autem, vel Antistitis non quàm optimum esse, nec nouas subinde virtutum accessiones facere

siquidem virtutis suæ præstantia multitudinem ad mediocritatem tracturus sit, ac non per vim cohibiturus, sed persuasione allecturus, &c. Ex quibus iam apertè constat oportere eum qui dux, ac præfectus est cæterorum, & doctrina lucere, & charitate feruere, vt & docendo possit ad virtutem informare discentes, & ad sectandam virtutem inflammare sequentes.

Quoniam verò ad Deum suos deducere instituit, ipsum semper præ oculis habeat necesse est, priùs quidem agnoscendo, deinde colendo, quod bene aduertit Lactant. Firmian. lib. 4. Diuinar. institut. cap. 4. dicens: Sapientia præcedit, Religio sequitur: prius est Deum scire, consequens & colere; & Agapitus Diaconus in Aurea epistola parænetica ad Imperatorem Iustinianum apud Baron. tom. 7. annal. ait: Sceptrum Imperij cùm à Deo susceperis, cogitato quibusnam modis placebis ei, qui tibi dedit, cumque omnibus hominibus ab eo sis prælatus, præ omnibus eum honorare festina, &c. Notabileque est quod de Rege Iosaphat prodidit Sacer Textus. *Fuit*, inquit, *Dominus cum Iosaphat, quia ambulauit in vijs Dauid patris sui primis: & non sperauit in Baal, sed in Deo patris sui, & perrexit in præceptis illius, & non iuxta peccata Israel, Confirmauitq; Dominus regnum in manu eius, & dedit omnis Iuda munera Iosaphat: factæq; sunt ei infinita diuitiæ, & multa gloria.* Via autem Dauid, in qua Sacer Textus ait ambulasse Iosaphat, videtur esse, quod simul ac inauguratus fuit, de reducenda arca, temploque ædificando piam cogitationẽ suscepit. Moribundus autem ad filium Salomonem dixit: *Proficere poteris, si obserues mandata, atque iudicia, quæ præcepit Moyses.* Salomon vero præcepto parẽtis obediturus, à Deo sapientiã precatur; Dei templum magnificũ extruxit, Religionem amplificauit, viginti quatuor millia Leuitarum constituit; at verò postquam mulieres paganas, & idololatras deperire cœpit, iisque se iungere, & earum idola colere, iratus Dominus dixit: *Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meũ, & præcepta mea, quæ mandaui tibi, disrũpens scindã Regnum tuũ, & dabo illud seruo tuo. Verumtamen in diebus tuis non faciam propter Dauid patrẽ tuũ. De manu filij tui scindam illud nec totũ Regnũ auferam, sed tribum vnam dabo filio tuo propter Dauid seruũ meũ, & Hierusalem, quam elegi.* Quin etiam diuersos inimicos excitauit Deus aduersus Salomonem, cuius imperium, & monarchiam prostrauit Dei Religionis contemptus; verum enim maximè habet, quod dixit Lactant. lib. de Ira, cap. 12. Religionem, & timorem Dei solùm esse qui custodit hominum inter se societatem, eo verò ablato Regna, & Respublicas corruere; & in eodem sensu Liu. l. 5. ait: Omnia prospera eueniunt colẽtibus Deũ, aduersa spernentibus. Similia sunt quæ habet Cicero lib. de Natura Deorum, cùm dicit: Pietate erga Deum sublata, fidem, & humani generis societatem tolli necesse est. Hincque factum est, vt Romæ ab eius Conditore Romulo cùm primis vrbis fundamentis Religio, etsi vana, stabilita sit, & templa Ioui Statori, & Pheretrio dedicata, & sacra Dijs aliis Albano ritu è Græco Herculi facta. Qua de re videndus est Liuius l. 1. & Alexand. ab Alex. lib. 1. cap. 26. Rectè enim sub vno Duce, & Principe colente Deũ congregãtur subditi, ipsoq; verus Deus sibi credenti, & obsequenti Regi magna cũ subditorum lætitia fauet, & opitulatur. Ducentis, & quod excurrit annis ante Heraclij Cæsaris imperium, cùm Orientalis Ecclesia varijs Donatistarum, Arrianorum, & Sabellianorum hæresibus diuexaretur, Orientale imperium penè collapsum est, donec salutaribus Gratiani, & Theodosij constitutionibus hæretici expulsi sunt, sicut videre est apud Ambros. sic ad Imperat. Theodosium scribentem. Etiã Constantinopolis, inquit, iã verbũ Dei recepit, & euidẽtia meruit tui documenta iudicii. Etenim quamdiu venena Arrianorũ suis fouebat inclusa visceribus, bellis finitimis inquieta, murus armis circumsonabat hostilibus. Posteà verò quàm fidei exules abdicauit, hostem ipsum iudicem Regum, quem semper timere consueuerat, deditum vidit, supplicẽ recepit, morientẽ obtinuit, sepultum possedit, &c. Prioribus verò seculis quamdiu Heraclius Imperator cultor fuit, & custos Catholicæ Religionis, Deum expertus est

2. Paral. 17. n. 3.

3 Reg. 11. & 12.

Romani Imperij vindicem, & defensorem, A hostiumque fortissimorum expugnatoré; at vbi à Catholica fide deflexit, & Euthichianis adhærere cœpit, Deus recessit ab eo cũ magno totius Imperii damno, sicut videre est apud Baron. tom. 8. annal. Et quia nos hac de re plura diximus apud Cant. Ezechiæ, modò supersedemus, tantumque aduertimus libenter subditos sequi, & comitari eum ducé, quem viderint toto animo in Deum intendere & pietatem, ac Religio- B nem colere. Nam sicut dixit Valer. Max. lib. 5. cap. 4. cæteræ virtutes admirationis tantummodo multum, pietas verò, & Religio amoris etiam meretur plurimum. Vnde si nó aliam ob rem, sanè affectus causa Religio à Principe erit comparanda, quippe quia subditi sub tali Duce, & Principe obsequiosi degunt, & libenter sequuntur, siue quod omnibus amoris sit pietas, & Religio, sicut dixit Cicero Epist. 15. siue quod viuere sub Principe, qui Deũ præ oculis habeat, summa sit lætitia, & libertas, vnde Claudian 3 stil.

Nusquam libenter gratior extat,
Quàm sub Rege pio.

Sequuntur autem subditi libentissimi pium, & Religiosum Ducem, eiusque adhærent vestigiis quàm securè, tum quia nihil iniustum ab eo timent, tum quia nihil non bonum à Deo sperant, quod optimè dixit Aristoteles 5. Politic. cap. 11. in hæc verba: Indigenæ minimè sperant aliquid iniustum ab eo Principe pati, quem religiosum, Deique verentem arbitrantur: minusque in eum insurgent, qui Deum etiam habeat adiutorem.

T E X T V S.

Constituit eum super excelsam terram: vt comederet fructus agrorum, vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Num. 13

EXPOSITIO LITERALIS.

Adhuc persistit in enarrandis beneficiis populo illi collatis, & in præsenti versu bonitaté promissę terræ incipit describere, quam in sequenti versu adhuc prosequitur vt inde colligat ingratitudinem, & nequitiam illius populi, qui tot bonis affectus, tanta mala reddidit pientissimo, & beneficentissimo Domino.

Constituit eum super excelsam terrã. Hebr. *Equitare eum fecit super excelsa terræ*: quia verbum rachab tam significat equitare, quã sedere; sensusque est: Sic constituit Deus populum Israel super promissam terram, ac potest quis sessorem super equum collocare, vnde in aliis excelsior visitur; sic & Deus super altiorem terram constituit populum A suum. At Oleaster aliò rem deflectit, vt si Dominus Israëlem veluti equo insidentem, iter peragere fecit vsque dum perueniret ad promissam terram; nam sicut equitantes leuiori labore iter conficiunt; sic & Israelitæ, quorum nec vestes in via attritæ sunt nec rupta calceamenta, &c. Aquila: *Super celsitudinem terræ.* Tygurina: *Inuexit eum in sublimitatibus terræ.* Septuaginta: *Ascendere eos fecit super fortitudinem terræ.* Aduertit B autem Vatablus hoc in loco præterita pro futuris posita esse hic, quia Propheticum carmen erat; neque enim quando Moyses hoc Canticum edidit filij Israel iam erant introducti in terram promissionis. Præteritum igitur pro futuro positum est, vt passim in Diuinis literis fieri consueuit, maximè verò apud Prophetas, vbi præteritum indi-

indicat certitudinem prophetiæ, secundùm quam tam certum est id, quod prædicitur futurum, quàm si actu iam constitutum esset. Hinc Threnor. 1. dicitur: *Adduxisti diē consolationis*, id est, *adduces*. & Psal. 100. *Perambulabam in innocentia cordis mei*, id est *perambulabo*: *Non adhæsit mihi cor prauum*, id est, *non adhærebit*. Mich. 4. *Nunc congregatæ sunt gentes multæ super te*, id est, *congregabuntur*.

Thren. 1. n. 21. Ps. 100. Mich. 4

Sic igitur *constituit*, id est, *constituet*, quia Iosue, mortuo Moyse, populum introduxit in terram. Cùm verò super altitudinē terræ constitutus dicitur populus Israeliticus, videtur Sacer Tex. innuere factū fuisse possessorē illius terræ ordinatione Diuina; Vnde cùm Israelitæ Iordanem transirēt possessuri terram promissam, *duodecim lapides, quos de Iordanis alueo sumpserunt, in Galgalis posuerunt*. Solent enim possessores, cùm denuò ingrediuntur rus, villam, domum, aut hortum, indicare authoramenta occupatæ possessionis certis actionibus, vt ædificatione, fortificatione, fructuum collectione; ostium claudendo, & reserando: eo proinde modo Iosue, antequam populus Israeliticus fructus terræ colligeret, decima quinta die mensis primi, vt dicitur cap. 5. nomine totius populi possessionem accipiens de terra promissa, & à Domino iam collata: *Erexit lapides, quos de alueo Iordanis asportauerant filij Israel, nemine impediente, aut perturbante*. Vnde etiam factum est, vt populus veluti in domo sua securus iam cōsistat, & nemine eū inquietante, aut perturbāte, cultris lapideis fuerit circumcisus, sicut habetur Iosue in c. 5. Et Dominus ad Iosue dixit: *Hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis*. Nam Ægyptij ob clades à Deo sibi inflictas in gratiam filiorum Israel maximo eos insequebantur odio, nihilque magis in votis habebant, quàm ne ingrederentur promissam terram, imò hoc illis exprobrabant, quòd nunquam eam essent possessuri, quod Israelitæ pro magno ducebant opprobrio. Quando ergo traiecto Iordane in campestribus Iericho morabantur, tanquam pacifici possessores, palàm factum est, falsum esse, quod eis obiiciebant Ægyptij, & quòd in ea regione, veluti in propria domo essent, in qua omni sublata formidine, nullum timentes hostium incursum circumcisi fuerant.

Iosue 4. p. 20.

Iosue 5. n. 9.

A

Hæc tamen possessio intelligenda est facta Israelitis, non tanquam absolutis dominis, sed tanquam colonis, sicut bene probat Rupert. lib. 1. in Leuit. cap. 37. in princip. vbi expēdit legem illā Leuit. in cap. 29. qua Deus præcipiebat terram, vineasque non colere septimo anno. Sic verò habet Rupert. Antequàm terram diuidat populo suo Dominus in funiculo distributionis, legē eiusdem terræ præscribit, conditiones proponit, sub quibus filios Israel non terræ dominos, sed Domini terræ, id est, Dei sui, colonos degere velit. Reuertetur, inquit, homo ad possessionem suam, subauditur, si necessitate compulsus vendiderit eam. Quo iure? Ait paulò inferiùs; *Terra non vendetur in perpetuum, quia mea est. Vos verò aduenæ, & coloni mei estis*. Pulchrè ius suū agnoscit Deus, vt lege clementiæ licitè vtatur. Sed quid magnum Domino Deo excelso possessori cæli, & terræ, maris, & omnium, quæ in eis sunt: Quid, inquam, magnum, aut quàm gloriosum prædicare, aut præscribere sibi ius terræ modicæ, quam constat terræ Syriacæ sinum esse non valde magnū. Videlicet quia hi, quibus loquitur, pueri sunt, paruuli sunt, amatores paruorum, cupidi rerum exilium, auidi bonorum terrestrium, vtpotè necdum cognitores bonorum cælestium, &c. Ne igitur arbitrarentur se absolutos, & independentes dominos illius terræ, & in verum, ac supremum Dominum insurgerent, eis in memoriam adducit se Dominum terræ illius esse, illos verò colonos, quibus ad arbitrium suum veluti agricolis eam tradidit possidendam. Ne verò tædio afficerentur, & molestia in præparanda, ac colenda terra, eam iam subactam, cultamque, & ab aliis consitam tradidit filiis Israel, qua in re singulare eis præstitit beneficiū: Nam sicut olim primo orbis Monarchæ, communique parenti terram tradidit rebus omnibus præparatam, sicut aduertit Chrysost. homil. 8. in Genes. post princip. vbi ait: Et quare, inquis, tardiùs creatus est homo, si cæteris dignitate præstat? Meritò. Nam vt ingressuro in ciuitatem aliquam Regi operę pretium est præmittere satellites,

B C D E

rellites, omnesque alios, vt bene adornatis palatiis, Rex honestius illic agat; Ita simili modo quasi Regem, & Principem aliquem rebus terrenis præfecturus, priùs omnem hunc ornatum fabricauit, & tandem præficiendum hominem formauit: declarans factis istis quanto honore animal hoc prosequatur, &c.

Si ergo homini ostendit Deus quantum eum diligeret, dum omnia præparauit necessaria, tanquam domino totius orbis terræ, non potuit etiam meliùs suam beneuolentiam erga eam gentem commendare, quàm si constituturus eam super terram excelsam, & promissam, priùs aliis traderet præparandam, & colendam, quod adhuc possumus explicare ex eo, quod habetur Gen. 2. vbi dicitur: *Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio.* vbi Hieron. in quæstionib. Hebr. notanter obseruat verbum illud, *plantauerat*, quod videtur opponi verbis illis, *Creauit Deus cælum, & terram*, ac si maiorem curam habuerit Deus plantandi, & præparandi homini paradisum, quàm cælum proprium domicilium, & quasi priùs, quàm cælum creauerit, iam plantauisset paradisum voluptatis; hanc enim vim videtur habere illud, *plantauerat*, quod ponitur postquam scriptura dicit, *Creauit Deus cælum, & terram.* Et quia terra postmodum futura erat homini habitaculum, tertia die illam herbis, floribus, plantis, fructibusque adornauit: *Germinet terra herbam virentem, & lignum pomiferum, &c. Et factum est vespere, & mane dies tertius.* At cælum ornauit Deus, cùm proprium domicilium fecerit, quinto die: *Fecitque Deus duo luminaria, luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti, & stellas, & factum est vespere, & mane dies quartus.* Sicut ergo quanti fecerit Deus hominem ostendit ex eo, quod priùs videtur plantasse homini habitaculũ, eique præfecisse paradisum, quam cælum exornauerit; sic etiam ostendit summam erga Israelitas beneuolentiam, quod quando diuidebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel, populisque tradidit excolendam, purgandam,

Gen. 2. n. 8.

Gen. 1. n. 12. & 13.

A & plantandam eam terram, quam postea traditurus erat filiis Israel.

Cùm verò ea terra dicitur excelsa, existimo non solùm de altitudine, secundùm situm esse intelligendum, sed etiam de feracitate, pinguedine, & robore illius terræ in proferendis frugibus, & fructibus. Hoc enim videntur indicare 70. dum dicunt; *Super fortitudinem terræ, seu robur terræ,* vt alij habent; eam enim fortem terram dicimus,

B quæ magnos profert prouentus, sicut & debilem terram dicimus, quæ tenuissimas fruges producit; vnde Philo lib. Quod potiori deterior insidietur, legit: *Ascendere eos fecit super vim terræ*, & quod de bonitate terræ videatur intelligenda celsitudo, satis comprobant ea, quæ de illius vbertate, etiam vsque ad hyperbolem subiunguntur; neque enim deest, qui per hyperbolem dictum esse putet illud, *vt sugeret mel de petra*, sicut

C statim dicemus. Et quod attinet ad altitudinem illius terræ, quod ea altissima fuerit, constat ex Ezech. 36. vbi Idumæi, & Ammonitæ, & Moabitæ altitudines sempiternas vocant Israelitarum terram: Quo in loco R. Selomo, & R. David interpretantur altitudines mundi ipsam terram Iudæorum, quia arbitrantur illam cæteris mundi partibus esse altiorem, quod licet falsum sit, bene tamen probat altitudinem illius terræ; &

D Isai. 59. vbi sermo est de terra promissa, dicitur: *Sustollam te super altitudines terræ.* Vbi Vatabli versio consonè ad nostrum Textum habet: *Ego veham te super excelsa terræ.* Putant etiam Hebræi, teste Maldonat. & Ezech. 38. terram Iudæorum vmbilicum terræ vocari, quod altissima totius terræ regio sit, id tamen sine fundamento dictum est. Nam vmbilicus dicebatur, aut propter fertilitatem, aut quia in medio omnium ter-

E rarum, quæ tunc habitabantur, esse videbatur; sicut Cicero Orat. 6. in Verrem, Æthnam Siciliæ vrbem, quod in medio insulæ sita esset, Siciliæ vmbilicum appellauit. Dicitur verò excelsa illa terra, quia montosa erat, vnde Iosue 11. dicitur: *Cepit Iosue omnem terram istam montosam.* Et Ezechiel. 34. *In montibus excelsis Israel erunt.* Et Isai. 34. *Infirmata est altitudo populi terræ.* Et Psalm. 77. *Introduxit eos in montem*

Ezech. 36. n. 23.

Isai. 59. n. 3.

Ezec. 38 n. 12.

Iosue 11

Ezec. 34

Isai. 34.

Ps. 77. n. 57.

san-

sanctificationis suæ. Vbi Genebrar. & plerique alij totam terram Israel accipiunt: Ideoque Deut. in c.3. orans Moyses ait: *Transibo,* Deut. 3.
& videbo terram hanc optimam trans Iordanem, & videbo montem istum egregium. Sic etiam Exod. 15. dicitur: *Introduces eos, &* Exo. 15.
plantabis in monte hæreditatis tuæ. Et Ezech. 7. *Prope est dies occisionis, & non gloriæ montium*, id est, tempus vindictæ sumendæ de Ezec. 7.
Israel, qui habitat in terra montosa. Multi siquidem erant in Iudæa montes, vt Sion notissimus, vt Thabor, de quo Hierem. 46. Hier. 46
Mons Oliuarum, de quo Zach. 14. Mons Seir, seu Esau, de quo Abdias cap. vnico, Mons Modicus, de quo Psalm. 41. qui, vt ait Theod. in cap. 34. Num. Hebraicè dicitur Mitzar, noster verò Interpres transtulit, Modicum. Adeoque notum erat terram illam esse montibus plenam, & supra colles eleuatam, vt sicut de more erat Prophetis de rebus notissimis ansam prædicationis assumere, sic & Ioann. Lucæ in cap. 3. de Messia loquens, & eum digito ostendens præsentem, ac in medio eorum versantem vsus fuit notissima similitudine, vt superbos, & humiles ostenderet, dicens? *Rectas facite semitas eius: omnis mons, & collis humiliabitur, & omnis vallis implebitur, & erunt praua in directa, & aspera in vias planas.* Luc. 3. n. 4. & 5. Denique Deus Israelitarum secundum suum errorem appellabatur à Gentilibus *Dij montium.* Plura qui velit hac de re, adeat Christianum Adrichomium in theatro terræ Sanctæ, Strabonem lib. 16. Orosium lib. 2. cap. 6. Herodot lib. 1.

Dedit autem Deus terram excelsam, & montibus eleuatam, in primis vt pulchram incolerent terram, deinde montes faciunt terram habitabilem ex Aristot. 1. de Cælo in fin. In montibus tenui, & puriori aura fruuntur homines, in montibus priùs solares radios excipiunt habitantes: *Tripliciter Sol exurit montes*, Eccl. 43. In ortu Solis & in Meridie, & cùm vergit ad Occidentem; deinde fruges, & fructus arborum in montibus citiùs maturescunt, pomaque sunt melioris saporis propter maiorem lucis participationem, & insipidi humoris decoctionem, vnde Deut. 33. habetur: *De benedictione Domini terra eius: de pomis cæli, & de pomis collis* Eccl. 43. n. 4. Isai. 33. n. 13.

A *æternorum.* Per montium decliuia puriores, & lucidiores decurrunt aquæ, Psalm. 103. *Inter medium montium pertransibunt aquæ.* Psal. 103. n. 10.

Hinc iam intelligetur, cur in nouo instrumento *Montana Iudeæ* nominentur, de qua re videndus erit Iosephus lib. 5. de bello Iudaico cap. 8. & sæpè alibi. Hinc etiam intelligetur, quam ob causam in sermonibus Prophetarum frequens montium fiat mentio, per allusionem scilicet ad naturam, & Luc. 1. n. 65.
B situm terræ Israeliticæ, vt Isai. 2. cùm de temporibus, & rebus Christi ita vaticinatur; *Et erit in nouissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, &c.* Et Daniel. 2. ipse Christus Dominus lapis præcisus de monte appellatur, quoniam ex tribu Iuda nasciturus erat. Eodemque sensu Ioannes Euangelista de Christo Domino loquens, ait: *Vidi, & ecce agnus* Isai. 2. n. 2. Dan. 2. n. 34. Apo. 14. n. 1.
C *stabat supra montem Sion;* Et aliæ multæ huiuscemodi allusiones reperiuntur in vtroque testamento. Patet insuper ex dictis cur qui terram promissam adibant, dicantur in sacris literis, ascendere. Licet enim phrasis scripturæ sit, vt ascendere sumatur pro ire, sicut patet Hierem. 48. *Et ciuitates eius ascenderunt.* Et 3. Reg. 1. *Ascendit vniuersa multitudo post eum*, id est, egressa est ex vrbe, migrauit ab Hierusalem, vt Salomonem sequeretur. Sicut etiam descendere simpliciter Hier. 48 n. 15. 3. Reg. 1. n. 40.
D significat ire, vt Hierem. 22. *Descende in domum figuli.* Et Ioan. 4. *Descende priusquàm moriatur filius meus.* Tamen aliunde probatur ascensus ad hanc terram propriè debere sumi, quod excelsa esset, & eleuata, vt Genes. vlt. *Visitauit vos Deus, & ascendere vos faciet de terra ista.* Et Exod. 13. *Armati ascenderunt filij Israel de terra Ægypti.* Et Habacuc 3. *Super excelsa mea deducet me victor;* quod vel ad literam intelligitur de terra Hier. 22 n. 1. Ioan. 4. n. 49. Gen. 50 n. 24. Exo. 13. n. 19. Habac. 3. n. 19.
E Israel, ad quam reuersi sunt filij Israel post captiuitatem; vel de cælis, petita similitudine ab Israelitis, qui redeuntes de captiuitate, summa cum exultatione ascendebant excelsa sua, id est, patrios montes, & ratione huius ascensus indicabant ascensus in cælos. Vnde Iansenius prædicta verba Habacuc sic interpretatur: Super excelsa montosa loca nostra me rursum deducet, ita

vt

vt canam in Psalmis victori, & triumphanti Deo laudes. Hinc etiam est, vt qui ab illa terra in alia regna egrediebantur, dicerentur descendere, vt Genes. 42. *Audiui quod triticum venundetur in Ægypto, descendite, & emite nobis necessarium.* Passimque multa alia huiusmodi reperiuntur. Gen. 42. n. 8.

Quòd verò fertilis admodum fuerit illa terra probatur ex Ezech. cap. 20. vbi sic habetur: *Ego Dominus Deus vester: In die illa leuaui manum meam pro eis, vt educerem eos de terra Ægypti in terram, quam prouideram eis, fluentem lacte & melle, quæ est egregia inter omnes terras.* Hebr. *Quæ est excellens, quæ est superba inter omnes terras.* Vbi excellens idem videtur esse, quod excelsa, imò per hanc excellentiam possimus explicare, quod noster textus habet, *super excelsam terram*; & superba idem est, quod egregia iuxta illud ferum: Ezech. 20. n. 6.

Fastus inest pulchris, sequitúrque superbia formam:

Fastus inest claris, sequitúrque superbia claros.

Proinde dum dicitur superba, & excellens terra, idem est, quod optima terra, & super alias bonitate præeminens, quod magis adhuc intelligetur, si aduertamus altitudinem pro superbia in Sacris literis sumi, vt Ecclesiast. 41. Altitudinis firmamentum pulchritudo eius est. Vatabl ex Græco Superbia altitudinis firmamenti, & species cæli visu præclara Sol ipse est, cùm emergit, machina admiranda, opus Altissimi. Proinde superba dicitur terra promissionis, quia cæteras excedebat perfectione, vnde egregia, & excellens inter omnes dicitur: 70. citato loco legunt: *Fauus inter omnes terras*: A dulcedine fructuum, ab vbertate lactis, à copia mellis, quasi ibi aureum ceret sæculum quo

Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant,

Flauaq; de viridi stillabant ilice mella.

Licet autem terra Israel præcipuam vbertatem ex Dei influentia, & populi Religione sortiretur, credendum tamen est, eam suapte natura fertilissimam; Illud quidem facilè probatur ex cap. 11. Deut. vbi Deus promittit se daturum pluuiam terræ illi temporaneam, & serotinam ad colligendum frumentum, vinum, & oleum: *Terra enim*, inquit Sacer Textus, *ad quam ingrederis possidendam, non est sicut terra Ægypti, de qua exisli, vbi iacto semine in hortorum morem aquæ ducuntur irrigua.* Hebr. *Quam rigabas pede, sicut hortum; sed montosa est, & campestris, de cælo expectans pluuias, quam Dominus Deus tuus semper inuisit, & oculi illius in ea sunt à principio anni vsque ad finem eius, Si ergo obedieritis mandatis meis, quæ ego hodie præcipio vobis, vt diligatis Dominum Deum vestrum, & seruiatis ei in toto corde vestro, & in tota anima vestra, dabit pluuiã terræ vestræ, &c. Cauete ne fortè decipiatur cor vestrum, & recedatis à Domino, seruiatisque Diis alienis, & adoretis eos: Iratúsque Dominus claudat cælum, & pluuiæ non descendant, nec terra det germen suum, pereatisque velociter de terra optima, quam Dominus daturus est vobis.* Similia habentur Isai. in cap. 1. Vnde peccante populo Deus subtrahebat vbertatem; vt patet apud Aggæum cap. 1. Amos 4. Hierem. 12. & passim in Prophetis. Sic Pentapolis, quæ olim fuit fertilissima, vt patet ex cap. 13. Genes. ob peccata Sodomitarum conuersa fuit in mare falsissimum: Vnde Psal. 106. habetur: *Conuertit terram fructiferam in salsuginem; à malitia inhabitantium in ea.* Licet, inquam, præcipua vbertas penderet à Dei religione, tamen negandum non videtur natura sua fuisse eam terram fertilissimam, vt patet ex cap. 13. lib. Numer. vbi exploratores dicunt: *Venimus in terram, ad quam misisti nos, quæ re vera fluit lacte & melle, vt ex his fructibus cognosci potest.* afferebant autem racemum in vecte, quem vix duo homines portare poterant: Non legimus autem de qualibet alia terra, quod tales fructus proferat. Constat autem tum temporis terram non fuisse à piis hominibus cultam, sed à pessimis idololatris; & quia cæteras regiones in producendis iis rebus, quæ ad vitam erant necessaria, superabat, *terra viuentium* dicebatur, siue vitarum, vt patet ex Psalm 26. sicut ibi interpretatur Luisius Legionens. Neque poterat non esse optima ea terra, super quam oculi Domini erant à principio anni, vsque ad finem eius. Nam si oculus euiusque domini ex Plinio fructificare facit terram, quantò

Deu. 11. à n. 10. Isai. 1. n. 19. Aggæi 1. n. 9. Amos 4. n. 7. Hier. 12. n. 13. Gen. 13. n. 10. Ps. 106. n. 34. Nũ. 13. n. 28. Ps. 26. n. 13.

quantò magis oculi Domini illam terram prospicientes? Hoc etiam videtur descripsisse Isaias cap. 5. cùm ait: *Vinea facta est dilecto in cornu filio olei*. Vbi dilectum appellat Deum, dignissimum vtique, qui ab omnibus diligitur, maximè verò ab Israël populo sibi electo, qui sua pars, & hæreditas, vineaque summa cura, & diligentia plantata; Vinea enim erat, mirificum studium exprimit in ornanda, & excolenda gente Israelitide, sicut ibi latè prosequitur Propheta: *In cornu filio olei*, id est, in loco edito; pro vinearum enim satu locus est eligendus sublimis, Vnde Virgil. 2. Georg. ait: — *Isai. 5. n. 1.*

Fluminibus salices, crassisq; paludibus alni,
Nascuntur steriles saxosis montibus orni.
Littora myrtetis lætissima. Denique apertos
Bacchus amat colles.

Dicitur igitur posita vinea in cornu, quia sicut cornu in animali ponitur in capite, superiori vtique parte; ita gens Hebræa posita est, & constituta super excelsam terram, ideoque Pagninus legit, *in colle*. Et quia feracissima erat, lactis, & mellis manans, cornu filius olei vocatur. Hebraicè enim oleum, semen, pinguedo, & fertilitas dicitur. Nam vox Hebræa, *semen*, pro qua vulgatus reddit, oleum, significat quidquid pingue est, & ita aliqui pro oleo vertunt, pingue, quod etiam aliquando facit Vulgatus, vt alibi iam aduertimus, quare sicut pingue pro fertili ponitur, sic semen apud Hebræos, quod pingue valet, pro fertili etiam adhiberi solet. Quo in loco Basilius obseruat antiquissima traditione teneri, Iudæam omnium regionum vberrimam datam esse Adamo, vt exclusus à paradiso regionem obtineret vberem, neque omnino paradiso dissimilem, maximè secundùm illam partem, quæ deinde cælesti igne conflagrauit; nam illa dicitur fuisse sicut paradisus Dei. Idque probabile facit alia traditio, quæ docet prope Hierusalem sepultum fuisse Adamum, à cuius cranio Caluariæ locus appellatus est ille, in quo Christus crucifixus fuit, vt sentiunt plerique ex Patribus. — *Gen. 13. n. 1.*

Vel etiam oleum propter naturalem lenitatem, ac mollitudinem, sumi potest pro his blandimentis, quibus fouentur leniter, & titillantur hominum sensus; proindeque sumetur pro delitiis, quo sensu oleum videtur sumere Dauid, cùm ait: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*. Aut illecebras, & blanda lenocinia, quæ erant in meretricis gutture supra oleum nitido, & pellacis. Cùm ergo oleum pro blandimentis vsurpetur, quibus nostrum in alios amorem significamus, amanterque, ac molliter fouemus, credo optimè cornu illud filium olei dici; quia in illud prolixam suam liberalitatem, & effusam humanitatem Deus ostendit, omnibusque officiis, non solùm ad vsum, sed etiam ad oblectamenta, atque delitias complexus est. Quo sensu filius dilectionis dicitur, in quem totus amoris pondus impenditur; & filius iræ, in quem virus furoris, & acerbitatis euomitur; propriusque ad nostrum institutum: filij delitiarum vocantur, qui in delitiis indulgenter, & blandè nutriuntur. Sic enim intelligendum venit illud Michææ in cap. 1. *Decaluare, & tondere super filios delitiarum*. Vnde constat Deū tradidisse Hebræis terram illam vberem, & feracem, & abundantem omnibus bonis, non solùm ad vitam necessariis, sed etiam ad delitias, & oblectamenta. Vnde Sapient. 12. Omnium terrarum charior dicitur hæc terra; imò secundum Græcos charissima, quod hyperbolem Cantacuzen. appellat, eò quòd pretiosissima dicatur propter soli fæcunditatem, ac cæli temperiem. Alebat incredibilem pecoris, armenti, hominumque multitudinem; proferebat optimum balsamum, plurimos fontes, aquas calidas, ac salubres, metalla, fruges, ac fructus. Situs eius in quarto climate, ac veluti in meditullio habitabilis terræ, totque maria, flumina, lacus, portus, maximam commercij opportunitatem præbebant, ideoque excelsam illam, & præcellentem terram non vicini modò, verùm etiam remotiores Ægyptij, Assyrij, Babylonij, Romanique in suam redigere potestatem summopere studebant. Cùm verò talis fuerit, adhuc tamen non defuit qui illi detraheret. Etenim Chore Numer. 16. ait: *Nunquid parum est tibi quod eduxisti nos de terra, quæ lacte, & melle manabat, vt occideres in deserto Reuerà induxisti nos in terram, quæ fluit riuis lactis, & mellis.* — *Ps. 140. n. 5.* — *Mich. 1. n. 16.* — *Sap. 12. n. 7.* — *Nū. 16. n. 13.*

Que

Quæ verba ponderans Oleast. in cap. 8. A Deut. ad illa verba; *Dominus Deus tuus introducet te in terram bonam*, ait: Quemadmodum conditio impiorum est extenuare, & diminuere beneficia Dei, ita & iustorum est ea exaltare, & per singula laudare. Audi quid dicat Chore: *Nunquid parum est, quod ascendere fecisti nos, &c.* Isti, quia pessimi, terræ detrahunt; Moyses quia iustus, extollit. Sic ille.

Deut. 8. n. 7.

Vt sugeret mel de petra. Per hyperbolem B hoc dictum esse affirmat Isidor. Pelusiota lib. 2. Epist. 99. sicut etiam illud de vrbibus Chananæis: *Vrbes muro cinctæ sunt vsque ad cælum*, Deut. 1. & de nauigantibus Psalm. 106. *Ascendunt vsque ad cælos, & descendunt vsque ad abyssos.* Et Ioan. 21. ne ipsum mundum capere posse libros qui possent scribi de operibus Christi Domini. Vsurpatus tamen hic loquendi modus in Sacra Scriptura Exod 3. n. 17. Exod. 13. n. 5. cap. 33. n. 3. & Hierem. 11. n. 5 Numer. 13. n. 28. satisque sit illud Deut. 8. n. 7. vbi ita habetur: *Dominus Deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorum, aquarumque, & fontium: in cuius campis, & montibus erumpunt fluniorum abyssi: terram frumenti, hordei, ac vinearum, in qua ficus, & malogranata, & oliueta nascuntur: terram olei ac mellis. Vbi absque vlla penuria comedes panem tuum, & rerum omnium abundantia perfrueris: cuius lapides ferrum sunt, & de montibus eius æris metalla fodiuntur.* Quæ verba explicant quidnam velit significare modus ille loquendi de melle, lacteque fluente: significat enim rerum omnium abundantiam, sicut aduertit Hieronymus ad citatum locum Hierem. cap. 11. Vt tamen ad nostrum Textum accedamus, facilè intelligentur hæc verba, si aduertamus tantam in Palæstina fuisse copiam mellis, vt in petrarum scissuris faua pleraque reperirentur, quia vel etiam in eis apes mellificabant. Vnde & Ionathas extremam virgam intingere potuit in fauum mellis. Oleum etiam proferebant saxa, quia cùm illa terra petrosa esset, & ferax olearum, vel etiam ipsa saxa oleum proferre videbantur, & hæc est ratio, cur dicatur regio illa semen terræ, (præter id quod iam diximus) quia vbique feracissima erat,

Deut. 1. n. 28. Ps. 106. n. 26.

Deut. 8. n. 7.

1. Reg. 14. n. 27

fruges, fructusque posset afferre. Nam Ezechiel. 17. vbi sermo est de Sedechia, Hierusalem appellatur *semen terræ*. Hebraicè verò habetur, *in terra seminis*, id est, fertili, satiua, & apta sementi faciendæ, & hoc sensu Septuaginta verterunt, atque ita Hebræi, & Chaldæus Paraphrastes interpretantur, appellantque totam Iudæam terram aptam semini, quod fertilissima esset, & veluti ab ipsis saxis fructus proferre videretur. Vnde patet non pertinere ad totam Iudæam id, quod Strabo lib. 15. Geograph. scripsit de sterili, & saxoso, & arido Hierosolymæ solo. Multoque minùs ea loca non fuisse æmulationi obnoxia, neque digna, pro quibus contenderetur; hoc enim falsum esse constat ex dictis. Deinde ipsemet Author fatetur Hierichuntem feracem locum, & quam Iordanis alluit terram, fertilissimam. Quod si negaret, Tacit. Plin. & C cæteri illius æui Scriptores eum refellerent, & Iosephus lib. 4. Antiquitat. etiam de agro Hierosolymitano, talem esse ait, vt frugifer admodum sit; dicit enim Iudææ indolem talem esse, vt videre liceat campos magnos, & frugum ac fructuum feracissimos, qui ad aliam terram collati vberes admodum videri possent. Quòd si ad Hierichuntinum, vel Hierosolymitanum D agrum conferantur, iam non magni pretij iudicandos. Licet ager vterque paruus, & bona ex parte montanus sit, sed quantum ad fertilitatem nullis aliis postponendus. Sic ille. Et sanè Rabsaces hostis Iudæorum verbis sui Regis Hierosolymitanis promittens 4. Reg. 18. fertilitatem illius terræ fatetur, cùm ait: *Transferam vos in terram, quæ est similis terræ vestræ*, hoc est, æquè fertilis: nam sequitur in quo sit similis: *In terram fructiferam, & fertilem vini, terram panis, & vinearum, terram oliuarum, & olei, ac mellis.* Breuiusque apud Isaiam E eadem ponuntur: *Tollam vos ad terram, quæ est vt terra vestra, terram frumenti, & vini, terram panum, & vinearum.* Ex quibus constat Strabonem, vel inscitia, vel maleuolentia Iudaicæ terræ voluisse detrahere. Ex hac verò phrasi, qua Moyses in præsenti fertilitatem terræ promissæ descripsit, assumptus est modus loquendi iuxta

Ezec. 17 n. 5.

4. Re. 18 n. 32.

Isai. 36. n. 17.

quem non solùm in Sacris literis sed etiam apud prophanos fertilitas, & abundantia declaratur, qualis est ille locus apud Iob in cap. 20. *Non videat riuulos fluminis, torrentis mellis, ac butyri.* Et Ioel. 3. *Stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte.* Et Virgil. in Bucolic.

Iob 20. n. 17. Ioel 3. n. 18.

Mella fluant illis, & rubus aspera mornum.

Et alibi:

Et dura quercus sudabunt roscida mella.

Et Tibull. lib. 1.

Ipsæ mella dabant quercus, vltróque ferebant

Obuia securis vbera lactis oues.

Et ex eodem modo loquendi Scripturæ dæmon diuinitatem aucupatus, præstigiis simulauit lactis, & aquæ, mellis, & vini fontes. Et ex nostris satis sit Tertullianus, vbi de paradiso terrestri ait:

Mella virescenti conflagrant pinguia canna,

Lac etiam plenis manat potabile riuis.

Videndusque est Basilius lib. de Paradiso, & quæ habet Petrus Figuero, in cap. 3. Ioel. ad illa verba: *Colles fluent lac, & mel.* Et D. Hieronymus in cap. 29. Iob, cùm explicat illa verba: *Petra fundebat riuos olei.* Videndus item erit Chrysostomus tom. 5. homil. 9. quod nemo læditur, nisi à se ipso.

Ibidem. Iob 29. n. 6.

ANNOT. VNICA.

Cur Deus filiis Israel optimam terram concesserit.

Toties promisit Deus filiis Israel optimam terram, vt eos tali promissione alliceret, & ad sui cultum adduceret; cùm enim agnouisset terrenum illius gentis animum, voluit sese accommodare eorum ingenio, vt sensim mentibus illorum se insinuaret, quod bene prosequitur Rupertus lib. 1. in Leuit. cap. 37. in med. vbi quærit, cur Deus excelsus possessor cæli, & terræ, maris, & omnium, quæ in eis sunt, tanti fecerit vnicam terram Chanaan, eamque sub tot conditionibus promiserit, & toties inculcauerit. Videlicet, inquit ille,

A quia, quibus loquitur, pueri sunt, paruuli sunt, amatores paruorum, cupidi rerum exilium, auidi bonorum terrestrium, vtpote necdum cognitores bonorum cælestium. Ergo quantulumcumque sit hoc bonum ante magni Dei conspectú, pro re, & pro tempore non dedignatur eius magnificare commodum, neque curat quale, vel quantum sit id, quod dat Pater sapiens, dummodo pro illo munere sibimet attentum, sibimet obnoxium faciat puerum. Et hæc lex magnus,

B & sapiens pædagogus, sed paruum quidem est præmium, quod pollicetur, vt bonum prouocet pueri ingenium, & parua est virga, qua minatur, vt eiusdem deterreat lasciuiam. Quid enim pollicetur, quod comminatur? *Si*, inquit, *in præceptis meis ambulaueritis, dabo vobis pluuias temporibus suis, & terra gignet germen suum, & pomis arbores replebuntur.* Ac deinceps: *Comedetis vetustissima veterum, & vetera, nouis superuenienti-*

C *bus, proiicietis.* Hæc, & his similia pollicetur, & de Regno cælorum nusquam palam loquitur, quia videlicet populus ille puer erat, necdum quæ inuisibilia, siue cælestia sperare, siue amare nouerat. Deinde dicit: *Quod si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea, visitabo vos velociter in egestate, & ardore, qui conficiat oculos vestros, & consumat animas vestras. Frustrà feretis sementé, quæ ab hostibus deuorabitur. Immittã in vos bestias agri, quæ consumant vos, & pecora ve-*

D *stra, & ad paucitatem cuncta redigant.* Hæc, & his similia cóminatur, & de gehenna ignis inextinguibilis, vbi erit fletus & stridor dentium, nusquam palàm loquitur, quia videlicet (sicut iam dictum est) populus ille puer erat, & mala inuisibilia timere non nouerat. Itaque Deus non pro sua magnitudine, sed pro seruili sensu, rem paruam, quasi grandi versat molimine; daturus tamen, & cum illis bonis exiguis magna, & æterna obedientibus præmia, & cum illis malis transitoriis

E sempiterna inobedientibus supplicia. Sic ille docet propter terrenam Israelitarum conditionem, qua temporalibus summopere adhærebant, optimam terram concessisse eis, quos temporalibus pollicitationibus, & donis ad se facilè posset adducere. Vel etiam optimam eis concessit terram; quos bene mora-

moratos, sibique morigeros optabat; conducit enim nobilitas loci plerumque ad morum nobilitatem. In quam sententiam videndus est locus apud Lactant. in lib. 3. cap. 19. cùm refert Platonem gratias Deo egisse, quod natus esset Athenis bonarum artium domicilio, nec nos negare possumus meliùs nobis esse nasci in Bethleem, vbi cum lacte nutricis fides veri Dei imbibitur, seu exsugitur: hinc est illud eleganter dictũ ab Euripide, oportere eum, qui beatè vult viuere, patriã habere gloriosam. Vnde Plutarchus in principio vitæ Demosthenis deberi primùm eum illustri patria natum esse dicebat, qui fælix futurus esset. Videndus est Cicero lib. 3. Rhetoric. vbi agens degenere demonstratiuo, dixit rerum externarũ laudem etiam esse, inter quas ponit etiam patriam. Et Plato lib. 5. de legibus ad fin. dixit magnam esse locorum differentiam ad ferendos meliores, ac peiores homines. Vnde est illud apud Plutarch. in apophthegmat. vbi cùm Persæ vellent regionem suam cum alia commutare, noluit eorũ Rex, inquiens, stirpium semina, & hominum mores locis assimilari è quibus oriuntur, quæ fuit ratio cur Paulus in epist. ad Tit. cap. 1. ex sententia Epimenidis Poetæ dixerit mores hominum Cretensium esse deterrimos, dicens: *Cretenses, inquit Epimenides, semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri*; quod Paulus etiam aduertit ad Galat. 3. cùm dixit: *O insensati Galatæ.* Vbi Hieron. aduertit natiuæ stoliditatis Paulum accusasse Galatas, quasi vitium telluris esset. Hinc est illud apud Ioan. in cap. 1. *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Quasi vellet ex ea regione nihil oriri posse, quod bonum esset. Nam sicut dixit Plato superiùs citatus, homines varietate ventorum difficiles, & proterui euadunt, alij aliter propter aquas, alij propter cibos, qui ex terra oriuntur non solùm corporibus, sed animis quoque non minùs commodi, & incommodi esse videntur. Videndus idem Plato lib. 4. de legibus in princip. & quod ex Platone accepit Aristot. 7. Politicor. cap. 6. Et hæc fuit ratio, cur Plato cùm scripserit decem libros de optima Repub. nunquam tamen dederit eidem Reipub. situm in terra, quia eos mores, quos effingebat, non terrã,

Tit. 1. n. 12.

Gal. 3. n. 1.

Ioan. 1. n. 46.

A sed cælum edere posse existimauit, sicut notauit Marsil. Ficinus in argumento dicti lib. 4. de legib. Videnda item sunt quæ habet D. Thom. lect. 4. in 7. lib. Politicor. Et Strabo lib. 8. suæ Geograph. Ex quibus colligitur admodum conducere moribus bonitatem terræ, in qua homines oriuntur, educantur, & nutriuntur. Quod tamen intelligendum est in eo sensu, vt terræ situs, ciborumque qualitas, & syderum influxus disponat quidem corpora hominum ad bene,

B vel prauè operandum, non tamen ita efficaciter compellat, & dirigat, vt bonitas, malitiaue humana loco, aut syderibus tribuenda sit, sed ipsismet hominibus referenda. Nam sicut notauit Gregorius homil. 9. super Ezechiel. vbi exponit ea verba Iob in cap. 30. *Frater fuit draconum, & socius struthionum,* non nocet terra moribus; Etenim inter malos homines iustissimus Iob fuit; crescit enim rosa plerumque cum spina, quæ pun-

Iob 30. n. 29.

C git; quod notasse videtur Rex Salomon in Sponsa sua, cùm dixit: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Sicut enim inter spinas pulchra nascitur rosa; sic etiam inter scelestas, & omnino deprauatas animas, pulchra, & sancta apparet, & redolet; quod supponit Bernardus serm. 48. in Cant. explicans dicta verba in hunc modum: Quod si lilium est, videat quàm vigilem, & sollicitam esse oporteat super sui custodiam, septa vndique spinis hinc inde acu-

Cant. 2. n. 2.

D leos intendentibus. Neque enim vel leuissimam sustinet vllatenus punctionem floris teneritudo, sed mox vt modicè premitur, perforatur. Videnda sunt quæ habet D. August. lib. 3. contra literas Petiliani cap. 8. vbi inter alia ait: Non legitur vua de spinis, quia nunquam de spinarum radicibus oritur cibus, sed cùm se spinaceis sepibus palmes vitis implicuit, non ideò fructus, qui illic pendet, horretur, sed spina cauetur, vua de-

E cerpitur, &c. Et hæc est ratio, cur loci impietas magis commendet virtutem, quia licet temperies, motuumque cælestium vis ad impietatem videatur deducere, magis enitet humanæ libertatis dominium, cùm præualet dispositioni naturali. Vnde Chrysost. homil. 3. in cap. 1. Matth. ait: magis eum refulgere, qui à parentibus est alienis à vir-

tute: & Iſocrates in quadam Epiſtola; Propterea, ait, maximè commendari virtute præditos homines peſſimis in locis editos. Nam quidquid mortalibus præter expectationem, & conſuetudinem offertur, id omnibus in rebus longè gratius eſſe. Qua de re plura habet Philo lib. de Nobilit. & in ea quadrare videtur locus ille apud Plutarchum, cùm docet elegantiores hortulanos, ſiue olitores non niſi inter herbas aſperi odoris plantare roſam, alioſque flores ſuauiter olentes, vt ſi quid in floribus ſuauibus acris odoris ſit, in aſperas tandem plantas diriuetur, quo ſuauior maneat flos, & odor. E contrario verò videmus è locis optimis, cæliſque regionibus reprobos, prauique ingenij viros prodire. Vnde Bernardus ſer. de lino, fœno, & ſtipula eleganter dixit: Nuſquam eſt ſecuritas, nec in cælo, nec in paradiſo; multò minùs in mundo. In cælo cecidit Angelus ſub præſentia Diuinitatis: Adam in paradiſo de loco voluptatis: Iudas in mundo de ſchola Saluatoris; ne quis ſibi de loco blandiatur. Quamuis enim religioſa loca plurimùm proſint ad fidem, pietatem, & virtutem conſeruandam, ex iiſdem tamen ruina timenda eſt, videmus interdum ex ſacro loco cecidiſſe aliquos, & ex vili, & impio pleroſque natos eſſe optimos. Nónne in principio orbis cum impio Cain viuebat innocens Abel? Inter Gigantes iuſtiſſimus Noe? In medio Chaldæorum Abraham ſanctiſſimus? Nullus igitur nequitiam propriam in patriam poterit reducere, cuius inditam prauitatem mente, & ratione, ac libertate ſua facilè poterit ſuperare. Vnde Plutarchus in vita Demoſthenis ſtatim in princip. ait: Sunt, qui velint deberi primum illuſtri patria natum eſſe, quiſquis fælix vir ſit futurus; Ego verò ad veram fælicitatem, quæ ex magna parte conſtat ex probis moribus, quàm obſcura, & ignobili patria, quàm deformi, puſillaque matre genitus ſit, parum referre puto: Nam cæteras quidem artes quæcunque difficiliores ſunt, & ad virtutem quandam adſpirant; vt veriſimile ſit in obſcurioribus locis velut languere. Virtus certè quemadmodum planta generoſa, fortiſque, & ſuo robore nixa vbilibet radices agit. Itaque ſi quidquam vel prudentia, vel vſu vitæ ab eo, quod rectum eſt; deficiamus, imputare non patriæ tenuitati, ſed nobis ipſis decet, &c. Habemus igitur quod licet in infimo ſolo, ignobilique terræ plaga fœlicia aliquando ingenia, præſtantique virtute homines oriantur, tamen ad morum probitatem, & virtutem conducit maximè, & iuuat ea telluris pars, in qua quiſquam oritur, & educatur, vnde quia Deus bene diſciplinatos, recteque inſtitutos volebat ſuos Iſraelitas, ideò eos conſtituit ſuper excelſam, optimamque terram, vnde naturalem ingenuitatem, corporiſque rectam temperiem ſortiri poſſent, quo faciliùs rectis moribus, & virtute imbuerentur.

Vel etiam fœcundiſſimam largitus eſt terram, vt qui terreni admodum erant, dum ſemper terram intuebantur, ab eadem veluti edocerentur, non ſteriles, & infrugiferos Deo plantatori eſſe, ſed maximos gratiarum, & virtutum prouentus indies reddere, cùm viderent ſe ſugere mel de petra, & oleum de ſaxo duriſſimo; hoc enim maximè vult Deus; quandoquidem enim cæleſtes ſumus plantæ, non ſteriles remaneamus, & de Iſrael intelligitur illud Ierem 2.
Sanctus Iſrael Domino, primitiæ frugũ eius, Ierem.
id eſt, eo quidem in honore, & in delitiis 2. n.3.
mihi fuit Iſrael, quo prima in frugibus hominibus eſſe ſolent, amari, & expeti ad menſam vehementer. Nihil enim magis exoptauit Deus, quàm vt populus ille fructum iuſtitiæ afferret, de quo fructu, & frugibus videndus eſt Ambroſ. lib. 3. Hexamer. cap. 0. Et D. Hieron. in cap. 13. Matth. Chryſoſt. homil. 47. in Matth. Gregor. lib. 19. moral. cùm
explicat illa verba Iob; *Ros morabitur in* Iob 29.
meſſione mea. Videndique ſunt ſacri Inter- n. 19.
pretes ad illud Ioan. *Videte regiones, quæ albæ* Ioan. 4.
ſunt iam ad meſſem. Optimaque ſunt verba n. 35.
illa Oſeæ; *Quaſi vuas in deſerto inueni Iſrael,* Oſe. 9.
& quaſi prima poma ficulneæ vidi patres eo- n. 10.
rum. Et vt ipſis conſtaret quãto odio haberet, iuſſit ne plantarentur ſteriles arbores
iuxta tabernaculum; aut altare ſuũ, *Non plã-* Deut. 16
tabis, inquit, *lucum, & omnem arborẽ frondo-* n. 21.
ſam iuxta altare Domini Dei tui. Quomodo
autem delectetur in fructuoſis animis, oſtẽ- Pſ. 131.
dit Hieron. ad illud Pſalm. *Ecce audiuimus* n. 6.

eum

mus in Ephrata, inuenimus eum in campis sylux. Vbi Hieron. intelligit de Ecclesia collecta ex gentibus, vbi animæ ex horrentibus nitidæ, ex sterilibus fructuosæ, ex ferarũ cubilibus Dei requies effectæ sunt; gentes enim anteà tanquam syluæ, Diaboli cubile
Psal. 79. fuerunt, vt dicitur Psalm. 79. *Exterminauit*
n. 14. *eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam*. Concluditque Hieronym. in hunc modum: In his ergo campis syluæ Dei requies est, vnde subditur, *Surge Domine in requiem tuam*, quia requiescit Dominus in ijs, qui fructus afferunt virtutum. Vt ergo magis excitaret Israelitas ad proferendos bonorum operum prouentus, frugiferam concessit terram, sed ipsi steriles omnino redditi, cùm ipsis mel petra proferret, Creatori, & Conditori suo pro fructiferis lapidibus duros lapides ad lapidandum assumunt, & pro melle acetum cum felle mixtum potandum tribuunt, & pro benignitatis oleo omnem sæuitiam, & immanitatem exerunt, vnde eis exprobratur sterilitas, & suppliciũ
Isai. 21. apud Isai. cap. 21. cùm dicitur: *In saltu ad*
n. 13. *vesperum dormietis*. Vbi Hieronymus ait: Non dormiunt in agris consitis, nec in pratis, aut segetibus, sed in infructuosis saltibus, vbi vepres sunt, & bestiæ cõmorantur.
2. Reg. & affert illud 2. Reg. 18. vbi legitur quod
18. n. 8. plures deuorauit sylua, vel saltus, quã interfecti sunt gladio, cùm Absalon contra patrẽ fuit perduellis; maior enim pernicies accidit huic populo ex sterilitate, qua ingrati Deo fuerunt, quàm ex cæteris communibus peccatis, quæ contra Deum commisêre. Videnda sunt in hanc sententiam, quæ habet
Isa. 2. Hieronymus in cap. 2. Isai. ad illa verba: *Dies*
n. 12. *Domini exercituum super cedros Libani subli-*
& 13. *mes, & super omnes quercus Basan*. Quercus, inquit, Basan glandiferas nouimus, & si fecerint fructum, porcorum sunt alimenta, nõ hominum; Basan verò regio est Arabiæ, huic imperauit Og, qui appellatur Rex Basan, interpretaturque ignominia. Super omnes igitur, qui faciunt opera ignominiæ, atque in cæno libidinum volutantur, Domini vindicta consurget. Quæ autem opera ignominiosiora esse potuerunt, quàm quæ hic populus edidit contra Saluatorem, & Filium Dei in carne? Quæ maior item

A libido, quàm huius incrassati equi, qui impinguatus contra Dominũ recalcitrauit? Similia sunt, quæ habet idem Hieronymus in cap. 2. Amos ad illa verba: *Cuius altitudo ce-* Amos 2.
drorum altitudo eius & fortis quasi quercus, n. 9.
& contriui fructum eius desuper, & radices eius. Non, inquit Hieronymus, quòd fructus non ferant, sed quòd malos, vnde Matthæi 21. dicitur: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos*. Si autem ex fructibus arbores cognoscuntur, sanè ex fructibus huius gentis
B cognoscitur, eos non esse Israelitas, sed potiùs ab ipso prorsus degeneres. Nã sicut Clemens Alex. aduertit 1. pædag. cap. 9. post princip. Israel est, qui Deum videt, hoc est, qui Deum intelligit; hic autem populus neque Deum intelligit, neque credit, neque venientem suscepit, neque in carne vidit, sicut veri Israelitæ, qui cum Ioanne dicũt: *Vidimus oculis nostris, audiuimus, & manus* Act. 10.
nostræ contrectauerunt, de verbo vitæ. Et n. 41.
C cum Petro: *Manducauimus, & bibimus cum illo*, proindeque non ad Israel, sed ad impiũ Esau pertinent, quod magis constabit, si cum Philone lib. de congressu quærendæ eruditionis gratia aduertamus Esau habere nomen à quercu, vel fict. ra. Princeps, inquit ille, generis Esau est, qui modò fictura, modò quercus interpretatur: Quercus, quia duræ ceruicis, inexorabilis, & rigidus; fictura verò, quia fabula est, & figmentum
D vitæ insipiens, quod totum optimè quadrare constat durissimæ huic genti, & infructuosæ, quod bene deducit Hieron. in cap. 8. Iob ad illa verba: *Locus Sapphyri lapides eius, & glebæ illius aurum*: quod intelligit de Iudæorum gente in hunc modum: Sic dicit ei Dominus per Prophetam Isaiam cap. 54. *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos*, Isa. 54.
& fundabo te in sapphyris, &c. Hoc enim n. 11.
decore pretiosorum lapidum, id est,
E omnium Christo credentium, tunc adornata est Iudæa. *Locus sapphyri lapides eius, & glebæ illius aurum*. Lapides pretiosi, & aurum non in terra optima, sed in remotis, & squalidis inueniri dicuntur. Igitur secundùm hunc modum Iudæa sterilis fide, & infæcunda virtutibus habuit in se hos lapides pretiosos, id est, Patriarchas, & Prophetas, & omnium

Sanctorum multitudinem. Sic Hieronym. probat infæcundam omnino fuisse hanc terram, quæ aurum, & lapides pretiosos protulit, vt nihil virtutis, aut virentis fidei, aut proficientis charitatis ex se germinaret. Vnde meruit à Deo deseri, vt gentes quæreret, quorum fructibus maximè delectatus est, sicut prosequitur Hieron. in cap. 29. Isaiæ, vbi in hunc sensum ponderat illa verba: *Nónne adhuc in modico, & in breui conuertetur Libanus in Carmelum, & Carmelus in saltum reputabitur?* quo loco docet non posse hoc intelligi de ipsis montibus materialiter sumptis: Quomodo enim, inquit, mons Phœnicis, &c. Igitur Libanus, qui interpretatur dealbatio referri debet ad populum Gentilium, de quo dicitur Cant. 3. *Quæ est ista, quæ ascendit dealbata innitens super fratruelem suum.* Iste Libanus translatus est in Carmelum, hoc est, in scientiam circuncisionis, & veræ circuncisionis mysteria recognoscat, & in loco sit quondam populi Iudæorum, & mons anteà sterilis, vberes, dulcesque fructus proferat, fontibus gratiæ irrigatus, & pomiferis plantis manu Dei consitis. Quod si quæras, cur Deus infæcundissimæ genti præstantissimam terram tribuerit, sciens illi minimè profuturam benignissimam concessionem, dicendum est voluisse Dei liberalitatẽ omnem prorsus excusationem intercludere huic genti, testimonio bonitatis suæ adhibito, ne aut paupertate, aut Dei contemptu adactam se peccasse causaretur, sicut aliàs in Iuda ostendit Ambros. cui Christus pecunias commisit, postquam in Collegium suum illum asciuit, ne inhonorus, aut egenus Dominum tradidisse videretur, imò ipsum tot præstitis beneficiis ad se maximè vocatum semper testaretur. Sic enim facere consueuit Deus, vt & bonitas ipsius impios prouocãs, magis eniteat, & illorum improbitas inexcusabilis remaneat, quod bene ostendit Gregor. 16. Moral. cap. 5 ad fin. ad illa verba Iob: *Cùm ille impleßet domos eorum bonis.* Vbi ait: Malorum domos Dominus bonis implet, qui etiam ingratis sua dona non denegat; Vt aut benignitatem Conditoris erubescant, & ad bonitatem redeant; aut redire omni modo contemnẽtes unde illic grauiùs

Isa. 29. n. 17. — *Cant. 3* — *Iob 22. n. 18.*

puniantur, vnde hic & bonis Dei largioribus mala reddiderunt: Vt duriora eos tunc supplicia puniant, quorum hic malitiam nec dona vicerũt. Similia sunt, quæ habet Theodoret. in Psal. 4. ad illa verba: *A fructu frumenti, vini, & olei sui, multiplicati sunt.* Vbi explicat præcedentia verba: *Quis ostendit nobis bona?* Expendit enim eorum inscitiam, & ingratitudinem, qui præ manibus ferentes beneficia Dei, quibus eos repleuerat, adhuc fatentur ignorare eum, à quo tanta bona acceperant in maiorem ipsorum confusionem. Sic verò habet: Accusat illos, qui dicunt; Quis ostendet nobis bona? tanquam his in præsenti vita perfruentes, & ingrati animi vitio laborantes. Sensus est cum hyperbato: *Multi dicunt; Quis ostẽdet nobis bona? A fructu frumenti, vini, & olei sui, multiplicati sunt.* Atqui, ait, qui hæc dicunt, omnigenis terræ fructibus fruuntur: Per has tres species humanæ naturæ vtilissimas, necessariò alia comprehendit bona, illorum inscitiam redarguens, quoniam etiam in manibus Dei munera ferentes, & magnificè eius bonis se delectantes, vt nihil recipientes dicere audent; Quis ostendet nobis bona? Sic ille inexcusabilem describit ingratitudinem eorum, qui in mediis Dei beneficiis versantes, ipsum vel non agnoscunt, vel agnoscentes contemnunt, & lædunt.

Prosequitur hoc argumentum Clemens Alex. 1. pædag. cap. 9. post princip. in eo, quod Christus Dominus Iudæis dixerit Matth. in cap. 23. Multoties eos voluisse cõgregare, & ad se allicere multimodis vocationibus; ipsos verò resiliisse, & recalcitrasse, sicut in nostro Cant. statim habemus. Sic verò habet Clemens: Maximum signum est eius benignitatis, quod licet apertè sciret impudentiam populi, qui recalcitrabat, & resiliebat, apertè tamen adhortatur ad pœnitentiam, & dicit per Ezechiel. *Fili hominis in medio scorpionum tu habitas, veruntamen loquere ipsis si fortè audierint.* Quin etiam dicit Moysi: *Vade, & dic Pharaoni, vt emittat populum: ego autem noui quod non emittat ipsos.* Vtrumque enim apertè ostendit & Deum præsciuisse futurum, & eius benignitatem libero animi arbitrio largiri occasionem pœnitentiæ. Et per Ierem. dicit:

Psal. 4. n. 8. — *Matth. 23. n. 37.* — *Ezec. 2. n. 6.*

Quisque

Ierem. 11. n. 4. *Quousque clamabo, non exaudient? Ecce aures incircumcisæ eorum.* O beatam tolerantiam, &c. Videndus adhuc in hanc sententiam Seneca lib. 7. de benef. cap. 31. & 32. Vbi ait: Dij rerum omnium amatores optimi, qui beneficia ignorantibus dare incipiunt, ingratis perseuerant, nihilominus tamen more optimorum parentum, qui maledictis suorum infantium arrident, non cessant Dij beneficia congerere de beneficiorum Authore dubitantibus: Non est magni animi, dare & perdere; at hoc est magni animi, perdere & dare. Sic ille.

Testatus itaque est Deus bonitatem, & benignitatem suam optimam præeligendo, & largiendo terram impiis hominibus, constituendo eos super fertilissimam tellurem, quos ingratissimos sibi fore optimè nouerat: Sed pariter ipsi summam nequitiam testati sunt, dum peiores reddūtur tot acceptis bonis de manu Domini. Apud Ose. in cap. 2. impius Israel non solùm Deum deseruerat, sed Idolis etiam tribuebat, veluti accepta ab eis, quæ à Deo tantùm habuerat, dicēs:

Ose. 2. n. 5. *Vadam post amatores meos, qui dant mihi lanam meam, & linum meum, &c. & nesciuit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.* Non potuit maior describi iniquitas, quàm quod ex auro, & argento, & cæteris bonis à Deo acceptis materia desumatur Deū inhonorandi, & illius Deitatem falsis, & insensibilibus Idolis tribuendi. Vbi Hieronymus ita ait: Multi acceperunt aurum, & argentum sapientiæ, & eloquentiæ, de quibus facerent candelabrū septem lucernarum ex auro purissimo, & mensam propositionis, & propitiatorium, & Cherubim auri splendore radiantem, & bases columnarum argenteas, & triticum sermonis Dei & vinum gaudii Spiritus sancti, quæ vniuersa verterunt in idololatriæ cultum, & decepti alios deceperunt, &c.

Miseri profectò, qui Dei talentis ditati non solùm alios lucrati non sunt, vt diuitias gratiæ, & meritorum acquirerent, sed quod eis diuinitus in ipsorum vtilitatem traditum est, eis cessit in ruinam, & aliis maximo fuit nocumento. Qua de re videndus Origenes homil. 2. in Cantic. & Gregor. 3. p. Pastoral.

A admonit. 5. & quæ etiam scribit idem Hieronymus in cap. 7. Ezechiel. ad illa verba: *Ornamentum monilium suorum in superbiam posuerunt, & imagines abominationum suarum, & simulachrorum fecerunt ex eo:* Vbi Hieron. ait: Quæ ego dederam in ornamentum possidentium, atque diuitias, illi verterunt in superbiam, vt de quibus poterant per eleemosynas, & bona opera suam vitam liberare, ex illis haberent materiam arro- Ezech. 7. n. 20.

B gantiæ, &c. Quid igitur faciendum erit tantæ ingratitudini, impudentiæ, & impietati? videamus quid addat Diuinum Oraculum citato ex Oseæ loco: *Idcirco conuertar, & sumam frumentum meum in tempore suo*, id est, quando ipsi veluti horum fructuum domini, illos domi colligere, & in horreis recondere voluerint, meos esse ostendam, totos absumendo, & in nihilum redigendo, vt infructuosi homines sine fructibus remaneant, & ingrati sine alimonia miseriam suā deplorent. Grauior, inquit ibi Hieronymus, pœna est, quando in tempore messis, & vindemiæ fruges auferuntur, & vinum, & quodammodo tentæ tolluntur è manibus, &c. Ose. 2. n. 9.

C Quid deinde? *Et liberabo lanam meam, & linum meum, quæ operiebāt ignominiam eius.* vbi acutè Hieron. explicat hanc libertatem rerum per illam, de qua Paul. Rom. 8. loquēs de fine mundi, ait: *Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Vbi propterea Paulus dicit creaturam liberandam, quia non ampliùs seruitura iam erit ad corruptiones, & peccata. Ibidem. Rom. 8. n. 21.

D Vel adhuc, & meliùs, liberandam dicit creaturam ab ea seruitute, & ignominia, quam patiebatur ab iniquis detenta, cùm iniusti sint domini, & ea abutantur in offensionem Dei, quod ipsa creatura grauis ignominiæ loco ducit, & retrahit, vnde & propter peccata creaturæ omnes dicuntur ignobiliores, & obscuriores, sicut patet ex

E glossa interlineali ad illud Isaiæ; *Erit lux lunæ sicut lux Solis, &c.* Quia enim, inquit Glossa, propter hominem facta in eius lapsu peiora sunt Sol & Luna, suo lumine minorata dicuntur. Qua de re videndus D. Tho. in 4. dist. 48. q. 2. art. 2. ad 3. & 4. vbi eorum refert sententiam, qui existimarunt minoratam fuisse lucem Solis, & Lunæ ob peccatū primi Isai. 30. n. 26.

primi parentis. Cùm ergò ignobiles, & in A seruitutem redactæ reperiantur creaturæ apud peccatores, dum in Creatoris offensas illis inseruiunt, & administræ sunt, eas ab huiusmodi captiuitate liberat Deus, cùm bona sua è manibus impiorum eripit, & iniquos diuites dimittit inanes. Tunc, concludit Hieronymus, conferet Deus, vt qui ex copia Datorem non senserant, sentiant ex penuria.

Vel etiam constituit hunc populum super B excelsam terram, vt eum ab inferioribus rebus veluti abstraheret, & propriis oculis, quæ ipsi subiacebant contemnenda despiceret, & sola excelsa, & habitationes supernas promereri studeret, de quo argumento nos supra ad versum 11. plura diximus. Deinde etiā *Constituit super excelsam terram*, vt separatus à cæteris gentibus absque contagio & cōtaminatione earū degeret, quę est ratio cur terra illa promissa, & Israelitis concessa insulæ nomine appelletur, quo pacto intelli- C

Isai. 20 n. 6. gendus est locus Isaiæ 20. *Ducet habitator insulæ huius in die illa: Ecce hæc erat spes nostra, ad quos confugimus in auxilium, vt liberent nos à facie Regis Assyriorum, & quomodo effugere poterimus nos?* Vbi sermo est de victoria, quam Senacherib reportaturus erat de Ægyptiis, & Æthiopibus, in quibus spem suam Israelitæ collocare solebant. Insulam verò appellat terram Chanaan, quam filij Israel incolebant, eò quòd non plus cō- D sortii, & commercii voluerit Deus eos habere cum aliis regnis, & gentibus circumiacentibus, ac finitimis, quàm insula vndique mari cincta, & in medio Oceani collocata. Cùm enim ea feracissima omnium rerum ad vitam necessariarum esset, sibi omnino sufficiens, nihiloque ex aliis regionibus indigens, eas adire non tenebatur: mel enim de petra porrigebat, oleumque de saxo durissimo subministrabat; proinde sicut in- E sula in omnibus sibi abundans cum viuentibus in continenti nihil aget: sic & Israelitas voluit Deus absque aliarum gentium commixtione, & contagio sub cura Dei Parentis sola quæ ad ipsum pertinebant tractantes, & curantes degere; Vnde Theodoretus explicans verba nostri Textus, *Constituit eum super excelsam terram*, ait: hoc est, sublimiores ipsos terrestribus effecit; Quod magis explicat Aquila, dicens: Ipsos super summitatem statuit, volens, vt nihil humile, vel abiectum sentirent; quod etiam habet Chrysost. orat. 3. contra Iudæos; Vt ex sublimi situ, inquit, discerent sursum leuare corda, & animi affectus, & contemnere terrena. In eodem etiam sensu exposuit Adamus illud Isai. 58. *Substollam te super altitudinem terræ*, id est, constituam te super excelsam terram Chanaan; Vt magno animo, inquit Adamus, terrena despicias. In quam sententiam facit Gregor. lib. 31. Moral. cap. 7. post med. vbi interpretatur illud Ezechiel. in cap. 8. *Similitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei, & leuauit me spiritus inter cælum, & terram:* vbi ait: Bene inter terram, & cælum sublatum se asserit, quia quilibet Sanctus in carne mortali positus, plenè quidem adhuc ad superna non peruenit, sed iam tamen ima derelinquit, & cætera, quæ in eandem sententiam prosequitur, ostendens quomodo ille, qui est inter cælum, & terram, habet terram sub se, & cælum super se, & fanè vir iustus terrena despicit, & cælestia contemplatur, vnde mens iusti potest comparari firmamento, quod Deus collocauit in medio aquarum, vt diuideret aquas ab aquis: Nam aquæ sub cælo existentes sunt terrenæ voluptates; aquæ verò super firmamentum sunt spirituales quædam delitiæ; illas iustus despicit; has verò desiderat. Insuper & iustus est inter cælum, & terram, quia nec terræ adhæret per affectum, nec in cælo adhuc est per visionē beatificam, sed in medio secundùm corporis necessitatem, existens in mundo, pro desiderio autem existens in cælo. Inter cælum, & terram erat Paulus, cùm dicebat ad Philipp. *Conuersatio nostra in cælis est.* Conuersatio inquit, non vita; mente non corpore. Et Iob etiam cap. 7. dixit: *Suspendium elegit anima mea*, hoc est, volui pendere à cælo per desiderium, & cogitationem, ac contemplationem; Quo pacto D. Gregor. in loco citato interpretatur apprehensionem Prophetæ Ezechielis per cincinnum capitis; id est, per bonas cogitationes, quia per eas homo ad superiora eleuatur, quòd enim per capillos intelligantur cogitationes, asserit idem

Isa. 58. n. 14. *Ezech. 8. n. 3.* *Philip. 3. n. 20.* *Iob 7. n. 15.*

idem Gregor. lib. 2. Moral. cap. 3. 8. & 5. Moral. cap. 23. & in cap. 7. Cant. & 2. p. pastor. cap. 7. Rupert. in cap. 7. Cant. & Isichius in Leuit. cap. 13. & 14. Qui verò per cogitationes eleuatur à terrenis, quasi oblatio munda Deo placet. Eleuabantur siquidē olim oblationes, vt Deo offerrentur; hinc est quod August. in Psal. 148. ait: Non potest fieri, vt habeat mala facta, qui habet bonas cogitationes. Quemadmodum enim, inquit ille, de interiori palatio quidquid iusserit Imperator per imperium Romanorum emanat, sic in vnoquoque nostrûm intus est Imperator; si bonus est, bona iubet; si malus est, mala iubet, & mala fiunt. Igitur cum Christus sedet in cordis palatio, id est, per bonā cogitationē, non potest iubere nisi bona; Cùm diabolus, quid potest iubere, nisi mala? Hoc ipsum docet Ambros. in Psal. 118. litera 8. versu 3. ponderans illud: *Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.* Quorū verborum duplicē tradit expositionē. Prima est: Cogitaui vias meas, id est, superioris peccati, & lapsus, & cōuerti pedes meos, vt iam non meis gressibus, quibus antè sum lapsus, sed testimoniorū tuorum itineribus ambularem. Alius sensus est: Cogitaui vias meas futuras, vt ante meos actus cogitationibus præuenirem; Et rectè sequitur: *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.* Nam vbi cogitatione quis præuidet, quod acturus est, semper paratus est ad agendū, & semper fixus, & validus, vt Deo obsequatur, & adhæreat. Vsque adeò autē hoc est verū, vt Basil. in Psal. 33. ad illa verba; *Sēper laus eius in ore meo*; dicat hominē apprehensum cogitatione semper Deum laudare, ita vt ipsamet cogitatio sit laus Dei, proptereaque hunc versiculum intelligendum esse de laude cogitationis, quæ semper debet esse in ore animæ, id est, in intellectu, de quo ore dicitur in eodem Psalmo; *Os meum aperui, & attraxi spiritum.* Et Psal. 80. *Dilata os tuum, & implebo illud*; quare concludit Basil. cogitatio de Deo impressa semel, & veluti sigillo signata in mente, potest laus Dei rectè appellari semper in anima existens. Quærit verò quomodo possit semper existere hæc cogitatio, & laus in anima, etiā cùm dormit, vt

Margin: Psal. 118. n. 59. — Ibidem n. 60. — Psal. 33 n. 1. — Psal. 118. n. 131. — Psal. 80 n. 11.

A verum sit illud Cant. *Ego dormio, & cor meū vigilat*, & respondet quadam similitudine. Quasi, inquit, tenor quidā soni semel editi, ac diutiùs in auribus insonantis sunt illæ, quæ per somnum recurrunt cogitationes, cogitationis interdiu conceptæ, &c. Cùm ergo sic Deo placeant, ipsumque laudent cogitationes, quibus homo è terrenis apprehensus eleuatur, inde est, quod placituram plebem ab infimis eleuauit super excelsam

B terram, vt Deum mente conciperet, ipsumque contemplando inter cælum, & terram versans iugiter laudaret.

Fertilem etiam, & rebus omnibus abundantem concessit terram, & super alias excelsam, ne illi succumberet Hebræus populus, humerosq; supponeret, vt illi substratus, veluti seruus addiceretur; qua in re videtur Deus maximè nobilitasse hanc gentem, dū noluit eā perpetuò addictā labori, & cul-

C turæ. Licet enim verum sit postquam Adamus peccauit, perpetuo labori hominē fuisse damnatum, sententia contra eū lata, in hunc modum: *Quia comedisti ex ligno, ex quo præceperam tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, in sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Quem locum æmulatus est Plinius l. 18. Natural. histor. c. 3. post med. cùm rationem reddens sterilitatis terræ, ita ha-

D bet: At nunc hæc eadem munera, quæ triūphalibus manibus agebantur, vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent. Non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colique dicitur, & ipsa, honore hinc absumpto, vt nunc immutata ea, & indignè ferente credatur id fieri, &c. Denique quod olim sponte sua proferebat abundè terra, post peccatum non nisi in sudore præbet, iuxta illud, quod est apud eundem Plin. citatum cap. 6. vbi ait: Opera nō impensa cul-

E tura constat. Quod etiam notauit Poëta 1. Georg. dicens:

---- Pater ipse colendi
Non facile esse viam, primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda.

In quam sententiam facit locus ille Zachariæ 13. *Nec operientur saccino, vt mentiantur,*

Margin: Cant. 5 n. 2. — Gen. 3. n. 19. — Zacha. 13. n. 5.

sed dicet; non sum Propheta, homo agricola ego sum: Quoniam Adam exemplũ meum ab adolescentia mea. Quibus verbis significare voluit Zacharias saccum, siue cilicium temporibus Christi non esse futurum habitum Prophetalem, sed pœnitentem: Solebant enim olim Prophetæ indui sacco, & cilicio, quando futura mala vaticinabantur, sicut constat ex Isaia in cap. 20. Temporibus autem Christi induendos esse Religiosos homines sacco prædicit, non tanquam Prophetas, sed ad instar Adami, qui in pœnam sui sceleris pellitus eiectus est à paradiso ad agros colendos in sudore; hoc enim videntur significare ea verba; *Homo agricola ego sum, quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea*; vel vt vertunt 70. Interpretes, *Quia homo genuit me*, id est, habitum pœnitentis, laborantis, & terram colentis gesto, quia filius Adami sum, & ideò sententiam in eo latã porto, perpetui scilicet laboris; Vnde Iob in cap. 5. ait: *Homo natus ad laborem, sicut auis ad volatũ.* in quẽ locum eleganter notauit Origen omnem hominem ad laborandum natum esse. Et cùm hæc, inquit ille, sit conditio hominis, tu qui homo es, & naturam humanam accepisti, quo pacto volare vis, præsertim cũ pennas non habeas ad volandum. Licet potiùs fortiter ferre quod accepisti, &c. Vidẽdus R. Moyses lib. 3 More, cap. 30. vbi refert quosdam dixisse, Adamum non solùm fuisse agricolam, sed etiam librum reliquisse de agricultura, vt ab illo primo magistro cęteri homines discerent. Vnde olim Reges, & Principes agros colebant, sicut videre est apud Plin. lib. 18. Natural. histor. cap. 2. cùm petit, quænam fuerit causa, cur antiquis tẽporibus tanta esset vbertas terræ. Ipsorum, inquit, Imperatorum tunc manibus colebantur agri (vt fas est credere, gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore) siue illi eadem cura semina tractarent, qua bella; & eadem diligentia arua disponerent, qua castra; siue honestis manibus omnia honestiùs proueniunt, quoniam & curiosiùs fiunt, &c. Similia sunt quæ habet Pierius Valer. lib. 48. de symbolis in titulo de aratro, vbi ait: Tanta fuit olim agriculturæ reuerentia, tantusque honor illi semper habitus, vt veteres regia sceptra in aratri formam effigiarent, quo & ipsi quoque Sacerdotes perinde ac Reges vtebantur, &c. Agricultura itaque communis omnibus hominibus, & labor in versanda ipsa terra in causa fuit plerisque, vt nihil nisi de ipsa cogitarent, & plerumque terreni fierent, maximè, qui de cælestibus nihil sciebant, vel ipsa parui facientes, terrena tantùm appetebant, qualis fuit Cain, de quo Philo lib. 2. Quod deterior potiori insidietur, post med. ait: Meritò ille impius Numinis contemptor Cain maledicitur, qui apertus cauernis huius concreti rebus externis inhiauit omnibus præ insatiabilitate petens eas accipere in perniciem Abel, id est, amici Deo dogmatis. Ideò terram operabitur, non agricola erit. Omnis enim agricola est artifex, quoniam ars est agricultura; multi autem è vulgo terræ operarij, sine peritia tractantes, victus causa, hæc ministeria. Hi operãdo sæpè damnũ dant, nisi præfectũ habeant, & si quid rectè operantur, fortuitò, non ratione bene faciunt. At quæ aguntur ex agriculturæ scientia, omnia necessariò sunt vtilia. Quamobrem Legislator Noe iusto artem agriculturæ tribuit, &c. Vbi ostendit hoc discrimen esse inter agricolam, & virum addictum terræ, quod ille bona tantùm, & necessaria quærat; at vir terræ totus illi immersus nec caput sursum leuare valeat, nec mentem ad Cælestia extollere. Proinde dum Deus suis Israelitis terram fructiferam concessit, & laborem extenuauit, dum neque eam irrigare tenebantur terram, quam Deus de cælo implueba; neq; iugi labore eam colere necesse erat, quæ sponte sua, & paruo culta labore omnia proferebat; vnde & dicitur quòd sugebant mel de petra, & oleum de saxo durissimo.

Non est tamen omittendum hoc in loco, quod constitutus populus ille super excelsam terram, vt Deo subderetur, eique pro tãtis beneficiis grates iugiter redderet, ipsomet loco excelso eleuatus in supremum Dominum insurrexit impudenter, sicut videbimus versu 15. Et qui in excelsis constitutus est, vt excelsa mente contemplaretur Cælestia, cum Angelo nequam Cælestia perdit; vt laudes Deo debitas detraheret,

&

Iob 5. n. 7.

& Diuinitatem Deo propriam Idolis attribueret, suggerente diabolo, qui in excelsis damnatus excelsorum mentes semper appetit, vt deiiciat, quæ est ratio, cur in Sacris literis non bene audiant excelsa, quæ dæmon semper petit propter superbiam suam, qua altitudinem appetiit, sicut ipse loquitur Isai. 14. *In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamēti, in lateribus Aquilonis, &c.* Vbi Hieron. ita ait: Semper Lucifer quærit ascendere super eos, qui habent imaginem Cælestis, & qui fulgent in Ecclesia, sicut astra Dei, & sedere in monte testamēti, id est, in Ecclesia, & super nubes illas, videlicet, quibus mandauit Dominus ne pluant super Israel imbrem. Infælix Iudas qui quasi nubes cum alijs Apostolis mittebatur, vt plueret, & quasi stellas inter cæteras stellas, & vitio suo se cepit ascensorem diaboli, qui superbo collo erigitur, & in arduis ponit nidū suum, eosq; e maximè ad se attrahere nititur, quos in excelsis dignitatum, & virtutum videt collocatos; de diabolo enim intelligit D. Hieronymus illud Iob 39. *In arduis ponet nidum suum.* dicens: Ex præmissis Dei in arduis diabolus ponit nidum suum, quia in magnis quibusque huius mundi hominibus sedem sibi constituit, &c. Proinde quos Deus constituit super excelsam terram, quos magnis sublimauit honoribus, & cæteris præposuit gentibus, nempe Israelitas, hos adduxit, vt cum celsitudine terræ elationem superbiæ sequerentur, & contra Dominum insurgerent, quem potiùs venerari debebant, & recolere.

Isa. 14. n. 13.

Iob 39. n. 30.

Nisi fortè constituerit hanc gentem super excelsam terram, vt ibi terrenis bonis incrassati, & amœnis, ac vberrimis pascuis repleti, tandē occisioni traderentur; fuerunt siquidē Israelitæ oues illæ, quas Deus deduxit in manu Moysi, & Aaron. Duplex autem pecorum genus consideratur; alterum ad generationem, alterum ad occisionem: Illud quidem diu conseruatur, custoditur, & fouetur, tanquam vtile dominis suis, sicut Iacob se fecisse ait, Genes. 31. Vnde & domini pecorum nullatenus diuendi, aut ad victum ex hoc mactari permittunt.

Gen. 31. n. 40.

Alterum verò pecus occisioni deputatum, ne plus detrimenti, quàm commodi ex eius sustentatione proueniat, cùm nihil prouentus, & vtilitatis promittat, in pinguibus pascuis reseruatur, & incrassatur, donec emptor accedat, & dato pretio, ad macellum, & carnarium abigat. Ad generationem itaque, & ad occisionem necessaria sunt vberrima pascua, & arua abundantissima, vnde à pastoribus pinguiora solent eligi loca, & à gregum dominis prouideri. Fuere olim Iudæi pecus quidem generationi destinatum, eaque ratione admodum vtile Domino, ideoque summa cura prouidit de pascuis eligendis, de seruandis, fouendis, & protegendis huiusmodi ouibus, quoniā exinde è regia progenie nasciturus erat agnus ille, dux totius gregis futurus, & ablaturus peccata mundi sanguine suo effuso, inde etiam venturi erant agnelli, quos Christus missurus erat ad Iudæos, tanquam oues inter lupos. Deinde vtilis erat grex iste propter lac doctrinæ, & veritatis in tribu Leui: *Pactum enim Domini cum Leui, lex veritatis fuit in ore eius*, ait Malach. in cap. 2. Vnde apud Matthæum cap. 23. ait Christus: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite.* Et Paulus ad Romanos, cùm interrogaret quid ampliùs Iudæo est? Respondit: *Multum quidem per omnem modum, quoniam credita sunt illis eloquia Dei*, id est, lux sua, sicut ait Chrysostomus, & Theodoretus. Alij verò Scripturas sacras intelligunt in iis, quæ promissiones, & pacta Diuina, futurorumque mysteriorum prædictiones continebantur; hæc enim sunt eloquia vetera Dei, siue Dei Oracula ex Græco, teste Hesych. Denique vtilis erat grex ille ob eximias virtutes, quibus veteris testamenti Patriarchæ, & Sancti præditi erant, quos plerique imitati in perfectos viros euadebant, imò & plurimi ex gentibus illorum virtute prouocati, & S. Scripturarum veritate instructi, ad veri Dei cultum conuertebantur. Quod si Deus permittebat hostes stragem in ouibus suis edere, & in longinquas regiones abduci, prouidebat item mittendo ad illos Prophetas, qui populum alioqui afflictum consola-

Malac. 2. n. 4. & 6.

Matth. 23. n. 2.

Rom. 3. n. 1.

rentur,ac tandem ad vberrima excelsæ illius terræ pascua reducebant. Postquam autem natus est Christus Dominus ex semine Dauid secundùm carnem, illumque Iudæi negligentes,& abnegantes crucifixerunt,veritas sublata est ab ore Leui, & posita est in ore Petri. Quanto verò sumptui fuerit Domino illud telluris inutile pondus. & pecus in terra,& pascuis Iuda,indicat nobis Christus apud Matth.dicens : *Ecce ego mitto ad vos Prophetas,& sapientes,& Scribas , & ex illis occidetis,& crucifigetis,& ex eis flagellabitis in synagogis vestris,& persequemini de ciuitate in ciuitatē,&c.* Plenumque est homicidiis,& persecutionibus Actuum Apostolorū volumen,& historia Ecclesiastica.Quid igitur fiet Iudæorum gregi posthæc iam prorsus degeneri, & inutili ? Quid?Pascetur quidem , saginabitur, & incrassabitur in terra promissa,donec incrassatus , impinguatus,& dilatatus væneat ad macella,ne diutiùs pascua,& prata comedat , & Domino recalcitrans magnum indies inferat detrimentum; quod ad literam videtur dixisse Zacharias in c. 11.cùm ait:*Pasce pecora occisionis*; vbi etsi omnes expositores,vno excepto Aria Montano,existiment,Zachariam re vera non pauisse pecora occisionis,congruentior tamen est expositio,Deum voluisse, & iussisse, vt Zacharias pastoralem curam ageret , & pecora campi pasceret,non qualiacumque pecora,sed ea tantùm,quæ occisioni destinata erant, vnde videntes conciues eius tantum ac talem Prophetam talia pascere pecora,in admirationem raperentur , & inquirerent quid tandem insolita ista mutatio prædiceret,& portenderet ; vnicum audiamus hoc in loco Gasparem Sanctium.Ego,inquit,existimo id habuisse in mandatis à Domino,vt pasceret gregem macello destinatū,& actione illa hieroglyphica ostendi Iudæorum populum , qui non semel suprà grex vocatus est , Romanorum gladio , & quasi laniennæ,seu macello esse deuotum.Neque nouū est,vt actionibus,& non tātùm verbis Prophetæ aliquid futurum denuntient. Et vt omittam alios , hic idē Propheta in eadem propè materia exemplo nobis esse potest; qui iussus est more vasa pastoris stulti . Vt ergo tunc Propheta personam agit stulti pastoris;sic nunc eius , qui non tam inuigilat gregi,vt pascat,quā insidiatur , atque imminet,vt occidat , aut occisioni præparet , & macello.Porrò pecora occisionis sunt , quæ cædi destinantur Psal. 43. *Æstimati sumus sicut oues occisionis.* Sic ille ostendit ex Propheta , Israelitas veluti pecora in vberrimis pascuis impinguatos fuisse , & incrassatos ad occisionem , eò quòd omnino inutiles essent. Si quis verò inquirat,quibus tādem emptoribus Iudæos tradiderit Deus? Omnes absque dubio Romanos intelligunt, qui post victoriam illis diuitiis , & mācipiis abundabant:&post hanc venditionem dilatatus etiam est Deus quoad gloriā,& honorē,& nominis claritatē,quod videtur dixisse Isaias c.4.illis verbis : *In illa die erit germen Domini in magnificentia.* Vbi Chaldæus habet : *In illa die erit Messias in magnificentia.* Destructa enim Hierosolyma , & funditus euersa per Romanos , nomen Christi celebre factum est apud gentes , quibus innotuit,& in emendis,ac vendendis ouibus,seu mancipiis Iudæorū locupletati sunt Romani, & Christus lucratus etiam est extrinseca bona,gloriam scilicet,& honorem. Vnde iam intelligetur,cur populus iste,qui mox dicēdus est impinguatus,& dilatatus,dicatur cōstitutus super excelsam terram , vt sugeret mel de petra oleumque de saxo durissimo. Sic enim nutriendus fuit inutilis grex , qui occisioni tradendus erat.

Libet hoc in loco ad calcem huius annotationis adducere eam collationem , quam affert Zeno Veronens.Episc.ser.10. de Exodo,vbi totus est in proponēda maxima differentia , quæ reperitur inter ea beneficia, quæ Deus olim contulit Israelitico populo, & quæ posteà Filius Dei in carne præstitit fidelibus suis Si Iudæi,inquit,vacuatæ imaginis recordatione gloriātur , quantò magis Christianus,in quo non est figura,sed veritas?Quē ex rebus ipsis agnoscite pariter , & probate.Illis columna nubis,atque ignis viā demonstrauit.Nobis testamenti veteris , ac noui clarissimi Oracula viam,& verum Dominum prodiderunt, qui ait:*Ego sum via & veritas.* Illorum profugus populus per mare rubrum dextra,læuaq; e vndarum, stupētibus rupibus,pede sicco transiuit. At nostrū mare,

Marginal notes: Matth. 23. n. 34. — Zach. 11 n. 4. — Psal. 43 n. 22. — Isai. 4. n. 2.

mare, quos voluntarios suscipit, fœliciter naufragos fecit. Intermensque vniuersa peccata genitalis vnda submergit, vt cœlestes effecti, terram desiderare norint. Denique illi post mare, ad eremum peruenerunt; nos post baptismum ad paradisum perueniemus. Illis irroratum est esurientibus mãna: nos autem esurire non possumus, qui Cœlestis panis nobiscum portamus annonam. Illis sitientibus petra fluxit in poculũ; ad Christi fontem qui biberit, sitire non nouit. Illis in deserto suauitas lactis, & mellis exhibita est; nobis verò, quod plus est, melle dulcior, ac lacte candidior, æternæ vitæ beatitudo Dei tribuatur in Regno.

Neque prætereundum est id, quod aduertit Gilbert. ser. 6. in Cant. cùm explicat verba illa: *Quæsiui illum, & non inueni.* Vult enim ex verbis nostri textus deducere perseuerantiam in oratione, in qua licet quis orans, & deprecans obduratum experiatur Deum, dum minimè postulata concedit, adhuc tamen persistendum est, & assiduè, enixeque deprecandum, vt dulcedo spiritus, & gaudium spirituale eliciatur, veluti à saxo durissimo. Sic verò ille habet statim post princip. Fratres, si sedulitas submouetur, desidia quando admittetur? Si non inuenit amor, quia inueniet tepor. Sponsæ desideria audis dilata, & tu ad proximum orationis tuæ pulsum inspirationis Diuinæ delitias tibi non affluere querulus causaris? Nunc cœpisti, & tam citò à directione sua tuus infringitur spiritus, quid, si tibi illud

Mat. 26 n. 4. de Euangelio improperetur: *Sic non potuisti vna hora vigilare mecum?* Vigilate, & orate, quia nescitis qua hora dilectus vester adueniet. Pertinax oratio pertingit ad finem, & si tibi in initiis sicca, & velut saxea videatur, oleum tamen gratiarum elicies de hoc saxo durissimo, tantùm si perseueres, si te longior mora non dissoluat, si non dilatione tua vota lentescant. Molesta planè amanti dilatio, sed solent protracta desideria ampliùs crescere. Sic ille. Cuius doctrinæ suffragatur Rupert. lib. 1. in lib. Reg. cap. 3 in fin vbi loquens de Anna matre Samuelis in oratione perseuerante, & saxea somnes difficultates superante, ait: Habet in Anna virtutis exemplum, quod imitetur nostra

A sterilis anima, si mater fieri optat, si verbi Dei, sanctarumque virtutum cupit esse fœcunda. In quo? In eo videlicet, quod dictum est, *Vultus eius non sunt amplius in diuersa mutati*, quod idem est, ac si diceretur: In tentatione perstitit, orando perseuerauit. Hoc 1. Reg. 1. n. 18. ergo fidelis anima imitetur, & quærens inueniet, petens accipiet, pulsanti aperietur, &c. Ille igitur secundùm hunc sensum elicit mel de petra, oleumque de saxo durissimo, qui perseuerans in oratione, in qua se frigi-

B dum, & veluti obduratum experitur, in qua Deum veluti non audientem, neque postulatis annuentem sentit, tandem & beneficia accipit, & internam vnctionem assequitur, & dulcia sortitus orationis verba, quasi mel in ore reperiatur.

Bernardus verò serm. 2. in festo Pentecostes ad fin. eadem verba refert ad Christum Dominum dura patientem ab hominibus, & pro hominibus sustinentem, blan-

C da tamen loquentem, benigna facientem, mirabilia operantem. Sic verò habet: Dulciter Domine Iesu cum hominibus conuersatus es, quàm abundanter multa, & magna bona hominibus largitus es: quàm fortiter tam indigna, quàm aspera pro hominibus passus es: ita vt liceret sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo; duro ad verba, duriori ad verbera, durissimo ad Crucis horrenda, quia in his omnibus, *sicut agnus coram tondente se obmutuit, & non ape-*

D *ruit os suum, &c.* Et Ambrosius libro de Salomone cap. 9. ait: Per mel significabatur quod Deus dulcem daturus esset Euangelij suauitatem. Per oleum quod daret Spiritum sanctum per crismatis vnctionem. Sic ille. Et Gregor. homil. 26. in Euangelia. Petra inquit, id est, Christus, mel dedit, id est, miraculorum dulcedinem discipulis ostendit. Dedit & oleum sacræ vnctionis, cùm post resurrectionem Spiritum sanctum in eos immisit, &c. Procop. verò hoc

E in loco ait: Faui melliti sermones probi. Sermo item ille, quem Sponsus cum Sponsa habet, fauum stillat. Et Dominus noster dulcis, & amabilis, & guttur eius dulcedo est, & quantus-quantus est, res est expetenda, &c. De verbis autem Christi Domini, quod dulcissima fuerint, constat ex sacro Textu

Ioan. 6. vbi interroganti Christo Domino duodecim discipulos suos: *Nunquid & vos vultis abire?* Respondit Petrus pro omnibus: *Domine ad quē ibimus, verba vitæ æternæ habes?* Et Luc. in cap. 10. Maria soror Lazari capta dulcedine verborum Christi, cùm hora iam adesset prandij, & oporteret sororem in ministerio adiuuare, omnium oblita, secus pedes Domini sedens audiebat Christi verba, vt mirum iam non sit, quod refert Hieron. lib. 2. contra Iouinian. Et Laërt. lib. 6. nempe Diogenem cùm ab Antisthene repelleretur, etiam baculum intentante, subiecto capite sic dixisse: Cæde; non enim ita durum baculum reperies, quo me abs te, quandiu aliquid dixeris, quod discam, arcere possis. Videnda sunt quæ habet Greg. Nyss. Orat. 4. in Cant. de dulcedine sermonum Christi, qui suauiores erant super mel, & lac, educti de petra illa, quam reprobauerunt ædificantes. Vnde Aug. ser. 46. de tempore post med. ait; Exurgat anima, quæ charitatis virtute comprehensa est, effugiat ex Ægy-

Ioan. 6. n. 67.

Luc. 10. n. 39.

A pto, id est, ex sæculi huius desiderio pergat ad mare rubrum, scilicet Christi baptismū, ideò rubrum, quia sanguine Christi procuratum; persequantur hostes, peccata cum suo Authore diabolo tanquam Ægyptij cum suo Rege Pharaone sæuiant, sequantur fugientes. Quid metuis? Vsque ad aquam sæuiant. Ingredieris tu, ingredientur & illi post te, sed aqua conuersa, illis erit in perniciem, tibi proficiet ad salutem; illos obruet, te abluet; illos damnabit, te liberabit. Post hæc

B suscipies mel de petra, quo sitim tuam saties; petra enim erat Christus, ex quibus præceptis, tanquam ex fontibus dulcedinis satieris. Gustabis & panem illum, scilicet qui dixit: *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi*; gustabis, & videbis, *quoniam suauis est Dominus*. Et si in te eminet virtus charitatis, quæ omnia sperat, per eremum

C te necesse est transire, id est, vtaris hoc mundo, tanquam non vtens. Et in hac vita peregrinum te noueris esse, si terram Promissionis cupis intrare. Hæc Augustinus.

T E X T V S.

Num. 14.

Butyrum de armento, & lac de ouibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan, & hircos cum medulla tritici, & sanguinem vuæ biberet meracissimum.

EXPOSITIO LITERALIS.

Cum constet, omnem animalium pinguedinem, & adipem Iudæis omnino esse prohibitum sub pœna mortis ex cap. 7. Leuit. vbi dicitur: *Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israel: Adipem ouis, & bouis, & capræ non comedetis. Si quis adipem, qui offerri debet in incensum Domini, comederit, peribit de populo suo.* Dum ergo hoc in loco fit mentio butyri & adipis, hoc sanè fit in commendationem illius terræ, de qua agitur, vt vberrima de-

Leui. 7. n. 23.

A monstretur, sicut bene aduertit Abulensis hic q. 4. Non poterat enim non esse omnium rerum feracissima ea terra, quæ hæc omnia sic proferebat, sicut in nostro textu describitur, vnde Brixian. hic ait; Significatur per mel, oleum, butyrum, lac, adipem, triticum, & similia, omnium rerum abundantia. Non meminit autem hoc in loco casei, cùm præcipuum videatur, quod ex ouibus percipi-

B tur, quia corruptum quid, aridumque videtur habere, quod etiam notauit Bernardus serm. 2. de Aduentu dixisse Isaiam cap. 7. *Butyrum, & mel comedet, &c.* vbi ita ait: Duo

Duo sunt in lacte ouis, butyrum, & caseus; butyrum pingue, & humidum; caseus contra aridus, & durus. In hac igitur oue (scil cet natura humana) duo reperies; naturam dulcem, naturam bonam, tanquam butyrum; & peccati corruptionem, vt caseum. Vide ergo quàm optimè puer noster elegit, qui naturam nostram sine vlla peccati corruptione suscepit. Nam de peccatoribus legis: *Coagulatum est sicut lac cor eorum*, in quibus vtique lactis puritatem corrumpit fermento malitiæ coagulum iniquitatis, &c.

A B

Vel etiam non meminit Moyses casei hoc in loco, quod facilè constare posset ex abûdantia lactis & butyri. Meminit autem hoc in loco arietum filiorum Basan, id est, incolarum regni Basan, quæ erat regio trans Iordanem, vt habetur Iosue 17. supra terram Galaad, quam Rex Og de gigantum stirpe obtinebat, quando filij Israel ad illas terras peruenère, cessitque hoc regnum duabus tribubus, & dimidiæ, quæ ibi sedem elegerunt ob vberrima pascua, de quorum fertilitate videndus est Hieron. Amos in cap 4. in princip. quo in loco dicitur; *Audite hoc vaccæ pingues*. In Hebræo est; *Vaccæ Basan*: Et 70. *Vitulæ Basan*. Siue vt est apud Hieronymum, & Theodotion, *Vitulæ Basanitidis*, id est, regionis Basan, & Hieronymus vertit, *pingues*, quia cùm pascerentur in locis herbarum fertilissimis, non poterant non esse pingues. Vnde iam intelligetur, cur Moyses in præsenti dicat filios Israel in promissa terra comedisse, vel posse comedere arietes filiorum Basan: Sensus enim est, tam pingues reperiri arietes in terra Chanaan, atque reperiri possent in abundantissima terra Basan. Nititur siquidem Moyses probare excelsam illam terram à Deo concessam populo suo cæteras omnes superare, ita vt quidquid bonum in aliis reperiretur, in hac optimum haberetur. Deinde aduertendum est apud Hebræos, quod in vnaquaque re lautissimum, & optimum est, vocari *cheleu*, quod Latinis est pinguedo, medulla, sumen, & adeps, quæ vox bis in hoc versu reperitur; priori eo loco noster Interpres vertit, adipem; posteriori loco, medullam, dicens, *Cum medulla tritici*: Hebraicè ad verbum, *Cum adipe renum*, id est, granorum tritici, Vatabl. *Cum adipe delicatissimi tritici*, quod noster dixit, *medullam*. Et certè Latini etiam eodem loquendi modo dicunt, amare medullitus, & amare oculitus, vt Plaut. loquitur apud Nonium Marcell. pro blandissimè, pennita flamma, & intimis præcordiis amare. Sic Cicero Cethegum ob eloquentiæ dulcedinem cum vi persuadendi coniunctam, sibi ob efficacem suauiloquentiam suadæ medullam appellauit. Sic veteri prouerbio de re maiorem in modum sapida dulcedine imbuta inquiebant; Mellis medulla. Sed quid extra quærimus, cùm domi totum habeamus? Etenim Isaias omnia prædulcia, & suminosa conuiuiorum delitias metaphoricis suauissimè inuoluta nobis proposuit, & scripsit, vt nullo alio sermone, aliáve versione satis queat exprimi, quod noster optimè vertit; *Faciet Dominus*, inquit, *in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ pinguium medullatorum, & vindemiæ defæcatæ*. Sic etiam & Psalm. 80. cùm eadem voce, quæ hîc habetur, dicitur: *Cibauit eos ex adipe frumenti*. Hebr. *Ex delitiis tritici*, quas Plinius siliginem vocat; Columell. robur dicit. Græcis, vt Suidas exponit, est lectissimum triticum. Longè abit Apollinar. explicans, *vitale triticum*. Sic Psal. 147. dicitur: *Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te*. Vbi bona metaphrasis vius Apollinar. ait: Impleuit verò pinguedine vi placidæ frugis. Sic etiam Numer. 18. *Omnem medullam olei & vini, & frumenti, quidquid offerunt primitiarum Domino, tibi dedi*. Hebr. pro medulla habetur pinguedo: sensusque est: Quod pinguissimum, electissimum, & optimum est inter frumenta, vina, & oleum, dedi. Nam Hebræi pro primitiis debebant offerre optima, vt præcipitur eodem cap. n. 29. & 32. Hinc iam intelligitur, quid sit medulla tritici; est enim optimum, selectissimum, ex quo delicatissimus panis delitiarum conficitur.

C D E

Isa. 25. n. 6.

Psa. 80. n. 17.

Ps. 147. n. 14.

Num. 18 n. 12.

Et sanguinem vuæ biberet meracissimum. Non est absonus, aut inusitatus hic loquendi modus, quo vinum rubrum apud Palæstinos generosum, & in pretio habitum dicitur sanguis vuæ. Etenim moribundus Iacob de sorte Iudæ loquens, ait: *Ligans ad vineam* Gen. 49 n. 11.

vineam pullum suum, lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum. Vbi per metaphoram, & hyperbolem redundantiam vini significat, ita vt vel ipsa vestimenta in vino lauari possent; tanta enim copia vini aderat in ea sorte, quanta in aliis regionibus reperitur. Dicitur autem vinum sanguis vuæ, non solùm quia tanquam sanguis in venis continetur in folliculis, sed quod sanguinis colorem referat. Et Plin. lib. A 14. naturalis histor. cap. 5. vocat vinum sanguinem terræ. Terra itaque illa excelsa omnibus rebus excellens erat, nihil quod conduceret ad delitias, aberat, vt plerique hoc in loco intelligunt nomine mellis, nihil ad victum non satis superque aderat; hoc enim indicant verba huius textus; quorum doctrina quoniam magnam connexionem habet cum sequenti versu, eam ibi prosequemur, vt clarior, & apertior constet.

T E X T V S.

Num. 15. *Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit. Incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo.*

EXPOSITIO LITERALIS.

POstquam à versu 7. vsque A ad hunc nostrum retulit Diuina beneficia, quibus Deus affecit gentem illam, & super alias extulit, & sublimauit, modò in maiorem Iudæorum confusionem, quid ille ingratus populus reddiderit benefactori Domino, refert: Similem verò habemus sententiam 2. Esdræ cap. 9. vbi postquam latiùs, & clariùs, quàm hoc B loco referuntur beneficia Iudæorum populo concessa, subditur: *Comederunt, & saturati sunt, & impinguati sunt, & abundauerunt diuitiis in bonitate tua magna. Prouocauerunt autem te ad iracundiam, & recesserunt à te, & proiecerunt legem tuam post terga sua. Et Prophetas tuos occiderunt, qui contestabantur eos: vt reuerterentur ad te, feceruntque blasphemias grandes*, &c. (Esdr. 9. n. 25.) Itaque sensus huius carminis est; delitiis terræ, C abundantia cibi, & potus adeò pinguis, & obesus factus est populus Israel, vt præ aruina, & pinguedine ingenium, & animus penè suffocaretur, & quasi brutum animal, abiecto Dei iugo in ipsum calces impegerit; Ad expositionemque præsentis textus inseruit maximè ille locus Iob agétis de simili contumace opulento cap. 15. *Tetendit enim aduersus Deum manum suam, & contra omnipotentem roboratus est. Cucurrit aduersus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus est. Operuit faciem eius crassitudo, & de lateribus eius aruina dependet.* (Iob 15. n. 25.) Metaphora autem videtur sumpta à nutritoribus equorum, quorum qui summa cura, & diligentia equũ nutrit, cibaria optima multa, multotiesque administrat, stabulum accommodatum quærit, mundatumque seruat, nihil omittens eorum, quæ pro alimento, & nutritione aut requiruntur, aut reperiuntur. Impinguatur verò equus, incrassatur, & dilatatur, dumque herus eum conscendere vult, ille saltibus excutit, morsibus petit, totoque corpore proiicit, & calcibus tandem impetit.

Sæpè quidem in Scriptura populus Iudæorum equus appellatur, satisque modò sit Isai. cap. 63. *Qui eduxit eos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem.* (Isai. 63. n. 13.) Et Ierem.

Ierem. 5. n. 8. Ierem. 5. *Super quo propitius tibi esse potero, filij tui dereliquerunt me, equi amatores in fæminas, & emissarij facti sunt, vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat.* Vbi pro *emissarij* Hebraicè habetur *Makum*, quod manè significat, quasi dicat; equi saginati tempore matutino, quo tempore maiori furiunt libidine, quia bene tota nocte pasti, & matutino etiam tempore. Quem locum sic exponit Basil. lib. de vera virginit. Ex rationali, & irrationali, id est, animali parte iuxta gentilem philosophiam, hominem veluti Centaurum quendam Creator effingens, superiori parti à capite vsque ad pectus humana forma insignitæ, reliquum corpus ab vmbilico, & lumbis equina subiecit effigie, quæ & ventris voluptates brutorum instar prona, atque ad concubitus effrænatè procliuis est. Neque eum ab irrationali parte per luxum rapi ratione præditam voluit, sed à rationali potiùs rationis expertem ad vsus necessarios regi sæpissimè statuit. Huius denique sibi indultæ diuinitus potestatis gratia, quando rationalis pars peruerso ordine ipsa non regit, improperat aurigæ sermo diuinus (hoc nempe Ieremiæ loco.) *Equi insanientes in fæminas facti sunt, &c.* Et Ierem. 8. n. 6. Ierem. 8. *Omnes conuersi sunt ad cursum suũ, quasi equus impetu vadens ad prælium.* Et sanè Basil. homil. 8. in diuites auaros in princip. de Iudæis loquens, ait: Populus ille quemadmodum equus indomitus adhuc durus, ac frænum mordens, minimeque mandatis obtemperans, non ad vtilia conuersus, sed è recta excedens via ac contra aurigam, contemptis habenis, exultans, per abrupta, & confragosa sese præcipitem dedit, &c.

Hunc igitur equum delitiis abundantem, dapibusque cælitus datis impinguatum, ac terræ optimis pascuis incrassatum, resilientem, & reiicientem ascensorem Deum nobis in præsenti describit Moyses, ostendens nobis maximam huius populi malitiam, quæ sumpsit occasionem resiliendi, & insurgendi contra Dominum, vnde potiùs illi debuit subiici, & humiliari. Similis autem huic est ille locus Ezechiel. 16. vbi dicitur: Ezec. 16. n. 49. *Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, saturitas panis, & abundantia, & otium.* vbi Hieronymus ait: Seminarium superbiæ est saturitas panum, & rerum omnium abundantia.

A Diues ille in Euangelio purpuratus nihil aliud refertur habuisse criminis, nisi quod opibus, & diuitiis affluens, in tantam eruperat superbiam, vt manum egeno, & pauperi Lazaro non porrigeret, & sic oblitus sit conditionis suæ, vt ne hoc quidem misero daret, quod proiiciendum erat. Luc. 16. n. 19. Hanc abundantiam sequitur Dei obliuio, quæ præsentia bona putat esse perpetua, & nunquam sibi necessariis indigere: B Quapropter & lege præcipitur Deut. 8. *Attende, ne comedens, & bibens, & saturatus, ædificatis domibus optimis, habensq; oues, & boues, argentum, & aurũ, obliuiscaris Domini Dei tui.* Deut. 8. &in alio loco de Israel scriptum est: *Manducauit, & bibit, & saturatus est, & impinguatus, & recalcitrauit dilectus.* Quod sciens sapientissimus omnium Salomon in Prou. cap. 30 deprecatur: *Tribue mihi necessaria, & quæ sufficiant, ne saturatus mendax fiam, & dicam; Quis me videbit? &c.* Prou. 30 n. 8. C

Magis autem constabit origo iniquitatis Sodomæ, si aduertamus id, quod ait Iosephus 1. Antiquit. cap. 11. Sodomitæ diuitiis, & abundantia pecuniarum elati, tam in homines contumeliosi erant, quàm erga Deum impij: quippe, qui neque beneficiorum eius meminerant, & hospites auersabantur. Philo verò in lib. de Abraham paulò vltra med. ita habet: D Sodomitarum regio, pars Chananææ terræ, quam nunc Syri Palæstinam vocant, infinitis iniquitatibus referta, præcipuè propter ventris, libidinum, cæterarumque voluptatum studia iam diuino calculo iudicata fuerat. Immodicus autem ciuium luxus è superflua rerum copia habuerat originẽ; accedente enim ad bonitatem agri, aquarum commoditate, omnis generis fructuũ quotannis prouentes erat maximus. Est autem ingens malorum initium (vt quidam non E malè coniectans dixit) nimia bonarum rerũ copia, quarum satietatẽ quidam non ferentes, tanquam iumenta lasciuiunt, à ceruice excussis naturæ legibus, versi ad meraces potationes, cibos opiparos, & nefarios concubitus, &c. Et post multa tandem ait: Sola Sodomitarum ditio priusquàm conflagraret, cœpit pacem turbare, defectionem dudũ meditata. Cùm enim esset fortunatissima,

tenebatur à quinque regibus, qui ciuitates, agrosque inter se diuiserant, amplos admodum, & frugum, arbustorumque feracissimos. Nam Sodomitici agri non magna portio fertilitate cum aliorum latifundiis certare poterat, ideò complures Principes amatores habuit miratos eius pulchritudine. Hi temporibus superioribus per exactores tributorum optimates suos pendere soliti, debitam pecuniam prouinciæ rectoribus, metu simul, & reuerētia. Vbi bonis satiati sunt, vt solet è saturitate nasci petulantia, sumpto maiore quàm pro viribus animo, primo excusserunt iugum, deinde more nequam seruorum in dominos coorti sunt, &c. Ex adipe itaque, pinguedine, & saturitate iniquitas illius gentis sumpsit initium, vnde Gen. 13.
Gen. 13. n. 13. dicitur: *Homines Sodomitæ erant pessimi, & peccatores coram Domino.* Chaldaica Paraphrasis ait: *Viri autem Sodomitæ iniqui erant cum suo mammona, & pessimi in corporibus suis*, id est, iniquitas ipsorum prodiit ex mãmona suo, abundantia scilicet, & diuitiis, quibus incrassati, & ratione veluti priuati in nefanda peccata corruerunt. Similis item
Osea 7. n. 14. locus est ille Oseæ 7. vbi dicitur: *Super triticum, & vinum ruminabant, & recesserunt à me.* Quæ verba sic explicat Hieron. Propter abundantiam rerum omnium corruerunt, quod etiam Ezechiel in Sodomis, & Gomorrhis factum esse commemorat cap. 16. vt nihil aliud, nisi cibos, & luxuriam ruminarent, quod 70. transtulerunt: *Super frumento, & vino dissecabantur*; in exemplum Prophetarum Baal, qui præsente Elia, concisione membrorum pluuias precabantur 3.
3. Re. 18. n. 28. Reg. 18. Simulque vt ostenderet eos iumentorum similes, non dixit, comedebant, sed, ruminabant, & ideò recesserunt à Domino, qui dicit; *Ego eos erudiui, ego fortitudinem præbui, & contra me suas erexerunt ceruices.* Similia habet idem Hieron. in cap 32. Hierem. videndusque est D. Fulgent. epist. ad Probum, & D. Chrysost. homil. 59. in 1. ad Corinth. vbi eundem locum citatum ex Ezechiel. cap. 16. in hoc sensu versant. Similis item huic est ille locus Isai. 26. vbi dici-
Isai. 26. n. 45. tur: *Indulsisti genti Domine, indulsisti genti: Nunquid glorificatus es?* Vbi Isai. ab effectu probat magis opportunam esse improborũ

A saluti seueritatem pœnæ, quàm clementiæ lenitatem. Licet autē hic Isaiæ locus communiter interpretatur de impiis nondum ad Deum conuersis; Verior tamen, & accommodatior sensus est, vt accipiatur de Iudæis. Quandiu enim Iudaicæ genti Deus indulsit, non abiecit alienos Deos, quin potiùs, sicut eodem penè tempore attestatur Oseas in cap. 10. *Secundùm multitudinem fructus sui multiplicauit altaria, iuxta vbertatem* Ose. 10. n. 1.
B *terræ suæ exuberauit simulachris.* Vbi in Hebræo est iucunda quædam vocum allusio, quam Pagnin. & alii ita putant meliùs explicari; Secundùm bonitatem terræ suæ benefecerunt simulachra, quod bene explicat Riber. ibi dicens: Quanto ex terræ fructibus opulentiores fiebant, tanto plura idola faciebant; adhibitoque nostro textu; *Incrassatus est dilectus, &c.* illum exponit; Et vt ad locum Isaiæ reuertamur, ostēdit statim Pro-
C pheta quid tandem consequens fuerit ex benignitate, & indulgentia, qua vsus est erga Israelitas, dicens: *Elongasti omnes terminos terræ*; quod licet variè exponatur, inseruit maximè Hieron. quem alii sequuntur; dicit enim esse sensum, quod ex hac Dei indulgentia ingratus populus à Deo recesserit vsque ad vltimos terræ terminos, id est, quàm longissimè. Vnde & statim dicitur: *Domine in angustia requisierunt te*, id est, ille popu-
D lus, qui ditatus, & impinguatus recessit à Deo salutari suo, pressus tandem afflictione ad eum conuertetur, à quo se auerterat: frequens namque est hæc sententia in Scriptura. Nã Ose. 6. dicitur: *In tribulatione sua manè consurgent ad me.* Et Ierem. 2. *In tempore afflictionis dicent; Surge, & libera nos.* Et Psal. 82. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Similis etiam huic nostro est ille locus Ierem. 5. *Magnificati sunt,* Ose. 6. n. 1. Ierem. 2 n. 27. Ps. 82. n. 17.
E *& ditati, & incrassati, & impinguati, & præterierunt sermones meos pessimè.* Quem locũ explicat G'ossa ex hoc, quem præ manibus habemus. Similis etiam locus est ille Iob 15. *Contra Omnipotentē roboratus est.* vbi Greg. lib. 12. Moral. cap. 22. sic explicat: Contra Deũ armatur, quia rebus temporalibus tumens contra præscripta veritatis, quasi de magnitudine carnis erigitur. Incrassatus itaque, & impinguatus Israel contra Deum insurrexit Ierem. 5 n. 28. Iob 15. n. 25.

surrexit etiam post admonitionem Dei, qui A
Deut. 8. Deut. 8. illi dixit: *Obserua, & caue nequando*
n. 11. *obliuiscaris Domini Dei tui, & negligas mãdata eius, atque iudicia, & ceremonias, quas ego præcipio tibi hodie; Ne postquã comederis, & saturatus fueris, habuerisq; armenta boũ, & ouiũ greges, argenti, & auri, cunctarumq; rerum copiam, eleuetur cor tuum, & nõ reminiscaris Domini Dei tui.* Vbi Oleast. ait: Ecce ad quid, ô homo, tibi Dominus dat saturitatem, vt scilicet saturatus illi benedicas; Tu
B verò è contrariò cùm diues fueris, nihil de eo cogitas, neque cognoscis illum: Vnde sequitur: *Et eleuetur cor tuum, & obliuiscaris Domini Dei tui*: hoc enim est vitium, quod diuites maximè insequitur, scilicet, obliuio Dei. Hunc etiam locum explicat Hieron. ex
Ose. 13. illo alio Oseæ 13. vbi dicitur: *Ego Dominus*
n. 5. *Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti; Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis, iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt,*
C *& eleuauerunt cor suum, & obliti sunt mei.* Ait ergo Hieron. Iuxta illud, quod alibi scriptum est; *Incrassatus est, & impinguatus, dilatatus, & recalcitrauit dilectus*: nunc quoq; comederunt, & saturati sunt, & eleuauerunt cor suum, & obliti sunt eius, cuius beneficiorum memores esse debebant.

Dilectus: Vox Hebræa hoc in loco, *Iesurũ*, magnam ingerit difficultatem, estque diminutiuum à recto, quanquam nonnulli deducant à *sur*, quod est, aspicere: Sed priùs est
D rectum, inquit R. Abraham & Aben-Ezra in commentariis. Vnde Oleast. sequutus Pagn. vertit: Oleo vnctus est rectus. Vocatur autẽ Israeliticus populus rectus, eò quòd Israel cum Angelo luctatus erectus mansit, sicut exponunt R. Abraham, & Aben-Ezra, qui etiam vertunt; Vnctus est rectus. Sensusque est: Qui anteà in captiuitate contractus incedebat, posteà vinctus pinguedine, extendit manus suas contra Dominum, vt eum
E offenderet; metaphoricus loquendi modus est sumptus à rebus, quæ contractę cùm anteà essent, oleo pinguedineque perfusæ distenduntur. Quidam verò à *sor*, id est, boue, deflectunt, cui populus Israeliticus tauri more in vnum corpus compactus cõpararetur, & ita fit allusio hoc in loco ad id, quod vitulus saginatus consueuit facere, nempe

A calcitrare, & iugum recusare, similemq; putant allusionem Deut. 33. cùm Ioseph tauro Deu. 33.
pulcherrimo comparatur. Et Isai. 1. cùm di- n. 17.
citur: *Cognouit bos possessorem suum; Israel* Isai. 1.
autem me non cognouit. Cæterum hæc ad rẽ n. 3.
non tam videntur pertinere; Nam rectus hoc in loco, & rectulus videntur pertinere ad
Israelem, qui luctatus cum Angelo in forti- Ose 12.
tudine sua directus est cum illo. Et ideò di- n. 13.
minutiuus rectulus blanditiæ causa, & amoris nota, ac summæ dilectionis indicio appellatus est ille populus, hocque magnã habet conuenientiã cum nostra versione quæ habet: *Incrassatus est dilectus*: Vbi Tygurina habet: *Et pinguis factus rectus recalcitrauit.*

Dilectus in Scriptura idem est multoties
atque vnigenitus, vt Ierem. 6. *Luctum vni-* Ierem 6
geniti 70. *Dilecti.* Et D. Athanas. Orat. contra n. 26.
Arrianos annotauit non solùm in sacris literis, sed apud prophanos etiam Poëtas idem valere dilectum atque vnigenitum; quadrat autem congruenti ratione in hunc populum, quem Deus ex cæteris sibi elegit tanquam vnigenitum, vniceque dilectum. In maiorem verò exaggerationem sceleris Iudæorum dilectum vocat eum populum, vt scilicet inde constet grauissimè deliquisse eum, qui cùm singulari amore à Deo diligeretur, in eundem calces impegit per summam impudentiam. Similisque est ille locus
apud Ierem. 11. vbi dicitur: *Quid est quod* Ierẽ 11.
dilectus meus in domo mea fecit scelera mul- n. 15.
ta? Vbi 70. in fœminino vertunt, vt intelligatur locus de ciuitate, sicut intelligenda sunt in nostra vulgata ea, quæ in fœminino ponuntur. Theodoret. ergo sic ad dicta verba ait: Vtrumque declarat grauitatem impietatis, tum hoc, quod vocata est dilecta: tum illud, quod interiùs in templo Dei collocauerit statuas eorum, qui non sunt Dij. Similia habet ibi Hieron. dicens: Dilectum, & amantissimum vocat populum Iuda, qui in templo eius posuit, & veneratus est idola; quasi velit, vt magis elucescat ingratitudo adorantis idola ex amore diligentis Dei. Hebræa verba si legas, hunc sensum videntur habere; *Quid dilecto meo in domo mea?* Quasi maritus, comprehensa vxore in adulterio, dicat: Vidésne quod in domo mea, & in toro meo, in quo meam sensit

toties, & experta est beneuolentiam, mea hucusque vxor ausa est adulterium rependere pro amore. Ipsa enim dilectio & maritales amplexus videbantur constringere, & concatenare vxorem, ne posset contra maritum delinquere. Vincula ipsa charitatis, quibus ad se traxerat Deus populum illum, eundem videbantur constringere, ne in Deum recalcitraret. Efferatus sanè equus, qui in officio non continetur, dum aureis amoris vinculis detinetur, ideoque dilectus dicitur, cùm ferrea vincula constringant irrationales, & lasciuientes equos, ne recalcitrent.

Similis querela est illa apud Malach. cap. 1. *Dilexi vos:* quæ verba plerique per apposiopesim, siue reticentiam dicta esse existimant, vt indicetur quædam tacita Dei querimonia, hoc sensu: Semper dilexi vos & vsque adeò dilexi, tamen vos, pro tali dilectione nihil aliud, quàm peccata rependitis: quod enim querimoniam contineant verba ista, perspicuum est ex iis, quæ statim subiiciuntur: *Et dixistis, in quo dilexisti nos?* Vt sit sensus: Tam ingrati estis, vt amorem meum, beneficiaque ex eo profecta non agnoueritis, quin potiùs dixeritis, *in quo dilexisti nos?* vt liberiùs delinqueretis. Aduertit autem optimè Hieronymus in cap. 44. Isai. ad illa verba: *Noli timere serue meus Iacob, & rectissime, quem elegi.* Vbi accusatur populus, aut durius aliquid audit, addi quædam priuilegia; quod etiam aduertit Cyrillus. Ideoque ibi rectissimus appellatur populus; Hebraicè, *Iesurun*, quod Sanctius ibi aduertit, & confert eum nostro dilecto, redditque dilectulum. Vt ergo maiorem energiam, & efficaciam habeat reprehensio hoc in loco, appellatur populus dilectus, vt grauior sit ingratitudo, quia tantam dilectionem pessimè rependit.

Malac. 1. n. 21.

Isai 44. n. 2.

Incrassatus Hieronym. 2. contra Iouinian. sic explicit vim huius nominis. Manducauit populus, & incrassatum est cor eius, ne videret oculis, & audiret auribus, & corde coniiceret: nisi fortè tacita etiam hic lateat obiurgatio, quòd cùm dilecti essent à Deo, & quasi nobiles, & intelligentes, incrassati tamen sunt, & ingurgitati terrenis deliciis, quasi bruta animantia essent, quod videtur reprehendisse Dauid Psalm. 4. cùm ait: *Filij hominum vsquequò graui corde?* Vbi Hebr. habetur, *beneis, viri præstantes, & clari.* Nam bene Adam, obscuri, & plebei vocantur. Hos igitur accusat, ait Agell. cur ipsi, cùm nobiles sint, quos cæteris sapientiores, & perspicaciores esse decet, adeò obtusum, & rude cor gerant, vt non intelligant se Dei munere ad dignitatum culmina, & magnarum facultatum possessionem esse euectos; elegantissimè verò dixit, *graui corde*, non motibus, ac virtute graues, sed corde, id est, stulti, & perfracto animo. Simili quidem metaphora de Pharaone dicitur Exod. 7. & 9. *Ingrauatum est cor Pharaonis*, id est, durum euasit, & ad intelligendum ineptum, quod incrassare dixit Isai. 6. & Matth. 13. *Incrassatum est cor populi huius, & auribus suis grauiter audierunt.* Sic enim eum locum Septuaginta transtulerunt; & in hoc sensu bene hoc in loco intelligitur, *incrassatus dilectus*. Qua de re videndus Hieronymus in cap. 3. Ionæ post med. vbi ostendit diuitum mentes, & potentias, intellectusque diuitiis, & opibus incrassari, ne superiori ratione intelligant ea, quæ Dei sunt, cùm toti sint homines animales.

Psal. 4. n. 2.

Sed adhuc dictus locus Psalmi, quid ampliùs pro re nostra habet secundùm Hebræum codicem, cum quo sic cohæret. *Filij hominum vsquequò gloria mea ad ignominiam?* Id est, vsquequò vos abutimini gloria, & honore à me accepto, vt vos ad ignominiam, veluti bruta conferatis; vel vsquequò vos, qui estis gloria mea, quos pro gloria duco diligere, & bonis omnibus cumulare, ad ignominiam properatis, & descenditis prægrauati corde.

Vel incrassati dicuntur tacita adhuc obiurgatione, vt innuatur eorum contra Deum delictum, qui Dei obsequio omnino dicati; non aliter atque adeps, & pinguedo: proindeque isti, qui toti impinguati, & incrassati debebant se Deo dicare, & mancipare, maiorem vtique offensam contrahebant, dum recalcitrabant, & in Deum insurgebant. Hoc vt clarius fiat, aduertendum est, adipes, & pinguedinem Deo peculiari ratione reseruari; deinde etiam, & pios, ac iustos viros adipis

adipis nomine, veluti Deo consecratos,
Leuit. censeri. Etenim vt constat ex Leuitic. *Om-*
3. n. 17. *nis adeps erit Domini iure perpetuo in genera-*
tionibus, & cunctis habitaculis vestris; nec
sanguinem, nec adipem omnino comedetis. &
Ibidem de pinguedine dixerat: *Et offerent de hostia*
n. 3. *pacificorum in oblationem Domino adipem,*
qui operit vitalia, & quidquid pinguedinis est
intrinsecus. Ex quibus constat, adipem &
pinguedinem ad Dominum spectare, &
singulari edicto illi atiribui. Vnde iam in-
Psal. 62 telligetur ille locus Dauid Psalm. 62. *Sicut*
n. 6. *adipe & pinguedine repleatur anima mea*; vt
scilicet ad Deum tota spectet iure perpe-
tuo, & nihil terrenum in ea dominetur: quod
clarius fiet, si adiungamus locum alium Ec-
Eccl. 47 clesiast. 47. vbi dicitur: *Quasi adeps separa-*
n. 2. *tus à carne, sic Dauid à filijs Israel*, id est, sic-
ut adeps à carne separabatur, totaque in sa-
crificium Deo incēdebatur, cùm tamen ho-
stiæ diuiderentur, & ex illis pars cederet Sa-
cerdoti, pars etiam offerenti. Sic cùm alij ve-
luti ad diuersas curas dicertant, & diuidan-
tur, Dauid totum Deo se offerebat, veluti
adipem. Incrassatus igitur Israel, & impin-
guatus perinde totus Deo debitus iure le-
gis, & æquitatis ratione, ab illo veluti bru-
tus recessit, &c.

Recalcitrauit Ostendit Moyses quid conti-
gerit Israelitico populo, assumpta similitu-
dine equi, qui quādiu macilentus est, sesso-
rem sustinet, & portat; at impinguatus, &
incrassatus nec patitur, nec calcaribus, lupa-
tisue paret, Describit igitur hoc in loco irra-
tionalem motum, quo impinguatus equus se
contra Dominum erexit, pro qua re viden-
dus est Ambros. lib. de Isaac cap. 8, vbi per
equos malos passiones intelligit. Bonus re-
ctor, ait, malos equos reuocat, bonos inci-
tat. Boni sunt prudentia, temperantia, for-
titudo, iustitia: Mali iracundia, concupiscen-
tia, timor, iniquitas, &c. Similia sunt, quæ
habet Origenes homil. 15. in Iosue, vbi ait:
Equus lasciui motus, & superbæ ceruicis est
animal, quare si passiones corporis, id
est, libidinem, & superbiam, quibus ani-
ma velut equitās vectatur, & fertur ad præ-
cipitia, equos intelligamus, non erit rationi
nostræ contraria intelligentia. Hos igitur
equos iubet Dominus subneruari; subner-

A uatur autem equus, cùm corpus ieiuniis,
vigiliis, & omni abstinentiæ afflictione ma-
ceratur; ideò enim & fallax equus dicitur
ad salutem Psalm. 32. Si motus nostri cor-
poris fieri permittamus infrænes, nec absti-
nentiæ iugo lasciuiam carnis, & superba col-
la subdamus. Currus etiam iubemur incen-
dere, id est, omnem arrogantiæ speciem re-
secare, &c. Non potuit igitur meliùs Moy-
ses explicare effrænem impetum, quo Israel
B aduersus Dominum insurrexit, illius iugum
abiiciens, eiusque honorem Idolis tri-
buens & se totum passionibus tradens, cal-
cesque Domino impudēter impingens, quā
assumpta metaphora impinguati equi, fræ-
num, & dominium omnino reiicientis præ
abundantia, & pinguedine; hoc enim solet
homines efferare similesque brutis reddere,
sicut prosequitur Chrysost. tom. 1. in cap 2.
Isaiæ ad illa verba: *Impleta est regio eorū ar-*
gento, & auro, & non erat numerus thesau-
C *rorum eorum, & impleta est terra eorū equis,*
& non erat numerus curruum eorum. Vbi ita
habet: Fortè dicat quis, quænam culpa est
hæc, facultates habere, & possidere equos,
ea potissimùm ætate, ac generatione, quādo
philosophia nō admodū syncerer, & exacta
diligētia excolebatur? Ad hoc igitur quid re-
spōdemus? Nimirū, quia nō vsum ipsū tradu-
cebat, sed immodicā animi affectionem, qua
ipsis indecorè abutebantur. Quemadmodū
D enim quando dixit: *Væ qui potentes estis*, non
vtique potestatē ipsam dat crimini, sed eos
incusat, qui indulta sibi authoritate abusi
sunt in malū; sic planè etiam hic, non quod
possederint facultates damnat, sed quia cùm
immodica opulentia affluerent, præter etiam
necessariū vsum opes cumulatim congere-
bant. Nō erat, ait, numerus thesaurorum eo-
rū; atqui nec ob id quidem solum, sed quia,
exuberantia opū, equorumque viribus fre-
E ti, ac turgētes sensim transuersi abibant, &
auocabantur ab spe, qua in Deum tēdimus,
&c. Quibus ostendit, homines statim atque
opibus abundant, à Deo recedere, illius pe-
nitus oblitos. Vnde Chrysost. homil. 22. ad
populum longe ante fin. versans nostrum
textum, ait: Nisi comedisset Israel, & impin-
guatus fuisset, non recalcitrasset, &c. Simi-
lia habet Tertull. lib. contra Psychicos cap.

6. afferens etiam nostrum textum, ait: *Omnem disciplinam victus, aut occidit, aut vulnerat.* Mentior si non Dominus ipse obliuionem sui exprobrãs Israeli causam pleni-tudini reputat: *Incrassatus est dilectus, & pinguefactus, & dilatatus est, & dereliquit Deũ, qui fecit eũ, & abscessit à Domino salutificatore suo.* Denique in eodẽ Deut. eandem causam præcaueri iubens: *Ne,* inquit, *cùm manducaueris & biberis, & domos optimas ædificaueris, ouibus & bobus tuis multiplicatis, & argẽto, & aurò, extollatur cor tuũ, & obliuiscaris Domini Dei tui.* Præposuit corruptelæ diuitiarum edacitatis enormitatem, cui ipsæ diuitiæ procurant. Per illas scilicet, incrassatum erat cor populi, ne oculis videret, & auribus audiret, & corde conijceret, dapibus obstructo, quas nominatim esui abstulit, dedocens hominem saginæ studere. Et Procopius hoc in loco explicat adductis duobus locis Scripturæ. Iuxta Salomonem, inquit, *Anima repleta fauos conculcat.* & alibi: *Mel si reperéris, comede de illo quãtũ satis est, ne fortè satiatus euomas illud.* Quibus diuitum resupina fastidia de Diuinis exprimuntur. Idcircò Dominus vbi multa disseruit de affluentia terræ promissionis ad populum in deserto, adiungit; *Obserua, & caue, ne quando obliuiscaris Domini Dei tui.* Adeò proprium, & solitum est rerum humanarum affluentiæ, vt mentem hominis totam occupet, ac stupidam reddat, vt neque Deum, neque ipsum hominem sinat contemplari, & agnoscere. Ideoque Ambros. l. 1. de Cain, & Abel cap. 7. in med. afferens citatum locũ ex c. 8. Deut. *Attende tibi ne obliuiscaris Domini Dei tui, & non custodias mandata, & iudicia, & iustitias illius, quæ ego præcipio tibi hodie, vt cũ manducaueris, & repletus fueris, & cum domos bonas ædificaueris, & habitare cœperis in eis, & cum ære, argento, & auro cõpletus fueris, & omnia possidere cœperis, & plena fuerint horrea tua, exaltes cor tuum, & obliuiscaris Dominum Deũ tuum.* Tunc ergo (addit Ambrosius) obliuisceris Dominum, cùm oblitus fueris tui, &c. Obesæ nàque, & saginatæ mentes abundantia rerum temporalium sui penitus obliuiscuntur, qui anteà se agnoscentes coram Domino toti prouoluti ipsum venerantur, & reuerentur. Quæ

Prou. 27. n. 7.
Pro. 25. n. 16.
Deut. 8 n. 11.

A de re videndus Hieron. in cap. 3. Habac. ibi, *Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ;* vbi ostendit quanta humilitate, & submissione homines in paupertate degentes se conculcandos obijciant; comparatis verò diuitiis, in superbiam extollantur. Vide homines, inquit, maria transire, ante potentum excubare fores, pati omnia, quæ seruorum conditio vix patitur, vt diuitias congregent, vt aliquam accipiant dignitatem, & postquàm hoc fuerint consequuti, tradere se

B luxuriæ, & voluptatibus, & omni iniquitati; vt quod auaritia congregauit, luxuria consumat, &c. Vt mirum non sit, si populus Israeliticus præ affluentia bonorum omnium in Datorem, & Creatorem erecto collo insurrexerint, & per summam ingratitudinem calces impegerint. Vnde Esdras l. 1. cap. 9. n. 15. ait, cumulatum beneficiis à Deo populum intumuisse, & superbiisse; hoc enim illius gentis ingenium. *Ceperunt,*

C inquit, *vrbes munitas, humum pinguem, & possederunt domos plenas cunctis bonis. Cisternas ab alijs fabricatas, vineas, & olîueta, & ligna pomifera multa. Et comederunt & saturati sunt, impinguati sunt & abundauerũt delitijs in bonitate tua magna, prouocauerunt autem te ad iracundiam, &c.*

Recessit à Deo. Hoc debemus explicare per ambulare cum Deo, quod est amicè illi adhærere, & placere. Vnde Amos 3. dicitur:

D *Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis?* Et Paulus Hebr. 11. vbi de Enoch ait: *Ante translationem autem testimonium habuit placuisse Deo.* Nihil autem de hoc Scriptura dicit, nec vllum eiusmodi testimoniũ legimus, sed Scriptura tantùm Genes. 5. ait: *Ambulauit Enoch cum Deo.* Paulus autem interpretatus est illud, *ambulauit cum Deo*, idem esse ac placuit Deo. Simul interpretatus est Ecclesiast. cap. 44.

E *Enoch placuit Deo.* Cùm ergo Genes. 5. audimus, *Ambulauit Enoch cum Deo*, intelligimus illum placuisse Deo. Si ergo ambulare cum Deo, idem est atque illi placere; recedere à Deo, idem est atque displicuisse, eumque offendere. Deinde etiam hic recessus explicandus est per aliquem allusionem ad illud Deuter. 10. vbi dicitur: *En Domini Dei tui cælum est, & cælũ cæli, terra, &*

Amos 3. n. 3.
Hebr. 11 n. 5.
Gen. 5. n. 24.
Eccli. 44. n. 16.
Deut. 10. n. 14

& omnia, quæ in ea sunt. Et tamen Patribus tuis conglutinatus est Dominus, & amauit eos, elegitq́, semen eorum post eos Vbi verbum *conglutinatus* significat vehementiam amoris Diuini, quod per eam arctissimè Deus vnitus fuerit genti illi. Est siquidem summus amoris affectus, atque indicium huiusmodi vnio; vnde anima Sichem dicitur cōglutinata cum Dina; & anima Iacob dicitur dependere ex anima Benjamin: vel, vt in Hebræo habetur, illi colligata esse. Et anima Ionathæ conglutinata dicitur animæ Dauidis.

Gen. 34 n. 3.
Gen. 44 n. 29.
1. Reg. n. 1.

His positis iam constat, quomodo hic recessus intelligendus sit, à Deo scilicet, cum quo debebant ambulare, & quia ante eos ambulabat, quia solus Dux eius populi fuit, & non erat cum eo Deus alienus. Recessit à Deo, à quo impinguatus fuerat, & bonis omnibus ditatus, & cumulatus. Qua de re videtur cōqueri Ierem. cùm ait *Numquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina? Quare ergo dicit populus meus: Recessimus nō veniemus vltrà ad te.* Vbi Deus remouet omnem prorsus excusationē, quā prætēdere possent Israelitæ; nā vt est hominum genus vtilitatis appetens ægreque ferens laborem suum perire, non tam mirum videretur, si à Deo recederent, vidētes eum parcum in recompensatione laborum, aut in præmio cōferendo, proinde dicit se non esse similem deserto, quem arator, & cultor deserit, sciēs nullum inde eliciendum fructum, neque prætereà esse terram serotinā, quæ licet fructū reddat agricolæ, reddit tamen serò, proindeque notam ingratitudinis minimè fugit. Vbi Septuaginta habent pro terra serotina, *regionem spinis obsitam* Hebraica verò vox, caliginosam, & horridam denotat, sicut fermè omnes Interpretes vertunt præter nostrum Vulgatum. Cùm igitur Deus similis non sit infructuosæ terræ, conqueritur maximè quòd Hebræi dicant, *recessimus*, quod indicat animum in sententia pertinaciter obstinatum, qui iam omnino constituit ab illa non esse recedendum, similem profectò illi, qui Pilatus dixit, *Quod scripsi, scripsi.* Et quia serex apud Latinum Comicum, vt ostenderet de eo, quod semel insedisset animo, nihil esse remittendum, protulit hanc vocem, *dixi.* Cùm ergo grauior reddatur culpa populi Iudæorum, quod à Deo recesserit, qui nullatenus erat terra infrugifera, & horrida; grauissima vtique censenda est culpa dilecti à Deo populi, qui Deum deserit, à quo constitutus est super excelsam terram, vt sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo, &c.

Ierem. 2. n. 31.

Recessit igitur à Deo per idololatriam, quod peccatorum omnium est maximum, de quo proinde est illud Sapient. *Idolorum cultura omnis mali initium, & finis*, id est, omnium peccatorum fons: finis verò, quia vltrà non potest quis deterius peccando progredi. Vnde est illud graue exordium apud Tertull. in lib. de Idololatria, cùm ita incipit: Principale crimen generis humani, summus sæculi reatus, tota causa iudicij, idololatria. Nam etsi suam speciem teneat vnumquodque delictum, etsi suo quoque nomine iudicio destinetur, in idololatriæ tamen crimine expungitur. Omitte titulos, operas recognosce, Idololatra es, idē homicida est. Quæris quem occiderit? Si quid ad elogij ambitionem facit, non extraneū, nec inimicum, sed seipsum. Quibus insidiis? Erroris sui. Quo telo? Offensa Dei. Quot plagis? Quotquot idololatriis. Proinde adulterium, & stuprum in eodem recognoscas. Nā qui falsis Diis seruit, sine dubio adulter est veritatis, quia omne falsum adulterū est. Sic & in stupro mergitur. Quis enim immundis spiritibus operatus, non conspurcatus, & cōstupratus incedit? Atque adeò Scripturæ sanctæ stupri vocabulo vtuntur in Idololatriæ exprobratione. Fraudis cōditio ea est, opinor, si quis alienum rapiat, aut alij debitū deneget, & vtique erga hominem admissa fraus maximi criminis nomē est. At enim Idololatria Deo fraudē facit, honores illi suos denegans, & conferens aliis, vt fraudi etiam contumeliam coniungat. Et paulò inferiùs ita concludit. Sed cùm vniuersa delicta aduersus Dominum sapiant, nihil autem quod auersus Dominum sapiat, non dæmoniis, & immundis spiritibus deputetur, quibus idola mancipantur. Sine dubio idololatriā admittit quicumque delinquit; id enim facit, quod ad idolorum

Sap. 14. n. 27.

mancipes pertinet. Vbi Tertull. ostendit idololatriam grauissimum esse omnium criminum, eo quòd in ea potissimùm reperiatur id, quod in aliis peccatis grauissimum est, nempe recessus à Deo. Nam cùm quilibet peccator à Deo recedat, id quidem nõ semper facit denegando, & auferendo à Deo adorationem, gloriam, & Diuinitatem. At idololatra recedit à Deo, auferendo, & negando hæc omnia, quæ Idolis falsò tribuit, vnde peculiari ratione de Idololatra dicitur, quod recedat à Deo, ratione cuius recessus plurima incurrit mala, & peccata, quod dixit Paul. *Cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt: Ideòque tradidit illos Deus in desideria cordis, in immunditiam, &c.* Vbi Hieronymus ait: Omnia peruerterunt in Deum peruersi, nec ordinẽ potuere seruare naturæ, qui naturę dereliquerunt Authorem.

Rom. 1. n. 21.

Grauiùs autem hac in re deliquerunt Hebræi recedentes à Deo; quàm cæteri populi, sicut habetur Thren. 4. vbi dicitur: *Maior facta est iniquitas populi mei peccato Sodomorum, quæ subuersa est in momento.* Vbi Diuus Hieronymus ait: Maior effecta est iniquitas populi Iudæorum peccato Sodomorum, quia illi tantummodo legem naturalem: Isti autem, & naturalem, & scriptam transgressi sunt, videntes mirabilia Dei, & cibo Cœlesti pasti, ingrati semper eius beneficiis extiterunt. Quomodo autem iniquitas Iudæorum maior extiterit peccato Sodomorum, ostendit Matth. in cap. 11. cũ ait: *Tunc cœpit Iesus exprobrare ciuitatibus, in quibus factæ fuerãt plurimæ virtutes, quia nõ egissent pœnitentiã: Væ tibi Corozaim, væ tibi Betzaida, quia si in Tyro, & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio, & cinere pœnitentiã egissent.* Cùm ergo maior fuerit iniquitas, quã maiora beneficia, & signa præcesserunt, fit consequens vt grauior fuerit culpa Iudæorũ post tanta beneficia à Deo collata, tot mirabilia patrata, legemque singulari prouidentia à Deo editam. Notandum autem est, quod in huiusmodi recessu à Deo duo crimina inculcantur, & obiiciuntur, scilicet termini à quo, & ad quem, quo pacto bene intelligitur locus ille Oseæ cap. 10. *Congregabuntur super eos populi, cùm corripientur propter duas iniquitates suas.* Vbi Hieronymus: Possumus duas iniquitates appellare, de quibus & Ierem. loquitur cap. 2. *Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi lacus contritos, qui non possunt aquas continere.* Hæ duæ iniquitates contra duo decalogi erupere præcepta. In quibus dicitur: *Ego Dominus Deus tuus: Non erunt tibi Dij alij absque me.* Ita Hieronymus, cui suffragantur Cyrillus, Theodoretus, Theophylactus, Rupertus. Addit verò maioris explicationis gratia Rupertus: Hoc in quauis alia gente, quæ Deum non nosset, vnum peccatum erat, cùm videlicet malum per ignorantiam eligitur pro bono; at in populo, in quo notus erat Deus, duplex peccatum est, alterum Deum non colere, alterum pro eo, siue potiùs contra eum, colere Deos falsos: & de auersione à Deo videndus Chrysostomus homil. 22. in Matth. vbi captiuis infæliciores dicit eos, qui, cùm Dominum habeant Deum, ab illo Rege mitissimo recedentes, tyranno se fæuissimo dediderunt, nempe diabolo, ac peccato. Qua de re videndus Hieron. in cap. 50. Isai. vbi ostendit, quomodo peccatum dominetur peccatoribus. Augustinus lib. 10. de Trinitate cap. 10. & lib. 83. quæst. q. 30. Chrysostomus homil. 3. in Epist. ad Philippenses.

Thren. 4. n. 6.

Matth. 11. n. 21

Ose. 10. n. 10.

Ierem. 2. n. 13.

Illud etiam aduertendũ est, quòd auersio à Deo non differt naturaliter à priuatione gratiæ, & charitatis, & qui sic auertitur à Deo tanquam ab vltimo fine, conuertit se ad creaturam aliquã, tanquam in vltimum finem; qua de re videndus D. Thom. 1. 2. q. 1. art. 5. & q. 86. art. 1. & 2. Ostendit autem hic locus priùs homines peccando recedere à Deo, quàm Deus se subtrahendo ab eis recedat, quod deducit Theodoretus ex Ezechiel. cap. 8. ad illa verba: *Fili hominis puta sũe, vides tu, quid isti faciunt, abominationes magnas, quas domus Israel facit hic, vt procul recedam à sanctuario meo?* Vbi Theodoretus vult Deũ recedere à sanctuario, quia ipsi priùs recesserant. Nam vt docet D. Ambros. in Psal. 72. Deus appropriãs, non repulsor appropriantium, est; denique neminem repellit, nisi qui ab eius conspe-

Ezech. 8. n. 6.

ctu se

ctu se putauerit sequestrandum; vnusquisque enim operibus suis pietati Diuinæ se aut iungit, aut separat: Quod dixit August. Deus neminem deserit, nisi priùs deseratur ab eo, vt videre est lib. de Natura, & gratia cap.26. & lib. 13. de Ciuit. Dei cap. 15. & lib. de Bono perseuerant. cap. 6. & l. Responsionum ad articulos sibi falsò impositos art. 7. & 14. & 15. & in lib. Soliloquior. cap. 14. & sæpè alibi; quod quidem dictum August. comprobatum est in Conc. Trident. sess. 6. cap. 11. hisce verbis: Deus sua gratia semel iustificatos non deserit, nisi priùs deseratur ab ipsis. Videndusque est D. Thom. 3. Côtra gentes cap. 159. & Thomas Stapletonus in antidotis Apostolicis ad Epist. Pauli ad Romanos cap. 11. Optimusque est hac in re locus ille 2. Paralipom. cap. 12. vbi ait Diuinum Oraculum: *Vos reliquistis me, & ego reliqui vos.* Et c. 28. *Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo. Si quæsieritis eum, inuenietis, si autê dereliqueritis, derelinquet vos.* Pro qua re facit Philo lib. de Confusione linguar. vbi rectè ponderat illud dictum ad Iosue cap. 1. relatum à Paulo in Epist ad Hebr. cap. 13. *Nô te deseram, neque derelinquam.* Oraculû hoc, inquit Philo, propitij Dei plenum bonitate, egregiam speciem ostentat disciplinæ amatoribus, &c. Vbi ostendit nos priùs Deum deserere & ab ipso recedere, quàm Deus à nobis discedat.

2. Para. 12. n. 4. & c. 28 n. 9.

Iosue 1. n. 5. Hebr. 13 n. 5.

Neque est quod quis nobis obiiciat recessum ab Sponsa, quæ ipsi aperuerat ostiû, Cant. 5. Nam respondere possumus priùs ipsam distulisse, & noluisse aperire. Deinde etiam & aliquando Deus videtur recedere, seque abscondere subtrahendo consolationes, & interna gaudia, ne nimia assiduitate fastidiatur, & vilescat, sed potiùs discedens, nimia anxietate, & desiderio quæratur, & postuletur. Habet quippe hoc humana conditio, vt celeriùs adepta fastidio sint, dum omne pretiosum vilescit oblatum: & contrà, dulcius accipitur, quod sub aliqua dilatione præstatur, vt eleganter ait Cassiodor. lib. 9. variar. epist. 24. quod bene prosequitur Augustinus lib. de scala paradisi cap. 8. tom. 9. vbi ait: Ne timeas ô Sponsa, ne desperes, ne existimes te contemni, si paulisper tibi subtrahit Sponsus faciem suam. Omnia ista cooperantur tibi in bonum, & de accessu, & recessu lucrum acquiris: Tibi venit, tibi & recedit. Venit ad consolationem, recedit ad cautelam, ne magnitudo consolationis extollat te: ne, si semper apud te sit Spôsus, incipias contemnere sodales, & hanc continuam visitationem non iam gratiæ attribuas, sed naturæ. Hanc autem gratiam quibus, & quando vult, tribuit; non iure hæreditario possidetur. Vulgare prouerbiû est; *Nimia familiaritas parit cõtemptum.* Recedit ergo, ne fortè nimis assiduus contemnatur, & absens magis desideretur, desideratus auidius quæratur, diu quæsitus tandem gratius inueniatur. Sic Aug. Quibus similia habet Bern. serm. 17. in Cant. vbi disserit de accessu, & recessu Diuini Sponsi, & Nazianz. Orat. in Christi natiuit. & Clemens Alex. Orat. ad gentes, vbi ait: Nescio quomodo ea quidem, quæ sunt præsentia, despici propter consuetudinê, &c. Ambros. l. 3. de Virginib. optimaque sunt apud Nazianz. Orat. in laudem Cypriani, vbi docet verum amorem ex locorum interuallo, atque distantia maximè probari, quemadmodum & pictores ex locorum interuallo tabulas explorare solent. Et Orat. Apologet. ad eos, qui cathedrâ Constantinopolitanâ ipsum affectare calumniabantur, ait expertum se esse quosdam latebras quærere, vt sic magis quærantur. Quemadmodum, inquit, eximias quasdam formas, seu imagines paulùm ostensas, statim ex oculis subducunt artifices, vt sic magis desiderentur, & expetantur. Facit etiam huic argumento Plato lib. 9. de Republ. ante fin. vbi ait: Ægrotantium, dum morbo laborant, huiusmodi esse sententiam: Nihil esse dulcius sanitate, sed eos latuisse aiunt quàm dulce id sit, antequam ægrotarent. Hoc etiam sensu Horat. lib. 3. Ode 24. dixit:

Cant. 5.

Virtutem incolumem odimus:
Sublatam ex oculis quærimus inuidi.

De amantibus verò etiam dixit Propert. lib. 2. Elegiar. Eleg. cuius initium est, *tristitia*, &c.

Semper in absentes felicior æstus amantes.

Quod Ambros. dixit serm. 29. Amor inter præsentes gratus, inter absêtes molestus, &c. Propter anxietatem scilicet, qua desideratur,

& quæritur id, quod amatur, si adest. Hac igitur ratione se aliquando abscondit, & occultat nobis Deus, quò magis à nobis desideretur, & quæratur, & iterum maiora bona conferendo accedat iuxta illud
Isai. 54 n. 7. Isai. *Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meã parumpèr à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit redẽptor tuus Dominus.* Quę verba ponderã Nazianz. Orat. ad Episcopos inter alia ait: Maior est mensura humanitatis & misericordiæ, quàm mensura correctionis, &c. Quod latiùs ostendit Gregor. Papa lib. 20. Moral. cap. 39. Optimaque habet lib. 3. Moral. cap. 5. & lib. 5. Moral. cap. 9. & lib. 9. Moral. cap. 35. & lib. 26. Moral. cap. 17. & homil. 17. in Euangelia. Pulchraque similitudine vtitur August. lib. de Verbis Domini secundùm Matth. serm. 16. vbi inter alia sic ait. Filiis nostris quãdoque irascimur; odisse verò filios quis inuenitur? In ipsis quoque pecoribus mater aliquando bucula sugentem vitulum tædio quodam auertit irascens, sed visceribus amplectitur matris, quasi tædium facit, cùm impingit, quæritur tamen si deest, &c. Hic igitur discessus Dei ad tempus cum maiori regressu, ac progressu animarum fructu compensetur, potiùs quidem dicendus est beneficium, quàm supplicium: neque enim Deus à nobis discedit, nosuè deserit, nisi prius à nobis deseratur. Neque verò intelligendus est hic discessus Dei quasi loco separetur, qui omnia loca replet, & vbique adest. Pro qua re vidẽdus est August. Epist. 57. ad Dardanũ, vbi inter cætera ait: Cùm Deus sit natura incorporea, & incommutabiliter viua, æterna stabilitate in se ipso manens, totus adest rebus omnibus, & singulis totus. Sed in quibus habitat, habent eum pro suæ capacitatis diuersitate alii ampliùs, alii minus, quos ipsi sibi dilectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat. Quemadmodum enim anima per omnes particulas corporis tota adest simul, nec minor in minoribus, nec maior in maioribus, sed tamen in aliis intensiùs, in aliis remissiùs operatur, cùm in singulis particulis corporis essentialiter sita sit; Ita & Deus cùm sit in omnibus essentialiter, ac totus in illis, tamen pleniùs esse dicitur in his, quos inhabitat, id est, in quibus ita est, vt faciat eos templũ suum. Et hi tales cum eo sunt iam ex parte, sed in beatitudine perfectè. Mali verò etsi ita sint vbi ipse est, qui nusquam deest, non tamen sunt cum eo; vt cæci in luce non sunt cum luce, sicut ait idem August. Epist. ad Hieron. de origine animæ. Illud tandem aduertendum, quod idololatræ apud Daniel. in cap. 5. dum lautissimè conuiuantur, & potationi largissimè indulgent, tunc potissimùm Deos suos venerantur, & coram se habent, ne vel oculos ab ipsis auertant; at impij Israelitæ à vero Deo impinguati, & lautissima mensa promissæ terræ excepti, ab ipso recedunt terga vertentes, calcesque inferentes.

Salutari suo. Id est, vita, qua viuunt. Prouerb. 3. *Erit vita animæ tuæ.* 70 *Vt viuat anima tua.* Quod Hieronym. explicat; Anima tua habet vitã cũ Deo, si eius decreta custodieris, quamlibet caro, disciplina correctionis, aut etiã mortis prematur, &c. Vnde Ose. 7. dicitur: *Væ eis, quia recesserunt à me, vastabuntur, &c.* Id est, in quot calamitates incurrent, qui tãtum bonum reliquerunt. Hebraicè habetur, *Vastatio eis.* Symmach. *interitus:* Theodotion, *miseria.* Deinde n. 15. additur: *Recesserunt à me, reuersi sunt, vt essent absque iugo.* 70. *Conuersi sunt in nihilum:* Non quod desierint esse, inquit Hieron sed quoad cõparationem eius, qui loquitur ad Moysen Exod. 3. *Qui est, misit me.* Omnes, qui contra Dominum sapiunt, non esse dicuntur. Etenim recedentes ab eo, qui verè est, in nihilum abeunt. Addit deinde Propheta: *Conuersi sunt in arcum prauũ:* Vbi Hieron. Dolosus arcus, atque peruersus est, qui percutit dirigentem, & vulnerat dominum suũ; quasi dicat Hieron. sibimetipsis nocumentum, & interitum intulerunt recedentes à Deo, cùm enim salus, & vita sit hominum, qui ab eo recedit, omnibus bonis spoliatus remanet, quæ est ratio cur Paulus Ephes. 3. monet, *vt in charitate radicati, & fundati simus* Et Christus Ioan. 15. ait: *Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis.* Gen. 4. *Egressus Cain à facie Domini profugus habitauit*

Prou. 3. n. 22. — Ose. 7. n. 13. — Ephes. 3. n. 17. — Ioan. 15 n. 4. — Gen. 4. n. 16.

tauit in terra. Geneſ. 4. Is enim, qui à facie Domini diſcedit, tergúque ei vertit, fieri nõ poteſt, vt non ſit profugus, & vagus, & circumferatur omni vento cõcupiſcentiæ, ſemperque vetera mutet nouis, & à vitio peregrinetur in vitium, ſed tamen velut ramus exciſus nullibi proficit, aut radices iacit. Oſeæ 10. de receſſu Iſraelitici regni à Deo
Oſe. 10. n. 7. dicitur: *Tranſire fecit Samaria Regem ſuum:* Quorum verborum ſenſus eſt: Conſentiendo Samaria idololatriæ Regis ſui, id effecit, vt regnum decem tribuum citò diſſiparetur, ſicut ſpuma aquæ. Pro tranſire Hebraicè habetur, *Exciſus eſt, ſuccifus eſt*, vt ſit ſenſus; Exciſus eſt in Samaria Rex eius. 70. *Abiecit Samaria Regem ſuum*, id eſt, Samaria perire fecit Regem ſuum: Perit enim, qui à Deo ſeparatur, qui eſt radix, cui adhærere debet & Rex, & populus, vt viuat & ſalutẽ hauriat; qui enim recedit à Salutari ſuo, cõſequens profectò eſt, vt vtramque mortem
Thren. 4. n. 20. incurrat. Thren. 4. dicitur: *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt, cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus.* Qui locus intelligitur ibi à Bonauent. Cyprian. in ſymbolum, Auguſt. 18. de Ciuit. cap. 33. Origen. homil. 8. in Ioſue, & lib. 2. Periarchon. c. 6. & homil. 3. in Cant. Euſeb. lib. 4. Demonſtrationis, Bernard. ſer. 1. de Aduentu, & ſer. 3. de Aſcenſ. Irenæo 3. aduerſus hæreſes cap. 11. Ab his, inquam, omnibus locus intelligitur de Chriſto Domino, & D. Auguſt. lib. 4 tom. 2. de Incarnat. Verbi, eum legit in hunc modum: *Spiritus oris noſtri, cui diximus, quod in vmbra eius viuemus in gentibus.* Pro eo enim, quòd vmbra corporis noſtri inſeparabilis eſt à corpore, & inclinati corporis motus, ac geſtus ſuſcipit, & gerit, &c. Quibus in verbis Auguſt. oſtẽdit vmbram eſſe inſeparabilem à corpore, à quo ſi per impoſſibile ſeparetur, in nihilum prorſus deſinet. Si igitur nos in vmbra Dei viuimus, ab illo ſeparati omnino deficiemus. quod ſi ſpiritus oris noſtri dicitur, quia *in ipſo viui-*
Act. 17. n. 28. *mus*, Act. 17. Et quia ipſe *inſpirauit in faciẽ hominis ſpiraculũ vitæ.* Geneſ. 2. Et inſufflauit, ac dedit Spiritum ſanctum Apoſtolis,
Gen. 2. n. 7. Ioan. 20. qui à Deo recedit, mortẽ corporis
Ioã. 20. n. 22. & animæ proculdubio incurret. Quòd ſi vmbra idẽ eſt ac protectio, vnde Loth, Geneſ. 19. dicebat: *Ingreſſi ſunt ſub vmbra culminis mei*, id eſt, ſub protectione mea. Et Iſaiæ 49. *In vmbra manus ſuæ protexit me.* Et
Iſa. 49. Num. 14. *Receſſit præſidiũ ab eis:* Hebraice; *Receſſit vmbra eorum.* Profectò, qui ab vmbra Dei recedit, omni præſidio & protectione deſtitutus, omniũ hoſtiũ incurſibus quã facillimo negotio delẽdus patebit. Vnde Auguſt. in Pſal. 70. ad illa verba: *Deus, quis ſimilis tibi?* ad fin. ait de primo parente. Malè vagus, malè præſumens, futurus mortuus, recedendo à vita iuſtitiæ: Ecce ſoluit præceptum, excuſſit à ceruice iugum diſciplinæ, habenas regiminis exultante animoſitate diſrupit; vbi eſt nunc? Certè captiuus clamat; Domine quis ſimilis tibi? Bene tibi velles vt eſſet, recedenti ab illo bono? Prorſus dicit tibi Deus: Si recedis à me, & bene tibi eſt, ego non ſum bonum tuum. Proinde ſi ille bonus, & ſummè bonus, & de ſe ſibi bonus, & nullo alieno bonus, & ipſe nõſtrũ ſummũ bonum; recedendo inde, quid eris, niſi malus? Item ſi ipſe eſt beatitudo noſtra, quid erit recedenti niſi miſeria? Redi ergo poſt miſeriam, & dic; *Domine quis ſimilis tibi?* Quantas oſtendiſti mihi tribulationes, multas, & malas? Sed diſciplina fuit, admonitio, non deſertio. Sic ille.

Num. 14. n. 9.

Dereliquit Deum factorem ſuum: loco illius verbi, *dereliquit*, in Hebræo habetur, *vaitos*, à radice *natas* quod non tantùm ſimplici, ſed multiplici gaudet ſignificatione; Significat enim, dereliquit, ac etiam extendit; & vbi nos habemus, *receſſit*, in Hebræo eſt, *Vainabel*, quod etiam ſignificat, deiecit, & morticinum fecit: Vnde Raymund. in ſuo pugione cap. 14. 3. diſtinct. 3. p. ſic refert iſtũ locum: *Dereliquit, vel extendit Deum factorẽ ſuum, & deiecit, vel morticinum fecit Deum ſalutare ſuum.* Quibus verbis indicat Moyſes, quomodo populus Iſraeliticus eſſet derelicturus Dominum, ſcilicet, extendendo illum in Cruce, & faciendo ipſum Chriſtum Dominum cadauer, ſiue morticinum. Verti etiam poſſet; *Deiecit Deum ſalutem ſuam*, quia verò cadentes, aut deiicientes, puluere, & luto aut deturpantur, aut deturpant; Sumitur interdum pro fœdare; Deiecit quidem, ac deturpauit Deum populus Hebræus, cùm Diuina poſt habuit, terrena-

& quæritur id, quod amatur, si adest. Hac A igitur ratione se aliquando abscondit, & occultat nobis Deus, quò magis à nobis desideretur, & quæratur, & iterum maiora bona conferendo accedat iuxta illud

Isai. 54 *n.* 7. Isai. *Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meã parumpêr à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit redẽptor tuus Dominus.* Quę verba ponderãs Nazianz. Orat. ad Episcopos inter alia ait: Maior est mensura B humanitatis & misericordiæ, quàm mensura correctionis, &c. Quod latiùs ostendit Gregor. Papa lib. 20. Moral. cap. 19. Optimaque habet lib. 3. Moral. cap. 5. & lib. 5. Moral. cap. 9. & lib. 9. Moral. cap. 35. & lib. 26. Moral. cap. 17. & homil. 27. in Euangelia. Pulchraque similitudine vtitur August. lib. de Verbis Domini secundùm Matth. serm. 16. vbi inter alia sic ait. Filiis nostris C quãdoque irascimur; odisse verò filios quis inuenitur? In ipsis quoque pecoribus mater aliquando bucula sugentem vitulum tædio quodam auertit irascens, sed visceribus amplectitur matris, quasi tædium facit, cùm impingit, quæritur tamen si deest, &c. Hic igitur discessus Dei ad tempus cum maiori regressu, ac progressu animarum fructu compensetur, potiùs quidem dicendus est beneficium, quàm supplicium: neque enim Deus à nobis discedit, nosuè deserit, nisi D prius à nobis deseratur. Neque verò intelligendus est hic discessus Dei quasi loco separetur, qui omnia loca replet, & vbique adest. Pro qua re vidẽdus est August. Epist. 57. ad Dardanũ, vbi inter cætera ait: Cùm Deus sit natura incorporea, & incommutabiliter viua, æterna stabilitate in se ipso manens, totus adest rebus omnibus, & singulis totus. Sed in quibus habitat, habent eum pro E suæ capacitatis diuersitate alii ampliùs, alii minus, quos ipsi sibi dilectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat. Quemadmodum enim anima per omnes particulas corporis tota adest simul, nec minor in minoribus, nec maior in maioribus, sed tamen in aliis intensiùs, in aliis remissiùs operatur, cùm in singulis particulis corporis essentialiter sita sit; Ita & Deus cùm sit in omnibus essentialiter, ac totus in illis, tamen pleniùs esse dicitur in his, quos inhabitat, id est, in quibus ita est; vt faciat eos templũ suum. Et hi tales cum eo sunt iam ex parte, sed in beatitudine perfectè. Mali verò etsi ita sint vbi ipse est, qui nusquam deest, non tamen sunt cum eo; vt cæci in luce non sunt cum luce, sicut ait idem August. Epist. ad Hieron. de origine animæ. Illud tandem aduertendum, quod idololatræ apud Daniel. in cap. 5. dum lautissimè conuiuantur, & potationi largissimè indulgent, tunc potissimùm Deos suos venerantur, & coram se habent, ne vel oculos ab ipsis auertant; at impij Israelitæ à vero Deo impinguati, & lautissima mensa promissæ terræ excepti, ab ipso recedunt terga vertentes, calcesque inferentes.

Salutari suo. Id est, vita, qua viuunt. Prouerb. 3. *Erit vita animæ tuæ.* 70. *Vt viuat anima tua.* Quod Hieronym. explicat; Anima *Prou.* 3. *n.* 22. tua habet vitã cũ Deo, si eius decreta custodieris, quamlibet caro, disciplina correctionis, aut etiã mortis prematur, &c. Vnde Ose. 7. dicitur: *Væ eis, quia recesserunt à me, vastabuntur, &c.* Id est, in quot calamitates incurrent, qui tãtum bonum reliquerunt. Hebraicè habetur, *Vastatio eis:* Symmach. *interitus:* Theodotion, *miseria.* Deinde n. 15. additur: *Ose.* 7. *n.* 13. *Recesserunt à me, reuersi sunt, vt essent absque iugo.* 70. *Conuersi sunt in nihilum:* Non quod desierint esse, inquit Hieron sed quoad cõparationem eius, qui loquitur ad Moysen Exod. 3. *Qui est, misit me.* Omnes, qui contra Dominum sapiunt, non esse dicuntur. Etenim recedentes ab eo, qui verè est, in nihilum abeunt. Addit deinde Propheta: *Conuersi sunt in arcum prauũ:* Vbi Hieron. Dolosus arcus, atque peruersus est, qui percutit dirigentem, & vulnerat dominum suũ; quasi dicat Hieron. sibimetipsis nocumentum, & interitum intulerunt recedentes à Deo; cùm enim salus, & vita sit hominum, qui ab eo recedit, omnibus bonis spoliatus remanet, quæ est ratio cur Paulus Ephes. 3. *Ephes.* 3. monet, *vt in charitate radicati, & fundati n.* 17. *simus.* Et Christus Ioan. 15. ait: *Sicut palmes Ioan.* 15 *non potest ferre fructum à semetipso, nisi man- n.* 4. *serit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Gen.* 4. *Egressus Cain à facie Domini profugus habi- n.* 16.

tauit

tauit in terra. Genes. 4. Is enim, qui à facie Domini discedit, tergáque ei vertit, fieri nō potest, vt non sit profugus, & vagus, & circumferatur omni vento cōcupiscentiæ, semperque vetera mutet nouis, & à vitio peregrinetur in vitium, sed tamen velut ramus excisus nullibi proficit, aut radices iacit. Oseæ 10. de recessu Israelitici regni à Deo

Ose. 10. n. 7. dicitur: *Transire fecit Samaria Regem suum:* Quorum verborum sensus est: Consentiendo Samaria idololatriæ Regis sui, id effecit, vt regnum decem tribuum citò dissiparetur, sicut spuma aquæ. Pro transire Hebraicè habetur, *Excisus est, succisus est,* vt sit sensus; Excisus est in Samaria Rex eius. 70. *Abiecit Samaria Regem suum*, id est, Samaria perire fecit Regem suum: Perit enim, qui à Deo separatur, qui est radix, cui adhærere debet & Rex, & populus, vt viuat & salutē hauriat; qui enim recedit à Salutari suo, cōsequens profectò est, vt vtramque mortem

Thren. 4. n. 20. incurrat. Thren. 4. dicitur: *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est, cui diximus: In vmbra tua viuemus in gentibus.* Qui locus intelligitur ibi à Bonauent. Cyprian. in symbolum, August. 18. de Ciuit. cap. 33. Origen. homil. 8. in Iosue, & lib. 1. Periarchon. c. 6. & homil. 3 in Cant. Euseb. lib. 4. Demonstrationis, Bernard. ser. 1. de Aduentu, & ser. 3. de Ascens. Irenæo 3. aduersus hæreses cap. 11. Ab his, inquam, omnibus locus intelligitur de Christo Domino, & D. August. lib. 4 tom. 2. de Incarnat. Verbi, eum legit in hunc modum: *Spiritus oris nostri, cui diximus, quod in vmbra eius viuemus in gentibus.* Pro eo enim, quòd vmbra corporis nostri inseparabilis est à corpore, & inclinati corporis motus, ac gestus suscipit, & gerit, &c. Quibus in verbis August. ostēdit vmbram esse inseparabilem à corpore, à quo si per impossibile sep. retur, in nihilum prorsus desinet. Si igitur nos in vmbra Dei viuimus, ab illo separati omnino deficiemus, quod si spiritus oris nostri dicitur, quia *in ipso viui-*

Act. 17. n. 28. *mus*, Act. 17. Et quia ipse *inspirauit in faciē hominis spiraculū vitæ*. Genes. 2. Et insufflauit, ac dedit Spiritum sanctum Apostolis,

Gen. 2. n. 7. Ioan. 20. qui à Deo recedit, mortē corporis

Ioā. 20. n. 22. & animæ proculdubio incurret. Quòd si vmbra idē est ac protectio, vnde Loth, Genes. 19. dicebat: *Ingressi sunt sub vmbra culminis mei*, id est, sub protectione mea. Et Isaiæ 49. *In vmbra manus suæ protexit me.* Et Num. 14. *Recessit præsidiū ab eis:* Hebraice; *Recessit vmbra eorum.* Profectò, qui ab vmbra Dei recedit, omni præsidio & protectione destitutus, omniū hostiū incursibus quā facillimo negotio delēdus patebit. Vnde August. in Psal. 70. ad illa verba: *Deus, quis similis tibi?* ad fin. ait de primo parente. Malè vagus, malè præsumens, futurus mortuus, recedendo à vita iustitiæ: Ecce soluit præceptum, excussit à ceruice iugum disciplinæ, habenas regiminis exaltante animositate disrupit; vbi est nunc? Certè captiuus clamat; Domine quis similis tibi? Bene tibi velles vt esset, recedenti ab illo bono? Prorsus dicit tibi Deus: Si recedis à me, & bene tibi est, ego non sum bonum tuum. Proinde si ille bonus, & summè bonus, & de se sibi bonus, & nullo alieno bonus, & ipse nōstrū summū bonum, recedendo inde, quid eris, nisi malus? Item si ipse est beatitudo nostra, quid erit recedenti nisi miseria? Redi ergo post miseriam, & dic; *Domine quis similis tibi?* Quantas ostendisti mihi tribulationes, multas, & malas? Sed disciplina fuit, admonitio, non desertio. Sic ille.

Isa. 49. Num. 14. n. 2.

Dereliquit Deum factorem suum: loco illius verbi, *dereliquit*, in Hebræo habetur, *vaitos*, à radice *natas* quod non tantùm simplici, sed multiplici gaudet significatione; Significat enim, dereliquit, ac etiam extendit; & vbi nos habemus, *recessit*, in Hebræo est, *Vainabel*, quod etiam significat, deiecit, & morticinum fecit: Vnde Raymund. in suo pugione cap. 14. 3. distinct. 3. p. sic refert istū locum: *Dereliquit, vel extendit Deum factorē suum, & deiecit, vel morticinum fecit Deum salutare suum.* Quibus verbis indicat Moyses, quomodo populus Israeliticus esset derelicturus Dominum, scilicet, extendendo illum in Cruce, & faciendo ipsum Christum Dominum cadauer, siue morticinum. Verti etiam posset; *Deiecit Deum salutem suam*, quia verò cadentes, aut deiicientes, puluere, & luto aut deturpantur, aut deturpant; Sumitur interdum pro fœdare; Deiecit quidem, ac deturpauit Deum populus Hebræus, cùm Diuina post habuit, terrenaque

quę est amplexatus, cùm obtrito Dei sui cultu, ad sordes Idolorum se contulit, quod Glossa interlinealis vnico concludit verbo, dicens: Ingratus Deo, & contumeliosus. R. Dauid lib. radicum exponit; *Et descendere fecit, aut deposuit eum à magnitudine sua*, secundùm, scilicet, cogitationes suas, & opera. R. Selomon in comment. *Vituperauit, spreuitq;*. Idem habet R. Abrahā, & Aben-Ezra, in comment. *Hoc ei fecit cogitatione, & ore.* Vnde aliqui iuxta significationem verbi B Hebræi legunt teste Age l. *Contumelia affecit Deum Saluatorem suum, aduersus Deum insurrexit*; id enim 70. significarunt verbo Græco, quod idem est, ac desciuit, aduersus Deū arma sumpsit, à quo sæpè salutem acceperat, vbi peccatum superbiæ innui videtur, cui propterea Deus resistit, quia extollitur, & aduersatur omni illi, quod Deus dicitur, aut colitur. Maximè autem attenditur huiusmodi insurrectio aduersus Deum, quòd homo derelinquat Deum factorem suum, vel despiciat (sic enim potest verti) & Arias Mont. vertit: *Vilipendit petram salutis suæ*, aut petram, qua saluabatur. Pro cuius maiore intelligentia notandum est ex D. Thom. q. 162. art. 2. quod superbia est appetitus propriæ excellentiæ, & consistit in contemptu Dei, iuxta illud Ecclesiast. 10. *Initiū superbiæ hominis, apostatare à Deo*, & ideò illum deserit, & ab eo recedit, qui superbiendo peccat; quo quidem recessu ex eodem Doctore ibi q. 6. maximam grauitatem contrahit superbia, quæ hoc in loco exprobratur à Propheta, dum ait: *Dereliquit*, seu, despexit *Deū factorem suum*, &c. Etenim cùm Sanctus Doctor eo loco inquirat, vtrum superbia sit grauissimum peccatorum, respondet dicendo, quòd in peccato duo attenduntur, scilicet conuersio ad commutabile bonum, quæ materialiter se habet in peccato; & auersio à bono incommutabili, quæ est formalis & completa ratio peccati. Ex parte quidem conuersionis nō habet superbia quod sit maxima peccatorum, quia celsitudo, quā superbus inordinatè appetit, secūdùm suam rationem non habet maximam repugnantiam ad bonum virtutis; sed ex parte auersionis superbia habet maximam grauitatem; quia in aliis peccatis homo à Deo auerti-

A tur propter ignorantiam, vel infirmitatem, vel desiderium cuiuscumque alterius boni. At superbia habet auersionem à Deo ex hoc ipso, quod nō vult Deo, & eius regulæ subiici, & ideò auerti à Deo, quod est quasi consequens in aliis peccatis, per se ad superbiam pertinet, cuius actus est Dei contemptus, & quia id, quod est per se, potius est eo, quod est per aliud, consequens est quòd superbia sit grauissimum peccatorum secundùm suum genus; quia excedit in auersione, quæ formaliter cōplet peccatum. Ita D. Thom. nobis tradidit superbiæ rationem, quam in nostro textu possumus apertè inueniri, in quo contēptus Dei proponitur per hoc, quod dicitur *recalcitrauit*, quod fit terga vertendo, vel per hoc quod dicitur, *despexit Deum*; Auersio autem à Deo proponitur, dum dicitur: *Dereliquit Deum factorem suum, recessit à Deo salutari suo*, vt multo C plùs abominandus sit hic recessus, quando ex abundantia, & affluentia bonorum à Deo concessorum processit. Quoniam verò in annotationibus ea, quæ ad literam etiam pertinent latiùs explicabimus, modò ad mores digredimur.

ANNOTAT. I.

D *Immoderata cibi, potúsque sumptio nō est hominis, sed brutorum, cùm mētem auferat, peccata inducat; ideóque à Iustis meritò fugienda.*

E CVm cibi, potusque sumptio pro alimento, & vitæ sustentatione sit ordinata, sicut aduertit Clemens Alex. 2. pædagog. c. 1. post principium, cùm ait: Alij quidem homines viuunt, vt comedāt, quod certè etiam rationis expertibus euenit animantibus, quibus nihil aliud quàm venter vita: nobis autem Pædagogus præcipit comesse, vt viuamus; neque enim nostrum munus

munus est nutritio, neque institutum scopúsve noster voluptas: Sed ea nutritio est propter nostram hic mansionem, quam ad incorruptionem ratio instituit. & in eodem cap. paulò ante finem iterum ait: Facti sumus non vt comedamus & bibamus, sed facti sumus vt essemus ad agnitionem: iustus enim, inquit Prou. 13. *Comedens impletur animo: ventres autem impiorum egeni*. Vnde August. lib 10. Confessionū ait: Hoc me docuisti Domine, vt quemadmodum medicamenta, ita & alimenta sumpturus accedam, &c. Sumuntur enim medicamenta pro necessitate, non pro voluptate, & prout oportet ad salutem: at superflua cibi sumptio, non est esus, sed saturitas, sicut dixit Isidor. Pelusiota lib. 1. Epist. 281. imò non saturitas, sed edacitas, seu voracitas, sicut dixit citatus Clemens Alex. post princip. cùm de huiusmodi hominibus mensis iugiter assidentibus ita ait: Videntur reuerà isti insatiabiles, solliciti, ac anxij ciborum indagatores, ad delicias, ac voluptates suas mundū irretire, sibilantibus sartaginibus vndique circum-strepentes, & circa cochlear & mortarium totam suam vitam consumētes, edaces, atque omniuori homines, materiā ignis instar apprehendentes. Quin etiam facilem cibum, nempe panem esseminant, quod frumenti est nutriens excribrantes, vt quod est alimenti necessarium, fit probrum voluptati. Nullum autem habet apud homines terminum delicata ingluuies. In liba enim, placentas, & bellaria est prouecta, mensarum secundarum multitudinem inueniēs, omnes qualitates aucupans. Mihi autem videtur homo, qui est eiusmodi, nihil aliud esse quàm bucca & post multa iterum ait: Licet videre qui sunt eiusmodi, suibus, vel canibus propter voracitatem assimilari, potiùs quàm hominibus: Qui adeò festinant vt saturentur, vt ambæ buccæ simul infleentur, elatis vasis, quæ sunt in facie: quin etiam sudorem prætereà diffundi, dum arctè comprimuntur propter insatiabilitatem, & anhelant propter intemperantiam, festinatione indecora, & ab honesta consuetudine aliena, abstruso in ventrem nutrimento, tanquam ad viaticum, non ad digestionem, reponunt edulia, &c. Optima quidem sunt, quæ in hanc senten-

Prou. 13 n. 25.

A tiam habet Hieronym. ad illud Amos in cap. 6. *Qui separati estis in diem malum: qui comeditis agnum de grege, & vitulos, & vitulum de medio armenti, &c.* Qui comeditis (inquit Hieronym.) non ad repellendam famem, & ad sustentandum corpus humanū sed ad delitias, atque luxuriam, vt quidquid in gregibus & armentis tenerum, atque pingue est, vestræ gulæ pateat: quibus non sufficit libido penis, & gutturis, & æstuantis cibis aqualiculi, nisi & tibiarum & psalterij, B & lyræ canticis aures vestras mulceatis: vt quod Dauid fecit in cultum Dei, Leuitarum ordines & organorum reperiens varietates: vos ad voluptatem, & luxuriam conferatis: & bibitis in phialis vinum non ad satiandam sitim, sed ad opprimendum animum, & vngimini non ad labores corporis mitigandos oleo purissimo, sed vnguentis pretiosissimis, & cætera, quæ prosequitur in eandem sententiam. Vbi statim occurrit Seneca de C Consolat. ad Heluia. & Suet. Tranq. in vita Caligulæ, cap. 56. & 58. vbi dicunt dictum Imperat. centies sesterno. i. quinquaginta millibus ducatorum cænauisse vno die: & cuius tandem gulæ fuerit, ait cap. 37. commentus portentissima genera ciborum atque cænarum: vnguentis calidis, frigidisque lauabatur; pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorbebat: conuiuis ex auro panes & obsonia apponebat. Vt mirum non sit ft triennij spatio vicies ter millies sestertium D consumpserit, posteaque ad incredibiles rapinas animum conuerterit, teste Dione lib. 59. Proximus huic adest Vitellius; qui cùm fratris conuiuio interfuisset (sicut refert Suet. in eius vita cap. 13.) in quo duo millia lectissimorum piscium, septem auium apposita erant; quo eam cænam superaret, immensæ magnitudinis patinam dedicauit; in qua scarorum iecinora, phasianorum & pauonum cerebella, linguas phœnicopterum, E murenarum lactes à Carpathio vsque, fretaque Hispaniæ per nauarchos, ac triremes petitarum commiscuit. Nec satis illi fuit ad explendam gulam, nisi & aliis eundem luxum imperaret. Indicebat enim aliis, ait Tranquill. eadem die ientacula, prandia, cænas, comessationes, ipse omnibus sufficiens vomitandi consuetudine, nec cuiquam

Amos 6. n. 3. & 4

minus singuli apparatus quadringentis millibus nummûm constituit, &c. His iungendus Fabius quidam apud Romanos à decorato patrimonio Gurges cognominatus, vt interim omittam Æmilianos, Lepidos, Africanos, Numantinos, qui ventris causa inopes, ac miseri redditi sunt, de quibus rectè dici potest illud Iuuenal. Satyr. 11.

Et quibus in solo viuendi causa palato est.

Nocet autem in primis huiusmodi immoderantia vitæ corporis, ac saluti, sicut prosequitur Clemens Alexan. 2. pædag. c. 1. post princip. dicens, ipsum viuere ex duobus, sanitate. s. & viribus constituitur, quibus maximè conuenit alimenti facilitas, vt quod & ad digestionem & corporis leuitatem sit vtile, ex quibus incrementum, sanitas, & iustæ vires. Antiphanes Delius Medicus vel vnam hanc dicit esse morborum causam, ciborum varietatem, &c. Et post multa addit: Victus qui inundat, & obruit sufficientiam, homini multùm officit, animam quidem ignauam reddit, & inertem: corpus verò valetudinarium, & quod in morbos facilè prolabitur, efficiet. Vbi Gentianus in cõment. litera C. ait: Bona concoctio non procreat crudos & noxios humores, qui morbos generant: & bene concoctorum ciborũ distributio corpus reddit leue, & agile, vt quod nec incoctorum humorum nimio grauetur pondere, nec ab ascendentibus oppressum, & suffocatum torpescat vaporibus, & ea fit nutrimenti distributi aggregatio, & cuilibet parti assimilatio. Id præstat cibus simplex, & concoctu facilis; nam, vt præclarè dicit Hippocrates in lib. de flatibus: cibos varios, & dissimiles inter se simul assumere, ad prauam victus rationem pertinet. Seditionem enim mouent quæ sunt inæqualia, aliquaque citiùs, alia difficiliùs concoquuntur, &c. Addit verò idem Clemens: Qui cibis vtuntur vilissimis sunt robustiores, saniores, & generosiores: vt famuli dominis, & agricolæ possessoribus, & non solùm fortiores, sed etiam prudentiores, vt Philosophi diuitibus; non enim mentem alimentis obruerunt, neque ipsam voluptatibus deceperunt. Sic ille.

Neque verò tantum corpori, ac saluti obest nimius cibus, potusque, dum vires A aufert, noxios gignit humores, & morborũ materiam congerit, sed animæ insuper maximè officit; etenim cibo, & potu prægrauatum corpus vitiis omnibus pronum redditur, & veluti ex adipe omnis prodit iniquitas, superfluusque corporis cibus, adimit animæ cibum, salutem, & vitam; nempe Diuinam gratiam, & charitatem, quod optimè prosequitur Basil. homil. in illud: *Attende tibi*, ante medium, cùm ita habet: Attende B non carni, at neque immodico studio consecteris eius commoditatem, putà sanitatem, multiuariam voluptatum delectationem. Caue corpus pinguiore opimes sagina, neu studium impenderis comparandæ corpori carnulentiæ. Cùm enim concupiscat caro aduersus spiritum, spiritus verò aduersus carnem, hæc porrò inter se pugnant, & aduersantur: Prouideto, ne fortè dum plus æquo indulges carni, peiori vires suggeras, C quibus inualescat. Nam quemadmodum in staterum momentis contingit, vnam si degrauaris lancem, velis, nolis, illi oppositam tanto reddes leuiorem: consimilem in modum assolet in corpore, & anima contingere. Vnius exuberans copia necesse est vt alterum imminuat, & illi addat inopiam. Corpore enim cupediis, ac lautitiis meliusculè habito, & carnulenta obesitate degrauato necesse est mentem ad cognatas sibi actiones tanto reddi minùs strenuam, atq; ener- D uem prorsus. E diuerso anima si commodè habet, per quę continentem bonarum rerum meditationem ad magnitudinem surrigitur castam, ac se decentem, cõsequi videtur per hoc intabescere, & eliquari eius corporis habitudinem. Hoc ipsum proinde præcepisti cum infirmis est vtile, tum maximè conuenit valentibus robore. Infirmitate enim laborantes adhortantur medici, sibi ipsis vt attendant, neu quiduis negligant concernẽ- E tium medelam, ac sospitatem, &c. nam qui saluti animæ inuigilat, & incumbit, hoc maximè curare debet, ne vires corpori addat, ne mentem pinguedine, eduliis, & potationibus opprimat. In quam sententiã videnda sunt quæ habet Orig. hom. 15. in Iosue. vbi ponderat præceptum illud Iosue 11. vbi Dominus præcepit Iosue, vt equos Regis Iabin subneruaret, per quos ille appetitus nostros intel-

intelligit, qui cibi, potusque parcitate sub- A neruantur, ne aduersus animam insurgant, eamque bonis omnibus spoliatā relinquāt. Videnda item sunt, quæ habet Aug. ad illud Psal. 72. *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorū*; vbi docet quosdam peccare ex macie. i. ex necessitate, quosdā verò ex pinguedine; hos tamen grauius delinquere, maiusque nocumentū spirituali saluti inferre. Videndus itē Greg. 1. moral. c. 5. vbi ait celebrari conuiuia sine culpa vix posse, &c. & Chrysost. hom. B 71. in c. 22. Matth. vbi inter alia ait: Quemadmodum Scylla, & Hydra apud Poëtas: sic & ebrietas multis capitibus armatur; hinc enim fornicatio, hinc ira, hinc mollities, hinc turpes amores oriuntur, &c. Basil. verò hom. de Paradiso post med. loquens de paradiso ait: Proditum est memoria quo sit loco plantata; In Eden, inquit, plantauit, cur? Est in delitiis; nam Eden delitias significat. Num vocat delitias eas, quæ per os ingrediuntur, C & ventri traditæ sunt, & quarum finis secessus est? An eas, quæ pereunt, delitias tradidit? Aut hoc vel dicere quidē pium est? Corpus bene saginatum, & animā illi immersā, ad peccandum procliuis facta, compendium quoddam est ad lasciuiam, & procacitatem, ac simul omnia quæ vetita sunt, &c.

Hinc est quod pueri Hebræi, cū illis constituta esset annona per singulos dies, dicūt: D *Dentur nobis legumina ad vescendū, & aqua ad bibendum.* Et subditur statim ratio, cur illud deposcant, *ne pollueretur de manu Regis.* Dan. 1. n. 12. Huic pollutioni quam verentur, respondere nituntur plerique, eò quòd difficultatem ingerat prædicta ratio. Theodoret. & Lyra asserunt id in causa fuisse, quod aliquæ epulæ, quæ Regi apponebantur, Diis priùs oblatæ fuissent; non videtur tamen sufficiens ratio, eò quòd multas, præter Diis oblatas, epulas E credendum est affuisse. At verò illi de omnibus absolutè timent. Alij apud Perer. dicūt proptereà illos timuisse ne pollueretur, quia pleræq; dapes in lege prohibitæ adhibebantur Regis conuiuio; sed eandē patitur replicam hæc solutio, eò quòd non omnes præcepto Dei cautas fuisse credendum videtur; ideoque placet potius ratio, quā ipse Perer. affert Quia, inquit, delicatorum, ac suauium ciborum vsus officere poterat integritati mentis, & cordis mūditiei, quia, vt ex Basilio retulimus, corpus abundè saginatū procliue est ad peccandum, & omnem malitiam facilè contrahit, quod adhuc constat ex Hier. 5. vbi Hieron. magnam cognoscit allusionē ad nostrum textū, loquitur autem de vsurariis, Hier. 5. n. 28. & litigatoribus in hunc modum: *Incrassati sunt, & impinguati, & præterierunt sermones meos pessimè.* Quę verba sic explicat Maldonat. Violauerūt mandata mea sceleratissimis moribus Qui enim suffarcinātur multo cibo, potuq, per omne vitiorum genus diuagati delinquunt, dicentes animabus suis, sicut ibi aduertit Hieron. illud stulti diuitis: *Anima mea, habes multa bona posita in annos multos.* Et maiorē vim faciens in verbo pręteriens, ait: Præterierunt in malum suum, cunctos homines despiciētes, & non posuerunt Dei iudicium ante oculos suos, &c. Instar enim Iudæorum, qui incrassati recalcitrarunt, dum multo cibo indulgent, & multa ebrietate se ingurgitant, omnia prætereūt, & post se relinquunt, Deoque & hominibus terga vertentes, nullum peccatū non admittunt. Maximè verò hæc immoderātia superbiam contrahit iuxta illud Iob in c. 15. *Cucurrit aduersus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus est; operuit faciem eius crassitudo, & de lateribus eius aruina dependet.* Iob 15. n. 26. Vbi Hieron. in erecto collo superbiam agnoscit, dicens: Pinguedinem nominando ceruicis superabundantem, & assurgentem superbiam indicauit, quemadmodum Propheta ait: *Prodiit ex adipe iniquitas eorum.* Quibus similia habet idem Hieron. in c. 2. Habac. n. 5. Deinde etiam & maximum incitamentum pręebet luxuriæ, nimietas cibi & potus, sicut prosequitur Nilus in Asцetico post med. cùm ponderat præceptum illud Leuit. in c. 8. vbi pectusculum victimæ consecrationis Leuit. 8. n. 29. eleuatur coram Domino: Pectuscul ū, inquit, cum brachio auferunt; brachiū enim est laboris, actionisq; nota. Ex ventre similiter libidinem proficisci verissimum est. Est enim ferè libidinis causa in expleto ventre statim aliarum voluptatum cupiditates excitantur, quæ illo esuriente quiescunt, & iacent. Illud prætereà maximè obseruandum, quod cùm pectusculum totum auferat, ventrem non aufert, sed lauat. Sapiens enim totam

totam potest iracundiam vincere, & amputare, ventrem non potest exscindere. Cibis enim vesci natura cogit necessariis, vel homines temperatissimos. Qui verò rectæ, firmæque rationi non acquiescit, luxuria, atque libidine corrumpitur. Idcircò venter comburitur. Cùm enim nimium expletus fuerit, libidinis cupiditas exardescit. Ventre combusto sequitur, vt femur concidat. Mens enim debilis fit ad ea, quæ honesta sunt, facienda, quoniam ventre ciborum copia libidinis incendium excitante, spiritus nerui dissoluuntur; os enim in lege femur significat. Homo voluptarius super ventrem ingreditur, serpens ad voluptates profluendas; qui viam virtutis capessit, ventris adipem circumcidit dum epulas subtrahit, quibus corpus pinguescit. Valde autem pectori, ventriq; e conuenit illud, *gradieris*. Voluptas enim non est ex eorum numero, quæ stant, & quiescunt, sed ex eorum, quæ mouentur, & perturbatione sunt plena. Ideoque gulæ, & ventri rerum venerearum commotio est coniunctissima; quam quidem coniunctionem natura cùm vellet ostendere, generationis instrumenta sub ventre collocauit, vt ex propinquitate necessitudinem declararet, ac libidinis quidem vitium ex ventris imbecillitate fit infirmum, & debile; contrà viget, ac feruet, cùm illi robur, & vires venter sufficit. Neq; e verò gula, & ventris ingluuies istorum vitiorum tantùm est mater ac nutrix, verùm omnes aufert virtutes, ea enim superante, & dominatum obtinente, temperantia, modestia, fortitudo, constantia, & reliquæ virtutes concidant necesse est, quod ænigmate Hierem. ostendit cap. 42. *Euertit*, inquiens, *muros Hierusalem per circuitum Princeps coquorum Babylonis.* Gulæ vitium appellat coquorum principem; sicut enim ille omnem adhibet diligentiam, vt gulæ, ventrique satisfaciat, & innumerabiles voluptatum artes excogitet; Sic vitium gulæ omni studio quærit gutturis voluptatem explere, & ciborum varietas euertit, ac diruit virtutum propugnaculum; Suauitas enim condimentorum, tanquam machina bellica prosternit monimenta iam à virtute constructa, & firmum ac solidum robur ipsius affigit humi.

A Iam sicut luxus virtutes opprimit, ita fragilitas malitiæ deiicit munitiones. Sic ille ostendit quomodo nimietas cibi, potusque omnes virtutes obruat, vt omnia inducat vitia, præcipuè verò luxuriam, cui proximè vel ex ipsa coniunctione, & positione instrumētorum aduersatur. Quod adhuc probatur ex eo loco, quem Benedictus Iustinianus simi'em esse dicit nostro textui. Habeturque 1. Timoth. 5. vbi dicitur: *Adolescen-* 1. Tim. 5. n. 12.
B *tiores viduas deuita, cùm enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt.* Vbi vox Græca, *Lasciuientis*, & quodammodo ferocientis naturæ impetum, vel impotentiam significat, & ita intelligit Chrysost. Nec obscurè significat Ambrosius; explicat autem omnium optimè Theodoret. Noli, inquit, recipere viduas iuniores; postquam enim Ecclesiæ subsidium acceperint, absque vlla solli-
C citudine otio indulgent, otium introducit nequitiam; ideoque nubere volunt. Clariùs autem explicat Cornel. ibi ex nostro textu, dicens: Sumpta est metaphora à iumentis, quæ dum pabulo bene saginata sunt, ferociunt, auellunt habenas, & suopte arbitrio feruntur. Sensus ergo est: Viduæ hæ iuniores cùm in domo Dei ab Ecclesia bene alitæ, & pastæ fuerint, quasi vituli saginati recalcitrant, & Christi iugum, ac professionem
D castitatis excutiunt, ac ruptis votis, quasi vinculis, nubere volunt, Idque in Christo, id est, in Christi iniuriam. Vox ergo, *luxuriatæ*, non libidinem, sed luxum deliciarum significat. Vnde Cypr lib. 3. testimō. 74. ad Quirinum legit: *Cùm enim deliciatæ fuerint in* Ps. 103. n. 15.
Christo: alludit enim Apostolus ad Deut. vbi dicitur: *Incrassatus est dilectus, &c.* Videmus igitur impinguatas viduas luxuriæ statim deditas; Est enim saturitas incitamentū Ve-
E neris. Vnde Orpheus in hymnis Veneris dixit, Venerem sociam esse Bacchi, & dapibus gaudentē. Et Apuleus lib. 2. de transformat. Bacchum appellat Veneris hortatorem, & armigerum; cuius rei philosophicum ostēdit Aug. in Psal. 103. explicans ea verba: *Educas panem de terra, & vinū lætificet cor hominis;* vbi ita ait: Inedia frigus introducit in sanguinem, & spiritus vitales diminuit; Abundantia autem cibi & potus nouos generat spiritus vitales, & in sanguinem introducit calo-

calorem, vnde lætitia resultat in corde, & inde diffunditur in cætera membra, quæ ea ratione habiliora redduntur ad suas actiones, &c. Inde igitur est, quod Venerem excitet cibus, ac potus, ideoque Salomon Prouerb. 23. ait: *Noli esse in conuiuiis potatorum, neque in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur.* Et Paul. Rom. 14. ait: *Carnis curam ne feceritis in desideriis*, id est, pro cupiditatibus. Et 1. Corinth. 6. ait: *Esca ventri, & venter escis; Deus autem & hunc, & has destruet.* Vbi Apostolus ex composito ad gulam transit, quia gula est mater libidinis, quam deinceps insectatur. ita Theophylact. Vnde Athanas. vel quisquis est Author (Nam non esse Athanasium Alexandrinum constat ex eo, quod q. 23. citet ipsum Athanasium, & ab eo diuersam sequatur sententiam, & quod citet Epiphanium, & Greg. Nyssen. qui Athanasio posteriores fuêre.) Ille igitur q. 133. ad Antiochum per ventrem intelligit ingluuiem, & crapulam q. d. Esca ventri, & venter escis, id est, ad crapulam venter habet desideriū, & hæc ad illum: Verùm qui crapulæ, ventrique deditus est, non potest seruire Deo, sed sui ipsius ventris seruus est, ideò aboleuit illum Deus; Nam qui ventri seruit, derelinquit Deum, impinguatus dilatatur ad luxuriam, & Dei iugum excutit. Photius verò exponit per escas alimentum, & per ventrem receptaculum ciborum, quæ otiosa, & inutilia erunt post resurrectionem, Deo nos ad incorruptionem transferente, vt neque cibo opus sit, neque ad ciborum receptionem venter præparetur. Vnde infert non oportere nos de his, quæ futura sunt inutilia, sollicitos esse. Quod si neque escas, neque ventrem curare debemus, quia necessaria non sunt futura, sed inutilia, sanè cùm admodum noxia nobis sint, & multam nequitiam contrahant, ratione cuius grauissimas patiemur pœnas, non solùm non sunt curanda, sed fugienda, sicut fecisse legitur David Psalm 140. dum ait: *Cum hominibus operantibus iniquitatem non communicabo cum electis eorum.* Græci, & Hebræi, teste Agellio, sic explicant hunc locum: Ne me sinas electas eorum, & pingues escas, delicatosque cibos expetere, vt illis, quibus lauta sunt conuiuia, socius fiam. Symmach. *Neque simul vescar suauibus eorū cibis.* D. Hieron. *Neque comedere in delitiis eorū.* Pagnin. *Non comedam cibum voluptatum eorum.* Quinimò addit Dauid: *Adhuc oratio mea in beneplacitis eorum*, id est, orabo Deum, vt ne eruat ab escis, in quibus ipsi beneplacent sibi. Nouerat vtique quantam perniciem animæ inferant numerosæ epulæ, & multiplicata pocula, qui nō solùm protestatur se minimè communicaturum ipsorū escis, & poculis, sed peculiari adhuc oratione Deum precatur, ne ipsum sineret cum eis amicitiā contrahere, sed potiùs sobrietati, & temperantiæ studere, qua vitia expugnantur, sicut gula & ebrietate virtutes destruuntur, quod eleganter ostendit Nilus Abbas lib. Ascetici post med. vbi duobus allatis locis ex Scriptura rem demonstrat. Sicut enim per principem cocorum Hierosolymam expugnantem intelligit gulam; sic & per panem hordaceum Madianitas expugnantem, sobrietatem intelligit. Nam sicut habetur Iudic. 7. *Narrabat aliquis somnium proximo suo, & in hunc modum referebat: Vidi somnium, & videbatur mihi quasi subcinericius panis ex hordeo volui, & in castra Madian descendere: cùmque peruenisset ad tabernaculum, percussit illud, atque subuertit, & terra funditus coæquauit. Respondit is, cui loquebatur; Non est hoc aliud nisi gladius Gedeonis filij Ioas viri Israelitæ. Tradidit enim Dominus in manibus eius Madian, & omnia castra eius.* Et ita de facto contigit, sicut eodem loco narratur. Ex hoc igitur loco, & ex illo Hier. 52. vbi Princeps cocorum venit in Hierusalem, & incendit domum Domini, & domum Regis, & omnes domos Hierusalem, & totum murum Hierusalem per circuitum destruxit; Sic igitur pro re præsenti ait: Ciborū varietas euertit, ac diruit virtutum propugnaculum; suauitas enim condimentorum, tanquam machina bellica prosternit monimenta iam à virtute constructa, & firmum, ac solidū robur ipsius affigit humi. Iam sicut luxus virtutes opprimit, ita frugalitas malitiæ deiicit munitiones. Quemadmodū enim muros Hierusalem, id est, animæ pacificæ Princeps cocorū Babylonis destruxit, vêtris volu-

Prou. 23 n. 20. — Rom. 14 n. 14. — 1. Cor. 6 n. 13. — Ps. 140. n. 4. — Iud. 7. n. 13. — Hier. 52 n. 13.

voluptates obsoniorũ condimentis imitans. A Sic Israelitarum panis hordeaceus voluitur, & Madianitarum tabernaculum subuertit. Frugalis enim victus voluendo proficit, & libidinis virium prosternit. Madianitæ libidinis symbolum gerunt; hi sunt enim, qui ad fornicationem pellexerũt Israelem. Aptè autem dixit Scriptura, Madianitas habere tabernacula, muros verò Hierusalem; omnia enim, quæ virtute circundata sunt, firma sunt, ac munita; quæ autem vitiis sunt circumsepta, tabernaculi speciem habent. Sic ille, qui multorum Sanctorum exempla affert, sectantium frugalitatem, eò quòd nouerant multam impietatem oriri ex multo cibo, & potu. Vbi statim occurrit Chrysost. homil. 1. de Lazaro post med. deducens ex nostro textu hanc doctrinam, quam prosequimur: Nihil est, inquit, delitiis perniciosius. audi quod de illis dicat Moyses, *Impinguatus est, & incrassatus est, dilatatus est, & recalcitrauit dilectus*. Nec ait, recessit, sed, recalcitrauit dilectus, illius intractabilitatem nobis significans. Atque alio rursus loco Deuteron. 6. *Vbi comederis, ac biberis, caue tibi ne quando obliuiscaris Domini Dei tui*. Adeò delitiæ solent ad Numinis obliuionem adducere. Proinde tu quoque cùm sederis ad mensam, memento quod post conuiuium orandum est tibi, ita moderatè ventrem exple, ne grauatus non queas genua flectere, ac Deum inuocare. An non vides quod iumenta iugum ferentia, posteaquam ad præsepe pasta sunt, iter agunt, onera gestant, suumque explent ministerium? Tu verò, qui sublata mensa, ad omne opus inutilis es, & inidoneus, num vitare poteris quomodo videaris asinis deterior? Quamobrem? Quia tunc maximè conuenit esse sobrium, ac vigilantem; nam tempus post mensam, agendi gratias tempus est; non decet autem agentē gratias ebrium esse, sed sobrium. A mensa non ad lectum, sed ad deprecationem vertamur, ne brutis animalibus simus magis bruti. Christus cùm immensam multitudinem accepisset conuiuio in deserto, non remisit illos ad lectum, aut somnum, sed ad audiendos sermones diuinos inuitauit. Non enim distenderat illorum ventres, neque ad ebrietatem impulerat; verùm vbi saturasset illos, quantum exigebat necessitas, ad spiritualem adduxit alimoniam. Itidem nos quoque faciamus, eoque modo conquiescamus capere cibum, vt ad vitam tuendam dumtaxat faciat, non vt nos valeat grauare. Non enim in hoc nati sumus, & viuimus, vt edamus, & bibamus, sed ideò edimus, ac bibimus, vt viuamus. Ab initio non erat cibi causa data vita, sed vitæ causa datus est cibus, &c. Et tom. 3. homil. 27. in Act. Apostol. post med. Ex nostro textu pro eadem re multa affert, B inter quæ sic habet: *Multis pasci leonis, ac vrsi est*; ideò nobis Deus angustum ventrē dedit, vt erudiat animæ curam gerere diligentiorem. Consideremus nostram constitutionem, & videbimus vnam particulam in nobis hanc habere operationem; os enim nostrum, & lingua ad hymnos deputata sunt, faux ad vocem, vnde & naturæ necessitas nos intus ligauit, vt neque inuoluntarij in multam difficultatem incidamus, quod C si quidem voluptas labores, morbos, & ægritudines non haberet, horrendum foret. Nunc autem terminos tibi præscribit natura, vt neque volens transgrediaris. Nunquid voluptatem quæris amice? Hanc à frugalitate parabis. Num sanitatem? Etiam hanc inde. Num securitatem, & sollicitudinis immunitatem? Etiam hanc. Num libertatem? Num valetudinem, ac robur corporis? Num bonam constitutionem? Num animæ sobrietatem? Num alacritatem? Ita bona omnia D hic; in crapula autem contraria, insuauitas, mala valetudo, infirmitas, illiberalitas, sumptus. Quot vis tibi enumerem mala passos à voluptate? Noe inebriatus est, ac nudatus, & vide quanta hinc mala. Esau primogenita per gulam amisit, & ad fratris cædem festinauit. *Populus Israel sedit vt manducaret, & biberet, & surrexerunt ad ludendum*. Et iterum: *Incrassatus est, impinguatus est, & recalcitrauit dilectus*. Vis esse in delitiis? Ale animam, communica ex cibos, quibus affluE uit, ne occidas illam fame. Tempus belli, tempus certaminis est, tu autem sedes in delitiis? Non vides etiam Reges, qui sceptra ferunt, in externis militiis frugaliter viuere? *Non est vobis certamen contra carnē, & sanguinem*. Tu impinguas te ipsum certaturus. Stat aduersarius stridens dentibus suis in te,

Deut. 6.

Ephes. 6.

te, tu autem effusus es, & mensæ addictus es. Nunquid sacrificandi sumus, quod impinguamus nos ipsos? Quid suppeditas vermibus tam splendidam mensam? Quid amplius facis, quàm saniem? &c. Similia item habet ex nostro etiam textu hom. 1. in Gen.

Ex quibus iam apertè constat, quantum nocumentum saluti nostræ inferat multus cibus, ac potus, abundantiaque terrenorum, quæ si etiam spiritibus valde nocet, ampliùs vtique nobis nocebit, dum multiplicantes epulas internum hostem, nempe carnem, robustiorem reddimus, & in nostram perniciem armamus. Quasi præ satietate luxurians, diabolus malus factus est, sicut prosequitur Basil. hom. 9. Diabolo similes redduntur homines, dum præ abundantia incrassati, & impinguati luxuriantur. Proinde impinguanda est anima, & replenda gratia, & virtutibus, vt caro in officio contineatur, & rationi subiecta sit. Quod videre licet in Seruatore, & Magistro nostro Christo, de
Ps. 44. n. 8. quo dicitur Psal. 44. *Vnxit te Deus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Vbi non tam de gratia Vnionis videtur loqui Propheta, quàm de habituali gratia, & donis, quæ olei nomine rectè intelliguntur, sicut prosequitur
Ps. 22. n. 5. August. in Psal. 22. ad illa verba: *Impinguasti in oleo caput meum.* Et rationem reddens, subdit August. Vt enim oleum caput, sic Spiritus sanctus mentem reficit, ac saginat. Quid verò ab hac refectione, & saginatione sequatur, statim additur: *Myrrha, & gutta, & casia à vestimentis tuis.* D. Bern. serm. 43. in Cant. ait: Myrrha amara res, dura, & aspera tribulationum significat, &c. Quasi velit ostendere Dauid, quod ex interna vnctione, qua iusti à Deo impinguantur, mortificationis odor, & suauitas efflatur, sicut contigit in Christo Domino, quem iusti sibi imitandum proponunt, & in omnibus prosequendum ducunt. Quod si impij incrassati, & impinguati lasciuientes recalcitrant, & à Deo recedunt; iusti quidem afflicti, & oppressi ampliùs illi subduntur, & obtemperant. Vnde Dauid dicebat: *Saluasti de necessitatibus animã meã.* Hebr. habetur: *Cognouisti à necessitatibus animã meam*; Quomodo
Ps. 30. n. 8. scilicet, non defuerim obsequio, laudi, & præceptis tuis adimplendis. Et Psal. 43. post enumeratas multas ærumnas, & afflictiones, addit: *Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, & non recessit cor nostrum, & declinasti semitas nostras à via tua.* Ps. 43. n. 17. Hebræi, quoniam verbum declinare eiusmodi est, vt possit etiam intelligi, *Declinauit semita nostra à viis tuis*; sic explicant: Vestigia nostra à viis, præceptisque tuis non recesserunt; & hoc magis confirmant quæ sequuntur. Et Psal. 29. in eodem sensu ait: *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me.* Ps. 29. n. 1. Hebræi explicant: *Quoniam attenuasti me.* Nam verbum Hebræum, *Dalal*, attenuandi quoque significationem habet. Tantum enim abest, vt iusti attenuati à Deo recedant, quem impij incrassati deserunt, vt potiùs ob illud eum laudent, gratiasque reddant; agnoscunt quippe quantum malum sit saturatio, & repletio; proinde laudes Deo decantant, dum opprimuntur, qui nullatenus ab eo deficiunt, dum saturantur.

ANNOTAT. II.

Brutescit impiorum animus, dum terrenis adhærens, Deum deserit.

SAtis tritum in Scriptura est, satis item iustum, vt qui Deum deserunt, brutorum nomine nuncupentur, sicuti hoc in loco equi, vitulive nomen inuolutè ponitur Israelitis. Alibi verò impij, mulorum, & equorum nomenclatura describuntur, vt Psalm. 31. Ideò Clemens Alexand. Orat. ad gentes post med. ait: Nunquã esset odio habitum, vel prohibitum tantum bonum, quo humano generi nullum à Deo datum est præstantius, nisi abrepti à consuetudine, deinde nobis occlusis auribus, vt equi duræ ceruicis habenas detrectantes, & ore frænum mordentes, fugeretis rationes, vestræ quidem vitæ aurigas nos excutere cupientes: sed vos ipsos præ inscitia præcipites dantes in exitium, &c. Iterum verò iumentorum, vt Isai. 30. *Onus iumentorum Austri.* 70. habent: *Visio quadrupedum*: vbi intelligitur tribus Iuda, quæ in Australi parte sita

eremo confinis erat : super quæ verba Hie-
ron. ait : Appellantur iumenta Austri , siue
quadrupedes in deserto , quia respuerût no-
titiam Dei. De istiusmodi iumentis, & filiis
Ps. 48. Chore loquebantur in Psalm. 48. *Homo cùm*
n. 13. *in honore esset non intellexit , comparatus est*
iumentis insipientibus , & similis factus est il-
lis. Nos iuxta tropologiam dicimus: Omnes,
qui Creatore deserto , sæculi erroribus se
dederunt, esse quadrupedes in deserto istius
sæculi, &c. Et in cap. 50. Isaiæ ad illa verba:
Isa. 50. *Veni, & non erat vir; vocaui eos, & non erat,*
n. 2. *qui audiret*; ostendit omnes impios, qui Deû
deserunt terrenis immersi , hominum men-
tes, & rationem amisisse, brutorumque sen-
sum induisse. Omnes, inquit, viri, & hominis
imaginem relinquentes, bestiarum , & ser-
pentium sumpserunt imagines. Vnde & ad
Herodem propter malitiam dicitur Luc. 13.
Luc. 13. *Ite, dicite vulpi huic.* Et ad Pharisæos Matth.
n. 32. 23. *Genimina viperarum.* Et ad libidinosos
Matth. Hierem. 5. *Equi insanientes in fœminas facti*
23. n. 33 *sunt.* Et de voluptuosis Matth. 7. *Nolite mit-*
Hier. 5. *tere margaritas vestras ante porcos.* Et de im-
n. 8. pudentibus: *Neque sanctum detis canibus.* Et
Matth. in communi de omnibus Isai. 30. *Visio qua-*
7 n. 6. *drupedum, quæ erant in deserto.* Venit itaque
Ps. 48, Dominus & non inuenit hominem : *Homo*
n. 13. enim *cùm in honore esset non intellexit , com-*
paratus est iumẽtis, & similis factus illis, &c.
Cùm enim homines dediti essent comessa-
tionibus, & ebrietatibus, ab humano vtique
desciuerant intellectu, & in bestiarum con-
ditionem transierant. Quo sensu Oseas di-
Ose. 4. xit : *Fornicatio, vinum, & ebrietas auferunt*
n. 11. *cor.* Vbi Hieron. rectè aduertit voluptates
sæculi , & vitiorum immoderantiam ita se
habere respectu animæ , & rationis natura-
lis, sicut se habet vinum, & ebrietas : Sicut
enim vinum , inquit ille , eum qui biberit,
menti suæ impotem facit ; ita & voluptas
peruertit sensum , animamque debilitat, &
de rationabili homine brutum efficit ani-
mal , cumque itaque cor loco suo motum
fuerit, ligna, & lapides Deos putat, &c. Vnde
mirum non est si recalcitret , Deumque de-
serat ; quæ fuit ratio , cur Moyses indignos
reputauerit Israelitas lege à Deo lata : post-
quam enim vidit eos cibo , potuque reple-
tos, quasi iam à conditione hominum defi-

A cientes, tabulas legis confregit; Neque enim
erant præceptorum capaces, qui iumentis, &
brutis similes erant redditi : Sic enim censet
Hieron. 2. contra Iouinian. vbi ita ait : Moy-
ses quadraginta diebus, & noctibus ieiunus
in monte Sina etiam tunc probans non , in
solo pane viuere hominem , sed in omni
verbo Dei, cum Domino loquitur; populus
autem satur idola fabricatur. Ille vacuo
ventre legem accipit scriptam digito Dei;
B Iste manducans, & bibens , consurgensque
ludere, aurum conflat in vitulum, & Ægy-
ptium bouem præfert Domini Maiestati.
tot dierum labor vnius horæ saturitate pe-
rit. Frangit audacter Moyses tabulas; sciebat
enim sermonem Dei non posse audire te-
mulentos; incrassatus est, & pinguefactus, &
dilatatus, & dereliquit Dominum, qui fece-
rat eum. Denique manducauit populus , &
incrassatum est cor eius , ne videret oculis,
C & audiret auribus, & cor conijceret; & vul-
tum ieiunantis Moysis, & iuxta Hebraicam
veritatem Dei confabulatione cornutum,
pastus, & pinguior factus sustinere non po-
tuit. Sic nobis Hieronymus describit bruta-
lem redditum populum , cui iam non lex
scripta competebat , sed chamus potiùs, &
virga, quibus, vt brutum, & deduceretur, &
cæderetur, qui & fidelis populi, atque etiam
humani intellectus cognitionem amiserat,
D dum beneficia à Deo accepta vitulo reddit,
dum sibi satis notum Moysen non agnoscit,
amiserat quippe totum, quod erat hominis,
totum quod erat fidelis. Quod ponderans
Rupert. lib. 4. in Exod. c. 24. post princip. ait:
Comederunt, ac biberunt, & idcircò lusibus
obscænis continuò semetipsos conuomue-
runt, traditi in reprobum sensum, vt facerẽt
ea quæ non conueniunt, & mercedem, quã
oportuit, erroris sui in semetipsis receperũt.
E Ergo, & Apostolo teste, Iudæorum gloria-
tio excussa est, vt non insultet Græco, quod
seruierit creaturæ; Nam quod grauius est, &
ipse seruiuit in præuaricatione : lex enim
huic erat , & adhuc quasi aurum sermo Dei
recens ab igne calebat. Paulò antè lectum
fuerat volumen fœderis à Moyse , audiente
populo, qui & dixerũt: *Omnia, quæ loquutus*
est Dominus, faciemus; & erimus obedientes.
Hoc facto vtiq; inaures aureas suis auribus
internis

internis appendebant. Itaque vni viro Deo, quasi coniugalem iurauerant copulam, & inauribus mandatorum eius ornatam faciẽ habebant. At nunc tulerunt inaures aureas de vxorum, filiorum, & filiarum suarum auribus, formaueruntque opere fusorio, & fecerunt ex eis vitulum conflatilem, & eisdem pedibus, quibus mare transierãt, coram tali figura saltauerunt, & veritatem, quam cecinerant, dicentes: *Cantemus Domino, gloriosè magnificatus est, equum, & ascensorem proiecit in mare*, in mendacium commutauerunt,
B
cantando: *Hi sunt Dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti.* Igitur inexcusabilis est Iudæus, qui Græcum ad gratiam Dei cõfugientem propter antiqua peccata iudicat; eadem enim egit, quæ iudicat. Et quoties ab illo paululum cessauit pædagogi virga, stultus puer ad eadem, vel similia se conuertit idololatriæ flagitia. Sic Rupertus stultum describit populum, quem puerum appellat; melius tamen appellaret, cum Moy-
C
se, recalcitrantem equum, vitulum, vel iumentum, oblitum Dei reuerentiæ, nec recolentem recentia adhuc beneficia, tot mirabilium patratione collata. Quod bene prosequitur Chrysost. homil. 4. de Pœnitent. post princip. vbi ex nostro textu ostendit proprium esse hominum, postquam cibo, potuique indulgent, Dei obliuisci, hominisque mentem exuere, & à se veluti recedere, ac brutorum sensum assumere. Quod
D
benè prosequitur Ambros. in perdito filio, qui dum substantiam suam in voluptatibus, & luxuriis consumit, à se dicitur exisse, extra se enim fertur, qui comessationibus, & ebrietatibus se committit. Sic ergo habet Ambros. lib. 7. in Luc. ad illud Luc. 15. *Abijt in regionem longinquam.* Quid longinquius quàm à se recedere, nec regionibus, sed moribus separari, studiis discretum esse, non terris, & quasi interfuso luxu-
E
riæ sæcularis æstu, diuortio habere Factorem? Et ad illud: *In se reuersus*, ait: Bene in se reuertitur, qui à se recessit; etenim qui ad Dominum regreditur, se sibi reddit, & qui recedit à Christo, se sibi abdicat, &c. Dum igitur hic populus recessit à Deo Salutari suo, à se quidem recessit, idq; impinguatus, & incrassatus, vt non iam populus intelligẽs, sed brutorum similis præ saturitate, iure dici possit.

ANNOTAT. III.

Qua ratione recalcitrasse Hebræorum populum dicat Moyses.

Vt ex literali expositione constat sæpè in Scriptura Iudæorum populus equus appellatur, diximusque hoc in loco metaphoram esse sumptam à nutritoribus equorum, qui mira cura, & diligẽtia in illis incrassandis, & impinguandis incumbunt, à quibus multoties pro cura, & nutritione mortales calces accipiunt. Quia igitur & populus Hæbræus pro tot, tantisque beneficiis à Deo acceptis indicibilem soluit ingratitudinẽ, instar equi incrassati, & impinguati dicitur recalcitrasse, tergaque vertisse Deo Parenti, & Creatori. Proinde & ex occasione textus, & ex maxima illius cõgruentia prosequimur hoc in loco, quanam ratione equus dicatur in Scriptura hic populus. Id in primis deducimus, quod Dauid equum sine intellectu asserit, dum ad eundẽ populum monens, ait: *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus nõ est intellectus.* Pro- *Psal. 31. n. 9.*
inde cum equo assimilatur hoc in loco Hebræa gens, quasi sine intellectu asseritur, vnde & honestiori vocabulo puer dicitur, & recentis adhuc ætatis, minimè curãs ea, quæ sunt hominis, & superioris rationis, sicut videre est apud Theodoret. præfat. in Cant. post med. vbi versat locum Ezechiel. 16. cùm Synagoga sub typo recenter natæ puellæ proponitur. Quoniam, inquit, populus Iudæorum, quamdiu Ægyptum incoluit, nullam habuit vitæ disciplinam, nec virtutis partes excoluit, meritò ait: *In die, qua genita est, non vinxerunt vbera tua*, hoc est, partem, qua animus alitur, vnde lac, quod nutriendi vim habet, gignitur. Et in ea translatione persistens: *In aqua*, inquit, *non es lota*, id est, ab Ægyptiæ idololatriæ sordibus non es mundata, sed ex seruitute exeundo, tanquam in lucem edita, adhuc partus signa retines,

cùm abluta nō sis,sed maternas sordes circumferas. Neque sale salita es, quod obstetrices solēt infantibus adhibere:hoc item ex allegoriæ legibus intelligemus, vt sal spiritualem prudentiam significet,& Diuinā doctrinam,qua ea,quæ corrumpi possent,à putredine integra conseruantur. Quamobrē & Dominus dicebat discipulis: *Habete sal.* Et rursum: *Vos estis sal terræ.* Et in veteri testamento reperimus nullū sine sale sacrificium fieri. Sic illud item intelligendum est: *Non est præcisus vmbilicus.* Etenim,quoniam vmbilicus (vt tradunt ij, qui hæc profitentur) est velut radix quædam embrionis: per ipsum enim fætus nutritur, augetur, atque perficitur: Idcircò Hierusalem non esse præcisam ait,quippe quæ,cùm ex Ægypto esset genita,adhuc Ægyptiacam idololatriā hauriret, & ex materno viero fædū illum cibū,& turpē alimoniā attraheret. *Et transiēs,* inquit, *per te vidi te cōculcari in sanguine tuo.* Iudæis enim concessit,vt immolarent, sed sibi,cùm ipse tamen sacrificiis eorum minimè egeret,sed infirmitati ipsorum indulgeret,&c. Quibus ostendit se Deū habuisse cū illo populo,veluti cum puero incapaci adhuc superioris doctrinæ. Qua de re videndus Euseb. Cæsariens.lib.1. demonstrationis Euangelicæ,vbi ait: Lex Moysi ingressa est, aut quasi gubernatrix puerorum, & animarum imperfectarum, aut curatrix morborum gentis Iudaicæ. Idem habet Epiphan. lib. 1. & Tertull. toto lib. contra Iudæos. Neque omittendus Nyssen. de vita Moysis ante med. dum ait: Cùm quadraginta diebus,ac noctibus nullius indigēs rei, quibus hoc corpus sustentatur,immortali vita, sub illa caligine, Moyses viueret; quasi pueri cùm pædagogi non adsunt, sic populus aduersus Aaron concitatus impulit eum, vt ad simulachrum adorandum dux eis fieret: Simulachrum autem vitulus erat,quare offensus Moyses disrupit tabulas, ne tanta res in homines indignos deueniret,&c.

Constat igitur ex dictis,populū illum præ ignorantia sua puerum fuisse reputatum, & instar pueri ratione carentis se habuisse,sed adhuc à lactentibus pueris intelligentia superantur, dum infantes pro Christo occisi illum agnoscunt, & profitentur, quē adulti

A ætate, & in Scripturis enutriti Iudæi præ crassitudine sua minimè percipiunt,sicut benè prosequitur August. ser. 6. de Epiphan. qui est 34. de tempore post med. vbi conferens infantes,quos Herodes occidit in odiū Christi,cum Iudæis,quos consuluit pro Natiuitate Christi, ait: Fælix potiùs infantium ignorantia, quos Herodes persecutus est territus,quàm istorum scientia,quos cōsuluit perturbatus. Illi pro Christo potuerūt

B pati, quem nondum poterant confiteri. Isti docentes non sequuti sunt veritatem, cuius nascentis potuerunt nosse ciuitatem. Hic iam erubescat stulta, sacrilega, & quædam, vt sic dicam, indocta doctrina, &c. Et cùm Iudæi stultos, & prorsus ignaros appellarent gentiles, rudiores adhuc deprehensi sunt Iudæi gentilibus, dum isti quærunt è longinquo,& venerantur,ac adorant, quem illi inter se natum neque agnoscunt, cùm

C gentibus agnoscendū inculcent. Quod bene prosequitur August. serm. 2. de Epiphan. ad med. vbi confert gētiles Magos cum Iudæis, in hunc modum: Quod prætereūdū nō est, hæc Magorum illuminatio magnum testimonium cæcitatis extitit Iudæorum; in terra eorum isti requirebant, quod illi in sua non agnoscebant. Apud eos isti infantem inuenerunt, quem illi apud se negauerunt. In his terris de longinquo isti peregrini

D puerum Christum nondum verba promentem adorauerunt, vbi ciues illi iuuenem, miracula facientem crucifixerunt. Isti in membris paruis Deum adorauerunt; Illi in magnis factis, nec tanquam homini pepercerunt; quasi plus fuerit videre nouam stellam in eius Natiuitate fulgentem, quàm solem eius in morte lugentem. Iam verò quod eadem stella, quæ Magos perduxit ad locum, vbi erat cum matre Virgine Deus infans,quæ vtique poterat

E eos & ad ipsam perducere ciuitatem, sed tamen substraxit,nec eis prorsus apparuit, donec de ciuitate, in qua Christus nasceretur, idem ipsi interrogentur Iudæi, vt ipsi eam secundùm diuinæ Scripturæ testimonium nominarent: Ipsi dicerent: *Bethlehem non es minima, &c.* Mich. 5. Quid aliud hic significat diuina prouidentia, nisi apud Iudæos solas diuinas literas remansuras, *Mich. 5*

quibus

quibus gentes instruerentur; illi excæcarentur, quas portarent non ad adiutorium salutis suæ, sed ad testimonium salutis nostræ? Et cætera in hanc sententiam. Et ser. 3. in eodem festo post princip. Ipse nouā stellam declarauit natus, qui antiquum solē obscurauit occisus. Illa luce inchoata est fides gentium. Illis tenebris accusata est perfidia Iudæorum. Quid denique Magi venientes dixerunt? *Vbi est, qui natus est, Rex Iudæorum?* Nōnne multi antè Reges erant Iudæorum? Quid tantopere alienæ gentis Regem nosse, & adorare cupierant? Nunquam hoc tanta deuotione requirerent, tanto pietatis affectu desiderarent, nisi cum agnoscerent Regem Iudæorum, qui Rex est etiam seculorum. Hinc Pilatus nonnulla vtique aura veritatis afflatus est, cùm in eius Passione titulum scripsit, *Rex Iudæorū*, Ioan. 19. quem Iudæi conati sunt mendo-
Ioā. 19. n. 19. si emendare, quibus ille respondit, *Quod scripsi, scripsi*, quia prædictum erat in Psal-
Ibid. n. 22. mo: *Tituli inscriptionem ne corrumpas.* Aduertamus itaque magnum hoc, & mirabile sacramentum. Magi ex gentibus erant, ipse etiam Pilatus ex gentibus; Illi stellam viderunt in cælo, ille titulum fixit in ligno, vtrique tamen non Regem gentium, sed Iudæorum vel quærebant, vel agnoscebant. Iudæi verò ipsi nec stellam sequuti sunt, nec titulo consenserunt. Iam igitur præsignabatur, quod posteà ipse
Matth. 8. n. 11. Dominus dixit Matth. 8. *Multi ab Oriente, & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in Regno cælorum.* Nam Magi ab Oriente, Pilatus ab Occidente venerat. Vnde illi Orienti, hoc est, nascenti; ille autem Occidenti, hoc est, morienti, attestebantur Regi Iudæorū, vt eum Abraham, Isaac, & Iacob, ex quibus Iudæi ducebant originem, recumberent in Regno cælorum. Ad hoc sunt interrogati Iudæi, vt demonstraretur, eos non ad suam, sed ad gentium salutem, & agnitionem testimonia diuina portare, & cætera. quibus similia habet ser. 7. in fin. Quæ maior itaque ignorantia potuit esse, quàm testimonia diuina, & Scripturas portare in aliorum profectum, & doctrinam; hunc autem populum igna-

A rum prorsus, & indoctum in propria stultitia deuolutum remanere. Pro qua etiam re videndus erit Clemens Alex. 2. pædagog. c. 8. post princip. vbi ait: Reges Iudæorum auro, & gemmis composita, ac varia corona vtentes, Christum in capite symbolicè gestantes, imprudenter capite Domini ornabantur; lapis quidem pretiosus, vel margarita, vel smaragdus ipsum verbum significant, aurum autem rursus est ipsum verbum ab interitu alienum. Similia habet August.
B lib. quæstion. super Exod. q. 105. tom. 4. vbi per arcam intelligit secretum Dei: In arca autem erat lex, qua apud Iudæos in secreto continebantur præcepta legis, cùm ipsi legē minimè agnoscerent, neque interiora penetrarent, quæ sub cortice continebantur, sed veluti infantes manu ducebantur cæremonialibus præceptis, quò tamen illa tenderent, minimè percipientes. Si igitur equus ille est, cui intelligentia nō adest; sanè hic po-
C pulus, equus meritò dicitur, cùm admodum stultus fuerit, & sine intellectu.

Sunt quidem equi salacissimi, teste Arist. l. 8. de natura animal. c. 22. vbi ait: Salacissimum omnium animalium, tum fœminarum, tum mariū equus est; excepto homine, & cui natura tempus coitus præscripserit irrationalibus, equus omnibus temporibus hinnit, nec cessat à libidine quandiu viuit, nec vllū
D tempus certum libidinem aufert: sed ingenium hominis arcet à libidine, aut pudor, aut modestia, aut alia ratio; nihil horum furorem retardat equi. Hinc igitur est, quod plerique interpretes illud Psalm. 31. *Nolite fieri sicut equus, & mulus*, sic intelligunt, vt sit sensus: Nolite amore mulierum furere, sicut effrænes equi. & quod id velit Dauid patet ex eo, quod dixit Raphael Tobiæ in c. 8. Hi namque, qui coniugium ita suscipiunt, vt Deum à se, & ex sua mente excludāt, & suæ
E libidini ita vacēt sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonius super eos. Quoniā verò equi salacissimi sunt, breuioris item vitæ habētur. Nam, qui vsque ad trigesimum quintum annum vitam protrahit, rarissimus est, licet Aristot. lib. 6. de natur. animal. affirmet aliquos durasse vsque ad quinquagesimū, quod etiam confirmat Plin. lib. 8. cap. 42. quod autem Psal. 31 n. 9.

autem propter luxuriam breuior sit vita ostendit Valesius lib. 2. controuersiar. cap. 7. Quod igitur Hebræorum populus equorum naturam sectatus sit, tum corporali luxuria, tum spirituali, quæ consistit in derelinquendo Deo vero, & adhærendo falsis; Est siquidem Deus sponsus animarum nostrarum, quibus per fidem desponsatur. Cõstat quidem ex Ierem. cap. 5. vbi dicitur: *Super quo propitius esse potero? filij tui dereliquerunt me, & iurãt in his, qui non sunt Dij. Saturaui eos, & mæchati sunt, & in domũ meretricis luxuriabãtur: equi amatores, & emissarij facti sunt: vnusquisq; ad vxorẽ proximi hinniebat.* Vbi in primis verbis, *Dereliquerũt me, & iurãt in his, qui non sunt Dij*, indicatur fornicatio spiritualis, nẽpe, idololatria. In secũdo verò loco, *Mœchati sunt*, &c. Mœchia, & luxuriæ sordes propriè intelliguntur; figuratè verò de idolorum cultu, quam sententiam tenent cum Hieronymo, Theodoretus, D. Thom. Rabban. & Maldonat. Neque melius potuit describi inhonestum ingeniũ illius gentis, quã assumpta similitudine equi emissarii, qui ad nihil aliud inseruit, & magna cura saginatur, & incrassatur, nisi ad coitum. Hinc est, quòd cùm Prophetæ loquerentur iuxta gentis, & temporis consuetudinem, quia gens illa inhonestissima erat, toties fornicaria, luxuriæ dedita, & adultera appellatur; ex eo enim vitio, quod maximè apud illos in vsu erat, facilè possent venire in agnitionem, & cõfessionem criminis, de quo arguebantur. Et quod attinet ad fornicationem spiritualem, in primis constare poterit ex eo, quod aduertit Chrysost. hom. in Psal. 95. tom. 1. vbi reddit rationem, cur in loco certo voluerit Deus synagogam collocare, & in tẽplo certo sacrificia peragere, aitque id facere frequenter maritũ, quoties vxorem suspectã habet; circumscribit enim vno loco, thalamisque concludit; at qui pudicam habet vxorem, à nulla eam progressione prohibet, libereque, & confidenter vagari permittit. Suspectam vtique habebat Deus Synagogam, proindeque certo loco cõcludit, neque inde egredi permittit, aut cum habitatoribus circumuicinis amicitias contrahere, sicut aduertit Augustinus lib. 2. quæst. in Exod. quæst. 158. ponderans verba illa Exod. 34. *Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, sed aras eorum destrue, confringe statuas, noli adorare Deum alienũ: Dominus zelotes nomen eius, Deus æmulator.* Quo in loco docet August. Deum loqui quasi zelo maritali. Nouerat enim naturam Iudæorum pronam ad fornicationẽ idololatriæ, proindeque omnes amputare vult occasiones, quibus pertrahi posset in effectum concupiscentiæ suæ. Similia sunt, quæ habet Orig. homil. 8. in Exodi ad illa verba: *Non erunt tibi Dij alij præter me, &c.* Vide, inquit Origenes, benignitatem Dei, quomodo fragilitatem humanorum non recusat affectuum; pluraque hac de re habet Hieronym. in cap. 5. Ezechiel. Sed iam inhonestam videamus Synagogam apud Ezechiel. 16. vbi post multa tandem dicitur: *Ædificasti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis, ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ, & abominabilem fecisti decorem tuum, & diuisisti pedes tuos omni transeunti, & multiplicasti fornicationes tuas, & fornicata es cum filijs Ægypti vicinis tuis.* Quæ verba ponderans Theodoretus Præfat. in Cantic. post med ait: His verbis exprimit vim libidinis incredibilem: Non cum familiaribus solis habebas consuetudinem, sed ardore libidinis furens cum omnibus adeuntibus impudicè cõmiscebaris; mixtionem figuratè nominat cultũ idolorum, &c. Neque verò fornicaria tantùm reperta est Synagoga, sed adultera etiam, vt omne luxuriæ complemẽtum haberet, sicut aduertit Hieron. ad illa verba Oseæ c. 2. *Auferet fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio vberum suorum.* Fornicaria, inquit Hieronymus, est quæ cum pluribus copulatur; adultera, quæ vnum virum deserens alteri iungitur. Synagoga vtramque malitiam copulauit, quoniã & virum suum deseruit per idololatriam, torique fidem violauit, & multos Deos colebat more fornicariæ, quæ omnium libidini exposita est: Quoties autem à fide viri, ac Dei sui defecit, importunum, longumque esset recensere. Cùm ergo in omne luxuriæ genus prolapsus sit hic populus, congruẽter admodum ei quadrat salacissimi animalis, nempe equi, comparatio.

Nec

Ierem. 5. n. 7.

Exod. 34. n. 13

Ezec. 16. n. 24

Osea 2. n. 2.

Nec abs re erit colorem huius recalcitrantis equi depingere, vel etiam à Propheta depictum ob oculos proponere; accedat igitur Zachar. cap. 1. vbi ait: *Ecce vir ascendens super equum rufum*. Rufus autem equus, qui nostro vulgari, & Lusitano sermone dicitur *alazano*, dicitur duritie pollere in vnguibus; ac propterea per quamcumque viam incitatissimo cursu ferri potest, & agitari, siue via sit strata lapidibus, siue arenosa, siue profundo cæno obsita. quam proprietatem rufi equi probo, quia equi Babylonici Zachar. 6. rufi dicuntur; & de equis Babylonicis dicitur Isaiæ 5. *Vngulæ equorum eius vt silex*. Ratio verò naturalis huius rei est, quia equus rufus plus participat elementi ignis, quàm alterius; est enim elementum prædominans, cuius index est color ille rufus; ignis autem durissimas reddit vngulas equi. Scio quidem quod temperies rerú, & primæ qualitates ex coloribus certò colligi nó possunt; neq; enim res alba semper est frigida; nam nix, & calx sunt albæ, & tamen calx calidissima est, & nix frigidissima; & lapides vstione denigrantur primò, & deinde dealbantur, & alia modò calore, modò frigore nigra fiunt, vt habet Valess. l. 9. controuers. c. 3. Totum ergo iudiciú hac in re est empiricú, & experimétale, in quo falli possumus. Commune igitur est, equum rufum calidum appellari, album frigidum, nigrum siccum & frigidum, vt terra est, castaneum aëreum, calidum, & humidum, cuius rei rationem reddere multi contendunt, cùm tamen sæpè fallantur. Sicut igitur albus equus, quia frigidus est, per viam lapidibus stratam currere illæsus non potest; sic & quia rufus duros habet vngues, calidus comprobatur. Rufus itaque est hic equus, populus scilicet Hebræorum, durosque habere vngues comprobatur, quia per omnes mundi partes ducendus erat. Nam cùm Hierusalem per Titum expugnata fuerit, & auxiliares copiæ ex vniuerso venerint, quæ subiectæ erant Romano Imperio, in illa infælici strage nulla propemodum fuit natio, quæ in suá Prouinciam vinctos non asportauerit Iudæos. quod & Amos dixit in cap. 9. sub similitudine cribri, & muri malè cohærentis: *Ecce ego mandabo, & concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur in cribro, &c.* Et apud Hieremiam scriptum est: *Factus est mihi populus meus sicut leo in sylua, dedit contra me vocem suam, venite omnes bestiæ agri ad deuorandú, &c.* Qui igitur abducendi erant per omnes vias, & in omnes plagas, duris debebant pollere pedibus, & vnguibus, ne deficerent in viis; etenim dispergendi erant in virtute Dei, & deponendi in vniuersas regiones terræ, sicut bene prosequitur August. ad illud Psalm. *Disperge illos in virtute tua, & depone eos.* Quod etiam notauit Bernardus Epist. 322. ad eadé verba Psalmi, & Nazianz. Orat. 12. & 14. vbi inter alia ait: Eò redacti sunt (scilicet Iudæi) vt per totum orbem hospites sint, & peregrini. Nisi fortè, & ideò tales illis dati sunt vngues, quia omnem orbé cóparandarum diuitiarum causa peragraturi erant, & qui ad auaritiam, & rapacitatem admodum proni sunt, duris etiam manuum vnguibus indigebant. Nec abs re erit, si quis dixerit imbecilli, & pauido populo durosad fugam arripiendam, pedes esse concessos. Neque omittendum censeo id, quod adhuc rufus color denotare videtur; est enim sanguinis index, iuxta Aristot. doctriná in prædicamento qualitatis, vbi agés de rubedine, vt indagaret ex qua tandem causa prouenirec rubedo naturalis, & permanens, comparauit rubescentes cum erubescétibus, in quibus rubor est, quia sanguis ad faciem confugit; inde ergo ad hác genté rem deducendo, rubedo in eis repetta sanguini tribuatur, non quidem pudorem denotando, cùm nullatenus erubuerint calces impingere, manusque inijcere in Filium Dei, & propter ipsorum impudentiam dona Spiritus sancti opprobrium patiebantur, & veluti rubore contracta, & pudefacta apud Iudæos delitescebant. Vnde post aduentum Christi ei dicebant: *Aufer opprobrium nostrum.* sicut acutè notauit Origen. homil. 3. in Isai. ad illa verba cap. 4. vbi septem mulieres apprehenderent virum vnum, dicentes: *Aufer opprobrium nostrum.* Intelligit enim per septem dona Spiritus sancti, quæ ante aduentú Christi opprobrium patiebantur. Sapientia enim patiebatur opprobrium, & pudore afficiebatur à vana sapientia Iudæorum,

Zach. 1. n. 8. — Isa. 5. n. 28. — Amos 9. n. 9. — Hier. 12. n. 8. — Psal. 58. n. 12. — Isai. 4. n. 1.

Ffff

rum, intellectus à falsa intelligentia Scripturarum, consilium ab improbis consiliis congregatis aduersus Dominum Christum, virtus à simulata iustitia Iudæorum, penes verba tantùm consistente, scientia à falso nomine scientiæ, pietas ab impietate; denique timor à falso timore amittendi locum & gentem. Quî igitur fieri potuit, vt rubore, ac pudore afficerentur, qui potiùs opprobrio afficiebant ipsa Dei dona. Proinde rufus color huius equi, cùm non verecundum sanguinem indicet, sed innatã sæuitiam, & immanitatem, sicut videre est Apoc. in c. 6. vbi dicitur: *Exiuit alius equus rufus. & qui sedebat super illum, datum est ei, vt sumeret pacem de terra, & vt inuicem se interficerent.* Rufus igitur apparet Israeliticus equus, inficiendus profectò immaculati agni sanguine & morte, quẽ posteà supra se deprecatus est, dum dixit: *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Quã auidus verò sanguinis fuerit hic populus, satis à nobis probatũ est ad c. 2. Iacobi n. 2. par. g. 1. Vnde & Christus Dominus dixit Matth. 23. vẽturũ super illos omnẽ sanguinem iustorũ effusum ab Abele iusto vsque ad sanguinem Zachariæ ab ipsis occisi. Huius coloris erat equus ille Seianus, cuius meminit Gell. l. 3. noct. Atticar. cap. 9. cui nomen inditum est à Cneio Seio domino. Is ex Diomedis equis prognatus fuisse creditur. fuit insignis specie, verùm eiusmodi quodam fato, vt quisquis eius equi possessor esset, is cum omni domo ad internitionem vsque periret. Cneius Seius capite damnatus est, ac miserando affectus supplicio, deinde & Dolabella bello interfectus est, post hûc Cassius ab hostibus occisus, deinceps Antonius detestabili exitio perditus. Hunc equum Caius Bassus Argis se vidisse refert haud incredibili pulchritudine, vigoreque, & colore exuperantissimum. Non fæliciore conditione rufus hic equus necem crudelissimam Domino suo intulit, calcesque impegit durissimos. Vbi recolendum est id, quod superiùs diximus de duritie vnguium ruforum equorũ. Cùm verò per pedes significentur affectus animi, vt iam ostendimus, rufus iste equus duros pedes habens, durus item corde proponitur Ezech. 2. dura etiam facie, id est,

A perfricatæ frontis, & cùm cæteri domini ferreos calceos equis adhibere soleant, hunc equum hyacinthis calceatum legimus apud Ezechiel. cap. 16. Ferreis tamen clauis manus, & pedes Domini transfixit, vt duritiẽ suam testaretur, & impudentiam. Neque tantum pedibus insurrexit in Dominum, recalcitrando, sed manus etiam extendit, sicut dicitur Mich. 2. *Contra Dominum est manus eius.* Vbi Septuaginta habent: *Non leuauerunt ad Deum manus suas*, id est, no- *Mich. 2. n. 1.*

B luerunt Deo subijci, supplicium siquidem, & superioritatem agnoscentium est, manus leuare ad eum, cui se supplices tradunt; vnde orantes manus ad Deum tollimus; quia verò hic populus non tantùm hac ratione deliquit, quod manus non leuauit supplex ad Deum, sed contra ipsum fæuiens leuauit; ideò Hieron. reddidit: *Manus eorum contra Deum est*; quasi parum fuerit si Iudæorum gens calces immitteret contra Dominum,

C nisi etiam cædendo manus eleuare ausus esset. vnde statim addit Propheta: *Idcircò hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito super familiam istam malum, vnde non auferetis colla vestra, & non ambulabitis superbè.* Vbi Hieronymus: Quia ista fecistis, ego Dominus cogitabo super familiam istam malum, non quòd malum sit, quod ego cogito, sed quòd patientibus malum videatur, quod ideo, quod ita vos premet, vt colla vestra non possitis le-

D uare: Nam qui incrassatus superbierat, & recalcitrauerat, durissimo iugo debuit premi, & humiliari. Duobus quidem indiget incrassatus, ac lasciuiens equus qui calces domino suo emittit; virga quidem, vt cædatur, & verberetur. Vnde Origenes in Psal. 2. ait: Indiget virga quotquot pecundũ more viuunt, &c. quanto magis qui recalcitrant? Indiget item vinculis, funibusue, vt con-

E stringatur. Vtrumque adhibuit Dominus superbienti, & recalcitranti equo, vt videre est apud Ezechiel. cap. 7. *Ecce dies venit, egressa est contractio.* Septuaginta, *Complexio, iniquitas surrexit in virga impietatis*, id est, ex impietate, seu, vt Hugo Cardinal. exponit, in virga impietatis, id est, in sceptro, & potentia impij Sedeciæ orta est iniquitas, ratione cuius à Domino verberatur. Vel vt exponit Hieron. potest referri ad ipsos Iudæos, vt *Ezec. 7. n. 11.*

sit

sit sensus: Iniquitas Iudæorum surrexit in virgam impij Nabuchodonosor, id est, scelera Iudæorũ fecerunt, vt Nabuchodonosor crudeliter in eos desæuiret, ideoq; Hebr. potiùs legitur: *Iniquitas surrexit in virgã malã.* Elegansque habetur metaphora, qua iniquitas comparatur radici, & pœna virgæ prodeũti ex radice culpæ. Vnde R.Selomó, & R. Dauid explicãt: *Iniquitas excreuit in virgã, qua verberẽtur*; sed ad rem nostrã D.Hieron. sic ait: Floruit virga quæ multo vobis tẽpore minabatur, & de flore fructuum plagarũ parturiit, superbia vestra germinauit, quod merebamini: Ecce dies parit, quod multo antè tẽpore conceperat. Venit finis, & egressa est complexio, quę mala vestra omnia cõplectatur, & teneat. Sic ille ostẽdit superbiẽtem equũ, & flagellationis virgam, qua Deus solet visitare iniquitates hominum, insuper & constrictionem qua recalcitrans equus ligatur, & cõstringitur, ne calces emittat. Nõne flagellatus hac virga nomine totius populi Hebræi lamentatur, dicens: *Ego vir videns paupertatem meã in virga indignationis eius.* (Thren. 3.n.1.) Vbi notandũ est ex Clem. Alex. 1. pædag.c.5. scripturam vocare virũ eum qui aliqua in re perfectus est; etenim Apostol. 1. Corinth.13. ait: *Postquã factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli*; (1.Cor. 13.n.11) hoc igitur in loco *vir* emphasim habet, quam Hebræus Codex agnouit, dũ habet: *Ego sum ille vir*, qui scilicet, instar equi recalcitraueram; paupertas verò afflictionẽ denotat; sicque legit Pagnin. Isai.48. *Elegi te in camino paupertatis.* Et Psal. 68. *Ego sum pauper, & dolens.* Afflictum igitur deplorat populum suum in virga indignationis Dei, audierat enim dicentem Deũ Psal.88. *Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum*; (Psal.88 n.33.) sic enim ferocientes solet verberare equos. Vnde sicut notabit Bruno, Exodi 7. volens Deus flagellare Pharaonem, dedit in manu Moysis virgam, qua cæderetur Pharao, qui velut equus, cui non est intellectus, Deum nesciebat, & aduersus populum eius superbiens insurrexerat. Et sanè hoc in loco cernitur effectus huius virgæ, nempe videre propriam afflictionẽ, vt de illius remedio, & amotione agatur; virgæ enim inflictio & constrictio, ac vexatio dat intellectum eis, qui velut equi sine intellectu lasciuientes recalcitrarant, vnde Dauid dixit Psalm. 41. *In die mandauit Dominus misericordiam suam.* (Psal.41 n.9.) Vbi Alcuinus exponit, nihil aliud esse mandare nobis misericordiam suam in die huius vitæ, quàm Deum supplicia, & verbera infligere, vt ad eum conuertamur. Hoc ipsum etiam sub alia metaphora docuit Diuinum Oraculũ Ose.10. vbi dicitur: *Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego transiui super pulchritudinẽ colli eius.* (Ose.10. n.11.) Vbi D.Hieronymus aduertit verbũ illud, trãsire, maximè quãdo à Deo dicitur in Scriptura, semper verbera, & flagella significare. Vnde Exterminator in Ægypto transisse dicitur Exod.12. (Exod. 12.n.12 13.23 27.) Quia ergo Ephraim, id est, Israel, impinguata, & incrassata vitula diligit aream terere, vbi præsto cibus adest, quo perpetuò saginetur. *Ego*, inquit, *transiui super pulchritudinẽ colli eius*, & tumentes ceruicum toros, iugo imposito, edomui. Sensus est, ait Hieronymus; Quia Ephraim non vult legis recipere iugum, ego transibo, & ascendam super pulchritudinem colli eius, vt discat contentiosa vacca, atque lasciuiens laborare, quod non vult; Ephraim, qui contentiosus est, & non vult legis onera portare, imponam captiuitatem. Sic Hieronymus, cui suffragatur Theodoretus, dicens: Ego collum superbum, & contumax domabo, & mansuefaciam; loquitur enim cum Septuaginta in futuro, & ita de facto edomuit Deus, & manifestè fecit vinculis, ac plagis, quas per manus Assyriorum inflixit tempore Zachariæ regis, de quibus 4.Reg.15. & 16. & 2. Paralipom.30. sic enim domatur lasciuiens, & recalcitrans, iugumque reiiciens iuuencula. Vnde addit Oseas, *Ascendã super Ephraim*: quod Hieronymus explicat, dicens: Erectam ceruicem, & sibi sublimia promittẽtem, vel iugo premet, vel ipse transiens calcabit pedibus suis, & ascendet super eum, vt sciat se habere Dominum. Isidor. clariùs vertit; *Currũ trahere docebo Ephraim.* Theodoretus, *Eo vectabor*; quæ omnia mansuefactum denotant Ephraim, sic enim solet Deus lasciuientem, & recalcitrantem equum verberare, vinculisque constringere, ne contra Dominum recalcitret. Quia verò aliquando cibi, potusq; affluẽtia in causa est, vt

equus recalcitret, & in Dominum lasciuiens insurgat, oportet cibum subtrahere, ne præ pinguedine superbiat, quod remediũ inuenisse videtur Deus pinguibus illis animalibus, quæ calumniam faciebant egenis, & cõfringebant pauperes, & dicebant dominis suis; *Afferte, & bibemus.* Iis ergo ait Deus

Amos 4. n. 6. per Amos: *Ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panũ in omnibus locis vestris.* Vbi Hieron. ait: In stuporem dentium, siue munditiam dentiũ, vt interpretati sunt Aquila, & Symmach. vt per mundos dentes famis magnitudinem demonstrarent, &c. Efficax enim remedium est lasciuientibus animalibus, impinguatis, ac incrassatis, & recalcitrantibus equis, vt alimentum minuatur, ne cibo, potuque abũdans, iugum excutiat, & pedibus recalcitret, vnde August. lib. de Vtilit. ieiunij ait: Si equo vteris, qui te gestiendo possit præcipitare, nónne, vt securus iter ageres, cibaria ferocientis subtraheres, & fame domares, quẽ fræno non posse? Caro mea iumentum est, iter ago in Hierusalem, & plerumque me rapit, & de via conatur excludere; hunc ego nõ cohibebo ieiunio? &c. Impinguatus quidem, & incrassatus Israel recalcitrarat, quod

Ose. 4. n. 16. Oseæ in c. 4. dicitur: *Quoniam sicut vacca lasciuiens declinauit Israel.* Hebr. *Sorerah*, id est, quæ iugũ excutit, & libera esse vult, neq; vlli parere, sed declinare quò voluerit, & libuerit, & hãc esse prædicti nominis vim,

Deut. 21 n. 20. constat ex Deut. 21. *Filius noster iste proteruus.* Ibi enim eadẽ habetur vox, comessationibus vacat, luxuriæ, ac cõuiuiis Et Prou. 7. duobus vocabulis expressit Hieron. significatũ dictæ vocis Hebrææ: *Vaga & quietis impatiens.* Chaldæus igitur vertit: *Quoniã sicut bos, qui saginatur, & recalcitrat*, sic rebellat propter multitudinem bonorũ Israel. Vbi Ribera allusionem agnoscit ad nostrum textum, in quo recalcitrans, præ pinguedine, & saturitate proponitur Israel.

Cæterũ videamus quomodo bos iste qui saginatur, & recalcitrat propter multitudinem bonorum, redditus tamen sit mansuetus à Deo; statim enim addit Propheta: *Nunc pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine*, quo in loco similitudo agni ostendit supplicium, quo Deus solet ferocientes equos, & lasciuientes tauros domare, mitesq; velut agnos reddere. Deducet eos, inquit Hieronymus, in Assyrios, & in latissimam Medorum terram dispergentur, quasi in campo latissimo, & in spatiosa terra gregis, & agnorum. Sic ille ostendit cum Propheta deducendos fore Israelitas, nõ vt vaccas lasciuientes, sed vt mansuetos agnos, qui nec reluctantur, neque fugiunt, sed quocumque minentur, illicò vadunt; quæ est etiam expositio Theophylacti; at (pace dixerim) non omnino satisfacit; videtur enim allusio contineri eo in loco ad agnos auulsos ab vberibus, & translatos in alienum solum, qui statim macilentiores reddũtur, & à pingui lacte separati non tam libenter vescuntur herbis, proindeque macie quamcitissimè conficiuntur. In hoc ergo consistit similitudo, quod sicut impinguatus equus, ne præ crassitudine recalcitret, herumque sedentẽ præcipitet, hordeum, cibusque illi subtrahitur, vt debilior reddatur, & mansuetus factus quocumque Dominus voluerit deducatur; sic & Deus, quia equus iste Israel præ abundantia frumenti, vini, & olei recalcitrauerat, quo in meliorem frugem redeceret, & tanquã equus in officio contineretur, multoties illi subtraxit cibũ, famem, macieque mansuefecit. Nam sicut Chrysolog. ait ser. 2. de filio Prodigo: Fames reuocat, quem saturitas exularat; fames illi patrem dedit sapere, cui copia tulerat sentire genitorẽ; oneratus ventre ad vitia cor deponit, premit mentem, ne supernam valeat sentire pietatem; vnde & Dominus: *Attendite ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate.* Vacuãdus est ergo venter moderatione ieiunij, vt exoneratus animus possit ad alta pertendere, conscendere ad virtutes, possit ad ipsum pietatis Authorem totus aliger peruolare. Hoc Elias probat, qui Dominici cõtinuatione ieiunij defæcatus à carnali põdere mortis victor euolauit ad cælum. In se reuersus est, vt rediret ad patrem, qui à se antè recesserat, cùm recessit à patre. A se migrat, & ab homine totus transit in bestiã, paternæ pietatis immemor, gratiã genitoris oblitus.

In equũ desciuerat, qui discesserat à Deo salutari suo; & ab eodem Domino impinguatus,

guatus, & dilatatus, toties in ipsum recalcitrarat: proinde etiam passim, & vbique cibus subtrahitur, fame percutitur, sterilitate premitur, vt famelicus saltem, & macilentus ad Dominum reducatur. Videndus in hanc sententiam Hieron. in cap. 7. Mich. ad
Mich.7 n.14. illa verba: *Pasce populum tuum in virga tua:* vbi assignat rationem cur Dominus discipulis suis prohibuerit virgam deferre. Matt.
Matth. 10.n.10 10. At verò Moysi ductori populi Hebræi virgam concesserit, & ipsemet Deus in virga ferrea regere populum dicatur, idq; propterea à Deo factum esse asserit, quod populus ille duræ ceruicis esset, proindeque verberante virga indigeret; deinde quod virga arcendus esset ab ollis carnium Ægypti, ad quas iugiter pro saturitate anhelabat. Ob hanc, inquit ille, puto causam, quia populus Israel duræ ceruicis erat, & semper carnes Ægyptias suspirabat, vsum esse Moysem nō solum aduersus Ægyptios, quos percussit decem plagis, sed etiam aduersus populum in solitudine virga legali, virga percutiente, & omnia vasa testea, & fragilia confringen-
1.Cor.2 te. Apostolis autem Domini Saluatoris, qui sapientiā loquebantur inter perfectos, virgā excussam esse de manibus, quia perfecta dilectio foras mittit timorem. Quod si quis nobis opposuerit, quomodo nunc dicatur ad Christum, hoc est, ad bonum Pastorem, qui vtique maior Apostolis, & melior est, vt vtatur virga, cùm maioris profectus sit virgam nō habere, quàm virga populos, ouesque corripere. Respōdebimus ei secundùm illud, quod Dominus pollicetur Apostolis suis Io. n. 14. maiora eos in populis signa esse facturos, quàm ipse fecerit: Et quia adhuc Dominus loquebatur ad carneum Israel, & necdum ad eum, qui perfectè poterat nosse mysteria: idcircò dictum esse de eo, vt pascat in virga populum, & gregem suum; Apostolis autem virgā excussam esse de manibus, & seueritatē legis Euangelij clementia temperatam, sed tamen bonus pastor, & virga eius ad hoc percutit, vt emēdet, & qui superbiat, & habitet in saltu vitiorum, virga corripiendus sit. Sic Hieron. Ex cuius doctrina constat, propterea Moysem virgam gestasse, quia & stultus populus, & duræ ceruicis equus virga cædendus erat, non

A verbis monendus: Nam si, Prou. 29. *Seruus verbis non potest erudiri, quia quod dicis intelligit, & respondere contemnit.* Hebr. habetur: *Verbis non erudietur seruus; quia intelliget, & non responsio.* Vbi Caiet. sic explicat: Ratio, quare verba non sufficiunt ad erudiēdum seruum, sed oportet addere verbera, redditur, quia quamuis intelligat eruditionem, non tamen correspondet seruilis animus eruditioni; leuior siquidem est medici- Prou. 29. n. 19.
B na. Valentiorem exposcit seruilis morbus medicinam, & propterea describitur non respondens, &c. Si igitur seruilis animus nō verbis, sed verberibus eruditur, inde possumus inferre quanto magis virga indigeret populus, qui instar equi incrassati resiliebat; Virga enim opus erat, vt cæderetur; virga item, vt arceretur ab vberrimis pascuis, & in exilium minaretur, ac mitteretur, vbi macie confectus, fameque pænè enectus, in-
C mentem rediret, qui præ abundantia dereliquerat Deum factorem suum, & recesserat à Deo salutari suo: Nam sicut notauit Hieron. in c. 2. Ecclesiast. in princ. Is, qui rerum abūdantia, & affluentia fruitur, indiget vtique Angelo Sathanæ, qui ipsum collaphizet. Vbi probabiliter satis censent plerique Sathanā sæpè pugnis, ac verberibus Paulum impetiuisse (vti aliquando S. Antonium, & alios) ita vt dolor remaneret in corpore, quasi sti- 2.Cor. 12.n.7.
D mulus ex colaphis, & plagis à dæmone acceptis; hoc enim planè, & propriè verba significant: Neque abs re nostra Anselmus, Beda, Hieron. in c. 4. ad Galat. n. 13. Basil. in regul. fusiùs disputat. c. vlt. & Aug. in Psalm. 130. hoc ad morbum deducunt, quo iugiter Apostolus affligeretur. Hieron. autem epist. 25. ad Paulam de obitu Blesillæ ait: Hic monitor Paulo datus est ad premendam superbiam, vti in curru triumphali triumphanti datur monitor suggerens; Hominem te esse
E memento, &c. Addit autem idem Hieron. in loco superiùs citato id, quod Salomon ait Prou. 30. *Diuitias, & paupertatem ne dederis mihi;* statimque subdidit; *Ne fortè satiatus mendax fiam, & dicam, quis me conspicit?* Siquidem & diabolus per bonorum abundātiam concidit. Vnde & in Apostolo scriptū est 1. Tim. 3. *Ne in superbiam elatus in iudiciū incidat diaboli*, id est, in tale iudicium, in Prou 30 n.8. 1.Tim.3 n.6.

quo etiã diabolus incidit. Ita Hieron.ostendit vrgentissimam esse tentationem,quæ ex abundantia prouenit,quam Paulus diabolicam vocat, proindeque oportere, vt qui præ abundantia delinquunt,esuriem, & egestatẽ experiantur, vel in correctionem, vel in castigationem,quod bene prosequitur Hieron. in c. 1. Ioel. cùm ait: Sæpè fit Dei prouidentia, vt qui non cognouerunt Deum in prosperis,cognoscant in aduersis,& qui diuitiis malè abusi sunt, ad virtutes penuria corrigantur, & gaudeant se ebrietatis materiam non habere,quæ eos per abundantiã ebrios fecerat,& vesanos. Sic enim ibi interpretatur illud Ioel. *Expergiscimini ebrij, & flete.* Similia habet eodem cap.ad illa verba:*Clamabo ad te quia ignis comedit pretiosa deserti.* Consideremus,inquit, quod nisi propter angustiam,&deliciarum ablationem ad Dominum non clamassent,aut respexissent,&c. Proinde cùm etiam homines præ abundantia in superbiam elatos ablatio bonorum, famesque, & afflictio in meritum reducat; lasciuientem, & recalcitrantem præ pinguedine equum alimenti ablatio mansuefacit, frænique, & sessoris patientem, ac quietum reddit.Quo remedio vsus Deus,sępè Israelitas fame oppressit, & alimenti inopia afflixit,vt ipsum pro necessaria alimonia conquirenda adirent, qui ab ipso incrassati, impinguati,& dilatati recesserant.

Solent etiam homines recalcitrantes, ac resilientes equos, fræno in os immisso, reducere, quod Iacobus in sua epist.dixit: *Si equis fræna in ora mittimus ad consentiendum nobis, etiam omne corpus illorũ circumferimus.* Quod etiam prosequitur Philo lib. de Agricul. post princip. vbi discrimen assignat inter equitem, & insessorem. Ergo,inquit ille, qui sine equestri arte ascendit, dici debet insessor, qui se commisit iumento lasciuo, à quo abripitur quocumque ipsum detulerit impetus,& non præcauendo voraginosos terræ hiatus,aut fossam aliquã profundiorem, violento cursu, vnà cum equo præcipitetur, submergaturque. E diuerso equites ante omnia frænum in os indit, deinde in tergum insilit, & quamuis ferri videatur,re.vera tamen circumagit eum,à quo gestatur tanquam gubernator; nam & ille

Iacob. 3. n. 3.

A videtur ferri à naue, quam gubernat, sed si verè pronunties,ipse deducet eam ad portus optatos.Cæterùm quando sonipes bene iter carpit, habenis obtemperans, palpum, & laudem refert ab equite; quando autem fertur iusto concitatius, cohibetur quominus properet:quod si pergat contumacius,reducto fræno cogitur ceruicem reflectere, atque gradum sistere: Scuticis quoque ac calcaribus continetur in officio, ne subsultet lasciuiens, & aliis modis, quibus domitores

B vtuntur contra ferociam. Ascendente enim equite, simul ars equestris ascendit, vt iam duo periti insideant, atque ita vnum subiectum imperitum animal facilè moderentur. Iam omisso hinnitore, vectoreque, tuam, si libet, animam considera:Inuenies enim inter partes eius,& equos, & aurigam, ascensorem, sicut & extra te. Equi sunt furor, & concupiscentia;ille mas, hæc fœmina. Ideoque ille vt mas, gestit elata ceruice, liberta-

C tem repetens: hæc verò seruilior, & callidior domum depascit, ac deuorat,vt fœmina. Insessor autem, & auriga vnus est,nempe intellectus:sed auriga tunc, quando ascẽdit cum prudentia: quando autem cum imprudentia, insessor est. Imprudens igitur præ imperitia non potest habenas retinere, sed patitur elabi è manibus; at iumenta habenis libera temerè discurrunt nullo ordine; Sessor verò præ imbecillitate sustinere se non valens, decidit, & laceris genibus,

D manibus, facieque malè mulctatus, miser deflet suum infortunium Nonnunquam autem pedibus in curru hærens raptatur supinus, & tractum in orbita caput ceruicem, humerosque ambos consauciatur; deinde huc, illucque distractus & illisus omnibus passim obiacentibus miserrimo genere mortis extinguitur,&c.

Cùm igitur homines instar equorum aliquando ferantur à passionibus suis in præ-

E rupta, fræno quidem opus est, iuxta illud Prou 26. *Flagellum equo, & chamus asino, & virga dorso imprudentium*, vbi Caiet. Quemadmodum equus indomitus flagello domatur, & asinus chamo cohibetur; ita imprudens virgæ percussione mutatur,& afferentur duæ similitudines ad insinuandum quod percussio stulti habet vtramque vim, & chami

Prou. 26. n. 3.

chami refrænantis os, & flagelli corrigentis metus, &c. Ex qua doctrina afflictiones omnes, & tribulationes dici possunt fræna, & chami, vel capistra, aut retinacula, quibus lasciuientes equi nostrarum passionum cohibentur. Vnde Plaut. in Cassin. scæ. 7. Cammam, aut potiùs cammum nominat funem, quo damnati alligantur furcæ. Meliùs tamē id habemus apud Aug. lib. de Salutarib. monitis c. 10. vbi habetur: Si equis fræna sunt imponenda, corpora nostra ieiuniis, vigiliis, & orationibus sunt frænanda: Nam sicut aurigæ, si fræna laxauerint, per præcipitia ducuntur; Ita anima nostra cum ipso corpore, si ei fræna non imposueris, ad inferni præcipitia dilabitur. Quod verò Deus impiis fræna soleat iniicere ne superbiant, apertè constat ex 4. Reg. 19. Vbi Deus ad Sennacherib ait: *Insanisti in me, & superbia tua*
4. Reg. 19. n. 28 *ascendit in aures meas: Ponam itaque circulū*
& Isai. 37. n. 29. *in auribus tuis, & chamum* (apud Isaiam, *frænum*) *in labiis tuis, & reducam te in viam, per quam venisti.* Et apud Ezech. Pharaoni
Ezech. 29. n. 4. dicitur: *Ponam frænum in maxillis tuis.* Et principi Gog apud eundem Prophetam:
& Ezec. 38 n. 4 *Circumagam te, & ponam frænum in maxillis tuis, & educam te.* Quinimò & Dauid Psal. 31. postquam dixit: *Nolite fieri sicut equus, & mulus,* addit, hos vel iniecto chamo, fræno, capistróve tribulationum, constringendos esse ad pœnitentiam, sicut ob-
Ps. 31. n. 9. seruat Isidor. 2. sent. c. 7 dicens: *In chamo, & fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.* Vbi Theodoret. explicat, dicens: Ego quidem vos commonefacio, ne istorum rationis defectum æmulemini: si verò non obtemperatis, accipieris frænum, & chamum, illorum more. Porrò per hæc animaduersiones demōstrat; Propterea subdit: *Multa flagella peccatoris.* Nycephor. explicat. Vrgeas, domesque, ac premas, qui per virtutum semitas ad te propiùs non accedunt. Athanas. Nolentes pœnitere, &c. Cùm ergo afflictiones, & ærumnæ, quibus Deus homines premit, & torquet, fræna dicuntur ad eos cohibendos, & retinendos in officio, facilè iam patet, cur toties afflictauerit Israeliticum populum non solùm siccitate, fame, & egestate, sed externos etiā hostes in illos immittendo, vt ciuitates diruerent, templum

A incenderēt, & captiuos in longinquas terras abigerent: Nam cùm eos constituisset super excelsam terram, vt sugerent mel de petra, oleumque de saxo durissimo, butyrū de armēto, &c. ipsi verò incrassati, & impinguati recalcitrauerint, & recesserint à Deo Salutari suo, oportebat adhibere cohibentem frænum, quo ab excessibus suis retraherentur, & maxillas eorum constringeret.

Quòd si expresso nomine fræni rem inculcatam desideres, compertum aderit 2.
B Reg. c. 8. vbi à Philisthæis Israelitico populo tributum impositū, frænum à sacro Textu asseritur sic enim dicitur: *Factum est, post hac percussit Dauid Philistiim, & humiliauit eos; Et tulit Dauid frænum tributi de manu Philistiim:* vbi Abulens. q. 3. post princip. ait: Est sensus, quòd Israelitæ antè hoc præstabant tributa Philistinis: Dauid autē abstulit istam seruitutem, quæ erat quasi quoddam
C frænum, quo tenebantur Israelitæ, & post hoc nunquam soluerūt tributum, sed potiùs soluebant tributum Regibus Israel. Fuerunt autem à principio Iudæi sub potestate Philistinorum, scilicet ex tempore Samsonis. Nam dicitur Iudicum 13. quòd Deus tradidit Israel in manu Philistinorum quadraginta annis, & fuerunt posteà in ista seruitute toto tempore Samsonis. Nam dicitur Iudic. 14. quòd eo tempore dominabātur Phi-
D listiim in Israel. Tempore etiam Heli summi Sacerdotis erant in seruitute sub Philistinis, quanquā aliquando insurgerent contra eos, vt patet præced. lib. cap. 4. Manserunt etiam posteà tempore Samuelis sub seruitute Philistinorum, quia licet dicatur cod. lib. cap. 7. quòd liberauit Samuel de manibus Philistinorum Israelitas, tamen non fuit ista liberatio plena, quia adhuc mansit quædam seruitus. Nam Philistini habebāt in Israel sem-
E per magnam turmam de seipsis, vt cogerent Israelitas ad seruandum statuta Philistinorum, & vt colligerent tributa, & vt non insurgerent contra Philistinos, & ista turma vocabatur statio Philistinorum, de qua patet præcedenti lib. cap. 10. & 13. Tempore autem Saulis, viuente tunc Samuele, fuit tanta seruitus Israelitarum, quòd non haberent in tota terra Israel saltem vnum fabrum ferrarium, vt non possent facere

2. Re. 8. n. 1.

aliqua

aliqua arma, & quando debebant parare vomeres & ligones, & alia instrumenta agriculturæ, descendebant in terram Philisthinorū, & ibi parabant, vt patet præced. lib. c. 13. in tantum, quod in die belli, quando pugnare debuit Saul contra Philisthinos, non est inuenta lancea aut gladius in manu totius populi, nisi in manu Saulis, & Ionathæ: eod. c. Posteà autem fecit Saul duo bella magna contra Philisthinos eod. lib. c. 14. & 17. & posteà fecit multoties alia bella particularia, in quibus alleuiabat iugum Israelitarum, sed nunquam penitus ablatum est, quousque nunc Dauid pugnauit contra Philisthinos, & abstulit frænum tributi de manu eorum. Sic compescuit Deus lasciuientem equum captiuitatis & tributi soluendi fræno.

Quemadmodum autem & qui fræno retrahere vult ferocientem equum, manum contrahit; sic & Deus largam suæ benignitatis manū pro refrænando Israelitide equo multoties retrahebat, vt scilicet esurie, & fame laboraret gens Hebræa, & feracissima terra sterili a e laboraret, iuxta illud Isai 33.

Isai. 33. n. 9. *Luxit, & elanguit terra, confusus est Libanus, & obsurduit, & factus est Saron sicut desertum, & concussa est Basan, & Carmelus.* Vbi artificiosè Propheta describit omnia, quæ in terra promissa optima erant, & vberrima in sterilitatem conuersa; hoc enim significant verbum lugere, & languere, vsitatissima Hebræorum phrasi, qua sterilis, & deserta terra significatur, vt cùm Thren. 1. dicitur: *Via Sion lugent.* Et Isai. 3. *Mærebunt atque lugebūt portæ eius: & desolata in terra sedebit.* Et Psal. 67. *Infirmata est: tu verò perfecisti eam.* Vtrumque loquendi modū iungens Isai. cap. 24. ait: *Luxit, & effluxit terra.* Proindeque sensus dicti loci est: Terra illa excelsa, super quam Dominus constituit populum suum, languet, & mœret. Libanus, speciosus quondam saltus, & amœnitatis eximiæ, sic inducta vastitate totus inhorruit, vt si quis illi sensus inesset, confundi debuerit. Certè habitatoribus, & cultoribus nudus tristem seruat silentium. Saron in Syluā & solitudinem versus; Basan & Carmelus concussi sunt, & à sua specie, & à pulchritudine nudi delitescunt. Aduertit autē Hieron. ibi enumerari à Propheta fertilissima

Thren. 1 n. 4. Isai. 3. n. 26. Ps. 67. n. 10. Isai. 24. n. 4.

A loca promissæ terræ, imò & Basan, quæ citra Iordanem erat vberrima, vt superiori versu annotauimus, quò magis elucesceret magna terræ sterilitas, quam Deus inducturus erat. Ostenditur, inquit Hieron. omnis opulentia Iudæorū egestate, & penuria esse commutanda, &c. Nam idem met Deus, qui larga manu tantam vbertatem contulerat, & vberrimam eam regionem reddiderat, dum lasciuientem præ crassitudine, & pinguedi-

B ne equū voluit refrænare & cohibere, manum contraxit, sterilem, desertam, & lugentē reddendo eam terram, in quā anteà mel de petra, oleumque de saxo durissimo prodibat, vt notum fieret ingratissimo populo ab eadem manu beneficia & verbera, largitatē & sterilitatem, pinguedinem & refrænationem prodire; sic enim fieri multoties oportet, quod bene aduertit Theodoret. in c. 12. Ezech. ad illa verba: *Dices ad populum terræ;* Ezec. 12 n. 19.

C *Hæc dixit Dominus Deus ad eos, qui habitant in Hierusalem, in terra Israel: Panem suum in solicitudine comedent, & aquam suam in desolatione bibent, vt desoletur terra à multitudine sua propter iniquitates eorum, qui habitant in ea, & ciuitates, quæ nunc habitantur, desolatæ erūt, terráque deserta, & scietis, quia ego Dominus.* Quæ verba sic explicat Theodoret. Cùm enim fruentes iis bonis, quæ à

D me accepistis, & fructibus terræ delicatæ vescentes ignorau eritis Largitorem, & erga eum, qui bene de vobis meritus est, ingrati fueritis, ipsa priuatione bonorum, & vrbiū solitudine, meam dominationem intelligetis, &c. Ecce igitur & manus Domini bona elargiens, & ingratis etiam subtrahens, & quasi refrænans lasciuientem, & recalcitrantem equum, ne aduersus Dominum impudenter insurgeret. Quod si aliquando etiam calcaribus adhibitis, & stimulis adactis ef-

E frænis reducitur equus; hoc quidem etiam remedio vsus est Deus, vt gentem hanc cohiberet à præcipitiis, & celeriori cursu viā iustitiæ conficere vrgeret, sicut patet ex Isai. c. 26. vbi dicitur: *Domine in angustia requisierunt te; in tribulatione murmuris doctrina tua eis.* quorum verborum sensus est: Populus ille, qui incrassatus & impinguatus recalcitrauit, & à te recessit, duriùs eruditus in ista tribulatione te requisiuit. Neque enim illi Isai. 26. n. 17.

doctrina

doctrina vlla magis opportuna, quàm quæ A præ nimio dolore gemere, ac murmurare facit. Sic ergo populus faciet alienus, si illum dura percusseris virga, stimulisque adactis murmurare compellas. Vbi Sanctius sic ad rem nostram explicat. Fuit itaque doctrina, qua Dominus vtiliter, atque efficaciter erudiuit populum suũ, tribulatio, quia illa edoctus reuocauit cursum, quo ad vitia ferebatur effrænatus, &c. Vbi notanda venit vox *malmad*, quæ stimulum, & doctrinam significat apud Hebræos, quos quidem equorum B more stimulis, & calcaribus adhibitis erudiebat; iustum namque erat, vt qui incrassati recalcitrabant compuncti, stimulati, & lacerati à Deo edocerentur, sicut edoceri solent superbientes, & recalcitrantes equi.

Sed quid est quod 70. hoc in loco pro murmure, paruam transferunt, dicentes: *In tribulatione parua doctrina tua nobis.* Suspicio quidem interpretationem Hieron. dicentis: Si parua tribulatio docet, emendat, C & corrigit quanto magis magna, cùm admonemur conditionis nostræ, & Dei potentiæ recordamur? Sic ille. Adhuc tamen superest scrupulus in eo, quòd parua dicatur tribulatio, quæ reapse grauis fuit; grauia enim passi sunt Iudæi sub Achaz, & in primis temporibus Ezechiæ, de quibus eo in loco Propheta agere videtur. Facili negotio dispungenda dubitatio, si dicamus adeò grauem tribulationem à Deo promereri gentem illam, dum bonis omnibus affatim a Deo re- D pleta, in eum insurgit & recalcitrat, vt quãtumuis dura virga verberetur, & ferreis calcaribus scindatur, parua adhuc plaga sit, leuis afflictio, suauiterque tolerandum vulnus. Ex dictis igitur constat, quomodo populus hic erga Deum, quasi equus se habuerit, illius mores sectando; quomodo item Deus eum reputauerit, equum verberando, vinculis constringendo, chamo, & fræno cohibendo, calcaribus, & stimulis pungen- E do, & lacerando, cibum subtrahendo, maticieque conficiendo; quod totum satis monuisse comprobat noster textus, cùm ait: *Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit, impinguatus recessit à Deo salutari suo.*

ANNOTAT. IV.

Quantum malum sibi inferat, qui à Deo recessit.

CVm Deus conglutinatus dicatur Hebrææ genti, Deut. 10. mirum quidem Deu. 10
est qua facilitate à Deo recessisse di- n.15.
catur hoc in loco hic populus, & terga vertisse Deo, qui ab ipsorum dorso recedere fecit seruilia onera, quibus durè in Ægypto premebatur, vnde Psal. 80. dicitur: *Diuertit* Ps. 80.
ab oneribus dorsum eius. vbi Hieron. in prima n.7.
persona transtulit, sicut in Hebræo habetur; *Amoui ab onere humerum eius.* Aliqui verò vt Caiet. & Campensis supplent *(ait Deus)* & sine dubio refertur ad onera Ægypti, de quibus in cap. 1. Exodi n. 11. & cap. 2. n. 23. cap. 3. n. 7. & cap. 5. n. 6. De quibus videndus Philo. lib. 1. de vita Moysis, & Iosephus lib. 1. antiquitatum, Lorin. Act. 7. n. 19. & Perer. in Exod. disput. 5. Optimusque est ille locus Leuit. 26. vbi habetur: *Ego Dominus Deus* Leuit.
vester, qui eduxi vos de terra Ægyptiorum, ne 26.n.13
seruiretis eis; & qui confregi catenas ceruicum vestrarum, vt incederetis erecti. Cùm igitur Deus maximum onus a ceruice huius gentis remouerit, cùm seruilia opera à dorso abstulerit, cùm manus à cophino recedere fecerit: Nam pro eo, quod nos habemus; *Manus eius in cophino seruierunt*; Hieron. contrario sensu legit: *A cophino recesserunt*: Alieni ab aheno, cacabo, olla, cophino enim in Ægypto populus gestabat paleas, lutum, lateres, necnon, sicut clarè nominat Lyran. exportabat sordes, & stercora, quod etiam indicat August. & alia seruilia opera obibat. Denique cophinis, vel corbibus vilis quælibet seruitus exercetur, sicut ait Priscian. & Vegetius 2. de Re militari cap. 20. & 1. de Re veteri cap. 56. & lib. 2. cap. 33. & D. Isidor. 2. Etymolog. cap. 9. cophinum esse dicunt corbem, qua terra portatur. Fatale quidem serui tium Iudæis videtur hoc, quod post excisam Hierosolymam exercuisse in vrbe testantur Iuuenal. Satyr. 3. & 6. vbi ait:

Cùm dedit ille locum : cophino, fœnóque relicto,
Arcanum Iudæa tremens mendicat in aurem,
Interpres legum Solymarum, & magna Sacerdos
Arboris, & summi fida internuntia cæli:
Implet & illa manum, sed parciùs ære minuto:
Qualiacúmque voles Iudæi somnia vendunt.

Et Martial.lib.5. epigram.17. de Iudæo homine ait:

Dum te posse negas, nisi lato Gellia clauo
Nubere, nupsisti Gellia cistifero

Miscuisse autem se illam Iudæo homini scribit lib. 7. idem Martial. qui etiam de Iudæis miserrimis ait:

—— *Quorum cophinum, fenumq; supellex.*

Ac rursus in eadem sententia,

——*Cophino, fœnoq; relicto.*

Quod, scilicet, ea paupertate premerentur Iudæi, vt eorum supellex fœnum esset ad recumbendum, & cista, seu cophinus ad mendicandum. Nisi per cophinum velimus intelligere cistam illam, qua Iudæus institor mercis subfuratæ (sic enim eum nominat Martial.) ad vendenda illa, vel ad permutanda fracto vitro, sicut idem Martial.lib.1. Epigram ad Cælium affirmat, gestare solitos Iudæos, quod eosdem paucis ante nos annis fecisse, se vidente, testatur Baron.tom.1.anno Christi 94.c.4. Liberati itaque à seruilibus oneribus, quæ dorso ferebant, & à cophinis, quibus terram, & omnia immunda asportabant, dorsum Deo vertentes recalcitrant, & quos à cophinis recedere fecerat, ab ipso recedunt, qua in re & Deus suam bonitatem ostendit, & populus Israel suam impietatem, sicut dixit Tertull. lib. de testimonio animæ post princip. Deus bonus, inquit, Deus benefacit, tua vox est, sed homo malus, scilicet contraria propositione obliquè, & figuraliter exprobrans, ideò malum hominem, qui à Deo bono abscesserit, &c. Bonitas si quidem Dei in conferendis nobis bonis consistit; nequitia autem hominis in deserendo Deo, & discedẽdo ab illius amicitia, quod prosequitur Nyssen.lib. de Orat. ad illa verba : *Dimitte nobis, &c.* ante med.

A vbi ait : Primum Deo supplicium homo debuit, quod ab eo desciuit, à quo factus erat, & ad aduersarium transiit naturalis Domini fugitiuus & desertor factus. Deinde quod libertatem, suique potestatem, ac propriam voluntatem cum graui, ac noxia seruitute peccati commutauit, & sub corrumpentis potestatis tyrannide, quàm cum Deo esse maluit, quin etiã quod non est intuitus pulchritudinem Factoris, sed ad turpitudinem
B peccati faciẽ conuertit, cuĩ malo secundùm iudicabitur? Diuinorum item bonorum despicientia, imaginis item abolitio, Diuiniq; signi corruptio. Ad hęc drachmæ amissio, & à mensa Patris recessus, & ad fætidam proponunt vitã accessus. Sic ille describit quantum bonum amittat, & quanta mala incurrat ille, qui à Deo recedit, quod etiã docuit Petrus Damianus Epist.4.c.4. vbi ait, peccatorem videri potiùs non esse, & magis perti-
C nere ad nihilum, quoniam recedit ab eo, qui verè est. Vnde Ose. 6 dicitur de amicitia, & obsequio Dei, *Viuemus in conspectu eius.* Vbi Ose.6. Hieron.ait : Viuemus in conspectu eius, qui n.3. illo absente mortui iacebamus; viuemus autem in conspectu eius, sciemus eum, & omni studio sectabimur, &c. Quasi in hoc vera consistat vita, quod quis Deo adhæreat, vnde quod miser peccator non dolet, veluti lugens Deus apud Oseam c.9. ait: *Væ eis cùm* Ose.9.
D *recessero ab eis*; quibus in verbis dolet Deus n.12. vltimum exitium illius gentis, à qua ipse tandem recederet, priùs tamen ab ea desertus, sicut superiùs annotauimus. Vbi Cyrillus subtili ratione interpretatur illud, quod alij codices habent, nempe 70. & Theodotion (de quibus magna est controuersia) *Væ eis, caro mea ex eis* : quia enim minabatur Deus se deleturum Israel; bene enim sequebatur quod delendus esset populus, & omnino extinguendus per hoc, quod Deus ab
E illo recederet; seipsum proinde excipit Propheta, ne cum illis inuoluatur in pœna à quibus dissidebat in culpa. Caro mea, inquit, ex ipsis, id est, longè ab ipsis, extra illos, & quam longissimè ab illis; significat enim hoc interdum caro, vt Paul. Rom. 10. *Si quomodo ad æmulandum prouocem carnem meam.* Sic ille explicat quam longè fieri precatus sit Propheta ab illis qui longè facti sunt à Deo, rece-

recedentes ab ipso, eodemque modo exposuit Theophylactus, licet aliam simul afferat expositionem. Itaque cùm minatus fuerit Propheta pleraque mala, aliud maius, & acerbius addit Deus, dicens: *Vae eis, cùm recessero ab eis.* Quod si vç illis, cùm Deus recesserit ab eis, multò magis vae illis, qui à Deo recesserint. Si verò legamus hunc locũ Oseae, & intelligamus, vt plerique magnae authoritatis viri, & Ecclesiae Patres, vt Dorotheus Martyr in sinopsi, Lyran. ibi, qui Raymundum citat, Paulus Burgens. addit. 2. ad dictum cap. Oseae, Galatin. lib. 1. de arcan. c. 8 Guilielmus Hamerus in illud Genes. 32. *Iacob transiuit vadum. Vae eis, caro mea ex eis.* quae verba de Christo intelliguntur, & faciunt hunc sensum: Vae eis, cùm carnẽ ego sumpsero ex eorum gente; tunc enim quando à me Salutari suo recedent, nec recipientes, nec credentes, recedam ego tandem ab eis, vt ipsi omnino extinguantur, & pereãt; non minora enim consequuntur mala eum, qui à Deo recedit. Vnde Baruc 1. *Recessimus ne audiremus vocem ipsius* (scilicet Dei) *& adhaeserunt nobis multa mala, & maledictiones, quae constituit Dominus Moysi seruo suo.* Vbi adhaerere mala, Hebraismus est, & significat ita premere, ac persequi aliquem, vt non possit se ab illis explicare. Maledictiones autem de quibus hic est sermo, habentur Deut. 8. n. 19. & c. 27. n. 14. & 15. & cap. 28. n. 59. & 60.

Baruc 1 n. 20.

Facit in hanc sententiam locus ille Oseae 11. vbi dicitur: *Populus meus pendebit ad reditum meum*, vbi per reditum intelligit Propheta Dei praesentiam opem ferentis. Hierõ. verò explicat plebs miserabilis quae ad me reuerti noluit, sed potiùs à me recessit. Similia habet Theod. in c. 8. Ezech. cùm ponderat miseros peccatores sibi maxima contrahere mala, dum à Deo recedunt. Et Hieron. in c. 11. Ezech. ponderat duos illos Principes Iezoniam, & Pheltiam, quorum iste mortuus est, & ad illius mortem cecidit Propheta in faciem suam, dicens: *Heu, heu, heu Domine Deus, consummationem tu facis reliquiarum Israel?* Expendit igitur Hieron. cur ex duobus illis Principibus vnus tantùm mortuus fuerit. Ratio literalis est, quia non omnes ex populo erant perituri. occisio autem Principis est signum occisionis populi. Aliam rationem mysticam affert Hierõ. quae continetur in ipsis nominibus Principum. Pheltias interpretatur ruina declinans, & est filius Banaiae, id est, structoris. At verò Iezonias sonat aures, & est filius Azur, id est, adiutorij. Moritur igitur Pheltias, qui cadẽdo à Domino declinauerat, & erat pessimae aedificationis. At verò Iezonias non moritur, hoc est, Deo obediens, sed Dei ipsius adiutorio fulcitur. haec ratio est mystica. Ex qua doctrina intelligitur quod ille, qui Deo adhaeret, & obsequitur, apud eum vera vita fruitur, & Dei adiutorio munitur contra quaecumque aduersa: qui verò à Deo declinat, & recedit, hic mortem incurrit; neque enim viuere diu poterit, qui à vita recesserit. Aliquando verò permittit Deus, vt miser peccator ab eo recedat, quo longè factus à Deo, experimento dicat, quantum malum sit, huiusmodi recessus, quò citiùs ad Deum accurrat, illique immobiliter adhaereat, quod bene expendit Chrysost. hom. 10. de Poenitent. ante fin. ad illa verba prodigi filij, *Reuertar ad patrem meum*, cùm ita ait: Propterea hunc pater dimiserat, neque prohibuerat, quominus in patriã abiret alienam, quatenus experimento disceret accuratè, quantum beneficium susceperit domi manens. Saepè enim Deus, cùm dicens minùs suadet rerũm experimentis, doctrinam permittit, quod & ad Iudaeos dixit: quoniã quidẽ infinita per Prophetas verba impendens, non suasit neque illexit, omittens per flagella corrigere, dicit ad eos: *Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te.* Oportuerat ipsum quidem meritò fidelem esse, & ante ipsarum rerum euentum. Quoniam verò se tam adeò impudenter habuerunt, vt eo monente, & consulente, minùs crederẽt, permisit eos rerum euentu corrigi, quo vel sic recuperet; quia concidens luxuriosus in alienam terram, rebus ipsis perdidicit quid mali sit paterna domo excidere, &c. Permittit itaque Deus malos ab ipso recedere, vt bonum amissum agnoscant, & malo inuento doleant, & resipiscant, quod benè in eodem prodigo expendit Chrysologus sermone 1. in medio, cùm ait. Est penes patrem dulcis conditio, libera seruitus,

Ose. 11. n. 7.

Ezec. 11 n. 13.

Hier. 2. n. 19.

absoluta custodia, timor lętus, blanda vltio, paupertas diues, secura possessio; Namque ad patrem labor respicit, fructus redundat in filios, &c. Postquā verò expertus est malum dominium, & seruitium libertatis suæ, quod quæsiuit, cùm patrem deseruit, tunc iā qui neque filij conditione contentus apud patrem commorari voluit, iam mercenarij sortem expostulat, dicens: *Fac me sicut vnū de mercenariis tuis.* Vbi Chrysologus ser. 2. post med. ait: Ecce potestatis suæ filius quò deuenit? Voluptas luxuriæ, adolescentiæ libertas, ecce filium quò promouit? *Fac me sicut vnum de mercenariis.* sit semper venditor sui, nec vnquam negare suam valeat seruitutem. Et hoc petit, quia qui penes extraneum seruā senserat libertatem, penes patrē credit sibi futuram liberam seruitutem.

Conducit etiam in hanc sententiam locus ille Deut. cap. 28. vbi recedentibus à Deo plura proponuntur mala, & inter alia dicitur: *Erit vita tua quasi pendens ante te.* Hebr. *Vitæ tuæ erunt anni*, seu, *dies vitæ tuæ suspensi.* Laah, dicūt Hebræi significare, ægrè ferre. Vnde Iob 4. *Nónne si tentauerit quispiam loqui ad te*; tileh, *ægrè feres, seu molestè accipies.* Vnde sensus illius loci est, imò sic posset locus transferri, sicut placet Oleastro: *Erunt vitæ tuæ molestæ tibi ab ante*, id est, venturæ. Ac si dicat: Dies vitæ tuæ, quos tibi futuros proposueris, molesti tibi erunt; etenim absente totius vitæ fonte, & vitalis radij sole, cui non displicebit vita? Imò quis non censebit mortem talem vitā agere? Nec longè abest aliorum interpretatio: *Erit vita tua quasi pendens ante te*, id est, erit vita tua in periculo posita, & quasi in dubio suspensa: imò non credes vitæ tuæ, id est, non fides vitæ tuæ, vel te posse viuere, sed de vita desperabis, & tædio tui ipsius grauaberis. Alij verò explicant: *Pendebit vita tua ante te*, omni hora ruinam minans, cùm scilicet vitæ Dator absit, & omnia tibi mortē intentare existimes, ita vt de te possis dicere, quod de se, cùm offensum haberet Cæsarem, dixit Ouid. 2. de Tristibus:

Esse sed irato quis te mihi posset amicus?
Vix tunc ipse mihi non inimicus eram.

Aliter autem hæc verba accipit August. lib. 16. contra Faustum c. 22. Procop. ibi, & Leo Papa serm. 8. de Passione, & Tertullianus lib. contra Iudæos c. 11. qui legit: *Erit vita tua pendens in ligno, ante oculos tuos, & non credes vitæ tuæ.* Vt sit sensus: Christus est vita tua ô Iudæe, qui à te visus est pendens in Cruce, & tamen tu illi non credidisti, neque adhæsisti, propterecaque cum tuo populo interiisti & animo, & corpore, quia vitam deseruisti; consequens enim est, vt qui vitalem Deum deserit, mortem incurrat. Vnde iam intelligetur cur Psalm. 33. *mors peccatorum* dicatur *pessima*, Vbi Basil. mortem accipit pro tota vita; & Bern. ser. 82. in Cant. explicans hunc locum, ait: Est mors damnationis pessima, qua moritur anima immortalis iam mortua per peccatum, mors sine morte, finis sine fine. Similiaq; habet serm. 1. de Annunciat. & serm. de transitu Malach. Massoretæ, Hieron. & Pagnin. ex Hebręo vertunt: *Interficiet impium malitia.* Ipsa enim malitia peccati, ad quam conuertuntur auersi à Deo, ipsos impios morte afficit, cùm à vita recedant. Vnde Hierem. 2. dicitur: *Vide quantum malum, & amarum est dereliquisse te Dominum Deum tuum, & non esse timorem Dei apud te, arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te.* Hoc quidem nocumentum ex recessu à Deo gentes nouerant, quæ in templis Deos concatenatos habebant, ne quando ab eis discederent, quos veros Deos putabant. Qua de re videndus Aug. cùm interpretatur illud Psalm. *Ne declines in ira à seruo tuo* Et Cyrillus Alexand. cùm interpretatur illud Isai. c. 42. vbi Diuinum Oraculum loquitur cum Abrahamo, & inter alia beneficia in eum collata, illud præcipuum fuisse ostendit: *Et confortauit eum clauis, vt non moueretur.* vt sit allusio ad mysterium crucifixionis Christi, quo sensu Paulus dixit ad Galat. 2. *Christo confixus sum.* Et cap. 6. *Per Christum mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Singulare enim præstat beneficium Deus ei quem apud se ita retinet, vt discedere minimè permittat; & à seipsis, atque à Deo miserè exulare, quod bene prosequitur Aug. in Psal. 57. cùm ait: Homines appetentes ea, quæ foris sunt, à seipsis exules facti sunt.

Quibus similia habet Philo lib. de congressu quærendę eruditionis gratia, & lib. 2.

Deu. 28 n. 66. Iob 4. n. 2. Ps 33. n. 22. Hier. 2. n. 19. Ps. 26. n. 9. Isai. 42. n. 7. Gal. 2. n. 19. & 6. n. 14.

leg.

leg. allegoriarũ, vbi põderat ea verba Genes. *Abscondit se Adã à facie Domini.* Hic, inquit, introducitur dogma, quo docemur omnem malum esse exulem; quo pacto Esau, sicut Scriptura notauit, erat gnarus venandi, & ruri degebat; è contra verò Iacob dicitur domo habitale. Nã qui à se, & à Deo discedit, exul factus, multa mala perpetitur. Nam ea, quæ miser peccator pro remedio quærit, in detrimentum ei cedunt, graueque damnum ingerunt, sicut notauit Hieron. in Iona, B quando fugit à facie Domini, & ascendit in nauim: *Dominus autem misit ventum magnũ in mare, & facta est tepestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri.* Sic ergo habet Hieronym. Potest fuga Prophetæ ad hominis referri in cõmuni personã, qui Dei præcepta cõtemnẽs, recessit à facie eius & se mũdo tradidit, vbi postea malorũ tempestate & totius mundi contra se sæuiente naufragio, cõpulsus est sentire Deũ, & reuerti ad eum, C quẽ fugerat. Vnde intelligimus etiam ea, quę sibi homines æstimant salutaria, Deo nolẽte, verti in perniciem, & non solùm non proferre auxilium his, quibus præbetur, sed & ipsos, qui præbent, pariter conteri, sicut legimus victam ab Assyriis Ægyptum, opitulabantur Israeli contra Domini voluntatem. Periclitatur nauis, quæ periclitantem susceperat; vento maria concitantur, in tranquillitate tempestas oritur, nihil Deo aduersante D securum est, &c.

Videnda sunt in hanc sententiam, quæ habet Gregor. Nyssen. Orat. 10. in Cantic. post princip. ad illa verba: *Surge Aquilo, veni Auster.* vbi inquirit, cur Sponsa tantopere curauerit à se abigere Aquilonarem ventũ, & postulauerit aduentum Austri; idque propterea factum esse asserit, quod Aquilo ab Oriente separet, & amoueat, & ad Occidentem, & noctis tenebras deducat, qua in re innuit perfectam, & iustam animam debere E maximè ea omnia cauere, & fugere, quæ ipsam ab Oriente, & indeficiente luce Diuina separare possint, ne tenebras peccati incurrat quibus deuoluta perpetua morte exulet. Sic verò habet Nyssen. Quę igitur eadẽ causa est, quãobrẽ ventus hic abigatur? Asper ventus est Aquilo, quod quidem alicubi in Prouerbiis dicitur; nomine tenus autem secundus appellatur, cùm nemini secundus, ac prosper sit, extra quam si quis Solem orientem à tergo habeat cursu ad Occasum directo. Intelligis haud dubiè quid hisce verbis obscuriuscule indicetur, nimirũ qui Solẽ oriẽtem deserit (hoc autem nomine quodam in vaticinio Christus appellatur) seque versus Occasum lucis abigit, vbi potestas est tenebrarum, is secundo Aquilone vtitur, prosperante ipsis institutum prauis in occasionibus, per quas ad caliginem cursu tenditur. Sic homo intemperans Aquilonem secundũ inuenit, ignominiosæ ipsius affectioni quasi afflantem; sic auaro ventus hic ad malitiam secundus est. Eam ob causam suo ex imperio Aquilonem abigit ea, quæ sibi aduersus animi vitia imperium vsurpat, cùm ait: *Surge Aquilo, & veni Auster.* Sic ille ostendit quomodo qui à Deo recedit, tenebras peccati incurrat, & omne sibi malum contrahat.

Quod bene ostendit locus ille Oseæ in cap. 10. vbi dicitur: *Ex diebus Gabaa peccauit Israel.* Vbi ex mente Hieronym. Ruffin. Rupert. & omnium aliorum loquitur Diuinum Oraculum de scelere illo fœdissimo commisso in Gabaa in vxorem Leuitæ, de quo Iudicum 19. Ex eo enim die, sicut rectè aduertit Hieron. Idololatria cœpit in Israel, vt in domo Michæ, moxque in Dan palam idolum adorari cœpit, vt patet ex cap. 17. & 18 Iudicũ. Nã viuẽte Iosue non coluit Israel Idola. Addit ergo Propheta: *Ibi steterunt.* Quod Hieron. explicat, suum repressit gradum, ne vltrà ambularet in viis Domini. Sistit ergo gradum, ne proficeret, ne augeretur, ne in melius abiret, quin potiùs vt deficeret, & in nihilum desineret; iisdem enim veluti gradibus, quibus in Dei obsequio, & amicitia proficimus, ab eo discedentes retrocedimus, deficimus, & in deterius cõmutamur. Vnde quamdiu Israelitæ Deo adhæserunt, incrassati, & saturati dicentur; at derelicto Deo, perpetuã patiuntur esuriẽ, & egestatẽ, etiamsi comederint quæcumque voluerint. Leuit. 26. *Comedetis, & nõ saturabimini*, ait Dominus iis, qui ab eo recesserint: Vbi eleganter Oleast. Habes panis copiam ad famem propulsandam, fateor, sed quod te panis tuus satiet, donum Dei est: *Saturitas diuitis*

Ose. 10. n. 9.

Leuit. 26. n. 26.

Eccli. 5.

diuitis non sinet eum dormire, Ecclesiast. 5. Non ergo panis per se satiat, nô potus sitim extinguit, sed Deus, qui talé virtutem cibo, & potui tribuit, cùm vult; proinde & qui à Deo discedit, nihil boni habere potest, quâtúcumq; sibi habere videatur; habebit enim pané, nec saturabitur; habebit potú, & adhuc sitiet; at ille, qui Deo coniungitur, obtemperat, & deseruit, omnia pariter habet in vnico ac summo bono.

Vnde iusta fuit ea interrogatio, qua Gedeon ad Angelum dicentem sibi secum Dominú adesse, quæsiuit: *Obsecro mi Domine, si Dominus nobiscum est, cur ergo apprehenderunt nos hæc omnia? Vbi sunt mirabilia eius, quæ narrauerunt Patres nostri, atque dixerût: De Ægypto eduxit nos Dominus? Nunc autem dereliquit nos Dominus, & tradidit in manus Madian, &c.* Nouerat vtique eos, cum quibus Deus erat, in omnibus iuuari, fælicitari, & prosperari; proinde quasi dubius de præsentia Dei cum populo illo, quem afflictari cernebat, interrogat, quomodo fieri possit, vt tanta mala pateretur populus, qui adhuc à Deo non recesserat? Videndus in hanc sententiam Chrysost. homil. 6. ad populum post med. vbi ait, magnum supplicium Dei esse discedere ab eo, etiam dú nullum aliud sentitur supplicium. Hæc auté, inquit Chrysost. non dico, & omnes excerpo historias, in quibus tentationes, & tribulationes, & Regum iræ, & insidiæ sunt, vt nihil timeamus, nisi tátummodo Deum offendere. Magnum enim supplicium peccare, etiamsi non puniamur; peccata enim nos à Deo separât, sicut & ipse dixit: *Nônne peccata vestra separant inter vos & me?* Pœnæ verò nos ad Deum perducunt, &c.

Iudic. 6 n. 13.

In hoc autem maxima cernitur peccatorû iniquitas, quod cùm à Deo separati illius absentiam deflere maximè, & sentire deberent, vt quamcitissimè ad illum conuerterentur, tanto quidem malo potiùs vtuntur, vt grauiora committant, & recedentes à Deo liberiùs delinquant. Vnde Dauid Ps. 58. cùm multa de suis calumniatoribus præclarè dixisset, subdit: *Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labijs eorum, quoniam quis audiuit?* Vbi si verbum Græcum attendas, significat grandia quædam loqui, ac iactare, minas

Psal. 58 n. 8.

A putà, probra, & contumelias, vt non tam eloqui, quàm rabidorum canum more latrare videantur. Et in Hebræo est verbum eloquendi latrandi verbo simillimum, *nobeghim*, loquentes dicuntur; *nobehim* verò latrantes. *Quoniam quis audiuit?* Putantes se impunè omnia scelera, atque facinora admissuros, quasi nemo sit, qui audiat, & eorum scelera videat, & ab eis factorum, dictorum, consiliorumque suorum rationes repe-

B tat. Symmach. vertit: *Ipsi quidem scaturiunt ore suo, vt gladijs, tanquam si nullus audiat.* Miseri autem à Deo quidé recesserunt, vt omni prorsus destituerentur Dei gratia, & amicitia, non tamen, vt illius fugerent notitiam, & præsentiam; ideoque potiùs illud eniti deberent, vt ad Deum reuerterentur, quò citiùs, & meliùs vitarent mala, quibus à Deo recedentes implicantur & ne denuò alia committerét, quibus grauiora mererentur supplicia.

C Ex dictis iam constat quantum sibi malí contraxerint infelices Hebræi, cùm à Deo incrassati ab eo recesserunt; suæ enim gentis, & Reipub. perniciem, & interitum compararunt; neque enim poterit subsistere populus, & Respub. quæ à Deo recedit. Inquiris D. Hieron. cur Niniue ciuitas grãdis, præpotens, & prædiues piscinæ comparetur, Nahum cap. 2. n. 8. cùm à Chaldæis ingreditur, diripitur, ac deuastatur. *Niniue*, ait Pro-

D pheta, *quasi piscina aquarum aquæ eius.* Idq; propterea fuisse assertum à Propheta, quia neque flumine Diuinæ protectionis irrigabatur, neq; fonti adhærebat bonorum omniú Deo, sed à Deo, & à cælo separata, veluti pluuialis aqua, in vno residebat, proindeque non mirum si hostili incursui pateret, & extremam miseriam subiret, quæ euenire solet ciuitatibus recedentibus à Deo. Sic ergo habet Hieronymus: Non ait Scri-

E ptura quod aquæ Niniue sint quasi aquæ maris, nec quasi aquæ fluminum, nec quasi aquæ fontium, nec quasi aquæ puteorum, sed quasi aquæ piscinæ. Vt quomodo in Hierem. cap. 2. populus arguitur, qui dereliquit fontem aquæ viuæ, & fodit sibi lacus contritos, qui non possunt aquam continere; sic & Niniue omnes aquæ illæ sint, quę de cælo ceciderunt & antiquam altitudinem relin-

Nahum 2. n. 8.

relinquentes, in ima lapsæ sint, &c. Cùm ergo aquæ, id est, populi, à Deo recedunt, cõtinuò in interitum abeunt.

Illud etiam hoc in loco notandum est in hoc recessu Israelitarum à Deo, quod ita videntur recessisse, vt in longinquam abierint regionem, quod maximum malum est, & detestandum, id verò prosequitur D. Hieron. in Naum 2. n. 8. vbi de Niniuitis dicitur:
Naũ 2. n.8. *Ipsi fugerant.* Septuaginta. *Fugientes non steterunt.* Ait ergo Hieronymus: Primùm quidem fugere Deum non debuerant, deinde etiam si fugerant, aliquando stare debebant. Magna enim differentia est inter eum, qui fugit, & stetit & qui fugiens nunquã stetit. Qui enim stat, fugere cessauit; qui non stat, semper in fuga profectus est. In tanta ergo turba fugientium nullus erat, qui respiceret, & ageret pœnitentiam, & audiret loquen-
Ierem. 3 n. 22. tem Deum: *Reuertimini ad me filij reuertentes, & sanabo contritiones vestras.* vnde &
Ps. 141. n. 5. Sanctus loquitur in Psalm. 141. *Perijt fuga à me, &c.* Quibus ostendit quanto magis à Deo recedebant plus destituti omni protectione, qua anteà sustentabantur. Monarchię illæ, quæ Zachar. 6. describuntur, & nomine quatuor ventorum recensentur, coram Domino stare dicuntur, vt persisterent, & per-
Zach. 6. n. 5. durarent; de illis enim dicitur: *Isti sunt quatuor venti cæli, qui egrediuntur, vt stent corã Dominatore vniuersæ terræ.* Vbi noster Scallante lib. 2. de symbolis Sacræ Scripturæ cap. 41. ait: His verbis indicat Angelus nullum imperium consistere posse in terris absque Diuino consilio, & voluntate, dum scilicet Dei consilio gubernatur, & Diuinæ voluntati per charitatẽ adhæret. Et Ribera in dicto loco sic explicat. Quasi famuli quidam assistent hęc regna, suo quoque tẽpore, coram Deo, cui omnes terræ subiectæ sunt, & hoc est propriè stare coram Dominatore vniuersæ terræ, &c. Regna igitur tandiu stabunt, & consistent, quamdiu coram Deo permanserint & ad illius nutum, & voluntatem directi fuerint, neque ab illo quasi adstantes famuli recesserint; Qui verò digrediuntur, protinus corruent.
Ezech. 28. n. 16 & 17. Facit in hanc sententiam locus ille Ezechiel. 28. vbi Regi Tyri dicitur: *In multitudine negotiationis tuæ repleta sunt interiora*
A *tua iniquitate; Eleuatum est cor tuum in decore tuo, perdidisti sapientiã.* Quorũ verborũ sensus est: Præ multitudine negotiationis tuæ repleta sunt viscera, aut cor tuũ, ciuitásue tua, te que peccare fecerunt, & à me recedere, qua in re tua te felicitas infelicẽ reddidit, & superbiendi ansam præbuit, dũ propter decorẽ tuum, & splendorem, in me recalcitrans, à meo obsequio recessisti, proin-
B de omnia bona, pariterque sapientiam, quã tibi habere videbaris, amisisti, non quòd re vera amiseris, quam non habebas, sed quòd ego effecerim, ne tibi iam sapiens videreris, tradens te in manus hostium, à quibus nullo consilio, nullis artibus, aut sapientia te liberare potuisti. Quo in loco Hieron. ostẽdit idem ferè contigisse huic Regi diuitiis abundanti, & in eis superbienti, quod Israeli lasciuienti, & recalcitranti. Sic verò habet: Dum multa conquirit, nec est contentus potestate, cui præpositus erat, sed repleuit cellaria, & interiora pectoris sui, vt
C saturatus, & incrassatus recalcitraret; manducauit enim Iacob, & saturatus est, & recalcitrauit dilectus, & dereliquit Deum, qui fecerat eum, propter quod dicitur ei; *Et perdidi te ò Cherub*, iuxta illud, quod de Adam scriptum est: *Eiecit Adam, & constituit eum contra paradisum delitiarum, &c.*

Ille enim qui Deum deserit, dum ab ipso pluribus afficitur bonis, omnia amittit, &
D miserè penitùs corruit, & interit, quod in Hebræis ostendit August. lib. 4 de Ciuit. Dei cap. vlt. ad fin. vbi postquam probauit Iudæorum regnum ab vno, & vero Deo institutum atque seruatũ fuisse, ait: Sine insanis Sacris Matris & Bellonæ bella gesserunt, & sine victoria quidem non vicerunt; non eam tamen Deam, sed Dei sui munus habuerũt. Sine Segetia segetes, sine Bobona boues, mella sine Mallona, poma sine Pomona, &
E prorsus omnia, pro quibus tantæ falsorum Deorum turbæ Romanis supplicandum putauerunt, ab vno vero Deo multo feliciùs acceperunt. Et si non in eum peccassent impia curiositate, tanquam magicis artibus seducti ad alienos Deos, & ad idola defluendo, & postremò Christum occidendo, in eodem regno, etsi non spatiosiore, tamen fœliciore mansissent. Et nunc quod per omnes

nes ferè terras,gentesque dispersi sunt, illius vnius veri Dei prouidentia est: Vt quod Deorum falsorum viquequaque simulachra, aræ, luci, templa euertuntur, & sacrificia prohibentur, de codicibus eorum probetur quemadmodum hoc fuerit tanto antè prophetatum; ne fortè cùm legeretur in nostris, à nobis putaretur esse confictum. Sic August. ostendit, impios Hebræos tandiu stetisse, & in felici statu conseruatos perdurasse, quàdiu non dereliquerunt Deũ factorem suum, neque à Deo impinguati, & incrassati recesserunt: Etenim si quælibet domus absque Dei tutela, & beneuola assistentia minimè consistere, aut perdurare potest, sicut ostendit Theodoret. q. 32. in 2. Reg. in domo Dauid, dum ab eo per peccatum discessit, agens enim de variis fluctibus laborũ, quibus iactatus, & afflictatus est Dauid, ait: Sciendum est autem quod non diuinæ sit operationis, neque Ammonis nefarius concubitus, neque Absalonis fraterna cædes, nec furor in patrem, sed domus nudata diuina prouidentia, fuit instar scaphæ carentis gubernatore, & sustinuit vehementes fluctus insanorum dæmonum, &c.

Similia sunt, quæ habet Philo lib. Quod deterior potiori insidietur, post med. vbi ait: Si nauem mari iactatã gubernator deserat, an non necessum est eam nauigationẽ aberrare? Item si quadrigas auriga in Circensibus, an non necessum est eas turbatas ferri cursu deuio? Quid ciuitas, si destituatur magistratibus, aut legibus? Nõne carens magistratibus, legibusque ciuitas illa malis opprimetur maximis? Atqui natura comparauĩ est, corpus absente anima, animam absente ratione, rationem destitutam virtute interire funditus. Quod si hæc singula rebus destitutis nocent tantopere, quãtam miseriã in à Deo destitutis agnoscimus? Quos ille auersatus, tanquam desertores ordinis exterminauit procul à sanctissimis suis legibus, indignos sua prouidentia habitos. In vniuersum enim scire oportet quod qui præstantioris ope destituitur, fit obnoxius maximis culpis & criminibus. Quando enim dices imperium artis lædi maximè? Nõne quãdò à sciẽtia omnino deseritur? Quando vero indoctũ, & valde ineruditum? Nõnne quando à doctrinæ disciplina derelinquitur? Quid insipientes, quando infelices pronuntiamus potissimè? Nõnne quando omnino repelluntur à prudentia? Quando verò intemperantes, & iniustos? Nõnne cùm à tẽperantia, iustitiaq; se damnantur exilio perpetuo? Quando pietas eos à sacrificiis suis excludit? Id ò arbitror eos, qui non omnino sunt expiabiles, optare puniri potiùs, quàm dimitti. Nam hæc missio facilè subuertet eos, ceu malè saburatas naues carentes gubernatoris prouidentia; animaduersio verò ad correctionẽ profuerit. Sic ille ostendit infelicitatem hominis, domusuè, quæ Deum deserit, & ab illius consortio, & obsequio discedit.

Vbi statim occurrit notanda magna amentia, & infelicitas Iudæorum, qui non solùm Deum deseruere, sed insuper à se abigere, & expellere visi sunt, eique amplexanti terga vertere, sicut notauit Theodoretus ad illud Hierem. *Vide quia malum, & amarum est quod dereliquisti me, dicit Dominus Deus tuus.* Tale quippiã, inquit Theodoret. accidit iis, qui Saluatorem crucifixerunt; negantes enim illum, dicebant se non habere Regem, nisi Cæsarem; hac de causa Cæsari tradidit illos, &c. Quid verò aliud fuit dicere: Nos non habemus Regem, nisi Cæsarem, quàm à se reiicere venientem Christum Filium Dei, & appropinquanti dicere illud Iob 21. *Recede à nobis, scientiã viarum tuarum nolumus.* Vbi Gregor. ait: Dicũt recede à nobis qui ei ad se aditum præbere recusant, cumque prauis actibus impugnant. Quibus similia habet ibi Nicetas, &c. Dum igitur in propria venientem non receperunt, imò tot molis illi obstiterunt, videntur planè dicere, recede à nobis, ideoque ab eis discessit, & declinauit, quod ipsi dolentes experti sunt, quando dicebant: *Quare factus es velut aduena in terra, & velut indigena declinans in diuersorium.* Vbi conqueritur Propheta quod non quasi Dominus hæreditatis illius tractauit populum illũ Deus, sed quasi colonus, atque mercenarius, qui non tam curat possessionem propriam, quàm negligit, aut populatur alienam.

Hier. 2. n. 19.

Iob 21. n. 14.

Hier. 14. n. 8.

Maiusque explicans vulgata lectio habet: *Et quasi viator declinans ad manendũ.* Nam viator,

A viator, quia nullam ponit moram eo in loco, quem cursu peragrat, quid illi, siue prosperi, siue aduersi contingat, non laborat, neque attentè considerat quid in illo fiat, fieriue debeat, cùm nihil proprium ibi agnoscat: sic Deus nihil curasse videtur de Israelitide gente, postquam à Deo discessit, sed illam tantùm spectasse properante, imò contemnente oculo. De Deo enim videtur intelligendus locus cum grauioribus, & antiquioribus, atq; etiā recentioribus Interpretibus, B inter quos Theodoret. ibi ait: Cur nos contemnis & præ te fers morem aduenæ paruifacientis domicilia, in quibus habitat, tanquam aliena, & viatoris prætereuntis, qui negligit ea, quæ occurrunt in via? Et ponit responsionē à Deo datam: *Dilexerunt mouere pedes suos*, nempe in viam nequitiæ: vbi verbum illud *dilexerunt* allusionem videtur cōtinere ad nostrum textum, dū populus à Deo dilectus dicitur recalcitrasse, eumque deseruisse, Vt sit sensus: Populus ille, quem C ego dilexi, dilexit mouere pedes suos, vt me contemnens deserat.

Quoniam verò video aliquos, in quibus sunt Ambros. in symbol. Apostol. c. 30. Tertull. 3. Contra Marcion. cap. 6. interpretari locum de Christo, quomodo ipse quasi colonus, seu viator declinauerit, ostendit Hieronym. in cap. 15. Isai. vbi aduertit Christum Dominum, capite ad Occidentem inclinato, animam exhalasse, quod etiam notauit in c. D 15. Marc. cui suffragatur Beda in cap. 23. Luc. & S. Germanus in Theoria rerum Ecclesiasticar. vt interim recentiores plures omittam, quorum meminit Christianus Adricomius in descriptione Hierusalem n. 252. Cuius rei rationes plures affert Mallonius ad cap. 20. tract. de sacris stigmatibus n. 27. Placet itaque Hieron. citato loco dum asserit propterea eo modo Christum expirasse, vt dorsum Iudæis redderet, qui in E ipsum vertentes terga, recalcitrauerāt. Quia dorsum suum, inquit ille, & non faciem Iudæis, & perfidæ Hierusalem conuertit, vt auerteret ab ea faciem suam, quod tantopere formidabat Dauid, dicēs: *Ne auertas faciem tuam à me*, vt clamantes Iudæos non exaudiat, nec misereatur eis, &c. Qui enim eum contempserunt, commeruere, vt terga, & non faciem Christi intuerentur; Nam qui à se reiiciunt aduentantem, & pulsantem Deum, ab ipso contempti minimè exaudiuntur.

Pro qua re videndus est Ambrof. in Psal. 61. vbi de Christo Domino ita ait: Hunc Geraseni rogabant, vt de finibus eorum recederet. Ecclesia autē tenuit eū, nec dimisit. Ideò illa, quæ tenuit eum, possidet; Iudæi autem tenere nō possunt, &c. Similia habet in Psalm. 44. ad illa verba: *Circumdate Sion, & cōplectimini eam*, dicens: Illa, quæ Dei sapientiam requirebat in canticis, dicit: *Tenui eum, nec dimittam*, & complectebatur iustitiam Dei brachiis charitatis, & quibusdam fidei & deuotionis lacertis, Ipse est enim piæ mentis amplexus. Neque omittendum hoc in loco censeo quod aduertit Gilbert. ser. 9. in Cant. ad citata verba: *Tenui eum, nec dimittam*: vbi ostendit maximè curandum esse ne dimittamur à Deo, facilè enim eum deseret, si ipse manumittat propter demerita nostra. Postquam igitur ostendit à Deo teneri, qui ipsum diligunt iuxta illud Prouerb. 4. *Ama sapientiam, & amplexabitur te, &c.* Tandē concludit: Nō ego hunc tam tenere, quā teneri dixerim. *Tenuisti*, inquit, *manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me*. Tenuisti ne pergerem in defectū, deduxisti in multiplicē profectū: *In voluntate tua deduxisti me*, id est, in voluntate, quæ à te est, & quæ secundùm te est, in voluntate, quæ magis trahens, quàm tracta est, &c.

Cùm igitur tam multis ostensum sit, recessum à Deo maximè nobis officere, & sūmū malū inducere, hoc quidē maximè enitendū erit, vt Deū quæramus, & teneamus, vt bene nobis sit, quod etsi non obseruarēt, agnoscebant tamen filij Israel, in quorum ore nihil frequentius erat, quā *Dominus sit nobiscum*; hoc enim in sacrificiis, & in omni sermone precabantur, sicut notauit Ribera in c. 5. Amos: vbi diuinum Oraculum ait: *Quærite bonū, & nō malū, & erit Dominus Deus exercituū vobiscum, sicut dixistis.* Amos 5 n. 14. Vnde & Dominus hoc illis dixit: *Si vultis hoc fieri, quod optatis, & petitis, quærite bonū, & nō malū.* Magna quidē insania, quod illi, qui sponte à Deo recedebant, sibi præsentem Deum

enixè precarentur, hoc tamen nobis proficere debet ad medelam, si agnoscamus quãtum bonũ sit, Deum quærere, ac inuentum iugiter retinere, possidere, & in eo possesso complacere; dicendum proinde cum Dauid, A
Psal. 98 n. 13. *Conuertere Domine vsquequò, & deprecabilis esto super seruos tuos.* Tu Domine reuertere ad nos quærentes te, peccatis nostris longè recesseras, & dimiseras nos, vt ambularemus secundùm voluntates & cogitationes nostras, vsquequò igitur Domine obliuisceris nos in finem, etiamsi tui obliti à te declinauerimus. B Malum est in nobis de nobis, inquit August. ser. 4. de verbis Domini, quia dimisimus te, dimisisti nos nobis; inueniamur ergo in te, quia perieramus in nobis, &c.

Et ne confusi erubesceremus illũ quærere Dominum, à quo & temporalibus incrassati, & spiritualibus impinguati discessimus, addit August. ser. 5. de verbis Domini: Fratres, ideò mali bonũ Patrẽ habemus, ne semper mali remaneamus. C Sic ille occurrit diffidentiæ nostræ, si fortè nõ auderemus ipsum conuenire, & quærere. Vbi etiam audiendus Gilbert. ser. 1. in Cant. cùm ait: Dulce satis est Domine bone Iesu quærere te, dulcius tenere; In vno pius labor, in altero perfecta lætitia. Dulcis itaque est attrectatio tua; nam & ipse tactus fructu non caret. Mulier illa
Matth. 7. Euangelica, Matth. 7. fælici fructu attigit fimbriam Iesu, & statim stetit in illa fluxus sanguinis, & totum hoc contigit ex contactu fimbriæ, quid si caput ipsum amplexari contigisset? &c. D Et Hilar. lib. ad Constantium Augustum docens quomodo Deus quærendus sit, & tenendus, ait: Deus vniuersitatis obsequio non eget necessario: simplicitate quærendus est, charitate amandus, timore venerãdus, voluntatis probitate retinendus est, &c. Quã voluntatẽ bene inculcat Bernard. ser. 80. in Cant. vbi inter alia ait: Sanctus Patriarcha dixit ad Angelum: *Non te dimittam, nisi benedixeris mihi.* E Ita ista (id est, sponsa) non vult dimittere sponsum, & fortè magis quàm Patriarcha id non vult, quia nec pro benedictione quidem; siquidem ille benedictione accepta dimisit eum; hæc autem non sic. *Nolo*, inquit, *benedictionem tuam, sed te; quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Non dimittam te, nec si benedixeris mihi. Tenui, nec dimittam,* sed nihilominus sponsa tenetur ab eo, cui alibi dixit: *Tenuisti manum dexteram meam.* Quæ tenetur, & tenet, quomodo iam cadere potest? Tenet fidei firmitate, tenet deuotionis affectu. At nequaquam diu teneret, si non teneretur; Tenetur autem potentia, & misericordia Domini, &c.

Aurea sunt verba Philonis Carpathij ad eundem locum sponsę; *Tenui eum, nec dimittam.* Vbi ita exclamat: O quàm tenet illum, &, vt ita dicam, cogit fidelis anima, dum beneplacita illi & accepta facit. Sic ille explicat quomodo tenendus, imò comprehendẽdus sit sponsus, ne à nobis discedat. Placet adhuc Bernardus ser. de Natiuit. Virginis de aquæ ductu ante fin. cùm ait: Esto illi & tu perseuerans, vt nullis ab eo flagellis, aut laboribus auertaris: luctare cũ Angelo, ne succumbas, quia *Regnum cælorum vim patitur.* An non lucta *dilectus meus mihi, & ego illi?* Notã fecit dilectionẽ suã, experiatur & tuã. In multis enim tentat te Dominus Deus tuus. Declinat sæpiùs, auertit faciem, sed nõ in ira. Probationis illud est, non reprobationis. Sustinuit te dilectus, sustine tu dilectum, sustine, viriliter age. Non illum vicere peccata tua, te quoque ipsius flagella non superent, & obtinebis benedictionem. Sed quandoque cùm aurora fuerit, cùm aspirauerit iam dies, dum stabilierit Hierusalem laudem in terra. *Ecce*, inquit, *vir luctabatur cum* Psal. 142.
Iacob vsque manè. Auditã fac mihi manè mi- n. 8.
sericordiã tuã, quia speraui in te Domine, &c. Vbi occurrit imitandus Eliseus, qui, sicut habetur 4. Reg. 2. magistro suo Eliæ dicenti: 4. Reg. 2
Sede hic, quia Dominus misit me vsq; Bethel, n. 2.
ita respondit: Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia nõ dimittã te. Et cùm iterum Elias diceret ei; *Sede hic, quia Dominus misit me in* Ibid. n.
Iericho; Secundò ei ita respondit: *Viuit Do-* 4.
minus, & viuit anima tua, quia non derelinquã te. vnde & meruit mox fieri cõpos voti sui, id est, particeps duplicis spiritus diuinitus fieri, cùm vidit Eliam magistrũ suum ascendentem in cælum, iuxta illud Ecclesiast. Eccli.
48. *Et in Eliseo completus est spiritus eius.* Vt 48. n. 13.
ergo nos supremam, & supernam promereamur, & obtineamus benedictionem, non instar

instar impiorum incrassati, & impinguati recalcitremus, quinimò puras in Deum eleuemus manus, gratias illi agentes, animique brachiis ipsum amplectamur, & ad illius pedes deuoluti illos teneamus, ne vnquam ab illo discedamus, & securi reddamur, quod ipse à nobis minimè discedat.

ANNOTAT. V.

Summa impietas, & ingratitudo bonis ijs, quibus à Deo afficimur, ipsum offendere.

ID maximè intendit Moyses in præsenti inculcare, scilicet, summam illius populi impietatem, & ingratitudinem, qui à Deo incrassatus, impinguatus, & dilatatus per summam iniuriam, & ablationem Diuini honoris à Deo discessit, quasi inde orta fuerit occasio delinquendi, vbi tota aderat ratio obsequendi. Neque verò amplius potuit iniquitas commendari, quàm si bonis à Deo acceptis in illius offensam, & ignominiam abutatur; simile quid exprobrat diuinum Oraculum, Oseæ 8. dum vitulos aureos, quos decem tribus adorabant, ex auro à Deo concesso asserit fuisse conflatos, dicens: *Argentum suum, & aurum suum fecerunt sibi idola, vt interirent.* Vbi Ribera ait: Bonis ex Dei largitate acceptis, id est, auro, & argento, nouos Deos fecerunt, id est, vitulos aureos Deum iniuria afficientes. Sic ille. Optimus item in hanc sententiam occurrit locus ille apud Ezechiel. 7. vbi conquestus Deus, quòd abusi fuerint beneficiis ab ipso collatis, ait: *Ornamentū monilium suorum in superbiam posuerunt*, quod bene in nostram sententiam explicat Hieron. dicens: Quæ ego dederim in ornamentum possidentium, atque diuitias, illi verterunt in superbiam, vt de quibus poterant per eleemosynas, & bona opera suam animam liberare, ex illis haberent materiam arrogantiæ. Denique ex auro, & argento fecerunt idola, & mea munera in dæmonum simulachra verterunt, &c. Qua in re ostendit Deus omnem prorsus ingratitudinis terminum excessisse eam gentem, quæ Dei muneribus, quasi armis assumptis, bellum inferre ausa est eidem Largitori, ideoque Isidor. Pelusiot. lib. 2. epist. 194. ait: Qui rerum earum causa, ob quas gratiam habere debent, alicui succensent, omnes ingratitudinis terminos excedunt; nā cùm, si rebus ipsis nequeunt, grata saltem oratione vicem rependere teneantur, ipsi contrà crimina concinnant, &c.

Oseæ 8.

Ezech. 7. n. 20

Videndus in hanc sententiam Hildebert. epist. 33. vbi exaggerat eorum nequitiam, qui cùm facultatem haberent exercendæ virtutis, inde ansam assumunt perpetrandæ iniquitatis. Fit, inquit, vt tanto districtiorem mereatur iudicem, quanto maiorem bene agēdi habuit facultatē. Copiosè enim plectitur copiosus nequam. Copiosè puniri procurat, cui frustrà procurantur opifices ad virtutem. Porrò talem tibi damnationis sarcinam pollicetur, *Qui facit iudicium, & iustitiam in Iacob.* Ille multos tibi famulos ad virtutē præparauit; diuitias loquor, & potestatem, cæteraque in hunc modum, quæ vel vacant ad damnum, vel ad virtutem exercētur. Misera quidem, sed immiserabilis erit tibi causa tua, quam Deus conquereretur iniuria sua. Sic ille probat dignum prorsus non esse misericordia Dei, qui ex illius bonis ansam assumit iniuriam inferendi Benefactori Deo. Nam si ille, qui talentum accepit, inde punitus est, quod superlucrari renuit, quænam quæso incurret supplicia, qui beneficia Dei in iniurias illius conuertit, & quæ illi Deus concesserat arma ad expugnanda vitia, & virtutem sectandam, eadem ad oppugnandum, & lædendum Deū commutauit?

Hierem. in c. 5. dicitur: *Filij tui dereliquerunt me, & iurant in his, qui non sunt Dij. Saturaui eos, & mœchati sunt, & in domū meretricis luxuriabantur.* Quo in loco enumerat Deus vitia, quibus immoderatè tradiu Iudæi, non solū Religionis studium, & amorē, sed etiā pudoris curam à se prorsus abiecerant, docetque à vera Religione defecisse, grauissimum tamen crimen præterque pudorem, & sensum hominum extitisse, quod in eum iniurij fuerint, & ingrati, à quo om- Hiere. 5 n. 7.

nium bonorum abundantia cumulati, ac saturati sunt, quod rerum vbertatem, & copiā non ad gratiarum officium, neque ad Religionis incrementum, sed ad idololatriam in mœchia, & meretricia consuetudine de more scripturæ significatam, contulerint. Vbi Hieron. ait: *Filij tui dereliquerunt me*, nequaquam filij mei, sed tui: *Saturaui eos, & mœchati sunt*. Audiant hoc, qui acceptis à Domino diuitiis incubantes, luxuriæ deseruiunt. Quibus in verbis Hieron. locum ad veram, & propriā luxuriam deducit, cui minimè refragabor, cùm videā Theodoret. D. Thom. Rabban. & Maldonat. ita exponentes.

Quo sensu notandū occurrit, quod homines dū esuriem patiebantur, nec viribus præ morbo pollebant, in officio retenti continebantur, sed quia Deus eos saturauit, & cumulatis bonis affecit, idola mundi sequuntur, vanitatem scilicet, & gloriam hominum aucupantes, & equis alendis incumbentes, equorum luxuriā absque rubore imitantur, ita vt vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniat, sicut ibi addit Propheta. Tantam, inquit Hieron. ostendit insaniā libidinis, vt non solum appetitum voluptatis, sed hinnitū vocet, &c. Ij igitur, qui diuites à Deo facti fuerant, dum ipsum deberent quærere, gratiasque pro acceptis beneficiis reddere, omnem pudorem, & rationem exuti, quasi bruta animantia, & in luxuriā sese effundūt, & in Deum impudenter insurgunt. Hos meritò carpit Dauid, dum à Deo exaltatus se minimè effert, quinimò Deum cum magis laudibus extollit, & commendat. *Exaltabo te*, inquit, *Domine, quoniam suscepisti me*.
Psal. 29 n. 1. Hebr. *dellithani*, quod aliqui interpretantur, *Extulisti me*, sicut etiam Aquila ferè transtulit, *sublimem posuisti me*. Et Basil. declarauit: *Sublimasti, & eleuasti me*: Quæ expositio elegantem continet sensum. Nam quia Deus illum accepit, & de post fœtantes illum extulit, & exaltauit, æquum esse censet, & asserit, vt ipse quoq; pro eo ac vires ferāt in exaltando, & laudādo illo propriæ respondeat exaltationi, facto suo alios redarguens, qui à Deo exaltati ipsum iniuria afficiunt, pariter se exaltantes, & superbientes; Sic similiter & redarguisse videtur Deus eos, qui in plenitudine bonorum temporaliū ipsum derelinquunt, & aduersus ipsum insurgunt, dum in plenitudine temporis, ac temporalium bonorum affluentia, misit Filium suum, qui desertores Dei homines quæreret, & redimeret, & pro superbientibus humiliaret semetipsum vsque ad mortem, quasi nullo cōgruentiori modo ingratitudinem nostram posset conuincere, quàm si in plenitudine, pace, & quiete mundi, homines quæreret, qui in eodem statu Deum deserere solent, dum scilicet incrassantur, impinguantur, & dilatantur.

Acutè hoc obseruauit Bernard. serm. 1. de aduentu Domini post med. expendens illud Pauli Galat. 4. *Quādo venit plenitudo tēporis misit Deus Filiū suum*. Nimirū, inquit ille, plenitudo, & abundātia tēporalium, obliuionem, & inopiam fecerat æternorum. Opportunè ergo tūc aduenit Æternitas, quando magis temporalitas præualebat. Nam, vt cætera sileam, ipsa quoque pax temporalis in illo tēpore tanta fuit, vt ad hominis vnius edictū describeretur vniuersus orbis. Sic ille ostendit Dei bonitatem conuicisse nostram nequitiā, dum hominum recordatur, cū ipsi Dei obliuiscuntur; dum homines quærit, quando ipsi ab eo recedunt; dum humilis apud eos apparet, quando ipsi erecta ceruice in Deum insurgunt. Galat. 4. n. 4.

Amos in cap. 6. ait Deus: *Detestor ego superbiam Iacob*: vbi decem tribus nomine Iacob appellat, cuius rei rationem si inquiras, ea in rem præsentem nobis aptior occurrit, quod Patriarcha Iacob, quandiu humili fortuna vsus est, hoc nomine appellatur, donec tandē aduersus Deū præualens, Israel dictus est. Neque verò indytus & diues factus superioris paupertatis vnquā oblitus est, quinimò gratus semper extitit Largitori omniū Deo. Hoc igitur dolet, & arguit Deus, dū detestatur superbiā filiorū Iacob, qui parentis humilitatē minimè imitati, ea bona, quibus lasciuiebāt, à Deo data minimè agnoscebant, quin potiùs in materiā peccandi conuertebāt, cū ad Dei obsequiū ea deberēt adducere; est siquidem maximæ impietatis argumentum Diuinis abuti beneficiis. Vnde Origenes homil. 17. in Genes. aduertit id, quod Iacob moribundus dixit primogenito suo Ruben qui paternum torum maculaverat. Amos 6. n. 8.

Gen. 49 n. 3. ueta. *Tu fortitudo mea, prior in donis, maior in imperio*; hoc enim ideò censet à Patriarcha dictum, vt grauiùs notaretur in crimine, qui cùm virtus patris haberetur, & initium filiorum, nesciuit seruare reuerentiam patri, iuxta illud, quod dictum est à Propheta: *Ego te plantaui vineam electam, totam feracē, quomodo conuersa es in amaritudinem vitis alienæ.* Clariùs hoc dixit Chrysost. hom. 67. in Gen. vbi ita habet: Vide quanta sapientia iusti; volens enim magis intendere accusationem, priùs dicit priuilegia ei à natura cōcessa, & dignitatem, quam tenebat, quòd principium filiorum, & primogenituræ honore clarus esset; & posteà voluntatis peccata, quasi in ænea columna inscribit, monstrans quod nihil proderunt nobis ea, quæ à natura insunt, nisi & voluntatis bona opera sequantur; crescentibus enim beneficiis, crescunt potiùs in ingratis supplicia; imò verò eadem beneficia in supplicia plerumque conuertuntur.

Quod hoc in loco patet; hæc enim eadē verba, quæ prærogatiuas primogeniti, & dignitatem significabant, in pœnas eiusdem conuertit Græcus textus ex 70. Interpretibus; pro eo enim quod Vulgatus interpres habet, *Prior in donis, maior in imperio*; Hieron. ex Græcis ita potiùs legit; *Durus ad ferendum, & durus procacitate, & iniuria.* Ruffin. autem ita habet; *Durus in conuersatione, & durus, temerarius contumeliam irrogasti.* Emendatissima Græca editio ita prorsus habet; *Durus ad ferendum, & durus pertinax fecisti contumeliam.* Quæ verba si intelligātur, magis amplificant crimen Ruben, quàm dignitatem primogenituræ, ita vt ea, quę natura videbantur bona, conuersa sint in supplicia, eò quòd eis abusus, quæ conuertere debuerat in Dei cultum, & obsequium, maioremque parentis venerationem, commutauerit in occasionem grauiùs delinquendi, quæ est ratio, cur plerumque Deus soleat suis beneficiis punire ingratos homines, eò quòd ex illis ipsi sumāt occasionem grauiùs delinquendi, quòd prosequitur Guarricus Abb. in Ser. omnium Sanctor. cùm ita habet: Iam nunc vindicat in peccatores Diuina iustitia, res ipsas, quas amant, conuertens in tormenta, & vitia faciens esse supplicia, pe-

A cunia enim, quę ampliùs iustificat iustum, & veriùs dicta dispensata, vel semel data; aurum cruciat seruata, prodigum polluit profligata, &c. Nihil enim tam ægrè fert Diuina bonitas, quàm si Diuina beneficia conuersa sint in graues Dei offensas, & materiam præbeant grauiùs delinquendi.

Conqueritur Diuinum Oraculum apud Isai. contra Iudæos, quod beneficia in ipsos collata conuerterint in vitia; quos enim Deus ditauerat auro, & argento, idololatras

B inuenit, ex auro scilicet, & argento fabricātes idola, & simulachra profana. Sic enim habetur Isaiæ 2. *Repleta est terra eius argento, & auro, & non est finis thesaurorum eius, & repleta est terra eius idolis: Opus manuū suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum, & incuruauit se homo, & humiliatus est vir, ne ergo dimittas eis.* Vbi Forer. quem probat Sanctius, putat amplificari Iudæorum perfidiam, qui suis flagitiis neque illam excusa- Isai. 2. n. 7.

C tionis vmbram poterant obtendere, quam gentes aliæ, quas alia, atque alia necessitas alios, atque alios Deos fingere, & adorare fecit. Cùm enim premi se viderent ab hostibus, vrgeri inopia, laborare morbis, ab sterili, aut sitienti agro alimenta non capi, Martem, Æsculapium, Mercurium, Cererem, Deos excogitarunt, colueruntque; stultè illi quidem, at necessitatis opinione, & errore decepti. Sed quàm perfidiæ suam excusationem prætexent Iudæi, qui cùm argento

D abundarent, & auro, & omnibus aliis commodis ad victum necessariis, tum etiam equis, & quadrigis contra vim externam & cùm secum haberent certissimum Oraculum, quòd neque difficilè adiri, neque falli vllo modo, neque fallere interrogantem posset, Ipsi tamen aruspices quærerent, quos in dubiis consulerent, & Deos quotidie asciscerent recentes, quos rei bellicæ, valetudinariæ, pecuniariæ, ac rusticæ præficerent, quasi domi non haberent, à quo in du-

E biis consilium, in morbis medicinam, in bellis subsidium iampridem sæpiùs essent experti. Quæ quidem querimonia de infideli populo frequens est in Prophetis, vt illud Hieremiæ 2. *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere nō valent aquas.* Hier. 2. n. 13.

Hhhh 3 Tunç

Tunc simul addit querimoniam, siue reprehensionem, qua populum eundem Iudaicum carpit apud Ezechiel.cap.16. & Oseam cap.2. quod de argento, atque auro, quod liberali manu acceperat à Deo, inanium Deorum simulachra conflauerit; vnde subiicitur: *Repleta est terra eius idolis.* Quia verò grauissimum crimen est, Diuina beneficia in peccata conuertere, subditur: *Ne ergo dimittas eis*; quæ verba, licet speciem imprecationis videantur habere, continent vaticinium, quod per imperatiuum explicari solet, vt illud Zachar. *Percute pastorem.* Et apud eundem Isai. 47. *Tolle molam, reuela crura, transi flumina.* Proinde significatur acerbissimum instare supplicium illis, qui Diuinis beneficiis abutuntur.

Zach.13 n.7.

Isa.47. n.2.

Similis expostulatio Diuina habetur contra Dauidem lib.2. Reg.cap.12. cùm illi ait: *Ego vnxi te in Regem super Israel, & ego erui te de manu Saul, & dedi tibi domum Domini tui, & vxores Domini tui in sinu tuo, dedique tibi domum Israel, & Iuda. Et si parua sunt ista, adiiciam multò maiora. Quare ergo contempsisti verbum Domini, vt faceres malum in conspectu eius.* Tunc subiungitur supplicium: *Itaque hæc dicit Dominus: Et suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, &c.* Peccantes siquidem in maiorem gratiam, maius merentur supplicium, sicut ostendit Paulus Hebr.10. cùm ait: *Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur; quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti, in quo sanctificatus est, pollutum duxerit, & spiritus gratiæ contumeliam fecerit?* Inde enim est quòd Iudæi, postquam beneficio Incarnationis abusi, in Christum Dominum iniuriosi fuerunt, grauiora mala passi sunt tempore Titi, & Vespasiani, quàm fuerant passi in Ægypto, & Babylone, sicut aduertit Chrysostomus, & Theophylactus in cap.12. Matth. qua de re videndus Chrysostomus homil.44. in Matth. vbi ponderat reditum spiritus maligni ad eam animam, quam reliquerat, Diuina gratia adiuuante; si enim contingat eum reuertere ad eam domum, à qua expulsus fuerat, affert septem

2.Re.12 n.7.

Heb.10. n.28.

A alios spiritus nequiores se, quibus vehementiùs, & acerbiùs torquetur anima, quæ à Deo ditata gratia, & donis, Diuinaque reconciliatione impinguata recalcitrauit adhuc, vt Deum vlteriùs offenderet.

Quod argumentum prosequitur Paul. 1. ad Corinth.10. cùm ait: *Nolo vos ignorare, quoniam Patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt, &* B *omnes eundem potum spiritualem biberunt, sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo: nam prostrati sunt in deserto: hæc autem omnia in figura contingebant illis; scripta sunt autem in nostram correctionem.* Super quibus verbis videndus est Chrysostomus homil.23. ante medium, vbi ait: Si in donis est exuperatio, est euidens quod etiam & in supplicio; maius enim erit supplicium, vbi grauius est peccatum, propterea Paulus eo C in loco asseruit vniuersa beneficia facta Hebræis, in figura facta esse, & tamen mortui sunt in deserto, nec ingressi terram promissionis; Hæc, inquit, scripta sunt in nostram correctionem, vt vel ex eo sciamus grauiora nos expectare supplicia, qui beneficia Diuina accipimus, non in figura; quomodo enim in beneficiis præcesserunt figuræ, & sequuta est veritas: ita etiam sequetur in suppliciis. Vides quemadmodum ostendit non quod punientur solùm, sed D etiam quod magis, quàm illi? Nam si illud quidem est in figura, hoc autem veritas, necesse est etiam in suppliciis magnam esse exuperationem, sicut etiam in donis. Nam quod pœnas quidem sumus daturi, ex iis, inquit, quæ dicta sunt, fit manifestum; iis etiam, qui non credunt, quæ dicuntur de gehenna; quod autem grauiores, ex eo, quod plura consequuti sumus beneficia. Similia habet Euthym. super Ioan. ad illa verba cap. 1. *Gratiam pro gratia, quia lex per* E *Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Vbi Euthymius ait: Quanto maiori gratia digni habiti sumus de Christo, tanto ad maiorem nos obligauit virtutem, ne tanto beneficio indigni conuersantes, dignum tanta gratia supplicium sustineamus. Moyses enim in Exod. per

1.Cor. 10.n.1.

Ioan. 1. n.16.17

per singulas familias agnum colligebat, eundemque sacrificabat; Christus autem nihil tale suis præcepit, sed potiùs sacrificium factus est, vt sese pro nobis pati offerret. figura per Moysen data est, gratia per Christum, vt cum veritate conueniat vita nostra, ne in malè viuentes crescentibus beneficiis Diuinis, crescant & supplicia; grauiùs enim puniuntur qui in maiorem gratiam peccant, eò quòd ex acceptis beneficiis Diuinis ansam sumunt delinquendi, & superbiendi.

Prosequitur hoc ipsum argumentũ Gregorius homil. 6. in Euangel. vbi inuehitur in eos, qui viso Christo, eiusque miraculis, scandalizabantur, ansamque desumebant blasphemandi, cùm potiùs deberent credere, & adorare. Visis, inquit Gregorius, tot signis, tantisque virtutibus non scandalizari quisque potuit, sed admirari: Sed infideliũ mens graue in illo scandalum pertulit, cùm eum post tot miracula morientem vidit. vnde & Paulus dicit 1. Corinth. 1. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.* Stultum quippe hominibus visum est, vt pro hominibus Author vitæ moreretur, & inde contra eum homo scandalum sumpsit, vnde ei ampliùs debitor fieri debuit; nam tanto Deus ab hominibus dignius honorandus est, quanto pro hominibus & indigna suscepit. Quid est ergo dicere: *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me,* nisi aperta voce abiectionem mortis suæ, humilitatemque signare? Ac si patenter dicat: Mira quidem facio, sed abiecta perpeti non dedignor, quia ergo moriendo te subsequor, cauendum valdè est hominibus, ne in me mortem despiciant, qui signa venerantur. Sic ille ostendit nullatenus contemnenda beneficia Diuina, neque ex eis occasionem sumendam insurgendi in Deum, grauiusque delinquendi; nequitiæ enim apex, & cumulus videtur esse, quod ex benignitate Dei nequior reddatur humanus animus.

1. Cor. 1 n. 23.

In quam sententiam videndus est Tertullianus lib. de Baptismo, vbi impietatis, & ingratitudinis conuicit eos, qui ex facilitate, qua in baptismo Diuinitus confertur gratia per externam aquæ ablutionem, an-

A sam desumpsere negandi Sacramentum Baptismi, gratiamque per illud collatam, cùm potiùs inde & credere, & gratias Omnipotenti Deo pro tanta benignitate, & gratiæ affluentia reddere deberent. Sic ergo incipit Tertullianus cap. 2. Sed enim quanta vis est prauersitatis ad fidem labefactandam, vel in totum non recipiendam, vt ex his eam pugnet, ex quibus constat. Nihil adeò est, quod obduret mentes hominum, quàm

B simplicitas Diuinorum operum, quæ in actu videntur, & magnificentia, quæ in effectu repromittitur. Vt hic quoque quoniam tanta simplicitate sine pompa, sine apparatu nouo aliquo, denique sine sumptu homo in aqua demissus, & inter pauca verba tinctus, non multo vel nihilo mundior resurgit, eo incredibilis existimetur consecutio æternitatis. Mentior si non è contra-

C rio Idolorum solemnia, vel arcana de suggestu, & apparatu, deque sumptu fidem, & auctoritatem sibi extruunt. Prô misera incredulitas! quæ denegas Deo proprietates suas, simplicitatem, & potestatem. Quid ergo? Nónne mirandum, & lauacro dilui mortem? At quin eo magis credendum, si quia mirandum est, idcircò non creditur. Qualia enim decet esse opera diuina, nisi super omnem admirationem? Nos quoque

D ipsi miramur, sed quia credimus. Cæterum incredulitas miratur, non credit. Miratur enim simplicia quasi vana, magnifica quasi impossibilia. Et planè vt putas, satis ad vtrumque Diuina pronuntiatio præcurrit. Stulta mundi eligit Deus, vt confundat sapientiam eius, & prædifficilia penes homines, facilia penes Deum. Nam si Deus & sapiens, & potens, quod etiam prætereuntes eum non negant: meritò in aduer-

E sariis sapientiæ, potentiæque, id est, in stultitia, & impossibilitate materias operationis suæ instituit. Quoniam virtus omnis ex his causam accipit, à quibus prouocatur. Hæc ille; ostendens quomodo ex eo, quòd Deus non multum requisierit laborem, neque plures apposuerit cæremonias, impij hæretici gratiam baptismalem abnegauerint, cùm potiùs inde recognoscere tenerentur.

Multiplicauis quidem bona, addidit benefi-

beneficia, adauxit Hebræam gentem; dilatatio quidem hæc occasio potuit esse colendi Deum, eique obsequendi, sed causa fuit delinquendi, & infringendi Diuina præcepta, sicut conqueritur Deus apud Ezech. c. 5. vbi habetur: *Quia superastis gentes, quæ in circuitu vestro sunt, in præceptis meis non ambulastis.* Sic enim plerique Codices habent, sine *&*, quod in correctis legitur, & sic explicatur à Maldonat. Symmach. legit: *Quia multitudo vestra fuit ex gentibus, quæ in circuitu vestro sunt.* Aquilæ secunda editio: *Eò quòd numerati estis in gentibus, quæ in circuitu vestro sunt.* Hebr. ad verbum: *Quia multitudo vestra* (aut *tumultus vester*) *præ gentibus*, id est, *quia omnes gentes superastis*; quem sensum probat Hieronymus, dicens: est sensus; Multitudinem eius, non populum Israel, sed turbam cæterarum gentium esse dicendam; quasi dicat, quia multiplicaui vos præ omnibus gentibus, & magnis bonis cumulaui, ideò in præceptis meis non ambulastis; quasi tota causa recedendi à Diuinis præceptis orta fuerit ex eo, quòd bonis omnibus incrassatus fuerit populus ille, & præ omnibus dilatatus; quæ sanè exprobratio eadem est cum ea, quàm continet noster textus. Vnde in confirmationem dictæ expositionis affert Maldonatus nostrum textum, dicens: *Incrassatus est enim dilectus, &c.* Sed iam aliam proferamus expositionem dicti loci Ezechielis, quæ est D. Hieronymi, Paraphrastis Chaldæi, & R. Selomoh, quam Maldonatus superiori præfert, vt sit sensus illorum verborum: Quia superasti gentes, ecce ego ad te, & ipse ego faciam in medio tui iudicia in oculis gentium, id est, grauiùs quàm gentes vos puniam, imò ipsis videntibus de vobis vindictam sumam, eò quòd easdem grauitate delicti superastis; etenim gentes Deos suos, quos sibi fecerunt, non mutarunt, aut defecerunt; vos autem Deum vestrum dereliquistis, & recessistis à Deo Salutari vestro, vnde Hieremiæ 2. dicitur: *Transite ad insulas Cethim, & videte: In Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte si factum est huiusmodi, si mutauit gens Deos suos, & certè ipsi non sunt Dij: populus verò meus mutauit gloriam suam in idolum.* Quibus in

Ezec. 5. n. 7.

Hier. 2. n. 10. & 11.

A verbis exprobrat Deus Hebræis mutabilitatem Iudæorum in declinando à pietate, & cultu illius Dei, qui cultores suos gloriosos reddiderat, & honoribus cumulauerat; Sic enim veniunt intelligenda meliùs verba illa: *Mutauit gloriam suam in idolum*; Vt gloria sumatur actiuè, sicut acutè obseruat Sanctius, quod enim Deus dicatur gloria, apertè constat ex Psalm. 3. vbi dicitur: *Tu es gloria* Psal. 3.
mea: & Psalm. 105. vbi dicitur: *Mutauerunt* n. 4.
B *gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.* Actiuè igitur sumitur hoc in Ps. 105. n. 20.
loco Deus, quatenus suos Israelitas claros reddidit, & gloriosos, & bonis omnibus impinguauit; Quo sensu Dauid dixit: *Nimis honorati sunt amici tui Deus.*

Quæ sententia ex eo confirmatur, quod Chaldæus sic locum vertit; *Et populus meus deseruit cultum meum, propter quem ego induco super eos gloriam:* Vt grauior iam, & acutior sit expostulatio, & querimonia, dum C illi qui à Deo bonis omnibus cumulati sunt, & repleti, vt absque cura, & sollicitudine quærendi sibi necessaria studiosiùs diuino cultui, & Religioni incumberent, tantùm abest, vt hoc curauerint, quin potiùs Deum, qui ipsos gloria, & honore affecerat, contemnentes, vitulum pro Deo coluerunt, cui diuinos honores dicarent; quia verò hoc grauissimum crimen erat, vehemens subiun- D gitur prosopopeia, vnde scelus non iam amplius ferendum constaret: Obstupescere autem, & desolari cælos, idem videtur esse quod obscurari, neque iam hominum vsibus se præbere opportunos, sicut bene prosequitur Sanctius in c. 34. Isai. Vide quo loco ponat Deus contemni se ab hominibus, dũ eos tanto honore afficit; posthaberi ab eis, quos præ omnibus ditauit, & extulit, ac suo præferri numini sordidissima Idolorũ por- E tenta: Quãdo illa edi è cælo doloris, ac stuporis signa iubet, quę moriente Christo postea edidit, tenebris in terram vniuersam inductis; admiratur etenim, obstupescitque cælum despecto Deo, postque habito rebus indignissimis, sicut in crucem acto, & ibi per summum ludibrium, atque ignominiam moriente.

Neque meliùs potuit explicari grauitas tanti huius criminis quod gens à Deo impin-

impinguata adeò, & dilatata ipsum deseruerit, & pro Deo, honorante eam, quæsierit vile idolum. Adhuc tamen expendendum remanet, quod in Scriptura, vt magis inculcetur tanti criminis grauitas, duplicatum dicitur peccatum. Est siquidem vsitatum in sacra Scriptura, vt quod in aliquo genere præstantissimum, & supereminens reputatur, duplex in ea dicatur, vt modò supponimus, alibi latiùs explicandum. Facit igitur præsenti instituto locus ille Oseæ c.10. cùm dicitur: *Congregabuntur super eos populi, cùm corripiëtur propter duas iniquitates suas.* Vbi Hieron. ait: Possumus duas iniquitates appellare, de quibus & Hierem. loquitur c.2. *Duo pessima fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi lacus contritos, qui non possunt aquas continere.* Hæ duæ iniquitates contra duo decalogi erupere præcepta, in quibus dicitur: *Ego Dominus Deus tuus: Non erunt tibi Dij alij absque me.* Ita Hieron. cui suffragantur Cyrill. Theodoret. & Theophylact. Nobis inseruit maximè id, quod ait Rupert. eo in loco. Hoc, inquit, in quauis alia gente, quæ Deum non nollet, vnum peccatum erat, cùm videlicet malum per ignorantiam eligitur pro bono; At in populo, in quo notus erat Deus, duplex peccatum est; alterum, Deum non colere; alterum, pro eo, imo potiùs contra eum, colere, & quærere falsos Deos.

Osee.10. n.10.

Hier. 2.

Est siquidem grauissimum delicti genus, post cognitam, & expertam diuinam Bonitatem recalcitrare & superbire; Vnde Aug. concione 2. in Psal.30. ostëdit peiores multo esse malos Christianos ipsis gentilibus, cæteris tamen paribus, quia peccauerunt in abundantiorem gratiam, quod probat ex loco Ezech. c.15. vbi mali Christiani comparantur à Propheta sarmentis inutilibus; Pagani autem ligna Syluarum vocantur extra Ecclesiam positi, ex quibus opus aliquod adhuc fieri potest eo modo, quo de lignis syluaticis à fabro trabes, & tigna domorum, imò & Sanctorum imagines fieri consueuerunt, quamuis ligna adhuc nodosa sint: De sarmentis autem præcisis nihil prorsus fieri potest, quippe quæ solus ignis ea expectat: Qua de re plura habet idem Aug. in Psalm. 88. & ser.12. de verbis Domini, & ser.112.

A & D.Thom. 2.2. q.10. art.3. Cùm ergo in tantam gratiam, & tot beneficiis affecti peccauerint Iudæi, apertè liquet & quantum supplicium meruerint, & quàm grauem offensam incurrerint.

Neque verò mirum est, si impia gens in medijs deliquerit beneficiis, si ante illa iam criminosa erat, & scelesta, & præueniebat bona accipienda, pleraque mala contra Deū committendo, quod optimè colligit Oleast.

B ex cap.31. Deut. vbi Deus ait: *Scio cogitationes eius, quæ facturus sit hodie antequam introducam eum in terram, quam ei pollicitus sum.* Ait ergo Oleast. Sunt multi peccatores, qui in mediis, imò & initus beneficiorum, iam benefactori offensam, & ingratitudinē parant; quemadmodum multi grati, qui ante beneficium gratitudinem. Dominus Deus noster in medio offensarum nobis parat beneficia (vt Chrysostomus dicit:) Nos verò

Deu.31. n.21.

C paramus ei offensam, dum beneficia recipimus. Audi Paul. 1. Corinth. 11. *Dominus*, inquit, *Iesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem.* Quando eius corpus tradebatur, & vendebatur Iudæis, tunc ipse instituebat sacramentum corporis & sanguinis sui, & porrigebat suis, &c. *Non fecit taliter omni nationi Deus, & iudicia ac præcepta sua non manifestauit eis*, sed quo tempore præcepta tradebat Moysi populo inculcanda, vitulum

1. Cor. 11.n.23

D idem populus, verum Deum abnegando, adorauit. Adhuc non fuerat ingressus promissam terram, vt bonis illius potiretur, & iam Deum deserebat; quid mirum proinde si post accepta Diuina beneficia eis abutantur?

Impudentes appellauit hæreticos Tertull. lib. contra Hermogenem c.7. quod cùm nō haberent occasionem deficiendi à fide, ipsi fecerunt, & quæsierunt materiam hæresis, cùm nulla omnino adesset. Hæresis, inquit,

E facta est quidem hoc impudentior, quòd nō ex materia facta est hæresis, sed materiam ipsam potiùs hæresis fecit. Vnde lib. de præscriptionibus contra hæreticos sic concludit: Quid enim illis post blasphemiam illicitum est? &c. Si ergo impudentia est, materiam deferendi Deum inuenire, vbi non adest, quanto maior censenda erit huius populi impudentia, dum materiā declinandi

à Deo, & falsa idola colendi quæsiuit, & inuenit, vbi apertissima aderat occasio, & obligatio laudandi Deum, gratiasque illi pro tantis beneficiis iugiter reddendi. Vnde si illis nihil illicitum remansit, istis profectò nihil intentatum, nihil non commissum, dum summum ingratitudinis verticem attigere.

ANNOTAT. VI.

Leue Dei iugum nullatenus abiiciendum, ne onerosum diaboli sentiamus, quod euitabimus, si temporalia pro modulo possideamus.

ILLud hoc in loco sanè deplorandum est, quod nequam homines cùm præ abundantia, & affluentia bonorum, Dei iugum, & obsequium reiiciant, Diuinæque legi obluctentur, iidem diaboli iugum quærunt, & affectant, imò plus inquirunt, & libentiùs suscipiunt, quod onerosius & grauius est, imò & quod dolendum est, si aliquando contingat ab eo iugo, & labore feriari, quantocius ad illud reassumendum accurrunt, vt quasi pro labore, vlterioris laboris mercedem flagitare videantur, quod bene ostendit locus ille apud Oseam cap. 10. in alio sensu superiùs iam à nobis adducto, vbi Diuinum Oraculum ait de impiis Israelitis Idololatris: *Ephraim vitula docta diligere trituram.* (Osee 10 n. 11.) Solent vitulæ, seu vaccæ nouellæ, cùm ad terendum adhibentur, citò ab agricolis dimitti, ne nimio labore frangantur, & conterantur. At lasciuiens vitula Ephraim, quæ à collo suo præ abundantia iugum excusserat legis Dei, trituram diligit rerum temporalium, & laborem terrenum indefessa adeò deperit, vt etiamsi dimittatur, statim redeat ad laborem, & iugum expetens, inuitando, & prouocando suscipiat; cui expositioni licet ex parte suffragentur Rupert. & Lyran. tamen omnino eam tradit Gregor. 20 Moral. cap 16. in hunc modum: Amant peruersi homines pro huius mundi

A gloria etiam tribulationes, cunctisque pro ea sudoribus libenter seruiunt, & grauium laborum iugo deuotissima colla submittunt; quod benè sub Ephraim specie Osea prophetante describitur, qui ait: *Ephraim vitula docta diligere trituram.* Vitula enim trituræ, & laboribus assueta, relaxata plerumque ad eundem laboris vsum, etiam non compulsa reuertit; ita prauorum mens huius mundi seruitiis dedita, & rerum temporalium fatigationibus assueta, etiam si liberè vacare li-
B ceat, subesse tamen terrenis sudoribus festinat, & vsum miseræ conuersationis, trituram laboris quærit, vt à iugo mundanæ seruitutis cessare non libeat, etiamsi liceat. Quod si videlicet iugum Dominus à discipulorum ceruicibus subleuans, dicit: *Attendite vobis ne grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate.* (Luc 21. n. 34.) illicò adiunxit: *Et in curis huius vitæ, & superueniet in vos repentina dies illa.* & rursus; *Venite ad me omnes, qui laboratis, &c.*
C Similia habet idem Gregor. homil. 6. in Ezech. Sed licet mundi dilectores trituram, & iugum diaboli diligant, illud reuerà onerosum est, mentemque, & animum deprimit, & in humum inuertit. vnde Leuit. 26. Deus Israelitis ait: *Ego Dominus, qui confregi catenas ceruicum vestrarum, vt incederetis erecti.* (Leuit. 26. n. 13.) vbi Oleast. ait: Crudelis dominus peccatum, vel Ægyptus, quę plagis suis nos cõtinuè curuant; soli serui Dei rectè incedere norunt Aduertit autem Lyran. quòd modus
D depressorum est incedere inclinato capite, etiam quando liberantur. Cùm verò iugum diaboli vsque adeò deprimat, quòd non sinat sursum aspicere, neque mentem ad cælum efferre, apertè constat graue admodum, & onerosum esse, etiamsi à miseris peccatoribus leue reputetur, sicut & tritura etiamsi à vitula diligatur, quasi gaudium, & quies sit, reuerà tamen labor est, & pressura, vt constat ex Michæ. in cap. 4. vbi dicitur: *Po-*
E *nam claudicantem in reliquias, & eam, quæ laborauerat, in gentem robustam.* (Mich. 4. n. 7.) Vbi per claudicantem intelligitur ea anima, quæ à Deo diuertebat ad terrena; & per laborantem ea, quæ iugum Domini excusserat, sibique morem gerebat, & per vitiorũ voluptates libera vagabatur; hanc igitur appellat Diuinum Oraculum laborantem, verè enim laborant,

laborant, qui à Deo recedunt, iugumque Dei excutiunt, & durissimum, ac grauissimum diaboli quærunt; quod bene agnouerat, qui dicebat Isai. 19. *Tradam Ægyptium* (id est, animam mundo deditam) *in manu dominorum crudelium, & Rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus Deus exercituum.* Isa. 19. n.4.

Quoniam verò impinguari bonis, & terrenis diuitiis, ac delitiis incrassari via est ad superbiendum, & excutiendum Diuinæ legis iugum, illud imprimis eniti oportet, ne conquisitis bonis terrenis extollamur, sed elatos spiritus comprimamus, iuxta illud Ecclesiast. 7. vbi dicitur: *Melior est patiens super excelsum spiritu.* Vbi 70. habent: *Melior est patiens arrogante.* quod Hieron. explicat, dicens: Patientia non solùm in angustiis, sed & in lætioribus necessaria est, ne plus quàm condecet, exaltemur. Et deinde ait Ecclesiast. *Qui timet Deum, egreditur ad omnia.* Vbi Hieron. ait: Qui timet Deum, nec prosperis eleuatur, nec opprimitur aduersis, &c. Deut. 8. dicitur: *Dominus Deus tuus introduxit te in terram bonam, vt cùm comederis, & saturatus fueris, benedicas Domino Deo tuo pro terra optima, quam dedit tibi.* Vbi Olei st. ait: Ecce ad quid ô homo tibi Dominus dat saturitatem, vt scilicet saturatus, illi benedicas; tu verò è contrario cum diues fueris, nihil de eo cogitas, neque cognoscis illum, &c. Cùm ergo Deus ad hoc nobis largiatur bona, vt bonorum Largitorem agnoscentes, eidem gratias iugiter agamus, debemus illi corda nostra submittere, & omnia bona ab illius manu accepisse profiteri; sic enim minimè superbiemus, si accepisse recordemur. Eccl. 7. n.9. Deut. 8. n.10.

Iuuat etiam maximè ne recalcitremus, victui tantùm necessariis contentos esse, quod acutè deduxit Alcaçar ex tertio illo sigillo ex septem, quibus liber Ioanni ostensus claudebatur. Continebat siquidem equũ nigrum, & qui sedebat super illum, habebat stateram in manu sua, Apocal. 6. Existimat igitur prædictus Author hoc symbolo significari parsimoniam, & egestatem perfectorum Christianorum, nec dissonum paupertati, in manus stateram dari. Nam primitiuorum Christianorum parsimonia eos illò Apoc. 6. n.5.

A redigit, imò & redigere debet, vt nulli præter illa, quæ ad victum, & vestitum erant necessaria, quicquam ampliùs concederetur, ad quam pressam, & strictam viuendi rationem insinuandam mirificum fuit hoc inuentum. Neque verò statera illa ad triticum, & hordeum ponderanda erat; licet enim statim dicatur: *Bilibris tritici denario, & tres bilibres hordei denario.* Pro voce *bilibris*, Græcè est, *chœnix*; atqui chœnix mensura est,
B non pondus, vt dicto loco habetur, etsi Latinæ vocis defectu noster Interpres nomen bilibris vsurpauerit. Est igitur statera ad pôderandam vniuscuiusque necessitatem, & indigentiam, vt congruum pretium cuique erogetur. Et cùm denarius sit pretium, quod operario pro diurno labore quotidie soluebatur, idem est dicere, *equiti bilibris tritici denario, & tres bilibres tritici denario*, ac dicere, prouideatur cuique necessarium, sicut
C prouidet sibi operarius, nec alia temporalia præter ea bona expetat; & tres bilibres hordei denario, & qui familiam, coniugem, & filios habuerit, ampliùs illi prouideatur, sed rudiori alimento contẽti sint. Est igitur sensus ipsa, quem continent verba illa Paul. 1. Tim. 6. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus.* quod vt fieret, dicitur equiti; *Vinum, & oleum ne laseris.* vbi in Græco, cùm nec bilibris, nec triticum, nec 1. Tim. 6. n.8.
D hordeum habeant articulum, vinum tamen, & oleum, singulos habeât articulos, infertur, sermonem esse de vulgari tritico & hordeo; de vino autem & oleo non vulgari, sed de singulari aliquo, & peculiari, spirituali scilicet, ita vt sit sensus: Ne in huiusmodi parsimonia, & menfura desit oleũ, quo accensam alant lucernam; cognitio, scilicet, fœlicitatis, quæ in tali parsimonia reperitur, ne in tenebris ignorantiæ viuant, non agnoscendo
E quantum ad salutem conducat: Néve absit Spiritus sancti vnctio, quæ mentes permulcet, recreat, & solatur. Insuper ne desit illud vinum spiritualis lætitiæ, quo solatio, & quasi adminiculo fulti, rerum temporalium defectum pro nihilo ducunt iusti, imò tam læti viuunt in officio contenti, quantum nec in lætitia extolluntur, qui incrassati viuunt, & impinguati. Nam sicut dixit Senec. lib. 1. epist. 2. Honesta res est paupertas

lætaſi verò læta eſt, paupertas non eſt, &c. hoc igitur Filius Dei docuit, & agnoſcendum adduxit ad terras, vt homines paucis contenti cæleſtia quærerent, ne incraſſati, impinguati, & dilatati derelinquant Deum Factorem, & Redemptorem ſuum.

In quam ſententiam videndus eſt Seneca lib. 1. Natural. q. c. 2. loquens de circulis ac coronis, quas videmus in cælo circa ſydera: Non exiſtimemus iſtas, ſiue areę, ſiue coronæ ſint, vicinas ſyderum fieri plurimùm ab his abſunt, quamuis cingere ea, & coronare videantur. Non longè à terra fit talis effigies, quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus circa ipſum ſydus putat poſitam. In vicina autem Solis, & ſtellarum nihil tale poteſt fieri, quia illic æther tenuis eſt. Nā formę craſſis demum, ſpiſſi que corporibus imprimi ſolent; In ſubtilibus non habēt vbi conſiſtant. Ex qua philoſophia, ſi ad altius ſuperiorem, mentem erigamus, deprehendemus vtique rationem cur homini Inimicus pleraque imprimat appetenda, & diligenda, cur variis imaginibus voluptuoſos decipiat, quod ſcilicet incraſſati, & impinguati terrenis, facilè cedant huiuſmodi tentationibus, & appetitionibus quas etiam ſuperarent, ſi ſubtilioribus nempe ſpiritualibus diuitiis, & parciori alimonia vellent eſſe contenti. Iuuat adhuc & quod ibi proſequitur Seneca reddēns rationem quare huiuſmodi circuli, & coronæ appareant: ait enim fieri hoc, cùm aër condenſatus, & immotus eſt. Lapillus, inquit, in piſcinam, aut in lacum, & aliquam alligatam aquā miſſus, circulos facit innumerabiles, & hoc quidem non facit in flumine. Quare? Quia omnem figuram fugiens aqua diſturbat, & hoc quidem in aëre venit, vt ille, qui manet, figurari poſſit; at ille, qui rapitur, & currit, nō det ſui poteſtatem, & omnem ictum, veniētemque formam exturbet. Hæc ille, cuius philoſophia naturalis moralem oſtendit in eo, quod ille, qui terrena non tranſit tanquam aduena, & peregrinus, cæleſtia petens, & inquirens, ſed infimis adhæret, varias patitur impreſſiones, & appetitiones, perpetuiſque deſideriorum circulis circumagitur, nullibi inueniens requiem; vnde facilè recalcitrat, & aduerſus Deum inſurgit.

A Conqueritur Deus de Iſraelitis, Michæ. 2. qui ſuperbientes extulerunt manus contra eum, & ait: *Concupierunt agros, & violenter tulerunt, & rapuerunt domos, & calumniabantur virum, & hereditatem eius*; quod de Mich. 2 n.2.
illis dicitur, qui nullum cupiditati ſuæ modum imponere didicerunt, ſed quaſi ſoli ipſi terram acceperint habitandam, omnia occupant, & in latiores ſemper dilatantur circulos, quaſi immota aqua ad iactum lapidis.

B Hieronymus autem ad dicta verba ait: Videas alios agros agris, & terminos iungere terminis, & paruo hominis corpuſculo rura vrbium non ſufficere, &c. Quod bene poſſumus explicare ex Alexandro, qui vbi innumerabiles eſſe credidit mundos, delirante Epicuro, lachrymas tenere non potuit, quod capi à ſe videbat non poſſe, ſed quem mundus propter inexplebilem ſitim dominandi non capiebat, poſteà Babylone modica vrna cepit, de quo præclarè eſt apud
C Iuuenal. Satyr. 10.

Vnus Pelleo iuueni non ſufficit orbis,
Æſtuat infelix anguſto limite mundi,
Vt Giara clauſus ſcopulis, paruaq; Seripho;
Cùm tamen à figulis munitam intrauerit vrbem
Sarcophago contentus erit: Mors ſola fatetur
D *Quantula ſint hominum corpuſcula.*

Hoc etiam videre eſt apud Iſaiam cap. 5. vbi ait: *Va qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci, nunquid habitabitis vos ſoli in medio terræ?* Iſai 5. n. 8.
Vbi Hieron. ait: Quæ eſt rabies, cùm tecta, & agri ad depellendos imbres, & ad ferendas fruges haberi debeant, ea habere cupere, in quibus cunctis habitare non poſſis, & quæ colere non ſufficias, alteriuſque neceſſitatem tuam facere voluptatem? &c. Non
E mirum proinde, ſi qui, cùm ſic incraſſantur, & dilatantur, contra Deum recalcitrent, & illius iugum excutiant.

Vnde inferre poſſumus quàm incongruè illi, qui in domo Dei verſantur, incraſſari, & ditari, ac dilatari nitantur, quibus in memoriam adducimus illud 1. Corinth. 9. *Qui altari deſeruiunt, cum altari participant.* Quæ verba ſic explicat Hieron. in 1. Cor. 9 n.13.
cap. 3. Michæ. ad finem: Permittitur tibi ô

Sacer-

Sacerdos, vt de altari viuas, non vt luxuries: *Boui trituranti os non clauditur*. Scimus ista, & tamen licentia hac Apostolus non abutitur: Et habens victum, vestimentumque contentus est: Nocte, & die laborat manibus suis, ne cui grauis sit, & iurat in epistolis se sanctè, & sine auaritia in Christi Euangelio conuersatum. Et non solùm de se, sed de discipulis quoq; suis hoc ipsum asserit, quod nullum miserit, qui ab Ecclesiis aut posset aliquid, aut vellet accipere. Si autem gratulatur in quibusdam epistolis, & mittentium munera beneuolentiam Dei appellat, non tam sibi congregat, quàm pauperibus Sanctis, qui erant in Hierusalem. Sancti autem pauperes hi erant in Hierusalem, qui primùm in Christo crediderant de Iudæis, & protecti à parentibus & cognatis, atque affinibus suis tam possessiones, quā vniuersam supellectilem, sacerdotibus templi, ac populo vastante, perdiderant. Sed aies pauperes sunt, accipiant. Si autem sub occasione pauperum paucæ ditantur domus, & in vitro ac vase fictili aurum comedimus, aut cum thesauris mutemus & vestes, aut pauper habitus non quærat diuitias Senatorum, quid iuuat perferre habitu paupertatem, cùm marsupium nostrum vniuersa pauperum turba suspiret? Propterhoc, causa nostri, qui tales sumus, qui Sion ædificamus in sanguine, & Hierusalem in iniquitate, qui iudicamus in muneribus, qui mercedibus respondemus, qui in pecunia diuinamus, & super hoc fictam nobis sanctimoniam vendicantes dicimus; *Non venient super nos mala, &c.* Vbi Hieronymus ostendit, quantum nocumentum Dei Ecclesiæ inferant incrassati terrenis bonis, & dilatati prædiis, ac ditati diuitiis, qui ordinem sectantur Ecclesiasticum, quos adhuc recordari velim Paulum in loco citato eos admonere, qui altari deseruiunt, vt cum altari viuant, quod pro præsenti argumento videtur significare, vt Ecclesiastici, quasi coram altari positi, debent & cibum sumere, & temporalia bona comparare, quod explico ex illo Deut. 14. quod ad Ecclesiasticos spectat: *Decimam partem comedes in conspectu Domini Dei tui.* Vbi Oleast. sic explicat; Vt disceres quàm sobriè tibi vtendum sit donis Dei, præcipit comedere coram se, non vt parcus, aut auarus, cùm tibi abundanter cuncta subministret, neque propterea permitto populum in Ecclesiæ septa comedere, quoniam hoc neque Dominus vnquam in templo fieri permisit. Sic ille. Et infrà in eod. cap. dicitur. *Veniet quoque Leuites, qui aliam non habet partem, nec possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, qui intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur.* Vbi vides Deū, qui saturitatem prohibet, liberalitatē vsq; ad satietatem præcipere, neque concludenda bona, quæ ex altari proueniunt, nec dilatanda horrea, vt maior copia reseruetur. Oleast. verò ibi ait: Non vult te parcè tua in pauperes distribuere, sed tam abundè, vt inde non solùm nutriantur, sed etiā saturentur pauperes. Quid ergo facitis, qui tam parcè in paupere effunditis, vt ex eis vix viuere liceat, quanto magis saturari? Audi Apostolū 1. Corint. 9. *Qui parcè seminat, parcè & metet.* Hæc ille. Ex cuius doctrina duo elicimus, & Ecclesiasticos liberales debere esse in pauperes, & congrua frugalitate cibos sibi assumere, ac diuitias comparare, quasi qui coram Dei altari, & Diuino numine præsente cibum sumant.

Quoniam verò hoc modo cibum sumere, & epulari debent, qui Ecclesiæ deseruiunt, inde factum est, vt in Scriptura epulari sumatur pro lætari, & exhilarari ad laudes Dei decantādas; sic enim debēt vacare mensis, vt non omnino incrassentur, sed vires accipiant ad incumbendum Diuinis laudibus; Nam Psal. 41. dicitur: *In voce exultationis, & confessionis sonus epulantis*; id est, exultantis, & festa celebrātis, vt D. Aug. habet, & propriè ex Græco legitur. Et Psalm. 67 *Iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei.* Vbi epulari est lætitiā præ se ferre, festū ac lætū diem agere. Et 1 Corinth. 5: *Epulemur non in fermento veteri*, id est, festum diem celebremus; hoc enim significat vox Græca. Vnde Syrus, & Ambros. legunt; *Festum agamus*. Debent itaque Ecclesiastici viri cibum sumere, non incrassari: necessaria possidere, non ad superflua dilatari, neque velle impinguari, & satiari in hac vita; sola nam-

2. Thes. 3. | Supra n. 29. | 1. Cor. 9 | Psal. 41 n. 5. | Psal. 67 n. 3. | 1. Cor. 5. n. 8. | Deut. 14. n. 22 & 23.

que satietas conceditur cũ apparuerit gloria A
Dei; terra autem hęc præsensque vita in de-
sideriis tantum transigitur, sicut ostendit
Oleast. Deut. 3. in Moyse, cui Deus non cõ-
cessit ingressum promissæ terræ, neque exau-
diuit in petitione propria, quem toties pro
aliis exorantem audierat. Sola terræ pro-
missæ, inquit Oleast. visione contentus mo-
ritur: Qua in re aduerte, Deum in hac vita
non satiare suos, sed bonis à longè ostensis
desiderium excitare. Sic ille ostendit, Deum B
seruos suos minimè pati terrenis bonis sa-
turari, & incrassari; hoc enim spectat ad eos,
qui macello deputati sunt, & separati in diẽ
malum, sicut videre est apud Amos in c. 6.
Amos 6 vbi dicitur: *Qui separati estis in diem malũ,*
n. 3. *& appropinquatis solio iniquitatis: Qui dor-*
mitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis
vestris: Qui comeditis agnum de grege, & vi-
tulos de medio armenti: Qui canitis ad vocem
psalterij, bibentes vinum in phialis, & optimo
vnguento delibuti. Vbi Hieronym. ait: Qui C
comeditis non ad repellendam famem, & ad
sustentandum corpus humanum: sed ad de-
litias, atque luxuriam, vt quidquid in gregi-
bus, & in armentis tenerum, atque pingue
est, vestræ gulæ paretis, quibus non sufficit
libido penis, & gutturis, & æstuantis cibis
aqualiculi, nisi & tibiarum, & psalterij, & ly-
ræ cãtibus aures vestras mulceatis, vt quod
Dauid fecit in cultum Dei, Leuitarum ordi-
nes, & organorũ reperiens varietates: vos ad D
voluptatem, & luxuriam confertis: *Et bibi-*
tis in phialis vinum, non ad satiandam sitim,
sed ad opprimendum animum: *Et vngimini,*
non ad labores corporis mitigandos oleo
purissimo, sed vnguẽtis pretiosissimis. Cum-
que his delitiis affluatis, si quos videritis
perire de populo, nulla misericordia super
interfectione illorum flectimini, sed cõtem-
nitis quasi bruta animalia, & in suo bestias
cruore pereuntes, &c. Ne proinde tanquam E
omnino terreni deprehendantur, qui Deo
deseruiunt, non incrassari, & impinguari, sed
necessaria tantùm sumere, & quærere de-
bent.

ANNOTAT. VII.

Recedentes à se quærit Deus, trahit, & amplectitur.

NOn potuit meliùs Diuina Bonitas
commendari, quàm quòd impium
peccatorem à Deo recedentẽ quæ-
rit, & ad illũ prior accedit, pulsat, & inuitat,
iuxta illud Apocal. *Ego sto ad ostium, & pulso;* Apoc. 3.
Quem locum cum alio ex Cant. *Aperi mihi* n. 20.
soror mea, aptissimè nectit, & explicat Am- Cant. 5
bros. ser. 1. & 12. in Psal. 118. & Hieron. epist. n. 2.
22. Qui venit, & ianuam pulsat, inquit Am-
bros. vult semper intrare, sed in nobis est
quod non semper ingrediatur, non semper
maneat, &c. & dicto ser. 12. ait: Etsi pos-
sit intrare, non vult tamen importunus ir-
ruere, &c. Vbi notandum est, Deum non
velle ad nos importunũ intrare; at nos ab il-
lo recedere inuerecundè, & inurbanè. Ca-
ueamus tamen, vt monet idem Ambros. ne
bono Amatori moras faciamus, quia citò re-
cedit ab his, qui illi nõ aperiunt, & sic quã-
do serius sponsa *pessulum ostij aperuit, hic*
declinauerat, atque transierat; quid mirum Cant. 5
autem si ille recedat, postquam inuita- n. 6.
uit, nec receptus est, si ab illo recedimus
nolente, ac velut dolente de nostro recessu.
Sed si per moram fuerit exclusus, inquit idẽ
Ambros. recedit, sed citò redit, & iterum
pulsat, vt vel posteà sponsam inueniat præ-
paratam. O vtinam ad illum tam citò redire-
mus, postquam nostra voluntate, & libertate
recedimus, quã citò ipse nos quæsiturus re-
dit semel atq; iterũ expulsus, &c. Quod no-
bis constare poterit ex eo, quòd non semel
tantũ ei sufficit, resilientem vocare animam,
sed multoties cõpellat, vocat, & prouocat,
iuxta illud Cant. *Reuertere, reuertere, Sulami-* Cant. 6
tis, reuertere, reuertere vt intueamur te. Vbi n. 12.
Hugo obseruat quater repeti, *reuertere*, pro-
pter quatuor affectiones, gaudiũ scilicet, tri-
stitiã, timorẽ, & spẽ, quibus sicut ad creatu-
ras cõuertimur, ita ad Deum reuerti prouo-
camur ab ipso Deo, cui non sufficit semel,
aut bis fugientem animam vocare, sed mul-
toties

ties vocat, & allicit, quinimò renuentem A
persequitur, vt ad se reducat, sicut quondam
Laban persecutus est Iacob, vt eū reduceret,
Psal.22 n.6. vnde Dauid ait: *Misericordia tua subsequetur me.* Vbi verbum Græcum significat *persequi, sectari, & studiosè affectare*, vnde Græci declarant, Deum omnes, ac veluti fugientes insequi, nec desinere, aut discedere donec perquisierit, vt sit sensus, quod misericordia recedentes peccatores persequatur, donec comprehendat. Ita exponunt Didymus, Chrysost. Euseb. & Maxim. centur. 3. n.2. & Basil. qui ait: Benignitas tua nos veluti fugitiuos quosdam persequitur, & apprehendit, saluteque donat, & largitur. Similia habet Theodoret. dicens: Bonorum omnium tua inexplicabilis Benignitas est conciliatrix, nostras preces minimè expectans, sed nos velut fugientes persequens, & præueniens, & salutem impertiens in longitudine dierum, id est, semper, & continuè, &c. Prosequitur hoc ipsū Dionys. Areopag. Epist. 8. quæ est ad Demophylum, vbi ait tantā esse Clementiam, & Benignitatem Dei, vt non solùm se quærentes, sed etiam à se auersos, ac resilientes, & præuaricantes amatorie sequatur, contendatque, ac deprecetur, ne se deserant. Et sanè apprehensum se fatetur Paul. cùm Diuinæ gratiæ resisteret, dicens se sequi, vt comprehendat in quo & comprehensus est, quod bene expendit Chrysost. ibi homil. 11. vult enim esse sensū quasi dicat Paulus: Ex pereuntibus eram, suffocabar, & prorsus periturus eram, apprehendit me Deus; nam & ipse nos, cùm eum fugeremus, magno studio persecutus est; sic verò habet Chrysost. Eram ex perditorum numero: demergebar; pereundum mihi omnino erat, comprehendit me, ac tenuit Deus; nam & ipse nos sectatus est fugientes ipsum magno cum studio, propterea omnia hæc illi accepta refert: His enim verbis, comprehensus sum, & studium Dei demonstrauit nos comprehendere volentis, & nostrū longinquum recessum, atque orationem, nosque omnino ab illo refugisse ostendit.

Philip. 3.n.13.

Videndus idem Chrysost. homil. 5. in Epist. ad Hebræos statim in princip. cùm ponderat illa verba: *Nusquā Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit*, vbi ait:

Hebr.2. n.16.

Quid est, *apprehendit*? Cur non dixit, suscepit, sed vsus est hac dictione, *apprehendit*? A metaphora eorum qui persequuntur auersos, & omnia faciunt, vt fugientes comprehendant, & resilientes apprehendant; ab ipso enim fugientem humanam naturam, & procul fugientem, longè enim eramus, persecutus comprehendit. Ostendit eum id fecisse sola motum benignitate & charitate, & quam nostri gerit cura, &c.

B Optima sunt in hanc sententiam, quæ habet Clemens Alex. Orat. ad gent. cùm ait: Deus ex multa benignitate, & clementia hominem retinet, & complectitur, sicut eùm pullus è nido excidit, mater auis è nido auolat: si quando autem serpens pullum deuoraturus inhiet, mater circūuolat, natos carissima pignora deflens. Deus autem Pater & suum quærit figmentum, & ei, quod lapsum est, medetur, & feram persequitur, & pullum rursus in nidū recipit, vt rursus auolet incitans. Deinde canes quidē, qui iā aberrauerunt, sagacibus naribus quærentes, C Dominū inuestigant: *Nouit autē*, inquit, *bos possessorē suū, & asinus præsepe Domini sui; Israel autē me nō cognouit.* Quid ergo Dominus? Iniuriæ acceptæ obliuiscitur, adhuc miseretur, adhuc postulat pœnitentiam. Similia habet August. lib. 50. homil. homil. 34. post princip. vbi ostendit quomodo Deus desertus à nobis, minimè adhuc nos deserat, D sed recedentes alloquatur, vt redeant, & increpet, vt resipiscant: Non enim, inquit August. sic increpat, vt insultet, sed ad confusionem vult perducere, vt sanet. Exclamauit Scriptura vehementer, nec palpauit adulando, quos voluit reparare sanando, oblita est anima se ipsam, sed amando mundum, oblita est se, sed non amando Artificem mundi pulsa est à se. Pulsa ergo à se quodammodo perdidit se, nec facta sua nouit videre, iustificat iniquitates suas, & E fertur, & superbit in petulantia, in luxuria, in honoribus, in potestatibus, in diuitiis: Arguitur, corripitur, ostenditur sibi, displicet sibi, & quæ ibat effusa, redit confusa. Audi vocantem & dicentem: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Nō enim Deus auertitur, & conuertitur; manens corripit, incommutabilis corripit. Auersus est, quia tu te auer-

Zachar. 1.n.3.

te auertisti; ergo audi dicentem: *Conuertimini ad me, & conuertar ad vos.* hoc est enim, conuertar ad vos, quia conuertimini ad me. Fugientis dorsa persequitur, faciem redeuntis illuminat: qui conuersum liberat, punit auersum. Habes iudicem fugiens, patrem habeto rediens. Tumuerat autem superbia, & ipso tumore per angustã redire non poterat portam. Clamat ille, qui factus est via: *Intrate per angustam portam.* Conatur ingredi, impedit tumor, & tantò magis perniciosè conatur, quantò magis impedit tumor. Ergo detumescat, bibat poculum humilitatis, nõ sibi magnus tumidus videatur, detumescat, vt magnus sit, vt certus sit, vt solidus: Audiat, qui dixit, *intrate per angustam portam*, dicentem: *Ego sum via* Audi, quomodo amatus es, turpis, fædus, antequam esset in te, quod amari dignũ esset. Amatus es priùs, vt dignus fieres, qui amareris, & cætera, quæ prosequitur, ostẽdens, quomodo Deus peccatores quærat, & fugientes à se sollicitus quærat, quando miseri peccatores sui penitus obliti Deũ deserunt, quod maximè nos deberet vrgere, ne vnquam ab ipso discederemus.

Matth. 7. n. 13.

ANNOTAT. VIII.

Longè nobiliori alimonia impinguantur à Christo filij Noui Testamenti, quàm à Deo acceperint Israelitæ.

Illud pro complemento præsentis operis præstandum erit in laudem præstantissimi beneficij à filio Dei accepti, dum nos dignatus est pretioso corpore, & sanguine suo alere, quod s. in præsenti ostendamus latissimũ discrimen inter bona cõcessa Israelitico populo, & delitias, quibus filios noui testamenti ditauit. Etenim cibo illo incrassatus dicitur populus, & terrenus factus: at cibo sacri altaris deificatur homo, & cælestes induit mores, vnde Euseb. Epistol. ad Damasum de morte Hieronymi ait: O esca sacratissima, quam verè comedens Deus efficitur! O sacrum peregrinationis nostræ viaticum! ô signum dilectionis inopinabilis! Et Cyrill. Alex. lib. 4. in Ioan. cap. 17. ait: Sedat cùm in nobis maneat Christus sæuientem membrorum nostrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit. Quibus similia habet Greg. Nyssen. Orat. cathechet. c. 37. dicens: Cùm intra nos fuerit hoc salutare medicamentum, veneni damnũ, quod corpori fuerit inditum, per cõtrariam repellit affectionem. Videndus Iulius Firmicus Matern. lib. de Myster. & erroribus profan. religion. c. 19. tom. 4. biblioth. vbi ait: Christus vos epulis suis reuocat ad salutem, & graui veneno putres artus, & torpentia mẽbra viuificat. Quibus similia habet Laurentius Iustinian. lib. de Discipl. & perfect. monast. conuersat. c. 19. & D. Thom. opusc. 58. cap. 6. & 21 Ambros. ad illud Psal. *Non confundas me ab expectatione mea.* vbi ait: Ad cibum corporis Dominici, ad epulas Sacramenti, ad illud poculum, quo fidelium inebriatur affectus, accedentes, &c. Ps. 118.

Hinc est quòd cũ à Paulo dicatur luxuriã esse in vino, Zacharias appellat hoc *Vinum germinans virgines*: vnde Cyprian. ser. de Cæna Domini ad med. ait: In hoc vino non est luxuria, nec mouetur ad ludũ post hunc potum lasciuia. Et Paschas. lib. de Corpore, & Sanguine Domini tom. 6. bibliot. ait: Fælix fructus vbertatis, ex quo virginitas germinatur; Nam in hoc nostri germinis vino castitas corrũpitur, ab isto verò virgines procreantur. Et Ruffin. ad illud Psal. *Calix meus inebrians quã præclarus est*, ait: Verè præclarus, quo sanguis offertur immaculatus, hoc poculo fidelium inebriatur affectus. Et Laurent. Iustinian. ser. de Eucharist. ait: Bibas, vt inebrieris, non vino, in quo est luxuria, sed amore, sed exultatione, sed iubilo. Inebriat profectò calix iste sanguinis Domini, & ex toto corde diligentem alienat à se, & copulat Christo: ipsum Dominum audi per Prophetam dicentem: *Calix meus inebrians, &c.* & Chrysost. homil 61. ad populum, ad initium ostendit quomodo hic cibus nos Deo coniungat, & vniat, dicens: Vt itaque non tãtùm per charitatem hoc fiamus, verùm & ipsa re in illam misceamur carnem; ardenter enim amantium hoc est, &c. Hoc bene explicat

Zach. 9. n. 17.

Psal. 22.

Cyrill.

Cyrill. Alex. l. 4. in Ioan. c. 17. in hunc modū: Quemadmodū si quis igne liquefactā ceram alij ceræ similiter liquefactæ, ita immiscuerit, vt vnum quid ex vtrisque factum esse videatur, sic cōmunicatione corporis, & sanguinis Christi ipse in nobis est & nos in eo. Similia sunt, quæ habet l. 10. in Ioan. c. 3. & Hilar. 8. de Trinit. longè post princip. ait: Quòd in nobis naturalis hæc vnitas sit, ipse ita testatus est, *Qui edit carnē meā, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in illo.* Quod bene explicat Leo Papa Epist. 23. dicens: In illa mystica distributione spiritualis alimoniæ hoc impartitur, hoc sumitur, vt accipiēs virtutē cælestis cibi, in carnē ipsius, qui caro nostra factus est, transeamus, &c.

Videndus in hanc sententiam D. Thom in 4. q. 2. art. 2. quæstiuncula 5. vbi asserit, effectū Eucharistiæ esse incorporationē cū Christo Domino, cui veluti membrum adhæret, &c. Hinc est, quòd Clemens Alex. 2. pædag. cap. 1. ante med. censet, minimè decere Christianū se communibus cibis tradere, & mundi mensis studere, cui datū est supercælestem cibū posse sumere. Nō est, inquit ille, consentaneum, vt sint mensæ dæmoniorum participes, qui spirituali, ac diuino nutrimēto digni sunt habiti. Non oportet nos veluti prodigè, & profusè viuentes, quemadmodum est in Euangelio similitudo filij diuitis, abuti donis Patris, sed eis vti, vt qui ipsis constanter imperemus: Vt in cibos enim regnum, & dominatū obtineamus, non vt eis seruiamus, ordinati sumus. Res est ergo preclara maximè expetēda, id, quod verum est, suspicientes, supernum alimentum persequi, & eius, quod verè est, inexplebili spectaculo impleri, firma, stabili & pura voluptate fruentes. Hanc enim charitatem oportere nos suscipere, ostendit cibus Christi. Est autem valde à ratione alienum, & inutile, & nequaquā humanū, pecudū more pingue factū, morte nutriti, lautā, & delicatam vitam persequentes, id, quod bonū est, hic vtiq; in vita, quæ nō est futura, infodientes, soli cibi deuoratione blādientes, propter quā in maiori pretio sunt coqui, quàm agricolæ, &c.

Quod si in illo cibo suauitas & dulcedo reperiebatur, vnde mellis meminit Sacer Textus, butyri, & adipis, in hoc sanè *mel de petra, oleūq; de saxo durissimo* profluit; *de comedente* enim *exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo.* Nam leo ille de tribu Iuda, qui manducauit priusquam discipulis porrigeret, de petra, s. de se ipso, melle saturauit alumnos: Vnde possemus de institutione huius Sacramenti cum Ioële dicere: *In die illa stillabunt montes dulcedinē, & colles fluent lac, & mel.* Ideoque D. Thom. opusc. 57. ait: Suauitatem istius sacramenti nullus dignè exprimere sufficit, per quod spiritualis dulcedo in suo fonte gustatur. Et Cyrill. Alex. dialog. 6. de Trinit. & lib. 4. in Ioan. cap. 23. ait: Si mel, cùm naturaliter dulce sit, ea dulcia facit, quibus immiscetur, quantò magis viuificat Dei natura? &c. Vnde iam patet cur Clemens Alexand. lib. 1. pædag. cap. 6. ad fin. loquens de sacra Eucharistia, assumat verba superioris textus: Suxerunt mel de petra, & oleum de petra solida, butyrum boum, & lac ouium; deinde ostendit quàm congruenter olim communicaturis, & recepturis hoc Sacramentum, mel, & lac tribueretur, vt sic meliùs intelligerent suauitatem, & supereminentem dulcedinem, quæ in hoc cibo, & potu percipitur. Ioel. 3. 18.

Gens illa cibo, & potu incrassata terreno, recalcitrauit, viresque contra Deum assumpsit; at in hoc Sacramento moritur homo mundo, tantumque Deo viuit; fælix autem mors, quæ vitam non aufert, sed in melius mutat, sicut ait Bernard. ser. 52. in Cant. vnde Paulus præcipit vt summa cum humilitate ad hoc Sacramentū accedamus, cùm ait: *Epulemur nō in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis synceritatis, & veritatis.* Vbi Paulus alludit ad cænas puras Paschatis, in quibus nō fermentato, sed azymo, id est, puro pane vescebantur, quæ symbolū erāt absolutissimæ puritatis, elegāti verò metaphora sumpta à fermento, quod massam eleuat, & veluti spongiosam reddit, & inflatā, superbiā supprimit, & humilitatē docet, qua etiam metaphora dixit Linus in Opuscul. interprete Turriano lib. de Eucharistia 2. p. c. 3. Difficile est non inflari virtutibus egregiis, sed potiùs remanere submissum, &, vt ita dicam, azymum, neq; enim azymū intumescit. Præcipit igitur Apostolus, vt summa cum humilitate ad hoc Sacramen- 1. Cor. 5 n. 8.

tum accedamus. Vnde Siricius Papa Epist. 1. Decretal. ait: Apostolica illa impleatur præceptio, vt expurgato fermento veteri, noua incipiat esse cõspersio; quòd verò Paulus loquatur de hoc Sacramento, ostendit Orig. homil. 6. in Iosue, Titus Bostrenus ad c. 22. Luc. tom. 1. bibliot. Isidor. Pelusiot. lib. 4. Epist. 162. Chrysost. homil. de ieiunio primæ Paschæ.

Iure autem ad sumendum hunc cibum humilitas requiritur. Nihil enim magis in eo docetur, quàm humilitas, quippe in quo Christus maximè humiliatur, sicut probat Aug. Concione 1. in Psal. 33. propè med. vbi ait: Nisi esset humilis Christus, nec manducaretur, nec biberetur. Et D. Francisc. in exhortatione ad fratres suos post initium tom. 5. bibliot. ait: Ecce quotidie humiliat se, sicut quando à regalibus sedibus venit in vterum Virginis, quotidie venit ad nos ipse humilis apparens, quotidie descendit de sinu Summi Patris super altare in manibus Sacerdotis, &c.

Ex eoque maximè constat humilitas Christi Domini in hoc Sacramento, quod in eo patiatur, quantum ad species scilicet, quod in Cruce minimè passus est, nempe, vt frangatur, & diuidatur, sicut aduertit Chrysost. hom. 24. in 1. ad Corint. post initium, vbi ait: Hoc licet videre fieri in Eucharistia, in Cruce autẽ non itidem, sed vtiq; ei contrarium; *os enim*, inquit, *eius non conteretur*, sed quod nõ passus est in Cruce, hoc in oblatione patitur, &c. Quibus similia, sed in maiorẽ cõmendationem humilitatis Christi Domini in hoc pane contenti, dicit Tertullian. lib. de Idololatria cap. 7. Semel, inquit, Iudæi Christo manus intulerunt, isti quotidie (scilicet peccatores) Christi corpus lacessunt. O manus præscindendæ! &c. Videndus Methodius in sinopsi decem Virginum, vbi hoc prosequitur argumentum. Cùm igitur tanta humilitas ad hunc cibum requiratur tamque humilis Christus Dominus sub speciebus sumatur, minimè poterit impinguare, & dilatare hic panis, vt recalcitremus aduersus Dominum, sed potiùs, vt illi humiliemur, & perfectè subdamur, eiusque iugo colla submittamus.

Terrenus ille cibus, & pinguedo obliuione Dei ingessit Hebræo populo, & in causa fuit, quòd immemor beneficiorum à Deo recalcitrans recesserit. Hic verò cibus alterius cruditatẽ digerit, & memoriã Dei inducit, quod prosequitur Prosper lib. Contra Collatorem, longè post initium, dicẽs: Inde priusquam edendo carnẽ Filij hominis, & bibendo sanguinem eius lethalem digerat cruditatem, labitur memoria, errat iudicio, nutat incessu. Neque vllo modo idoneus est ad illud bonum eligendum, & concupiscendũ, quo se sponte priuabit. Sic ille ostendit, quomodo cibus iste terrenorum ciborum digerat cruditates, & imperfectiones absumat, quo faciliùs egerantur. Quod verò memoriam ingerat Dei in carne, ostendit Paulus, cũ ait: *Quotiescumque manducabitis panẽ hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis.* Vbi pro *annunciabitis*, Syrus vertit, *in memoriam reuocabitis*. Nec solùm vobis, sed potiùs populo, sicut aduertit Anselm. Ambrosius, & Theophylact. qui addit: Eo affectu debetis esse imbuti, cùm sumitis Eucharistiam, perinde quasi in illa ipsa Christi essetis vespera, adeoque Cæna, eidemque accumberetis toro, & ab ipso Christo acciperetis Sacrum istud: Illa enim ipsa est Cæna, & illã ipsam mortẽ annuntiamus, id est, demonstramus, vsque ad secundũ eius aduentum, &c. Et Laurent. Iustinianus serm. de Cæna Domini ait: Dominicam Passionem, quæ in Sacramento hoc mysticè celebratur, memoria teneant. Et paulò inferiùs addit: Dolores mediatoris nostri, irrogata conuitia, excepta flagella, aceti, & fellis pocula, clauorum, & lanceæ vulnera ex rediuiua sacrificij huius celebratione memorentur. Similia sunt, quæ habet Gaudent. Brixian. tom. 2. bibliot. serm. 2. de Paschate ad fin. cùm ait: Quo & ipsi Sacerdotes, & omnes pariter fidelium populi exemplar passionis Christi ante oculos habentes quotidie, & gerentes in manibus, ore etiam sumentes, ac pectore redemptionis nostræ indelebili memoria teneamus, &c. Suffragatur D. Martial. ad Burdigalenses cap. 3. tom. 3. bibliot. dicens: Quod autem Iudæi per inuidiam immolauerunt, putantes se nomen eius à terra auolare, Nos causa salutis nostræ in ara sanctificata proponimus: scientes

1. Cor. 11. n. 26

scientes hoc solo remedio nobis vitam præstandam. Hoc enim ipse Dominus noster iussit agere in sui cõmemorationem. Huiusmodi sunt, quæ habet Cyprian. Epist. 63. paulò ante fin. & Proclus Archiepiscop. Constantinopolitan. lib. de Traditione Diuinæ Missæ apud Claudium de Sanctes in Liturgiis in præfat. Illud obnixè amplectebātur, quod in memoriam semper haberent verbum illud Domini dicentis: *Hoc facite in meam commemorationem*. Plura habet Iustinus Martyr Apolog. ad Antonin. Pium ad fin. & Ambros. lib. de Sacrament. cap. 4. Cyrill. Alexan. Epist. 10. ad Nestorium de Excommunicat. post med. & Dionys. Areopag. l. de Ecclesiastica Monarchia ad fin. cuius hæc sunt verba: Diuina autem imitatio quoniam modo aliter in nobis iam imprimetur, nisi sanctissimorum Dei operum memoria renouetur, semper Pontificiis & laudibus, & sacrificiis? Hoc enim facimus, vt scripta Diuina loquuntur, in eius commemorationem, &c.

Est itaque cibus iste obliuionis antidotum, & remedium, de quo videtur dixisse Baruc: *Exurge Hierusalem, & sta in excelso, & vide collectos filios tuos in verbo Sancti, gaudētes Dei memoria*, quæ singula quadrant optimè in Eucharistia, cū iure dicatur memoria Dei, eam enim fidelibus ingerit, & obliuionem exulare facit, dum hoc celebrant, & participant Sacramentū. Necessum verò fuit, vt Christus Dominus tantū hoc remediū suæ Ecclesiæ prouideret. Nam cùm nihil in homine æquè fragile sit ac memoria, sicut dixit Plin. lib. 7. cap. 24. Hic verò panis fortium datus sit ad expellendas omnes infirmitates nostras, memoriam Seruatoris Christi causat, & obliuionem rerum omnium temporalium inducit. Vnde Cyprian. ser. de Cæna Domini post med. ait: Cùm sopiuit obliuio cuncta carnis ludibria, mira sunt, quæ sentit; magna, quæ videt, inaudita, quæ loquitur, &c. In quam sententiam videndus est Clemens Alexan. 1. pædag. cap. 6. paulò ante fin. vbi ait de hoc Sacramento: Sciendum est quod panis in vinum temperatum coniectus, vinum arripit, quod est aquæ m autem relinquit; Ita etiā caro Domini, quæ est panis Angelorum, ebibit sanguinem.

Baruc 5. n. 5.

Eos, qui ex hominibus sunt cælestes, ad incorruptionem enutriens: Solas autem illas carnales cupiditates, & corruptiones relinquens. Sic ille.

Clariùs adhuc hæc doctrina constabit, si aduertamus apud sanctos Patres per aquas intelligi in Scriptura voluptates, ita Ambros. de Pœnitent. cap. 14. Hieron. in cap. 2. Ionæ, Aug. lib. 1. quæst. Euangelic. cap. 22. & lib. 83. quæst. q. 64. & tract. 15. in Ioan. Gregor. 12. Moral. c. 11. & lib. 16. c. 30. vbi per aquam intrantem in interiora, facilitatem ac procliuitatem ad peccandum intelligit. Dum igitur Sacratissimus Panis ad nos ingreditur, vinum secum assumit, quod Christus Dominus consecrauit in memoriam passionis suæ, hoc enim significat vinum ipsum in Scriptura ex Origen. homil. 10. in Genes. Hieron. in cap. 31. Hierem. & Zachar. 9. & Osee. 7. & August. in Psal. 74. Vinum igitur assumit, & attrahit, inducens communicantibus memoriam passionis suæ; aquam verò voluptatum, & rerum sæcularium à mente, & memoria expellit. Si verò, sicut narrat Baptista Fulgos. lib. 1. de dictis, & factis mirabilibus cap. 6. de clerico Germanico, Clericus quidam, qui obliuionē induerat omnium, quæ anteà agnouerat, ita vt nec etiam alphabeticas literas agnosceret, hausto sanguine, omnium memoriam recepit; quid mirum si is, qui calicem salutaris accipit, qui corpus & sanguinem Christi sumit, in memoriam mirabilium Dei facilè redeat, cùm in talem memoriam hic cibus fuerit à Christo Domino institutus? Quam in re longè superat, & excedit pingue illud alimentum, quo incrassati filij Israel, obliti beneficiorum Dei à salutari, & Redemptore suo recesserunt.

Denique vt eniteat excellentia huius alimoniæ, non eam iam conferamus cum terrenis cibis promissæ terræ, sed cum sublimi, nempe manna de cælo dato Hebræis, quod fecit Christus Dominus, quando dixit: *Non sicut manducauerunt Patres vestri manna, & mortui sunt*. Vbi notandus venit locus ille Tertull. lib. de Resurrect. carnis cap. 47. cùm ait: Exemplum porro ex diuersitate, an ex paritate cõponitur? Vtique, inquis, ex paritate, &c. Quasi dicat, quod sicut *Ioan. 6. n. 59.*

quando duo inuicem comparantur, æqualia debent esse; ita quando vnum alteri opponitur, quod de vno negatur, in altero reperiatur necesse est. Quando igitur negatur vita (scilicet spiritualis) concessa ex sumptione illius cibi, necesse est vt asseratur de hoc cibo, & pane, quod Cyrill. dixit lib. 4. in Ioan. cap. 16. his verbis: Mannæ alimentum non æternam vitam, sed breue famis remedium afferebat; Sanctum verò Christi Corpus ad immortalitatem, & vitam æternam nutriens cibus est. Et c. 13. Audis apertè clamantē, non habituros vitam, nisi sanguinem eius biberimus, & carnem manducauerimus: In vobis autem dicit (id est, in corpore vestro.) Et cap. 14 Nō ergo verbo solùm semper (vt diximus) verùm etiam tactu mortuos excitabat, vt ostēderet corpus quoque suū viuificare posse, quod in solo tactu suo corrupta redintegrantur. Quomodo non viuemus, qui carnem illam & gustamus, & manducamus? Et Tertullian. explicans illud Pauli; *Sicut in Adam omnes moriuntur*, lib. de Resurrect. carnis cap. 48. ait: Carne viuificabantur in Christo, sicut in Adam carne moriuntur. Et Irenæus lib. 4 cap. 34. ait Corpora nostra percipientia Eucharistiam iam non sunt corruptilia, speciem resurrectionis habentia. Vbi videndus est Feuardentius, qui multa affert ex sanctis Patribus, & inter alios sanctum Martyrem Roffensem asserentem nostra cadauera secum deferre ad sepulchra occultam resurgendi virtutem, quam illis hoc venerabile Sacramentum impertiuit, quæ virtus ossa semper comitatur vsque dum in eis ebullire incipiat, & ebullire faciat. Vidēdus item Nyssen. Orat. catechet. cap. 37. vbi ait: Ostensum sit autem aliter fieri non posse, vt nostrum corpus sit in immortalitate, nisi per communionem cum immortali, factum sit particeps incorruptionis. Similia habet Ansel. in 1. ad Corint. cap. 10 Rupert. lib. 6. in Ioan. post med. Damascen. 4. de fide c. 14. Algerus lib. de Sacramento altaris cap. 11. Et hæc est ratio cur hic cibus comparatus sit arbori vitæ in paradiso collocatæ, vt videre est apud Ambros. lib. de paradiso. cap. 9. quod optimè prosequitur Moses Barcephas p. 2. cōment. de paradiso c. 6. Paschasius lib. de corpore, & sanguine Domini c. 1. Rupert. l. 2. in Apocal. vbi ait: Sed nunquid vt resurgamus, & viuamus in æternum, de illo materiali ligno est edendum? Non vtique, sed *qui manducat*, inquit, *carnem meam, & bibit sanguinem meū, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Ioan. 6. n. 55.

Proinde cùm longè digniori cibo dignatus sit nos alere Deus, in quo omnia bona pariter reperiuntur, quo sumpto omnia mala facile superare possumus, illo, sicut decet, vtamur, quo spiritualibus diuitiis longè aliter dilatati nō recalcitremus, sed potius humiliemur, mentem, & rationem captiuantes in obsequium fidei, quandoquidem fidei est hoc mysterium. Nullatenus derelinquamus eum, qui in tantis malis huius vitæ tantum bonum præbuit in Pane vitæ. Minimè recedamus à Deo Salutari, & Redēptore nostro, quinimo illi adhæreamus, qui ait; *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinē, in me manet, & ego in eo.* Ioan. 6. n. 57. Si enim verè manducando in illo manserimus in hac vita, māsiones in domo Patris ipsius merebimur. Quid enim nobis negabit in patria, qui tantum viaticum tribuit in misera huius vitæ via.

Huius itaque Dei fidem protestamur, Sponsæque ipsius Ecclesiæ sanctionibus immobiliter adhæremus, nihilque, quod ei, aut bonis moribus quomodolibet contradicat, vllatenus recognoscimus, quinimò ex nunc, & in perpetuum non dictum volumus.

LAVS DEO.

INDEX

INDEX LOCORVM

SACRÆ SCRIPTVRÆ,

QVÆ IN HOC VOLVMINE adducuntur, & explicantur.

Cap. 5.

17 *Vlu-*

Ex lib. Deuteron. Cap. 1.

10 Vos.

Ex lib. Iosue. Cap. 1.

Cap. 21.

3 *Quid faciã vobis, & quod erit vestri piaculũ, vt benedicatis hæreditati Domini?* 149.c.2

9 *Crucifixerunt illos in monte coram Domino, fol.*149.c.2

Cap. 24.

7 *Ego qui pastor sũ peccaui; Ego, qui pastor sũ, malè egi; illi verò, qui grex sunt, quid fecerunt? fol.*460.c.1

17 *Fiat manus tua contra me, & in domum Patris mei*, 457.c.1

21 *Nunc scio certissimè quod regnaturus sis in Israel*, 524.c.1

Ex lib. 3. Reg. Cap. 1.

40 A*Scendit vniuersa multitudo post eum, fol.* 330.c.1

Cap. 2.

2 *Confortare, & esto vir*, 160.c.2

8.& 9. *Habes apud te Semei, qui maledixit mihi maledictione pessima quãdo ibã ad castra, &c. Tu noli pati eũ esse innoxiũ.*159.c.1.& 331.c.1

24 *Viuit Dominus qui firmauit me, & collocauit me super soliũ Dauid Patris mei, &c.*520.c.2

Cap. 3.

5 *Postula quod vis, vt dem tibi*, 532.c.1

Cap. 6.

6 *Domus cum ædificaretur de lapidibus dolatis, atque perfectis ædificata est, &c.*48. c. 2. & 380.c.2

Cap. 11.

11 *Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactũ meũ, & præcepta mea, &c.*546.c.1. & 2.

Cap. 13.

2 *Altare, altare, hæc dicit Dominus*, 24.c.2

Cap. 14.

6.& 7. *Ego missus sum ad te durus nuntius: Vade, & dic Ieroboam, &c.*200.c.2

Cap. 19.

9.& 10. *Ecce sermo Domini ad eũ, dixitque illi: Quid hic agis Elia? At ille respõdit: Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, &c.*427.c.1

21 *Tulit par boum ex duodecim iugis, in quibus arabat, mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes, &c.*496 c.2

Cap. 20.

42 *Quia dimisisti hominẽ dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima illius*, 529.c.2

Cap. 21.

2 *Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortũ olerum, quia vicina est & prope, &c.*330.c.2

4.& 6. *Non dabo tibi hæreditatem Patrum meorum: Non dabo tibi vineam meam*, 336.c.1

Ex lib. 4. Reg. Cap. 2.

2 S*Ede hic quia Dominus misit me vsque Bethel, &c.*610.c.2

9 *Obsecro Domine, vt fiat spiritus tuus duplex in me*, 476.c.2

Cap. 4.

29 *Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua & vade. Si occurrerit tibi homo, non salutes eum, &c.*55.c.1

Cap. 5.

14 *Restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli*, 119.c.2

Cap. 6.

15 *Heu, heu Domine mi, quid faciemus?* 321.c.2

Cap. 9.

23.& 24. *Conuertit manum suam, & fugit, &c. Porro Iehu percussit Ioran inter scapulas, & egressa est sagitta per cor eius*, 462.c.1

37 *Haeccine est illa Iezabel?* 179.c.1

Cap. 11.

11 *Et steterunt singuli habentes arma in manu sua circum Regem*, 315.c.2

Cap. 13.

17 *Iace sagittam, & iecit, & ait Eliseus: Sagitta salutis Domini, & sagitta salutis cõtra Syriam, &c.* 44.c.2

Cap. 18.

32 *Transferam vos in terram, quæ est similis terræ vestræ, terram fructiferam, &c.*553.c.2

Cap. 19.

28 *Insanisti in me, & superbia tua ascendit in aures meas. Ponam itaque circulum in naribus tuis, & chamum, &c. fol.*599.c.1

Cap. 21.

13 *Extendam in Hierusalem mensuram Samariæ. fol.*339.c.1

Ex lib. 1. Paralipom. Cap. 16.

18 F*Uniculum hæreditatis vestræ*, 324.c.2

Cap. 29.

11.12. & *seq. Tua est Domine magnificentia, & potentia, atque victoria, &c. Nunc igitur Deus noster confitebimur tibi, &c. Quis ego, & quis populus meus, &c.*181.c.1

Ex lib. 2. Paralip. Cap. 2.

2 E*T octoginta, qui cæderent lapides de monte*, 48.c.2

Cap. 12.

Ex lib. Psalmor. Psal. 1.

4 In

Nnnn 2 Cap. 3.

Ex prophetia Isaiæ Cap. 1.

Ex lib. Threnor.

Ex prophetia Danielis.

Ex

Ex prophetia Ionæ.

Ex prophetia Michææ.

Ex prophetia Nahum.

Ex prophetia Habacuc.

15 Væ

Ex lib.

Ex lib. 1. Machabæor.

Ex lib. 2. Machabæor.

EX SANCTO Iesu Christi Euangelio secundum Matthæum.

38 Hic

38 *Hic*

Ex Euangelio Lucæ.

Ex Euangelio Ioannis.

Cap. 6.

Ex Epiſtola ad Philippenſes.

Ex Epiſtola ad Coloſſenſes.

Ex Epiſtola 1. ad Theſſalonicenſes.

Ex Epiſtola 2. ad Theſſalonicenſes.

Ex Epiſtola 1. ad Timotheum.

Ex Epiſtola 2. ad Timotheum.

Ex Epiſtola ad Titum.

INDEX
RERVM NOTABILIVM,
QVÆ IN HOC VOLVMINE
CONTINENTVR.

A

B

Gula

Iudæorum

L

M

Obedien-

Religioni

T

Testes

INDEX EORVM, QVÆ AD CONCIONES POSSVNT ANNOTARI.

Dominica prima Aduentus Domini.

Dominica 2. Aduentus.

Dominica 3. Aduentus.

acquiescunt voci Dei, et mandum est ad insensibilia. 24.c.2.& 14.& 15.vbi multa de audiendo verbo Dei. *Hæc in Iordane facta sunt, &c.* Quomodo locus hic sit intelligendus. 234.c.2. *Cuius ego non sum dignus vt soluam eius corrigiam calceamenti.* Magna Ioannis humilitas, quæ in tanta virtutis excellentia reperitur. 362.c.1

Dominica 4. Aduentus.

Factum est verbum Domini super Ioannem, &c. 71.c.1. vbi multa ea de re antea, & postea videnda sunt. *Factum est verbum Domini super Ioannem.* Perfectissimum muneris prædicandi, & docendi postulat sapientiam cœlitus datam, alioqui minimè quis aptus erit ad prædicandum. f. 106.c.2.& seq. *Parate viam Domini, rectas facite semitas, &c.* Quidnam intelligatur in Scripturis per vias Domini. f. 110.c.1.& 2. *Omnis mons, & collis humiliabitur, &c.* f. 550.c.1.

Pro Natiuitate Domini.

Cur natus Filius Dei prius voluerit annunciari pauperibus pastoribus. 96.c.1.2.&seq. Non somnolenti, desides, & otiosi, sed diligentes, & vigilantes audiunt nuntium Natiuitatis Domini. 103.c.1. & 2. Nobis locutus est Pater in Filio, ac Verbo Incarnato, & recenter nato. f. 126. c.2. Olim dicebatur Iudæis, ipse est, qui fecit te; modò nobis dicitur, ipse est, qui taliter factus est, & natus propter te. 25. c. 1. Natiuitate sua nobis collyrium fecit, vt ipsum intueri possimus. 236. c. 2. In Natiuitate Christi se nobis Deus maximè manifestauit. 254. c. 2. & seq. Quid mirum si homines constituit filios Dei, qui factus est Filius hominis nascendo inter homines? fol. 304.c.2. Nascendo suscepit mala nostra, vt largiatur bona sua f. 304.c.2.& seq. Apparuit hodie Benignitas Dei, cùm hucusque conspiceretur illius ira. 347. c. 2. Propterea se adeò deiecit vsque ad præsepe, vt nos ad cælos vsque eleuaret, & doceret ascendere. 465.c.1.2.

In festo S. Stephani.

Quoties volui congregare pullos tuos? Nihil Deus omittit vt nos ad se adducat, & cum multos nouerit nullatenus profuturos, adhuc tamē non cessat beneficiis suis ad se vocare, & allicere f. 49.c.1. *Quemadmodum gallina congregat pullos, &c.* Non solum instar Patris Iudæorum se habuit Deus, sed etiam tanquam mater se habere voluit. f. 246.c.1. & 2. At Dei Clementia omnem aliam excedit. 246.c.2. & seq. *Quoties volui congregare, &c.* Similis huic est illa locutio: *Quid faciam tibi Iuda?* Quæ maximam denotat Dei beneuolentiam. f. 247. c.1.& seq. Et ille etiam locus: *Expandi manus meas ad te.* fol. 247.c.2. Sed acriter pungit Christus Dominus Iudæorum duritiem, adducta similitudine Parentis. f. 247.c 2.& seq. *Hierusalem quoties volui congregare, &c.* Hanc solam gentem Deus maximi fecit, ita vt ceteras nihili ducere videatur; vnde pro ea vocanda, & allicienda sollicitum se exhibet. fol. 326.c.2. *Quoties volui congregare.* Omnia remedia quæsiuit Deus, vt saluos faceret Iudæos. f. 335.c.2.& seq. *Quemadmodum gallina, &c.* Nimis nos diligit qui in gallinæ, & aliarum auium similitudine se accommodat. fol. 447. c. 1. & 2. Quoties volui congregare sub alis, &c. f. 558.c.2.& seq. *Ecce mitto ad vos Prophetas, & ex illis occidetis. &c.* fol. 564.c.1. *Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, &c.* f. 594.c. 1. *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Verba Dei debent esse veluti tela, quæ corda perruadant, & transfigant. 45.c.1.& contra prædicantes placentia, non acriter monentes. f. 41. c.1.2 & f. 42.c.1.2. & f. 15.c.1. Qua de re vide annotata pro Euangelio Doctorum.

In die Sanctorum Innocentium.

Accipe puerum & fuge in Ægyptum. Cur Angelus monetis de fuga se comitem non pollicetur itineris? Vtique qui secum defert Christum infantem, nihilo amplius indigebat. 373.c.1. Infantes innocentes doctiores sunt ipsis Iudæis, 590.c.2.

In Circuncisione Domini.

Voluit Filius Dei circuncidi, vt obedientem se ostenderet, qui maximè obediens fuit. f. 75. c.2.& seq. At obedienti non est lex posita, neque illam expectat. fol. 75.c.1. Et quid mirum si post Natiuitatem obedit Dei præcepto non adstrictus, qui antequam nasceretur, homini obedit, & post mortē etiam Patri obedit? f. 76.c.1.

Quantum

In Epiphania Domini.

Dominica infra octa. Epiphan.

In octaua Epiphaniæ.

Dominica 2. post Epiphan.

Dominica 3. post Epiphan.

535. c. 2. & seq. *Si vis potes me mundare.* Aliquando ipse in nostra voluntate salutem collocat, vt cùm Paralitico dixit: *Vis sanus fieri?* Sed melius est vt nos in voluntate eius totum collocemus, fol. 107. c. 2. *Nam & ego homo sum habens sub me milites.* 364. c. 1.

Dominica 4. post Epiphan.

Domine salua nos, perimus. Non nisi rogatus miracula edit, ne videretur propriam gloriam aucupari, (quæ in iustis cauenda est) non nostris malis occurrere. 54. c. 2. Qui secum Deum habebant nihil debebant de aduersis timere, vtpote qui secum habebant omnium bonorum fontem. 369. c. 1. 2. & seq. & 373. c. 1. 2. Sed cur Deus aliquando suos affligi, & conturbari permittat. 392. c. 2. & seq. Imperauit ventis, & mari: quomodo insensibilia Deo obediant in nostram confusionem. 516. c. 1. 2. Magnam hoc nobis debet parere confusionem qui Deo non obedimus. 516. c. 2. & seq. Vide tamen qua promptitudine iusti Deo obsequantur. 515. c. 1. 2. Et cum insensibilia Deo ad nutum pareant. 69. c. 1. 2. Vide ibi multa de obediendo Dei præcepto, & Verbo.

Dominica V. post Epiphaniam.

Nonne bonum semen seminasti in agro tuo, &c. Non est quidem tacendum malum, neque dominis occultandum, ideò namque tacentes serui damnantur, 199. c. 2

Dominica in Septuagesima.

Simile est Regnum cælorum homini, qui surgit primo mane conducere operarios in vineam suam. Sollicitus admodum est Deus de nostra salute, de eaque iugiter cogitat, quia nos admodum diligit. 297. c. 1. 2. & seq. suntque homines Dei agricultura, & vinea. 299. c. 1. 2. Nos autem quærit, & vocat, nihil ea de re cogitantes, 349. c. 1. 2. & seq. Qua in re ostendit quomodo nos diligat, nullis omnino præuisis meritis, vt habetur in Euangelio feriæ 5. in Cœna Domini. *Quid hic statis tota die otiosi?* Oportet laborare circa salutem nostram, neque otio torpere. 99. c. 1. 2. & seq. *Quid hic statis?* Non est standum, sed ambulandum in via salutis. 99. c. 2. Quàm periculosa autem sit statio, vide 102. c. 1. Olim damnabantur otiosi, & à Christo damnantur. 101. c. 1. 2. & 102. c. 1. 2.

Dominica in Sexagesima.

Exiit qui seminat seminare semen suum. Iacit Deus semen suum, & beneficia in partes inutiles vt suam liberalitatem ostendet, qua ratione multa inutilia produxit. 114. c. 1. 2. Neque ideo culpandus Deus si super inutiles partes semen iecit, sicut neque culpandus eo quod metalla produxit, vnde nouit fabricanda esse idola. 115. c. 1. Imò gratias debemus Deo agere, quod cum prænouerit inutilia loca, adhuc semen iacit, ne alicui deesse videatur. 50. c. 1. & 558. c. 2. & seq. steriles autem portiones terræ infructuosos indicant homines. 557. c. 1. 2. & seq. metaphora verò agricolæ ostendit Deus sollicitum erga nos amorem suum. 298. & 299. c. 1. 2. De semine iacto, quod natum aruit, vide 73. c. 1. Sollicitudo istius seculi suffocat verbum Dei. 409. c. 2. De fallacia diuitiarum suffocantium Dei verbum. 410. c. 1. 2. & seq. Diuitiæ maximè officiunt doctrinæ cælesti. 574. c. 1. 2. Imitemur nos terram fructiferam quæ fructum attulit centesimum, &c. Quod faciemus si terram, de qua sumus producti, curuauerimus nobis proponere. 212. c. 2. Verba prædicantium gemmæ sunt, proinde maximè dolendum quod anima nostra sit tanquam via, in qua gemmæ conculcantur. 46. c. 1. Cauendum item ne coram porcis hoc pretiosum semen proiiciatur. 47. c. 1. Dolendumque quod tam vtile semen, nempe Dei verbum, cadat in reprobam terram. 47. c. 1. 2. & seq. Imò in corde primo retinendum, & conseruandum verbum Dei auditum. 441. c. 1. *Qui habet aures audiendi audiat.* Vtilitas audiendi Dei Verba, & quomodo audienda sint, vide fol. 11. c. 1. 2. & seqq. per multas paginas. *Qui habet aures audiendi audiat, &c.* 12. c. 2. Modò audienda sunt verba Dei, nam postea exprobrabit quod noluerimus audire. 24. c. 2. & seq. & irridebit eos, qui noluerunt audire verba Dei. 25. c. 2. & seq. ij verò aures audiendi habent, qui prompto animo audiunt 70. c. 2. & seq. Dolendum maximè quod loquamur cum iis, qui aures habent, nec tamen audiunt. 28. c. 1. Infelices ij, qui steriles imitantur terras

Dominica in Quinquagesima.

Feria quarta Cinerum.

Feria 6. post Cineres.

Dominica 1. Quadragesimæ.

428.c.1.2. ac sequent. *Si Filius Dei es.* Rem aggreditur adulando, quia assentatio magnam stragem edidit in cælo, ac in cælestibus vitiis. fol. 202.c.1. Vnde de his armis multum præsumit diabolus. 227.c.2. Illud mirum quod cùm diabolus excelsa petierit, & ascendendo corruerit, modò non ascensum, sed ruinam suadet. 562.c.2.& seq. Ipse, qui modo per famem tentat, aliquando etiam id facit per saturitatem. 597.c.2.& seq. *Si cadens adoraueris me.* Adorare diabolum verè cadere est in infima. 227. c. 2. *Angelis suis Deus mandauit de te.* Christus non habuit tutelarem Angelum, multos tamen habuit administros, qui post partam victoriam accesserunt, & ministrabant ei. 323.c.1.2. In momento illi ostendit omnia, nam si vellet amplius hanc ostentationem durare, non persisterent regna, quæ perpetua agitatione mouentur. 141.c. 1. *Hæc omnia tibi dabo.* Quia vidit Diabolus quantum valeant data apud homines, ea promisit, & proposuit Christo Domino. f. 156. c.1.2.& 157.c.1.2. *Si cadens adoraueris.* Nullus Sanctorum adorans cadit. fol. 183. c.1. Casum semper suadet, qui ad cælum nos minimè patitur ascendere. fol. 464.c.1.2. *Vade retro Satana.* Non sunt fouendæ, neque palpandæ impietates, sed acriter obiurgandæ. 192.c.2.& seqq. Aliquando verò ex facto Christi Domini optimum quidem est irasci. fol. 201. c.1. *Si cadens adoraueris.* Semper Diabolus vult ascendere super iustos, eosque conculcare. fol. 563. col. 1.

Feria 4. post Dominicam 1. Quadragesimæ.

Volumus à te signum videre. Prius expectandum est, vt ipse in nostra voluntate ponat salutem nostram, sicuti facere solet; nam Dei voluntatem præuenire impium est. 107. c.2. Petunt signum, cùm Christus Dominus tot signa ediderit vt inexcusabiles reddant Iudæos. 237. c.2. At ipsi, quia stulti erant, sibi optabant noxia. 238. c.1. *Generatio praua, & adultera.* 169.c. 2. Praua, imò deprauata, & stulta. 185.c.2. Multaque hac de re habes à fol. 184. Deus eos in filios adoptauit; ipsi se prauos reddiderunt. 189 c.1. *Generatio praua, &c.* Non sunt dissimulanda, & fouenda peccata, neque peccatoribus indulgendum, sed obiurgandi acriter. 192. c.2.& seqq. Aliquando optimum est irasci. fol. 201.c.1.

Feria 6. post Dominicam 1.

Diuturna infirmitas huius hominis ostendit ipsum benemeritum esse, qui à Christo sanaretur; nihil enim sic hominem probat, sicut labor, & ærumna. 382. c.2. & seq. Labores & infirmitates sunt Dei medicamenta. fol. 386. c. 2. & seq. & 393. c. 2. Vnde longissimo morbo aptus redditus est ad sanitatem consequendam hic homo. Per diuturnum morbum peccata purgantur. 403.c.1. *Vis sanus fieri?* Vide quomodo in voluntate nostra Christus collocet salutem nostram. 107. c. 2. Perfectè sanauit hunc hominem, quia Dei perfecta sunt opera, neque dimidiatam salutem operatur Deus. 117. c. 1. *Tolle grabatum tuum, & ambula.* Hic homo tot annos habens in infirmitate symbolum est peccatoris; est siquidem peccatum lethalis, sed diuturnus morbus. 173.c.2. Stratum infirmitatis portare iubet, vt perfectam probet salutem collatam. 117. c.2. *Surge, tolle grabatum tuum.* f. 119.c.2. *Vade, & iam amplius noli peccare.* Magnam gratitudinem vult Deus in nobis adesse post dimissa peccata, & accepta beneficia. 292. c.2.& seq. *Tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam* fol. 404. c.1.

Dominica 2. in Quadragesima.

Duxit illos in montem excelsum. Docens cælestia petere, ima deserere. 491.c.1. Debemus ad altiora conscendere, si volumus participes fieri Dei. 476.c.2.& seq. & 480.c.2.& seq. *Duxit illos in montem excelsum seorsum, &c.* Omnia præclara, & spiritualia bona occultanda admodum sunt, & à periculis vanæ gloriæ abdicanda. 53. c.1.2. *In montem excelsum.* Maximè conducit ad virtutem, & beatitudinem consequendam, egredi à turbis sæculi, fol. 83. c.2.& 87.c.1.2. Duxit etiam seorsum, quia mysteria Diuina non sunt quolibet in loco manifestanda. 438 c.1. Solitudo verò, & locus separatus ab hominibus aptus est Diuinis secretis participandis. 438. & seqq. Debemus etiam superiora virtutum conscendere 467.c.2 & seq.

Docuit etiam assumens in montem discipulos, inferiora dimittere. 591.c.1. Apparuerunt Moyses, & Helias cum Iesu, quia deseruerunt Iudæos. 231.c.2. Non deduxit secum Iudam, ne ille honore à Christo collato abusus, peior redderetur, sicuti solent impij, 519.c.1.2. *Resplenduit facies eius sicut Sol.* Modò videmus resplendentes facies, sed non à gloria interna, sed à turpitudine. 116. c. 1. Sic resplendentem ab anima beata faciem Deus recognoscit, dicens: *Hic est Filius meus.* At mundanas facies resplendentes non agnoscet Deus. 116. c. 1. 2. & seq. per tot. *Ipsum audite.* Signauit Deus Christum, vt illi fides adhiberetur. 133.c.1. & multa hac de re habes à fol. 128. & seqq. *Hic est Filius meus dilectus, &c.* 110.c.1. *Loquebantur de excessu.* Quid significet excessus. 128.c.1. *Bonum est nos hic esse.* Meritò alius Euangelista dicit Petrum nescire quid diceret; quia volebat in via stare, & sine puluere, ac labore gloria potiri. 99.c.2. & seq. Vide etiam 103.c.1. vbi antea, & postea per multas columnas. *Nemini dixeritis visionem.* Humilitas Christi miracula maximè occultabat. fol. 73.c.2. & seqq.

Feria 4. post Dominicam 2.

Pro hoc Euangelio vide annotata in festo Sancti Iacobi in mense Iulio.

Feria 6. post Dominicam 2. Quadragesimæ.

Metaphora vineæ ostendit Christus Dominus qua cura, & sollicitudine se habuerit Deus erga Synagogam. 298. & 299.c.1. Vide qua cura à Deo fuerit dilecta hæc vinea. 571. c.2. & seq. Vide etiam quæ habentur 330.c.2. & seqq. Nihil siquidem tam curant homines, quam temporalia bona, sicut videre est citatis locis. Vinea hæc Synagoga fuit. fol. 191.c.1. Refert autem ornamenta adhibita vineæ, vt magis augeat accusationem. 192. c. 1. 2. Refert etiam beneficia collata, quia ingrati statim eorum obliuiscuntur. 207.c.2. & seq. Exprobrat autem ingratitudinem referendo bona collata. 612.c.2. Vnde grauius peccant cultores huius vineæ, ex eo quod Dei culturæ essent dicati. 572.c.2. Quomodo extiterint ingrati tantis beneficiis à Deo acceptis. fol. 209. 213. & 214 per tot. Hæc vinea fel obtulit Creatori. 221.c.2. Ingenium seruile beneficiis abutitur, & effertur. 360. c.1.2. Magna impietas de ipsis Dei bonis superbire & efferri. 574.c.1.2. *Venite, occidamus eum.* Magna Iudæorum impudentia, qui sic in Filium Dei insurgunt. 575.c.1. *Hic est hæres, &c.* Magna impietas dum pro causa occidendi assumunt id, quod debuerat esse amandi, & colendi. 306.c. 1. Tanti siquidem fecit Deus hanc gentem, vt cæteras ferè nihili duceret. 326.c 2. *Venite, occidamus eum.* 338.c.2. & seqq. Occidendo Filium Dei consummarunt impietatem suam. 343.c.1. & 250. c. 1. Si quilibet à Deo recessus omnia excludit bona, quomodo potuerunt amplius hæreditatem Dei habere, qui Filium Dei occiderunt. 604.c.1.2. & seqq. *Hic est hæres.* Veluti impudentes insurgunt in Dominum. 249.c.1.2. Nam Iudæi canes fuerunt impudentia. 249.c.1. Cùm tamen quoad gratitudinem minimè canes fuerint. 249.c.2. *Occidamus eum.* Manus parant occisioni, quas Deus à seruilibus Ægypti operibus separauit & remouit. 601.c.2. & seq. Maximum sibi nocumentum inferunt dum Filium Dei occidunt. 578.c.2. *Occidamus, habebimus.* Magna impietas, quæ tot beneficia consequitur. 576.c.2. Volunt habere vineam, & tamen occidunt Dominum, à quo auxilium, & opem ad vineam conseruandam possent habere. 505. c.1. Occidunt Dominum, cuius sanguis de illis vindictam sumit. fol. 336.c.2. & seq. Diuinis beneficiis abutuntur in grauissimam Dei iniuriam. 611.c.1.2. & seqq. *Venite occidamus eum.* Affinitatem habent hæc verba cum illis, *Sanguis eius super nos.* 335. c.2. Vinea insurrexit in Dominum, & hæreditas Dei in ipsum, 335.c.1. 2. *Habebimus hæreditatem eius.* Imò maximam paupertatem sunt assecuti. 601.c.2. & seqq. *Malos malè perdet, &c.* Verba sunt Iudæorum, quia Deus vult vt impij aduersus se ipsos ferant sententiam. fol. 3. c.2. & 159 c.1.2. *Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, &c.* Filius Dei firmissimus lapis, cui adhęrere est stabilem persistere. 140.c.2. & seq. Magna Dei benignitas, qui etsi nouerit vineæ cultores nullatenus profuturos, non destitit tamen pro eis reuocandis mittere. 558.c 2. & seq. *Auferetur à vobis Regnum Dei, & dabitur genti, &c.* 221.c.1. Ex dispositione iuris bona auferuntur ab ingratis. 223.c.1.

Sabbatho

Sabbatho post 2. Dominicam Quadragesimæ.

Pater da mihi substantiam, &c. Qui terrena postulat, quærit, & habet, non habet ius ad æterna. 348. c. 2. *Abijt in regionem longinquam.* Miser homo qui à Deo recedit. 578. c. 2. & seqq. *Abijt in regionem longinquam*, fol. 589. c. 1. 2. Quanta incurrit mala miser homo, qui Deum deserit, & ab illo recedit, f. 602. c. 1. 2. & 604. c. 1. seqq. Peccatum omnia bona consumit, sicut contigit huic adolescenti. 174. c. 1. Vnde peccator sibi nocumentum affert, & infert. 171. c. 2. & seq. 174. c. 1. Pascit porcos, quia peccata ipsa sunt sordes. 174. c. 2. Porcos pascit similis illis factus; impius siquidem peccator bruis similis redditus est, 586. c. 1. *In se reuersus ait, &c.* 88. c. 1. 2. *In domo Patris mei, &c.* Deus hominium Pater, 189. c. 1. 2. Quis autem nisi stultus eligeret seruitutem cùm filiatione potiretur? 223. c. 2. & seq. *Pater, non sum dignus vocari filius tuus.* 242. c. 1. 2. 169. c. 1. Nouit discrimen inter seruos & filios, proinde sic loquitur. 252. c. 1. 2. Fames illi patrem in mentem attulit, 389. c. 1. *Cupiebat impleri de siliquis*, 431. c. 1. Adhæsit vni viro Regionis illius. 491. c. 1. Iste pater etsi nudus redieris, sicut filius iste perditus; recipit te. 244. c. 2. & seq. vbi multa hac de re habes. Inuidus frater fraternitatem scindit, & dilectionem non seruat, quæ filios Dei constituit, 122. c. 1. 2. *Nunquam mihi dedisti hœdum.* 243. c. 2.

Dominica 3. in Quadragesima.

Erat eijciens dæmonium. Talis immunditia peccati, vt non sit satis qualibet ablutio, sed Dei assistentia indigeat. 176. c. 2. *In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia.* Miracula edita à Christo Domino tot, ac tanta erant, vt nulla gratitudo posset recompensationem inuenire; hoc tamen inuenit ingratitudo dum in Filium Dei insurgit, fol. 181. c. 1. *In Beelzebub, &c.* Hæc extitit propria ignominia Christi Domini, quod ab ingratis affectus est iniuriis pro beneficiis. 205. c. 2. Vide quam periculosum sit ingratis bene facere, nam pro singulari beneficio eiiciendi dæmones dæmoniacus dicitur Dei Filius, 214. c. 1. Indurantur Iudæi ad miracula; at deuota mulier emollitur, & inflammatur in laudem Dei. 33. c. 2. *Cum fortis armatus, &c. at si fortior illo superuenerit, &c.* Deus ita liberat animam à Diabolo, & peccato, vt vincula omnia dissoluat, quibus antea tenebatur. 118. c. 1. 2. Vide etiam 117. c. 1. *Assumit alios spiritus nequiores se, &c.* Columba seducta est anima, quæ ad se iterum redire patitur diabolum. 135. c. 1. *Fiunt nouissima hominis illius peiora, &c.* Quam immunda redditur ea anima peccato; quod diabolus voluntarius est. 174. & seq.

Feria 4. post Dominicam 3. Quadragesimæ.

Quare discipuli tui, &c. Impij leuia in aliis subnotant, grauia in se deglutiunt. 163. c. 2. & seqq. De externa ablutione curant, cum interioris puritatis penitus obliuiscantur, qua debēt ablui peccata, quæ sordidissima sunt. 174. c. 2. & seq. *Quare & vos transgredimini? &c.* Grauissima est peccatori exprobratio peccati, 177. c. 2. & seq. Magnum peccatum, cum ij, qui zelare, corrigere, & iudicare ex officio tenentur leges, & iura profanant. f. 164. c. 1. 2. De libertate reprehendendi vide multa, 195. 196. & 197. Aliquando irasci optimum est magnis viris, 201. c. 1. populus hic labiis me honorat, sed reuera mentitur, 142. c. 1. & seqq. Labiis quidem attingunt aliqui veritatem, nō corde, 143. c. 1. Cum tamen labia, & cor debeant cohærere, 144. c. 1. 2. & 146. c. 2.

Feria 6. post Dominicam 4.

Fatigatus ex itinere. Quomodo ergo tu vis in itinere sedere, in via stare, & sine puluere triumphare? 99. c. 2. & seq. Petra illa, quæ sitientibus potum tribuit, nunc sitit, potumque postulat. 219. c. 2. & seq. Fatigatus ex itinere laborat, & fatigatur pro redimenda anima, qui in condendo homine veluti laborauit, vt doceat nos in salute nostra etiam debere laborare, 311. c. 2. Laborat insuper in lucranda peccatrice, vt magis diligat lucratam, 311. c. 2. & seqq. *Fatigatus ex itinere.* O quanti Deus facit animam nostram, quam sic laborans quærit, quam vnicam nobis concessit vt magis æstimaremus, f. 313. c. 1. 2. & seqq.

Dominica 4. in Quadragesima.

Feria 4. post Dominicam 4. Quadragesimæ.

Feria 6. de Lazaro.

Dominica in Passione.

namento eam in pectore gestabat. Veritas dura est impiis, sed pretiosa est Sanctis, f. 145. c. 1. 2. Miratur Christus, quod cũ pulcherrima sit virtus, eã non suscipiant homines, 145. c. 1. 2. *Qui ex Deo est, verba Dei audit.* Ideo impii eam minime audiunt, 7. c. 2. & seq. Et quia quasi essent lapides verba Dei non audiunt, ipsi lapides cõtra homines in testimonium assumuntur, 7. c. 2. & seq. Ideo Sancti insensibilia alloquuntur, quia homines verbum Dei respuunt, 8. c. 1. 2. Audienda sunt verba Dei intellectu, non sensu tantum. 9. c. 1. Verba prædicatorum ore prolata sunt verba Dei. 9. c. 2. & seq. Quomodo audienda sint verba Dei. 11. c. 2. & seq. per multas paginas, & 32. c. 1. Signum prædestinationis in homine est audire libenter Verbum Dei, 11. c. 2. Contra eos, qui audiunt Concionatores verbi Dei, vt defectus subnotent, 23. c. 1. Cum prædicantium verba sint gemmæ, magna vtique cura colligenda sunt, & custodienda, 46. c. 1. 2. & seq. Maxime dolendum, quod non veniant homines ad audienda verba Dei, 47. c. 2. Vide quomodo per auditionem verbi Dei gemmæ virtutum animabus nostris inserantur, 49. c. 2. Solent aures gemmis adornari, sed multo melius verbo Dei, & doctrina Euangelica ornantur, 50. c. 2. *Qui ex Deo est, verba Dei audit*, id est, obedit illis; hoc vero quam pulchrum, & optimum sit, habes 64. & seq. *Qui ex Deo est, verba Dei audit*, id est, obedit, vide 69. c. 1. 2. vbi multa hac de re habes, & 513. c. 2 & seq. *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis*, proindeque sermo Dei non capit in nobis, 132. c. 2. Auditus prima via ad salutem. 230. c. 2. & 239. c. 1. Oportet Dei verba audire, & audita retinere, fol. 440. c. 2. & seq. *Abraham pater vester, &c.* Sugillauit eos, quod cùm Patrem habuerint Deum, gloriabantur de Patre homine, 243. c. 1. 2. Vide qua ratione Iudæorum Pater fuerit Deus, 245. c. 1. 2. & seq & quomodo ob impietatẽ eorũ desierit esse Pater illius gentis, 248. c. 2. *Abrahã pater vester, &c.* Iudæorũ culpa fuit, quod defecerint à tali parente, f. 342. c. 2, & seq. & 344 c. 2. *Abrahã mortuus est.* 448. c. 2. *Ego demonium non habeo.* Vide lenitatem verborum Christi, 566. c. 1. *Tulerunt ergo lapides, &c.* Iis manibus, quas Deus ab operibus seruilibus Ægypti remouerat, Israelitas honorãdo, per summã impudentiam lapidare nituntur Filium Dei. 62. c. 2. Iesus autem abscondit se, & aufugit. O miseri à quibus læsus Deus recedit, vide. 604. 605. & seqq. per multas pag. Vide etiã in indice rerum, literam D. *Dei recessus.*

Feria 4. post Dominicam Passionis.

Æncenię renouatio templi merito celebrãda est, quando peccati sordes iam abolitę sunt, quę animam deturpant, 174. & seq. *Circundederunt ergo eum.* Tanquam apes circundederunt Christum, fol. 241. c. 1. Vel circundederunt eum tanquam canes, 250. c. 1

Feria 6. post Dominicam Passionis.

Collegerunt impium consilium, sed fructum illius etiam collegerũt, 135. c. 2. *Collegerunt ergo.* Particula *ergo* indicat propterea collectum fuisse consilium contra Iesum, quia ipse suscitauerat Lazarum; hoc autem potius gratitudinem postulabat, sed ingratitudo inuenit, quod gratitudo non potuit inuenire, 181. c. 1. Quomodo potuit sanum esse, & rectum consilium in quo de luce extinguenda deliberant, 235 c. 1. & 2. Et quia in hoc consilio lata est contra Christum sententia, meritò contra Iudæos, cælum & terra protulit sententiam, 235. c. 2. *Quid facimus?* Non se ipsos, sed Scripturas, & Deum consulere, & interrogare debebant, fol. 262. c. 2. & seq. *Hic homo multa signa facit.* Sumunt occasionem occidendi Christum ex eo, quod illos maxime poterat gratos reddere, 614 & 615. Inde in eum credere debebant, sed ira, & odium cæcum est, 159. c. 2. Et quia multa ista signa omnem prorsus gratitudinem superabant, inuenit tandem Iudæorum ingratitudo quod Christo Domino redderet, nempe mortẽ, f. 181. c. 1. Multaque de ingratitudine Iudæorum à f. 209. c. 1. 2. & seq. Vnde cõstat periculosius esse ingratis bene facere, quàm male. 214. c. 1. Vide etiam 215. c. 2. *Multa signa facit.* Ingratis pauca mala sufficiunt, vt in benefices insurgant; at insurgere propter multa bona, id nequissimum est, 290. c. 1. 2. Multa bona peiores reddũt, quos meliores reddere deberẽt. 290. c. 2. *Si dimittimus eum sic, venient Romani,* 503. c. 2. *Tollent locũ nostrũ, & gentem.* Imo ideò tulerunt, quia Deum, eiusque Religionem deseruerunt, ratione cuius regna, & Resp conseruantur, & stabiliuntur, fol. 226. c. 1. 2. *Multa signa*

men hominum id inuenit hodie, dũ Deum hominem torquet, & ignominiis afficit, 181.c.1. Tantum beneficium extitit Diuinæ erga nos dilectionis, vt nos viuere, ac mori cogat ingratos, dum soluere neq; imus tantum debitum, 210.c.1. Impares item sumus tanto beneficio, quale fuit sacra Eucharistia, fol. 210.c.2. Quid igitur faciendum gratis hominibus dum nituntur soluere quod debent, si hoc beneficium, & dilectio Dei nequit gratitudine nostra solui, f. 212. c. 2. Quo tempore ipse tribuit carnem suam ad manducandum præ amore, homines præ odio illi crucem parant, fol. 221.c.2. & seq. Dum ad pedes discipulorum prouolutus eos abluit, videtur supra se assumere vt eleuet. fol. 474.c.1. Bonus Pastor Iudam fere iam ab infernali lupo deuoratum, salutem pedibus, dum lauat, auribus, dum commonefacit, vult extrahere, 15.c.1.2. *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Qui Deo non obediunt graui pœna ab ipso plectuntur, fol. 67.c.2. & sequentibus. *Non lauabis mihi pedes.* Non nouerat adhuc in schola Christi illum esse maiorem, qui minor sit, fol. 73.c.1.2

Feria 2. post Dominicam Resurrectionis.

O stulti, & tardi corde! Peccantes non sunt palpandi, sed obiurgandi acriter, & reprehendendi, 192.c.2. & seq. & 196. & 197. Aliquando vero irasci optimum esse ex hoc facto ostẽditur, f. 201.c.1. *Nonne ita oportuit pati Christũ, &c.* Labores, & persecutiones sunt porta, per quam ingredimur ad æternam vitam, f. 377.c. 1. vbi ostenditur quam societatem sortiantur labores cum gloria, fol. 377.c.1.2. & seq. Peregrinos docet nos esse in hac vita Christus Dominus dum sub persona peregrini ostenditur, 405.c.2. & seqq. & 513.c.1.2. & seq. Si oportuit pati Christum, multo magis oportet nos laborare, non in delitiis esse, 102.c.1.2. Qua de re vide totam annotationem, vbi multa pro sustinendis laboribus, & vitando otio habentur. *Nos autem sperabamus.* Si adhuc sperareris, non caderetis, & si illius promissis haberetis fidem, 136.c.1.2 sed multa hac de re habes à fol. 143. de veracitate, & fidelitate reperta in promissis Dei. *Mane nobiscum Domine.* Peregrini, & pauperes cogendi sunt, & attrahendi ad hospitium, 94.c.1. 2. & seq. *Nonne cor nostrum ardens erat?* Cælestis doctrina calefacit pectora, fol. 34.c.1

Dominica in Albis.

Noli esse incredulus, sed fidelis. Imo credas necesse est Veritati primæ, & veraci Deo; cui enim credendum est nisi ipsi? De quo argumento multa habes à fol. 128. & seqq. per multas paginas. *Noli esse incredulus.* Obiurgandi sunt, & acriter reprehendendi defectuosi, & delinquentes, 192.c.2. & seq.

Dominica 2. post Pascha.

Ego sum Pastor bonus, & cognosco oues meas. Debet Pastor, Præsul, & Princeps subditorum naturas, ingenia, imo & linguas agnoscere, 534. c.1.2. & seqq. & fol. 528. c. 1. *Et cognosco oues meas.* 535.c.2. & seq. *Ego sum Pastor bonus.* Adeo bonus, & benignus, vt neque virgam suis substitutis ad oues verberandas permiserit, f. 531. Oues audire debent vocem Pastoris, f. 8.c.1. Et dum nõ audiunt, insensibilia pro testibus assumuntur, fol. 6.c.1.2. & seq. Audienda sunt verba Dei, f. 8.c.1.2. Quomodo audienda sint verba Dei, f. 10 c.2. Docilitas ad audiendum verbum Dei, optimum bonum est, 11.c.1. Velle audire verba Dei animi sanitatem indicat, 12.c. 1. & seqq. vbi multa hac de re. Nota prædestinationis audire verbum Dei, 15.c.1. De ouibus obedientibus voci Pastoris multa habes à fol. 64. & seq. *Oues meæ vocem meam audiunt*, 454. c.1.2. Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis, fol. 454.c.1.2. & seqq. per multas c. & 457.c.2. & f. 459.c.2. & seq. Vide Pastores, qui relinquunt oues, & leones cùm sint in pace, in bello sunt cerui, 461.c. 1. Vide de bono Pastore se pro ouibus exponente. 462.c.1.2. Bonus Pastor se pro ouibus suis exponit, quia pro illis sollicitus est, non pro suis commodis, 530.c.2. & seq. Mercenarius videt lupum venientem, & fugit, 194.c.1

Dominica 3. post Pascha.

Plorabitis, & flebitis vos. Suis seruis aliquãdo Deus labores, & tristitiam infligit, vt perfectiores reddat, 393.c.1.2. & seqq.

Dominica 4. post Pascha.

Dominica 5. post Pascha.

Feria 2. in Rogationibus.

In festo Ascensionis Domini.

Dominica infra octauam Ascens.

hæc de re habes à fol. 125. & seqq. maximè vero fol. 134. c. 1. 2.

In die Pentecostes.

Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Dilectio per opera manifestatur, 74. c. 1. 2. Dilectio Dei est, quæ facit operari secundum Deum, 121. c. 1. 2. Est siquidem dilectio admodum sollicita, & quæ minime cessare, aut conquiescere possit, f. 297. c. 1. 2. Descendit Spiritus sanctus cum vento propter similitudinem, quam habet cum verbo Dei, ad quod prædicandum Apostolos instruebat, f. 14. c. 1. 2. Et de linguis concessis Apostolis, 14. c. 1. Spiritus sanctus internus Magister est, quo indigebant Apostoli, 17. c. 1. Cum Apostoli nubes essent, quæ deducendæ erant per orbem, vt pluuiam doctrinæ cælestis instillarent populis, indigebant vtique vento Spiritus sancti, 133. c. 2. & seq. Sed vide quomodo huiusmodi nubes ab Spiritu sancto deducantur, f. 36. c. 1. Vnde cum nubes quædam flatum Spiritus sequi renueret, compellitur sequi deducentem auram, f. 38. c. 2. & seq. Defert secum Spiritus à Verbo Diuino missus linguas in Apostolos, vt melius loquantur, quod dum in terris versaretur docuit etiam silentio suo non semper loquendum, 127. c. 1. De variis linguis concessis Apostolis, 178. c. 2. Impij resistunt igni Spiritus sancti, 216. c. 1. Ignem secum defert Spiritus sanctus, vt Apostoli Prædicatori non lucerent tantum, sed feruerent, & incenderent, f. 542. c. 2. & seqq. Hinc est quod prædicantium verba debent esse scintillæ, 542. c. 1

Feria 2. Pentecost.

Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret. Non potuit melius nobis inculcari Diuina in nos caritas, quam ex eo quod nobis innocentem Filium passurum pro iniustis tradiderit, f. 161. c. 1. 2. Hic amor nobis tã beneficus si non profecerimus erit acerrimus noster accusator, 180. c. 1. 2. & seq. *Sic Deus dilexit mundum, &c.* 243. c. 1. 2. Neque solum Deus nobis dedit Filium, quinimo ipse Filius vnigenitus cum esset vnicus noluit manere vnus, sed omnes homines ad filiationem Dei adduxit, 254. c. 2. & seq. Quomodo diligebat Deus homines ante culpam, quos post ruinam sic dilexit vt Filium suum vnigenitum daret pro redimendis à culpa, 304. c. 1. Vt Filium suum vnigenitum daret, ac Filium hominis constitueret, 304. c. 2. *Sic Deus dilexit, &c.* Magna incitatio amoris præueniens nos amor Dei, 305. c. 2. & 138. Cũ debitum amoris nunquam satis soluatur, & quodlibet debitum superet, quanto maius debitũ erit quo tenemur à diligente nos Deo. 307. c. 1. 2. & seq. Vnde nobis indignandũ si quid præter Deum diligamus, 308. c. 1. Vide de hac re, 309. c. 1. O quanti facienda est anima nostra pro qua saluanda tradidit Deus Filium suum, 313. c. 1. 2. & seqq.

In festo sanctissimæ Trinitatis.

Data est mihi omnis potestas in cælo, &c. Gloriatur de potestate meritis suis comparata; ea siquidem, quę meremur, gloriosiora nobis sunt, vnde cum Deus nos posset Sanctos reddere potestate sua, sed in nostra potestate reliquit, vt maior nobis inde gloria redundaret, 255. c. 1. 2. *Euntes ergo docete omnes gentes.* Hoc primum in mente debent habere Principes, nempe suorũ subditorum commoda, & profectus, 533. c. 1. 2. & 534. c. 1. 2. Principes non commoda sua, sed suorum vtilitates debent curare, 530. c. 2. & seq. *Docete omnes gentes.* Veritas hucusque ignota iam omnibus manifestatur, 547. c. 2. *Euntes ergo.* Quomodo debeant viri Apostolici iter facere, 481. c. 1. 2. Iam omnibus gentibus veritatem manifestare dignatur, 346. c. 1. Qui verò omnibus gentibus manifestatam veritatẽ deseruerunt, nempe Iudæi, per omnes gentes merito disperguntur, f. 346. c. 1. 2. Docuerunt Apostoli à Christo Domino missi veritatem in veteri testamento contentam, & in hoc sensu nouam, quia nouiter propalatam, 272. Et quomodo omnia, quæ modo in Ecclesia docentur, olim fuerint credita, 273. c. 1. 2. & seqq. Indicisque illustratur fides circa res credendas, 274. c. 2. Et ita hæc fuerunt noua simul & antiqua, 274 c. 1. *Euntes ergo.* Si estis mei ministri, aliis debetis inseruire, fol. 534. c. 1. 2. Eundem modo ostendit benignitatem omnes alloquens, quam olim vnum tantum populum alloquendo, fol. 527. c. 1. Quia Apostoli, & Prædicatores sunt nubes, quæ pluuiam doctrinæ portant, ideo in omnem

In festo Corporis Christi.

Dominica 2. post Pentecost.

Dominica 3. post Pentecost.

Dei beneficium. 12.c.1.& f.14. Vide hac de re fol.9.c.1. & f.11.c.1. & f.14. c.1. & 20.c.1.vbi multa hac de re habentur. Quo animi feruore olim ad audiendum verbum Dei properabant. 27.c.1.2.& feq.29. c.1.2. Ad colligendas veras gemmas verbi Dei olim confluebant populi; modò post fallaces diuitias currunt. Vide 46.& 47. Vide etiam de virtutum gemmis, quæ animis nostris per prædicationem, & doctrinam inferuntur, Annotationem, quæ incipit fol.50 c. 1. *Conuocat amicas, dicens: Congratulamini, &c.* 311. c. 2. Ex alio loco explicatur huiusmodi conuocatio. *Relinquit nonaginta nouem, &c.* O quanti Deus facit animam nostram, quàm ideò vnicam nobis concessit, vt magni faceremus.313.c.1.2. Imò & diabolus pluris nos facit, quam nosmetipsi ducimus animas nostras. 313.c.2. Si drachma, & ouis tanta sollicitudine quæruntur, summa adhibenda cura circa animam nostram.314.c.2.

Dominica 4. post Pentecost.

Cum turbæ irruerent, &c. Turbæ olim irruebant, modò nullus accedit ad audiendum verbum Dei. 33.c.1. Rogauit, vt à terra reduceret pusillum. Significat hoc debere prædicatores se accommodare audientibus, 37.c.1.2. Qua de re etiam vide 23. c.1. & 29. c.1.2. Olim confluebant populi ad colligendas veras diuitias verbi Dei; modò ad fallaces properant aucupandas diuitias.46.& 47.c.1.2. Vide etiam de virtutum gemmis, quæ animis nostris per prædicationem, & doctrinam inferuntur, Annotationem, quæ incipit fol.50.c.1. *In verbo tuo laxabo rete.* Qui confidunt, & sperant in Deo, nullatenus spe sua frustrantur, iuxta illud, quod habes 131. c. 2. & seq. Qua de re multa habes à f. 128. per multas col. *Exi à me Domine, quia homo peccator sum.* f 468. c.2.& 469.c.1. Honores inopinati superbos reddunt homines, at Petrum humiliorem reddunt magnum verò est in prosperitatibus, & honoribus humilem esse. fol.522.c.1.2. & seqq.

Dominica 5. post Pentecost.

Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, &c. Non vult Deus aliquid imperfectum apud nos remanere, qui perfectam iustitiam, non dimidiatam nobis largitur. f.164.c.1. *Omnis, qui irascitur fratri suo.* Licet irasci aliquando, sed non sine causa. 197.c.1.2. Vide etiam de his verbis, 201.c.1. *Audistis, quia dictum est antiquis; Non occides, ego autem dico, quia omnis, qui irascitur, &c.* Interpres est noua lex veteris; vnde noua & vetus potest dici: multa hac de re habes à fol.272.273. & seqq. Miseri verò homines, qui gaudent nouitatibus impiis, & contemnunt veritates nouas.fol.276.c.1.

Dominica 6. post Pentecost.

Turba concurrebat ad audiendum verbum Dei tanto feruore, vt penitus sui obliuisceretur, quod magnum Dei donum est, fol.19.c.1.& fol.16.c.1.2. & fol.11.c.1. vbi per multas paginas. Vide etiam fol.30.c.2. Olim ad veras diuitias & pretiosas gemmas verbi Dei colligendas concurrebant homines, modò verò fallaces sectantur diuitias.46.c.1.2. & sequentibus. Vide etiam de virtutum gemmis, quæ per doctrinam inferuntur animabus nostris, Annotationem, quæ incipit fol.50.c.1. *Ecce jam triduo sustinent me.* Non potuit Christus deesse sustinentibus eum, & sperantibus in ipso, quos minimè sinit frustrari, 131. c.1. Multa hac de re habes à fol. 128. Qui Deum secum habent, nihil eis poterit deesse, 366.c.2.& seq. Vnde illud curandum admodum est, vt Deum habeamus, qui necessaria illicò tribuit, sicut ibi habes.

Dominica 7. post Pentecost.

Attendite à falsis Prophetis. Magnum malum est cum ij, qui tenentur, aut videntur iustitiam, & rectitudinem sectari, impij intrinsecus sunt. 164.c.1.2. Et arguunt, ac puniunt in aliis, quod ipsi faciunt.163.c.1.2. *A fructibus eorum cognoscetis eos.* 457. c.2. Sunt aliqui omnino steriles, qui veluti spinosa terra nihil boni proferunt. f. 556.c.1.2. & 558.c.1.2.

Dominica 8. post Pentecost.

Quid hoc audio de te? Non debet Superior inauditis partibus iudicare. 148.c.2. Neque item debet esse nimis credulus delatoribus, vt constat ex hoc Euangelio, f.148.c.2. & seq. *Quid hoc*

& seqq. & quia possumus esse filij tanti parentis, inde est quod Deus nos homines iam non vult esse. 256. c. 1. *Nolite solliciti esse, &c.* Sed omnem sollicitudinem in Patrem vestrum remittite; est siquidem amor admodum sollicitus pro re amata.297.c.1.2.&seqq. Vide etiam circa dicta verba, 422. c. 1. 2. Qui sollicitos se ostendunt pro terrenis, malè audiunt circa cælestia. 423. c. 1. 2. Magna securitas in his verbis Christi continetur. 433. c.2. Corda nostra grauissima sunt proinde eleuanda à terrenis.453.c. 2. & seq. Hæc verò sollicitudo maximè officit animæ. 496 c.1. *Quærite primum regnum Dei, & hæc omnia adijcientur, &c.* Nam qui Deum secum habet, omnia pariter bona cum illo habet.92.c.1 2.& 332.c.1.2. & 333.c.2. & 348.c. 1. 2. Integramque hac de re habes Annotationem.366.c.2. In hoc bono, nempe Deo, omnia bona reperiuntur. 370.c.1.2. Quærenda cælestia & desideranda.413.c.1.& 414.c.1.2.& seqq. *Hæc omnia adijcientur vobis.* Nam Dei prouidentia necessaria coram se habet pro alendis iis, qui se illi committunt.424.c.1.*Nónne anima plus est quàm esca?* O quanti facienda est anima nostra. 313.c.1.2. & seqq. Vnde miseri illi, qui corporis vitam pluris faciunt quàm spiritualem vitam.490.c.1.& 2.

Dominica 15.

Adolescens, tibi dico: surge. Quomodo mortuus audierit vocantem Deum. 68. c. 1. Et de obedientia exhibenda verbo Dei, vide ibi multa in ea Annotatione.

Dominica 16.

Homo quidam hydropicus erat ante illum. In hydropisi denotatur peccati morbus lethalis quidem, sed diuturnus. 173. c. 2. *Amice ascende superius.* 362.c.2.& seq. *Non poterant respondere illi.* Hoc proprium habet peccatum quod insipientem reddit peccatorem, ita vt non possit respondere. 181. c.2.& seq. Vide etiam hac de re.208.c.1.

Dominica 17.

Diliges Dominum Deum tuum. In quo appareat, & probetur quod homo Deum diligit. 121. c.1.2.& seqq. Sed vide quid ingrati pro dilectione Deo reddant. 179.c.2.& 180.c.1.2. Peccator non solum non amat, sed contemnit Deum. 180.c.1.2. Dilectio Dei cum tam debita sit, facilis erit diligenti, vt quæ Deus confert pro iis, quæ præcipit maxima sunt. 187.c.1. Quis non diligit Deum, qui Pater noster esse voluit. 252. & seqq. Nos debemus eum tamquam filij diligere. 258.c.1 2.& seqq. Quoniam omnes fratres sumus, sub Deo Patente debemus nos inuicem diligere. 258.c.1.2 & seq. Debitus vtique hic amor Deo, qui præuenit amando. 302. & maximè 305.306.307. Vnde etiam iure exigit à nobis, vt proximum diligamus; imò nobis maximè indignandum, si quid præter Deum diligamus, f. 307.c.1.2. & seq. Nobiliori quidem modo Deum attingimus amando, quàm cognoscendo. 308.c.2. Si cognoscentes Deum, ipsum non amatis, similes profectò hac in re estis dæmoniis. 309.c.2. Cùm voluntas nostra non possit esse sine dilectione, quid est quod alia potius quam Deum diligimus? 309.c.2. Qui diligit Deum adhæret rei firmissimæ, proinde non commouebitur, neque fluctuabit. 141.c.1.2.

Dominica 18.

Videns fidem illorum dixit: Confide fili. Nullatenus Deus deest sperantibus, & credentibus in ipsum, vt habes f. 131.c.1. Sed multa de hoc habes à fol.128. per multas col. *Offerebant ei Paralyticum* Labores, & afflictiones nos ad Deum deducunt. 388 c.1.2. vbi licet expendere miseram nostram conditionem, qui non nisi afflicti & oppressi Deum conuenimus. 391.c.1.2.

Dominica 19.

Misit vocare inuitatos. Magnum bonum, Dei vocationi, & voci obedire. 64.c.2.& seqq. Contra eos, qui nolunt obtemperare Diuinæ vocationi, & verbo. 12. c. 2 & fol. 47.c.2.& seq. & 68.c.2 & seq. *Amice quomodo huc intrasti, &c. at ille obmutuit.* Impij à Deo conuincuntur & recto Iudice. 159. *Ibi erit fletus, &c.* Hoc solum supplicium timendum, non cætera. 161.c.1.2.

Dominica 20.

Non nisi rogatus ferè miracula edebat vt probaret

Dominica 21.

Dominica 22.

Dominica 23.

Pro Festis Sanctorum.

In die Sancti Andreæ.

sint facti. 540. c. 1. 2. & seqq. Escam vel rete ad hanc piscationem Deus administrat, nempe verba sua, quæ ore prædicatorum proferuntur. f. 9. c. 2. & seqq. Ex vno in aliud munus proportionaliter assumuntur vt proficiant. 81. c. 2. *At illi continuo relictis retibus, &c.* Qua alacritate debeamus sequi vocantem Deum. 515. c. 2. & seq. & 518. c. 1. 2. Relinquunt retia, ne ab illis iam aliquid possent sperare. 491. c. 2. & 505. c. 2. & seq. Quomodo obediendum sit verbo & vocationi Dei. 64. c. 1. 2. & seq. Et contra eos, qui non audiunt, vide Euangelium Dominicæ Sexagesimæ, & Dominicæ in passione. Vide de promptitudine, qua vocanti Deo debemus obedire. 67. c. 1. 2. Vide etiam fol. 68. c. 1. 2. Commendatur promptitudo & diligendi, & obediendi verbo Dei. 69. c. 1. 2. Dolendum maximè quod aliquando homines relinquunt maiora, sed minimis detinentur. 81. c. 2. Relinquenda sunt ea, quæ in terris magni fiunt, nempe terrenæ piscationes. 82. c. 2. & seq. Et abeundum post Christum, ne mundus videat quomodo illius abominationes Deo offeramus. 83. c. 2. *Relictis retibus, & patre.* Omnia relinquenda sunt, non aliqua, neque minimis adhærendum, dum maiora dimisimus. fol. 89. c. 1. 2. Non potest quis esse perfectus nisi omnia dimittat. f. 94. c. 1. Nulli alteri fidendum nisi Deo, proinde omnia relinquenda, vt illi adhæreamus. 111. 112. & seq. O graui corde cur non sequimini Deum, sicut hi fratres? 483. c. 1. Benè ex officio piscatorum piscium ad piscationem hominum assumuntur; sicut enim piscatores non eadem sua retia omnibus piscibus proponunt, neque eandem escam adhibent, sed pro natura piscium sese applicant; sic & prædicatores, ac Præsules debent se accommodare naturis, & ingeniis subditorum. f. 528. c. 1. 2. & seq. & 534. c. 1. 2. & 535. c. 2. & seq.

In festo Conceptionis Beatissimæ Virginis.

Nullatenus admittendum peccatum in purissima Virgine, cùm illud sordidissimum sit, hæc verò totius puritatis fons. 174. c. 2. & seqq. *Filij Dauid, filij Abraham.* Hi potissimum parentes Christi dicuntur, quia illis facta fuit de Christo repromissio: vult autem Euangelista ostendere, quomodo Deus promissis steterit; solet enim Deus promissa sua adimplere, sicut habes 124. per multas col. & 126. c. 1. 2. & 132. c. 1.

In Purificatione Virginis.

Etiamsi B. Virgo Mater legi minimè esset addicta, id tamen non discutit, sed perfectè obedit, legem perficiens, docens veram obedientiam, quæ præcepta non discutit. fol. 69. c. 1. 2. & seqq. Perfecta obedientia legem non nouit, 75. c. 1. Vide etiam pro Virginis obedientia. 75. c. 2. & seqq. In aliis obedientia melior quàm victima; at hodie, & pretiosa obedientia, & victima. 77. c. 1. Vide autem pretium obedientiæ Christi. 76. c. 2.

In festo sancti Matthiæ.

Venite ad me omnes, qui laboratis. Maximus sanè labor sub peccatis, quæ multo magis quam quid aliud nos infestant. fol. 172. c. 2. & seq. *Tollite iugum meum super vos: iugum enim meum suaue.* Quæ Deus præcipit, pauca, & facilia; quæ verò confert, multa, & præclara. 187. c. 1. 2. Graue onus, & iugum à natura nobis impositum; at Dei iugum potius nos eleuat, quam deprimat, cùm ipse veluti aquila prouocet ad volandum. f. 453. c. 1. 2. & seq. *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* 481. c. 2. *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* 522. c. 2. & seq. Impij suaue Dei iugum excutiunt, & iugum diaboli acerbum, & onerosum suscipiunt. 618. c. 1. 2. & seqq.

In festo SS. Philip. & Iacobi.

Creditis in Deum, & in me credite. Qui se credit, ac committit Deo, non confunditur. f. 131. c. 1. 2. Multaque de confidentia in Deo habes à fol. 128. & seq. per multas paginas.

In Annunciatione Virginis.

Spiritus sanctus obumbrabit tibi. Occultandæ maximè sunt virtutes. 55. & 56. *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Hoc passiuum, *fiat*, singularem in Virgine denotat obedientiam, sicut habes 69. c. 1. In qua Annotatione de obediendo præceptis, & verbis Dei multa habes. *Et*

 ecce

iustitia distribuuntur à Deo ; de cuius iustitia multa habes à f.147.c.1.2.& seqq. In hoc verò responso docuit Christus quod supremus Iudex absque passione iudicare debet. 148.c.2.& seq. *Nescitis quid petatis* ; Quia contra iustitiam petitis. 149.c.1.2. *Nō est meum dare vobis*; Quomodo ex alio Euangelij loco intelligatur. 149.c. 2.& 150.c.2. Cedit in ignominiam supremi viri, & iudicis, si ab illo iniusta postulentur. 156. c.1. Christus autem sicut neque amore ducitur, neque etiam alio respectu singulari flectitur. 159.c.1.

In festo Sancti Laurentij.

Qui amat animam suam, perdet eam. 88.c.1. 2. *Qui amat animam suam, &c.* Qui in delitiis, & otio patitur esse animam suam, mortem sibi conciliat. 102.c.1.2. *Perdet eam*: Quia peccando sibi maximè nocet, 171.c.1.2.& seqq.& fol.174.c.1. Quod possumus explicare ex Psal. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam.* 174.c.1. *Qui vult animam suam saluam facere.* O quanti à nobis facienda est anima, quàm Deus tanti fecit, ideoque eam vnicam nobis concessit. 313. c. 1.2. Qui vult animam suam saluam facere, perdet eam, quomodo non perdet, quando Dei doctrina, & bonitas nobis illucescit per labores. 375.c.1.2.& seqq.

In Assumptione B. Virginis.

Sedens secus pedes Domini, &c. Aderat Maria capta dulcedine verborum Christi, de quibus 365.c.2.& seq. Quid illi opus erat vagari, aliúdve quærere, quæ apud se habebat bonorum omnium bonum. 366.c.1.& seqq Vbi multa latissimè de hac re, & quomodo qui Deum habet, nihil ampliùs quærere debeat, de quo etiam vide fol. 92.c.2. & 332.c.1.2.& 348.c.1.2. *Martha Martha sollicita es, &c.* Etiamsi fuerit exceptus ad conuiuandum in domo illius mulieris, tamen libertatem in arguendo ostendit, quæ maximè decet publicos viros. 192.c.2. & seqq. vsque ad fol. 199.

In Decollatione Ioannis Baptistæ.

Non licet tibi. Væ principi, qui aliis est in ruinam. 542.c.1.2. Non reueretur Ioannes Regem, quia Rex impius honoris titulus est fine honore. 540.c.1. Infelix Respublic. vbi Princeps pro voluntate, non pro ratione, & iustitia operatur. 541.c.1. Debet Princeps aliis esse melior, proindeque eum non licet malè operari. 540.c.1.2.& seqq. per multas col. vbi ostenditur nihil turpius esse, quàm loco præeminere eum, qui vita infimus sit. 539.c.2.& seq. Rex debet aliis pro norma viuendi esse, vnde non licet ei impiè agere. 521.c 2. Et de impio Rege malè operante. 522.c.1. Non debent Principes superbire, ne excedant in actionibus. 522. c. 1. Non sunt Reges plus timendi quàm Deus, proinde eis debet proponi lex Dei. 68.c.1. Ioànes fortis animo restitit Principi; modò omnes ferè adiudicant Principi. 162.c.1.2. Principes putant omnia illis pro voluntate licere. 163.c.1. Magnum vtique malum cùm ij, qui alios docere & regere tenentur, magis delinquunt. 164 c. 1.2. Decet Apostolicos viros insurgere contra publicè peccantes, sicut Ioannes hoc loco fecit, non verò indulgere. 192.c.2. & seqq. per multas columnas. Et cum non liceat assentari, & adulari turbis, ac populo, multò minùs licet Principibus. 195. c.1. Optimum sanè perdere amicitiam Regum propter veritatem liberè propositam. 196.c.1. Sunt qui dicant licere Principi quidquid voluerit. 196.c.1.2. Non arundo, sed columna probatus est Ioannes dum liberè redarguit Principem. 200.c.1.

In festo S. Matthæi.

De prompta obedientia, qua vocatus Matthæus, secutus est vocantem Christum. 64.c.1. 2. & sequentibus. Secutus est Christum, qui verè via nostra est. 520.c.2. Qua alacritate vult vt eum vocantem sequamur. fol. 515. c. 2. & 518. c. 1.2. Vide quomodo Deo vocanti obediendum sit. 67.c.1.2.& seqq. Diligentia in obediendo Deo vocanti commendatur. fol. 69.c.1. 2. Vocat Christus hunc hominem è telonio, ne postea turpis lucri, & officij immemor in dignitate efferatur. 359.c.1.2.& seqq. 361.c.1.2.& seqq. Quàm facilè vocantē Dominum sequuntur ij, qui radices in terra fixas non habent. 482. c.2. Contra eos, qui non audiunt, neque obediunt Diuinæ vocationi. Vide Euangel. Dominicæ in Sexages. & Dominicæ in Passione. O graui corde cur non sequimini vocantem

In communi vnius Martyris tempore Paschali.

In communi Doctorum.

In communi Confessorum Pontificum.

In communi Confessorum.

In communi Abbatum.

In communi Virginum.

In communi Virginum.

In Missis de beata Virgine.

F I N I S.

IHS